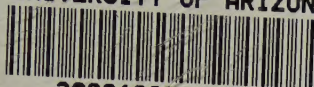

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365189

EX LIBRIS

CO 63

Uvolněno k prodeji
SVK Hradec Králové

9
L5
v. 30
1903

Fr. Proch.

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

pro filologii slovanskou:

Jan Gebauer a Jaroslav Vlček,

pro filologii klassickou:

Josef Král a Frant. Groh.

ROČNÍK TŘICÁTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti »Unie«.

1903.

Obsah ročníku třicátého.

Pojednání.

	Strana
ABSQVE — VSQVE. Napsal Josef Zubatý	1—11, 81—88
Pacuvitův Dulorestes. Napsal Otakar Jiráni	12—25
Hexametry nejstaršího cisiojanu českého. Napsal Josef Král .	26—30
Ohlasy Klopstocka v literární činnosti Václava Stacha. Vý- ňatek z práce »Klopstockův vliv na poesii českého obro- zení« podává Arne Novák	31—42
Archiv literárně historický:	
I. Ohlasy antické literatury v Kollárově Slávy Dceři. Podává dr. L. Brtnický	42—44
II. Z rukopisné pozůstalosti G. Pflegra-Moravského. Oti- skuje K. Velemínský	120—127, 239—250
III. Ernest Denis o posledním sporu Rukopisovém. Od J. Gebauera	251—252
IV. Dva listy prof. Eduarda Novotného. Od J. Gebauera .	252—254
V. Třináct listů prof. Ignáce B. Maška. Od J. Gebauera .	254—269
VI. Dvoji úsudek dra V. Flajšhanse o A. Paterovi. Od Jaroslava Vlčka a J. Gebauera	357—362
Ctění předků. Napsal Josef Král	89—100
Isokratův panhellenismus. Studie od Karla Weniga .	100—106, 173—181
K rozboru a ocenění básnických prací Jaroslava Langra. Na- psal J. Hanuš	106—119
Příspěvky k chronologii komedií Plautových. Napsal Ferd. Hoffmeister	161—172
Výklad paionu epibatů. Podává Otakar Jiráni	181—190
Aischylova dramata Prosebnice, Peršané, Sedm proti Thebám a theorie Dörpfeldova. Podává Jos. C. Capek	190—199, 321—340, 401—405
Štítného překlady z Richarda a Sancto Victore. Podává Fr. Jar. Ryšánek	199—205

Klopstockův vliv na poesii českého obrození. Napsal Arne Novák	205—213
Literární činnost Josefa Františka Smetány. Přehled její na základě původních pramenů sestavil dr. Jar. E. Štastný	213—223
O české výslovnosti. Podává A. Kraus	223—227
Drobnůstky grammatické. Píše J. Polívka	227—232
K Postille Chelčického. Několik poznámek E. Smetánky	233—238
RECIPROCVS. Napsal Josef Zubatý	340—346
Ke stupňování ve slovanštině. Podává J. Horák	346—357, 423—438
Čtení předků. Článek druhý. Napsal Josef Král	405—414
Příspěvek k dialektologii spíšské stolice. Podává J. Polívka	415—422
O stáří českého žaltáře. E. Smetánka	438—441
Drobnosti grammatické. Podává Oldřich Hujer	441—443

Uvahy.

K. Müller: Karl Dziatzko, Untersuchungen über ausgewählte Kapitel des antiken Buchwesens	44—50
L. Niederle: Tocilescu Gr. G., Monumentele epigrafice și sculpturale ale muzeului național de antichități din București, publicate sub auspiciile Academiei Române	50—51
O. Hujer: Księga pamiątkowa ku uczczeniu 25-letniej działalności nauczycielskiej w uniwersytecie Lwowskim rady dworu prof. dra Ludwika Ćwiklińskiego wydana przez przyjaciel i byłych uczniów	51—54
A. Novák: Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda	54—59
A. Novák: Jan Kabelík. Výbor z prósy Jana Nerudy. Jan Neruda, Vybrané básně. Jan Neruda, Vybrané povídky. Jiří Karásek ze Lvovic, Renaissanční touhy v umění. L. Quis, Kniha vzpomínek	59—64
J. Štastný: Geschichte des Alterthums von Eduard Meyer	127—130
R. Kníže: Petri Royzii Aurei Alcagnicensis carmina	130—132
R. Kníže: L. Ćwikliński, Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza Poznańskiego wieku XVI. 232	
J. Král: Q. Curtius Rufus, O činech Alexandra Velikého, krále Macedonského. Přel. Fr. Št. Kott	369—370, 369—370
A. Novák: Marka Pavlova Milion. Vydal J. V. Prášek	139—143
A. Novák: F. L. Čelakovský, Ohlasy	143—144
J. Jakubec: Fr. Cída, Hynovo dušesloví	144—145
A. Kraus: Ausgewählte Werke des Grafen Kaspar von Sternberg	145—148
E. Smetánka: Príslovia a príslovné hrôňka a wusłowa Hornjo-łužiskich Serbow. Vydal Dr. E. Muka	148—149
O. Hujer: E. Berneker, Slavische Chrestomathie	150
K. Müller: Fr. Blass, Die Rhythmen der attischen Kunstprosa: Isokrates — Demosthenes — Platon	269—276

J. Král: Herondovy Mimiamby. Přeložil Jan Lad. Capek	277—298, 455—463
A. Krejčí: P. Ovidia Nasona Fasti. Přeložil Ant. Škoda . . .	298—301
A. Krejčí: Dějiny matematiky. Napsal J. Úlehla . . .	301—309
O. Hujer: Staročeský Lucidár. Vydal dr. Čeněk Zíbrt . . .	309—312
A. Novák: Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu . . .	313—315
A. Novák: Zdeněk Nejedlý, Alois Jirásek . . .	315—318
Fr. Groh: Ed. Stephanus Cybulski, Tabulae quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur . . .	362—365
Fr. Groh: Aristotelova Ústava athenská. Přel. Dr. Jos. Pražák .	365—369
V. Novotný: Mistra Jana Husi Sebrané spisy. Z latiny přeložil Milan Svoboda. Úvody a vysvětlivkami opatřil Dr. Václav Flajšhans . . .	370—379
A. Novák: Slavnost na počest narozenin J. E. Vocela . . .	380—388
B. Богородицкий: Изъ чтеній по сравнительной грамматикѣ .	388—390
R. Kníže: Mikołaja Sępa Szarzyńskiego Poezye . . .	390—391
A. Kraus: A. Bossert, La légende chevaleresque de Tristan et Iseult. Essai de littérature comparée . . .	391—392
Frant. Groh: Timotheos, Die Perser. Herausgegeben von U. v. Wilamowitz-Moellendorff . . .	444—446
K. Müller: Fr. Leo, Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form . . .	446—452
Josef Zubatý: Mélanges linguistiques offerts a M. Antoine Meillet par ses élèves D. Barbelenet, G. Dottin, R. Gauthiot, M. Grammont, A. Laronde, M. Niedermann, I. Vendreyès .	452—453
Jos. Němec: Slovníček k první knize dějin Liviových. Pořadem vypravování sestavil a návodem ku překladu opatřil Alois Holas . . .	454—455
Rudolf Kníže: Anonima-protestanta XVI wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty. Z rękopisu wydał Ignacy Chrzanowski	463—464
Rudolf Kníže: Bartosza Paprockiego Koło rycerskie. Wydał Dr. Wiktor Czermak . . .	464—465
Rudolf Kníže: Sejm piekielny. Satyra obyczajowa (1622). Wydał Aleksander Brückner . . .	465—466
Arnošt Kraus: Karl Verner, Afhandlingar og breve udgivet af Selskab for germansk Filologi . . .	466—472
Odpověď p. Ulehlovi . . .	397

Hlídka programů středních škol.

Lukianův Rybář čili Z mrtvých vstali. Přel. V. Petřík (V. Sládek) . . .	64—66
Johna Ruskina Královna vzduchu. Přel. V. Niederle (K. Müller) .	67
O. Jiráni, O pravosti Hekataiovy Periegesis (K. Müller) . . .	67—68

	Strana
Frant. Vaněk, Jak působily plody literatury řecké na vývin římské literatury (R. E. Karras)	68— 70
Platonův Euthydemos. Přel. Tom. Snětivý (R. E. Karras)	70— 71
V. Veverka, Z vítězných zpěvů Pindarových (V. Sládek)	151
K. Müller, Jakou důležitost mají Gorgias a Isokrates pro vývoj umělé prosy attické (Ferd. Hoffmeister)	151—152
R. Neuhöfer, Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi (F. Hoff- meister)	152—153
V. Sládek, Dionysiův neb Longinův spis »O vznešenu slo- vesném« (R. E. Karras)	153—154
Fr. Ruth, Latina a řečtina ve slovech moderních (R. E. Karras)	154—155
Plutarchos z Chaironeje, O výchově hochů. Přel. G. Šuran (F. Hoffmeister)	155
E. Štolovský, Několik básní Horatiových v překladě při- zvukném (O. Jiráni)	319
J. Patočka, K otázce umění antického na gymnasiu (J. Brant)	472—476
Dr. Karel Wenig, Isokratův a Demosthenův poměr k Make- donii (Ot. Jiráni)	476
Dr. Edvard Štolovský, Ukázka idyll Theokritových v českém překladě přízvukném (Ot. Jiráni)	477
Dr. Emanuel Vehr, Je-li Ciceronova zpráva o centuriátním zřízení Servia Tullia zcela spolehlivá? (Ot. Jiráni)	477—478
T. Glos, A. V. Šmilovský (Arne Novák)	71— 75
Jindř. Steinmann, České povstání (1618—1620) v písních a sa- tirách své doby (Arne Novák)	156
Ant. Sláma, K rozboru Goethovy zpěvohry »Erwin und El- mire« (Arne Novák)	157
Drobné zprávy	76—77, 157—160, 319—320, 392—396, 478—479
Výtahy z filologických časopisů slovanských	77—78, 160, 320, 398
Prohlášení	79—80, 399—400, 480
Seznam spolupracovníkův a jejich příspěvků v ročnících XXVI—XXX	481—488
Seznam slov a věcí	488—515

ABSQVE — VSQVE.

Napsal Josef Zubatý.

1. Latinské slovo *absque* vykládají ode dávna za složené z předložky *abs* a spojky *que*. Tak je vykládal Priscianus a jiní starí grammatikové (v. na př. nový Thesaurus s. v.), tak je vykládají klassičtí filologové dnešní i srovnávací jazykozpytci. Srv. na př. Schömann, Opuscula academica IV, 283 n., Oscar Brugmann, Rhein. Mus. N. F. XXXII, 485 nn., Kühner, Ausführl. Gramm. II, 372, Wackernagel, Indog. Forsch. I, 417, Meillet, Mém. de la Soc. de Lingu. X, 272, Lindsay, The lat. langu., 576. Co znamená *absque*, jak ho užívají latinští spisovatelé a jak se dá jeho význam srovnati s oním výkladem?

U komiků je *absque* běžno v určitém typickém způsobě mluvení, v bezpodmětných podmínkových větách s irrealním *esset* (nebo *foret*), jako *nam absque te esset* (*kdyby bez tebe bylo, kdyby tebe nebylo*), *hodie numquam ad solem occasum viverem* Plaut. Men. 1022. Obvyčejně stojí věta s *absque* napřed, někdy (Plaut. Trin. 1127, Ter. Hec. 601) na druhém místě. Spisovatelé doby klassické *absque* vůbec neužívají; jen v Ciceronových listech ad Atticum I, 19, 1 mají rukopisy *nullam a me epistulam ad te sino absque argumento ac sententia pervenire*. Zde veden dlouhý spor o tom, napsal-li sám Cicero proti svému zvyku *absque* místo *sine*, aby se vyhnul kakofonickému *sino sine*, či pochází-li rukopisné *absque* od některého opisovače, který Ciceronovo *sine* z téže příčiny nahradil neciceronským *absque*; dnes raději čtou *sine*. Jinde (De invent. I, 36, 63) se čte již dávno s lepšími rukopisy *sine* místo *absque*. U Quintiliana VII, 2, 44 *absque* stojí v nejlepším (ambrosianském) rukopise teprv druhou rukou v rasuře, a po příkladě Brugmannově čtou dnes raději *sine*. Nepochybné doklady předložky *absque* s ablativem (ojediněle i s akkusativem) u významech *sine, practer, extra a pod. se počínají druhým stoletím po Kristu (Fronto, Pseudo-Sallustius, Apuleius, Gellius atd.). Oscar Brugmann na m. u. se přímo domnívá, že toto pozdní *absque* vzniklo archaisující

snahou grammatiků doby Hadrianovy z onoho starého, u komiků se objevujícího *abs-que*, jehož užívání a pravému smyslu se prý dobře nerozumělo. Wackernagelovi se patrně spíše zdá, že *absque* předložkové vzniklo přirozeně z *absque* ... *esset* vnecháním *esset* (ukazuje na u. m. na př. na větu *absque te uno forsitan lingua graeca longe anteisset, sed tu* ... Gell. II, 21, 20, kde *absque* až na to, že není v samostatné větě s *esset*, položeno podobně, jako ho užívali komikové). Není snad nemožno, že *absque* jako předložka pozdějšího způsobu bylo běžno již před 2. st. po Kr., snad dokonce již v době Ciceronově, ale že nebylo přijato pro knižnou mluvu — zejména snad pro nedostí určitý rozdíl od *abs-que* = *et abs**); snad ani není nemožno, že by se byl Cicero na onom místě odhodlal z okamžité potřeby užití vulgárního *absque* místo knižného *sine*: ale to jsou otázky, na kterých málo sejde. Komoedie Plautovy a Terentiovy zaručují nám aspoň v onom typickém způsobě mluvení *absque* za slova staré a lidové: a to nám postačí.

Posavadní výklady slova *absque*, jak řečeno, zakládají se na dělení *abs-que*. Někteří hledají v *abs-que* zpovséechnělé *abs*, s přídavkem téže povahy jako je *quis-que*, *undi-que*, *uter-que*, *pleri-que* a j. Srv. na př. Kühner, Ausführl. Gramm. II, 372: »das *que* müsste dann wol als die adverbiale Form von dem indefiniten *quis* angesehen werden, also *absque te esset* = »würde von dir etwa (irgend wie) abgesehen«. Že spojka *-que* v rozličných jazycech indoevropských dodává zájmenům tázacím i relativním a jejich odvozeninám významu jakési neurčitosti nebo obecnosti (lat. *quisque*, ř. *tis te*, *ös te* atd.), je známo (srv. Delbrück, Grundriss IV, 511 nn.). Ale předložkových tvarů podobných není; leda, je-li správný Prellwitzův výklad ř. *ἔστιν ἔνς-τε* (Etymolog. Wört. s. v.). Proto Schömann (Opuscula academica IV, 283 n.) podal výklad nový, který došel souhlasu od několika jiných učenců (Ose. Brugmann, Wackernagel, Meillet). Jest prý vycházení od onoho užívání *absque*, které nalézáme u komiků, kde věta s *absque* je nepochybně podmínková: a připojené *-que* je prý zde spojkou podmínkovou. Brugmann také již ukázal, že v jazyce stind. spojka *ča*, etymologicky a obyečně i funkci totožná s lat. *que*, ř. *te*, mívá význam spojky hypotetické; srv. o tom Delbrück, Syntakt. For. I, 69 n., V (Altind. Syntax), 329 n., obojí vydání petrohradského slovníku s. v. *ča* (doklady z védské poesie a z pozdější literatury); Ludwig, Das Mahābhārata als epos

*) Ovšem ani tohoto *abs-que* jazyk hrubě neužíval (ze staré formule uvádějí větu *loca, templa, sacra urbemque eorum relinquatis absque his abeatis* Macrobi. Sat. III, 9, 7). Jazyk lidový ani knižný nemiluje homonymií. Sice je kopulativní *-que* na předložkách dosti oblibeno: srv. Wackernagel na u. m. 416 n. Srv. o jiných podobných homonymických spojeních s *que* (*quique*, *ubique*, *utique* a j.) Kühner, Ausführliche Gramm. II, 424.

und rechtsbuch, Věstn. Kr. Č. Spol. N. 1896, V, 24, 107 (doklady epické); pro védskou prósu srv. *ná ča* (: *neque*) = »*nisi*« Šat. br. VI, 2, 2, 29. Velmi časté je zvl. hypothetické *čěd*, t. j. *ča* sesílené partikulí *id*. Brugmann ukazuje i na *und*, které v starší němčině často mívá podobnou funkci (*nu sunge ich vil gerne, unt hulfe ez mich iht* »nun sänge ich sehr gerne, wenn es mir etwas hülfe«; v. Müller a Zarneke s. v.).

Jen že v latině podobného užívání spojky *que*, pokud vím, není. A mimo to: *abs* přece nemá jinde významu, jaký zde jest předpokládati; *abs te* znamená »ode mne«, ne »beze mne«. Jediny výklad možný by, tuším, byl, kdybychom v *abs-que te esset* hledali jakousi tmesí, ztrnulou v tomto ustáleném rčení (srv. Don. k Ter. Hec. 601: *absque foret* pro *abesset*), pův. asi »kdyby (to) bylo ve vzdálenosti od tebe«. Přílišné pravdě podobnosti bychom ani takovému výkladu nepřiznávali. Kdyby nebylo fakt, která *absque* podle mého zdání vykládají lépe, spokojil bych se raději s oním výkladem, který v *absque* vidí prostě jakousi odvozeninu - složeninu předložky *abs*, bez hypothetického *que*: takto odvozené slovo by dobře mohlo mít význam odchylný od neodvozeného *abs*. Že hypothetický poměr větový nemusí býti vyjádření zvláštní spojkou, jest i pro latinu zaručeno hojnými doklady: srv. Kühner, II, 760 nn. Tak na př.: *negat quis, nego; ait, aio* Ter. Eun. 251; *sint Maecenates, non deerunt Marones* Martial. VIII, 56, 5; *dares hanc vim M. Crasso, in foro saltaret* Cic. de off. III, 19, 75 atd. Bez podmínkové spojky jsou vlastně i podmínkové věty s *nei* (*nē*): *nei* není než pouhou, leda sesílenou negací, která se, jak známo, vyskytuje i mimo souvětí hypothetická; že při negativní podmínce vlastní hypothetická spojka tak často schází, má analogon na př. i v uvedeném právě hypothetickém (původně ovšem prostě parataktickém) stind. *ča* (*čěd*), které se zvláště po negaci (*ná ča*, *ná čěd*) rádo objevuje. Že se asyndeton ustálilo právě v typickém rčení *absque te esset*, je velmi pochopitelné; tak na př. právě ve větách stejného významu čeština (zvláště na Moravě) ráda užívá tvaru bez slovesa, sice v češtině rovněž nepravidelného (*kdyby mne ne místo kdyby mne nebylo*).

2. Podobnou koncovku jako *absque* má *usque*, slovo, které velmi často a všelijak bylo vykládáno. Výklady jeho dělí se ve dvě skupiny: někteří v první části slova vidí tvar, sloušející ke kmeni zájmena tázacího *qu-*, témuž, který máme v *uter*, *ubi*, *unde* a j., se sykavkou v *usquam*, *usquam*, jiní něco jiného. O druhou část slova se vykladači hrubě nestarají: spokojují se celkem tím, že v ní hledají podobné *-que* jako v *quisque*, leda v *absque* a j.

Pro výklad slova jest mít na paměti okolnost, kterou vytkl poprvé Gröber ve Wölfflinově Arch. f. lat. Lexicogr. VI, 148 n.

a které se časem posud nedbává: že dle svědectví frančtiny a provençalštiny lat. *usque* mělo dlouhé *ū*. Lat. přízvuchné *ū* se totiž jeví ve jmenovaných jazycích jako *ū* (*dūrus*: fre. *dur*, *fūstis*: fre. *fust fūt* atd.), kdežto přízvuchné krátké *u* ve vulgární latině splynulo s původním lat. přízvuchným *ō* v jedinou (zavřenou) samohlásku a jeví se ve frančtině (i v jiných jazycích romanských) různě podle toho, je-li slabika otevřená či zavřená (na př. *gula*: fre. *gueule* -*ōsus*: fre. -*eux*; *bucca*: fre. *bouche*, *cohort* -*cōrt*: fr. *cour*)*. A máme-li za lat. *usque* stpov. stfr. *usque* (nfr. *jusque* z* *de usque* **dj-usque*), musíme pro latinu předpokládati *ū*, leda bychom dovedli dokázati nebo učiniti pravdě podobným, že se v *usque* původně krátké *u* z nějaké příčiny později zdloužilo. Pokud se nestalo toto, smíme beze všeho ignorovati všechny výklady, které pro lat. *usque* předpokládají první samohlásku krátkou. To jsou výklady, které v první slabice hledají jinou původní samohlásku než *u*, samohlásku *a* nebo *o*, výklady i sice málo podobné, hledající spojení mezi lat. *usque* a vědským *āčcha*, *āčcha* »sem, ku«, ř. *ēste*, slov. *ješče* (na př. Bloomfield, Amer. Journ. Phil. VI, 41 n., Johansson v Bezzenbergerových Beitr. XV, 313, Uhlenbeck, Kurzgef. etymol. wört. der altind. sprache 4 a j.).

Po vyloučení výkladů tohoto způsobu zbudou dva, o kterých lze dnes uvažovati. První je starý výklad (literaturu starší uvádí Vaníček, Etymol. Wörterb. I, 96), dle kterého v první slabice slova *usque* vězí kořen zejména tázacího týž, co v *uter*, *ubi* atd. Výklad ten vůči dlouhému *ū* hájí Joh. Schmidt v Kuhnově Zeitschr. XXXII, 404 a nn. Vidí (po příkladě Büchelerově, Lexic. ital. XV) v *ūs*- týž tvar co v *usquam*, *nusquam*, *uspiam*, pak v umb. spojee puze *puse* *pusi* *pusei*, osk. *puz* »ut« (srovnavec i účelové), s délkou zaručenou i v písmě v osk. *pous* (tab. Bant.), paelig. *puus***). Schmidt se vlastně ani o délkou *ū* hrubě nestará, a výkladu jeho by svědčilo spíše krátké *u*.

*) Nesmíme si ovšem představovati celý postup tak, že by krátké *u* se bylo změnilo v dlouhé *ō* nebo naopak. Pro přízvuchné samohl. sky vůbec platí v romanských jazycích zákon, že se jevíly v nich dlouhými v slabice otevřené, krátkými v slabice zavřené (s jistým omezením), ať v latině staré měly jakoukoli kvantitu. To jest, dle přízvuchnosti a dle povahy slabiky se dlouhé samohlásky někdy zkrátily a krátké někdy zdloužily, obojí někdy zachovaly starou kvantitu, dle nových zákonů samohláskových. Při tom splynuly v jedno některé samohlásky původně různé kvantitou a poněkud i kvalitou, totiž latinské krátké *i* s dlouhým *ē*, které i v staré latině si byly blízký kvalitou tak, že *i* bylo otevřenější než *i*, a *ē* zavřenější než krátké *e*, a podobně *u* s dlouhým *o*: původní dlouhé *i* a původní krátké *e* a *o* se vyvinuly každé svým způsobem.

**) V příčině změn na začátku slova (lat. *ali-cubi*: *ubi*: osk. *puf*, umb. *pufe* *pufe* atd.) mám (profi Schmidtovi) stále za správný výklad, který jsem podal ve Věstn. Kr. Č. Spol. N. 1892, str. 3 nn. a kterému se dostalo dosti souhlasu.

Vykládá totiž lat. *ūs-*, umb. osk. *pūz-* za totožné se stind. *kūtah* »odkud?«, pův. **qutos*, s praitalskou synkopou a změnou *ts* v *z*, s v koncovce. V příčině lat. *ū* odkazuje na jiné případy střídání kvantity vokálů v indoevropských rozličných slovích stejného původu (tak ř. *ἐγώ*, lat. *egō*, stind. *ahām* z **eǵhom*, slov. *jazъ* z **ēǵhom* a j.); ostatně sám uvádí véd. *kū* »kde?«, stangl. *hū* (nangl. *how*) »jak?« s dlouhým *ū*. — Výkladu tomuto vadí, tuším, jedna věc: veliká propast významová mezi *usquam*, *nusquam*, *uspiam* i jinými odvozeninami zájmenného kořene *qu-* (*qo-*, *qi-*) a mezi *usque*. Kde je onen tázací anebo neurčitý moment významový, charakterisující tyto rozličné odvozeniny, v lat. *usque*? »Durch *usque* wird ein Zustand oder eine Handlung charakterisiert, die, von einem (genannten oder gedachten) Anfangspunkt ausgehend, in ununterbrochenem Fortrücken und so zu sagen in gerader Linie bis zu einem zweiten (genannten oder gedachten) Punkte, dem Endpunkte, sich bewegt... Anfangs- und Endpunkt müssen nicht nothwendig angegeben sein, aber die Bedeutung der Continuität ist wesentlich bei *usque*.« Tak charakterisuje *usque* Thielmann po stránce semasiologické ve Wölfflinově Archivě V, 439 (obíral se naším slovem i v VI a VII svazku), a tuším, správně: ale kde jsou podobné významy na odvozeninách zájmenného kmene *qu-* (*qo-*, *qi-*)?

Jiný výklad má Lindsay, The latin language, 571 a 595: *usque* je odvozeno z indoevropské předložky *ud* | *ūd* právě tak, jako *ab-s-que* z *ab*: totiž stará předložka ona rozšířena o *s* (jako *abs*, ř. *āψ*; rozšíření podobné na adverbiových, partikulových a předložkových slovích je, jak známo, velice časté v jazycích indoevropských) a složena s týmže *-que*, které je v *ab-s-que* a j. Výklad tento se vlastně nemusí starati o kvantitu samohlásky *u*: ona předložka se jeví v jazycích indoevropských s *u* krátkým i dlouhým: srv. stind. praefix *ūd-*, avest. *us-* (před jasnými hláskami často, ale ne důsledně *uz-*) »vzhůru«, a zase germ. *ūt* (got. *ūt*, hněm. *ūz aus* atd.), slov. praef. *vy-*. Tento výklad se mi zdá pro první polovici slova správným; než jej však blíže odůvodním a než vyložím, v čem se mi zdá nutné jej modifikovati, předvedu řadu slov jiných, jichž tvoření se mi zdá příbuzné s lat. *absque* a *usque*.

3. Staré indoevropské sloveso kořene *seq-* — stind. *sácatē*, avest. *hačaiti hačaitē*, ř. *ἐπειται*, lat. *sequitur* atd. — znamenalo původně asi »držeti se něčeho (někoho), býti při něčem (někom).« Toho způsobu významy, ovšem s rozličnými modifikacemi, působenými na mnoze i skládáním s rozličnými předložkami, jsou běžny zejména v jazyce védském (v jazyce stind. je sloveso *sácatē* s největším dílem odvozenin téhož kořene vlastně slovem mantrovým) i avestském, vedle významů odvozených, jako »býti při někom, pomáhati, býti nakloněn« a j.;

významy »následovati, pronásledovati« a p., vystupující tak určitě v jazycích klassických, se vyvíjely později (v Avestě jich, jak se zdá, vůbec není). V řečtině se jeví původnější význam ve spojeních jako *ἀμα ἐπεσθαι, σύν τινι ἐπεσθαι, ἀμφιέπειν ἀμφιέπεσθαι* a i., v latině zejména časem na *secundus, secundum*.

K témuž kořeni patří řada slov povahy adverbiové a předložkové, dosti významných také v příčině otázky, kterou se právě obíráme.

V jazyce staroindickém jest to především *sáča*, zase slovo vlastně mantrové. Jakožto adverbium znamená asi »společně, současně, také« a pod.; na př. »[Agni a Sóme,] přijďte nám *spolu* Rgv. I 93, 11; »i modlitbu nám, dobrý, *zároveň* i obět rozhojňuj« I 10, 4; a č. j. Někdy znamená *sáča* asi »pomocně, pomáhaje«, a tu mívá při sobě dativ osoby (commodi); tak »ty Tugra, Vétasuovi *pomáhaje* (nebo »s Vétasuem«) jsi zabil« VI 26, 4. I s instrumentalem (sociativem) se objevuje: »přines nám okrasu (*viáňganam*, asi něm. »Auszeichnung«, čím se kdo na svůj prospěch liší od jiných), [totiž] krávu, koně [jakožto] ozdobu, *spolu* se skvostem zlatým« VIII 78 (67), 2. Zvláště často se pojí *sáča* ku předechozímu nebo i následujícímu lokálu; tu znamená asi »u, při«; na př.: »jako doma-stárnoucí [t. j. stará panna] *u* rodičů (s rodiči) jsoucí...« II 17, 7; »šest koní... *u* Pútakratua jsem získal« VIII 68, (57), 17; »[počnete pěti k] Indrovi *při* nalisovaném sómu« I 5, 2.

Jiný tvar, *sáči*, se objevuje v próse, v jediném známém dokladě, Šat. br. IV, 1, 3, 7: *jājám tú mē sáčj úpa-vāta* »vy však mi *spolu* (t. j. se mnou, mně *na pomoc*) foukejte« (vybízí buh větru ostatní bohy při jisté příležitosti). Totéž *sáči*, jak se zdá, vězí v složenině *sáči-víd-* (o věrném příteli, v pozdním hymně Rgv. X 71, 6); petrohradský slovník překládá »zusammengehörig, d. h. vertraut, anhänglich«, Ludwig »[der freund,] der treue kennt: *sáči-víd-* jest asi totéž, co často jinde vyjádřeno participiem *sam-vidānāh* »jednomyslný, svorný«, tak že zde *sáči* je synonymem praeverbia *sám*.

Konečně se objevuje ve védské poesii i próse, i časem v pozdější literatuře adverbium, resp. praeposice či postposice s instrumentalem *sákám* »spolu (s), současně (s), společně (s)« a p., které slovo správně vyložil poprvé Schmidt v Kuhnově Zeitschr. XXV, 103.

V jazycích staroíránských je velice časté stpers. gáth. *hača*, mlavest. *hača*, totožné původem s véd. *sáča*, ale významem značně odchýlné. Nehledíme-li k ojedinelému užívání adverbiovému (tak Věd. 7, 2 *us hača baodō ajāt* »[když by] ven pryč [z mrtvého] duše vyšla«) a ku případům více méně pochybným, v nichž někteří hledají v *hača* význam jiný, jest v jazycích íránských *hača* předložkou (nebo postposicí) ablativní.

Srv. Spiegel, Vergl. Gramm. der altérân. Spr. 463 nn., 436 nn. Toto *hačā* se pojí s ablativem, v mladší Avestě i s genitivem*) nebo s akkusativem**), a sice ve všech možných funkcích ablativních: i kde my bychom položili předložku *od*, *z*, *s* (s gen.), i při slovesech »báti se, chrániti« a pod., i při ablativě příčiny, při ablativě srovnávacím (u komparativů, u *ainjō* »alius« a j.) atd. Toto *hačā* se v jazycích íránských stalo poněmáhlu čistě formálním znakem ablativu; srv. co o podobných případech jsem řekl ve Věstníku Č. Akademie X (1901), 518, 523. Ani nevíme, ve které funkci ablativní toto *hačā* se poprvé objevovalo: v Avestě, již i v gáthách, ablativ bez této předložky se objevuje skoro jen výjimkou, v staroperských klínových nápisech má ablativ vždy při sobě tuto předložku, v perštině nové ablativ bez *ez* (= stír. *hačā*, Horn, Grundr. der neupers. Etymologie č. 75) je rovněž nemožný, jako u nás lokál nebo sociativ bez předložky, ovšem už i proto, že bez předložky ani by se ablativ nelišil od jiných pádů.

Jiné slovo příbuzné je avest. *hakat****) »současně, spolu, dohromady, hned« a-p. Ostatně není význam tohoto slova docela jasně zřejmý.

Lotyština má také slova sem slušející: *sec*, dle Bielensteina II, 321 předložku s akkusativem s významem »entlang, an — vorbei, neben — hin« (*sec viju* »den Zaun entlang«, *sec avju kuti* »den Schafstall vorbei«), a *secen*, dle téhož II, 279 adverbium »vorbei, längs hin« (zde již Bielenstein dobře srovnává lat. *secundum*, lit. *sėkti*, lat. *sekt* »následovati«). Slova dle svědectví Bielensteinova (na u. m.), Ulmannova (Lett. Wörterb. s. v.) i Kafchokova (Rig. Rakstu Kraujums VIII, 34) zastaralá. Znáám jen dva doklady, ze kterých patrno, že se Bielensteinův rozdíl mezi *sec* jakožto předložkou a *secen* jakožto adverbium nedá provést: patrně obě bývalo stejného významu a obě se mohlo (jako véd. *sáča* atd.) objevovati i jako adverbium i jako předložka. V Latwju dainas, vydaných Baronem, v č. 1890 je varianta *secen sētu Laima gāje* »mimo dvůr (podél dvora) Laima šla«; srv. t. jiné varianty *Laimiņ gāja gār sētiņu* »podél dvorka«, *Laima gāja sētas malu* »kraj dvora«. Pak Vndeutsche PSalmen 71, 30,

*) Snad následek toho, že staroarijský ablativ v singuláru na mnoze původně měl tvar genitivní? Srv. Věstn. Č. Akad. X (1901), 510 n. Z této příčiny se objevuje genitiv místo ablativu časem na př. v stind. epice. Na př. MBh. (Calc.) III 8668. 10780. V 172. Rám. (Bomb.) III 46, 30, 48, 3; srv. i Speyer, Grundr. d. ind.-ar. Philol., I, 6, § 78.

**) Tento akkusativ ovšem patří ke známým mladoavestským dokladům matení pádů, vzniklého zanikáním rozdílů pádových v mluvě živé. Srv. Spiegel na u. m.

***) Konečnou zubnici ávestskou snad stačí aspoň na konci slova přepisovati pouhým *t*? Jednak ji přepisuje každý jinak, jednak vypadá její znak v ávestském písmě jako littera finalis obyčejného *t*.

ka mhes czour thōw wuesse kaitige setczen etam, s významem odvozeným: abychom my skrze Tebe všechnu škodu*) mimo šli, minulí« (orig. »dass wir meiden . . . der Seelen Schad«).

Dále mají podobná slova jazyky keltské. Srv. Zeuss-Ebel, Gramm. celt. 653, 679, Bezzenberger ve svých Beitr. XVI, 238, Whitley Stokes, Urkelt. Sprachsatz (= Fick, Vergl. Wörterb. II⁴), 296, Delbrück, Grundriss III, 753. Irština má předložku *sech* s akk., s významy »praeter, ultra, supra, extra«, též »bei — vorbei, über — hinaus« (Windisch, Kurzgef. ir. Gramm., 146); též *sceo* »et« (vl. »dále«; srv. stind. *āti*, ř. *ĕu*: lat. *et*) sem počítá Stokes; k tomu steyrn., bret. *hep*, corn. *hep*, *heb* »sine« (slova totožná etymologicky s ir. *sech*). Těchto slov se užívá i na př. s infinitivy na vyjádření děje neuskutečněného, jako »*non* dicens verbum«, »*non* faciens flagitium«, »*ut non* occurreret *quisquam* ei« a pod.

A na konec budiž vzpomenuto latinského *secundum* a zejména *secus*. Toto bývalo všelijak vykládáno, ale dnes asi sotva kdo je dělí od *sequor*. Srv. Vaníček II, 984, kde je zaznamenána dosti obsáhlá starší literatura, které se dostalo výkladům tohoto slova, Zimmern ve Wöfflinově Arch. IV, 602, Sommer v Indog. Forsch. XI, 340, Meillet v Mém. de la Soc. de Lingu. VIII, 279, Delbrück, Grundriss III, 627 n.

4. Přihlédneme na krátko k tvarům a významům uvedených slov. Totožno je stind. *sáčā* a stír. *hačā* (mladoavestské *hačā* má a podle zákona, že se v mladší době avestské koncové samohlásky vůbec zkrátily, mimo slova jednoslabičná), a ukazuje podle všeho na původní **séqe*. Přidáváme, že *sáčā* je psáno RV VII 81, 1 a X 23, 4 s anunásikem, nosovým pazvukem na konci (místa ta patří ku případům, o nichž jedná Oldenberg, Die Hymnen des Rígvēda I, 469 nn.), a že i v Avestě při *pasčā*, o kterém hned povíme, že patří k *sáčā*, je adjektivum *pasčāiŕja-*, ukazující pro *pasčā* na bývalou nosovku v koncovce.***) Tato adverbia se tedy řadí rozhodně k oněm, z nichž se vyvíjely indoevropské instrumentály. Koncovka instrumentální -ē se sice ve flexi nestala paradigmatickou, ale objevuje se v tvarech adverbálních; srv. Brugmann, Grundriss II, 627 n., kde se uvádí na př. got. *hwē* = ř. *πη* (lak. *πή-ποχα*, »*πόποτε*«, gort. *δ-πη*) vedle stas. *hwō* = ř. *πω* (*πόποτε*).***) Vedle toho je *sáči*, pův.

* Vlastně »každého škodného« nebo »vše škodné«: *kaitē* »škoda«, *kaitīgs* »škodný«.

**) O tvoření podobných adjektiv jsem se zmínil v Kuhnově Ztsch. XXXI, 60 a ve Věstn. Kr. C. Spol. N. 1892, 7; zde dle starších vydání psáno nesprávně *pasčāiŕja-* bez nosovkového znaku.

***) Arijské instrumentály kmenů na -o | e- mohou býti původními tvary na -ō (= lit. -u) i na -ē: ar. -ā je v té příčině nezřetelno. V podobných věcech nelze tak na jisto souditi, jak činí na př. Meillet,

**séqi*, tvar lokální (dativ se stanovíště řečtiny). Lotyšské *sec* je apokopováno, aniž víme, jakou samohlásku ztratilo: může býti ze staršího **sece*, pův. **seqē*, i ze staršího **seci*, pův. **seqi*. O lot. *secen* (z **secenu*) jsem se zmínil již v Indog. Forsch. III, 132*); také to je tvar s koncovkou instrumentální (pův. **segenā*[m]?). Co je irské *sech* (cym. *hep* atd.), netroufám si souditi: zákony o koncových slabikách keltských jsou ještě málo vysvětleny; Stokes na u. m. má prakeltský tvar **segos* = lat. *secus*.

Co se týče av. *hakat*, vykládá je Schmidt v Kuhnově Ztsch. XXV, 103¹ za akk. neutr. participia praes. kořene *seq-*; tedy za původní **seqnt*. Čekali bychom sice spíše **hačat*, praar. **sačat*, protože v tvarech slovesných jazyky arijské palatalisaci hrdelnic provádívají všemi tvary (srv. tyto Listy XXVIII, 235); ale dalo by se hájiti i *k*, kdybychom se chtěli domýšleti, že toto adverbium vzniklo ztrnutím onoho tvaru ještě v dobách, kdy v jazyce praarijském zákon o palatalisování, resp. nepalatalisování hrdelnic byl v plné síle. Tu však zase vadí, že bychom těžko našli podobné adverbium z doby tak staré. Leda bychom se dovolávali jistých védských tvarů jako *dravāt* »během, rychle« a pod. (srv. o nich na př. Ludwig, Infinitiv im Veda, 25, Agglutination oder adaptation, 83, Rigveda V 110, VI 250 n. a j.), o kterých není jisto, jsou-li skutečnými tvary participiovými. Mohl by v av. *hakat* vžeti podobný tvar, jako v těchto tvarech védských, ať jsou jakékoliv povahy. Ale také něco jiného. Po víme v § 5, že vedle véd. *sáča* bylo složené *pa-sáča*, vedle *sáči* snad složené **pá-sči*; dále, že v době arijské bylo složené *pa-skat*, zachované v Avestě: není nemožno, že místo *hakat* jest čisti **hakāt*, a že toto **hakāt*, ar. **sakāt* je podobně nėsloženým tvarem ku *pa-skāt*, jako *sáča* ku *pa-sáča*. Pravopis

Mém. de la Soc. de Lingu. IX, 370. Že zde nevzniklo instrumentální -ō nebo -ē kontrakcí (jak myslí Brugmann, ba i Bartholomae, Grundriss der iran. Phil. I, 123), ukazuje raženost jeho intonace, zaručená litevštinou (tak poznal již Hirt). Instrumentály paradigmatické na -ō -ē vznikly napodobením adverbii, zejména adverbii pronominálních (**tō* **qō*, **tē* **qē*); jak tato vznikla, nevíme.

*) Dokladů lot. slovesných adverbii na -en jsem na uvedeném místě mohl uvést jen málo (tvar ten je patrně jen na skrovném území běžný, a pokud tato slovesná adverbia vůbec žijí, šíří se tvary na -in). Srv. ještě: *pirzan* (t. j. *pircen*) *toutas rudfus pirka, sadfan* (t. j. *zadzen*) *foga malājīnu* v Jelgavském Rakstu Kr. II, 128 (z Cessvainského nářečí, Sesswegen v Livonsku), *giden* (ne *giden nenūgēd*, ne *giden nevar nūgist* »man kann durchaus nicht wahrnehmen, erkennen«, Ulmann s. v.). Snad vznikla z podobných adverbii i adjektiva jako *slepenš* »tajný«, *varens* »mocný, silný« (adverbia *slepen*: *slepeni*, *varen*: *vareni*); stejného původu jsou snad i adverbia (s rozšířenou koncovkou) jako *riteniski*, *šviteniski* *drāzeniski*. — Pro litevštinu mám nyní doklad *ikondēn* »zažraně, neústupně« (o pronásledování, »zakousnuv se«: *kāndu* »koušu«) v Miežiniově slovníce, který ovšem není prost lettismů; ani není nemožno, že v něm máme jen dialektické *e* za etymologické *i*.

avestský je dosti chybný, psává se i *ā* místo *a* a naopak. Tak místo *āt* »pak« (védské *āt ād*) stává i *at āat*; i místo koncovky ablativní *-āt* stává *-at*, ovšem že v jistém případě (Jackson § 19). Není nemožno, že místo etymologicky správného **hakāt* by se byl ustálil způsob psátí *hakāt*. Toto **hakāt*, ar. **sakāt*, pův. **seqōd* by byl tvar s koncovkou ablativní, jakou mají adverbia védská *tāt*, *āt*, *jāt*, jakou má avest. *paskāt*, *uskāt*, a j. (srv. Delbrück, Grundriss III, 556 nn.).

Jakým tvarem je lat. *secus*, nedovedeme bezpečně říci. Stojí snad místo staršího **sequos* a je pak nějakým tvarem, slušejícím ke kmenu na *-os* | *es-*, jaký právě u kořene *seq-* je dobře zaručen: srv. i lat. *seques-ter*, védské *sačasjāmānah* X 8, 7, i aoristový kmen *saks-* a j. Též lat. substantivum *secus* (*virile*, *muliebre secus*) a *sex-us* sem patří, jak už dávno bylo poznáno. Že by však v adverbii *secus* vězel ztrnulý nominativ jména, které znamenalo původně »strana«, jak se domýšlí Delbrück, Grundriss III, 627 n., přece by se mi nezdálo. Zimmermův výklad z **secuns*, **sequons*, což prý bylo participiem praes. act. k *sequi*, se ovšem podobá ještě méně. Ale pozoruhodno je mínění Sommerovo, Indog. Forsch. XI, 66, že by v lat. *secus* mohl vězeti nějaký tvar partic. pfti act. nereduplikovaného (pův. **seq-ros*, nebo **seq-us*). Zde tuším bude hledati rozřešení této otázky. Patří k ní ovšem věci, které by nás zavedly k otázce, nebyly-li při tvaru partic. pfti act. adverbia kmene na *-us-*, není-li podobné adverbium hledati na př. v avestském (gáthovém!) t. zv. »nomin. sing.« *viduš* a j.

Co se týče významu, především si jest uvědomiti, že v adverbiih nebývá, i mají-li koncovky, které po případě se objevují v deklinaci i paradigmatickými, vždy ve shodě s významem toho kterého pádu. Zde bude jazykozpytu vykonati veliký kus práce, než o tvoření a tvarovém významě indoevropských adverbiih budeme směti mluvit. Jazykozpyt nás v příčině adverbiih stále trpí následky axiomatu, že každé adverbium je bývalým skutečným pádem. V příčině formální adverbia z kořene *seq-*, která jsme uvedli v § 3, mají t. zv. význam modální, o němž k vůli hořejší domněnce v příčině avestského *hakāt* výslovně připomínáme, že je možný i při adverbiih s koncovkou ablativní (srv. Delbrück, na u. m. 559).

Hledáme-li význam materiální jakéhokoli slova, padá vždy na váhu, tvoří-li to slovo u vědomí mluvícího se slovy jinými určitou semasiologickou skupinu čili nie. Řekli jsme o adverbiih uvedených v § 3 — a není to mínění jen naše —, že patří etymologicky ke slovesům stind. *sácate*, lat. *sequitur* atd. Jsou případy, že adverbia podobného přibuzenství se slovesy zachovávají i význam slovesa. Jsou to adverbia slovesná, která i u vědomí mluvícího tvoří s ostatními tvary slovesnými jednotu

etymologický, anebo aspoň semasiologický nedílnou. Takovou souvislost cítil na př. Řek při adverbích na *-δην* (*κρούβδην, συλλύβδην, ἀμυιβήδην, ἄγδην* atd.), cítil ji Ľitvan a Lotyš při adverbích, o kterých jsem vykládal v Indog. Forsch. III, 119—145; ale jsou případy jiné, že se podobné souvislosti necítí. Čech bez jazykozpytného vzdělání necítí, že *mimo* patří k *minouti, míjeti*. A v případech tohoto způsobu je možno, že se adverbium bralo v semasiologickém vývoji jinou cestou, než sloveso a jiná slova, ke kterým je staví učená etymologie. A to se stalo z části i při slovíč, kterými se právě obíráme.

Bez násilí se srovná význam stind. *sáča, sáči*, avest. *hakat* s významem příslušného k nim slovesa; čtenář snad by si ani nepřál, abychom toto srovnání prováděli. Ale co se stír. *hača*, které slouží ve funkcích ablativních, co s irským *sech* »praeter« atd., cym. *hep* »sine« atd.? Významový přechod dá se, tuším, dobře zrekonstruovati, a přechod významový vlastně ve skutečnosti i existuje. Idvr. **seqē, *seqi* atd. znamenalo původně asi »držíc se při něčem (někom)« a pod. Daleko-li odtud je význam »jdouc podél něčeho«? Význam ten má lot, *sec, secen* i (dle Windische) ir. *sech*. A daleko-li odsud k významu »praeter, sine« atd., který má rovněž ir. *sech*, cym. *hep*, jemuž podobný musíme předpokládati pro stír. *hača*, u kterého ovšem původní význam pobledl formálním zpovšechněním při ablativě vůbec? Vzpomeňme si jen, že se i lat. *praeter* (*praeter ripam, praeter castra, praeter aciem ire, ferri* a pod. — *praeter sententiam evenire, omnes praeter eum* atd.) i slov. *mimo* bralo podobnými cestami.

Týž proces semasiologický předpokládáme ovšem i pro lat. *secus*. Do jisté míry podobně i Delbrück na u. m. 628, jen že mi staví příliš do popředí nominální stránku významovou: »Aus *secus* ‚Anhang, Nähe, Seite‘ kann dann der präpositionale Gebrauch entstanden sein und endlich kann sich aus ‚Seite‘ der Begriff der Entfernung und des Gegensatzes herausgebildet haben (vgl. ‚meinerseits‘ und ‚bei Seite stellen‘).« — Co se týče semasiologické stránky lat. jména *secus* »pohlaví«, upozorňuji na stind. *pakšáh* »bok, křídlo«, ale i »strana (Partei), jedna část dilematu« a p., slov. *polъ* »strana, bok, břeh«, ale i »pohlaví«.

(Dokončení.)

Pacuviov Dulorestes.

Napsal **Otakar Jiráni.**

O tragoedii této soudilo se dlouho, že byla vzdělána dle Euripidovy Ifigenie Taurské, ovšem volně a se značnými odchylkami. Minění toto zastával hlavně Stieglitz (De Pacuvii Duloreste, 1826) a za důvod pro ně uváděl souhlas některých zlomků Duloresta s jmenovanou tragoedií Euripidovou. Tak na př. v zlomku I:

hymenaeum fremunt
aequales, aula resonit crepitu musico

spatřoval shodu s Ifig. Taur. 366 nn.:

*Ἀργεῖαι τε νῦν
ἑμνοῦσιν ἑμνεαίοισιν, ἀλλεῖται δὲ πᾶν
μὲλ' ἀθροῦν.*

Podobně sledával souhlas, ovšem často velice pochybný, ještě v jiných několika případech.

Ale domněnka tato objevila se zcela mylnou. Vážné námitky proti ní uvedl poprvé O. Jahn v Hermu 1867, str. 229 n. a po něm O. Ribbeck (Die römische Tragödie im Zeitalter der Republik, v Lipsku 1875, str. 239 n.). Předem nelze na základě zlomku, nám nepochybně z Duloresta dochovaných, stanoviti děj, jenž by s dějem tragoedie Euripidovy se shodoval neb aspoň s ním v souvislosti byl. Tak velmi nápadno jest, že v dramatu Pacuviově vystupuje Oiax, syn Naupliův. K němu vztahuje se jistě zl. XVII:

[ni] me calvitur suspicio,
hoc est illud quod fore occulte Oeax praedixit,

a vzhledem k němu mluví se též nepochybně o záhubě vracejícího se loďstva ve zl. XVI:

pater Achivos in Caperei saxis pleros perdidit.

Dále uvážiti jest, že, jak již titul dramatu ukazuje, Orestes tu vystupoval, přestrojen jsa za otroka; ale jaký smysl by mělo vésti jej v tomto šatě až do Tauridy, kde přece byl úplně neznám? Konečně rozhodným důvodem proti domněnce, že by Dulorestes byl přepracováním Ifigenie Taurské, jest ta okolnost, že se v něm mluví o skutečném sňatku (srv. zl. II: gnatam despondit, nuptiis hanc dat diem) a nikoliv o onom sňatku předstíraném, jímž Agamemnon chtěl přiměti deuru k příchodu do Aulidy. Kdyby Ifigenie v Tauridě mluvila s Orestem o onom předstíraném sňatku, nemohla by přece užiti slov: »hanc diem«.

Tedy nikoliv Euripidovu Ifigenii Taurskou uznati jest za předlohu Pacuviova Duloresta, nýbrž třeba stanoviti jiný děj za

základ té tragoedie. A tu již O. Jahn na úv. m., str. 231 připadl na myslenu, že návrat Orestův a jeho pomsta nad vrahy otcovými tvořily obsah dramatu tohoto, že tedy děj konal se ne v Tauridě, nýbrž v paláci Aigisthově v Mykenách. Domněnka Jahnova nalézá opory v četných zlomcích, z Dulořesta zachovaných, i lze ji pokládati takřka za úplně jistou. Právem vycházejí od ní novější badatelé, jako Ribbeck na úv. m., Müller (De Pacuvii fabulis disputatio, 1889, str. 23), Robert (Bild und Lied, 1881, str. 185, pozn. 33). Ale jako v tomto základním názoru o látce dramatu jest mezi badateli shoda, tak v jednotlivostech, zvláště o tom, jak děj dramatu postupoval, jsou mezi učenci značné rozdíly, a ani Ribbeckovo ani Müllerovo sestavení zlomků neuspokojuje. Vlastně ani jeden z nich nepodává zlomky v tom pořadí, jak asi v dramatu následovaly. Hodlaje podrobiti zlomky zachované opětne úvaze, chei postupovati tak, že předem proberu zlomky, jež možno buď s větší neb menší jistotou neb aspoň pravděpodobností zařaditi v určité scéně dramatu, potom ty, při nichž není jasno, v jaké souvislosti byly proneseny; konečně pokusím se stanoviti celkový děj dramatu.

Nejprve tedy přicházejí v úvahu zlomky, jež možno přidělití určitým scénám této tragoedie a při jichž výkladu také obyčejně Ribbeck i Müller se shodují. Scény, k nimž zlomky poukazují, byly v Dulořestu asi tyto.

1. Pro zločin, jenž spáchán na Agamemnonovi po jeho návratu z Troje, navštíveny byly Mykeny a celá země, již Agamemnon vládl, neblahými pohromami. Jedna z nich, že země odepřela lidem plodů svých, vytýká se ve zl. XX:

Nec grandiri frugum fetum posse nec mitiscere.

Smysl zlomku jest patrný, a Ribbeck i Müller shodují se také ve výkladu jeho, soudíce, že jsou tu lčeny následky zločinného sňatku Aigisthova s Klytimestrou. Oba vyslovují spolu domněnku o souvislosti, v níž asi zlomek tento byl pronesen. Kladou jej totiž na počátek dramatu, kde dle mínění jejich činila se zmínka o věštbě Apollonově, dané v příčině pohrom, které stihaly. Aigisthos totiž nejspíše obrátil se k Apollonovi s dotazem, jak by on a Klytaimestra měli chrániti se před nepřeteli, především však, jak by bylo lze prolitou krev usmířiti a zemi pohrom zbaviti. S důmyslnou domněnkou touto lze, jak myslím, souhlasiti, i byla by tu pak velmi podobná situace, jako na počátku Krále Oidipa.

K věštbě, dané na dotaz Aigisthův, jak odvrátiti zhoubu od země, vztahují se nejspíše zl. XXVI, XXVII a. III. Zl. XXVI zní:

sed med incertat dictio: quare expedi!

a zl. XXVII:

nil coniectura quivi interpretarier,
quorsum flexivice contenderet.

Oba učenci vyslovují se o souvislosti celkem shodně, ale Müller určitěji. Zlomky tyto jsou patrně v souvislosti s danou věštbou, a sice zl. XXVI. třeba nejspíše dle Müllera na uv. m., str. 24 pokládati za výrok Aigisthův, jež pronesl, když vyslechl věštbu. Odpověď poslovu obsahoval podle něho zl. XXVII. Výklad tento jest zcela pravděpodobný, a lze jej přijmouti. Vedle Aigistha nejspíše i Klytimestra tázala se věštiný o synu Orestovi, jehož dlouhé prodlévání v cizině působilo jí obavy a nejistotu. K tomuto dotazu došla též odpověď, a to, jak obyčejně, temná. I přispěl králi a Klytimestře v nesnázi té haruspex nebo věštec nějaký, jenž věštbu vyložil tak, jak podáno ve zl. III:

responsa explanat: mandat ne matri fuat
cognoscendi nunquam aut contuendi copia.

Výklad zlomku tohoto nepřipouští pochybností.

Za posla, jenž od Aigistha a Klytaimestry do Delf byl poslán, pokládá Ribbeck na uv. m., str. 244 Oiaka. Jest to ovšem dosti možno, ale odůvodniti to nelze.

2. V tragoedii této zcela jistě byla líčena slavnost svatební v domě Aigisthově. To vysvitá najisto ze zl. I:

hymenaeum fremunt
aequales, aula resonit crepitu musico

a ze zl. II, jenž zní:

gnatam despondit, nuptiis hanc dat diem.

Zlomek druhý jest patrně odpověď, daná některému cizinci, jenž nevěděl o slavnosti, v domě královském konané. S velkou pravděpodobností lze tu mysliti na Oresta nebo Pylada, kteří v přestrojení vystoupí na scénu a diví se ruchu v paláci. O výkladu zlomku nemůže býti tedy celkem sporu. Ale vzniká otázka jiná, totiž, čím sňatek právě konán byl? O. Jahn na uv. m., str. 232 pronesl domněnku, že slaven byl právě sňatek Elektrín s Oiakem. Klytimestra totiž, chtějíce prý se konečně Elektry zbaviti, pod záminkou, že plní mateřské povinnosti k deři, jež u Sofoklea opět a opět nařiká nad tím, že zůstává neprovdána, zasnoubí jí s Oiakem, přítelem domu Aigisthova. Téhož dne pak, kdy sňatek tento přes odpor Elektrín měl býti konán, vrátí se Orestes a vykonáním pomsty nad vrahy otcovými zbaví spolu sestru nenáviděného sňatku. Domněnku Jahnovu přijímá Ribbeck na str. 240 n. a hledí ji též dokázati, ovšem důvody rázu spíše všeobecného, poněvadž na základě zlomků mínění toto nikterak dokázati nelze. Hlavním důvodem jest mu, že Oiax, syn Naupliův, byl zapřísáhlým nepřitelem Agamemnonovým a jeho potomstva, a to pro úkladné zavraždění bratra jeho Palameda. I možno prý tedy, že Aigisthos, aby si zjednal oporu pro svůj trůn, vyvolil jej za manžela nenáviděné Elektře.

Naproti tomuto mínění pronesl Müller na uv. m., str. 23 a před ním již Robert (*Bild und Lied*, str. 185, pozn. 33) jinou domněnku, totiž, že jednalo se tu o sňatku Erigony, dcery Aigisthovy, buď s Oiakem nebo s Nausimedontem, bratrem Oiakovým. Za důvod uvádějí oba okolnost, že by solva asi bylo v zájmu Aigisthově a Klytimestrině, aby Elektra, jež takovým hněvem plála proti vrahům otcovým, stala se ženou Oiakovou, jež jim byl velmi nakloněna. Pak nutně bylo lze očekávat, že Elektra buď manžela svého naplní též nenávistí k Aigisthovi, nebo, zůstane-li Oiax i dále jejich přítelem, že i jej záštim svým bude stíhati. Dále nebylo by též obezřetné učiniti Elektru chotí muže vznešeného, aby tím nenabyla příležitosti škoditi jim. Konečně za důvod uvádějí zl. II., výše uvedený, v němž slovem »gnata« zřejmě míněna jest dcera Aigisthova, nikoliv Agamemnonova. Jest ovšem těžko rozhodnouti, které mínění sluší výše klásti, ale soudím, že pravděpodobněji lze přisvědčiti Robertovi a Müllerovi, ačkoli na prvý pohled zdá se pro děj dramatu-efektnější domněnka Ribbeckova. Elektra jest provdávána za Oiaka, tu však se vrátí Orestes a vykonáním pomsty zbaví i sestru nenáviděného ženicha. Ale jest otázka, máme-li právo takovýto efektní děj v dramatu předpokládati. Důvody Robertovy jsou zajisté přesvědčivější než Ribbeckovy, zvláště, jak myslím, ono »gnata m despondit« působí při výkladu Ribbeckově nesnáze, neboť tu míněn jest patrně Aigisthos a jeho vlastní dcera, nikoliv nenáviděná Elektra. Ribbeck obrátil se proti domněnce Robertově v *Geschichte der röm. Dichtung*, I, str. 352, pozn. 170, ale jeho důvod je zase rázu příliš povšechného a neopírá se o určité faktum. Vyjádřuje jej slovy: »Dadurch käme ein völlig nichtsagendes Motiv und eine überflüssige Person in das Drama. Dagegen ist der Plan, die unbequeme Mahnerin dem zuverlässigen Bundesgenossen zur Aufsicht und Bändigung zu überantworten, völlig verständlich«.

3. Zatím co konala se v paláci slavnost svatební, přichází z ciziny Orestes provázen jsa přítelem Pyladem a přestrojen za otroka. Spatří je Mykeňan jakýsi a výtává se jich na cíl cesty jejich. Odpověď obsahuje zl. VI:

Delphos venum pecus egi, inde ad stabula haec itiner contuli.

Výklad tuto podaný, zajisté zcela vhodný, uvádí Müller. Ribbeck o souvislosti se nezmiňuje, ale asi jen proto, že výklad zlomku zdál se mu samozřejmý.

4. Na scénu vystoupí Elektra a mezi ní a cizinci rozprá se hovor, jež vrcholil v tom, že bratr a sestra po dlouhé odloučenosti se poznají. Že tato anagoristická scéna v dramatu nechyběla, jest nepochybné, ale bohužel nemáme ani jediného

zlomku, který by zcela zřejmě k ní se vztahoval. Jen s jistou pravděpodobností můžeme zařaditi v ni zl. XXI:

quid? quod iam et mihi
piget paternum nomen, maternum pudet
profari.

O souvislosti zlomku toho s dějem dramatu vyslovuje se Ribbeck na str. 242 jen všeobecně, že jaksi připravoval vzájemné seznání Oresta s Elektrou. Podobně Müller na str. 25 pronáší mínění, že jsou to slova Orestova k Elektře, jimiž znenáhla odhaloval pravý původ svůj i úmysl pomsty. Pokládám soud tento za pravděpodobný, ač ovšem nelze stanoviti bezpečně, ani komu slova tato náležejí, ani zda pronesena byla před poznáním bratra a sestry, či teprv po něm. V rozmluvu mezi Orestem a Elektrou dlužno snad vložit i zlomky IX, X, XI, které nejspíše krátce za sebou proneseny byly. Zl. IX zní:

non decet animum aegritudine in re crepera confici.

Ribbeck na str. 245 řadí k zlomku tomuto ještě dva další, zl. X:

nonne officium fungar vulgi, atque aegre male factum feram?

a zl. XI:

si quis hac me oratione incilet, quid respondeam?

O souvislosti soudí Ribbeck, že zlomky tyto proneseny byly buď v rozmluvě mezi Klytimestrou a Elektrou neb v horu Orestově s Elektrou, a to buď všechny tři, neb aspoň některý z nich, zvláště zl. IX. Orestes prý snaží se ještě před poznáním se sestrou potěšiti ji přímlovami rázu všeobecného. Müller se o zlomech přesněji nevyjadřuje, jen na str. 27 souhlasí s Ribbeckem, že zl. IX. a X. byly v blízké souvislosti s míněním, že zlomky tyto, a to všechny tři, proneseny byly v téže rozmluvě. Souhlasím a soudím dále, že nejspíše lze mysliti na rozmluvu mezi Orestem a Elektrou. Ovšem, zda proneseny byly před poznáním či již po něm, nelze rozhodnouti. Pochybuji však, že by Klytimestra, jejíž přítomnosti bylo zajisté potřeba při obřadech svatebních, rozprávěla s Elektrou delší úvahy, na jaké zlomky tyto poukazují.

5. Orestes a Elektra poznavše se strojí ihned pomstu vrahům otcovým. Z několika zlomků vychází na jevo, že Aigisthos a přátelé jeho měli nejisté tušení o tom, že mstítel jest na blízku. Na to ukazuje nepochybně zl. XVII:

[ni] me calvitur suspicio,
hoc est illud quod fore occulte Oeax praedixit.

Ribbeck na str. 242 domnívá se, že již dříve učinil Oiax jakési temné narážky, ale nevyslovuje se, ani kdy se tak stalo, ani čeho se týkaly. Určitěji pronáší se Müller na str. 26, že k sluchu Aigisthovu donesla se neurčitá zvěst o blízkosti Orestově; Oiax, nastávající zeť Aigisthův, již dříve prý ho varoval, aby se měl na pozoru před Orestem. Myslím, že domněnka tato jest správná. Snad Oiax nejisté tušení své o příchodu Orestově čerpal z věštby delfské, o níž, jak uvedeno, na počátku dramatu se asi jednalo.

K tomuto nejistému tušení o blízkosti Orestově vztahuje se velmi pravděpodobně i zl. IV:

aut hic est aut hic adfore actutum autumo.

Ribbeck na str. 245 vztahuje zlomek na Oresta, o jehož blízkosti kdosi na základě znamení nějakých soudí. Müller zlomku nevykládá, ale myslím, že výklad Ribbeckův lze schváliti. Ovšem, kdo slova ta pronáší, těžko jest určiti; možno však, že též Oiax, o jehož předtuchách mluví zl. XVII, výše uvedený.

Tyto předtuchy Oiakovy děsily ovšem Aigistha, i není divu, že prál si zvěděti více o blízcím se mstiteli. Táže se ve zl. XXIX:

unde exoritur? quo praesidio fretus, auxiliis quibus?
quo consilio consternatur, qua vi, cuius copiis?

Oba badatelé, Ribbeck i Müller, shodují se v tom, že slova tato pronáší Aigisthos o Orestovi vzhledem k výstrahám Oiakovým, aby se na pozoru měl před cizinci právě příšlými, v nichž Oiax asi tušil nepřátele domu Aigisthova.

Otázku Aigisthovu a odpověď k ní, nejspíše zase Oiakovu, obsahuje zl. XXIV:

is quis est? — Qui te, nisi illum tu occupas, leto dabit.

Ribbeck i Müller vykládají zlomek tento jako výstrahu Oiakovu Aigisthovi, aby se varoval před podezřelým cizincem, by záhuba dříve ho nestihla, než by sám přípravy k jejímu odvrácení vykonati mohl. Výklad ten lze, jak myslím, úplně schváliti.

Konečně druží se k těmto zlomkům, vyjadřujícím nejisté předtuchy o příchodu Orestově, též nejspíše zl. XVI:

pater Achivos in Caperei saxis pleros perdidit.

Ribbeck na str. 240 na základě delší úvahy dovozuje asi zcela správně, že slova tato týkají se Nauplia, otce Oiakova, a že je pronáší buď Oiax sám neb někdo jiný se vztahem k němu. Dále postupuje Müller na str. 26, jenž pokládá zlomek tento za slova Oiakova, který podobně, jako Aigisthos, měl vážné příčiny, obávati se o život svůj, nejen pro blízký styk s domem Aigisthovým, nýbrž i pro úklady, jež otec jeho Nauplios nastrojil Agamemno-

novi a Řekům, od Troje se vracejícím, dav jim klamně znamení. Míňení to jest zcela pravděpodobné a sotva bylo by lze proti němu co namítnouti.

6. Oba přátelé smluvili se zatím s Elektrou o plánu, jak vraždu provést. Zdá se, že před provedením činu vyskytly se pochybnosti, zda nějaká nepříznivá okolnost nezmaří zdar podniku. Zvláště bylo se obávati, aby lid nepovstal k obraně Aigisthově, a obav o tom pronesených týká se zl. XIX:

extemplo Aegisthi fidem
nuncupantes conciebunt populum ...

Smysl zlomku nepřipouští valných nesnází, a také oba jmenovaní učenci vykládají jej shodně, totiž jako vyzvání k Orestovi, aby zamýšlený čin rychle provedl, ježto obávati se jest, že přívrženci Aigisthovi vzbouří lid k jeho obraně. Při uvažování o tom, jak vraždu vykonati, a o pochybách k tomu se pojících, zastupoval asi Orestes stanovisko klidné rozvahy, kdežto Elektra, jejíž charakter v řecké tragodii vůbec vyznačuje se odhodlaností a rázností v jednání, naléhala na bezodkladné provedení činu. S touto rázností povahy její srovnávala by se dobře slova zl. VII:

... primum hoc abs te oro, minus inexorabilem
faxis. — Ni turpassis vanitudine aetatem tuam
oro: minime flectas fandi me prolixitudine.

Verš třetí zachovaný u Nonia 160, 10 spojil s předcházejícími Laehmann v pozn. k Lucrét. II, 734, asi právem.

Co se výkladu zlomku týče, vyslovuje se Ribbeck na str. 245 zcela všeobecně takto: »Nachsicht und Verzeihung des Rächers wird demüthlig erbeten und kalt abgelehnt.« Určitěji pronáší se Müller na str. 27, že zlomek vyňat jest ze sporu mezi Orestem a Pyladem, vzniklého proto, že jeden z nich byl nakloněn k milosrdenství s vrahy Agamemnonovými, druhý všeliké slitování rázně odmítal. Ale pochybuji velice, že by milosrdenství jednoho z přátel sahalo tak daleko, aby byl ochoten ušetřiti Aigistha, jenž tolik zla domu Agamemnonovu způsobil. Myslím, že daleko vhodnější jest výklad již výše naznačený, že totiž slova tato pronáší Elektra a chce jimi vyhladiti ze srdce bratrova všelikou stopu milosrdenství k vrahům. Ba Elektra vidoue, že bratr poněkud kolísá neb aspoň zdlouhavěji jedná, než by si přála, snad sama dychtí mítí daemnickou povahu matčinu, aby sama mohla pomstíti otce.

Tak jest asi podle Ribbecka na str. 241 vyložiti zl. XVIII: utinam nunc matrescam ingenio, ut meum patrem ulcisci queam!

Müller na str. 26 vykládá zlomek slovy: »Secuntur Orestis dubitationes sollicitudinesque propter matricidii inexpiable scelus.« Oba výklady jsou ovšem možné, ale více se mi zamlouvá výklad Ribbeckuv. Nešťastná dcera královská, jež k zločinům

v domě otcovském páchaným, nečinně přihlížeti musí, jež stálých příkoří od Aigistha a Klytāimēstry zakouší, poněvadž nedovede se přizpůsobiti novým poměrům, dychtí přirozeně po pomstě, a to v době nejbližší. Že Elektra i v dramatu Pacuviově mnohá příkoří snášeti musila, o tom zřejmě svědčí zl. XXXI:

nam te in tenebrica saepe lacerabo fame clausam et fatigans artus
torto distraham.

Smysl zlomku jest jasný; jsou tu vyjádřeny hrozby Elektře, jež nedovedla zapomenouti, že jest dcera Agamemnonova, a že Aigisthos jen vraždou trunu se zmocnil. Ovšem při jaké příležitosti byla hrozba ta pronesena, jest nemožno naznačiti; neboť že by se vztahovala k odporu Elektrině proti sňatku s Oiakem, jak myslí Ribbeck na str. 242, jest pravdě nepodobno, poněvadž, jak uvedeno, se v dramatu jednalo nejspíše o sňatku Erigonině, nikoliv Elektrině.

Ve scéně, kde smlouvali se přátelé o provedení vraždy a uvažovali o obtížích, jež v cestu by se jim postaviti mohly, řadím též zl. XXV:

heu, non tyrannum novi temeritudine?

Ribbeck na str. 245 praví o zlomku zcela všeobecně, že vyjádřena jest v něm nejen libovůle samovládců, nýbrž i lehkomyslnost jejich vzhledem k pohromám jim hrožícím. Určitěji zase vykládá zlomek Müller na str. 25, řka, že slova tato pronáší Orestes, chtě jimi naznačiti, že se může odvážiti třeba sám napadnouti Aigistha, ježto samovládci vyznačují se velkou neobezřetností. Patrně vznikly pochyby, zda bude možno záměr bez nebezpečení provésti, a vyvrácení těchto pochyb podává odpověď Orestova, v zlomku tomto obsažená.

7. Konečně jest vše unilučeno a nastává doba činu. Oresta, chystajícího se vniknouti do paláce, aby úmysl svůj provedl, vyzývá kdosi, nejspíše Elektra, k ráznému jednání ve zl. XXII:

macte esto virtute, operaque omen adproba!

Výklad zlomku nepřipouští obtíží, a také Ribbeck na str. 247 i Müller na str. 25 vykládají jej shodně jako výzev k Orestovi, by zamýšlený čin rázně provedl.

Orestes vstoupí do paláce, a tam rozpře se boj, v němž Aigisthos i Klytāimēstra zahynou. Z líčení boje tohoto, jež podával nepochybně posel, jest zl. XXX:

illum quaero, qui adiutatur.

O zlomku tomto soudí Müller na str. 26, že pronesen byl od Oresta, hledajícího Pylada před zavražděním Aigistha. Výklad tento nezdá se mi vhodný; neboť sotva lze si mysliti, že by se byl Pylades v rozhodném okamžiku, kdy pomoci jeho bylo nejvíce

potřebí, od Oresta odloučil tak, že by tento byl nucen ho hledati. Spíše lze souhlasiti s domněnkou Ribbeckovou na str. 242, že jsou to slova Oiakova, jenž v nastalém boji žene se proti Pyladovi, pomáhajícímu Orestovi. Ovšem stejně oprávněna jest i domněnka, že slova tato pronesl Orestes neb Pylades, chystaje se napadnouti Oiaka, jenž pomáhal Aigisthovi. Domněnku tuto mohlo by snad podporovati místo Pausaniovo I, 22, 6, jenž uvádí za předmět jedné malby Polygnotovy v pinakothece athenské toto: *ἐνταῦθα Ὀρέστις ἐστὶν Αἰγισθὸν φονεύων καὶ Πυλάδης τοὺς παῖδας τοὺς Ναυπλίου βοηθοὺς ἐλθόντας Αἰγισθῷ*. Jest možno, že Polygnotovi podmětem malby této byla právě tragoedie, jejíž latinským vzděláním bylo drama Pacuviovo. Není tedy sice možno stanoviti, která z osob, v boji zúčastněných, pronesla slova tato, ale aspoň tolik jest jisto, že v této situaci pronesena byla.

8. Čin jest proveden, dílo pomsty dokonáno, a Orestes jako vítěz vychází z paláce. Jemu a Pyladovi platí nejspíše dík, vyslovený asi Elektrou ve zl. XXVIII:

[proinde] ut ista sunt promerita vestra, aequiperare ut queam vereor, nisi umquam fatisceat facere quod quibo boni.

Ribbeck na str. 246 soudí, že dík, ve zlomku tomto pronesený, jest tak něžný a vřelý, že lze tu pomýšleti jen na Elektrou nebo na Oresta. Dík prý mohl platiti zúčastněným přítelkyním Elektriným, u nichž v době své opuštěnosti ochranu a útěchu nalézala a z nichž v Sofokleově Elektrě sbor jest složen. Ale nejen že pouhou domněnkou jest mínění, že v dramatě vystupovaly přítelkyně Elektriny, zdá se mi též, že v slovech těchto jest vysloven dík za větší zásluhy než za útěchu přítelkyň. Myslím, že daleko vhodněji lze v slovech těchto spatřovati dík Orestovi a Pyladovi za to, že zbavili Elektrou muže, od něhož stálých příkoří jí bylo zakoušeti. Za nesprávnou pokládám domněnku Müllerovu na str. 25, že vyjádřen jest tu dík Orestův kterémusi Mykeňanu, pravícímu, že památku Agamemnonovu v účtě má a k dětem jeho lne. To by byla příliš vřelá slova za zásluhu celkem malou.

Tím probrány jsou zlomky, jejichž místo v ději tragoedie lze s větší neb menší určitostí stanoviti. Zbývá ještě sedm zlomků, jichž výklad působí značné obtíže. Ty proberu v pořadí, v němž je uvádí Ribbeck ve své sbírce zlomků římských tragiků. Na prvním místě jest to zl. V:

hicine is est, quem fama Graia ante omnis nobilitat viros?

Ribbeck na str. 244 vyslovuje domněnku, že slova tato snad byla pronesena ironicky o Aigisthovi; neboť na jinou z jednajících osob prý se nehodí. Mezi osobami, v dramatu nevystupujícími, lze prý nejspíše pomýšleti na Agamemnona. Poukazuje na jeden lateranský sarkofág, kde stín Agamemnonův zjevuje se

oběma přátelům, aby jim připomenul povinnost pomsty, i soudí, že podobná scéna byla snad i tu, a k té že vztahuje se tento zlomek. Müller na str. 25 vykládá zase slova ta o Orestovi; pronesl prý je někdo o něm již po jeho poznání. Jest tu velmi těžko něco určitějšího stanoviti. Že by byl zlomek pronesen o Aigisthovi, jest sotva pravděpodobno, spíše lze mysliti buď na Oresta neb na Agamemnona. Ovšem při prvním vadí to, že podle znění zlomku třeba předpokládati, že sláva Orestova, již přece nabyl teprv po zavraždění Aigistha a Klytimestry, byla rozšířena již po celém Řecku. Na Agamemnona hodil by se zlomek tento vhodně, ale zase vadí, že nemůžeme určit, je-li jaká souvislost mezi obrazem na sarkofagu onom a Dulorestem. Ovšem uznati jest, že by to byl scénický efekt velice působivý a obdobný se známou scénou ze Shakespearova Hamleta, ale jest to přece jen pouhá hypotesa. Přesvědčivého výkladu zlomku tohoto tedy podati nelze.

Stejně nejasný jest smysl zl. XII:

nunc ne illum expectes, quando amico amiciter fecisti.

Ribbeck na str. 247 vyslovuje se velice opatrně, že slova tato vztahují se na Pylada, jenž vydatně přispěl k překonání nepřátel. Müller o souvislosti se vůbec nevyslovuje. Lze ovšem s Ribbeckem mysliti při slovech těchto na Pylada, ale k čemu se vztahují, nemožno naprosto rozhodnouti; zvláště nejasný jest smysl slova »illum«.

Následuje zl. XIII:

... quidnam autem hoc soniti est, quod stridunt fores?

Ribbeck i Müller pokládají souvislost zlomku za neurčitelnou. Jest ovšem velmi odvážno chtíti stanoviti, ve které situaci zlomek tento, rázu zcela všeobecného, vysloven byl, ale snad možno pronést domněnku, že jsou to slova sboru, jenž, jat jsa neblahou předtuchou, naslouchá zvukům, vycházejícím z vnitř paláce, kde právě vražda se děje. Byla by to podobná scéna, jako v Sofokleově Elektře v. 1398 nn.

Slova Klytimestřina obsahuje nejspíše zl. XIV:

... ubi illie est? me miseram! quonam clam se eliminat?

Dle mínění Ribbeckova na str. 242 třeba vyložiti zlomek takto. Klytimestra, poděšena jsouc hlukem v paláci, přichází ptáti se po tom, jenž vydává se za Oresta. Výklad tento není dle mého mínění přesvědčující. Zvláště vadí při něm slova zlomku »quonam clam se eliminat?« Klytimestra, třebas měla nejisté tušení o příchodu Orestově, přece jistě až do té doby, kdy nastalo vraždění v paláci, nevěděla určitě o blízkosti jeho. Když započal Orestes prováděti dílo pomsty, tu dověděla se ovšem právě jméno cizincovo. Ale jak mohla tázati se, kam tajně se

odebral? Orestes jistě nevzdálil se z paláce, dokud čin nebyl vykonán. Spíše dle mého mínění lze zlomek vyložití takto. Aigisthos tušil, že mstitel jest na blízku i chtěl tedy uniknouti trestu, což ovšem se mu nezdařilo; Klytimestra pak plna obav táže se těmito slovy po něm. Müller se o souvislosti zlomku vůbec nevyslovuje.

Značné nesnáze působí dále zl. XV:

vel cum illum videas sollicitum orbitudine.

Ribbeck na str. 244 soudí, že se tu naráží na bezdětnost zločinného snátka, která Aigistha rmoutila. Ale domněnka tato jest sotva správná; neboť z Hygina, fab. 122, víme, že Aigisthos zplodil s Klytimestrou dceru Erigonu, jejíž snatek byl pravděpodobně v dramatu tomto slaven. Lépe zamlouvá se mi výklad Müllerův na str. 27, že slovy těmito napomínal snad Orestes Oiaka, aby vzpomněl si na otce svého, jenž, pozbude-li při vraždění v domě Aigisthově synů svých, jako již dříve byl pozbyl Palamedea, bude zcela osiřelý. Byla by to pak asi slova, jež pronesl Orestes k Oiakovi již v paláci krátce před započatím vraždění, chtě ho odvrátiti od toho, aby nepomáhal Aigisthovi. Ovšem není také nemožno vyložití zlomek o smutném, péče rodičů prostém mládí Orestově, kterýžto výklad podal Robert (Bild und Lied na str. 185, pozn. 33). Určitějšího výkladu tu arci není možno podati.

Dále přichází v úvahu zl. XXIII:

amplus, rubicundo colore et spectu protervo ferox.

Co se výkladu týče, vyjádřuje se Ribbeck na str. 245 velmi zdrželivě, že osoba tu popsaná jest snad Aigisthos, jehož Orestes neznal. Müller o zlomku vůbec se nezmiňuje. Jest tu ovšem zase nemožno podati výklad jen poněkud jistý, ale myslím, že zvláště slova »spectu protervo ferox« hodí se z jednajících osob nejlépe na Aigistha. Souvislost zlomku s dějem dramatu možno si představití snad asi takto. Orestes Aigistha nezná i táže se, dříve než vskočí do paláce, po jeho postavě a vzezření, by jej dle toho poznal a msta jeho nestihla snad osobu nepravou. To jest arci pouhá hypothesis, ale bez té se při výkladu zlomku tohoto vůbec neobejdeme.

Zbývá ještě zl. XXXII:

animum quae — — moenis,

jehož smysl a výklad jest naprosto nejasný.

Není tedy sice možno všechny zachované zlomky tragoedie této bezpečně a jistě vyložití, ale myslím, že lze i na základě těch, jež vyložití možno, stanoviti dosti přesně hlavní rysy děje, jenž byl obsahem Dulorestu. Hodlám podati obsah dramatu poněkud obšírněji, poněvadž ani Ribbeckovo ani Müllerovo sestavení zlomků nepodává jasného obrazu o průběhu děje.

V prologu nejspíše podána byla zpráva o poselství, vyslaném do Delf od Aigistha a Klytaimestry za tím účelem, aby se otázalo boha, jak by bylo lze smířiti hněv božstva pro zavraždění Agamemnonovo a odvrátiti tak od země pohromy, jimiž stížena byla a z nichž jedna vytýká se ve zl. XX:

nec grandiri frugum fetum posse nec mitiscere.

K věštbě, Apollonem dané, a k pochybnostem o výkladu jejím vztahují se asi zl. XXVI:

sed med incertat dictio: quare expedi!,

dále zl. XXVII:

nil coniectura quivi interpretarier,
quorsum flexivice contenderet,

a konečně zl. III:

responsa explanat: mandat ne matri fuat
cognoscendi nunquam aut contuendi copia.

Odpověď věštírny byl asi uklidněn Aigisthos tak dalece, že přikročeno ihned k vykonání sňatku nejspíše mezi Erigonou, dcerou Aigisthovou a Klytaimestřinou, s Oiakem, synem Naupliovým a přítelem Aigisthovým. K slavnosti svatební vztahují se nepochybně zl. I:

hymenaeum fréunt
aequales, aula resonit crepitu musico

a zl. II:

gnatam despondit, nuptiis hanc dat diem.

Zatím co v paláci královském konala se slavnost svatební, přichází z ciziny Orestes, provázen jsa přítelem Pyladem a přestrojen za otroka. S nimi setká se Mykeňan kterýsi a vyptává se jich na cíl cesty jejich; odpověď k otázce té podává zl. VI:

Delphos venum pecus egi, inde ad stabula haec itiner contuli.

Z paláce vystoupí Elektra a mezi ní a cizinci rozpře se rozmluva, jež vedla konečně k poznání bratra se sestrou. Na základě čeho poznala Elektra, že domnělý otrok jest jejím bratrem, nelze určit. Jako však jest jisto, že scéna tato v dramatu Pacuviově obsažena byla, tak naproti tomu nelze přesně určit, které ze zlomků zachovaných v ní třeba zařaditi. Jen s jistou pravděpodobností možno souditi, že náležel sem asi zl. XXI:

quid? quod iam et mihi
piget paternum nomen, maternum pudet
profari,

zl. IX:

non decet animum aegritudine in re crepera confici,

dále zl. X:

nonne officium fungar vulgi, atque aegre male factum feram?

a konečně zl. XI:

si quis hac me oratione incilet, quid respondeam?

Bratr a sestra strojí ihned pomstu. Zatím však rozšířila se zpráva o příchodu cizinců, a Aigisthos i přátelé jeho jati jsou nejistým tušením, snad na základě dané věštby vzniklým, že mstitelé vraždy Agamemnonovy jsou na blízku. O tom svědčí téměř nepochybně zl. XVII:

[ni] me calvitur suspicio,

hoc est illud quod fore occulte Oeax praedixit,

dále zl. IV:

aut hic est aut hic adfore actutum autumo.

Konečně snad i zlomek XVI sem patří, jenž zní:

pater Achivos in Caperei saxis pleros perdidit.

Aigisthos, poděšen jsa těmito předtuchami, přeje si nedočkavě zvědět více o neznámém cizinci. Táže se ve zl. XXIX:

unde exoritur? quo praesidio fretus, auxiliis quibus?

quo consilio consternatur, qua vi, cuius copiis?

Podobnou otázku spolu s odpovědí, nejspíše Oiakovou, obsahuje zl. XXIV:

is quis est? — Qui te, nisi illum tu occupas, leto dabit.

Oba přátelé smluví se zatím s Elektrou o plánu, jak vraždu provést. Před vykonáním činu toho naskytly se asi pochybnosti o tom, zda překážka nějaká nezmaří zdar podniku. Zvláště bylo se obávat, aby přátelé Aigisthovi nesvolali lid k jeho ochraně. Pochybnost ta jest vyjádřena ve zl. XIX:

extemplo Aegisthi fidem

nuncupantes conciebunt populum . . .

Rozvážného Oresta povzbuzuje ráznější Elektra k bezodkladnému provedení činu ve zl. VII:

. . . primum hoc abs te oro, minus inexorabilem

faxis. — Ni turpassis vanitudine aetatem tuam

oro: minime flectas fandi me prolixitudine.

Ba Elektra sama přeje si mítí daemonickou povahu matčinu, aby pomstíti mohla otce svého; neboť takový jest asi smysl zl. XVIII: utinam nunc matrescam ingenio, ut meum patrem ulcisci queam! Vždyť sama tolik vytrpětí musila v nehostinném domově; i v tragodii této byla zmínka o krutém trestu, jímž jí vyhrožoval Aigisthos, jak dokazuje zl. XXXI:

nam te in tenebrica saepe lacerabo fame
clausam et fatigans artus torto distraham.

Ve scénu, v níž umlouvají se přátelé o provedení vraždy, patří nepochybně i zl. XXV:

heu, non tyrannum novi temeritudinem?

Poněvadž Orestes Aigistha neznal, tázal se asi na jeho vzezření, a odpověď na to podává asi zl. XXIII:

amplus, rubicundo colore et spectu protervo ferox.

Když vše jest smluveno, nezbyvá než čin provést. Provázen jsa vyzváním nejspíše Elektríným ve zl. XXII:

macte esto virtute, operaque omen adprobal,

vstoupí Orestes s Pyladem do paláce a tam zavraždí Aigistha i zločinnou Klytimestru, ač, jak se zdá, ne bez značného odporu, zvláště synů Naupliových, kteří přispěli Aigisthovi, třebas byli varováni Orestem, aby tak nečinili a otce v úplné osířelosti nezanechávali; takový jest snad, jak výše vyloženo, smysl zl. XV:

vel cum illum videas sollicitum orbitudine?

Z líčení vraždy, jež podával asi posel, jest nejspíše zl. XXX:

illum quaero, qui adiutatur.

Možno, že Aigisthos chtěl ujítí zaslouženému trestu, tak že Klytimestra plná zděšení se táže po něm ve zl. XIV:

ubi illic est? me miseram! quonam clam se eliminat?

Ale ovšem úmysl jeho se nezdařil. Čin jest proveden a Orestes s Pyladem vítězně vycházejí z paláce; jím asi platí dík vyslovený nejspíše Elektrou ve zl. XXVIII:

[proinde] ut ista sunt promerita vestra aequiparare ut queam vereor, nisi umquam fatisce facere quod quibo boni.

Takto možno asi sestaviti děj tragoedie na základě zlomků, jichž význam je aspoň poněkud jasný. Ovšem v několika případech nutno spokojiti se pouhými domněnkami, ale možno říci, že sotva kdy bude možno, nerozhojní-li se materiál náš, nahraditi domněnky ty výkladem aspoň poněkud jistějším. Ale na základě toho, co stanoviti můžeme, jest patrné, že v tragoedii této předvedena byla řada výjevů, mocně dojmajících a vzrušujících. Zvláště okolnost, že Aigistha zastihla pomsta v týž den, kdy slavil sňatek dcery své, působí mocným a čistě tragickým dojmem.

Hexametry nejstaršího cisiojanu českého.

Napsal Josef Král.

V článku svém »O prosodii české« (Listy fil. XX, 1893, str. 58 n.) jednal jsem také o domnělých verších cisiojanu mnichovského a projevil jsem pochybnost, že »verše« ty jsou hexametry. »Pochybuji« — pravil jsem —, »že tu skladatel zamýšlel skládati hexametry. Zamýšlel-li, neuměl je valnou většinou složit tak, aby aspoň poněkud měly ráz hexametru.« — »Můžeme v takových skladbách hexametry uznávat pouze tam, kde úmysl skladatelův, tvořiti hexametry, jest zcela jasně znatelný.« Také J. Vlček v Dějinách české literatury I, str. 10 soudí podobně.

J. Truhlář otiskl nedávno v článku »Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený« (Listy fil. XXVIII, 1901, str. 366 n.) týž cisiojan z jiného rukopisu a vrátil se na str. 369 zase k tvrzení Hankovu, že cisiojan ten psán je hexametry, čemuž prý namnoze (t. ode mne a J. Vlčka) bylo odporováno. »Klasické hexametry« — praví J. Truhlář — »to ovšem nejsou, nejsou to hexametry ani časoměrné ani přízvukné, ačkoli obojího toho principu jakés neuvědomělé prvky lze jest v nich najíti, ale jsou to hexametry přec, jsou to hexametry cisiojanové, t. j. takové, v nichž délka nebo síla slabik platí velmi málo, za to hlavní zřetel obrácen k jejich počtu a k tomu, aby počátečná slabika toho kterého svátku připadla na číselně určitý den toho kterého měsíce.«

Rozdíl mezi míněním mým a míněním Truhlářovým jest — přes opačné zdání, jež se snad čtenáři vnucuje — velmi nepatrný. Já pravím, jsou-li to hexametry, že neuměl jich skladatel skládati, a totéž tvrdí vlastně i Truhlář; nazýváť je hexametry »cisiojanovými«, soudě, že nejsou ani časoměrné ani přízvukné, shledává v nich jen jakés neuvědomělé prvky, obou prosodií, a tím vlastně přiznává, že se skladatel při skládání těch versů neřídil žádnou prosodií, žádným pravidlem, že tedy hexametru skládati neuměl. Skutečný rozdíl mezi oběma míněními jest pouze tento: já se kloním k domněnce, že skladatel hexametru skládati nechtěl, Truhlář pak jest přesvědčen, že hexametry v skutku skládal, ale ovšem špatně. A v tom je jádro otázky: chtěl skladatel, aby slova, která k sobě řadil, neohlížejíce se ani na jejich quantitu ani na jejich přízvuk, vnucována byla do schematu hexametru, četl je jako hexametry, ačkoli skutečnými hexametry nebyla, či nikoliv?

Otázku tu rozřešiti nelze tak snadno, povázíme-li, že k a ž d o u k o l i řadu o 13 nebo 17 slabikách (nebo tolik slabik může míti hexametr) lze čísti jako hexametr, neváže-li se čtenář ani při-

zvukem ani délkou slabik, zkrátka neváže-li se žádným principem prosodickým, jak prý to činí i skladatel tohoto cisiojanu. Průpověď, která měla obsahovati 28—31 značek pro jednotlivé dni měsíce, musil skladatel rozdělit aspoň na dvě řady, poněvadž řada jednotná by byla bývala příliš dlouhá a pro pamět nepohodlná. Děлил-li na dvě skoro stejné řady — a dělení takové nabízelo se samo sebou —, dostal snadno v každém případě v každé z oboř řad tolik slabik, že mohou býti vtěsnány v schema hexametru, i když skladatel hexametry skládati ne zamýšlel.

Třeba se tedy ohlížeti po zvláštních důvodech, z nichž by určitě vyplývalo, že skladatel cisiojanu vskutku měl úmysl, skládati hexametry.

Truhlář dovolává se (str. 369 n.) latinského cisiojanu, jehož hexametry prý nejsou o nic lépe skládány, než české. Myslím však, že jsou přece daleko lepší než domnělé hexametry české, ježto v nich daleko častěji šetří se délek, tedy určitého principu prosodického. O tom svědčí i některé ty verše, otiskéne Truhlářem. Že však skladatel tohoto cisiojanu latinského chtěl skládati hexametry, to vyplývá určitě ze dvou věcí:

a) Konce těchto hexametřů mají často zcela jasný a bezvadný daktylský spád. Srv. v Emlerově Rukověti, str. 36 n., konce (— ∪ ∪ — ∪): *nobile lumen*, (scho)lastica valent (valent má dlouhé a dle středověké výslovnosti), *Mathiam inde* (s podobným *a*, měřeným dlouze); *(Mari)a genitrice*; *atque Tiburci*; *(Mar)cique Vitalis*; *in pede crīspan*; *(Cī)rini Vitiq̃ue*; *Margara post Al*; *(Jacō)bique Sim Abdom*; *arteque Cal Hed*; *alma Lucia*. Ostatní konce jsou méně podařeny. Tedy ze 24 hexametřů 12 má konec určitě daktylský.

b) Ještě více váží však caesura, která se po thesi třetího taktu ve všech těchto hexametrech vyskytá.

Z těchto dvou důvodů vyplývá určitě, že skladatel tu vskutku zamýšlel skládati hexametry, a tento jeho úmysl je čtenáři jeho »veršů« ihned patrný.

Zkoumejme nyní hexametry cisiojanu českého.

a) Jakýs konec daktylský mají verše 1 (osmý na službu,*) 3, 4 ([na] matěje vražu), 5, 9 ([krá]lovny nebeské), 10 (po něm tři svátky), 11, 14, 15 (vaurenec oheň), 16 (hlavu Jan otdal), 18, 21 (Martin dal pláště), 23 — celkem tedy případů dost. Ostatní konce lze ne tak snadno vpravit v rhythmus daktylský. Ovšem musíme při počítání těchto »daktylských« konců býti velmi shovívaví; nebo některé jsou vskutku daktylské, měříme-li slova časoměrně (j. [krá]lovny nebeské, byl za tři dni slep), jiné, a těch je většina, měříme-li slova přízvukně (po něm tři svátky, hlavu Jan otdal). Byl by tedy skladatel užíval

*) Čísloji tu řádky (i řádky v rukopisu vynechané) číslly 1—24.

obou principů prosodických i počínal si, chtěl-li skládati hexametry, daleko neuměleji než skladatel latinský, jenž aspoň na konci hexametrů dbal dosti často délky a krátkosti slabik podle výslovnosti své doby.

b) Caesury po thesi třetího taktu lze, nehledíme-li ani na délky ani na přízvuk slabik, dosíci snadno ve všech těch domnělých verších mimo v. 3:

Chisti chrom blaſey agathe || W tem|nicu ni,chi lek a|postol
a v. 24:

Rani boze maka thomas || fuathi | rodstuo | nedelu | wfu chſti.

Caesury padati by tu musily po slovech agathe a thomas. Klademe-li však caesuru po thesi třetího taktu, musíme slabiku the (v agathe) a slabiku mas v thomas opatřit iktem, ale pak má první část hexametrů o slabiku více, v jednom taktu čtyři slabiky místo tří. Nebo bychom musili čísti slova agathe, thomas s iktem na slabikách ga a tho, a pak bychom dostali sice také v třetím taktu caesury, avšak ne po thesi, nýbrž po první arsi třetího taktu. Ale podle skladu ostatních hexametrů a také podle hexametrů cisiojanu latinského čekali bychom tu tak zv. caesury mužské.

Té možno dosíci, čteme-li ve v. 3 s Hankou čist (místo chisti). Tato oprava jest jistě správná. Nebo slabiky čist hrom značí svátek očišťování panny Marie (hromnice), který připadá na 2. února, musí tedy býti slabika hrom druhá v řádce a ne třetí, jak by byla podle čtení rukopisného čisti hrom.

Jak však třeba odstraniti přebývající slabiku ve v. 24? Slovem maka jistě naráží se na svátek Mládtek 28. prosince před sv. Tomášem, jenž hned po slově maka je jmenován. Proto jest maka jistě porušeno. Cisiojan musejní má tu slovo mlato, jehož první slabikou mlá naráží se na svátek Mládtek, druhou to na svátek sv. Tomáše. Cisiojan z r. 1444, o němž níže promluvíme, má tu slabiku mlad, a tu asi třeba i tuto za maka dosaditi. Porušena jsou i slova Rani boze. Těmi naráží se jistě na Boží hod vánoční (Narození Páně). Ježto Mládtek jest 28. prosince, Boží hod pak 25tého, jest v těchto slovech o slabiku více. Nebo mezi 25tým a 28tým uplynou pouze dva dni, měly by tedy před slovem maka, jež značí 28. prosince, býti pouze slabiky tři, ne, jak stojí v rukopise, čtyři. Snad čísti jest místo Rani slabiku Nar (narození). Opravou tou zmizí přebývající slabika, a caesuru lze klásti po slabice mas ve slově thomas.

Jen přijmeme-li tyto nebo podobné opravy textu, můžeme řádky ty pokládati za hexametry, arci za hexametry daleko neumělejší, než jsou hexametry cisiojanu latinského.

Kdo se tedy neřídí pouhým citem a zdáním, nýbrž pídí se po důvodech, z nichž by určitě vyplývalo, že skladatel za-

mýšlel tu skládati hexametry, nemůže, jako Truhlář (str. 369), tvrditi tak určitě, že jsou to hexametry přec, nýbrž musí dříve, než tak určitý soud pronese, odstraniti obtíže, které tomuto mínění vadí. *)

Tolik pokládal jsem za potřebné tuto uvést, aby nikdo nemínil, že jsem soud o těchto verších, před lety pronesený, učinil bez dostatečných důvodů a lehkomyšlně.

Pro mínění Truhlářovo svědčí podle mého zdání také toto:

1. že cisiojan latinský skládán jest vskutku hexametry, lepšími sice, ale také vadnými;

2. že takové průpovědi lépe se pamatují, vnutí-li se v nějaké metrické schema;

3. že seznam pražských biskupů a jmen měsíců v témž rukopise, z něhož otiskuje Truhlář tento text cisiojanu, jest vskutku psán hexametry, které svou technikou od hexametrů cisiojanu, jsou-li to vskutku hexametry, se neodchylují. V seznamu biskupů poslední verš v rukopise mnichovském zní:

Budil pergrinus || iohan bernard nycio iohan,

v rukopise pražském:

Budil pergrinus Jo . ber . nycio . ioha . thobias.

Ten, kdo opravoval poslední verš, chtěl patrně vpraviti do verše jméno nového biskupa Tobiáše z Bechyně, a proto tři ze jmen předešlých biskupů zkrátil. Toho neměl potřebí, kdyby nebyl býval vázán určitým počtem slabik a nebyl chtěl skládati verše.

Rovněž tak jest patrna tatáž snaha skladatele na výše připomenutém seznamu jmen měsíců z důvodů, které Truhlář na str. 367 jasně a správně vyložil.

Není tedy, jak tuto zřejmě přiznávám, vyloučena možnost, že skladatel cisiojanu vskutku hexametry skládati chtěl. Ale aby tato možnost změnila se v jistotu, dostatečnými důvody opřenou, k tomu jest potřebí, aby obtíže, které se dosud tomu přičít, byly odstraněny. Odstranění jich závisí z části na správném čtení a výkladu tohoto cisiojanu, a neobejde se bez oprav textu.

Že však není třeba v každém cisiojanu shledávati verše, toho důkazem jest cisiojan z r. 1444, otiskřený Hankou v pojednáních Král. české společnosti nauk r. 1843, str. 190 n. **)

*) Také ve v. 10 jest o slabiku více:

Zoka me | sece hce | fe || chiftiti | urban | po nem tří | fuatki.

Tu je caesura po »se«, je-li řádek ten hexametr; ale pak by měl třetí takt čtyři slabiky, nechceme-li dělit chiftiti urban, anebo, což by bylo pravdě podobnější, čisti slova chiftitiurban synaloifou.

**) Mám po ruce otisk toho článku v »Rozboru staročeské literatury«, v Praze 1842.

Cisiojan ten složen: jest na základě cisiojanu musejního, jenž otištěn jest od Hanky v témž článku na str. 187 n. (viz o něm moje pojednání »O prosodii české« v Listech fil. XX, 1893, str. 60), jak patrně z toho, že z tohoto cisiojanu musejního přejata jsou do cisiojanu z r. 1444 celá místa (srv. cis. mus.: wolgayze rzyechorzye z leffu, cis. z r. 1444: wyhnal erzhotu s rzechorzem zlesa; chvale gyrzye marka ywytale — chvale girzie marka y witale; proto i urban rad derzye lyka — a papež urban rad derze lyka).*) Ale vedle toho užil skladatel ještě cisiojanu jiného, jenž zrovna tak, jako cisiojanus musejní, složen byl hexametry leoninskými. O tom svědčí rýmy, které se uprostřed a na konci některých řádek cisiojanu z r. 1444 vyskytají, ale z cisiojanu musejního přejaty nejsou; na př. Gedruta a beneš orzi marzie zwiest smrže sporzy; byl bohu tomas mil sezdr rod stiep ian mlad thoma sil.

Přes to však, že skladatel tohoto cisiojanu užil dvou cisiojanu veršovaných, neskládal veršů a zvláště ne hexametrů. Hexametry nejsou to již proto, že některým z nich chybí nutná caesura v třetím taktu, které skladatel cisiojanu musejního šetřil. Na př. řádka:

Gertruda | a beneš | orzi || marzie | zwiest smrže | sporzy
má po třetím taktu diaeresi, ale není v něm caesury. Caesura po orzi mohla by se uznávati pouze tenkrát, kdybychom měli právo souditi, že před marzie vypadla slabika (na př. a). Rovněž tak vzpírá se caesure řádek:

Gdu khodom ambröz segiptsku marzi duben y tyburci.

Zcela jasný důkaz, že skladatel nechtěl tu skládati hexametry, podávají však některé řádky, které mají více slabik, než kolik jich může obsáhnouti hexametr (13—17).

Tak prvá řádka pro měsíc květen skládá se z 13, ale druhá z 18 slabik:

Rozsiewa proso elena a papež urban rad derze lyka;
prvá řádka pro říjen má o slabiku méně (12)

Remigi Franka zwal wrzijen diwiš sie bral
druhá o dvě slabiky více (19):

wlka ial hawel lukas a panny widali su y šimka w lesie.

Kdo tu nechce slabiky přidávati nebo ubírat i a vůbec podnikati dosti důkladné změny textu, nemůže pokládati řádky tyto, a zajisté ani ostatní, za hexametry.

*) Uvádím slova ta v transkripci Hankově, která však jest leckde, tuším, vadná.

Ohlasy Klopstocka v literární činnosti Václava Stacha *).

Výňatek z práce »Klopstockův vliv na poesii českého obrození«
podává Arne Novák.

I. Stachovy básně lyrické.

Thámův první český »Musenalmanach«, »Básně v řeči vázané« z r. 1785 jeví se, jak zevrubně Jaroslavem Vlčkem bylo ukázáno, jako konglomerát poetických vlivů německých: lahodný epikureism Hagedornův vedle tesklivého idyllismu Kleistova, požívačný a lehký anakreontism Gleimův vedle energických úderů balladismu Bürgerova vyznívají z knížky, v které však marně hledáme bezprostřední ohlas poesie nejvlivnějšího básníka té doby, G. Fr. Klopstocka. Jediná báseň knihy mimoděk vyvolává obraz básnického světa Klopstockova; vznešeně a nadšeně nesoucí se óda »Na smrt Marie Theresie« upomíná totiž sujetem i pojímáním na Klopstockovo velkolepé epitafium ušlechtilé panovnice »Ihr Tod« (»Oden« II, 14). Autorem té básně je Václav Stach, tehdy kaplan ve Slaběcích a o rok později professor pastorální theologie na generálním semináři katolickém v Hradišti u Olomouce. Stach svému vzoru zůstal věren, i když po rozmanitých pracích, směřujících k josefinistickému povznesení a liberalistickému osvícení lidu, vrátil se k poesii. Jeho první díla, jen z části původní, ukazují jinam: obsah jejich theologický podán jest formou »morálních týdníků« osmnáctého věku; od humanitní tolerance vůči všem konfessím Stach dospívá až k rozumářskému indifferentismu. I zdá se nám, že tento autor, stojící na stanovisku německé literatury před r. 1748, není nikoho více vzdálen než básníka, jenž, podle pozdějších jeho slov, »o Messiáši zpívaje všechny slovnuté zpěváky neb věštee Homera, Virgila, Tassa, Miltona převýšil«.

R. 1800 se Stach přihlásil ke Klopstockovi znovu a důrazně. Zachvácen jsa všeevropským hnutím národnostním, zápalem válek za osvobození, záštím protifrancouzským, sestavil sbírku »Vlastenské písně«, jejíž větší díl vyplněn jest vlastně překlady a parafrasami z Klopstocka. Tak básni »Umírající století« odpovídá Klopstockovo »Das neue Jahrhundert«, »Oni a My« jest volný překlad Klopstockovy ódy »Wir und Sie«, »Vítězství«

*) Přihlížím ve své práci ovšem pouze k oné části činnosti Stachovy, která vlivem Klopstockovým jest ovládána, a pokouším se tak doplniti nejen úhrnné úvahy o Stachovi v známých našich dílech literárně historických, nýbrž i podrobné údaje stati V. Zeleného »Václav Stach, starý veršovec« (v »Osvětě« n. 1873), posud cenné po stránce bibliografické a životopisné.

jest básněno podle Klopstockova »Schlachtlied«, »Heinrich der Vogler« byl předlohou »Karlova pluku« podobným způsobem jako v »Česku« se proměnila Klopstockova óda »Vaterlandslied«. S básněmi těmi setkáváme se znovu v »Starém veršovci«, kdež Stach otiskl i několik původních básní z tohoto svazečku. Jest velmi zajímavé, že vlastní zarámování sbírky stojí zcela stranou pojetí Klopstockova a blíží se spíše vlastenecko-vojenské lyrice Gleimov: pomysl písničkáře vojska, provázejícího šiky do boje a k útoku, do vřavy a k vítězství, požadavek letákového rozšíření těchto zpěvů opouští věsteckou vidinu Klopstockovského bardství a spokojuje se s pozitivními ideály »pruského granátníka«.

»Vlastenské písně« zůstaly sborníkem rukopisným. Rok 1805 přinesl literatuře nejznámější spis Stachův, shrnující jasně celou individualitu svého autora. Jest to »Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli«, na nějž Stach kladl velikou váhu a jež pokládal za své dílo definitivní.

»Starý veršovec« obsahuje téměř celé »Vlastenské písně«, hojně ukázky z »Podivného oučinku potěhu« a několik nových básní. Mezi těmi jest i »Jarní slavnost«, při níž Stach výjimečně uvádí autorství Klopstockovo a která předlohy drží se těsněji než ony parafrase z »Vlastenských písní« opakované.

Vzájemný poměr předlohy Klopstockovy a přebásnění Stachova, jež se vydává a bylo dosud pokládáno za originál, ukáží nejlépe paralelní doklady.

Umírající osmnácté století.

Větríčkové tíše vějte
Z bojovišťat vlastenců.
Blaze, blaze jim! volejte
Sem do zbraně a věnců
V svatém dubí visících,
S těmi se honosících,
Kterí pro vlast bojovali,
Ji až k smrti milovali.

Strůno, ním pohrdni zcela,
V němž k těm nevěte uctivost,
V kterých láska k vlasti vřela
A hořela dychtivost
K zapuzení tyranství
Odbojného měšťanství,
Obhájivší svého krále!
Těm zvuč, strůno, k věčné chvále!

Strofa 3 nemá u Klopstocka paralely.

O Svobodo! zpěve sluchu,
Jehož neranila zlost!
Srdeci rozkoš, život duchu,
Jenž má vlastní moci dost!
Od rozumu zplozená,
K čisté ctnosti zřízená,
Ty přemáháš slepé vášně,
Když bouřejí prostopásně!

Das neue Jahrhundert.

Weht sanft auf ihren Grüften, ihr
Winde!
und hat ein unwissender Arm
ausgegraben den Staub der Patri-
oten,
verweht ihn nicht!

Veracht ihn, Leier, wer sie nicht
ehrt!
und stammt er auch altem Helden-
stamme, veracht ihn!
Sie entrissen uns der hundertköpfi-
gen Herrschsucht
und gaben uns einen König.

O Freiheit!
Silberton dem Ohre,
Licht dem Verstand und hoher Flug
zu denken
dem Herzen grosz Gefühl!

O svobodo! dare drahý!
Tě nám upevnila krev,
Když se k nám hnál otrok nahý,
Ježž zapudil s Karlem Lev
Tě zná ten syn královský,
Maje smysl otcovský,
S udatnými tě zastával,
by Franc, Otec, nám tě dával.

O Freiheit! Freiheit! Nicht nur der
Demokrat
weiss, was du bist;
des guten Königes glücklicher Sohn
der weiss es auch!

Strofa 6 nemá u Klopstocka paralely.

Ty nejsi tam, kde tisíc hlav
pro tvou bytnost hovoří,
kde vždy prchá vrchností stav
a kde zákon se boří;
kde panuje nemravnost
a nepraví má slavnost,
kde poslouchá rozum vášně
a soužení vzeje strašně!

Nicht allein für ein Vaterland,
wo das Gesetz und hunderte herr-
schen,

Pro tě chce být pod zákonem
k obecnému dobrému,
mu poslušnost koná honem,
otci poddán jsa svému,
jenž zákonem zpravuje,
od vši bídy zbavuje.
Vděčný rád se chápá zbraně
a k své v králi jde obraně.

auch für ein Vaterland,
wo das Gesetz und einer herrscht,

Tak položil jsi památku
V stínu dubí svatého,
Hodnou vítězného svátku,
S věnci krásně spiatého.
Tu má oltář pověsti,
co rek umí dověsti,
když různice vůkol bouří
a hrom bitvy na nich kouří.

ersteiget, wem diesen Tod sein
groszes Herz verdient,
ein hohes Thermopylä,
oder einen andern Altar des Ruhms
und locket sein Haar und stirbt.

Budiž vám nesmrtedlnost,
Hrdinové laskaví,
Srdečnější citedlnost
Vás vděčností oslaví!
Vlast vám věnce uvíla,
aby ctíla se síla
synovského milování,
hrdinského vykonání.

Unsterblichkeit, dir
mit Blumenkränzen umwindet,
die Muse dein heiliges, blutiges
Haar
und weinet Mutterthränen dir nach.

Milo a ctné jest umírat
zem mateřská pro tebe!
K slávě bránu si otvírat,
to, Vlast, žádáš i nebe;
Svou obstoupit korunu,
Svého krále na trůnu
a své bratry osvobodit
a jho těžké s přátel shodit.

Süsz und ehrenvoll ist es, sterben
fürs Vaterland;
für Friederich
und für des edlen Vaters
glückliche Kinder, sein Volk.

Strofa 12 u Klopstocka nemá paralely.

Věku ty umírající,
 zdvihni hlavu skloněnou,
 zhlédni na zežirající
 bídu od Čech puzenou.
 Ona jest tvůj plod smutný,
 ach plod hrubě ukrutný!
 Plod nemocné rozumnosti,
 kteráž nezná práva ctnosti.

Erschlafnes Jahrhundert!
 Hebe dein niedergesunkenes Haupt
 noch einmal empor
 und gib dem neuen Jahrhundert
 den Segen, welchen du hattest.

Strofy 14 a 15 nemají u Klopstocka paralely.

Umíraje požeňává:
 »Jen Franc upokojí svět!
 S Karlem jemu štěstí dává
 na budoucí řadu let!
 Otcí budou děkovat,
 že chtěl děti zachovat
 od útisku ukrutného
 z nepřitele urputného.«

Es hebt aus seinem Grabe sich auf
 und segnet:
 Nur Friederich und Christian
 sollen das neue Jahrhundert be-
 glücken.

Další strofy vyvíjejí se v obou básních úplně rozdílně: Klopstock s vážným klidem věstce slibuje zemi zlatou dobu, doufá, že mír a klid, jež Friederich stvořil, potrvá a přinese nejkrásnější ovoce; Stach v starostlivém postavení dobrosrdečného hospodáře a mírumilovného občana přeje si, aby konečně hrozná válka ustala, a aby jeho otcina předešlým stoletím krutě pronásledovaná dosáhla z ruky Františkovy lepších časů; posléze však vidí, že války prozatím jsou nutny, a z pokojného občana stává se poslušným vojákem.

Česka.

Já jsem Češka modrooká,
 zhledu jsem bystrého,
 a mé srdce nemiluje
 nežli udatného.

Já jsem Češka! Tím pohrdám,
 kdo vlast i mne haní,
 mu nepodám ruky, kdo nás
 nechce hájit s zbraní.

Já jsem Češka! nežádám si
 jiné vlasti zádne,
 byť bych mohla zvolit, kde jen
 žena mužem vládne.

Já jsem Češka! mé oko se
 od toho vzdaluje,
 kdo vlastenské mé volení
 se mnou neschvaluje.

Vaterlandslied.

Ich bin ein deutsches Mädchen!
 Mein Aug' ist blau, und sanft mein
 Blick.

Ich hab' ein Herz,
 Das edel ist und stolz und gut.

Ich bin ein deutsches Mädchen!
 Zorn blickt mein blaues Aug' auf
 den,

Es hasst mein Herz
 Den, der sein Vaterland kennt.

Ich bin ein deutsches Mädchen!
 Erköre mir kein ander Land
 Zum Vaterland,
 wär mir auch frei die grosse Wahl.

Ich bin ein deutsches Mädchen!
 Mein hohes Auge blickt auch Spott,
 Blickt Spott auf Den,
 Der Säumens macht bei dieser
 Wahl.

Jsi-liž ty Čech, jenž se zdráháš
smyslu býti mého?
Nejsi hoden vlasti i mne
i jména Českého.

Du bist kein deutscher Jüngling!
Mein ganzes Herz verachtet dich,
Der's Vaterland
Verkennt, dich Fremdling, und dich
Thor.

Ty nejsi Čech, jsi nezdárný
vlasti nemiluješ,
s cizím srdcem jsi jen blázen,
můj hněv zasluhuješ.

Du bist kein deutscher Jüngling!
Bist dieses lauen Säumens wert,
Des Vaterlands
nicht wert, wenn du's nicht liebst,
wie ich!

Já jsem Češka s celým srdcem,
ono k tomu hoří,
kdo jako Čech jest a se
vlasti i mně kofí.

Ich bin ein deutsches Mädchen!
Mein gutes, edles, stolzes Herz
Schlägt laut empor
Beim süßen Namen: Vaterland.

Kdo bojuje pro vlast a mne,
tomu ho cele dám.
O vlast štěstí dokonale
dáš jistě oboum nám.

So schlägt mir's einst beim Namen
Des Jünglings nur, der stolz wie
ich
Aufs Vaterland,
Gut, edel ist, ein Deutscher ist. *)

Oni a My.

Což pak ti vlast učinila,
zrádce, aby se hanila
od tvé pošetilosti? —
Pohrdání zasluhuješ,
že ji věrně nemiluješ,
syn své matky nehodný.

Was that dir, Thor, dein Vaterland?
Dein spott ich, glüht dein Herz dir
nicht
Bei seines Namens Schall!

Jsouť bohatí, i jsouť pyšní,
v neváznosti své přílišní
rodu cizozemského.
My co potřebujem, máme,
cizím řádem nezhrdáme,
jsouliž nad nás vznešení?

Sie sind sehr reich! und sind sehr
stolz!
Wir sind nicht reich und sind nicht
stolz!
Das hebt uns über Sie.

Loupež je obohatala,
kteráž lidských práv nectila,
ctné jest svaté právo nám.
My jsme ke všem spravedliví,
oni s záští jsou horliví
na zásluhy všech hodných.

Wir sind gerecht! Das sir sie nicht!
Hoch stehn sie!

My zásluhy jejich ctíme,
ale z jejich skutků víme,
že svou cenu většují.
Oni vtípu jsou bystrého
a důmyslu jsou ostrého,
zdravý rozum my máme.

träumen's höher noch!
Wir ehren fremd Verdienst.

Sie haben hohen Genius!
Wir haben Genius wie Sie!
Das macht uns ihnen gleich.

*) Patrnou podobnost jeví zpracování Stachovo se znárodnělou
písní Vl. Růžičkové »V Čechách tam já jsem zrozená«.

Strofa 5 nemá u Klopstocka paralely.

Oni hledíc do vnitřnosti
všech umění a bytnosti
méně než my vědějí!
Dávno u nás Ůmka byla,
se nádherně nechlubila,
ale dala užitek.

Sie dringen in die Wissenschaft.
Bis in ihr tiefstes Mark hinein!
Wir thun's und thaten's lang!

Dalších 6 strof se neshoduje, oba básníci se rozcházejí; kdežto Klopstock ukazuje k umělecké kultuře svého národa a pak se obrací k hrdinství Německa ztělesněnému Hermannem a Cheruský; Stach sám racionalista, velebí, pravověrnost a odhodlanost vlasteneckou lidu, který proti Němcům v obraně osvědčil se vždy mužným. Poslední strofa u Klopstocka i Stacha jest opakováním strofy první.

Vítězství.

Naše pěst nic nevymáhá,
pokud mocný nepomáhá,
jenž svět i vlas spravuje.

V nic udatnost se rozplývá,
když vítězství nedobývá,
jenž svět i vlas spravuje.

Schlachtlied.

Mit unserm Arm ist nichts gethan;
Steht uns der Mächtige nichts bei,
Der alles ausführt.

Umsonst entflammt uns kühner
Mut;
Wenn uns der Sieg von dem nicht
wird,

Der alles ausführt.

Pro 3 strofu není u Stacha paralely.

Pro vlast marně umíráme,
toho milost když nemáme,
jenž svět i vlas spravuje.

Vergebens sterben wir den Tod
fürs Vaterland; wenn der nicht
hilft,

Der Alles ausführt.

V dalších strofách rozcházejí se oba autorové. Klopstock rozvíjí vášnivý obraz ryku bitevního, dá rozproudit se krvi a rozvrstěti se polnicím, a mužstvo ženoucí se slepě vpřed hledí s úsměvem odvahy tváří v tvář nepřátelům a smrti: Stach dobude vítězství prázdnými slovy, jež nejsou krví a dýmem nasycena, a pak vojáci děkující sousedským způsobem Bohu, upírají zraky k vlasti nebeské, již za ctnost Bůh jim daruje.

Karlův pluk.

Nepřítel jde! a bitva s ním!
Pojďme pro vítězství!
Nás nejlepší vůdce vede!
S ostrým pojďme krokem!

Teď nevází své nemoce,
že chce vlast zastávat.
Vděk Karlovi! blaze pluku
v tom železném poli!

Heinrich der Vogler.

Der Feind ist da! Die Schlacht be-
ginnt!
Wohlauf, zum Sieg herbei!
Es führet uns der beste Mann
Im ganzen Vaterland.

Heut fühlet er die Krankheit nicht,
Dort tragen sie ihn her!
Heil, Heinrich! heil dir Held und
Mann
Im eisernen Gefild.

Zhled jeho žhne citžádostí, vlasti být ochrancem! Srdce naše při něm hoří pro zem, naši matku.	Sein Antlitz glüht vor Ehrbegier, Und herrscht den Sieg herbei! Schon ist um ihn der Edlen Helm Mit Feindesblut bespritzt.
---	---

Silně s tebou rozptýlíme, o královský synu! zbraň nepřátel s kostmi jejich přes pomezí české.	Streu furchtbar Strahlen um dich her, Schwert in des Kaisers Hand, Dasz alles tödtliche Geschosz Den Weg vorübergeh'!
--	---

Vítáme tě, ty smrti pro vlast! Pakli hlava sklesne krásně skrvácená v ctnosti, s chválou umřem pro vlast!	Willkommen, Tod fürs Vaterland! Wenn unser sinkend Haupt Schön Blut bedeckt, dann sterben wir Mit Ruhm fürs Vaterland!
--	--

Když se pole nám otevře plné těch pobitých, kteríž nás podmanit chtějí, pro vlast zvítězíme.	Wenn vor uns wird ein offnes Feld Und wir nur Todte sehn, Weit um uns her, dann siegen wir Mit Ruhm fürs Vaterland!
---	--

Pak s vysokým pájdem krokem přes ty umrlíny; budem vejskat: »Blaze vlasti« »Vděk budíž Karlovi!«	Dann treten wir mit hohem Schritt Auf Leichnamen daher! Dann jauchzen wir im Siegsge- schrei! Das geht durch Mark und Bein.
---	---

Strofy 9 a 10 neodpovídají Klopstockovi.

Zavzní nám zpěv: Aj berou se, hrdinové čeští, šli ochotně v nejhorší boj, aby vlast hájili.	Und spricht zu ihr: Da kommen sie, Die Kriegesgötter, her! Sie stritten in der heissen Schlacht auch für uns beide mit.
--	---

Tu s radostnou slzí matka vykřikne k pacholeti: To jsou tví opatrovníci, budíž jako oni.	Uns preist der Freudenthränen voll Die Mutter und ihr Kind! Sie drückt den Knaben an ihr Herz, und sieht dem Kaiser nach.
---	--

Z vlasteneckých básní Stachem upravených »Karlův pluk« stojí patrně nejvýše: jasnost a překvapující síla německého originálu, lidový ton Klopstockovy imitace anglické písně »Chevy-chase«, prudký spád líčení nalezly u Stacha mnohem více porozumění než abstraktní obraty jiných ód. Ztratila-li však forma mnoho již u Klopstocka, který neznaje originálu, vynechal působivý obkrožený rým každé strofy, Stach ji učinil úplně absurdní: nerozuměje pravidlu českého iambu, »starý veršovec« učinil ze strofy směs slov nesnášejících přednesu, bez síly rytmické i důrazu. K básni Stach připojil poznámku polemizující s Dobrovským, jež ukazuje, že vývodů Dobrovského nepochopil.

Úhrnem ukazují lyrická přebásnění Stachova, že Stachovi úplně chyběla psychická dispozice, jejímž výrazem jsou Klopstockovy vlastenecké ódy. Vášeň, projevující se u Klopstocka ohnivým

výkřikem k Bohu, milence nebo vlasti, byla mu zcela cizí; sopečný výbuch nespoutaného citu nedovedl nikdy zachvátiti duši muže, jenž vše měřil normálně spořádanou organisací rozumovou. Klopstock mluví v básni své »Wir und Sie« o geniu, Stach v jejím přepracování o bystrém vtipu a ostrém důmyslu: Indifferentism náboženský, vlažnost národní nemohly zrodití ódy nadšené a ohnivé. Tato dispozice nalézá ovšem i formu souznačnou: věty zevrubně povídavé, obšírně parafrasující, rozlamující jeden a též obraz, prosopopeický výkřik vášně měnící v klidný a umírněný klad, otupující rhetorické otázky její ostrí skládají verše těchto ód. Nedokonalost a zaslepenost rytmická zvětšily poetický neúspěch těchto veršů; Stach neudeřil ani na rhetoriku volného verše Klopstockova, jenž teprve emfatickou deklamací nabývá reliefu, nedovedl ani dáti veršům prostou přirozenost válečných písní Gleimových, kde každý verš repraesentuje myšlenku a větu žijící v ústech prostého vojáka. I kdyby ty básně byly bývaly publikovány, byly by stěží vykonaly vlastenecké poslání, jež Stach jim přisuzoval.

Básněmi vlasteneckými obsah »Starého veršovce« vyčerpán není; anakreontická erotika mnohdy s epigramatickou pointou a rýmovaná prosodie vyplňují ostatní část knihy; několik písní náboženských starší faktury uvádí »Starého veršovce« v těsnou souvislost s dvěma dřívějšími sbírkami církevních písní Stachových. Anakreontika nelišící se nikterak od ostatní poesie prvního českého almanachu ukazuje, že Klopstockova erotika na Stacha ani zdaleka nepůsobila. *)

II. Překlad Messiáše.

Více než třicet let po prvním úplném vydání »Messiáše« dostalo se též české literatuře jeho převodu. S úctyhodnou pečlivostí, s vážnou pietou a přísnou zevrubností minil V. Stach vtělití celou báseň písemnictví svého národa, vypracovav bedlivě a neúporně úkol svůj, těšil se, že dílo, jemuž již censurem Escherichem vepsáno bylo »imprimatur«, »jazyku našemu velikou čest proukáže,« a nezapomínaje na filanthropické snahy své doby, sliboval si od výtěžku knihy peněžitou podporu vyhořelým měšťanům kutnohorským. Práce překladatelská spadá do r. 1805 a 1806;

*) Dlužno připomenouti i anonymně a samostatně vydanou báseň z r. 1801 pod titulem »Ke Klopstocks Sängerin von einem böhmischen Übersetzer des Messias«, kdež s pomocí Sionky opěvuje biskupa Aloise Krakovského z Kolovrat. V rukopisném sborníku »Vlastenské písně« má název »Dvojčetihodný kněz«. Na její prosodickou zpusťlost (snad druhá strofa asklepiadská ?) ukázal J. Král v stati »O prosodii české« (Listy filologické XX. str. 427).

díl I. jest hotov v srpnu 1806, díl II. a tím celý »Messiáš« v lednu 1807 dostává censorské schválení. Sen Stachův zůstal nesplněn; překlad »Messiáše« jako rukopis podnes leží v musejní bibliothece,*) a ani literární historie nevšimla si této pozoruhodné práce podle zásluhy.

Veliký kvartový svazek obsahuje nejen úplný a doslovný překlad »Messiáše« podle vydání z r. 1780, nýbrž i všecky dodatky a přídavky, jež Klopstock průběhem let připojil, i hojnou sbírku doplňků překladatelových. Tak první částee (zpěv I—X) Stach předesílá překlad ódy na Fridricha Dánského (»Welchen König der Gott atd.« »Oden« I, 17), připojuje převod Klopstockova pojednání »Von der heiligen Poesie«, jež od r. 1755 i Klopstock připojoval k »Messiáši«. Před každým zpěvem podává Stach překlad stručného obsahu; rovněž podle vzoru originálu přidává k poslednímu zpěvu překlad ódy »An den Erlöser« (»Ich hofft es zu dir« atd.). Z vlastního Stach přičlenil na počátku I. dílu stati »Přítomná vyvíčenost češtiny«, »Vyznání překladatelovo«; poznámku k ódě na Fridricha, týkající se vlastního způsobu překladatelského; ke konci I. dílu umístil »Napomenutí pro necvičeného čtenáře«, »Návěští pro druhý díl Messiáše«, hexametrické pokusy »Na Klopstocka«, »Co jest básník, poeta, myslitel, myslivec, plamapač, věstec, zpěvák«; celé dílo pak uzavřel překladem Herderova úsudku o Klopstockově »Messiáši« (»Fragmente über die neuere deutsche Literatur«, II. Samml., 1767: »Gespräch zwischen Rabbi und einem Christen über Klopstocks Messias«).

Všecky ty rozmanité poznámky a dodatky Stachovy jsou stejného rázu; Klopstocka znovu a znovu nazývá orlem, jenž na perutích svých povznese jazyk český; při velkolepém tom vzletu mnohdy prý zapomíná na maličkosti; mnohdy prý ztrácí smysl pro jednotlivosti máje mysl upřenu k tajemství nebes, k němuž orlí perutí jej povznášejí; krása, kterou Messias skýtá, jest krása nejvznešenější, proto snad místy trochu nepochopitelná, — ale čtenář nechť dobře uváží každé slovo, pak postoupí sám k smyslu a zaraduje se vída svou božskou velikost česky vyslovenou. Z původních těch statí Stachových čtyři poslední jsou málo dokonalými elegickými distichy; »Messiáš« sám, jakož obě ódy na Vykupitele a Fridricha přeloženy jsou prósou, jak sám Stach praví »bez ohledu na míru od slova k slovu«; jen strofy volných rytmů posledního zpěvu odděleny jsou od sebe písmem.

Překlad »Messiáše« jest dojista nejlepší práce Stachova; jeho ovládnání jazyka ukázalo se právě tu, čím větší obtíže poskytoval slovesný výraz epopeje Klopstockovy; bylo potřeba jmeného citu jazykového, aby překlad tlumočil lyrickou dikei epické básně, projevující každým veršem »grammatického poetu a poe-

*) Sub sign. III D 18; užíval jsem knihy jakož i celé rukopisné pozůstalosti Stachovy laskavostí p. profesora dra Č. Zírta, za níž vzdávám tuto povinný dík.

tického grammatika«; bylo potřebí značné obratnosti formální, aby překlad vystihl veškerý rhetorický apparát Klopstockův. Stach zachoval i stručné věticky Klopstockovy; netrhal umělé spleti zamotaných a zauzlených period, aby se při tom varoval nejasnosti a temnosti. Tam, kde Klopstock bohatou a silnou anaforou nebo plnou a příznačnou epiforou nebo mnohonásobným opakováním pokouší se dodatí líčení svému síly a zmocnití dojem v mysli čtenářově, Stach se snaží naléztí analogické prostředky v češtině, a pokud duch českého jazyka dovoluje, užívá týchž rhetorických figur. Stach dovede také dobře zachytili rozmařilou a překypující tautologii Klopstockovu, a ani svérázné, na prvý pohled zarážející obrazy Klopstockovy neuvádějí ho do rozpaků. Jako Klopstock, i Stach děsí se cizích slov a raději volí dosti podivné neologismy: »odtělená duše« (»enterdete Seele« XII, 651), »dvanáctkrát zpokoleněná Judstvo« (»zwölfgestämmte Judäa« IX, 207) a »nevysížitelné prostory ničemnosti« (»unergründbare Räume des Undings« XVIII, 452). Zachází v své překladatelské věrnosti až k násilnostem: tvoří Klopstockovský absolutní komparativ »milovanější vnuknutí« (»der geliebtere Trieb« III, 207), »vodou chudší lesní proudy« (»der wasserärmere Waldstrom« XX, 13), »tišší prostředek vojny« (»stillere Mitte der Schlacht« VI, 72). Užívá se zdarem a se skutečným vzletem Klopstockovské apostrofy a dociluje jí plné účinnosti.

Čeština ovšem neměla průpravy, jakou dal jazyku Klopstockovu Breitinger ve své »Kritische Dichtkunst«; přes to dovedl Stach vybrati slova sváteční a neopotřebovaná, skutečná »Machtwörter«, a vyhnouti se většinou slovům všedním a vulgárním. Některé nechutnosti (mluví-li Stach na př. o Kristově »umrlině« neb »vyplazeném jazyku« Kristově) odkazují bezprostředně k odpornému marinismu homiletiky protireformační, na níž Stach se učil; ale duchovní jeho četba poskytla na druhé straně cenný slovní materiál pro líčení utrpení Ježíšova a pro rhetoriku a vítězný pathos druhého dílu »Messiáše«. V této literatuře, k níž Stach namnoze byl odkazován svým povoláním, jsou kořeny básnického výrazu jeho překladu.

Stach ponořiv se hluboko do poesie Klopstockovy a seznámiv se zevrubně s jejím jazykovým a slovesným výrazem, vytěžil dosti mnoho samostatně, i učinil tímto směrem značný krok ku předu proti formě a dikei duchovní poesie i prósy protireformační. Jeho překlad »Messiáše« není jen jeho prací nejpoctivější, náleží i k nejlepším jazykovým pracím doby předjungmannovské. Bylo by si lze položití otázku, zda by Jungmann při svém překladu Miltonova »Ztraceného ráje« byl se potkal s týmiž obtížemi, kdyby Stachův analogický pokus byl měl před sebou. Avšak dílo Stachovo zůstalo nejen netištěno, nýbrž vůbec neznámo, i nemohlo se státi studnicí slovesného výrazu a překladatelské techniky pro generaci mladší.

III. Stachovy pokusy prosodické a grammatické. *)

Většinu svého marného života »starý veršovec« uťatil vytrvalými fantastickými pokusy prosodickými, a grammatickými, jimiž chtěl udolat svého literárního i osobního odpůrce Josefa Dobrovského. Věnoval bláhové snaze té ohromné své rýmované dílo »Divný oučinek potěhu. Má vzbuzená chuť k zpěvu a obrana staročeského veršovství proti nezakladným nápadům« o třinácti tisících veršů; značnou část básnické sbírky »Starý veršovec« a dvě theoretická díla »Kritický výklad pomatených českých grammatik« a »Harmonii a dobrozvučnost jazyka českého kritickým přirovnáním německého, řeckého a latinského, s ohledem na prosodickou jich povahu vyložená« atd.; spisy vesměs naplněné úžasnou směsí špatně strávených cizích teorií, vlastních kuriosních nápadů, překvapující mělkostí a povrchností. Toho, co Dobrovský mu v kritice »Nábožných písní pro katolického měšťana a sedláka« vytkl právem, že totiž jeho rýmy jsou chatrné, nikdy nevyvrátil; za to vrhl se na základy české poesie přízvučné, Dobrovským vědecky stanovené, a brzy stavě se obhájcem staršího způsobu poesie přízvučné, jež sám v praxi neblaze aplikoval, brzy háje i poesii časoměrnou v češtině, zahrnoval geniálního svého odpůrce snůškou bláhovostí.

Na první pohled bylo by lze dohadovati, že Stach chodil i v této věci do školy k svému vzoru Klopstockovi, jenž v díle »Fragmente über Sprache und Dichtkunst« přináší rovněž záplavu rozmanitých podivínských nápadů o prosodii, vědecky úplně nemožných; byl by to však klam. Již motivy a východiska byly různé: u Klopstocka praktická básnická potřeba, zdůvodnění vlastní poesie, domněle vědecké opření její zvláštní formy, vlastenecký zápal; u Stacha osobní ješitnost a malicherná nedůtklivost, a v pojetí stanovisko josefinský protihistorické. Klopstock vycházeje ze znalosti poesie antické ukazuje k technicky cenným plodům německé poesie, Stach argumentuje důvody theoretiků z doby úpadku jazyka českého. Klopstock jest i v těchto fragmentech básník s vkusem a smyslem pro odstín řeči; Stach rozhorlený, krátkozraký brusí a autoritářský horlivec.

Nahlédl-li Stach do »Fragmentů«, neužil jich jistě jako pramene, sám hlásí se k závislosti na díle jiném, K. Ph. Moritzově spisu »Versuch einer deutschen Prosodie«, jemž opět nerozuměl a od něhož dal se obrátiti z obránce prostého počítání slabik na bojovníka pro práva časoměry. Kterak Stach připadl na bystro-

*) Snažím se stanovit pouze poměr prosodických a grammatických pokusů Stachových k analogickým teoriím Klopstockovým; prosodické názory Stachovy rozebral zevrubně na základě bohatého materiálu V. Zeleným sneseného ve své stejné práci »O české prosodii« J. Král (Listy filologické XX, 420—428).

duchého a svérázného Moritze, od něhož jest duševně mnoho mil vzdálen, těžko lze říci; snad vábila jej zvláštní Moritzova pozornost věnovaná rýmu, z kteréž příčiny asi Klopstock nemohl jeho snahám a intencím tentokráte posloužiti.

Vedle prosodických názorů přináší spis »Kritický výklad pomatených českých grammatik« též kapitulu »O dobropisemnosti«, celkem zase proti Dobrovskému polemisující. Stať ta zbudována jest na zásadách, jež vytkl Klopstock r. 1778 v radikálním spisku »Über dle deutsche Rechtschreibung«. Oba jsou úplně beze smyslu pro historický vývoj jazyka a orthografie a od pravopisu historického a etymologického obracejí se k pravopisu fonetickému. Klopstock hledí k čistě německé výslovnosti, dialekticky nezbarvené, a podle této ideální výslovnosti konstruuje i orthografii; tak i Stach hledá ve výslovnosti obecné základ správného jazyka, snaže se opřiti se pokusům řeč XVI. věku učiniti kanonem i pro přítomnost. Oba směřují k dokonalé jednoduchosti pravopisu, hledajíce pro jednu hlásku vždy jediný znak. Odtud Stach velí psáti meno, sem, du, mění (jméno, jsem, jdu, jmění), skupiny ěi, ňi, ti, ěe, ňe, ěe; v násloví v nikoliv u, ou nikoliv au; v gen. plur. ů nikdy ův. Překračuje však meze Klopstockem vytčené, zabočuje-li na půdu tvaroslovnou a vykazuje-li v spisovné řeči právo domácí tvarům moct, píšu, píšou; nahrazuje-li poslední zbytky jmenného sklonění adjektiv skloněním složeným. I vzal Stach patrně také z Klopstockových prosodických a grammatických názoru spíše vnější náter a křiklavé některé jednotlivosti, než vlastní jádro věcné a ovzduší myšlenkové.

Archiv literárně historický.*)

I.

Ohlasy antické literatury v Kollárově Slávy Dceři.

Podává dr. L. Brtnický.

Ve sborníku »Jan Kollár«, vydaném k uctění básníkovu o stoletých jeho narozeninách, Voborník (na str. 130) pronáší mínění, že Kollár měl asi v úmyslu skládati výpravné básně jako Hollý, opěvovati jmenovitě české panovníky; ale láska k Mině dala prý básnické činnosti jeho jiný směr a vedla

* V této rubrice budeme otiskovati drobnější jednotlivosti z českých dějin literárních, rozličná desideria a desiderata starší i novější literatury naší, neuvěřitelné posud dopisy starších spisovatelů českých atd.

ho ke skládání znělek milostných. Tak Voborník soudí podle znělky I, 12:

Chtěl jsem pěti králů českých trůny,
bratrů příchod, Vlastu s Líbuší,
chtěl bič boží, kterak do kuší
střely klásti svoje učil Huny;

Tatry zlaté, Tokaj, ticho luny
prst se tytýž hrátí pokouší,
ale klamně vždycky do uší
»Mína« jen a »Mína« znějí struny.

Avšak tato znělka není ani tak výrazem skutečných úmyslů básníkových, jako spíše ohlasem anakreontické písně *Ἰέλω λέγειν Ἰπριδάς* (Bergk, poetae lyr. Gr. 23). Myšlenka řecké písně je úplně totožná s obsahem znělky Kollárovy. Kollár ji obsírněji vyslovil a příklady zaměnil takovými, které se týkají dějin a krajů slovanských.

Antická literatura byla Kollárovi dobře známa. Víme z jeho autobiografie, že v Kremnici procházel se s Eutropiem v ruce, že v Prešpurku studoval Xenofonta, Homera, Anakreonta, a že v Jeně nejen poslouchal čtení o filologii klassické, ale domohl se také ceny Filologické společnosti za vědeckou práci o Horatiových básních. Hájl autentičnosti první ódy Horatiovy, kterou professor Eichstädt byl popíral. Vliv klassických studií v Německu byl tenkrát veliký, a přední spisovatelé němečtí, Goethe, Schiller, Lessing jsou toho dokladem.

Také Kollár ve svých znělkách se zálibou cituje jména z antického starověku: Aristarch, Plato, Kato (I, 34), Xantippe, Hekula, Timon (I, 76), Homer, Apelles, Vergil (I, 93), Paris (I, 22), Helena (I, 37) a mnoho jiných jmen je toho dokladem. Cudný a vážný ráz své lásky metonymicky označuje rozdílem mezi Vestou a Venuší ve znělce I, 61, kterou Bačkovský (ač jinak ve svých »Zevrubných dějinách řeckého písémnictví doby nové« na str. 526 správně ukázal ke Kollárovým předlohám antickým) ve svém vydání »Slávy Deery« tak špatně vysvětluje. Na píseň anakreontickou upomíná jistě I, 24 (srovn. anakreontické: *ἄγε, ζωγράφων ἀριστε*, Bergk 15). Ve znělce I, 43 (»Mně už berla náměstníků chánských«) zdá se mi vězeti reminiscence na Archilochovo *Ὁὐ μοι τὰ Γ'ύγω τοῦ πολυχρύσου μέλει* (Bergk 24), ačkoliv tento zlomek Archilochův není rázu erotického, jako Kollárova znělka. Zajímavo jest srovnání Vergiliovo:

Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,
et freta destituent nudos in litore pisces,
ante, pererratis amborum finibus, exsul
aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrim
quam nostro illius labatur pectore vultus

(Ecl. I, 60 a n.) s Kollárovou znělkou I, 127:

Dříve bude na obloze pluhem
 rolník jasné hvězdy orati,
 na kopřivě růže zrostati,
 ovce vlka jmenovati druhem;

dříve bude země luny sluhem,
 vrba sladké hrozny dávati,
 oheň vodu vděčně líbati,
 muška slonem, velryb malým pstruhem;

dříve písně přestanou si pěti
 ústa všechných slavských děvčátek,
 na Tatrách se stromy rozvíjeti;

dříve Sála tato ku pramenu
 obrátí svou vodu nazpátek,
 než já Tebe, Míno, zapomenu.

Tyto reminiscence mohou býti bezděčné, ale u Kollára, který mezi své znělky zařadil i překlad básně Goethovy, mohou býti také vědomé a úmyslné. I ony jsou dokladem rozumového, učeného rázu Kollárovy poesie.

Úvahy.

Karl Dziatzko: Untersuchungen über ausgewählte Kapitel des antiken Buchwesens (mit Text, Übersetzung und Erklärung von Plinius, Nat. hist. XIII. § 68—69). Leipzig 1900.

Epochální dílo Birtovo o antickém knihovnictví, nazvané »Das antike Buchwesen«, vyšlo r. 1882; od té doby se ovšem literatura příslušná značně rozhojnila; také novými nálezy na půdě egyptské mnohá dosud temná stránka antického knihovnictví nabyla jasnějšího světla. I bylo na čase, že jiný badatel ujal se znova těchto otázek a výsledky svého badání uložil ve spise právě jmenovaném. Učinil tak Karel Dziatzko, který již dříve uveřejnil ve Wissowově Real-Encyklopaedie některé články, týkající se této otázky, a to pod hesly »kniha«, »knihkupectví«, »bibliotheky« a j.

Spis tento, který podává jednak zcela nové, jednak doplněné a rozhojněné myšlenky, Dziatzkem již dříve pronesené, jest rozdělen vhodně na kapitoly a obsahuje mnohé poznámky velmi cenné, mnoho pozorování velmi charakteristických, která svědčí, jak hluboko vnikl Dziatzko v předmět svého badání. Ovšem s některými věcmi souhlasiti nelze. Vyslovili se proti nim již jiní badatelé němečtí, jako hlavně G. Wissowa v recenzi, uveřejněné v Deutsche Literaturzeitung 1900, str. 3037—3039, R. Wunsch

v recenzi, uveřejněné v Berl. phil. Wochenschrift 1901, str. 684 až 692, částečně i Fr. Leo ve spise »Die griech.-römische Biographie«, Leipzig 1901, str. 324—325, a konečně i sám Th. Birt v článku »Zur Geschichte des antiken Buchwesens« (Centralblatt für das Bibliothekwesen 1900, XVII, str. 546—565). Na základě jich pokusím se podati některé poznámky proti vývodům Dziatzkovým.

Obsah spisu jest asi tento. V kap. I. jedná Dziatzko na základě vývodů Pietschmannových, Benzingerových a jiných o látkách psacích. Byly to původně kámen, pak kůže a dřevo; kůže a dřevo užívány v starém Egyptě, ale brzy zatlačeny papyrem. Naproti tomu v přední Asii sloužila kůže všeobecně a dlouho za nejvýtečnější látku psací; dřevo, zpracované ve formu desky, bylo, jak se zdá, v užívání poprvé ve větším rozsahu u národů semitských, hlavně pro účely privátní. Od Semitů podle výkladu Dziatzkova přejala Řekové spolu se znaménky psacími také užívání desk.

V kap. II. obrací se Dziatzko k psacím látkám, na počátku historické doby u Řeků užívaným. Opíraje se o příslušná místa nejstarší poesie hellenské a o všeobecné úvahy, klade Dziatzko počátek obsáhlejší činnosti písařské u Řeků do 8. stol., uvažuje dále o látce psací, které užívali Řekové v 8—6. stol. před zavedením charty, a stanoví pro text homerský a ostatní starší literaturu řeckou jakožto nejobyčejnější látku psací desku dřevěnou.

Kap. III. má nadpis *Βύβλος, πάπυρος, χαρτης* a vymezuje především na základě mínění egyptologů a semitistů pojmy těchto tří slov; Dziatzko stanoví, že *πάπυρος* znamená vlastní rostlinu, hrubý materiál psací, *χαρτης* zpracovaný papír, t. j. látku psací, jíž se však neužívalo k účelům knihy literární, nýbrž k listinám: *βιβλίον* znamená pak Dziatzkovi vlastní »knihu«. I hledí dokázati, že Řekové v době asi mezi vládou tyrana Peisistrata v Athenách a prvního Ptolemaia neměli ještě egyptského papyru, nýbrž zhotovovali svitky papyrové (*βιβλία*) ze zvláštních rákosových rostlin domácích.

Kap. IV. jest jádro celku, dle úvodních slov spisovatelových středem celého badání; tu vykládá Dziatzko o přípravě egyptského papyru na základě místa Pliniova, které jedná o papyru a knize, podává text Pliniův s kritickým aparátem a německým překladem, v němž jeví se leckde nové pojetí leckterých míst, a připojuje svá vysvětlení, hledě při tom k jednotlivým oddílům textu Pliniova. Dziatzko mohl tu sám srovnati Pliniův palimpsest kláštera svatopavelského v Korutanech, označený značkou M, i vykládá o tomto palimpsestu, jakož i o podstatě a známkách palimpsestů jiných v přídavku k této kapitole.

Kap. V. oceňuje nejdříve svitek papyrový, kterého bylo užíváno ku psaní knih literárních, a líčí jednotlivé zevnější známky jejich úpravy, připínajíc se ke svědectvím římských básníků. Po té vykládá o významu jednotlivého listu papyrového, který se

vyskytuje jako listina, leták a lístek záznamový. Velmi cenná jsou zde pozorování o způsobu, jak na takové listy bylo psáno a jak byly uschovávány. Na konci mluví se obšírně o nejvýznamnější události v oboru knihkupectví doby císařské, o přechodu svitku papyrového k pergameni ve formě kodexu.

Kap. VI. jedná o uveřejňování knih v starověku. To dalo se dvojí cestou, opisů soukromými a exempláři knihkupeckými. Exemplář knihkupecký již svým vznikem vázán byl v každém ohledu pevnějšími normami, kdežto opis soukromý spíše dává nám poznati individualitu hotovitelovu. Z toho lze leccos využítovati pro ráz zachovaných rukopisů. Po té mluví Dziatzko o způsobu při vydávání děl antických, rozbíraje hlavně vydávání děl Galenových a Horatiových.

V kap. VII. jedná Dziatzko o vlivu formy svitkové na formu kodexu a řeší otázku o stáří nejstarších zachovaných rukopisů pergamenových; zkoumá, pokud se v nich vyskytují nebo nevyskytují nadpisy stran, a vycházejí od předpokladu, že starším zvykem bývalo nadpisy vynechávati, sestavuje řadu rukopisů dle přibližného stanovení stáří. První skupina vůbec nemá nadpisu stránek, druhá má nadpisy teprve dodatečně připojeny, třetí má nadpisy stránek, psané sice stejnou rukou, ale písmem menším a nedbalejším, čtvrtá obsahuje nadpisy stránek, psané rukou stejnou a písmem úplně rovným písmu textovému.

Krátký seznam věcný a sbírka míst opravených uzavírají celé dílo. —

To jest v stručnosti obsah díla uvedeného. Ovšem badatelé nepřijali ho s naprostým souhlasem, nýbrž vyslovili proti některým vývodům Dziatzkovým námítky leckdy dosti závažné. Posuzovati dílo tak obšírné, jehož cena jeví se právě v mnohých jednotlivostech, není tak snadno, jak doznal také Wunsch (na m. uv.), poněvadž věci se souhlasem přijaté se obvykle neuvádějí, a vytýkání věcí, s nimiž kdo nesouhlasí, může snadno vzbuditi výtku mikrologie. Přestanu tedy na námítkách nejpodstatnějších.

V kap. I. uvádí Dziatzko pochybnou podle Birta etymologii slova *δέλτος*, což je prý v souvislosti se semitským *dalet* (= dvéře). Pokládá *δέλτος* za materiál, na němž se psalo, a soudí, že byl ze dřeva jako *πίναξ* a *πιπίον*. Ale proti tomu dobře podotýká Birt, že výklad místa Isaiášova (30, 8), na něž se tu Dziatzko odvolává, je nesprávný.

V kap. II. soudí Dziatzko, že homerské zpěvy napsány byly původně na dřevěných deskách (*δέλτοι*) a teprve za Peisistrata neb Hipparcha sebrány a přepsány do vlastních knih, t. j. do svitků většího objemu (*βιβλία*). Birt správně namítá, že 1. proti legendě o redakci Peisistratově jsou nyní vážné pochybnosti, a 2. význam slova *δέλτοι* pro onu dobu není zjištěn, tak že také překlad »desky dřevěné« je nejen nejistý, nýbrž vzbuzuje i vážné pochybnosti. Básníci tragičtí užívají jen slova

δέλτος, ale z toho nelze usuzovati, že by byl svitek (*βιβλίον*) tehdy neexistoval; neboť tímž právem by bylo možno pochybovati pro pozdější dobu o *πίναξ*, což jistě byla deska. Proto míní Birt, že básníci užívají slova *δέλτοι* pro obojí, z čehož lze souditi, že to byl výraz všeobecnější. Jen tak lze dobře vysvětliti Aisch. Hik. v. 957 n., kde jistě není náhodou, že v jednom verši mluví se o *πίνακες* a v druhém o *βιβλοι*; místo toho byl by dostačil jeden verš se slovem *δέλτοι*, což znamenalo obojí. Teprve později význam slova *δέλτος* se zúžil, a splynuv s výrazem *πίναξ*, znamenal také desku. Ani slovo *πλάτη* v Anthol. Pal. XIII, 21, 3 není položeno místo *δέλτος*, nýbrž znamená látku psací, kterou lze utrhnouti, t. j. svitek papýrový.

Vedle dřeva lze snad pro nejstarší dobu v Řecku, jak soudí Wunsch, také kůži a olovu přiknouti rozsáhlejší užívání, než soudí Dziatzko. Užívání kůže je stvrzeno roztroušenými zprávami pozdějších století. Tak zvláště rčení *ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγεις* pozbylo by vši pointy, neuznáme-li rozsáhlejšího užívání kůže pro starší doby; dále pro to svědčí zpráva (u Zenob. IV, 11), že bohové činí na ní své záznamy. Pro užívání olova jako látky psací svědčí několik v novější době nalezených olovených desk s nápisy.

V posudku kap. III. staví se Birt právem proti mínění Dziatzkovu o rozdílné psací látce u Řeků v době předptolemajské a poptolemajské. Birt právem se táže, kde byly ony bařiny, v nichž rostly ony rákosovité rostliny, proč se dále slova *φλοιός* nebo *φιλύρα* neuzívá na místě *βίβλος*, proč konečně v době, kdy za Ptolemaia I. nastal vývoz papýru egyptského do Řecka, nevytýká se rozdíl tohoto materiálu proti původnímu řeckému, rozdíl, který zajisté byl patrný. Dziatzko toto své mínění odůvodňuje místy z Aischyla, Herodota, Plinia, kterým však dobře neporozuměl. Birt i Wunsch dobře poukazují zvláště k místu Varronovu u Plinia (13, 68), s důrazem tvrdíce proti Dziatzkoví, že místo ono nemůže býti pro nás závazné, ježto nezakládá se na nějakém dokladě historickém, nýbrž jen na učené kombinaci Varronově.

V kap. IV. jest obsažen překlad a výklad místa Pliniova. Proti tomu pronáší Birt asi tyto námítky.

Nesouhlasí předně se čtením § 71 in palustri delta Aegypti, které navrhuje Dziatzko místo nesrozumitelného čtení rukopisu M: IN PALVSTRI A AEGYPTI (vulg.: in palustribus Aegypti), a čte »in palustribus Aegypti«. Ale naproti tomu lze říci, že z původního Δ mohlo velmi snadno vzniknouti A, i zdá se tedy emendace Dziatzkova správná; proto ji také Wissowa připomíná s chválou, ač jinak praví, že pojetí místa celého celkem zůstává takové, jaké on sám, Wissowa, stanovil. Naproti tomu neuznával bych výtky Wissowovy, že překlad připíná se příliš těsně k textu a tím někdy stává se neobratným a nezřetelným. Ostatně ony dva

příklady, které Wissowa uvádí na doklad svého tvrzení, jsou příliš nepatrné, aby dopouštěly soud tak všeobecný.

Birt nesouhlasí dále s míněním Dziatzkovým o spojování listů. U Plinia nemáme řeči o tom, že jen lisováním jednotlivé pruhy se spojovaly; pruhy musily býti dle Birta napřed splétány a pak nějakou tekutinou polévány, snad jen nilskou vodou; po té teprve byly listy takto vzniklé lisovány.

Birt neuznává návrhu Dziatzkova (§ 77) v uvedeném místě Pliniové: »textur omnis madente tabula Nili aqua turbidus liquor vim glutinis praebet. Naproti tomu Birt interpunguje jinak a čte podle podání rukopisů M a R takto: *textur . . . tabula. Nili aqua turbidum liquorum glutinis praebet.* (Nilská voda dodává lepu kalnost své tekutosti.) Vzhledem k tomu, že se Birt přidržuje rukopisného podání nejlepšího rukopisu Pliniova, třeba mínění jeho spíše přijmouti než Wissowovo, který interpunguje jako Dziatzko, ale překládá poněkud jinak: kalná tekutina dává druhům lepu teprve pravou sílu.

Birt nesouhlasí také s pojetím místa § 77: *inter se iunguntur (plagulae) proximarum semper bonitatis deminutione ad deterrimas.* Tu Dziatzko místo o dobrotě (hodnotě) listů mluví o velikosti a soudí, že listy různé velikosti spojovány byly do různých svitků. Ale to odporuje textu. V každé továrně zhotovován jen jeden druh papýru; listy stejné velikosti spojovány však dle své jakosti postupně od lepších k horším. S míněním Birtovým souhlasí i Wissowa.

Slova v § 78 »*nec malleo sufficit*« překládá Dziatzko »Saidský papír nestačí pro zpracování kladivem«; i vykládá tato temná slova takto. Hotový psací materiál charty, byv zlisován a usušen, byl potom ještě zpracován kladivem; u papýru saidského však ani tento prostředek nepomáhal. Ale Birt dobře podotýká, že tím není přeloženo a vyloženo slovo »*sufficit*«, což v tomto spojení musí znamenati: »Papír není dosti siln a nemůže snést údery kladiva.«

V kap. V. vykládá Dziatzko o láci papýru proti pergamentu; ale Birt ukazuje naopak, že pergamen byl lacinější než papyros, jak mimo jiné úvahy vidíme i ze XIV. knihy Martialových epigramů. Dziatzko vykládá, že 30.000 kusů malého dobytka bylo by musilo padnouti za obět novým zvykům, aby z kůží jich mohlo býti zhotoveno tolikéž kusů materiálu psacího, kolik se dříve užívalo svitků papyrových. Ale Birt proti tomu dobře praví, že konsum ročních 30.000 kusů dobytčat není na velikou říši římskou veliký. Teprve v dobách Diokletianových, kdy cena charty, vyráběné jen v několika továrnách v Deltě, značně stoupla, počal vystupovati pergamen v popředí.

Co v kap. VI. vykládá Dziatzko o vydání děl Horatiových, s tím nelze souhlasiti. Podle Birta musily by vývody Dziatzkovy vzbuditi odpor ještě živější, kdyby čtenář nenabýval čím dále,

tím hlubšího přesvědčení, že Dziatzko sám své thesi nedůvěřuje. Dziatzko soudí takto. První tři knihy ód, epódy, dvě knihy satir a první knihu epistol vydal Horatius společně teprve r. 20 př. Kr.; před tím spokojoval prý se malým kruhem čtenářstva. To vše nazývá v 20. epist. I. knihy slovem »liber«.

Proti tomu soudí Birt takto. Proti názvu »liber«, ač se zde vztahuje k dílu jistě velikému (7 kn.), nebylo by lze mnoho namítati, kdyby aspoň oněch sedm částí (první, druhá, třetí kniha ód atd.) mělo obsah stejného druhu. Ale proti Dziatzkovi lze uvést tyto námitky. Z osobních zmínek, uvedených v epist. I, 20, nelze souditi, že Horatius posílá Augustovi svou literární prvotinu; jsou tam umístěny proto, že je to první Horatiovo dílo čistě osobní. Horatius, jak ovšem správně podotýká Dziatzko, mluví o recitování svých plodů v Sat. I, 4, 71, I, 10, 74 a Epist. I, 19, 41. Ale zmínky o recitování plodů v úzkém kruhu přátelském jsou, jak dobře poznamenává Birt, jen v I. kn. satir, které Horatius, dav se přemluvit od přátel, teprve později vydal; Dziatzko docela přehlédl Epist. I, 19, 33, kde Horatius praví o Alkaiovi: hunc ego volgavi, což je zřejmým důkazem publikování prvních tří knih ód před první knihou epistol; výroky »odi profanum volgus« a »malignum spernere volgus« jsou pouze napodobeny podle způsobu alexandrijského; konečně z odmítnutí veřejných recitací na scéně u Horatia v Epist. I, 19, 40 nelze proti vydávání veřejnému uzavíratí nic.

Podobně i Wünsch praví, že domněnka Dziatzkova je přese všechny uvedené důvody neoprávněna a nesprávná. Také Wissowa ji úplně zamítá, odvolává se hlavně na to, co také Birt připomíná, že již nutnost domněnky Dziatzkovy o pozdějším složení Horatiových básní (carm. II, 20 a III, 30), současném se souborným vydáním svrchu vzpomenutých spisů, podkopává půdu jeho nároku. Jak by bylo lze mysliti, že ony výrony nejpyšnějšího sebevědomí (II, 20 a III, 30) vznikly v téže době, jako Epist. I, 19, v níž právě tak zřejmě jeví se Horatiova rozladěnost? Ke všem těm námitkám druží se ještě námitky Leovy, které takto lze shrnouti. Obavy, které Horatius dává v Epist. I, 20 na jevo svému chovanci, toužícímu po velkém světě (své knize), jsou jen poetické. Nejen Horatius provází básně své pozdní doby takovým životopisem, jaký čteme v Epist. I, 20, nýbrž i Propertius a Ovidius.

V k. p. VII. názory Dziatzkovy o určení stáří rukopisů některých rovněž nesetkaly se souhlasem badatelů. Proti Dziatzkovi dobře podotýká Wissowa, že tu jde pouze o náhodnou a vedlejší okolnost zevnější úpravy; v téže době mohly býti hotoveny rukopisy s nadpisy stránek i bez nich. Zákon, který tu Dziatzko uvádí, musil by se teprve osvědčiti ve zkoušce při všech jiných známkách stáří. Proto také Wünschovi zdá se pokus Dziatzkův, na základě okolností tak nepatrné rozhodovati o stáří

rukopisů, velmi odvážný, i dodává, že to vše, na čem stavi Dziatzko své důvody, mohlo záviseti na zvyku jednotlivé školy písařské nebo jednotlivé provincie. Konečně i Birt pokládá základ domněnky Dziatzkovy za vrátký.

Dílo jmenované však přes uvedené námítky je velmi cenné a stává se nezbytnou pomůckou tomu, kdo by v oboru antického knihovnictví chtěl dále bádati. Vyniká přehledností, psáno je slohem jasným a veskrze srozumitelným, a i když nemůžeme se vším souhlasiti, přece nemůžeme dílu tomu upříti svého upřímného uznání.

K. Müller.

Tocilescu Gr. G.: Monumentele epigrafice și sculpturali ale museului national de antichitati diu București, publicate sub auspiciile Academiei Romane. P. I. Colectiunea epigrafica a museului pana in anul 1881. București 1902.

S tímto provisorním titulem počíná rumunská akademie věd vydávati důležitý sborník památek, hlavně epigrafických, které jsou uloženy v Národním museu bukureštském. Vyšly 1. díl obsahuje oddíly: 1. Tituli sacri, 2. Tituli imperatorum, 3. Publicum portorii Illyrici et ripae Thraciae, 4. Tituli sepulcrales, 5. Instrumentum, 6. Tituli Graeci, 6. Tituli Orientales, — všeho vsudy 95 čísel.

Nového v nápisech samých je jen velmi málo, a jsou to jen věci podružné. Bylyť nápisy ty skoro všechny již vydány v CIL III, nebo Desjardinem v Annali dell' Instituto di corrisp. arch. XL, Hirschfeldem v Ephem. ep. II a jinde, na místech ovšem méně přístupných (v různých rumunských publikacích). Ale za to je důležit hojný a obsáhlý komentář, kterým je prof. Tocilescu provází. Je v něm předně uveřejněna celá spousta dalších nápisů, k Dacii se vztahujících, tak že dílo poskytne jednou nejen soubor nápisů, v Bukurešti chovaných, ale snad všech, které jsou důležitý pro starou dáckou historii nebo geografii. Za druhé obsahuje komentář velké množství zajímavých výkladů a poznámek k římským starožitnostem státním, sakrálním i soukromým, někdy dosti rozsáhlých a celkově zpracovaných. Uvedl bych na př. výklad o dějinách politické organizace římské Dacie (str. 98—123), o hranicích Thracie a Moesie (str. 134), řadu příspěvků k historii legii a kohort římských (XIII. gemina na str. 320, I. adiutrix, str. 320, V. Macedonica, str. 332, V. Moesica, str. 336, I. Italica, str. 339, IV. Flavia, str. 340, VII. Claudia, str. 342, a coh. III. Brittonum, str. 346, I. Cretum, str. 348, II. Commagenorum, str. 350, I. sagittariorum, str. 353 atd.), stať o kultu Serapida (str. 46; srv. 473), Mithry (str. 83), o kultu heroů (str. 415), o »dii militares« a »χρόνιοι θεοί« (str. 6, 401), o kanci jako znamení legionářském (str. 154), o vyrábění cihel (str. 322), o lampách (str.

375) atd. Dále je tu řada důležitých příspěvků k topografii Dacie a Thracie (srv. na př. výklad a plán pevnůstky Troesmis v Dobrudži na str. 68 n.). Pro špurnou otázku Slovanů v staré Dacii nenašel jsem však, jak jsem očekával, v knize žádného nového dokladu.

Dílo bude v celku důležitým sborníkem a pramenem pro historii starověké podunajské hranice římské. Za nemalou přednost vydání toho pokládám i to, že epigrafické památky podávány jsou ve věrných reprodukcích celých kamenů, tak že se srovnávání ceny různých emendací velmi ulehčuje. Za to dosti překvapuje u publikace akademické nevalná péče o zevnějšek. Kniha je sestavena z několikerého papíru a také paginování není správné.

L. Niederle.

Księga pamiątkowa ku uczczeniu 25-letniej działalności nauczycielskiej w uniwersytecie Lwowskim radcy dworu prof. dra Ludwika Cwiklińskiego wydana przez przyjaciół i byłych uczniów. We Lwowie 1902.

K 25letému jubileu učitelské činnosti známého filologa dra L. Ćwiklińskiego uchystali jeho přátelé a žáci knihu různých, větších i menších prací, týkajících se těch oborů, jež pěstuje oslavenec i redigovaný jím časopis Eos: jsou tu články z oboru filologie řecké i římské, z archaeologie, z dějin humanismu polského; k tomu druží se několik překladů.

Th. Zieliński v čl. »Quaestiuncula Euripidea« rozbírá Teiresiovu apologii boha Bakcha vůči Pentheovi v Eurip. Bacchách (v. 266—327; v. 286—296 umísťuje za v. 317). — Leo Sternbach otiskuje z rkpu XIV. věku popis trpaslíka, jenž označen je v rkpe jakožto práce Manassova (*Τὸν Μανασσῆ νεφὸς Κωνσταντίνου ἑξαφασίς ἀνθρῶπων μικρῶν*) a dokazuje na základě materiálu slovního, že práce ta je skutečně práce Manassova. — Julian Dolnicki (O winie tragicznej Sofoklesowego »Króle Edypa«; 12 str.) staví se proti tomu, viděti v Oidipu králi tragoedii osudu, zvlášť mluví proti výkladům Wilamowitze (v Hermu XXXIV, str. 55), jenž vidí v Oidipovi jen hříčku bohův, osobu, jež nijak nepůsobí na své činy, nedopouští se žádné viny. Dolnicki naproti tomu ukazuje, že i na straně Oidipově je vina. Vůbec nutno činiti rozdíl mezi vinou ve smyslu čistě ethickém a mezi vinou tragickou. Vina tragická může býti jednak vinou osoby samé, jednak způsobena osudem. Kdyby Oidipus vědomě zavraždil otce a pojal matku za manželku, nebylo by v tom nic tragického, byl by prostým vrahem a vyvrhelem lidské společnosti; rovněž nebyl by hrdinou tragoedie, kdybychom nemohli nalézt v jeho jednání něco, čím sám zavinil hrozné ty události. *Πάθος* celé tragoedie je zavraždění Laia; to není cele dílo osudu: že zabil neznámého muže, ač nedlouho před tím dostal výstražnou věštbu,

a pojal za chof neznámou ženu — to je jeho vlastní chyba; že zavražděný byl jeho otec a žena, již pojal, jeho matka, to způsobeno osudem. I ukazuje autor z celého jednání Oidipova, jak je vylíčil Sofokles, že Oidipus sám mnoho zavinil, což osudem bylo ovšem ještě zvětšeno, a že není pouhou hříčkou osudu. — St. Schneider (Dwa hymny anonimowe: do Dyonizosa i do Apollina, 14 str.) pojednává o dvou hymnech, obsažených v anthologii palatinské a ve sbírce Planudově, jež týkají se dle epithet, jež ve 24 verších každého z nich se vypočítávají tak, že na každý verš připadají čtyři epitheta, Dionysa a Apollona; autor kreslí povahu obou bohů dle těchto epithet. — V článku »Demonologia Nowoplatoników i Orygenes« vykládá Witold Barewicz o nauce gnostikův, o daemonologii novoplatoniků Plotina, Porfyria, Jamblicha, i sleduje pak nauku o daemonech u Irene a hlavně u Origena. Shledává, že sestavení daemonologie Origenovy ukazuje překvapující podobnost s celou teorií novoplatonikův. — Novou kollaci rkp., obsahujícího Lucanovu báseň Pharsalia IX, 517—736, který kollacionoval již Passowicz (Eos, V, 1899, 120—125), podává St. Witkowski (De Lucani schedis Cracoviensibus, 16 str.). Rkp. klade do X.—XI. stol., ač rozhodnutí ponechává palaeografům; je to cod. rescriptus, není z žádného rkp. otrocky opsán, jeví však největší podobnost s V (Vossianus) a A (Andethannensis 10314); blíže stojí k V než k A. — O novém rkp. Ciceronova spisu De oratore podává zprávu Wiktor Hahn (O nieznanyim rękopisie dzieła Cyserona »De oratore«, przechowanym w lwowskiej bibliotece uniwersyteckiej, 13 str.). Rkp. je z konce XIV. st., obsahuje z uvedeného díla počátek až do cap. 13, 55. Patří ke skupině M (cc. mutili), není bezprostředním opisem žádného z dosud známých rkpů, nýbrž je opisem z neznámého archetypu této třídy. Z variant, jež podává tento rkp., navrhuje dvě přijmouti v text: »in hominum ore« místo »in hominum more« v § 12 (podáním tím potvrzuje se konjektura Kochova v Jahn's, Jahrbücher 1862, 85, 624 n.) a »nudo atque tenui verbo« místo »nutu atque verbo«. — A. Radecki v čl. »Wzmianki Pliniusza Młodszego o współczesnem życiu umysłowem w Rzymie« (12 str.) vykládá o poměrech literárních doby Plinia ml., o spisovatelích, jak zmínka se o nich činí v jeho listech, o Pliniově poměru k Tacitovi a jiným přátelům, o vynikajících ženách, o veřejném přednášení prací od autorů — vůbec o všem, co lze o poměrech literárních z listů Pliniových vyčísti.

P. Bienkowski ukazuje, že tři sochy představující, dle dosavadního mínění, barbary, nejsou sochy barbarů, nýbrž náhrobky praetorianů; dokazuje to na základě jednoho náhrobku, chovaného v museu Filangieriově v Neapoli, jenž nápisem (CIL X, 1754) je označen jakožto náhrobek Aurelia Abita, vojína 10. cohorty praetorianů. — O starověkých nálezech, jež učiněny na ostrově Theře, jedná T. Garlicki (Z naukowej wycieczki na

wyspě Thera, 19 str.). — St. Romański (Korynt, 17 str.) po kratičkém úvodu o dějinách města Korintha od dob nejstarších až po dobu novou probírá zprávy Pausaniový v Periegesi II (*Κορινθιακά*; vlastně jen II, 1—5, 38). — Zajímavou otázkou obírá se M. Sabat (Itaka czy Leukas? str. 3). Vyloživ novou theorii Dörpfeldovu, dle níž homerskou Ithaku není hledati na dnešní Ithace, nýbrž na dnešní Leukadii, i důvody theorie této, obrací se proti ní: dnešní Ithaka je živou ilustrací Odysseie, dnešní jméno zálivu Polis je z dob homerských (přístav neměl zvláštního jména i zván jménem města; srv. Od. XV, 31 a 553; XVI, 322), na západ od zálivu Polis je malý ostrov Daskatio, jenž je hom. *Ἀστειρίς*, dnešní pohoří Niritos je hom. *Νήπιον*, na zátoku Molo zcela se hodí popis přístavu Forkynova atd. Autor věří zprávě Strabonově a jiných spisovatelů starověkých, že Leukadie v dobách starých byla poloostrovem, i nepočítá ji mezi ostrovy, jmenované v Odyssei v sousedství Ithaky, homerské ostrovy Samos a Dulichion hledá oba na dnešním ostrově Kefallenii, a to onen na východním jeho pobřeží, jež dnes sluje Samos, a tento na západním, v dnešní krajině Paliki (omylem na str. 27 zaměněny světové strany). — Byly tedy místo dnešního ostrova jednoho v době homerské ostrovy dva; mezi těmito ostrovy skutečně sídelní město Ithaky leželo nejvíce na severozápad, jak líčí básník, což jinak těžko vyložití. To vše tu obsírněji, tu stručněji hledí autor dovoditi.

Polského humanismu dotýká se pět prací. M. Jezienicki vydává dvě básně známého polského humanisty Laurentia Corvina (Lorenz Rabe), z nichž jedna ve 127 hexametrech opěvuje zvolení, druhá v 25 strofách sapfických korunování polského krále Jana Alberta. V úvodě rozbírá básně po stránce obsahu i formy: mluva snaží se napodobiti Vergilia a Ovidia, ale je dosti nesprávná, technika veršová je však téměř bezvadná. Četné poznámky pod textem ukazují na latinský vzor. — V článku »Ad Callimachi libellum de vita et moribus Gregorii Sanocei adnotationunculae« (7 str.) sleduje Z. Dembitzer, jak vyjadřuje se vespolnost v uvedeném spisku polského humanisty, a dodává několik poznámek kritických. — K. J. Heck pojednává o dvou pracích P. Ciekleińskiego, známého sekretáře Jana Zamojského: o básni »Po'rójny«, vydané 1597, o níž dokazuje, že není překladem, třeba volným, Plautova Trinummu, nýbrž že jest to přepřacování v duchu polském XVI. věku, a o básni »Ziemia Wołoska«, týkající se výpravy Zamojského do Valašska r. 1595; báseň tato i otištěna. — Br. Gubrynowicz podává krátkou biografii magistra Šimona z Pilzna, autora spisu »De scholis seu academiiis«, uváděje některá nová data, čerpaná z jeho korespondence. — T. Mandymur jedná o vystoupení J. Krasického proti usnesení komise školské z r. 1773, jež ustanovila, že na přístě zanechati jest starého vyučování latině, v němž dokonalá znalost

latiny byla cílem, a obrátiti se spíše k důkladnému poznání plodů římské literatury.

Jan Czubek přeložil VII. zpěv Iliady, K. Kaszewski Hesiodovu báseň *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, Fr. Konarski z Aristofanových Žab v. 553—763, Kaz. Bronikowski z Plutarcha srovnání Demosthena s Ciceronem.

Sborník tento, zajímavý a důležitý i hojností zpracované v něm látky i přísně vědeckou methodou, s jakou jednotliví přispěvatelé postupují, vydává jasné svědectví, na jak vysokém stupni jsou studia klassická u Polákův a jak mnoho mají pěstitelů.

O. Hujer.

Mikuláš Dačický z Heslova: **Prostopravda**. Podle rukopisu knihovny Musea král. Českého a podle Dačického »Pamětí« vydal, úvodem a poznámkami opatřil *Ferdinand Strejček*. »Světové knihovny« č. 296. Nákl. J. Otty v Praze 1902. Str. 104.

Edice »Prostopravdy« Mikuláše Dačického z Heslova ve »Světové knihovně« učiněn byl právě tak zajímavý jako zvláštní pokus přiblížiti české písemnictví XVI. a XVII. věku mrtvé a ztuhlé pozornosti širokých vrstev čtenářských. Není-li úkolem vědeckého časopisu položití otázku, proč k uskutečnění těchto chvalitebných intencí, jichž výsledky ostatně jsou velmi neurčité a pochybné, nebylo voleno dílo literárně a kulturně opravdu význačné, spis opravdu barvitý, originální a živný — nevyklučuje dojista povaha odborného listu úvah o vědeckých a vydavatelských prostředcích, jimiž nové vydání cíle svého dosíci se snaží, ani zevrubnějších literárně historických poznámek o knize právě vydané.

»Prostopravdu« Dačického vydal pan F. Strejček poprvé, a to ve výboru, o jehož zvláštních zásadách dlužno promluvíti šířeji. Otiskovány z ní dotud větší, menší ukázky (na př. Mikovcem v Č. Č. Mus. 1854, Jirečkem v II. díle »Anthologie z literatury české«, Flajshansem v »Písemnictví českém slovem i obrazem«), citovány z ní charakterističtější partie v monografických studiích o Dačickém, uváděna v parallelly s nechtěnými a bezcennými rýmovačkami Lomnického, registrován stručně chudíčký její obsah, při kteréž příležitosti všickni morální Goworové české literární historie rozhorleně lámali hůl nad její »formou lehkou a sprostou«. Pan F. Strejček chce býti ve svém vydání »Prostopravdy« nejen obhájcem osobního charakteru Dačického, nýbrž i zachránitelem jeho posud pomíjeného významu básnického: otiskuje vedle »Prostopravdy« i slušnou řadu veršovaných pokusů z »Pamětí«.

Vydává z »Prostopravdy« jednotlivé partie filologicky věrně s přesným udáním listův a stran prvopisu, ale pouze *jednotlivé* partie, a to potud, pokud vyšší mocnosti dovolily. Tyto vyšší

mocnosti, jimž (viz str. 11) p. vydavatel odevzdal svůj opis na prohlédnutí, k cenzuře a korektuře, nazývají se v občanském životě »slavný správní výbor Musea království Českého« a bedlivě bdí nad zachováním pořádku a dobrých mravů. Jejich přísné mravní svědomí nesneslo dvacet míst, »která se k tisku naprosto nehodí«, totiž tendenční básně a úvahy protikatolické a bujné, rozpustilé, lascivní a argotické odbočky, a vyškrtnalo všecka tato místa. Jaká škoda, že v knihovně Musejní neleží některý z rukopisů »Gargantuy a Pantagruela« nebo »Epistulae obscurorum virorum« v nějakém neznámém otisku! Užaslý literární svět mohl by pak s překvapením číst Rabelaise v úpravě pro žákyně měšťanských škol a »Epistulae« ve vydání ku potřebě studující mládeže. Skutečně Dačický z Heslova po kasti-gaci Musejního výboru a pana Strejčka jest velmi pořádaný, dobře vychovaný pán, a před čtenáři, znajícími »Prostopravdu« z tohoto vydání, ona naprosto nelessingovská »Rettung«, kterou p. Strejček podniká v zájmu mravního chování a smýšlení Dačického z Heslova, není příliš obtížná a nesnadná. Pan Ferd. Strejček — nevím ovšem, zdali libero arbitrio čili opět vůlí Musejního výboru — upravil však své vydání nejen pro ethické a náboženské, nýbrž i pro praktické požadavky studující mládeže »od 14 let dolů«: roztrídil skládání Dačického v jednotlivé skupiny, čímž získán snadný přehled, a tak se čte ve vydání »Světové knihovny« za otiskem 43a—45b listu rukopisu Dačického otisk listu 2a—10a, po té 52a, potom 61a, dále 11a až 14b etc. Mezi jednotlivé listy »Prostopravdy« namíchal pan F. Strejček veršové úryvky z »Pamětí«, patrně též pro »snadný přehled«. Nevím, zda právě takovým libovolným, náhodným, filologicky nepřipustným vydáváním starého textu získá se u čtenářstva »Světové knihovny« zájem o starší českou literaturu.

Vydání svému pan F. Strejček předeslal informační úvod, slohově málo šťastný, literárně historicky v jádře pochybený. Vydavateli není totiž Dačický z Heslova především historická osobnost, dějinný a literární zjev, předmět studia kritického a dějepisného; pro něj Dačický z Heslova existuje hlavně jako rek belletrie, aktér divadelních prken, hrdina zajímavé novelly; Dačický ze Stroupežnického »Paní mincmistrové« a »Zvíkovského raráška«, komická figura humoresky »Pan Ahrham« Koldy Malínského. Touto vděčnou a jímavou postavou scény a tímto rekem novelly hájí pan F. Strejček autora »Pamětí« a »Prostopravdy«, jím zachraňuje spisovatele několika dvojsmyslných, kluzkých stran, autora nesmířitelných náboženských nájezdův a protikatolických polemik. V pravdě však stojí tyto dva výtvory básnické obraznosti zcela nezávisle na historické skutečnosti, jež arcif byla jich modelem; ztotožňovati obé jest ve vědecké práci naprosto nepřipustno. Stroupežnický i Kolda Malínský si figuru Dačického dokreslili a domyslili, ať dokumentárním

studiem ať imaginací, a proto jejich Dačický nic nevysvětlí z Dačického historického. A tím úplně padá cena a přesnost zásadního výkladu na 8. a 9. str. úvodu.

Ostatně všecken obhajný a omluvný tenor úvodu, úsilné a neodbytné plaidoyer pro bezúhonnost charakteru a nazírání Dačického nemá vůbec smyslu. V literární historii neprojednávají se pře o čest a počestnost. Odsoudil-li pan K. Tieftrunk Dačického chatrné mravné zásady a způsoby, anebo nasly-li tyto zásady a způsoby v panu F. Strejčkovi výmluvného obhájce a apologetu, jest pro historii literární docela lhostejno. Chybá tkví v tom, že ani pán K. Tieftrunk ani pan F. Strejček nesnažili se Dačického portretovati a určitě charakterisovati. Bez cstré, smělé, odvážné charakteristiky jsou všechny ty dobře míněné úvahy o povaze a mravnosti Dačického prázdné a zbytečné mluvení. Individuální sytá charakteristika ať osobnosti, ať údobí, jest první, základní podmínka v historii; teprve po jejím uskutečnění lze přistoupiti k hlubšímu, složitějšímu výkladu fakt.

Pan F. Strejček ve svém úvodě nepodává ani tohoto ani oné. Dává dohadovati se ve větách kolísavých a málo přesných svojí představy o Dačickém, představy mdlé a konvenční. Dačický v kořenech své bytosti jest mu rozhodný a upřímný moralista, neohrožený horlivec evangelický a nadšený nositel myšlenky národnostní a svébytnosti domácí. Tak vypadá skutečně Dačický »Prostopravdy«, okleštěné Musejním výborem a panem F. Strejčkem; Dačický ubohý, dutý, slamený, banální, nudný. Představa starších literárních historií, zbudovaná na »Pamětech«, na kusích »Prostopravdy«, »jež k tisku naprosto se nehodí«, na komických scénách z »Prostopravdy«: »Tragedie Masopusta« a »Ožralství jest zoumyslné nezdraví a bláznovství«, byla barvitější, grotesknější, pittoresknější. Dobrodružnost, pijáctví, frejřství, chvástavost a rvavost byly vůdčí rysy jeho bytosti, a i v literatuře byl Dačický rázovitý jen tam, kde tyto rysy vystupovaly; starší historikové cítili dobře, že jeho moralisování jest jen moudrost sestárlého světáka, jeho náboženská horlivost jen nálada ze zkažené chuti, jeho nadšení národnostní jen chvástavé renomování. Kdysi věř lo se Dačickému v masopustní jeho bujnosti a sršící vervě, — pan F. Strejček jest nakloněn bráti za bernou minci hlavně kajicná a mravopočestná slova Dačického o popeleční středě. Aby zvýšil postního Dačického na účet masopustního, koncepoval celý svůj úvod v obranném onom tónu a přisřihl podle tohoto schematu celou »Prostopravdu«.

Svou hypoteseu o pravé podstatě Dačického podpírá pan F. Strejček též analogií literárně historickou, jež není bez zajímavosti. Panu F. Strejčkovi se zdá, že Dačickému nejen dobově, nýbrž i duševně jest blížek Johann Fischart. To asi stěží. Důvody páně F. Strejčkovy jsou příliš všeobecného rázu. Nejen Fischart, nejen Dačický mluví řečí nevázanou, mluvou bujnou, narážkami

dvojsmyslnými, rčeními frivolními, cynickými obraty a necudnými epithety — celý XVI. věk v Německu i v Čechách, do značné míry též ve Francii, ovládnán jest jazykovým grobianismem. I do písemnictví vnikl jako do hospody v masopustní scéně Dačického »Grobíán, jsa od Bachusa obeslán«. Co se zdá společným znakem Fischarta a Dačického, jest znakem celého jejich století. Snad ještě nesnadnější by bylo naléztí spojovací články mezi Fischartovou protikatolickou polemikou a Dačického evangelickou bojovností proti Římu a hlavně mníštvu. Tato polemika jest velké vášnivé thema století, obměňované do tisíce odstínů, prováděné tisícero zbraní, vypůjčenou dnes z humanistické zbrojírny argumentův a ironie a zítra z lidových zásob záští a posměchu. U Fischarta slučují se všechny polemické ty slohy, všechny ty válečné techniky v podivuhodnou, chvillemi až velkolepou bizarrerii, u Dačického bez zvláštního úspěchu reprodukují se výsměšné námítky, výhrůžné výčitky, sarkastické hrubosti, běžné na české půdě od husitských dob. K vyvrácení hypotese páně F. Strejčkovy o analogii mezi Dačickým a Fischartem bylo by lze nahromaditi řadu rozličností a protikladů. Nečiním toho; lituji však, že podobnou práci nevykonal pan F. Strejček v duchu sám. Při srovnání moralistní nesnášlivosti, mravní upřílišenosti, ethického vášnivého rigorismu Fischartova s řemeslnou a mdlou didaktikou Dačického byl by býval si jistě uvědomil podstatu pravého mravního citění pronikajícího celou bytostí, a nebyl by ho přisuzoval Dačickému, právě jako úvaha o krajním bohatství slova a výrazu, větného členění a slohové úpravy, jaké shledáváme u velkého Strassburčana, byla by zdárně ochladila páně Strejčkovo nadšení pro slovný majetek »Prostopravdy«.

Viděli jsme, co tendenci úpravou textu a s ní souběžnou stilisací úvodu z »Prostopravdy« i jejího autora se ztratilo. I lze položití si posléze otázku: co zůstalo z knihy a spisovatele v tomto smutně originálním vydání? Pan F. Strejček představuje Dačického jako básníka náboženského, vlasteneckého, didaktického a satirického. S těchto hledisek lze vskutku »Prostopravdu« v kastigované úpravě studovati.

Pět náboženských písní Dačického trapně překvapuje prázdnotou a pustotou; nelze jich měřiti nejen s německou duchovní lyrikou XVI. nebo XVII. věku, nýbrž daleko stojí i za česko-bratrskou poesíí své doby. Není v nich nic žitého, nic citěného, nejsou ani výrazem jednotlivce stojícího tváří v tvář Bohu, ani širokým chorálem křesťanské obce; nečerpají ani z lidové písně ani z žalmové poesie, opakují několik tvrdých, všedních frází bez soustředění a bez stupňování. Kdo si pozorněji všimne básně »Ad annum 1620 in persecutione papistarum contra evangelicos Bohemos«, přilíží dobře se poučí o vší náboženské poesii Dačického. Dvě básně vyvolává tato skladba v mysli: nejmohutnější zpěv německé reformace »Ein feste Burg ist unser Gott«, jehož melodie

ji jest podložena, a nejmohutnější zpěv české reformace »Ktož ste Boží bojovníci«, na niž myšlenkové i slovné reminiscence pronikají. Veliké události dějinné tvoří podklad obsahový; jde o žití a nežití víry skladatelovy. A co dovede z oněch dvou literárních analogií a z tohoto životního momentu Dačický vyzískati? Konglomerát frasi, příliš všeobecných a příliš otřelých, aby ještě mohly působiti, spoustu nemelodických a nezpěvných veršů, bez rhytmické i slovné plastiky. Již v této básni se mísí vědomí víry s vědomím příslušnosti národní; v tomto sdružení zůstávají i ve veršových skladbách, jež p. F. Strejček zahrnul pod oddíl »Básní vlasteneckých« (tři z nich vyňaty jsou z »Pamětí«). Dačického vlastenectví jeví se zde patriotismem spíše geografickým než etnografickým (ač slovanské vědomí tu neurčitě proniká), kulturní staromilství zbarveno jest tu vlastenecky, ba tu a tam ozývá se i lokální patriotismus kutnohorský. V těchto verších, dokumentárně velmi pozoruhodných, stojíme na půdě doby, trošiči zvolna z kolísavých, nejasných, zmatených tradic a pomyslů vědomí vlastenecké, které potud není věcí citu a srdce.

Gnomická didaxe Dačického překvapuje po formální stránce naprostým nedostatkem souvislosti s gnomickým bohatstvím lidovým; jest tu právě tak málo užito přísloví a rčení jako jeho přirovnání, chybí tu ovšem i lidová názornost a pádná britkost. Dačický tu hlásá konvenční, lacinou, prozíravou morálku chytrákův a mudrců šťastné náhody, kteráž z pouhého zvyku kryje se ctihodným pláštěm náboženského posvěcení. Plášť ten proděravělý a vetchý padá každý okamžik, a jen krátkozrakost může nepozorovati, že Dačický jest typický zástupce oné »Weltklugheit«, o jejíž kulturní stilisování XVII. století usilovalo nepřetržitě. Jejím výrazem jsou i satirické a tendenční skladby »Prostopravdy«, jež ve výboru tomto jsou vypuštěny, i ony skutečně živé, jiskrné, prostoreké, neomalené a upřímné partie vydání páně Strejčkova, které mluví o Dačickém masopustního úterý a nikoliv o Dačickém popeleční středy. Na nich právě jest vybudován názor o Dačickém, jež p. Strejček s rozhorlením zamítá.

Literárního historika zajímají z těchto namnoze dialogických veršování zejména dvě v úpravě scénické: »Ožralství jest zomyslné nezdraví a bláznovství« a »Tragedie Masopusta«. Pan F. Strejček ve svém úvodu (str. 7) připíná je právem k t. zv. Masopustům, t. j. hrám, v nichž hlavní roli vedle několika typických figur hrál Baechus, a připomíná, že Dačický tu předvádí též allegorické osoby (z výkladu p. Strejčkova plyne, že by to snad byla novota Dačického [?]). Ve dvou věcech s pěkným jinak výkladem páně Strejčkovým se neshodují: že jest to forma skutečných *her* dramatických, a že u Dačického jde o pouhý prostředek v knize napínati pozornost čtenářovu. Všecka scénická i dialogická úprava, všecko střídání osob, jejich maskování atd.

zřejmě ukazují k masopustním *průvodům* maskárním, jak je shledáváme v celé Evropě a jmenovitě ve Francii pod jménem »sotties«. »Mladí lidé chodili převlečení dům od domu a prováděli malé kousky, za něž odměnou očekávali pohoštění. V nejjednodušší formě každý přednáší svou průpověď, již charakterizuje sebe sama, totiž to, co právě představuje.« V. Scherer. Geschichte d. d. Litter., S. 249, IX. vyd. *) Toto primitivní stadium, s nímž se setkáváme v Norimberce před vystoupením Rosenplütovým a Folzovým, zachovává český Norimberk, Kutná Hora, ještě koncem XVI. věku. Její masopustní průvody, posud bez dramatického jádra, zachyceny jsou v Dačického zmíněných scénických veršováních, jež jsou tudíž mnohem spíše reprodukcí skutečnosti (ač pravděpodobně málo přesnou a celkem libovolnou), než pouhá fikce literární, vymyšlená k upoutání pozornosti pro didaktické a morální rady a naučení.

Nejsou to ostatně »sottie« ryzí, zejména jí není »Tragedie Masopusta«: poslední vysoce charakteristická scéna přibližuje ji »moralitám«. Pro masopustní hodovníky přijde Smrt se slovy »Pojďte k mému tanci také bez vejmluvy všelijaké«, a pak začne jako v moralitách typický tanec smrti; nejsme nadarmo ve věku Holbeinově. Sottie a morality slučují se v této skladbě, jež bude literární historii pravděpodobně častěji a bedlivěji studována než všechna didaktická, náboženská a vlastenecká skládání »Prostopravdy«.

Arne Novák.

Jan Kabelík: Výbor z prósy Jana Nerudy. České knihovny zábavy a poučení, vydávané Ústř. spolkem českých profesorů, sv. XIV. V Praze, nákl. J. Otty, 1902. Str. 195.

Jan Neruda: Vybrané básně. S úvodní studií F. V. Krejčího. Světové knihovny č. 286—287. V Praze, nákl. J. Otty, 1902. Str. 134.

Jan Neruda: Vybrané povídky. Světové knihovny čís. 292—293. V Praze, nákl. J. Otty, 1902. Str. 128.

Jiří Karásek ze Lvovic: Renaisanční touhy v umění. V Praze, nákl. H. Kosterky, 1902. Str. 167.: *Jan Neruda* (str. 104—150).

L. Quis: Kniha vzpomínek, I a II. V Praze, nákl. Družstva »Máje«, 1902. Str. 400: *Vzpomínky na Jana Nerudu z let 1871—1891* (str. 313—389).

*) Schererovi náleží zvláštní zásluha, že při studiu středověkého dramatu vychází s hlediska srovnávací historie literární; za dramatem anglickým, francouzským a německým hledá tytéž základní typy, a skutečně se mu podařilo shrnouti všechny dramatické látky středověké pod čtyři kategorie: 1. mysteria čili mirakle, 2. morality čili hry poučné, 3. farce či frašky, a 4. sottie čili bláznovství, při čemž kombinace mají široké pole působnosti (l. c. 249—250; 743—744). Toto rozdělení lze beze všeho násilí přijmouti i pro drama české, kde vývoj ovšem asi o století je zpozděn.

Nerudovská literatura v poslední době roste extensivně i intensivně; k literatuře podivu a lásky přibývá literatury pochopení a porozumění; Nerudovo dílo počíná se historicky a kriticky studovati; a ti, kteří usilují Nerudu učiniti široce milovaným, všeobecně chápaným klassikem národním, činí tak dnes se skutečnou znalostí jeho díla a s nepopěrně bystrým smyslem pro rázovitost a výraznost jeho literární individuality.

Tři z knih, o nichž souborný náš referát stručně promlouvá, jsou informační anthologie z Jana Nerudy, jež by především rády propagovaly a získávaly; na nich lze velmi bezpečně měřiti hloubku dnešního pojetí zjevu Nerudova i důkladnost dnešních literárních studií o něm. Mezi nimi jest jedna anthologie výborná, jeden výběr skutečně výstižný a duchaplný a třetí přes mnohé své kritické nedostatky nikoliv nejhorší; bilance to na české literární poměry jistě neočekávaně příznivá.

Páně *Kabelíkův »Výbor z prósy Jana Nerudy«* jest skromná, neokázalá knížka, která vedle interessů literárních má i zájmy paedagogické, není určena literátům nebo kritikům, nýbrž hlavně studující mládeži, nemá virtuosních stran stilistických a aforistických duchaplností, upravena jsouc naopak se strážlivostí a vážností místy skoro pedantickou — a přece náleží k nejlepšímu z dosavadní literatury Nerudovské. Pan J. Kabelík postavil si těžký a složitý úkol: charakterisovati stručným výběrem Nerudu prosaika, a to předem Nerudu cestopisce, causeura, feuilletonistu, kritika a essayistu, a po tom teprve Nerudu novelistu. O výběr čistě belletristických prací z *»Arabesek«* a *»Malostranských povídek«* nešlo panu Kabelíkovi příliš, z 31 čísel jeho anthologie na obě ony knihy připadají čísla čtyři. Toto vymezení programu anthologie je správné; pro Nerudu novellistu a genrujícího povídkáře nebylo potřebí buditi zájem nebo pozornost.

K Nerudovi feuilletonistovi a causeurovi přistoupil pan Kabelík s dvěma vlastnostmi řídkými u českých vydavatelů starších knih nebo pořadatelů výběrů: s kritickým svědomím a zevrubnou znalostí; svědectvím onoho jest všecka úprava knihy, vysvědčením o tomto studiu úvodní. Pan Kabelík čerpal pro svůj výběr ne z kusého, povrchního vydání Herrmannova ani pouze z knihových souborů prací Nerudových, nýbrž studoval vždy žurnalistické prvotisky, časopisecká původní znění; probral Nerudovy statí články za článkem, jak vycházely, a vybíral odtud. Ukáá, že i v Čechách lze studovati dílo básníkovo podle *»původních pramenů«*. Udává svědomitě rok vzniku neb otisknutí, vysvětluje stručnými poznámkami okolnosti stať vyvolávající, spíná ji tu s vývojem českého písemnictví, tu s Nerudovým životem, a tím způsobem nic neklade nahodile a bezdůvodně. Jeho volba, ač byla vázána jistými didaktickými ústupky, vždy jest výborná: necharakterisuje jen rozličné stránky Nerudovy

literární fysiognomie, nýbrž i stránky Nerudova názoru uměleckého a esthetického. Pan Kabelík se zvláštním důrazem vrátil do svého výboru Nerudovy studie zabývající se problémem národnosti v umění, českosti v kultuře, kosmopolitismu (»O českosti českých herců«, »Na horách«, »Nyní«, »Domů«, »Nové básně«, »Hrстка různých myšlenek« [t. snůška charakteristických aforismů], »List Nerudův Akad. čt. spolku«), a tím jasně osvětlil ideový význam Nerudův v českém životě. Všestranně zastoupena jest Nerudova feuilletonistní kritika; články literárními, hudebními, výtvarnickými, dramaturgickými jest kniha skutečně krásným svědectvím o kritickém svědomí paně Kabelíkové.

Veliký kus práce vykonal pan Kabelík ve svém stručném slově úvodním (str. 1—25), jež spoléhá na studiu veškeré, i nejnovější literatury Nerudovské. Nehledíc k svěžímu, barvitému vyličení života Nerudova, úvod tento přináší velmi zdařilé a správné utřídění, rozdělení feuilletonistické a causeristické činnosti Nerudovy a poměrně zevrubné, pronikavé charakteristiky jednotlivých genrů jejích. Upozorňuji jen na charakteristiku feuilletonu cestopisného, literárního, kulturně historického a boulevardní causerie, výmluvně ukazující, s jakou znalostí předmětu vzdělaný pan Kabelík svoji práci.

Kniha paně Kabelíková úpravou, formou, zařazením do »České knihovny zábavy a poučení« hlásí se o pozornost kruhů středoškolských a zaslужuje jí v míře svrchované. Volá přímo po tom, aby se stala průvodkyní literárních výkladů v nejvyšších třídách středních škol, aby professor na ní žákům ukázal nejen Nerudův složitý význam literární, nýbrž její pomocí uvedl je do studia literárních genrů, jinak střední školou mýjených. Nestane se pouze povinnou četbou domácí v septimě neb oktávě, nýbrž zajisté bude čtána i ve škole. Přeji jí, aby s pronikavým zdarem získávala zájem a lásku k Nerudovi a jeho dílu ve vrstvě, k níž se hlavně obrací.

Oba svazky výboru z Nerudy ve »Světové knihovně«, k nimž přibude ještě anthologie feuilletonů, cestopisných obrazů, genrových črt, připínají se těsně ke knize pana F. V. Krejčího o Nerudovi, o níž jsem měl příležitost promluvit na str. 304 až 308 loňského ročníku Listů fil., ne snad jen úvodním slovem, jim předeslaným, nýbrž i hledisky a způsobem výběru. Nechtě loňských svých poznámek, souhlasných nebo odporujících, opakovati, omezím se na několik gloss týkajících se vydání těchto výborů. V obou trpce pohřešuji toho, co svrchu jsem nazval »kritickým svědomím«, totiž užití původních textův, údajů chronologických, vysvětlivek o vzniku atd. Oba výbory ve »Světové knihovně« spočívají právě jen na Herrmannově nekritickém vydání a nerespektují prvotiskův. Uvádím jediný výmluvný doklad: malostranská humoreska »Jak to přišlo, že Rakousko... nebylo rozbořeno« má v prvním znění (»Lumír« r. 1877) zajímavé a

neobyčejně charakteristické úvodní řádky, podle nichž novellka vzata jest ze zápisů stavovského diurnisty Adama Nevhardta; ve vydání »Povědek malostranských« z r. 1878 toto úvodní poznamenání chybí, u Herrmanna ovšem chybí také, a ve »Výboru«, v němž by bylo poučilo lépe než mnohá skizza, chybí opět. Vročení jednotlivých prací »Výbor« rovněž neměl pomíjeti, zejména když Neruda sám často na př. v »Povídkách malostranských« je uvádí; práce jsou časově tak odlehle, že datování to není bez významu (ve »Výboru povídek« se ztratilo datum souborného otisknutí »Povědek malostranských« vůbec). »Výbor básní« přináší chronologický rámec v úvodním slově, jest to však rámec tak široký a tak všeobecný, že čtenář nedovídá se ani, kdy vznikly jednotlivé epigramy ani causeristické »Letní vzpomínky«, ba i jednotlivé piecy »Zpěvů pátečních«.

Jinak zejména »Výbor básní«, za nímž stále zřítí pečlivě vybírající ruku pana F. V. Krejčího. (proč pořadatel nebo pořadatelé výboru nejsou výslovně uvedeni?), jest práce pěkná, vkusná a zevrubná. Stanovisko historické významnosti zdařile je spojeno s hlediskem umělecké hodnoty, a skutečně neschází nic, co spisovatele ostřeji charakterisuje. Mnohem méně zdařilým zdá se býti »Výbor povídek«, zakládající se na knihách »Arabesek« (1864), »Různých lidí« (1871) a »Povědek malostranských« (1878); bylo lze voliti ukázky, abychom tak řekli nerudovštější, hlavně z prvních dvou svazků. Kritikové a pořadatelé anthologií nikdy se neshodnou o vhodnost a nevhodnost ukázek, i jest nejrozumnější, potlačí-li kritik své návrhy; uznáváje to plnou měrou, nemohu však přece nevytknouti, že výběr Nerudovy belletrie zdá se mi býti kusý, není-li v něm zastoupená jedna z nejvýznamnějších mladistvých jeho prací: »Krátké Les Confessions« kohokoliv z nynějších českých Jean-Jacquů« (z »Arabesek«), na niž ostatně i p. F. V. Krejčí ve své knize (str. 77) kladé náležitý důraz.

Do mnohotvárné sbírky svých kritických studií, portretujících vždy břítece a vždy jednostranně, s pronikavou analyticitou a upřílišeným kritickým verbalismem řadu francouzských, anglických, německých a českých individualit uměleckých, pojal pan *Jiří Karásek ze Lvovic* i rozsáhlejší svou stať o Janu Nerudovi, poprvé uveřejněnou přede dvěma lety v »Rozhledech«. Podrobuje v ní s kr. jui důsledností básnickou bylost Nerudovu psychologické analýse, užívá nejostřejších a nejleptavějších lučebných zkoumadel, aby vyšetřil a odlišil její prvky duševní, a takřka úzkostlivě se vyhýbá každému pokusu synthetickému. Jeho studie, nervosní a předrážděná v slovním výrazu, morosní a nesnášlivá apodiktickým tvrzením, stojí osamoceně a osobitě v řadě prací v poslední době věnovaných Nerudovi. Pokusím-li se v těchto stručných glossách ukázati, proč se neshoduji s mnohými jejími názory, proč odmítám její základní ideje, nerozpakuji se přece vyznati otevřeně, že příkládám jí mnohem pronikavější význam

než mnohé rozsáhlé monografii literárně historické, jež chudobná vlákna myšlenek, opírajících se o fakta příliš známá, rozprádá na celých stech stran.

Studie páně Karáskova není jednotná, a poněvadž je rozlomena ve dvě části, z nichž první (str. 105—119) zabývá se zjevem Nerudovým jako jednotkou, a druhá (str. 119—143) stopuje postupně jeho vývoj básnický, nemá žádoucí koncentrace a přehlednosti. Přes to lze snad rekonstruovati její ideovou stavbu tímto suchým způsobem. Neruda jako básníka charakterisuje hlavně převaha vloh rozumových na úkor vloh citových a odtud vyvěrající dvojitý rozpor, jednak mezi lyrickou naivností a kritikou skepsí, jednak mezi opožděným romantismem a snahami realistními. Jeho atrofický svět citový zahrnuje mnohem více emocí bolestných než emocí blahých a radostných, jest to citový okruh misanthropa a náladového pessimisty; jeho schopnostem rozumovým chybí živel tvůrčí fantasie a proto i mohoucnost vytvořiti si svět fiktivní. Básnický vývoj Nerudův dá se definovati jako stálý pokus o překonávání romantického pessimismu promítajícího se historismem a exotismem, jež ostatně mají sociálně české kořeny. Když Neruda tento pessimismus (bez stilisace vyzpívány »Hřbitovním kvítím« a různě dekorovaný a maskovaný »Knihami veršů«) nedovedl přemoci ani vyrozumovanou koketností (»Kosmické písně«), ani nezdařeným pokusem o svět fiktivní (»Ballady a romance«), vyznal se z něho upřímně a měnil jej ve všeobecný symbol (»Prosté motivy«) a posléze v symbol národně náboženský (»Zpěvy páteční«).

Není pochyby, že tato analyza správně vyhledala hlavní základní prvky básnické choroby Nerudovy, že náležitý důraz položila na jisté prvotné protiklady o jeho poesii, a že bystře objevila stálý úporný boj básníkův proti vlastnímu nitru. Pevně však věřím, že Neruda ten boj dobojoval vítězně, smířil ve vyšší synthese ony protiklady, mužně se vyléčil z oné choroby. Pan Karásek, tuším, přehlíží poněkud šíří a hloubku závěrečné národní a náboženské typosace Nerudovy, její ideovou sílu; i jeho vysoké cenění »Zpěvů pátečních« zdá se mi příliš nízkým, neboť vidím v nich mnohem více, než pouhou metempsychosu subjektivní bolesti a choroby: jsou jistě i dílem činné, tvůrčí síly. Nesrovnávám se však s panem Karáskem hlavně v tvrzení, že jak »Kosmické písně« tak »Ballady a romance« jsou nezdařeným pokusem o překonání romantického pessimismu, tyto konstrukce fiktivního světa, ony ironickou koketností. Tu jsem u kořene sporu: p. Karásek nechce znáti Nerudova humoru, v kterém právě vidím vyrovnání všech krísí citových všech antithesí stilových atd. Humor Nerudův, hlavně v »Balládách a romancích«, vytváří nový stil, povznášející se nad kolísání mezi romantismem a realismem, nové citění poetické odpoutávající se od sporu historismu a exotismu, jím v »Kosmických písních« sladuje se hořký zápas malého světa subjek-

tivního a obromného divadla vesměrného: jím Neruda přináší nový, svůj prvek do české poesie. Humor secluje i obě roztržené (u pana Karáska nespojitelně roztržené) půle díla Nerudova, díla básnického a prosaického; humor však Nerudu zásadně liší i od dnešní generace, »hlásící se hrdě k němu jako předchůdci svého kriticismu a své skepse«, jak pan J. Karásek ze Lvovic praví v závěru své studie. Smíme doufat, že snad humor spojí jej s generací zítřejší?

Vzpomínky páně *L. Quisovy* na Jana Neruda z let 1871 až 1891 byly již při mém prvním uveřejňování ve »Světozoru« (r. 1892) hojně čteny a — přeceňovány. Dnes, když je čteme v souborném memoirovém díle páně Quisové »*Kniha vzpomínek*« pozorujeme, že i ony mají bolestné nedostatky ostatních v něm zařazených prací: zbytečnou hovornost, ulpívání na malichernostech, nedostatek smyslu pro události literárnímu dějepisu důležité, přebíhání od thematic k thematic. Kde pan L. Quis otiskuje denníkové úryvky (z let 1872, 1874, 1880), lze se na něj bezpečněji spolehnouti než jinde; kde cituje úryvky z dopisů Nerudových (z let 1882, 1883, 1884, 1885), jsme mu vděční; kde přináší podrobnosti vysvětlující vznik a ráz Nerudových děl (»Divadelních táček«, »Večerních šplechtů«, »Kosmických písní«, »Figurek«, »Prostých motivů«, těchto hlavně z Nerudovy korespondence), litujeme, že jest příliš stručný; kde vypráví události, na nichž sám měl účastenství, na př. založení »Lumíra«, radujeme se ze srdečného a milého tónu vypravování. Literární historik, studující Neruda a jeho dobu, bude vzpomínky ty čísti pečlivě, ale kriticky, a pak jeho úsudek o jejich hodnotě literární sotva se bude krýti s nadšenými úvahami denních listův a blahovolných revuí, jež v knize viděly vzor a cíl memoirového písemnictví vůbec.

Arne Novák.

Hlídka programů středních škol.

Lukianův Rybář čili z mrtvých vstalí. Z jazyka řeckého přeložil dr. Václav Petřík. (Výr. zpráva c. k. st. vyššího gymnasia v Slaném za šk. r. 1900—1901.)

Pan překladatel volil šťastně, obрав si za předmět jeden z nejlepších dialogů duchaplného satirika. S humorem a dramatickým ruchem, připomínajícím Aristofana, Lukianos spojuje tu vážnou tendenci: oslaviti zásluhy slavných filosofů dob minulých a pokárati většinu jejich přívrženců pozdějších, vrstevníku spisovatelových, kteří velikými jmény zakladatelů škol filosofických zastíňovali svou vlastní vědeckou nicotnost a v životě provozovali pravý opak těch zásad, jež obecnstvu chlubnými ústy hlá-

sali. Právem spatřuje v nich Lukianos největší škůdce dobrého jména pravé filosofie, a jako v dialogu *Βίων πρᾶσις* postavil je na zasloužený pranýř směšnosti a opovržení, tak vytkl si podobný cíl i zde a s neodolatelnou komikou k nemalé spokojenosti z mrtvých vstalých filosofů pořádá ke konci dialogu lov na nehodné jich žáky, jimž zlato a chutný zákusek jest vnadou neodolatelnou.

Nemohu tudíž s panem překladatelem pokládati Rybáře za palinodii Dražby a nepochopuji, že by Lukianos měl proč »uznávatí své pochybení«, jehož přece skutečně se nedopustil. Spíše pokládám Rybáře za pokračování Dražby. Lukianos zde podává zajisté jen vysvětlení za tím účelem, aby stanovisko, s něhož pohlíží na pravou filosofii a veliké její zástupce, vyniklo nade vši pochybnost. V Dražbě neprodával skutečného Pythagora, Herakleita, Sokrata a j., nýbrž ty, kteří za jeho doby chtěli býti pokládáni za jejich přívržence, za pravé zástupce jich učení, skutečně však o spekulativné jich hloubce neměli tušení a po stránce mravní dokonce náleželi mezi dav obyčejných parazitů. Satira vypůjčila si toliko veliká ona jména, ale osten její míří jínám.

Co do provedení úkolu překladatelova uznávám plnou měrou obratnost, jakou na mnoze se mu podařilo vystihnouti originál bez ujmy ducha jazyka českého; výraz jest téměř veskrze ušlechtilý a grammaticky správný, myšlenka jasně prohlédá, nikde neobvyklých úsloví a hledaných vazeb, jež by čtení stěžovaly neb znechucovaly. Proto myslím, že práce p. překladatele bude přijata s povděkem, a jsem přesvědčen, že jest povolán k další činnosti v tomto oboru.

V následující části této recense dovoluji si ukázati na některá místa, v jichž pojetí se odchylují od p. překladatele.

Hl. 2. *εὐλόγαμίν σε* bych přeložil: máme tě. Ve slovech *τῷ τρόπῳ δέ τις αὐτὸν καὶ μετέλθῃ*; neznačí *καὶ* také, nýbrž a s. Výraz *ἀνεσκολοπίσθαι* lépe a s by se přeložil slovy: viseti na kříži. V hl. 3. slova Lukianova *νῦν οὖν ἐκαι ὀνημάτων πενεῖτέ με*; jsou veršem z Euripida a překlad měl býti tedy metrický. V hl. 9. *δικανικόν τινα* neznačí asi »jakýsi znalec práva«, nýbrž povedený sudič. V hl. 17. *ἀναγκαιότατος* má zníti v překladu: naprosto nezbytný. V hl. 22. *εἶεν* neznamená: »Kéž se tak stane«, nýbrž prostě Dobrá! Tamtéž *τὰ κομψὰ ἐκεῖνα καὶ συνεχῇ ἐρώτα* přeloženo: »klad ony umělkované, ustavičné otázky«; *τὰ κομψὰ* značí zde otázky ostrovtipné, *συνεχῇ* pak nepřetržitě, ráz na ráz dopadající. V hl. 24. slova *πλείοσι γούν κρατῆσαι βούλομαι* neznačí prostě »chci většinou hlasů býti osvobozen«, nýbrž chci tím stkvělejšího vítězství dobytí; neboť Lukianovi neběží prostě jen o většinu hlasů osvobozujících, nýbrž je pevně přesvědčen, že čím více soudců zasedne, tím více mu hlasů připadne. Slova *γενναῖά σου ταῦτα* urči-

těji by zněla v češtině, kdyby se třeba přeložila: Toť ušlechtilá troufalost místo pouhého »Toť ušlechtilé od tebe«.

V hlavě 25. ve větě *καταγελᾶν ἡμῶν . . . ὡς τὸ μηδὲν ὄντων* nelze přeložiti *τὸ μηδὲν* slovem »ničemy«, jež má u nás již význam zcela jiný, nýbrž třeba tu hledati jiného, vhodnějšího překladu; *ἀλλοκότους κωμωδίας* neznačí as »překroucené« komoedie, nýbrž prazvláštní, prapodivné komoedie. V hl. 26. překlad věty *καὶ Μένιππον ἀναπείσας . . . ξυγκωμωδεῖν αὐτῷ τὰ πολλὰ* »přemluviv také Menippa, aby souhlasil s většinou jeho úsměšků« jest poněkud mdlý. Lukianův Menippos učinil více: skutečně i sám dobíral si filosofy; v. Lukianův dialog *Ikaro menippos*, na něž se tuto naráží.

V hl. 29. *ἀποκαλῶν* nevhodně přeloženo slovem »nadávaje«; také výrazu »*τρόπι*« bych neschvaloval. V hl. 30. *διὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὀλίγοι ποιοῦσι*: »což opravdu i z našich vrstevníků málokterý činí« jest překlad, jenž myšlenku dodává křivý význam. Stesky Lukianovy se odnášejí právě na jeho vrstevníky, a smysl věty jest ten, že krásné předpisy starých málokteří z jeho vrstevníků plní. V hl. 37. *σκαῖον* není as »něco nepříznivého«, nýbrž něco nejapného, křivého, neslušného. V hl. 39. překladatel se přidržel obvyčejného čtení *τὴν γε πρώτην*. Neuznal-li za lepší čtení *τὴν Πρωτὴν*, jež má Sommerbrodt, mohl aspoň při výraze *τὴν γε πρώτην* pomýšleti na vhodnější smysl, než jaký vyplývá z jeho překladu. Myslím, že význam slov *προσεκύνησα τὴν γε πρώτην* jest: Nejprve mějž, bohyně (rozuměj vítězství), můj zbožný dík! Ale prostý tento a obvyčejný projev zbožné úcty šťastnému Parresiadovi nestačí, proto sahá k citátu z Euripidových tragoedií, aby docílil komicky slavnostnějšího efektu.

Ještě několik slov k poznámkám, jež p. překladatel připojil k textu. K hl. 2. poznamenává o Empedokleovi, že byl pythagorejský filosof. Soudím, že Empedokles v dějinách filosofie zaujímá místo samostatnější a nemůže býti připočten k této sektě. K hl. 6. »Eurytos, syn Menelaův« vzniklo patrně chybou sazovací místo Melaneův. K poznámce k hl. 26. třeba připomenouti, že kynik Menippos žil as v 3. stol. př. Kr. Vhodno bylo by bývalo poukázati k Lukianovu dialogu *Ikaro menippos*. Poznámka k hl. 31. o Polyxeně, dceři Priamově, jež prý na pobřeží thrackém obětovala Neoptolema, syna Achilleova, na hrobě svého otce za účelem smíru, nevím odkud jest čerpána. V pozn. k hl. 32. zajisté mylně se mluví o Kumách v Kampánii místo v Aiolidě. Poznámka k pořekadlu *τὸ τῶν Ἰλιδῶν πεπὸνθαμεν* (k hl. 38.) měla vysvětliti jeho smysl.

Konečně nemohu schvalovati, že p. překladatel v hexametrech a verších lyrických, v textu se vyskytujících, dosud se přidrží časomíry: přál bych si, aby překlady celkem tak zdařilé, jako jest tento, byly prosty tohoto anachronismu.

Václav Sládek.

Johna Ruskina Královna vzduchu. Přeložil a poznámkami opatřil dr. Václav Niederle. (Výr. zpráva císař. král. reál. gymnasia v Křemencové ulici v Praze za rok 1901 a 1902.)

Práce tato jest, jak sám autor na konci prvního i druhého oddílu podotýká, ukázkou větší práce, jejížto první část Ruskin vydal samostatně. Oddíl spisu Ruskinova, který autor ve výročních zprávách uveřejnil, má nadpis »Athena Chalinitis«. Ruskin tu nejdříve vykládá podstatu mythu, jeho vznik a proměny. Po té chce podati ukázky bájí o bozích řeckých, jak jsou repraesentovány ve vrcholici periodě řeckého náboženství, t. j. kolem r. 500 př. Kr. V té době pod jedním svrchovaným pánem shledáváme čtyři síly živelní (země, vodu, oheň, vzduch) a čtyři mocnosti duchovní, žijící v nich a poroučející jim (Demetru, Poseidona, Apollona, Athenu). Ruskin mluví po té stručně o významu prvních tří a rozbírá obsírněji mythos o Atheně. Mluví o čtyřech základních cnostech dle učení Platonova a objasňuje poměr Athenin k nim; toto objasnění vrcholí v konečných slovech: Athena ve své zdrželivosti jest královna panenství, neposkvrněná jako vzduch nebeský. Zmíniv se stručně o vztazích Atheniných k ethické ideí Homerových básní, rozbírá souvislost oné ústřední idee o Atheně s představami o nižších božstvech bouřky, t. j. především o božstvech větrů, o Aiolovi, Boreovi, Harpyjích. K tomu druží se srovnání Harpyjí a Seiren, jakož i bájí k nim se vztahujících. Probrav báje o božstvech mračen, zvláště o Hermovi, vytýká v kap. 31. pět vlastností bohyně Atheny jako královny vzduchu, i rozbírá v kap. 32. vlastnost první: Athena je především vzduchem jako duší života, který dává životnost krvi.

Jak vidno, autor uveřejnil tu překlad 32 kapitol z uvedeného spisu Ruskinova a opatřil tyto kapitoly obsírným komentářem. Práce tato zasluhuje veškeré chvály. Překlad čte se plynně a lahodně; pořizení jeho nebylo zajisté prací snadnou, povázíme-li, že myšlenky Ruskinovy jsou velice obsažné, ale proto také leckdy temné. Komentář je sestaven s velikou pečlivostí a obsáhlou znalostí nejnovější literatury, jež se týká bádání mythologického. S chválou také sluší vytknouti, že autor po každé zaujímá určité stanovisko k uvedeným míněním badatelů starších i novějších. Doklady z básníků klassických, ať v textu, ať v poznámkách, přeloženy jsou vesměs přízvučně. Také korektura textu provedena je co nejpečlivěji. Tyto dobré stránky budou zajisté patričně oceněny také v kritice celé práce autorovy. *)

K. Müller.

O pravosti Hekataiovy Periegesi. Napsal Otakar Jiráni. (Výr. zpráva obecního gymnasia v Kyjově za šk. rok 1902.)

*) Práce tato již vyšla pod názvem: Johna Ruskina Královna vzduchu. I. Athena na nebi. Přeložil a poznámkami opatřil Václav Niederle. V Praze 1903.

Předmětem tohoto pojednání jest revise otázky o pravosti zeměpisného spisu, Hekataiovi přičítaného, *Περίοδος γῆς* neboli *Περὶ γῆς*. V starověku první o přesnosti jeho pochyboval Kallimachos, avšak pouze o druhé jeho knize; autorita Eratosthenova, který na základě srovnání s pravým spísem Hekataiovým *Γεωγραφία* přisoudil spis Hekataiovi, obdržela však vřeh. Autor rozbírá otázku o odborných studiích Kallimachových a o jeho oprávněnosti k úsudku svrehu pronesenému; i rozhoduje se pro mínění novějších badatelů, že Kallimachos neměl tolik času, aby u všech spisů podrobně zkoumal otázku pravosti, nýbrž leckde spokojil se pouze s uvedením varianty, kterou při jméně spisovatelově nalezl, ponechávaje jiným, aby odborným studiem otázku pravosti rozhodli. Tak mohlo býti i při Periegesi Hekataiově, kterou Kallimachos nalezl buď beze jména spisovatele nebo se jménem jakéhosi Nesiota, jenž byl opisovatelem nebo vydavatelem. Ovšem starověk přiřkl spis ten Hekataiovi, ale mohl se myliti. Pak rozbírá autor důvody, které v novém věku proti pravosti Periegesi byly proneseny hlavně od Müllera a Hollandera, a to tak, že nejprve je prostě vypočítává a pak v další části uvádí proti každému důvodu námítky v tom pořadí, v jakém uvedeny důvody proti pravosti. Výsledkem těchto úvah jest, že celkem ani jediný důvod nesvědčí rozhodně proti pravosti buď celého spisu neb některé jeho části. Mimo to pak lze uvést i některé důvody, jež rozhodně svědčí pro pravost. Zmíniv se o některých domněnkách, spisu toho se týkajících, uzavírá autor své pojednání větou, že většina badatelů věřila a věří nyní právem v pravost Periegesi.

Pojednání toto čítá jen 16 stránek, ale jest velmi obsažné a přehledné. Mínění jednotlivých badatelů jsou podána stručně a jasně, uspořádání jest zcela správné, tak že čtenář ani na okamžik neztrácí obrazu celku. Pokud se týče formální stránky slohové, pouze snad věta na str. 6, mohla by svědět k mylnému domnění: »Jako parallelu uvádí Gutschmid životopisy Kornelia Nepota, jehož jméno vytiskl Aemilius Paulus.« Lépe by bylo říci: »Jako . . . Nepota, místo něhož za autora jich pokládán dlouho Aemilius Paulus.« Jinak je však sloh věcně správný a plynný, korektura textu až na některá menší nedopatření pečlivá.

K. Müller.

Frant. Vaněk: *Jak působily plody literatury řecké na vývin římské literatury.* (Program českého soukromého gymnasia ve Vyškově 1902.)

Pojednání slabé, psané hlavně podle universitních přednášek a pak dvou nebo tří spisů německých slohem velmi neobratným, leckdy i naivním. Jako ukázký toho uvádím toto. Na str. 4: »Tak Enniem básnictví epické povznášelo se dosti vysoko; i zdálo by se, že epos římské opíralo se o toto domácí, ale tomu tak nebylo.« — A níže: »vliv Enniovy básně Annales

na báseň Vergiliovu je poměrně nepatrný. Ovšem bádáním novějším názory poněkud se změnily, a má se za to, že i imitace Annálů Enniových byla u Vergilia značná.« (Co tedy je pravda?) »Ale srovnáváme-li to s vlivem básní Homerových, vychází na jevo, že vliv Homerův jest nesmírně větší a důležitější než básní Enniových.« (Jakých »básní«? Vždyť se přec jedná jen o jeho Annály!) — A dále: »Kdybychom chtěli odstraniti to, co v památkách latinských na jevo přivádí(!) literaturu řeckou...« Na str. 5: »...ukáží, kteří spisovatelé a básníci z bohaté řecké literatury buď překládali...« (básníci nejsou spisovatelé?). — Na str. 6: »Z překladu, který počínal slovy: virum mihi, Camena, insece versutum a přeložen byl veršem saturnským.« — Na straně 9: »Plautus však nebyl jen reproduktivním básníkem a kompilátorem naproti řeckým svým předchůdcům, nýbrž on dovedl originálně a z římského stanoviska psáti, co od řeckých vzorů přijal.« — Na str. 12: »Filosofická literatura u Řeků nebyla Římanům základem vlastního bádání« (místo: řecká!). — O Ciceronovi čteme na str. 12, že byl »spisovatel veleplodný a pilný«. A dále: »Už v Římě (proč *Už*?) oboeval s filosofem Philonem, náčelníkem akademie a epikurem(!) Faidrem.« »Co se týká rhetoriky, byl Cicero v Římě zákem rhetora Molona z Rhodu; jiného stoického filosofa Diodota, jak Cicero sám pravil, měl u sebe v domě.« — Na str. 13: »Cicero také překládal z řečtiny. Přeložil dvě slavné řeči o věnci Demosthenovu a Aischinovu(!).« (Aischines nenapsal řeč o věnci, nýbrž proti Ktesifontovi, nehledíc ani k rušivému nedostatku interpunkce.) — Na str. 17: »Již v první době shledali jsme, že Livius Andronicus přeložil Odysseu. I jest otázka, zda jediný to byl překlad Homera, básníka tak velikého, tak oblíbeného. Což Ilias nebyla překládána? A vskutku i v římské literatuře máme některé překlady Homera.« (Což překlad Livia Andronika nepatří do římské literatury? A Odyssea není Homerova?) — Na str. 18: »Tento výrok Horatiův (t. j. vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna) byl zajisté heslem v Římě tehdy skoro všeobecným. Z té příčiny arci básníci obyčejně potřebovali velmi dlouhého času ku skládání básní...« atd.

Na str. 5 autor slibuje, že chce rozdělití látku svoji »nikoli dle různých oborů, nýbrž dle period, jež shledáváme v literatuře římské«, ale neoznačuje je přesněji a nezachovává toho rozdělení. V době Ciceronově na př. mluví též o Germanikovi, Rufovi Avienovi a Attiovi Labeonovi.

Při líčení Ciceronových studií řeckých není možno mlčením pominouti jeho poměr k Demosthenovi. Vždyť je přece známo, že bylo ideálem Ciceronovým státi se »římským Demosthenem«. Znamé místo z Hor. Epist. II, 1, 70 nn. uvádí spisovatel takto (na str. 6): »... memini quae plagosum mihi parvo Orbilium dictitare (m. dictare).

U literárních pomůcek má býti přesně označeno vydání a rok jeho, u citátů pak stránka. Nestačí tudíž jen napsati: »Schanz Geschichte der röm. Lit.« (str. 9), nebo: »Caesar nazývá jej (P. Terentia Afra) dimidiatus Menander« (str. 10). List Horatiův Ad Pisones neoznačuje se: »A. p.«, neříká se: »Tullius Cicero, Rufus Avienus«, nýbrž: »M. Tullius Cicero, Rufus Festus Avienus«, nepíše se: *πόλλα* (str. 19), nýbrž: *πολλά* atd.

V psaní jmen vlastních nepočíná si spisovatel důsledně. Tak píše: »Philemona, Diphila, Demophila, Philon, Philetovi, Euphorion, Parthenius nicaejský, Nicander, Cicero přeložil Xenofontův spis Oeconomicus, ale: Faidros, Timaios, Parthenios atd. Jest ostatně již dávno u nás ustáleným zvykem, psáti řecká jména po řecku a nelatinisovati jich. Jednou píše spisovatel exemplaria Graeca (str. 3), podruhé: graeca (str. 18). Na str. 22: »G. V. Flaccus složil báseň Argonautika.«

Ohromný citát z Bergkových Opuscula I, 225 n. na str. 10 je v tom rozsahu naprosto zbytečný.

Interpunkce je velmi často vadná a neúplná, rozdělování v odstavce naprosto nepřipadné. I rušivé chyby tiskové se vyskytují. Tak na str. 9: »tolik« místo: »toliko«, na str. 17: »Schol. ad. Púrs.« a j. Celkem je tato práce, ač stručná, velmi povrchní.

R. E. Karras.

Tomáš Snětivý: *Platonův Euthydemos*. (Program c. k. vyššího gymnasia v Pelhřimově 1902.)

Po dlouhé době přibyl nám opět překlad nového dialogu Platonova. Po plných 20 let (od r. 1872, kdy vyšel český překlad Platonova Symposia) neodhodlal se nikdo přeložiti a vydati další rozmluvu. Vítáme tudíž tento nový přírůstek — je to již celkem devátý dialog, který máme do češtiny přeložený —, a to tím více, jelikož překlad Snětivého, pořízený dle kritického vydání Schanzova, je skutečně pěkný. Je to práce svědomitá a zdařilá. Překladaři se podařilo všude vystihnouti smysl a ráz tohoto dialogu, a to mluvou prostou a přirozenou. Slovosled nikde neuráží hledaností a nepřirozeností.

Jednotlivá menší opominutí, jež jsme zpozorovali, jsou tato: V kap. II.: *παράδοῦναι* (*ἀρετήν*) lépe: (ctnost) »vštípi« než »dátí«. — V kap. IV.: *πάνν μὲν οὖν παντὶ τρόπῳ καὶ τοῖσις χαρίσασθον καὶ ἐμοῦ ἕνεκα ἐπιδείξαιον* lépe: »jen tedy každým způsobem i těm se zarděte, i mně k vůli své umění na odiv dejte« (místo: »zhola vším způsobem učíte to potěšení jednak těmto, jednak i mně k vůli přednášku proveďte«). — V kap. VI.: *γνοὺς δὲ ἡμᾶς ὁ Εὐθύδημος ἐκπεπληγμένους* lépe: »Euthydemos pak, poznav na nás, že jsme zaraženi« (místo: »Poznav pak na nás Euthydemos atd.«). — V kap. XI.: *ὥς παρακελευστικὸς ὁ λόγος ἦν ἐπ' ἀρετήν* přeloženo »jak povzbuzovala tato řeč ke ctnosti« (místo: »jaká to byla řeč, povzbuzující ke ctnosti«). — V kap. XVIII.: *ἀλλ' ἄρα,*

ὦ πρὸς Διός, μὴ ὁ Κήσιππος ἦν ὁ ταῦτ' εἰπὼν, ἐγὼ δὲ οὐ μὲννῃμαι; lépe: »Ale tedy snad to byl ... Ktesippos, kdo takto promluvil, a já se nepamatuji?« (místo: »Že to snad tedy ... byl Ktesippos atd.«). — V kap. XX.: ἐγὼ γὰρ τοι μετὰ σοῦ ὅτιοῦν ἂν πάσχων καὶ μετὰ Διονυσσοδώρου τοῦδε, φίλης κεφαλῆς, οὐκ ἂν πάντ' ἀναγκαζοίην přeloženo »neboť já věru kdybych s tebou a Dionysodorem, tou hlavou rozmilou, cokoli utrpěl nedělal bych si z toho mnoho« (místo: »neboť já věru kdybych třeba v sebe horším postavení byl, jen když společně s tebou a Dionysodorem atd.«). — V kap. XXI.: εἰδέναι přeloženo »že je znáji«, t. j. ony nestoudnosti (místo: »že vědí«). — Na str. 29 v pozn. čteme: »Pindaros ... proslulý zvláště epiniky« (místo: epinikii); rovněž tak dále třeba čísti nikoli: »1. epinikos«, nýbrž: »1. epinikion«.

Než to vše jsou maličkosti, které nekazí celkového příznivého dojmu. Poznánky jsou hojné a případné. Za překladem podán přehledně podrobný obsah a rozčlenění dialogu. Chyb tiskových je málo (na str. 5 *Lr.* místo *Kr.*, na str. 7 *úsilovati*, na str. 32: aby podali otázku místo ukázkou atd.)

R. E. Karras.

T. Glos: *A. V. Šmilovský. Příspěvek ku poznání a ocenění jeho literární činnosti.* (Šestá roční zpráva zemské vyšší realky v Uh. Brodě za školní rok 1901—1902.) Str. 37.

Dvacet let skoro leží nad hrobem A. V. Šmilovského; jeho sebrané spisy v několika vydáních *) jsou stálou součástíkou a hledaným článkem veřejných knihoven, jeho jméno se ozývá se zvukem uznání a podivu v školních výkladech a dnes i v universitních extensích — a literárně historické poznání jeho činnosti i kritické ocenění jeho uměleckého významu stále zůstává na provisorním stanovisku, na jaké je postavily posmrtné stati v roce 1883 a několika letech hned potom následujících. Zůstav i po smrti literárně úplně osamocen bez epigonů, bez napodobitelů, originální zjev Šmilovského stojí stranou vývojových linií české novellistiky, i genrový realism v románové charakteristice, ježtož Šmilovský do značné míry byl předchůdcem, zachoval k němu vždy chladnou rezervu. Kdyby dnes byli sčítáni jeho obdivovatelé a čtenáři, jistě by literáti a kritikové byli velmi nepatrným zlomkem v tomto mnohohlavém a chvílemi nadšeném davu.

Objevuje-li se tedy dnes opravdová, zevrubná, se znalostí a zájmem psaná kritická studie o literární individualitě Šmilovského, nejsou-li jí cizí tendence moderní kritiky, je-li podepřena

*) Pan T. Glos v bibliografických (nikoliv zcela úplných) poznámkách své stati ukazuje ke kusosti a textové nespolehlivosti deseti-svazkového vydání Šmilovského »Spisů výpravných«, porízeného firmou F. Šimákovou; chybí v něm novella »Běluška« i povídka »Kardafur«, text hemží se chybami, nesprávnostmi, neodůvodněnými odchylkami.

pěknou sčítlostí v současném písemnictví a psána se skutečným vkusem uměleckým, vítáme ji jistě s radostí a zájmem. Takovou sympathickou prací je stať pana T. Glose, již hrozí nebezpečí, že úplně zapadne s programem, v kterém jest otištěna. Pan T. Glos podává ve čtyřech nestejně dlouhých kapitolách své studie pouze několik částí literárního rozboru díla A. V. Šmilovského. Přináší v nich předem popisný díl práce kritické, vymezuje na několika místech hranice literárních schopností autorových a tím spolu stanoví určitéji a přesněji, než posud se dělo, umělecký rozsah a obsah jeho literárního odkazu. I nevyčerpává článek páně T. Glosův pouze čtyř hlavních temat, jež si uložil: psychologicko-biografický výklad života Šmilovského, rozdělení a utřídění jeho spisův, analýsu jeho světa ideového a podrobný rozbor charakterů jeho knihami předváděných, nýbrž přináší též, ač většinou jen mimochodem, cenné příspěvky k historickému výkladu, esthetickému rozboru a uměleckému hodnocení, jež bohdá povedou i k syntetické charakteristice a psychologickému portretování zjevu Šmilovského.

V ustrojení první kapitoly, v níž vývoj spisovatelův skizuje prostřednictvím biografie, snaže se vytknouti účinné vlivy na něj, pan T. Glos značně závisí na analogických výkladech L. Čecha o K. Světlé; závislost ta jest velmi patrná zejména v částech, v nichž podle zákonů, celkem nevyjasněných a kolísavých o dědičnosti duševních vlastností a povahových náklonností spojuje psychické rysy rodičův a prarodičů Šmilovského s jeho rysy vlastními. Věcně tato hlava nepřináší nic nového; přejímáť tu dílem obsahově, dílem slovně*) údaje staťi dra J. Nováka »O životě a literární činnosti A. V. Šmilovského« ve zprávě Litomyšlského gymnasia r. 1885 (po druhé otištěné v »Literárních listech« r. 1886), jež zůstává bezpečným biografickým podkladem pro další práce o Šmilovském.

V druhé, mnohem samostatnější kapitole p. T. Glos rozděluje spisy Šmilovského podle vzniku, podle místa děje a podle časového ústředí, stanově zcela správně, že jsou to celkem dělítka vnější, jež lze v další úvaze zůstaviti stranou. Na str. 10. charakterizuje spisy Šmilovského těmito právě tak pěknými jako výstižnými slovy: *„Spisy Šmilovského ať z doby historické, obrozené či současné nejsou velkolepé kulturní obrazy času, jsou to jen mosaiky vykládané malými i velkými city, citi, plány, podávání lidíček, lidí i palidí, tak jak je podává život“*: několik vět později vytýká trefně, že podstata prací Šmilovského spočívá v charakteristice osob, která jest čistě vnější a

*) Proti takovému přejímání nelze nic namítati, ale kde se celá věta bere doslova z jiné staťi, bývá zvykem naznačiti, že to je citát. Tak chybí uvozovky v prvním odstavci o předcích Šmilovského na str. 3., v passu o gymnas. studiích na str. 6., v charakteristice údobí Klatovského na str. 7. a 9. a v líčení doby Litomyšlské na str. 7., což všecko věrně je přejato z řečeného článku dra J. Nováka.

není charakteristikou vnitřního světa citového a myšlenkového. Pan Glos anticipuje tu výsledky následujících analytických šetření, podává tak předem své hledisko, přísnější, povýšenější, ale i kriticky přípustnější než jsou blahovolná stanoviska dosavadních studií o Šmilovském.

Hlavní těžiště práce paně T. Glosovy spočívá na 26 stranách kapitoly třetí a čtvrté; v oné zevrubným popisem a chvílemi velmi pronikavým rozbořem sleduje Šmilovského svět ideový, v této studuje a třídí charaktery osob Šmilovským zobrazovaných. Panu T. Glosovi, jenž vyšetřil Šmilovského názory národnostní, náboženské, pedagogické, sociální, jeho poměr k erotice, ženské otázce, pesimismu, kosmopolitismu, jeho vyznání umělecké, Šmilovského nazírání se jeví „*střízlivým, někdy až příliš střízlivým, prostým všech marných illusí o životě, pesimisticky zabarveným, patrně vlivem filosofie německé,*“ avšak „*tyto názory jsou proniknuty lidským citem, láskou a shovívavostí k bližnímu*“. S těmito závěry analytických zkoumání děl Šmilovského úplně se kryje charakteristika osobních názorů a životního nazírání, kterou na str. 7. a 8. své studie podává dr. J. Novák. Kryje se s nimi i vývojová čára autora, jenž povoláním jsa přírodopysmec, zaměnil lyriku dramatem, drama novellou a belletrií víc a více měnil v lidovou didaktiku a román v snůšku suché životní moudrosti. Bylo by zajímavé zvědět, kterým vlivům filosofie německé Šmilovský podlehl; byl-li to Schelling a Feuerbach — jako přírodopysci nebyli zajisté Šmilovskému úplně cizí —, jimž podle svědectví Přegrova studenti na akad. gymnasiu značně byli podrobeni, či byl to snad Hegel, pro nějž zdá se svědčeti velezajímavá poznámka dra J. Nováka (str. 11.): »Hra, protihra a vzájemné sloučení, jak sám to nazýval, jeví se v každé jeho práci.« Páně T. Glosovo vyšetření myšlenkového obzoru Šmilovského jest nadmíru cenné, třeba že nejsou vysloveny poslední závěry, jež by ukázaly zřetelnou převahu zájmů společenských na úkor zájmův esthetických, krajně rozvité záliby moralistní a význačnou atrofii smyslu pro dynamické chápání dějů sociálních i přírodních.

V čtvrtém oddíle p. Glos se svědomitou úplností seřadil vsECKY postavy A. V. Šmilovským vykreslené, za účelem studia osamotil veškeré figury do podrobná až pedanticky nuancované, vzkřísil celý ten svět malých lidí skládajících toto novellistické dílo autorova života. Vytýká důrazně, že pouze maloměstské typy Šmilovský proniká plně a zpodobuje bezpečně, že pouze ony jsou životné, svěží, originální, kdežto venkované jeho jsou běžní, planí, banální. Jest nakloněn rozptýliti mnohý příjemný a prázdný obláček oslavného usuzování, ukazuje na př. zdařile, že figura »Kovárenského pana Antonína« kritikou přeceňovaná jest velmi šablonovitá, plochá, bezvýrazná jako většina postav řemeslnických; mezi řádky upozorňuje na chudobu ženských typův u Šmilovského atd. Shrnuje posléze (str. 35), že Šmilovskému postavy jeho jsou

předem mravními paradigmaty (odtud převaha typů pozitivních), sloužícími morální tendenci a snaze buditi ušlechtilé city a snahy v čtenáři.

A. V. Šmilovský jest — budiž popráno v referátu místo i samostatnému úsudku referentovu — suchý a pedantický, šedivý a solidní annalista malých měst a jejich úzké, ale teplé a svě-
bytné tradiční kultury, svědomitý a podrobný kronikář jejich malých
trudův a bláhových radostí, oddaný a přesvědčený nositel jejich
mělké, ale pohodlné životní moudrosti, živě konzervativní tradicí
a podmíněné malostí obzoru; jest milý, vroucí, ba chvílemi
gracioso, kde si tento těsně vymezený svět vymezuje ještě
těsněji na svět domova, rodinných tradicí, domácích lásek a in-
timních starostí, kde jeho střízlivé nazírání a suché usuzování
jest oživeno a posvěceno hlasem krve a svědomím rodu, kde
stojí v osobním poměru ke každému mikrologicky líčenému před-
mětu, ke každé starobylé skřínce, ke každému vyruhlému a zpuch-
řelému kusu šatu, ke každému vybledlému a smazanému
obrázku a každé rodinné kronice spotřebované sty rukou, v nichž
není nic z onoho nesnesitelného, nudného a rozvleklého roz-
umování ostatních knih, jsou díla šťavnatá, půvabná a svěží, milo-
vaná i těmi, jimž velebený »Starohorský filosof« jest jen mdlou,
mrzutou, bezbarvou komposicí a do zámezí vynášená idylla »Za
ranních červánků« přelazenou, mělkou, konvenční novellou.

Jako zvláštní zásluhu Šmilovského p. Glos vytýká v závěru
své práce, již na str. 13. a hlavně 28. a 29. otázkou tou se za-
bývav, že první v české literatuře pokusil se nakreslití typ *po-
vahy problematické*. Pan T. Glos ukázal, že povahu tu Šmilovský
studoval a líčil v troji fasi mravního rozvratu: ve fasi blouznění
(Hanus z »Parnassie«), ve fasi dilettantismu životního (Jaroslav
Javorník z knihy »Na čerstvém vzduchu«) a ve fasi pustého
egoistického hedonismu (Josef ve »Starém varhaníku«), naznačil
stručně filiaci ideovou s románem Spielhagenovým a zevrubně
objasnil Šmilovského odmítavý, příkrý poměr k nositelům této
nemoci století. Jest jistě správně, ztotožňuje-li v jádře p. Glos
(str. 14) názor Šmilovského s názorem »Kmotra Rozumce«, jenž
*nezná duševních bolestí a zápasů, které přináší filosofická
nejistota a hledání pravdy, on vidí pravdu v životě, kde jest
mu vše jasné, otevřené*; ale není důsledno, nepozoruje-li p. Glos,
že teno praktický filosof střízlivé jistoty, tento rozšafný hlasatel
odevzdání se do vůle dne a poměrů nemohl býti zvláště doko-
nalým psychologem »problematických povah«. Nebyl jím též a
nebyl ani prvním českým autorem, který kreslil tento složitý,
bolestný, hořký typ duševní. »Starý varhaník« vyšel r. 1872,
»Parnassie« r. 1874, román »Na čerstvém vzduchu« r. 1881.
Tehdy měla česká literatura již více než deset, resp. dvacet let
břítkou podrobnou kresbu »povah problematických«, podniknutou
ne s rozvážným odmítáním nebo s vyloženou antipathií, nýbrž
s intimním pochopením. Miním G. Pslegra-Moravského. »Ztracený

život« z r. 1862 podává tento typ v Olšovském široce, sytě, tragicky: vliv Spielhagenova románu, vyšedšího o dvě léta dříve, je zřejmý a bude, doufám, záhy ukázán; jsou tu však i rysy speciálně české, které má již Vladimír Vyšinský, pravá to problematická povaha, bloudící českým světem bezradně, dříve než německý básník pro citovou a volní chorobu jeho bratřírazil po Goethově stopě proslulé po té heslo »problematických povah«.

(»Pan Vyšinský« vyšel v letech 1858—59.)

Pan T. Glos podává, jak patrně, v pozoruhodné své stati pouhý kritický fragment a podle doslovu své práce nehodlá vůbec pokračovati. Škoda; při své pěkné sčtlosti v Šmilovském a při svém správném úsudku literárním mohl by mnoho nového povědět na př. o stylu a technice Šmilovského. Velmi důležité bylo by zejména do detailů studovati mudroslovnou zálibu, gnomickou sklonnost Šmilovského, onen slohový vrtoch, neblahý rozmar, který mnohé odstavce jeho děl proměnil v překořeněné, přesolené ragoût národních úsloví, umělých gnom, strojených pořekadel. Šmilovský jenž neměl smyslu pro skutečné hodnoty stilové, pro zvukovou malbu, pro pevnost, sílu výrazu, hledal s pedantickou a úmornou vytrvalostí barokní příkrasy v průpovědích, příslovích, výstředních obrazech; omezoval se tam, kde praví umělci usilují o větnou architektiku, na bizarní práci štukovou. Tento stilistický nevкус,*) jenž svého času dokonce býval pokládán za vzácný příznak národní svébytnosti spisů Šmilovského, ukazuje znovu, že Šmilovský byl spíše umíněný raisonneur, zavilý moralista, než umělecký pozorovatel, než básnický temperament.

Ukázala by to jistě také psychologická analýsa účinná, jež díla Šmilovského zůstávají v čtenáři, podobný rozbor jeho subjektivní lyriky, a mnoho jiných stránek, jejichž studium doplnilo by práci páně Glosovu na exaktní kritickou stať uměleckou. Takového nároku článek jeho ovšem v dnešní své podobě nečiní. Vzbudí-li však tato svědomitá jeho úvaha nový zájem o Šmilovského u kritiků a literárních historiků, vybídne-li k velké, všestranně prohloubené práci o Šmilovském, jež bude moci ze studie p. Glosovy čerpati mnoho podnětův i informací, kritických odhadův i historického poučení, vyplnila svůj úkol krásně a čestně.

Arne Novák.

*) I dr. J. Novák, jistě shovívavý posuzovatel Šmilovského, praví o těchto obrazech (str. 12): »Uznávajíc zvláštnost tu za znameňitou přednost spisů jeho, nemůžeme se nezmíniti, že v té příčině měl jakési umírněnosti dbáti; neboť nejen že jimi trochu plývá a že některá z nich častěji opakuje a dává jich osobám užívatí, z jichž úst podivně znějí, ale že bývají tytéž hledaná, přes přívory přivlečená, ano i, ovšem měrou skrovnou, nikoliv prostě lidová, nýbrž sprostého lidu.«

Drobné zprávy.

Nový rukopis Tacitova Agrikoly objeven byl v bibliotheca hraběte Viléma Balleani v Jesi (okres aukonský). Poněvadž nejlepší dosavadní rukopisy Agrikoly pocházejí z 15. stol. po Kr., tento rukopis však ze stol. 9., lze očekávati, že bude cennou pomůckou ke kritice textu Tacitova.

Nový svazek sbírky »Corpus inscriptionum Latinarum« právě vyšel (Voluminis sexti pars quarta. Fasciculus posterior. Inscriptiones urbis Romae Latinae. Additamenta. Collegit et edidit Christianus Huelsen. Berolini, apud G. Reimerum 1902. Stran VIII a 3003—3752. Cena 80 marek). Obsahuje četné doplňky k nápisům města Říma. Na počátku každého oddílu jsou přehledně sestaveny drobnější dodatky a opravy k nápisům již uveřejněným, pak následují nápisy nově objevené. Kde však novými nálezy tvárnost nápisů značně se změnila, jsou nápisy ony vůbec znova uveřejněny. Tak se stalo zejména s nápisy na meznících pomeria a břehů Tibery, na vodovodech, s nápisy nalezenými v Colosseu a se seznamy vojinů. Nápisy, výkopy nejnovějšími na foru objevené, nejsou však zde ještě zastoupeny; náhradu za to tvoří zatím článek Huelsenův v Beitrage zur alten Geschichte II, 1902, str. 227—283, kdež nápisy ty jsou otištěny a vyloženy.

Dlouho očekávaný druhý svazek Dessauova výboru nápisů latinských vydán byl nedávno (Inscriptiones Latinae selectae Edidit Hermannus Dessau. Vol. II. pars I. Berolini, apud Weidmannos 1902. Str. IV a 736. Cena 24 mk.). Obsahuje nápisy, týkající se kultu a her, nápisy budov veřejných a hojně nápisy municipiální.

Pěknou knihu o starých Athenách vydal v těchto dnech E. A. Gardner, bývalý ředitel britské školy v Athenách (Ancient Athens, London, Macmillan and Co., 1902. Str. XVI a 579. Za 21 sh.). V stručné, i širšímu obecnému přístupné formě podány tu výtěžky dosavadního zkoumání. Autor snaží se spojití methodu historickou a topografickou a pojednává ve 14 kapitolách o přirozené poloze půdy, o opevnění akropole a města, o akropoli a městě před válkami perskými, o starém attickém umění, o akropoli v V. stol. př. Kr., o Parthenonu, o Erechtheiu a chrámu Atheny Niky, o městě v V. a IV. stol., o Theseiu, Asklepieiu a divadle, o Kerameiku, o Athenách za doby hellenistické a římské, o popisu Pausaniově a konečně o Peiraieu. O sporných místech podán výklad podrobný ve zvláštních exkursech. Velikou cenu dodává knize množství krásných obrázků, pořízených dle fotografií, jež vybrány jsou s vybraným vkusem. Všude patrna snaha, podati pohledy nové i u památek již nesčíslněkrátě zobrazených. Rovněž i plány podávají leccos nového. Podáme o knize svým časem referát podrobnější již proto, že s lekterymi výklady Gardnerovými se nesnášíme.

Hermann Reich vydal nedávno první díl díla »Der Mimus. Ein literar-entwicklungsgeschichtlicher Versuch« (Berlín 1902). Cena 24 mk. Tento první díl skládá se ze dvou svazků, z nichž první jedná o theorii mimu, druhý o jeho vývoji. Jest to první obšírné dílo o mimu řeckém a římském a o jeho působení na drama klassické, středověké i moderní. Druhý díl jednati bude o působení, které měl mimus na nedramatickou antickou a světovou literaturu vůbec, zvláště na satiru, román a j. Obsah obou svazků jest neobyčejně bohatý; ve svazku druhém věnován obšírný výklad zvláště mimu východnímu a středověkému.

Jeden odběratel a pilný čtenář ČMF upozorňuje nás na následující zajímavou a pohnutlivou parallelu.

Při oslavě dvacetiletého trvání spolku na podporování posluchačů filosofie na české universitě proslovil prof. Kvíčala řeč (oti-

štěnou v Kroku III, 1889, str. 133 n.), ve které mimo jiné výklady o vděčnosti pravil také toto:

»Jsem zmocněn od přítomných velectěných kolegů svých, abych jménem jejich prohlásil, že velmi milý dojem na nás činí vyjádření vděčnosti, kteréž bylo od těch, kteří Vaším jménem mluvili, zde učiněno... Vděčnost jest zajisté významnou ctností českého lidu. Netresce se sice u nás, jako to bylo u starých Peršanův, nevďěčnost dle přísného zákona pozitivního, ale nevďěčnost tresce se v českém národě dle zákona éthického přísným a těžkým trestem, trestem opovržení a všeobecné nevole.« (Výborně! Tak jest! Dlouho trvající potlesk.)

V Kvíčalově CMF VII (1901), str. 3-5, p. 1 píše c. k. gymn. prof. J. L. Čapek:

»Podle toho, co o p. prof. K(rál)ovi dávno veřejně jest známo, jest on nejméně povolán a oprávněn býti kazatelem vděčnosti a káráti někoho z nevďěku;*) kdyby žil mezi starými Peršany, byl by, tuším, dávno odsouzen *αχαριστίας* pro to, co podnikl proti největšímu dobrodinci svému (sic!) veřejně.«

Výtahy z filologických časopisů slovanských.

Eos. Czasopismo filologiczne, organ Towarzystwa filologicznego pod redakcyą Ludwika Ćwiklińskiego. Rocznik VII, 1901.

Vedle většího pojednání od dra G. Blatta, týkajícího se sanskrtských aspirat temných, obsahuje tento ročník tyto články z filologie klassické a polského humanismu. St. Schneider: Zmínky Platonovy o Orfeovi (str. 72—83). — Vikt. Hahn: O nově objeveném zlomku komoedie Menandrovy, *Περικειρομένη* (str. 4—96); podává se tu obsah zmíněného zlomku, vykládá se o scenerii, charakteristice osob a pod. — Tadeáš Sinko: Sokrates a Xenofon (145—153); po krátké historii otázky, jak pohlížeti na Xenofontovy zprávy o Sokratovi, probírá autor kriticky obsah knihy Jošlovy »Der echte und der Xenophontische Sokrates«. — J. Kopacz v čl. »De Horatii rectae vitae praeceptis« (str. 154—179) obírá se látkou již několikrát zpracovanou: vybírá z básní Horatiových »gravissima Horatii beatae vitae praecepta«. — Leo Sternbach článkem »Analecta Manassea« (str. 180—194) doplňuje dosavadní vydání prací Manasseových; otiskuje s krit. apparátem »Ἐκφρασις ἐλώσεως σπίνων καὶ ἀκονθίδων τοῦ σοφοτάτου κυροῦ Μανασσή a pak jednu jeho monodii. — M. Sabat: Propylaje athenské ve skutečnosti a dle prvotního plánu Mnesikleova (str. 195—207). Stavba neprovedena dle původního plánu: na jihovýchodě a jihozápadě byla by bývala zaujala posvátný obvod Athenin; dokončení portiku severního zamezil nedostatek prostředkův a vypuknutí války peloponneské. — J. Czubek přeložil výbor epigramů z Martialovy knihy II. — M. Jezieniecki otiskuje 6 listů Jana Ursina; předsláno je krátké pojednání o životě a spisích J. Ursina. — Z. Dembitzer ukazuje z Thesauri linguae latinae, že Callimachus ve spisku »De vita et moribus Gregorii Sanocei« správně užil vazby »abdicare aliquem«. — K. Łuszkowski přimlouvá se za zavedení Ciceronovy řeči »pro P. Sulla« do škol. — Al. Radecki jedná o potřebě vydání grammaticko-stilistických cvičení latinských pro vyšší gymnasia. — Na str. 97—112 podává Fr. Krček seznam a obsah prací, jednajících o rozmanitých zjevech a záhadách grammatiky jazyků klassických a italských, jež přinesl v prvních desíti ročnících známý časopis Indo-germanische Forschungen (1891—1900). — St. Witkowski na str. 247—250 referuje o nejnovějších zpracováních skladby řecké: o známém díle Delbrückově, o Brugmannově a Kühnerově mluvnici řecké a spise Gildersleevově (Syntax of classical Greek from Homer to Demosthenes).

*) Což arci vskutku nikdy nečinil. J. K.

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія. Sedmé desíletí (1902). Část CCCXXXIX až CCCXXXXIV.

T. Zenger: Poznámky ku první knize Statiových Silv. Leden, str. 1—8. — V. Ehrenstädt: *Προμύθια* v sicilské komoedii. Leden, 9—21 (»je zcela možno, že menší úvody k mimům v Sicilii sluly *προμύθια*«). — N. Netušil: Legenda o blížencích Romulu a Removi. Historicko-literární studie. Leden, 12—48, únor 49—96, březen 97—129. Obsah studie této ukazují nadpisy jednotlivých kapitol: 1. Výklad legendy. 2. Plutarch a Dionysius, jakož i Fabius v poměru k Diokleovi a ve vzájemném poměru k sobě. 3. Diokleova fabule dle Plutarcha a Dionysia. 4. Legenda o blížencích u následovníků Fabiových. 5. Verse Enniova. 6. Ostatní verse legendy o blížencích. 7. Osobní jména v legendě o blížencích. 8. Dějepisná data v leg. o blížencích. 9. Topografická a historicko-geografická data v leg. o blížencích. 10. Řecké literární motivy v leg. o blížencích. 11. Dramatická povaha legendy o blížencích. 12. Čas i místo vzniku legendy o blížencích. 13. Námitky proti cizímu původu římské legendy o blížencích a analogické případy cizího vlivu a poesie v římské historii. 14. Dvojílost zakladatelů města. 15. Ostatní části legendy o Romulovi. — S. Žebelev: Bosporovci archeanaktští. Březen, 1. 0—138. — J. Anněnskij: Hippolyt, tragoedie Euripida, syna Mnesarchova (překlad). Březen, 139—148, duben, 168—196, květen 197 až 226. — J. Cholodnjak: Ještě jednou »Regalique situ pyramidum altius«. Duben, 149—152. — A. Malinin: Poznámky k textu Aldhelmových hádanek. Duben, 153—167. — A. Pridik: Poznámky k formulím *ὁ ἀνδρὲς, ὁ ἀνδρὲς δικασταί* a *ἀνδρὲς δικασταί*, vyskytající se u Isaia. Květen, 227—239. — L. Vojevodskij: Solární teorie mytův a starší řecká kultura. Květen, 234—239. — S. Žebelev: *Ἡγεία*. Květen, 240—244, červen 245. — G. Schmid: De antiquissimi Argonauticorum codicis particula nuper reperta. Červen, 24—246. — Th. Sokolov: Ke knize A. V. Nikitského, Studie v oboru řeckých nápisů. Červen, 247—265. — R. Leper: Poznámky k textové kritice zlomků Sappiných. Červen, 266—282 (týká se frgm. 3, 4, 5, 17, 42, 44, 51, 70, 78, 91, 95, 100, 147). — A. Bekström: K Rabiriově básni „De bello Alexandrino“. Červen, 283—293, červenec, 329—342, srpen, 343—349. — J. Netušil: Základní území římské obce. Červenec, 295—328. — J. Anněnskij: Tragoedie o Hippolytovi a Faidře. Doslov ku překladu Euripidova Hippolita. Srpen, 350—368. — J. Netušil: Římské tribue městské. Srpen, 369—390. — Th. Sokolov: Z oboru staré historie. Září, 391—410. — A. Παράδοπουλος-Κεραμεύς: *Διορθωτικὰ εἰς χριστιανικὰς ἐπιγραφὰς*. Září, 411 až 443. — A. Nikitskij: Ke CIG I, 752 a 941. Říjen, 445—447. — M. Krašennikov: Varia. Říjen, 468 až 492, listopad, 393 až 540, prosinec, 541—585. — M. Cholodnjakov: K otázce o autoru spisu „Apocolocyntosis“. Prosinec, 586—590. Na posledních dvou stránkách je výklad jednoho „graffita“ z ostrova Leuky.

Извѣстія историко-филологическаго института князя Безбородко въ Нѣжинѣ. XIX (1901).

A. Brok: Náboženství Lukreciovo (80 stran). — J. Turcevič: Reskripty císařů ku provinciálním sněmům, městům i jiným obcím v prvních třech stoletích římského císařství (59 str.). Nápisné dochované tyto příписы podávají se tu v chronologickém pořádku; vedle toho přidána některá místa ze starých autorův, u nichž se tyto příписы připomínají. — M. Manděs: Úkoly historie antických literatur (24 str.).

Ежегодникъ колегіи Павла Галагана. Кіевъ, годъ 7-ий. 1902. А. Тичов: Řečnické umění u starých Řeků (66 str.).

Периодическо списание на Българското книжевно дружество въ София. LXIII, 1902.

I. Kacarov: Svědectví Thukydidova o starých Thrácích (400—413). Podán překlad a komentár z Thuk. II, 29; II, 95—101; IV, 101, 5; VII 27, 1 a z; 29; 30.

Prohlášení.

I.

P. dv. r. prof. Kvičala tvrdil ve svém časopise ČMF VIII (1902), str. 153, že recenze ČMF, uveřejněná prof. Dr. Fr. Krčkem v polském časopise »Muzeum« XVII (1901), str. 173 n., nepochází od prof. Krčka, nýbrž že byla složena v Praze od několika pisatelů, jichž jména ovšem nemohl uvést, a že od prof. Krčka pochází pouze polský překlad českého nebo snad dokonce německého originálu. Tvrzení své přes to, že bylo již v List. fil. XXIX (1902), str. 320 n. vyvráceno, opakuje opět ve svém časopise VIII (1902), str. 330 a opakuje je po třetí v témž ročníku svého »Musea« na str. 406, kde dokonce napsal toto:

»Redakce Listů filologických učinila, jak známo, neloyální a nekollegiální pokus, pomocí pana Dr. Krčka (jejž já zajisté správně Pseudo-Krčkem nazývám) potupiti České Museum filologické.«

Hledíc k tomuto podezřívání p. dv. r. Kvičaly, přese všecko vyvracování již po třetí opakovanému, podepsaná redakce uveřejňuje dopis prof. Dr. Fr. Krčka, který jí byl nedávno zaslán, připomínajíc, že prof. Krček byl delší dobu vážně nemocen a že níže otištěný jeho dopis není přeložen z polštiny, nýbrž psán jest od něho samého po česku. *Redakce »Listů filologických«.*

Všechno, co vytiskl p. dv. r. Kvičala v ČMF r. VIII, str. 153 n. o mé osobě, totiž o mé kvalifikaci a o původu mé recenze ČMF, jest **holá nepravda**; nebo moje kvalifikace jest docela jiná, a řečená recenze jest samostatným výronem myšlenek, na které mne přivedlo přečtení časopisu, vedeného p. dv. radou, jako všechny články, vytisknuté v lvojském »Muzeum« a podepsané mým jménem, při nichž nezaznamenáno, že jsou překlady. O recenze českých časopisů paedagogických a příbuzných byl jsem požádán jednou pro vždy redaktorem lvojského »Muzeum« a plním ten úkol od mnoha let, jak mohu, nestranně. Tak i recenzi ČMF napsal jsem, nebyv nikým se strany, seskupené kolem LF, o ni požádán.

Dr. František Krček,

učitel c. k. gymnasia jaroslavského.

V Zakopaném, 14. února 1903.

II.

P. dv. rada Kvičala odpovídá v ČMF VIII, 410 na moje prohlášení z LF XXIX, 492 nn. Po svém zvyku v něm nalézá rozličné nepřekné věci (»táz neupřímnost a nepravdivost, táz nevšední neskromnost a beztaktnost, a táz jízlivost«): zda-li právem, dovede každý jiný posouditi sám, a s p. dv. r. Kvičalou se o tom přiti nebudu.

P. dv. r. Kvičala vypravuje také ve své odpovědi, že mne požádal, když se jeho »Badání« tiskla, abych mu byl »nápomocen jako odborník v srovnávacím jazykozpytu«. Já že mu slíbil, že jeho žádosti vyhovím, a zaslal mu několik poznámek, »které se nejvíc týkaly ti-

skových chyb«, začož že mi p. dv. r. v předmluvě poděkoval. A dává ke konci alternativu, z níž vyplývá, že za chyby, které jsem r. 1902 jeho »Badáním« vytkl, jsem vlastně zodpověden já sám. Buď jsem jich tenkrát sám nepoznával, anebo jsem je p. dv. radovi Kvičalovi zamlčel. »Tertium non datur.« Ale »tertium datur«. P. dv. r. Kvičala totiž nereprodukuje naše jednání z r. 1894 s plnou přesností, a učiním to za něj já. P. dv. r. Kvičala mne požádal, abych se podíval, je-li transskripce sanskrtských citátů v jeho »Badáních« správná; stále prý se způsob transskripce v jazykozpytné literatuře mění, tak že, kdo sám není sanskritista, má v té věci rozličné nesnáze. Ač mne žádost p. dv. r. Kvičaly velice překvapila, slíbil jsem jí vyhověti a také jsem jí vyhověl. Prohlédl jsem příslušné partie »Badání« (bylo vytištěno tenkrát již prvních 9 archů a tiskl se desátý) a upozornil p. dv. r. Kvičalu na nedopatření; která se týkala věci, ve které si mou pomoc vyžádal. Učinil jsem i o něco více: poznamenal jsem mu i nedopatření téhož rázu, týkající se jiných jazyků. Snad si p. dv. rada Kvičala přál, abych mu shledal i chyby jiného způsobu: ale pak mne měl o to požádati. Poměry, jaké se od dob bojů rukopisových vytvořily mezi p. dv. r. Kvičalou se strany jedné a mezi mnou a jinými kolegy se strany druhé, nejsou takové, aby směl on očekávati od kteréhokoli z nás služby, o které by ani nepožádal; tím méně, že se ony poměry tak, jaké jsou, vytvořily bez naší viny.

P. dv. r. Kvičala vypravuje také, že o mém »pojednání předloženém České Akademii, které ovšem nebylo bezvadné, podal úsudek co možná příznivý a navrhl podporu, ačkoli druhý p. referent mnohem nepříznivěji o práci pana Zubatého soudil; která se týkala, že může i on ode mne očekávati pomoci. Nehledíc k tomu, že jsem panu dv. radovi vykonal, oč mne žádal, připomínám mu, že jsem jeho protektce v Akademii ani přímo ani nepřímo nevyhledával, a doporučoval-li můj spis a moji žádost v Akademii, že toho neučinil z příčin osobních, z přátelství ke mně. Co se spisu onoho samého týče, vyžádal jsem si právě pro nepříznivý úsudek druhého p. referenta r. 1893, aby mi byl z Akademie vrácen. Část jeho vyšla r. 1894 jazykem německým a byla mimo jiné moje práce příčinou, že jsem byl z Němec vyzván, abych zpracoval litevský etymologický slovník. Blahosklonný úsudek, jaký o mně měl r. 1893 p. dv. r. Kvičala, který dle přiznání ve své odpovědi v oboru srovnávacího jazykozpytu »sám sebe nepokládá za odborníka«, a mnohem nepříznivější úsudek druhého p. referenta je mi proto úplně lhostejný.

Když byl v lonských »Listech filologických« uveřejněn můj výčet chyb z »Badání« p. dv. r. Kvičaly, p. dv. r. Kvičala, místo aby byl dokázal, že mu je vyčítám neprávem, odpověděl rozbořem mé vědecké nekompetence. Když jsem mu ukázal, že se při tom dopustil jistých nesprávností, nevyvrací této mé výčitky, ale přichází s výkladem, dle kterého jsem jeho chyby z r. 1894 zavinil vlastně já svou nevědomostí tehdejší nebo neupřímností. Co odpoví na tuto moji repliku, nevím. Ale prohlašuji, že nemíním p. dv. r. Kvičalovi dále odpovídati, nepřijde-li s ničím věcným.

Josef Zubatý.

III.

Prof. Kvičala v V. sešitě ČMF z r. 1902 praví, že prý prof. Král mým prostřednictvím ho napomíná, a že prý jsem převzal úkol, abych »nevěděčnost p. prof. Krále ospravedlnil«. Ovšem tom nevím pranic. Prof. Král mým prostřednictvím nečiní nic; co chce, koná »svým prostřednictvím«. Také nemám proč domnělou nevěděčnost prof. Krále ospravedlňovati.

Prof. Kvičala dále tvrdí, že jsem se musil k svému pseudonymu přiznati. To není pravda; učinil jsem tak dobrovolně.

R. Karras.

ABSQVE — VSQVE.

Napsal Josef Zubatý.

(Dokončení.)

5. Vedle nesložených výrazů adverbiových a předložkových kořene *seq-* jsou i složené. Známo je dávno védské *ānušák* (předl. *ānu* a *sak*) se záhadnou posud délkou v první slabice (ve kterém ovšem někteří hledají i kořen slovesa *sáḡatē* 'lpíti'), v jehož překladě se Ludwig poněkud, ale pro náš úkol bezvýznamně rozchází s petrohradským slovníkem (»in stetiger Folge, nach der Reihe, unausgesetzt, Einer nach dem Andern« petr. slovn., »nach der Reihe, in stetiger Folge« Grassmann, »unmittelbar, unverweilt, alsogleich« a pod. Ludwig); k němu se druží záhadnější (a snad chybné?) *ājušák* IX 25 5, 63 22 (a *sānušák* I 176 5, strany kterého asi mají pravdu Schmidt-Roth v Kuhnově Ztsch. XXV, 103¹ a malý petrohradský slovník s. v.). Co se týče adverbiového tvaru, repraesentovaného pouhým kořenem, srovnej na př. *a-ni-sām* »bez ustání«, doložené jen v pozdější literatuře (též MBh. III 287 [288 Bomb.] 24, XII 33 5), ke slovesu *nī-sāmjati* »ustávati« (jinak, tuším nesprávně, slovo to vykládá petrohradský slovník), *juga-pád* (tento přízvuk je asi lepší: slovo se objevuje teprv v sůtrech) »najednou, současně«, vlastně »ve spřežení, ve spojení se dostav, přišed«.*)

Zajímavější jsou nám některé adverbialní tvary, v nichž dle mého domnění vězí kořen *seq-* v slabé podobě jako *sq-*, v téže podobě, ve které je v ř. *ῥεπόμενον* (reduplikovaný tvar, **se-sq-o-*), véd. *sa-śč-asi* (2. os. sg. praes.), *sá-śč-ati* (3. pl. praes., s flexí bezpříznakou) a j. Vlastně zde doplňuji poznámky, které jsem již učinil v Kuhnově Ztsch. XXXI, 60 a v Indogerm. Forsch. VII, 182 nn. Myslím totiž, že podobných složených adverbii s kořenem *sq-* je v jazycích indoevropských více.

*) Po stránce formální patří takováto adverbia bez koncovky patrně k lokálovým tvarům bez koncovky (Brugmann, Grundriss II, 610 nn.).

Ve védské poesii i próse objevuje se *paščá* »vzadu, pozadu, potom, později«, též »na západě« (Indové jmenovali strany světa po postavení kněze při oběti, tváří na východ); odtud i odvozené (složené) *paščá-tāt* »ze zadu«. Totéž je avest. *pašča*, kterého se užívá i předložkově s akk., ablat., genitivem, i se slovesnými jmennými tvary na *-ti*. Vedle *paščá* snad bývalo i **pašči*: k tomu snad ukazuje odvozené adjektivum *paščimáh* »zadní«, utvořené dle hojných t. zv. superlativních tvarů na *-ma-* (lat. *-mus*), jako *adhamáh* »infimus«, *dašamáh* »decimus«, *madhjamáh* »medius«, *čaramáh* »poslední«, *paramáh* »nejvyšší«, *avamáh* »nejspodnější« atd. Zdá se mi, kdyby nebylo bývalo **pašči*, že by bylo spíše vzniklo dle těchto vzorů **paščamáh**) K tomu má Avesta stejného významu ablativní tvar *paskāt*, proti kterému stojí stind. *paščāt*, objevující se již v době védské vedle *paščá*, později jedině běžné: vzpomeneme-li si, že jazyk staroindický u vyrovnávání starých rozdílů mezi *k* a *č* atd. i v nepochybných dokladech postoupil dále než jazyk avestský, jest na snadě domněnka, že stind. *paščāt* vzniklo z **paskāt* vlivem stejnovýznamého *paščá*. — Dalším tvarem s koncovkou dativní (která nám ovšem nedává práva urgovati význam dativní) je lit. *paskui* »v zadu«, *paskui* »potom« (tak píše Kurschat: pochybuji, že by lidový jazyk činil tento rozdíl přízvukový; spíše asi bude pravda, že se slovo *paskui* akcentuje nestejným způsobem, ať znamená co znamená, snad v rozličných krajích rozličeně). — Pro úplnost přidávám, že petrohradský slovník má jeden pozdní doklad (z Märk. pur.) adjektiva *paščá-*, který lecko-
mu stačí, aby ona adverbia vykládal za skutečné pády jmen-
ného kmene *paščá-*; přihlédneme-li blíže, poznáme ovšem, že ani tento doklad adjektiva *paščá-* vlastně nedokládá. Mimo to uvádí Papiniova mluvnice adverbium *paščá* »potom«, které v literatuře dokladů nemá, a existovalo-li, mohlo vzniknouti jen z *paščá* zkrácením dle analogie jiných adverbii ukončených na *-a*. V Avestě pak je také adverbium a předložka (i postposice) *pasčaēta* »potom, po (o čase)«: to by mohlo býti arijské **pasča-
itā*, slovesné adverbium slovesa *ei- | i-* »jiti« (»potom jdouc«), o jakých jsem mluvil v Indog. Forsch. III, 134 (srv. Bartholomae, Grundriss der iran. Philol. I, 146), složené s *paščá*.

Dalším dokladem je stind. mantrové *uččā* »nahore (v nebi), nahoru, s hůry«; mimo to se objevuje skrovnou měrou již ve védské poesii i stejného významu tvar *uččāih*, později zobeněný.

*) Toto *paščimáh* by se mělo ku předpokládanému **pašči* jako *antimáh* »blízký, družící se k něčemu« k *ānti* »blízko« (význam »poslední« vznikl kontaminací s *antamáh*; *āntamáh* »nejblíže, blízký« v. *antimáh* má koncovku ze superlativů nahore uvedených a jím podobných). — Podle *paščimáh* »zadní« pak utvořeno *agrimáh* »přední« (: *āgram* »přední část, āgre »napřed«), jakožto pojmenování pojnů, mezi sebou kontrastujících, často na sebe působících.

Uččā vzniklo dle indických zákonů hláskových — s mezi ex-plosivami neobstojí a *tč* se musí assimilovati — z **ut-sčā*, pův. **ut-sqē*, tvořeného jako *hořejší* **po-sqē* z předložky *ud* | *ūd*, o níž byla řeč na str. 5. K tomu se zde druží tvar s koncovkou instr. plur.*), *uččāih*: jakož není bezpečných dokladů takovéto koncovky v původní podobě **-ēis*, nýbrž pouze **-ōis*, stojí *uččāih* vlivem *uččā* místo **utkāih*, pův. **ut-sqōis*. Avesta má *usčā* (zkráceno z **usčā*) »vzhůru« z **ut-sčā* nebo **us-sčā* (srv. str. 5); a jako při *pasčā* bylo *paskāt*, je zde i ablativní tvar *uskāt* (*uskāt jastō* »nahoru opásaný, vykasaný«).

Zde máme v jazyce staroindickém doložena i dvě adjektiva zdánlivě stejného kmene. *Uččah* »vysoký, zvýšený« se objevuje (ne právě často) v literatuře pozdní (adverbium *purastād-uččam* Káj. sr. VII 1 21, uvedené v petrohradském slovníce, je jiného rázu) a je pouhou dedukcí (jistě umělou) z adverbia *uččāih* (jako *nīčah* »nízký« z *nīčāih* »nízko«). Ale dosti staré je patrně adjektivum *útkah* »roztoužený, toužící«, doložené již u Pāninie, jehož stáří zaručuje tvar i význam, různící se od *uččāih*; srv. i *utkatāh* (u Pāninie i v pozdní literatuře) »nadměrný, značný, veliký« a pod. (k tvoření srv. nedoložené **uččātā* »pýcha«), pak *utkufah*, *utkatukah* adj., *utkatikā* subst. (o sedění s nataženými nohama). Přes to mám i toto *útkah* za nepůvodní: zejména proto, že v Avestě jsou adverbia *usčā*, *uskāt*, ale po podobném adjektivě není stopy.

Ku praeverbium a předložce (někdy i postposici) s akkusativem véd. *tiráh* = avest. *tarō* (příbuzné s lat. *trans*) »skrz, přes« (o místě i čase) řadí se védské adverbium *tiraščā* (v hymnech Rgvédu) »na přič, na šíř, skrz na skrz« vedle *tirašči* Šat. br. II 3 2 12 (toto se objevuje, rovněž sporadicky, i v kompo-sitech). Védskému *tiraščā* odpovídá v Avestě *tarasčā*, zkrácené z *tarasčā*. Upozorňuji na parallelismus véd. *sáčā*, *sáci*: *-ščā*, *-šči*, k němuž z výkladů hořejších snad přistupuje ještě ar. **sákāt* (je-li totiž naše domněnka o avest. *hakat* na str. 9, správná): **skāt*. Ostatně nesmíme zamlčeti, že právě při *tiraščā* se objevuje i tvar, který by mohl pomáhati výkladu avestského *hakat* za tvar participiový: je to *tiraščātā* Rgv. IV 18 2, IX 14 a 6**); védské *č* místo íránského *k* by se vyložilo jako

*) Bylo by nesprávně u výkladu podobných adverbii držeti se tvaru plurálního. Tato adverbia pocházejí buď přímo z dob, kdy koncovky, jež později se stávaly samy nebo s nějakými změnami koncovkami plurálními, ještě nebyly číslem určeny (jako ještě ř. *īpī* není ani plur. ani sing.), anebo vznikla jejich napodobením, přičemž původní adverbialní koncovka mohla se měniti v souhlase se změnami plurálních koncovek pádových. Je známo, že »modální« adverbia mají velmi často koncovky instr. plur. Srv. Delbrück, Gruntriss III, 167 n., 588 n.; rozmanité doklady jsou i v mém pojednání o baltských instrumentálních slovesných adverbích v Indog. Forsch. III, 119 nn.

**) Zde ovšem Ludwig překládá *tiraščātā* jako adjektivum (instrum. sg. ženského rodu) »mit quergehendem schritte: vyklá-

v *pasčāt* vedle avest. *paskāt*. — Vedle adverbii *tiraščā tiraščī* objevují se i tvary rozhodně adjektivní. Odvozené je *tiraščīnah* »příční«, v Rgvédě doložené v pozdním nasadasijam (X 129 5), objevující se však i v jiných textech védské poesie a prósy i v literatuře pozdější; je to tvar později přitvořený podle adjektiv jiných jako *pratičīnah*, *samičīnah*, *anūčīnah*, *nīčīnah* a j. Upozorňuji zvláště na přízvuk adjektiva *tiraščīnah*: adjektiva na *-ičina-* *-ūčina-*, jako vůbec tvary slabých adjektivních kmenů na *-ič-* *-ūč-*, mají v staré době přízvuk na samohláске za *n*.

Mluvnice a slovníky sanskrtské uvádějí kmen *tirašč-* jako slabý kmen k adjektivu *tirjāñč-* *tirjāk-* »příční«. Jsou vedle uvedených adverbii v skutku i flektované adjektivní tvary onoho kmene, ale teprv v pozdějších védských textech. Dosti hojně je doloženo fem. *tiraščī*, pak v Šat. br. akk. neutr. du. *tiraščī*. O zvláštním nom. propr. masc. *Tiraščī* srv. Věst. Kr. Č. Spol. N. 1897, č. XIX, str. 5. Nějaký tvar, k témuž kmeni slušející, jest i v Atharv. V. XV 3 5, kde však text není dosti jistý. Na všecken způsob však se zdají i zde tvary adverbialní býti prius, plně adjektivum, připouštějící pády rozmanité, posterius: tomu svědčí i naznačená fakta z indické historie jazykové, i faktum, že Avesta má jen adverbium *tarasča*.

Snad máme doklad podobného tvoření, arci nepřímý, i v slovanštině. V Kuhnově Ztsch. f. vgl. spr. XXXI, 58 n. jsem uvedl ve spojení s odvozeninami stind. *tiraščī* atd. slov. adjektivum *niščō* »nízký, chudý« a p. (srv. o něm Miklosich, Vergl. gr. I², 411 n., II, 172, Etym. wört. 215, 430, Prusík, Krok III, 155, IV, 68 n., Brandt P. Физ. Бет. XXIII, 91 n.). Okolnost, že *šč* má i polština (Prusík l. l.) svědčí proti výkladu z **ni-tjos*; Miklosichovo **niz-tjo* (Etym. w. 430) by bylo tvořením úplně ojedinělým, ač by se z něho esl. *ništo* atd. hláskoslovně odvoditi dalo.*) Snad jest předpokládati původní adverbialní složeninu **ni-sqē*, obdobnou se stind. *tiraščī*, *paščī-*, v níž by vězela mimo předložku *ni* (stind. *nī* »dolů« atd.) odvozenina kořene *seq-*. (Strany slov. i místo očekávaného s uvádím na mysl, co jsem poznamenal v Kuhnově Zs. XXXI, 13²). Adjektivum slov. *niščō* by dobře mohlo býti odvozeninou původního nějakého adverbia.

Není nemožno, že k této družině adverbii patří i ř. *ēste* (o jiné etymologii v. str. 2 a též Kuhnovu Ztsch. XXX, 12, 61).

dati slovo to i zde za adverbium je však nejen možno, ale po mém soudě i lépe. Lidovou etymologií, přichýlením k adverbiiu jako *jāthā* »jak«, *anjāthā* »jinak« atd. vznikl z *tiraščātā* tvar *tiraščāthā* Šat. br. III 7 3 7.

*) Také Brandtovo odvozování z **nistō*, part. praet. pass. slovesa **niza nisti*, nevyniká velikou podobností. Co se týče *ē* v chorv. *niščetan*, *niščeto*, nikterak nemusí ukazovati k pův. *tj*; *šč* je chorv. stridnici srbského *št* (staršího *šč*): Miklosich, Vergl. gr. I², 421.

Dalo by se odvoditi z pův. **en-sqe*. Jen že nevidím nikde tvarů podobných s koncovkou -e. Či by stálo ř. *ἔστε* napodobením adverbiových a partikulových tvarů na -ε, -τε m. **ἔσσι* (**en-sqi*) nebo **ἔσση* (**en-sqe*)? Možností, jak vykládati *ἔστε*, je několik, a žádná zatím nevyniká pravděpodobností nad ostatní.

6. Uvedená v § 5. adverbia odvozují z tvarů kořene *seq-* spojených s předložkami. Vidím v nich původní **po-sqe* **po-sqōd* **po-sqi* **po-sqōi*, **ud-sqe* **ud-sqōd* **ud-sqōis*, **təros-sqe* **təros-sqi*.*) Měli bychom tu tvary kořene *seq-* z části s týmiž koncovkami adverbialními, které se vyskytují i v tvarech nesložených **séqe* **séqi* (**séqōd*?) ; význam jejich by byl modifikován hlavně předložkami. Charakteristickým znakem, znakem, který by nás nutil hledati vznik oněch tvarů v dobách pradávných, kdy ještě platila stará indoevropská pravidla kmenostupová, by byla synkopa kořenné samohlásky v složenině: složení s předložkou, původně přízvučnou, patrně mělo za následek posunutí přízvuku na koncovku (**séqe*: **póseqē*) a v dalších důsledcích synkopu bezpřízvučného kořenného *e*. Je to též princip, podle kterého vedle přítomného kmene **séqo-* | *séqe-* reduplikací vznikl synkopický tvar **se-sqo-* | *se-sqe-* (ř. *ἔσπο-* | *ἔσπε-*, stind. *sašča-*): reduplikace (jako i augment) původně bývala přízvučná, a jako tvary složené s předložkami, i tvary reduplikované měly původně dvojí přízvuk, na reduplikaci i na koncovce; v jazyce staroindickém jest ještě zvláště v přízvukování t. zv. III. konjugace viděti nedůslednost, s jakou později v takovýchto případech vznikala slova s jediným přízvukem (sem i lit. *pāskui*: *paskui* z pův. **pó-sqōi*?).

Běžný výklad našich tvarů jest ovšem jiný: Vykládají je obyčejně z předložek nikoli komposicí s tvary kořene *seq-*, nýbrž odvozením pomocí přípon, počínajících se hláskou *q-*. V jazycích indoevropských totiž — a zvláště v jazycích větve arijské — je řada odvozenin adverbiových a adjektivních od slov rázu předložkového, charakterisovaných v suffixech velárním *q-*, resp. jeho střídnicemi. A k nim se počítává i stind. *pašča*, *tirašča* a p. Srv. na př. Bartholomae, Grundriss der iran. Philologie I 1, 96 n., 218. Podle tohoto mínění by stind. *pašča* atd. bylo vzniklo z **pos* — strany jiných dokladů této předložky srv. na př. Delbrück, Grundriss III, 743 n. — suffixy, počínajícími se pův. **q-*, a podobně *tirašča* a p. z pův. **təros*. Naznačím v krátkce důvody, které mne vedou, abych dal přednost mínění, na předchozích stránkách vyloženému.

*) Tvar **təros* položen hypoteticky podle **paros* v ř. *παρος*, stind. *purāk*, avest. *parō*; arijské -a- v koncovce -as jest ovšem etymologicky mnohovýznamné, a tvaru, který by ar. **təras* přímo odpovídal, v jiných jazycích nevidím.

Ony odvozeniny mají z pravidla přípony, počínající se nikoli samou souhláskou *g-*, nýbrž vykazující před ní ještě část samohláskovou s nosovkou nebo bez nosovky. Nic nevadí, že tato část samohlásková bývá často maskována stažením s koncem základního adverbia. Proto se také počítá část suffixová ke slovesným kořenům **og- oq-* »hleděti«, nebo **enq- ənq-* »obraceti«: odvozeniny obou těchto kořenů, vězící v příponách tvarů, o nichž jednáme, již dávno všelijak splývaly v jedinou skupinu tvarovou i významo.ou, všelijak na se vzájemně působíce: srv. Schmidt, *Pluralbildungen* 388 nn., Bartholomae, na m. u. *) Srv. na př. ř. *πρόσωπον* (*πρόσω* a koř. *όπ-*), *μέτωπον*, lat. *propinquus* (prope prý s koř. *enq-*), *longinquus* (pod.), *antiquus* (antě s koř. *og-oq-*), a zvláště celou řadu tvarů arijských známé rodiny, k níž patří stind. *pratj-āñč-* *prātj-āñk-* *pratj-āh-* *pratič-* (nom. *pratj-āñ*, akk. *pratjāñčam*, inst. sg. *pratičā*, inst. pl. *pratjāgbhih*) »zadní, západní« (z **proti-enq-*, **proti-ñq-* nebo **proti-oq-*, **proti-oq-*) atd. Čekali bychom tedy i v slovích stind. *paščā* atd. před č nějakou samohlásku. Nemá však tento důvod přílišné váhy proto, že jsou výjimkou i tvary jiné, v nichž se příponová část vskutku počíná souhláskou: tak při předložce *ham* (stind. *sam*, slov. *sъ*) avest. *hamča* (Bartholomae na m. u. 218), slov. **perkz* a **prokz* při předložkách **per* a *pro* (Miklosich, *Etymol. wört.* 242, 264), got. *ðairh* (z **ter-q-*), něm. *durēh* atd. (z **tər-q-*), got. *ðairkō* n. »díra« (»mít *k* aus *kk*, idg. *kn-*; Uhlenbeck, *Kurzgef. etymol. wört. d. got. spr.* 145) a j.

Vážnějším důvodem mi je faktum, že v staré litevštině vedle *paskui* v stejném významě (»potom«) je doloženo i *pasakos* (Indog. Forsch. VII, 182 nn.), tvar, který se nedá dobře etymologicky vzdáliti od *paskui* ani dobře vykládati z nějakého **pos-oq-*: aspoň by byl tvar takový v jazycích indoevropských bez analogie: Dělim v litevštině *pa-sak-* t. j. **po-soq-*, s nějakou odvozeninou kořene *seq-*, a podle toho ovšem i *pa-skui* = **po-sqōi*.

Mnoho váží v mých očích i parallelita složených a nesložených tvarů z kořene **seq-*, na kterou jsem již mimochodem ukázal: **séqe* (stind. *sáča*, stír. *hačā*), **séqi* (stind. *sáči*), **séqōd* (avest. *hakāt?*): **sqē* (stind. *pa-ščā* avest. *pasčā*, stind. *tiraščā* avest. *tarasčā*, stind. *uččā* avest. *usčā*), **sqi* (stind. *paščī-māh*, *tiraščī*), **sqōd* (stind. *paščāt*, avest. *paskāt*, *uskāt*). Pokud nesložené tvary **séqe* **séqi* **séqōd* nelze vykládati jinak než za odvozeniny kořene **seq-*, je tuším velice nesnadno děliti od téhož výkladu uvedené tvary složené. Jest ovšem pravda, že i běžný výklad tvarů *pasčā* atd. může se dovolivati jistého parallelismu mezi nimi a tvary, k nimž se obvyčejně počítávají: srv. instru-

*) Je-li ono mínění, zde krátce naznačené, ve všem nepochybné, jest otázka, do které se zde nemíníme pouštěti; zejména existence kořene **enq-* v odvozeninách, o které běží, není dokonce nepochybná: srv. Ludwig, *Infinitiv im Veda*, 28.

mentální tvary stind. *nčā* »nízko, dole«, avest. *frača* »ku předu«, *dašinača* »na pravo«, *parača* »pryč«, *hamča* »dohromady« (Bartholomae, na m. u.), stind. *nčāih* »nízko« (: *učāih* »vysoko«), *paračāih* »daleko«, ablativní stind. *apākāt parākāt parākāttāt* »z dále« (*apākā parākē* »daleko«), k tomu snad lokální tvar v slov. **pročē* **prečē* a j. Ale jest otázka, není-li tento parallelismus zejména v jazycích arijských z větší míry následkem napodobení tvarů *paščā* atd.: stav věci, který nalézáme zvláště v nejstarších památkách arijských, zdá se svědčiti tomu, že se složenin s tvary kořene *seq-* užívalo v první řadě k tvoření adverbii, složenin s tvary kořene *oq-* a *eñq-* (?) v první řadě k tvoření adjektiv. Během času vzájemným napodobením hranice mezi rozličnými těmito způsoby odvozování mizely.

Dobře-li jsme k tvarům s kořenem **seq-* přidali i slov. *niščē* (str. 84), jest uvážiti konečně, že zde již sama existence syzkavy svědčí našim názorům.

Strany významu složenin **po-sqē* atd. odkazují čtenáře na § 4., přidávaje jen, že při semasiologické podajnosti odvozenin kořene **seq-*, o níž byla řeč na uvedeném místě, je zcela přirozeno, že v složeninách v příčině jejich významu byl rozhodujícím význam předložky či adverbia, tvořícího první část složeniny.

7. Uvedli jsme řadu adverbii, odvozených od kořene **seq-*, běžných v rozličných jazycích indoevropských s rozličnými významy rázu více nebo méně předložkového, ukázali jsme dále, že jest aspoň pravdě podobna i existence podobných odvozenin, složených s předložkami, v nichž se kořen aspoň pravidlem jeví v zeslabené podobě *sq-*. Do této druhé skupiny bude asi počítati i lat. *absque*, *usque*. Slova tato po našem není etymologicky dělit *abs-que*, *us-que*, nýbrž *ab-sque*, *ū(d)-sque*. O etymologické povaze částí prvních netřeba se šířiti: vězí v nich staré indoevropské předložky **apo* (lat. *ab*) a **ūd* (germ. *ūt*, slov. *vy-*). Snad by někdo v prastaré složenině, jakou po našem je lat. *absque*, čekal neapokopované **apo*, tedy asi **apesque*: nehledíc ani k možnosti synkopy, v latině tak časté, je na snadě domněnka, že pouhé vědomí etymologické souvislosti oné staré složeniny s předložkou **apo* stačilo, aby její přední část byla účastna všech změn, jimž podléhala časem předložka **apo*. — V části druhé dle hláskoslovných zákonů latinských lze z tvarů, jež jsme uvedli v §§ 3—6 z jiných jazyků indoevropských, pomýšleti na jediný; na tvar nesložený **séqi* (stind. *sāci*), v složeninách **sqi* (stind. *paščī*, *tiraščī*); v hláskách »prajazykových« by tedy lat. *absque*, *usque* znělo asi **apo-sqi*, **ūd-sqi*.*

*) K lat. *usque* (**ūd-sqi*) se druží z tvarů nahoře uvedených, nehledíme-li ke koncovce, nejtěsněji stind. *uščā*, avest. *usča* (**ūd-sqē*). — Přidávám ještě, že by v lat. *absque usque* bylo lze pomýšleti i na původní adverbiově instrumentální tvary s koncovkou *-a* nebo *-e*, o jakých mluví na př. Brugmann, Grundr. II, 621 n., 635 n.; dávám před-

Význam slova *absque* se stanovíště našeho výkladu je po všem, co jsme posud uvedli, s tímto výkladem v plném souhlase. Plautovo *absque ted esset* znamenalo původně »(kdyby) opodál od tebe bylo«. *Absque* bývalo původně adverbium samostatným, které se po případech sdružilo s ablativem, rovněž samostatným; pro starou latinu není vlastně *absque* ještě plnou měrou předložkou, jakou je na př. *ab*.

Co se *usque* týče, má základ významový v předložkovém adverbii **ūd*; a význam lat. *usque* je tak říkajíc bodem, z něhož se rozešly významy předložky *ūd* | *ūd* v jazycích arijských, slovanských a germanských. Význam této předložky v rozličných těchto jazycích je jaksí specifikací významu méně rozlišeného, jaký shledáváme v latině: v germanském *ūt* a v slovanském praefixe *vy-* vyniká východiště pohybu, které s důrazem vytýká *usque* na př. v *a fundamento mi usque movisti mare* (Pl. Rud. 539) nebo v *usque ex ultima Syria* (Cic. Ac. V 60 157), v arijském praefixe *ud* (avest. *us*) vyniká cíl pohybu, a sice specifikovaný na cíl vyvýšený (»vzhůru«). Podobných specifikací patrně původně v užívání předložky **ūd* | *ūd* nebývalo. Čímž nemíníme říci, že by význam její byl býval něčím mlhavým, pojmem, ve kterém by se bylo slučovalo i východiště i cíl pohybu: význam její byl spíše nejednotný, znamená jednou to, jindy ono, jako právě viděti při lat. *usque*.*) Leží na snadě, že takováto nejednotnost významu není pohodlná: proto vidíme, že se význam naší předložky v rozličných jazycích rozličně specifikuje. Ani latina není prosta této snahy: při lat. *usque* rozhodně vyniká užívání o cíli pohybu na újmu užívání o jeho východišti.**)

nost původnímu *-*sqi*, protože takovýto tvar lze v rodině slov, o níž vykládáme, doložiti s bezpečností. Ř. *εστε* (str. 84 n.) bychom se směli dovolávat teprve, až bychom znali lépe vznik tohoto slova.

*) Obojí význam lat. *usque* je sloučen podobným, ne-li divnějším způsobem na téže předložce v stind. *ā*, k tomu v obojím významě s týmž pádem (ablativem): srv. Delbrück, Altind. Synt., 452, Speyer, Grundr. d. ind.-ar. Philol. I 6 § 90, 4; Speyer zde uvádí instruktivní doklad z Manuova zákoníka, *ā samudrāt pūrvād ā samudrāt paścīmāt* »od moře východního (předního) až k moři západnímu (zadnímu)«.

**) A jako v latině vidíme nepochybný začátek jisté specifikace významové, tak snad zase v jazyce staroindickém a v jazycích slovanských jsou i doklady, v nichž ona specifikace není ještě plně provedena. Stind. praeverbium *ut-* odpovídá obvykle slovanskému *vъzъ-*, ale neztídka i našemu *vy-*: tak na př. *ūd eti* »vzchází, jde nahoru«, ale i »vychází, uniká« a p (v. lexica a Delbrück, Altind. Synt., 453, Grundr. III, 691); a naopak má praeverbium *vy-* zejména v češtině často význam »vzhůru«: *vystoupiti* (z domu, na horu), podobně *vyněsti*, *vyběžti*, *vysaditi* na vůz (Rus. který téhož praeverbia tímto způsobem neužívá, říká spíše *высидеть изъ кареты*) atd. Ne všude ovšem musí býti při složeninách s *vy-* zdánlivě podobného významu věc stejná; říkáme-li na př. o slunci, že *vychází*, nemusí to býti přímo totožno sémasiologicky na př. s csl. *всходити*: i Srb užívá o slunci složenin *неход, неходити*. ač předložka *јавъ* solva kdy znamenávala totéž, co *vъzъ*.

Ctění předků.

Napsal Josef Král.

Ve svém článku »O nynějším stavu bádání mythologického« (Listy fil. XXVII, 1900, str. 7) jednal jsem také o animismu a o těch badatelích, kteří vznik náboženství a mythologie vykládají na jeho základě, zvláště o Tylorovi a Spencerovi i Lippertovi (ib. str. 323 n.). Sám přidržel jsem se v podstatě teorií Tylorových, theorie pak Spencerovy a Lippertovy, podle nichž vznik všeho náboženství a všech bohů třeba odváděti ze ctění duší zemřelých předků, prohlásil jsem po obšírném jich rozboru za nesprávné.

Theorie Spencerova a v podstatě s ní shodná theorie Lippertova má u nás, jak se zdá, mnoho příznivců. Aspoň ti, kdo u nás o mythologických a náboženských otázkách píší, drží se zpravidla těchto teorií; mimo jiné také Fr. Krejčí. Posoudil jsem obšírně také toto stanovisko Krejčího v uvedeném článku na str. 411 n. Na toto moje posouzení odpovídá Krejčí některými námitkami v »České mysli« II (1901), str. 152 n. Pro důležitost této otázky pokládám zase i já za potřebné přičiněti k těmto námitkám Krejčího některé poznámky svoje. Činím tak později, než se slušelo; ale všelijaké práce jiné nedovoľovaly mi, abych tak učinil hned.

Námítky Krejčího netýkají se vlastně přímo mého posouzení jeho theorie, nýbrž jednoho místa mých výkladů (str. 418), kde pravím toto: »Všecky tyto obtíže rázem zmizejí, jestliže si vznik daemonů a bohů představujeme způsobem Tylorovým. Člověk oživoval přírodu nejen odloučenými dušemi zemřelých lidí, nýbrž přikládal duši dle analogie a vzoru své duše také přímo jednotlivým předmětům přírodním, kteréž si mohl již před vznikem víry v duše mysliti jako bytosti živé. Přikládal ji ná př. i slunci, měsíci, nebi; předměty ty přírodní byly oživeny duší, byli v nich nebo stáli za nimi duchové. Ti pak duchové přírodní, kteří mocněji na člověka působili, a hlavně blahodárně působili, vyvýšili se nad duchy ostatní a mohli se beze všeho individualisování státi vyššími božstvy. Vedle toho mohli ovšem ze zástupu příbuzných daemonů (na př. lesních, vodních) vyvinovati se individualisací daemonové mocnější i bozi; v rodině pak mohl se vyvinouti a vedle kultu daemonů i bohů dále trvati kult předků.«

Podle mého domnění vyvinulo se tedy náboženství ze dvou pramenů (srv. i str. 430, ne z několika nebo ze tří pramenů, jak mi přisuzuje Krejčí), a to: a) z ožívování a oduševňování přírody, jímž vznikli daemoni a bozi přírodního významu (bozi a daemoni slunce, měsíce, nebe atd.), b) ze ctění předků,

jež rovněž mohlo vésti ke vzniku rozličných heroů, po případě i bohů; u Řeků na př. Amfiaraos, Trofonios a jiné podobné bytosti jsou jistě tohoto původu. Tyto dva prameny náboženství pokládám za souběžné, kdežto Krejčí podle Spencera a hlavně podle Lipperta uznává pouze pramen jeden, totiž ctění předků; z těch prý vyvinuli se daemoni i bozi vyšší, z nichž někteří teprve později stali se bohy přírodními. Jak se jimi stali, vykládají Spencer a Lippert různě, ale velmi odvážně a málo pravděpodobně (srv. mého pojednání str. 333 a 402). Krejčí ve svých jednotlivých výkladech této velmi nesnadné otázky vlastně neřeší.

Námítky, které Krejčí proti mému (vlastně ovšem Tylovu) stanovisku pronesl, jsou tyto.

1. Vzniklo-li náboženství z různých pramenů, jak soudím já, tedy člověk již v počátcích svého vývoje ctil oduševněné zjevy přírodní i duchy a duše předků. Čím to tedy, že jsou národové, u nichž jest jen víra v duchy (šamanismus) anebo jen kult předků? O tom prý nyní pochybuji, ačkoli jsem v dřívějším svém článku o této věci (Listy fil. XV, 1888, str. 425 a 430) nevyslovil v té příčině pochybností. »To je fakt velmi důležitý, což je i z toho patrné, že spis. nepokouší se jej uvést v souhlas se svou teorií.« Jiného výkladu bych prý neměl, než prostě tvrzení, že tam kult zjevů přírodních byl zatlačen kultem jiných bytostí. Že se nevyvinul, tvrditi prý nemohu; to by odporovalo logickému zákonu, že stejné podmínky mají stejné následky. »Člověk ve všech poměrech zosobňoval zjevy přírodní, nuž proč je ve všech poměrech nectil jako bohy?«

Vypsal jsem toto místo skoro celé, protože mi Krejčí činí na něm těžkou výtku, že tu nehledím k jistému »faktu« a nepokouším se uvést je v souhlas se svou teorií, ačkoli je velmi důležité, že se tedy důležitým věcem, které svědčí proti mé teorii, vyhýbám. Ale to je omyl. Nevyhýbám se jim, ale pokládám onen zjev, který Krejčí má za důležité faktum, že totiž někteří národové mají jen víru v duchy a jen kult předků a nectí také oduševněných zjevů přírodních, jednak za nedost doložený, jednak za tak nedůležitý, že jsem nepokládal ani za nutné o něm se zmiňovati. Nevadil mně zkrátka právě tak, jako nevadil velmi mnohým jiným.

Ani v prvním svém článku nevěřil jsem, že u některých národů vyskytá se jen víra v duchy anebo jen kult předků; na str. 430 tohoto prvního článku uvádím jen mínění Spencerovo a na str. 425 pravím zřejmě: »Víra ta vzbudila i kultus mrtvých a předků, kterýž u všech národů se vyskytá, někde jako kultus téměř výhradní.«

Příčina této mé opatrné stilisace a těchto mých pochybností o naprosté výhradnosti kultu předků nebo duchů

u některých národů, byla ta, že jsem i dříve i když jsem psal článek svůj poslední, leckdy dočítal se pochybností o naprosté spolehlivosti zpráv, týkajících se náboženství národů necivilisovaných. Zprávy ty pocházejí z velké části od missionářů a cestovatelů, kteří neměli někdy ani dost příležitosti a možnosti, aby náboženství cizí náležitě pronikli, a zaznamenávali jen to, co jim nejvíce bilo do očí. Mohli na př. u některého národa pozorovali jen kult předků, protože byl nápadný, a nevšimnouti si, že vedle toho národ ten ctí také nějaké bohy přírodní. Proto není leckde jisto, že národ, jenž ctí okázale, a jak se zdá, výhradně předky nebo duchy, nectí nebo nectil vedle nich také bohů přírodních. V novější době velmi dobře ukázal na obtíže, s jakými spojeno bývá zjištění, več vlastně ten nebo onen národ necivilisovaný věří a jaké má náboženství, Max Müller ve spise *Anthropologische Religion* (Aus dem Englischen übersetzt von Dr. M. Winternitz, Leipzig 1894), str. 129 n., 413 n.; on na konkrétním případě ukázal, jak rozliční zpravodajové o náboženství obyvatelů ostrova Tasmanie podali zprávy sobě naprosto odporující. I kdo M. Müllerovy theorie o vzniku náboženství neschvaluje, neubrání se při čtení těchto výkladů pocitu, že třeba zprávy takové přijímati s jistou opatrností.

Za druhé mnozí badatelé shledávají u národů, kteří ctí předky, také bohy přírodní. Týž M. Müller na př. v *Anthrop. Rel.*, str. 130 a str. 286 tvrdí, že nezná, pokud o té věci bádá, ani jednoho národa, u něhož by náboženství skládalo se jen ze ctění předků a nemělo stopy kultu vyšších bytostí, bohů, i přimlouvá se za to, aby zprávy o náboženstvích národů necivilisovaných znova bedlivě byly prozkoumány. *)

Je tedy v té věci spor. Jak může mluvití tedy Krejčí o faktu, že jsou národové, kteří ctí jen předky a jen duchy? On tu prostě věří Spencerovi a Lippertovi, kteří všechny bohy takových národů, již zdají se bohy přírodními, vyložili svými teoriemi za zbožněné předky. Ale vznik jich lze vyložiti leckdy také jinak, na př. způsobem Tylorovým. Není snad druhého národa, u něhož by ctění předků hrálo úlohu tak vynikající, jakou hraje u Číňanů, a přece se u Číňanů žádný z jich předků nestal bohem (Müller, *Anthr. Rel.*, str. 128). Není tedy v té věci na místě opatrnost? Toto skutečné faktum, na které Müller poukazuje, že totiž u Číňanů kult předků nevyvinul se v kult bohů, váží mně aspoň více než theorie Spencerova a Lippertova,

*) Pripomínám si tu výrok našeho cestovatele E. St. Vráze, jenž ve svém díle »Na přech rovníkovou Amerikou« (v Praze 1900), str. 255 praví o Indianech Guahibech, s nimiž sám obcoval, že nemohl stanoviti s jistotou, věří-li v jednu vyšší bytost či v řadu nekonečnou daemonů a skřítků. Tedy i jeden z nejnovějších cestovatelů dosvědčuje, jak těžko jest vniknouti v náboženské názory kmenů divokých nebo polodivokých.

která všechny vyšší bohy u národů, ctících předky nebo duchy, odvozuje ze zbožněných předků.

Jestliže jsem tedy k tomuto »faktu«, že prý jsou národové, kteří ctí jen předky nebo jen duchy, nehleděl, učinil jsem to z opatrnosti. »Faktum« toto je velmi sporné, spor ten rozřešiti možno jen dlouhým a namáhavým badáním, které jsem při psaní svého článku podniknouti nemohl, a proto výtku Krejčího, že toto důležité »faktum« přehlížím, je neoprávněna.

Ale dejme tomu, že jsou vskutku národové, kteří ctí jen duchy nebo jen předky. Je nutno souditi, že tak činili vždycky? Nelze souditi, že u nich byl kult bohů přírodních vzmohlým kultem předků kdysi zatlačen? Krejčí sám připouští, že takový výklad je možný, ale soudí, že by byl pouhým tvrzením. V konkrétním případě snad vskutku nebylo by to možno dokázati tomu, kdo věří, jako Krejčí, rovněž pouhým, snad i nesprávným tvrzením svých pramenů, že ten anebo onen národ ctí jen předky nebo duchy. Ale že takové zatlačování kultu kultem se vskutku dalo, toho četné doklady lze uvést z náboženství, jejichž vývoj a změny můžeme stopovati po staletí. V náboženství Indů Džaus, který uctíván byl v dobách pradávných u jedné části Indoeuropanů (také na př. u větve řecké a italské; srv. *Zeús* a *Juppiter*, kteréž sestavení jmen Lippert z holé neznalosti grammatiky ve svých spisech zavrhuje), zatlačen byl úplně Indrem; ve Vedách je vedle Indra pouhým bezobsažným stínem. Višnu a Šiva zatlačili později Indra, a v buddhismu staří bozi vytlačeni Buddhou; reformátor náboženství dosedl sám na jejich stolec, třeba nebyl uctíván jako bůh.

U Římanů veliká řada starých daemonů domácích, uváděných souhrnným jménem *Indigetes*, zapadla tak, že známost o nich uchovala se téměř jen u starověkých badatelů o římských starožitnostech. Funkce jejich přejali bohové jiní, vyšší, jejichž kult se rozmohl a kult oněch božstev zatlačil. U Řeků samostatná bohyně porodu *Eileithyia* splýnula později s bohyněmi jinými, které měly částečně funkce tytéž, jako *Eileithyia*, na př. s *Herou* a *Artemidou*.

Ve všech těchto uvedených případech z náboženství řeckého a římského nějaký bůh vyšší vytlačil kult božstva nižšího, někdy tím způsobem, že oba kulty splýnuly. Ale máme i toho příklady, že božstva původně vyšší, praví bozi, jací byli asi na př. u Řeků původně *Herakles* nebo *Dioskurové*, vytlačeni byli z kruhu bohů vyšších a oclili se mezi heroy, daemony.

U náboženství, jejichž vývoj můžeme stopovati po staletí, takové zatlačování bohů bohy a kultů kulty můžeme stopovati v hojných případech. Náboženství, ve kterých zjevný prý jest jen kult předků nebo duchů, známe však jen z dob novějších. Kdo za to ručí, že v nich kult bohů vyšších nebyl zatlačen nebo pohlcen kultem předků nebo duchů, že tyto, když kult

jejich se rozmohl, převzali funkce bohů vyšších? Leckterí ti duchové, prý z předků vyšší, mají zřetelně funkce vyšších bohů, na př. nebeských. Lippert jest nucen tvrditi (bez důkazu), aby zjev ten vysvětlil, že přidělen jim byl později fetiš nebe, slunce atd., Spencer musí se uchylovati k jiným nápadům, ještě odvážnějším (srv. o tom Listy fil. XV, 1888, str. 429 n.). Nebylo by tu tvrzení, že oni duchové podobné funkce přejali od zaniklých bohů vyšších, přírodních, také možné a nebylo by je lze lépe odůvodniti analogiemi z náboženství nám dobře známých, než tvrzení Spencerova a Lippertova?

A jest skutečně pravda, co míní Krejčí, že by se nepovedlo asi vysvětliti, kterak kult zjevů přírodních přešel v kult duchů a předků? Nevidíme takové přecházení kultu v kult jiný, nebo, lépe řečeno, splývání kultu s kultem, na př. u Řeků a u Římanů? Kdo se rozhlédne šíře a nespokojí se výklady Spencerovými a Lippertovými, najde i pro přecházení jednoho kultu v kult jiný, kultu božského v kult herojský (srv. na př. Heraklea) nebo daemonského v božský (srv. velikou řadu nižších božstev, jež splynula později s božstvy vyššími) dosti zajímavých dokladů.

Ale jest ovšem také možno, že u některých národů, kteří ctí jen duchy nebo předky (je-li arci tvrzení to správné, o čemž pochybuji), nikdy se ani bohové přírodní nevyvinuli. Krejčí ovšem soudí, že to podle mé theorie není možno. Nemohu prý tvrditi, že se kult zjevů přírodních nevyvinul; to by odporovalo logickému zákonu, že stejné podmínky mají stejné následky. »Člověk ve všech poměrech zosobňoval zjevy přírodní, nuž proč je ve všech poměrech nectil jako bohy?« Tomuto soudu Krejčího, přiznávám se, nerozumím. Podmínky, aby člověk zosobňoval a oduševňoval přírodní zjevy, byly v jistém stadiu kulturního vývoje zajisté u všech lidí. Ale musilo toto oduševňování zjevů přírodních skutečně všude ve všech případech vésti k jich zbožnění a uctívání? Gorgony, Graie, Seireny, Giganti, Kentauři a jiné podobné bytosti řecké mythologie i mythologií jiných vznikly také asi zosobňováním a oduševňováním jistých zjevů přírodních. Staly se proto bohy, byly vůbec kdy ctěny? Zůstaly vždy jen osobami mythickými, nestaly se nikdy předmětem kultu a náboženství. A nemůžeme si totéž představit i jinde? Národové, u nichž kult předků nebo duchů se vyvinul, mohli velmi snadno z příčin nám neznámých všechny blahodárné i neblahodárné účinky na přírodu i na sebe přičítati jen těmto duchům a předkům a ctítí tedy pouze je. I když si zjevy přírodní zosobňovali a oduševňovali, mohly tyto zjevy zůstati bytostmi čistě mythickými a nestati se předmětem náboženského uctívání. Podmínky pro vývoj náboženských představ nebyly všude zcela tytéž, jak lze souditi z různých forem náboženských, ke kterým rozliční národové došli. Spencer, Lippert i Krejčí vývoj náboženský u jednotlivých národů příliš a nesprávně uniformují, chtěje všecka náboženství

převést na původní etění předků. Ale vývoj ten lze si mysliti také jinak, a většina badatelů o vzniku a vývoji náboženství si jej vskutku také podstatně jinak představuje, než Spencer, Lippert a jejich stoupenci.

2. Já pravím podle Tylora, že člověk nejen oživoval přírodu odloučenými dušemi zemřelých, nýbrž že přikládal duši dle analogie a vzoru své duše také přímo jednotlivým předmětům přírodním. Z toho soudí Krejčí, zajisté právem, že tedy člověk musil dříve představu o duši míti, a že jest v tom bezděčné přiznání priority jednoho pramene náboženství. Tu však není, myslím, přiznání bezděčné, nýbrž zcela zřejmé, že oduševňování zjevů přírodních mohlo se dít jen po vzniku víry v duše. Ale z toho ještě neplyne, že etění předků jest jediným pramenem náboženství, a že i bozi přírodní, jak soudí Krejčí podle Spencera a Lipperta, vyvinuli se ze zbožněných předků. Víra v duše mohla vésti jednak ke etění předků, jednak ke etění oduševněných zjevů přírodních. Obojí etění mohlo se vyvinovati vedle sebe souběžně, náboženský kult mohl plynouti z těchto dvou pramenů souběžných, které ovšem prýštily oba ze společné půdy — z víry v duše, jež sama o sobě ještě náboženstvím nebyla. Přiznávám-li víře v duše prioritu před oduševňování zjevů přírodních, nevyplývá z toho nic, co by bylo na prospěch teorie Krejčího, podle níž všecko náboženství vyplynulo jedině ze etění předků. Nebo víra v duše a etění předků není totéž, jako není totožný animismus Tylorův a Spencerův, Lippertův i Krejčího.

Přidal-li jsem, nač Krejčí poukazuje, poznámku, že již před vznikem víry v duše mohl si člověk předměty přírodní představovati jako bytosti živé, třeba ještě ne oduševněné, učinil jsem tak proto, že jsou badatelé, kteří některá náboženství pokládají vskutku za pouhé etění hvězd, slunce atd., tedy předmětů přírodních samých, ne oduševněných, že uznávají (na př. Reville; srv. můj článek, str. 424 a 429) tak zvaný naturismus, totiž pouhé etění zjevů přírodních, které člověk pokládá za bytosti sice živé, ale ne ještě za bytosti oduševněné a zanthropomorfované. Krejčí ovšem myslí, že takové pouhé zosobňování přírody může sice vésti k mythům, ale nikoli k náboženskému kultu. Sic by prý musil člověk cítiti všecky možné předměty, jež zosobňoval. Přiznávám se, že ani tohoto soudu nechápu. Člověk později oduševňoval celou přírodu, a přece necílil všecky oduševněné zjevy přírodní, nýbrž jen ty, kterým přikládal jisté účinky, pro sebe blahodárné nebo škodné. Proč by tedy byl musil cítiti všecky předměty, jež zosobňoval, proč nemohl cítiti jen ty, které v něm budily úctu nebo bázeň?

3. Ovšem Krejčí soudí, že cit bázně a zbožnosti, od nichž cit úcty, cit náboženský, nelze odloučiti, mohl se vyvinouti jen

na základě víry v duše předků, i po smrti předků existující. Že by primitivní člověk byl mohl mít hned zprvu ušlechtilější dojmy úcty a vděčnosti z pozorování přírody («o tuše nekonečnosti», o které se tu Krejčí zmiňuje; jsem se nezmínil); zakládá prý se na nesprávném psychologickém závěru; primitivní člověk pro starost o zachování existence byl prý nepřístupen všemu, co v nás vzbuzuje dojmy krásy a pod., a každý neobyčejný dojem způsoboval prý v něm vzruch vášnivý, který vylučuje všecku úvahu.

Vždy jsem se divil, kdykoli jsem četl podobné výklady, které tu Krejčí opakuje, jak mohou býti pronášeny tak apodikticky. Veliká část jiných badatelů jim nikterak nevěří, ba naopak umí si dobře představit, která příroda, na níž primitivní člověk existencí svou docela závisel, mohla u něho takové city buditi. Sám Spencer přiznává primitivnímu člověku jistý zájem o přírodu (srv. *Die Principien der Sociologie*, aut. deutsche Ausgabe von B. Vetter I, Stuttgart 1877, str. 133 n.), ba i Krejčí omezuje své tvrzení řka, že primitivní člověk neměl hned zprvu ušlechtilější dojmy z pozorování přírody. Ale kdo tvrdil, že je měl hned zprvu? Kdo vůbec ví, kdy se u něho i tyto dojmy i představa o duši dostavily?

Právě však zápas člověka o uhájení existence mohl ho snadno vésti k poznání, jak blahodárně nebo zase naopak škodlivě působí na něho jednotlivé zjevy přírodní, a právě proto mohl snadno k nim nabýti úcty i vděčnosti. Nestalo se tak asi hned, nýbrž až když člověk nabyl jistých zkušeností. Ale můžeme vznik náboženství klásti do nejprimitivnějších stadií lidského vývoje? Krejčí opírá se tu o pouhé domysly své školy, které jsou pouze zrovna tak možné, jako domysly opačné. K rozřešení otázky o vzniku náboženství nepřispívají pranic, právě pro svou přílišnou problematičnost. Krejčí tvrdí, že každý neobyčejný dojem způsoboval u primitivního člověka vzruch vášnivý, který vylučuje všechnu úvahu. Ale šlo tu jen o neobyčejné dojmy? Nebylo dosti dojmů každodenních a přece také mocných (východ a západ slunce atd.)? Vylučovaly ty také všechnu úvahu primitivního člověka o působení zjevů přírodních? Či se tu drží Krejčí mlčky tvrzení svých stoupenců, že těchto každodenních dojmů právě pro jich všednost a stálost primitivní člověk si nevšímal (srv. můj článek str. 408)?

Dojmy přírodní nevybízely tedy podle těchto teorií primitivního člověka k úvahám. Což vznik víry v duše úvah, a to úvah velmi bedlivých, činěných na základě dlouhých pozorování, nepotřebuje, jak již jinými správně bylo namítáno (viz můj článek str. 423)? Proč člověk uměl uvažovati jen o sobě, o svých stavech (snu, hallucinacích, smrti), proč nebyl schopen uvažovati také o dojmech, kterými na něho působila příroda, na níž jeho bytí záviselo? Jak vidno, lze i proti stanovisku, které k otázkám

těm zaujímá Krejčí, činiti mnoho námítek, a námítky ty byly vskutku činěny. Kdo by tedy chtěl stanovisko Spencerovo a Lippertovo obhájití tak, aby mohlo býti pokládáno za nevývratné, musil by i tyto námítky vyvrátiti, musil by dokázati o nich, že jsou nesprávné. Dokud se tak nestane, nemá nikdo práva, prohlašovati theorie Spencerovy a Lippertovy za jediné možné a správné.

4. Pro rozřídění duchů v dobré i zlé není — praví Krejčí — ve zjevech přírodních, třeba oduševněných, základu. Žádný zjev přírodní není výlučně dobrý anebo zlý v účinku svém na člověka; zjevů lhostejných jako luna nechce Krejčí ani připomínati. I ten ukrutný tygr může prý způsobiti dobro, sežere-li nějakého nepřítele. Dlouho prý trvalo, než člověk pochopil tak dalece kausální nexus dění přírody jej obklopující, aby působnost zjevů ocenil dle stupně blahodárnosti. Naproti tomu v rozdíle mezi dušemi zemřelých toto rozřídění duchů ve zlé a dobré dáno samo sebou. Duše nepřátel byly zlé, duše předků rodiny nebo kmene byly dobré a chránily příslušníky rodiny nebo kmene i po smrti. Jejich působení přičítali primitivní lidé vše, co člověku škodilo i prospívalo v nejbližším okolí i v prostorách nebeských. Zrovna tak stačí prý našim pověřivým současníkům sváděti vše zlé na ďábla.

I tu opakuje Krejčí pouze myšlenky stoupenců svého směru, zakládající se na dohaděch, proti kterým lze postavití stejné oprávněné dohady jiné. Proč by pro rozřídění duchů v dobré a zlé ve zjevech přírodních nebylo základu? Žádný zjev přírodní ovšem není výlučně zlý ani výlučně dobrý v účinku svém na člověka, jak víme nyní velmi dobře my a věděl snad částečně člověk již dávno. Ale primitivní člověk třídil si zjevy ty zajisté podle význačné a nápadné jejich působnosti. I tygr může ovšem způsobiti dobro, sežere-li na př. nepřítele. Poněvadž však primitivnímu člověku nežral pouze nepřítele, nýbrž asi často také přítele a ohrožoval často i jej sama, pochybuji, že by byl býval pokládán za něco dobrého. Že slunce a světlo, déšť a voda má zpravidla blahodárné účinky na přírodu, mohl pochopiti člověk velmi záhy, poněvadž účinky ty každodenně viděl a cítil; zrovna tak velmi záhy mohl poznati zhoubné účinky na př. tmy a noci. V mythologiích starých národů vskutku vidíme, že daemonové zlí se nám jeví hlavně jako daemonové tmy, mračen a noci, boží, duchové dobří, že jsou z veliké části bytostmi světlými, vedoucími s oněmi zlými daemony stále boje. Kdo ovšem po způsobě Spencerově a Lippertově soudí, že příroda primitivního člověka touto měrou nezajímala, ten těmto mým výkladům nepřisvědčí. Třeba však důrazně připomenouti, že stanovisko Spencerovo a Lippertovo potkává se s hojným a důrazným odporem, vedeným na základě určitých důvodů, jak jsem právě

v člancích svých vyložil, a že tedy nelze mluvit o jeho pravdivosti s takovou apodiktickou jistotou, jak to činí Krejčí. I stanovisko opačné je dobře myslitelné a možné, a proto nedokazuje nic ten, kdo trvá na kombinacích Spencerových a Lipperových, dokud se mu nepodaří dokázat, že stanovisko opačné jest naprosto nesprávné. Ten důkaz se však dosud nikomu nepodařil a ve věcech, kde jsme vůbec odkázáni na dohady, se asi sotva kdy podaří.

Krejčí také praví, že luna jest přírodním zjevem lhostejným. Ale to je veliký omyl. Bylo dávno na to poukazováno, že nejen národové starověcí, nýbrž i nynější národové necivilisovaní luně a jejímu svitu přikládají veliké účinky na přírodu, částečně arci nesprávně, na základě klamných soudů a nedokonalého pozorování. Již před lety Roscher (vedle jiných) sebral hojně toho doklady; já sám jsem na základě vlastního čtení doklady ty hojně rozmnožil ve svých »Studiích z oboru srovnávací mytologie« ve Sborníku prací filologických (v Praze 1884), str. 1 n. Po mně učinil totéž opět Roscher v monografii »Selene und Verwandtes« z r. 1890 a ve svých dodatcích k tomu spisu z r. 1895. Není přičiny domnívati se, že tato mínění o působnosti luny jsou pozdějšího původu (vyskytají se již v nejstarších našich pramenech, na př. indických). I luně tedy velmi záhy přičítána veliká působnost na přírodu i člověka.

Odstavec tedy 4., jako již odstavec 2. a 3. výkladu Krejčího, neobsahuje nic, co by nutně svědčilo pro mínění, že náboženství všude se vyvinulo ze ctění předků. Věci, o nichž se v nich vykládá, zakládají se na nejistých dohadách, které nemají větší pravděpodobnosti než dohady opačné.

5. Důležitým důkazem pravosti theorie Spencerovy, Lipperovy a Krejčího by však bylo, co tvrdí Krejčí naposled, že totiž chrámy božstev přírodních i u nejpokročilejších národů nesou zřejmé stopy, že se vyvinuly z kultů předků aspoň u národů usedlých, kteří se zaměstnávali rolnictvím. Lippertovo bádání o té věci, obsažené v jeho spise »Geschichte des Priesterthums«, nebylo prý dosud vyvráceno.

Bohužel jest však toto tvrzení naprosto nesprávné. Kdyby bylo pravda, že oběti i vyšším, přírodním bohům vzdávané, jsou totožné s podáváním pokrmů duším lidí zemřelých, a chrámy těch bohů že jsou původně jejich hroby, bylo by ovšem třeba se domnívati, že i bozi přírodní vyvinuli se z duší předků, a že jediným pramenem všeho náboženství jest vskutku ctění předků. Ale právě tato tvrzení dokázal Lippert velmi špatně. Všimněme si jen, jak násilným způsobem dokazuje na př. v uvedeném knize II, str. 113 n., zvláště str. 120, že chrám Hospodinův u Židů byl původně »hrobem« této božské bytosti, nebo jak

se mu naprosto nepodařilo dokázat totéž o kultu a o chrámech řeckých (II, str. 497). Předřecké kulty jsou prý rozhodně chthonické (str. 503). Nejen Kronos, i na př. Zeus jest prý bůh původně chthonický, čehož důkazem jsou některé kulty Diovy, které podobný ráz měly. Diovy chrámy, které bývaly na horách a v jeskyních, jsou vlastně jeho hroby (str. 506). Tak starý chrám Diův na hoře Lykaiu (Paus. 8, 38, 6 n.) byl ohrazené místo, do něhož nikdo nesměl vstoupiti, nechtěl-li umříti, v ohradě té byl ze země nasypáný oltář Diův (*γῆς χοῖμα, Διὸς τοῦ Λυκαίου βομός*), před ním (*πρὸ δὲ τοῦ βομοῦ*) dva sloupy obrácené k východu slunce (to Lippert vynechává) a na nich orlové (i to Lippert nepřipomíná). Takové primitivní chrámy-hroby vyskytují se i u národů necivilisovaných, a proto i tento starý chrám Diův byl podle Lipperta původně hrob. Lippert však sám cítí slabost svých výkladů, a proto ukazuje na jiné místo Pausaniovo (II, 7, 2), kde čteme, že Sikyonští pochovávají mrtvá těla takto: uloží je do země, hrob obklopí kamennou obrubou, postaví naň dva sloupy a na tyto položí štít, podobný štítům chrámovým (*καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοῦς αἰτοῦς μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς*).

Podoba mezi chrámem Diovým na hoře Lykaiu a takovým hrobem jest sice jen zevní (na Lykaiu nestály sloupy a hrobě, nýbrž vedle něho, chrám na Lykaiu byl ohrazené místo, hrob sikyonský pouhý hrob, obložený kamenem, vyvýšenina ze země na Lykaiu nebyla vůbec hrob, nýbrž oltář) — ale to Lippertovi nevadí. On si tuto i jinde ze starověkých míst vybírá jen to, co se k jeho teorii hodí. Takovým způsobem lze ovšem dokázat všecko. A to, co jsme z tohoto výkladu jeho uvedli, je nejsilnější jeho důvod, ostatní značí ještě méně. Proč se Lippert spokojuje tak málo důvody, proč zřejmě praví na str. 506 »zum Beweise mögen einige Andeutungen genügen«, jest jasno: není zkratka pro to mínění důvodů, chrámy bohů olympských zpravidla nemají ani známky, že by byly původně bývaly hroby.

Krejčí praví, že tyto vývody Lippertovy, které mu patrně imponují, nebyly dosud vyvráceny, a má pravdu: systematicky vyvráceny, pokud vím, nebyly, ač by jejich vyvrácení bylo aspoň při náboženstvích pokročilejších národů nad míru snadné. Ale stručně vyslovili se proti těmto teoriím Lippertovým mnozí, všichni ti, kteří jeho teorie neschvalují. Že však řečti bozi olympští nevznikli ze zbožněných předků, pro to svědčí právě jejich kult, jenž od kultů heroů a bytostí chthonických podstatně se liší. A tu je určitá známka, že nevznikli ctěním předků, určitější než Lippertovy odvážné a nesprávně dokazované kombinace. A tohoto skutečného a nevývratného fakta ani Lippert ani Krejčí nehledí.

Proti správnosti teorie Krejčího svědčí také ten úkaz, že se nikomu dosud nepodařilo podstatu některého velkého boha

na př. řeckého nebo římského, a jeho funkce vyložití na základě této theorie. Až někdo pravděpodobně a dopodrobna dokáže, že na př. původní podstatu Apollonovu, Atheninu nebo Herinu, že všechny jejich funkce a celý jejich kult lze vyložití na základě theorie Spencerovy nebo Lippertovy, rád ustoupím od svého mínění. Nebo i mně jde jen o věc. Vyložití však jen některé rysy jejich podstaty, které by snad takový výklad připouštěly, a k jiným nehleděti, jak činí Lippert, není zajisté správné; neboť jen taká hypotéza má právo, aby pokládána byla za odůvodněnou, která podmínice, aby vykládala pravděpodobně všechny stránky jisté věci, plně vyhovuje.

Ale Lippert a stoupenci jeho se o takový výklad podrobný nikdy ani nepokusili. Jediný Rohde, jenž také jest jejich stoupencem a o čtení duší a předků u Řeků ve svém díle »Psyche« správně vyložil, měl tolik odvahy říci, že celého náboženství řeckého na tom základě vyložití nedovede. Právě ve své monografii »Die Religion der Griechen« z r. 1895 (srv. můj článek, str. 407), že sice náboženství řecké zakládá se na kultu duší, ale že je těžko říci, jak se na tom základě dále vyvíjelo. Lze prý to jen tušiti. Ale to je právě punctum saliens celého sporu.

Naproti tomu ti, kteří nedrží se této theorie (a těch je nyní velmi mnoho, snad většina), mohou vyložití vše to dosti pravděpodobně, a proto také jejich hypotézy jsou jistě správnější než hypotézy Spencerovy a Lippertovy. Na půdě animistické theorie Tylorovy lze vůbec sloučiti snadno všechny rozličné výklady mytů a také vznik náboženství snadno učiniti si pochopitelným. Čteny jednak duše předků (čtení předků, heroů a všelijakých daemonů nižších, z tohoto prostředí výslých), jednak duše, které člověk podle vlastní své duše vkládal do zjevů přírodních, oduševněné a proto také zanthropomorfisované zjevy přírodní (bozi slunce, měsíce, nebe atd.). Ale již před vznikem představy o duši mohli lidé, pokládající zjevy přírodní za bytosti živé, cítiti zosobněné, ale ne ještě oduševněné zjevy přírodní. Theorie Spencerova a Lippertova, vykládající náboženství z jediného pramene, čtení předků, ten nepopíratelný zjev, že v mnohých náboženstvích vyskytují se bozi přírodního významu, může vysvětliti jen způsobem nadmíru strojeným. To je také příčinou, proč ti, kdo v nejnovější době pokoušeli se o výklad na př. řeckého náboženství celého nebo aspoň podstatných jeho částí, nečinili tak podle theorie Spencerovy a Lippertovy a vraceli se zase k výkladům naturalistickým, které docházely v novější době leckde hojně posměchu, ač neprávem.

Účelem mých článků o nynějším stavu bádání mythologického bylo ukázati, že velebená u nás theorie Spencerova a

Lippertova dokonce není teorií, která by byla aspoň většinou badatelů schvalována. Kdo nepřestane na čtení pouze jejich spisů a rozhlédne se po rozsáhlé literatuře ostatní, vybaví se ze zářovaného kruhu jejich teorií velmi brzo.

Isokratův panhellenismus.

Studie od Karla Weniga.

Článek tento jest pokusem o vysvětlení a synthesu politických názorů Isokratových, t. j. pokusem o stanovení společného podkladu v politickém programu Isokratově, o vystižení vzájemné spojitosti jednotlivých jeho myšlenek a souvislosti jich s jeho dobou. Na tom základě má býti nestranně vysvětlen a pochopen Isokrates politik. Není tu však řešena otázka, byla-li politika Isokratova správná či ne. Přesněji řečeno: nerozhodují, kdo měl pravdu, zda Isokrates či myšlenkový odpůrce jeho Demosthenes, mužové zásad tak protivných, že souhlas s činností jednoho z nich značí odsouzení činnosti druhého. Otázku, kdo z těchto dvou mužů měl pravdu, nemůže však, myslím, rozhodnouti filolog, nýbrž jen historik (na základě filologických monografií) v souvislosti dějin celé doby. Tato studie má býti tedy náběhem k monografii, pokud možná objektivní, o politické činnosti Isokratově.

Předem nutno vytknouti, že Isokrates nikdy nebyl politikem aktivním. Nešířil názory své ve schůzích občanů s řečnístě, nýbrž ve spisech a ve škole. Byl tedy politikem theoretickým, kathedrovým. Vyplynuly z toho ovšem jisté vady, které zavinuje vždy nedostatečný styk s životem skutečným, ale proto přece nelze již a priori odmítati názory jeho jako neživotné. Na otázku, mohou-li theoretikové jednati o věcech státních a zasahovati v běh politiky, jest odpověděno v jich prospěch. Poukazuji v té příčině na úvod Janetova spisu »Dějiny vědy politické«. K výrokům Macchiavelliho a Rousseaua, jimiž obhajuje se právo, každému individuu příslušné, psáti o otázkách politických, dobře připojuje se výrok Isokratův v listu prvním k Dionysiovi (kap. 9): *ἐγὼ γάρ τοῦ μὲν πράττειν ἢ τῶν κοινῶν εὐθὺς ἐξέστην . . . , τῆς δὲ παιδεύσεως τῆς τῶν μὲν μικρῶν καταφρονοῦσης, τῶν δὲ μεγάλων ἐφικνεῖσθαι πειρωμένης οὐκ ἂν φανεῖην ἄμοιρος γεγενημένος. ὥστ' οὐδὲν ἄτοπον, εἰ ἢ τῶν συμπερόντων ἰδεῖν ἂν μᾶλλον δυνήθεην τῶν εἰκῇ πολιτευομένων* (srv. též V, 82).

Zajímavo však jest seznati příčiny, proč Isokrates politického života se vzdaloval. Vysvětlení podává Isokrates sám,

Praví totiž ve Filippu (kap. 81): *ἐγὼ γὰρ πρὸς τὸ μὲν πολιτεύεσθαι πάντων ἀφνέσιαιος ἐγενόμην τῶν πολιτῶν, οὔτε γὰρ φωνὴν ἔσχον ἱκανὴν οὔτε τόλμαν δυναμένην ὀχλῷ χρῆσθαι καὶ μολύβεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδοιμένοις* (srv. též XII, 10). V první části podává Isokrates důvod fyzický (slabý hlas), kdežto v části druhé ozývá se snad příznačně pro tehdejší dobu necht k činnosti veřejné, která dostavila se u nejlepších mužů pro terrorismus různých demagogův. *) Těžko říci, která z uvedených příčin byla rozhodující.

Po těchto objasněních možno bez předpojatosti přikročiti k analýse politiky Isokratovy.

Politický program Isokratův může být úplně vystižen těmito několika slovy: *ὁ πόλεμος ὁ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ ἡ ὁμόνοια ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς*. Slova ta Isokrates pronáší takřka stereotypně tam, kde mluví o svých záměrech politických (viz na př. IV, 3; XV, 77; XII, 13). Tyto syntakticky souřadné členy též věty nejsou však ve skutečnosti souřadné ideje, nýbrž jedna z nich jest vůdčí, základní (boj s barbarý), druhá však s ní ve svazku podmínečném, t. j. Isokrates chce boj s barbarý, ale, má-li ten potkati se s úspěchem, musí jej předcházeti *conditio sine qua non*: spojení všech Hellenů. Proto přičítá nezdar výpravy Agesilaovy proti Peršanům té okolnosti, že nesmířil, dříve než ji podnikl, všechny Helleny (V, 86; v 9. listu, kap. 14 praví se výslovně: *οὐκ οὐδὲν βουλευομένους μὴ πρότερον ἐκφέρειν πρὸς βασιλέα πόλεμον, πρὶν ἂν διαλλάξῃ τις τοὺς Ἕλληνας*...). Není tedy panhellenismus Isokratův ideou samostatnou, není sám sobě účelem, nýbrž jest jen prostředkem k cíli. A cílem tím, který Isokrates vždy a všude má na mysli, je boj proti barbarům.**)

Naskytuje se otázka, proč byl Isokrates nepřitelem Peršanů? Příčin bylo několik. Návist k Peršanům dána byla v V. stol. každému téměř Řeku politickými poměry, jak se vytvářely známými událostmi od povstání Řeků maloasijských. Jest jisto, že také v Isokratovi působilo toto prastaré záští.***) Isokrates odvozuje ji již z dob války trojské (XII, 42). Boj mezi Helladou a Persií nabývá u něho širokého rozsahu boje dvou světů: Evropy a Asie (XII, 47). Že pak záští toto nabylo u Isokrata takové síly, že stupňovalo se ve fanatismus a stalo se fixní ideou

*) Pöhlmann, Grundriss der griechischen Geschichte, 2. Aufl., str. 165. — Koepf, Isokrates als Politiker (Preussische Jahrbücher, 1892, str. 479) vykládá *τόλμη* »Mangel des moralischen Muthes«. Viz též Oncken, Isokrates und Athen, I. Hälfte, str. 11.

**) Poněkud jinak soudí Oncken, str. 53, ač na str. 59 negativní ráz panhellenismu dobře postřehl.

***) V Panegyriku, k. 184 nazývá barbarý *φύσει πολέμοι καὶ πατρικοὶ ἐχθροὶ* (též V, 126).

jeho politiky, to má ještě hlubší příčiny. Isokrates pohlížel na Peršany jako na lid kulturně inferiorní. Řekové vynikají dle úsudku jeho kulturou nad barbary (XV, 293, 294), kteří stojí na nižším stupni vzdělání, mravnosti i politického vývoje (srv. na př. V, 124 n.). Dějiny podávají dosti dokladů, že taková nenávisť, jež zakládá se na skutečné nebo třeba jen domnělé superioritě kulturní, bývá hluboká. Tento moment nesmí tedy, myslím, býti u Isokrata podceňován, zvláště uvážíme-li, že kladl tak veliký důraz na vzdělání, že ze slov Panegyriku (v kap. 50): *καὶ μᾶλλον Ἑλλήνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας* zdá se, jakoby vzdělání byl cenil více než původ rodový.

A ještě jeden motiv budí v Isokratovi nenávisť k Peršanům: motiv náboženský.*) Peršané jsou nepřáteli řeckého náboženství. Oni zbořili a spustošili chrámy bohů, což byl v očích nejen Isokratových, nýbrž všech Řeků přečin veliký (IV, 155, 156). Vždyť ještě na sněmu korinthském ohlašuje se válka Peršanům na pomstu za pobožené svatyně! Vidíme tedy, že záští Isokratovo k Peršanům mělo trojí pramen: národní, kulturní a náboženský.

Jest však otázka, zda tato nenávisť, hlavně z minulosti přejatá, byla oprávněna ještě v době Isokratově. Otázka to důležitá, poněvadž některým badatelům zdá se horlení Isokratovo proti Persii historismem, postrádajícím vši životnosti. Aby otázka ta mohla býti správně řešena, jest třeba vyšetřiti, jaký byl poměr politiký v době Isokratově mezi Řeckem a Persií. Dobu tu, velmi dlouhou, nutno však rozdělit dle politické situace ve dvě období, což se dosud opomíjelo. Období první zahrnuje konec století V. a první čtyři desetiletí IV. století, období druhé počíná se nastoupením Filippovým na trůn makedonský (r. 359), čímž politická situace podstatně se změnila, jak dále bude vyloženo.

Přistupme tedy k vyličení vzájemného poměru mezi Persií a Řeckem v období prvním. Počneme líčiti tyto styky — co možná nejstručněji — od dob výpravy sicilské, ježto bylo Isokratovi tehdy 20 let, a mohl již tedy podléhati dojmům událostí veřejných. Po neblahé pro Atheny výpravě sicilské přistoupili Peršané k spolku protiathenskému, a slibivše Spartanům peněžitě příspěvky na loďstvo, obdrželi za to smlouvou miletskou maloasijskou Ionii zpět.**) Od té doby setrvali Peršané až do konce

*) Oncken, str. 53 n. praví: »Der Redner hat es auf einen förmlichen Kreuzzug abgesehen!«

**) Beloch (Griechische Geschichte, II. Band, str. 58) charakterizuje význam této smlouvy těmito slovy: »so wurde der Vertrag von Milet zum ersten Gliede in jener verhängnisvollen Kette von Ereignissen, die den Grosskönig innerhalb weniger Jahrzehnte zum obersten Schiedsrichter aller hellenischen Angelegenheiten erheben sollte.«

války peloponneské na straně Spartanů. Brzy však poměry se změnily, a osud popřál Řekům zasáhnouti do poměrů perských. *) Po smrti krále Daireia II. deset tisíc řeckých vojáků podporovalo usurpační pokus Kyrův proti Artaxerxovi. Osudy těchto vojinů jsou s dostatek známy a proslaveny vyličním Xenofontovým. Tento řecký vpád však nezůstal bez následků na poměr mezi Artaxerxem a Spartany, kteří Kyra horlivě podporovali. Došlo konečně k zjevnému nepřátelství. Spartané přešli k ofensivě a bojovali v Malé Asii s takovým úspěchem, že satrapa Tissafernes byl donucen k míru. Avšak dvůr královský míru nepřál a hodlal zkusiti štěstí na moři. Když však neobvyčejně rázným postupem Agesilaovým uvedeni byli Peršané v Malé Asii do nemalé tísně, uchýlili se k jiné taktice. Proti Spartanům poštváni byli jich nepřátelé v Řecku: Thebané, Atheňané, Argejští a j. Tímto obratným tahem zbavili se Peršané útoků spartských v Malé Asii a přenesli válku do Řecka. Pak bylo postavení jich již velmi snadné. Kloníce se brzy k té, brzy k oné straně, nabyli rozhodujícího vlivu v bojích, které propukly mezi Řeky s novou silou. Nejdříve podporovali Atheňany, pak spojili se zase se Spartany a nadiktovali konečně vysileným Hellenům mír t. zv. královský nebo Antalkidův (r. 386). Bylo to veliké vítězství diplomacie perské: maloasijská města řecká připadla definitivně k říši perské. Marně se tedy prolévala krev hellénská u Marathonu, Salaminy a jinde. Jak těžce to asi nesl Isokrates!

Taková byla politická situace, když Isokrates psal svůj Panegyrikos, v němž poprvé zdvihl prapor války proti Persii. Nebylo to, jak z uvedených fakt vyplývá, rozpoutání zastaralého záští ani politická fráse, nýbrž byla to výslednice skutečných poměrů. **) Byly tu vážné okolnosti, které záští Isokratovo živily a k novému vzplanutí rozněcovaly.

I po míru Antalkidově splétaly se osudy Persie a Hellady se střídavým štěstím. V krátké době dvakrát za sebou (r. 374 a 371) intervenoval král perský mezi nesvornými Řeky ***) a vymohl obnovení míru Antalkidova. Pak přičiněním Epameinondovým vyšinuly se Theby v popředí a se zdarem postavení své obhajovaly. Po mnohém krve prolévání zatoužili konečně všichni Řekové po míru, a prostředníkem mezi nimi stal se zase král perský. Atheňané, Boiotští, Spartané a jiné obce vyslaly vyslance ke dvoru perskému. Tam počalo r. 367 pravé závodění o přízeň královu. †) Král rozhodl ve prospěch Thebanů. Brzy však naskytla

*) O událostech těchto a následujících jedná Ed. Meyer (Geschichte des Alterthums, III. Theil, IV. Buch) ve zvláštní kapitole nadepsané: Sparta im Kriege mit Persien (§ 83—879).

**) Tak soudí též Meyer (§ 923). Viz též Oncken, str. 59, a J. Kaerst, Geschichte des hellenistischen Zeitalters, I. Band, str. 93.

***)) Viz o tom Meyer § 936 a § 940.

†) Meyer § 959.

se Řekům příležitost k odplatě tím, že podporovali s větším nebo menším zdarem odbojně satrapy perské. Tak pomáhali Atheňané i Sparťané satrapovi fryžskému Ariobarzanovi, když se vzbouřil,*) a staričský Agésilas odešel zase do Asie. Leč nebylo docíleno žádných úspěchů.

Ze všeho, co bylo uvedeno, vyplývá, myslím, jasně, že v období prvním politické působení Isokratovo jest přirozeným a případným pokračováním odvěké protiperské politiky řecké.

Jinak však utvářely se poměry politické v období druhém, jež od prvního ostře odlišuje vystoupení geniálního krále makedonského Filipa (r. 359). Tu jeví se ovšem situace podstatně jiná. Řecko ocitá se nyní mezi dvěma nepřáteli: starým, odvěkým nepřítelem, Persií, a Makedonií, vzrostlou náhle činností Filipovou. Že ještě tehdy lid prosycen byl nenávistí proti Peršanům, o tom svědčí tato událost. V letech padesátých podporovali athenští žoldnéři, vedení Charetem, satrapu Artabazu, který se vzbouřil proti králi Artaxerxovi. Artaxerxes však nemínil to trpěti a pohrozil Atheňanům válkou, neodvolají-li Chareta; spolu počal shromažďovati velké vojsko v Syrii a Kilikii. V Athenách vzbudilo počínání to veliký enthusiasmus. Řinčelo se zbraní a deklamovalo o novém Marathonu a Salamině. Jediný Demosthenes zůstal klidný a varoval v řeči o symmoriích spoluobčany své před ukvapením. Atheňané, uznavše platnost jeho vývodů, poslechli a Chareta odvolali. Nicméně ještě tehdy (r. 354) prohlášoval sám Demosthenes (*περὶ συμμοριῶν*, kap. 3): *ἐγὼ νομίζω κοινὸν ἐχθρὸν ἀπάντων Ἑλλήνων εἶναι βασιλέα*.

Situace politická se však zapletla, jak bylo již naznačeno, náhlým rozmachem moci makedonské. Pro řecké politiky nastala dvojí možnost: postaviti se buď proti Persii, nebo proti Makedonii. Obojí politika byla možná, jednu i druhou bylo možno obhajovati. Boj proti Persii doporučovala politická tradice, starý antagonismus národní, boj proti Makedonii větší nebezpečností, od ní hrozíci. Pro toto rozhodl se Demosthenes, pro ono Isokrates, jenž podlehl historismu, který lze vysvětliti hloubkou jeho přesvědčení a konservativností stáří. Byl tedy motiv, jímž Isokrates veden byl ke spolku s Makedonií, čistě národní, vlastenecký. Kdežto v prvním období byla politika Isokratova jistě správná, mohla by v období druhém pokládána býti za nesprávnou, což se vskutku stalo a stává. Leč nám nejde o rozhodnutí, byla-li Isokratova politika správnější či Demosthenova, nýbrž jen o její vysvětlení.

Obraťme se nyní k druhé zásadě politického programu Isokratova, k jeho panhellenismu, a pokusme se nejprve stanoviti, co působilo na vznik a rozvoj této ideje. Již dříve seznali jsme, že hlavní vzpruhou této myšlenky byla touha po od-

*) Meyer § 964.

vetě. Každý jen poněkud prozíravý politik nemohl neviděti, v čem vězelo kouzlo perských úspěchů. Nikoli ve vlastní síle, nýbrž v obratném kořistění z nesvornosti řecké. A z poznání toho plyne jako nutný následek snaha po smíření a spojení všech Řeků, panhellenismus.

Nutno však vymeziti i jiné okolnosti, jež rozvoj ideje té umožňovaly a podporovaly. Již prostředí samo, v němž Isokrates žil, bylo myšlence té příznivo. Kdyby se byl Isokrates narodil ve Spartě, sotva by byl kdy vystoupil s takovým názorem. V Athénách však ode dávna, více než kde jinde, vyvinuto bylo vědomí vzájemnosti hellenské, o čemž Isokrates často zmiňuje se s pochvalou. Z toho ovšem též vysvítá, že Isokrates nevystoupil s ideou novou, poněvadž uvědomili si ji mnozí již před ním. Vědomí vzájemnosti hellenské je v podstatě tak staré, jako kolonisace. *) Není úkolem této práce sledovati historii tohoto hnutí. Zmínky však zasluhuje, že zvláštních zásluh získali si ve službách této ideje řečníci. Víme na př., že sofista Gorgias, učitel Isokratův, v řeči *Ὀλυμπιακός* (pronesené r. 392) vybízel Řeky k svornosti a boji proti barbarům. Také Lysias r. 388, v řeči stejně zvané, vybízel Řeky k společné výpravě proti Dionysiovi, tyrannu syrakuskému. Lze souditi, že řeči těchto mužů nezůstaly bez vlivu na Isokrata, a Koepp (str. 479) přímo praví, že Isokrates přejal celou myšlenku od Gorgia. Význam Isokratův zakládá se pak na tom, že ideu tu nejjasněji vyjádřil a v nové útvary vtělil. **)

Než nejen vnější příčiny (společný nepřítel) budily v Řecích náladu pro smír, nýbrž i vnitřní. Zhoubné následky řecké nesvornosti musily vzbuditi v mužích nestranných přání, aby ustalo se konečně od bratrovražedných bojů. Zvláště v Isokratovi, jenž zažil hrůzy války peloponneské, vznikla zajisté již tehdy touha po odstranění tohoto neštěstí Hellady. Touha ta stupňovala se tím více, čím více se poměry horšily. V první polovici století IV. dosáhla řecká rozháranost svého vrchołu. Může býti divno, že za takových poměrů povstal muž, který poukazoval na zhoubnost toho počínání a radil k svornosti? Zajisté nikoli. Naopak: vystoupení muže takového je nutným následkem těch poměrů. Analogie z dějin tomu nasvědčují. V takovém ovzduší zrodil se panitalismus Macchiavelliův a pangermanismus Fichtův. ***)

Tato rozháranost byla ovšem skutečnění myšlenky Isokratovy valně nepřínivá. To však nás neopravňuje, prohlásiti myšlenku tu hned za utopii. Každá idea musí zápasiti s překážkami. V tom právě je její cena a význam. Kromě toho musíme

*) Viz Pöhlmann, str. 39 n.

**) Srv. Oncken, str. 44.

***) Viz Engel, Isokrates, Macchiavelli, Fichte (Ein Essay). Progr. Magdeburg, 1889.

urážiti, že mnohé okolnosti byly politickému panhellenismu velmi příznivy. Řecko, politicky rozdrobené, pojila jednotná v podstatě kultura. Atheny, jež pozbyly hegemonie politické, strhly na se nadvládu duševní. Attická literatura, umění, a tím i attické cítění ovládlo duševní Řecko. Posléze i attický dialekt stal se řečí spisovnou, když již od počátku století IV. pojila Řeky společná abeceda (ionská).*) Řecko rozrůznilo se tedy sice politicky, ale sjednocovalo se kulturně, jsouc ode dávna spojeno společným náboženstvím. Sjednocení kulturní pak často předchází sjednocení politické. Toho důkazem jest dnešní Německo.***) Množství států a státečků německých spojilo se nebo spojeno bylo v mohutný útvar politický. Vedle zřízení státních jsou zajisté živly kulturní a národní hlavními pojítky soudržnosti německé říše. I tu musila myšlenka sjednocení překonat silně vyvinutý partikularismus, jenž podporován byl i rozdíly náboženskými, existencí samostatných dynastií, odvislostí některých států od Rakouska, Prusku nepřátelského atd., tak že půda pro sjednocení byla tu mnohem nepříznivější než v Řecku. A přece myšlenka Fichtlova stala se skutkem.***)

(Dokončení.)

K rozboru a ocenění básnických prací Jaroslava Langra.†)

Napsal J. Hanuš.

1. Selanky.

Selanky, (prvá ††) samostatná sbírka básnických prací Langrových, vyšly písmem a nákladem Jana H. Pospíšila roku 1830 v Praze a v Hradci Králové. Malá, neúhledná knížka (v malé 8° 192 str.), tištěná latinkou a analogickým pravopisem, věnována

*) Srv. Beloch, str. 526. B. Niese, Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeroneia. I. Theil, str. 22 n.

**) Kaerst (str. 91) neprávem, myslím, tuto analogii zavrhuje.

****) Koepf ve svém feuilletonicky a příliš předpojatě psaném článku pokládá (str. 474 n.) vnější poměry za tak nepříznivé pro panhellenismus, že zdá se mu ten, kdo myšlenku tu obhájí, snůlkem (Schwärmer) nebo mlavkou (Schwätzer). Důvody jeho jsou však velmi vratké.

†) Výňatek z větší studie o Jar. Langrovi.

††) Starší sbírka vybraných selanek a drobných básní, přichystaná k tisku již r. 1827. z neznámých příčin nevyšla, ač dostala cenzurní „imprimatur“ (15. srpna 1827). Viz Sebrané spisy II. str. 612, kde otištěn i obsah její, důležitý pro datování některých selanek a básní.

„Její královské Vysosti, nejosvěcenější kněžně paní Theresii Mathildě z Thurn a Taxis, rozené vévodkyni Velehrado-Strelické, jazyku slovanskému milostivě nakloněné a počíná horujícími verši o spanilosti a slovanství kněžny: „jako růže, jež v bujarém sadě králuje slavně,

Tak Ty se rdiš ve spanilosti božské Čechia plesá, kdy tokem povábným
Dýchajíc rozkoš do dědin Slo- Vyplyne hlahol děda ústy tvými;
vanských.
Sláva Ti, dcero Strelicův a srdcí Větvo královská! Velitelko jemná!
Vládkyně mocná! Slavie modlo!*)

V dvaceti šesti selankách, jež sbírka obsahovala, znáti tři geologické vrstvy. Nejstarší a nejsilnější chová selanky psané za dob studií gymnasijských nebo v Praze před r. 1828. Psány jsou prósou, proloženou „písněmi přízvuknými neb toliko na prsty počítanými“, a nemají ještě vědomých ohlasů a reminiscencí z lidové poesie, ani z české, tím méně z ruské a srbské. Vrstva druhá, kvantitativně nejslabší, vznikla r. 1828 a asi v první polovici 1829. Tehdy Langer upadl v manii časoměrnou a také selanky přebásnil veršem časoměrným. Ale již koncem r. 1829 opět se mu „časoměra tak zošklivila, že nade vším klatbu vyřkl a do kouta vše odhodil“; vyhrabal selanky v starém způsobu z prachu a vydal je roku 1830. Poněvadž však se jich zdálo býti málo, smíloval se nad některými časoměrnými a vmísil je mezi ně (list Vinařickému z 5. února 1833).** Vrstva nejmladší, nehojná, ale kvalitativně nejvýznamnější, pochází asi z konce r. 1829 a vyznačuje se silným vlivem Čelakovského překladů a ohlasů prstonárodních písní slovanských.

Vývojem tímto dostaly „Selanky“ dvojí literární tvář: jednu obrácený jsou v nedávnou minulost českého pseudoklassicismu a rokoka školy Puchmajerovy, druhou však ukazují již také do budoucnosti české poesie, k Erbenově „Kytici“; prvá znamená ještě bezradné tápání mezi cizími vzory, druhá značí návrat domů a zároveň nalezení opravdové poesie.

*

*) V. Sedláček naklonil o Velkonocích 1826 v Řezně dámu tuto češtině, „Od té doby s nevýslovnou horlivostí každodenně 5 i 6 hodin češtině se vyučuje i po cestách ve voze grammatiku v ruce držíc, v češtině se cvičí, při stole po česku s Čechy hovoří a kamkoli v Čechách vkročí, horlivou Čechyni se prokazuje“ (Rozlič. Praž. Nov. 1826, 543.) Jak populární stala se tím mezi českými literáty, patrně z několika básní, jimiž slavena: české a německé básně Sedláčkovy (Rozlič. Praž. Nov. 1826 a 1827; německou přeložil J. Linda), M. D. Rettigové (t. 1827) a j.

**) *Zelená šabka; Učená straka; Opuštěný holoubek* ve vydání z r. 1830; ostatní „hexametry“ a „pentametry“ pohozeny mezi nepotřebné papíry a jen některé zachovány, na př. *Hněv*, jež Langer našel náhodou mezi „darebnostmi, jež matka dávala pod koláče“, a roku 1833 poslal Vinařickému (poopraviv asi pět řádků, které příliš brkaly) pro Musejník.

Ze dvou pramenů napájeli se, ke dvěma vzorům se zbožnou úctou vzhlíželi idyllisté: první básnické školy české, skupené kolem Puchmajera: ke klassické idylle Theokritově a Vergilově a ku příbuzné s ní idylle Popeově a Gessnerově. Sebrání Puchmajerova, Nejedlého „Hlasatel“, Hromádkovy „Prvotiny“, ba i učený „Krok“ hemžil se překlady a ohlasy idyll Vergilových i Theokritových, pastýřských zpěvů Popeových a zvláště přesládlých idyll Gessnerových. Jmenovitě Gessner, svým rokokovým duchem a smyslem pro přírodu nejmodernější ze všech, nabyl veliké obliby; nejen u nás, nýbrž i jinde byl dlouho módním, typickým představitelem idyllu. J. Nejedlého překlady idyllických románů Gessnerových, překlad Hankův (1819) a J. Nejedlého (1829) „Idyll“ Gessnerových jsou význačným dokladem této obliby.*)

Gessnerovský idyllismus ovanul tudíž Langra již při prvních krocích do české poesie, tím spíše, že prvním jeho vůdcem byl J. Chmela, učitel Langrův na gymnasiu královéhradeckém, přítel Hankův a nadšený ctitel i překladatel Gessnera.

A jak mocným dojmem působil Gessner v překladě Hankově na ducha Langrova, vyrůstlého v pastýřské, rolnické, rybářské idylle bohdanečské, vyčítáme z jeho „Selanek“, zvláště starších. Celou stupnici napodobení lze tu rozpoznati, od zřejmých ohlasů více méně věrných (*Kozonohý Lesoň: Zle odměněná milost*) až k pouhým reminiscencím, sotva znatelným.

Duch i nálada, vyumělkovaný dávnověk s theatrální stafáží bohů, bohyní, bůžků a báječných bytostí, pojmenovaných i bezjmenných (bohové, nymfy, fauni vedle Pana, Ceres, Venuše, Amora atd.), jež uctívány jsou v posvátných hájích, při zasvěcených dubech atd.; pozadí pěkné plodné přírody: luk, polí, potoků, křovin, hájů; jednající osoby, samé ryjící, sentimentální pastýřky, pastýři, rolníci, myslivci, jejichž prostý, spokojený život v chaloupkách ze slámy a třtiny téměř vyplňuje zpěv, hra na píšťalu a hlavně strasti a slasti lásky; skrovňoučký děj, vyznívající často moralisticky; básnická prósa, sloh, dikce, zvláště význačná přirovnání — vše to ješť v Langrových „Selankách“ v podstatě gessnerovské.

Ale namnoze jen podstata, často pouze motivy přejaty z Gessnera. Již v nejstarších selankách (na př. *Milotoř a Belka*) postihl Langer, že cizí, anticko-rokokové prostředí Gessnerových

*) Jak smýšlelo i vzdělanější čtenářstvo české o Gessnerovi, významně tlumočí list Kamarýtův, psaný Čelakovskému 13. srpna 1829. Posuzuje překlad „Idyll“ Gessnerových od Nejedlého (v ČCM 1829) napsal totiž Čelakovský plným právem: „Bodejž taková pilnost a péče obrácena byla k něčemu platnějšímu, než jsou tyto plody fantasie ochablé a bezživotné.“ Kamarýt odpověděl na to, že „lo vyjádření celou českou literaturu by v hanbu obléklo“ a že „zastyděl se velmi čta to... Není možná, aby kdo nejnevinnější, nejněžnější Gessnerovu báseň tak hanebně pojmenoval, leč by sám byl fantasie nejvyš ochablé a bezživotné“.

„Idyll“ vyšlo z módy, i hledal za ně modernější a národnější náhrady.*) Našel ji v českém pohanství, jak poznal je v prvých výtvorech romantiky české, jmenovitě v Lindově „Září“, a v jejím hlavním prameni, v Hájkovi.***) Celý česko-pohanský dávnověk „Selanek“ s bohy a duchy, „věstei šedých věků“, vypravujícemi, jak otcové naši přišli do této tiché doliny, nebo o slícném Světovidu neb o pěvci Lumíru, s jmény pastýřů a pastýřek, rybářů a rybářek (těchto není u Gessnera!) jest tudíž v obsahu podivnou syntesou Lindova fantastického romantismu a Gessnerova lži-klassicismu.

A též ráz i vzory prozrazuje také forma slovesná, v níž všude proráží napodobení slohu a dikce Gessnerovy, ale zároveň také četné reminiscence z dikce a novotářského jazyka „Záře nad pohanstvím“, jak to vytýkal již Čelakovský v recenzi „Selanek“ (ČCM 1830).

Vedle těchto četných prvků cizích, napodobených, nacházíme v „Selankách“ také několik rysů původnějších, ač i tu Gessner a Linda podali aspoň motiv. K charakteristice dávnověku užil již Linda v „Září“ všelikých lidových pověr, obyčejů, bájí atd. Langer činí podobně a vybírá tento materiál z bohaté, zachovalé tradice rolníků, pastýřů a rybářů na Bohdanecku. Tím „Selanky“ bezděky kreslí také kulturně-historický obraz bohdaneckého Polabí.

Jiný zajímavý rys shledáváme v přírodních popisech „Selanek“. Gessner a Linda byli tu opět jeho vzory. Ale ti spíše jen Langrovi otevřeli oči pro půvaby jeho rodného kraje, jenž jest přírodním pozadím jeho selankové utopie, a naučili ho básnický zobrazovati krásy jeho. Záhy ukázal se Langer žákem velmi schopným. Rámec přírodních jeho obrázků, malebných, živých, náladových, jest cennější, než selanky samy, dýše z něho opravdová poesie, již v „Selankách“ jest tak málo.

Podobně svěží oasou v suchoparu strojené, nepravdivé, až nechutné fantastiky starších „Selanek“ jsou posléze místa, která jsou výrazem romantické lásky Langrovy, jež tají se tu pod jménem Běla. Jak těsně souvisí „Selanky“ s touto tajemnou epizodou, vysvítá, tuším, již z úvodu, kde básník napovídá, že „těchto několik písní a pohádek za dlouhých večerů povídala mu mladá Běla milenka“. V obsahu „Selanek“ proniká láska ta často

*) Dosti možná, že Langer přiveden byl k této změně také samým Gessnerem, jenž v předmluvě „k čtenářům“ napsal, že „básnění idyllické nabývá zvláštní výhody, kladou-li se jednání ve vzdálenější světa časy; dosahuje tudy vyššího stupně podobnosti k pravdě, protože se nehodí na časy naše, kdežto rolník trpkou robotou podmaněn, knížeti svému a měšťm nadbytek svůj odváděti musí, a utiskováním a chudobou nemravný, lstivý a zarputilý se stává“.

**) Kronikou Hájkovou (a Pelclovou) Langer mnoho se obíral a také jinde z ní čerpal a jí hájil (viz Rybičkovu „Vzpomínku na Jar. Langra“ v „Lumíru“ 1861).

a nejednou hloubkou, opravdovostí, vřelostí svou rozráží strojený obal selankový a působí svěžím, mocným dojmem, jenž není bez poetické síly (*Podzimek; Bělině*).

*Gessnerův pseudoklassicismus i rokoko a romantika Lindovy ‚Záře‘ jsou význačnými prvky všech selanek Langrových asi do polovice r. 1829. Langer sice znal také selanky Čelakovského (některé vyšly v Dennici 1825, vyd. Chmelou!), napodobil je (na př. *Zkamenělé stádo*), ale vliv ten téměř mizí, tím spíše, že i na selankách Čelakovského zůstalo mnoho z jejich vzoru, Gessnera. V této době nastává významná změna, a sice vlivem Čelakovského ‚Ohlasu písní ruských‘, jenž právě tehdy vyšel. Langer, jenž četl jej již v korektuře, byl jím nesmírně nadšen. Ještě roku 1834 vyznívá nadšení to z horující chvály, již jej zahrnuje: jest mu ‚pokladem a posud nejnárodnějším a snad i nejlepším plodem našeho novějšího básnictví, největší chloubou naší nynější poesie ... co se formy týče, ruským básním, jež mu byly školou, všudy se vyrovná, co pak se vnitřní, čistobásnické ceny dotýká, velice je a naskrze všechny předčí‘ (Sebr. spisy II, 12 sl.)*. ‚Ohlas‘ přivedl Langra na stopu toho, co dotud marně byl hledal v Lindově ‚Záři‘: na stopu básnické formy, sice stále ještě fantastické, ale ryze národní, slovanské, zcela moderní a zároveň dobře se hodící jeho vzdělání i talentu, jemuž nedostávalo se tvořivé síly, originality.**)

V několika selankách, psaných patrně v druhé polovici r. 1829, Langer pokusil se již o tuto novou formu v několika variacích. Nejprostějším pokusem byla *Srbská hádanka*, milostná idylla v duchu srbských písní (vyjímaje počátek, jenž souhlasí s ruskými písněmi).

Složitéjší byla selanka *Bludná světélka*. Do rámce selankového vpletena tu jednak pohádka o hezké rybářce, smyšlená sice, ale v duchu lidovém podaná, a dále píseň balladická o rybáku Kalvodovi, jenž spěchá k milé, a ač varován jest sovami i prorockým dubem před bludnými světélky polabskými, pustí se přes rozvodněné Labe, v němž zahyne. Ballada tato, složená v nerýmovaném pětistopém trocheji, napodobí zřejmě národní byliny ruské:

Co to letí ze tmavého lesa?
Zelený to sokol? čili orel?
Černý orel v soumraku večerním?
Aj, není to sokol, ani orel,
Ale Kalvod je to, rybák mladý ...

*) Vlivem ‚Ohlasu‘ zabral se Langer také do studia ruských bylin, jichž několik přeložil do češtiny.

**) Dostí možná, že byla tu také účast Palackého, tehdy důvěrného rádce Langrova, jenž pokládal ‚Ohlas‘ za nejušlechtilejší — vedle ‚Slávy Dcery‘ — plod básnický v novější literatuře naší a vřele jej i národní poesii doporučoval k následování básníků místo stále ještě vládnoucích vzorů a forem mrtvé ódy, elegie, idyllu a p. (ČČM. 1830, 108 sl.)

Nejvýznamnější v tomto ohledu jest však *Zdřevěnělý pastýř* ne tak dvěma písněmi milostnými v duchu národním, nýbrž pěknou balladou o pastýři Rudošovi, jenž hořem proměnil se v brízu, a o pastýřce Jaře, která dostavši o tom zvěst od vělérku, zemřela touhou po něm. Ducha, tón i formu lidové ballady zachytil tu Langer již dosti šťastně:

A když hezká Jara
Ta slova slyšela,
Po všech stránách
smutně
Tu brízu hledala.
Její květné tváře
Blednouti počaly;
Její pěkné ruce
K nebi se zdvihaly;
Její modré oči
Ruče zhasnaly.

A když ji tu mrtvou
Našlo jarní Jitro,
Rychle k ní poslalo
Hejno větérecků.
Ti pak ji zanesli
Pod tu bílou brízu,
A do kypřé země
Hrobek vykopali,
Do toho hrobečka
Jaru zahrabali.
A nad tím hrobečkem
Smutně jsou zpívali.

O půlnoční době
Teskně obletují
Vůkol bílé brízy
Dvě modrá světýlka.
Ale ta světýlka
To jsou její oči,
A ty oči modré,
Čemu ubíhaly,
To nyní hledají.

Jinou variaci pokusů shledáváme v *Pověsti o vodníkovi*. Do rámce Gessnerovské idylly vložil tu totiž Langer vypravování o vodníkovi, jenž uchvátil Jarvoda a zanesl do své vodní říše; tam zamiloval si Jarvod nejmladší dceru vodníkovu Bělici, pomocí její vykácel les a posléze s ní šťastně utekl. Prvým pohledem postihujeme ve vypravování volný ohlas lidových pověstí a pohádek, ohlas, jenž ovšem naivní prostoty a básnické působivosti lidové pohádky ještě nedosahuje.

Ale že i tu Langer uhodil na správnou cestu, vysvitá z posledního, nejrozsáhlejšího a literárně i básnicku nejvýznamnějšího pokusu, z veršované „starožitné pověsti národní“ o *Devateru krkavců*. Cizí, vetých balast Gessnerovské idylly téměř úplně mizí a zbývá pouze volný, s epickou šířkou provedený ohlas známé lidové báčorky. Duch i tón lidový většinou (ale ne všude!) šťastně zachycen a napodoben jednak podle pohádek, z nichž užito hojně motivů, a jednak podle ruských bylin, jak svědčí přčetné reminiscence v jazyku, ve slohu, v díce i v celé básnické technice. A stejně významná jest tato veršovaná pohádka i po stránce básnické.

Ač v obsahu i formě zůstalo mnoho začátečnické drsnosti (srov. na př. líčení fantastických stařen měsíce, slunce, větrů, jež směšnou karikaturou působí náramně komicky, nikoliv hrozně!), patří *Devatero krkavců* k nejlepšímu, co Langer napsal, a při vši fantastice dýše z nich častěji svěží, opravdová poesie, již dnešní čtenář tak málo nalézá v přeskádlých, strojených, neživotných selankách starších. *)

*) V témž asi smyslu referoval o „Selankách“ Čelakovský v ČČM. 1830, napsav, že „sbírka tato o zvláštních schopnostech spisovatele svědectví vydává, ačkoli pěkní darové jeho k básnictví mnohem větší naděje pro budoucnost dávají, nežli vskutku

Ještě významnější jest literární a historická stránka těchto pokusů Langrových. Po dlouhém bloudění v cizích, přestárých formách, o jejichž zmodernisování, znárodnění marně se pokoušel, našel vlivem 'Ohlasu' Čelakovského formu, plně vyhovující jeho talentu, a zároveň moderní i národní: formu ohlasu lidové písně, ballady a pohádky. Vytříbiti tyto formy k umělecké dokonalosti, vlít do nich ryzí poesii, Langrovi se ovšem nepodařilo, ježto básnický vývoj jeho byl přerušen, ba na vždy zničen katastrofou, jež jej právě tehdy stihla. Ale svými pokusy byl aspoň průkopníkem básníka, jenž výše té dospěl, K. J. Erbena, jehož skvostná 'Kytice' (jmenovitě 'Poklad') četnými reminiscencemi výmluvně dosvědčuje, že Langrovy pokusy byly Erbenovi prvou školou.*)

2. Drobná didaktika a lyrika Langrova.

Týž básnický profil a obdobný vývoj, jež shledali jsme v 'Selankách', zrať se také v Langrových drobných verších didaktických a lyrických. Patříce k nejstarším pokusům — některé sahají až k r. 1823 — mají ovšem po skrovný zřnek opravdu poetických, ale pro literární historii nejsou bez zajímavosti. Totéž bezradné tápání ve formách vyšlých z módy a napodobení vzorů méně než prostředních, jež našli jsme v 'Selankách', charakterizuje také tyto pokusy a znova svědčí, jak skrovná byla tvořivá síla Langrova. Jako ovijivé byliny potřeboval vždy opory; sám nedovedl vznést se do výše pravé poesie, raziti si vlastní cestu, stvořiti nové, vlastní formy.

Takovou oporu našel pro svou drobnou didaktiku a lyriku v učiteli Chmelovi, dále v básnické škole Puchmajerově a poněkud i v družině Jungmannově. Ještě v prvních letech pražského pobytu, jenž nutně rozšířil básnický obzor Langrův, nacházíme, pokud to lze sledovati, pouze ohlasy starších forem, známých z Puchmajerových 'Sebrání' a 'Hlasatelů'. Místy znáti také vliv Gessnerových idyll, od nichž i milostná lyrika vypůjčuje si masky nyjících pastýřů a pastýřek atd. Poesie Kollárova a Čelakovského jako by téměř pro lyriku Langrova tehdy neexistovala.

jíž tuto se docílilo'. Za nejzdařilejší pokládal 'Zkamenělé stádo', 'Pověst o Vodníkovi', 'Zdřevěnělý pastýř' a zvláště pověst 'O devateru krkavců'. Kdož by nezádal více podobných prstonárodních báchorek takovým způsobem vypravovaných čítati?' (Str. 215.) Více než kritický Čelakovský horoval přítel jeho Kamarýt v listě Čelakovskému 16. února 1830: 'Ta starožitná pověst národní mou duší nad míru zatrásla . . . Jest-li ta báseň původní, básník její mistr, a ten kus by zasluhoval do všech jazyků býti přeložen'.

*) Není nezajímavo, že v Langrově 'Čechoslavu' otiskl Erben své básnické prvotiny.

Nověji Boh. Klímšová napodobila 'Devatero krkavců' v pohádce 'Miloslav a Lidunka' v 'Knize báchorek a povídek'.

Ke vzoru Chmelovu hlásí se zřejmě básničky dětské, pěkné bajky pro děti, hádanky, nápisy, veršovaná přání a podobné drobnosti, patrně první pokusy veršovnické.

K nim řadí se formou neobratnou i obsahem školácky mělkým básně didaktické, *Náboženství*, *Ctnost*, *Nářek* a j.

Zajímavější jsou básničky popisné, *Jitro*, *Večer*, *Bouřka*, jejichž vzorem byly, tuším, přírodní obrazy Polákovy, jak soudíme i z tendence, již popisy tyto vyznívají: jitro krásné přirozenosti budí vděčné city k božské dobrotivosti a večerní hvězdy ukazují k sídlu Tvůrce mocného, v němž nesmrtelný duch teprv dojde svého bytu.

Nejhojněji však zastoupena jest anakreontika. Kolik ta poutala Langra, zřejmo z toho, že ještě r. 1830 obíral se četbou Anakreonta. A jak těsně souvisí Langrovy „anakreontky“ s básněmi školy Puchmajerovy, zřejmo již z dívčích jmen Pinka, Líška, Lavelína, Lenka, jež byla tak populární mezi prvními českými anakreontiky.

A stejného původu jest také obsah i forma písní Langrových. „Dokud jsem nezkusil vína — pěje v básni *Obsah mého zpěvu* — z úst mně plula slova váhavá; v srdci pusto bylo, pokud jsem neznal Pinky. Však víno a dívka mne uzdravily: víno rozvázalo jazyk, láska vyjasnila duši; proto mé vartyko má, dokud žít budu, znít jen k slávě dívky mé a vína.“ Prvým pohledem poznáváme v písni ohlas Puchmajerovské anakreontiky; a stejně zní časoměrná dithyramba *Noah*, báseň *Jaro* („poživejme svého mládí: pějme, milujme nevinně, růže trhejme, dokud kvetou nám“), *Příteli H.* [ankovi?] („Mé stepilé, ach! vartyko Lásku jenom, zpěv slavíka A prehavý tok pramínků Milčíných, A bělavého měsíčku Lesk a milounekých palouků kvítky a sladkou domácnost slavit chce“), *Pospolita* („Kdo chce Čechem býti, má po česku pít!“) a j.

A že Langer i ve formě řídil se staršími vzory, patrně již z antické stafáže mythologické a četných klassických reminiscencí: Najas, Fébus, Aurora, Mlék s toulem a bílými peroutkami, Lada, bohyně v Olympu, nymfy atd. objevují se ještě zhusta i v Langrových písních.

Vedle shod nacházíme však také rozdíly. Anakreontika Puchmajerovců byla papírová, pouhá hra rozumu a obraznosti. Jinak u Langra. Ve většině jeho veršů cítíme, že jsou ohlasem vřelého srdce, rozvlněného opravdovými, prožitými city. A touto vřelostí, neličeností, bezprostředností povznášejí se druhdy k opravdové poesii, prosté, ale působivé (*Neznámá*; *Večer*). Ba někdy, ač zřídka, básník přemožen hlubokým citem zapomíná na své anakreontické vzory a vkládaje cit svůj v rámec přírodní nálady blíží se bezděky tónu, formě a řeči prosté písně lidové (*Laštovička*). Ale shody ty jsou celkem vzácné, nahodilé a bezděčné. K vědomému napodobení lidové písně dospěl Langer

teprve později (asi r. 1829) a opět nikoliv sám, nýbrž popudem Čelakovského 'Ohlasu písní ruských', jež tak mocně působil tehdy také na jeho 'Selanky'.

Svědectvím toho jest pěkná milostná báseň *Touha divčí* (Čechoslav 1830), jež již počátkem prozrazuje vliv ruských bylin:

Co to pláče na zeleném břehu,
Na břehu pod růžonosným keřem?
To nepláče lyska, ani labuť,
Labuť bílá s pěkným táhlým hrdlem,
Ale Běla je to, dívka mladá ...

Nejlepší milostné písně této doby napodobí formu krakováků. Vedle formy proniká změna také v obsahu. Asi do této doby spadá totiž výše zmíněná romantická láska Langrova, jež tím hlouběji zasáhla jeho duši, čím byla beznadějnější. A vlivem tohoto hlubokého citu milostná lyrika Langrova se prohlubuje. *Jarní sen* (Čechoslav V, 32), v němž básník svou milostnou touhu zrcadlí v pěkném, náladovém obraze přírodním, *Řecnivost* (t. 1830, sv. 3), dcera Lásky, jež vraždí vlastní matku a hubí lidské blaho, *Nářek*, dojemná elegie první lásky, prvního mládí a jeho krásných snů, jsou básnickým ohlasem této nešťastné lásky.

Obojí vliv vrcholí ve verších nadepsaných *Hraběnce* *** na *památku*. Jest to 18 drobných básniček, 8 veršových (po třech trochejích), ve formě patrně napodobících prostý krakovák, v obsahu tlumočících tragédii jeho nešťastné lásky, a to tak prostě a tak vrouceně, že místy bezděky upomínají na milostné písně Hádkovy; jsou však ještě tklivější, a bol jejich, jemný, ale hluboký, dojíhá svou upřímností, nelíčeností:

Když jsem ondy večer
Seděl podle tebe,
Myslí jsem, že anděl
Padl ke mně s nebe!
Neodletuj ještě
A zůstaň radš tady,
Kde ty bydlét budeš,
Bude nebe všady!

Ach proč tu na světě
Všecko mine, hyne —
I ta skrytá rozkoš
Jako voda plyne;
Vemte koni obrok —
Však vám nezakluše,
A já nyní chodím
Jak tělo bez duše.

Psány věru ze srdce, jež v přírodě hledá odlesk svých hnutí, a obsahem i formou úzce souvisí s Langrovými 'Krakováčky', kde již názvem napověděl sám Langer těsnou souvislost svých veršů s písní lidovou.

Za prvních let trvalého pobytu v Bohdánči zavedl Langer veselé merendy, pořádané o prázdninách, k nimž scházelo se mnoho hostů z Pardubic, z Chrudimě atd., jmenovitě studentů. Tanec tvořil nejdůležitější část těchto veselých zábav, předchůdců známých besed, jež tolik přispěly k národnímu probuzení v Praze i na venkově. Ale nenárodní, kvapné tance, u nás tehdy módní, nelíbily se Langrovi a proto pokusil se uvésti v ně novotu,

vlastně vzkřísiti, co slovanský tanec někdy charakterisovalo, ale časem zapomenuto: zpěvy. Pohnutku k této zajímavé novotě našel patrně u Čelakovského, jenž ve sbírce slovanských písní přeložil 6 krakováků. Návod k jich užití nalezl snadno v polské literatuře, na př. v povídce 'Vous kotlařík', již sám přeložil z polštiny pro Čechoslava 1830, I, jest popis polského tance s milostnými krakováky. Když Langer pokusil se takové tance se zpěvy uvésti v život, velmi se líbily. To přimělo ho, že v merendách je zavedl, a aby více bavily, sám nové písně podle vzoru krakováků skládal. Brzy byl v tom nevyčerpatelný a často prý improvisoval nesčíslný počet krakováček, v nichž opěval právě odbývanou merendu aneb slavil přítomné dívky a paničky; někdy i humoru uzdu pustil a vzbudil všeobecný smích a veselost (viz zprávu Hajnišovu v Sebr. spisech Langrových II, 549 sl.). Písně tyto záhy se šířily po okolí a ovšem také pozměňovaly; proto Langer se odhodlal vydati tyto výlevy 'okamžitého citu' tiskem.

Tak vyložil sám Langer původ svých *Českých krakováček*, otištěných v Musejniku 1835. Ale nepřiznal všeho, leda zastřené. Takovým zastřeným doznáním jest již heslo, přejaté z krakováku Čelakovského: 'Kto nie umie wzdychać, miłość go nauczy', charakterisující bolněmilostný obsah a motivy téměř všech těchto písní. Obdobné místo jest v doslovu, kde Langer žádá, by mezi písněmi nikdo nehledal jakési spojenosti neb jaké opravdivosti, jelikož z více než jednoho předmětu a nejvíce z několika veselých a smutných snů původ svůj vzaly. Již heslem i doslovem tímto napověděl Langer přímo i nepřímě, že krakováčky jeho tají v sobě kus skutečné, ale úzkostlivě skrývané tragédie jeho srdce. Jsou tudíž pendantem k milostným selankám o Běle a k milostné jeho lyrice z pozdějších let pražských, a zvláště blízcem vroucích, pěkných veršů *Hraběnce* *** na památku.*) Tyl ve vzpomínce na Langra naráží na básně, kde Langer vyslovil svou lásku; krakováčky a zmíněné verše bezpečně k nim patří v první řadě; jsou většinou vskutku, čím básník sám je jmenuje: 'smutné lásky hrany, srdce mého hlasy'.

S tímto intimním původem většiny krakováček souvisí význačná přednost jejich: ze všech vane nelíčený, ale hluboký, opravdový, vroucí cit, převahou bolný, ale prostý vši affektace i přesládlé sentimentality. Cítíme, že vesměs trýskají z hloubi srdce, než prvý, nejprudší bol opanovalo resignaci. A také jinému úskalí dovedl se básník vyhnouti: jednotvárnosti, monotonnosti; jeho písně zní celou stupnicí citů a nálad, předvádějí řadu situací a obrázků, prostých sice, ale působivých svou životností, vřelostí; i tam, kde situace sotva byla prožita ve skutečnosti, prožil ji

*) Dostí možno, že psány v téže době, a to snad ještě v Praze, anebo brzo po odchodu z Prahy, kam lépe se hodí. Také Tyl připomíná, že již r. 1834 při návštěvě Langra našel u něho 'staré krakováky'.

básník v své duši a tím jí dodal poetické reálnosti. Všim tím působí písně tyto mocný, sympatický ohlas i v duši dnešního čtenáře.

Ale nejen obsah, také forma těchto písní je zajímavá, významná. V celém duchu, v zrcadlení milostných citů v obrazech přírodních, v dícei a v jazyce shledáváme zřejmé ohlasy, až variace lidové písně:

Co pak to ten ptáček Na dubě povídá?
 Že prej se hoch směje, Jak děvče uhlídá;
 Ach ty, ptáčku, ty lžeš, My se dnes potkali,
 A ty moje oči Dív že neplakaly.

Nebo:

Letěla husička Přes hlavu vysoko.
 ‚Pověz mi, jak je už Má milá daleko?‘
 Již za pátým lesem A za třetí řekou
 A z těch mladých očí Dvě slzičky tekou.

Rovněž:

Žezulička smutně Na buku kukala,
 Že se mně, ach, že se Má milá provdala;
 Provdala, provdala, Smutnou svatbu měla,
 V chladné ruce křížek, Růže vůkol čela.

Básnickou cenu svých krakováčků nekladl Langer vysoko: ‚konečně krakováček vůbec nic velkého není‘; také písně tyto nejsou prý vlastně ani pravé krakováčky, a jen pro podobnost a z nedostatku jiného názvu je tak pojmenoval. Proti této skromné autokritice Langrově zdá se nám, že naopak tyto krakováčky a jeho pozdější drobná lyrika milostná vůbec patří k nejlepšímu, co napsal, ba k nejlepšímu v milostné lyrice té doby vůbec. V drobné, prosté, intimní písni v duchu národním Langer našel teprve svou vlastní formu lyrickou, kterou marně hledal v selankách a v anakreontice. Proto také tyto písně byly tak milé i nejmladší generaci let čtyřicátých, jež vycitovala z nich téhož ducha, jaký vanul z písní Máchových, Nebeského: ‚Mácha, Langer, Jablonský a Nebeský byli tehdy heslem mládeže,‘ pověděl Frič v Pamětech (II, 11), nazýváje Langra, ovšem neprávem, ‚důstojným stoupencem Máchovým‘ (I, 112).

3. Kopřivy.

Idylla tak upřímně míněná a vytryskující z hloubi duše, jako jsou aspoň některé Langrovy ‚Selanky‘, má rodnou sestru, satiru. Obě rodí se z téže půdy, z rozporu básníkovy se skutečným, reálným světem a životem. V idylle básník svůj ideál, ehož nenachází v životě, zobrazuje přímo, vybírajě k tomu látku ze starých pověstí a bájí o zlatém věku lidstva, o blažené Ar-

kadii nebo z prostého, neporušeného venkova, v duši jeho, ve vzpomínkách na mládí do růžova zabarveného. Satira spěje za týmž ideálem nepřímou, stavíc na pranýř a bičující vše to, co kolem básníka s ideálem tím nesouhlasí, jemu se přičí.

Nemůže nás tudíž nikterak překvapovati, že z téže duše, z níž vyplynuly sladounké, horující selanky, současně také vyrůstaly ostré, palčivé satiry.

Jak hluboko tkvěla satira v duši Langrově, ukazují již jeho nejstarší básnické pokusy, v nichž každou chvíli ohlašuje se příští satirik.

Mezi prvními pokusy připomínají se již veršiky ve způsobu Blumauerově, satirické jsou jeho nápisy (*Nevinná žena; Čehož bychom neměli* ironisuje, že máme svého Corneilla a Racina — ve Vránovi a Kořínkovi; *Nový Abderitis* bičuje hádky pravopisné atd.), satirou čpí leckterá báseň lyrická (*Krásá dívky; Všeťeňný; Mílkova prosba* a zvl. *Zjevení Jupiterovo*).

Rovněž v selankách, a to starších nejednou zaslechneme ostrý zvuk satirické struny a nezní nikterak nepřijemně, naopak jest milý v té přesládlé, sentimentální, monotonní melodii jejích. Tak na př. v selance *Kozonohý Lesoň*, kde tento zamilovaný netvor hrozí s plácem Lužaně; „Když ty mne nechceš, já tě — abysi to věděla, ukrutná! — že tě taky necheil A kravičky z outrpnosti nad jeho žalem dokořán své huby otvírají a Lesoň ve plačtivém zajíkání běžel do lesa, takže pro slzy ani cestu neviděl a brkal často, a zdálo se, jakoby přšelo, kudy se motal.“

V ovzduší pražském, jmenovitě vlivem Čelakovského, jenž tolik působil na selanky i lyriku Langrovu, také záliba v satíře rostla — reminiscence ruských bylin a Ohlasu na př. ve Sněmu a bitvě u Jezerky a výslovná narážka na „Literaturu krkonošskou“ v satíře „Nářek zamilovaného mládence“ (Čechoslav 1830, I. sv.) vliv ten zřejmě potvrzují — a již r. 1829 dala vznik několika satirickým básním, jež otištěny byvše v Musejníku (1829, 1830 a 1831), založily básnickou pověst jeho. Byly to známé a své doby (i Čelakovským a Jungmannem) slavené *Kopřivy*, po nichž Langer dlouho býval zván *Kopřiváryusem*. Vyšlo jich celkem deset; jednu censura škrtila, ale otištěna v „Sebraných spisech“. Je zajímavé, že právě škrtnutá byla vlastně z nejkrotších. Mířilať tato *Žádost a rada mondrého mládence* svými hexametry časoměrnými na zlataktivost a nevěrnost žen, thema Langrem a všemi tehdejšími satiriky (zvl. Lindou) tolikrátě modifikované:

Máš zlato? Dosti na tom: přizvoni ono tobě nevěstu;
Kup jen pěkný chlív, a kráva ti tam sama půjde
K trávolibým jeslím, snad i ku žlabu naplněnému : . .

Ovšem pak ale třeba pilně hlídati, zvláště je-li to dívka pěkná, hlídati ve dne v noci, nepít a nejísti a jen se báti, pokud nebude zřízena assekurací pěkných panen,

Neb' stavení dřevěné člověk hotoví milující,
A pět let co vystavělo, to shoří v noci jedné.

Většina „Kopřiv“ měla mnohem palčivější thema pro tu dobu, thema vlastenecko-politické, ovšem k vůli censure nezasvěcenému oku ukryté v roucho fantastické, pro Langra tak charakteristické (báje, bajky a pod.).*) Kopřivy tohoto obsahu, *Vidění noční*, *Učený pes*, *Sněm a bitva u Jezerky* a *Žižkův dub* patří k nejlepším a nejsmělejším, ač pro dnešního čtenáře nemají té zajímavosti, jakou měly své doby.

Ve *Vidění nočním* i bez brejlí básnickových poznáváme smutný obraz toho, co dalo se s českým národem od bitvy Bělohorské návodem jesuitů:

Kol a kolem černé plémě sedělo,
A s kyselým smíchem hledělo,
Kterak si tu počínati bude
Statných lvů celičká rodina.
A mé ucho neslyšelo nic než řev,
A mé oko nevidělo nic než krev.

Záhadnější jest *Učený pes*, jehož příběh „na výstrahu těm, jenž chybně Boží tvory nutí k umělostem, a to krutě, proti jejich přírodnostem“, naráží, tuším, na krutou, násilnou germanisaci a obrození českého lidu.

Podobný smysl má *Sněm a bitva u Jezerky*. Ač také zde ironie velmi jest zahalena, pochopilo ji české čtenářstvo, jak patrně z listu Vinařického (elakovského) z 20. března 1830: „Langerův sněm a bitva u Jezerky má bradu, kteráť pálí nad Kopřivy. Bez mé vůle pomyslil jsem sobě na bitvu Bělohorskou s okoličnostmi tehdejšími.“

Že výklad ten byl správný, vysvítá z básně *Žižkův dub*, jehož ani čas, ani hromy, ani větrové neporušili, by pomněli potomkové, že v oboře české rodili se lvové, před nimiž se chvěli národové! Nyní tomu již sto let, co dub ten neviděti, a tak splnilo se dávné vidění Jiříkovo:

Že dříve než odletí —
Ani nevím které — století,
V naší pěkné vlasti, v zemi české,
Zajde všecko slavné, všecko hezké,
A radost se v žalost promění. —
Dobřes prorokoval, slepý děde!
Matka naše na herce si jede,
K žluči nám a jiným k posměchu;
Nebe vzalo nám i útěchu —
A kde lvů se dřív ozýval řev,

*) I ve vlastních bajkách Langrových tají se často podobná tendence, na př. v bajce *Svatba*, tlumočící touhu po vzájemnosti slovanské, *Jezero*, *Sokol*, *Rolník* a j.

Kde jen pro pravdu, ná způsob vod
 V plném nadýmání valila se krev;
 Tam se nyní zaječí a liščí pyšní rod;
 Ba i samy řeky, Labe, naše Vltava,
 Orlice okřídlená a prudká Sázava ...
 Hnijí skoro teď, a zdá se — páchnou umrlčinou!
 A tak v pěkné vlasti, v zemi české,
 Zašlo všecko slavné, všecko hezké ...

Pak přimýká opět k pověsti o dubu. Kováři, aby stačila jim síla na šípy a meče, z dubu Žižkova brali si topory. To řemeslo zdědili potomci, jenže místo ocelových mečů kovají verše:

Teď je kovářiků příliš, až bez míry,
 Kašlí hymny k base, neznajíce lyry;
 Každý, kdo pět prstů má, teď sedě
 Kove verše z železa i z mědě,
 A div divu! — nohy frašně skákají,
 Ač ni žil, ni citu v sobě nemají.

Jednorožců rod jest vlastně jen částí velké skladby *Boj zvířat*, jejíž nástin našel se v pozůstalosti Langrově (viz Sebr. sp. II. 594 sl.): Lev svolal svou chasu do boje proti ptačtvu; tu povstane pyšný rod jednorožců i vyžádá sobě, aby půtku sám svedl. V krvavé bitvě té zvítězilo ptačtvo, jednorožci do jednoho pobiti, a tak se vyplnilo, že kdo zpupně čelo staví, jen sobecky po cti lakotě, v síré zajde mrákotě. I tato báseň naráží, tuším, na tragické vzbouření stavů českých v druhém desetiletí XVII. stol. a vyhubení české šlechty.

Vedle narážek vlastenecko-politických nacházíme v Kopřívách satiry čistě literární. Že i tu tanul Langroví na mysli vzor Čelakovského, patrnó z výslovné narážky na spisovatele „Krkonošské literatury“ ve skladbě Kopřívám příbuzné, „Nárek zamilovaného mládence“ (v Čechoslavu 1830, sv. I.).

V literární satiru vyzněl již *Žižkův dub*, namířený proti záplavě špatných veršů českých. Stejnou myšlenku má *Dřevěný pták*: Lumír tuše svou smrt — „božské sudby volaly jej do nebes za učitele hudby“ — vytvořil z javoru ptáčka-slavíka a vdechł mu svého ducha, aby „nezpíval k nechuti bez božského nadechnutí“. Kéž by se opět vrátili ti blázi dnové — volá ironicky básník — a „bohorovný děd Lumír nadělal nám slavíků ze dřevěných básníků!“

Archiv literárně historický.

II.

Z rukopisné pozůstalosti G. Pflagra-Moravského.

Otiskuje K. Veleminský.

Z rukopisné pozůstalosti G. Pflagra-Moravského (1833 až 1875) jen několik sešitův uloženo v Musejní knihovně; jsou to většinou básně časného mládí a prvopis »Pana Vyšinského«. Loni podařilo se mi po dlouhém pátrání nalézt v jeho rodině několik zlomků zápisků denníkových z l. 1852, 1856—9. Část uveřejněna v »Obzoru literárním a uměleckém« 1902. Samostatné pokračování otiskuji tuto z rukopisů, uložených nyní v Musejní knihovně pražské.

Zlomek z r. 1856.

Je 27. července.*) Tři a dvacet let uplynulo mladému věku mému. Co jsem? a co jsem mohl býti? — Dvě těžké otázky, na něž odpověď dáti jest ještě těžší věc! Kdybych byl pevný ve zdraví býval, byl bych dále ve vzdělání sama sebe, toť jedině jisto, že vůle má vždy předčívala tělo. Tiché opojení nepanuje mou duší — nevýslovná bolest duševní užírá na stati mého žití. A přece žiji — je tomu pět let, že jsem nemyslel, že se dočkám tohoto věku, jež nyní počítám. Budiž vůle osudu! Mařím věk svůj — mohl bych více, kdyby mdloba tělesná netížila ducha. I to snáším. Celé mé mládí bylo moře nekonečných strastí, málo kdy osvětleno zorou prehavého okamžiku šťastnějšího, však protož právě nad jeho vlastní cenu dražšího. Stojím na rozcestí nového roku — co mi přinese zahalená budoucnost? Vyplní se rokem snad ještě nějaký díl skromného mého přání? Poznám mne svět? Komu záleží na poznání jednotlivce, jenž vzdálen lidí, sám v sobě žije život duševní. Kochá jediné to, co potěchu duševní podává? — Ukojí se to prázdné srdce, v němž obrazové buď zašlých, či pouhých vidiny bez naděje svých vyplnění pučí? Nevím — doufám a doufám, dejž nebe, by se naděj uskutečnila. Kéž bych našel srdce, ježto mému útěchy podalo smíšením-se v mé. Kdybych je měl však opět ztratit, požívaje s ním nějaký čas sdílnosti a lásky, raděj ať bez něho toulám se po světě, jak dříve! O ideální lásko mého prvnějšího mládí, skloň pak, ať jsi zanikla, sladké stíny drahých upomínek okolo srdce mého a střež je, by neztratilo víru ve vyšší vzlety a snahy! Upevni rozrývané city v hlubokém nitru svém! Dej

*) Narozeleniny Pflagrovy.

mne světu, ježž kochám, jenž mně jedině proto nenáviděný, že poznávám sám v sobě, že nemohu požíti jeho slechetnějších slastí! Uchraň mne před chladným odstoupením od jediného ještě zřídla mé úlevy — od umění a poezie! Tuž-li mi uchováš, šťasten budu, ač nešťastný, spokojen budu, ač nespokojený. Ten-li ho čeká i budoucí časy mého života — jak dlouhého, nevím — rád jej vezmu co dar nejvřelejšího svého přání, když mi jinak štěstí usouzeno není. — Všecky důležitější snahy roztrřísťily se skále vzporující se skutečnosti, jen víra ať udrží se v srdci, víra to ve světější vidy, sic zoufalá mysl utone v tom víru křžujících se fantomů, ježto hrozí osvětlení ducha lidského.

Jsem básník? V hloubkách srdce mého plyne hojný snad proud velebnějších citův — kéž nezaniknou, dokud žítí budu. Ti obrazové, s nimiž obcovati navykám sobě, kéž nepotratí původní své čirosti, ač jejich vzhled snad něco zachmůřený bude, avšak pravdě nemají se uchýlit. K činu čas volá — ještě čas odpovídá něco ve mně — budiž to hlas tichého vědomí, jež nemá zahynouti ve mně. Že nejsem více, leč co jsem? Snad příznivějším vplyvem lepších poměrův vynahradím, co jsem zanedbal. Doufám — a opět doufám! A co doufám? — Neznámý svět otevírá se mým zrakům, říše polo zastřená, v níž dosud oslabený zrak předměty rozeznati není seč. Ať se rozvinou během budoucnosti — počkám, až jejich doba přijde.

Dnes počal jsem »Mramorový palác«; nevím, co to bude; nevím sám, ač obraznost hoří v novém rozzhárání, udoutnalá poslední čas o něco. Bude to fantasie, nemajíc za základ ničehož, leč půdu pravou, kde krátký děj konati se má. Jen rámec historický má obejmouti obraz tento, jemuž aby pravda poetická scházela, bych nerad. Budu viděť, co z toho pojde. — Material historický k něčemu skládati, mne dosud mrzí, ať si fantasie vypomůže.

23. srpna. Dnes jsem se dozvěděl od bývalého spolužáka a kollegy Hynka Máchy všeliké maličkosti, týkající se charakteru nešťastného básníka »Máje«, ježto zaznamenati umínil jsem sobě.

Mácha, co posluchač humanior bývalých, nosil bílý plášť, málo kdy vestu, krk maje holý, límec od košile přes onen kabátce vyložený. Měl černé knírky pod nosem a malou koží brádku. Vlas jeho jakož obočí a vous byl černé barvy: oko temnomodré. Věhod jeho zpřimený. Jednou, když jak obyčejně prý opět přišel později do koleje, než jak předeapsáno bylo, tážán od profesora, kde meškal: odpověděl: »na Mozartovu requiem; takové věci neslyší člověk vždycky«. Jindy tážán z té samé příčiny, odpověděl: »Byl jsem na popravě«. Jakož žádnou popravu navštívil neopominul, delinquentů dva i třikrát při výstavě veřejné sobě prohlídnul. Hřbitov a popraviště častěji od něho byly navštěvovány. Jednou večer, když [se] ve společnosti několika spolužákův bavit, tážán byl, proč není vesel a co mu

schází. Odpověděl: »Jsem mrzutý dnes; půjdu na Karlštejn«. A vyšel o půl desáté na večer vyšel v čirou noc a bloudil až ku Karlštejnu, druhý den však přišel do kolejí později než kdy jindy. V kolejích neměl nikdy nějaké knihy, leč romány a Šillerovy Loupežníky; v nich kochal se a jsa vyvolán, by odpověděl na otázku danou profesorem odpovídal, že není v rozmaru odpovídat. Když při zkouškách profesor dovolil žákům zkoušky své odbyvším odejít, vzal Mácha ihned klobouk a spěchal za bránu. Ač celý semestr ničehož nedělal pro školu, jediné se čtením básníkův zabýváje, vždy se ku konci běhu hlásival první k zkouškám, odbyváje je dobře.

1857.

(Zápisník rukopisný v knihovně Musea král. Českého.)

Dne 30./6. (Podrobný popis chrudimského divadla.)

Dne 6. června. Krásný den pro mne. Byl jsem na Žlebích, knížecím hradě Auerspergově. Výtečná sbírka starobylostí.

Dne 8. července: K jedenácté hodině na Kunětické hoře. Výhled překrásný. Sláva České zemi! Samí Čechové ve vůkolí. V horách Krkonošských, jakož i Kladských není mnoho vidět, vše po vydatném dešti zahaleno v dým. Byla jakási pouť — vy-padalo to hemžení lidu malých dítek, děvčat v bílých oblecích velmi podivně v těch starých zdích — nejsou to více oni Čechové, jižto obývali tento velkolepý hrad. Sláva dávno pominula, není nic jiného nežli zbytky zaslých krásnějších časův. — Všady hemží se mládež, pestrá směsice přechází s lehkou myslí ony práhy, kde jenom jindy řinčící noha mohutným krokem kráčela. Panny dívají se z oken, avšak řeč jejich oznamuje, že nejsou pravé dcery vlasti — buďto němečtí zvukové, aneb německá čeština plyne z čarovných retův. — Radovánky pro Pardubické žáky s jejich učiteli, jakož každý rok, takž i letos v dnešní den. Nenacházím však takové vyražení pro děti za užitečné, totiž holou venkovskou muziku — raději by měli páni učitelové dětím ukazovat starobylé památky a je povzbuditi k vlasteneckému sebevědomí. Takový den by pak byl krásnou památkou pro každé dítě.

Dne 23. července: Výjezd z Hořic do Jičína. Návštěva u Havelky — u Rosy Veitové. — Procházka před Jičín.

24./7. Návštěva od Havelky — cesta do zámku — na poštu — k Uhlírovi *) do Gymnasium a do jeho bytu k Veitové. — Prší — povětrí k zoufání.

25./7. Ráno do Siehrova — obejít hradu — pokojův. Srdečně přijmutí. — Odpoledne při nejkrásnějším povětří partie

) Spisovatel Josef Uhlíř (1822), tehdy professor na gymnasiu jičínském.

na malou Skálu — rozkošná vyhlídka, kamkoli se člověk obrátí. — Dříve jistě na starých ssoutinách Fridštejnu, prolízaní ze všech vytesaných komor atd. — Od Siehrova rozkošná vyhlídka ku Troskám, k Wartenbergu, k hrubé skále na východ. — Severovýchodně Kozakov, odkud se české drahokamy dobývají a v Turnově šlejují. Pak malá skála k severu, k severozápadu Ježek, na západ Pösig. *)

26./7. O $\frac{1}{4}$ 1. v noci dále do Liberce. Přijel sem o 5 hodinách — spal až do 12. Odpoledne obešel Liberec a Liebigovu dílnu velkolepou.

27./7. O šesté hodině s rána vyjel po poště do Žitavy, dostál [se] s obtíží přes hranice. Žittava pěkné městečko, zvláště radnice a několik bran, pak vůkol letohrádky. — Nedaleko [nečitelné] — Cesta do Drážďan — 11 hodin ráno výjezd — $\frac{1}{2}$ 3 příjezd do Drážďan. Odebral do Grossen Garten, kde jest celý týden slavnost střeleční — obešel tamější museum starobylostí — prošel kus parku — a šel do letního divadla, kteréž jak-naleží vkusné. Kus byl provozován miserný. Dva akty jsem přečkal a pak spěchal do dvorního divadla, kde byl dáván Freischütz s Ticháčkem. **) Hlas mu dochází. Večer šel jsem na promenadu na Brühlském Tarassu.

28./7. Ráno na poštu — odtud přes železniční most na staré město — obešel kus velkolepého nádraží a po starém mostě na staré m. Najal kartu do divadla — šel v 10 hod. do Gallerie, kde jsem pobyl do 12. Šel k obědu do italské restaurace, po obědě opět na hodinu do Gallerie. Odpoledne probíl jsem na Brühlském tarassu až do šesté hodiny a díval se na hlučné pohybování města — dva mosty — přes železniční právě valil se vlak. Večer na Faustě — Davison ***) Mefisto — můj ideál o Mefistu tak jak hraje Davison — v něm uskutečněn. Markytka ušla, ač člověku pořád vězí Seebachová †) v hlavě. Fausta jsem ponejprvé viděl s tak ohnivou deklamací.

29./7. Ráno prošel město, dav na poštu psaní pro Lazara, ††) očekávám oběd, po němž odjedu.

Dne 18. srpna vydal jsem se k paní baronce Idě z Düringsfeldu †††) (Rheinsberg) a přišed o $\frac{3}{4}$ na čtyry pobyl jsem ve velmi příjemné společnosti těchto manželův až do $\frac{3}{4}$ na šestou. Odevzdal jsem jí svou sbírku básní, dříve zapsati musiv svoje jmeno

*) Bezděz.

**) Slavný tenorista Josef A. Ticháček (* 1807 v Teplici u Police).

***) Slavný herec Bogumil Davison (1818—1872), Marie Seebachová (* 1834), herečka dosud žijící.

†) Pflegrův přítel z mládí, professor gymnasia v Brně.

††) Ida z Düringsfeldu (1815—1876), spisovatelka, provdaná za barona Reinsberga. Prekládala české básně do němčiny a francouzštiny.

do knížky. Upozornil jsem je na »Poslední vůli«, z kteréž básně hned něco četli, a která se jim pro svou formu a pro obrazy, kteréž právě čtli, zalíbila se zdála. Paní Rheinsbergová pravila, že jí sice nemožno, hned své mínění projevit, že však až s musou přečte básně ty, mně psáti bude z Bruselu o tom. Sem žádostiv, zdali se to stane. Ostatek mluvilo se jediné o literatuře, zvláště slovanské, a o překladu barončině Kralodvorského rukopisu do francouzštiny; a já přidružil jsem se k mínění, že dobře to, že překlad učinila volný, bez rozměru a co možná za to věrný. Frančtina vlastně nemá žádného metra a překlad ztratil by mnoho, kdyby se každá báseň vlastně přebásnění musila do nového slohu francouzského. Mluvili o bohatosti naší řeči, o obtíži přiučiti se jí. Ostatní čas vyplnila rozmluva o našich poměrech kněhkupeckých a nakladatelských, já nahlídl za záclonu německého spisovatelství nynějšího věku, které mi popsali ne tak skvěle, jak jsem se dříve vždy domýšlel.

Dne 22. srpna obdržel jsem svoje Friessovi*) dne 18. odeslané psaní nazpátek s poznamenáním, že 17. umřel. Nemohl jsem tomu uvěřiti a doposud nemohu, dokud jistě zprávy neobdržím. Věnoval jsem mu slzu, poznáváje teprvé, že srdce mé přece přilnulo k němu více, než jsem se sám domýšlel. Měl chyby, a kdož jich nemá? A smrtí svou vyrovnal je dočista. Srdce mne však bolí, že umřítí musil v cizině, v cizích rukou, daleko od vlasti. Byl to jediný jistě kamerád ze škol nižších, s nímž jsem újeji zacházel — i tento urván od tuhého osudu! Je to možná, že umřel? Co jsme tudíž na světě, když jeden den požívající zdraví, druhý den odebrati se musíme na věčnost, nechtějce ještě? On přežil mne! Já myslíval toho opak! Nebesa ví, co mi souzeno! — — —

Dne 25. srpna. Dnes mne navštívil dle příslibení baron Rheinsberg, avšak nedlouho se zdržel, jelikož chtěl navštívit Krömmra, nemaje mnoho prázdného času. Pozval mne, bych já jej ještě jednou navštívil, a je-li mi po vůli, bych přišel zítra za nimi do Podolu, kdežto ztráví odpoledne s Mikovcem; napolo příslibil jsem a možná že přijdu. Doručil jsem mu Štúrovo pojednání o národních písních, kteréž sloužiti může svým rozbořem Düringsfeldové ku přehledu národních písní slovenských, o nichž chce pojednání vydati v Bruselu.

Dne 26. srpna. Vyšel jsem na pozvání barona Rheinberga do Podolu. Byl tam on se svou chotí, s Mikovcem, Ohéralem**) a Bellmannem. Byl jsem vlídně přijat. Rozmlouvalo se o literatuře a mnohých věcech uměleckého druhu a vypravovány anekdoty. O půl osmé jeli jsme všichni po vodě do města. Rozloučil jsem se a poroučel, baronu i jí, a ubezpečen byl od ní, že mi bude psáti z Bruselu.

*) Spolužák Pflégrův. Dopis zachován v pozůstalosti Pflégrův.

**) Jan Ohéral (1810—1868), tehdy redaktor »Prager Morgenpostu«.

1858—9.

Dne 22. pros. 1858.

Špatné počasí. Zůstal po celý den (totiž odpoledne) doma. Četl jsem až pozdě do noci z Lewis-e*) o Goetheovi. Poutá mne ta práce nesmírně. Pročetl jsem s největší nedočkavostí Goethovy memoiry, nyní hltám vlastně krásný obraz jeho života předvedený duchaplně Angličanem. Doba Götze a zpropadeného Werthera**) mne nad míru poutá. Pozdě ulehnuv rozčilen na nejvýš probíhal jsem myšlenkami, co jsem byl přečetl.

Dne 23. pros.

Sešel jsem se s Douchou, ***) pak Filípem, †) pak s J.[andou] a M. Mluvil se o všeličemž, pak se přešlo na minulé doby našeho vlastenectví: anekdoty o Muthovi, anekdoty o Zimmermannovi censorovi. Dříve zasvětil mne Doucha ubohý dílem v své svízele. Trpí rukou. Vypravoval o svých plánech, přál bych, by se dočkal jejich uskutečnění. Odešel s M. do koncertu. Já nešel. Bojím se bolení hlavy, a moje nervy jsou beztoho rozčilené od vnitřního nepokoje. Šel jsem městem na osamělou baštu. Blan-kytné nebe s hvězdami. Nazíral jsem vzhůru k těm světům neznámým; všady ticho, mrtvo jako v hrobě. Asi pět lidí potkal jsem v stínu zimní noci, anžto měsíc dosud nevyšel. Ticho na zemi, ticho na nebi, a v srdci nepokoj a neklid! Šel jsem sám a sám! Tak mi nejlíp! Nazpátek městem šed zastavil jsem se u Posp.[išila] k vůli knihám. Koupiv Hálkovy písně (svůj exemplář poslal jsem milé F.[any Friessově] ††), vzal jsem práci Mikovcovu Starožitnosti II. český překlad, jelikož originál německý!!! Doručena mi knížka o lázních Sedmihorských, již mi neznámý mně p. Dr. Šlechta prý poslal. Je to snad revanche za zmínku o něm ve Vyšinském. †††) Těší mne. Přišla domů nalezl jsem sl. K. jak obyčejně ve veselém rozmaru. Smálo se mnoho. Těším se na pokračování životopisu Goetheova. Včera jsem psal Faně o svém nynějším duševním stavu, ne však mnoho.

Slyšel jsem, že V. v Praze. Těšilo mne to i mrzelo. Ne-psala mi ničehož o tom, neodpověděla na mé poslední psaní. Jsem žádostiv. Běžně prošel jsem několik listův »Dvou umělců. †††*)

*) G. H. Lewes (1817—1878): The life and works of Goethe, London 1855.

**) »Werther« Goethův byl v tu dobu nejmilejší četbou Pflegrovou.

***) Fr. Doucha (1810—1884) tehdy byl v minoritském klášteře u sv. Jakuba v Praze. Trpěl křečí písařskou a byl nucen psátí levou rukou.

†) Václav Filípek (1812—1863) byl tehdy korektorem Mikovcova »Lumíra«.

††) Sestra jeho spolužáka a po celý svůj život důvěrnice Pflegrova.

†††) Sebr. spisy Pflegrový, sv. druhý, str. 150—1: Pan Vyšinský na cestě po Čechách zajíždí i do Sedmihorek.

†††*) Pflegřův román vyšel v listopadu r. 1858.

Nelíbí se mi to, ať začnu kde chci. Když jsem psal druhý díl, bylo mi to jakousi rozkoší, teď se na to nemohu podívat. Byla to vlastně podivná práce; díl první jsem začal prvním odstavkem a nevěděl jsem co dále říci; psal jsem, psal bez plánu, jak mi právě situaci napadaly. Kdyby byla v tom jiná řeč, možná, že by se mi to líbilo více.

Četl do hluboké noci o Goetheovi. Paralela o básnické mohútlosti Němcův a Řekův a rozvíjení ponětí o ideálu a realismu nad míru mne napínalo.

Dne 24. pros.

Skoro: dies sine linea. Prošel o druhé až k třetí město, navrátil jsem se domů. Navštívil mne právě po příchodu mém pan Janda.*) Projevil se něco málo o Schulzově »Okouzlené růži«. Znáám jenom úryvek z té známé vůbec básně; a věru nepochopuji, že jsem nepřišel k úplnému jí přečtení. Musím to co nevidět nahradit. Goethe a Byron absorbovali dočista mé prázdné chvíle poslední čas. Janda odejel na venek alespoň na den, byl vesel: přeju mu to vyrazení tím více, že nemohu požití podobné rozkoše sám. Zdá se, že máje lásku je v ní šťasten. — Večer ztráven velmi veselým způsobem u rady Kučery. Po návratu domů (skoro v 12) četl jsem ještě v Lewisovi. Podivný to poměr Goethea k své Lili. Něco podobného snad počíná vznikat mezi mnou a V. Avšak na M. nemohu přece zapomenout. O celém tom zajisté zvláštním poměru vyslovím se jinde.

Po krátkém rozmyšlení usnesl jsem [se] na tom poznenáhla zničit až na několik exemplárů všechny Dumky.***) Vyjma několik básní, nečiní mně ten neřád nikoliv zadosť. Ničím tedy jeden exemplár po druhém a dočkám-li se toho, že by snad kdysi byla poptávka po nich, muselo by se mnoho přepřavit a uhladit.

Dne 25. pros.

Ráno u rady Kuč[ery.] Žádal mne p. Hora***) písemně stran vydání jistého album, sbírky to nápisův do pamětní knihy, o radu. Smluveno v jakém formátu, s jakým titulem atd. měla by se ta knížka na světlo vydati, kdyby nalezla nakladatele. Chci mluvit na dožádání p. Hory s Pospíšilem aneb s Jeřábkovou. — Dnes musil jsem se obětovati a posedět přes tři hodiny u stolu. Odpolednek ušel za všelikých neintressantních rozhovorů. Chtěl jsem jít k Blaž[kům].†) — Sotva došed na příkopy vidím strašnou zář. Očekávalo mne strašné podívání. Mlýny podle Žořina v největším plameni. Píseň o Zvonu tanula mně na mysli.

*) Bohumil Janda-Cidlinský (1831—1875), tehdy státní úředník finanční v Praze, důvěrný přítel Přegův.

**) První sbírka básní Přegrových, vyšla r. 1857 vlastním nákladem autorovým.

***) F. A. Hora (* 1838), tehdy studující techniky, později profesor v Plzni a Přegův přítel.

†) Fr. Blažek (* 1815), hudební paedagog v Praze.

— Lidstva nesčíslná síla hrnula se všemi ulicemi města. — Doma nalezl jsem aviso z pošty; Táborští odeslali mně paket svého almanachu*) tíži 11 liber, musí to býti mnoho exemplárů, na list jim odeslaný tuším 23. t. m., kde jsem požádal s příložením jisté obnášky o několik výtiskův. Jsem žádostiv, k jakému cíli mi poslali tolik; ač v celém městě není dostati exemplár. Možná abych jim je odprodal. Uvidíme zítřa. — Dnes ráno přepsal jsem několik řádkův »Z posledního rytíře!«**) Je to zpropadená báseň a zpropadená práce opravovati ji. Až ji celou opíši — musím se pustit do náležitého ještě prohlédnutí a propracování. Zvláště ona část z roku 1854 je rozvláčná a obrazy sem tam příliš rozpředené, musí se všady dáti účelnější forma. Budu teď čísti o Goetheovi.

Dne 26. pros.

Ráno na poštu odešel jsem pro paket s knihami. Táborští odeslali mi 50 exp. Zory s prosbou, abych je rozdál zdejším knihkupecům, že prý jsem je sám na to upozornil. Viz list od Fr. Fialy, jejich ředitele. Mne poctili exemplárem ve vazbě s vyzlacením. - I Nu! Odeslanou obnášku měl jsem sobě nazpět vzíti z knihkupeckého výtěžku: vzal jsem však raději 5 výtiskův, a poslal jeden F.[any] a dva [do] Heřman. M[ěstece], jeden slečně K. Jeden dám Melišovi,***) aby se o té věci zmínil v listárně. Odpoledne jakož i večer pro samé návštěvy giorno e sera perduta.†) Večer pozdě psal jsem Molinarymu.††) Zodpověděl jsem jeho poslední list a odeslal programy na Obrazy života a Dalibora. Psal jsem mu o literárních věcech a pohovořil písemně o charakteru Emilje Plaché v Dvou umělcích, kteří mne jednou bavi a po druhé bych je rád viděl v peci v plném plamenu. Večer pak později ještě četl jsem o Goetheovi. (Dokončení.)

Úvahy.

Geschichte des Alterthums von *Eduard Mayer*. Fünfter Band. Das Perserreich und die Griechen. Viertes Buch: Der Ausgang der griechischen Geschichte. Stuttgart und Berlin 1902, J. G. Cotta'sche Buchhandlung. Str. 584. Za 11 mk.

Spis Meyerův, o němž referováno naposledy v List. fil. XXIX, str. 157 n., dospěl v tomto svazku od výkladu o bitvě

*) Almanach »Zora«.

**) Báseň ta otištěna nebyla; rukopis v Musejní knihovně.

***) Em. Meliš (* 1831), spisovatel hudební, od r. 1858 redaktor »Dalibora«.

†) Nejasně napsáno.

††) J. Molinary, obchodník v Heřmanově Městci, přítel Pflégrův.

aigospotamské až do výkladu o bitvě mantinejské (r. 362 př. Kr.). Vedle dějin vlastního Řecka probírá spisovatel též dějiny sicilské a jihoitalské a přidává též výklad o nejstarších dějinách římských až do vpádu galského.

V předmluvě vykládá dodatečně své mínění o zprávách, kteréž o dějinách attických V. stol. př. Kr. obsahuje nově objevený papyrus, zvaný *Anonymus Argentinensis*. Výklady, jež z nich vyvozuje Bruno Keil, Meyer většinou naprosto zamítá. Ve vlastním díle shledáváme nejprve závažné nové názory o pramenech. V dějinách athenských nesouhlasí Meyer i v tomto svazku se zprávami Aristotelovy *Politeie*, pokud se odchylují od Xenofonta. Na př. povolání spartské posádky stalo se dle E. Meyera ještě za Theramena (str. 24); po 30 tyraneech nevládly dva sbory 10 mužů (str. 40; tam i výklad, jak udání Aristotelovo vzniklo). Nepříznivě posouzena jest historická hodnota *Anabase*. Číslo její o počtu vojinů u Kunax jsou dle Meyera naprosto nemožná; Kyrovo perské vojsko bylo rovno řeckému, vojsko Artaxerxovo čítalo nejvýše 40.000 mužů (str. 185, srv. str. 187). Xenofontova apologie jest autentická, Platonova podává věrně řeč Sokratovu (str. 227). V římských dějinách pouze Diodoros (= Cassius Hemina) podává nám obraz starších annalistů, od něhož jedině dlužno vycházeti, kdežto u Livia i Dionysia jsou skoro veskrze pouze údaje annalistů nejmladších (str. 139).

V chronologii posloupnost dějů, jak ji vypravuje Plutarchos v *Lysandru*, není správná, nýbrž dlužno se přidržeti Diodora (str. 46). Ekklesiazusy provozovány r. 392 (str. 243). Vpád Keltů do Itálie určen dle synchronismu s mírem Antalkidovým, dobytí Říma však stalo se teprve r. 382, jak ukazuje chronologie Diodorova (str. 153).

V jednotlivostech vytýkám tyto nové poznámky. Sparta postoupila obsazená města maloasijská Kyrovi (str. 50 z *Anab.* I, 1, 6), taktická novota Epameinondova zakládala se na tom, že útočilo levé křídlo místo pravého (str. 412); mír z r. 366 (Diodoros XV, 76) byl skutečně uzavřen (str. 449).

Hlavní však cena díla spočívá v pojímání osob i dějů. Tu třeba vytknouti v dějinách řeckých zejména nepříznivý soud o Theramenovi (str. 23) a spravedlivější posuzování politiky spartské vzhledem k autonomii měst řeckých. Vypovězení války Persii r. 399 ukazuje, že Sparta opravdu se snažila o osvobození Řeků maloasijských. Že se věc nezdařila, jest vinou Athen. Isokrates ovšem (v *Panegyriku*) svaluje vinu na Spartany, ale moderní dějepisci neprávem mu věří (str. 193). Přes to politika Sparty, i když pracovala poctivě, byla zpátečnická a v odporu s vývojem poměrů (str. 277 nn.). Století čtvrté jest doba, kdy podrobné dělení práce a theorie obchodní jsou zcela běžny, a nelze ji bráti hospodářsky za tak jednoduchou, jak činí Bücher (str. 287).

Atheny vrátily se brzy k radikální demokracii, jež stala se národní ústavou jejich. (str. 216).

Zajímavé jsou u Meyera portréty spisovatelů. Lysias jest demokrat, jenž chtěl sofistiku obrátiti ve prospěch své strany a jenž ve svém prostém vypravování často přednáší největší nepravdy (str. 224). Jeho řeči XIX, XXII a XXVII—XXIX patří proto k nejdopornějším výtvorům literatury (str. 260). Isokrates, v novější době nedoceněný, právem jest hájen (str. 279), a hlavní myšlenka jeho Panegyriku, boj proti barbarům, vzata v ochranu proti Wilamowitzovi (str. 372), proti němuž se polemisuje i co do chronologie řeči a jednotlivých míst. Platon správně označen jako »reakcionář a classicista« (str. 321), rovněž velikému jeho protivníku Demokritovi věnována mistrná charakteristika (str. 340).

Dionysia staršího líčí Meyer, jako většinou dějepisci moderní, příznivě. Souhlasí s míněním starověkým, zejména u Platona (ep. 8) zachovaným, že patřil mezi nejznamenitější, o helenismus nejzasloužilejší politiky, praví, že zastával se lidu a opíral se o mravní princip (str. 98, 170 n.) Meyer jde ještě dále než Platon, omlouvaje i krutá jeho pronásledování (str. 89) a finanční opatření (str. 105). Události po smrti Dionysiově ukazují, že cesta jeho byla jediné správná (str. 179). Jednání odpůrců Dionysiových r. 396 Meyer odsuzuje a dává za pravdu Farakidovi proti Timaiovi a jeho moderním následovatelům (str. 114). Také Dionysia II. posuzuje dosti mírně (str. 501, 529). Dion nesmí býti pokládán, jako se v době nové činí, za obyčejného tyranna; snažil se o neobmezenou moc, aby vládnouti mohl dle zásad Platónových (str. 521).

Zajímavě jsou podány dějiny římské, v nichž Meyer dosti často se od Mommsena uchyluje (str. 136, 154, 155). Veškeré detaily starších dějin o utiskování lidu jsou bezcenné výmysly mladších annalistů, sepsané dle poměrů, ve kterých sami žili. Starší tradice naopak pokládala dobu tu za zlatý věk moudré vlády senátu (str. 140). Klienti jsou venkovské obyvatelstvo, politicky bezprávné, plebs v širším smyslu obsahuje mimo klienty i neslechtické, v komitích kuriatních zastoupené obyvatelstvo městské (str. 141). Tribuni voleni od r. 466 od městských plebejů, a to čtyři, po jednom z každé tribue městské; později teprv emancipováno i selské obyvatelstvo, vřaděno do 16 venkovských tribuí, a počet tribunů zvýšen na 10 (str. 142). Revoluce, v níž svrženi decemviri, jest fikce, nemožná již proto, že XII. tabulae platí též na dále (str. 143). Důležitým pramenem pro starší dějiny jest ineditum Vaticanum vydané od Arnima v XXVII. svazku Herma (str. 145). Tribuni militum cons. pot. zřízení pouze z důvodů vojenských; lex Canuleia jest fikce (str. 145). Rovněž vymyšleny jsou každoroční války starší doby; průměrně připadá teprve na osm let jedno krátké tažení (str. 138). Liviova zpráva (V, 33) o tažení Keltů do Itálie jest, jak již Niebuhr poznal,

pouze učená kombinace beze všeho základu (str. 152). Četné byly ve IV. stol. styky Římanů s Řeky (str. 148).

Výtek proti tomuto dílu, jež stále zachovává své přednosti, již v dřívějších recensích vytkené, referent může podati pramálo. Někde jest líčení příliš generalisující a tím snad hyperbolické, jako na př. výklady o poměrech athenských r. 362 (str. 476; v. o tom mínění Holmovo, III, str. 221). Jinde zase pozorovati přílišné zastávání jednou přijatého mínění; na př. slova Aristotelova (u Plut. Cam. 22) o dobytí Říma přece zdají se ukazovati na Camilla, ne na M. Manlia (str. 157); proti výslovnému tvrzení Diodorovu, že Dionysios r. 383 způsobil válku s Karthaginou, zastává Meyer opak, jak se zdá, bez náležitého odůvodnění (str. 165). Že by král Muthes z 29. dynastie aegyptské byl různý od Psamuthise, jak tvrdí Meyer (str. 319), není asi správně. S názory o politice, jak jsou proneseny na str. 368, sotva bude každý souhlasiti. Tiskové chyby jsou: Halikye m. Halikyai (str. 108), Timokraten m. Timokratea (str. 217), Politik m. Politieia (str. 360).

Jaroslav Štastný.

Petri Royzii Aurei Alcagnicensis carmina. (Pars I. Carmina maiora continens, Pars II. C. minora c.) Ex libris et typis excussis et manu scriptis edidit commentariis indiceque rerum memorabilium instruxit Dr. Bronislawus Kruczkiewicz. Cracoviae. Sumptibus Academiae Litterarum. 1900.

Dílo to vyšlo na oslavu 500letého založení krakovské university jako V. svazek v Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum usque ad Joannem Cochranovium.

Dílu prvnímu je předeslána obšírná (CXXXVIII str.) a důkladná latinská předmluva, která celkem s nepatrnými jen změnami ve stručnější formě podává totéž, co o životě a básních Royziových napsal Kruczkiewicz ve své polské dissertaci o Royziovi v r. 1897 (XXVII. sv. dissertací filologických vydávaných od krakovské akademie věd). V této předmluvě pojednává se I. o životě Royziově před příchodem do Polska, II. o jeho pobytu v Krakově, III. o jeho životě na Litvě, IV. o jeho nadání, povaze i postavě, V. o osudech jeho spisů, a kap. VI. obsahuje rozřídění a ocenění básní Royziových a poukazy na reminiscence antické v nich. Dále jsou připojeny (str. LXXXI—CXXXV) tři přídávky, v nichž vydavatel 1. podává různá čtení dvou rukopisů petrohradských stol. XVI., 2. srovnává pořad básní Royziových v rukopisech a v dřívějších neúplných vydáních s pořadem básní ve svém vydání, 3. uvádí některé dodatky ze spisu Theodora Wierzbowského »Material k dějinám písemnictví polského« (Díl I. Varšava, 1900).

Pro lepší poznání života a básnické činnosti Royziovy stůjtež zde některá data z jeho života, vyňatá z předmluvy Krucz-

kiewiczovy. Petr Royzius (Pedro Ruiz de Moros), šlechtic španělský, narozený počátkem XVI. stol., vzdělal se na universitě bononské a byl tam povýšen na doktora práv. Nemoha však ani v Itálii žádného úřadu dosáti ani do vlasti se navrátiti pro válku, kterou tehdy vedl Karel V. s Františkem I., králem francouzským, přijal r. 1542 nabízenou mu professuru na universitě krakovské a přednášel tu po devět let právo občanské. Nebyl však v Polsku valně spokojen; jmenovitě plat zdál se mu příliš malý. I hleděl všemožně dosáti nějakého úřadu církevního ve své vlasti. Sepsal za tím účelem hojně básní příležitostných, jimiž si hleděl získati mocné příznivce jak v Polsce, tak i za hranicemi, ale marně. Vlasti již neuzřel. Zemřel ve Vilně r. 1571.

Royzius byl básník neobyčejně plodný. Z polských humanistů nikdo se mu v té přičině nevyrovná. Již jako student dle tehdejšího obyčeje skládal básně, z nichž se však nic nezachovalo. Vše, co obsahují tyto dva velké svazky (I, 311 stran kromě předmluvy, II, 512 str.), sepsal v Polsku.

Rozvržení básní Royziových na větší a menší, jakož i vůbec celé rozřídění jich dle obsahu je dílem Kruczkiewiczovým. Vidíme odtud, že Royzius pokoušel se v mnohých odvětvích básnických. Nalézáme tu vše možné: od vážných truchlivých epicedií, dosti rozsáhlých, až ke kratinkým vtipným epigramům. Ba Royzius nevyhýbal se ani v potu tváři robeným veršovníckým hříčkám, jež nadepsal »carmen implicitum«. Dost možná, že je sám vynálezcem básní toho druhu. Jsou to disticha, v nichž části věty jedné odděleny jsou od sebe vloženými částmi vět jiných tak, že na první pohled distichon nemá žádného smyslu. Uspořádají-li se však náležitě slova k sobě příslušná, vznikne opět distichon metricky správně.

Na př. báseň II, str. 487, XCVI:

Inceptus laetus mensas nos gratia noster
continuetur adi ne tua linquat honor

třeba čísti:

Laetus adi mensas; nos gratia ne tua linquat
Inceptus noster continuetur honor.

Nalézáme tu i básně psané směsí latiny a polštiny, většinou satirické. Royzius byl první, jenž u Poláků tyto »makaronské« básně do literatury uvedl. Poznal tento druh básnický na svých studiích v Itálii, kde byl pěstován již ve století XV. a k větší dokonalosti přiveden od Theofila Folenga († 1544).

Royzius byl Španěl, krajan Martialův, k němuž s hrdostí se hlásil (Decis. lit. I, str. 31 a 34), a jenž mu jmenovitě při skládání epigramů byl vzorem. Živá a bystrá jeho jižní povaha jeví se právě v epigramech, z nichž mnohé vyrovnají se Martialovým, i v náběhu k satirické básni Baccheis, v níž líčí chtěl způsoby polské při kvasech a pitkách. Dal se do díla hned po svém pří-

chodu do Polska, patrně pod bezprostředním dojmem, jaký naň učinila nová vlast. Ale poznal asi velmi záhy, že by si básněmi toho druhu nezískal valné obliby; i skládal nadále většinou jen básně příležitostné, sladká epithalamia, gratulace atd. Že by Baccheis byla tak špatnou satirou, jak soudí vydavatel (I, str. 233, p. 1), nemyslel bych.

Prudkost povahy Royziovy jeví se i v jeho útočných básních, jmenovitě náboženských. Od Royzia pocházejí též dva spisy prosaické s delšími tituly, z nichž zvláště »Decisiones lituanae« (sbírka rozsudků, na základě práva litevského vyneseneých) v krátké době devíti let došly trojího vydání.

Rudolf Kníže.

Ludwik Ćwikliński: Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza Poznańskiego wieku XVI. Lwów 1900. Nakładem autora. (Osobne odbicie z »Księgi pamiątkowej« wydanej przez Uniwersytet Lwowski ku uczczeniu 500-letniego jubileuszu Uniwersytetu Krakowskiego.)

Stanislav (Czerny) Niger Chrościeski byl souvěkovce Royziův. Byv v Padui (r. 1544) povýšen na doktora mediciny, vrátil se do vlasti, a usadiv se v Poznani, provozoval lékařskou praxi. Zastával několikrát přední úřady v obci. Za zásluhy o město dostalo se mu značných darů. Pověst o jeho obratnosti lékařské šla široko daleko: i král Zikmund August hledal u něho pomoci a za odměnu potvrdil mu na sněmě lublinském r. 1566 zvláštním diplomem jeho šlechtictví. Jinak bližšího o životě jeho nevíme nic.

Z jeho básnických pokusů studentských zachovalo se nám (vedle několika menších básniček z traktátu »de humoribus«) »Epicedion in mortem immaturam illustrissimi principis domini Joannis de ducibus Lithuaniae praesulis Posnaniensis« zároveň s listem věnovacím, svědčícím příznivci Nigrově Ondřeji hraběti Górkovi. Jediný exemplář této básně je v cárské bibliothéce v Petrohradě.

Je to báseň, jakých v těch dobách skládáno na tisíce, vynaznačující se charakteristickou pro tu dobu směsí názorů anticko-pohanských a křesťanských, plná reminiscencí ze starověkých básníků. Verš je plynňý a báseň se čte Čechu velmi snadno asi proto, že je to vlastně báseň polsky myšlená a latinsky psaná. Nieméně tu a tam přece vidíme, že je dosti pracně slepována; na př. str. 20, v. 81:

principis an nostri quoque tu de funera ploras.

Více by nás zajímalo, že vedle této básně složil prý ještě elegii na oslavu Karlových Varů (Elegia in laudem thermarum Carolinarum), ale není po ní ani stopy. Kromě toho sepsal několik lékařských pojednání, jež mu zjednala jméno i za hranicemi Polsky.

Rudolf Kníže.

Q. Curtius Rufus: O činech Alexandra Velikého, krále Macedonského. Přeložil *Frant. Št. Kott*, gymn. profesor v. v. V Praze. Tiskem a nákladem Aloisa Wiesnera, 1899. (Bibliothéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie císaře Františka Josefa. Číslo 1.)

Prof. Kott znám jest jakožto překladatel svým překladem Tacita, kterýž v době, kdy vyšel, nad jiné starší i soudobé překlady vynikal. Od těch dob však umění překladatelské u nás pokročilo — arci u jedné části překladatelů nepovolaných a nedbalých se také zhoršilo —, a proto tento překlad Curtia Rufa, stojící asi na též výši, jako starší překlad Tacita, působí dojmem jakési zastaralosti. Je to překlad, abych tak řekl, příliš filologický, šetřící příliš jazykových zvláštností a slovosledu originálu i tam, kde se to s duchem češtiny nesnáší. Dokladů pro toto tvrzení bylo by lze uvéstí hojně. Srv. str. 13 (III, 1, 19): »když potom na tom se ustanovil, že Daria, kdekoli by byl, přepadne, postavil, aby bezpečěn byl ze zadu, Amfotera u pobřeží Hellespontu...« (m. když na tom se ustanovil, že přepadne Daria, ať jest kdekoli,...). Str. 23: »Mám-li vytrvati v úmyslu pítí lék, aby se, kdyby mi jed byl podán, zdálo, že ani ne bez mé viny se stalo, cokolí by se přihodilo?« Str. 79: »Podmínky pak míru, které přinášíte, kdybych přijal, ty vítězem ho činí« (doslovně z latiny IV, 11, 19: condiciones vero pacis, quas adfertis, si accepero, victorem eum faciunt). Takových zcela nečesky ustrojených vět bylo by lze uvéstí velmi hojně.

Jednotlivých obrátů, buď nečeských nebo nepřekných, je rovněž v překladě dosti. Ba tu i tam vyskytuje se i překlad nesprávný. Uvedeme toho některé význačné doklady.

Na str. 16 čteme: »Nastávajícími starostmi znepokojeným zmítala také noční vidění« (doslovně dle latiny III, 3, 2: anxium de instantibus curis agitabant etiam per somnum species). Tu musí býti v češtině přidáno buď určité jméno osoby nebo aspoň zájmeno (»Jej, ať již nastávajícími starostmi byl znepokojován, děsila také vidění ve snu«). Takové nečeské vynechávání podstatných jmen nebo zájmen (zcela po způsobu latiny) vyskytuje se velmi často; srv. str. 16: »To nahlas volajícího rdousí ti, jimž taková poprava byla rozkázána«; str. 21: »Jako již umírajícího (t. Alexandra) sluhové do náručí berou a paměti skoro pozbyvšího do stanu odnášejí«; str. 45: »ale když z rozpakujícího se nečistota byla smyta« a j. velmi často.

Na str. 19 čteme: »Plení tedy Cilicii . . ., aby ji nepříteli pustou učinil« (III, 4, 3: ut hosti solitudinem faciat; m. aby ji nepříteli obrátil v poušť).

Na str. 22 přeloženo: »nyní k boji se vyzývám« (III, 5, 12: iam provocor) m. »k boji jsem vyzýván«. Takové kladení

media místo passiva po způsobu školském není přece všude přípustné. Vzniká jím často dvojsmyslnost, ba někdy stává se překlad docela nejasným (srv. podobnou vazbu na str. 169: »že otec, který ještě nedávno tolik dětí měl a nyní již jediným synem se těší, i toho se zbavuje« a j. velmi často.)

Str. 22: »Darius tedy, když tak zpupný list psal, s mým osudem radu bral« (III, 5, 12: fortunam meam in consilio habuit). K tomu přidána jest poznámka: »že mé neštěstí předvídal, na ně spoléhal«, jež sama svědčí, že překlad pro svou doslovnost jest nevhodný.

Str. 23: »Ten pravil, že přináší lék, jenž nikoli hned se požije, ale účinný« (III, 6, 2: is non praeceps se, sed strenuum remedium adferre...) špatně m. »že přináší lék ne sice rychle, ale jistě (účinně) působící«.

Str. 24: »na jak veliké obdivování se zvláště tomuto králi dali« (III, 6, 17: quantum huius utique regis.. admirationi dediti fuerint).

Str. 28: »na paty přehajících našlapovati hodlají« (III, 8, 16: in tergis... fugientium haesurus).

Str. 34: »Sotva více než tisíc jezdců krále následovalo, když nesmírné množství nepřátel padalo« (III, 11, 17: haud amplius regem quam mille equites sequebantur, cum ingens multitudo hostium cederet, t. j. »kdežto ustupujících nepřátel bylo nesmírné množství«). Ve spěchu překladatel četl místo cederet — caderet, jak sice nesprávně čtou rukopisy, nikoli však Vogel. Překlad arci pak nemá smyslu.

Str. 44: »Za této podmínky že jest ochoten jistotu zachování slova dáti i přijmouti« (IV, 1, 9: in ea se fidei et dare paratum et accipere).

Str. 55: »Konečně pak kovové štíty rozpalovali, které rozžhaveným pískem a rozvařeným lejnem (IV, 3, 25: caenque decocto) naplněné náhle s hradeb svalovali.« Což pak caenum znamená vlastně lejno, aby bylo třeba oblehaným tak nechutnou operací se hájiti?

Str. 56: »Z macedonských lodí připlula první pětiřadá loď, která nad ostatní rychlostí vynikala; tu když lodí tyrské spatřily, dvě z nich ze strany učinily útok na její boky; jednu z nich tato pětiřadá loď, k ní vesly hnána jsouc, nosem napíchla, ale zároveň sama byla napíchnuta. A již ta, která se posud nebyla srazila, atd.« Aby se obě lodí mohly zároveň bodcem nabodnouti, musily by obě proti sobě plouti čelem. Takový útok byl by velmi nerozvážný; nebo útočící loď nejen že se mohla snadno chybiti úzké přídy lodi protivné, ale vysazovala se také nebezpečností, že sama bude probodena. V latinském textu čteme však něco zcela jiného (IV, 4, 7: et ipsa rostro icta est et illam invicem tenuit). Macedonská loď prohnána byla bodcem (patrně do

boku, jak vyplývá i z následujících slov IV, 4, 8: *iamque ea, quae non cohaerebat, in aliud quinquere mis latus invehatur*), a tím útočící loď nepřátelskou, která se do ní vbodla, v běhu zadržela (*tenuit*), ale neprobodla. Jest to i z dalšího výkladu patrné. Nesprávně jest přeloženo také *ex diverso* (ze strany) a *cohaerebat* (srazila). Jak mělo býti přeloženo, jest z místa samého zcela jasné.

Str. 67: »Jeho (t. boha Hammona) tvářnost jest nejvíce podobná pupku« (IV, 7, 23: *umbilico*). Překlad »pupek« není právě nejlepší. Vyložili se však toto slovo »pupek« slovy »kulaté tělo uprostřed vypouklé«, jak činí překladatel v poznámce, neučiní si žádný čtenář jasné představy o podobě tohoto idolu.

Nečeský je doslovným překladem obrat na str. 76: »které tak veliké nepravosti jsem se dopustil?« (IV, 10, 29: *quod ego tantum nefas commisi?*) m. »jaká a jak veliká jest to nepravost, které jsem se dopustil?« Nepěkný jest také překlad na též straně a j. »vlastenští bozi« (*di patrii*; IV, 10, 30).

Str. 84: »Když pak Parmenio v divení se pořád ještě trval« (IV, 13, 23: *et cum in eadem admiratione Parmenio perseveraret*). Tak této myšlenky Čech nevyjadřuje.

Str. 87. Nepěkné jsou obraty »jiný prakem kameny rozmachuje« (IV, 14, 5: *alium funda saxa librare*) nebo »že se zamlouvá ku kolika jízvám, k tolika okrasám těla« (IV, 14, 6: *spondere pro se tot cicatrices, totidem corporis decora*).

Podobně nečeské jest, co čteme na str. 89: »já větší částí sebe zajatcem jsem« (IV, 14, 24: *ego maiore mei parte captivus sum*). Poznámka, kterou byl nucen přidati překladatel k těmto slovům (»Zajatí byli matka, dcery a syn, tedy větší část rodiny«, t. Dareiovy), ukazuje zřejmě, že je tu doslovný překlad nemístný.

Str. 116: »Jiné že jest doma vnímání vzduchu, jiný pohled na slunce« (V, 5, 19: *alium domi esse caeli haustum, alium lucis aspectum*) m. jinak že se doma dýchá atd.

Str. 126: »Nabarzanes a ostatní spiklenci vrhli se na zemi a byli schopni klaněti se tomu, koho v krátce v poutech mlti chtěli« (V, 10, 13: *Nabarzanes ceterique parricidae procumbentes humi, quem paulo post in vinculis habituri erant, sustinuerunt venerari*) m. neostýchali se klaněti tomu; také *parricidae* přeloženo nevhodně.

Str. 145: »Toho vy královati necháte? Toho, jehož já aspoň na kříž přibitého viděti mám na pilno?...« (VI, 3, 14: *hunc vos regnare patiemini? quem equidem cruci adfixum videre festino*) m. »kteréhož já rád bych již na kříži přibitého viděl«. Tentýž omyl, kterým shledává překladatel správnost překladu v doslovném překládání slov, svádí ho k tomu,

aby equidem překládal slovy já aspoň, ač nemá více významu než naše důrazněji položené »já«.

Str. 157: »I usnesli se, aby v jeho stanu zůstal, aby spiklenci, kdyby do královského bytu, ku králi nechodívaje, vkročil, se nedomnívali, že jsou prozrazeni« (VI, 7, 16: placet ipsum subsistere in tabernaculo, ne, si regiam intrasset, non adsuetus adire regem, coniurati proditos se esse resciscerent). Překlad český jest nejen pro nečeské uspořádání věty, ale i pro nevhodný překlad slov »non adsuetus adire regem« nesrozumitelný. Originál jest úplně jasný.

Str. 161: »Hrdelní věci vyšetřoval dle starého macedonského obyčeje král, vojsko nálezy vynášelo — za ním lid —, a veškerá moc králů nic neplatila, jestliže dříve platnosti oné nenabyla.« Tuto podivnou a vlastně samozřejmou myšlenku vykládá překladatel v poznámce: »Jestliže vojsko (lid) jeho mínění neschválil.« Ale překlad sám je nesrozumitelný. Latinský text (VI, 8, 25) je dosti jasný: De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat < rex, iudicabat > exercitus — in pace erat vulgi — et nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas (t. ovšem regum), což znamená: »Při soudě nic neplatila moc králů, jestliže svému mínění (auctoritas) nezjednali dříve platnost«, t. j. jestliže nezískali pro ně lid nebo vojsko. Kdo místu rozumí, přeloží je jasně a netřeba mu k překladu přidávati poznámky.

Str. 166: »Proto mezi nejlepším svědomím a nejnepríznivějším osudem uprostřed stoje rady si nevím, jak mám i své mysli i časové shodě vyhověti.« K tomu přidána poznámka: »Má-li mluvit jakožto nevinně obžalovaný či jakožto již odsouzený.« Překladu nikdo neporozumí a s poznámkou (vzatou z Vogelova vydání) si překlad nesrovná. V latinském textu VI, 10, 2 čteme: itaque inter optimam conscientiam et iniquissimam fortunam destitutus ignoro, quomodo et animo meo et temporis paream. Smysl místa jest jasný: Mám dobré svědomí, ale zlý osud, ježto jsem obžalován ze zločinu, a nevím, jak mám mluvit, abych projevil svoje rozhořčení, ale zároveň také mluvil tak, jak to vyžaduje nynější chvíle, nynější mé postavení, t. j. abych mluvil vhodně, tak, abych soudce o své nevině přesvědčil. Kdo pochopí smysl, přeloží to místo stručně i jasně. Arci doslovně překládati nesmí.

Str. 171: »Král pak povolav ještě Kratera měl s ním rozmluvu, jejíž obsah nebyl uveřejněn« (VI, 11, 12: sermone habito, cuius summa non edita est) m. »jejíž obsah nedostal se na veřejnost«.

Str. 193: »Nedostatek vody, jak již nahoře pověděno bylo, zvýšil žízeň beznadějností (pozn.: dostati se k vodě) ještě před nastalou potřebou píti« (VII, 5, 2: aquarum ... pe-

nuria prius desperatione quam desiderio sitim accendit). I tu je latinský originál jasnější než český překlad.

Str. 193: »Proto vypili všecko víno a olej a chuť pítí byla tak veliká, že se další žízň nebáli« (VII, 5, 7: ergo, quidquid vini oleique erat, oribus ingerebatur tantaque dulcedo bibendi fuit, ut in posterum sitis non timeretur). Špatný překlad lat. slova *dulcedo* zavinil naprostou nesrozumitelnost překladu, ač smysl je jasný: »tak jim pítí lahodilo, že je v tom okamžiku přešel strach, aby později netrpěli žízňí, vypijí-li vše, co mají.«

Str. 235: »pořad nocí zachovávající« přeloženo doslovně dle nedost jasně poznámky Vogelovy, a přidána poznámka: »po nocích se střídající«. Ale těmito slovy měla být slova latinská (VIII, 6, 3: *servatis noctium vicibus*) bez rozpaku přeložena.

Str. 251: »byli častěji poraňováni, než sami poraňovali« (VIII, 11, 14: *saepius ipsi feriebantur quam vulnerabant*). Tak té myslénky žádný Čech nepronesel (m. více ran dostávali než sami zasazovali).

Zbytečně špatný slovosled zastírá někdy naprosto i smysl; srv. str. 257: »byli vozatajové vyklopováni z vozů po kluzkých a neschůdných místech do nepřátel puštěných« (VIII, 14, 7: *per lubrica atque invia inmissi currus excutiebant eos, a quibus regabantur*).

Str. 278: »On pak snažil se, aby, dříve než by ducha vypustil, aspoň v boji zahynul, štítem se pozdvihnouti.« Kdo této české, neobyčejně strojené větě porozumí? Latinský originál IX, 5, 12 je jasný: *ille ut, antequam ultimus spiritus deficeret, dimicans tamen extingueretur, clipeo se adlevare conatus est*. Atď. atď. Příkladů podobného nevhodného překládání bylo by lze uvést daleko více. Jsou roztroušeny po celém překladě.

Sem tam vyskytují se po celém překladě nedostatky menší váhy. Srv. str. 16: »rozkazů doslýchají všichni« (*quod imperatur, omnes exaudiunt* III, 2, 14); »na křídla nastupovati« (*discurrere in cornu*; *ib.*); str. 17: »hned za ním zpívali magové národní píseň« (*magi proximi patrium carmen canebant* III, 3, 10); str. 34 n. »jak komu osud sedl« (*prout cuique fortuna erat*; III, 11, 22); str. 140: »když nepřítel naň dorýval« (*urgente hoste* VI, 1, 11); str. 156: smilník (*exoletus* VI, 7, 1 a jinde); podobně na str. 159 vilník (*scortum* VI, 7, 33); str. 178: panoš (*armiger* VII, 1, 14); jinde (srv. str. 182) se slovem panoš překládá zase lat. *eques* (srv. VII, 2, 4); str. 183: »jeho dobrá mysl v starost se zvrátila« (*fiducia in sollicitudinem versa*; VII, 2, 12); str. 226: »podkovy koní se otřely« (*equorum ungulis attritis* VIII, 2, 34); str. 244: papyrový papír (*chartae* VIII, 9, 15) a j. v.

Zbytečné je leckdy užívání cizích slov v češtině; srv. str. 44: »které slibem ohromné summy peněz porušili lidé vaši« (ingentis pecuniae spe IV, 1, 12); str. 60: lodice korsarské (piratici lembi IV, 5, 18 a jinde častěji) a j.

Nedobří jest tvar Macedonáné, jehož překladatel vedle Macedonové zhusta užívá, zbytečné jest překládání vlastních jmen topografických jmény moderními (j. na str. 15 Chvalinské moře = Caspium mare; III, 2, 8) a j. Někde slova cizí se opět nepřekládají, ač mohla snadno býti přeložena (srv. str. 85; IV, 13, 27 argyraspides, str. 197, VII, 5, 39 titulus, a j.).

Nečeské je hojně užívání praes. hist. místo času minulého, nesprávné je často vokalisování předložek, tvary přátely, nepřátely, moravismus tož, chybné je časté užívání instrumentálu ve výroku (str. 40: »i ti byli doma proslulými« m. proslulí; a jinde velmi často), nečeské jest vynechávání pron. dem. před relat. (srv. str. 197: »Nechť vyjde z podsvětí, jenž oně ukrutné smrti nezaslouhoval«) atd. V češtině jest vůbec dosti odchylek od přesné mluvy, jakkoli překladatel dobře vládne češtinou; neobvyklých nyní slov je také dosti. Vyskytá se dokonce v tomto překladu i tato nesprávná vazba: »Co mu již nenáleží válkou toho pozbyv« (str. 59, pozn. 10).

Poznámek je k překladu přidáno hojně, jednak v textu samém (v kulatých závorkách), jednak pod čarou. Ovšem poznámky v textu, uzavřené závorkami, nelze tak snadno poznati. Překladatel totiž také zcela zřejmé interpolace textu leckdy překládá a uvádí v závorkách, tak že lze někdy těžko rozhodnouti, co z takových vložek v závorkách je interpolací a co má býti výkladem. Tak na př. na str. 109, 111, 142, 196, 301 a j. označují tyto závorky interpolace, na str. 144, 186, 191, 245 a j. opět výklad. Kdo to rozezná?

Poznámky pod čarou jsou dosti často zbytečné. Odpadnouti mohly snadno mnohé poznámky, kdyby text byl býval přeložen lépe (doklady toho byly uvedeny již výše), i leckteré jiné. Tak na str. 12 k slovům »řeka ta rozlivši se« poznamenáno (pozn. 5): »dále«; k slovům »čistou a jenom svou vlastní vodu dále valíc« přičiněna v pozn. 6 slova »cizími příměsky nesmíšená«; na str. 139 k slovům »on po dlouhou dobu zbraně své na všechny strany obraceje jedny střely zachycoval štítem, jiným se uhýbal úchylkou těla« přičiněna pozn. 4: »na všechny strany bojuje a se bráně«; na str. 145 k slovům: »který již i cizí pomocí potřeboval« pozn. 6: »jenž ve vlastním ležení cizí pomocí potřeboval«, na str. 147 k slovům »kráčí svou cestou« pozn. 4: »činí, co uznává za nejlepší«; na str. 166 k slovům »aby mou při s obou stran poznal« pozn. 4: »až by poznal důvody pro a contra«; na straně 249 k slovům »z nepálených cihel« pozn. 8: »z vepřovic« atd. K čemu je také poznámka 4: »které?« na str. 225; patříci

k slovům: »k vyplnění tak nesmírně prohlubně? Co s tou otázkou? Podobná, nic nevykládající otázka je na str. 285, pozn. 1.

Překladatel držel se textu Vogelova; někdy uvádí pod textem konjektury Vogelovy, velmi často však pod textem i ve zvláštním dodatku konjektury R. Novákovy. Jaký to má smysl, když těch konjunktur nepřijal do textu? Pro filology překlad ten zajisté není určen, a pro nefilology nemají takové poznámky ceny. Účelné bylo by uvádění jen těch konjunktur, které překladatel přijal do textu, odchyluje se od textu Vogelova; takové kritické poznámky ospravedlňovaly by jeho překlad tam, kde se od obvyčejného textu odchýlil.

Shrneme-li svůj úsudek o tomto překladě, musíme se vrátiti k tomu, co jsme již výše řekli. Překlad ten byl by nad jiné překlady vynikal snad před čtyřiceti lety, ale nynějším požadavkům překladatelským nevyhovuje. Není také prost stop jakéhosi spěchu, ježto opětným a bedlivým prohlédnutím překladu leckteré vady snadno bylo lze odstraniti. Vady ty, jak se zdá, znamenala aspoň částečně i redakce této sbírky, ježto se na str. 11 v poznámce omlouvá, že podle přání překladatelova připustila v překladě některé věci jazykové, s nimiž nesouhlasí.

Josef Král.

Marka Pavlova Milion. Dle jediného rukopisu spolu s příslušným základem latinským vydal *Dr. Justin V. Prášek* Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Skupina I. Řada I. Č. 3. Nákladem III. třídy České Akademie v Praze 1902. Str. XXXIV + 305.

Staročeský »Milion«, jemuž ze známých příčin věnována byla značná řada filologických monografií, čekal posud úplného a kritického vydání, kteréžto by spolu mohlo odpověděti na některé závažné otázky dílem literárně historické, dílem grammatické, potud zůstavené in suspenso. Této edice dostává se nyní »Milionu« společnou prací pp. J. V. Práška a V. Flajshanse, z nichž tento zpracoval část mluvnickou, onen vykonal práci vydavatelskou a předeslal příliš stručnou úvahu literárně historickou, aniž všechny otázky konečně a uspokojivě zodpověděl. Pan J. V. Prášek nepojal totiž úkolu svého tak, jak pravidelně jej pojímají vydavatelé textů poskytujících jen obmezenou řadu problémů literárně historických, nýbrž uskrovnil se výlučně na poznámky a vysvětlivky editorské. O tom dlužno promluvití několik slov, kterým porozumíme, předešleme-li stručnou úvahu o úpravě edice páně J. V. Práškovy.

Jediný musejní rukopis »Milionu« jest, jak známo, opisem překladu latinského převodu a upravení *Frä Pipinova*, který brzo po roce 1315 dílo *Marca Pola* do latiny přeložil se zkratkami a doplňky. Překlad Pipinův zachován jest v řadě rukopisů věku

XIV. a XV. a v antwerpském tisku z r. 1485. Rukopisy i tisk nesrovnávají se úplně, naopak lze tu rozeznávat i několik typů zahrnujících vždy dva neb více rukopisů. Jest na snadě otázka: kterého z latinských rukopisů užil český překladatel? Pan J. V. Prášek srovnával tři rukopisy latinské, naskýtající se v Čechách nebo v blízkosti, a onen pozdní tisk antwerpský. Jsou to rukopisy *V* (Vindobonensis) a dva *P* (Pragenses: *P*¹, *P*²), chované v kapitulní knihovně. Rukopis *V* stojí českému překladu nejbližší, kromě něho jest mu značně příbuzen rukopis *P*¹ a rukopisná předloha tisku (*L* dle leydenské bibliotheky, kde se jeden exemplář chová), kdežto rukopis *P*² jest poněkud vzdálenější. Celkem vedou *P*¹, *V* a *L* k společnému rukopisnému zdroji (*X*), z něhož český překlad porízen. Tohoto *X* neznáme, i musíme místo něho použiti jednoho z daných rukopisných derivátů, chceme-li přibližně získati si obraz latinského podkladu převodu českého. Pan J. V. Prášek zvolil *V* a otiskuje jej vedle textu českého spolu s kollacionováním *P*¹, *P*², *L*. Toto kollacionování jest cenné, ježto zaručuje nám jasný obraz rysů oné skupině společných; na pohled zbytečné uvedení zvláštností z *P*² má potud význam, pokud dovoluje nám určití znaky, možno-li tak říci, všeobecně pipinovské a chrání nás klamu přiřítati rysy skupiny jedné (*V*, *P*¹, *L*) latinskému textu »Milionu« vůbec. Dlužno ovšem připomenouti, že vzájemné odchylky jsou většinou povahy podružné. I vypadá úprava textu páně J. V. Práškova takto: Pod českým zněním následuje text latinský dle *V* s připojenými kollacemi z *P*¹, *P*², *L*. Není-li tu dosaženo ideální úplnosti, jest tu zajisté aspoň pokus o získání přibližného obrazu filiace textové.

Ale český text není ani po obsahové stránce přesným reflexem předlohy latinské, jest tu řada zřejmých, zúmyslných odchylek, dílem kráticích, dílem rozšiřujících a podávajících tak prostředky k poznání povahy překladatelovy, částečně i jeho osoby. Jen touto cestou získá dějepis literární něco z překladu »Milionu«, a nenastoupil-li tuto cestu pan J. V. Prášek, jest to bez odporu základní nedostatek jeho edice. Srovnati odchylky českého překladu od latinské předlohy bylo jistě prací důležitější a nutnější než na př. kollacionování pozdního tisku antwerpského.

Hlavní dvě otázky, které historii literární klade nejen staročeský překlad »Milionu«, nýbrž každé překladové dílo, jak starší tak nové periody literární, jsou asi tyto: Jaký význam má v písemnictví své doby volba toho onoho díla k překladu nejen vzhledem k literatuře domácí nýbrž i souběžnému písemnictví světovému? Jak dovedl překladatel ukázati svou povahu, svou duševní disposici; kdo byl ten překladatel vůbec?

Na první otázku týkající se staročeského »Milionu« bylo odpovídáno častěji tímto, tuším, způsobem: Volba cenného a zajímavého díla Marco Polova svědčící o smyslu pro práci tak zna-

menitou vysvětluje se zálibou pro zeměpisné a národopisné poznatky u starých Čechů v té době (na rozhraní XIV. a XV. věku), i jinak dosvědčenou; bohužel zájem překladatelův byl poněkud ojedinělý, ježto kniha netěšila se zdaleka té pozornosti jako souvěký převod chatrného a nespolehlivého díla Mandevillova. Na otázku druhou mělo jen grammatické zkoumání alespoň nějakou odpověď, shledávalo-li, že překladatel »Milionu« náležel konci čtrnáctého nebo začátku patnáctého století a že byl rodem Moravan.

Dotčené obsahové odchylky dovoluji, aby se i literární historik o odpověď podobnou částečně pokusil. Pan J. V. Prášek o odchylkách těch věděl, na XV. a násl. stranách jeho úvodu čte se o nich zmínka obsírnější a uvádějí se některé z nich, ale pokusu o charakteristiku překladatele jich prostřednictvím, jak řečeno, vůbec neučinil. V té věci ovšem opatrnosti nezbyvá; ne vše, čím se liší náš rukopis od V, padá na účet českého překladatele, ale není-li ani v jednom z různých latinských rukopisův a tím z různých textových typů to, co se v českém překladě shledává, možno věstí odchylku tu na vrub českého převoditele.

Ježto mi jde o pouhý stručný posudek, uvedu jen několik dokladů, jak prostá četba textu je přinesla. Nejvýznamnější odchylku obsahovou uvádí sám pan J. V. Prášek v úvodě; jest to onen passus v 18. hlavě I. knihy (č. text fol. 14—16) o přenesení hory v krajině bagdadské. Český překladatel rozhojnil text o zvláštní anekdotický příběh pologroteskní, polomoralistní povahy, drasticky ilustrující slova evangelia. Celý příběh o jednom ševčiku, jenž skutkem vyložil do slova a do písmene příkaz evangelický o pohoršujícím oku (Matouš 5, 29; Marek 9, 47), zřejmě nese nejen znak důkladné znalosti Písma, nýbrž patrně ukazuje i k osobě stavu duchovního, ysoce si vážící příkazu čistoty. Tyto rysy se několikrátě dotvrzují. V 47. hlavě I. knihy Marco Polo vypráví o rouše ze salamandra v Římě chovaném stručnými slovy: »Fertur, quod Romae sit mappa de salamandra, qua est sudarium domini involutum, quam misit summo pontifici quidam rex Tartarorum.« Český překlad (fol. 36a) zprávu rozšiřuje nejen zevrubnějším údajem o potu Spasitelově podle zmínky evangelia, nýbrž i hypothesou ryze kněžského způsobu o rouše nalezeném v hrobě Kristově po jeho vzkříšení. Při zprávě o výlučné mužském ostrově v 37. hlavě III. knihy zmiňuje se Marco Polo, že mužové jsou poddáni jen svému biskupu a ne jinému světskému pánu a že i s biskupem náleží pod moc biskupa v Skoře. Český překladatel přesně tu šetří hierarchické stupnice, jež tehdy v prvním století pražského arcibiskupství byla platná, a biskupu ve Skoře dává titul arcibiskupský (fol. 118). To vše zdá se ukazovati na kněze, jehož si však nesmíme představovati jako nesnášlivého nevraživce; naopak o jeho náboženské smířlivosti svědčí, že epitheton »pessimus«, jímž Marco

Polo často daří modloslužbu nebo Mahomeda, umírněně překládá »zlý« neb i vynechává. Pro uvedenou přísnost mravní jest dokladem (fol. 76a) vsuvka scházející v předloze (knihy II. hl. 37.); vypravuje se tam, jak dívky v Tebeth se samy cizincům nabízejí k prostituci, a jak cizinci jich užívají. Marco Polo dří prostě: »Illi autem, quas volunt, eligunt«; český překladatel s milou stydlivostí: »Tehdy ony, suli taczi, wyberu sobie, kterež chtie.« Překladatel nejeví se mužem příliš učeným; nezná množství věcí, jeho věku běžných a nikterak zvláštních: neví, co jest »nux indica« (fol. 106), nezná oleje sesamového (fol. 122), pokládá rysa za zvláštnost (fol. 63a), jest na rozpacích mluvě o hvězdě polární (fol. 115a); o témž svědčí jeho časté neporozumění textu, chybná interpretace větná a jiné znaky povahy spíše formální, jež grammatický rozbor staročeského »Milionu« vytkl několikráte.

I charakterisovaly by nám odchylky textu českého od latinského v překladateli zbožného duchovního, povahy spíše smířlivé a velké přísnosti mravní, jenž sotva dosahoval vědecké úrovně svého věku. Jest to jen skrovný a dokonce hypotetický pokus o charakteristiku, ale nikoliv úplně bez významu, aby oprávněno bylo naprosté pomnutí této věci vydavatelem panem J. V. Práškem.

Grammatickou část práce vykonal pan V. Flajšhans ve dvou částech: jednak ve »Slovníku« (str. 199—305), který nadbytným uváděním i málo charakteristických dokladů podává dobrého, tuším, příliš mnoho, jednak v průvodní stati »O slovesné stránce českého Milionu« (str. XXI—XXXIV), již lze pojímati za zajímavé řešení (nikoliv definitivní rozřešení) grammatických otázek k »Milionu« se družicích. Úkol páně Flajšhansův nebyl příliš obtížný, neboť v obou základní tendenci sice protichůdných, skutečnými výsledky se však doplňujících studiích Gebauerově i Jirečkově našel značnou průpravu, a nad to v dialektologických otázkách byla mu spolehlivou radou Bartošova velká práce. Pan V. Flajšhans nechce řešiti otázky, kdy vznikl český překlad »Milionu«, pokládaje odpověď Gebauerovu a Jirečkovu za definitivní, zabývá se však obsírněji themátem, jaký byl jazyk původního rukopisu a jaký našeho přepisu, čili přesněji: náleží-li moravismy originálnímu textu či opisů? Pan V. Flajšhans pokládá moravismy za majetek původního rukopisu, jenž vznikl poblíže Letovic a nese znaky některého z dialektů lašských. Přepisovatel namnoze normalisoval a modernisoval, jsa veden jazykovým citem rozeného Čecha, vycvičeného v Praze. I nenáleží údaj našeho textu »su dokonany a psani na Lethowiczich v sobotu po swate Markaretie« na účet opisovatelův, jak namnoze se soudilo, nýbrž shledával se patrně již v prvopisu. Grammatickou statí páně Flajšhansovou otázky mluvnické »Milionu« se týkající jsou řešeny zajímavě, ač i o opačném poměru

jazyka v prvopisu a opisu dalo by se analogicky diskutovati. Za neprokázanou a podivnou hypotesu pokládám páně Flajšhansův názor vyslovený na str. XXVI, že překladatel »Milionu« stál při své práci pod vlivem němčiny; ani jazykové ani literárně historické důvody jím uvedené nepřesvědčují.

Arne Novák.

F. L. Čelakovský: Ohlasy. (Ohlas písní ruských. Ohlas písní českých.) Úvod literárně historický napsal L. Quis. Světové knihovny č. 67—69. V Praze, nákl. J. Ottý. 1899. Str. 155. *)

Nové vydání Čelakovského obou »Ohlasů« v »Světové knihovně«, jehož autorem jest patrně pan L. Quis, uvedený na titulním listě jako pisatel úvodu, liší se příznivě od obvyklých edicí novočeských děl literárních; přirovnáme-li je na příklad k rozšířeným vydáním »Ohlasů«, vyšlým nákladem Kobrovým, pozorujeme, že i u nás se chápe konečně, jak požadavek lidové přístupnosti dá se úplně sloučiti s přesností otisku. Reprodukují se tu věrně původní vydání »Ohlasů«, ruského z r. 1829 a českého z r. 1840, i s autorovými důležitými předmluvami a charakteristickými poznámkami (jež nejsou vloženy do textu, nýbrž za text), s tím pouze rozdílem, že do »Ohlasu písní ruských« vložena z pozdějších vydání jako č. VII. báseň »Rusové na Dunaji r. 1829«, kterou, jak známo, editio princeps nemá působením censury. Zmínka o tom mohla býti uvedena pod čarou nebo v úvodě.

Úvod páně L. Quisův zamlouvá se vřelým tónem a srdečností v knize určené potřebám lidovým případnou, není však z daleka tím, čím jej titulní list prohlašuje, úvodem literárně historickým. Osobní poměr Čelakovského k národní písni jest tu charakterisován dosti šťastně, ač celkem jen obecně; málo přesným zdá se mi to, co pan L. Quis matně uvádí o působení slohu národních písní na umělou poesii českou, zejména poněvadž úplně se vyhnul velmi zajímavé a poučné otázce, pokud Čelakovský do této účelně a podrobně sestilisované formy vlil subjektivní, osobní obsah životní, pokud jest tu vedle spekulujícího a kombinujícího stilisty, vyzbrojeného filologickou a folkloristickou erudiicí, i básník podávající své nitro, svou osobnost, a zároveň pokud vedle uměle snesené, svědomitě rekonstruované, uzavřené a dovršené kultury lidové jest v »Ohlasech« hybná a proudící

*) »Listy filologické« hodlají revidovati úvahami podle potřeby stručnějšími neb obšírnějšími hojná vydání novočeské literatury, jež v posledních letech byla uveřejněna; již úvaha o nových edicích a výběrech z Jana Nerudy v I. sešitě tohoto ročníku náležela k tomuto pořadí. Ku práci té nebyla u nás posud obracena soustavná pozornost; i jest zajisté též jedním z úkolů vědeckého listu zabývajícího se studiem řeči a literatury české, aby zevrubně všímal si publikací toho druhu.

kultura dobová. Panu L. Quisovi obě sbírky Čelakovského jsou jen »*Ohlasy*« a nic více — trvám, že nesprávně. Ale ani vlastní tendenci »ohlasovou«, t. j. imitační, analogisující, parafrasující, kupíci motivy lidových písní, pan L. Quis dostatečně nevystihl; přímý poměr jednotlivých čísel k předlohám a látkám lidovým není tu naznačen. Úvod byl ovšem psán před jubileem Čelakovského a tedy na př. poučná studie páně J. Máchalova v L. F. nebyla přístupna; ale přece bylo možno říci více. I omezuje se celkem cena slova úvodního na uvedený již vřelý tón, srdečnou sympathii pro »*Ohlasy*«, jež nepůsobí nemile jako přídavek k vydání skutečně cennému, za něž edici páně L. Quisovu právem lze pokládati.

Arne Novák.

Fr. Čáda: Hynovo dušesloví. Příspěvek k historii počátků psychologie české. (Rozpravy České Akademie cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Ročník X., třída I., č. 2.) V Praze 1902, stran 135.

Velmi cenným »příspěvkem k historii počátků psychologie české« obohatil odborné badání literárně historické prof. *Fr. Čáda* v tomto spise. K rozboru tak zevrubnému vedlo jej mínění, že je potřeba napřed důkladných prací speciálních, podrobných monografií, nežli se může podati »trebas jen nástin historie české filosofie«. Názor jistě správný.

V pěti odstavcích prof. Čáda rozbírá: 1. historii spisu, 2. prameny díla Hynova, 3. podává rozbor věcný, 4. vyšetřuje terminologickou stránku spisu, 5. v »závěru« podává historický rozvoj české filosofie, zejména psychologie. Každou z těchto pěti stránek spisovatel vyčerpává s minuciosní podrobností. Aby vystihl spleť a zajímavé osudy knihy, které jsou jistě charakteristické pro veškerou tehdejší literární společnost, prof. Čáda badal v pramenech samých, zejména v záznamech Matice České. Tak podařilo se mu odčiniti křivdu, které se na Hynovi dopouštěla dosavadní tradice literárně historická. Nové rysy přinesl též do historický vývoj české literatury filosofické, které shrnul do »závěru« spisu; spisovatelově pozornosti neuly ani drobnější články v časopisech. Vlastní význam spisu spočívá však v rozboru filosofického základu dušesloví Hynova, které máme nyní podrobně objasněno co do pramenů jeho i co do psychologického obsahu. Po tomto všestranném rozboru prof. Čáda teprve odhaduje hodnotu díla samého, kterému v celku přiznán větší význam, nežli jak se na ně hledělo až dosavad. Hyna se ovšem neobjevuje samostatným duchem filosofickým, nýbrž je závislý na pramenech cizích, zvláště na německé filosofii Jacobiovské: na G. E. Schulzeovi, W. T. Krugovi, J. Fr. Friesovi, Lichtenfelsovi a j., ale v české filosofické literatuře dobyl si přece místa. Nejen odbornému filosofovi, nýbrž i literár-

nímu historiku práce Čádova skýtá mnoho poučení. Podán v ní zároveň zdařilý příklad záslužné odborné monografie.

J. Jakubec.

Ausgewählte Werke des Grafen Kaspar von Sternberg. Erster Band. Briefwechsel zwischen J. W. v. Goethe und Kaspar Graf v. Sternberg (1820—1832). Herausgegeben von *August Sauer*. Mit 3 Bildnissen Sternbergs. (Též pod titulem Bibliothek deutscher Schriftsteller aus Böhmen. Herausgegeben im Auftrage der Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen. Band XIII.) Prag, Calve 1902.

Toto vydání důležité korespondence Goethovy a Sternbergovy proti vydání Bratrankovu z r. 1866 je rozmnoženo o sedm dopisů, z nichž je důležit hned první, se kterým hr. Sternberg posílá Goethovi exemplář svého »Versuch einer geognostisch-botanischen Flora der Vorwelt«, jenž podle prvního listu Goethova ho nedošel v čas. Je zajímavé, že takto zahájena korespondence dvěma listy, kterými oba, každý o sobě, počínají dopisovati. Iniciativa vyšla však od Goetha, který dne 27. dubna 1820 s dr. Heidlerem v Mariánských Lázních mluvil o nálezu podzemního lesa palmového a dne 10. května napsal prosbu Schreibsovi ve Vídni, aby se na Sternberga obrátil; dne 3. června Sternberg odevzdal svou knihu komisari Heidlerovi v Teplicích, aby ji poslal do Mariánských Lázní, kam se však dostala pozdě a byla vrácena, o čemž se Sternberg dověděl teprve z Goethova prvního dopisu ze dne 20. října 1820.

Další dopisy zde poprvé otiské jsou:

13. Důtklivé pozvání, aby Sternberg přijel do Mariánských Lázní, kde Goethe přebýval právě (1823) naposledy; dopis snad nebyl odeslán.

49. Kratoukný dopis Sternbergův, jímž dne 3. června 1827 oznamuje svou návštěvu ve Výmaru.

54. Goethův syn zve Sternberga za svědka ke křtinám.

79. Dopis Goethův ze dne 12. dubna 1830, meteorologický, snad neodeslaný.

80. Dopis Sternbergův, oznamující příchod (4. července 1830).

81. Básnička do památníku, tištěná již v dílech Goethových.

Tento výtěžek tedy není značný. K tomu druží se však, že některé dopisy uveřejněny tu podle originálu, které Bratranek znal jen z konceptu, že na patřičných místech jsou otiskény přílohy, kterých částečně u Bratranka není, a rovněž dopisy, které Goethe zaslal Českému museu, potom dopis Dobrovského ze dne 14. ledna 1824, dopisy kanceláře Müllera a j.

Mnohem důležitější je další obohacení tohoto vydání proti Bratrankovu: 120 stran poznámek s výtahy z ostatní korespondence Goethovy, z jeho denníků, ze spisů, z korespondence Sternbergovy, s údaji o osobách, místech a dílech uvedených v dopisech, tak že teprve teď je možná čísti důležité a zajímavé tyto dopisy s plným porozuměním.

S největším zájmem čteme v poznámkách místa, týkající se důležité Goethovy recenze prvního ročníku německého Musejníku. Že recenze není tou měrou vlastním dílem Goethovým, jak jsem se domníval (Goethe a Čechy, str. 125), bylo ovšem již známo, a naznačil jsem to v dodatku na str. 206 téhož díla. Sauer sleduje práci Goethovu v únoru a březnu 1828 podle denníků nyní vydaných a podle dopisů Goethových a Varnhagenových (str. XXXIX—XLIII a 345, a 367 n. i 370), nepřirovnává však podrobně konceptů Goethových k provedení Varnhagenovu, odkládaje to až do vyjití recenze ve výmarském vydání Spisů. Bude to přirovnání velmi zajímavé. Slyšíme na př., že slova Goethova, často (ještě i Sauerem samým v nedávné přednášce) citovaná, o českosti německých a německosti českých básníků z Čech jsou od Varnhagena, že však krásná slova o Dobrovském zakládají se na vlastnoruční poznámce Goethově. Zatím se musíme jako dosud spokojiti s vědomím, že tato recenze je společným dílem Goethovým a Varnhagenovým. Tvrdí-li naproti tomu Jan Krejčí v Č. Č. H. IX, 102, že »to, co přinesly berlínské Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik 1830, není prací Goethovou, nýbrž Ant. Müllerovou a Varnhagenovou«, a že dokonce »tak se opravuje mínění Krausovo l. c. 125«, nevysvítá to ani z mé, ani ze Sauerovy publikace. Naopak můj názor, poněkud směle vyslovený na místě uvedeném str. 206 »o spolupracovníctví Müllerově nemůže déle být řeči«, potvrzuje se otištěním referátu Müllerova (str. 192—206) dokonale. Ant. Müller totiž nepodává o člancích přírodovědeckých, hospodářských, statistických, historických atd. posudku instruktivního, nýbrž výčet titulů, kdežto recenze se o jednotlivých člancích Musejníku rozepisuje obšírně; za to v přehledu o poesii Müller uvádí nejen všechny své úvahy, cituje od Eberta mimo »Vlastu« i drama »Břetislav a Jitka«, jmenuje a posuzuje Gerle, Manfreda, Marsana, Glasera, Habela, Hugo, Jeittelesa, Macháčka, Zimmermanna atd., atd., a o těchto všech recenze nepřináší nic! Za to čteme v ní mnoho o české literatuře, k čemuž Müllerova sestavení neposkytují podkladu. V rubrice »Divadlo« Müller mluví o referátech Svobodových a svých vlastních, recenze o hercích a o představeních jazykem českým; zkrátka jako Müllerova článku nečetl Sternberg ani Goethe, tak ho snad nečetl ani Varnhagen (Müller na př. opravuje, že se v sešitě březnovém má čísti 1312 místo 1412, kdežto v recensi čteme: Zu Anfang des 15. Jahrhunderts . . .), a teprve na začátku XX. století článek

slaví pozdní vzkříšení. Rozeznati podle vnitřních známek účast Goethovu a Varnhagenovu, bylo by příliš těžké; Sauer ukazuje na str. XLII, kterak Varnhagen vzdělal svůj sloh podle Goethova a žil v jeho spisech.

Této recenzi Sauer připisuje v úvodě a v přednášce o Sternbergovi*) veliký význam pro dějiny duševního života v Čechách a hlavně pro styky s širým Německem: Goethe Čechy nalezl! A prostředkovatelem mezi Čechy a tímto reprezentantem Evropy byl právě Sternberg.

Zájem Goethův o všechny skoro stránky života českého je ovšem starší než jeho seznámení s hrabětem, a nelze říci, že by Goethův zájem o Čechy byl zájmem o Sternberga. Jaké jiné pouťo od téže skoro doby mimo to vázalo starého básníka k Čechám, seznali jsme nedávno: byla to láska k Ulrice v. Levetzow. Ale velká část zásluhy o tento zájem, který českým spisovatelům arci nebyl tak mocnou vzpruhou jako německým v Čechách, náleží skutečně Sternbergovi.

Jaký požitek poskytuje četba dopisův obou starců, na výšinách osvěty a ducha krácejících, snažil jsem se naznačiti ve svém spise. Věcného poučení korespondence tato poskytuje pak tolik, že jí nikdo nesmí pominouti, kdo se zajímá o duševní život v době našeho probuzení. Hlavně vznik Českého Musea postaven textem a poznámkami v souvislost hnutí obecně evropského. Dopisy týkají se vedle přírodní vědy též historie, politiky, literatury a umění. Mladá umělkyně Leopoldine v. Gersdorf, s kterýmž jménem jsem si lámal hlavu (Goethe a Čechy, str. 91), jeví se býti Geussdorfovou a dočteme se prý o ní v *Schriften der Goethegesellschaft*, sv. XVII, kterýžto svazek dosud nevyšel. (Za tisku vyšel, a ze zajímavého děvčete stala se při tom Leopoldine Grustner von Grusdorf.)

Krásné (i typograficky krásné) vydání dopisů zahajuje výbor ze spisů Sternbergových, rozpočtený na čtyři nebo pět svazků. Následovati má vlastní životopis s jinými doklady životopisnými, potom denníky z cest a cestopisy, drobné články a řeči, a posléze předmluvy k větším vědeckým dílům.

Vyskýtá se při tom stará otázka, pokud Společnost pro německou vědu zavazuje nás k díkům, konajíc práci, která by vlastně byla povinností naší, čili pokud hr. Kašpar Sternberg je náš. Laube ve své přednášce r. 1879 odmítal »pokus«, přivlastniti Sternberga druhé národnosti v Čechách. Sauer praví v předmluvě již jen, že se uctívání památky Sternbergovy nesmí ponechatí *pouze* české národnosti. V uvedené přednášce ovšem vykládá, že nelze se přití o národnost hraběte. »Dávno rodina,

*) A. Sauer, *Gesammelte Reden und Aufsätze zur Geschichte der Literatur in Österreich und Deutschland*. Wien u. Leipzig, Fromme 1903. Str. 51—80: Goethes Freund Graf Kaspar Sternberg und sein Einfluss auf das geistige Leben in Böhmen (1901).

kteřé náležel, stala se německou. Co do nadání, vzdělání a vychování byl Němcem a cítil se jím. Jen jako německý spisovatel vystoupil a žije dále... To je tedy stanovisko, s kterého němečtí badatelé míní, že směji nedbat i vlastních určitých a přesných výroků, jimiž se hrabě hlásí nebo prozrazuje být Čechem a které jsem sestavil ve svém spise na str. 49 a sl. Ale titíž badatelé prohlašují Bohuslava z Lobkovic, na kterého se nehodí ani jeden z uvedených příznaků, podle *jediného* výroku za Němce. V jednom z obou případů je tedy potřebí revisé nároku toho. Že pak Sternberg pracoval vždy pro oba kmeny v Čechách, ba pro Čechy jakožto potřebnější více, to ukazuje Sauer sám, v jehož přednášce, což budiž výslovně uznáno, neozývá se již stará otřepaná frase o dobrodiní a nevďěčnosti; čteme dokonce u něho: »Nastal převod kultury, jaký je obvyklým a často se vracejícím, zcela samozřejmým a nezbytným zjevem v dějinách světových, jaký ze zemí románských oplodňoval německou literaturu a ducha od středověku až k výšinám na mezníku XVIII. a XIX. století«, atd. Poznáváme z těchto slov a vůbec z míst týkajících se písemnictví českého, jak pěkně působil Murkuv spis o romantické škole v Čechách.

Z podrobností uvádím, že podle str. XXXVI existuje v Goethe- und Schillerarchivě dopis Čelakovského, který doprovázel zasláný Ohlas písní ruských doslovným překladem několika z nich; a dále, že mezi zápisky Goethovými, týkajícími se Čech, zachovala se také některá česká slovíčka, zbytky pokusu, naučiti se češtině. »Hájeks Chronik Respublica Bohemiae« (XXXV) jsou, rozumí se, *dvě* knihy. Píše-li Sternberg podle svého nedbalého způsobu místo Wolke *Volke*, nemůže se to zakládati na vlivu českém (str. X), nýbrž jen na francouzském. *Arnošt Kraus*.

Prisłowa a prisłowne hróněčka a wusłowa Hornjołužiskich Serbow. Zběrał a zhromadził *Jan Radyserb Wjela*. Dorjadował a wudał *Dr. Ernst Muka*. Budyšin, 1902. Stran 314.

Působí tklivým dojmem probíráti se listy této knihy. Vlastenec, teď jedenaosmdesátiletý, začal práci k ní na podnět Smolerjův dříve než před půl stoletím. Když byl rukopis hotov, Hörnikem prohlédnut a Mukou definitivně chystán k tisku, neměla Mačica Serbska na vydání jeho peněz a nezbývalo, než aby náklad vedl obětavě poslední redaktor sbírky. Tisk trval sedm let. A přece jsou »Prisłowa« v lužickém literárním životě událostí...

Obsahem jejich jest krátká předmluva Mukova, úvod Wjelův a výčet přísloví i pořekadel samých.

Muka objasňuje, že jest na sbírce jeho dílem definitivní urovnání i vydání, a vykládá, proč se rozhodl řaditi látku každého z oddílů ne podle obsahu, nýbrž podle abecedy; neposledním důvodem mu bylo, že by sbírka rovnaná podle smyslu vyžado-

vala, jako je tomu při Zátureckého sbírce přísloví slovenských, obšírného indexu abecedního a tím se zdrazila.

Wjela rozpráví prstonárodním tónem a bez vyšších prae-
tensí vědeckých o tom, co lid zove příslovím a co přísloví jest;
připomíná, že při zapisování materiálu zachoval formu nářeční;
hájí stručně a více vlastenecky než vědecky lužických přísloví
proti výtce neoriginálnosti — není pochyby, že bude u lužických
Srbů vypůjčených přísloví aspoň tolik, jako u národů jiných —;
vysvětluje, jak se selský ráz Srbstva jeví v příslovích srbských
zálibným utkvíváním na životě venkovském a jak z přísloví
vůbec vyzírá povaha národní; předvádí v hrubých rysech historii
lužického příslovnictví; líčí práci svou a končí přáním, aby celé
bohatství nejen žertovných, nýbrž i vážných vět knihy bylo
i dále nebo znovu se stávalo majetkem srbského lidu.

Výčet sám rozvržen jest na tři oddíly. V prvním (str. 1 až
190) obsažena jsou rčení nerýmovaná, v druhém (191—236)
rýmovaná, v třetím (237—269) lidová srovnání; ke všem patří
pak obšírné dodatky (270—314). Úhrnem otištěno tu devět tisíc
sto šestadvacet kusův. Poněvadž do »Prisłowow« pojaty jsou ne-
jen svědomité zápisy Wjelovy, nýbrž i všecky starší sbírky pří-
sloví lužickosrbských — zevrubnější výčet těchto sbírek nežli
Wjela podal A. Černý v Č. Lidu I, 262, 263 —, vyslovují sbě-
ratel i vydavatel mínění, že sbírku lze pokládati za velmi blízkou
úplnosti.

Cena »Prisłowow« jest, nehlědě ani k jich významu ná-
rodnímu, velmi značná.

Rozsáhlý materiál, který přinášejí, bude bohatým pra-
menem příslovníckým studiím, k nimž časem — zatím jsou pří-
sloví mezi lidovými tradicemi Popelkou — zajisté dojde. Ale
bude potřeby »Prisłowa« doplniti ještě výpisky z literatury a
zejména přidati po způsobu Adalbergovy Księgi przysłów, pokud
možno, údaje, kdy které přísloví jest doloženo poprvé; jsouť
takové doklady, jak ukázal Brückner (Zur slavischen Parömio-
graphie, Archiv f. slav. Phil. 18), často výbornou pomůckou
výkladu. Mimo to bude dobře, budou-li přísloví, která připouštějí
bez kontextu několikerou interpretaci, objasněna ze souvislosti,
v níž se vyskytají v živé mluvě. Naopak zase bude nutno při
zkoumání některá rčení vyloučiti, protože buď nejsou to přísloví,
nebo nejsou původu lidového, nýbrž biblického, nebo konečně
jsou lidová jen obsahem, a příslovnou formu obdržela, jak Wjela
sám se přiznává a jak po tomto přiznání také snadno lze pak
rozeznati, od sběratele.

Kromě stránek obsahové důležitá jsou »Prisłowa« i tím,
že je sběratel zaznamenal v jazyce lidovém.

Jimi dostalo se lužickosrbské literatuře národopisné důstoj-
ného pendantu k Smolerjovým »Pěsničkám«.

Emil Smetánka.

E. Berneker: Slavische Chrestomathie mit Glossaren.
Strassburg, 1902, 8°, X, 484. Za 12 M.

Veden jsa účelem podati studujícím filologie slovanské knihu, jež by obsahovala ukázky všech slovanských jazyků, professor pražské něm. university, dr. E. Berneker, vydal slovanskou chrestomatii, knihu první svého druhu. Podány jsou tu ukázky ze všech slov. jazyků, a to vždy z doby starší i z dnešních dialektů. Pojaty sem i ukázky z textů církevně slovanských (vesměs cyrillicí), a to dosti hojně (28 str.), kteréž však dobře na prospěch ostatních částí knihy mohly býti ztenčeny, ježto ukázky tohoto jazyka má i Leskienova i Vondrákova mluvnice staroslověnská; za to lze schvalovati, že přidány výňatky z pramenů církevně slovanských redakce středobulharské, srbské a ruské.

Kniha má 12 oddělení. Zvláštní oddělení vykázáno maloruštině i slovenštině, odděleny od sebe horní i dolní lužičtina, ukázky kašubštiny podány v oddělení polském, v oddělení posledním jsou ukázky polabštiny. Při každém jazyce podány ukázky z doby starší (tak z češtiny uvedeny výňatky z Žaltáře Wittenberského, Alexandreidy, Dalimila, Štítného Řeči besedních, z Husovy Postilly, z rkpu Baworowského, z Hájka) a pak z doby nejnovější, z dialektů. Pro přirovnání bylo by bývalo snad dobře podati malou třeba ukázkou jazyka spisovného; bez toho při kusích dialektických v poznámkách často autor tlumočí formy dialektické formami spisovnými, a slovníky, jež hned za každým oddělením následují, uvádějí slova v podaných ukázkách se vyskytající ve znění spisovném, jak se také v předmluvě připomíná. Co se tkne výboru, lze říci, že celkem porizen šťastně, zejména uvážíme-li, že autorovi v Německu (spis dán do tisku r. 1901, kdy spisovatel byl ještě v Berlíně) nebyly po ruce všechny prostředky a pomůcky, jež by byly snad vedly k výboru jinému.

Některé nedostatky a vady jsou ve slovnících. Uvádím namátkou jen některé ze slovníka českého. Mnohé z nich vznikly tím, že slova stará, jichž jazyk nový již nezná, přepisována novočeským pravopisem. Tak psáno *sěsti* m. *siesti*, *směti* se, *zamětati*, nešetřeno kromě nepatrných výjimek stčeského pravidla o jotaci (psáno. na př. *zemeně*); chybně psáno *snjeti* se (zusammenkommen) m. *snieti* se; důsledně měkčeno koncové *t*, *d* v nom. sg. *i*-km. (psáno: *cnost*, *čstnost*, *hrubost* *kost*, *čeleď* atd.); ve zmatek uvádí, píše-li se »zamuž *pojiti*« (v abecedním pořádku za slovem »zamětati« a před slovem »zamyslití«), nesprávné je *odsýlati* (správné je v závorkách položené *-sílati*) atd.

Než přes to dlužno uznati, že spisem tímto prof. Berneker filologii slovanské, hlavně v zemích německých, prokázal službu velikou, opatřiv pomůcku, k níž v nedostatku pomůcek jiných sáhne každý, komu půjde o to, aby na příkladech v hrubých třeba rysech se poučil o historii jednotlivých jazyků slovanských.

O. Hujer.

Hlídka programů středních škol.

Václav Veverka: *Z vítězných zpěvů Pindarových.* (Výr. zpráva c. k. vyšš. gymnasia na Novém městě v Praze 1901.)

K Pindarovým epinikiím, Ol. 10, 7, 4, uveřejněným v rousě českém r. 1895 ve výroční zprávě gymnasia třeboňského, přistupují tuto Ol. 3, 14, 5 a Isthm. 1. Překlad jest obratný a metricky správný. Korrktura jest pečlivá; toliko vytýkáme na str. 2 chybné *vůli* místo správného *vůli*. Poznámky ku překladům jsou hojné a poučné. Připomenul bych jen toto. Olympijské epinikion 3. nebylo as předneseno v užším domácím kruhu Theronově, nýbrž veřejně, při slavnosti theoxenií. V básni nikde se nedočítáme, že by byl Herakles pozoroval krajinu v noci, za svitu měsíčního. Z kontextu jde na jevo, že denní vedro v plném létě, kdy konaly se závody, bylo mu pohnutkou, aby krajinu osázel stinnou olivou.

K básni druhé (Ol. 14) mohlo býti poznamenáno, že průvod se ubíral k oltáři Charit, na něž vítěz položil svůj věnec. Eufrosyne bych nepřekládal jménem »Dobromyslnost«; značíť Veselost neb Radost.

Obsah kusu třetího (Ol. 5) při své stručnosti poněkud temně je stilisován. Treba mít na paměti, že v Olympii mělo dvanáct bohů šest oltářů, vždy dva bohové po jednom, a Psaumis že tedy obětoval tu na šesti oltářích všem dvanácti bohům. Teprv když se vrátil domů, věnoval Kamarině věnec vítězný.

Václav Sládek.

Dr. Karel Müller: *Jakou důležitost mají Gorgias a Isokrates pro vývoj umělé prosy attické.* (Program c. k. real. a vyššího gymnasia v Chrudimi za škol. rok 1901 a za škol. rok 1902.) Str. 50 a 41.

Práce jest pečlivým a jasně podaným zpracováním toho, co hlavně Blass, Norden a Maas ve známých pracích o té věci psali. Literatury monografické použito měrou náležitou. Pohřešuji Meyeroých dějin (Geschichte des Alterthums), kde jsou skvělé partie literárně historické (zvl. IV, str. 255 a j.), Freemanovy »History of Sicily«, který taktéž o Gorgiovi a jeho škole píše (hlavně II, str. 413 n., dále III, str. 28 n.). Při projednávání otázky o datování Faidra není použito práce Čádovy (Listy fil. XXVIII, str. 173 n.).

V českém pojednání zasluhovaly zmínky i Sládkovy »Dějiny literatury řecké« a snad i krátká práce Sládkova »Nákres řečnictví starověkého« (Progr. vysokomýtský z r. 1884-5).

V jednotlivostech vytýkám jen toto. Epigram, Empedokleovi u Diog. L. VIII, 65 přičítaný, z něhož jako z Empedokleova, Müller uvádí doklad paronomasie (I, str. 25), jest falsém (srv. Diels, Poet. philos. fragm., 1901, str. 167). V pátém fragmentu Gorgiově »ἀποκτείνει γὰρ με δυνήσεσθε βουλόμενοι ὁρδίως« nevidím antithese, kterou tam shledává Müller (I, str. 24). Jako slova poetická v próse Gorgiově uvádí Müller (I, str. 30) též ἄθεος, ἀνίκητος, ἄφοβος, z prósy Isokratovy (II, str. 12) φιλάνθρωπος, θεοφιλής.

Sporná otázka, je-li hledati s Blassem rhythmus v kolech či pouze v klausulích (srv. Clarkovu recenzi Blassova díla v Amer. Journal of Philology, 1892, str. 163), není »menší váhy« (II, str. 38) a měla býti probrána důkladněji. Že by se byl Isokrates »zdání veršů« nevyhýbal (II, str. 40), jest, tuším, popříti, hledíc k Arist. Rhet. III, 8.

Práce jest rozvržena a provedena jasně a psána obratně.
Ferdinand Hoffmeister.

Rudolf Neuhöffer: *Básně Catalepton přičítané P. Vergiliově Maronovi*. Díl první. (Výroční zpráva cis. král. českého vyššího gymnasia v Kroměříži za šk. rok 1901—1902.) Str. 15.

V díle prvním, části to pojednání, ve kterém míní spisovatel pokusiti se o umístění sbírečky Catalepton v historii literatury latinské, jedná se v § 1. »O titulu básní«. Spisovatel zcela správně rozhoduje se po příkladě Bergkově pro titul »Catalepton«, drobnůstky, hrůčky (jak slovo to překládá), zaručený rukopisy i svědectvími starověkými, vykládaje (poněkud rozvlekle), kterak nepochopením brán byl tvar ten (původně κατά λεπτόν) za genitiv, k němuž pak utvořen nominativ Catalepta a dále Catalecta, což již i Bergk naznačil. Připomínám, že Bergk vyslovil se tak v dvouřádkové thesi v R. M. 1865, str. 291 (Philologische Thesen N. 52), ne ve spise nějakém, jak omylem nějakým spisovatel píše (str. 6).

V § 2. řeší spisovatel těžkou otázku, které básně sluší jmenovati názvem »Catalepton«, a dochází k pravděpodobnému výsledku, že Catalepton je souhrnný název pro tři priapea a 14 drobných básní, kterým přičítán též název »Epigrammata«. Pro to mínění svědčí místo Serviovo (I, 1 Thilo, ne I, 8) a Donatovo (28 R), z nichž prvý praví, že Vergilius napsal »septem sive octo libros«, načež vypočítává o s m sbírek, mezi nimi priapea, catalepton, epigrammata, druhý uvádí tato tři jména v pořádku: catalepton et priapea et epigrammata, což vede k domněnce, že catalepton bylo v předloze obou (podle domněni v Suetoniovi) názvem pro priapea a epigrammata. Pro mínění to svědčí spisovateli dále ta okolnost, že epigrammata citují se i jako catalepton, jakož i to, že, pokládajíce epigrammata za catalepton, nemáme v zacho-

vaném rukopisu epigrammat, o nichž přece Servius i Donatus mluví. Tyto tři důvody mluví pro pravděpodobnost hypotese spisovatelovy. Na práci chváliti jest jak samostatnost úsudku, tak i kritické a jasné zpracování. *Ferdinand Hoffmeister.*

V á c l a v S l á d e k: *Dionysiův neb Longiniův spis »O vznešení slovesném«.* (Výroční zpráva c. k. gymnasia na Malé Straně v Praze 1902.)

Spisovatel, známý skladatel »Dějin řecké literatury doby klassické«, ujal se nesnadného úkolu, převést do češtiny obšírný spis znamenitého starověkého aesthetika, jenž se nám zachoval pod názvem: *Διονυσίου ἢ Λογγίνου περὶ ὕψους*. Ať již byl skladatelem jeho kdokoli, tolik dlužno přiznati, že spis ten jest jednou z nejzajímavějších památek literární kritiky řecké. Proto jest tím chvály hodnější pokus p. překladatele, uvésti jej i do české literatury.

Překlad p. Sládkův, pořízený dle kritického vydání Jahnova a Vahlenova z r. 1887 a obsahující prvních devět hlav (ze 44), je velmi pečlivý, pracovaný se zjevnou láskou k zajímavému spisu a podaný slohem velmi vzletným, předmětu svému odpovídajícím. P. překladatel nedrží se slov, nýbrž přihlíží hlavně a především k smyslu. Překlad jeho jest tudíž leckde spíše volnou parafraší než překladem. Než, přes to neváháme prohlásiti, že jest jednou z vynikajících prací toho druhu u nás.

Poznamenáváme jen toto. V hl. III. 1: *τὸ παρὰ μέλος οἰδεῖν* lépe: »nevkusná nabubřelost« než »zbubřelost«. — III. 4 ve slovech »ženou zatím v cetky a pitvornost« vynecháno »se«. — III. 5 a j. *τὸ πάθος* a *τὰ παθητικά* nedosti jasně je přeloženo slovem »strážení«. — IV. 5 místo: »vhodný k ukradku« lépe: »k ukradení«. — A níže místo: »není dobré (*καλόν*) spisovateli« lépe: »není slušno.« — V. 1: *ἅπαντα μέντοι τὰ οὕτως ἄσεμνα* místo: »všecky takové vady, slohu v pravdě velikému tak odporné« lépe: »vznešenému«. — A dále: *τὰ ὕψη καὶ . . . αἱ ἡδοναί* místo: »vznešené rysy i uhlazené vděky« lépe: »vznešené myšlenky i líbezné obraty.« — VII. 1 místo: »zdali domnělé příklady její« má býti: »jeho« (t. j. vznešena). — VIII. 4: *ὥς οὐδὲν οὕτως ὥς τὸ γενναῖον πάθος ἐνθα χορὴ μεγάλῃ χορὸν ἔστι* místo: »že nic nevládne tak mohutným projevem jako opravdová strážení, kde je na místě« lépe prostěji: »že nic není tak mohutné«. — Níže: *καὶ οἶονεὶ φοιβάξον* (t. *τὸ πάθος*) *τοὺς λόγους* místo: »a slovům dodává síly (a) takřka věsteckého vytržení« stačí říci stručněji: »a slovům dodává takřka věsteckého nadšení«. — IX. 3: *πρῶτον οὖν τὸ ἐξ οὗ γίνεται προϋποτίθεσθαι πάντως ἀναγκαῖον, ὥς ἔχειν δεῖ τὸν ἀληθῆ ῥήτορα μὴ ταπεινὸν φρόνημα καὶ ἀγεννές* přel.: »nejprve tedy na-

prosto nutno jest stanoviti původ, z něhož vzniká toto povznesení, že totiž opravdový řečník nemá chovati smýšlení nízké a všední. Lépe tu říci: »ta zásada.« — Níže: *ὧν ἂν ἐμβριθεῖς ὦσιν αἱ ἐννοιαὶ* = »jichž myšlenky jsou závažné a hluboké«. Stačí jenom: »závažné«. — Než to vše jsou věci menší důležitosti. Celek působí dojmem naskrze příznivým.

Dovedně jsou též přeloženy úryvky z různých básníků řeckých, ve spise obsažené (na př. z Hom. Iliady a Odysseie a j.), a to metrem přízvucným. Méně vhodné jest slovo dálava ve verši: »kam až dohlédne muž, když oči mu v dálavě bloudí« (II. V, 770).

Pro lepší srozumitelnost opatřil p. překladatel jednotlivé hlavy nadpisy, vystihujícími stručně jejich obsah, jak tomu jest na př. též ve vydání Heinekenově. Těšíme se na pokračování.

R. E. Karras.

Fr. Ruth: *Latina a řečtina ve slovech moderních* (14. výroční zpráva c. k. vyšš. gymnasia v Žitné ulici v Praze 1901).

Práce p. spisovatele je ukázkou z většího díla do tisku připravovaného, v němž mají býti srovnána »všechna obvyčejnější slova latinská i většina slov řeckých, jakož i velmi mnohá slova francouzská a j. moderní i česká, odvozená z latiny a řečtiny«.

Jak již z ukázky podané — p. spisovatel uvádí tu všechna slova příbuzná s lat. *agere*, *orare*, *ponere* a *regere* — souditi lze, bude to práce velmi zajímavá. Vysvítá z ní jasně, že »latina a řečtina nejsou jazyky mrtvé«, jak se stále tvrdí, nýbrž »že jich stále užíváme ani nevědouce«. Pro učitele filologie bude zajisté dílo to velmi vítáno, neboť jim poskytne hojnost pilně sneseného materiálu; ale že by se hodilo za pomůcku i pro žáky vyššího gymnasia, »aby snadněji si pamatovali významy lat. a ř. a aby prakticky poznali nauku o tvoření slov«, o tom možno míti pochybnosti. Vadí tomu hlavně nepřehlednost zpracované látky, již ani slibovaný obšírný ukazatel neodstraňuje.

Spisovatel, veden jsa snahou po úplnosti, uvádí i slova velmi neobvyklá, na př.: *agovati*, *agminální*, *akcionovati*, *agitabilní*, *peragitovati*, *aktitace*, *adakee*, *koagulace*, *exigovati*, *exagitovati*, *transigovati*, *transigibilní*, *ambigovati*, *axiopistie*, *exorabilní*, *inexorabilní*, *perorovati*, *impostovati*, *impostor*, *desinence*, *postillovati*, *praeposterovati*, *erigovati*, *derogantní* — atd. Ta všechna lze zcela dobře vynechati.

Co se týká jednotlivostí, poznamenáváme toto. *Aktualita* neznačí jenom »působnost léku«, a rovněž tak *agitace* neznačí jen »pobuřování«. — *Probošt* není »představený kláštera«. — *exegi monumentum*... lépe: »vystavěl jsem pomník« než »vykonal«. Rovněž: »*Cetera cogitate domi*« lépe:

»o ostatním přemýšlejte doma« než: »ostatní«. — Česká transskripce francouzských slov nebývá vždy jasná.

Některá slova vyžadují ještě vysvětlení; na př. proč »regius morbus« znamená »žloutenku«, proč »Regina castra« znamená »Řezno« atd. Rovněž nestačí říci: »aktuár = nižší úředník«, »apagoge = deductio ad absurdum« atd.

Že p. spisovatel nepíše v latinských slovech *u* místo *v*, s tím dlužno souhlasiti, ale rozeznávati v nich *j* (souhlásku) vedle *i* (samohlásky) není třeba (na př. píše »juvenis« místo obvyklého »iuvenis«). Ostatně spisovatel ani to přesně nezachovává; tak čteme hned na začátku pod heslem »actus«: labores iucundi.

Některé zkratky jsou nedosti srozumitelné; na př. na str. 8 při hesle »cogere« (a jinde): »p. l.« (pozdní latina), na str. 10: »p. pr.« (part. praes.), na str. 12 a j.: »Vedle ppp« (partic. perf. passivi). Vysvětlení jich by mělo předcházeti.

Chyb tiskových je málo (na př. na str. 9 *προωγωνιής*).

Celkem dlužno říci, že práce p. spisovatelova je zajímavá a záslužná, i když ji omezíme jen na vhodnou učebnou pomůcku pro učitele.

R. E. Karras.

Plutarchos z Chaironeje: *O výchově hochů*. Přeložil a poznámkami opatřil Gabriel Šuran. (Zpráva c. k. gymnasia na Vinohradech za školní rok 1902.)

Překlad jest obrátný, vystihuje zcela originál, nelpě při tom na slovu, a čte se velmi příjemně. Sdělán jest dle týchž zásad, dle kterých přeložil Šuran v programu roudnického gymnasia z r. 1896 Plutarchův spis »Jak má jinoch čísti básníky«, a které došly schválení u referenta Groha v Listech fil. 1897, str. 294. Vytýkám jen, že v hl. XIV. slova »βουλομένοις βαλάντια τοξέειν« vykládati jest o »βαλαντιοτόμοι — »zlodějích«, ne »lichvářích«, jak je přeloženo.

Stručný úvod a poznámky s hojnými parallelami jsou případny a dobře voleny. V poznámce 7. a 16. mluví se nedopatřením o »rozdělení Ciceronově ve spisu ad Herennium«, v poznámce 25. píše překladatel o Fokylidovi, že »psal distichy, ale nešťítel se ani pouhých hexametrů«, v poznámce 43. cituje se Isokrates, ač citát jest z Pseudoisokratovy řeči k Demonikovi. Přehlédnutím vynechána bližší určení v poznámce 43. v citátu z Ovidia (míněna A. A. II, 113) a v poznámce 39. z Athenaia (míněna Deipnos. VI, kap. 26 n.).

Překlad jest cenným obohacením české literatury překladové.

Ferd. Hoffmeister.

Jindřich Steinmann: *České povstání (1618—1620) v písních a satirách své doby*. (Pátá roční zpráva českého reálného gymnasia v Moravské Ostravě za školní rok 1901 až 1902.) Stran 39.

O velmi bohatou a rozmanitou časovou poesii třicetileté války a událostí s ní přímo souvisejících zajímali se jak historikové političtí tak literární, o čemž svědčí několik jejich sbírek a soupisů, z nichž Wellerův, Opel-Cohnův a Dittfurthův jsou nejznámější. Podle těchto prací, veden jsa hlavně zájmem politického historika, sestavil p. J. Steinmann svou stať, nepřinášející v jádře nic nového a neoperující ani úplnou znalostí literatury předmětu; panu J. Steinmannovi na př. ušla velmi důležitá a velmi cenná sbírka R. Wolkana »Deutsche Lieder auf den Winterkönig«, vydaná roku 1898 v Praze v »Bibliothek deutscher Schriftsteller aus Böhmen«, o níž i v Č. Č. H., ročn. VI. byl obšírný referát.

V stati páně J. Steinmannově, jež žádá předem posouzení v odborném listě pro historii, jest leccos, co má důležitost i pro dějiny české literatury. V spoustě písní té doby, psaných německy, latinsky, francouzsky, holandsky a vlašsky, jest několik čísel českých, jež p. J. Steinmann větším dílem otiskuje. Jest jich celkem osm, z nichž tři náleží Šimonu Lomnickému, totiž »Sedlské vítání« (na počest Fridrichovu), »Novina pravdivá neb píseň toužebná a žalostivá o zkáze a zplundrování země české« (na oslavu císařovu) a »Exekuci aneb Vykonání výpovědi a ortele spravedlivého atd.« (na potupu popravených). Tyto písně jsou nejen svědectvím o Lomnického odborném charakteru, nýbrž také o jeho naprosté neschopnosti básnické. Lomnického verše jsou velmi chatrná prósa, bez důrazu a bez síly, bez obrazivosti a vtipu, bez techniky sebe primitivnější, patřící vůbec k nejbědnějšimu, co třicetiletá válka v časovém veršování přinesla. Poněkud lepší jsou české básně ostatní, zejména »Nařikání toužebné zpronevěřilého města Plzně« a »Rozmlouvání kratičké Lva českého s J. M. knížetem a již králem Fridrichem, toho jména pátým, jakožto Lvem říšským.« Tu jsou dosti šťastné pokusy o formy, jež satirické básnictví té doby přijalo z umělé poesie renaissanční, o allegorii, prosopopeiu, dialog; tu chvílemi blýská ironický vtip a parodistická pointa. Ale také ony ukazují, že české poesie v té době vůbec není; o nejtragičtějších osudech vlasti zpívá si česká píseň způsobem napodobujícím, odpozorovaným, nedovedouc navázati na prostonárodní píseň lidovou. Tak literárně historické zkoumání památek těch dob potvrzuje to, co politický historik nalézal doloženo každou drobnou událostí oněch osudných let.

Arne Novák.

Antonín Sláma: *K rozboru Goethovy zpěvohry »Erwin und Elmire«*. Část první. (Pátá roční zpráva zemské vyšší reálky v Jevíčku za školní rok 1901—1902.) Stran 12.

Pan Antonín Sláma podává úvodní část větší studie o zajímavé zpěvohře Goethova mládí »Erwin und Elmire«; jak lze z drobné ukázky souditi, pan autor připojí k souhrnu výsledků dosavadního badání i samostatný úsudek vlastní. Ovládaje nepatrnou literaturu svého předmětu, vykládá zatím správně, ač nedosti přehledně, o vzniku, datování, přijetí, provedení, přepracování opery. Opíraje se hlavně o záslušnou monografii E. Sofféovu »Die erlebten und literarischen Grundlagen zu Goethes dramatischen Jugendwerken. I. Erwin und Elmire« (v Brně 1888), nadobro odmítá výklad Wilmannsův (Goethe-Jahrbuch II.), že Goethe obměnil látkový podklad daný Goldsmithovou balladou »Edwin and Angelina« rysy vzatými z poměru Herderova ke Karolině Flachslandové, a neshoduje se též s Minorem (Z. f. d. Ph. XX.), jemuž rozdíl mezi balladou Goldsmithovou a zpěvohrou Goethovou plynou toliko z různosti obou básnických genrů. P. Sláma slihuje vlastní názor o této věci a tam důrazně a určitě vytkne snad i psychologické prvky, jichž poskytl básníkům poměr k Lili; nestalo se to posud dosti přesně. Bylo by si jen přáti, aby příště pan Sláma se zhostil suchého, čistě registrujícího způsobu seminárních prací na prospěch osobitějšího výkladu historického, aby budoucně nepodával zase tak nepatrný úlomek práce a aby počet zbytečně obširných poznámek obmezil jen na vysvětlivky nutné, k nimž výkladu jmen Bach a Goldsmith jistě nelze počítati.

Arne Novák.

Drobné zprávy.

V Záhřebě zemřel dne 3. března t. r. František Maixner zemský školní inspektor a před tím řádný profesor klassické filologie na universitě záhřebské. Maixner znám jest dobře i českému čtenářstvu filologickému. Přispíval horlivě do prvních ročníků »Listů fil.« pracemi z oboru klassické filologie, rázu hlavně grammatického, kritického a exegetického.

Roscherova »Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie« vyšlo před nedávnem oddělení první třetího svazku, jdoucí až k heslu »Pasicharea«. — K reální encyklopaedii, Paulyho a Wissowově, bohužel velmi pomalu vycházející, vydání byl první svazek dodatků (Supplement. I. Heft). K celému dílu vyjdou prý tři takové svazky dodatků, obsahující to, co bylo buď opominuto, buď za doby vydávání tohoto díla přibýlo.

Ve sbírce »Codices Graeci et Latini photographice depicti«, vycházející v Leidenu, vydán bude co nejdříve svazek osmý, obsahující

reprodukcí illustrovaného Ambrosianského rukopisu komoedií Terentiových. Úvod napsal prof. E. Bethe, jenž pojednal o všech dosud známých illustrovaných rukopisech Terentiových. Vedle reprodukce rukopisu Ambrosianského obsahovati bude svazek ten také reprodukce z jiných illustrovaných rukopisů Terentia. Cena 200 M. — Ještě letos má vyjít v té sbírce reprodukce důležitého ravennského rukopisu, obsahujícího komoedie Aristofanovy.

Hermann Diels vydal praktickou sbírku zlomků filosofů před Sokratem (Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und deutsch, Berlin, Weidmann, 1903. Cena 16.50 M.) Přidaný překlad zastupuje výklad zlomků těch, leckdy temných a nesnadno srozumitelných.

Na Král. Vinohradech vydává od r. 1896 farář Jan Karafiát, známý »Rozborem kralického Nového Zákona co do řeči a překladu« a ještě více snad dětskou povídkou »Broučci«, droboučký časopis »Reformované Listy«. V každém čísle jeho přináší nějakou bibliickou studii. Studie tyto jsou většinou příspěvky ke kritice textu kralického: výklady slov a obrátů dnes již zastaralých, úvahy o dosti značném vlivu vulgaty a nepatrném bible Lutherovy na překlad kralický, upozornění na verše a alliterace v BKral. a zejména zdůvodněné návrhy na opravy českého textu biblického. Kromě toho jsou tu i zevrubné poznámky o skutečných i domnělých chybách tiskových v některých biblických vydáních a příspěvky k historii českých biblí a jejich textu. Materiál je tu zpracován značný a velmi svědomitě. Autor, znamenitý znalec hebrejštiny, novozákonní řečtiny a kralické češtiny, srovnává vždy všechna místa biblická, kde se překládáné slovo vyskytá, přihlíží k citátům starozákonním v zákoně novém, k LXX, vulgátě, biblí Lutherově, anglické, francouzské, ruské i hojným textům českým, radí se s novými komentáři, nahlíží do slovníků Jungmannova i Kottova a podniká sám minuciosní pozorování. Vytýká mi jest, že si nevšímá české mluvnice historické. Kdyby znal český jazykový vývoj tak dobře, jak správně pozoruje jazyk Kralických, neviděl by v tvarech ochránce, zprávami formy nepravdělné (1896, č. 5), ani by uměle nevykládal nom. plur. rybníci (tamže), ani by se nepozastavoval nad vazbami, jako »že vidění andělské viděly, kteříž praví« (1896, č. 2). Mimo to hledá místy v překladě kralickém asi více, než do něho Bratři vkládali. Zejména verše a alliterace, které uvedl z BKral. v čís. 3. r. 1896 a v čísle 5. r. 1897, sotva byly psány úmyslně. Rhytmických vět takových, jako jsou řádky citované na uvedených místech, lze shledati dost i u jiných prosaikův, a u alliterací kralických je pozoruhodno, 1. že se vyskytají především u p-, u hlásky, kterou začíná snad šestina českých slov, a 2. že, jak na to sám autor ukazuje (1897 č. 5.), Kraličti se hrubě nesnažili vystihovati figurami ani figury originálu, natož aby byli stilistických ozdob přidělovali. — Až se bude jednou pořizovati česká »Revised Version« — nebudeme zajisté moci pořád vystačovati překladem zhotoveným před více než třemi sty let, — budou studie Karafiátovy, jichž pracnost a zdoluhavost dovede uznati, kdo sám někdy různá čtení delšího spisu srovnával, revidentům vítanou pomůckou.

es.

V »Almanachu české akademie« XII (1902), na str. 132, v životopise Ignáce Boleslava Maška od Ant. Truhláře mluví se mimo jiné o »útočích na pravost Rukopisů«, a na str. 134 čteme tyto zajímavé vývody: »Mašek z hloubí srdce želel tohoto boje (o Rukopisy), hlavně pro způsob jeho; jinak milerád a liberálně přijímal námitky a pochybnosti, ba vroucně si prával, by zejména od odborníků vše úplně bylo sneseno, co v otázce Rukopisné pokládá se za znak padělků anebo za věc spornou. Chtěl mít důkaz o nepravosti památky tak

proslulé a významné, jako jest Rukopis Kralodvorský, co možná přesný, bez podstatných mezer a násilných dohadů. Sám o pravosti nepochyboval nikdy, ač připouští, že postavení obhájců velmi se stížilo; a jakož byl sám pln nezvratného přesvědčení, tak hleděl toto přesvědčení též utvrzovati veřejně, ukazuje příspěvky svými, že prostředky k obraně nijak ještě nejsou vyčerpány, a že tudíž doba konečného rozhodnutí dosud nenastala. . . . Člověk při této věru pohutlivé důvěře bezděky si vzpomíná na slova nebožtíka J. V. Friče, který jednou s emfásí prohlásil, že by neuvěřil ani samému Hankovi, kdyby hoříněveský rodák vstal z hrobu a třeba sebe slavněji se přiznal k autorství svého padělku!

»Věstníku slovanské filologie a starožitností« vyšel redakcí L. Niederla, F. Pastrnka, J. Polívky a J. Zubatého a za přispění několika spolupracovníků ročník II., obsahující bibliografii za rok 1901. Hlavní rozdíl proti ročníku I. spočívá v tom, že do látky bibliografické pojata jest ještě také první polovice století XIX., které před tím bylo vyloučeno. Odkazy a poznámky k jednotlivým uváděným pracím jsou sice nestejně, ale vesměs spolehlivě poučují. Ve »Věstníku« je kus poctivé, nezištné práce několika jednotlivců, jakou jinde podnikají celé učené společnosti. Proto se nás bolestně dotýká zpráva, že (přes hmotnou podporu akademie petrohradské, pražské a ministerstva vídeňského) značný schodek nakladatelský budoucnost »Věstníka« vážně ohrožuje.

V »Ilustrovaných katechismech naučných« (nákł. Hejdy a Tučka) vyšly mimo jiné i »Dějiny české hudby« od dra Zdeňka Nejedlého. Je to v tom rozsahu (261 stran drobného tisku) první práce u nás, velmi poučná také pro historika literárního. Mladý spisovatel, neobyčejně činný v několika oborech (v téže sbírce vyšla na př. i první část Nejedlého »Katechismu esthetiky« [Dějiny esthetiky a theorie umění], pomůcka výběrná a ve svém způsobu u nás rovněž první), dokonale ovládá látku i literaturu svého předmětu, hláse se všude ke směru pokrokovému. Že některé názory a úsudky, zejména o směrech a skladatelích let posledních, svou individuální britkostí a příkrostí vzbudí odpor, toho autor je si asi dobře vědom.

Dr. Fr. Bačkovský znovu vydává některé své starší edice našich spisovatelů. Tak vyšly (zdá se však, že jen v nové obálce a s novou předmluvou) otisk Máchova »Máje« z r. 1836 a Šafaříkova »Tatranská Múza« podle vzácného vydání z r. 1814. Stručné úvody vydavatelovy nikterak nestačují. Za to text je podán přesně. Práli bychom si jen, aby vydavatel aspoň titul přepisoval i starým pravopisem věrně (v originále se čte: »Tatranská Múza s lýrau Slo-manfau«), a aby věcné poznámky vysvětlovaly nejen to, co je právě povědomo vydavateli, nýbrž i to, co by si přál věděti čtenář. Konjunktura »nevinných« na str. 81 není správná; v původním výtisku zřetelnějším, než jaký měl před rukama vydavatel, čte se »nevládných« (slabých).

Ve »čtvrté hromádce« »Zrnek«, sepsaných Fr. Vymazalem (v Praze, 1902, nákł. F. Bačkovského, knížečka se rozdává), čteme mimo jiné: »Zdá se, že se u nás odměňuje více špatných knih než dobrých.« — »Ještě v. dávejte knížky pro mládež od 1/7. roku do 3/4. na 8. rok!« — »Všechny naučné slovníky jsou špatné, neboť odborník to ví lépe a ostatní tomu nerozumějí.« — »Dobré překládání je umění a vědění zároveň.« — »Mnohé cizí slovo, jako »direktně«, je pro Čecha pravou pochoutkou.« — »Němčiny ubývá, germanismů přibývá.« — »Náš katechismus je klassický příklad, jak se nemá psát a učit.« — »Rukopisy

se držely nad vodou tak dlouho tím, že překlady jejich byly lepší než originál.« — »Hanka jistě netušil, jakou pravdu pronesl svým hloupým veršem: Ký plznědle (pro užitek, na výdělek) v sněmy slavný chodí.«

Výtahy z filologických časopisů slovanských.*)

Филологическое обозрение. Журнал классической филологии и педагогики. Томъ XXI. 1902.

S. P. Šestakov: Homer ve scholiích. V článku tomto, jenž jest pokračováním článků z roč. XVIII a XX, podává se ze scholií homerských charakteristika obecných vlastností lidské povahy a jejich zvláštností, dále charakteristika citů rodinných, citů přátelství a lásky, a v odstavci novém (6) poznámky scholií o charakteristice homerských rekův. — I. V. Netušil: K syntaxi složených vět latinských a řeckých. VI. Spojky vzniklé z původních korrelatův. Jedná se zde o spojkách dum, donec, quoad. — D. P. Šestakov: K Valeriu Maximovi (II, 10, 2). — B. V. Warnecke: K historii starořímského divadla. — A. I. Malein: Staré výklady k hádankám Aldhelmovým. I. Glossy rukopisu Pařížského č. 2773. II. Glossy pařížských latinských rukopisů č. 8440 a 16700. Glossy zde otištěny. — S. P. Šestakov: Řečnické umění u starých Řeků ve svém vlivu na jejich literaturu historickou. — Th. F. Želinskij: Spor Klodiův se senatem roku 61. — A. I. Malein: Poznámky k textu hádanek Aldhelmových (I—V). — A. Th. Semenov: K Herodotovi (V, 8). Místo obvyčejného čtení *καταναύσαντες ἢ ἄλλως γῆν κρύψαντες* čte *ἀπλῶς γῆν κρύψαντες*. — Týž: Jména otce a matky Herodotovy. Jméno otce Herodotova dochováno troji: *Λύξης*, *Ὀξύλος* a *Ξύλος*; matka jeho zove se jednak *Λουώ*, jednak *Ποιώ*; Semenov soudí, že otec slul *Ξύλος*, matka *Ποιώ*. — Ždanov S. N.: K učení o atrakci zájmena *ὄς*. — Týž: Prosodické a kritické poznámky (XXVI—XXXIII). Týkají se poznámky tyto Aisch. Ag. 106, Aischylova fragmentu z Longina *περὶ ὕψους*, a ostatní všechny vztahují se k různým místům Longinova spisu *περὶ ὕψους*. — Th. E. Korš: Ad Persium (4, 48). Ad Plutarchum (De superst. 8, 15, 17, 19). — Na 131 zvlášť paginovaných stránkách je bibliografie: referáty a recenze o rozmanitých spisích filologických, instruktivní výtahy z časopisů ruských i jiných, seznam nových knih, týkajících se filologie klassické, vyšlých v Rusku i za hranicemi.

O p r a v a.

V posudku studie T. Glosovy o Šmilovském na 74. str. předešlého sešitu na řádce 18. shora vypadla v tisku jednak *tečka* za slovem »*rukou*«, jímž věta se má končiti, jednak začátek věty nové: *Proto »Rozptýlené kapitoly*«, který dlužno vložiti před slova »*v nichž*«. Tím opravuje se nesrozumitelnost toho odstavce.

*) Ve výtazích těchto, uveřejněných v minulém čísle, nedopatřením zůstala neopravena tisková chyba na str. 78, řádek 19, kde místo »Bosporovci archeanaktští« jest čisti »Bosporští Archeanaktovci«.

Príspevky k chronologii komoedií Plautových.

Napsal **Ferdinand Hoffmeistr.**

Od let čtyřicátých nebyla otázka chronologie komoedií Plautových soustavně probírána. *) Výsledky příležitostných zmínek po době té shrnul v nedostí šťastném výboru B. Maurenbrecher ve spise »Hiatus u. Verschleifung im alten Latein«, 1899, str. 142—144.

Tato věc, jakož i důležitost této otázky, vede nás k opět-nému probrání jejímu. Proberu komoedie v pořádku abecedním; cituji dle vydání F. Lea z r. 1896.

Amphitruo.

Čeho dosud bylo použito k stanovení doby této hry, nemá oprávnění. Ritschel (Par. I, 1845, str. 235) soudil, že zákony de ambitu byly za provozování Amphitruona přísnější než za doby, kdy provozován Trinummus; srovnává v. 70 Amphitruona »virtute dixit vos victores vivere, non ambitione...« s v. 1033 Trinumma »ambitio iam iure sanctast, liberast a legibus...« Ale uvážíme-li, že v Trinumu parodován jest »laudator temporis acti«, ztrácíme relativní určení. Absolutně pak dobu určití nelze, ježto neznáme zákonů de ambitu z doby Plautovy (E. Herzog, Röm. Staatsalterth., I, str. 421, 657). Rovněž neplatí důvod Visse-

*) Tehdy psali o thematě tom: C. Hermann v Allg. Literaturzeitung 1838, str. 104 n., Th. Ladewig v Zeitschr. f. Alterthumswissenschaft 1841, str. 1085, dále v Einleitungen und Anmerkungen zu Plautinischen Lustspielen, Rhein. Mus. 3, 1845, str. 139, a ve spise Canon des Volcatius Sedigitus 1842, J. Naudet v Journal des Savants 1838, str. 409 n., Ch. Petersen v Zeitschr. f. Alterthumswissenschaft 1836, str. 600, F. Ritschel v Parerga zu Plautus und Terenz I, 1845, F. Ritter v Allg. Schulzeitung 1830, str. 873 n., A. Vissering, Quaestiones Plautinae I, II, 1842, F. Windischmann v Rhein. Mus. 1, 1843, str. 110 n.

ringův (str. 19), kterého drží se ještě Maurenbrecher, že totiž hra složena po r. 193 proto, že se v ní děje zmínka o emporiu, jež bylo dle Livia (35, 10) toho roku v Římě založeno. Plautus znal jistě ze svých cest emporia odjinud, a ježto si představoval Theby u moře (Th. Kakridis, Berl. phil. Woch. 1902, str. 1181), tedy jako obchodní město, přikládal jim jistě i emporium. Emporia znali již před r. 193 zajisté i Římané z jiných měst; mohl tedy Plautus směle převzít slovo z originálu.

Snad lze použití k datování v. 75 prologu (virtute dixit vos victores vivere) a v. 40 n.

meruimus

et ego et pater de vobis et re publica.

nam quid ego memorem, ut alios in tragoediis

(v practextách)

vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,

Martem, Bellonam commemorare, quae bona

vobis fecissent.

Prolog jest sice rozšířen (Leo k v. 1), ale celkem Plautův (Leo, Plautinische Forschungen, 1895, str. 191). Verše citované jsou Plautovy. Plautus jistě by nebyl překládal tak bezmyšlenkovitě, že by byl přejal i v. 41, kde dovolává se Mercurius diváků, bez vztahu na poměry římské. To dokazuje i zmínka o Neptunovi. Námořní moc a sláva Athenských byla r. 401 zničena navždy. Tak sebevědomě mohl mluvit básník jenom po skončení boje o bytí s Karthaginou. Ježto však námořních bojů v druhé válce punské nebylo, ve válce následující (makedonské) také ne, vztahují zmínku o pomoci Neptunově na šťastné operace C. Livia ve válce s Antiochem Syrským r. 191 a následujícího (Th. Mommsen, R. G., I⁷, 703 n.). Později zase nebylo příčiny, proč by Plautus námořní vítězství vytýkal; nebyloť jich za jeho dob.

Snad tedy lze z toho souditi, že Amphitruo provozován po r. 191.

Asinaria.

Asinaria neposkytuje historických narážek, jež by vedly k datování. Soudí-li i Maurenbrecher z prologu v. 15 n. (date benigne operam mihi, ut vos, ut alias, pariter nunc Mars adiuvet), že hra dávana za druhé války punské, jak míní již Windischmann (str. 124), zapomíná, že po celý čas činnosti Plautovy byly války, a že verše prologů takřka stereotypně*) vyznívají v slova podobná.**)

*) Lamarre, Hist. de la lit. lat. 1901, I, str. 472.

**) Neznám důvodů Costových, kterýž ve spise Il diritto privato Romano nelle commedie di Plauto, 1890, str. 40, klade hru do r. 194.

Aulularia.

Aulularia složena, jak myslím, nedlouho před r. 195.

V narážkách na vzrůstající se přepych žen (zvl. ve v. 484 n.) shledávali někteří (W. Wagner v anglickém vydání z r. 1901, Teuffel, R. L.⁵, str. 151, a Maurenbrecher) opposici proti zrušení zákona Oppiova z r. 195 (Liv. 34, 1, 8), soudíce, že komoedie nemohla býti hrána před tím rokem. Soudím naopak, že hra byla dávana nedlouho před zrušením zákona, který odvolán, ježto nemohl čeliti všeobecné (srv. Liv. 34, 4, 1) snaze po přepychu; to dosvědčuje, tuším, verš 487:

quorum animis avidis atque insatietatibus
neque lex neque sutor capere est qui possit modum.

Ze zmínky o Filippovi ve v. 704 a 84:

mirum, quin tua me causa faciat Iuppiter
Philippum regem aut Dareum

nelze vyvozovati to, co vyvozoval Lade wig (Zeitschrift f. Alterth., 1841, str. 1085). Buď jsou jmény těmi naznačeni boháči vůbec (tak Goetz v Rhein. Mus., 30, str. 105), nebo může býti míněn i Filippos, otec Alexandrův (tak Ostermayer, De historia fabulari in comoediis Plautinis. Diss. Gryphisv., 1884, str. 20).

Bacchides.

Doba Bacchid určena jest Ritschélem (Parerga I, str. 423) na r. 190 nebo 189; dovodil totiž Ritschel z Livia, že v. 1072 n.:

sed, spectatores, vos nunc ne miremini,
quod non triumpho; pervolgatumst, nil moror

naráží básník na častá zneužívání triumfů za té doby. Minění Ritschelovo bylo sesíleno poznámkou Ladewigovou (Rhein. Mus. 27, 1860, str. 140), který vykládá v. 331: »auro habeat soccis suppectum solum« za narážku na přepych krále Antiocha, známý odjinud.

Co uvádí po Ritschelovi Anspach (Jahrb. f. Phil., 35, 1889, str. 155), aby dokázal, že Bacchidy psány jsou r. 187, a to s tendencemi narážkami na činy Cn. Manlia a L. Scipiona, jež allegoricky prý jsou v té komoedii vytýkány (jako byl Manlius dvě léta z Říma, tak byl prý dvě léta Mnesilochus v Efesu, jako složil poklady v chrámu, tak učinil prý i Antiochus, jako v noci vyjednával s Theotimem Chrysalus, tak snad v noci vyjednával L. Scipio s Antiochem), jest holé blouznění. Podivno, že je Seyffert ve svém referátě (Bursian Jahresb. 1895, str. 12) neodsoudil dle zásluhy.

Captivi.

Captivi, jak myslím, jsou psáni r. 200. Širší rámec dán jest zmínkou o subbasilicani ve v. 815; psán tedy kus r. 200 nebo po něm, ježto před r. 200 basiliky v Římě nebylo (Liv. 26, 27), a před r. 184, kdy Cato vystavěl — jistě ne první — basiliku Porciovu (Liv. 39, 44).

Myslím, že v rámci tom nalezl jsem snad určení bližší pomocí v. 159 n.:

multis et multigeneribus opus est tibi
militibus: primumdum opus est Pistorensibus,
opus Paniceis est, opus Placentinis quoque,
opus Turdetanis, opus Ficedulensibus.

Naráží tu Plautus na Pistorii v Etrurii a Turdetany v Hispanii; načaráží slovy Paniceis (snad na Pannu v Samniu, jak soudí Lindsay ve vyd. z r. 1892) a Ficedulensibus, není jisto.

Jaké styky Římanů vedly Plauta k těm zmínkám? S Turdetany měli Římané styky od r. 218 do r. 195, a v té době bylo o nich dosti slycháno v Římě (Liv. 21, 6; 24, 42; 28, 39; 34, 17). Placentia byla v Římě vůbec známa (»nobilis colonia« slove Liviovi 27, 99). Připojuji hned zmínku ve v. 888:

at nunc Siculus non est, Boius est, Boiam terit,

arážku na Boje, kmen galský, kteří od r. 200 do r. 191 Římany nemálo zaměstnávali.

Soudím, že k oběma vtipům dán podnět současnou událostí, do které obě strany byly zapleteny, a tou že bylo vyplnění města Placentie Boji r. 200 (Liv. 31, 10). Je to hypotéza, ale, jak myslím, i psychologicky oprávněnější, než mínění Visseringovo (str. 25) a Herzogovo (Die Rolle des Parasiten in den Captivi des Plautus, Jahrb. f. Phil. 22, 1876, str. 363), kteří vztahovali bez důvodů arážku tu na Turdetany a r. 193. Básník béře podněty k svým arážkám ze své doby, jména pak, jež slyší pospolu jmenovati, dávají mu podnět ku vtipům, jichž v nové hře příležitostně užívá.

Casina.

Casinu, jak se zdá, bezpečně datovati nelze. Z prologu, složeného k opětnému provozování nedlouho po smrti Terentiově, lze souditi, že komedie ta hrána byla kolem roku 200; neboť mezi onen »flos poetarum, qui nunc abierunt hinc in communem locum«, o němž se v prologu (v. 19) mluví, počítati jest i Caecilia (Ritschel, Par. I, str. 183), který začal býti činný kolem r. 200. Výše nelze posunouti hranici tuto také z toho důvodu, že by »seniores«, jichž se při opětném provozování prolog dovolává (v. 14), nebyli mohli býti přítomni prvému provozování.

Důvody jiné, podávané jednotlivými badateli, nejsou přesvědčivé. Z v. 980 »nam ecastor nunc Bacchae nullae ludunt« soudil Naudet (str. 420) a Ritschel (Par. I, str. 183), že jest tu narážka na senatus consultum de Bacchanalibus z r. 186. Mělo-li by míti místo to smysl vyžadovaný, čekali bychom aspoň ve větě té slůvko »iam«. Nynější text asi nelze vykládati jinak, než že »nyní (na scéně) nevystupují Bacchantky.« Tím pozbývá místo průkaznosti.

Petersen (str. 614) soudil, že verši prologu 86 n. »valete, bene rem gerite...« naráží se na nebezpečenství války punské. Proč by však měly tyto verše býti staré v notoricky pozdním prologu?

Cistellaria.

V prologu Auxilia (původním, jak okázal Leo, Plautin. Forsch., 1895, str. 193) čteme tyto verše (v. 197 n.):

bene valete et vincite,
virtute vera, quod fecistis antidhac;
servate vestros socios, veteres et novos,
augete auxilia vestris iustis legibus,
perdite perduelles, parite laudem et lauream,
ut vobis victi Poeni poenas suppetant.

Slova ta psána jsou:

1. před ukončením války hannibalské, jak z celého rázu místa vysvítá;

2. v době, kdy byla již přesila na straně Římanů, tak že již mohli mluviti o pomstě (perdite perduelles...)*), tedy buď krátce před posláním Scipionovým do Afriky nebo krátce po něm, po r. 205 (Th. Mommsen, R. G.⁶, str. 650);

3. v době, kdy byl Hannibal ještě v Itálii (srv. servate vestros socios), tedy před r. 203 (Th. Mommsen, R. G.⁶ str. 654);

4. v době, kdy si Římané zjednávali spojence. Jistě tedy ne v době, kdy téměř celá Itálie byla od Říma odpadla, nýbrž po r. 217.

Starými spojenci (»veteres socii«) byla města italská, jako Brundisium, Venusia, Paestum, Cosa, Cales, Arpi (Mommsen, R. G.⁶, str. 607, 627), Saguntum, Aetolové (od r. 212, Mommsen, R. G.⁶, str. 624), k novým jest počítati Masinissu (od r. 204; srv. Liv. 29, 4).

5. Slova »augete auxilia vestris iustis legibus« možno jest vztahovati na brannou pomoc, uloženou r. 204 liknavým koloniím (Liv. 29, 15; Mommsen, R. G.⁶, str. 892, pozn.).

*) Že neznamená »perduelles« zrádné spojence, ale nepřítelé, okázal A. West v Amer. Journal of Philol. 1885, str. 29.

Z toho, tuším, vyplývá, že komoedie provozována roku 204. Mínění jiných o datování komoedie nemají průkaznosti.

Do konce války hannibalské bez důkazů kladli Cistellarii Windischmann (Rhein. Mus. I, str. 121), Teuffel (Röm. Literaturg.⁵, str. 152), Schanz (Röm. Litt.⁶, I, str. 47).

Do roku 215 kladl ji Petersen (Zeitschr. f. Alterthums-wissenschaft 36, str. 614) z důvodů nesprávných. Prvý jeho důvod, že hra spadá do doby, kdy byli Římané v nevýhodě, odporuje doslovu prologu. »Perdite perduelles« znamená prý zrádné spojence z r. 217; viz však poznámku na str. 165. »Servate socios« týká prý se osvobození otroků po bitvě kanenské nebo odměny, dané Kumským (Liv. 22, 47 a 23, 31). Avšak několik tisíc osvobozených otroků nejsou »socii«; a o odměně není zde řeči, mluví se tu o pomoci spojencům.

Rovněž odchýlného mínění Teuffelova (Studien und Charakteristiken², 1871, str. 342) nelze hájiti; soudí totiž Teuffel, že složena jest tato komoedie po Epidiku, a to r. 199. Mínění jeho padá tím, že uznáváme prolog Auxilia za nutný a pravý proti subjektivním námitkám Teuffelovým na př. o jeho rozvláčnosti. Rovněž z toho, že je podoba v zápletky Epidika a Cistellarie, nelze souditi, že by musila býti mezi provozováním obou delší doba. Vždyť shoda v založení obou komoedií není tak makavá, aby posluchači byli ji postřehli.

Curculio.

Curculio, jak se zdá, poprvé provozován před rokem 193. Již Goetz (Rhein. Mus. 30, str. 171), Teuffel (Studien und Charakteristiken², str. 325), a Maurenbrecher poukázali na verš 508 n., kde mluví se o lichvářích:

vos faenore homines, hi male suadendo et lustris lacerant.
rogationes plurimas propter vos populus scivit,
quas vos rogatas rumpitis, aliquam reperistis rimam.

Teuffel a Maurenbrecher soudili, že se tu naráží na zákon Semproniov z r. 193.

Ale srovnáme-li místo Liviovo 35, 7 (cum multis faenebribus legibus constricta avaritia esset, via fraudis inita est), kde se o zákonu tom mluví, s tímto a zvláště se slovy »aliquam reperistis rimam«, uznáme, tuším, spíše, že kus hrán před rozhodným zakročením zákonem Semproniovým, jež nedopouštěl, aby se mu kdo mohl vyhýbati, tedy před rokem 193.

Nic pro chronologii kusu nevytěžíme ze scény choragovy ve v. 460, ježto jest asi původu pozdějšího (v. Jordan, Hermes 15, str. 116, Hülsen, Mitth. d. deutschen arch. Institutes VIII, 1893, str. 78 a 283). Rovněž nic nelze dovozovati ze zmínky o »aurum Philippicum«, jež dle Teuffela ve »větším množství«

bylo známo teprve po triumfu Flaminiově; byly styky obchodní s Řeckem i před tou dobou velmi živé.

Epidicus.

Epidika lze datovati všeobecnou úvahou takto. Z v. 214 n. Bacchid:

etiam Epidicum, quam ego fabulam aequae ac me ipsum amo,
nullam aequae invitus specto, si agit Pello

vidíme, že Epidikus, vyprávěn před Bacchidami, a to opětovně, tedy nejméně před rokem 190.

Provozoval-li Pello r. 200 Sticha, jak víme z didaskalie, zachované k té komedii, byl provozován Epidikus jistě po r. 200.

Všeobecné úvahy tedy nás přiměly k stanovení doby sepsání té komedie mezi r. 200 a 190.

Leo (*Vindiciae Plautinae* v *Ind. lect.* Rostoch. 1887—88, str. 9) upozornil na v. 349:

ego tuom patrem faciam parenticidam
... nil moror vetera et volgata verba,
peratim ductare: ... at ego follitum ductabo.

Ježto, jak Leo okazuje, parenticida poprvé pokutován po válce hannibalské, měl-li býti »vtip« časový, musil se vztahovati na událost časově blízkou.*)

Dáván tedy kus brzo po r. 201, snad r. 200 nebo 199. Pro datování nelze užiti v. 226 (*quasi non fundis exornatae multae incedant per vias...*), jež Ladewig (na u. m. str. 1080), Teuffel (*Röm. Litteraturg.*⁵, str. 115) a Maurenbrecher vztahovali na zrušení zákona Oppiova. Jsouť, jak již Weise poznal (vyd. z r. 1847) a jak ukazuje i Leo ve vydání, pozdní. Ostatně verše ty mohly býti napsány i před vydáním Oppiova zákona (viz výše str. 163).

Menaechmi.

K datování originálu řeckého nebo překladu Plautova užívá se v. 407 n.:

non ego te novi Menaechmum, Moscho prognatum patre,
qui Syracusis perhibere natus esse in Sicilia,
ubi rex Agathocles regnator fuit et iterum Phintia,
tertium Liparo, qui in morte regnum Hieroni tradidit,
nunc Hiero?

Hiero, poslední v řadě domnělých usurpatorů,**) zemřel

*) Že Plautus naráží zpravidla na události současné, správně poznámal Th. Bergk ve *Phil.* 1861, str. 49.

**) Že jsou jména Liparo a Phintia smyšlena, soudili již Pareus Rost (*Opusc.* 1836, I, str. 6), pak Hueffner (str. 52), Ussing

roku 215. Plautus dle tradice nezačal básnití před r. 210. Tradice ta platí, pokud Leo nedokáže, že skutečně byly ve ztracených komoediích Plautových nářázky, z nichž se později vybíjil tradiční životopis Plautův; a toho Leo neučinil ani v *Plautinische Forschungen*, str. 60 ani v posledním díle svém, *Die griechisch-römische Biographie*, 1901, str. 137, kde se obrací proti Schanzovi a Marxovi, kteří jeho hypotéze neuznávají. Nářážka na Hierona, jenž zemřel roku 215, není však tak nevysvětlitelná, jak se zdálo A. Stiefelovi (*Die Menaechmenfabel* v *Symbola philologorum* ad L. Spengel 1877, str. 20), který míní, že by Plautus nebyl vzal nářážku na Hierona z originálu, kdyby byl Hiero za jeho doby již mrtev. Vždyť nemusí být děj komedie myšlen v době přítomné. Ale Hueffner (str. 53) dokázal dosti pravděpodobně, že místo jest z originálu. Soudit, že jména Agathokles, Hiero neměla pro Římany zájmu. Také, jak myslím, hříčky slovní (Liparo se vztahem na Liparské ostrovy, Hiero na Hieru) nezdají se svědčeti pro mínění, že by bylo místo to Plautem přidáno.

Jak soudí Hueffner dále, ráz místa nasvědčuje tomu, že hra dávana za doby, kdy byla památka Agathokleova živá, tedy kdy Hiero nepanoval ještě dlouho. Tím vším pozbývá však místo pro datování Plautovy hry významu. Jiných nářážek ve hře není. Zůstává tedy otázka chronologie Menaechmů nerozhodnuta.

Mercator.

Mercator nepodává bezpečné opory k rozřešení otázky, kdy byl složen. Vztahovali-li *L a d e w i g* (*Zeitschr. f. Alterthumsw.* 41, str. 1085) a *R i t s c h e l* (*Par. I*, str. 343) v. 524:

ovem tibi eccillam dabo, natam annos sexaginta,
peculiarem. *PA.* Mei senex, tam vetulam? *LV.* Generis Graccist;
eam si curabis, perbonast, tondetur nimium scite

na rok 196, kdy Flaminius sáhl na svobodu Řecka, jest to omeziti tak, že p o t o m roce třeba položit sepsání komedie. Byloť chování Flaminiovo k Řekům správné a upřímné (*Liv.* 37, 32; srv. *Mommsen*, *R. G.*⁵, str. 714 a 719).

Miles gloriosus.

Miles datován jest, jak myslím, bezpečně A. Westem (*On a patriotic passage in the Miles*, *Amer. Journ. of Phil.* VIII, 1887, str. 15 n.) rokem 205. Je-li však v kuse tendenční vybízení lidu k offenzivě a jiné nářázky, které West shledává (str. 26 n.) ve v. 220 n., nelze rozhodnouti. Připomínám ještě, že

Historická literatura snesena u *H o l m a* (*Geschichte Siciliens* II, str. 490) a v *Paulyho Real-Enc.* III, str. 1301. Přidati jest článek *Gerckův* v *Rhein. Mus.* 42, str. 267.

v. 584 »plus uni populo impio merui mali« naráží se snad na Campany, krutě ztrestané, tak že třeba snad místo to klásti vedle v. 545 Trinumma, níže uvedeného.

Mostellaria.

K *Mostellarii* podávali určení chronologická mnozí, ale, myslím, žádné z nich nemá oprávnění.

Tvrdí-li *Leo* (*Lectiones Plautinae* v *Hermu* XVIII, 1883, str. 558), že z verše »si amicus Deiphilo aut Philemoni es« lze souditi, že *Plautus* naráží na známá jména, a že tedy předcházelo provozování *Rudenta* a *Vidularie Difilovy*, *Mercatora* a *Trinumma Filemonova*, zapomíná, že *Plautus* někdy toho nedbá, aby divák vlastním jménům, jež z originálu převzal, porozuměl. Tak jméno *Stratonicus* v *Rud.* v. 932 a *Clinia* a *Demetrius* v *Bacch.* 912 jistě byla Římanům jen pouhým zvukem.

Vytýká-li *Lorenz* (2. vyd., str. 195 dodatku), že v. 44 »non possunt olere omnes unguenta exotica« naráží se na zákaz z r. 189 »ne quis venderet unguenta exotica«, lze to vzíti jen jako narážku na rozmáhající se nádheru po válkách punských. Ostatně i Řekům byly voňavky orientální vzácnější než výrobky domácí, mohou tedy býti slova ta z originálu. Rovněž nesprávně shledává *Voigt* (*J. Müllera Handbuch* IV, § 14, 19 a *Sitzb. der sächs. Ges. d. Wiss.*, 1896, str. 247) ve verši »purpura aetati occultandae est« agitaci proti zrušení zákona *Oppiova*. Již *Ritschel* (*Opusc.* II, str. 284) uznal verše ty za očividnou interpolaci. Ukazuje-li *Schoell* (*Praef.*, str. XVI) na verš 428:

ludos ego hodie vivo praesenti seni
faciam, quod credo, mortuo numquam fore

a vztahuje-li narážku tu na určitý rok, třeba namítnouti, že byly lidi funebres asi vždy vzácností.

Persa.

O době provozování *Persy* pronesena rovněž mnohá mínění, která asi neobstojí.

Ritter, *Petersen*, *Naudet*, *Vissering*, *Hermann* nechali otázku tu nerozhodnutu. *Windischmann* (*Rhein. Mus.* I, str. 124), s ním *Ladewig* (*Canon des Volcatius Sedigitus*, 1841, str. 39) a *Maurenbrecher* soudili z v. 340 n. (*mirum quin regis Philippi causa aut Attali te potius vendam quam mea*), že nebyla hra dávana před r. 193, kdy *Attalus* zemřel. Zapomněli, že *Attalus* nemusí býti osoba současná, že může býti vzata z originálu (*Goetz* v *Rhein. Mus.* 30, 1875, str. 263 a *Wilamowitz* v *Ind. schol. Gött.*, 1893—94, str. 17), nebo že *Attalus*, tak jako *Philippus* a *Dareus* v *Aulularii* v. 85, jest pouze typem boháče (*Ussing* k *Aul.* v. 85).

L a d e w i g poukázal na v. 198 »vola curriculo. PAE. istuc marinus passer per circum solet«. Soudí, že pštrosi dostali se do Itálie až po válkách punských, a že zmínka uvedená má býti vztahována na slavnostní vypravení her r. 197. Z toho však platí jen poznatek první, a i ten třeba omeziti, tuším, tak, že již po roce 204 mohli býti pštrosi s kořistí do Itálie posláni. Spojení bylo pohodlné (srv. Plut. Cato c. 27) a snadno bylo vojevůdci časem i před ukončením válečných operací kořist domů posílati; toho doklady nalezl jsem v Polybiu (I, 29 o Regulovi) a v Liviovi (29, 35). Co se druhé věci tkne, her se zvířaty jistě bylo více (srv. Liv. 39, 22). Proto Goetz, který vztahoval narážku tuto také na určité hry r. 186, od svého mínění upustil (Schoell v Praef., str. XVI).

Snad naráží se v. 75 n.:

sed sumne ego stultus, qui rem curo publicam,
ubi sint magistratus, quos curare oporteat

na osud Naevíův, který svou parrhesií těžko odpykal. Jisto to však není.

Narážka na »actio quadrupli« ve v. 62, kterou Bergk (Rhein. Mus. 17, 1861, str. 46), Goetz a Voigt (str. 253) vztahovali první na překročení zákona o lichvě, poslední na překročení zákona o hazardních hrách, není nijak zřetelná již proto, že actio quadrupli obsahuje i jiné přechyby policejní. Ostatně zákonů proti lichvě bylo mnoho (v. Cure. v. 508).

Poenulus.

Poenula třeba s Franckenem (Mnemos. IV, 1876, str. 146) klásti do r. 195 pro narážku ve v. 603 (nam hic latro in Sparta fuit... apud regem Attalum). Básník naráží na dobytí Sparty Flaminiiem r. 195 (tak i Hueffner, De Plauti comoediarum exemplis atticis quaestiones maxime chronologicae. Diss. Gryph. 1894, str. 34) a Teuffel (Studien und Char.², str. 339). Jmenuje-li Plautus Attala, který ve Spartě nikdy nebyl a nad to té doby byl již mrtev, je to buď omyl (tak Hueffner, Ussing v poznámce k tomuto místu a dříve už Rost, Opuscula Plautina, 1836, I, str. 5) nebo snad vtip, na nějž snad sám naráží v. 667 »nimium lepide de latrone, de Sparta optime«.

Jako podporu mínění Franckenova mohu uvésti zmínku o Aethiopech ve v. 1290 (qui cortinam ludis per circum ferunt), kterých sotva bylo před ukončením války punské v Římě tak užíváno. Rovněž v. 525 n. (praesertim in re populi placida atque interfectis hostibus non decet tumultuari) vztahovati třeba na ukončení válek asijských (tak Teuffel na u. m. a Maurenbrecher). Ze zmínky o Antiochovi ve v. 693 »volo curari mollius, quam regi Antiocho oculi curari solent«, nelze však souditi nic

(soudí z ní Maurenbrecher), ježto může býti již z originálu a ježto nevíme, který Antiochus je míněn.

Pseudolus.

Pseudolus dle didaskalie provozován r. 191.

Rudens.

Pomijím tu důvodů, čerpaných ze jména (srv. na př. Teuffel, Studien und Char.², str. 340), ze shody myšlenek a frází (Marx, Ind. lect. univ. Gryphisv. 1892—93, str. 9, týž, Ein Stück unabhängiger Poesie des Plautus, Wien, 1899, str. 1 n., Leo, Plautinische Forsch., str. 146).

V prologu, který mám za Plautovský (s Dziatzkem, Die Plautinischen Prologe v Rhein. Mus. 34, 176, Sonnenscheinem v anglickém vydání z r. 1891 a Leem, Plautinische Forsch., str. 191), čteme ve v. 49:

ei erat hospes par sui, Siculus senex,
scelestus Agrigentinus, urbis proditor.

Mnozí vykládali tato slova »urbis proditor«, o skutečné zradě města Agrigentu (Petersen na u. m., str. 615, Dziatzko na u. m., Anspach, Jahrb. f. Phil., 36, str. 571) a stanovili dle toho rozličná data. Ale pravděpodobně vzítí jest to za nadávku, jako řecké *προδοτης πόλεως*, o člověku, který jest schopen zrady vlasti (Marx na u. m., str. 27, pozn.).

Připomínám však v. 81 »valet, ut hostes vestris diffidant sibi«. Z něho lze souditi, že komedie hrána v době, kdy Římané postupovali k offensivě, ale kdy se nepřátelé ještě mocně bránili. Tak nemohl psáti básník v době, kdy sebevědomí římské bylo zvýšeno válkami punskými a asijskými. Z toho bych soudil, že komedie složena jest v posledním desetiletí třetího století.

S tím je v souhlase zmínka o obchodu Capue ve v. 630:

hoc anno multum futurum sirpe et laserpicium
eamque eventuram exagogam Capuam salvam et sospitem,

který rokem 210 zničen.

Jiného ku podpoře svého mínění nemám. Co soudili jiní z uvedeného verše prologu, jest velice pochybné. Rovněž tak nárazka na lex quinavicenaria ve v. 1380, jejíž dobu chtěl Teuffel (Studien und Char.², str. 340) stanoviti z toho, že o ní v jiných komediích není zmínky.

Stichus.

Otázka chronologie Sticha rozřešena jest správným vyložením didaskalie palimpsestu Ambrosianského, dle níž provozován Stichus o hrách plebejských r. 200.

Trinummus.

Provozování Trinumma určeno Ritschelem (Par. I, str. 340) hlavně z v. 990 »vapulabis meo arbitrato et novorum aedilium« na Megalesie, tedy po roku 194, kdy ty hry zavedeny.

Truculentus.

Truculentus přikládán jest Ciceronem (Cat. 12, 50) spolu s Pseudolem stáří Plautovu. Dobu té komedie lze však určit přesněji.

Th. Bergk (Beiträge zur latein. Grammatik, 1870, str. 239) poukázal na věcnou i slovnou shodu mezi v. 486 (»qui convicti et condemnati falsis de pugnīs sient«), v. 491 (»non placet, quem scurrae laudant, manipulares mussitant«) a řečí Catonovou z r. 189 »de falsis pugnīs«, namířenou proti Thermovi, jež také podle Liv. 38, 46 scurrae po městě vynášeli, vojáci jeho haněli. G. Goetz (Dittographien im Plautustexte, Acta soc. Lips. VI, str. 292) vztahoval místo nedosti případně na ostudné triumfy Cn. Manlia Vulsona a Q. Fabia Labeona z r. 187. Ale ti nebyli »condemnati«, když přece žádosti jejich o triumf bylo vyhověno (Liv. 37, 60; 38, 47).

S datováním Bergkovým shoduje se i líčení ve v. 74:

postremo id magno in populo mulier hominibus
re placida atque otiosa, victis hostibus,

jež, jak správně tvrdí Ussing (str. 608), mohl Plautus napsati až po ukončení války s Antiochem r. 190 nebo snad již 191 po bitvě u Sipyla, jak míní Teuffel (Studien und Char.², str. 352). S dobou tou jest ve shodě i líčení mravů ve hře. Poukazuji na v. 64 »nam nunc lenonum et scortorum plus est fere, quam olim muscarum« a zvláště v. 150: »si arationes habiturus qui arari solent, ad pueros ire melius«. Podobných zmínek v komediích Plautových jinde neshledáváme.

Vidularia.

Vidularia neposkytuje žádné opory v narážkách historických.

Stanovili jsme tedy pořad komedií Plautových takto:

Kolem r. 210 napsán Rudens, kolem r. 205 Miles, r. 204 Cistellaria, snad kolem r. 201 Persa, kolem r. 200 Casina, mezi r. 201—199 Epidicus, r. 200 Stichus a Captivi, po r. 196 Mercator, nedlouho před r. 195 Aulularia, po r. 194 Trinummus, před r. 193 Curculio, r. 191 Pseudolus, po r. 189 Truculentus a Poenulus.

Isokratův panhellenismus.

Studie od Karla Weniga.

(Dokončení.)

Jakými prostředky chtěl Isokrates uskutečnití spojení všech Řeků a v jaké podobě si je představoval? I tu musíme rozeznávat ve vývoji myšlenky Isokratovy období dvě. První stupeň toho vývoje můžeme poznati v Panegyriku. Řecko bylo rozdrobeno v četné, samostatné útvary politické. V popředí jich stály Atheny a Sparta, dva staří odpůrci. Neprátelství mezi nimi mělo původ v tom, že obě obce snažily se strhnouti na se nadvládu. Zápas vedl se o hegemonii. V politických dějinách Řecka má pojem tento velikou důležitost. Byla to jakási instinktivní síla po sjednocení, spojení — a forma spolku se obvykle předstírala, ač spolek zvrhl se vždy v poddanství. Síla tato však narážela na stejně mocný partikularismus, jehož zásadou bylo: město jest stát. Boje a vyrovnávání těch dvou sil (centrifugální a centripetální) jsou hybnou pákou vnitřních dějin Hellady. Jest na jevě, kterou z obou sil musil posilovati Isokrates, jehož panhellenismus jest jen složkou pohybu centripetálního. Přiklonil se k hegemonii. Přijal pojem ten*) a počínal si zcela v duchu obvyklé politiky řecké. Bylo však potřeba pojem přizpůsobiti skutečným poměrům. Isokrates dobře nahlédl, že ani Atheny samy ani Sparta sama nemohou dosáti nadvlády nad celým Řeckem. Vzal tedy útočiště ke kompromissu: Atheny podrží nadvládu na moři, Spartané na zemi. Účelem smíru bylo: smíření Atheňané a Spartané vytáhnou v čele všech Řeků proti Peršanům (v. na př. IV, 185).

Taková byla tedy forma panhellenismu Isokratova v stadiu prvním. Spojení Řeků myšleno jest za účelem politickým zcela ve formě hegemonie. Hlavní překážka, jemu na odpor se stavějící — spory o nadvládu mezi Atheňany a Spartaný — odstraňuje se kompromissem. Negativní ráz myšlenky té jest patrný: jest to jen prostředek k cíli.**)

Čím více však Isokrates prohluboval svůj panhellenismus, tím více opouštěl názory, jež hlásal v Panegyriku; ve spisech z polovice IV. století stojí již na stanovisku jiném. Převrat tento nejcharakterističtěji jeví se v názoru jeho o hegemonii. Mohutný

*) Viz o tom článek Spitzerův, Das staatliche Ehrgefühl bei Isokrates, ZÖG 1895, str. 385.

**) Koepf (str. 477) vyslovuje se o celém Panegyriku odmítavě. Praví: »es ist klar, dass seine Rede unabhängig war von den Ereignissen des Tages«. Naopak zase tvrdí Meyer § 923, str. 371: »Ohne Zweifel ist die Schrift im Einverständnis mit den massgebenden Staatsmännern Athens geschrieben«. atd.

rozmach Theb a částečně i Arga postavil i tyto obce v popředí. Místo dvou byli nyní čtyři praetendenti hegemonie. Tím pohrben kompromissní plán Isokratův, v Panegyriku navržený. Isokrates poznal, že hegemonie při této situaci politické jest těžce slučitelná s důsledně provedeným panhellenismem. Učinil tedy v řeči *περὶ εἰρήνης* (z r. 357—355) důležitý krok: odsoudil usilování o hegemonii. Přetřhl pouto, které ho pojilo s minulostí, a zavrhl politiku, kterou dosud obhajoval (v Panegyriku), a kterou i na dále zastával Demosthenes. Ethickými i reálnými důvody brojí pak Isokrates (§ 67 n.) v zajímavých kapitolách proti hegemonii, máje stále na zřeteli rodiště své Atheny. Nadvláda je nespravedlivá, je to tyrannie, kterou musí proto stihnouti stejný osud jako tyrannii (§ 115). Toť ethické jádro polemiky Isokratovy. Než i důvody věcnými snaží se Isokrates přesvědčiti své spoluobčany o správnosti svých tvrzení. Nadvládu nelze udržeti za těch poměrů, zvláště když se to nezdařilo za doby největšího rozkvětu obce. Tento důvod jest jistě správný. Sloučení Řeky formou hegemonie objevilo se naprostou nemožností. Leč instinktivní ona síla, která chtěla dosud provésti sjednocení nadvládou, vedla k jinému prostředku. Podstata (sjednocení) zůstala, jen forma se změnila. Osoba Isokratova jest zajímavá tím, že nacházíme u něho obě stadia ve vývoji této myšlenky a můžeme stopovati přechod jednoho v druhé. Bylo při tom zapotřebí jistého sebezapření, překonání silného patriotismu lokálního, jehož mocný projev shledali jsme v Panegyriku. Isokrates však neváhal myšlenku svou domyslití a tak veden byl na stanovisko autonomní. Zásada, kterou nyní Isokrates hlásá: »každá obec budiž svobodná«, jest však vlastně partikularistická. Jak uvedl ji tedy Isokrates ve shodu s panhellenismem? V jaké formě představoval si sjednocení Řeků, jinak samostatných, a jakými prostředky chtěl ho dosíci? Odpovězme nejprve na otázku druhou.

Záhy upustil Isokrates od myšlenky, že by Řekové smířili se sami od sebe. Od ideálu svého však nechtěl upustiti nikdy. Musil tedy učiniti další nutný, se svého stanoviska jedině možný krok: hledati pomoci mimo Řecko nebo nad Řeckem. Bylo tu potřebí silného jednotlivce, který by sjednocení provedl. A Isokrates pevně věřil, že silný jednotlivec jest s tím, aby velké to dílo provedl. Vůru tu utvrdila v něm historie. Slavné skutky Alkibiadovy, Kononovy a Dionysiovy (v. V, 57 n.) jsou mu zárukou, že silná povaha překoná všechny překážky.*) Když filosof Fichte ve svých řečech k německému národu horlil pro sjednocení, vyzýval krále pruského, aby byl »Zwingherr zur Deutschheit«. Takového muže hledal Isokrates, a tak oetnul se u monarchie. Jedině to, co jsem naznačil, bylo, myslím, příčinou jeho sblížení s monarchií, nikoli snad, jak se někteří domnívali, smýšlení mon-

*) Víra jeho došla v osobě Alexandrově skvělého vyplnění.

archické. Isokrates viděl v monarchii jen prostředek k cíli, nikoli cíl sám.)*

Isokrates nebyl tedy monarchista. Nelze však upřít, že přece umožňovalo jeho přesvědčení politické styk s monarchií. Byl sice demokrat, ale v straně té stál na pravém křídle. Byl totiž silně konservativního odstínu, tak že blížil se poněkud straně oligarchické.**). Bylo mu to vytýkáno již od jeho vrstevníků. On však velice rozhodně popírá sympathie k oligarchii a zapřisahá se svým demokratismem (v. VII, 70). Snad si tedy toho nebyl ani vědom. Jeho názory na vnitřní politiku byly vůbec málo propracovány, ježto mysl jeho cele zaujala politika zahraniční. U Isokrata byl tedy demokratismus idea podružná a ustoupil ideji mohutnější: vlastenectví. S důrazem buďž vytěčeno, že podružnost demokratismu Isokratova umožnila styk jeho s monarchií; neboť na vrstevníku jeho Demosthenovi vidíme, že důsledný republikanismus kroku toho nedopouští. Stálť Demosthenes proti Filippovi nejen jako Atheňan proti Makedonovi, nýbrž i jako republikán proti monarchovi.***)

Tolik v theorii o přiblížení Isokratově k monarchii. Nyní jednatí jest nám o tom, na kterého monarchu Isokrates přenesl svá očekávání. Nejdříve obrátil pozornost svou k Iasonovi, tyrannu ferskému, u něhož tím spíše mohl se nadíti porozumění, že mocný tento panovník býval žákem Gorgiovým. Iason ujal se vskutku té myšlenky a obmýšlel vytáhnouti v čele Řeků proti Peršanům (V, 119). Záměr jeho však zmařila ruka vražedná. Neznámo, jak smýšleli o plánu Isokratově mocný tyrann syrakuský Dionysios a Archidamos, král spartský, jež snažil se Isokrates získati po smrti Iasonově. Dionysios zaměstnán byl příliš boji s Karthagiňany, a Archidamos neměl daleko té moci, jako otec jeho Agesilaos, který svými operacemi v Malé Asii nastínil v malém to, co Isokrates obmýšlel.

*) Proti tomu mohl by někdo poukázati na dvě řeči z let sedmdesátých (*Νικοκλέης* a *πρὸς Νικοκλέα*), jež jsou silně monarchicky zbarveny. Pöhlmann na př. (str. 171) pokládá tyto dva spisky za symptomy vznikající tehdy renaissance monarchické. Také Beloch (str. 415) praví: »Nikokles ist ein Versuch die öffentliche Meinung für die Monarchie zu gewinnen.« Myslím, že neprávem. V těchto řečech mluví Isokrates jako rhetor, ne jako politik. Bylo mu tu dáno jisté thema, které jako rhetor musil zpracovati vzhledem k jeho účelu, a v duchu toho, ježmuž spisek byl věnován. Proto nepokládám tyto řeči za projev subjektivních jeho názorů. Ostatně Isokrates nikdy si nepřál, aby v Řecku zavedena byla monarchie, jak dále bude vyloženo, a ještě tehdy, kdy byl v nejužším spojení s Filippem, vyjadřuje se málo příznivě o monarchii, jakožto formě ústavní, a pokládá ji za útvar u barbarů sice nutný, pro Řeky však přežitý (V, 107).

**) Zvláště požadavkem, v Areopagitiku proneseným, aby se znovu zřídila ústava Solonova a Kleisthenova, o jejímž duchu viz Pöhlmann, str. 75.

***). Viz Pöhlmann, str. 191.

Tak dočkal se Isokrates samých zklamání. Konečně již téměř na sklonku dlouhého jeho života zakmitla se nová naděje v muže nad jiné energického, mocného a ctižádostivého*), Filippa, krále makedonského. Isokrates uchytil se této poslední naděje tím více, čím možnějším právě tehdy zdálo se mu uskutečnění jeho myšlenky. Poměr jeho k Filippovi nutno analyzovati podrobněji, poněvadž octl se jím v příkrém rozporu s činností Demosthenovou, a poněvadž snaha jeho bývá od těch, kteří pokládají politiku Demosthenovu za jedinou správnou, prohlašována za nevlasteneckou. Jest tedy třeba uvážiti bedlivě všechny okolnosti, týkající se poměru mezi Isokratem a Filippem.

Pro Isokrata zásadní důležitost má otázka, jaké národnosti byl Filippos. Byl-li barbar, jak tvrdil Demosthenes, mohla by se Isokratovi vytýkati nedůslednost, že hlásal boj proti barbarům a s jinými barbary se spolčoval. Stanovisko jeho pozbylo by onoho širokého podkladu, jaký mu on sám podkládal. To vycítil Isokrates sám a odstraňoval možné námitky, dokazuje, že Filippos a vůbec dynastie králů makedonských je původu řeckého. Filippos je potomek Herakleův, rodiště jeho jest Argos (V, 32), a proto nazývá ho Isokrates *ἄνθρωπος Ἑλλήνων*. Obavy, že Isokrates z lásky k svému ideálu dopustil se lži, zaplašuje zpráva objektivního v té příčině Herodota (V, 22 a VIII, 137), což svědčí o tom, že udržovaly se v Řecku tradice o řeckém původu dynastie makedonské.***) Tolik o národnosti Filippově. Co se týče národnosti Makedonů vůbec, které Demosthenes nazývá barbary, tu nelze se dosud rozhodnouti, ač v nové době kloní se mnozí k názoru, že Makedonové byli kmen řecký, anebo, což je pravděpodobnější, Řekům blíže příbuzní.***) Jisto jest, že kulturní styky mezi Makedony a Řeky byly velmi čilé. Dvůr makedonský hostil Thukydidu, Euripidu, epika Choirila, tragika Agathona, komika Platona, logografa Hellanika a j. Filippos sám dal na jevo sympathie své k řecké kultuře nejvíce tím, že synu svému Alexandrovi vzal za učitele Aristotela.†) Těšil se tedy dvůr makedonský u řeckých spisovatelů dobré pověsti.

Vytýkalo se též Isokratovi, že vyvolil si ve Filippovi osobu nehodnou. Tak soudí ti, kteří líčí charakter Filippův podle popisu jeho úhlavního nepřítele Demosthena. Názor ten převládal hlavně v starší době přičiněním Niebuhrovým a Schäfferovým. Mužům těm Demosthenes jest vtělená poctivost, Filippos vtělená

*) Isokrates volil s psychologickou bystrostí vždy muže těchto vlastností. Takový byl Iason i Dionysios. Viz Meyer § 933, str. 392.

**) Kaerst (str. 107 n.) pokládá pověsti ty za vymyšlené. Nám postačuje faktum, že Isokrates mohl se opíráti o starší tradici.

***) Viz Pöhlmann, str. 184. Kaerst (str. 97 n.) dospívá k tomuto opatrnějšímu závěrku: »Eine nicht geringe Wahrscheinlichkeit spricht immerhin dafür, dass sie dem hellenischen Volke nach Abstammung und Sprache nicht fern standen« (str. 102).

†) Viz též Kaersta, str. 176 n.

špatnost. Proti tomuto nesprávnému stanovisku vznikla v novější době reakce. Zastupují ji historikové Holm a Beloch. Tato strana však zašla v druhý extrém. Nemáme bohužel objektivních pramenů, jimiž bychom mohli dopátrati se pravdy, a tak charakter Filippův, Demosthenův i Aischinův zůstává pro nás velkým problémem psychologickým. Jisto jest, že Filippos byl muž skvěle nadaný*) a k provedení záměru Isokratova nad jiné schopný.

Pro povahu Isokratovu zajímavé jest vyšetřiti, jakého způsobu byl poměr mezi ním a Filippem. Ke cti Isokratově budiž řečeno, že nikdy neklesl na úroveň byzantinismu. Chválí sice Filippovu moc, nadání a jiné dobré vlastnosti, ale přece nikdy nesnižuje se k přepjatému pochlebování. Spisy jeho mají spíše ráz poradný než dprosující. Vůbec pojímal Isokrates poměr svůj k Filippovi se stanoviska vyššího. Pokládá se za nástroj boha, který, maje na zřeteli blaho Hellady, chce jeho prostřednictvím působiti na Filippa (V, 149). Věta ta výmluvně charakterisuje oddanost Isokratovu k jeho ideji. Není tedy divu, že přehlédl v této zaujatosti rozpor věru tragický, v jakém se ocitl často se svým rodištěm. Atheny vlivem Demosthenovým často stály nepřátelsky proti Filippovi. S jakými asi pocity očekával Isokrates výsledek bitvy chaironejské? List třetí nám odpovídá, že i tehdy přiklonila se sympathie jeho na stranu Filippovu.**)

Jest věru podivno, že při takové zaujatosti nedošlo nikdy k osobním stykům mezi oběma muži. Isokrates se aspoň o tom nikde nezmiňuje. Filippa zajímaly patrně více myšlenky Isokratovy, a styků osobních s ním nevyhledával. Jest však pravděpodobno, že Isokrates byl ve spojení se dvorem makedonským prostřednictvím svých žáků.***) Víme na př., že Isokratův žák, Isokrates z Apollonie, doručil králi list svého učitele. V Makedonii zdržovali se ze žáků Isokratových též Theopompos Chijský a obratný a výmluvný Python Byzantský, jenž obstaral posláni Filippovo do Athen. Scala sestavuje z těchto jednotlivců stranu a mluví o straně panhellenické, jejíž existence není jinak dokázána.†) Můžeme však souditi, že myšlenky Isokratovy ujaly se v myslech jeho žáků, a tak že vytvořilo se kolem Isokrata sdružení stejně smýšlejících.

Ze všeho, co bylo řečeno, vyplývá, že Isokrata uvedla do tábora Filippova jen víra, že uskuteční jeho ideál. Poměr mezi

*) To doznává i Schäffer, Demosthenes und seine Zeit, II, 34 n., 41 n.

**) O pravosti listu toho někteří neprávem pochybují, na př. i Christ, v nejnovějším (třetím) vydání své literatury (str. 379). Dobře myslím, vyložil o tom již Blass, Die attische Beredsamkeit, II, str. 96 n. a 328.

***)) Na to dobře ukázal R. v. Scala, Isokrates und die Geschichtsschreibung (Verhandlungen der 41. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner, 1891, str. 112).

†) Kaerst, str. 92.

ním a Filippem byl tedy — s jeho stanoviska — čistě ideální. Tím není ovšem řečeno, že i sama politika, Makedonii příznivá, byla idealistická. Četné věcné pohnutky vedly některé státníky k přátelství s Filippem. Bylo to předně správné poznání vlastní slabosti a převahy Filippovy. Kromě toho každá válka poškozovala nesmírně Atheňany, lid výhradně kupecký. Každý kupec a průmyslník je vždy nepřítelem války. Výmluvnosti Demosthenově podařilo se vtisknouti straně makedonské pečeť zrádcovství a prodejnosti. Tomu nebylo tak. Vždyť v straně makedonské nalézáme muže pověsti naprosto bezúhonné — Fokiona, i velikého filosofa Aristotela. Chci tím říci, že ne vždy zrádcovství a prodejnost stavěly se proti Demosthenovi, nýbrž i střízlivé posuzování situace.*) Takovým střízlivým politikům byl ovšem Demosthenes radikálem, a s toho stanoviska posouzena byla činnost jeho i od některých moderních historiků. Je tedy patrné, že politický ideál Isokratův sám o sobě nebyl ideálním. Rozvaha a střízlivé posuzování situace zrazovalo od války, jejíž výsledek byl nejméně pochybný. Avšak Isokrates nedospěl nikdy k tak věcnému odůvodnění své ideje, ač dobře znal neutěšený stav obce. Proto i myšlenka jeho zdá se nepraktickou utopií.

To pozoroval Isokrates sám a pokoušel se program svůj prohloubiti a opřítí sociálně. Řeči jeho poskytují zajímavý materiál k poznání sociálních poměrů v Řecku té doby. Poznáváme z nich, že poměry tyto byly pro stálé války velmi neutěšené. Celé vrstvy občanstva přišly na mizinu (IV, 168), odvykly práci a hledaly výživu ve službě vojenské (V, 96). Isokrates pozoroval vzrůst nebezpečného proletariátu a pěknými slovy vystihl nebezpečnost, odtud Řecku hrozící (V, 120).** Pomoc proti tomu shledával v obvyklém tehdy léku sociálním, v kolonizaci. Tímto způsobem zabráňovalo se ode dávna v Řecku přelidnění, a řešena tak otázka sociální.***) Od dob války peloponneské nastala však v kolonizaci stagnace, která trvala až do doby Alexandrovy. Snažil se tedy Isokrates povzbuditi spoluobčany své k zakládání nových osad a hledal zemi k tomu příhodnou. Upustiv od myšlenky, kolonisovati Thrakii (VIII, 24), obrátil pozornost svou ke krajinám asijským, o jichž úrodnosti a bohatství se častěji zmiňuje (IV, 132, 184, 187). Asie zdála se mu zemí zaslíbenou. Radil tedy Filippovi (V, 120)†), aby zmocnil se krajiny od Kilikie až k Sinopě, zakládal v ní města a zalidňoval je schudlými Řeky.††) Že Isokrates sám kladl velkou váhu na tento bod

*) Viz Pöhlmann, str. 191; Kaerst, str. 177.

**) Viz Meyer § 384, Kaerst, str. 92.

***) V Panathenaiku (43, 44) zmiňuje se Isokrates s pochvalou o činnosti Atheňanů v tom směru.

†) Filippos rozvíjel značnou činnost kolonizační (v. Kaerst, str. 178 n.) a byl tím zvláště způsobilý k provádění těchto Isokratových záměrů.

††) Říše perská byla vskutku poměrně slabě zalidněna. Viz o tom Niese, str. 48, a exkurs 1, str. 495 n.

svého programu, vidíme z toho, že v Panathenaiku, kap. 13 n., kde vypočítává své zásluhy o Hellenstvo, hned po zmínce o agitaci proti barbarům a pro smír mezi Heliény s důrazem praví: *ἐμὲ τῶν λόγων ἡγεμόνα τούτων γεγενημένον . . . τῶν συμβουλευόντων ἀποικίαν ἐκπέμπειν κοινῇ πάντας ἐπὶ τσαύτην χώραν καὶ τοιαύτην* atd.

Avšak ještě jeden pevný cíl stanovil Isokrates panhellenismu: osvobození maloasijských Řeků ze jha perského (V, 104). Dosud nebyla tato otázka rozřešena ve smyslu dávných tužeb řeckých, ba naopak vyřízení její bylo oddáleno mírem Antalkidovým. A přece osvobození rodných bratrů stalo se pro Řeky otázkou národní cti.*) Ujal se tedy Isokrates myšlenky té s celým důrazem. Že tak živě cítil Isokrates s maloasijskými městy (viz IV, 123), možno snad pochopiti též tím, že měl odtamtud většinu svých žáků,**) kteří stále mu připomínali nezhojenou dosud ránu.

V tom, co bylo nyní uvedeno, prokmitávají již pozitivní stránky programu Isokratova. On však pokročil ještě dále v promyšlení své ideje a ve Filippu nastínil v hrubých rysech obrysy budoucího velkého spolku všeřeckého. Velmi důležitá v té přičině jest kap. 69 uvedeného spisu.***) Isokrates tu praví: dvůr makedonský budiž shromaždištěm řeckých vyslanců, kteří se tu scházejí mají k poradám o věcech, týkajících se celé Hellady.†) Isokrates usiloval tak o zřízení jakéhosi spolku, jehož prvním činem měla být výprava proti Persii. Filippos má vytáhnouti v čele všech Řeků proti Persanům a státi se tak dobrodincem Řeků, králem Makedonů a vládcem barbarů (V, 154: *φημι χοῖναί σε τοὺς μὲν Ἑλλήνας εὐεργετῆιν, Μακεδόνων βασιλεύειν, τῶν δὲ βαρβάρων ὡς πλείστων ἄρχειν*). Slova tato jsou velmi důležitá; neboť z nich vyplývá, že Isokrates nepředstavoval si nikdy poměr Řeků k Filippovi jako poměr poddaných ke králi, nýbrž jako volný poměr jakéhosi protektorátu, který jest oběma stranám ku prospěchu. Proto nesohlasím s tím, co Scala (str. 113) tvrdí, že Isokrates usiloval o panhellenickou monarchii makedonského kmene.

Zbývá ještě vysvětliti, jak zachoval se běh dějin k myšlenkám a plánům tohoto theoretika. Jest to věru překvapující zjev: dějiny daly veliké zadostučinění jeho snažení, jež posměšně nazváno bylo »Professorenpolitik«. Naproti tomu krvavými bit-

*) Demosthenes (*περὶ τῶν συμμοριῶν*, kap. 6) uznává, že nesluší se *ἕσσαι τινὰς αὐτῶν ὑπὸ τῷ βαρβάρῳ γενέσθαι*.

**) Blass, II, str. 61.

***) Upozornil na ni Scala, str. 113, pozn. 7.

†) Shromáždění takové sešlo se již r. 346 na dvoře Filippově v Pelle (Aischines, *περὶ παραπροσβείας* 112: *παρόντων προσβειαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος*). Jak myšlenka Isokratova později se uskutečnila, bude dále vyloženo.

vami u Chaironeie a Kranonu odsouzena skutečností politika Demosthena, muže, který pokládá se za praktického politika par excellence.*). Jest to věru neobyčejné, jak Isokrates prorocky téměř vše předpověděl.**). Po bitvě u Chaironeie stalo se toto.***) Filippos svolal sněm všech Hellenů do Korintha a prohlásil na něm všeobecný mír (*κοινὴ εἰρήνη*). Všem obcím hellenským zaručena neodvislost, volnost ústavní a volná plavba po moři. Zřízen jakýsi spolek pod makedonským protektorátem. K vyřizování společných záležitostí ustanoveno *κοινὸν συνέδριον τῶν Ἑλλήνων* se sídlem v Korinthu. Ostří spolku obráceno proti Persii, již měla se vypovědětí válka. Tedy nejen myšlenka sama (spolek všech Hellenů pod protektorátem Filippovým a boj proti Peršanům) jest duševním majetkem Isokratovým, nýbrž i v podrobnostech proniká všude jeho nazírání, jak dobře upozornil Scala (str. 112). „Na př. motivace výpravy proti Peršanům, že totiž má se tak státi na pomstu za pobožené svatyně, jest čistě Isokratovská (srv. IV, 155 n.). Také na požadavek volné plavby Isokrates dávno upozorňoval (IV, 115; VIII, 20). Dobře tedy praví Scala (str. 114): »So ist das rein theoretische Programm im Schlachtensturm auf seine Vollwertigkeit hin erprobt und hat sich als eines politischen Scharfsehers und nicht als das Hirngespinnst eines hohlen Deklamators erwiesen!«

Budiž ještě učiněna zmínka o tom, jaký vliv vykonával tento theoretik svými myšlenkami na své vrstevníky i potomky. Isokrates nikdy nevystoupil na řečníště, neměl tedy přímého vlivu na smýšlení občanstva jako Demosthenes, ale vliv jeho školy se nesmí podceňovati. Jeho kursy rhetorické obíraly se otázkami současné politiky. Byly to starověké semináře politické.†) Tím prostředím působil Isokrates na venek. Poněvadž měl pověst předního rhetora Hellady, byly řeči jeho hojně čteny, řečnické kursy jeho četně navštěvovány.††) Blass, II, str. 52 n., uvádí řadu žáků jeho, o nichž grammatik Hermippos napsal zvláštní knihu *περὶ τῶν Ἰσοκράτους μαθητῶν*. Jsou mezi nimi jména vynikající; bylť mezi nimi na př. athidopisec Androtion, historikové Theopompos a Eforos, státníci Leodamas, syn Kononův Timotheos a j.

*) Tím ovšem se snažení Demosthenovo neodsuzuje; neboť nelze vždy posuzovat politiku dle výsledků!

**) Oncken (str. 61): »Seine Staatsreden sind zum Theil Seher-sprüche.«

***) Viz Beloch, II, str. 572 n.

†) V tom spočívá i význam Isokratův v rhetorice, že, jak sám s chloubou praví XII, 11, místo směšných a nepatrných thematických zavedl do rhetoriky themata časová. Že i tu dbal silně formy, to souvisí s duchem jeho doby, která neobyčejně cenila rhetoriku. Avšak co do volby látek učinil Isokrates v řečnictví značný krok ku předu.

††) Viz Christ, str. 378 n., Oncken, str. 12 n., Beloch, II, str. 581.

Mezi uvedenými na prvním místě spatřujeme tři historiky. To je faktum velmi důležité pro vývoj řeckého dějepiscevtví. Nazírání Isokratovo vniklo do historie; neboť vlivuplní dějepisci Theopompós a Eforos pracovali úplně v duchu Isokratově. Prvý vyniká důrazně, ba až přílišně akcentovaným stanoviskem make-donským, druhý pokusil se v duchu učitele svého o dějiny vše-hellenské. *) Tak i po té o stránce působení Isokratovo neminulo se účinkem.

Výklad paionu epibatu.

Podává Otakar Jiráni.

Mezi jednoduchými taktý uvádí Aristeides vedle trocheje zvaného *σημαντός* a *δρδιος* a vedle spondeje většího též takt, který nazývá *παίων επιβατός*. Kdežto však prvním třem taktům dostalo se již výkladu uspokojujícího, o rázu taktu čtvrtého, paionu epibatu, byly proneseny dosud pouhé domněnky, z nichž však ani s jedinou nelze zcela souhlasiti. Nejistotou naší není vinen nedostatek zpráv starověkých, nýbrž spory a nesrovnalosti ve zprávách těchto obsažené, jež nepodařilo se dosud odstraniti ani předním badatelům v oboru starověké rhythmiky a metriky. Příčina, že při všeobecné neustálenosti výkladu tohoto taktu, hodlám otázku tu opětne úvaze podrobiti, spočívá v tom, že dle soudu mého dosavadní materiál náš byl nedávno rozhojněn nálezem nových rhythmických zlomků Aristoxenových. Než o důležité zprávě této prozatím pomlčím, ježto není dosud najisto rozhodnuto, zda týká se taktu tohoto, a podám nejprve rozbor zpráv, nám již dříve známých, jakož i přehled nejdůležitějších mínění, o otázce té pronesených.

Ze zpráv těch nejvíce nás poučuje o rázu paionu epibatu místo Aristeidovo p. 38 n., jež zní: *ἐν δὲ τῷ παιωνικῷ γένει ἀσύνδετοι μὲν γίνονται πόδες δύο, παίων διάγνιος ἐκ μακρᾶς θέσεως καὶ βραχείας καὶ μακρᾶς ἄρσεως, παίων επιβατός ἐκ μακρᾶς θέσεως καὶ μακρᾶς ἄρσεως καὶ δύο μακρῶν θέσεων καὶ μακρᾶς ἄρσεως. διάγνιος μὲν οὖν εἴρηται οἷον δίγνιος (δύο γὰρ χρῆται σημείοις), επιβατός δὲ, ἐπειδὴ τέτρασι χρόμενος μέρεσιν ἐκ δυοῖν ἄρσεων καὶ δυοῖν διαφόρων θέσεων γίνεται.* Vedle toho zmiňuje se Aristeides ještě p. 98 o rázu paionu tohoto taktu: *ὁ επιβατός κεκλήνεται μᾶλλον, συνταράττων μὲν τῇ διπλῇ θέσει τὴν ψυχὴν, ἐς ὕψος δὲ τῷ μεγέθει τῆς ἄρσεως τὴν διάνοιαν ἐξεγείρων.*

*) Viz o tom nejnověji Kaerst, str. 93 n.

Na základě spisu Aristeidova vykládá o paionu epibatu z latinských metriků Martianus Capella p. 196: alter vero (παῖον) epibatus, id est in thesi duplici positione producta et arsi longiore iungitur... epibatus autem (dictus est), quia membrīs veluti utens quattuor et duabus diversitatibus copulatur. Konečně i Marius Victorinus 49, 13 n. mluví, jak se zdá, o taktu tomto, ač jména jeho neuvádí. Práví totiž: incipiunt autem et porriguntur tempora in pentasyllabis a quinque usque ad decem, id est a pentasemo ad decasemum *χρονικῇ παρανέξει*, ut sit pentasemus Philopolemus, e quinque brevibus *ααααα*; decasemus autem e quinque longis, ut Atroxicles, cuius canon per quinque *βββββ* signabitur.

Na těchto základech spočívaly do nedávna vědomosti naše o paionu epibatu, ale, jak již uvedeno, obsahují zprávy ty značné neshody a nepodávají nám jasného obrazu o povaze toho taktu. Možno totiž dle nich sestaviti pro paion tento několik schemat, vzájemně si odporujících, i není divu, že pak ani rhythmický výklad taktu nemohl se dařiti.

Třeba tedy nyní přihlédnouti blíže k místům uvedeným a stanovit, jaké pokyny podávají nám pro výklad paionu epibatu, i jak místa ta od učenců dosud byla vykládána. Přirozeno, že započneme rozbořem zprávy Aristeidovy, ježto byl dosud naším nejen nejstarším, nýbrž též nejobsažnějším svědkem o tomto taktu. Ale již tu naskytují se značné obtíže; neboť místo Aristeidovo v jednotlivostech značně si odporuje, a při bližším rozboru poznáváme, že podává vlastně troji různý výklad paionu epibatu. Na tuto okolnost poprvé správně upozornil Baumgart (Über die Betonung der rhythmischen Reihe bei den Griechen, Jahresbericht über das kön. kath. St. Mathias-Gymnasium, Breslau 1869, str. XXIV).

Prvý z oněch tří možných výkladů obsažen jest v těchto slovech Aristeidových: *παίων επιβατός ἐκ μακρᾶς θέσεως καὶ μακρᾶς ἄρσεως καὶ δύο μακρῶν θέσεων καὶ μακρᾶς ἄρσεως*. Dle toho byl by tvar taktu takovýto:

θ α θ θ α

Výklad ten však neshoduje se s dalšími slovy Aristeidovými: *ἐπιβατός δὲ (εἴρηται), ἐπειδὴ τέτρασι χρόμενος μέρεσιν ἐκ δύοῖν ἄρσεων καὶ δύοῖν διαφόρων θέσεων γίνεται*; neboť dle nich nemá takt tři these, jak řečeno jest ve zprávě prvé, nýbrž jen dvě, a to různé. I dostáváme pak schema:

α θ α θ θ α θ α
— □ — — — — — □ —

Třetí výklad konečně zahrnut jest ve slovech: *ὁ επιβατός κεκίνηται μᾶλλον, συνταράττων μὲν τῇ διπλῇ θέσει τὴν ψυχὴν, ἐς ὕψος δὲ τῷ μεγέθει τῆς ἄρσεως τὴν διάνοιαν*

ἐξεργείων (p. 98). Zpráva tato nejen odporuje oběma výkladům předešlým, nýbrž nepodává nám ani dosti světla o tom, jak si tu Aristides vlastně takt ten představuje. Myslím, že správně charakterisuje nejasnost tu Baumgart na uv. m. slovy: »Zuletz wird hier Aristides vor lauter Gefühl so unklar im Ausdrucke, dass man denken könnte, der Fuss habe nur eine grosse Arsis und eine doppelte Thesis.«

Tento trojí výklad obsažen jest ve zprávě Aristeidově. Jest však možno podle příkladu Westphalova (Griechische Rhythmik, Lipsko 1885, str. 250 n.) oba prvé výklady sloučiti. U Aristaida nacházíme totiž dosti často nepřesné výrazy o tvaru taktu. Tak praví na př. p. 36 o daktylu, že skládá se ἐκ μακρᾶς θέσεως καὶ δύο βραχείων ἄρσεων, ačkoli vlastně takt ten jest složen jen z jediné these a jediné arse. Stejně nepřesně vyjadřuje se tamtéž i o anapaestu řka, že sestává ἐκ δύο βραχείων ἄρσεων καὶ μακρᾶς θέσεως, ač i tu lze mluvit jen o jedné thesi a jedné arsi. Jest tedy dobře možno, že i při výkladu paionu epibatu dopustil se Aristides podobné chyby, a že ve schematu, na prvním místě uvedeném, položití jest místo dvou thesí jedinou, ovšem náležitě prodlouženou, tak že by pak prvé schema se změnilo takto:

$$\underline{\theta} \quad \underline{\alpha} \quad \underline{\theta \quad \theta} \quad \underline{\alpha}.$$

To jest pak ve shodě s druhým výkladem Aristeidovým. Třetí výklad nelze ovšem s ostatními tímto způsobem uvést v soulad, i nutno uznati, že máme u Aristaida dvojí různé určení taktu tohoto.

Dále jest třeba v úvahu vzíti zbývající dvě zprávy starověké a vyšetřiti, možno-li je sloučiti s některým z obou uvedených výkladů Aristeidových, či vyplývá-li také z nich nějaké odlišné schema pro paion epibatos. Co se týče zprávy Martiana Capelly, myslím, že můžeme v prvé části její, totiž ve slovech: alter vero epibatus, id est in thesi duplici positione producta et arsi longiore iungitur, spatřovati po příkladu Králově (Řecká rhythmika, v Praze 1890, str. 85, pozn. 6) věcnou shodu s Aristidem p. 98. Výklad dalších slov Martiana Capelly jest nesnadný, ježto text je tu nepochybně kusý a porušený. Zní pak místo to takto: epibatus autem (dictus est), quia membrīs veluti utens quattuor et duabus diversitatibus copulatur. Začátek citátu shoduje se zcela patrně s druhou částí zprávy Aristeidovy p. 38: ἐπιβατός δέ, ἐπειδὴ τέτρασι χρόμενος μέρεσιν. Patrně přihlížel tu Martianus Capella k tomuto místu Aristeidovu, ale poněvadž další slova jeho neshodují se s textem Aristeidovým, myslím, jak již výše podotčeno, že třeba tu uznati porušení textu. Místo to bylo by zcela jasné, kdybychom místo slov et duabus diversitatibus copulatur četli: et duabus diversis thesibus copulatur.

Použitím této konjektury, jež, jak soudím, není příliš násilná, jeví se konec místa Capellova shodným s koncem zprávy Aristeidovy p. 38: ... *ἐκ δύοῖν διαφόρων θέσεων γίνεται*. Ovšem i pak jest místo kusé, ježto zmínka o arších v něm chybí, ale tolik aspoň zdá se mi jisto, že máme tu překlad zprávy Aristeidovy a že tedy není tu podán nový a odchýlný výklad taktu.

Zbývá ještě zpráva Maria Victorina 49, 13 n., která, jak uvedeno, také nejspíše týká se paionu epibatu, ač jména neuvádí. Je-li tomu tak, pak místo to shoduje se věcně s Aristeidovým výkladem, že totiž takt tento skládá se z pěti délek. Ovšem jest mezi oběma ten rozdíl, že Marius Victorinus nenaznačuje, které z oněch pěti délek třeba považovati za these a které za arse.

Tím probrány a vyloženy jsou všechny zprávy starověké, které až dosud o paionu epibatu jsme měli. Konečný výsledek rozboru toho ukazuje, že zprávy ty lze převéstí celkem na hlavního svědka našeho Aristaida, ale že ani on nepodává jasného výkladu o taktu tomto, nýbrž že možno podle slov jeho stanoviti dvojí rozdílný tvar toho paionu. Mimo to výklad Aristeidův jest čistě mechanický, určuje takt pouze dle počtu dlouhých slabik, thesů a arší. Nám však jde o výklad, jenž by vyhovoval starověkým teoriím rhythmickým. Ale k tomu nepodává Aristeidés ani pokynu, i nezbývalo než hleděti aspoň domněnkami dojíti výkladu, jenž by vyhovoval vědomostem našim o starověké rhythmicce. Domněnek takových, více méně přesvědčivých, podáno bylo o paionu epibatu v nové době dosti, i bude dalším úkolem úvahy této probrati nejdůležitější hypotese ty a ukázati, zda a pokud jsou se stanoviska rhythmického přípustny.

Hodlaje postupovati pořádkem chronologickým, zmíním se nejprve o mínění Bergkově, jež vyložil v Ind. schol. Hal. hib. 1859/60. Bergk spatřuje v tomto taktu katalektickou dipodii paionskou, jejíž these (vlastně dle nyní obvyklé terminologie arse) mohou býti buď dlouhé, buď krátké. I stanoví takovéto schema taktu:

— $\bar{\cup}$ — | — $\bar{\cup}$.

Mínění toto není správné; neboť Aristeidés vždy výslovně mluví jen o dlouhých thesích a dlouhých arších. Jiné důvody proti Bergkovi svědčí, jež znovu uváděti nepokládám za potřebné, podává Westphal (*Die Fragmente und die Lehrsätze der griechischen Rhythmiker*, Lipsko 1861, str. 154, pozn. 1).

Stejně nepřipustné jest dále i mínění Buchholtzovo (*Die Tanzkunst des Euripides*, str. 55), známé mi z výkladu Christova (*Metrik der Griechen und Römer*, 2. vyd., Lipsko 1879). Buchholtz totiž soudí, že paion epibatos vznikl ze starobylého zvolání *ἡπαιών* a uvádí ho ve spojení s molossospondeiem, který nalézá v některých logaoedických strofách dramatiků na př.: *ἐν γὰρ κρούουσαι* (Eurip. Ifig. Aul. 1043) neb *Ἀηοὺς ἐν κόλποις*

(Sof. Ant. 1120) a jině. Toto spojení zdá se i Christovi na uv. m. správné, ale soudí, že pro tato kola nehodí se rhythmický přízvuk, jaký vyplývá z Aristeida, totiž: $\text{—} \quad \text{—} \quad \text{—} \quad \text{—}$, nýbrž že jest pro ně uznati spíše rhythmus vzestupný. Za tím účelem přemísťuje, jak myslím, zcela zbytečně, slova Aristeidova a čte: *παίων ἐπιβατός ἐκ δύο μακρῶν θέσεων καὶ μακρᾶς ἄρσεως καὶ μακρᾶς θέσεως καὶ μακρᾶς ἄρσεως*. I dostává pak schema:

$\text{—} \quad \text{—} \quad \text{—} \quad \text{—}$.

Ani s míněním těchto učenců nelze souhlasiti. Označíme-li paion ten jako molossospondeios, není tím ještě nikterak takt vyložen; jest to termin metriků, kterého nelze užiti při výkladu uvedených kol, a tedy ani při výkladu paionu epibatu. Se stanoviska Aristoxenova jest paion ten, jak ho určuje Christ, takt složený, ale takt takový může býti utvořen pouze z taktů týchž, nikoliv tedy z molossu a spondeje.

Westphal (Die Fragmente und Lehrsätze, str. 152) přikládá paionu epibatu dle prvního výkladu Aristeidova tvar tento:

$\text{—} \quad \text{—} \quad \text{—} \quad \text{—}$.

Má tedy takt ten čtyři díly (*μέρη*) a čtyři semeia, což stanovil již dříve Weil (Jahrbücher für Phil. 1855, sv. 71, str. 400 n.). Odtud má též takt název *ἐπιβατός*, t. j. »paion, při němž takt (pro složitost svou) musí se naznačovati« (Král na uv. m.). Kdežto totiž pro pětidobý paion dostačí dvě semeia, jest při paionu epibatu pro jeho délku více semeií zapotřebí, totiž čtyři. Nejsilnější přízvuk rhythmický má dle Westphala druhá thesis, což patrně z jeho schematu:

$\text{—} \quad \text{—} \quad \text{—} \quad \text{—}$.

Ale při výkladu tomto vadí nejen neshoda s místem Aristeidovým p. 98, nýbrž i zvláště to, že ani jej nelze v souhlas uvéstí s teorií rhythmickou; neboť takt ten, jak jej stanoví Westphal, má první thesi dvojdobou, druhou čtyřdobou, což v taktech složených, jež, jak uvedeno, musí se skládati z taktů týchž, možno není.

Westphal ostatně sám upustil od výkladu tohoto a v díle Aristoxenus von Tarent, Lipsko 1883, str. 93 n., pokouší se o výklad nový. Pokládá totiž paion epibatos za zkrácené *δίμετρον ἰωνικὸν ἀπ' ἐλάσσονος*, skládající se ze šestidobého ioniku *ἀπ' ἐλάσσονος* a čtyřdobého anapaestu. Obě stopy mají týž poměr taktový, který by měly jako *ἀσύνθετοι πόδες*. Proto prý mluví Aristeides o různých thesích tohoto taktu, totiž o čtyřdobé thesi ioniku a dvojdobé thesi anapaestu. Za příklad paionu toho uvádí Sof. Krále Oid. v. 433 a měří kolon to takto:

σοφὸς οἰωνοθέτας
 ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪
 α ϑ α ϑ

Totéž stanovisko zaujímá Westphal i v díle Griechische Rhythmik, Lipsko 1885, str. 251; jen místo ioniku a anapaestu stanoví tu molossos a spondeios, z nichž prý tento složený takt se skládá, což ovšem rhythmicky jest totožné. I tu tvrdí, že každý z těchto taktů podržuje poměr taktový, který jemu jako jednoduchému taktu přísluší, a podotýká konečně: »eben darin beruht der Unterschied des Päon epibatos von jeder anderen Combination zweier Versfüsse, in der ein jeder Versfuss als *χορός ποδικός* entweder Eine Thesis oder Eine Arsis ist.«

Ani výklad tento, jako všechny dosud uvedené, neobstojí, a správné námitky uvádí proti němu Král na uv. m. str. 86, totiž: 1. takty složené dle theorie Aristoxenovy skládají se ve směr z taktů týchž. Nelze tedy připustiti výjimku ani při paionu epibatu. Námitka tato platí vlastně skoro proti všem výkladům dosud uvedeným. 2. Takt, jak ho Westphal stanoví, byl by dipodii; ale dipodie mají dle Aristoxena jen dvě semeia, nikoliv čtyři.

V naší literatuře pokusil se o výklad paionu epibatu Král na uv. m. str. 86 n., ale, jak sám přiznává, výklad svůj pokládá za pochybný. Určení Aristeidovo, že paion tento náleží ke *γένος παιωνιζόν*, jest, jak soudí, snad jen zevní, zakládající se na počtu pěti slabik dlouhých, rovných počtem pěti krátkým slabikám rozvedeného paionu, tak že by tvar tohoto paionu byl vlastně takovýto:

— ∪ — ∪ ∪ neb ∪ — ∪ ∪ —
 μ μ μ μ μ μ μ μ

I byl by paion ten dipodii ionskou, rozdílnou tvarem od dipodie obyčejné, a měl by jen dvě semeia. Pak bychom musili slova Aristeidova, že takt má čtyři *μέρη*, vyložití tak, že má dvě různé these a dvě arse, ale nikoliv tak, že každé *μέρος* má také své zvláštní *σημεῖον*.

Tim probrány a oceněny jsou nejdůležitější výklady, jež v nové době o rázu paionu epibatu podány byly. Patrně jest, že všechny jsou více méně pochybné, a správně končí Král výklad svůj o taktu tomto slovy: »Vůbec třeba se přiznati, že o rázu paionu toho nevíme nic určitého, a že nelze tedy dosud hledati v zachovaných nám verších jeho míru.«

Nejistota, jež ve všech výkladech dosud podaných se jeví, byla dle mínění mého v poslední době odstraněna nálezem důležitých zlomků Aristoxenova spisu *ῥυθμικὰ στοιχεῖα*. Ve známém díle anglických učenců Grenfella a Hunta, *The Oxyrhynchus*

Papyri, vydaném r. 1898, otištěny jsou vedle jiných zlomků, řecké literatury se týkajících, jež nalezeny byly jmenovanými učenici v Egyptě na místě starověkého města Oxyrhyncha, též zlomky rhytmické, které právem již vydavatelé pokládají za zlomky uvedeného spisu Aristoxenova. Ve zlomcích těchto, a sice v kolumně IV., děje se na počátku též zmínka o paionech, která není sice zcela jasná, ježto souvisí s koncem kolumny nyní ztraceným, ale která, jak soudím, osvětluje i záhadu naši.

Důležitá kolumna tato zní: ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ π[ερ]ὶ τοῦ παιωνος· καὶ γὰρ οὗτος ἐ[κ π]έντε περιεχόντων δύναται ξυντίθεσθαι, ὃν δὲ οὐ καὶ ἐκ πέντε ἡμίσεων· ξυνεχῆς μὲν οὖν ἡ τοιαύτη χοῆσις οὐκ ἂν γίγνοιτο παντελῶς γὰρ ἀλλότριον τὸ ἥθος τῆς τοιαύτης ὀνυμοποιίας τοῦ τ[ε] παιωνος καὶ τῶν πρὸ τούτ[ο]ν ῥηθέντων· εἰ δὲ πον τιθε[μ]ην ἐν καταμε[ί]ξει τ[ο]ῦ ἰ[δ]ίου ἕνεκα δοκ[ιμα]ζοίτο, τάχ' ἂν χρῆσαιτό [τις] αὐτῇ· [εἰ] μὴ διὰ τῆς προεκκ[ε]ιμένης ἀπο[ρίαν] καθόλου ἀθέτους ἐάτεον τὰς τοιαύτας χρήσεις, ὅσαι μεικτοὺς τ[ινα]ς ἐμφαίνουσι ὀνυμοὺς μὴ δοκιμαζομένους ὑπὸ τῆς αἰσθ[η]σεως· ἐπεὶ τί [κωλύει] αὐτῇ χρῆσαι[σθαι] τῇ...

Prve než přistoupíme k výkladu místa tohoto, třeba podotknouti, že slovem *ἡμίσεις* rozuměti jest slabiky krátké (dle Psella u Westphala, *Fragm. und Lehrs.*, str. 75), slovem pak *περιεχοντες* že patrně míněny jsou slabiky dlouhé.

Ve výkladu důležité zprávy této není mezi učenici shody. Th. Reinach (*Revue des études grecques*, XI, 1898, str. 389 n.) soudí, že jde tu o rozvádění délek, zvláště o otázku, zda možno klásti místo daktylu a paionu čtyři, po případě pět krátkých. Ale soudím, že správně proti tomu namítá K. v. Jan (*Berl. phil. Wochenschrift*, 1899, str. 508), že o tak jednoduché věci sotva by byl Aristoxenos tak široce se rozepsal. Ostatně, že nejde tu o nahrazování dlouhé slabiky dvěma krátkými, patrně jasně z toho, že dle slov Aristoxenových může se skládati paion z pěti dlouhých i z pěti krátkých, tak že každá délka je zastoupena pouze jednou krátkou, nikoli dvěma, jak bychom čekali. F. Blass (*Jahrb. f. Phil.*, 1899, str. 39) soudí zase, že mluví tu Aristoxenos o tom, zda možno připustiti anorganickou délku v paionu, tedy zda možný jest tvar: — ◡ ◡ ◡. Ale ani toto mínění nezdá se mi správné; neboť Aristoxenos zřejmě praví, že paion může se skládati nejen z pěti krátkých, nýbrž i z pěti dlouhých; slova jeho pro mínění Blassovo dle mého soudu nesvědčí.

Na správný výklad, myslím, připadl K. v. Jan (*Berl. phil. Wochenschrift* 1899, str. 508 n.). Dle jeho mínění jednalo se v kolumně této o otázce, zda a za jakých okolností jest možno připustiti měření jistých kol za příčinou jich zvláštního rázu (τοῦ ἰδίου ἕνεκα) dle jiné doby základní, než jakou měřena jsou kola sousední. Aristoxenos ve shodě se svou teorií o době základní, která, jak známo, není mu jednotkou absolutní, nýbrž re-

lativní, musil patrně přiznati, že možno za jistých okolností od použité doby základní ustoupiti a připustiti kola, která měřena jsou dle jiné doby základní, než ostatní kola téže skladby. Ovšem Aristoxenos jest si vědom, že této volnosti nelze používat dlouho a často; neboť to by odporovalo všem zákonům paionu a jiných taktů, a proto jen s velkou opatrností, ba úzkostlivostí připouští tuto výjimku. Takovouto výjimku uvádí právě při paionu. Praví, že paion může se skládati nejen z pěti krátkých, nýbrž i z pěti dlouhých, patrně tak, že každá krátká odpovídá dlouhé. Že tato myšlenka Janova jest správná, že Aristoxenos má tu skutečně na mysli změnu doby základní, lze, myslím, dokázati přímo na základě nauky Aristoxenovy. Megelthos desítidobý totiž jest dle Aristoxena takt složený a připouští pouze tento tvar taktový:

— 000 — 000 neb 000 — 000 —

Dle toho byl by však arrhythmický paion, jenž skládal by se z pěti délek, kdyby délky tyto měřeny byly dle obvyklé doby základní; takt ten byl by desítidobý, ale desítidobý takt tvaru

— — — — —

možný není.

Myslím tedy, že není jiné možnosti než uznati, že paion, skládající se z pěti dvojdobých délek, může míti touž platnost rhythmickou, jako paion, složený z pěti krátkých; to však jest možno jen tehdy, když oba paiony měřeny jsou dle různé doby základní. V jistých případech tedy, kdy nebyl rušen tím celkový sklad básně, mohl míti paion o pěti dlouhých slabikách touž rhythmickou platnost, jako paion o pěti slabikách krátkých. Patrně, že nemohl se paion takový objevovati uprostřed strofy; neboť na tom místě byla by změna doby základní velmi nápadná, ale za to, jak myslím, hodil se na počátek a konec strofy nebo celé skladby zvláště obsahu náboženského, kde vhodně ho mohlo býti použito ve zvolání neb prosbě k božstvu. Tím strofa neb skladba celá mohla býti slavnostně započata neb zakončena.

Zbývá ovšem ještě jedna pochybnost, zda totiž paion, o němž Aristoxenos mluví, jest totožný s paionem epibatem; neboť výslovně se o tom Aristoxenos nezmiňuje. Soudím však, že nemáme příčiny o tom pochybovati, a to tím spíše, že i ostatní zprávy starověké lze s tímto výkladem uvésti ve shodu. Tak první určení Aristeidovo p. 38, že paion epibatos skládá se z pěti dlouhých slabik, shoduje se vlastně s Aristoxenem, s tím ovšem rozdílem, že dle Aristeida jest to takt desítidobý, kdežto z Aristoxena vyplývá, že paion tento jest vlastně právě tak pětídobý, jako obvyčejný pětídobý paion. Neshoda tato však, jak soudím, není tak závažná, jak by se na první pohled zdála. Musíme míti na mysli, že výraz *χοῖρος πρῶτος* má u obou spisovatelů význam různý. Kdežto u Aristoxena nemá doba základní trvání

určitého, řídí se tempem, jakým řadu rhytmickou pronášíme, rovná se Aristeidovi jako pozdějším metrikům slabice krátké, což zřejmě vyplývá z Aristeida p. 32. S tohoto stanoviska musil ovšem Aristeides takt tvaru

— — — — —

pokládati za desítidobý, a odtud vysvětluje se také, proč určuje these a arse tohoto taktu jinak, než je na základě výkladu, z Aristoxena plynoucího, stanoviti dlužno. S tohoto hlediska, myslím, musíme posuzovati i ostatní zprávy starověké. Tak další určení Aristeidovo, že paion epibatos skládá se ze dvou arsi a dvou různých thesí, třeba vyložiti nejspíše tak, že tu má na mysli jiný tvar téhož taktu, jež uvádí na místě prvé. Stejně můžeme však i o paionu Aristoxenově předpokládati, že neskládal se vždy z pěti stejně dlouhých dělek, jako ani obyčejný paion neskládá se vždy z pěti krátkých, nýbrž že i při něm byly možny různé tvary, jež připouští paion obyčejný. Tak paionu t. zv. prvnímu — ○○○○ odpovídal by při změně tempa tvar □ — — —, paionu druhému ○ — ○○ tvar — □□ —, paionu třetímu ○○ — ○ tvar — — □ — a konečně paionu čtvrtému ○○○ tvar — — — □. Tvar, jež lze stanoviti ze slov Aristeidových, odpovídá právě uvedenému druhému nebo třetímu tvaru, jaký pro paion Aristoxenův můžeme předpokládati.

Třetí výklad Aristeidův p. 98 jest, jak uvedeno, zcela nejasný, ale myslím, jak již dostatečně jest ukázáno, že zprávy Aristeidovy lze vyložiti tak, že proti Aristoxenovi nesvědčí.

Totéž platí i o zbývajících zprávách starověkých, totiž o místě Martiana Capelly, jež, jak vyloženo, zakládá se na Aristeidovi, a konečně o zprávě Maria Victorina. Ba o místě tomtó soudím, že nejvíce blíží se výkladu Aristoxenovu; zvláště ve zmínce jeho o *χρονική παραύξησης*, jíž může se prodloužiti pět krátkých slabik v pět dlouhých, myslím, že tají se nejasné tušení o možnosti změny doby základní. Ovšem i on soudí, že takt tvaru — — — — — obsahuje deset dob, sveden jsa nesprávným míněním, že doba základní jest rovna slabice krátké. Možno tedy říci, že všechny zprávy tyto lze uvéstí ve shodu s Aristoxenem, aspoň že žádná z nich nestává se mu na odpor. Ostatně stopu starých tradic, že paion epibatos líší se toliko tempem od obyčejného, možno snad spatřovati i v tom, že Aristeides paion tento počítá k taktům jednoduchým.

Ze všeho, co bylo uvedeno, zdá se mi nepochybné, že v nově nalezených zlomech Aristoxenových, a sice v kol. IV. jedná se o paionu epibatu, ač výslovně to tam řečeno není. Slova Aristoxenova, ač je-li výklad tu podaný správný, vysvětlují záhadu, jež tolikrát bez úspěchu byla řešena, a to způsobem jednoduchým a prostým. Paion epibatos jest vlastně týž takt jako paion obyčejný, s tím pouze rozdílem, že tempo (*ἀγωγή*) v obou případech bylo různé a že různá byla také doba základní.

Taktu toho mohlo býti použito ovšem jen na místech, jež mohla jaksí vystoupiti z rámce celé skladby, tedy zvláště na počátku a na konci strof a celých skladeb. To jest v souhlase se zprávami starověkými, že užíváno ho bylo v poesii náboženské; neboť vhodně mohlo jím vyjádřeno býti zvolání nebo prosba k božstvu. Ovšem po ztrátě nápěvů jest těžko, ba vlastně nemožno, hledati takt ten v zachovaných zlomech.

Aischylova dramata Prosebnice, Peršané, Sedm proti Thebám a theorie Dörpfeldova.

Podává Josef C. Čapek.

Od té doby, co vydal Julius Höpken svou dissertaci *De theatro Attico saeculi a. Chr. V.* (Bonn 1884), v níž poprvé vyslovil mínění, že herci i sbor hráli v orchestře, a co Vilém Dörpfeld vyjádřil se podobně (v dodatku k scénickým starozitnostem od Alb. Müllera, str. 415 nn.), byla dramata řecká, jako jediný spolehlivý svědek náš pro V. stol., zvláště od filologů pilně vzhledem k této otázce rozbírána.¹⁾ Není tedy divu, že již do roku 1896, kdy za spolupůsobení Reischova vyšel v Athenách základní spis Dörpfeldův »Das griechische Theater«, vznikla o scenerii dramát celá literatura, v níž stojí proti sobě dvě různá mínění. Jedni hájí starou theorii o vyvýšení jevišti, druzí následují Dörpfelda. Jako dva hlavní výsledky, k nimž po rozboru dramát velikých tragiků dospěly strany, Dörpfeldovi příznivé, můžeme stanoviti tyto:

1. Ještě za Aischyla, a sice až do té doby, kdy byly provedeny jeho kusy starší, t. j. do let šedesátých V. stol. př. Kr., nemělo divadlo řecké zadní stěny dekorační.

2. V V. stol. př. Kr. hráli sbor i herci na téměř místě, a to na stejném niveau orchestry, v prostoru mezi středem jejím, parodami a skenou.

Naším úkolem jest prozkoumati, mají-li platnost tato dvě tvrzení ve třech nejstarších nám zachovaných kusech Aischylových, totiž v Prosebnících, Peršanech a Sedmi proti Thebám. V pojednání svém řídíme se methodou práce Josefa Hampla, *Was lehrt Aischylos Orestie für die Theaterfrage*, Prag 1899.²⁾

¹⁾ Srv. E. Bodensteiner, Bericht über das antike Bühnenwesen 1885—1895 v Bursian's Jahresberichte Bd. 96, 1896, str. 39 nn.

²⁾ Velmi pěkný přehled celé literatury o theorii Dörpfeldově až do roku 1898 podává Viktor Hahn, Teorya Dörpfelda o budowie

I.

Zadní stěna dekorační.

O tom, jaké bylo dekorační pozadí v uvedených třech dramech, máme nejrozmanitější mínění.

Od článku Wilamowitzova (Hermes 1886, str. 597 nn.) začala po této stránce mezi filology čilá kontroverze, která vedla k závěru, že v těchto nejstarších kusech Aischylových nebylo žádné dekorace. Bodensteiner (Jahrb. für Phil., XIX. Suppl., 1893, str. 645) praví, že závěr tento je trvalým výsledkem pojednání Wilamowitzova. Zkoumejme to.

Prosebnice.

Prosebnice mají místo děje v hornaté krajině pobřežní ne- daleko Argu na Peloponnesu (v. 123, 784). Je to kraj pustý, bez lidského obydlí. Básník zmiňuje se v něm o oltáři. Je to *κοινοβουλία*, na níž jsou ctěni *ἄγῶνιοι θεοί* (v. 195, 228 n., 248, 335, 319, 436, 472, 759 n., 781, 845, 864, 896 n.). Oltář ozdoben jest obrazy bohů Dia, Apollona, Poseidona, Herma a Artemidy (srv. Todt, Phil. 1889, str. 510). Byl to jediný dekorační kus, jenž na divadle představen; o paláci, o chrámu nějakém není v našem dramatu zmínky.³⁾

Oltář onen mohl mít stupně; tak soudí již A. Müller (Lehrbuch der griechischen Bühnenalterthümer, Freiburg 1886, str. 110, pozn. 2). E. Reisch (Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie, I, sl. 1659) míní, že tanula asi Aischylovi na myslí nej- slavnější koinobomie athenská, t. j. oltář dvanácti bohů, o němž mluví Herodotos (II, 7 a VI, 108), Thukydides (VI, 54), Diodoros (XII, 39) a Lykurgos (Leocrat. 93); jednotliví bohové měli na něm asi oddělená obětní místa, jak jest u jiných oltářů doká- záno (srv. sl. 1658). Ovšem, jak obrazy bohů — u některých jich symboly, idoly (v. 218, 224) — byly představeny, básník nám nepraví. Jsme toho mínění, že obrazy ty byly znázorněny, snad reliefs, na přední straně oltáře. Že by bylo pomýšleti na skutečné sochy ze dřeva, které byly vystaveny na stupních oltář- ních, jak soudil Wieseler (Nachrichten der Gött. Gesellsch. der Wiss. 1890, str. 213), zdá se pravdě nepodobno, již proto, že by byla každou chvílí obava, by herec nebo sbor některý ten obraz nezvrátil.

starożytnej sceny greekiej w świetle najnowszej krytyki. Sprawodanie dyrekcyi c. k. wyższego gimnazjum w Kołomyi 1898. Aischyla cituji dle kritického vydání Weckleinova, Aeschyli fabulae, Berolini 1885.

³⁾ O tom, zdali ještě něco jiného bylo viděti na scéně, bylo, zvláště dříve, mnoho psáno; dle mého soudu zbytečně. Srv. o tom A. Schönbörn, Die Skene der Hellenen, Leipzig 1858, str. 284.

Co se týká dekorace v Prosebnicích, jsou nyní vesměs všichni filologové téhož mínění, že totiž není v nich dekorační stěny v našem smyslu, nýbrž že jediným kusem dekorativním byl u nich oltář.⁴⁾

Peršané.

Takovou jednotejnost mínění neshledáváme při druhém kuse Aischylově, Peršanech, provozovaných roku 472 př. Kr. Není snad tragoedie starověké, o jejíž scenerii bychom měli tolik sobě odporujících názorů. Není nikterak podivno, že mohl napsati Wilamowitz (Hermes 1897, str. 394): »Aber auch für dieses (sc. das Scenische) scheint mir nicht uninteressant, dass die Perser schwerlich zunächst für die Orchestra im Dionysosheiligthume Athens gedichtet worden sind, wenn sie auch natürlich für sie passten und 472 auf ihr gespielt sind.«

Jedni za střed scenerie v Peršanech uznávají královský palác v Susách. Palác ten byl dříve obydlím Darciovým, nyní jest obydlím Atossiným (v. 162, 611, 835, 851). Je to táž budova, ve které má své sídlo Xerxes, na začátku dramatu nepřítomný. Tak píše již Schönborn na m. uv., str. 191. Dosud drží se toho mínění Capps, The stage in the Greek theatre according to the extant dramas, New Haven 1891, str. 10. Dříve byl téhož mínění i A. Müller (na m. uv., str. 113), ač již tehda mu bylo nápadno, že by měl Aischylos dekoraci v dramatě, provozovaném před vystoupením Sofokleovým, v Sedni však opět se vrátil k starému způsobu (str. 116). Proto vzdal se mínění svého na prospěch strany druhé a soudí nyní (Philologus, Suppl. VI, 1891, str. 16, pozn. 1), že Peršané nemají takové dekorace. A to plným právem. Že skutečně neběží v dramatě tom o královskou budovu, vysvítá z několika důvodů:

1. Když Atossa poprvé objeví se na divadle, přijede na voze; neboť při druhém vystoupení svém (v. 610 n.) praví:

τοιγάρ
κέλευθον τήνδ' ἄνευ τ' ὀχημάτων
χλιδῆς τε τῆς παροίδεν ἐκ δόμων πάλιν
ἔσσειλα . . .⁵⁾

⁴⁾ Srv. Müller na m. uv., str. 113, Wilamowitz na m. uv., str. 609, Reisch. Das griechische Theater, str. 193, Wieseler na m. uv., str. 213, Richter, Zur Dramaturgie des Aischylos, Leipzig 1892, str. 126, Dähn, Scenische Untersuchungen, Program, Danzig 1891, 2, str. 7, Wecklein, Sitzungsber. der bayr. Ak. 1893, II, str. 433 n., Bodensteiner na m. uv., str. 645, Pickard, American Journal of Phil. 1893, str. 200, Bethé, Prolegomena zur Geschichte des Theaters im Alterthum, Leipzig 1896, str. 90, Robert, Hermes 1896, str. 547 a 1897, str. 446, P. Gardner, Journal of Hell. Stud. XIX, str. 256.

⁵⁾ Srv. Wilamowitz, Hermes 1886, str. 607, Capps na m. uv., str. 28 nn., Bodensteiner na m. uv., str. 707, Pickard na

Ovšem ti, kdož mají pevné mínění, že na scéně palác byl, vysvětlují *ὀρχήματα* jako »trůn«, ⁶⁾ avšak tento význam nemůžeme ze zachovaných tragoedií ani jediným, jen přibližným příkladem doložit.

2. Jestliže Schönborn (na m. uv., str. 194) tvrdí: »ein mit Rossen bespannter Wagen sei auf der antiken Bühne nicht nachzuweisen«, je to veliký omyl. Připomínáme jen jeden příklad přímo z Aischyla — v Agamemnonu. Agamemnon a Kasandra beze vsí pochyby zjeví se na voze (v. 801 nn., v. 1023). ⁷⁾

3. Ten, kdo místa v. 231 nn., 526 nn., 532 nn., 610 nn., 834 nn., 851 nn., 1077 pozorně přečte a srovná, přesvědčí se, že sotva Atossa vychází z budovy, na zadní stěně představené, aneb do ní se vrací, a že Xerxes sotva do této budovy od sboru je doprovázen.

Proběheme některá z uvedených míst.

a. Napomenutí, dané sboru od Atossy (v. 532), aby Xerxa těšil a doprovodil, přijde-li dříve, než by se vrátila, lze pochopiti jen, je-li palác vzdálen.

b. Jak by mohla Atossa pro celý konec kusu zmizeti, kdyby byl palác představen na zadní stěně? Kdyby ve v. 853 odešla do paláce, na zadní stěně představeného, aby odtud přinesla pro svého nešťastného syna potřebná roucha, musila by se s nimi brzy zase na scéně objeviti a ze scény pak vyjítí kus cesty Xerxovi vstříc. Pak by Xerxa na cestě potkala, i vrátila by se s ním ovšem na scénu zpět. Avšak to se nestane.

c. A konečně, kdyby představen byl palác na zadní stěně, lze si mysliti, že by se v něm hned o Xerxově příchodu nedověděli, když ve v. 911 přijde?

4. Otálení Atossino můžeme vysvětliti též z úmyslu básníka. Poněvadž čas, mezi v. 534—911 uplynulý, úplně postačí, aby Atossa zase mohla přijíti na scénu, kdyby palác byl představen na divadle, můžeme zdržení se Atossino vykládati jen úmyslem básníkovým, mysliti si palác ve větší vzdálenosti. Básník vkládá ostatně Atosse i sboru vždy v ústa slova, ze kterých vyplývá, odkud přicházejí. Při dekoraci by to bylo zbytečné.

P. Richter (na uv. m., str. 105) uvádí jako důvod proti mínění, že na scéně byl královský palác, též výraz *τῆν ἐξέλευθον στελλειν* (ve v. 610 nn.). Nelze prý mluvit o nějaké *ἐξέλευθος*, kdyby Atossa přišla pouze dveřmi paláce (str. 106). Avšak tento důvod by nás nejméně přesvědčoval. Srovnajme jen na př. scénu z Agamemnona v. 899 nn., kde se mluví rovněž o *πόρος* a

m. uv., str. 202, Wecklein-Zomaridas ve vydání, str. 114, pozn. k v. 153.

⁶⁾ Viz Schönborn na m. uv., str. 199, dle něho Teuffel-Wecklein ve vydání str. 12.

⁷⁾ Srv. Müller, Bühnenalterthümer, str. 134, kde jest ještě případ s Atossou vypuštěn.

κέλευθος, a přece král učiní z vozu jen několik kroků do paláce (Hampel na uv. m. str. 23).

Jiný důvod uvádí Wieseler (na uv. m., str. 208 nn.), dovoláváje se v. 143 nn.:

*Πέρσαι, τόδ' ἐνεζόμενοι
στέγος ἀρχαίων.*

Praví toto: Jak mohou rádei jen tak odejít do královského paláce, když od samého Xerxa zvolení *χώρας ἐφορεύειν* (v. 7)? Jak se to hodí k tomu, aby před palácem byl na jevišti náhrobek Dareiův? *Στέγος ἀρχαίων* ve středu zadní stěny byla prý tedy radnice. Avšak ani tento důvod není správný. *Στέγος ἀρχαίων* není královský palác, ani, jak soudí Wieseler a před ním již Wilamowitz (Hermes 1886, str. 606), radnice. Jak správně již hypothesis praví: *ἡ μὲν σκηνή τοῦ δράματος παρὰ τῷ τάφῳ Δαρείου*, byl jedinou dekorací hrob, mohyla Dareiova (v. 143—4, 633, 640, 650, 662—3, 686, 688). Souhlasíme úplně s udáním hypothese.⁸⁾

Nelze tedy přijmouti domněnku Wilamowitzovu, (Hermes 1886, str. 608; 1890, str. 393), že je v Persanech změna scény, t. j. že *στέγος ἀρχαίων* byla z počátku radnice, pak mohyla. Stupně Wilamowitzovy »estrády« ve středu orchestry představují z počátku sídlo radních pánů, pak prý znázorňují stupně mohyly. Že to vše je mylné, ukázala kritika dostatečně.⁹⁾

Shrnujeme zde důvody jmenovaných badatelů.

1. Když se Atossa chce poprvé ze scény vzdáliti, aby došla pro věci, potřebné při obětování za duše zemřelých, praví ve v. 527, že se s těmi potřebami zase vrátí (*ἤξω λαβοῦσα πέλανον ἔξ οἴκων ἐμῶν*). Ve v. 601 vystupuje opět, říká, že se z domu zase vrací ke sboru, bez vozu a ozdoby (v. 610), nesouc potřeby obětní. Opětný návrat její (ve v. 601) by byl bezúčelný, kdyby neměla na mysli konati oběti za zemřelé na témž místě, ze kterého poprvé (ve v. 534) odchází, tedy přímo u náhrobku Dareiova, poněvadž se na něm později oběti zcela určitě konají. Obě tedy scény s Atossou jsou na stejném místě, u náhrobku Dareiova.

2. K tomu přistupuje, že sbor nemění své stanoviště. Z toho pak jde, že i pro poslední scénu, kde vystupuje Xerxes, táž místnost je myšlena, nač ukazuje též slovo *δεῦρο* ve v. 532 (*καὶ παῖδ', ἔάν περ δεῦρ' ἐμοῦ πρόσθεν μόλη, παρηγορεῖτε*).

3. Jak správně poznamenává Bethé (na m. uv., str. 96), jest tolik jisto, že se příliš důvěřuje fantasii diváků, mají-li si

⁸⁾ *Στέγος* ve významu »schránka mrtvých«, »popelnice« nebo »mohyla«, není nic neobyčejného. Srv. na př. Sofokleovu Elektru v. 1165: *σὺ δέξαι μ' ἐς τὸ σὸν τόδε στέγος* a Lykofronovu Alexandru v. 1097: *ὃν νεοσκαφὴς κρύψει ποτ' ἐν κλήροισι Μηθύμνης στέγος*.

⁹⁾ Srv. Todt na m. uv., str. 516 nn., dle něho Richter na m. uv., str. 104, Bodensteiner na m. uv., str. 649, též Reisch, Das griech. Theater, str. 197.

malým náhrobkem představití radnici, zejména když jest to náhrobek nepatrný a (dle Wilamowitze) stojí ve středu orchestry.¹⁰⁾

Tedy jediný dekorační kus představoval hrob Dareiův od začátku kusu, jakkoli v první části se o něm zmínka neděje. Ani v Peršanech nebyla pozadím královská budova, t. j. nebylo v nich žádné dekorace, nýbrž jen náhrobek, mohyla Dareiova. Opatřena byla též stupněm (v. 143 nn.).

Sedm proti Thebám.

V Sedmi proti Thebám máme již věc poněkud snazší.

To dť (na uv. m., str. 518) a Müller (Bühnenalterthümer, str. 113, pozn. 4) překládají děj na akropolis pro v. 227 *τὰνδ' ἐς ἀκρόπολιν*. Podobně Reisch (Das griech. Theater, str. 197), Bodensteiner (na uv. m., str. 650) a Richter (na uv. m., str. 45—6). Naproti tomu Wilamowitz (Hermes 1886, str. 608) a Pickard (na uv. m., str. 203) kladou děj na agoru v Thebách, kde prý Eteokles ohlašuje své provolání k národu, dává rozkazy a přijímá odpovědi.

Hlavním důvodem při prvním mínění bylo, že prý chtěl básník vzbuditi představu, jako by bylo lze s výšiny hradní viděti do roviny na nepřitele i boj sledovati, což přece z trhu přes domy a zdi je nemožno.

Proti tomu vystupuje Dähn (na uv. m., str. 7), háje mínění Wilamowitzova, s těmito námitkami:

a. Především prý nápadné je kolísání v rukopisném podání verše 227. V něm mladší rukopisy místo *ἐς ἀκρόπολιν* podávají čtení *ἐς σκοπιᾶν* nebo *ἐς σκοπίαν*, což dalo Hermannovi podnět, že přijal do svého textu *τὰνδε ποτὶ σκοπιᾶν*.¹¹⁾ Dähn pak, odvolávaje se na Prosebnice (v. 721), ponechává toto čtení, a pak ovšem by tu byla možnost »vyhlídky«.

b. Dále bychom prý měli v Sedmi jediné místo, kde tragikové mluví o *ἀκρόπολις*, označení to, které nikterak neodpovídá skutečnosti a poměru Kadmeie k ostatnímu městu, poněvadž Kadmeia nebyla nejvyšším bodem města a nezaujímalá takové postavení, jako snad hrady v Argu nebo v Athenách.

c. Dähnovi je podivno, že jsou na hrad přeloženi *πολις-σοῦχοι θεοί* (v. 69), tíž, kteří pak jako *ἀγορᾶς ἐπίσκοποι*

¹⁰⁾ Méně rozhodující je, co uvádí proti Wilamowitzovi Bodensteiner (na m. uv., str. 649). Kdyby prý byla *στῆλος* radnice, musili by se pak gerontí raditi ne před ní, nýbrž v ní, t. j. musili bychom viděti vedle náhrobku též vnitřek domu. To prý pro Aischylovo divadlo je těžké. Avšak gerontí — kdyby byl správný výklad, že *στῆλος* znamená ve v. 143 »radnici« — mohli by se docela dobře raditi i před radnicí, na nějakém náměstí, tak že žádné zvláštní dekorace pro vnitřek domu by třeba nebylo.

¹¹⁾ Srv. širší výklad o sporném místě tom ve vydání Weckleinov-Zomaridově v pozn. k v. 226 nn. na str. 490 nn. Hermann pokládá čtení *ἀκρόπολιν* za glossema.

(v. 258) od Eteoklea jsou vzývání, a k jichž oltářům se sbor úzkostlivě utíká, kdežto máme dosvědčeno, že obrazy takých bohů v Thebách a v jiných městech boiotských stály na tržišti (Plut., Arist. 20, Paus. IX, 17, 2).

d. Děj vůbec neodehrává se před palácem Eteokleovým na Kadmeii.

Avšak důvody tyto nejsou přesvědčující; jimi Dähn domněnky Wilamowitzovy neuhájil.

Co se nejprve rukopisného čtení ve v. 227 týče, má nejlepší rukopis M (= Mediceus) toto čtení:

*ταροσύνω φόβω τάνδ' ἐς ἀκρόπολιν,
τίμιον ἔδος, ἱόμαν.*

Měnití text jen proto, aby se uhájila jako dějiště básně agora a následovati ještě ke všemu rukopisů horších, není počinání správné. Ostatně i při čtení Hermannově musíme si představit jako celkovou scenerii hrad (Richter na uv. m., str. 46).

Že se slovo *ἀκρόπολις* vyskytuje u tragiků jen na uvedeném místě, není správné. V Euripidově Orestu v. 1087 čteme také: *τὴν Δελφίδ' ἐλθὼν Φωκέων ἀκρόπολιν*.

Přes to, že Kadmeia thebská nebyla nejvyšším bodem města a nezaujímalá takového postavení v Thebách, jako hrady v Argu a v Athenách, mohl ji Aischylos nazvatí akropolí, poněvadž, jak dobře vykládá Suidas (s. v.), nazývali starí akropolí též sídlo královské vůbec.

Třetí, od Dähna uvedený důvod, jest v první části své nicotný. *Ἀγορᾶς ἐπίσκοποι* je pouhé epitheton oněch *πολιτοσύνχοι θεοί*, a činiti z toho dalekosáhlé závěry nelze, jak vidno i z předchozího *πεδιονόμοις* (v. 258). Pravdu má Dähn v tom, že na tržišti stávaly oltáře s obrazy bohů, avšak z toho nelze jistě usuzovati o skutečné scenerii divadelní.

S důvodem čtvrtým, že totiž děj se neodehrává před palácem Eteokleovým, úplně souhlasíme. Mimo Schönborna (na uv. m., str. 125) všichni učenci jsou za jedno v tom, že v Sedmi nebylo dekorace, která by představovala palác královský.¹²⁾ V básni není totiž pražádné narážky na budovu, ze které by vycházely osoby královského rodu. Na divadle nalézá se zase, jako v Prosebnicích, *κοινοβωμία*, jež ozdobena obrazy thebských bohů ochranných.¹³⁾ Podobizny některých bohů byly asi na oltáři viditelný; představeny byly snad také reliefy.¹⁴⁾

¹²⁾ Srv. na př. Müller, *Bühnenalterthümer*, str. 113, Capps na uv. m., str. 59, Bodensteiner na uv. m., str. 650, Reisch, *Das griech. Theater*, str. 197.

¹³⁾ Viz verše: 14–15, 69, 93, 94–5, 106, 129–130, 152–3, 168, 195, 200, 205 *ἀδὲ πανάγυρις*, 244, 251, 300, 807–808. Pak celou píseň sboru v. 105–142, kde se vzývá Zeus, Ares, Athena, Poseidon, Kypris, Apollon a Artemis. Srv. též Bēthe na uv. m., str. 94.

¹⁴⁾ K tomu srv. Schönborn na uv. m., str. 125, Pauly Wissowa I, sl. 1660.

Bylo však viděti ještě něco jiného mimo tuto koinobomii? To dť (na uv. m., str. 619) výslovně praví, že dějištěm tragoedie je hrad, ne místo před palácem. Logeion u něho představuje pevnost hradní, a »bylo-li něco prý představeno na zadní stěně, byly to zajisté zdi, cimbuří a věže.« Dějiště dramatu leželo uvnitř hradebního kruhu; co bylo prý tedy přirozenějšího, než že toto nejbližší okolí paláce bylo i scénicky představeno?

V našem dramatě nalézají se ovšem hojné narážky na město, jeho opevnění, zdi a hradby, na jeho sedm bran a věží, na chrámy, oltáře a jiné budovy, a to způsobem mnohdy tak drastickým, že bychom se klonili k domněnce, že skutečně něco z toho bylo představeno.¹⁵⁾ Avšak zajisté mnoho v tragoedii uvedeno, jen aby se ději dalo jisté lokální zbarvení, jak říkáme pozadí, mnohé také proto, aby vystupování a odstupování herců se ospravedlnilo. Necháme-li tedy místa podobného rázu stranou, zbudou nám, jak soudí Dä h n (na uv. m., str. 9), narážky dvě, které nelze odčiniti.

Jsou to v. 536:

πύργοις ἀπειλεῖ τοῖσδ', ἃ μὴ κραίνοι θεός

a y. 808—809:

... πολιοῦχοι

δαίμονες, οἳ δὴ Κάδμου πύργους

τοῦσδε ὄρεσθε...

Verše ty dle Dähna zřejmě prý nasvědčují tomu, že skutečně na zadní stěně nějaké hradby, snad s věžemi a cimbuřím, byly představeny. Avšak všude, kde se *ὄρε* nalézá ve spojení s částmi města (*πόλις, ἄστυ, πύργος*) — a zajisté jen taková místa se musí vzít v úvahu —, musíme se chovati skepticky. Básníci hned průběhem prvních veršů poučují diváky, kam se mají vmyslíti, což zajisté při nedostatku divadelních cedulí bylo nutné. Pozdější připojení náměstky ukazovací má sotva silnější význam, než adverbialní a značí asi: zde, tu, ve jmenovaném místě, které si každý má mysliti. »Poukazuje to vždy na místo právě myšlené, ne snad skutečně jsoucí« (Dä h n na uv. m., str. 8). Tedy i výrazy *πύργοις τοῖσδε* a *πύργους τοῦσδε* mohou znamenati »toto město« — »toto město«, a viděti nemusilo býti nic.¹⁶⁾

Tím odpadá spolu to, co soudí Dä h n z v. 143 nn. Tu volá polekaný chor:

ἔ ἔ ἔ ἔ

ἀκροβόλων δ' ἐπάλξεων λιθαὺς ἔρχεται.

¹⁵⁾ Srv. na př. v. 81, 154, 167, 237, 258, 289, 1067 a j.

¹⁶⁾ Jako příklad podobný uvádím ještě místo z Prosebnic v. 1034:

*αἶνος δὲ πῶλιν τήνδ' ἑ Πελασγῶν
ἐχέτω...*

Tu zajisté nikoho ani nenapadne, že by bylo v Prosebnicích viděti na zadní stěně město.

Slyší rachot kamení na hradbě, což také prý snadno bylo možno při oné Dähnově dekoraci, představující hradby, nějak znázorniti, ovšem bylo-li to znázorněno. Pravdu má asi Reisch (Das griech. Theater, str. 197), jenž shledává v uvedených dvou nárazkách (v. 536, v. 808—809) jen živější způsob mluvy, v níž věže, kolem město chránící, jako bezprostředně před očima stojící jsou představovány.

Avšak, poněvadž nám již pro rok 458 (v Oresteii) vyvinutá palácová stavba pro místo, kde se hrálo, je dosvědčena, není — jak praví Reisch dále — docela nemyslitelno, že také v Sedmi proti Thebám, devět let dříve, skutečně věže rovněž byly zbudovány, každá po straně oltáře, na místech, kde později spatřujeme věžovité paraskenie. Myslím však, že by ty věže v našem kuse nebyly bývaly zhotoveny ze dřeva a že by nebyly bývaly postaveny po straně oltáře, nýbrž spíše že by byly znázorněny na zadní stěně. Schönborn (na uv. m., str. 125) uznává též s Droysenem, že scenerie ukazovala, zvláště na straně pravé, jednotlivé části věží (*πυργώματα*; srv. v. 237: *ὁ ξυντέλεια, μὴ προδῶς πυργώματα*), avšak dodává, že zvláštní zřetel na ně kus neběře. V kritice Schönbornových úvah souhlasí i Bodensteiner (na uv. m., str. 650) s míněním, že věže nebo něco podobného mohlo býti v Sedmi představeno. Právem však nehledí k místu (v. 237), které uvádí Schönborn na důkaz toho: neboť z něho nelze souditi skutečně nic.

S jistotou lze tedy o dekoraci v Sedmi proti Thebám říci tolik:

1. Děj celého dramatu není na ágoře, nýbrž na akropoli.
2. Jako dekorační kus byla tu opět *κοινοβωμία* s obrazy bohů, společná asi s Prosebnicemi, na zadní stěně pak, bylo-li něco vyobrazeno, byla to jistě jen část opevnění, věže a cimbuří. Avšak básník zvláštního zřetele k tomu nemá. Nejspíše tedy na zadní stěně nebylo zobrazeno nic.

* * *

Shrneme-li tedy celkově, co ve všech námi zkoumaných kusech určitě bylo divákům představeno, vidíme, že to byl náhrobek Dareiův v Peršanech, oltář s obrazy bohů v Prosebnicích a v Sedmi proti Thebám. Až do let šedesátých V. stol. p.ř. K. r. nemělo tedy divadlo řecké žádné dekorační zadní stěny.

Že tyto dekorační kusy byly si navzájem podobny, rozumí se samo sebou; zvláště oltáře v Prosebnicích a v Sedmi. Náhrobek pak sotva se příliš od nich lišil. Mohyla sluje *ὄχθος*, oltář *πάγος* (v. 195). Stín Dareiův přijde *ἐπ' ἄκρον κόρυμβον ὄχθον* (v. 662—3), Danaos pátrá do dálky *ἑταδόκον τῆσδε ἀπὸ σκοπῆς* (v. 721). Perští starci chtěli se raditi *τόδ' ἐνεζόμενοι*

στέγος ἀρχαίων (v. 143—44), Danaovny posadí se u oltáře: tedy nějaký stupeň, jak jsme již řekli, tu u obou byl.¹⁷⁾

Z čeho zhotoveny byly stavby ty, s určitostí říci si netroufáme. Z básní to nevyplyvá. Nejspíše však byly ještě dřevěné (Reisch, Das griech. Theater, str. 197). (Pokračování.)

Štítného překlady z Richarda a Sancto Victore.

Podává Fr. Jar. Ryšánek.

Víme, že Štítný přeložil nebo vzdělal dva spisy Richardovy: De eruditione hominis interioris a De statu interioris hominis, protože se nám vzdělání sama dochovala.

Z prvního spisu Štítný přeložil třetí knihu a nazývá ji: Knížky Richardovy O čtveru zlém. V této třetí knize »vtipně a podobně bře Richardus i vykládá k duchovnímu úmyslu« (mystický) vidění Danielovo (Dan. VII. kap. 2—9 v.). Otištěn je spis Richardův v Patrol. lat. sv. 196, sl. 1229 n.

Štítného překlad je celkem věrný. Sem tam vložil sice Štítný různé vlastní poznámky, nebo něco změnil poněkud, jinde jen volně reprodukuje, ale změn je celkem málo. Aby pak nečinil za to, co sám do výkladu přidal, autora zodpovědným, poznamenává rád, že to je jeho myšlenka vlastní: »Y rzkut k tomu, gehoží geft nerzekl Rychardus, ze . . . Pak opyet dýe Rychardus« ŠtJes. 159b 2. — Přeložil-li z tohoto spisu také knihu první a druhou, nevíme, ale sotva. Překlad Štítného jest dochován v několika sbornících: Mus., Jes., Opatov. a Sáz.

Druhý spis Richardův, který Štítný po česku vyložil, skládá se z Prologu a tří traktátů nadepsaných: I. De statu interioris hominis post lapsum.

II. Hucusque de triplici vitio, nunc de triplici peccato.

III. Hucusque de triplici peccato, nunc de triplici remedio.

Obsahem spisku je mystický výklad I. kap. v. 5—6 z proroka Isaiáše. Štítného vzdělání tohoto spisku s nápisem: »Dobre kniežky Rykhadowy o fta^v elo^{ka} wnit^{ri}nie^o« dochovalo se nám ve sb. Opatov. 374, 2—395, 2. Latinský originál spisu Richardova otištěn v Patrol. lat. sv. 196. sl. 1117—1139. — Překladem se Štítného vzdělání hrubě nazvati nedá. Místy je překlad doslovný sice, ale většinou se jen hlavní myšlenky z vý-

¹⁷⁾ Wilamowitz, Hermies, 1886, str. 608 n., Bethe na m. uv., str. 95, Robert, Hermes, 1896, str. 539.

kladu podávají. Třetí traktát se od originálu liší nejvíce, nedbá se ani postupu myšlenek; je to spíše volná reprodukce obsahu.

Zbývá mi ještě při tomto spisku upozorniti na jednu věc. Erben v předmluvě k vyd. Štítného Knížek šest, na str. XXVIII uvádí: »Krom těchto nadřečených spisů Tomáše ze Štítného známy jsou ještě dva překlady spisů latinských: jeden »Kniežky Rikhardovy o stavu člověka vnitřního«...; druhý pak jest... První počíná takto: »Pozděť sem splnil to, jehožs ode mne potřeboval, ať bych o stavu vnitřního člověka napsal něco; ale tiemť jest to nahrazeno, žeť sem to pilnějie učinil, s dobrým úmyslem, nežliť bych byl v kvapky to učinil, a chytaje jen, abych toho odbyl« atd.

V. Flajšhans ve svém Písemnictví str. 139 vykládá věc takto: »Štítný omlouvá se, že spisek překládá sice pozdě (oba právě jmenované překlady jsou až z r. 1400—1401), ale »tiemť jest to nahrazeno, žeť sem to pilnějie učinil, s dobrým rozmyslem, nežliť bych byl v kvapky to učinil a chytaje jen, abych toho odbyl.«

Erben neudává, praví-li to o sobě Richardus nebo překladatel Štítný, nýbrž prostě uvádí, jak u Štítného spisek začíná. Srovnáme-li Richardův spis s tím, co se u Štítného podává, snadno poznáme, že překlad vzorně pilný není — je to výtah. Omyl spočívá v tom, že V. Flajšhans se domníval, že místo toto odnáší se k Štítného spisovatelské činnosti a zatím tu takové narážky osobní není.

Štítný prostě zde podává krátký obsah Richardova prologu. V lat. originále (Patrol. lat. 196, 1115) se praví totiž: »Sero quidem misi, quod petenti promisi. Sed necessitatis, non voluntatis, vir amantissime, fuit, quod prius non feci, quod prius quidem volui, sed multis occasionibus intercurrentibus, propositumque praepedientibus jussionem tuam explere non potui. Unum quod mihi post tam multam promissionis meae procrastinationem videbatur superesse, statui diuturnae dilationis dispendia, saltem uberiore debiti fenore recompensare« atd.

Kromě těchto dvou spisů Richardových vzdělal, přeložil Štítný třetí ještě spis Richardův: De praeparatione animi ad contemplationem liber dictus Benjamin Minor. Otiskněn je v Patrol. lat. sv. 196, sl. 1 n. Vlastním úkolem těchto řádků je dovoditi, že skutečně takový překlad, lépe snad vzdělání, Štítný pořídil, jenom že se nám Štítného vzdělání nedochovalo, nebo aspoň dosud není známo, že by se někde bylo dochovalo.

Štítný ve svých shornících rád odkazuje čtenáře na jiné spisy své, v nichž zevrubně o té které věci psal nebo napsati hodlá. Z takových narážek v různých sbornících usuzuji též já zde, že spis tento Richardův Štítný přeložil.

Ve sbor. z r. 1376 Štítný mluvě o duchovních (nábožných) naráží na mystický výklad Richardův. ŠtítErb. 127, 1—22:

»Hlédaj, Jakub patriarcha, ješto měl dvě ženě: nekrašší s očima potuchlýma a ta znamenává život pracovitý v dobrých skutcích, jenž jest ploden, maje šest skutkův milosrdných, jako synův ona měla; druhú krásnú a ne tak plodnú a ta znamenává duchovního života utěšení. A když chtěl Racheli, dána jemu Lia prvé, a potom Rachel; neb prvé slušie pracovati v dobrých skutcích, a potom z toho má přijíti k duchovního života utěšení v náboženství. Znamenajž více, že ta kraššie potom na nájmě dala svého muže z své postele oné nekrašší za jedno ovoce krásné hlédati, a ješto dobře vonie, ale jiesti není chutné, a to slulo mandragora; jako by písmo taký příklad chtělo dáti, že někdy pro dobrý příklad, aby byl jiným jako vóně dobrá, člověk má své libé útěchy přenechati v tom pokojném náboženství, a práci se dáti v dobrých skutcích. Neb ač jest nechutná práce, ale jest krásna hlédati, a dobře vonie svým příkladem«.

Štítný nám tu nepraví výslovně, odkud tento výklad vzal, ale není pochyby, že je to z Richardova Benjamina, jeť to hlavní myšlenka tohoto spisu. Znal tedy již tehdy Štítný tento výklad Richardův, jak místo toto svědčí.

Ve sborníku Vávrově znova použil tohoto Richardova spisu při téže příležitosti; slibuje tu zároveň, že o tom jinde napíše něco. Uvedu zase celé místo z tohoto sborníku, poněvadž je jinak poněkud stilisováno a opět něco nového z obsahu spisu poznáváme.

ŠtítVávř. 76b 2: »Geft gefftie prziklad w písmie giny toho, Ze sluffie niekdy nieko(m)v waziti se wtieffenie v pokogi duchownieho... Wiz, czot písmo znamenaw! Chtiel Jakob Racheli krafne, ale lya s potuchlima oczima prwe dana gemu. Kterakt lya znamenawa pracze w skuteziech dobrych, o tomt ginde napiffi nieczo, a Rachel to smyflne w chuti spatr(z)owanie boha. Ale rzku, prwe dala (= dana) lya, geffto znamenawa praczowiti ziwot, genz ma ffeft (77 a 1) skutkuow milofrdnych, iako geft ona miela ffeft fynow, A potom Rachel, genz w pokoynem, duchowniem nabozenst(w)ij ziwot znamenawa. Neb prwe sluffie praczowati kazdemu czlowieku w dobrych skuteziech, A potom z toho przigiti ma k duchownij chuti a k sladkofti w spatrzowanie bozie moczi, mudrofti y dobroty. Wiecez znamenay! ta krafna Potom dala sweho muze seftrze swe na naymie z swe postele tey naykraffij (= nekr.). A gmenem za gedno owotcze, gefftoy bylo hledati krafně, ale nechutne giefti a dobrze geft wonialo: iako by písmo w zaflonie taky prziklad chtielo dati, Ze niekdy pro dobry prziklad, aby byl giny wuonie dobra, ma niektery czlowiek swe libe wtiechy przenechati w nabozenftwie pokoynem a dati se w praczi w dobrych skuteziech pro dobry prziklad, aby miel chwalu, geffto,

acz nenije k naficzenij wieczne(m)v chutna ta chwala zdeyffie, ale dobrze wonije, obziwugiez mdleyffie.»

Prokázal jsem, že Štítný znal spis Richardův, prokázal jsem, že pojal úmysl spis ten přeložiti. Že také slibu svému dostál a skutečně mystický výklad na biblické vypravování o patriarchu Jakobovi a jeho rodině napsal, o tom máme dvě svědectví: jedno ve sbor. Jesuit., druhé ve sbor. Musejním. Text je v obou sbornících stejný, jsou to opisy opisů z původního sborníku, rozdílné jsou jen první kusy. Jsme tím chráněni před výtkou, že by to snad pozdější opisovač byl vepsal; zmínku tuto napsal Štítný sám v původním sborníku, z něhož opisy několikátými jsou sb. Jes. a Mus. Zmínky o překladě Richardova Benjamina jsou zase na onom místě, kde se o duchovních, nábožných promlouvá, a jsou všech uvedených obsírnější a pro obsah nejdůležitější.

ŠtítJes. 66a 2: »A tak mame v pyfmye podobnoft toho, kdyz chtiel Jakub Rachely, panny (MusVrt. panně) krafne, a mnyel, by gy gmyel, vzrzel, ze gemu prwe lya dana, gefto nebyla yafnu oczý. Ta rachel (66b 1) krafna znamenawa fpatrny, duchowny (místo obého MusV. bohomyšlný) zywot, A lya zywot praczowyti, gefto nema k duchowným wieczem oczý tak yafnu. A kdyz pak gmyel obyie tie pannye, prwe z ly (MusV. z Lie) gmyel plod ffeft fynow a dezeru, tuz pak gelyz pak kdyz f tu kraf<y> gmyel dwa wyborna fyny; a geftie take prwe ze dwu dýewku gmyel z kazde dwa fyny tak, ze bylo wfsech dwa nadezet fynow, yakož fem take o tom gedny knyzy psal Rykhardowy, czo ge kteru wýeczy znamenano. Geftyt y to w tom pýfmye znamenyte, ze (někdy MusV.) moha gyz toho wtieffenye duchownyeho w pokogi pozywaty, gefto ten zywot ona krafna Rachel f yafnyma oczyma znamenawa, Awffak ma czlowiek nyekdý k bozy woly toho przeniechage, obratiti fye ku praczy, gefto gy lya znamenawa, yako kdy by nyekto-obmeffkal fnyedanye, czynye nyetezo, gefto geft lybe hofpodarzowy, aby pak potom zafedl f ny(m) za ftuol a <f> przately gehu. y prawy to pýfmo, ze ta krafna Rachel dala gednu (67a 1) muze sweho, gefto myela gey te noczi gmyeti, feftrze fwe lij gmenem za gedno owocze, gefsto geft gy byl fyn gegye przynefl a to bylo dobre wonye a krafne hledaty (MusVrt. zraku), ale gyefty bylo nechutne. Tot to pýfmo vkazuje w zaflonye k vmyflu tomuto, ze nyekdy pro dobrý przyklad, a aby bylo to gyny(m) k dobre wony, ma.czlowýek, popuftie (MusV. ponechaje) pokoyneho nabozenftwie, daty fye ku praczy w dobrich czvnech, aby ten gehu fpatrny (MusV. patrny) zywot a duchownye myel (67a 2) take chwalu a byl gynym zrzedlnu (MusV. tú widomú) praczy ku przykladu, gefto (MusV. kterážto), acz nenye chutna, ale wony ma dobru, skutek chwalny, gefsto dufte gynych ta chwala fylny. A skutek, ze ge zrzedlen, geft y gyny(m) prziklad krafny,

ze budu nebeskeho chwalýty boha, ze tak su stateczne fluhý geho —« (MusVrř., str. 74—75).

Máme výslovně udáno, že knihy Richardovy psal Štítný; jen ještě zbývá dokázati, že možno zprávé této věřiti. To, co udává Štítný z obsahu, nijak nezavdává příčiny k pochybnostem, je to skutečně z výkladu Richardova v Benjaminu Menším. Takových a podobných narážek, jako jsou tyto, je ve spisech Štítného velice mnoho; pokud se můžeme o pravdivosti jich přesvědčiti, je jisto, že Štítný je muž nadmíru pravdy milovný a pravdomluvný. Ani tu netřeba nám jakých pochybností míti.

Jakým způsobem vzdělal Štítný tento spis, nedovedeme pověděti; podle toho, jak si jinde počínal, souditi můžeme, že asi z obšírného a podrobného výkladu vybíral jen hlavní věci a to, co pro jeho čtenáře se mohlo hoditi. Přeložil spis mezi l. 1378—1400.

Z tohoto spisu Richardova cituje, vlastně volně reprodukuje část v knížkách »O sedmi dařích ducha svatého«. MusVrř. 254, 20 sl.: »Ale řkuť i to, což je řekl Rikhardus, že ktož z rozumu hledá utěšení, potřebie jest, aby sám sobě srozuměl naprvé, ktožť nesrozumie duchu svému, nevieť coť má o anjelském duchu, co o bohu rozuměti; poněvadž sobě nemůžeš srozuměti, tomu, co je nad tě, nesrozumieš. Avšak poněvadž člověk podle duše jest obraz boží, neb jest stvořen bohem, jakož die písmo, k obrazu božiemu, v člověčie duši obrážief se jako v zrcadle obraz boží: ustavičně čistme to zrcadlo, držme je a nahlédajme do něho, čistme i prach trůce s něho, držme je, ať se nechýlí dolův k zemským věcem, a nahlédajme v ně okem rozumu. Tak počnem poznávati boha, jakož zde mōž býti, neb kdož dobře učistí to zrcadlo i od marného myšlenie, a drží je právě k bohu, a zří v ně pilně, zazří rozum jeho kakéhoś divného světla, bez něhož ani svého duchu mōž spatřiti, a mysl, diviee se jasností toho světla, roznetí se u velikém milování.« — To odpovídá LXXI. a LXXII. kap. Benjaminu, ale doslovný překlad to není. Snad je to již asi z českého překladu citováno.

Richardův spis *De praeparatione animi ad contemplationem*, čili tak zv. Benjamin Minor vykládá mystickým způsobem, co v kapit. 29., 30. a částečně i násl. I. kn. Mojžíšovy se vypravuje o rození dítek Jakobových. Výklad má 87 kap. Kniha nazývá se Benjamin Minor na rozdíl od jiného spisu Richardova Benjamin Major zvaného. Richardus probírá člena rodiny Jakobovy za členem a »bere to k duchovnímu rozumu«, a to v tom pořadu, jak která žena rodila své dítky. Nejvznešenější je syn nejmladší, to jest kontemplace.

Nejprve se podává, co znamenají obě ženy Jakobovy Rachel krásná, Lia méně krásná. Rachel je »doctrina veritatis«, »studium sapientiae«; Lia »disciplina virtutis«, »desiderium iustitiae«. »Omni spiritui rationali gemina quaedam vis data est ab

illo Patre luminum, aquo est omne datum optimum . . . Una est ratio, altera est affectio: ratio, qua discernamus, affectio, qua diligamus, ratio ad veritatem, affectio ad virtutem . . . — Hae sunt spiritus rationalis geminae uxores, ex quibus oritur generosa proles, et regni coelestis haeredes« — Rachel je »ratio divina revelatione illuminata«, »ratio se in coelestis sapientiae contemplationem attolens« — Lia je »affectio divina revelatione illuminata«, »affectio ad normam iustitiae seipsam componens«.

»Ex ratione oriuntur consilia recta, veritas«, »jucundum«; »ex affectione desideria sancta«, »ordinati affectus«, »virtus«, »laboriosum«.

Jakob má kromě z těchto žen také syny ze služek Baly a Zelphy. »Ad filios quippe Zelphae pertinet disciplina operum, ad filios Liae dispositio voluntatum: ad filios Rachel sententia assertionum, ad filios vero Balae moderatio cognitionum.«

Lia má sedm dítek, to jsou »ordinati affectus«, »septem virtutes«, neboť »virtus nihil aliud est quam animi affectus ordinatus et moderatus«. — »Principales ergo affectus septem sunt, qui ab una animi affectione (t. Lia) alternatim surgunt. Spes videlicet (t. Levi) et timor (t. Ruben), gaudium (t. Isachar) et dolor (t. Simeon), odium (t. Zabulon), amor (t. Judas) et pudor (t. Dina).

Prvního syna Jakobovi porodí Lia; počátek moudrosti je bázeň Hospodinova, Ruben je tedy »timor poenae«. — Po veliké bázni následuje bolest; druhý syn Simeon je »dolor poenitentiae«. Po vnitřní bolesti způsobené výčitkami svědomí rodí se naděje, Levi »spes veniae«. Za vzrůstající nadějí přichází láska, Judas »amor iustitiae«. Zrodivši těchto čtvero synů Lia na čas roditi přestává.

Čím více roste Judas »affectus diligendi«, tím více vzrůstá se v Rachel touha, aby rodila; tato touha jest »studium cognoscendi«. — Když Rachel sama nemůže mítí dítek, dá Jakobovi svou služku Balu, »imaginatio«. — »Sine imaginatione, ratio nihil sciret«. »Imaginatio rerum visibilium formam repraesentat«. — Cogitat per imaginationem, quia necdum videre valet per intelligentiae puritatem«. Bala porodí dva syny: Dana a Nephtalima. Dan je »consideratio futurorum malorum«, Nephtalim »speculatio futurorum bonorum«. »Dan nihil novit nisi corporalia, sed ea tamen rimatur, quae longe sunt a sensu remota. Nephtalim per rerum visibilium formam surgit ad rerum invisibilium intelligentiam.«

Potom má i Lia syny ze služby své Zelphy. »Per Zelpham sensualitatem debemus accipere; quam aliam virtutis prolem potest gignere, nisi ut discat et in rebus prosperis temperanter vivere et in adversis patientiam habere. Isti sunt Gad et Aser, duo filii Zelphae, rigor videlicet abstinentiae et vigor patientiae«.

Opět porodí Lia syna, to jest Isachar »gaudium, quia nisi per abinentiam et patientiam, mens humana ad verum gaudium non pertingit«. — Kdo zakusil vnitřní radosti, v tom se vzdává nenávisť k hříchu; matka Isacharova je matkou Zabulonovou, jenž jest »odium vitiorum«, »severitas«. — Konečně zrodí se Lii ještě dcera Dina. »Hinc est, quod post Zabulon nascitur Dina, quia nimirum saepe nimium zelum, interveniente culpa, sequitur verecundia.«

Radu synů Jakubových uzavírají Josef a Benjamin, jež zrodí Rachel. »Joseph de Rachele, discretio de ratione... debet hic noster Joseph totum interioris et exterioris hominis statum et habitum, inquantum possibile sit, verum etiam, qualis esse debeat, subtiliter quaerere, diligenter investigare.« —

»Per hunc autem itaque Joseph animus assidue eruditur, et quandocunque perducitur ad plenam cognitionem sui, sicut per ulterimum fratrem Benjamin, quandoque sublevatur ad contemplationem Dei.«

»Benjamin nascente Rachel moritur, quia mens ad contemplationem rapta, quantus sit humanae rationis defectus experitur.«

»Proprie tamen et expressius per Benjamin designata intelligentia pura, per Joseph prudentia vera. Per Benjamin scilicet illud genus contemplationis, quod est in moribus.«

Klopstockův vliv na poesii českého obrození.*)

Napsal Arne Novák.

II. Vojtěch Nejedlý žákem Klopstockovým.

Literární individualita Vojtěcha Nejedlého, jež studována byla posud hlavně s hlediště životopisného**), uchyluje se četnými, hlavně pozdějšími díly od všeobecné charakteristiky Puchmajerova kruhu básnického, od jeho anakreontiky a idyllismu, travestující ballady a burleskního humoru, gellertovské bajky a osvíceneckého racionalismu. Ke kruhu tomu Vojtěch Nejedlý náleží jen menší částí své literární činnosti složené v »Sebráních básní a zpěvů«, podle které v jádře Jaroslav Vlček konstruuje

*) Stať »Ohlasy Klopstocka v literární činnosti Václava Stacha«, otištěná v I. seš. letošního ročníku L. fil., jest I. oddělení těchto úvah.

**) A. Rybička, »Přední křesťelé národa českého«. V Praze 1883, str. 315 a násl.; důležitá je též stať J. Hanušova v Ottově Slovníku naučném díl XVIII., str. 44 a 45.

obraz »tohoto přísného a vážného muže«*). Ostatní básnická díla, jichž vydání umožnil známý munificentní odkaz bratra Jana, vyšla velmi zpožděně v letech třicátých (r. 1833 »Básně« I. a II.; r. 1835 »Karel IV.«; r. 1835 a 1836 »Přemysl Otakar v Prusích« I.—III.; r. 1836 »Vratislav« I. a II.; r. 1837 »Václav«) a ukázala básnickou fysiognomii autora, stojícího již mimo veškerý život a zájem literární, v novém světle — jako trpělivého napodobitele a vytrvalého žáka Klopstockova a dílem i Tassova.

Tyto rysy lze však již stopovati od počátku literární dráhy Vojtěcha Nejedlého v jeho fysiognomii. Zněmčilý čtenář vážných i burleskních, románských i germánských epiků chystal se již za studentských let německy napsati epos o Hermannovi a Thusneldě, jistě ne bez příklon k bardské trilogii Klopstockově »Hermanns Schlacht«, »Hermann und die Fürsten«, »Hermanns Tod«; obrácen byv pak k české poesii, utonul na dlouhá léta ve vlnách anakreontických. R. 1804 ozvala se klopstockovská struna znovu, když Vojtěch Nejedlý vydal delší lyricko-epickou skladbu »Poslední soud«; současníci nadšeně mluvili o Miltonovi a myslili při tom na Klopstockova »Messiáše«. Do let následujících spadá úmorná výroba dotčených eposejí a lyrických veršů. Chtíce epiku Nejedlého studovati v souvislosti, předeseiláme úvahu o Nejedlém lyriku, jenž stojí též ve vleku Klopstockově.

Ve dvou svazcích »Básní« z r. 1833, které otiskují též starší verše anakreontické periody, jest dvacet kusů, hlásících se ke Klopstockovi ódickou formou, ustrojením slohovým a ideovým obsahem. Téměř všechny (»Život« a »Na smrt vévody Moreau« vyjmajíc) jsou nerýmovány, libují si v umělých útvech strofických, strofě alkaické, asklepiadické i spleťtých klopstockovských složkách antických rozměrů veršových. Jejich okruh látkový lze vesměs uvést na látky Klopstockem vzdělávané. Klopstockův kult přátelství vrací se v básni »Přátelství«; jeho uctívání poesie a nevšední krásy, známé z ód »Der Lehrling der Griechen«, »Fragen« a z celé skupiny pozdějších metricko-vlasteneckých zpěvů, nalézá u V. Nejedlého výraz v básních »Spokojenost«, »K přátelům učeným« a »Tichý život«, kdež český napodobitel se zálibou vyjadřuje svůj cit úplně klopstockovsky: »piji rozkoš z pramene krásy«; Klopstockovu vlastenectví Vojtěch Nejedlý blíží se v ódách »Láska k vlasti« a »Utišení«, pohlížeje zpět do daleké minulosti. Jako Klopstock v revolučních ódách, tak i V. Nejedlý volí themata ze současného dění politického v básních »Napoleon«, »Kutusov Smolenský« a »Moreau« a nalézá tu vítanou příležitost nadšeně vysloviti svůj josefinský svobodomyšlný zápal a své vědomí národní a slovanské. V četných ná-

*) Jar. Vlček, »První novočeská škola básnická«, v Praze 1896 a »Dějiny české literatury«, II, 1, hlava VI.: »Rokoko v české poesii«, str. 198—232.

mětech, obrácených ke chvále klidu, spokojenosti a míru, jest spíše žákem Horatiovým než Klopstockovým; dojista tu spolupůsobilo i osobní přesvědčení stárnoucího kněze (»Mírnost«, »Požívání života«, »Pramen štěstí«, »Pravá cena«, »Skutečnost«).

V. Nejedlý, jehož ódický vzlet je spíše ve službách didaxe než rozproudeného citu, pohybuje se jako Klopstock rád v samých zámezech jazykového výrazu citu a fantasie; nedoveda vysloviti svého citu přímo, zakukluje jej po způsobu Klopstockově nejasně a rozplývavě do rozumových a logických umělůstek, které namnoze zakrývají cítění a myšlenky značně banální. Tak vzniká zvláštní strojená fraseologie, bydlící v ovzduší abstraktním, v němž, podle slov Schillerových, »básník vše zbavil těla, aby učinil to duchem«. Fráze toho rázu jsou: »kouzlí jasné koruny lichotivá pověst«, »duch zvýšený v obry«, »hvězdami šlechetnosti ozdobiti kraje«, »chlubným rozumem zvracuje světy«, »krása moudrosti v oděvu rajském«, »k slunci zblážující moudrosti směle co orlové muži letí«, »rozum otvírá ztrýzněné moudrosti bránu (i pořádek slov namnoze nese stopy vynucené strojenosti, Klopstockovi vlastní). V ovzduší tom i epitheton tuhne v spekulativním chladu; písně jsou »zvěšené«, nemožnost »slepá«, sláva »zatmělá«, ukrutenství »sivé«, rozkoš »lůdivá«, pára »svodná«. Sem náleží i zvláštní záliba pro obrazy a analogie z oboru jevů živelných, vzdušných, světelných, jaké pathetickou silou okouzlovaly Klopstocka, zaujatého jen zjevem výstředními. V. Nejedlý mluví o »mraku nebezpečenství«, »hromu závesti«, »blesku smělosti«, »hromech ukrutenství«, »slunci zblážující moudrosti«, »marných nadějích traticích se jako pěny v páru«. Všecka tato vynucená lžipoesie nese zřetelnou pečeť námahy, s níž byla dělána a napodobována; rostouc jen z knižní, pedantické záliby zůstala nezažita, nezpracována.

Epické své skladby V. Nejedlý počal »*Posledním soudem*« *) z r. 1804, který sujetem přímo na Klopstocka se připíná. V XVIII. a XIX. zpěvu »Messiáše« vypráví se, že při zatímním soudě na hoře Tábor Adam žádal Spasitele, aby mu ukázal některé výsledky vykoupení. Spasitel svolil a usnuvšímu Adamovi ve vidění, o němž Sionitka básníku podala zprávu, zjevila se část posledního soudu, vrcholící — k radostnému zadostučinění čtenářů — ve vysvobození Abaddonově. Klopstock bez jasné názornosti naznačuje jen některé kategorie souzených, na př. utiskovatele křesťanů, rouhače a pochybovače, modláře, zlé krále; uvádí několik mluvících osob biblických, jako prvo-

*) Knize byla posud věnována jen velmi nepatrná pozornost. V »Zevrubných dějinách písemnictví českého doby nové« (v Praze 1886. Díl I, str. 72) tvrdí Fr. Bačkovský, jenž nás ujišťoval, »že pracuje prostě a většinou skoro *toliko bibliograficky*«, že kniha »nechová se v žádné pražské bibliothéce«; ve skutečnosti však knihovna Músejní má čtyři úplné exempláře sub sign. 66 J 39, 85 J 70, 67 H 156, 66 H 249 č. 2.

mučedníka Štěpána, Henocha, Mojžíše, Kaina atd., ale pohybuje se vždy v oblacích abstraktních, mezi hvězdami a cestami duchů. V. Nejedlý pojal předmět jinak: nezahalil celého děje v rámeček vidění, nýbrž vypravuje veškerý průběh čistě epicky; nepředvádí pouhý díl soudu, nýbrž veškerý děj od výzev trub andělských po závěr soudu; nejde mu jen o odsouzení nespravedlivých, nýbrž i odměnu ctnostných se vši moralisující podaností. V. Nejedlý neuzívá Klopstockovy biblické mythologie; je názornější než Klopstock, uváděje historické osoby, jako Alexandra Velikého a Napoleona; proti ideálu Klopstockovu, nábožensky přísnému, jenž se jeví hromaděním hříšníků proti náboženství, V. Nejedlý vyznačuje se občanským osvícenstvím, jež svůj hněv namíruje hlavně proti náboženským nesnášelivcům.

V několika jednotlivostech stýkají se oba básníci. Oba výslovně zatracují nespravedlivé krále a velebí spravedlivé, oba vystupují proti zneužívatelům a utiskovatelům nevinných i proti křesťanům pronásledujícím své druhy ve víře; jsou to oblíbená témata osvícenské doby. Slohově obě skladby jsou docela odlišny: »Poslední soud« V. Nejedlého psán jest v přízvukných, uzavřených, nestejně spořádaných strofách rýmovaných, rozlamuje děj v řadu mravoličných obrazů ze života soukromého i veřejného, často v koloritu groteskním a balladickém, vplétá do líčení ucelené písně tendenční nebo didaktické; Klopstockova epizoda neopouští vysoké ovzduší vise a chladnou důstojnost nejvyššího děje světového. Na volbu látky jistě však vzor Klopstockův nebyl významu*).

Z ostatních epických skladeb V. Nejedlého obě nejobšírnější, »*Přemysl Otakar v Prusích*« a »*Vratislav*«, jdou zřejmě cestami italské poesie renaissanční, hlavně Tassa, z něhož první báseň volí formu stance, druhá okruh látkový: války křížácké, a obě stejnoměrně střídání dějů válečných s příběhy milostnými, scén slavnostních s výjevy intimními a idyllickými; Klopstockův vliv nejeví se tam vůbec.

*) Totéž sujet zpracováno jest v době obrozenské ještě jednou r. 1817 *Františkem Raymannem* (»Poslední den a soud« o třech zpěvích). Báseň jest plna burleskního humoru a barokní bizarrerie, přepjatých pekelných scén a neuvěřitelných zázraků; pravý kontrast poesie Klopstockovy. Raymann jest autorem jiných dvou biblických epopejí, které by omylem mohly býti uváděny ve spojitosti s vlivem poesie Klopstockovy, »Marie Magdalény« o pěti zpěvích (r. 1816) a »Josefa Egyptského« o dvanácti zpěvích (r. 1820). V slohu pikantní poesie Blumauerovy Raymann v »Marii Magdaléně« položil váhu na vylíčení smyslné a koketní minulosti krásné hříšnice, a v »Josefu Egyptském« jinak nesnesitelně rozvláčením, zvláštní pozornost věnoval kluzké scéně Josefově s Putifarkou, kterou obšírně dokreslil. »Marie Magdaléna« psána jest časoměrně; divody pro to byly cele jiné než snad vliv Klopstockův, jak přesvědčivě ukázal J. Král ve stati »O prosodii české«.

Jinak je v »Karlu IV.« a »Václavu«; v onom jsou rozběhy k slohu Klopstockovu, v tomto naprosté vzdání se jeho povaze.

»Karel IV.« jest jen zdánlivě epos velkého rázu i přes délku svých osmi zpěvů. V jádře jest to prostá milostná idylla se zápletkou velmi jednoduchou, kterou pouze náhodou rozřeší Karel IV., obklopený hoduujícím dvorem a radícími se státníky. Děj jako u Klopstocka značně ustupuje do pozadí v spoustě řečí a úvah, jež nesený jsou zásadami humanitního osvícenství a zbudovány na kontrastech osob (Dubský—Arnošt), při nichž nelze nevzpomenouti na Klopstockovy kontrastující dvojice (Annás—Kaifás, Filo—Gamaliel). Kde se naskytají psychologické motivy Klopstockem se zálibou sledované, jako přátelství nebo cudná láska, jsou zpracovány bez Klopstockova pathetického sentimentalismu, jako živelné scény bouře a východu slunce pojaty jsou spíše ve slohu idyllickém.

V osmi nerýmovaných zpěvech »Václava« (r. 1837), jenž jinak jest V. Nejdelšího dílem nejucelenějším, autor propadl vlivu »Messiáše« úplně. Jako »Messiáš«, tak i »Václav« je skladba duchovní; rek její jest světec, hrdina passivní a málo epický; jeho pád není vyložen ani s duchovního stanoviska ani individuální nějakou vinou. Jako v »Messiáši« o děj dělí se s pozemšťany andělé a ďáblové, tak ve »Václavu« andělé zasahují v rozvoj dějový. Duchovní ráz básně všude proniká; na něm zbudovány jsou účinné konflikty lásky a křesťanství (Důbravinka, Šimon), i sporu mateřské lásky a pohanské zloby Drahomířiny. V. Nejdelší nedovedl vůbec epicky zužitkovati věčných stránek svého sujetu; klade váhu na děje bez epické síly, dává přednost řečem, sněmům, úvahám. Sněm v I. zpěvu je zřejmě koncipován podle soudy Vysoké Rady nad Kristem, kontrast Filona a Gamaliela zastupuje tu křesťan Václav a pohan Vojmír. Mnoho důrazu a práce V. Nejdelší po vzoru Klopstockově vložil do episod, jež konstruoval na nejoblíbenějších Klopstockových motivech psychologických, na rozeitlivělé lásce a rozeitlivělém přátelství. Šimon miluje Důbravinku nejinak než Semida svou Cidli, abstraktně, snivě, nábožensky. Jeho milostné vyznání zní: »miluji tě, krásno božská, miluji tě jako Boha«. Vzájemně blouzní Důbravinka o Václavovi, kterého vlastně miluje, básnickým ceremonielem Klopstockovým. Přátelství Šimonovo a Podivínovo zastřeno jest sentimentalismem známým z poměru Abdielova k Abbadonovi. I některé podřadnější motivy Klopstockovy básně jsou převzaty; tak zoufalství Jidášovo ozývá se ze zoufalých nářků Šimonových v VI. zpěvu; Portiín abstraktní, skoro filosofický theismus slyšíme z řeči Důbravčiny k Václavovi:

»Boha znám, zda
Perun, Kristus čili Přirozenost
jméno tvůrce, co mi, slabé, po tom?»

Tato příklona jeví se i v detailech formálních. V. Nejedlý mluví pohnutou asyndetickou řečí, bohatě interjekční a apostrofickou, rozsekanou v krátká zvolání a stručné větičky; abstraktní přirovnání a živelní obrazy jsou tu ještě hojnější než v »Básních.«

Jak patrně, V. Nejedlý psal mnoho v Klopstockově slohu, necítil však v něm. Podlehl vlivu Klopstockovu v činnosti své spisovatelské, nikoli v rozvoji duchovním, který, zdá se, byl již uzavřen, když četba »Messiáše« a »Ód« hluboce vzrušila dosavadního anakreontika. Proto všechny pozdější práce V. Nejedlého zůstaly podle slov Jaroslava Vlčka jen »střízlivou, dutou, lineálovou manýrou veršovou«.

III. Stopy Klopstockovy v poesii Jungmannově.

Klopstock zajímá v četném shromaždišti duchův ovládajících zálibu a zájem, Jungmanna básníka*) místo celkem podřízené, nepoutá se k němu dílo ani většího rozměru ani pronikavějšího významu. Jungmann, překládající a napodobující Klopstocka, jest týž básník, ježž poutá Gray a ježž obrozuje českou poesii překladem »Ztraceného ráje«, díla v tehdejší literatuře světové čistě jen historického a odumřelého.

Přímé zabývání se Jungmannovo Klopstockem projevilo se toliko překladem »*Vyučence Řekův*« a několika básněmi. Překlad ódy »Lehrling der Griechen,« zahajující všecku lyriku Klopstockovu, vyšel r. 1832 v »Časopise českého Musea« a byl opakován r. 1841 v »Sebraných spisech«. Překlad jest časoměrný, věrný, zdařilý; Jungmann pro některé frase, Klopstockovi zvláště příznačné, našel případná česká úsloví: »künftiger Zählen Verkünderin« jest mu »slz příštích zvěstovatelkyně«; »eine denkende Freundin« »přítelkyně myslivá«; »ein weihendes Lächeln« »milé usmání oka«; »großzügige Freunde« »brklí v obdivu přátelé« atd. Jungmann neskrblí vyšetřujícími glossami, z nichž zvláště jedna jest pozoruhodná. Klopstock praví v 27. verši (Ihn lässt kalt):

»und der lächelnde Blick einer nur schönen Frau,
der zu dunkel die Singer ist.«

Jungmann překládá charakteristicky:

»nedbá posměchu jen tváří lepé lady,
jížto Singrová temná jest;«

v poznámce pak glossuje: »Alžběta Singrová (Singer), anglická básnířka († 1737), za svého věku vážená. Její »Friendship in death« (»přátelství po smrti«) podalo Wielandovi obraz k jeho

*) Jar. Vlček, »Dějiny české literatury« II, 2, str. 18–21: »Jungmann básník.«

listům mrtvých k pozůstalým přátelům. Chtělo se překladateli dvouversí to změnití a bližšího nám Puchmíra, o české básnictví velezasloužilého, zde položití as takto:

Nedbá odrodilých soudu oněch Čechů,
jimž v písních Jaroslav temen.«

Tento lokalisující a travestující překlad přišel v »Sebraných spisech« do textu a věrný překlad do poznámky.

Z původních básní Jungmannových mluví o vlivu Klopstockově výslovně pět; tři obsahu kasuálního: »Ke dni 1. března 1832 jakožto čtyřicetiletého panování Františka I.« (1832), »Při rozstouání Alexandra Vasiljeva« (1813) a »Urozenému pánu Fr. X. Tyrdému« (1839), a dvě vlasteneckého »Slavěnka Slavinovi« (1813) a »Krok« (1821).

V ódě na císaře Františka I. shledáváme přímý ohlas Klopstockovy básně »Friedrich der Fünfte« (1750 »Welchen König der Gott« atd.), typické pro nové povznesenější a mužnější Klopstockovo pojmání básnictví příležitostného. Oba berouce pojali své vládce jako vzory panovníků lidumilných, mírumilovných; oba chvalořečně vytýkají jejich lásku k národům, obětavost, křesťanské smýšlení, etnost, zálibu pro vědu a umění; oba bravše se týmž pochodem myšlenkovým, končí apostrofou: Klopstock Musy biblické, Jungmann českého vlastence. Že shody jsou podmíněny příčinnou závislostí obou básní, nikoliv snad pouhou analogií látkovou, ukazují shody. Obě básně psány jsou druhou strofou asklepiadskou. V 3. strofě u Jungmanna čteme:

»On před vítězovým neplakal obrazem
žízni slávy,«

což jest překlad počátku 3. strofy Klopstockovy:

»Niemals weint' er am Bild eines Eroberers
seines gleichen zu sein.«

Báseň »Při rozstouání Alexandra Vasiljeva« připomíná thematem Klopstockovu ódu »Genesung des Königs« (1795); blíží se formálními znaky jiným ódám Klopstockovým. Úvodní její adverse:

»Ne Lidomira mírodějná ruka,
tebe zhoubné lidobijce rámě
stavilo, hrade nehostinný,«

má paralelu v úvodní strofě básně »Die Frühlingsfeier« (1759):

»Nicht in den Ozean der Welten alle
will ich mich stürzen« —

a v začátku ódy »Ludwig der Sechszehnte« (1789):

»Nicht Trophäen, des Bluts Schleier, verführten ihn
zu Eroberung.«

V téže básni ozývá se tón vlastní politickým básním Klopstockovým:

»okovy zpupné Franky Evropanům ukuté.«

V ideích a slohových formách Klopstockových vězí i třetí příležitostná báseň »Panu Fr. X. Tvrdému«, kde k osobě guberniálního rady básník připíná pathetické tóny všeslovanského národnostního nadšení, uctívajícího »umění vyvolence« a truchlícího nad »mizením jazyku, mravu i pravosti.« Syntaktická stavba básně rovněž živě připomíná Klopstocka; první dvě strofy tvoří hypotetické předvěti, rozčleněné anaforou spojky »kdyby« na dvě samostatné poloviny; třetí strofa emfaticky přináší závěti. Prostředkem tím Klopstock zvýšil rhetorickou účinnost své ódy »An Fanny« (1748) a na něm zbudoval i báseň »Der Abschied« (1748).

V okruh myšlenkový čistě Klopstockův náleží Jungmannova báseň »Slavěnka Slavinovi«, psaná v hexametrech. Jest to básnické oslovení slovanské Musy Slavěnky slovanského básníka. Proti Musám poesie antické Klopstock zhusta pracuje představou Musy germánské, německé, anglické, nejurčitěji v ódách »Die beiden Musen« (1752) a »Teutone« (1773), kde německou Musu nazval Teutonou. Fikei tu z Klopstocka přijal Jungmann, k Musám antickým a Teutoně (»neb jako výborný svázal je [t. kvítí] Teutoně Herder«) druží Slavěнку, radující se z řeckého kvítí, jež jí Slavin z Enny a Tempe přinesl. Po způsobě Klopstockově mísí se v této básni představy mythologie řecké s atributy slovanskými, v duchu Klopstockově mluví se o povolání básnickově s hrdým sebevědomím — »zákona však volná píseň volného jest věštce.«

Méně významná jest reminiscence z Klopstocka v básni »Krok«, psané rozměrem indickým; tu uměle strojené vypravování o Krokově věštbě končí se Klopstockovskou apotheosou pěvcův a poesie:

»Sem, pěvče, s varitem zvučným, tu chrám Světovidův svatý,
tu pěj ctnost a Čechů slávu v libém přírody rozměru.«

Slova v »libém přírody rozměru« jsou podle Murkovy poznámky*) překladem Klopstockova hesla »im Lautmasze der Natur« (z ódy »Aganippe und Phiala« 1764), které se ještě v »Počátcích českého básnictví« ozývá, potvrzující souvislost ideí a snah Jungmannových s touto polemickou knížkou.

Vliv Klopstockův na Jungmanna byl dosti silný, ale celkem pomíjející; když Jungmann, šťastný talent receptivní, zažil a strávil prvky poesie Klopstockovy, odklonil se od nich úplně. Jakmile

*) M. Murko, »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«, Graz 1897, str. 25.

později hledal odpovědi na otázky národnostní, jazykové, metrické, byli to již jiní autoři než Klopstock, jichž Jungmann tázal se o radu, ač otázky ty u Klopstocka obsírně a se zálibou jsou řešeny.*)

Literární činnost Josefa Františka Smetany.**)

(* 1801 v Sviněšanech — † 1861 v Plzni.)

Přehled její na základě původních pramenů

sestavil

dr. Jaroslav E. Štastný.

I.

Rukopisná pozůstalost Smetanova.

I. Rukou Smetanovou.

1. *Zlomkovité zápisky psané před rokem 1840 na listcích m. 8°*. (Majetek Hist. musea plzeňského.) Obsahují bez urč. nadpisů: Požár věže chrámu plzeňského. — Návštěva císaře Františka I. v Plzni. — K nastoupení Ferdinanda I. na trůn. — Proč nevyšel druhý díl Obrazu. — Když Napoleon umíral... — Fysika duchův. (Zlomek.) — Cesta z Plzně do Škvřňan. (Malý zlomek.)

2. *Zápisník* (notes) z r. 1842 (majetek knihovny kláštera v Teplé) s nápisem Zápisky Fr. J. Smetany, professora

*) V poznámce dlužno podotknouti, že vrstevník Jungmannův, patřící k jeho skupině, F. B. Štěpnička, který polemický na straně přízvučníků zasáhl do boje prosodického — jeho stanovisko obsírně vyložil ve své studii J. Král — v několika básních rozsáhlé anthology vlastní poesie *»Hlas lyry české«* (II díly 1817 a 1823) ukázal se málo výrazným zákem Klopstockovým. Ze Klopstockem se zabýval, ukazuje svědectví *»Listu básnířského na F. E.«*:

»V háji bych, sedna si do měkké trávy,
rozjímal nestihlost Věčného slávy,
s Klopstockem, Kantem moc ducha.«

Skutečně tuto »nestihlost Věčného slávy« pathosem ódických náboženských zpěvů Klopstockových Štěpnička velebí několikrát, ať v *»Zpěvoplesu Tvorci«* nebo *»Chvále Tvorci«*, kde mluví se o »mocných ducha křídlech« a »svatém chrámu tajemství«, nebo v *»Narození Páně«*, kde podoben jsa Klopstockovi neb analogickému Manzoni, nedbá barvitého děje a obmezuje se na reprodukci zpěvu andělů v Betlémě prorokujících novou lepší dobu, a kde mísí Klopstockovým způsobem biblický i staroklassický apparát obrazový v zdařilých hexametrech.

**) Životopis jeho vychází ve Věstníku Ústřed. spolku českých profesorů. Básně a zápisky vydá Spolek přátel literat. české v Plzni.

v Plzni 1842. Obsahuje na 110 stránkách poznámky (jež tvoří základ článku Pomůcka k národní mapě) s názvem: »Cesta po rozhraní míst českých a německých v kraji Plzeňském«, několik stránek záznamů tlakoměrných, čtyři veršiky: »Býwalas tu, má Milado...«, báseň: »Zmyge swjrá hrdlo twoge«, výpisek »Photographie Allg. Z. 6. Aug. 1842« a zlomek nedosti čitelné básničky.

3. Sešit v 4° nadepsaný *Zápisky F. J. Smetany*. (Majetek J. Schiebla.) Obsah: Proslov k diwadlu českému w Plzni dne 22. dubna 1840... — Proslov k diwadlu českému... 1839. — Für das Georginen-Fest zu Skalitz ob der Aupa, am 16. Septemb. 1839. — Ku slawnosti Giřinek w Skalici nad Úpau dne 16. zářj 1839. — Zum Abrahamsfeste meines Freundes Franz Hurdálek... — Professoru Srezněwskému z Charkowa, když byl w Plzni 11.—13. čerwna 840 do dennjka. — Pjseň ku přjštj G. C. V. Arciwewody Štěpána. — Má wlast. — Pjseň ku slawnosti Abrahama, jž swětil wel. pan farář Dostal... — Zatměnj slunce 8. července 842. — Weliké a malé. — Rychlé a zdlauhawé. — Daleké a blížké. — Chybili jste, Němci... — Ku 40tileté oslawě P. T. hraběte Chotka. — Z počátku roku 1843. — Dáwno widíš... — Laokoon. — O zněmčowání Čechů. (Při výpis. z Allg. Ztg.) — Weliká kometa roku 1843. — Kde jest nebe? — Známe ale my Čechowé weliké činy praotců swých?... — Opět mi trhá uši protiwný... brekot... — Prwotní hřích Slowanů...

4. Sešit v 4° nadepsaný *Zápisky od roku 1847*. Obsah: Jaké ti as wyswitne budoucno, drahý národe můj... — Kapka wody. — Náwrh (k oslawě pětistileté památky založení university pražské). — Zdaž wí motýl... — Nowé pokroky silozpytné. — Milý Příteli (list). — Zpráva měsíčana o zemi... — Josef Jungmann (elegie). — František Hurdálek. — Proslov k diwadlu českému... 1848. — Proslov o nowém roce 1850. — Odpowěď na úwahy mého wšeo. dějepisu... — O působení magnetu. — List biskupůw we Widni shromážděných k duchowenstwu. — Wšeoecený dějepis. Úwod. — Mucha. — Hlemejždi. — Listy Mladoně s nebe seslané. — Dne 11. března 1851 slawil jsem swého Abrahama. — Když jsem před osmi lety swé Slowo... psal.

5. *Sešit m. 4° úryvků i celých básní tužkou v slepotě psaných*, s některými dodatky rukou P. Hromadníka. Obsah: Mongolské obrázky V., VI., VII. — Vězeň. — Hádanky. — Příteli dr. B. — Příteli Z. — Na Plzenský Nový swátek. — Na den sv. Jana Nep. — Božence. — Přírodě. — Na českou školu. — Hádanka. — Přírodě 2. — Hádanka. — Augsburgyně.

6. *Tri sešity m. 4° nadepsané Pomněnky 1., 2., 3.* (maj. J. Schiebla v Plzni) s obsahem:

1. Rok 1859. — Mongolské obrázky. — Svoboda církve. — Svatý Petr. — Orel a sup. — Oprava. — Tma. — Na Sylvestra

r. 1855. — Minotaurus. — K stoleté památce Bedřicha Schillera. — Památce V. Kl. Kliepery. — Shledání. — Památce J. J. Marka. — Laokoon. — Námluvy. — Mucha. — Zvěřinec. — Pes. — Osel. — Sen vězně.

2. Karlu Vinarickému. — Filipovi Čermákovi. — Františkovi Vackovi. — Na válku Ruskou r. 1854—55. — Deutschlands Gewicht. — Dva hroby. — Hazardní hra. — Teleologie. — Geologické početi. — Hostina. — Věrná družka. — Co jest člověk? — Památce preláta Karla Reittenbergera. — Otčenáš. — Hvězdář. — Památce bratra Alfreda. — Památce otce mého. — Památce Františka Hurdálka. — Mamon. — Vánoční. — Slaviči a vrabci. — Předlidská krása. — Žebráček. — Vězeň. — Příteli dru. B. — Příteli Z. — Na den sv. Jana Nepomuckého. — Božence. — Nejmilejšímu bratru H. K. k 1. dubnu 1855. — Augsburkyně. — Památce přítele F. Š. — Návštěva. — Hořiny. — Památní peníz.

3. Válka Ruská 1854—56. — Přírodě. — Svatý Vojtěch. — Mariánské lázně. — Lesinka. — Kapka vody. — Otáčení země. — Komár. — Světlo.

7. *Sešit m. 4° obsahující zápisky*: Rok 1861., »dnes, 15. ledna, byl pohřb Václava Hanky ...»

8. *Zlomek kázání*. (Maj. J. Schiebla.)

9. *Zlomek řeči o průmyslové škole*. (Maj. Hist. musea plzeňského.)

10. *List s posláním: Milému bratru Filipovi z Mar. Lázní dne 15. srpna 1855*, podepsaný Slepý bratr Josef v. r. (Maj. Hist. musea plzeňského.) Báseň ta zařazena Smetanou do Pomněnek.

11. *Zlomky příleži. veršů na listcích m. 8° nadepsané* Kukadlo české. (Maj. Hist. mus. plz.)

12. *List s písní k sv. Janu Nep.* (Maj. Hist. mus. plz.)

13. *List s posláním H. Karlíkovi při odchodu jeho z Plzně na faru do Úherce*. (Maj. Hist. mus. plz.)

14. *Památní listek z modlitebni knihy pí. Gläserové, neteře Smetanovy*.

15. *Zlomky rukopisů dějepisných a přírodovědeckých prací Smetanových* — vesměs tištěných. (V knih. klášt. Tep.)

16. *Psané přednášky J. Nejedlého*: »Literatura Česká Františka Smetany, posluchače bohomluweetwj, roku 1^{ho} 1822. 20 stran fol. (V knih. klášt. Tep.)

II. Rukou cizí.

17. *Osm sešitů m. 4° nadepsaných Pomněnky 4.—11.* psaných P. Hromadníkem. (Maj. J. Schiebla v Plzni.) Obsahují:

P. 4. Hádanky pro žáky z fysiky 1.—18. — Tlakoměr. — Kyvadlo. — Vidmo. — Váhy. — Magnet. — Pokání. — Motýl.

— Duše látky. — Blíženci. — Mária. — Voltova zkouška. — Nový rok 1855.

P. 5. Obležení Plzně r. 1434.

P. 6. Památce Fr. Petřiny. — Hádanka. — Soud. — Čtení z fysiky.

P. 7. Nový rok 1856. — Housenka. — Údání. — Pohyb. — Patron církve. — V úterý masopustní. — Loučení. — Fysika 1., 2. — Nočena. — Cizí děva. — Pohyb. — La bande noire.

P. 8. Nová hvězda. — Pařížské konference. — S uctivostí Velebnosti. — Strašidlo. — Pařížský mír. — Fysika 3. — Klín. — Šroub. — Duch přírody. — Koulelo se, koulelo.

P. 9. Duch přírody. — K slavnosti Abrahama P. V. Z. — K hrobu J. Kaj. Tyla. — Sen. — Vrabec. — Najada plachá. — Najada vzdělaná. — Lékař. — Polka. — Hádka.

P. 10. Hrdlička. — Fysika 4. — Hádanky 21.—23. — Zásluha. — Žel. — Pohřeb. — Česká beseda. — Luna. — Hroznotovo vidění.

P. 11. Památce milé přítelkyně M. E. — Děsný dub. — Chřestýš. — Vzor dokonalosti. — Vystěhovalec. — Slepý harfeník. — Katince. — St-ovi. — Loučení. — Rozhodná doba. — Na náhrobek Boženin. — P. Jos. Pelikánovi. — Vzkříšení.

18. List psaný nezn. rukou, obs. parafrasi písně *Kde domov můj?* s vlastnoručním podpisem »Smetana«.

19. *Sešit m. 4°* rukou P. Hromadníka psaný, obsahuje básně (ne všechny) 1. a 2. sešitu Pomněnek. (Maj. J. Schiebla.)

20. *Sedm listů m. 4°* opsaných J. Sponarem z opisů, které náležely Vacku-Kamenickému. Obsahují různé básně z Pomněnek, nového nic. (Maj. Hist. mus. plz.)

21. *Šestnáct listků m. 8°* opsaných neznámou rukou, obsahují básně z Pomněnek. (Maj. Hist. mus. plz.)

II.

Práce uveřejněné Smetanou.

1832:

Hlahol triumfu v okrese se světa. . . (Óda na císaře Františka I.) F. J. Smetana. Hlasý vlastenců 1832. Str. 31.

1834:

Říše tworstwa. Česká Wčela 1834. Str. 79. Článek je podepsán X; Michl, str. 169, jej přičítá Smetanovi; v rejstříku Č. W. není spisovatel uveden, ale v Jgm. Slovesnosti str. 305 až 307 jsou otištěny pod společným názvem Říše tworstwa dva články: 1. = článku z Č. W. a 2. jednající o tom, jak si lze představit soustavu sluneční a vesmír; tento článek je podepsán

jménem Smetanovým; první je označen jako otisk z Č. W. 1834; možno tedy, že i 1. čl. pochodí od Smetany.

O povětrnosti roku 1834. Od Fr. J. Smetany. Krok. Díl III. 1836 (vročení titul. listu), str. 181—207.

Obraz starého světa, to jest všeobecná politická historie prvotního věku, od počátku společnosti lidské až ku pádu západnj říše římské. Od Františka Josefa Smetany, kněze řádu prémonstrátského w Teplé, professora na ústawu filosofickém w Plzni. (Díl I.) W Praze, 1834. W knjžecj arcib. knihtisk., u Josefy Fetterlowé.

Posudek v Čas. pro kat. duch. 1834, str. 661—666, od V. Zahradníka.

Jiný posudek nepodepsaný v Čas. Čes. Mus. 1834. Str. 108 až 110. Dle rejstříku na rok 1827—1836, str. 405 jest tento posudek od Palackého.

Stručná zpráva od Chmelenského v Čas. Čes. Mus. 1835, str. 113 a zmínka pochvalná v České Wčele 1834, č. 22 od Karla Strnada.

Michl, str. 159, uvádí také kritiky: Kwartalnik v Krakowě, 1835. Tom. I, 385 a Gesch. und Staatsk. Wien, 1835, Nro. 64 od Wocela.

1835:

Divadelnj zpráva z Plzně. Příloha IIItj ku Kwětům z 29. ledna 1835, str. 52. Prolog uvedený Jgm. VI., 496^k není od Smetany, nýbrž od Sedláčka.

Zpráva o požáru věže hlav. chrámu z 6. února 1835. Kwěty 1835, str. 68.

Bog Fridricha Barbarossy s Milánskými. Dr. Fr. Jos. Smetana. Čas. Česk. Mus. 1835. Str. 141—152,

Fridrich Barbarossa. Otišt. v Jir. Anth. 212 a v Čelak. Mal. Výb., str. 582.

Kleopatra. Od J. Smetany. Čas. Česk. Mus. 1835. Str. 353 až 366.

Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cirkwni a státu? Od Dr. F. J. Smetany, professora v Plzni. Čas. pro kat. duch. 1835. Str. 247—260, 416—427.

Ozvěna citů bratrských při slavném ozdobenj Wojtěcha Sedláčka ... zlatým penjzem čestným roku 1835. W Praze. W knjž. arcib. kniht.

1836:

Pohled radostným, vlasti milá, okem! ... (Óda na císaře Ferdinanda V.) Podepsáno: Prof. Smetana, w Plzni. Hlasy duchowenstwa 1836. Str. 6—7, připojeno k Čas. pro katol. duch. 1836. Sv. 3.

Na památku Wogtěcha Sedláčka. Žalozpěv. — Nekrolog. (Datováno: W Plzni, dne 24. února 1836. F. J. Smetana.) Čas. pro kat. duch. 1836. I. 157—160.

1837:

Základové Hvězdoslowj, čili Astronomie. Od Františka Josefa Smetany, doktora filosofie, profesora fysiky na ústavu filosofickém w Plzni. (Se čtyřmi tabulemi obrazeů hvězdoslownjch.) W Plzni. Tisk a papjr od Reinera a Šmida. 1837. 8°, 189 stran.

(Cesta nebeská. — Mhavyiny. — Koule hvězdne. — Tvoření hvězd. Otišt. v Jir. Anth. 218.)

(Cesta nebeská. — Mhlavyiny. — Koule hvězdna. — Proměny hvězd. — Tvoření hvězd. — Velikost hvězd. Otištěno v Čelak. Mal. Výb., str. 588.)

Kritika od Tomička v České Wčele 1839, č. 15.

Zpráva o shromážděnj německých přirodozpytců w Praze 1837. Od F. J. Smetany. Čas. Česk. Mus. 1837, IV., 480—485.

1838:

Krásně wjtězný na čele hrdinském . . . (Óda na svob. pána Schrenka z Notzingu). Hlasowé duchowenstwa 1838. Str. XII. a XIII. Příloha k Čas. pro kat. duch. 1838, svaz. 4.

1839:

Kwetaucj aǵave. Kwěty 1839, str. 368. (Zpráva o kvetoucí agave ve sklennících hrab. Kašp. Sternberga na Březině.)

Taženj křížácká. Od roku 1093—1100. Od F. Jos. Smetany, kapitulara Tepelského, prof. fysiky a matematiky w Plzni. Čas. kat. duch. 1839, str. 78—96, str. 434—452 (pod nápisem Tahy křížácké) a 709—727; 1840, str. 318—331, a 1841, str. 51—61.

1840:

Něco z fysiky. Kwěty. 1840, str. 110/11. (Jgm. uvádí dvakráte, jednou omylem str. 120.)

Z Plzně, dne 13. zářj 1840. (Zpráva o návštěvě arcivévody Františka Karla v Plzni, dne 12. zářj 1840). Kwěty 1840, str. 312.

1841:

Zlomky z udalostj wěku střednjho. Od Fr. Jos. Smetany. 1. Obzor tehdegšjho swěta. 2. Státowé Germánštj. 3. Řjše Wandalská. 4. Řjše Ostrogothická. 5. Řjše Longobardská (Lombardie). 6. Řjše Burgundská. 7. Řjše Wizigothická. 8. Řjše Anglosaská. 9. Řjše Franská. Karel Weliký. 10. Wýchodnj cjsarštjw Řjmské neb Byzantinské. Justinian Weliký. Nástupcowé geho.

Wlastimil 1841. Djl druhý. Str. 228—247.

Otištěno znou v Jungmannově Slovesnosti 1845. Str. 263 až 278.

Pojato se změnami do Všeob. dějepisu občanského. Díl druhý, 1847. Str. 256 a násled.

Z části otištěno od J. Schiebla v Plz. Obz. 1901, 11. července.

Wytězství Čechů nad Tatary roku 1241 ku šestsetleté památce. Od Dr. F. J. Smetany, Teplského kapitulára, prof. fyziky v Plzni. Čas. kat. duch. 1841, str. 678—689.

1842:

Josefa Smetany, doktora filosofie, professora fysiky, upotř. matematiky, všeobecné přírodnj historie, přispjwagjejho a zbjiagjejho auda společnosti národnjho museum, dopisugjejho auda c. k. vlastenské hospodářské společnosti w Čechách a t. d. *Silozpyt čili Fysika*.

Nákladem českého museum. W Praze. W kommissj u Kronbergra i Řivnáče. 1842. (Nowočeská Biblioteka wydaw. nákl. česk. mus. čjs. II.) 8°. Str. VIII. a 435.

V Jgm. Slow. 1845, str. 325—330 jsou otištěny z Fysiky články o světle.

V Poslu z Budče 1849, str. 103 a násled., 117 a násled. otištěna jest částečně změněna a zkrácena hlava VII. Povětrohě ohnivě.

Pochvalná zmínka o fys. od Fr. Douchy v České Wčele 1841, č. 74, a 1842, č. 49.

Wrchy a doliny na luně (měsijci).

Mlhowiny (mlhowité hvězdy). J. S.

Wlastimil. 1842. Djl prwnj. Str. 181—2. (Str. výkl. dle Dr. Bremstera.)

1843:

Slowo o wychowáwánj mládeže české. Od Dra. F. J. Smetany, professora fysiky na libomudreckém ústawu Plzenském. Čas. pro kat. duch. 1843. Str. 685—705. Též jako zvláštní otisk r. 1844. Jgm. VI., 1268.

Otištěno znovu v Koledě r. 1877. Str. 360 a násled.

Pomůcka k národopisné mappě králowstwj Českého od F. J. Smetany. Čas. Česk. Mus. 1843. I. Str. 130—142.

Stručný posudek ve Vlastimilu 1842 (svazek třetí vyšel r. 1843). Str. 282 od Dr. Č.

Světlo zodiakálnj z gara 1843. (Zpráva z Plzně 26. br.) Kwěty 1843. Str. 99/100 a 104.

1845:

Krátká zpráva o počátku a osudu biskupství Litomyšlského. Dle rukopisu P. Roberta Keppla, kapitulára Tepelského, faráře ve Stodě, sestavil F. J. Smetana, doktor libomudrectwj, kapitulár Teplský, professor matematických studij v Plzni. Čas. kat. duch. 1845, str. 420—430.

Z Plzně. (Nekrolog J. Nep. Sýkory, učitele na hl. škole plzeňské.) Kwěty 1845, str. 435.

1846:

Josefa Frant. Smetany, kněze řádu praemonstratského w Teplé, professora na ústavu filosofickém w Plzni, *Wšeobecný dějepis občanský*. Díl první. Spisů musejních číslo XXV. W Praze. W kommissi u Kronbergra a Řivnáče. 1846. (Nowočeské Bibliotéky wydaw. nákl. česk. mus. č. VIII.) 8°. Str. X a 252.

Díl druhý 1847, strana 253—682. Díl třetí 1846 (!), strana 683—1152.

Díl první obsahuje »Starý svět« a třetí »Nový svět«

Alexandra z Humboldtů Kosmos. Sděluje F. J. Smetana. Čas. Čes. Mus. 1846. Str. 300—312, 433—451.

Nový svědek Plzeňský. Od Dr. Josefa Smetany, kapitulára Teplského, professora přírodoskumu a matematiky na libomudrském ústavu Plzeňském. Čas. katolického duchovenstva 1846, str. 553—566.

Píseň, kterouž řeholníci sv. Františka v Betlémě, v kapli Narození Páně, s nábožnými poutníky, hořící svíce držícími, jazykem latinským každého roku o vánocích zpívají. Přeložením Dra. Josefa Smetany, kapitulára Teplského a professora fysiky w Plzni. Čas. kat. duch. 1846, str. 719—720.

1847:

Nové pokroky silozpytné. Od Dr. J. F. Smetany. Čas. Čes. Mus. 1847, I., str. 603—608.

Z Plzně. (Zpráva o nálezu staroč. stříbr. mincí u Bušovic.) Kwěty 1847, str. 335.

Žalozpěv věrné Plzně nad hrobem Josefa Jungmanna. Kwěty. 1847, 2. prosince, str. 573.

1848:

List Květům, 28. března: »Která planeta vládne rokem 1848?« . . .

Krvavé nebe. Posel ode Mže 1848. Čís. 12. (Zpráva a výklad o »Odlesku severní záře«, 17. listopadu v Plzni pozorovaném.)

Alexandra z Humboldtů Kosmos. Díl druhý. Sděluje F. J. Smetana. Čas. Česk. Mus. 1848, str. 138—149, 353—365, 469—484.

Stejně oprávnění obou národností w Čechách. Posel ode Mže. 1848, č. 2., 18. října.

1849:

Báčky. 1. Swjčka a ffwábi. 2. Orel a holubice. Posel ode Mže. 1849, č. 13., 17. února.

1852:

Počátkové silozpytu čili fysiky pro nižší gymnasia a reálky. Od Dr. F. J. Smetany. V Praze. Nákladem kněhkupectví J. G. Calve. 1852. 8°, stran 268.

Dr. Fr. Močník: *Nauka o arithmetice pro nižší gymnasia.* Oddíl II. pro III. a IV. tř. Přeložil Dr. F. J. Smetana. Praha. Calve 1852.

1853:

Zkamenělé stromy v okolí Plzenském. Živa. Roč. I. 1853. sv. 189—190.

1857:

Básně: Hazardní hra. — Hvězdář. Lumír 1857. str. 957. v č. z 1. října. Ukázka z chystané sbírky »Dumky slepého pěvce.

1859.

Z čeho jsou komety? Živa 1859, str. 192/3.

1860:

Aequatoriální projekce. Aequinoctium. Aldebaran. Almagest. Anorthoskop. Argand. Atmosferický. Batterie elektrická. galvanická a magnetická. Blesk. Bouřka. Brejle. Calorimeter. Cyanometer. Čočka optická. Články Smetanovy v R. N. Slovníku díl I. a II. označené Sa.

III.

Spisy nedochované, pochybné a spisy mylně Smetanovi přiřítané.

a) »Životopis J. J. Marka.« Psal Smetana podle Ott. Nauč. Slovn. čl. J. J. Marek. Nedochovalo se ani řádky z něho.

b) »Počtářství.« Bylo dle Tieftrunkových dějin Matice české str. 174 určeno pro Počátky všennaučené a Kunešem schváleno (r. 1852). Nedochovalo se — rkpisy vydány spis. dr. Čuproví.

c) »Přísná spravedlnost beje Tuniského.« (Překlad z Alex. Dumasa.) Přel. Jos. S. Kwěty 1847, str. 462—3.

d) »Laučení.« Kwěty 1838, str. 175. Jgm. VI., 496^k přiřítá Smetanovi, ale v Kwětech pod básní i v rejstříku podepsán je Josef Srenka.

e) »Saubog. Pravdivá příhoda od Dr. J. S.« Na konci podpis »... ska.« Historka z Mariánských Lázní, snad dle vypravování Smetanova? Kwěty 1842, str. 214.

f) »Známky dávné vzdělanosti národů.« Článek tento, na který se táže Vinařický v listu k Čelakovskému 7. dubna 1834, sepsal-li jej Smetana, jest od Tomíčka.

g) »Úvodní báseň k Hlasateli ode Mže«, časopisu, který měl býti vydáván v Plzni r. 1862! Přiřítati tuto naprosto nesmetanovskou »báseň« Smetanovi (jak se děje v N. Plz. Nov. 1891, č. 23, z 21./III.), jest hrubý omyl, stejně jako tvrzení, že Smetana »se chystal býti horlivým spolupracovníkem« onoho časopisu. (Smetana zemřel 18. února 1861.)

IV.

Práce tištěné po roce 1861 z pozůstalosti Smetanovy.*Ze zápisů. (Rkp. pozůst. č. 3.)*

Professoru Srezněwskému . . . do denníku.
Laokoon. Nár. Listy 1901, 22./III.
Z počátku roku 1843. Čas 1897, bell. příl., str. 93; Věstník prof. 1903.
O zněmčování Čechů. Čas 1897, bell. příl., str. 93; Věstník prof. 1903.
Kde jest nebe? Čas 1897, bell. příl., str. 92.
Známe ale my Čechové (z části). Schwarz, Žvt. J. F. S. Předn. 1874, str. 6.
Chybyli jste, Němci . . . Věstník prof. 1903.
Opět mi trhá uši protivný brekot . . . Věstník prof. 1903.
Známe ale my, Čechové . . . Věstník prof. 1903.

Ze zápisů od roku 1847. (Rkp. pozůst. č. 4.)

Návrh (k oslavě pam. zal. univ.), z části. Schwarz, str. 8; Věstník prof. 1903.
Zpráva měsíčana o zemi (uveřejněno pod názvem Plzeňský předchůdce p. Broučkův). Nár. Plz. Nov. 1891, č. 102.
Mucha (z části). Schwarz, str. 13, Rod. kron. 1864 sv. 5., str. 11.
Dne 11. března 1851 . . . (z části). Schwarz, str. 14.
Když jsem před osmi lety . . . (z části). Schwarz, str. 9; Věstník prof. 1903.
Racker, wollt ihr ewig leben? Věstník prof. 1903.

Z Pomněnek. (Rkp. pozůst. č. 6.)

Mongolské obrázky. I. Radbuza 1867, 2./I.
Mongolské obrázky. II. Radbuza 1867, 5. I.
Laokoon. Nár. Listy, 1901, 22./III.; Věstník prof. 1903.
Zvěřinec. Nové Plz. Nov. 1891, č. 102.
Co jest člověk? Rod. kron. 1864, sv. 5., str. 11. N. Plz. N. 1889, č. 26.
Památce otce mého. N. Plz. N. 1889, č. 2.

Slavíci a vrabci. Radbuza 1867, 12./I.

Předlitavská krása. Radbuza 1867, 12./I.

Augsburkyně. Nár. Listy 1901, 22./III.

Otáčení země. Radbuza 1867, 5. I.

Z Pomněnek. (Rkp. pozůst. č. 17.)

Obležení Plzně r. 1434. N. Plz. N. 1889, č. 23, 24.

Housenka. N. Plz. N. 1889, č. 42.

Patron. N. Plz. N. 1889, č. 41, Čas 1897, bell. příl., str. 57.

La bande noire. Čas 1897, bell. příl., str. 67.

Nová hvězda. Čas 1897, bell. příl., str. 79.

Hádka. N. Plz. N. 1891, č. 102.

Česká beseda. N. Plz. N. 1890, č. 70, 71, 73.

Děsný dub. N. Plz. N. 1890, č. 31.

Vystěhovalec. N. Plz. N. 1890, č. 33.

Slepý harfeník. N. Plz. N. 1890, č. 34.

Rozhodná doba. N. Plz. N. 1890, č. 36.

Vzkříšení. N. Plz. N. 1890, č. 36.

Poslední báseň Smetanova: Hruza, mrtvola se zdvihá...

Uvěř. v žvt. Smetan., Koleda VI., str. 138.

O české výslovnosti.

I.

Den böhmiske Udtale.

Podává A. Kraus.

V 11. svazku 3. řady Nordisk Tidsskrift for Filologi na str. 108—125 jedná o české výslovnosti dr. Holger Pedersen, nedávno jmenovaný professor slovanské filologie při universitě kodaňské. Pedersen meškal v Praze v létě 1902 a studoval češtinu jednak pomocí vzdělaných rádců (hlavně dr. H. Jarníka), jednak »na ulicích, hřištích a v posluchárnách universitních, kterých velkou měrou zneužíval k účelu svému«. Mnohé věci v pojednání jeho jsou známy a shodují se s tím, čemu se u nás učí; vždyť článek má prospěti také těm, kteří se prakticky učí češtině, a Pedersen sám jí učil letos po oba semestry na universitě. Ale článek obsahuje i leccos odchýlného od přijatých u nás názorů, což bude zajímavě poznati, poněvadž ucho cizincovo, pojímající jazyk cizí méně předpojatě, bývá pokládáno za spolehlivějšího soudce než domácí. Nezapomeňme však, že Pedersen se učil nejen výslovnosti, nýbrž praktické češtině vůbec, že tedy měl jistě obtíže pochopiti látku jazykovou a že látka ta přirozeně byla obmezenější než u badatele domácího.

Po úvodě jedná § 2. o přízvuku a tónu. Přízvuk slova leží na první slabice, také na předložce, a na *ne-*; zdali také *tak* přejímá vžd y přízvuk následujícího přídavného jména (tāk živým), je Pedersenovi právem pochybno.*) Překvapující je věta: Přízvučná slabika má jen slabou převahu nad slabikami ostatními.

Vedlejší přízvuk prý podle domácích grammatiků leží na slabikách lichých (srv. Mikkola, Betonung und Quantität in den westslavischen Sprachen, str. 34). I ta věta překvapuje; nehledě k tomu, že při slovích čtyřslabičných Gebauer i Král připouštějí výjimky, o slovích pětislabičných učí tito domácí grammatikové, že vedlejší přízvuk spočívá na slabice čtvrté (srv. o tom Král, Listy filologické XXV, 26; o síle českého přízvuku tamtéž, str. 20; o relativnosti stanovených sil přízvuku vůbec, kterou lze vysvětliti mnohé neshody pozorovatelů, tamtéž, str. 22).

Pedersen kloní se k mínění Gauthiotovu a Vendryesovu, ba zdá se mu, že silný důraz na druhé slabice je normální. Důraz spočívá prý na třetí slabice jen tehdy, je-li první dlouhá přirozeně nebo posicí, a na druhé slabice, má-li tato dlouhou samohlásku a není-li poslední slabikou slova. Tedy mimo příklady Gauthiotovy stanoví P. ještě typ *kou štíček*, *říká me*. Třetí slabika ještě v tom případě má přízvuk vedlejší, je-li přirozeně dlouhá a není při tom slabikou poslední, tedy *Zu ba té ho*, ale *Zu ba tý*. Také v slovích o třech krátkých samohláskách P. míní, že slyšel důraz na druhé slabice v *ulice* (ne však v *patrno*). Ve slovích jako *babička*, zvláště ve spojení *stará babička*, je prý důraz vedlejší cizinci zřejmější než hlavní. Zde prý snad působí i zvýšení hlasu. Pedersen se tu dovolává Krále, který (L. fil. XXI, str. 12) tvrdil, že »Počátkové« se mýlili, čtouce *opravdu*, *necitíš* (○_┐, ○_┐); neuměliť rozeznati sesílení hlasu a zvýšení hlasu. Ale moderní fonetik by právě tím měl býti upozorněn a měl by přesně rozeznávat, slyší-li skutečně důraz či zvýšení hlasu. Král také ne tvrdil na uvedeném místě, že by vždycky druhá slabika měla hudební tón nejvyšší, nýbrž řekl to jen o uvedených dvou slovích (o přízvuku melodickém srv. též Král, L. fil. XXV, 19). Pedersen snaží se stanovití zákony přízvuku hudebního; spočíváť prý nejvyšší tón na druhé slabice v *ulice*, ale nikoli v *silnice*, *mluvnice*, druhá slabika je nejvyšší v *Zubatý*, ale nikoli v *Zubatého*. Tón hudební tedy prý zdá se splývatí s vedlejším přízvukem, jak jej stanovil Pedersen, což je asi sotva správné. Lidová řeč má podle Pedersena silnější hudební tón než spisovná.

§ 3. jedná o kvantitě, o jejím označení, o rozporech mezi písmem a výslovností (*meno* m. *jméno*, *kníha*, *kněh* m. *kniha*, *knih*); autor slyšel prý v zavřené slabice *nevím*, *nam*.

*) Příklady tohoto úkazu, že důrazem pošinuje se někdy přízvuk slovný, je-li důrazné slovo jednoslabičné, uvedl Král v Listech fil. XXV, str. 38 n.

Výslovnost *nevím* je asi všeobecně známá, naproti tomu sotva lze přiznati, že P. skutečně mohl slyšeti *nam*. Zde jeví se patrně rozdíl mezi tím, co slyšíme my, slyšíce délku, a co slyší cizinec, kt rý v duchu objektivně měří čas, potřebný k vyslovení. Možná, že *nám*, které Pedersen slyšel, bylo krátké, ale bezpečně se asi nevyslovovalo jako *kam*, *tam*. A v tomto rozličném vyslovování, které Král naznačil jako rozdíl legato *nám* a staccato *kam* (proč volil tyto výrazy, neposuzuji, nejsa hudebně vzdělán), české ucho s yší rozdíl mezi slabikou dlouhou a krátkou. *) Pedersen toho nevyčítal, aniž prostudovat základní článek Králův v L. fil. XX, 257—290, jak vysvětluje z jeho slov o této důležité věci: »Král praví v L. fil. XXV, 13, že dlouhé samohlásky, i když se poněkud zkrátí, také nadále zůstanou rozdílny od krátkých; rozdíl by pak byl 'legato — staccato'. Tím se míní asi jenom, že dlouhé samohlásky i v tom případě zůstanou o něco delší než krátké. Rozdíl ve způsobu, jak se přechází od samohlásky k souhlásce následující, je tu sotva; také po krátkých samohláskách je tu 'volné připojení' (Jespersen, Fonetik § 410; »schwachgeschnittener Accent«, Sievers), na př. *a-no*.«

Že by byl rozdíl v přechodu od samohlásky k souhlásce, Král ovšem netvrdil; zdá se, že Pedersen hledal za slovem »staccato« něco podobného jako je dánský »Stødtone«, přerývaný přízvuk, který se zakládá na přerývání dechu po samohlásce, a, rozumí se, nic takového v jazyku českém neslyšel.

Časoměrné veršování P. zahrnuje a cituje s oprávněným udivením překlad »Krále Sionského« od Krásnohorské. Při předčítání proměnil se rytmus časoměrný v rytmus důrazový. Ale dodává: »Zcela jiná otázka jest, zda Král má pravdu, pokládaje latinskou časomíru za stejně umělou jako českou«, z čehož vidíme, že mezi skandinávskými filology klassickými dosud neproniklo přesvědčení o přízvučnosti nejstarší prosodie latinské, jak dosvědčí také má zpráva o šestém sjezdě filologů skandinávských, o které pracuji. **)

Že jazyk český nemá citu pro délku posiční, je prý asi ve spojení s okolností, že nezná délky souhlásek na rozdíl od polštiny a ruštiny; slova jako *ssutina*, *ssáti*, *měkký*, *Anna*, *panna* vyslovují se s krátkými *s*, *k*, *n*. V buďte (buť-te) stýkají se dvě pro český cit rozličné souhlásky.

§§ 4.—8. jednají o jakosti samohlásek, jež se přirovnávají k dánským a popisují se podle Jespersenovy fonetiky. Pro ty, kdož chtějí čísti dánsky, připojuji Pedersenova přirovnání. *a* a *á* je

*) Rozdíl tento (legato — staccato) při výslovnosti dlouhých a krátkých samohlásek učinil přede mnou již O. Hostinský (v. mé články »O prosodii české«, L. fil. XXIII, 1896, str. 243 n.). J. K.

**) Měla-li latina přízvuk expiratorní — jako že měla —, nemohla nikdy přirozenou cestou dospěti k prosodii, která tohoto přízvuku nehleděla. J. K.

normální *a*; *o* je méně otevřené než v dánském *godt*, dlouhé *ó* je zavřenější než *å* v *gåde*; *u* je jako dánské v *kulde*, *e* a *é* je dánské *æ*, ale jest i výslovnost užší; *i* a *í* je zavřené; dvojího *i* jako Dolanský Pedersen patrně neslyšel. Poslední část dvojhlásek *ou* a *aj*, *ej* je čisté *u*, *i*.

§ 9. mluví o sonantech nesamohláskových, zvláště o *r*, *l*, jež »ani v pověstné ukázce *strč prst skrz krk* nepůsobí cizinci nijakých obtíží«; kladé se důraz na to, že jsou krátké, kdežto u fonetiků někdy vládne chybná zásada, že samohlásková souhláska je vždy dlouhá. Velmi dobrá jsou pozorování o souhláskách němých.

§ 10. Podnebnost. Palatalisace se buď ztratila jako při *s*, *š*, anebo přešla v rozdíl zcela odchylný od původního (*pj*, *mň*, *ř*): označení »Mouillering« by se nanejvýše hodilo na *t*, *d*, *n*, ale ani tu se nehodí. České *ť*, *ď*, *ň* nejsou totožny s ruskými; ruské jsou, co Jespersen v § 310 nazývá »palatalisované«, kdežto české jsou palatální, jejich místo artikulační se poněkud posunulo. Cizinec snadno pojme *ť*, *ď* za palatální *k*, *g*; i *ň* má totéž místo artikulační, ale jsou to přece palatální *d*, *t*, *n*.

Před *ň* se prý *d* nebo *t* stane palatálním nebo snad jen palatalisovaným: *jedním*, *obchodník*, *četník*.

Při *p*, *b*, *v*, *m* čteme: »Ve svých »Pravidlech« ministerstvem schválených Gebauer chce psáti *upiatý* atd., což nesmířitelně odporuje rozvržení značek *i* a *j* v moderním pravopise.«

§ 11. Hlasy sonorní jsou *u*, *í*, *r*, *l* a nosovky, a žádná z nich nevyskytá se temná; ve *snaha*, *kmen* nosovka je jasná; *j* před *i* dělalo někdy dojem *h* nebo zdálo se mizeti; *l* jsou podnes dvě: palatalisované a normální, první, totožné s ruským palatalisovaným *l*, vyskytá se jen před *n*: *volno*, *vlna*, *plný*, jak Pedersen zřetelně slyšel od dra H. Jarníka a jistého seminaristy. Závěr při *n* je ráznější než v dánštině; proto snad Čechové nemohou přejíti od *n* k *s*, aniž je slyšeti výbuch, a *s* přechází v *c*: *lončýj*, *jenč*. Tato pozorování budou bezpečně fonetikům zvláště zajímavá, ale musili by vyšetřiti, byla-li to skutečně výslovnost nedialektická, co Pedersen slyšel. Skupiny *ns*, *nš* dovede každý Čech vysloviti čisté a jasně bez přechodu *s* a *š* v *c* a *č*.

§ 12. Jasnost a temnost souhlásek nesonorních. Předložky *k*, *s*, *v*, *z* vyslovují se jako *k*, *f*, *s* před temnými nesonorními souhláskami, a jako *g*, *v*, *z* před jasnými nesonorními souhláskami. Před slovy, samohláskou začínajícími, jsou odděleny od samohlásky zdánlivou přestávkou, vyplněnou uzavřením hlasivek (toto uzavření označuje Jespersen ve své »Fonetik« značkou ϵO ; »fester Einsatz« podle Sieverse), tedy *f' ohni*, *s' oka*, *k' oku*. Jelikož ϵO lze pokládati za temnou explosivu, je zcela v pořádku, že *k*, *v*, *z* před touto artikulací se vyslovují jako před jinými temnými, tedy *k*, *f*, *s*. Brochův výraz Arch. f. slav. Ph. XVIII,

314), že *v, s, z, k* tvoří slabiku pro sebe, není správný. Proč by se přestávka, vyvolaná etymologickým vědomím, nejevila též před *m, n, ň, r, l, v, j*? Že čeština opravdu zná *εO*, Pedersen soudí také z článku Černého (L. fil. XXIX, 246), ale není oblíbená, jak ukazuje vsouvání *v* před *o* (voko). I po samohláске se prý může *εO* vyskytnouti, jako v *kominice ne*, kde *ne* se vyslovuje tak rázně, že se rýmuje s *flek*.*) Jen je-li ta assonance *flek: neεO* skutečně úmyslná? Vynechání *εO* je možné v slavnostní (lépe snad řečeno v dialektické) výslovnosti.

§ 13. Nesonorní souhlásky. Obšírné poučení o sykavkách. Co do *ř* Pedersen dospěl k týmž názorům, jaké pak shledal v článku Dolanského (Věstník č. prof. 1901, 243—251). Přejed od *r* k *ž*, jako v našem *ř*, vyskytá se též v irských dialektech; v skotské gaelštině prý popsán zvuk tak, že bys vzpomenu na *ř*; posléze v umbričtině byla hláska, vzniklá z *d*, která v národní abecedě měla značku vlastní, ale v latinské se psala *rs* nebo *s*.

§ 14. stručně jedná o skupinách souhlásek; v *ctnost* a *šťastný* *t* je němé, a *čtyři* vyslovuje lid s *š*, naproti tomu *čtu* s *č* a *lepší* místo *lepší*; kdežto *c = ts*, *č* nelze popsat jako *t + š*, nýbrž, akusticky mluveno, jako *t + š* (obsahující *i*).

Že Holger Pedersen, nehledě ku případům, které jsem vytkl, je velmi dobře obeznámen s českým hláskoslovím a že o něm podává správné a vhodné poučení, poznamenávám obecně. Prof. Pedersen v řadě badatelův o českém jazyku bude zajisté velmi vítán.

Drobnůstky grammatické.

Píše J. Polívka.

I. Imperfekt v dialektě Nišském

vyznamenává se některými zvláštnostmi. Podobné tvary byly sice také nedávno zpozorovány ojediněle v jednom dialektě západo-bulharském, ale že se vyskytují ještě na půdě království Srbského, nebylo dosud známo, ani autorovi onoho dialektologického pojednání bulharského. Zvláštní tyto novotvary imperfektní mají, tuším, také interest pro všeobecnější jazykozpyt, a proto budiž na ně upozorněno.

*) »Kominík má flek, kominice ne!« — Toto rázně vyslovené *ne* s explosivním pazvukem po *e* jest zároveň makavým dokladem mimořádně silného »staccata« při vyslovování krátkých samohlásek českých.

Dialekt nižský mohli jsme poznati ze dvou povídek, které byly nedávno tiskem vydány. Jsou to:

1. Ивкова слава. Приповетка. Написао Стеван Сремац. Српска књижевна задруга књ. 55. У Београду 1899.

2. Бул-Марикина приказња. Приповетка. Написала Јелена Јов. Димитријевића. У Београду 1901.

У првом списе подává се úвoдeм кратиѝký nárys тоhоto диалекту а додаткeм словниѝек мiстних слов. В другом јест дle úсудку зналeѝ vystižen ráz диалекту мnohem lépe а вѝрнѝji.

З тѝchто двoу кнiжек ѝерпали јсme материал. Прvни ознaѝујeмe Ivk., другоу Dim. Јинѝho материалу немиli јсme по руce. Прiмý, з úст лиdу записанý материал диалектологiѝký а фолклористиѝký небуl по руce, небуl подлe мýх вѝдомостi вѝбeс јeштѝ увeрѝжнѝн.

Тvару imperf. в тоmто диалектѝ уѝживанѝ јсoу зајимавѝ тiм, ѝе пријалу оsobнi коncовкy praesentni. Зáкладeм новотварѝ буl тvар 3. os. sg. плетeшѝ, глeдaшѝ, а к тоmуто тvару пријатa в 1. os. sg. коncовка -m, в 1. os. pl. коncовка -mo, а в 3. os. pl. коncовка -ju.

Mimo praesentni kmeny на -a má imperfekt.kmeny вeсмѝс е, сteјнѝ јак в диалектeх зáпадoбулхарскýх. Увeдeмe доклады:

1. sg. имашем Ivk. 107, 108, 148, требашем Ivk. 164, некашeм Dim. 39, глeдaшeм Dim. 17, лeгaшeм Dim. 73, сирашeм Dim. 100 — плетeшeм Dim. 11, идeшeм Dim. 96, пијeшeм Ivk. 108, кријeшeм Dim. 86, шијeшeм Dim. 11, цијeшeм Dim. 12, 21, сeдeшeм Dim. 98, мислeшeм Ivk. 159, 167, Dim. 16, 45, мрзeшeм Dim. 65, носeшeм Dim. 39, рабoтeшeм Dim. 65, одeшeм Dim. 73, збoрeшeм Dim. 73; пaзeшeм Ivk. 122, волeшeм Ivk. 122. — некачeшeм Dim. 11, плачeшeм Dim. 83, казујeшeм Dim. 73. — бeшeм Dim. 17. Подлe praes. тvару утvорѝно јeст impf. сиијeшeм Dim. 73. Дlе пијeшeм, шијeшeм утvорѝно impf. сиијeшeм Dim. 73. — Могашeм Ivk. 118, в srb. јeст вѝбeс oбvуѝký тvар мoгaх-мoгaшe. Вeдлe тeшeм Ivk. 118, 168 вьскyтујe сe тѝж тvар тeјaшeм Ivk. 107 а под. 3. sg. мислeјaшe Ivk. 148, ктeрѝжто тvару јсoу ѝастѝ в srb. сјeдијaх аneb сјeдeах.

1. os. pl. игpaшeмo Dim. 14, имашeмo Dim. 20, слyшaшeмo Dim. 92, идeшeмo Dim. 25, сeдeшeмo Dim. 99, пoстeшeмo Dim. 69, слyжeшeмo Dim. 27, 30.

3. os. plur. пpaвeшeјy Dim. 93, јeрбo тгa бpoјeшeјy пapѝ штo сy прeкo нeдeљy прeпaзaрилi ib. 12. Јa сгa кaзујeм кaкo слyжeшeјy Свeти чoрбaцијe ib. 29, рyжeшeјy ib. 86, зaoдeшeјy ib. 86, мoј Сoтиpaћ, мoдрooк, с црнe трeпкe, дyгaчкe, гyстe, штo прилчeшeјy нa зaмршeн ибришим ib. 101.

Подoбнѝ тvару зпoзoрoвал нeдáвнo St. Mladenov в диалектѝ oсaдy Novo-Selo в oкр. Vidinském (Кѝмъ вѝпрoсa зa eзика

и националната принадлежност на Ново-Село [Видинско] Сбмн. XVIII, I. отд., 471—506). Foneticky se ovšem tvary tyto liší, nepřízvukované hlásky klesají tu v pahlas ѣ, ale jinak jsou to tvary zcela shodné:

1. sg. бѣшѣм, глѣдѣшѣм i t. d., 3. pl. бѣшѣу, глѣдѣшѣу. Spisovatel uvádí také tvary pro 2. sg.: бѣшѣш, глѣдѣшѣш, 2. pl. бѣшѣтъ, глѣдѣшѣте, kteréž jsme v našich textech neshledali, ale které ovšem můžeme plným právem také v dialektě níšském předpokládati: 2. sg. бешеш, гледашеш, 2. pl. бешете, гледашете. Podřečí novoselské náleží celkem do dialektické skupiny berkovsko-belgradčické na severozápadních hranicích srbsko-bulharských. Zvláštní onen novotvar imperf. se ale v této skupině nevyskytuje (op. c. p. 497). Těžko jest nicméně předpokládati, že by se v těchto dvou podřečích, v níšském a novoselském, byl samostatně tento novotvar vyvinul. Doufejme, že při důkladnějších studiích dialektů těchto v sousedních krajích jak v Bulharsku tak v Srbsku na četnějších místech se doloží.

Jinde byla koncovka praesentní připojena také k aoristu: ku př. v dial. kirečkojském i jiných jihomakedonských (Книжици за прочитъ II, 1899, str. 47, Rad sv. 145, str. 145) zní 2. os. sg. aor. дигнаѣш, дойдѣш.

II. Koncovka 3. os. plur. praes. -du.

Od XIV. a XV. stol. pronikají v dialektech srbsko-chorvatských tvary 3. os. pl. praes. dadu, vidu (povidu), jidu, Daničić, Историја облика 292 sl. Dodáme doklady ze západních hlaholici i latinkou psaných listin, jichž Daničić nepoužil: dadu Act. Croat. č. 188; dod. str. 326 č. 31; prodadu ib. str. 61, č. 37; vidu ib. str. 61, č. 37; zapow yd w ib. str. 291, č. 306.

Toto dadu proti steslov. **дадѣтъ**, za které se někdy vyskytuje též náležité dade, jako v evangelistáři Ranjinově, srv. Jagić, Das Leben der Wurzel dē, str. 70, pod. u Hektoroviće dade, zapovide, jest tak jak steslov. **сѣтъ**, jsou proti ***сѣтъ**, z indoevropského *s-é-nti, Brugmann, Grundriss II, 2, str. 886, 1360, kteréž předpokládá vyskytující se nyní v makedonských dialektech **сѣт**, ku př. v dialektě Prilepském srv. Oblak Maced. St. 112. Lavrov, Обзоръ болг. 201; srv. part. praes. act. **сѣ** vyskytující se (vedle pravidelného **сѣ**, gen. **сѣшта**, a též **сѣи** Mar. Jo. 6, 46; As. Jo. 3, 31; Euchol. 73, 8), v mladších textech jako Srečk. ev. v Starinách XXIX, 128. Dokonce i bez koncovky **ѣтъ** v Prilepu: куче, маче, теле, ѣагѣ, рипче, врапче и дете — сѣте се мѣли, дека се мѣли. Сб. мин. IV, odd. 3, str. 221. за и тѣи да бидат големи царцѣи лугѣ, како што се мажите ib. XVI—XVII Матер. 305. Srv. Matov, За историјата на новобългарска граматика v 8. výročním programu Solunského bulh. gymnasia 1889, str. 26. Týž tvar vyskytuje se

těž ve Veleském dialektě останаа голи сиромаси, не се за нигдека. Сб. мин. V, odd. 3, str. 171. позна, оти се неините синови ib. 172.

Podle tohoto tvaru *dadu*, *ijedu* (*jidu*) přetvořilo se celé *praesens*: 1. sg. *dadem*, *jedem* atd., i dále pak ujala se koncovka *-du* v 3. os. pl. celé řady sloves, podle toho pak tvaru *praesentního* tvořily se namnoze také imperfekt i aorist. V 2. pol. XVI. v. utvořilo a ujalo se *znadu*; z konce XVII. v. uvádí Daničić, op. c., ještě *smidu*, ale ten vyskytuje se již o století dříve, čte se v jedné listině z r. 1591—2, *Starine* X, 151. Jagić uvedl v připomenutém spise řadu podobných novotvarů ze starší literatury jakož i z dnešních dialektů na str. 70 sl.

Zde budiž mi dovoleno doplniti udaje Jagićovy především z dnešních dialektů.

Do spisovného jazyka srbského pronikly tyto novotvary celkem měrou skrovnou. Tak jsem našel ku př. v románě Jak. Ignatoviće, Милан Наранџић (Београд 1901): да се узмеду 188, хоћеду 91, 401, ухтеду 345, шта нећеду доћи 403, упутићеду 69, добићеду 85, остаћеду 110, tedy vesměs téměř ve futuru, aby se jasněji označil tvar 3. os. pl. Mimo to ještě jsme tam čtli: оду у цркву, венчаду се, па чекају ручак 249, воледу 319, смеду 326, 392, ваљаду 348. Řídčeji v řeči vázané: веруједу Певанија Змај Јована Јовановића (1882), str. 556.

Veskrze opanovala koncovka *-du* v 3. os. pl. v dialektě Karlovackém (Strohal, Hrv. nar. pripov. II). U sloves s *praes.* kmenem *-i*: *bacidu* 79, *probudidu* 87, 88, *prebrojidu* 46, *začudidu* se 106, *aivanidu* 10, 29, 80, *drčidu* 79, *dođrčidu* 114, *govoridu* 68, 80, *dogovoridu* se 40, 109, *odgovoridu* 23, 29, *pograbidu* se 112, *javidu* (se) 88, 95, *prekrižidu* se 11, *doletidu* 21, *ulovidu* 72, *lubidu* 68, *nosidu* 90, *pazidu* 83, *zapazidu* 99, *napravidu* 46, *sprijatelidu* 93, *prosidu* 29, 40, 93, *oprostidu* 21, 43, *pružidu* 90, *pustidu* 22, *naputidu* 21, 22, 102, *naredidu* 83, 94, *skočidu* 79, 96, *oslobodidu* 94, *spremidu* 22, *ostavidu* 88, *prestrašidu* se 40, *svadidu* se 80, *šalidu* se 106, *naškodidu* 76, 77, *otvoridu* 92, 123, *stvoridu* se 55, *zatvoridu* 39, 88, 111, *potvrdidu* 132, *izvaidu* 46, 126, *velidu* 22, 23, 40, 79, *vididu* 40, 61, 65, 79, 87, 99, 110, 115, 117, 126, 128, *visidu* 112, *vodidu* 102, *vozidu* 63, 78, 96, 115, *vrnidu* se 52, 89, *povrnidu* se 40, *značidu* 23, *žividu* 46; — *bižidu* 72, *držidu* 103, *kričidu* 23. Taktéž vrata se otipridu 126, *smidu* 42. Analogií těchto sloves: *ubidu* 98 m. ubiju. *Praes.* kmen *-a*: *zabavladu* se 66, *deladu* 37, 130, *podrapadu* 72, *gledadu* 86, 112, 126, *pogledadu* 93, *razgovaradu* 130, *jimadu* 43, 132, *imadu* 75, *iskopadu* 90, *zakopadu* 90, *moradu* 68, 93,

111, 131, obečadu 113, padadu 64, dopeladu 20, otpe-ladu 26, 39, 94, 106, 107, zapeladu 37, pevalu 103, pitadu 20, 76, upitadu 88, 98, pripovidadu 79, prav-dadu se 23, puščadu 39, narihtadu 88, rivadu se 102, slušadu 40, 37, rastajadu se 76, tancadu 103, otiradu 98, trebadu 42, obaziradu se 79. Ojedinělé jest: kaj se onak duhi otpravljaju 84.

Praes. kmen'-o, -jo: zberedu se 79, pobignedu 40, budedu u pomoći 23, ale tvoři-li se futurum: budu cvale 105, aneb jiný analogický tvar: budeju cvale 105, kako budeju sad imali mir 112. — cvatedu 105, čujedu 40, 79, 103, 117, dignedu 114, razderedu 72, počnedu 126, ale hojněji poč vlivem sloves od im-, jak vřbec bývá v dialektch chrvatských i srbských: počmedu 40, 112, 117, pričmedu 55, 56, 87, 96, 102. — idedu 20, 57, 64, 78, 106, 109, 110, 117, 126, dojdedu 43, 72, 75, 78, 109, 112, 126, najdedu 126, projdedu 88, 89, prodedu 80, razidedu se 86, zajdedu 55. Vedle toho vyskytuje se dosti hojně také pravidelný tvar: da idu s nimi 87, nek idu van 103, dojdu 39, 94, 102, 106, 131, projdu 94, 99, zajdu 56. Od kořene im-: zamedu 42, 78. — legnedu 46, metnedu 46. Od kořene mog: pomoredu 76, nemredu 23, 95. — odnesedu 79, operedu se 93, napijedu 46, opo-mentedu 103, otpredu dva vrata 112, řečedu 52, 79, 88, 102, sednedu 46, 107, stanedu 70, postanedu 19, 56, sasta-nedu se 37, stritnedu 40, potegnedu 51, dovededu 135, izvezedu 115, izvučedu 65, 79, zovedu 28, 102. — pred-bacujedu 107, očekujedu 115. — jišćedu 110, kažedu 21, 23, 37, 111, kupledu se 21, izlupedu 96, oštepedu 94, 98, napišedu 23, plačedu 117, doskačedu 87, vičedu 23.

Těž od km. chřtě: kako ga čedu mučit 26, da čedu saku noć pojt 40, da čedu mu su robu nazad donest 40, da čedu one svojim mužam ogajn skrit. 99, da ne čedu nigdar svojega diteta vidit 49; ak čedu nek padadu i vrata 64, pogubit čedu te 43, tedy i když má význam samostatný i když tvoří futurum.

Těž od praes. kmene bezesponného: najidedu se lipo 46. Tytéž tvary vyskytují se dále ještě v dialektě městýse Vrbovsko (Strohal, op. c. II).

a) divanidu se 242, govōridu 250, sahranidu 262, nahrupidu 273, falidu 259, kanidu 253, nakupidu 259, namestidu 250, misliđu 250, 251, nosidu 257, opazidu 250, 259, prosidu 245, pustidu 267, spustidu 240, 243, razselidu se 251, potvrdidu se 243, velidu 245, 249, 254, 269, vididu 259, visidu 259. — bizidu 251, ležidu 259.

b) pogledadu 259, moradu 258, pravdadu se 251, slušadu 257.

c) čujedu 259, 273, ne moredu 253, odsičedu 259, stignedu 245, stanedu 244, 251, sastanedu 239, navr-

nedu se 262, povrnedu se 251, oblečedu 259, svučedu 259, izvučedu 267, povučedu 267, odvučedu 267, idedu 259, 262, dojdedu 256, 259, najdedu 244 a vedle toho idu 257, 258, dojdú 250, 269. Čte se též gredu 244, které zachovalo starý tvar proto, že 3. os. sg. praes. zněla gre. dokažedu 255, pokažedu 265, oštepu 256, odvežedu 259. Taktéž čedu: oni ne čedu více dojt 251, kako čedu pobegnít 259, da čedu videt 259 vedle da čēju videt 271. Rovněž oni jededu tu juhu 259 vedle starého tvaru: najidu se dobro si skupa 250.

Tyto novotvary utvořily se, jak patrno z uvedených příkladů, tím, že se ke kmenu praesentnímu neb k 3. os. sg. připojila koncovka -d u.

V jiných dialektech kajavských vyskytují se podobné tvary zřídka, tak ve sbírce M. Valjavce »Narodne pripovjedke u i oko Varaždina 1858«: Kaj čedu ž njom načiniti 111, za njim postanedu veliki bregi 115, zapovedal slugam, da naj navozidu veliki kup borovice i da nju naj odpelaju na kolih tam i naj onu borovicu vužgedu i nju v ov ogenj bacidu 220. Mnohem hojnější jsou tvary postaneju 125, dojděju 119, 123, 131, najdeju 226, rečeju 231, včiniju 126, bežiju 145, vidiju 155 a j.

Poměrně hojně nalézají se v dialektě čakavských osadníků západouherských stolic: čedu Fr. Kurelac, Jačke 14, 88, 237, vozidu ib. 154, (divice) se s venci korunidu ib. 244, telo moje lipo mažu, njemu sladko godidu ib. 270, davađu ib. 237, naučadu ib. 242, zapijadu ib. 242.

Podobné tvary jsou velmi hojné ještě v dialektech slovinských. Srv. Fr. Levstik, Die slovenische Sprache 102.

III. Jiné novotvary praesentní.

Ve dvou dialektech jihozápadního Chrvatska zaznamenal R. Strohal zvláštní tvary 2. os. pl. praes., a sice v dialektě vesnice Lokve bošte 146, 149, 152, grešte 147, vište 149, vidište 151, morešte 151, donešte 151, dašte 152, pitašte 152, pa si izberite, kojegod izvoljište 152. V dialektě delnickém: bošte 192, 203, vej znoašte 198, da se jenu mauo nasmeješte 198, kaj tu delašte 204, taku tejšku delašte 218, aku jimašte kljyče 206, da vej jimašte 217, kyliku vej na dan zasljyžešte 218, čyješte (vej) 204, 216, kaku mūorešte žejvet 218. Tu tedy končí 2. os. pl. praes. na šte místo te. Zvláštní tento novotvar vyvinul se nejspíše tím způsobem, že analogii novotvarů bošte, grešte přetvořených fonetickou cestou — asi vlivem německého dialektu v bošte, grešte — utvořilo se dále: morešte, vidište, delašte atd.

K Postille Chelčického.

Několik poznámek E. Smetánky.

1. *Kdy byla Postilla skládána?* Schulz (Osvěta 1875, I, str. 149), Jireček (Rukověť I, str. 209), Lenz (Sborník hist. kroužku 1900, str. 137) a Hrubý (České postilly, str. 49) kladou její vznik mezi léta 1434—1436, Denis (Konec samostatnosti české, překlad Vančurův, str. 225) do doby 1435—1443; Goll (Quellen und Untersuchungen II, str. 66), Jagić (petrohradské vyd. Sítí víry, str. X), Vlček (Děj. č. lit. I, 1, str. 171) a Novotný (Ottův Sl. N. XII, str. 127) spokojují se údajem, že byla psána po r. 1434.

Podkladem skoro všech těchto určení*) byla dvě místa Postilly. První (6b) obsahuje jasnou zmínku o patnáctileté válce husitské; Postilla povstala tedy beze vší pochybnosti po r. 1434. Druhé místo (263b) zní: »Co kardináluov, co biskupuov, co opatuov, co faráruov, mnichuo rozličných, co mistruov a doktoruo v úřadech dávno leží v Konstanci, v Bazilí, u far i jinde v Čechách, v Rakúsích, v Polšte, vsudy se radiece o to, aby Ježíše s jeho apoštoly v řeči popadli!« Z praesenta »leží« soudili Schulz a j., že Chelčický psal Postillu za koncilu basilejského, tedy prý mezi r. 1434 a 1436; Gollovi (l. c.) zdá se to neprůkazné, a řečnický ráz citovaných slov dává mu za pravdu.

Pro naši otázku důležité je, tuším, ještě jedno místo Postilly, kterému posud nebyla věnována pozornost. Na l. 241a čte se: »Proč celý zbor mistruov v Konstanci a v Bazilí druhý dlhý čas sebrán byl? Jediné proto, aby pravdu moudře ulovili jako uměli v zákone.« Přísudek »sebrán byl« náleží zde nejen k podmětu prvnímu (zbor v Konstanci), nýbrž i k druhému (v Bazilí zbor druhý), protože právě u toho druhého stojí. Koncilium basilejské je tu tedy připomínáno jako událost minulá. V Basileji zasedal sněm církevní od r. 1431 do září r. 1437 a do té doby s ním Čechové také vyjednávali. Od září r. 1437 přeložen byl papežem do Ferrary. Menší díl účastníků zůstal z odporu k papeži sice dále v Basileji až do r. 1449, ale styky s touto troskou Čechové přerušili koncem r. 1437 docela. Chelčickému, jako Čechům vůbec, koncilium basilejské končilo se tedy rokem 1437, a *Postilla nebo aspoň část její byla psána tedy po r. 1437*. Mysleti, že by byl Chelčický pokládal za konečné léto sněmu basilejského teprve rok 1449, dobře nelze. Také by

*) Kromě Denisova. Denis neudává svých důvodů. Rok 1435 jest však patrně z Golla, a r. 1443 asi z Palackého, který soudil, že Chelčický napsal všechna svá díla mezi lety 1433 a 1443.

nebylo možno vznik Postilly klásti do tak pozdní doby, protože Sít víry, která vyspělostí myšlenek o poměru církve k státu se charakterisuje jako spis složený po méně zralé Postille, vznikla beze vší pochybnosti na počátku let čtyřicátých. *)

2. *Starší vydání tištěná.* Chelčického Postilla dochovala se ve dvou tištěných vydáních ze stol. XVI. Prvé z nich opatřeno jest na titulním listě letopočtem 1522, druhé**) 1532; druhé má kromě toho na konci I. dílu (117b) v obrázku se jménem Pavla Severina z Kapí Hory datum 1529 a na poslední straně II. dílu zas údaj 1522. V číslech druhého vydání je patrná nesrovnalost. Aby jí unikl, Jireček (Rukověť I, str. 291) soudil, že tištěn I. díl r. 1522, 1529 a 1532, tedy třikrát, II. díl r. 1522 a 1532, celkem dvakrát, a Hrubý (České postilly, str. 51) objasňoval vročení 1522, obsažené na konci II. dílu v druhém vydání, tím, že druhé vydání jest asi věrný otisk vydání prvního. Věc jest jednodušší.

Díl II. ve vydání druhém je prostě přejat z vydání prvního. Vysvítá to z těchto okolností. V I. díle druhého vydání je na stránce 45 řádků, v II. díle 42, tolikéž jako v II. díle vydání prvního. Písmo II. dílu je ve vydání druhém proti písmu I. dílu mnohem řidší, takové jako ve vydání prvním. Slova začáteční na stránkách i řádcích v II. díle druhého vydání kryjí se s příslušnými slovy vydání prvního. Jazyk I. dílu je ve vydání druhém proti jazyku vydání prvního silně modernisován, zejména úžením, v II. díle není proti vydání prvnímu ani jediné jazykové odchylky. Shodují se docela i chyby tiskové; jediný rozdíl, že totiž prvé vydání má v jedné větě správně geft (211a), druhé pak na souhlasném místě (189a) chybně gfte, vznikl patrně vypadením a mylným zastrčením literky při tisku.

Podle toho *tištěn byl I. díl Postilly r. 1522.* Hojný obyčej jeho přiměl asi nakladatele, aby pořídil *druhého dílu náklad větší.* R. 1529 ukázala se potřeba vytisknouti *znova díl I. Tento nový otisk* svázan pak *s exempláři II. dílu zbylými od I. vydání a vydán r. 1532 jako vydání nové.*

3. *Hus a Chelčický.* Srovnávaje postillu Chelčického s Husovou, přišel jsem na řadu významných shod. Protože na ně nebylo posud upozorněno, ***) otiskují je zevrubněji. †)

*) Goll, I. c.; Novotný, Ottův SL Naučný XII, str. 128, udává 1440—1443.

**) Měl jsem v ruce dva texty, musejní (35 B 11) a universitní (54 B 37), oba úplně shodné.

***) Hrubý (České postilly, str. 56) všiml si jedné z nich, nevyvozuje z ní však nijakých důsledků.

†) Několik málo jiných je v mém vyd. Chelčického Postilly, II.

Hus (Erben, M. Jana Husi Sebrané spisy české, II) str. 24: Ukazuje toto čtenie najprvé, že Josef, otec domnělý, ale pěstún pravý Kristův, a Maria, matka jeho pravá, divili sú se nad těmi věcmi.

H. 79: Dále máš, že jim řekl: »Aj, jdeme do Jeruzaléma«, to věz dobrovolně, ne bezděčně.

H. 82: Ještě znamenaj v tom slova: »Slepý jeden sedieše vedlé cesty žebře«, že duchovně čtyři věci v naší biedě se znamenají: Prvé slepota, že die: »slepý«; druhé mdloba, že die: »sedí«; třetí blud, že die: »vedlé cesty«; čtvrté chudoba, že die: »žebře«. Neb člověk jest pro hříech slep, mdel, bludný a velmě chudý.

H. 123: Že se Kristus skryl, tiem ukazuje, že před těmi se pravda kryje, kteříž slovy pravdy hržejí.

H. 126: Kristus na oslíku, a on [=papež] na velikém bílém ori neb hynstu, v uzdě zlatem okované, a drahým kamením uzdu, prsosiny i pochvy maje položené, tlapce zbarvené u koblúka až do země, a dek, jenž kón kryje, až se i po zemi vleče.

H. 214: Dosti by bylo, kdyby kto sluhy nasadil na smrt; aj on dal syna, a ne ze mnohých jednoho, ale maje jediného, ani z vyvolených, ale jednorozeného, a nedal nestatečného, ale Boha sobě rovného.

H. 236: Tu mnozí kacieři vzě i sú pochop, že sú řekli, že by syn boží v nebi tělo vzal a tak těleštně s nebe sstúpil a prošel život panny Marie.

Chelčický 26a: Najprvé tu čtenie vypravuje, kterak Jozef, otec domněný, a matka pravá, panna Maria, divili sú se tem divným věcem.

Ch. 71b: A die jim: »Aj, vstupujem do Jeruzaléma.« Vstupujem dobrovolně, nejsúce připuzeni bezděky.

Ch. 73b, 74a: Tento slepý čtyři nedostatky veliké na sobě měl jest: slepotu, mdlobu, blud a chudobu. Jakož to vše na něm se ukazuje; i na každém duchovně slepém. Najprvé die, že byl slepý — Boha neznaje; druhé, že jest byl mdlý — neb jest sedel, nemoha státi pro mdlobu a hubenství; třetí, že jest blúdil bez pravdy — neb die, že sedel podlé cesty; čtvrté, že byl chudý — neb jest žebрал. A tak všecko hubenství drží se člověka na duši slepého.

Ch. 103b: Pán Ježíš skryl se jest od nich, aby nám tím oznámil, že pravda skryta bývá před těmi, kteříž se jí slovy házejí.

Ch. 104b a 105a: Pán Ježíš pokorně na oslíku jel, ale papež na velikém bílém hynštu v uzdě zlatem okované, a drahým kamením ozdobené, prsosiny zlaté, velebně k světu připravené, tlapce u koblúkuov barevné s perlovými knoflíky, dek, kterýž kón kryje, brunátný, zlatem vyražovaný, až se koni do země vleče.

Ch. 151a: Dosti by bylo dáti syna pastušího v takové bezpráví, ne pána slávy. Protož odtud se láska nalézá, že jest dal syna jednorozeného, ne ze mnohých jednoho, ale jediného maje, v moci a v slávě i v přirození sobě rovného.

Ch. 166b: A že jsú anebo byli jsú někteří lidé, ješto jsú drželi ten rozum, že by syn boží tělo v nebi vzal na se a tak telesně s nebe sstúpil a prošel život panny Marie.

H. 236: Hady ohnivé, to věz velmĕ ukrutně štipavé a jedovaté.

H. 238: I dal jest na příklad milostivý Spasitel ta dva človĕky jako dvě zrcadle, aby bohatí, majíce před očima bohatce pohřebeného v pekle, varovali se pýchy, rozkoši a lakomství, těch tří hříchův, kteréž měl jest ten bohatce; a chudí, hlediece k Lazarovi, aby měli utĕšení a v pokořĕ mile trpĕli bĕdu tĕla a v svĕtĕ zavrženie. Dva řebříe nám před vnitřní oči postavil Kristus: jeden, jímž vstupují v lóno Abrahamovo, a ten jest Lazaróv; druhý, jímž sstupují do pekla, a ten jest bohatcův. Řebří Lazaróv z pokory a trpĕlivosti jest udĕlán, láskú sevřien; protož trĕba nám patřiti, po kterém řebří chceme lĕzti.

H. 241: Tú řečí věrný a dobrý múdrý řečník Kristus chudého, obtěžuje hřiech bohatce. Neb řek-li by bohatce: Mnoho jest bylo chudých, nemohl jsem všem dáti, die Kristus: »Bieše jeden.« Řek-li by: Byl jest bohatý, die: »Bieše chudý.« Řek-li by: Neznal jsem ho, die Kristus: »Lazar jménem.« Řek-li by: Mohl jest dělati a vyběhati sobĕ, die Kristus: »Ležieše.« Řek-li by: Nevidĕl jsem, kde jest ležel, die Kristus: »U vrat jeho neb tvých.« Řek-li by bohatce: Činil se nemocný, ale nebyl jest, die Kristus: »Nežitóv pln.« Řek-li by: Nežádal jest, die Kristus: »Žádaje nasycen býti.« Řek-li by: Čtĕl jest penieze mieti neb lahodné krmĕ, die Kristus, že jest žádal »drobtóv, jenž padáchu s stolu bohatce.« Řek-li by: Čeled má jemu dávala, die Kristus: »A nižádný jemu nedáváše,« neb snad nesměli sú, aneb proto, že nemilosrdný bohatce mĕvá obecnĕ nemilosrdné sluhy.

H. 242: V témž hřieše jest mnoho bohatcův nynĕjších, jenž

Ch. 166b: Hady ohnivé nebo velmĕ ukrutně, štipavé a jedovaté.

Ch. 167b: V tomto čtenie Spasitel ukazuje dva životy dvů človĕkuo všem lidem, aby jej měli před očima jako živĕ dvě zrcadle, aby bohatí, majíce před očima bohatce pohřbeného v pekle, varovali se pýchy, rozkoši, lakomství, kteréžto tři hřiechy měl jest tento bohatce na sobĕ a pro ňe v pekle pohřben; a chudí duchem, patřice na Lazara nemocného a bĕdy plného, aby potešení měli a v pokořĕ mile trpĕli bĕdu na tĕle a zámutky zde snášeli ... Nebo Pán Ježíš podobně jako dva řebříky před očima všem postavil jest: jeden, po němž vstupují do přibytka Abrahamova, a to jest Lazaruov život bolestný a lačný; a druhý, po němž sstupují do pekla, a to jest život bohatcuov rozkošný a sytý. Řebřík ten bohatcuo udĕlán jest z pýchy a z rozkoši a nemilosrdností sevřien. Protož potřĕbí jest poptati se každý sebe, po kterém řebříku jde.

Ch. 168b: Tauto řečí věrný, múdrý a dobrý řečník při chudého vypravuje a tiem hřiech bohatcuo obtěžuje. Nebo řek-li by bohatce, chte se vymlouvati: »Mnoho jest bylo chudých, nemohl sem všech nadati,« nebo: »Almužny jest nepotřeboval,« nebo: »Neznal sem jeho,« nebo: »Mohl jest sobĕ vydělati,« nebo: »Nevĕdel sem, kde leží,« nebo: »Činil se jest nemocen, a nejsa,« nebo: »Nežádal jest,« nebo: »Chťel jest peñezóm nebo lahodným krmiem,« nebo: »Však nu jest čeled dávala« — ty všechny výmluvy, každú zvláštními slovy, tuto potupil jest.

Ch. 168b: Psíky také chlupaté mají, ty pak na polštárech podlé

chlupáčky a masojedky chovají, myjí je, češí, do lázni nosie, maso jim, zvlášt' varie i kupujú, ale chudému i talére nedadie.

H. 274: Posměšná věc, nébrž i škodlivá: strážný slepý, učitel neumělý, předběh kléčavý, prelát zmeškalý a posel němý.

H. 285: Tu věz, že »racha« židovské jest slovo a tolik jest řečeno z hněvu, jako by řekl »bezmozký«; ale svatý Augustin die, že »racha« jest znamenie, jímž člověk ukáže hněv srdečný: jako oči mrdnutie, nosu ukrivenie neb úst ukrivenie. A tak když kto hněv ukazuje, řka: Bu! neb Mrňau! neb kterak kolivěk jinak, neb očima ukáže, neb jazyk vyplazí, ústa ukříví, ... ten svému bratru říká »racha«.

H. 301: Příteli, kterak si sém všel, nemaje rúcha svatebnieho? Příteli, kto tě uvedl? pravda-li či lež? Kristus-li či diabel? láska-li či pýcha? práce-li či rozkoš? peníze-li či Ducha svatého milost? Daj počet z toho! Daj počet z skutkův svých! Daj počet z lidí, které si měl vésti k spasení, a nevedl si!

H. 320: Tento člověk nebyl jest hluch a něm od přirození, ale diabel byl jemu oťjal i sluch i řeč. Chytrý diabel oťjal člověku dva čichy k spasení najpotřebnějšíe: sluch, aby slova božieho neslyšal a tak spasen nebyl; řeč, aby rady k spasení od bližního nebral, ani jinému radil, aby se nemodlil, ani o Bohu rozmlúval.

H. 331: Zdá se, že tieže pokorně, múdrě a užitečně; pokorně, když die: »mistře«; múdrě, když die: »co čině«; a užitečně, když die: »život věčný mieti budu«.

H. 345: Spasitel milosrdný túto svatú řeč své věrně tiehne od zlého milování zemských věcí, a k milování nebeských věcí je tiehne; prvé prikazuje, aby zboží neslúžili; druhé, aby pílností nezrie-

sebe kladú, do láznie je nosí, myjí, češí, maso kupují a varí jim, ale Lazar chudý nemá poč k jich stolu.

Ch. 186a: Posměšná a škodlivá věc jest strážný slepý, učitel neumělý, předběh kléčavý, prelát zmeškalý a posel němý.

Ch. 194a: To slovo »racha« jest židovské, jako bychom my z hněvu rekli »bezmozký« nebo »s hlavú zvrtanú«, a tak kterýmž koli slovy nebo znamením popúzie toho, k němuž hněv má, posmieva se jemu a rúhaje, jako u nás říci »bů«, »mrau« nebo jazyk vyplaziti, úst ukřívati.

Ch. 205a: Příteli, kterak jsi sem všel, nemaje rúcha svatebnieho? Kdo jest te uvedl, pravda-li či lež, Pán-li Kristus či diabel, láska-li boží či pýcha diablova, práce-li čili rozkoš, peníze-li čili Ducha svatého milost? Vyďaj počet z lidí, kolik jsi far zvandroval, které jsi měl vésti k spasení, a nevedl jsi!

Ch. 215a: Ten pak hluchý nebyl jest od přirození hluch a něm, ale renáivistný diabel odjal jest jemu ty dva čichy k spasení najpotřebnější; sluch, aby slova božího neposlúchal, řeč, aby rady jinému nedával ani jí sám přijímal, aby se nemodlil, ani o Bohu rozmlúval, ani jeho chválil.

Ch. 217b a 218a: Pokorně, múdrě a užitečně tázal. Pokorně, když die: »mistře«; múdrě, když die: »co čině«; užitečně, když die: »abych měl život věčný«.

Ch. 226b a 227a: Spasitel milosrdný tauto svatú řeč táhne své věrně od zlého milování zemských věcí. Protož jim prikazuje, aby zboží neslúžili a péče nezřízené, z nevěry pocházející, k te-

zené k tělesným věcem nepřikládali; třetí, aby úfajíce otci nebeskému, nebeského království nejprve hledali.

H. 346: Ještě věčší posměch nynější [zákonníci] činí Kristovi než oni, neb oni aspoň zjevně sú jeho řeč zavrhlí, ale tito pod pokrytstvím; neb říkú, že je držíe jedni, a druzí skutkem i řečí jemu se protívíe, a oboji je na mši líbají, ale lakomství nenechají. A tak jsú učedníci Kristovi, a Jidášovi následovníci, jež jest to čtenie od Krista slyšal, a zrazuje pro lakomství Krista jest líbal.

H. 347: Bóh a diabel jsta dva pány protivná, odporná neb nesvorná; neb Bóh, jsa pánem pravým všeho světa, protože jej stvořil a zachovává, a jest pán zvláště člověcký, že člověky neb lidi stvořil jest a dá jim království nebeské . . . Ale diabel není práve pán, než lúpežně, že nemaje ničádného práva k člověku, zlostí pod se kaše, kohož móż.

H. 363: A mluví v podoběství, mieně svatbu duchovní, jež jest svolenie mezi Kristem a mezi církví svatú, kterážto církev svatá jest sbor všech vyvolených k spasení. K té svatbě volá Kristus každého zde člověka putujícíeho duchovním napomenutím vnitř neb kázáním neb jiným znamením.

H. 368: Tú odpověď otázce dosti jest Kristus učinil; pravdu vyznav, své protivníky jest potupil a své věrné užitečně jest naučil.

Místa tato jsou majetkem Husovým. Kdyby jeho nebyla, byl by to jistě — Hus cituje své prameny. — označil. *Chelčický má je tedy z Husa*. Poněvadž jsou roztroušena po různých stranách knihy, při tom však vždy na místech souhlasných, je patrné, že *Chelčický znal* ne výpisky z práce Husovy, nýbrž jeho *Postillu celou*. A ježto konečně nelze si mysliti, že by byl tolik pamatoval doslova, je zřejmo, že *měl svůj vzor po ruce a* — to je, trvám, nové poznání o spisovatelské technice Chelčického. — *při spisování nahlížel do něho*.

lesným potřebám aby nepřikládali, a naějí o své potřeby v samém Bohu položili.

Ch. 227a: Ještě věčší posměch nynější kňeží a mistři činí Pánu Kristu než oni. Neb oni aspoň zjevně jeho řeč zavrhlí jsú, ale tito pod pokrytstvím. Nebo někteří z nich praví, že je drží, a někteří řečí i skutkem se jemu protíví, a oboji je na mši líbají. . . . ale lakomství nenechají. Podlé líbanie jsú učedníci a násedovníci Jidášovi, kterýž jest také toto čtenie od Krista slyšel, a zrazuje Krista, pro lakomství jest jej líbal.

Ch. 227a: Ta dva pány sobě odporná v panování jsta Buoh a diabel. Buoh pravým jménem jest pánem všeho světa; neb jest jej stvořil, zpravuje a zachovává v dobrem každé stvoření i člověka. Ale diabel není pravým právem pánem, ale lúpežem a násilím vieze se v cizí, nemaje ničádného práva k nízádné věci, ani k člověku.

Ch. 258a: Mluví u podoběství, mieně svatbu duchovní, jež jest svolení mezi Kristem a mezi církví svatú, kterážto církev jest zbor všech vyvolených k spasení; na kteroužto svatbu volá Pán Kristus lidi . . . vnitř v svědomí jich anebo kázáním slova božího.

Ch. 241a: Túto odpověď dosti jest učinil Spasitel otázce mistrově. Pravdu vyznal a své protivníky potupil a věrné své užitečně naučil.

Archiv literárně historický.

II.

Z rukopisné pozůstalosti G. Pflagra-Moravského.

Otiskuje K. Veleminský.

(Dokončení.)

Musím se vyznati, že mne již dlouho nezajímala (vyjma Scotta) žádná kniha tak, jako Lewesovo pojednání vlastně biografie o Goetheu. Teď však, když jsem přišel do doby, kde přestává Dichtung und Wahrheit: zdá se mi spis ten trochu těsný a přál bych si, aby vyčerpána byla každá sebe netečnější individualnost, což však opět možno není: jinak by kniha ta vzrostla k nemalému objemu. O blažený Goethe, jenž psal a jemuž lidé rozuměli! Jenž žil v zemi, kdežto nemusil bojovati proti politice, aby mohl psáti touž řečí, jíž mluvil od svého dětinství.

Dne 27. prosince.

S Pospíšilem vše umluveno stran almanachu Zory, o čemž jsem obšírněji psal p. Fialovi. Rád bych znal toho podnikavého člověka! Mluvil jsem s Pospíšilem též o tom Album od Hory a možná že to vezme na náklad, až to uvidí. Při odchodu ptal se P., co dělá Vyšinský? Aby prý hleděl brzy opět vystoupit do světa. Na druhý měsíc musím se do toho pustit. Žádná pomoc! Slyšel jsem, že mne opět v Moravských haní! Nu s pánem Bohem! Také prý se o »Dvou umělcích« zmínili a vybízejí své čtenáře, aby to nečtli: raději prý něco od Ehrenbergra.¹⁾ Škoda, že Štule nepíše romány; ty by zajisté lidé mohli čísti! — Čekám pořád psaní od V. z Kriv. Nadarmo! Budu rád vidět, co v tom vězí. Včera ptal jsem se také na poště, zda-li snad nepřišlo psaní, odeslané do N. nazpět: řeklo se mi, bych přišel ještě později. Dostala-li ho M., tu bych rád viděl, co asi sobě pomyslela: nebo zda-li vůbec báseň tu čtla!

U Jeřábek[ové] sešel jsem se s p. Jandou. Chodili jsme chvíli po Příkopech hovoříce o literárních záležitostech jakož i o příkladném nepořádku tiskárny Jeřábkové]. Janda požádal mne, bych od něho převzal jistou práci pro almanach Máj, stojím-li s těmi pány v jakémś spojení. Mám to však tak ujednat, aby jméno jeho zůstalo naprosto tajno. Rozumí se, že jsem slíbil.

Dne 28. prosince.

Odpoledne šel jsem k Jeřábkové], abych promluvil s Melišem; nezastihl jsem tam však nikoho. Mikovec přijme tu malou noticku o Zorě. Odtamtud šel jsem k Veitovi, však i tam Meliš

¹⁾ Moravské Noviny r. 1858, str. 371 a 398.

nebylo. Šel jsem k Rennovi s jistým p. Vrbou, známým to ze starších dob. Mluvili jsme o Šumavě, vyzval mne, abych se tam jednou též podíval. Je Šumava ode dlouha cíl mého přání, pro všecek nedostatek pohodlného prostředku k cestování nemohu ze zdravotních příčin. Snad až bude železnice do Plzně: podívám se pak do Mnichova a na zpáteční cestě do Šumavy. Nezastihnuv ani u Renna Meliše, šel jsem se projít a pak zašel k Blažkovi, kde byl Meliš, jemuž jsem ve jménu Tábořských přednesl svou prosbu, dada mu jeden ze svých exempl. Zory. Byla tam sl. Medalová,²⁾ jižto jsem smřil s M., jelikož se hněvaly následkem jakéhos nedorozumění. Mluvílo se o všeličemž, až na Lamartinea, jehož básně jsem půjčil Blažkovic Loise. Na vybídnutí četl jsem z nich Safo tuším s patřičným efektem. Děkováno mi. Vyprovodil jsem sl. Medalovu domů. Za cesty povídal jsem jí o svých zmařených plánech stran divadla; přijda do Prahy a vida ponejprvé velké divadlo, jinak nechtěl jsem, leč státi se hercem; zdravotní poměry vymrštily mne však z dráhy až dosud ode mne veleželané! Slyšel jsem dnes také, že se má Vilemína vdát — tuším že to nějaká finta — ačkoliv jsem se opanoval jak vždy při sebe nemilejších zprávách, mrzí mne to: budu vidět co na tom pravdivého.

Dne 29. prosince.

Vyšel jsem o třetí na Staré město, abych užírl na světlo vyšlé Obrazy života; беру velmi mnoho podílu v celém tom podniknutí a hledím podporovati kde a jak mi možno. Články jsou nazkrz dobré, za to však básně vyjma Hejdukovy písně³⁾ a balladu od Vilímka (sic) nestojí za nic.

První Nerudova⁴⁾ také jest pěkná. Ostatní práce Nerudovy⁵⁾ mne zajímaly. Vzorky k vyšívání⁶⁾ jsou vlastně nevzory. Vilímek doprovázel mne až na Malou stranu a mluveno o nesnázích při literárních podobných podniknutích. Na jeho vybídnutí počal jsem po spěšném přehlédnutí Obrazův nějakou švandu⁶⁾ psát, ač nemám dosud žádného plánu. Jak mi napadne — budu psát, jak to činím obyčejně.

Dnes obdržel jsem očekávaný list od V. Je odměřený, V. píše tak, aby sobě ničehož nežadala. Rád bych to dříve viděl. Pro Fany jsem ještě nepředplatil: až jak a proč se rozhodnu.

Dne 30. prosince.

Čtvrtek — Lumír a Dalibor. — U Jeřábkův mluvino o po-

²⁾ Zpěvačka.

³⁾ A. Heyduk: Písně (I, II): Rozmarina, Mé bohatství. Josef Vilímek: Poslední konvent benediktínův na Hradišti. Přleger mluví o prvním čísle Obrazů života, redigovaných Vilímkem a Nerudou.

⁴⁾ J. Neruda: Ze života (I—IV); prosaické články: České národní tance, kritky a zprávy literární.

⁵⁾ Tištěny na 3. stránce obalu.

⁶⁾ Humoreska Z Berlína do Hamburku, otištěná v Obrazech života 1859, str. 54 (4. února).

měrech tamnějších, jejichžto nepořádek (co do tiskárny) je znamenitý. Nejvíce se mi líbí, že si ti lidé stěžují, ač všim jsou sami vinni. O Mikovci⁷⁾ jde jeden hlas: dobrý v svých věcech, v svém oboru: avšak žádný redaktor. Po zběžném přečtení časopisů budu psát V. a pošlu jí album lyrique po dlouhém rozvažování. Pak chci rozvažovat o své humoresce a číst o Goetheovi.

Dne 31. prosince.

Psí den — večer škrabal jsem něco — teď chci číst v Lewesovi. Odeslal jsem album lyrique V. V. [?] do K.

Dne 1. ledna 1859.

Všeliké návštěvy. Odpoledne v divadle. Nerudův »Ženich z hladu.« Několik dobrých vtipův — jinak situace méně původní — celek neuspokojující. Zvláště konec podivný. »Ženich« legerní figura. Večer dokončil jsem humoresku pro Obrazy. Za dva plné večery práce ta hotova. Včera nečetl jsem nic.

Dne 4. ledna.

V neděli dne 2. ledna ráno mrzutý, spleenový rozmar. Nepo[kol]ný — odpoledne u Vilímka, říc mu, že mám něco pro Obrazy. Nebyl doma. Prošel jsem se po baštách, zastaviv se u S.[abiny]. Jeho nespokojenost s Obrazy: on by z nich rád vyvedl nějaké pořádné review. Stěžoval si na ty naše redaktory, v čemž má úplně pravdu: vyjma Mikov.[ce] žádné inteligenci. Nikdo z nich nic nestuduje. Úplně můj náhled. S.[abina] chce pustit se literatury,⁸⁾ až dokončí nějaké své započaté práce a pak jít k jakémus privátnímu úřadu, k železnici. Noth bricht Eisen! — Večer ztráven u veselé společnosti u Kuč.[ery]. Nevím, že dosud vládne mnou ještě tak úplně někdy okamžik; byl jsem takřka rozpustilý a dováděl věci, až jsem se divil; zvláště s jistou dámou. V. by to nesměla vidět. — Nu možná, že to činí taktéž. Ráno byl jsem u Šimáka,⁹⁾ jenž mi všelicos hrál a dal mi svou komposicí k níž jsem udělal ty verše.

Včera nový Dalibor v sličnější formě. Text rozmanitý. Ostatně včera dies perduto!

Dnes ráno vyzván od Vávry o příspěvek k Pokladnici.¹⁰⁾ Rozličné hany Obrazů Života, zvláště o Bětušce,¹¹⁾ což jsem dosud nečetl. Zase ta samá romantika, ta samá kompanije. Směr podivný. Já ale doufám, že se ti hoši z toho přece jednou musí vybrínkat. Škoda, že Hálek píše něco takového jako jsou Bratři¹²⁾

⁷⁾ Redaktor Lumíru a archaeolog.

⁸⁾ K. Sabina živil se tehdy jen literární činností. V 1. čísle Obrazů života uveřejnil: Matka a syn, Literární obrazy.

⁹⁾ B. Šimák, pianista a skladatel hudební.

¹⁰⁾ Vincenc Vávra-Haštalský redigoval kalendář Českomoravská pokladnice. V ročníku 1859 otiskl básně Pflégrovy: Starý rytíř a Múra (str. 21—2). Pfléger jich do Sebraných spisů nepojal.

¹¹⁾ Povídka V. Šmilovského.

¹²⁾ Hálek: Dva bratři (ballada). Pflégrovi se zamlouvá jasná zpěvnost Heydukova a lermontovská ballada Vilímkova, kdežto myšlenkově obsažnější básně Nerudovy a Hálkovy zamítá.

v Obrazech. Beze všeho odporu má Hejduk nejlepší básně tam a snad první Nerudova je také dobrá. Dámy, pro něž Obrazy jsou, nebudou arci sobě moci mnoho vybrati. — Psaní od milého Arnošta.¹³⁾ Dobrá to duše. Včera dostal jsem psaní od Fany. — Má přece mysl šlechetnou, drahá ta Fany. Poslala mi, ty žádané listy. Nevím, kdy začnu činiti s nimi pořádek. Dnes hodlám zas něco čísti. Pak musím do Vyššínského.

Dne 7. ledna.

Předvěirem navštívil jsem Vilímka, abych mu dodal tu švandu pro Obrazy. Potkal jsem S. s Meliš.[em], jenž mě [žádal] o příspěvek [k] podpoře S.[abinově]. S radostí jsem učinil mu po vůli. Kéž jsem vstavu učiniti více! Mluvili jsme o Nerudovu kusu; ty samé náhledy vyvinovav jako dříve. Dialog vtipný, velmi plyný, avšak celek nepřirozený. Večer urazil jsem hodný kus v Goetheovi, ačkoliv mně to pomalu ubývá, poněvadž velmi mnoho reflektuji.

Včera dies sine linea. Odpolednek na pozvání strýců ztráven v hlučné společnosti; šel jsem jak obyčejně později, abych déle udržel hlas: Sunka [?], hrabě Els, a St. byli tam; zvláště pozván byl jsem, abych se viděl s paní O... [nečitelné], roztomilá to panička, mluvil jsem mnoho o literárních, musikálních věcech, svých výletech, též mluveno o Jandovi, jakož o starém známém; zmíněno o tom hezkém děvčeti, jež prý zná všechny mé Dumky nazpamět — že si dává s tím neřádem tolik práce: lituji ji. Večer ztráven převezele až pozdě do noci. Poldi Str. čiperné děvče, dovolil jsem si jistých maličkostí, jež přijaty jsou bez rozhněvání.

Dnes pro Lumíra. Doufal jsem dostati svůj honorář, opět nie, až prý zjitra. Jsem žádostiv. Procházel jsem se s Jandou mluvíce o jeho minulých časech, na zmínění, že jsme o něm včera mluvili. Ráno přišel Neruda vyjednávat (co redaktor — tuším Obrazův) stran jistého krácení v tom moderním obrázku, jak jsem to čmárání nazval. Spolu požádal mne o notice mého životopisu. Čím víc tím prý líp. Chee dát jakousi charakteristiku o mně v třetím sešitu Obr. Ž. Ti lidé (jistý pán ve Vídni) chtějí psáti skizzy z mého života a neznají mne ani za mák. Jsem prý jeden z mladších, který napsal nejvíce: mnou tedy prý začnou. To bude pěkná věc! A přece mi nikdo nerozumí.

Večer mrzutý pro jisté nedorozumění v přátelství (sic) s Teresii [?]. Z maličkostí povstávají velké věci. Tento malý stín v tom tak zvaném nynějším přátelství udělal velikou škodu. A způsobeno to starou pannou: to ženské plemeno nemůže existovat bez klepů. Moje rezoluci vyplním; nejdu tam nějaký čas; budeme vidět, jako to bude účinkovat. Ne-li podle chuti: také dobře; dá se vale a je po všem. Zkusil jsem horší věci, utrpěl větší ztráty: to také oželím.

¹³⁾ Bratr Pilegrův, důstojník v Itálii.

Dne 8. ledna.

Psí den. Odpůldne u Jeřábkové. Dobře. Procházka s Jandou. Důvěra ve Sab.[inu] utrpěla převelikou ztrátu. Jak se zdá, je to prohnaná kopa. Budem se střežit. Jandova mimovolná antipathije proti němu. Ostatně audiatur et altera pars. Blouznění o Goetheovi a Byronovi na procházce. Špatný večer pro nestydaté bolení hlavy. Do ničehož chuf.

Dne 10. ledna

Dnes a včera psí dni, neustálé bolení hlavy. Včera večer navzdor tomu počal jsem rovnat materiál k svému životopisku na dožádání Nerudy. Byl jsem v rozpaku jak do toho, anžto mně určitá data scházejí. Dnes četl jsem mnoho o Goetheovi, o Hermanu a Dorothe, jakož o Wilém Meisteru, a těší mne, že se mé náhledy ve všelichemž rovnají Lewesovým. Večer urovnal jsem tak materiál ku životopisním skizzám a psal něco na spěch.

Včera tu byl Tyrmann a mnoho vzpomínáno na první doby života v Moravě.

Dne 11. ledna.

Konečně mne opustilo bolení hlavy. — Šel jsem pro Dablibora a stavil se u Bl.[ažka]. Odtamtud s Melišem k Starému, jenž nám četl rozmlývaný článek určený pro Obrazy Života o kukačce. Má pěkný spolu sem tam poetický způsob vypravování a máme od něho mnoho očekávat. Na cestě od něho vypravoval mně Meliš o velké chvále Vyšínského v Nevenu. Preje prý si Heyduk poznati mne. Líbí se mi Heydukovy věci velmi — a básně v Obrazech Ž. jsou pěkné. — Za mé nepřítomnosti byla prý u nás Ř. K. [?], aby se udobřila; učiním jí po vůli, avšak pod výmlinkou, že více odpoledne se u nich neukáží. — Umělci se velmi líbí Blažk.[ovým]. Večer psal jsem dále na životopisu. Dnes odpoledne bez chuti k čemu. Teď budu pokračovati v biografii.

Dne 13. ledna.

U Jeřábkové. Setkání se s Jandou, procházeli jsme se po Příkopech, o sociálních poměrech hovoříce. Doby jeho v Poděbradech následkem známosti s rodinou Strob. Setkal jsem se doprovodiv J.[andu] do kanceláře s Wienerem, jenž [mne] doprovodil až k Malé straně. Povíдали jsme si o krásných dobách v Libwerdě. — Obdržel jsem od V. z Křiv. dar — těšilo mne to tuším srdečně. Odepsal jsem jí dnes a poněkud nahlédnutí jsem dal jí do mého prázdného nitra. Pak psal jsem něco málo na životopisu. Četl v Lewesovi s nábožnou myslí o Faustovi.

Dne 14. ledna.

Strávil jsem odpolednek doma. O třech hodinách navštívil mne Špun¹⁴⁾ s Hálkem, jenž přejav redakcí Máje, žádal mne o příspěvek do almanachu toho. Nemaje nic pohodlného a hodícího [se]

¹⁴⁾ Mladý Hrvat Napoleon D. Spun studoval tehdy v Praze a dopisoval o českých věcech do hrvatských časopisů.

přislíbil jsem přeci. Po odejití děvčat Neud. a sleč. K. po půl deváté pustil jsem se zhola do veršův a udělal prvních sedm básní tak zvaných »Lesních stínův«. Zítřka musím pokračovati, aby jich bylo asi čtrnáct. Mluvili jsme o literatuře a poměrech slovanských národův.

Dne 15. ledna.

Chodil s Jandou, jenž se mi stává vždy milejším, ačkoliv sem tam nesouhlasím s všeličímž — milý, milý mi člověk. — Pak byl jsem u Strob.[achů] donesa jim své škrabanice, a jeden exp. Vyšňáského a Dumeť pro slečnu Mariji Sp. [P], která se интересуje pro mé práce. Teď počnu básnit několik těch lesních stínů. Napsal jsem 8 básní, s věřejškem tedy 15. Jsou reflexí ve formě tiché žádumčivosti.

Dne 17. ledna.

Včera stráven den samými návštěvami. Ráno u K., odpoledne přišel ke mně opět po dlouhém čase Vočadlo;¹⁵⁾ hovořili jsme po francouzsku o literárních záležitostech.

Pak jsem šel k Svobodovi; Božena hrála výborně všeliké skladby: ouverturu od Webra; Concert od téhož; Concert od Hummla [?] a Ukoličavku od Chopina, již opakovala. Poslední skladba je čarokrásná. Poznal jsem tam Dra Staňka¹⁶⁾ a jeho paní a nějaké paničky, jejichž jména jsem zapomněl. Odtamtud šel jsem k Hendrichovi, kde byl domácí bál. Vybraný kruh krásných děvčat, pobyl jsem od 8 až do 2 s půlnoci a byl jsem opět jednou za dlouhý čas rozpustile veselý. Dnes jsem vyspával; večer dozvěděl jsem se, že konečně dostanu dekrét s šesti sty. Teď ať celý svět mi dá pokoj! Dnes napsal jsem ještě dvě básně pro Hálka. Mluvil jsem také s Nerudou, jenž v té mé věci pro Obrazy něco krátil. Chtěl mi to dát, abych si to prohlídl. Nudí mne podobná práce nad míru, dal jsem to tedy hned, ať si s tím dělá co chce, ačkoliv nikdy neměním ničehož. Povídal mi, že se stal spoluredaktorem Obrazů a profesury na reálce nechá. Pro mne a za mne!

Dne 18. ledna.

Procházel jsem se s Jandou v přátelském rozhovoru, dříve pobyv u Jeř. Doprovodiv ho k doktoru Podlipskému,¹⁷⁾ šel jsem sám a sám po baště, přes Kanský trh a zastavil jsem se u Sab.[iny]. Nalezl jsem ho v zimničním rozčilení na loži. Vypravoval mně arci jinak než onchdy Petřík historií o té podruhé vytištěné novelle, o mrzutosti s Mikovcem atd. Přišel Podlipský, jež jsem poznal, dovedený od Meliše. Vida ztrápený stav S., poskytl jsem mu maličkostí pomoc. Večer kopíroval jsem ty básně pro Máj.

¹⁵⁾ Jan Vočadlo (* 1814), známý frančtinář.

¹⁶⁾ Dr. Václav Staňka (* 1804), lékař-spisovatel.

¹⁷⁾ Dr. Josef Podlipský (1816—1867), lékař-spisovatel.

Dne 19. ledna.

Odpoledne ze čtení vytržen od sl. a paní Strob. a Obermay. Po jejich odchodu četl jsem trošku; k večeru pak odešel jsem k Hendrich. Podívat se na děvčata, jež se chystaly do bálu. Přišel pozdě domů, prohlídl jsem opsané básně a četl něco málo v Lewise-ovi. Nemohu pořád ještě dostati se k Vyšínskému, ačkoliv čas kvapí!!

Dne 20. ledna.

Lumír, Dalibor. U Jeřábkův zdržel jsem se déle. Vypravoval mně Mikovec a P. (později přišel Janda) krásné kousky o S[abi-novi] a je-li to vše vskutku pravda, jak se mi za pravdu vykládalo, je S. sprostý, hanebný podvodník, jenž nezasluhuje žádné útrpnosti. Byl jsem blázen, že jsem se kdy dal zavést svým srdcem, podporovat ho, byť i maličkostí, přece. Ode dneška je konec. Ať si s ním obcují ti, neb oni: mně je vše stejno. O jeden důkaz více, že je svět po čertu, a o jedno napomenutí více, nedržeti se nikoho a jíti jediné svou cestou. — Tak učiním. — Dnes jsem večer psal Fanynce. — Nabíduta mi hodina česká u hraběte Nostice. Po dlouhém rozvažování snad ji přijmu — snad budu moci třebaš málem a indirektně přece něčím účinkovati pro věc národní — a to mne též přijíměje k přijetí té hodiny. Starosti stran zdraví snad nebudou mítí příčinu.

Dne 21. ledna.

Odpoledne na procházce; potkal jsem Jandu, s nímž jsem chodil přes hodinu. — Večer napsal jsem balladu »Výpravu« na jedno sezení; zjitra ji opíšu a dám ty dni Lumírovi.¹⁹⁾

Dne 22. ledna.

Dnes dozvěděl jsem se, jak to stojí s českou hodinou u hraběte Nostice; syn prý má jen sem tam býti přítomen hodině několika kavalírů (Ledeburg — Thun atd). Je to spojeno s příliš velkou nepohodlností — tudíž nepřijato. Odpoledne doma pro špatné povětrí. Vyšínský pořad ještě čeká.

Dne 1. února.

Nic obzvláštního se neudálo za ten čas, co jsem neuchoпил se péra, abych pokračoval ve svém denníku.

Tuším v pondělí před I. českou besedou navštívil mne Janda a já mu přečetl »Výpravu«, s níž byl spokojen. Nechtěl věřit, že jsem ji udělal za večer, a přece tomu tak. Četl jsem mu pak také několik básní z »Lesních stínů«. Nechtěly se mu líbit pro mlhavost svou: on je realista co do obrazů, jež popisuje; velmi živě jsme se o tom bavili a já musím se vyznati, že přece ještě nejsem docela z toho blouznění, ačkoliv se mi diví lidé, že píšu Vyšínského tak naprosto reálně. — V úterý tuším dal jsem »Výpravu« Mikovcovi, u Jeřábkové, kdežto jsme se dlouho bavili.

¹⁹⁾ Lumír 1859, str. 121—5.

Mikovec nám (Pet[říkovi] a mně) vypravoval o časech, když býval výborem k českým bálům. Na besedě (24.) představil mne na jeho žádost p. Špun p. Heydukovi a první setkání s Heydukem bylo dobré a učinilo na mne sympatický dojem. A. B. dělá se [v] bální toilettě velmi pěkně. Dne 25. navštívil mne pan spoluredaktor Obrazův Neruda v kanceláři a ukázal mně článek »Z Berlína do Hamburku«: koukl jsem se jediné na konec, zdali na něm neměnil. Požádal mne o ty notice mého životopisu. Že jsem myslil, že sejde z toho jeho o mně článku, nedělal jsem v tom nic. Ve středu 26. pustil jsem se tedy opět do práce a večery strávil spisováním životopisu (sic), až jsem tu věc 29. ukončil. Půjčím to jediné Nerudovi, neboť mám tu teď jakýs materiál k snad větší práci, již později podstoupím.¹⁹⁾

Dne 30. jsem strávil odpůldne a večer u Bl[azků]. Mluvílo se o politice, moje přímé mínění proti revoluci, Aloysije zpívala a od doby, co jsem ji posledně slyšel, zdokonalil se její hlas a její přednes.

Včera bloudil jsem s Jandou a hovořili [jsme] mnoho. Povídal mi o jisté politické záležitosti, co však nevěřím. — Je to *nyňi* bláznovská idea. Večer četl jsem několik svých psaní na Fannu a pročetl ten životopisní nástin. Dnes činil jsem to též. Prečta ještě něco z Byrona a z Puškina, dočta Lewesa: pustím [se] třeba už zítra do Vyšinského, je nejsvrchovanější čas.

Dne 3. února.

Včera urobil jsem ponejprvé se pustiv do Vyšinského několik strof. Odpůldne v divadle, kdežto se velenedramatická Hana od Jerábka²⁰⁾ dávala — lyrická řeč jediné trochu dojmá. — Hra byla bídná — Šimanovský . . . ! Henitzova drží se pořád v niveau plačtivosti, Kollárova je už stará. Zle je, zle! Večer nebyl jsem k ničemuž naložen. Dočetl jsem konečně po dlouhém přerušování Lewese. Druhý díl o Goetheovi nelíbí se mi tak jako první — celou látku měl rozpracovat aspoň na několik svazkův a pokračovat v tom způsobu jak to činil až do doby Výmarské. — Dnes je Lumír — četl jsem v něm o způsobech, jakýchž u básníků a umělců, když pracují. Byl jsem u Blažků, Jandu jsem neviděl. Z Městce žádné psaní.

Dne 12. února.

Dne 4. února po obyčejné procházce přišed domů, pustil jsem se konečně opravdu do Vyšinského a urobil za ten večer 14 slok.

Dne 5. února, psí den, migrény, přítrž mi učiněna v práci.

¹⁹⁾ Zápisků těchto užil Neruda ve článku »G. Pfeleger-Moravský« v Obrazech života 1859, str. 146—149. Celou tuto autobiografii podle rukopisu, který jest nyní uložen v Musejní knihovně pražské, vydal doplněnu F. A. Hora: Gustav Pfeleger Moravský. V Plzni 1880.

²⁰⁾ F. V. Jerábková tragédie »Hana aneb Smíření se Přemyslovců s Vršovci«.

Dne 6. února neděle, chtěl jsem do divadla na Dimitra,²¹⁾ nebylo možná pro rozedranou hlavu následkem migrény. Večer udělal jsem několik strof ve Vyšínském (8).

7. února ráno obdržel jsem Obrazy Života, proběhl jsem všechny články, četl něco ze svého, jenž se mi dočista nelíbí; jako vůbec všechno, co je jednou vytisknuto. Kolovrátek od Nerudy je dobrý obrázek, jak je, vadí však a prozrazuje konec básně, jenž pak nepřekvapí. Líp by bylo, kdyby obrázek představoval babičku neumírající ve kruhu veselých vnoučkův a čtenář se pak dočetl, že po své povídce umřela. Básně ostatní vyjma Jandu a Heyduka jsou slabé. Pěkná báseň »Osud písně« vyváží mnohé. Mezi články vyznačuje se »Nyní« od Nerudy, ač ne nové, přece překvapuje svým úplně svobodným vyjádřením a ostrým líčením skutečných poměrů. Zde vidím rád Nerudu, avšak v básních? . . .

Dokončení článku S.[abinova] je dobré: tak a jediné tak se mají kocourkovské kritiky zabít, jak to učinil S.[abina] zde. Tuším že má Malý dost. Článek Starého znal jsem, je dobrý. — Večer toho dne navštívil jsem 2. besedu, která se vyznačila nad první lepší úpravou a elegancí. Avšak mnoho se mluvilo německy O půl jedné byl jsem tuším v posteli. Ten večer na své procházce sešel jsem se s Nerudou, jenž mne doprovázel od S.[abiny] až k mému bytu. Hovořilo se o Obrazech. Byl N.[eruda]. v růžovém rozmaru po vyjití Obrazův, které se vskutku znamenitě v jednotlivostech zlepšily. Požádal mne o nějakou balladu, až do 14, avšak dosud (12) nic nemám. Snad dnes večer pustím se do čeho. [Věta hustě přeškrtnána] . . . nepochopuji, že ti lidé s takovou nonchalancí po krátkém hovoru vyrazí s podobnou věcí. Dám si to líbit v nejužším kruhu přátel — avšak jinak je to vždy sebe snížení a já do smrti neučinil bych nic podobného i kdybych byl v největším rozpaku. Když není čehož potřeba, nejde se nikam.

Dne 8. února odpolednek stráven procházkou a večer u Blázkův, kde byla Medalova a Špun. Dováděno. Po jejich odchodu zpívala Loisijs a prospívá. vskutku den ode dne. Umluveno vše na nedělní představení, kde Medalova zpívá. Jsem tedy na zjitřek veležádostiv. Později jsem přišel domů, než jsem v úmyslu měl: chtěl jsem ukovat hodnou část básně: nebyl jsem však rozpoložen: udělav 4 strofy ustal jsem. Četl jsem v Obrazech.

Dne 9. února byl jsem s referátem o besedě v Lumíře, kdežto jsem si vykorrigoval »Výpravu«. Tuším, že to dobrá báseň. Pak šel jsem k Hendrichovic; opět pozdě jsem přišel domů, přece však as 8 slok Vyšínského pracováno.

²¹⁾ »Dimitri Ivanovič«, tragedie F. B. Mikovcova (r. 1855 premiera).

Dne 10. pro Lumíra, Dalibora: v Daliboru báseň od Fialy, již jsem přepracoval. Myšlenka není špatná. — Den před tím vyjevil mně Petřík, dobrá to duše, svoje plány stran biblioteky a stran svých záměrů přejíti ku Kobrovi. Má to být tajemstvím dosud. — Ve čtvrtek (10.) šli jsme na procházku s Jandou a s Melišem. O rozličném mluveno. Večer navštívili jsme s Melišem Starého, kde mluveno o jakési malé české besedě. Na žádost četl jsem právě vyšlou v Lumíře »Výpravu« a libila se; zvláště i mému přednesu dána chvála. Tuším, že čtu dobře, je to snad jediná věc, o které mohu říci, že ji umím! Kéž jsem byl zdrav — divadelní umělec byl by mi neušel. — Chtěl jsem dokončit 7. knihu Vyš.: navrátil se ale opět později domů, nemohl jsem skoro — ukončil jsem však přece.

Včera 11. února počal jsem 8. knihu a urobil 11 strof. Šlo to líp, než dni předešlé. Teprvé teď přicházím jaksi do proudu, a rozvažuji, neměl-li bych napsati teď čtyry knihy a pak dvě! Dosud nevím. Psal jsem také ráno v kanceláři V. do Kř.

Dne 15. února.

Dne 12. února potvrzení dekretu na 600 zl. Ráno byl u mne Neruda, přišel sobě teprvé teď pro ten biografický článek. Mluvílo se o obsahu Obrazův Života a N.[eruda] žádal mne, bych se dal fotografovati, aby k jakémus článku o mně, jež N.[eruda] podati chce, má podobizna se [mohla] připojiti.²²⁾ Byl jsem na rozpak; jedná se to o vystoupení z mého incognita a byl jsem celý den o tom na rozvahách. A ještě dnes nevím, jak to vypadne. Po Nerudovi přišel Vávra a opět mluveno o Obrazech, spolu činěny mi komplimenty stran posledních mých prací. Odpoledne byl jsem u Vilímka pro honorár a dostal jsem něco à conto. Pak potkav se se Strakatým, vláčil jsem se až do šesti po ulicích v nejživějším hovoru, následkem čehož, že mlha byla, ochuravěl jsem trochu s krkem. Mluvílo se o politice, o národním snažení a literárním postavení. Moje mínění o tom. Strakatý vysvětloval mi mizerný a strašlivý stav věcí na universitě! Je to hrůza! — Večer psal jsem na Vyšínském až do 26. strofy.

Dne 13. ráno jak obyčejně v neděli. Odpůldne šel jsem ku Blažkům a odtud do divadla. Dobře jsme se za představení bavili. Medalová zpívala na první vystoupení pěkně. Byla několikrát vyvolána. Barák hodil jí z lože, kde jsme byli, věnec. Po představení šli jsme na jeviště a přáli jí štěstí. P. Špun byl kolem ní. Herbstová²³⁾ ji chválila, a též chvalně se zmínila o Blažkové. Do divadla šli jsme, Šimák, Starý, já, Meliš k Blažkům a slečna rozčilená divadelním představením zpívala jednu píseň po druhé věru ku podivu. Hlas její je silnější než Medalové,

²²⁾ Podobizna Pflegrova je skutečně otištěna při článku Nerudově.

²³⁾ Anna Herbstová (*1817) z předních hereček Stavovského divadla.

timbre snad, jakéhož zas Medalová má, přijde dalším evičením se. — Večer složil jsem na kvap přislíbenou pro Obrazy balladu »Čerkes«²⁴⁾ určiv neděli k tomu co poslední den.

Dne 14. skoro doma pro zmáhající se kašel. Opsal jsem Čerkesa, a večer pustil jsem se do Vyšínského, a urobil 14 strof.

Dne 16. února.

Dnes a včera churav. Včera večer urobil jsem 17 slok a dnešní 13. slokou ukončil jsem osmou knihu Vyšínského. Mám tedy až do určeného 20. čtyry dni napřed. Nepřekazí-li mně zdraví, budu snad dříve s devátou hotov než do určené doby — totiž 28. t. m. Uvidíme.

Dne 17. února.

Pracoval jsem na Vyšínském; za příčiny ochuravění strávil jsem celý den doma a urobil prvních třicet strof deváté knihy Vyšínského.

Dne 21. února.

Dne 18. pro vichřici zůstal doma. — Večer asi dvanáct slok Vyšínského.

Dne 19. přišel ke mně Janda — hovořili jsme o Vyšínském. — Povídal, že mluvil Janda se Zeleným²⁵⁾ o mně — jsem reproduktivní talent. — Buďsi. Byl jsem ten den rozčilen. Ráno přišel N[eruda] ke mně stran fotografie a ballady slíbené. Četl můj životopis a pravil, že prý to nejlepší věc, co jsem dosud psal; ačkoliv prý není sentimentalista, políbil prý spis ten po přečtení; přinesl mi kartu do besedy.

Odpoledne čekal jsem, zdali Janda přijde — zdali přece o mne dbá — přišel — má skepsis i v tom, tehdy zvrácena. Večer pracoval jsem na Vyšínském až do 54. sloky [zpěvu] IX.

V neděli ráno kopíroval jsem Čerkesa — přišel Meliš — četl jsem mu něco; žádal mne o deklamaci pro Henitzovou ku koncertu čtenářského spolku. Napíšu něco. K jedenácté šel jsem k Becklovi dat se fotografovat. Odpůldne Vočadlo — pak procházka — sešel jsem se s Pospíšilem a promluvil o pokračování Vyšínského.

Večer podle přání dokončil jsem IX. knihu místo na den 28. — tudíž 20. února. — Osm dní jsem uspořil. Začnu teď opisovat a pak s tím do větru.

Dnes odpůldne officiosní visity u ředitelů. U Jerábkův Janda, jenž povídal cosi o Melišovi. — Domníval jsem se o tom již potajmu dříve, poněvadž se o té věci nezmiňoval. Kdyby to bylo pravda, mrzelo by mne to nesmírně — považoval jsem Melíše za dobrého chlapa. — Musím přijít té věci na stopu. Zvláště by mne to dopálilo k vůli Blažkovic. Večer chtěl jsem

²⁴⁾ Otištěna v Obr. Života 1859, str. 107.

²⁵⁾ Václav Zelený, tehdy professor na akademickém gymnasiu v Praze.

se zastaví u Bl[azků] tu právě ve společnosti Zápovic, Procházky, Špůna, Meliše, Pivody,²⁶⁾ jehož jsem poznal, a Baráka, jenž mne žádal o tu deklamaci. Šlo se k Zápům, kde Medalova krásně zpívala národní slovanské písně. K deváté rozešli jsme se. — Mluvil jsem s Jandou o těch špinavých klucích naší literatury, je to věru bolestné.

Dne 28. února.

Dne 22. února odpoledne vyšel na procházku, šel po městě přes bašty domů [a] potkal jsem Majera, který mne doprovázel. Stavil jsem se u Pospíšila pro Tyla a jiné maličkosti, mezi nimiž Květovo Žití básnické;²⁷⁾ nahlídl [jsem] pouze dosud do toho. Večer šel jsem do besedy u Linka a líbila se mi nad míru. — Cítil jsem se ve svém elementu a následkem toho zůstal jsem až do 2 1/2 hodiny s rána. Medalova zpívala dosti pěkně, Svobodova velmi správně — nejvíce líbil se mi Pivoda s jednou slováckou výtečnou písní.

Dne 23. byl jsem u Veita, kde byl Pivoda — žádal mne abych ho dovedl k Svobodové — šlo se tam: a tu poznal jsem v něm znamenitého pianistu a stkvelého skladatele salonních věcí. Pozdě odešli jsme a já ho dovedl k Hrozni, že si přál sejít se s někým známým. Tu zanechal jsem společnost M. a Vater Heinricha, jež jsem poznal.

Večer uchvácen brzy na lože.

Dne 24. sešel jsem se u Blažků opět s Pivodou, v němž jsem poznal člověka ryze slovanského smýšlení a velmi energické povahy. Takových lidí by v Praze mělo být! Pak doufám že by to s slovanskou hudbou vypadalo jinak. Přišla na mne však migréna prokletá — a večer měl jsem zkažen.

Dne 25. zašel jsem jen na chvíli k Blažkům, abych dostal svému slovu, ačkoliv hlava strašně mi [sic] bolela. Večer však přece napsal deklamaci pro Henitzovu.

Dne 26. pro mne den ztracen — opětovala se migréna, a já vystál strašná muka s hlavou. Na práci ani pomýšlení.

Včera v neděli ráno opsal jsem podlé možnosti deklamaci a odpůldne zašel opět k Blažkovcům, kam chtěla dojít Medalova naosled před svým odjezdem. Pivoda odejel toho večera do Vídně. Přišel M. Starý, Barák, Špůn, Medal, Svobodova, já. Četl jsem tu deklamaci a vůbec se líbila. Má se dáti k programmům vytisknout; budu rád vidět, zdali k tomu přijde; rozloučení se s Medalovou — žádala, abych nezapomněl na Vyšinského. Pozdě jsem přišel domů.

Dnes pustím se do kopírování Vyšinského, za několik dní musím to strhnout.

²⁶⁾ Skladatel Fr. Pivoda (1824—1898), toho času učitel hudby u knížete Khevenhüllera.

²⁷⁾ Linguista a aesthetik Frant. Bolemlr Květ (1825—1864) vydal r. 1859 sbírku básní jmenovanou.

III.

Ernest Denis o posledním sporu Rukopisovém.

Ve spise *La Bohême depuis la Montagne Blanche* II (1903), 583—585, známý učence a znatel dějin českých, profesor university Pařížské Ernest Denis, píše o této věci v tato slova:

»Quand, en 1886, quelques iconoclastes entreprirent une campagne en règle contre l'authenticité des vieilles poésies tchèques, connues sous le nom de Manuscrits de Kralové Dvour et de Zéléna Hora, qui, depuis le moment où elles avaient été offertes à la vénération des patriotes par Hanka et ses amis (1817), étaient regardées comme une sorte de palladium de la nation, le scandale fut prodigieux. A diverses reprises, depuis Dobrovsky et Kopitar, des objections graves avaient été présentées contre ces textes; comme elles venaient en général de personnes, dont la compétence était contestable ou dont l'impartialité était douteuse, elles avaient été écartées plus que réfutées. Cette fois-ci, l'attaque partait de professeurs de l'Université tchèque, et parmi eux se trouvaient des hommes tels que Gebauer, dont l'autorité en matière de philologie tchèque n'est pas contestée, Masaryk, dont les adversaires les plus résolus ne nient pas le talent, et Goll, le véritable chef de la jeune école historique, qui a le premier introduit à Prague la solide organisation scientifique des Universités germaniques. Les Manuscrits étaient pour les Tchèques un titre de noblesse dont ils s'enorgueillissaient, ils les opposaient aux Allemands qui les traitaient de barbares et de parvenus, ils les avaient appris par coeur comme les dévots apprennent l'Évangile. Ils se cabrèrent contre la vérité, et la lutte, où se mêlèrent les passions les plus nobles et les calculs les plus mesquins, mit littéralement le pays en feu.

Dès 1886, malgré l'appui qu'apportèrent quelques écrivains autorisés aux journalistes politiques qui avaient flairé dans les fondateurs de l'Athenaeum des rivaux d'influence, des observateurs attentifs n'avaient plus aucun doute sur l'issue de la campagne, et si, aujourd'hui encore, de rares critiques attardés essaient de rouvrir le débat, leurs réserves et leurs concessions trahissent une conviction chancelante. Masaryk et ses amis n'apportèrent peut-être pas dans leur polémique la délicatesse et la réserve nécessaires; on eût voulu leur voir plus de sympathie pour la tristesse qu'ils causaient; quand on brise un Dieu, fût ce une idole, on doit comprendre et partager l'horreur des fidèles. L'opération eût exigé une main plus légère et on aurait aimé voir les vainqueurs triompher moins bruyamment de l'erreur de leurs

pères *). Après tout, peu importe, et l'amputation était nécessaire. Le respect est incompatible avec l'histoire; l'érudit n'a qu'un devoir, rechercher la vérité, et, quand il croit l'avoir découverte, la dire sans réticence». *Red.*

IV.

Dva listy prof. Eduarda Novotného.

Životopis tohoto velice vzácného muže a učenice (zemřelého 1875), psaný prof. Zubatým, vytištěn jest v Ottově Slovníku Naučném. Tam jsou také přehledně vyčteny jeho práce tiskem vyšlé. Mám od něho dva listy, které zde otiskuji jako upomínku na něho a jako příspěvek k jeho poznání. *J. Gebauer.*

1.

Velevážený pane kollego!

K listu Vašemu od 27. 5. 67 vědomost Vám dávám, že mně mimo neúplný posud slovník Boethlingkův známý jsou za prvé Wilsonův sanskritsko-anglický, kterého ovšem ani za peníze dostati nelze, pak dva slovníky příručné, které by Vám posloužily, totiž:

Dictionnaire classique sanscrit-français où sont ordonnés, revisés et complétés les travaux de Wilson, Bopp, Westergaard, Johnson etc. et contenant le dévanāgarī, sa transcription européenne, l'interprétation, les racines et de nombreux rapprochements philologique, publié sous les auspices de M. Rouland, Ministre de l'Instruction publique, Par Émil Burnouf avec la collaboration de L. Leupol. Paris. Maisonneuve, 1866. Jest to tuším tentýž sklad, kde vyšel Legerův Rukopis královský. Slovník ten obsahuje 781 stran lexikového formátu; pracoval jsem s ním a sloužil mně vždy dobře. Písmem dévanāgarī naznačena jsou vždy hlavní slova jednoduchá, s nimi složená jsou připojena asi jako v slovnících řeckých, písmem latinským v transscripci vůbec běžné. Po ceně jsem se tázal, avšak posud jsem se jí nedopídil. Kdybyste zvolil slovník ten, proukázal

*) Il convient d'ajouter à leur décharge, qu' ils furent eux mêmes exposés aux attaques les plus injustes et les plus brutales. Je ne parle pas seulement des violences puériles de Jules Grégar et des Narodni Listy, mais tous ceux qui sont, comme moi, les admirateurs invétérés de Tomek, ont regretté alors de le voir se départir de son calme et abuser, dans sa polémique avec Goll, de son âge et du respect qu'avait pour lui son contradicteur.

byste mně službu sdělením ceny jeho, koupil bych si ho i sám, nebude-li státi více než 25—30 franků; na tolik bych ho páčil.

Slovník druhý jest od Benfeye, totiž s a n s k r i t s k o - a n g l i c k ý a vyšel v Londýně, o tom však vím jen tolik, že stojí 25 shillingů, bude podle toho též asi tak velký jako Bur-noufův.

Přeji nejlepšího zdaru studiím Vaším.

Vás

V Praze dne 29. května 1867.

Ed. Novotný.

2.

Velectěný p. kollego!

K žádosti Vaší hotov jsem s radostí učiniti, seč síly mé jsou, jen o to Vás prosím, abyste ničehož neočekával v době nejbližší příští. Během prázdnin budu Vám po vůli. — O mém úmyslu stran anthologie*) dobře jste zpraven byl; však od roka vzdálilo se mne provedení až do nedozíráma daleka. Vy stěžujete sobě na venkov a já stěžoval bych si na Prahu, mohu říci, že po celý ten čas, co zde přebývám, nosím cizí nůši. Honěn bývám s jedné práce do druhé a sotva při jedné jsem s celou myslí a s celým srdcem. Vloni byli by mne již do konce strhli do víru činnosti politické, však tomu jsem se přede ubránil. — Právě nyní chystám nové vydání Květovy staročeské mluvnice. Šel jsem za vybidnutím nakladatelů věru přede vším z lásky k nebožtíku, a teď vidím, že bych byl z šetrnosti k příteli vlastně doma zůstatí měl. Byl to předce jen chatrný linguista. Zanášel jsem se po tato leta pramálo mluvnici vůbec, ale vidím předce věci ty v světle zcela jiném než druhdy, nikdy nepoznal jsem pravou povahu těch pánů co mechanických lepičů více než v knížce té. Píšu Vám o věci té, poněvadž předpokládám, že úvaha v literární příloze od Vás pochází; nepochází-li od Vás, víte aspoň co teď tropím. Však o té anthologii; minulý podzim počal jsem překládati Hitopadéču a dohotovil jsem nějaký kus, po chvíli to snad přede dokončím. Ondy jsem četl v Květech**) Váš překlad z Ramajany a viděl z toho, že jste mne předešel. Posílám Vám počátek, abyste viděl jak já si počínal s epickou člokou; forma Vaše s mou dosti se shoduje; verš trochaický čtyř stop zdál se mi nejvhodnějším i vchází obsah čloky nejlépe do čtyř takých řádků. V transskripci držívám se týchž pravidel jako Vy, samohlásky dlouhé naznačuji po česku. Nedostává-li se Vám textů sanskrtských odporučuji Vám Boehtlingka, Indische Sprüche, Petersburg. Sbírka

*) z básnické literatury staroindické.

**) 1868.

velmi pěkná — celý Bhartihari, Amara, průpovědi z Hitopadéy atd. s překladem německým velmi bedlivým; a co ještě zvláštní chvály hodno, velmi levná cena jako při všech knihách, které v Petrohradě in usum Germanorum rei publicae doctae vydávají.

Buďte zdrav.

Váš

Ed. Novotný.

A nevida zvuku původ
mněl jsem, že to slon zarochtal.
Šíp uchopím leskem skvělý,
šíp co hádě jedovaté;
po zvuku na slona střílím.
Sotva střelím, hlas se ozve:
»Ach pomozte!« Poustevník to
skolený do řeky padá,
šípem údy jeho trnou
jej zastihla střela moje;
a hlas lidský tak zakvílí:
»Jak že střela stihnout mohla
mne, člověka kajícího!«
K odlehlé jsem řece došel
v noci, abych vody nabral.
Kdo to po mně střelil šípem?
Či který hřích mnou byl spáchán?
Rši jsem, jenž u pokoře
v lese žije poustevníkem,
kdo mne mohl vraždit šípem?
Vlasy v džatu upletené,
roucho nosím z kůry, z koží,
kdo moh' ždátí smrti mojím?
Či který hřích mnou byl spáchán?

Atd.

V.

Třináct listů prof. Ignáce B. Maška,

s několika poznámkami.

S prot. Ign. B. Maškem (zemř. 1901) psali jsme si od r. 1875 až do jeho přeložení do Prahy 1883. Dopisy týkaly se příspěvků do Listů filol., dílem také věci jiných. Ukládal jsem si z nich ty, které se mi zdály důležitější, mezi nimi také dopis

první a dopis poslední. Všech jich je třináct a je v nich trvám ledacos zajímavého, zejména pro toho, kdo bude psát literární historii našich let. Jména osob dosud živoucích nahrazuji někdy literami, které však nejsou litery jejich začáteční. Tiskem *kur-sivním* a proloženým naznačuji, co je v originále podtrženo čarou jednou nebo dvojitou.

J. Gebauer.

1.

V Jindř. Hradei 6/6 75.

Velectěný pane!

Slíbil jsem arci p. prof. Kvíčalovi svého času, že pro Listy filolog. pošlu nějaký příspěvek; měl jsem tu na zřeteli spis N. Nekrasova: Kraljedvorsk. Rukopis, o němž jsem minil podati zprávu. Neboť již sedmý rok pracuji o díle podobném, totiž glossári a grammatice Kral. Rukopisu, s kteroužto prací při školním svém zaměstnání velmi zvolna ku předu se ubírám. Doufám však, že letos o prázdninách značně pokročím a budoucím rokem že bude moje dílko hotovo. — Proto jsem chtěl referovati o spise N. Nekrasova. — Když jsem p. prof. Kvíčalovi svou pomoc nabídl, tu teprv dostanu do ruky Čas. Č. Mus. z r. 1873 a v něm resensi Jos. Jir.

Pan referent mne v mnohé poznámce předešel; co mi zbylo, nestojí tuším za řeč. Glossar forem nacházejících se v starém textě jest u Nekras. dalek sice toho, aby byl úplný, neboť schází přes 200 gloss, avšak nemyslím, že by vyčítání postrádaných těchto slov bylo látkou pro Listy filolog. —

Poněvadž jsem pak již slovo své dal a jak mi píšete, není nyní dosti látky pro Listy, tož se přičiním, abych Vám do *konce června* něco připravil; nejspíš to bude gramm. výklad některých slov z Ruk. Kral. — Doufám při tom dosti egoisticky, že snad můj příspěvek vzbudí o některém místě vědeckou diskussi, která mně bude velmi vhod. — Prof. Kořínka budu interpellovati; pochybuji však; má on nyní korekturu 2. vyd. své lat. grammatiky.

Ve smyslu prof. Kotta bych mohl též pokračovati; mámť hojný materiál k Antibarbaru a jsem též přesvědčen, že se u nás přeburuje. Nebude, jak myslím, dříve pomoci, dokud se nám nedostane historické grammatiky, k níž, jak podle spisů Vašich — o pravopisu — samohlásky — soudím, se Vy sám, velectěný pane, chystáte.

S veškerou úctou

Ignác B. Mašek.

2.

V Jindřich. Hradci 25 8 1875.

Velectěný pane kollego!

Z dopisu Vašeho, daného 15/8, dověděl jsem se, že trávíte prázdniny v Pardubicích a že hodláte teprv asi k 10/9 přijeti do Prahy. —

Poněvadž otec můj do té doby zde zůstatí nemůže, nedoprovodím ho do Prahy a ponechám si návštěvu Prahy na dni mezi 9—11 zářím. Těším se, že Vás v tom čase již zastihnu doma. Slíbené příspěvky přinesu. —

Neodpovídal jsem na milý dopis Váš, čekaje brzkého příchodu kollegy dra Nováka z prázdnin, abych i od něho mohl dáti odpověď. Ujišťuje, že slíbenou věc připraví, abych ji mohl Vám doručiti.

Ač do musejní knihovny o letošních prázdninách není přístupu, doufám, že mi přece bude možná několik hodin poseděti u Rukopisu Kralodv. — Práce mi málo pokračuje, zabral jsem se náhodou do recensí všelijakých v Komenském uložených a bavím se s Olomuckou řeholí. Ale zacházejí ti páni příliš daleko!

Mám před sebou náhodou časopisu Komenského 1875. č. 25. Tu praví Fr. C. (jindy J. Novák) odpovídaje koll. Kottovi: »Brániti koho *před* kým *není* ovšem *špatně*. (N. B.) Doložiti lze tuto vazbu ze všech dob naší literatury, ano i ze staré *slovančiny*« (sic) atd. V 4 řádku pak zdola dí o této vazbě, kterou vyhlásil za nešpatnou: »Když tedy brusiči tuto příšeru pěknou vazbou čistě slovanskou brániti *od* čeho nahraditi usilují a ve své horlivosti vazbu brániti *před* — přímo za špatnou prohlašují, *není se jim věru diviti*.« — Já se divím, že koll. C., jenž jinak v broušení dosti povážlivě a střídě mezi moravskými šlejferi si vede, takto mohl své tovaryše brusické na Moravě charakterisovati. —

Připouštím, že vůle je dobrá u těch pánů, ale šmahem skoro vše zvraceti, co v slohu vědeckém u nás Jungmannem atd. — Palackým utvořeno a nahrazováno to lecjakými provincialismy — to zdá se nám zde přece jen věcí přílišnou, zbytečnou a marnou. Jako vše, i tato snaha puristická má jistou míru. — Kéž bychom měli *histor. skladbu*!

Půjde-li vše tak dále, stanou se brusiči směšnými. — Ústně si povíme více. Připomínám, že neberu sám věci na lehké váhy; sám, kde mohu, dbám správného jazyka v úřadě svém učitelském.

Dále nalezl jsem v loňském Komenském posudky některé, ježto hodily by se spíše do Listův filolog. — Co má z toho učitel národní, čte-li v Komenském 1874 str. 597. (tuším, neboť

nemám čísla již po ruce) posudek o Pechánkové překladu Dějin Liviových?

Ale rozhovořil jsem se nad míru. —

Přeji Vám, velectěný pane kollego, všeho dobrého.

S veškerou úctou Vám oddaný

Ignác B. Mašek.

3.

Milý pane kollego!

Poslední list Váš uvedl mne do jakýchsi nesnází. Neboť činnost, kterou jsem čtením Vašeho hláskosloví prokázal, líčíte způsobem takovým (*s tremou* otvírá list), že to až k hranici — ba za hranici humoru dosahovati může. — Píšete, že Váš práce přemáhá. Račte se šetřiti, pokud to možno.

Že v Listech bude nyní více materiálu klassického, není na škodu; budou za to vděční filologové klassičtí. Ale Listy posud nevyšly!

Děkuji za nabídnutí strany R. Kr. — Užiji Vaší laskavosti svým časem a požádám o prohlédnutí některých míst. Posud mne zajímá čtení 4/16 zda *ora* či *ono*, pak 28/3 *mnie* či *ranie*? Strany tohoto druhého místa rád bych zvěděl resultát Vaší prohlídky dříve, než by můj článkuček o tom místě vyjít měl.

Ad vocem Million. Důkaz, který vedete strany priority českého Millionu, mne až do nedlouhé doby přesvědčoval; aspoň neuměl jsem nalézt nikde díru. Ta neurčitost sice, která strany českého Millionu jest (1320—x), jest sice věc nepohodlná a dle mínění mých kollegů mohla by vzbuditi nové pochybnosti o RKr. Ale toho já se nebojím; neníť tato památka tak křehká, aby musela být za sklem a nesmělo se o ni zavaziti. —

Nyní však, když jsem o té věci znova přemýšlel, myslím, že důkaz váš skutečně díru míti může. Povím upřímně, pokud jsem dospěl, nemaje pomůcek. Shoda mezi Jarosl. a č. Mill. jest (*uhodnuce*). Ji vysvětluji tak, že překladatel Millionu citoval z paměti povědomé mu místo z Jaroslava. Ale jak? Vždyť ta scena je i ve většině druhých Millionův? I do Jaroslava i do toho Millionu, z kterého překládal Čech, mohla přijíti z *jednoho pramene*, totiž ze zápisků, které staří Polové vrátivše se r. 1269 poprvé z Orientu, *mohli přinést* a které se opisy rozšířiti a ku vědomosti českého básníka Jaroslava přijíti mohly. Tehdejší spojení mezi Itálií a Čechami za Otakara II. — Marko Polo diktoval svůj Million nejen z paměti, ale i ze zápisků svých i *otcových a strýcových*. (Toto domnění nacházím potvrzeno také v článku *Polo* v Mayerově Lex., ale rád bych v té věci *prohlédl úvody značnějších* vyd., na př. angl. Marsden-ova.)

Mimo to i tato okolnost svědčí mé domněnce. Kdyby byl básník Jaroslava měl *celý* český Million před sebou, nebyl by as pochybil v tom, že Kublaje klade do r. 1242, a z *Mill. o něm věděl*, že panoval teprv asi od r. 1256? — Ale ovšem na zápisku jednajícím o čarách (v počátku 13. stol.) nenalezl jména Kublaje. — Ostatně je tato epizoda způsobna, že ji již staří Polové *mohli* přinést; s cestopisem *nesouvisí*.

Až se ve věci poohlédnu a najdu jiných zpráv — odkud Marko material svůj bral — možno, že to sepíší.

Nejvíce mne drželo u Vašeho důkazu: *na dlí*. Ale již bych dovedl vysvětliti, aniž básníka obviňuji z neporozumění. — Kládouce totiž předmět tenký na šířku nebo délku, nemáme na zřeteli tento předmět sám, nýbrž položení jeho v poměru *k osobě, jež jej klade*. Tedy

a, b, polokruhy kouzelníkův; *na dlí* položihu I ; na příč by bylo — . Sr. Alex. I. 136, 13: zřě *dlí* i na *přěky*.

Kollegové se bojí, že jste dal nepřítelům Rukopisu příležitost k novým útokům. Kteréžto bázně já nemám. —

Však nyní těchto věcí musím poodložit; zem. školní rada uložila kolegovi Kořínkovi a mně, abychom prohlédli v rukop. cvičení pro překl. z češtiny na lat., jež pro VII. a VIII. složili prof. Riss a Pechánek. Mně to nemilo nad míru, vyšel jsem z toho poněkud. Nemohu ve své věci ku předu, tak že se již na vše mrzím.

Váš

13/I. 1877.

Mk.

Kdy vydá p. Vrtátka Million?

4.

Velectěný pane kollego!

Za Vašnostin spis »Über die weichen E-Silben im Altböhm.« srdečné díky vzdávám. Již ukázky v Listech filol. podávané zájímaly mne nemálo; čím větší jest podivení mé, když vidím, že jste tu objevil a dolíčil zjev netušený! Zajisté nám též svým

časem povíte, v kterých spisech stěeských pravidla Vámi odkrytého je šetřeno.

Hledal jsem Vás o prázdninách lístkem v Pardubicích, ale marně; nevím, jakým řízením došel lístek do Poděbrad a odtud mi vrácen s poznámkou: Der Adressat in Poděbrad unbekannt. — A tak nemohl jsem Vám o prázdninách ani psát. — Nyní jste, jak z poštovní pečeti soudím, v Praze. — Budu velmi povděčen, oznámíte-li mně, jak jste se po tak dlouhou dobu svého mlčení měl.

Já letos o prázdninách nidum servavi, vyjma 10 dní, jež jsem s rodinou v Deštné u rodičův ženiných ztrávil — málo jsem prospěl ve své práci.

Váš starý

V Jindř. Hr. 19/9 1878.

Mk.

5.

V Jindřich. Hradci 26/XII 78.

Velectěný pane professore!

Ačkoliv jsem od prázdnin několika listy k Vám se přihlásil a jmenovitě děkoval za darované mně laskavě W. E-Silben, nedočkál jsem se posud ani nejmenšího odvětu; nepsal jsem arci nic takového, co by k odpovědi vybízelo. —

Myslím si, že se z nějaké mně nepovědomé příčiny mrzíte. Litoval bych toho, nevěda, čím se to stalo. Buď jakkoli, přeji Vám na sklonku roku všeho dobrého, zdraví Vám i rodině a zdaru v činnosti Vaší. —

Těším se velice na ohlášenou monografii o měkkých slabikách v stě. Moje práce skutečně velmi zvolna postupuje, až mne to již dopaluje. Při škole a četné rodině věru neradno se na něco dávat.

Ve vši úctě Vám oddaný

Ignác B. Mašek.

Poznam. k listu 4. a 5. Ve 12. sešitě »Zeitschrift für die österr. Gymnasien«, 1877, vydaném dne 25. února 1878, stal jsem se předmětem kalumnie p. Prusíkovy. Dověděl jsem se o ní až 14. března 1878. Mé vyvrácení, zaslané dne 28. března 1878, otištěno bylo ve 4. (dubnovém) sešitě téhož časopisu, ale sešit ten vydán až 31. května 1878 a dostal se do Čech až někdy v červnu téhož roku. Po více než tři měsíce, než totiž odpověď moje se stala známa, byl jsem pod těžkým nařčením a nedivil jsem se, že se mne někteří známí stranili. V té době odmícl se také koll. Mašek, nevím bezpečně proč, a já jsem byl od té doby k němu zdržlivější. —

Gb.

6.

V Jindř. Hradci 3/2 1879.

Milý pane kollego!

Jak velice těšil jsem se z Vaší odpovědi, tak hněvám se na sebe, že odpověď moje pokulhává. Mohu se omlouvatí poněkud jen časem, jenž tak rychle mně ubíhá, že ho ani měřiti nemohu.

Čekal jsem, až přečtu Vaše rozpravy o měkkých slabikách. Důležitý objev v příčině měkkého *e* v Pass. mne nad míru zaměštnává; divím se, že jste již při sbírání látky k pravopisu na věc neuhodil. Z podrobností uvádím: W. E-S. str. 19: na západ slunce; kdyby psáno bylo: na slunce západ — mohli bychom slunce bráti za akk. assim. pádův.

Str. 34. Slož. dekl.: k družiey — družej; myslím, že třeba psáti: družiej. — Str. 42. házěju — »dieses ist aber nur dann der Fall, wenn auch der folg. Cons. weich ist« — excepto *aoristo*.

Šafaříkovým pravopisem nelze ovšem stihnouti měkkosti ve formách: nadiegie, jie, jejie, jie, magie, bogie sě, strogiee, gie (aor.) atd. — Pěkně shoduje se též přieti, pozd. přim III/2 se stblh. *прѣм*, na rozdíl od *прѣ* I.

S dychtivostí čekám další rozpravy o měkkých slab. vůbec, jakož i nového objevu v ruk. Štít., o němž jste mi v listu je n zmínku učinil.

Moje práce se vleče bohužel plžím krokem. —

Měl jste již v ruce Varšavský Věstník filolog.? Podáte ovšem zprávu v List. filolog. — Do budoucího seš. nemám posud ničeho; nevím, budu-li moci podati úvahu, jak si písař RKr. vede v příčině zákona Vámi v Pass. objeveného. —

»Čtyři hlučív četný« — jste mi uchvátil. —

Jindy něco napíši o vyd. RKr. *Sokolovým*.

Buďte zdrav, ctěný příteli, a potěšte mne opět.

Váš oddaný

Ignác B. Mašek.

7.

V Jindř. Hradci 14/4 1880.

Velectěný pane kollego!

Za monografii Vaši o nominalných formách stě. komparativu, již jste mne laskavě obdařil, skládám srdečné díky. Z případů dílem posud neznámých, dílem neuznáných postavil jste některé stěžejné formy; vzorec se dalším hledáním snad vyplní. —

Ježto uvykl jste na veřejnost podávati úsudky střídavé a podstatné, úmyslně necháváte stranou hypotese!, jež někdy se naskýtají; tak na str. 6. uváděje formu moudřejš — vědomě tuším opominul jste naskýtající se tu a tam příjmení: Dolejš, gen. e (v Jindř. Hradeč jméno občana); tuším někde jsem též slyšel: Hořejš. —

Forma plur. mn. raděj^{ši} Dal. m. e' také v stblh. Mikl. Wörtb. 20; muž. radějše místo -jⁱ, radč^{je} místo jⁱ a radše, jakož i žen. radějše m. raděj^{ši} — totiž střední tvary komparativu m. mužských a ženského mají obdobu v ruském praedik. kompar. — Doklady forem podané věrně zvláště užitečny jsou čtenáři. —

Zpráva, že jmenován jste mim. professorem univ., mne potud překvapila, že jsem za to měl, že již dávno jím jste (jsem to neobrata! 3krát že!). Mělo se to státi již dříve, pane kollego; svými pracemi jste toho zajisté zasloužil. Těším se z toho srdečně a přeji Vám dobrého zdraví, abyste ve prospěch vědy dlouho zdárně a šťastně mohl pracovati. —

Seminář český, jenž se dle doslechu v Praze zařídí a Vás za ředitele míti bude, kéž by skutkem se stal! Vyučování jazyku mateřskému na středních školách jest věc nesnadná, poněvadž vyučující — i věci své oddaný — snadno vybočuje s náležitě dráhy, buď ve výklady jen grammatické nebo ve frase krásilkovské. —

Já jsem letos ubožák: přemožen školou, přemožen starostmi o děti; pro práce své zvláštní málokterá hodinka mně zbývá — za týden sotva jedna. Kam s tím? Již mne to mrzí, že jsem se dal do RKr. — a přec bych nerad zahodil, co mne po deset let zajímalo a těšilo. — Kdy vyjdou Listy? Můžete-li užiti mého příspěvku loňského? — Nepochybuji, že i věci i formou není prost nedostatkův, vyplývajících z pracování přervaného, nesystematického a že hypotese! nejednu v sobě zavírá. Podávám se na Váš přátelský soud; nehodí-li se a není-li možno, tendenci Vaší snadno jej akkommodovati*), tedy mi jej laskavě vraťte!

Snad bych učinil některé ještě doplňky k rasurám a korekturám v malém článku.

Již pak, velectěný p. kollego, buďte zdrav a na mne si vzpomeňte!

Váš

Ign. B. Mašek.

8.

Velectěný pane kollego!

Za Evang. sv. Jana, jehož se mi z Vaší laskavosti dostalo, vzdávám vroucí díky. Vydání Vaše, vynikající akkuratessou ne-

*) Zvláště vynechal bych některá důtklivá slova o Mikl. — i Vaškovi.

obyčejnou, zajisté jak památce vysvětlované tak filologii české vůbec poslouží.

Slyšel jsem, že Vám letos zdraví valně neprálo, že býváte časem chorý; i přeji Vám hojného zdraví, abyste i další předsevzaté práce vědecké vedlé úmyslu svého mohl dokonati.

Před nějakým časem četl jsem cosi o novém fotografování Ruk. Kralodvorského. Poněvadž bych rád věděl, jak se zdařila fotografie a co stojí, prosím, abyste podlé příležitosti p. Václavu Kořínkovi v tom směru zmínku učinil; neboť i jeho otec by si ji rád zaopatřil.

Nemálo mne zajímá, dojde-li k nové, důkladné zkoušce Ruk. Kralodv. ve příčině pergam. a černidla vůbec a rasur zvláště. Již loňského roku poslal jsem p. Vrtátkovi seznam míst, kteráž by se ve příčině rasur mohla ohledati, ale přišel jsem již po všem, ježto jsem se o kommissi pozdě dověděl; letos doplnil jsem ten seznam ještě některými místy. Jest žádoucí, aby vzácná naše památka konečně se všech stran byla ohledána, a to kommissi rozšířenou, v níž by byli najisto také expertové jiné národnosti. — Myslím, že by Vaše přítomnost byla velmi prospěšna. Mně letos nepřeje zdraví; každou chvíli něco vadí.

Vám ve veškeré úctě oddaný

V Jindř. Hradei 4/3 1881.

Ign. B. Mašek.

Poznam. EJ měl jsem za památku pravou, důvěruje svědectvím palaeografův a opíraje se o stránku filologickou, kdež jsem mimo jiné zvláštní důležitost nalézal v podobách EJ s glossami Greg., roku 1878 objevenými; vypsál jsem to ve spise Staročeský zlomek Evangelia svato-Janského a filologická svědectví o jeho původu 1881. Proti svědectvím pravosti, v tomto spise uvedeným a vyloženým, přišel r. 1886 nález chemické kommisie musejní, která vedle jiných v ČMuseumu chovaných rukopisů také EJ zkoumala; tu nalezli proff. Ant. Bělohoubek a Vojt. Šafařík, že písmo EJ se smývá a že je psáno barvivem, které zůstalo na povrchu seděti, a nikoli inkoustem, který by byl do pergamentu vnikl a byl by nesmytelný, v. ČCMus. 1887, 306 a 307 (prof. Šafařík, jak se rozpominám, nalézal pod literami smytými také nějaké jejich nárysy tužkou). Tento nález je chemický důkaz, že EJ je padělek, neboť psaní barvivem dá se tu pochopiti jenom při padělateli; svědectví pak, vydaná o EJ se stránky palaeografické a filologické, mají nadále jen ten význam, že padělatel udělal svou věc mistrně co do písma a s pečlivou přípravou jazykovou.

Proč psal padělatel barvivem? — V EJ je dvojí text: latinský, ze stol. X, a mezi řádky jeho překlad český, od padělatele Hanky. Hankovi šlo o to, aby padělaný text český byl

pokládán za písmo téhož písaře, od něhož je text latinský. K tomu konci napodobil tahy paralelního písma latinského, a dovedl to výborně. K témuž konci bylo mu však také žádoucí, aby padělaný text český podobal se latinskému též barvou. Kdyby byl psal inkoustem (železitým, jakým se za dob jeho a od nepaměti psalo), bylo by písmo s počátku snad černé a vůbec temnější, než v textě latinském, a bylo by časem (postupem chemickým) víc a více bledlo, žloutlo, rezavělo, vůbec nebylo by barvou stejné s textem latinským. Proto připravil si Hanka barvivo, kterým když psal, dostával písmo hned té barvy, jako je v textě latinském. Barvivo nevniká do pergamentu, zůstává takřka na vrchu ležeti; zachovává barvu stálou, a tím hodilo se Hankovu úmyslu klamařskému, — ale při zkoušce dalo se smýti, a tím proneslo Hankův klam. Při písari starém nedá se nijak rozumně mysliti, proč by mezi svými řádky latinskými, psanými inkoustem, byl psal řádky české barvívem, — řádky psané barvívem mohou tu pocházeti jenom od klamaře.

Vyložil jsem tuto věc obšírněji proto, poněvadž ze zkušenosti vím, že se jí dost nerozumí. Dodávám k tomu, že písmo barvívem poznává se nejen smýváním, kterým se dá odstraniti třeba úplně, nýbrž i navlhčeným pijákem; písmo barvívem otiskuje se totiž na navlhčený piják, když jej na ně přitlačíme, písmo inkoustem pak nikoliv. Tímto způsobem pomáhal si pan bibl. Patera při ohledávání gloss v Mater Verborum, jak to na mou zvláštní žádost v chemické kommissi musejní 1886 zjištěno, v. ČČMus. 1887, str. 306 a 311 a Athenaeum III (1886), str. 393 a 394 (pod čarou). Neznaje této věci napsal prof. Kalousek v Osvětě 1886, str. 286, že »pan A. Patera . . . pouhým palaeografickým vyšetřením rozeznal v Mater Verborum glossy pravé od podvržených«. Tím vynesl prof. Kalousek p. Pateru jako »palaeografického vyšetřovatele« nad jiné, zejména také nad Palackého — neboť Palacký měl glossy MVerb. podle svého palaeografického vyšetření všechny za pravé*) —; a proto vidělo se mi zapotřebí, aby tato věc byla zřetelněji vyložena, než se dosud bylo stalo, a aby bylo zvláště vytčeno: pan bibl. Patera poznal v Mater Verborum falsifikace, kterých Palacký a jiní nepoznali, dílem svou zkušeností palaeografickou, zajisté značnou, dílem však a nejbezpečněji srovnáním se starým tištěným textem Mat. Verb. (tím způsobem poznal, že několik gloss českých je uděláno ze slov latinských, na př. *Živa* ze *sive*, *Němec* z *atrox* atd.) — a navlhčeným pijákem.

*) Píše o tom (spolu se Šafaříkem): »Dass ein schriftkundiger Mann mit gesunden Sinnen und ungetrübtem Geiste diese unschätzbare Handschrift und die Glossen gesehen und gelesen habe und sich doch einbilden könne, Herr Hanka habe dies alles selbst fabricirt, um dann darüber „in seine Faust zu lachen“, — das ist doch mehr, als wir begreifen können.« Aelt. Denkm. (1840), 207.

Padělky v Mat. Verborum objevili pp. Ant. Baum (v miniatúrách) a Ad. Patera (v glossách) a věděli o té věci někteří zasvěcení několik let před r. 1877; v. poznámky (pod čarou) v ČCMus. 1877, str. 489 a tamt., str. 120. Ale na veřejnost dána věc teprve 1877 v časopise právě řečeném, po jisté přednášce prof. Woltmanna, který na padělky tyto ukázal; přednáška tato byla i podnětem, aby padělky byly oznámeny veřejně.

Také o padělanosti EJ vědělo se dříve, již před vydáním mého spisu o EJ; ale mně se to stalo známo až za několik let po tomto vydání a když EJ bylo při zkoušce chemické propadlo. Srov. Athen. IV (1886, říjen), 46.

J. Gebauer.

9.

Velectěný pane professore!

Že jste jmenován professorem řádným na vysokém učení pražském, uslyšel jsem velmi rád, i přeji Vám štěstí z toho zaslouženého povýšení.

Zvláště pak rád bych věděl, že jste jak náleží zdrav; ale dovidám se od pana dra Studničky, že Vám valně neslouží zdraví i že hodláte někam do slezských lázní. Chorobnost Vaše pochodí prý z upracovanosti; i máte věru dbáti svého zdraví a ve svých pracích volnější tempo si zavést. Kdy byste si měl ublížiti, tedy by tím vědě naší vzešla škoda. —

Posílám také programm zdejšího gymnasia; položil jsem do něho malou ukázkou svého mrzutého díla; bylo třeba, aby programm vyšel, a ježto nebylo o články v čas postaráno, uchvátil jsem co jsem právě mohl. — Právil jsem: mrzutého díla, neboť mne to již dopaluje, že nemohu nikterak dodělati se konce; příčině několikero; zvláště zaměstnání školní a nedostatek bezpečných textů. Někdy mně tak vchází na mysl, abych snad žádal za dovolenou na rok, bych tou dobou věc dorobil, budiž jakákoliv. Je zde p. insp. Kosina; možná, že se přeptám. — Prázdniny hodlám trávit na Knířově u Vys. Mýta; starý můj otec jest velmi churav. Byl bych ovšem rád, kdy bych mohl o prázdninách sejíti se někde s Vámi. Prosím, oznamte, kde budete bývati.

Přeje Vám i rodině dobrého zdraví

jsem, Váš

V Jindř. Hradei 17/7 81.

Ign. B. Mk.

10.

Velectěný příteli!

Již mnoho vody naše Nežárka dovedla do Lužnice, Vltavy atd. od té doby, co jsem se Vám naposledy ohlásil. Abych řekl

upřímně: chtěl jsem psát, až bych mohl aspoň s kusem práce před Vás.

Zatím se mně — při dosti značném robotování — práce nad míru vlekla a vleče; shledal jsem, že mně ještě mnoho připrav konati nevyhnutelných, snášení přístupný material porůznu roztroušený, osvojovati si novější resultaty vědy; zkrátka daleko jsem dosud nedospěl. Sám víte nejlépe, co tu úskalí, co nesnázi, jak nesnadno uvést v tu věc system a důsledně ho šetřiti.

O svátcích letnicích hodlal jsem do Prahy si zajeti a v některých věcech se orientovati; radoval jsem se na hovor s Vámi — a tu sesypou se na mne nešťovice! Šťastně jsem si je odbyl, ale sláb jsem dosud a pomalu mohu pracovati. Tak mi cestu odložiti na jinou dobu, snad na počátek prázdnin, polovici července. Zdali mám naději Vás ještě zastati?

Nebýti té slabosti zajel bych si snad nejbližší příští dni do Prahy; jeť v naší metropoli pan Konstant. Jak. Grot, známý svými spisy Моравія а Константин. Багрянородный; tyto dni pak očekává se tam jeho семейство, totiž vážený filolog pan akad. Jak. Karl. Grot s chotí a dcerami; později i druhý bratr, Mikuláš — filosof — do Prahy zavítá. Jak rád bych spatřil tu rodinu šlechtnou, s níž jsem ondy v Teplici se seznámil! Ale slabost mně nedovoluje na cestu se vydati; práce školní ovšem se mně také nahromadila. —

Od Něvy poslední léta ozývají se hlasy Rukopisu Kral. nehrubě vlídné; pronáší je jak známo pan Lamanskij a p. Jagić. Skutečně nevím, jest-li našinec v tom našem malém provincialismu tak obmezen, že nečiní se podivné té polemice — nevždy vědecké — nějaký odpor? Methoda těch pánů skutečně zasluhuje objasnění. Myslíte-li, že Jagić *právem* upírá dovolávati se na vysvětlení abnormality v RKr. — příkladů z jiných spisů? atd. Sami vytýkají naší straně tendenční úpravu materialu — a oni?

Myslím, že v této věci jest pomoc jediná, která před jinými obranami atd. filologickými předcházeti má — totiž *chemická a palaeograf.* zkouška Ruk. Kr. a jiných. Již svrchovaný čas; nedůvěra se rozlévá u nás i v cizině; mnohé ty nesnadnosti jazykové i věcné v RKr. nemohou se rázem vysvětliti, čekajíce od vědy dalšího svého objasnění. Do té doby čekati nelze. I soudím, že by sl. výbor musejní měl nyní najisto a dle možnosti brzo rukopisy ty — Kr. Zel. EvJ. glossy MV. — podrobiti zkoušce chemické a palaeograf. — před kommissí, v níž by zasedali nejen naši lidé, ale zástupcové těch věd i jinoslov., něm., franc. — zkrátka myslím si jakousi abych řekl mezinárodní kommissi, které by bylo ve vši formálnosti podati svůj soud spravedlivý. Slyšel jsem, že jste se o to sám zasazoval; proč se nestalo? —

Když by tato kommisce ve příčině RKr. svoje slovo pronesla, mohl by se RKr. prozkoumati také ještě co do rasur. Mám

některá místa, kde domnívám se rasury; poslal bych je správně Musejní. Dále třeba konstatovati, pokud sáhl neb. Hanka na rukopisy a falsa jeho na jisto postavit. Vždyť pak ani s Mat. V. není věc tuším najisto objasněna; odkud vzal fals. slova tak přesně utvořená jako obředi?

Třeba zjistiti zprávu o V. *Nebeském*, dokud živ.

Jsou to věci důležitosti tak veliké, že sl. výbor musejní má co nejdříve se jich ujíti, aby se jasně vidělo, aby povídačky přestaly, aby věda mohla úplně jistě užívatí těch památek. Hankova činnost neblahá podává negativně kritice oporu a nám stěžuje rámě. —

Tak si myslím, že bych také malé promemoria podal výboru musejnímu, podáváje vedle seznam rasur a korektur. — Nebude-li brzo valná schůze?

Buďte té lásky, prosím, a napište mi zase několik slov. Kdy vyjdou Listy? Nemyslím, aby tam moje poslední příspěvky přišly. — Předělám něco z nich.

Zůstaňte zdrav!

Váš

V Jindř. Hradci 15/6 1882.

Ign. B. Mk.

11.

V Jindř. Hradci 26/XII 1882.

Velectěný pane professore!

Srdečné přání všeho dobrého! Dej Bůh zdraví a síly, abyste i rodině své i vědě mohl mnohá, mnohá ještě léta žítí! Můj list poslední, psaný asi před 14 dni, nedošel, tuším; činil jsem v něm zprávu o rukop. leg. Kateř., jenž se nalézá u hrab. Jarom. Černína na Petersburku; mimo to tázal jsem se ve příčině p. N., prof. gymn. v B.; hodlal by se totiž připravovati na profesora v české obei pražské university, kdy by páni, o jichž soud mu jde, byli mu nakloněni. —

Za příčinou nového roku srdečné moje přání.

Vašnosti oddaný

Ign. B. Mašek.

12.

Velectěný pane professore!

Velikým leknutím jsem se lekl, když jsem probíraje korespondenci prvního čtvrtletí shledal list Vašnostin bez poznámky svědčící, že by byla ode mne odpověď dána. Zapomněl jsem na laskavý list Váš odpovědět, založiv si jej na místo neobvyklé. —

Co do rkp. leg. Kateř., snad jste domluvil se s panem ministrem Jirečkem, jemuž jsem o té věci psal, co mi známo bylo ze zprávy p. archiváře Tischra. První můj list nedošel pana Jirečka; ve druhém vypsals jsem, co mi známo bylo.

Pan hrabě Jaromír Černín, na ten čas vladař rodu Hradec-kého, pronesl ke svému archiváři, p. Tischrovi, že má — neví p. Tischcher jisto, zda řekl: ve Vídni či na Petrspurku — rukopis stčeský s krásnými prý inicalkami — tuší že obsahuje leg. o sv. Kateřině. Zdali vedlo badání p. Jirečkovo k nějakým resultátům, víte asi v tuto dobu sám od pána.

Pan archivář mi též oznámil, kterak ve knihovně p. hraběte Jarom. Černína ve Vídni může se nalézt ledacos pro literaturu českou důležitého, sbírka to po hrab. Eugenovi, zvláštním literatury milovníku a příznivci. — Bylo by prý třeba knihovnu Vídeňskou a jiné Černínské ohledati a popsati. Pan ministr vykonal by věc záslužnou, kdy by pana hraběte k tomu přiměl. Ježto k místnostem knihovny přístup mívají laikové služebníci, nejsou věci — snád dosti důležité — ani dost bezpečny. —

Mimo to jest čas pořád více a více svrchovaný, aby se učinily již přípravy ku slavné — internacionální — zkoušce rukopisu Kralodvorského a j.; čas svrchovaný, aby se konstatovalo před domácími i cizími — *co jest* staré a původní; aby se učinila i revise všech fals, z nichžto Hanka viněn jest; nemyslím na př., že věc — s Mat. Verb. — odbyta; třeba aby o životě a mus. činnosti Hankově *napsán byl spis podle* pramenů snad dostupných, *dokud svědkové zbývající někteří na živu.* — Račte k tomu působiti. *Al je světlo!*

S Vašností měl bych hovořiti mnoho a těšil bych se na cestu do Prahy; snad se k ní letos přece dostanu a tu bych si Vás zamlouval v čas. — Račte mi jednou poraditi nějaký Výbor ze staré polské literatury! Poznávám, že pro zdárné studium češtiny XIV—XV věku jest znalost st. polského jazyka velmi užitečna. —

Co mne se týče, nevím, kam dříve ruce a hlavu: škola — děti, z nich 5 školáků — a co zbývá, teprve má moje milá, nešťastná libůstka, pro kterouž nejsem nikde celý; zdraví také vždy nepřeje.

Prosím také jednou o zprávu, jest-li druhá fotografie RKr. lepší nežli první.

Přeje Vašnosti, abyste se i se svými měl dobře,

jsem ve upřímné oddanosti

V Jindř. Hradci 26/3 1883.

Ign. B. Mk.

Poznam. Volání o zkoušku podezřelých rukopisů ozývalo se dlouho a s různých stran, a přidával se k němu také prof.

Mašek, jak vysvítá z jeho listů 8., 10. a 12. Chtěl mít zkoušku chemickou a *palaeografickou*, a chtěl mít kommissi *internacionální*. Žádosti této vyhověno jenom částečně, bohužel! Gb.

13.

Velectěný pane!

Neračte se diviti, že Vám píši já. Neboť i při různém našem stanovisku v známé otázce staročeské literatury snažím se, pokud chorobnost moje tomu dovoluje, postup velikého díla Vašeho sledovati a objektivně považovati. A tu znamenám, co síly duševní, co pílě neúnavné v Histor. mluvnicki Vaší uloženo jest.

Blíží se den sv. Jana, Váš čestný den, a poněvadž padá do roku, kdy dovršujete šedesátý rok života svého, posílám Vám ze své samoty venkovské upřímné přání mnohých ještě let ve zdraví, abyste dílo své, jemuž vytrvale a obětovně svou sílu, zdraví i pohodlí věnujete, dokonal a milé své rodině, kteréž jste všim na světě, dlouho a dlouho byl zachován, maje radost ze zdaru dítek svých.

Račte přijíti ujištění náležitě uctivosti mé.

Na Jilovišti 23/6 98.

Ign. B. Mašek.

Poznam. Prof. Mašek byl muž práce pilné a svědomité. Asi r. 1868 obral si RKý, a zejména jeho stránku jazykovou za předmět svého studia zvláštního, a předmětu tomuto věnoval pak času a práce, kolik mohl. Zhloubil se do něho a neobíral se intenzivněji také staročeskými texty jinými. Jeho vědění a umění bylo odtud defektní. Vyšlo to na jevo, když ve sporu Rukopisovém také na veřejnost vystoupil (později, nežli se očekávalo, ale konečně přece) a RKého bránil. Ubrániti nedovedl ničeho, jak ukazuje výsledek; ale odhalil netušené mezery a slabiny ve svém vědění a umění. Příklady toho hojně jsou obsaženy v diskussi s ním vedené o RKém, a summárně vyložil jsem to v Č. Č. Mus. 1893, 424—427.

V Almanachu Č. Akad. XII (1902) str. 132 praví p. sekr. A. Truhlář, že »Mašek... milerád a liberálně přijímal námítky a pochybnosti« (o RKžém). Já mám zkušenost poněkud jinou. Setkali jsme se s prof. Maškem dne 15. března 1886 a navštívil mne toho dne večer; a tu v dlouhém rozhovoru nijaké radosti a liberálnosti nejevil, nýbrž ukončil jej slovy: »*Měl jste mlčet!*«

Když r. 1892 se chystalo druhé vydání I. dílu Výboru z lit. české (pro vyšší třídy středních škol) a vydavatel prof. J. Pelikán podle svého vědeckého přesvědčení RKžy vynechal, rozvinul prof. Mašek proti tomu agitaci takovou, že nakladatelé přišli ke mně pro radu; já jsem jim ovšem poraditi nemohl, ale

poznal jsem z toho, že prof. Mašek vzhledem k RKZému není liberální, nýbrž velice nesnášlivý.

Prof. Mašek obětoval RKému velikou část svého života a svých nejlepších sil. Obět tu přinášel po mnoho let a optima fide; ale marně, byl sám obětí padělků. A já zase jsem byl obětí jeho, když jsem byl nucen mařiti drahocenný čas a rozbíratí jeho obrany, na pohled jadrné a přísné, v skutku však prázdné a bláhové.

De mortuis nil nisi vere.

J. Gebauer.

Ú v a h y.

Fr. Blass: Die Rhythmen der attischen Kunstprosa: Isokrates — Demosthenes — Platon. Leipzig, 1901. Str. 199.

Otázkou rhythmické komposice u prosaiků zabývalo se již mnoho badatelů; můžeme s potěšením uznati nemalý pokrok v tomto oboru právě v posledních letech. Mnohé stránky temné náležitě osvětleny, ač ovšem nelze tajiti, že zbývají v této příčině ještě některé otázky nerozluštěny. Již podstata toho rhythmů sama je dosud dosti temná. Pozoruhodné je v této příčině pojednání Karla Büchera: *Arbeit und Rhythmus*, Leipzig, 2. Aufl. 1899. Ten na str. 300 dokazuje, že žádná řeč přirozená, lidová, nebuduje svých slov a vět rhythmicky, a že tedy poetická řeč má svůj rhythmus z rozčleněných pohybů tělesných, které v první řadě měly vliv na utváření zpěvu. Z toho zároveň poznáváme, že rhythmus v řeči prosaické je něco čistě umělého, že je do jisté míry napodobením rhythmů poetického, ale přece svou podstatou od něho se liší. A tato podstata rhythmů prosaického je právě onen bod, kolem něhož se všechna badání sem se vztahující otáčejí.

Poněvadž při nedostatku zpráv starověkých jsme tu většinou odkázáni jen na své kombinace, vysvětlíme si snadno množství oněch různých mínění, jež o této věci již byla pronesena. Blass sám zabýval se touto otázkou již v prvním vydání svého epochálního díla: *Die attische Beredsamkeit*, kde v II. díle (z r. 1874) na str. 139 n. shledával architektonický živel řečí hlavně v rozčlenění v periody a kola; této eurhythmie ovšem neuznávali jiní, poněvadž kola lze stanoviti různě, a není tu žádných pout jako u básníků. Později se otázkami těmito zabývali Peters v pojednání: *De Isocratis studio numerorum* (r. 1883), Josephy v pojednání: *Der oratorische Numerus bei Isokrates u. Demosthenes mit Berücksichtigung der Lehren der alten Rhetoren* (r. 1887),

Blass v pojednání: *De numeris Isocrateis* (r. 1891). Výsledky těchto svých badání podal pak Blass i v druhém vydání svého díla o attickém řečnictví r. 1892 (II, str. 148—158). Blass měl stále otázky ty na mysli, pobádaje i své žáky k řešení jich. Sám konečně ve spise posledním, *Die Rhythmen der attischen Kunstprosa*, zaujal k těmto otázkám zase docela jiné stanovisko. K tomu sluší přičísti ještě mnohé recenze pojednání sem patřících, v nichž také proneseny leckteré myšlenky dosti závažné.

Jak vidno, bylo již o rhythmův řečnickém, zvláště o rhythmické próse Isokratově, psáno mnoho. Blass sám v předmluvě posledního svého díla bezohledně kritizuje různé fáse svých názorů o řečnickém rhythmův. Kdežto v druhém vydání svého díla o attickém řečnictví dle teorií starých rhetorů pokládal za jednotku rhythmův slabiku, ale nezřekl se podle nich kol a period, v pojednání svém pak z r. 1891 následoval Peterse, zaujal ve spise svém posledním stanovisko docela nové; je to stanovisko sice pozoruhodné a značí radikální obrat v názorech Blassových o rhythmův řečnickém, ale již předem možno říci, že asi stěží je správně.

Blass totiž nyní uznává dvojí rhythmus: jeden, který je vázán koly, shledáváme dle běžných názorů u řečníků, druhý, který je prost těchto pout, u Platóna. A poněvadž prý tento druhý je dokonalejší, začal u něho nabývatí převahy, tak že konečně dospěl k názoru, že i u řečníků, hlavně u Isokrata a Demosthena, třeba shledávati takový rhythmus dokonalejší. A tuto novou svou theorii hledí ve svém díle podrobně objasniti. O obsahu jeho lze se poučiti na str. X—XII.

Na počátku svého díla staví Blass proti sobě ode dávna rozšířený názor, že prósa Isokratova je rhythmická, a názor, vyslovený u samého Isokrata v řeči 9, 11, že krásné rhythmův a verše se v próse nepřipouštějí; i řeší spor ten tím, že dle klassického názvosloví jsou pouze hexametry, pentametry, tetrametry a trimetry metra, ostatní útvary že jsou rhythmův. Zmíniv se o dosti nepřesných poznámkách starověkých theoretiků o rhythmův vůbec, vykládá o tom, které rhythmův zvláště byly doporučovány. Dvě hlavní theorie starověké, totiž Aristotelovu, který doporučoval rhythmus paionský, a Isokratovu, který hlásal, že řeč má býti složena ze všech rhythmův, doplnil a opravil Theofrastos; ten tvrdí totiž u Cicérona *De orat.* III, 184 n., že řeč má míti rhythmův volnější, hlavně anapaestické a dithyrambické. I dokazuje Blass na str. 13 n., že vzorem volné rhythmické prósy jest astrofická lyrika dithyrambu čtvrtého století, jak ostatně prý dokazují i názvy *κῶλα* a *περίοδοι*, přenesené z theorie rhythmické na řečnickou.

V další části vykládá Blass, že nauka o prosaických rhythmův původně naprosto nesouvisela s naukou o prosaických periodách a kolech, a že teprve Cicero obojí spojil, poutaje rhythmův

k začátkům a klausulím period. Peripatetikové ještě soudili, že rhythmy s verši s jedné strany a periody a kola s druhé strany nemají spolu nic společného. Celkem však zůstalo rhythmické umění prosaické čtvrtého století pozdějším Řekům a Římanům úplným tajemstvím. Vykonáno bylo sice tu a tam leccos v této otázce, ale živá tradice mizela víc a více, tak že v době císařské setkáváme se s Dionysiem Halikarnasským, který, chtěje vykládati o rhythmech prosaických, předem připomíná, že chce přednáseti něco jako mysteria (str. 14—22).

Isokrates naproti tomu měl jistě ještě zcela jasný názor o svých eurhythmích. Abychom si to vysvětlili, musíme si objasniti podstatu rhythmů; a tu soudí Blass nyní opět jako dříve, že tato podstata záleží v opakování a responsi útvarů metrických, dokládaje, že kterákoli stopa sama o sobě není ani rhythmická ani nerhythmická. Poněvadž pak rhythmů je nekonečné množství, není třeba omezovati rhythmus na určitý počet slabik; a poněvadž již v oné astrofické lyrice jeví se nesčíslný počet forem, nebude lze vůbec žádné formy z prósy vylučovati (str. 22—26).

O povaze rhythmické prósy můžeme se tedy poučiti z astrofické lyriky dithyrambické, jak vykládá Blass na str. 26—33. Dithyrambik buď v rhythmů započatém pokračoval dále, nebo měnil-li jej, což ovšem také se často dalo, bylo to novým poutem pro slova následující. Tato komposice nebyla tedy pouhý konglomerát, nebylo to hromadění libovolných spojení délek a krátkostí; že tu skutečně byla response sousedních kol, patrně z monodií a jiných apolelymen novější tragoedie. Úkol, který v této knize Blass si určuje, je právě dokázati, že rhythmická prósa v pravdě byla tím, čím se nám jeví, hledíme-li k podstatě rhythmů a k uvedené analogii lyrické skladby v tragoedii.

Proto Blass vykládá především (na str. 33—40) o vyhýbání se hiatu v poesii a próse umělé; odvolává se tu na dílo Benselerovo, i dotýká se jen otázek dosud temných, s důrazem vytýkáje, že prósa Isokratova již proto musí býti pokládána za rhythmickou, že vyhýbá se hiatu, a z toho zároveň dovozuje, že rhythmy Isokratovy nemusí se vázati koly, nýbrž mohou z kola do kola přecházeti.

Zmíniv se o textové tradici umělých prosaiků (na str. 40—42) a vytknův, že i naše nejlepší rukopisy mají korrupce, pro stanovení rhythmů velmi nemilé, přechází k výkladu o vlivech náhody při vzniku rhythmů (na str. 42—43) a praví, že dlouhé rhythmy nebo velice dlouhá řada delších i kratších rhythmů bez přerušení a mezery nemohly nikdy povstati náhodou.

Po té podává rhythmický rozbor míst Isokratových (na str. 43—56), Demosthenových (na str. 56—75) a Platonových (na str. 75—93). Z Isokrata analyzuje Paneg. 54—57, Areopag. 1—4, O míru 41—47; z Demosthena Chersonnes. 76—77, Fil. III, 1—5, a Fil. I, 1—3; z Platona Symp. p. 196 D nn., Faidr.

p. 253 C nn. a 260 A nn.; celkem tedy z každého ze jmenovaných spisovatelů tři místa, z nichž některá rozbíral již v díle o attickém řečnictví, ale jak sám praví, nedokonale. Zároveň ukazuje, že Isokrates má rhythmickou komposici všude, Demosthenes skoro všude, Platon jen někde, a že zákony její u všech tří v podstatě se shodují právě tak, jako se jeví shoda u tří hlavních tragiků a jako by se objevila u dithyrambiků čtvrtého století, kdybychom dosud měli jejich díla (str. 93—94).*)

Velmi obsírně vykládá pak Blass o formách a figurách response (na str. 93—104), o přesnosti response (na str. 104—112) a o prosodickém měření u Isokrata, Demosthena a Platona (na str. 112—133). S důrazem vytýká, že rhythmus musí býti pouze vycíťný, že o skutečné pozorování jich tu nikde nejde, že dlouhé rhythmusy mohou býti rozloženy tak, že si je můžeme místo *a — a* označiti *a b c — a' b' c'* atd., že volnost v responsi nesmí jíti přes určité meze, že však prosodickým měřením lze mnohou zdánlivou neshodu odstraniti a tím responsi k místu přivesti. Pro vše uvádí četné doklady. V příčině prosodického měření dochází pak k výsledku, že u Demosthena jest větší volnost než u Isokrata, a že Platon více se kloní k Isokratovi než k Demosthenovi.

Na str. 134—142 vykládá Blass o sesílení rhythmus stejnozvukem a dochází na str. 140 k výsledku, že Isokrates přijal homoioteleuta a jiné figury jako dědictví po Gorgiovi, ale jen jako pouhou zevnější ozdobu; hlavní namáhání vynaložil na periody

*) Jako ukázkou nové theorie Blassovy podávám rozbor § 1. Demosthenovy III. řeči proti Filippovi. Tu uvažuje nejdříve Blass, zda δ před slovem $\alpha\upsilon\delta\eta\varsigma$ má býti pokládáno za dlouhé jako interjekce, či nastupuje tu krase, či má býti čteno krátce. Všeobecné rozhodnutí tu prý učiniti nelze, nýbrž vždy třeba se rozhodnouti pro to, co se hodí. Zde prý »rhythmus« jsou mnohem jednodušší, pokládáme-li δ za krátké právě tak, jako slabiku $\alpha\iota$ ve slově Ἀθηναῖοι , tak že rhythmus počátečních slov $\text{Πολλῶν, } \delta \alpha\upsilon\delta\eta\varsigma \text{ Ἀθηναῖοι}$ (— — — — —) odpovídá rhythmus slov $\text{ἐκκλησίαν περὶ ὧν Φίλιππος (πὸς)}$. Uprostřed mezi těmito dvěma rhythmus stojí jiné dva rhythmusy sobě odpovídající, totiž $\text{λόγων γυγνομένων } \delta$ (— — — — —), což odpovídá slovům $\text{-λιγόν δειν καὶ ἑκάστην}$. Po té slova $\text{-αν περὶ ὧν Φίλιππος ἀφ' οὗ τῆν εἰρη-$ odpovídají svým rhythmem slovům dalším $\text{-νῃ ἐποιήσατ' οὗ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ}$. Potom první rhythmus objevuje se znova ve slovech $\text{καὶ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖ}$, což odpovídá slovům $\text{καὶ πάντων οἷδ' ὅτι φη-}$. Dále slova $\text{(Φη)σάντων γ' ἄν, εἰ καὶ μὴ ποιῶσι τοῦ-}$ odpovídají prý rhythmem slovům dalším $\text{-το καὶ λέγειν δειν καὶ πράττειν ὅπως}$. V dalších slovech $\text{-νος παύσεται τῆς ὕβρε-}$ odpovídá slovům $\text{-ως καὶ δίκην δώσει, εἰς,}$ při čemž Blass Demosthenovi přičítá volnost, dvojhlásku ει v pause před jiným vokálem buď zkrátiti nebo nechati nezkrácenu. Vyloučiv pak s. A. Spengelme slova τὰ πράγματα shledává onen již na počátku se vyskytující rhythmus ve slovech $\text{εἰς τοῦθ' ὀπηγμένα πάν-}$ a v následujících $\text{-τα καὶ προειμέν' ὁρῶ}$. Dále slova $\text{-να πάντα καὶ προειμέν' ὁρῶ, ὥστε δέδωκα}$ odpovídají prý slovům $\text{εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβόη(λονθ') οἱ πα-}$ ρισίτες, při čemž slabice λονθ' odpovídá v předešlém členu pausa s hiatem mezi slovy ὁρῶ a ὥστε . Atd.

široce rozvětvené a na rhythm, které se stejnozvukem někdy se silují, ale častěji této shody není.

Na str. 142—154 mluví o volbě rhythmů a zmiňuje se především o Demosthenově zákoně o krátkých slabikách, přechází k spondeji a tribrachy u Isokrata a k týmž stopám u Platona; celkem rozvádí tu obsírněji názory již dříve pronesené. K tomu připojuje výklad o jednotlivých verších u Isokrata (na str. 154 až 160) a dokazuje na str. 156 n., že Isokrates se nevyhýbal zdání jednotlivých veršů, ale že jich neužíval jako rhythmů, ba že omezoval ve svých rhythmech i užívání takových stop, z nichž verše se tvoří, zvláště daktylu a anapaestu. Mimo to ukazuje k tomu, že sice na některých místech vyskytují se určité stopy hromadně, ale hledíme-li k rhythmům na těch místech platným, nahromaděné ony stejné stopy mizejí. Po té obrací se k Demosthenovi a všímá si jeho daktylů a anapaestů (na str. 160—167), jeho kretiků, epitritů a enopliů (na str. 167—174), a konečně i k Platonovi, probíraje rhythm, ve Faidru (na str. 174—178). Závěr celého vlastního pojednání tvoří výklad o konci celých řečí u Isokrata a Demosthena (na str. 178—184).

K tomu druží se epilog, v němž Blass shrnuje výsledky svého badání. Ve čtvrtém století byl v Řecku dvojitý druh prósy. Vlastní prósa, t. j. skutečně a úplně nevázaná řeč, a prósa umělecká, která měla zevnější tvářnost právě takovou jako ona, ale zároveň byla podobna lyrické básni. Účelem této komposice bylo působiti tak, jako básníci působili svými rhythm. A proto, kdo chce nyní ještě pocítiti něco z toho působení, musí čísti prósu tu jako verše bez ohledu k periodám a kolům.

Na str. 188—194 podává pak Blass ještě dodatky k rhythmickému rozboru některých míst. Rejstřík jmenný a věcný (na str. 195—197) a seznam rozebraných míst (na str. 198—199) uzavírají celé dílo.

Tolik o obsahu, z něhož je zcela patrné, že nová theorie Blassova podstatně se liší ode všech teorií předešlých; všechny téměř názory, dosud o rhythmické próse pronesené, mění se jí ovšem radikálně. Ale přece nemůžeme se zhostiti dojmu, že tu máme mnohé výklady, založené na pouhých, často velmi slabě odůvodněných hypothesách. Myslím, že málokdo bude se moci spráteliti se základní myšlenkou celé práce, která tkví v odloučení rhythmů od kol a period. Protivnou nauku Ciceronovu, dle níž je rhythmus vázán členy větnými, pokládá Blass za docela rozdílnou od theorie a praxe čtvrtého století př. Kr. Aristoteles ovšem v Rhetor. III, 8 a III, 9 probírá rhythmiku a periodiku ve dvou kapitolách, od sebe docela oddělených; avšak že Ciceroново spojení obou kapitol ve spisech De orat. 3, 173 a Or. 228 není omylem, a že z Aristotela nelze dovoditi theorii Blassovu, velmi dobře vykládá anonymus v recensí Blassova spisu v Litter.

Centralblatt 1902, sl. 804—807. Interpretace oněch kapitol je sice obtížná, ale tolik je jisto, že dle Aristotelova učení rhythmus končí tam, kde je v textu obvyklé znaménko. Tímto znaménkem nerozumí se nic jiného než vodorovná čárka, která na př. v textu řečníka Hypereida velmi hojně se v rukopisech vyskytuje; že tohoto znaménka užívá se jen pro grammatické rozčlenění, je naprosto nepochybné. Z toho však následuje, že závěr rhythmů dle Aristotela spadá v jedno s grammatickým oddechem. Z toho dále vysvítá, že ve výkladu Aristotela má pravdu Cicero, a ne Blass. Mimo to lze Blassovi právem vytknouti, že rhythmika umělé prósy není již nyní odlučitelná od otázek, které se týkají účastenství rhythmů na lidské řeči. V práci Blassově psychologické studie o podstatě rhythmů zůstávají úplně nepovšimnuty. Z Wundtovy Völkerpsychologie (I, 2, 375 nn.) vidíme, že citové zdůraznění některých představ a rozčlenění jednotlivých dílů vět-ných jsou dvě podmínky, které částečně spadají v jedno s rhythmickou schopností našeho vědomí, částečně působí na rhythmické rozčlenění, která z ní vznikají, a to působí měnivě. Nejdříve jsou k sobě v poměru docela nepravidelném, ale potom teprve uměním vázané řeči přivádějí se ve shodu.

Blass ovšem by mohl namítnouti, že sám podal veliký počet důkazů správnosti své theorie. Vždyť sám ještě v práci, započaté ve spise »Die Rhythmen«, pokračoval v časopise Hermes 36, str. 580, v díle Festschrift f. Th. Gomperz, str. 53 nn. a v Jahrbücher f. d. klass. Alterth., 1902. Lze ovšem připustiti, že Blass bere responsi jednotlivých rhythmů velmi přísně, že neopominul vyložiti o svých názorech prosodických a že konečně mra kritických změn, které činí jeho theorie nutnými, zůstává v mezích pravděpodobnosti, ačkoli nelze souhlasiti s jeho rčeními, jako »škrtíme raději, mnohem krásnější by bylo« atd. Přes to však výklady Blassovy neobstojí; neboť přisuzuje sice veliký rozsah responsi, ale nevylučuje i působení náhody a podceňuje mnohé činitele, s nimiž jinak počítá. I když nehledíme k četným malým rhythmickým nedopatřením, musíme se především diviti názoru Blassovu, že rhythmus mají a mohou v sebe zasahovati, že tedy tytéž slabiky mohou býti brány dvojnásobně, t. j. jako součástky dvou různých rhythmických útvarů, i když již meze kol a period dle jeho theorie pro ně neplatí; ale v tom je pohodlný prostředek, kterým na mnohých místech docílíme response a vpravíme do rhythmů leccos, co by se mu jinak vymykalo. Za druhé nemůžeme souhlasiti s tím, že mohou sobě dle Blasse odpovídati daktyl a tribrachys, ježto to není volnost malá; konečně za třetí důrazně třeba proti Blassovi vytknouti, že čím volnější je response, tím větší je možnost náhodné shody.

Právem se můžeme tázati, jak může zůstati rhythmus nenápadným, když všechny ty prostředky poetické řeči mají se

pro něj využitkovati. A naproti tomu není přece možno, abychom vždy při každé takové rhythmické řadě umělé prósy měli všechny ty poetické prostředky na mysli, když dle theorie Blassovy teprve z druhé řady se o responsi přesvědčujeme, a to ještě často z řady, která je od první vzdálena. Komu by mohly býti takové rhythmusy patrné, zvláště jsou-li to dlouhé řady rhythmické! Blass ovšem sám činí si námitku, že srovnání těchto řad se strofami staré strofické poesie lyrické není tu zcela na místě, poněvadž tam rhythmická response byla podporována melodií. Ale praví, že nic nám nebrání, abychom si dlouhý rhythmus nemohli rozložit i a abychom si jej při opakování jeho nemohli místo a — a označiti $a\ b\ c$ — $a'\ b'\ c'$. Proti tomu lze namítnouti, že se tím na věc pranic nemění; v řeči zůstává taková řada stále dlouhou řadou slabik, které má jiná řada slabik odpovídati. Ale kdo si může pamatovati takovou dlouhou řadu slabik, aby shodu její s řadou jinou mohl třeba jen vycítiti!

Blass ani v tomto svém díle neupustil od svého, již dříve ve spise o attickém řečnictví formulovaného zákona rhythmického, dle něhož podstata rhythmu spočívá v opakování, v responsi stejných útvarů rhythmických. S tímto stanoviskem souhlasí sice recensent nejnovějšího jeho díla G. Ammon v Berl. phil. Wochenschrift 1902, sl. 1345—1352, odvolávaje se tu na spis Karla Büchera »Arbeit und Rhythmus«, který již svrchu byl uveden; ale uvažujeme-li o rhythm samém a o rhythmické próse, není to dle mého soudu totéž. Rhythmus sice mohl vznikati z rovnoměrných pohybů tělesných, mohl se tedy právě v opakování a responsi jeviti, ale jestliže již v poesii vůbec rhythmus nejví se jen v responsi, nýbrž vůbec v seskupení slabik, tím více musíme od toho původního stanoviska upustiti při próse umělé. Proto zcela právem ozval se proti onomu rhythmickému zákonu Blassovi Thalheim v Berl. phil. Wochenschrift 1893, sl. 39 n. a a nejnověji anonymus v recenzi spisu Blassova v Litter. Centralblatt 1902, sl. 804—807. Rhythmus tedy nejví se teprve v opakování, nýbrž musí se jeviti v útvarech rhythmických samých. Není-li na př. rhythmus již v řadě a , pocítujeme rhythmus v příznivém případě teprve po ukoně ní shodné řady a' . Je-li však tato druhá řada, jak dle Blassovy theorie někdy bývá, odloučena od první nějakou mezerou, nemůže zajisté nikdo rhythmus souhlasný vycítiti.

Skepsa, která se v nás ozývá, když jen o základu celé této nové theorie uvažujeme, sesiluje se ještě, pohlédneme-li na neobyčejně komplikovaná schemata, která Blass nucen je stanoviti na odůvodnění její; tu se v pravdě nesnáž hromadí na nesnáž, a ačkoli upřímný výrok Blassův, že leckde úmyslně volil místo těžké k rozboru, s uznáním přijímáme, přece zase právem můžeme se tázati, zda ta úžasná námaha Blassova o vypátrání rhythmus odpovídá skutečně výsledkům. Dle mého

soudu nepozná takového rytmu nikdo, kdo ho úmyslně nehledá, a ten, kdo by ho hledal, nebude se zase moci spřáteliti s rythemem takto stanoveným, nehledíc ani k tomu, že i tak vykazuje Blassův »rhythmus« mnoho rhythmických a prosodických nedokonalostí. Kdyby theorie Blassova byla v základě správná, snad bychom mohli do jisté míry omluviti ony nedokonalosti tak, jak je omlouvá sám Blass, ukazuje k tomu, že vzhledem k počtu a rozsahu probraných míst není jich tak mnoho, že text je třeba leckde porušen a že by se ono procento nedokonalostí zmenšilo, kdyby tímto způsobem analysovány byly všechny plody prósy umělé. Není-li však ona nová theorie správná, musí ony nedokonalosti tím spíše býti důvodem pro její zamítnutí.

Komplikované ony rytmy, které byly jednak od Blasse, jednak i od jiných novějších theoretiků stanoveny, nemohly býti posluchači patrný. Nebyly-li však patrný, musíme se tázati, proč je uměli prosaikové řečtí tvořiti. Tím by si byli svoji úlohu jen zbytečně stěžovali. I myslím, že úmyslnou snahu o rhythmus můžeme umělým prosaikům řeckým a hlavně Isokratovi přičítati jen ve dvojí příčině. Předně hleděli asi upozorniti na význačné periody rhythmickým zakončením, za druhé hleděli někdy dosíci úplné harmonie rytmu a parallelismu slovního. Než namítne někdo: Vždyť přece příklady jakéhosi rytmu v umělé próse jsou mnohem četnější. Avšak takových řad rhythmických netvořili prosaikové úmyslně; ty mají původ v jejich neobyčejně vyvinutém smyslu pro lahodu řeči a melodický její spád. Jako básníci často beze vsí námahy vytvoří krásné verše, tak také umělým prosaikům řeckým jistě leckdy nevědomky podařilo se takové spojení slov, v němž nyní shledáváme jakýsi rhythmus. Ale jestliže v nejčetnějších případech prosaikové rytmu vskutku nevyhledávali, je, myslím, zbytečno, namáhati se nyní jeho stopováním.

Celkem tedy o práci Blassově lze říci, že, nehledíc k věcem vedlejší, k názoru jeho o atticismu (str. 20), o rhythmické próse Sofronově (str. 82), o egyptském živlu v Platonově Faidru (str. 101) a o složení Symposia před Faidrem (str. 81), s nimiž nesouhlasí anonymus v recensi její (na m. uv.), vykazuje sice tu a tam některé stránky dobré, některá pozorování velmi hluboká a ostrovtipná, celkem však zbudována je na kombinacích neodůvodněných. Byli bychom rádi, kdybychom mohli říci, že ono v pravdě veliké namáhání, které Blass vynaložil na vynalezení oněch komplikovaných rytmů a vůbec na sepsání celého tohoto díla, bylo korunováno zdárným výsledkem. Ale to bohužel říci nemůžeme; uznáváme jen jeho opravdovou snahu, s kterou pokusil se v těchto těžkých otázkách raziti dráhy nové.

K. Müller.

Herondovy Mimiamby. Přeložil *Jan Lad. Čapek*. V Praze 1900. (Bibliotéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Č. 3.)

Překlad tento porízen jest dle textu druhého vydání Crusiova. Vydání třetího, jež vyšlo r. 1898, překladatel do r. 1900, kdy překlad jeho vyšel, neužil, a proto posuzujeme překlad tento podle textu, od překladatele užitého, a podle děl, jež překladatel sám uvádí na str. 9 n. K jiným dílům, Heronda se týkajícím, při posudku tomto nehledíme, ačkoliv věc ta, že překladatel k největším dílům nehleděl, způsobila překladu jeho zbytečné vady.*)

Překlad Č-ův obsahuje hojně míst, přeložených nevhodně anebo nepřesně. Na př. uvádím tato.

I. 37 n.

κατ' οὖν λήσεις
γηρᾶσα καὶ σευ τὸ ὄριμον τέφρη καΐψει.

Č. překládá (str. 49):

ani nepoznáš,
a mladou tvoji krásu popel pokryje.

Bücheler**): tuamque iuventam cinis hauriet; Crusius: und deine Schönheit wird der Asche Raub; Meister: und deine Schönheit wird zu Asche werden; Mekler volně: Die Frische welkt, das Haar erbleicht. Smysl místa jest jasný.

Překlad Č-ův jest nepodařený (m. »a krása tvá se v pope obrátí a prach«). Co tu καπτω značí, dobře vyložil Meister k VII 85 (str. 743). Doslovně tu ovšem překládati nelze.

*) Aby se to nezdálo planým slovem, uvádím toho aspoň tyto doklady:

I. 74 n. čte Č. s Crusiusem (podle druhého vydání, jehož užívá)

μῦθον, ὃς ἀλετρήσει
πρέπει γυναιξί, ταῖς νέαις ἀπάγγελλε

a dle toho také překládá:

vzkazy, které lehkým ženám jen
se hodí z mlýnice, nos jiným mladícím.

Crusiusovo čtení je špatné; rukopis má *ὃν δὲ γρήσει*, a jen to dává dobrý smysl. V třetím svém vydání z r. 1898 Crusius se také právem onoho čtení svého vzdal. Již Meister r. 1893 měl text správný.

II. 13 slova 'στ' ἀηδὲα ταῦτα Č. vynechává (str. 52, pozn. 2). Místo to jest v třetím vydání Crusiusově již dobře upraveno. Slova, která Č. vynechal, ostatně snad přece bylo možno přeložiti. Přeložil je Crusius, proč tak nečiní Č.?

**) Míni se tuto i jinde latinský překlad ve vydání Büchelerově z r. 1892, Crusiusův překlad německý z r. 1893, německý překlad ve vydání Meisterově z r. 1893 a německý překlad Meklerův z r. 1894.

I. 51 n.

(Ψύλλος) ὁ πέντε νικέων ἄθλα — παῖς μὲν ἐν Πυθοῖ,
 δις δ' ἐν Κορίνθῳ τοὺς ἰουλον ἀνθεύοντας,
 ἄνδρας δὲ Πισῇ δις καθεῖλε πυνκτεύσας —,
 πλουτέων τὸ καλόν, οὐδὲ κάρφος ἐκ τῆς γῆς
 κινέων . . .

přeložil Č. (str. 50):

Psylos, pětkrát vítěz — ve hrách Pythických
 jsa chlapcem, dvakrát jako jinoch na Isthmu
 a rovněž dvakrát v Pise v pěstním zápase,
 tak krásně bohatý a jenž by nikomu
 ni stébla nepoložil v cestu.

Ve v. 53 musí však se přeložiti *ἄνδρας*, jež Č. vynechal neprávem, neuměje je asi vpraviti do verše; vyžaduje toho dřívější zmínka o hoších a jinoších. Slova *πλουτέων τὸ καλόν* nelze přeložiti »krásně bohatý«. Překladatelé se tu různí (Bücheler: dives honestissime; Crusius: steinreich; Meister: wohlbegütigt; Mekler jen: reich), ale nemůže býti pochyby, že Meister (str. 680) vykládá je správně »velmi bohatý«, dokládaje se místem u Theokr. 3. 3: *Τίτνυρ, ἐμὴν τὸ καλὸν περιλημένε*. Týž výklad schvaluje v překladu svém i Crusius. »Krásně bohatý« nemá však v češtině smyslu.

Slova následující v v. 55 *ἄθικτος ἐς Κυθηρίην σφογγίς* (Crusius: ein unberührtes Siegel für Aphrodite; podobně Meister) přeložil Č. »netknutý ten panic«, věcně sice správně, ale místo vtipného obratu originálu užil tu překladu všedního. Překlad toho obratu stál za přemýšlení!

I. 59 n.

ἀλλὰ μεν κατακλαίει,
 καὶ ταταλίζει καὶ ποθέων ἀποθνῆσκει

přeloženo (str. 50):

prosí pláčem rozplývá se
 a s laskáním a touhou lásky umírá.

Mnohem lépe Crusius:

stets weint er mir was vor, und setzt mir zu
 mit Schmeicheln und Streicheln und vergeht vor Sehnsucht

nebo Meister: sondern weint mir vor und umschmeichelt mich
 mit Kosenamen und stirbt vor Sehnsucht.

V českém překladu není ani naznačeno, koho »laská«, zda Gyllidu či Metrichu.

II. 25 n.

οἷχεθ' ἡμιν ἡ ἀλεωροῇ
τῆς πόλιος, ἄνδρες, κἀφ' ὅτῳ σεμνύνεσθε,
τὴν αὐτονομίην ὑμῶν θαλῆς λύσει.

Č. (str. 53):

ta tam

jest města bezpečnost, a vlastní správu tu —
jíž chlubíte se — Thales zruší na dobro!

Tomu nikdo neporozumí. Mělo se přeložiti: »a vaši samo-
správu Thales zničí«.

Rovněž tak o něco níže II. 39 n.

κοὺκ ἐπηδέσθη
οὔτε νόμον οὔτε προστάτην οὔτ' ἄρχοντα

nelze překládati (Č. na str. 53)

a nezastyděl se

ni zákona, ni vládce, ani patrona.

O vládci v obci samosprávné nelze mluvíti. Mnohem lépe pře-
kládá Bücheler slovo *ἄρχων* praetor, Crusius Bürgermeister, Mekler
Amtmann. Také *ἐπηδέσθη* nemá se překládati »nezastyděl
se«, nýbrž »neostýchal se«. Toho slova vyžaduje myšlenka;
že při něm nelze vystihnouti aoristu, nevádí. Jen neblahá filo-
logická úzkoprsost, která i proti duchu češtiny snaží se každý
aorist řecký vystihovati zase českým tvarem perfektivním,
vedla k onomu překladu Čapkovu.

III. 30 n. čteme v překladu Č-ově toto:

Když řeknu já mu nebo otec stařícký,
by — jakož činí mládež — něco přednesl,
tu zní to z něho jako z hečky děravé.

Poslední větě žádný Čech neporozumí. Co ta slova zname-
nají? V originále stojí: *ἐνταῦθ' ὅπως νιν ἐκ τειρημένης ἡδεῖ*,
což překládá Bücheler: tum quasi ex pertuso id vazo eliquat,
Crusius: dann geht es tropfenweise, als seiht' er's
durch, Meister: dann sagt er ihn (t. den Spruch) wie aus
engem Loche Wasser tröpfelnd: A—pol—lon Au—ren;
Mekler: Da kommt's heraus, wie wenn ein Nass zäh
tröpfelt aus undichtem Fass. Správně vykládá ta slova
Crusius, Untersuchungen zu den Mimiamben des Herondas, Leipzig
1892, str. 61 n., i Meister, str. 692.

III. 63 n. překládá Č. (str. 58):

Či nestačí ti bleskotně
již kostky metat?

Slovem »bleskotně« překládá Č. patrně ř. *ἀστραβδά* (dle Crusiusa, str. 68 překladu). Pochybují, že tomu který český čtenář porozumí.

III. 66 n. Č. (str. 58) překládá:

Já zkrotím tě, že budeš jako panenka,
že nehneš ani prstem, jinak nedáš-li.

Řecký text zní:

*ἐγὼ σε θήσω κοσμιώτερον κόρης
κινεῦντα μηδὲ κάρπος; εἰ τό γ' ἥδιστον.*

Bücheler: ego te reddam puella verecundiores, qui ne ciccum quidem moveat, si id ipsum maxime adlubescat; Crusius: wenn es denn einmal dein Wunsch ist, werd' ich dich zahmer machen, als ein Mädchen, dass du kein Hälmchen antippst; Meister (vykládaje nesprávně slova *εἰ τό γ' ἥδιστον*): Ich will dich ehrbarer als ein Mädchen machen, dass du auch nicht das Kleinste, mags dir noch so lieb sein, anrühren sollst; Mekler: Züchtiglich wie nur ein Mägdlein mach' ich dich. Nicht eine Fliege kränkst du mehr. Belieb't's?

Č-ův překlad v. 67 jest nepřesný a nejasný. Kdo porozumí slovům: »jinak nedáš-li?«

IV. 41 a jinde překládá Č. (str. 63) řecké *νεωκόρος* »kostelník« (Bücheler: aeditumus, Crusius a Mekler: Küster, Meister: Priester). *Νεωκόρος* značí služebníka chrámového (aedituus, Küster), jehož úřad asi byl dosti blízký úřadu kněžskému (proto Meister: Priester). Překládati to slovo naším slovem »kostelník« jest nepřipustno již proto, že slovem »kostel« označujeme nyní vždy jen chrám křesťanský.

IV. 50 n.

*ἔσσει' ἡμέρη κείνη,
ἐν ᾗ τό βρόγμα τοῦτο ἰώσυρῃς κνήσῃ.*

Bücheler překládá (čte m. *ἰώσυρῃς* — *τωῦ ξυρῃς*): die ista, qua cerebrum hoc tibi rursus novacula scalpet; Crusius: Einst kommt der Tag, wo du diesen dummen Schädel kratzen wirst; Meister (čte za *ἰώσυρῃς* : *τωῦ Σύρῃς*): kommen wird jener Tag, an dem diesen deinen Schädel wiederum Syros kratzen wird; Mekler volněji: Die Stunde kommt, wo du voll Angst nach deinem eklen Hohlkopf langst.

Překlad Č-ův (str. 63):

nastane ten den,
kdy stiskneš s pláčem palici svou zpozdlou

jest nesrozumitelný. Slovo *τῷ σουρῆς* je v textu nejisté, ale myšlenka je jasná: »přijde den, kdy se budeš škrabat na hlavě«.

IV. 88 n.

*Κοκκάλη, καλῶς
τεμοῦσα μέμνεο τὸ σκελὺ ὄριον δοῦναι
τῷ νεωκόρῳ τοῦ ἱεροῦ*

Č. (str. 65) překládá:

Pěkně, Kokkalo,
teď rozkroj kohouta a nezapomeň jen
kost dáti kostelníku.

Na té kosti by si byl onen antický »kostelník« málo pochutnal. Ale *σκελὺ ὄριον* znamená patrně »stehýnko«, a to mu Kokkale má dáti darem. Místo rozkroj bylo třeba říci »rozkrájeje«. Zajisté nemá kohouta rozdělit na dvě půlky. Překladatelé jiní překládají tu vesměs správně.

V. 66:

*μὴ δεῖ σε
ὁ δῶ γενέσθαι ποικίλον*

překládá Č. (str. 69):

při jedné
tě cestě pomalovat třeba.

Bücheler: una te oportet opera fieri varium; Crusius: Auf einem (má býti einen) Gang bunt musst du werden; Meister: Du sollst mit einem Mal buntschillernd werden; Mekler: dich auf einen Streich zu sprenkeln.

Bittina chce dáti otroka svého pòznamenati znamením a rozkazy k tomu dává ve verších předešlých. Že *μὴ ὁδῶ* znamená »najednou«, pozná ihned každý pozornější čtenář (Crusius, Unters., str. 107 praví právem: *μὴ ὁδῶ* „auf einen Gang“ = „mit einem Mal“ bedarf kaum der Belege; srv. i jeho překladu str. 73). Č., dav se svěsti snad poznámkou Crusiovou v překladu, str. 73 (*μὴ . . . ὁδῶ*, nämlich des *στίκτης*), která však správného překladu nevylučuje, přeložil ta slova nepěkně a nejasně.

VII. 43 čte as Č. s Crusiusem

τὰ Μικίωνος θηρὶ ἐπλεεργὶ ἦν βῶσση

a překládá (str. 77):

jakmile
jen Mikionův kohoutí sbor zapěje.

K čemu přidává slovo »sbor« a nepřekládá *ἐπλεεργα* (Crusius: sobald des Mikion lungenkräftige Hähne schrein)?

I na jiných místech mohlo býti snadno překládáno lépe; srv. II. 81 n.: když plane něco v srdci tvém, jen nacípi Battarovi peněz do ruky (přeloženo vše doslovně, ač bylo snadno přeložiti to českými obraty); III. 87 n. Ne, nepřestávej dřív ho tlouci, nežli bude slunce zapadlé (tak Čech nemluví; imp. *Δαμπίοιζε* překladatel při tom rozbředlém překladě byl nucen vynehati); IV. 33 n. Věru brzy již i do kamene život vložit dovedou (m. vdechnout); IV. 60 n. Tak mu přiléhá to masíčko, jak teplá krev by proudila v něm na obrázku; IV. 75 n. Načkoliv jen pomyslí si, všecko stejně dovede, byť sáhl k božstvu; VI. 41 Můj jazyk často zaslouží být vyseknut; VII. 19 a jinde: skříň střevíčková (m. na střevíce); VII. 65 n. Však neohromuj nás, bys sám svou řečí na útěk nás nezahnal. Molpeinos (str. 86):

Ó Grylle, Grylle, v šedesátý slunce běh
až zahneš, zemři hned a staň se popelem!
Jeť slepý dalšího pak běh již života atd. atd.

Nevhodný jest výraz hanbíř (II. 74), tvar Myrtalka (za *Μυρτάλη* II. 79 a jinde), latinský tvar Latona (II. 98). Docela nevhodné jest překládati obraty jako *Ἀμφιταίη ἡ Μένωνος* (V. 3 a j.) »Amfitaie Menonovna«. Tu se musí přeložiti »dcera Menonova«. Překlad »Menonovna« pro mluvu Herondovu se nehodí. Divím se, že to Č. necítí.

Docela školské a nepěkné jest, překládá-li Č. *ὥσπερ* (II. 73) »jak právě« nebo *ὅπουπερ* (III. 12) »kdež právě«, ač *ὥσπερ* a *ὅπουπερ* nemá o nic více významu než naše jako a kdež.

Velmi nepěkný jest také tvar »Laumedontův« (IV. 7: i ti, co zbořili jste Laumedontův hrad). Jakoby Laomedontův nebo Leomedontův nebylo možno vpraviti do verše bez této hrozné licence! Č. arci nevěděl, kterak.

Míst nejasných má překlad dost a dost. Srv. str. 52:

Ó soudcové, vy nesoudíte nad naším
ni rodem ani, jakou pověst máme kdo;
a ani, má-li Thales koráb, celých pět
jenž talentů má ceny, já-li nemám však
ni na chléb, nemá býti práv mne poškodiv.
Neb jinak hned — mněť nelze bránit — s bohem dám
a usídlím se, místa kde mi dopřejí.

ib.:

Za patrona Mennu vzít
si musím, Aristofonta též — vítězem
jest Mennes v písním zápase; ten druhý zas
teď ještě škrtí Thaletu.

Str. 53

Já stojím pevně — patronem jsá obrněn —
on řekne asi vám

ib.:

ty zatím ucpí tam
ten otvor klepsydry, co bude čísti on,
by nemluvila do toho a koberec,
by, jak se říká, nepřišel též k něčemu.

Str. 57

A nešťastná ta psací deska, kterou já
co měsíc s namáháním voskem vylévám,
ta za nohou tam leží u zdi pod ložem
(za jakou nohou leží?)

Str. 67

Zdaž nejsem sama horší, jež tím vinna jsem,
já, Gastrone, již ty jsi stal se člověkem?

Str. 69

Ty, brachu, zrovna jako svázaného jej
ven vyvádíš, tak zase přiveď mi ho sem!

Str. 80

Ta tvoje hubinka, toť sítko rozkoše
a j. v.

Také slovosled bývá někdy nad míru strojený. Srv. str. 64
(IV, 63 n.):

Zdaž, kdyby Myellos neb Pataikiskos jen
je uviděl, svých očí na nich nenechá,
že vskutku ze stříbra jsou, domnívaje se?

Č. verše ty neuměl přeložiti přirozeně, ač si pomohl ještě vyne-
cháním slov *ὁ Λαμπρίωνος* ve v. 64. Srv. i. str. 74:

Ten můj však, nevím odkud z Chiu přišel-li
či z Eryther — atd.

* * *

Kdyby v překladu se vyskytovaly jen vady, dosud vytčené,
mohl by prohlášen býti, byť ne za dokonalý, aspoň za snesi-
telný. Ale v překladě jsou také místa, kde je překládáno špatně,
ba kde Č. řeckému originálu vůbec, jak se zdá, neporozuměl.
I pro to uvádím doklady.

I. 28 n.

*πλοῦτος, παλαιστρη, δύναμις, εὐδία, δόξα,
θάει, φιλόσοφοι, χρυσίον, νεηνίσκοι*

překládá Č. (str. 49):

Tamť bohatství, hry slavné, krásná pohoda,
moc, sláva, hry, i zlato, švarní mládenci
i učenci . . .

Ale *παλαιστοη* neznamená »hry slavné«. Také by se tu pak totéž připomínalo dvakrát. Lépe překládají i Bücheler (*palaestra*) i Crusius (*Ringschulen*) i Meister (*die Schule der Bildung*) i Mekler (*Sport*).

K čemu ta úchylka?

II. 18 n.

ἐγὼ δὲ περνᾷς ἐκ Τύρου ἢ τῷ δήμῳ
προτίθημι

překládá Č. (str. 53):

a já zas holky z Tyru lidu k rozkoši
tu předvádím.

Proč nepřeložil Č. *περνᾷς*, jež přeložiti se mělo, a přidává zbytečně v překladu slova »k rozkoši«? Mnohem lépe překládá Crusius:

ich aber,
ich führe was von Tyros ein und halt es
der Volksgemeinde feil.

Zdá se, že Č. slovu *περνᾷς* neporozuměl.

II. 48 n.

ταῦτ' ἔγραψε Χαιρώνδης,
ἄνδρες δικασταί, καὶ οὐχὶ Βάτταρος χοῆζων
Θαλῆν μετελθεῖν.

Č. (str. 54) překládá:

Tohle napsal Chairondes,
ó soudcové, a ne snad Battaros, by tím
Thaleta podvedl.

Dobře překládá Bücheler (*postulans Thalem vindicare*), Crusius (*um den Thales hier zu belangen*), Meister (*um den Thales zu belangen*), Mekler (*so gern er Thales' Schuld gehandelt wüsst*), jen Č., ač měl čtyři překlady po ruce — praznámému řeckému obratu neporozuměl.

II. 55 n.

ᾗζει πόλιν γάρ, ὃ Θαλῆς, σὺ δ' οὐκ οἶσθας
οὔτε πόλιν οὔτε πῶς πόλις διοικεῖται

Č. (str. 54) překládá:

Onť (t. Chairondes) oběc spravoval, ó Thaléte, ty však
as nevíš, co jest obec, jak se spravuje.

Správně překládá Bücheler (civitem habitabat), Crusius (denn er war in einer Stadt zu Haus); Meister (er war Bürger eines Staates), Mekler (so spricht ein Bürger) — Č. praznámému významu tu opět neporozuměl.

II. 64 n.

τῆς οἰκίης μεν, τῆς τελέω τρίτην μισθόν

Č. (str. 54) překládá:

u domu,

kde třetí platím nájem

a vykládá v poznámce: »Chlubí se tím, že již třetí rok v témž domě bydlí a třetí nájemné platí«. To je, jak se zdá, původní výklad Č.—ův. Jiní vykládají a překládají jinak; Bücheler: cuius solvo trientem pensionem, Crusius: für das ich ein drittel Pfund als Miethe zahle (srv. i str. 81), Meister: für das ich den dritten Theil (des Werths) als Miethe zahle (srv. jeho výklad na str. 686 n.), Mekler: in dem ich pünktlich Miethe zahl' ein drittel Pfund. K *τρίτη* doplňují tedy všichni nějaké substantivum (na př. *μοῖρα*) a *μισθόν* vykládají praedikativně. Jen Č. spojuje *τρίτην* s *μισθόν* jako přívlastek (třetí nájem), poněvadž patrně myslí, že *ὁ μισθός* je femininum! To je vskutku, abych užil fráse, oblíbené Č.—ovi, — *interpretatio palmaris*.

II. 73 n.

ὥσπερ Φίλιππος ἐν Σάμῳ κοτ' ὁ Βρεγκός

překládá Č. na str. 55:

jak právě na Samu kdys Filipp Brenkovic.

K tomu přidána poznámka: »V orig. *Φίλιππος ὁ Βρεγκός*. Čtu genitiv *Βρεγκός* a dle toho překládám.« Co *Βρεγκός* značí, dosud se neví. Proto bylo toto slovo všelijak vykládáno i měněno. Č. tu udělal odvážnou konjekturu; čte *Βρεγκός* a překládá »Brenkovic«. Zdali pak si také vytvořil nominativ k tomu genitivu? Kde pak našel nějaké vlastní jméno řecké *Βρεγξ*?

II. 84 *ταῦτα μὲν γὰρ εἴρηται πρὸς τοῦτον* neznámená, jak překládá Č. (str. 55) »nebt domluvil jsem k němu«, nýbrž »neboť, co jsem řekl, řekl jsem tomuto (ne vám), týká se tohoto«, jak překládá Bücheler, Crusius, Meister i Mekler (tento volně).

III. 5 n.

ἐκ μὲν ταλαίνης τὴν στέγην πεπόρθηκεν
χαλκίονδα παίζων

Č. (str. 56) překládá:

Onť (nezdárný synek Metrotimin) málem zbořil celý dům
mně ubohé
hrou s měďáky.

V poznámce vykládá Č., že se tu myslí hra s měděnými penězi, při níž jimi metáno tak, aby na sebe dopadaly anebo aby na určitou stranu dopadly. »To souhlasilo by se situací (že tím zbořil dům) atd.«

Č. tedy myslí, že nezdara Kottalos v skutku házením měďáků dům zbořil. Čtenář se asi táže s po-
divením: byly ty antické měďáky tak velké, že se jich házením mohl zbořit celý dům, či byly antické domy z karet? Ani to ani ono. Jest tu pouze jeden z *palmárních výkladů* Č—ových, jinak řečeno, Č. opět zcela jasněmu místu neporozuměl. Slova ta znamenají, že Kottalos, bera matce své měďáky, aby se mohl pouštět do hry, její dům vyplenil (*πεπόρθηκεν*), přivedl ji, jak říkáme, na mizinu. Tak vykládají a překládají Bücheler (evastavit miserae mihi domum assatim ludens), Crusius (Rein ausgeplündert hat er mir armen Weib das Haus mit seinem Hazardspiel), Meister (Mir armen Frau hat er das Haus ausgeplündert durch sein Drehpennigspiel), Mekler (Er hat mein Haus mit Stumpf und Stiel ruiniert im Kopf- und Wappenspiel). Crusius, Unt., str. 54 to také jasně vykládá. Ale Č., jak se zdá, ani těmto výkladům a překladům neporozuměl! A k tomu z v. 65 tohoto mímu jasně vyplývá, co básník ve v. 5 n. mínil!

III. 40

ἢ τοῦ τέγευς ὑπερθε τὰ σκέλεα τείνας
κάθηθ' ὅπως τις καλλίης κάτω κύπτων

překládá Č. (str. 57):

neb natáhne své hnáty střechy na vrchol,
a sedí tam jak šimpanz (sic!) hlavou kývaje.

Mnohem lépe překládají Bücheler: super tecto cruribus extentis sedet tamquam simius aliquis deorsum prospectans, Crusius: oder er sitzt, die Beine schlenkernd, auf dem Dach und glotzt herunter wie ein Affe, Meister: er sitzt oben auf dem Dach und streckt die Beine herab krumm wie ein Affe hockend, Mekler: liegt aufs Dach gestreckt mit äffischer Grimass und bleckt die Zähne. Meister se tu odchyluje, ve výkladu stov *κάτω κύπτων*; nedost přesně překládá Mekler.

Obojí výklad, který shledáváme u překladatelů německých, je možný, správnější zdá se mi ovšem výklad Büchelerův a Crusiusův (»dolů hledě«). Výklad Č.—ův »hlavou kývaje« jest nemožný. Ani tuto Č. místu neporozuměl. Co znamenají slova »natáhna své hnáty střechy na vrchol«, rovněž nevím, ač situace, ve které Kottalos na střeše sedí, je jasná. Představuje si snad Č., že Kottalos visí nějak hlavou dolů a nohy že má nataženy k vrcholu střechy? Proč slovo *καλλίης* přeložil Č. šimpanc m. opice, rovněž mi nejde na rozum.

Ve výkladu slov III. 50

*ὄρη δέ, κοίως τῇν ῥάκιν λελέπηκε
παῖσαν, καθ' ὅλην οἷα Δήλιος κυριεύς
ἐν τῇ θαλάσσῃ τὸ μβλὺ τῆς ζοῆς τριβών*

se vykladatelé neshodují. Jedni vykládají *ῥάκιν* (= *ῥάκιν*) »záda« (Bücheler, Crusius, Unters., str. 66, Mekler), jiní »oděv« (Meister, uváděje je na str. 694 v souvislost s *ῥάκος*; podobně i Crusius na str. 68 překladu); Meister ib. vykládá odchýlně také slovo *ὅλην* (»bláto«; srv. *ὀλώδης*, *ὀλίζω*) a dospívá k velmi překnému a srozumitelnému překladu: »Sieh nur, wie schäbig sein ganzes Gewand ist! Bringt er doch im Strassenschlamm, wie ein delischer Reusenfischer im Meere, sein faules Leben hin.«

Jinak překládá arci na př. Crusius:

Und sieh nur, wie sein Gelumpe räudig ist
von oben bis unten; bringt er doch im Dickicht
des Waldes lunternd seinen Tag hin,
wie ein delischer Reusenfischer auf dem Meer.

(Mekler překládá *καθ' ὅλην*: so klettert er vom Baum zu Baum).

U Č. čteme na str. 58:

A pohled, záda svá jak celá rozedral
si v lese, zrovna jako delský potápěč,
jenž v moři tráví trudné chvíle života.

Překlad ten jest nejasný a nesprávný. O rozedrání zad stěží tu lze mluvit, *τὸ ἀμβλὺ τῆς ζοῆς* neznamená trudný, nýbrž líný život a týká se Kottala, ne rybáře (nikoli »potápěče«). V tomto překladě nikdo místu tomuto, a zvláště srovnání v něm obsaženému, neporozumí.

IV. 66 n.

*ὁ βοῦς δὲ καὶ ἄγων αὐτόν, ἢ θ' ὁμαριεύσα
χω' γουπὸς οὗτος καὶ ἀνάσιμος ἀνδρωπός
οὐχὶ ζῶν βλέπουσιν ἡμέρην πάντες;*

Č. překládá (str. 64):

A zde ten býk a jeho vozka, žena ta,
jež za ním jde, ten tupý a ten orlí nos,
zdaž všechno to jak živé na svět nehledí?

Což pak *ὁ ἄγων* (muž, vedoucí býka) může znamenati vozku? Co na tomto místě s vozkou? Slova »ten tupý a ten orlí nos« jsou nesrozumitelná. Miní se tím onen »vozka« a ona »žena«, či osoby jiné? Řecký originál je tu zcela jasný (překladaelé až na Meklera překládají jasně: na př. Crusius: mit dem Geierprofile dort der Mann und mit der stumpfen Nase der).

V. 41 n.

ὁδῆ (správněji as *ὁδῆ*), *Κυδίλλα, τὸ ῥύγχος*
τοῦ παντοέχοντες τοῦτο

Č. (str. 68) překládá:

Kydillo, ať hnedle jde
již prokletá ta huba.

Bücheler: evehe, Cydilla, rostrum malefactoris huius; Crusius (ne docela správně): der leitet mir diesen Schuft am Rüssel fort (srv. str. 72 n. překladu); Meister: Hinweg, Kidylla, mit der Fratze dieses Übelthäters; Mekler: Kydilla, thu die Fratze da mir weg.

Slovem *ῥύγχος* (vl. rypák) nazývá Bitinna posměšně obličej Gastronův, jehož nyní nenávidí. Přeloží-li kdo slova ta »prokletá ta huba«, překládá špatně. Nebo slova »huba« užíváme jen o člověku mnohomluvném, ne protivném, odporném.

V. 80

ἀλλ' ἔστιν εἰκὸς καὶ Γεργίῳ ἔς πέμπτην

překládá Č. (str. 70):

Jest dvacátého, Gerenií pátý den.

Bücheler: at est icas et Gerenia die quinti; Crusius: und das heilige Gerenienfest steht vor der Thür; Meister: und das Fest Gerenia währt bis zum fünften Tage; Mekler nepřesně: heut ist Feiertag und Seelenamt; srv. však str. 64, kde vykládá: »die Gerenien dauern noch fünf Tage«. Srv. také Crusius, Unters., str. 112. Slova ta mohou znamenati: Gerenie budou pátý den, tedy jsou blízko (tak vykládají Bücheler a Crusius), nebo Gerenie budou trvati až do pátého dne, tedy jsou právě nyní. Ale nemohou znamenati, že jest již pátý den Gerenií.

V. 84

ἐπεὶ δὲ τοῖς καμουσιν ἐγχευλώσωμεν

překládá Č. (str. 70):

Až ale mrtvým uděláme koupele

a přidává poznámku, že Gerenie byly nějaká slavnost mrtvých, jimž upravovány snad v ty dny jakési očištné koupele. Jak lze mrtvým upravovati koupele, těžko jest ovšem uhadnouti. A přece slova tato Crusius a Meister dobře vykládají (sry. Crusius, Unters., str. 112). Slova ta znamenají: »až vykonáme mrtvým oběti« (*χύλος*, *χύλα* = *χοή*). Zdá se, že Č. dospěl k tomuto výkladu, našel v nějakém slovníku s. v. *χύλον* na prvním místě »Waschwasser, Badewasser«.

VI. 63 n. čteme u Č. (str. 74):

On (švec Kerdon) doma pracuje a tajně prodává;
však díla jeho jsou jak díla Atheny,
že její ruka to, ne Kerdonova, zdát
se bude tobě — já — nebt' přišel se dvěma,
(t. baubony)

jak jsem je spatřila, hned vyvalila jsem
své oči — nebo muži nedovedou tak,
jsmeť samy tu — **je** ztopořit...

Jde tu o baubony (umělé fally, které Kerdon ženám prodává). Kdo místo to čte, musí souditi, že muži nedovedou tak ztopořit oči (nebo, jak Č. by řekl, své oči), jako ženy. K něčemu jinému než k subst. oči nelze náměstku je vztahovati. Ale běží tu o »ztopoření« něčeho zcela jiného, jak z řeckého originálu (v. 69) určitě vyplývá:

τὰ βαλλί' οὕτως ἄνδρες οὐχὶ ποιεῖσι —
αὐταὶ γὰρ εἰμεν — δοῦν

(Bücheler: mutoniā tam non reddunt viri — nempe inter nos sumus — erecta; Crusius: Unsern Männern hebt sich — wir sind ja unter uns — das Glied nicht so; Meister: Die Sprünge machen die Männer nicht — wir sind ja unter uns — so hoch. Mekler překládá arci příliš volně).

Vznikla-li tato chyba neporozuměním textu či neobratností stilistickou — u Č. jest oboje možno —, těžko rozhodnouti.

VI. 81 n.

ἡ ληθεν ἡ Βιᾶτος ἐν μέσφ δούλη.
αὕτη γὰρ ἡμέων ἡμέρην τε καὶ νύκτα
τριβουσα τὸν ὄνον σωρίην πεποίηκεν.

Č. (str. 75) překládá:

Nebť přišla zatím Bitatina služka k nám;
ta mlýnský kámen nám už zcela sedřela –
troue dnem i nocí jím.

Č., ač praví, že překládá podle druhého vydání Crusiusova, čte tu nesprávně s Büchelerem *ἤλθεν γὰρ*. Ale byl v textu připomenutý Bitas (*ἡ Βιτάτος*) ženou, že Č. překládá Bitatina služka? Chyba ta opakuje se i v poznámce 8. na str. 32. Jakého čtení se drží při překladu v. 94 (byla, věř mi, zdejší žena to), Č. nenaznačil.

VII. 12 n.

*νῦν ἐκ μιν αὐτήν, λευκόπυγε, λαμπρύνεις;
κνάπτων ἐγὼ σευ τὴν ἔδρην ἀποψήσω*

Č. (str. 77) překládá:

Nyní, škvrně, utři ji!
Já ohnu tě a zadek tobě opráším.

Překládá-li Č. dle druhého vydání Crusiusova, měl by přeložiti podobně jako on: Jetzt wischst du sie ab, du Faulpelz (*λευκόπυγε*)? Wart' ich will wie ein Walcker (*κνάπτων*) das Gesäss dir büsten (srv. i str. 75 jeho překladu). Č. tu poznámky nepřidává, jak by učiniti měl, kdyby se byl od vydání Crusiusova odehýlil. Ale pak jest přeloženo i *λευκόπυγε* špatně a nevhodně (škvrně), ač je Crusius, Unters., str. 132 dobře vyložil, a *κνάπτων* překládá se tak, jako by Č. v textu doplňoval *κάμπτων*. Či si Č. obě slovesa popletl?

VII. 92

πρὸς τὰδ' εἰ θέλεις σκέπτειν

překládá Bücheler: ex his considera; Crusius: danach richte dich; Meister: das bedenke gefälligst; Mekler volně: ist das klar? Č. (str. 79) překládá špatně: což tenhle párek, hleď! Také slova, která následují, jsou přeložena špatně:

Tož tobě nedopřáno dobrým osudem
těch dotknouti se nožek, které oblétá
sbor Erotův.

Tu bylo nutno překládati otázkou.

Někde je také překlad zbytečně volný. Tak na př. I. 34 n.

*τὴν δ' ὄψιν οἶαι πρὸς Πάριν κοδ' ὤρησαν
θεαὶ κριθῆναι καλλονήν*

zbytečně přeloženo volně (str. 49):

a krásných tak, že mohly by se postavit
těm bohyním, jež přišly před Parida kdys
se soudit o svou krásu

(místo: »tak krásné, jako bohyně, jež přišly k Paridovi soudit se o krásu«). Bylo tu naprosto zbytečno překládati volně a přidávati ještě proti originálu celý verš.

V. II. 68—71 slova *ὄρητ' ἄνδρες — καβιάζειτ'* přeložil Č. (str. 54) zbytečně kratěji, tak že jeho překlad je na tom místě zase o verš kratší.

U Heronda jest hojně porekadel a z nich vzatých obrátů, jež měly býti nahrazeny nějakými podobnými obraty českými. Č. je buď zaměňuje pouhým výkladem nebo je překládá doslovně.

Výklad místo překladu jest na př. I. 25: a zcela na té zapomněl snad pro jinou (*ἀλλ' ἐκλέλησται καὶ πέπωκεν ἐκ καὶ νῆς*; Crusius: neue Becher winken ihm).

Doslovně přeloženy tyto obraty z porekadel:

II. 62 jsem zkusil od Thaletu, jak myš do smůly když padne (*πέπονθα πρὸς Θάλητος ὅσα καὶ πίση μύς*); III. 89 Vždyť má již záda pestřejší než vodní had (*ἀλλ' ἐστὶν ὕδρης ποικιλωτέρως πολλῶ*); IV. 44 Zde stojí, zírám na mne jako mořský rak (*ἔστηκε δ' εἷς μ' ὀρεῦσα καρκίνου μέζον*); VII. 71 n. U mé hlavy šedivé, na kteréž dávno liška hnízdo své už má (v pozn.: = jsem plešatý; *ἐφ' ἧς ἀλώπηξ νοσίστην πεποιήται*; Mekler: bei meinem Kopfe grau, auf dem kein Dutzend Haar mehr sprosst).

Někde jsou takové obraty měněny, ale nevhodně. Srv. III. 44 však tašky všechny rozdrtil jak marcipán (*ἀλλ' ὁ κέραμος πᾶς ὥσπερ ἴττια θλήται*), ač zmínka o Marci panis málo se hodí do překladu starověkého textu.

Ani českých chyb se překladatel nevyvaroval; srv. str. 50 nad vše. své zdání (m. nade vše); nezábij (str. 60 m. nezábijej); ten potřebuje tuto sochu spatřit jen (str. 63); co mi napadlo (str. 68); že člověkem jest (str. 69); z úst mojích (str. 72); tvých min (str. 79); přátely (str. 21) a j. v.

Verše I. 17 a 18 jsou na počátku kusé. Č. překládá je (str. 48):

Jdi k šípku, nepřilhávej sobě jenom let;
vždyť mohla bys i muže ještě potrápit,

přidávaje v poznámce, že druhý verš (— nejen druhý, i první! —) na počátku jest porušen a že nejistý smysl doplňuje z domyslu svého dle následující odpovědi.

Ale rovněž tak překládal a vykládal i Meister, jehož Č. užíval, str. 654: Halt ein und mache dich nicht älter als du bist; denn du hast sogar die Kraft noch, Gyllis, anderen den Hals

zu umschnüren (poznámka jeho na str. 674 zní: ἄγχειν mit Doppelsinn von der Umhalsung Liebender). Podobně překládá i Mekler, jehož Č. rovněž užíval. Co tu tedy pochází z domyslu Č—ova?

I. 1. drží se Č. »původního« čtení ἔξ ἀποικίης. Ale variantu ἔξ ἀγοικίης, pocházející rovněž tak od první ruky, jako čtení ἔξ ἀποικίης, jest stejně původní, jako toto čtení.

Č. nezachovává také počtu veršů originálu (zcela zbytečně). První báseň Herondova má v originále 90 veršů, v překladu Č—ově o jeden více.

* * *

Obraťme se k metrické stránce překladu, k verši, jehož Č. při překladu užil.

Prízvukových chyb jest v jeho verších hojně: A kdo jsi? Gyllis (str. 48 ◡ ◡ ◡ ◡ ◡, ač míra těch slov jest ◡ ◡ ◡ ◡ ◡); z nás budoucnost zná (str. 50 ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ m. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡); teď ukažte, co dokáže. Kos (str. 55 ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ m. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡); Eubule dala jí (str. 72 ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ m. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡); jsou dva, jeden modrooký jest (str. 73 ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ m. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡); po větší slávě (str. 84 ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ m. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡) a j. v.

Že trimetr jambický, jehož užívá Č. při překladu choliambu, právě tak, jako choliamb sám, nesmí míti diaresi po třetím taktu, Č. neví. On naopak s oblibou ji po třetím taktu klade. Příkladů je velmi mnoho; tak I. 1 (kdos tlouče na dveře; jdi, Threisso, a viz), 9, 13, 41, 43, 62, 73; II, 8, 16, 17, 24, 33, 39, 42, 50, 55, 65, 80, 88, 90, 101. Rovněž tak hojně jsou tyto chyby v následujících básních.

Verše, jako IV. 29 n. (str. 62):

Zda neřekneš, že když
ho nedostane rukou, ihned vykřikne;

VII. 97 (str. 80):

A této ženě onen druhý párek zač
chceš dáti;

VIII. 6 n. (str. 82):

Vstaň, pravím, rozsvěť lampu, když
ti libo;

ib. 8;

Jen broukej a se drbej, až
já přijdu;

IX. 10 n. (str. 84):

dávnmě pěvci, jenž
své choliamby slavné Xuthovcům kdys pěl

jsou nepěkné. Málo významná slova jednoslabičná špatně ukončují přízvuchný verš český.

Někde se Ů. ve verši nedopočítal slabik. Tak VI. 15 (str. 72):

Však proč jsem přišla k tobě! Od nás pryč;

VII. 4 (str. 76):

jsi hodná, Metro! — Těmto ženuškám.

V každém tím verši chybí po dvou slabikách.

Překladatelova neschůpnost skládati verše jeví se také v četných výplních, na vložených, zbytečných a někdy i nevhodných jednoslabičných slůvkách, jichž překladatel ke skládání svých trimetrů potřeboval: Teď klid se, děvče (str. 48); v svém pláští zahalen (str. 53); že se plaví mořem v pláští svém (ib.); ač rodem též jsou vznešenější nad něho (kde též nemá naprosto smyslu) (ib.); ó Lamprisku, můj Lamprisku (str. 56 a j.; originál má jen *Λαμπρίσκου*; pathetické ó a sdílné můj se dokonce do této básně Herondovy nehodí); To Metrotimin Kottalos jen udělal (str. 58); Ach kolik, kolik, Lamprisku, mi hodláš dát jich ještě (str. 59, ač ho Lampriskos ještě ani neuhodil); jen snes jich, kolik snese zlá ta kůže tvá (ib.); Jen přestaň ty (ib.); i ti, co zbořili jste ... hrad, to Podaleirios ... (str. 61); ó Kokalo (str. 62; pathetické ó jest tu nevhodné); jak onen hošík rdousí divou husu tam (ib.); teď kostelníka zavolej (str. 63); šilhá po mně ... jedním okem svým (str. 64); těmto ženám též i příbuzenstvu jejich (str. 64); nezapomeň jen (str. 65); jen tuto chybu odpusť mi (str. 67); hned tisíc do zad jemu nasázeti ran jen poruč (str. 68); neuděláš nic tak sama sebou (str. 71); kdes jej viděla, ty Metro (str. 72); Nossis jej ... as předevěřem měla (ib.); ten soused Myrtaliny (str. 73); jakou řeč jsem spustila já k němu ... já nalila mu vína, já ho laskala (str. 74); Tož poslala ho ke mně (str. 75); zavři dvěře, děvče ty- (ib.); pak bačky, junačky i pantoflíčky jen (ib.); Jen oceň si jej sama (str. 78); jen podej něco (ib.); ať díváš se ty k zemi nebo k nebesům (str. 79); Tož tobě nedopráno (ib.); Euteris mi, ta harfenice (str. 80) a j. v.

Dokonce nemíním, že by překladatel nesměl proti originálu slova buď přidávati, buď ubíрати; někdy toho správný překlad dokonce vyžaduje. Ale zajisté není dovoleno činiti to na místech tak četných, zvláště pak na místech nevhodných a k pouhému vyplnění verše. Obratný veršovec by toho nečinil.

Choliamb prý »svým nepravidelným koncem stále upomíná na prosu a na řeč každodenní a znázorňuje dobře nepěkné, ba často odporné situace, kteréž básník líčí« (str. 39). Co vše ten choliamb znázorňuje! Zdali pak to znázorňuje také na př. v bájkách Babriových? To jsou holá slova a nesprávná tvrzení, jako je nesprávné tvrzení, že se v choliambu rhythmus poru-

šuje (srv. ČMF VII, 1901, str. 387, pozn. 2). Rovněž tak je nesprávné Č-ovo tvrzení, že choliamb, ač by jej bylo lze česky přiosodit časoměrnou napodobiti, pro větší celky byl by prý nevhodný, ba nechuťný (str. 6). To je jen omluva, proč Č., ač časoměry v češtině hájí, překládá choliamby přece přízvučně.

* * *

Před překladem jest mimo předmluvu úvod, málem delší překladu, o 34 stranách. Pro koho jest tento úvod určen? Pro filology jistě ne; nebo ti, chtě-li se poučiti o Herondovi, budou zajisté hledati poučení jinde, v přímých pramenech. Nefilologu pak byl by k poučení o Herondovi stačil výklad daleko kratší. Musí na př. nefilolog věděti, jak dlouhý a široký jest papyrus, na němž text napsán (str. 13), musí čísti zbytečně dlouhé výklady o tvaru Herondova jména (str. 14 n.)? Docela zbytečná zdá se mi také rozvleklá a místy i nesprávná analysa jednotlivých básní Herondových (str. 22—36). Oč kratší, ale také lepší jest podobný výklad Crusiusův! Co čtenář překladu (nefilolog) musí věděti, aby překladu náležitě rozuměl, mohlo býti snadno řečeno na 10 stranách; snad by postačilo i méně stran.

Jinak jest úvod sestaven na základě pilného čtení uvedených děl, jichž překladatel užil, nejvíce děl Crusiusových, Meisterových a Meklerových. Co překladatel přidal, jak se zdá, sám, bývá zpravidla nesprávné.

Nesprávné jest, pokládá-li Č. Heronda za »pravého a velkého umělce, čírého realistu, ba skoro moderního veristu, jenž nad mnohé současníky naše těmto směrům literárním oddané vyniká tím, že umí, zachovávaje právě uměleckou umírněnost a užívaje prostředků zcela jednoduchých, dosáhnouti svého cíle, totiž zobraziti věrně předměty své tvorby básnické« (str. 11). »Herondas« — praví Č. jinde, na str. 39 — »dovede značně zmírniti nepříznivý dojem látek svých pravou objektivností, z níž skoro nikdy nevystupuje, tak že vane z jeho řeči jakýsi vážný, všecky vášně krotící chlad (!), a tou právě uměleckou umírněností, kterouž nechává mnoho nevysloveno, jenom tušiti dávaje čtenáři, co by vysloveno jsoue, činila dojem nepříznivý. Proto i látka nejšerednější a dle našich pojmů skoro nemožná — látka mimu VI. — nepůsobí ani tak odporně, jako mnohé daleko nevinnější látky a sceny v rukou našich moderních realistů.«*)

*) Crusius, z jehož překladu str. VI. Č. tu překládá, praví něco zcela jiného, nečině takové výtky realismu: »Über der Dichter geht dabei mit einer solchen ruhigen Gegenständlichkeit und Kühle zu Werke, dass ein für unsre Begriffe geradezu unmöglicher Stoff doch weniger peinlich wirkt als mancher an sich harmlosere Vorwurf in modernen Händen.«

Č., jak vidno, přítelem moderního realismu není, staví nad něj »umírněný« realismus Herondův. Ale to vše je nesprávné. Realismus Herondův, jako vůbec realismus starověký (již před Herondem znali jsme přece starověkých realistů dost), není »umírněnější« než náš — o tom podává právě mímus VI., onen rozhovor žen o baubonu, pádný důkaz —, ale upřímnější, odkrytější, mluvě o všem přímo, bez obalu a vyhýbaje se všem polovičatým narážkám. Že by nechával mnoho nevysloveno, není správné. Co by, probůh, ještě měly ženy v mímu VI. více povídati? Vyslovují se i tak velmi určitě. Jinak však nad realismus moderní nijak nevyniká.

Takým nesprávným nadsazováním při posuzování starověkých básní se jim neprospívá, nýbrž naopak škodí a citelně škodí! Bylo by smutné pro novou dobu, aby nemohla v literatuře starověku dosáhnouti. Proto by měl každý klassický filolog dobře si rozvážiti takové výroky, než je napíše; kdo novou literaturu zná, ten se také tak snadno takových ukvapených výroků neodváží. Ale to již je zakořeněná chyba mnohých našich klassických filologů: neznají a ani si neváží literatury nové, a proto také jejich překlady bývají tak »starověké«.

Jak by mohl jinak Č., kdyby novou literaturu znal, napsati na str. 5: »Zároveň bude tím (překladem Heronda) dáno našim modernistům včasné připomenutí, že to, co oni za svůj vynález prohlašují, již dávno, před dvěma tisíci lety, bylo vynalezeno a prováděno způsobem námnoze umělejšíím než nyní se stává.« Což pak realismus jest něco vskutku tak moderního? Před nynější »modernou« se o něm nevědělo, ačkoli dávno — již před nalezením Herondy — realismus i v starověkých literaturách byl znám? Neoznačil již na př. Sofokles Euripida za realistu, třeba neužil ovšem tohoto moderního výrazu? O tom všem všichni ti »modernisté« vskutku pranic nevědí?

Totéž podceňování moderního realismu shledáváme i na str. 18. Herondovy mímiamby jsou obsahem i formou tak dokonalé, obsahují prý tak věrnou charakteristiku osob a drobnomalbu situace, »že z tvorby moderní nic k nim v té příčině přirovnati nelze«. K tomu přidává Č. poznámku: »Němečtí kritické přirovnávají k mímiambům některé kusy Kleistovy (>Der zerbrochene Krug«, >Schrecken im Bade«), ale i toto přirovnání značně kulhá. Více podobnosti měl by známý výstup *kapucínů* v Schillerově dramatu »Valdštýnův tábor«.

Že by Herondovým mímům co do verše, charakteristiky osob a realistické drobnomalby situace nic z tvorby moderní přirovnati se nemohlo, není pravda. V té příčině se Herondovým mímům vyrovná mnoho básní moderních. Crusius (Překlad, str. XLIII), z něhož tu Č. vypisuje, také nic takového netvrdil, nýbrž mluvil o užším přibuzenství slohovém

(engere Stilverwandschaft), v němž jsou některé plody klassické literatury německé s mímý Herondovými.

Zmínku o Schillerově »Valdštýnově táboře« stilisoval Č. tak, jako by pocházela od něho, ale i tu jen opisuje, a to špatně, Meklerův úvod, str. 13. Prozradil svoje špatné opisování chybou vskutku *palmární*, přeloživ Meklerova slova »Kapuzinerepisode in ‚Wallensteins Lager‘« česky slovy: »výstup kapucínů v Schillerově dramatu ‚Valdštýnův tábor‘«. Ovšem z německého »Kapuzinerepisode« není zřejmo, kolik kapucínů v dramatu Schillerově vystupuje. Č., neznaje patrně tohoto dramatu z vlastního čtení, myslí, že jich tam vystupuje několik. Přijme tedy zajisté vděčně poučení, že tam vystupuje jen jeden kapucín.

Na str. 20 drží se Č. domněnky Crusiusovy a Meisterovy, že byly mímý Herondovy skutečně hrány, a zavrhuje mínění, zastávané jinde i u nás (Grohem), že byly určeny jen ke čtení anebo k deklamaci. Důvody Crusiusovy, jichž se Č. na str. 21 dovolává, snadno bylo by lze vyvrátiti. Všecka ta místa, na něž ukazuje Č., jsou snadno vysvětlitelná i bez provozování na jevišti. Že by některé scény, jako pití vína v mímú I., výprask Kottalův v III., jednání Kerdonovo na konci mímú VII., bylo nemožno si vůbec dobře mysliti bez drastického představení na jevišti, je holé tvrzení. Proč by to nebylo možno? Naproti tomu jest jisto, že na př. monolog Battarův v mímú II. nebo posuzování uměleckých děl v chrámě Asklepiově v mímú IV. málo se hodí pro jeviště. O obtížích, které by působilo scenování mímú IV., netřeba ani mluvit. Obtíží těch jest si také Crusius vědom (Překlad, str. XXXVIII) a omlouvá je, po mém domnění, ne dost přesvědčivě (srv. Unters., str. 97). Jisto jest také, že na př. XV. báseň Theokritova, jež jest rovněž mímus, naproslo se k provozování nehodila (ženy jdou tu po ulicích do bradu). Jestliže tedy Theokritos psal mímý pro pouhé čtení, nemohl to činiti také Herondas?

Otázka ta potřebuje ještě dalšího šetření. Tak kategoricky, jak činí Č., o věci té mluvit nelze. Mimoходом řečeno: soukromé a intimní jeviště není totéž (srv. str. 21).

Stilistickým omylem nazývá se zajisté domněnka, že Herondas žil na Kou, domněnkou překladatelovou (str. 15 »nic by nevadilo domněnce naší, že spisovatel jejich žil na ostrově Kou«). Nebo tu domněnku pronesli před Č. jiní, z nichž Č. tu vypisuje, na př. Crusius v překladě, str. XXIV, Meister, str. 754, Mekler, str. 11 n. Ostatně nepochází domněnka ta ani od nich. Tím méně může ji nazývatí svou Č.

Psylos, jenž zvítězil již v pěti zápasech a jež stařena v mímú I. v. 50 n. Metriše doporučuje, je dle vtípného obratu Č-ova (str. 22), upomínajícího na podobné vtípné obraty T. Hrubého, první »champion amateur«. Ale takových championů bylo již před Psylem v Řecku dost. Či nazývá ho snad Č.

prvním championem amateurem proto, že, jak výše píše, zamiloval se do Metrichy? Zdá se, že Č. moderní výraz »champion amateur« nevykládá si »zápasník dilettant«, nýbrž že naše championy-amateury pokládá za nějaké »zamilované zápasníky«, tvrdí-li, že zápasník Psyllos, zamilovaný do Metrichy, byl »první champion-amateur«!

Gyllis jest dle Č. (str. 23) »patrně dobrá, koštěřka« sladkého plodu kořene révového«. Právě-li Gyllis I, 86, když ochutná silného vína, jež jí dala Metricha, že lepšího vína nepila, lze ji pokládati proto hned za »patrně dobrou koštěřku vína«? Zdá se, že jí Č. křivdí bez důvodu jen proto, aby mohl udati svůj vtipný obrat.

Na str. 25 praví Č.: »právem míní i Crusius (Př., str. XX; má být X), že Battaros jest nejzdařilejší postava Herondova a že podobné osoby u Plauta a Terentia jsou proti němu pouhé karikatury«. Ale Č. Crusiusův výrok zbežným a špatným překladem změnil ve výrok úplně nesprávný. Crusius na uv. m. praví toto: »Alles in Allem ist Battaros wohl die originellste Gestalt, die Herondas gelungen ist; er steht entschieden über den verwandten Carriaturen bei Plautus und Terenz.« A to je něco zcela jiného!

Na str. 26 praví Č.: »I na jevišti starověkém... byly takové sceny obvyklé, a jsou dosud časté v tak zvaném pantomimu našich komediantů a jihozemských paňáců.« Jací jsou to ti »jihozemští« paňáci?

O něco výše před tím vydral se také Č-ovi z prsou v tomto úvodu nemístný, paedagogický nebo otcovský vzdech: »ví zajisté každý z nás, jak tací povedení darebové jako Kottalos dovedou rodiče potrápiti.«

Básně Theokritovy II., XIV. a XV. nejsou prý mimy, nýbrž idylly, poněvadž jim schází základní požadavek mimu, totiž jednoduché vyličení jednoduchého děje a jedna hlavní osoba jednající, jejíž charakteristika jest vlastním předmětem pravého mimu (str. 42). Bůh ví, kde si Č. tuto matnou a nesprávnou představu o mimu vytvořil. Svrchu uvedené básně Theokritovy jsou však vsutku mimy (zvláště to platí o básni II. a XV.) přes to, že souborně se básně Theokritovy nazývají *εἰδύλλια*. Není pravda, že básně ty Theokritovy jsou idylly, a docela nesprávné jest, co Č. na téže straně o poměru Heronda k Theokritovi vykládá. Č. patrně těchto básní Theokritových nečetl, ale přece o nich učeně píše a kárá Haulera, že oba tyto básníky spolu srovnával. Nebyl by také, kdyby je byl četl, druhou báseň Theokritovu nazýval *Φαυλακείτρια* m. *Φαυλακείτρια* (str. 42).

Co platily starořecké peníze dle našich peněz, ví Č. (srv. str. 33) zevrubně; ví na př., že attická mina stříbrná platila asi 42 zl. r. č., mina měny ptolemajské 75 kr. r. č. a j. Jak často

jsem již vykládal, že takové výpočty jsou nesprávné, že nelze cenu antických peněz tak zevrubně převáděti na cenu peněz našich — ovšem marně.

Na str. 32 v pozn. 8 dokazuje Č., že Meister i Crusius jsou na omylu, míní-li, že švec Kerdon a Metro v mimu VI. a VII. jsou tytéž osoby. »Já nemohu« — praví — »toho mínění nabýti, ani o Kerdonovi, ani o Metro.« Jeho »důvody« lze snadno vyvrátiti, kdyby to za to stálo. I Kerdon mimu VI. i Kerdon mimu VII. jest plešatý, a Crusius (Př., str. XIX) právem soudí, že básník úmyslně to připomíná, aby totožnost obou naznačil. Že by tento Kerdon mimu VII. byl »pravý, potrhlý švec«, jak tvrdí Č. na str. 34, rovněž není pravda. Za důkaz té potrhlosti uvádí jeho hrozby, nadávky, hrubosti, galantnost k paním, hrozné tlachání atd. Nemyslí Č., že podle toho byli by »potrhli« velmi mnozí lidé, nejen ševci, ale také neševci?

Nelze také schvalovati, že Č. dokládá se spisy, kterých dle vlastního doznání nezná; na př. na str. 12, pozn. 2 praví, že nejdůkladněji pojednal o Herondovi před nálezem jeho básní Susemihl v *Geschichte der griech. Literatur in der Alexandrinerzeit*, I, str. 229—231; nebo cituje na téže straně v pozn. 3 dílo Fuhrovo »De mimis Graecorum«, ačkoli na str. 10 vyznal, že děl těch nemohl užiti. I jinde, jak se zdá, citovány jsou z jiných děl spisy, kterých v ruce neměl.

I posuzuje-li kdo překlad tento mírně, nemůže tvrditi, rozumí-li věci, že překlad je zdařilý. Č. měl po ruce dvojí výklad Heronda, čtvrtý překlad a přece toho nesvedl, aby podal překlad aspoň jasný a prostý hrubých chyb. Palmární hrubé chyby v překladu, vydávaném akademií, jsou české unicum. Každákolí jiná akademie rozpakovala by se vydati překlad tak chatrný, jenž nese zřetelné známky toho, že jeho původce není povolán k tomu, aby převáděl starověké básníky do češtiny, zvláště básníky tak nesnadné pro dobrý překlad, jako jest Herondas. *Josef Král.*

P. Ovidia Nasona Fasti. Přeložil *Antonín Škoda*, ředitel c. k. gymnasia v Příbrami. V Praze 1901. (4. číslo Bibliotheky klasiků řeckých a římských, vydávané III. třídou České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění).

V úvodě podán jest stručný životopis Ovidiův a vyčteny jeho spisy. Mimo to připojen výklad o fastech, římském roku a rozdělení ročních dnů.

Překlad sám — časoměrný — (podle kterého vydání překládáno, není naznačeno) jest správný a svědomitý. Pile, kterou mu věnoval p. překladatel, jest všeho uznání hodna; neboť že Fasti jak látkou samou, tak i zvláště množstvím jmen vlastních působí překladateli veliké obtíže, jest nepochybné. Litujeme jen,

že osvědčený překladatel stále ještě se přidržuje časomíry, ač přece již jest nezvratně dokázáno, že se pro češtinu nehodí. Časoměrný překlad dovede správně ještě přečísti leda ten, kdo čítával nebo čítá časoměrné verše řecké a latinské; kdo však těchto nezná, ten sotva dovede přečísti správně časoměrné verše české. Také učitelé češtiny na reálkách potvrzují, že těžko dovedou přečísti naši realisté verše časoměrné, kdežto verše přízvukně čte každý správně, kdo jen poněkud se snaží čísti správně podle českého přízvuku. A co má rozhodovati o tom, která slabika jest dlouhá a která krátká, když praxe i tohoto překladatele jest velice libovolná? Uvádím na př. I, 3 »Přijmi s blaho-sklonnou, Germaniku Caesare, tváří«, kde skupina sbl nepůsobí posice (třeba v násloví!), avšak souhlásky skl ji působí. Naproti tomu zase II, 649 »ku vznětu« měreno — 〇〇, kdežto V, 296 »a k sv ým« měreno 〇 —.

Časomíra dodává také tomuto překladu zvláštního rázu, který bývá vlastní všem našim překladům časoměrným. Pořad slov bývá měněn libovolně, tak že některému verši na první přečtení těžko jest rozuměti. Nahlédne-li čtenář do původního textu, jest ovšem verš takový srozumitelný. Ale pro čtenáře, kteří mohou čísti originál a jemu rozumějí, se nepřekládá! Srv. tyto verše: IV, 879 »Má-li zeť Aeneas nebo Turnus býti Amaty«; VI, 86 »Věk se o válce radí tento, onen ji vede«. Jak mnohem srozumitelnější jest latinský verš »haec actas bellum suadet, at illa gerit«! Takových veršů bylo by lze shledati více.

Časomíre mnohé slovo obyčejné nevyhovuje, a proto také v tomto překladě nacházejí se slova neobyčejná, ba i docela neznámá, nebo mění se obvyklý tvar slova v tvar neužívaný. Tak na př. často vyskytuje se slovo zvůr, (= rus, ager) II, 662, III, 779 a jinde; prsek (= focus) II, 564 a jinde (kdo porozumí u nás slovům »prost budiž ohně prsek«?); spřež (= plaustrum) IV, 345; věst m. pověst I, 469; podolí m. údolí VI, 327; plam m. plamen IV, 409; nebesko m. nebe V, 691 a často; tovařišstvo (= turba) VI, 682; faunus roháč (bicornis) II, 268; zábludy playby (errores) VI, 626; jitřena I, 653; družkyně I, 675; hostkyně VI, 510, 529; zelva (= snacha) IV, 295, 133; bleskota slávy I, 303; réví I, 354. Nepěkný jest výraz »huba« o člověku (II, 576). Zarází při četbě slovo tetka (volené jen pro quantitu!); na př. VI, 523 Bakehova tetka, VI, 809 s ním byla kdys jednou zasnoubena Caesara tetka. Jiná neobvyklá u nás slova jsou: ovdovilý dům I, 36; ručí bůh I, 386; mravy vyštěpené (morum, quos fecit, praemia) V, 410; spřežení rosivé II, 314; hviždicí útroby (stridentia) II, 373; vlas potřesený II, 846; adjektiva křivutý, běhutý, třesutý; hostí zrak a smysly pocházely vínem (vinis oculique animique natabant) VI, 673; bobtiti (bobtí z révy pupence I, 152); nažiti (jedna tu šíjí naží I, 409); Brutus silou

ducha zvrtně si jméno (*animo sua nomina fallit*) II, 837. Do překladu z latiny nepatří také slova vzatá z řečtiny, jako *Kronovio* II, 69.

Mnohé tvary, jichž překladatel užívá, jsou sice grammaticky správné, ale neužívá se jich. Proto tvary ty působí, čteme-li je, divný dojem; na př. často se vyskytující tvary *pléšeš*, *pléšice*, *děre* (ač správně má býti *plešeš*, *přechodník pleše*), které tomu, kdo není grammaticky vyškolen, sotva jsou srozumitelné. Porozumí každý větám: »proč *pléšeš*« (II, 811), »venkované... z hostiny *pléši*« (II, 657), »na nivách hodují *pléšice*« (III, 655), »z toho velmi také podvodu *pléše Venus*« (III, 694)?

Taktéž zbytečně vokalisovány někde předložky jako »ve příští noci« II, 80; naproti tomu V, 661 »v zvlhlou sluj«.

Časomíra zavinila i v tomto překladě zcela libovolné a neoprávněné měnění quantity slabik podle potřeby; překladatel píše jednou *zdvíhati*, jindy *zdvíhati* (I, 97 a často); *pléce* IV, 169, *olíva* V, 321, *náděje* III, 686 (III, 626 psáno dokonce *náděj!*), *pláňkový* VI, 155, *trávinatý* IV, 468, *dlé místo dle* velmi často, *vila* (= *diva*) I, 634, *safranový* III, 413, *proklala* VI, 770. A s toutž libovůlí měněna quantita, když *Cybela* (VI, 321) měřeno — *ooo*, v *Delu* (V, 692) *ooo*.

Místo obvyklého *bohyně* často užívá překladatel slova *bohyně*, tak jako nezřídka k docílení určité míry slabik buď vkládány nebo vynechávány samohlásky. Srv. *listenatý* III, 528, *lodnice* m. *loděnice* IV, 729. Z téhož důvodu psáno také IV, 635 *třideet*.

Přídavné jméno *prisvojovací* opomíjeno velmi často, když slovo delší nehodí se do verše (na př. I, 13 »o *Caesara chrámce*). Avšak i v pozn. k VI, 209 čteme »chrám *Bellony*«.

Mnoho a mnoho z těchto výtek lze omluviti, poněvadž je někdy překladateli skoro nemožno vpravit do verše časoměrného některé slovo. Uznáváme rádi všechnu píli a snahu překladatelovu. Vytýkáme to jenom z toho důvodu, aby došlo se konečně k poznání, že třeba podávati čtenářstvu překlady záživnější, srozumitelnější. Potom také možno očekávati, že překlady řeckých a římských básníků více budou vyhledávány od čtenářstva, než se děje posud.

Co se týká stránky věcné, není mnoho, co bychom vytkli. Méně správné nebo nepřesné zdá se přeloženo I, 477 *nimia vera cum matre fugatus* pouze »s matkou dav se na útěk«; II, 645 *curtus* »skvostný« m. zkrácený, zkomolený; IV, 714 *roseus* »nachový«; II, 32 *idque piamen habent* »zvyk za očistu mají«; II, 134 (*moenia*) *dederas transilienda* *Remus* »tvými *Remus* pohrdl«; II, 538 *tegula... et sparsae fruges* »plotníčka... prostrkaná ovocem«; II, 722 *patitur lentas obsidione moras* »kročejem dlouhým táhlo se obložení«; III, 612 *flet admonitu motus tui* »pláče hledí na tvou sudbu«; VI, 761 *Phoebe*,

quereris »ty stesku se zbav«; III, 439 novies »třikrát«, ale ve v. 443. správně »devětkrát«; V, 21. nec latas Oceano quisquam deus advena elansit »na straně Oceanově sedal bůh často nováček«, nesprávně, ježto latas claudere znamená »chrániti při chůzi«, jak také vyloženo v pozn. k v. 68.

Některá místa přeložena neurčitě: II, 294 nectar erat palmis hausta duabus aqua »nektar byl jim mok, ježž ruka čerpala jim«; III, 722 in tuum furiis acte genu »vstříc noze své jsi zuril«; V, 214 numero copia maior erat »malý byl velikosti počet«.

Poznámky jsou náležitě. Nutně třeba vysvětliti značky Q. R. C. F. k V, 727 n. Výkladu potřebuje VI, 729 nn. o Summani; VI, 461 o kallajském nepříteli; I, 238 o Latiu; III, 401 o austrech a aquilonech. Zbytečná jest poznámka k I, 3, že od 3. do 26. verše jest věnování Caesaru Germanikovi, když nadpis toho oddílu (v. 3—26) zní »Věnování Germanikovi«.

Chyb tiskových shledali jsme nemnoho. Jsou to III, 813 staví m. slaví; II, 129 statky m. skutky; IV, 539 Metarina m. Metanira; VI, 803 Arka m. Anka; I, 269 rozeva m. rozevra; II, 667 kdys. Porozumění vadí, že leckde scházejí uvozovací čárky, jako IV, 942; V, 623.

A. Krejčí.

Dějiny matematiky. Napsal *Josef Úlehla*. Díl prvý. (Encyklopaedické knihovny »Dědictví Komenského« svazek III.) V Praze 1901.

Bude se asi zdáti podivno, že v listech těchto recenzován jest spis mathematický. Proto připomínáme, že nemíníme se obíratí matematikou vlastní, ponechávajíce tuto stránku knihy kruhům odborným. Kniha však mluví o mnohých »pověrách«, týkajících se staroklassické kultury, a pronáší leckde názory o rozvoji vědy tak zarážející, že se jeví nutno k nim blíže přihlédnouti.

Spis tento vyšel r. 1901. Týž pan spisovatel vydal r. 1899 Listy paedagogické (Spisů »Dědictví Komenského« čís. 16). A ježto mnohé názory, pronesené v »Dějinách matematiky«, jsou pouhým opakováním z Listů paedagogických, přihlédneme i k tomuto spisu a zvláště k listu XX. »Kultura a národové kulturní«, jež vrcholí na str. 445 tvrzením: »Co jest ve starém Řecku dobré, není řecké, a co je tam řecké, není dobré.« To je zásadní stanovisko p. spisovatele, jež se stále opakuje v nejrůznějších variacích.

Pan spisovatel podává v tomto I. díle dějiny matematiky od nejstarších dob až do pádu Granady. Jest to práce zajisté záslužná, podati širšímu čtenářstvu část dějin ducha lidského; neboť že v dějepise nesmíme hledati pouze »dvorských intrik a surového řádění rot vojenských« (předmluva), jest uznáno

obecně, a dějepisci přihlížejí nyní zajisté mnohem větší měrou k dějinám kulturním než bývalo dříve. Že od toho, kdo píše dějiny matematiky, nelze žádati práce samostatné, jest přirozeno, a pan spisovatel také výslovně podotýká v předmluvě, že mu »bylo voliti: buď napsati knihu nesamostatnou nebo nepsati ničeho«. Hlavním vodítkem byly mu Cantorovy »Vorlesungen über Geschichte der Mathematik«; mimo to uvádí řadu spisů, z nichž čerpal; mezi nimi jmenuje ovšem i leckteré, jichž dnes sotva již lze užiti s prospěchem.¹⁾

O vzniku vědy p. spisovatel pronáší v předmluvě přesvědčení, že vědy nejsou výronem národů těch, jejichž bojovné skutky vyplňují historii, nýbrž výronem velkého moře lidu pracovitého«. Jest sice pravda, že tesaři i zedníci byli přirozeně nuceni stavěti do pravého úhlu atd., ale to není ještě věda, to byly pravdy, k nimž dospělo lidstvo v boji o život; o vědě možno mluviti teprve tehdy, když pravdy, praxí nabyté, zpracovány theoreticky. Ve všech vědách předcházela theorie praxe; geometrie mohla vzniknouti jedině z toho, že člověk rozměřoval pozemky, arithmetika mohla vzniknouti jen z praktického počítání, k němuž dospěl každý národ, i ten, u něhož o vyšší kultuře nelze mluvit, ale není možno říci, že ti první zedníci, tesaři, rolníci atd. obírali se vědou. Věda je pozdější, k vědeckému zaměstnání došlo se teprve usilovnou, vytrvalou prací, a neprávem bychom odpírali zásluhy všem vynikajícím duchům starověku, jako to činí p. spisovatel.²⁾ Zvláště má spisovatel namířeno — což nás opravdu naplňuje podivením — na klassický starověk řecký a římský. Je to ovšem nyní jaksi modní vystupovati proti klassicismu, a p. spisovatel dojde možná pochvaly v širokých kruzích za to, že, abych tak řekl, posvítíl na to, jaké zbytečnosti a »pověry« se vštěpují do hlav mládeže gymnasijsní; avšak způsob, kterak p. spisovatel paušálně zlehčuje a vlastně neuznává veškerých

¹⁾ Jakožto důvod, že byl nucen opisovati hlavně z kompendií Cantorova, uvádí spisovatel (předml., str. 2), že mu jakožto učiteli venkovskému všechny prameny byly nepřístupny; knihy z našich universitních knihoven půjčují prý se »jenom professorům ze škol středních, a učitel obdrží knihu jenom tenkrát, když mu ji vypůjčí ochotný přítel profesor«. Tvrzení to není pravdivé; neboť na lístek, potvrzený pouze sigilem školy, dostane učitel z knihovny vše. Pan spisovatel zároveň dokládá, že »také professorům venkovským půjčují se knihy ne velmi ochotně«. Není ovšem mým úkolem obhajovati správu pražské knihovny universitní; ale také toto tvrzení musím v zájmu pravdy rozhodně odmítnouti. Vímť z vlastní zkušenosti, že vždy jsem dostal každou knihu žádanou, nebyla-li ovšem náhodou půjčena.

²⁾ V Listech paed., str. 181 psáno správněji o theorii evoluční, »že člověk všecko, co má, po dlouhých trapných zkušenostech nabyt, že všechny jeho vědy a všechna umění, ovšem také všecko nadání k vědám a uměním, jsou dnes mohutné řeky, jež z drobných pramének kdysi vytryskly«. Srv. tamtéž list XXI. »Výchova s hlediska nauky evoluční a boje kulturního«.

vědeckých snah starých Římanů a zvláště Řeků, jest povážlivou měrou nesprávný. Z celého díla patrna jest snaha, nepřiznati hlavně Řekům a Římanům žádné zásluhy o rozvoj vědy vůbec a matematiky zvláště. »Pověrou« je p. spisovateli (str. 19, 52), »že věda mathematická jest emanací popředně (!) ducha řeckého«. Na str. 179 mluví ovšem zase o emanaci vítězných národů řeckého, římského a germanského, na str. 3 o emanaci ducha řeckého, římského, arabského a germanského a tamtéž o vědě a kultuře assyrské, řecké, arabské a germanské.³⁾ Zásluha o rozvoj vědy mathematické rozhodně prý nepřísluší žádnému příslušníku některého z těchto národů, jichž řemeslem byla jen válka, vražda a loupež (!); rozvoj vědy mohl provéstí pouze příslušník národa rolnického a řemeslného.

K tvrzením, týkajícím se Řeků a Římanů, přihlédneme ještě později; zatím jest zajímavou přihlédnouti při tolika chaotických tvrzeních k základnímu názoru p. spisovatelovu o tom, kdo vlastně je tvůrcem veškeré kultury. Malou Asii vyhlašuje spisovatel na str. 47 a 54 za kolébkou matematiky (a zároveň všech slohů stavitelských; odtamtud pocházejí prý asi stavitelé zdí kyklopských až po stavitele chrámu sv. Žofie v Cařihradě) a Egypt za kolébkou geometrie. Na str. 4 praví, že matematika vznikla v údolí nilském a mesopotamském, v nížínách při Dunaji, Rhodanu, při řekách na poloostrově pyrenejském a apenninském; také Indové jsou národ počtářský, odtud prý pochází trigonometrie (str. 163); původci úrodnosti v Mesopotamii byli Akkadové, kterým přísluší zásluha, že rozdělili ekliptiku (str. 9 n.), hned na to mluví se o Chaldech a na str. 12 o Babyloňanech; dle str. 8 kvetla dávná kultura na Novém Zélandě. Z toho všeho těžko si něco vybrati. Tvůrci staré kultury, základu to kultury nové, nebyli ani Ariové ani Semité⁴⁾ (ač mezi nimi dle Listů paed., str. 433 není rozdíl), ani vůbec žádný kulturní národ starověký, nýbrž nějaké pradávno obyvatelstvo, jež klidně vzdělávajíc půdu a provozujíc matematiku prakticky rozměřováním polí, zavodňováním, stavbami a pod., vyrušeno bylo z klidné práce vědecké kmeny loupeživých, neobyčejně ukrutných Ariů (str. 42), kteří z kořene vyvrátili starou vzdělanost poloostrova pyrenej-

³⁾ Poněvadž prý Assyrové neměli vědy, proto jmenuje je pan spisovatel dokonce zvířaty! Praví na str. 15: »Toto zvíře pochopovalo kouzelný účinek dokonalých čísel atd.«

⁴⁾ Srv. str. 41: »Itálie, Řecko, Malá Asie a Syrie osazeny byly lidem, jenž nenáležel ani k arijskému ani k semitskému plemeni, ba Sergi, Hommel a Pauli počítají k plemeni tomu také obyvatelé Libye a starého Egypta, jako zase starožitnosti assyrské a egyptské vzhuzují domněnku o totožném původu vzdělaných národů v těchto zemích.« Co si z toho kdo vybere? Kdo o těchto otázkách chce psáti, musí odbornou literaturu také prostudovati. P. spisovatel píše o těchto věcech zholá dilettantsky.

ského, apenninského, balkánského i maloasijského. Oni vpadli i do Egypta a způsobili tam ke konci dynastie šesté naprostý úpadek vzdělaného života« (str. 43).

Na potvrzení toho cituje spisovatel na str. 42 Faulmann: »Kmenové tito dobyli před čtyřmi tisíci lety Číny, jako Arijci ujařmili Indii, jako Assyrové a Medové opanovali Babylon, jako Libyové dosud se prohánějí pouští Saharskou, jako Hor-šasové Egypt zabrali, kteří tvořili šlechtu římskou a řeckou, urozené panstvo germánské.« Který národ to tedy vlastně byl? Určitější odpověď na tu otázku podává spisovatel v Listech paed., dle nichž (str. 434) byl nosičem kultury babylonské, assyrské, trojské i mykenské hypothetický, pracovitý, pohorský národ maloasijský, a právě tak (ib. str. 435) byl nositelem kultur evropských pracovitý a rolnický, ale nebojovný a měkký lid na vysočinách evropských. Ačkoli je to národ hypothetický, přece na str. 436 a 529 jmenuje jej Venety (Vendy, Vindy, Vany). Neboť ježto dle str. 437 »hroby předhistorické vypravují o jednotnosti kultury předvěké od M. Asie až po Balt a Britanii« a ježto také mezi výšivkami moravskými a bronzovými předměty v hrobech těch nalezenými je shoda (ib.), byli tím pranárodem Venetové! A potomky těchto Venetů jsme **my** »s notnou dávkou krve sarmatské, galské, mongolské atd. Čím více se tato krev z našich žil bude tráti, tím více navracovati se budeme k ideálu cudného, pracovitého života« (Listy, str. 443). Ovšem o několik řádků dále se praví, že lid arijský »už po většině vyhynul a nynější obyvatelstvo evropské že je lidem smíšeným, v jehož žilách proudí hojné zbytky krve arijské vedle zbytků krve mongolské a čudské, ale krev sama je krví onoho národa bezejmenného.« Neproudí krev indoevropská již jenom v klassických filozofiích?

V Listech paed., str. 354 vyhláší spisovatel zase plémě indoevropské za nositele a tvůrce kultury a hned zas na str. 355 praví, že praotcové plemene indogermánského byl »národ vysoce kulturný, vznešený a ušlechtilý, národ to rozených šlechticů a vládců, národ to pozemských bohů«. A to není řečeno ironicky! A co říci o tom rozdíle mezi Indoevropany a Indogermany! Tamtéž na str. 357 je zase »původcem vzdělanosti indické a chaldejské hnědé plémě Kušitů«.

Pro dějiny matematiky jest ovšem úplně jedno, byli-li tím pranárodem Ariové nebo pranárod jiného jména; jisto jest, že kultura od nejstarších dob pokračovala a pokračuje podnes, vědeckou činností spojení jsou národové všichni, i jest prapodivno vymyslet si nějaký prakmen, jenž jediný uměl zbudovati vědu mathematickou.

Než vraťme se k Ariům. O nich stále tvrdí spisovatel, že vůbec ani nebyli s to, aby vytvořili vědu. Ale Ariové,

nebo lépe řečeno Indoevropané, měli dlouho před dobou historickou již značnou kulturu, jak ví každý, kdo se těmito otázkami jen poněkud vážně obíral. Dle p. Úlehly. (Listy paed., str. 380) jest ovšem jejich přírodopisným znakem »utínati ruce a vypalovati oči žhavým železem«!

Ariům nemůže tedy vůbec ani příslušetí nějaká zásluha o rozvoj věd. A proč? Poněvadž Řekové a Římané patří k tomuto plemeni. To prý jest pravda (str. 3), že mathematické vědění starého světa se nám zachovalo v řeckém nebo arabském rouše, ale ještě důležitější prý jest pravda, že ani jediný matematik řecký se, nezrodil na půdě klassického Řecka, ani jediný matematik arabský že není původu arabského. Mezi Řeky a Araby prý se ani nemohlo objeviti nadání k vědám mathematickým. »Řekové už v nejprvnější době se objevují jen jako námořní loupežníci a těmi zůstali do poslední chvíle, kdy ještě dějiny o nich se zmiňují. Od nejprvnějších časů byla válka jejich jediným řemeslem« (str. 56), »řádili jako zuřivé šelmy« (Listy, str. 366), »Alcibiadové, Periklové, Themistoklové pak a Xenofontové byli námořní loupežníci, při tom lidé vědomé a úžasné ukrutní. Jako lev prý řve, aby zvěř zastrašil, tak Řekové největší pachali ukrutnosti, aby pronásledované kraje zbavili smyslů a každého pomýšlení na odpor a ochranu atd.« (str. 75)! Ba v Listech paedagogických, str. 465 srovnává staré Řeky s africkými Matabely, ideál mravní prý jest u obou stejný; jest prý jím člověk, jenž zabiti a oloupiti dovede příslušníka kmene cizího. Tamtéž na str. 399 o Řecích a Římanech se praví: »tato spustlá ohava, tato nečistá šelma že je původcem věd atd.?⁵

A což teprve Římané! »Římské dějiny, jak nám je vypravuje Tacitus, jsou dějiny neuvěřitelně vznešené i nízké luzy, a co se dělo od prvního počátku dějin římských, nebylo než nepřetržité vraždění a loupežení« (str. 46). Římané vůbec ani nepracovali; »nad chudobu a práci Říman větší hanby neznal« (str. 156), »římský patricij proléval maraňony lidské krve« (str. 87).⁶ »V Římě za doby dějepisné lidé práce žili v opovržení« (str. 47), a v tom, že nejvyšší kněz slul pontifex maximus, sbledává p. spisovatel ukrytou dějepisnou upomínku na doby starší a jiné poměry kulturní. Tedy i dávná kultura a vyvinutá činnost vědecká kdysi v Itálii byla, ale tu všechnu zničili Římané. »V Řecku a v Itálii potkáváme se proto

⁵ Připomínáme, že p. spisovatel má v obzvláštní oblibě podobenství »o vodách Maraňonských, jež z drobných zříděl se pramení, ve mnohé potoky a řeky se sbírají a konečně sestupují v jediný obrovský vele-tok« (str. 1), k němuž přirovnává rozvoj vědy mathematické. Souvisí to ovšem s oblibou pro sloh bombastický. Jako doklad uvádíme str. 86, kde o Archimedovi se praví, že »ho nic nevyrušoval děs požárů na všech stranách a kolem něho planoucích, řev myriád vražděných lidí«. »Diofant a Pappus vyčnívají už na půdě samého Egypta jen jako osamocené balvany« (str. 145) a m. j.

na prvním počátku jenom se zbytky umění počtářského, ale všechna povaha toho, co se nám zachovalo, svědčí o tom, že to zbytky jsou« (str. 43).

Takoví tedy národové nemohli vůbec nic vytvořit, o řecké vědě a o řeckém umění nelze prý vůbec mluvit (str. 57).

Jedině tolik přiznává Řekům spisovatel na str. 57, že »milovali krásné věci«. Avšak hned pokračuje: »udělali však krásnou vásu a ukrásti krásnou vásu není stejné umění ani stejná umění milovnost. Řekové měli krásné vásy, ale jich nedělali; oni je kradli nebo kradli lidi, kteří takové vásy uměli dělati« (1). Takovýto způsob psaní jest neomluvitelný. P. spisovatel snad četl něco o nesmrtelných výtvorech řeckého umění, ale aby jen Řekům jakožto Ariům nemusil přiznati nějaké zásluhy o umění, řekne krátce, že to, co měli krásného, ukradli. A právě tak je s vědou. U Řeků, námořníků to lupičů, ukrutníků, zlodějů, krutých výbojců, ničitelů vši kultury, prolévajících maraňony krve za řevu myriad vražděných lidí, nemůže se přece mluvit o vědě! Poněvadž však literatura řecká ukazuje pravý opak tvrzení p. spisovatelova, řekne krátce — mluví ovšem hlavně o filosofech a mathematicích —, že buď vůbec neexistovali anebo — byli-li vůbec —, že byli původu cizího a znamenánymi otroky.⁶⁾ Jest pravda, že život nejstarších filosofů řeckých jest obestřen pověstmi, a že zprávy o jejich životě jsou neurčité a temné, ale proto pochybovati, zda Thales vůbec existoval (str. 53), je příliš — smělé. Dle str. 60 pokládá spisovatel snad všechny staré filosofy řecké za učence egyptské. O existenci Platonově sice nepochybuje, ale ze zpráv starověkých činí na str. 74 a 76 závěr, že se dostal do Athen »z Egypta jako muž starý a chudý, mimo to jako muž znamenáný, t. jako bývalý otrok« (1)⁷⁾ O době života Platónova máme bezpečné zprávy, a tvrdí-li p. spisovatel, že Platon teprve jako stařec přišel do Athen, kterak mohl býti žákem Sokratovým? Či chce popřít také, že Sokrates (dle Listů paedagogických, str. 556 »člověk plebejský, svého řemesla švec« (1) vůbec existoval? P. spisovatel zapomíná, že doby pozdější —

⁶⁾ Právě tak nelze prý pokládati spisovatele knih mathematických v Indii za plnokrevné Arie a matematiku v Indii za emanaci ducha arijského (str. 162). Ti spisovatelé jsou opět původu nejasného.

⁷⁾ Taktéž Archimedes byl dle str. 85 otrokem krále Hierona. — Zaráží nás opravdu, že p. spisovatel, který přece patrně přiznává veškeru zásluhu o rozvoj vědy vůbec a mathematické zvláště lidu pracujícímu, na druhé straně myslí, že zmenší význam Platonův a jiných vynikajících mužů starověku, tvrdí-li, že to byli otroci. Nám zas, pravím, jest úplně lhostejno, byl-li Platon a j. otrokem nebo pocházel-li ze vznešeného »nebeského, ba božského« (str. 56) rodu, pro nás je Platon velikánem jako myslitel a spisovatel, třeba byl posledním »znamenáným otrokem«. V tomto případě zdá se, jakoby p. spisovatel díval se na tuto otázku očima athenského aristokrata. To, co vykonali vynikající mužové starověku, ovšem otroci, třeba tedy úplně pominouti mlčením? Tvůrčí činnost člověka-otroka nemá nám býti ničím?

u národů všech — rády obestíraly život vynikajících mužů rozmanitými pověstmi, posmívá se všem těm zprávám, a proto také dříve na př. na str. 129, že král Numa jmenoval z vděčnosti učitele svého Pythagoru měšťanem římským. Škoda, že nám také nevybádal, jakou taxu platil Pythagoras za udělení římského práva měšťanského! A tento měšťan římský dokonce zemřel dobrovolně hladovou (!) smrtí (str. 55)!

Ačkoli p. spisovatel, jak řečeno, posmívá se mnohým zprávám starověkým, které za pravdivé pokládali nikoho ani nenapadá, přece vyhlašuje v Listech paed., str. 288 za pravdu, že Pythagoras sto volů z vděčnosti bohům obětoval a že Archimedes z radosti nad poznáním, získaným vlastním úsilím, nahý běžel Syrakusami.

Ještě hůře než v Řecku bylo v Římě. Tam prý pracovali jen otroci, a zvláště »kde bylo třeba vědomostí počtářských, tam byl vždycky otrok« (str. 152). To je pravda, že v Římě nebylo mnoho porozumění pro matematiku, ale také zase nelze tvrditi, že literatura římská je prací otroků, jak tvrdí p. spisovatel (str. 152) vykládaje, že »tito otroci také knihy svým pánům římským sepisovali atd.« O spisech Varrona, jež přece Cicero jmenuje *πολυγραφώτατος*, tvrdí na str. 153, že »nebyly to ani práce původní, ani jeho vlastní, nýbrž práce jeho otroků«. Také o spisech Xenofontových nepochybuje (v Listech, str. 369), »že to psáti mohl velkomožnému pánovi také některý ze syrských otroků«.

Z celého způsobu psaní o klassickém starověku je patrna jednak nenávist k řečtině a latině, jednak, a to hlavně, naprostá neznalost literatury klassické i odborné literatury moderní, která jest, abych tak řekl, maskována stále se opětujícím tvrzením o neschopnosti plemene arijského pro matematiku a vědu vůbec. Nevědomost, jak známo, ráda rodí nenávist a svádí k velmi odvážnému psaní o věcech, kterým píšíci nerozumí.

Že p. spisovateli chybí naprosto znalost řečtiny a latiny, patrně z mnohých dokladů. Píše-li na př. na str. 87: »Většina spisů Archimedových se nám nezachovala. Které nám zůstaly, jsou psány v nářečí dorském,« chce tím patrně říci, že nářečí dorské není řečtina. V Listech, str. 369 přijímá za skutečnost vtip Aristofanův v Acharnských, že venkovan prodává děti své na trhu jako prasátka. Takové prý byly tehdy v Řecku poměry! Dle str. 75 napsal Demosthenes řeč »pro korunu«; Platon napsal dialog »Laches a Kriton« (Listy, str. 558); v Listech paedag., str. 201 uvádí se Ciceronův spis »de Oratore«; Lukianos napsal »Joviše Confutata« (Listy, str. 204), v Listech, str. 201 mluví se o Aristofanových žabách, ib. uvádí Sofokleova Ajaze a Philokleta, ib. tvrdí, že Horatius psal Eklogy atd.

P. spisovatel přejímá pravidelně latinský způsob psaní jmen řeckých, ač sem tam užívá i tvarů správných. Píše Filip, Ptolemeus, Filadelfus, Nikomachus, Proklus, Euclid, Lucian a j. Naprosto chybně píše Daemaratus (str. 158), *Ilías* (vedle »Iliada«

nebo »Illiada« v Listech, str. 201), Buccolica; dané pravdy jmenují prý se po řecku *dedouema*; užívá i tvarů Fidiáš (str. 72) místo Feidiás; Gorgiáš (Listy, str. 556), Georgiáš (Listy, str. 202), Georgias (Listy, str. 598) místo správného Gorgias; skloňuje řecká jména chybně: Stesichory (str. 50) od nomin. Stesichoros, Thalesa (str. 50, v Listech, str. 419 píše dokonce Thalles), z Chiosu (str. 60), z Klazomeny (str. 64), Halysu (str. 51), Delosu (Listy, str. 370); chybně také psáno Sydon m. Sidon (Listy, str. 492), Aristoteles (Listy, str. 444), Achylles (Listy, str. 362), Hyppokrates (Listy, str. 227). Chybně cituje na str. 41 Herodota I, 33 a 34 m. II, 33 a 34. Na str. 49 dokládá se spisovatele Laertia, jehož by ovšem těžko kdo našel. Míni patrně Diogena z Laerty.

Některé z těchto chyb jsou asi chyby tiskové; ale přišli-li p. spisovatel proloženým písmem na str. 100 Apollonius nebo na str. 136 Fabricius (jinde užívá správných tvarů), patrně, že jest mu úplně jedno, jmenoval-li se kdo Apollonius nebo Apollonius (správně má být Apollonios).

Na str. 154 vytýkájí se t. zv. agrimensorům chyby, a zajisté právem; prý »jsou v nich četné chyby, buď že spisovatelé nerozuměli řeckému textu ani vlastnímu obsahu knihy, nebo že snad nebyli dosti mocní jazyka latinského, názvy a věty Heronovy přetlumočiti neuměli«. A o něco dále praví: »A později rychle se upadalo až i tolik, že nebylo lidí, kteří by byli rozuměli alespoň textu latinskému.« Ten úpadek jeví se dosud na spisovateli samém.

To jsou tedy názory, jež má p. spisovatel o staroklassické kultuře. Neuznává ovšem ani krás básní Homerových, kterých patrně ani nezná, a s posměškem volá (Listy, str. 362): »Jaká hora, jaký balvan pro toho, kdo by chtěl nevěřiti v bohorovnost národa řeckého! Co mu chcete postavit po bok na širém světě?«

Jak zcela jiné názory uvádí p. spisovatel čtenářstvu v Listě XIX., obsahujícím řeč Huxleyovu r. 1868 k dělnictvu. Huxley, který jinak praví, že nepokládá klassiky za podklad pravého vzdělání pro vrstevníky (str. 345) a není nadšen nynějším systémem vyučovacím (str. 346), dí (str. 344): »Nečekejte, že budu podceňovati a znevažovati vážné a pronikavé pěstování klassické literatury. Nemám nikterak touhy mluvití zle o takovémto práci, a nikterak s těmi nesouhlasím, kteří pěstování klassických věd od-suzují a zavrhují.« ... »která věda může více poutati jako filologie? Jak je možno, aby milovník literární dokonalosti nenašel potěšení v starověkých mistrovských pracích?« Dále na str. 346 mluví o kráse a obecné důležitosti, »která klassickým studiím přisouditi se musí.«

Taktéž v Listě XII. nepokládá p. spisovatel studium klassiků řeckých za něco tak hrozného, když vypočítává, které spisovatele řecké a latinské přečetl slavný John St. Mill, a když podrobně udává, kterého z nich četl jednou, kterého podruhé a kdy.

Snad tedy přece není tak zle s klassickou filologií, třeba dle Listů paed. str. 69 n. filologové nic nechťi věděti o hudbě

slovanské a třeba dle str. 68 »z našich škol českých nám vycházejí lidé, kteří cizinci jsou a cizinci zůstávají mezi vlastním lidem« a nedoceňují vůbec Slovanstva, nechťce na př. nic věděti o slovanském právu a znajíce pouze »surové« právo římské (str. 62).

Jinak také píše v Listech, str. 117: »Egyptané stali se učiteli národa řeckého, jenž pak vydav ze sebe neobyčejný počet výtečných básníků, malířů, sochařů, hvězdářů i myslitelů svým způsobem ve vzdělanosti dále pokročil.« A ib., str. 227 mluví o vysoké estetické vzdělanosti a velkolepém myšlenkovém, rozvoji starého Řecka.

Tak píše p. spis. roku 1899, a o dvě léta později, v »Dějích matematiky«, zná Řeky jen jako lupiče a zloděje!

My nechceme hlásati, že všechno vědění matematické vzniklo u Řeků samostatně; neboť nelze popřít, že »působil na Řeky po stránce intelektuální vliv starých národů kulturních v sousedství« (Sládek, Dějiny řec. lit., str. 7); ale že »za povznesení myšlení na studium vědecké bylo hlavně děkovati filosofům řeckým« (Tylor, Úvod do studia člověka a civilisace, str. 375) a že »řečtí filosofové brzo předstihli své učitele a povznegli matematiku« na to, co její jméno značí, na »učení« nebo »disciplinu« lidského ducha v přísném a přesném myšlení« (Tylor, str. 358) a že »vědění Babylonů a Egypta bylo přejato Řeky, aby v něm bylo pokračováno přesnými methodami geometrův« (Tylor, str. 372), jest nade vši pochybnost zjištěno a uznáno obecně, a proto nemůžeme než tvrditi, že tak, jako píše p. spisovatel v »Dějích matematiky« o národech klassických, psáti nemá ten, kdo chce slouiti spisovatelem vážným. A. Krejčí.

Staročeský Lucidář. Text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498. Vydal dr. Čeněk Zíbrt. Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina I, řada II, čís. 5. V Praze 1903. Str. 84.

Mezi oblíbené kusy prstonárodní četby patřival i Lucidář; encyklopaedie věření a vědění své doby, knížka, v níž prostý čtenář nalézal jasné a srozumitelné poučení o rozmanitých záhadách, o kterých ráda dávala se poučovati zbožná zvědavost křesťanů. Lucidáře nalézáme snad ve všech evropských literaturách. Skládání to vzniklo ve XII věku, rozšířilo se velmi, a všelijak jsouc měněno, tu kráceno, tu rozšiřováno, hojně bylo otiskováno a opisováno až do doby nedávno minulé.

Také literatura česká má Lucidář; nejstarší jeho text v rukopise Fürstenberské knihovny dříve v Praze a první tisk z r. 1498*) známy byly už Dobrovskému, jenž ve svém díle »Geschichte der böhm. Sprache und älteren Literatur« 1818 na ně upozornil. Po něm užil rukopisu, jenž pak byl převezen na Křivoklát, K. Schor-

*) Pro stručnost budeme dále označovati literou F text rukopisu Fürstenberského, literou N text prvotisku.

bach při své studii o Lucidári, popsal jej a uveřejnil z něho některé ukázky. O prvotisku pak se soudilo, že se ztratil beze stopy z Musea, kamž jej podle zprávy Hankovy v Č. Č. M., 1852, III, 114 Dobrovský daroval. Ale prof. Zíbrt shledal, že prvotisk z r. 1498 darován byl Dobrovským rytíři Neuberkovi, z jehož knihovny teprve r. 1902 koupí dostal se do knihovny musejní.

Vydání staročeského Lucidáře, uspořádané prof. Zíbrtem, podává tyto texty oba vedle sebe ve znění staropísmem. Před textem vlastním předchází literárně-historický úvod (rozbor a ocenění po stránce jazykové vydavatel zůstavil odborníkům); úvod ten velmi instruktivně (hlavně podle Schorbacha) poučuje o lucidári vůbec, o lucidári v literaturách slovanských, (ruský vznikl v XVI stol. z předlohy německé, polský znám je teprve z r. 1640, chorvatský vznikl asi v XV stol. z předlohy české,) dále jedná o lucidári staročeském, a to o nejstarším jeho textu, rukopisu Fürstenberském, při čemž podán popis tohoto rukopisu z XV stol., jenž vedle Lucidáře a jiných kusův obsahuje také Dalimilovu kroniku, o prvotisku z r. 1498, o poměru českého vzdělání k německému a obou českých vzdělání mezi sebou: předlohou byl asi text německý, příbuzný s textem prvotisku vydaného v Augšpurku r. 1491; česká vzdělání obě vznikla z předlohy téže, ale vzdělavatelé jsou na sobě nezávislí; uvádějí se pozdější vydání Lucidářů českých i poměr jejich k nejstarším dvěma textům. Není pochyby, že počet vydání tuto uvedený není konečný: mohu již nyní dodatí jedno, vydané bez udání roku v Hradci Králové, celkem se shodující s vydáním z r. 1811, uvedeným u Zíbrta na str. 36 pod číslem 4.

Potom otištěny oba texty paralelně vedle sebe; na konce připojen také slovník, jenž má podávati »všecky významy rázovitější a podati přehledný obraz, jakou zajímavou kořist poskytuje Lucidář staročeský pro pokladnici jazyka staročeského« (str. 20).

Text rukopisu Fürstenberského je z druhé polovice anebo ze sklonku století XV. Z pevného, neopravovaného písma usuzuje Zíbrt, že je to opis z nějaké předlohy starší. To lze potvrditi i důvody mnohem vážnějšími: píseckými chybami. Tak na str. 131^a se čte: té širokosti člověk nemůž koncě počísti kromě buoh, gie dywny, místo kromě buoh jediný, jak se také čte v prvotisku 3^b; na str. 135^a čte se: Podle toho počíná se ytazia a v té zemi leží rym, kdežto v prvotisku 12^b čteme: A podle té hory počíná se Italia a v té zemi leží Rzym; na str. 137^b psáno: Neb by běžely (slunce a hvězdy) jednu cestú, překážely by sobě, až by se porušilo, kdež se má čísti: až by se všecko porušilo, jak ukazuje znění v N 16^b; na str. 137^b místo tehdy slunce vidímy naydale, a proto jest létě dlúb den, jest čísti najdále, jak čte N 16^a; v F 135^b psáno Koffym místo Kolín; možná, že sem také přičísti jest slova F 134^b: (zed) má sedmdesát mil vzděli a má sto mofaznych vrat, kdež čte N 11^a sto mostných vrat.

Větší stáří vysvítilo by také z rozboru jazyka. Již hlavní rysy ukazují na dobu starší než na druhou polovici stol. XV: užívá se velmi pravidelně durafu (odchylka jen jedna: z života ženského jdeta dvě žile tencie... a skrzě ty žily 139^b); dosti živoucí jsou ještě prostá praeterita (imperfectum: ti tři bratřie mějiech u jednu sestru 132^b; několikrát na str. 136^b — aoristy: často »mladší otázka«; mistr jemu odpovědě; zvláště pak hojně příkladů ve vypravování na str. 136^b); dosti přesně užíváno jmenného tvaru adjektiv v doplňku (když již peř zral bude, 133^b; od toho dýmu bude peř črn, ale od přirozeníe bývá biel, ib.; ten jest tak dlúh 134^b; tento svět jest okružel 137^b atd.); nalézáme tu dativ possessivní: neb tu jest pláč očima a skriepenie zubóm, 131^a (N 4^a má pláč očima a skriepenie zubóv); je tu starý akk. pl. ny, instr. sg. sobú vedle se bú atd. Také v prvotisku správně celkem užíváno duálu (odchylky: u moři sta dvě hoře veliké 15^a; infula má dva ocasy, ta nám znamenávají slova a skutek, 26^b); časů prostých minulých je méně, ač dlužno mítí na mysli, že passus v F 136^b, v němž je hojně dokladů pro imperfectum a aorist, schází v N, kdež vytržen je list.

Na str. 23 připomíná vydavatel, že rkp. Fürstenberský má zvláštnosti dialektické. Jsou nemnohé; je to asi ztráta jotace po retnicích, v některých případech téměř důsledně provedená: skoro vždy psáno človek, človečí, človečenstvie atd.; vedle toho čte se povetrie, vetrové, najvéc (ty děti jedno do čtyř let neb naywecz do sedmi let živý bývají F 133^b), zime; ale nalézáme zjev ten i v prvotisku: to vedie panie dobře 23^b, všem vecem 5^b, bežie 9^b, vetrové 15^a, práve (neb leží [měsíc] prawe proti slunci N22^a a j.) atd.; naopak zase zvrátnou analogií je ě m. e po retnicích: pramyenowe F 133^a, wfech myeftrów miftrze F 140^a, myeffne rucho F 141^a (jeden doklad i v N 11^b naymienssi rybka); dále nalézáme v F hiatické v; nebe vohnive barvy 131^b, kteráž by jie žena vokusila 134^a, uzřě, ano jeden človek voře i vyvorat Adamovu hlavu 135^b atd.

Ke konci, na str. 78—83, podán »seznam slov a věcí«. Raději bychom viděli, kdyby »seznam věcí« oddělen byl od »seznamu slov«. Seznam věcný je velmi podrobný, zejména uvádí všecka jména různých zemí, hor, řek a ostrovův, a to tak, jak jsou psána v textě, a potom odkazuje ke znění správnému, kde se vykládají.

Ve slovníku vlastním jsou některé nedostatky a nesprávnosti. Hesla nejsou psána důsledně: píší se v takovém znění, v jakém je podávají vydávané texty, a jich nedůslednosti ohrážejí se pak i ve slovníku; tak vznikají hesla dvě, jež měla býti spojena v jedno (trój a truoj), jedna hesla mají znění starobylejší (mají hlásky nezúžené, šetři jotace), druhá mladší (srv. Řezno, rozsědlina, smieti sě, zhořěti, zsědati proti požřiti, potřásti se, chovati se, kačice, počiti atd.);

původní výrazy předložkové, skleslé v adverbia, nemají býti hesly, nýbrž mají býti uvedeny pod substantivy, z nichž vznikly: tak adv. vzhľubi má míti heslo hlúbě, zviec má býti pod viecě; jinak by na př. výraz týž, psaný v N 11^a ssyřy a v F 134^b wffyrzy musil míti hesla dvě. Doklad »v pekle se čerti mieži sem i tam« v N 4^a nemá býti pod heslem mýce-nie (a nie mycenie, jak se píše ve slovníku), ježto mieži se není od slovesa mýceti, jež se pod tímto heslem uvádí, ale od slovesa mýkati sě; místo obejmouti se lépe je v hesle psáti objieti sě; slovo kažula z N 26^{a/b} neuvedeno; mělo míti spolu se slovem kažila z F 141^a, jež uvedeno s. v. kasula, samostatné heslo; rovněž slovo zvierědlnicě jest odděliti od hesla zvierěcí. Při hesle saň mohlo býti uvedeno, že se v Lucidári vyskytá dílem rodu mužského, dílem ženského. Více dokladů mohlo býti uvedeno s. v. léto na local létě a zimě, jež několikrát se vyskytají v F.

Některá hesla mohla býti vynechána — nejsou ani pozoruhodná, ani nemají charakteristických zvláštností jazykových buď vůbec anebo jsou to zvláštnosti ve staré češtině zcela obvyklé; srv. hesla: boský, doluov, hnój (ne jak slovník píše hnój), jedno, jmě, jmievati, kak, pojednú, ponský, rozom, smietí sě atd. Také heslo čest (= pars), jež mělo zníti čěst (čiest), nemá nic zvláštního. Naproti tomu rádi bychom viděli hesla jiná, ve slovníku vynechaná, na př. končenie, minovati (takéž budú [lidě] šedivěti, až budú staří, nebo jim tělesná horkost minuge N 24^a), mostná. vrata (to město... má sto mostnych vrat N 11^a), posyřený (uvedeno pod slovem mléko, tedy jaksi v rejstříku věcném), rozsědlý, surový (v té zemi lidé jedie koňe a jiná surova zvierata N 13^b; F 135^b má zde »fyrowa«, vrovhati sě ([světlonošě] chtě fie bohu wrownaty F 130^b).

Někde uvádějí se pouze čísla označující stránku a řádek ve vydání místo dokladu samého, čehož nelze schvalovati. V literě p porušen abecední pořádek tím, že skupina př- zařazena vesměs až za pr-. Na str. 67 chybou tiskovou v paginaci prvotisku vytištěno 22^a místo 23^a; nepříjemnější je, že někde na str. 62 vypadlo označení str. 139^a rukopisu. Nemile působí, píše-li se na str. 20 »zařaďena«. Na str. 36 v 21 a 26 otázce Lucidáře z r. 1811 chybou nevím kterak vzniklou otištěno je věci m. řeči, jak čte tisk původní.

Celkem však Zibrtovo vydání této památky důležité literárně historicky a zajímavé po stránce formální svým úvodem i textem samým dobře poslouží literárnímu historikovi, a není pochyby, že studiu tohoto odvětví literatury lidové vydáním tímto značně se prospěje; text sám vyhovuje i studiu jazykovému, třeba slovník nedostihl toho, aby způsobem vědeckým bezpečně poučoval o slovní látce stěs. Lucidáře.

O. Hujer.

Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu. Dle rukopisu pražské c. k. universitní knihovny vydal, úvodem, ukazatelem míst a slovníkem opatřil *Ferdinand Strejček*. Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Skupina I. Řada II. Č. 4. Nákladem III. třídy České Akademie v Praze 1902. Str. XXXII + 119.

Staročeská díla cestopisná ode dávna se těší obecnému zájmu čtenářův i literárních historikův; otiskují se mnohonásobně, čtou je i ti, kteří jinak úzkostlivě se vyhýbají ostatní starší literatuře, školní učebnice a jiné anthologie přinášejí z nich obšírné ukázky, v knihách literárně historických parafrasuje se obšírně jejich obsah (řidčeji studuje se ovšem jejich slohová, málokdy nadprůměrná úroveň); přes to však některým z nich posud chyběla diplomatická vydání. »Putování« Jana Hasištejnského z Lobkovic volalo po takové edici na místě prvním, Dobrovský ukazoval k její potřebě, literární historikové, odkázání buď na novočeskou úpravu Čelakovského, buď na Klementinský rukopis, pohřešovali jí opět a opět. Po té stránce vydání páně Strejčkovo v Akademii lze vítati. *) Jest to pilná, spolehlivá práce, již neubírá ceny okolnost, že téměř neposkytovala obtíží; rukopis universitní knihovny je pečlivý, zřetelný, přesný, a vyjímajíc několik nepatrných opisovačských chyb, podává věrný obraz originálu, od něhož je vzdálen jen o deset (částečně jen o šest) let. Na vydání takové, jež nevyžaduje ani kollacionování, ani zvláštního grammatického důvtipu, stačí svědomitost, trpělivost a píle. Těch panu F. Strejčkovi nikdo neupírá, i jeho ukazatel topografický a slovník méně obvyklých významů původu cizího (str. 111—119) dávají o nich svědectví.

Méně zdařilou prací zdá se mně úvod Strejčkův, rozdělený ve tři různoměrné a logicky těžko vysvětlitelné oddíly »Jan Hasištejnský z Lobkovic«, »Jan Hasištejnský z Lobkovic ve svém spise« a »Sloh Lobkovicův«; vydavatel nepřispěl v nich ani k zevrubnějšímu poznání osobnosti, ani k charakteristice Lobkovicové. První oddíl je rozvláčná kompilace většinou z Bernauovy monografie »Hassenstein«, uvádí se tu úryvkovitým slohem kronikářským řada událostí podružných, malicherných, aniž se vydavatel pokusil uvésti je ve všeobecnou spojitost s rázem doby a jejich charakterů; také osobnost Lobkovicova jako vladaře, hospodáře, šlechtice, rysy těmi není významněji charakterisována. Původních studií archivních k této kapitole, zajímavé pouze pro historika politického, pan Strejček nekonal; avšak její přílišné kronikářský způsob zaviňuje, že by z přítomného vydání bez porušení srozumitelnosti vůbec mohla býti vypuštěna.

*) Docela zbytečno a nevkusno však jest, klaní-li se vydavatel v předmluvě »obětovnosti« slavné třetí třídy České Akademie za to, že vydala knížku o 8 tiskových arších, jež nevyžadovala zvláštního nákladu, neposkytující typografických obtíží; koná-li bohatě nadaná Akademie jednou za čas svou povinnost, není to zajisté ještě žádná »obětovnost«.

Obě úvahy literárně historické, oddělené pouze schematickým pedantismem, znamenají proti poslední obširnější charakteristice Lobkovicově (ve Vlčkových »Dějínách české literatury«, díl I, str. 252—255) nikoliv pokrok, nýbrž spíše úpadek. Bylo-li tam konečně užito kritického měřítka soudícího a srovnávajícího poměrností, bylo-li tam definitivně stanoveno Lobkovicovo místo v přímém sousedství písemnictví naivně lidového a byla-li tam slohová cena »Putování« odhadnuta primitivní prostotou, naivní nepokrytostí a dětinskou povídavostí — pan Strejček vrací se k starším názorům, přisuzujícím panu z Lobkovic zvláštní vzdělání, literární obratnost, myslivou přemítavost. Vydavatel na př. (str. XVIII) klade důraz na Lobkovicův dějepisný interest a jeho schopnost líčiti historické události; to je starší nesprávné mínění, jež pointuje zejména K. Sabina (»Dějepis literatury československé staré a střední doby«, str. 797): »Způsob, jakýmž [Lobkovic] některé události zvláště z válek tureckých vypravuje, podává svědectví o schopnostech jeho k dějepisectví, a jest želeť, že jich více nepoužíval.« Kdo však za sebou přečte historické a polohistorické zmínky Lobkovicovy, které Strejček sestavil v přehledný seznam, pozná, že všechna krásná slova o dějepisném zájmu a nadání Lobkovicově jsou bezpodstatná a musí ustoupiti přísnému úsudku.

Chtěl-li by literární zpytatel stanoviti vnitřní cenu »Putování« Lobkovicova jiným způsobem než přímou charakteristikou, musil by voliti cestu srovnací. Tehdy bylo by mu stanoviti jednak průměrný rozsah zeměpisných a historických znalostí cestovatelů do Svaté Země u nás i v jiných literaturách tehdejších dob; ukázati, co pan z Lobkovic viděl sám a co viděli všickni ostatní; určiti všeobecný typus poutníků těch a měřiti, pokud pan z Lobkovic od něho se uchyluje. Jako v cestopisech století devatenáctého, tak i v rozmanitých »putováních« patnáctého a šestnáctého věku netvoří hlavní obsah to, co cestovatel viděl sám, nýbrž věčně se vracející výklady placených ciceronův a průvodců. Konstatuje-li naše kritika současná, že většinu historických a topografických znalostí v cestopisech dlužno redukovati na údaje Baedekerovy a Griebenovy, shledala by jistě literární historie, že podobný živý Grieben neb Baedeker stál v XV a XVI stol. na Rhodu a Cypru, před Božím Hrobem v Jerusalemé i před chrámem Matky Boží tamtéž atd. a vykládal to, co s malými obměnami čteme pak v cestopisech anglických, německých, francouzských a českých.

Všecko přeceňování díla Lobkovicova jest nemístné a zbytečné, neboť jeho nesprávnost lze snadno kontrolovati krok za krokem. Že Lobkovic byl neumělý stilista, řekl již Dobrovský, a stačí přečísti několik listů, aby to poznal každý čtenář, byť byl i málo sběhlý v českém písemnictví XV věku. Lobkovic píše naivně a prostoduše jako dítě: k čemu zatajovati tento rys, jenž ostatně četbu činí milou a zábavnou? O »pestré rozmanitosti stejně ve slohu jako v obsahu« (str. XXXI) může mluviti

jen ten, kdo úplně ztratil hledisko poměrnosti. Neméně bezpečným kritériem pro kulturní primitivnost »Putování« Lobkovicova než stránka slohová jest poměr jeho k oběma velkým duchovním hnutím doby, k reformaci a humanismu, s nimiž přece potkával se krok co krok. Kdyby pan Jan Hasištejnský z Lobkovic byl býval duch hlubší a pronikavější, nebyl by o náboženských srážkách a rozkolech svého věku mluvil způsobem: »Yakoz w czechach pohrzechu take ten obychez gest, ze wierziej, kdo cheze, yak cheze« (fol. 37^b), třeba cítil jako orthodoxní katolík.*) Kdyby se byl sdílel o osvětové ideje svých vrstevníků, nebyl by zůstal úplně cizí humanistickým snahám, tak pronikavě rozkvétajícím v jeho nejbližším okolí, a nebyl by končinami posvěcenými tolika tradicemi staroklassickými konal cestu bez jediné reminiscence, bez jediné reflexivní poznámky (výjimku činí pouze zmínka fol. 43^b »a tu [na ostrově Cerigo] mi pravili, ze gest to ta Insule, iako paris krasnu helenu z nije vnesl«).

»Putování« ukazuje nám Jana Hasištejnského z Lobkovic jinak než jako chvalořeční obdivovatelé — a mezi nimi pan F. Strejček — snaží se jej vylíčiti. Kadaňský pán, nedotčen náboženskými převraty, duncími do jeho mladých let, nezúčastněn ve velkém kulturním hnutí, oplodňujícím českou vzdělanost za jeho dospělosti, zůstal v názorech, cítění i způsobě mluvy vždy v těsném styku s životem prostonárodním. Tak vykonal i svoji pout do Svaté Země; viděl tam jen to, nač poutníci zpravidla průvodci byli upozorňováni a co odpovídalo obvyklým zájmům průměrného českého šlechtice, který ve formách panského života zůstal věren názorům lidovým; v řeči a slohu prostonárodním pak pan z Lobkovic vypravoval své nepatrné zkušenosti a svá naivní pozorování.

Arne Novák.

Zdeněk Nejedlý: Alois Jirásek. Otištěno z »Časopisu Musca král. Českého«. V Praze 1902. Nákladem spisovatelovým. Str. 102.

Referuji na těchto místech již o třetí monografii, zabývající se literární osobností Aloise Jiráska, jehož padesáté narozeniny ukázaly, že není jen spisovatelem vroucně milovaným, hluboce obdivovaným a horlivě čteným, nýbrž i autorem zevrubně studovaným. Po panu J. Voborníkovi a panu A. Tučkoví přináší pan Zd. Nejedlý svoji studii, značně vynikající hodnotou nad obě práce předchozí a A. Jiráska jako umělce kladoucí ještě výše než činili pp. Voborník a Tuček. Pan Zd. Nejedlý stanoví v doslovu své monografie poměr její k oběma jmenovaným knihám. Kdežto životní dílo Jiráskovo Voborníkovi a Tučkoví bylo ucelenou jednotkou, hotovou veličinou, Nejedlý pokouší se vylíčiti jeho vzrůst a vývoj, stanovití vývojové hodnoty jednotlivých prací a

*) Také obrat páně Strejčkův, jehož při té příležitosti užívá: »vzpomíná s trpkostí nesvornosti svých krajanův u víře« (str. XXV), není důstojný spisovatele historicky vzdělaného.

redukovati zarážející spoustu jejich na několik přehledných skupin. Právem vidí v své práci vlastní úvod všeho zevrubného studia a veškerého literárně historického výkladu i estetického hodnocení; menším právem hodnotí již sám apodiktičtěji než všichni, kdož před ním psali o Jiráskovi. Nejedlý soudí jistě správně, že ten, kdo průpravné studie o Jiráskově literárním vývoji předem nevykonal (není ovšem nutno, aby vždy ze zápiskův a excerpt přeneseny byly do knihy), nemá práva podnikati všeobecný rozbor individuality Jiráskovy; čím však zdůvodněn jest předpoklad celé stati Nejedlého, že takové studium rozvoje již opravňuje k hodnotícím tvrzením? Přiznávám v jádře správnost odhadův autorových, pokud se týkají jednotlivých rozvojových stadií tvorby Jiráskovy, a rád upozorňuji na př. na str. 41, kde vývojový význam »Poslhlavců« byl formulován nově a nezvykle sic, ale jistě správně. To mi však nebrání, abych se neshodoval se zařazením trilogické skladby »Mezi proudy« v čelo velikých realistických skladeb historických, přímo před knihu »Proti všem«, a cykly »F. L. Věk«, »U nás« a »Bratrstvo«; nikde Jirásek není tak konvenčně romaneskní, nikde nespokojuje se s efekty tak romantickými a lacinými, nikde nestaví na situacích a motivech tak banálních jako v této skladbě, na níž by podrobné studium odhalilo přímé přibuzenství s fakturou starších českých historických a pseudohistorických románů. Dovedu jistě také oceniti píli, s níž pan Zd. Nejedlý v časopisech shledal veršované práce Jiráskovy a zevrubnost, s níž se o zapomenutých těch plodech rozhovořil, ale cítím při každé větě těchto stran, že kritik do těchto veršů vkládá více než v nich jest vůbec a více než pro rozvoj Jiráskův znamenaly. Lze-li jmenovati autora, jemuž vždy úplně cizí zůstaly myšlenkové a citové otřesy mládí, spisovatele, jenž nikdy neprošel křtem zoufalství a pessimismu, jenž nebyl štván a trýzněn černým daimoniem vlastního nitra, jest to jistě Alois Jirásek, třeba že napsal několik strojův zádumčivých, skeptických a trpkých (»až příliš dekadentními« nazývá je Nejedlý na str. 8, což jest asi nedopatření). Jak patrně, rozházím se ve vývojovém výkladu činnosti A. Jiráskovy se skladatelem monografie jen ve věcech podružných, jinak význam této jeho třídící a seskupující práce uznáváje rád a otevírá.

Námítky mé proti jeho monografii míří jinam: jednak k jeho názoru o poměru Jiráskově k ostatnímu vývoji literárnímu u nás i jinde, jednak k jeho ocenění a hodnocení významu Jiráskova. Nejedlý na str. 42 a 43 stanoví Jiráskův poměr k vývoji historického románu evropského a ukazuje, že historický román realistický (na rozdíl od historického románu romantického, kdysi zastupovaného hlavně Walterem Scottem a nyní H. Sienkiewiczem), založený zejména »Vojnou a mírem« L. N. Tolstého, dovršen byl v »Salambo« G. Flauberta a posléze knihami Jiráskovými. Ukázal jsem při recenzi studie páně A. Tučkovy. (L. fil. 1902, str. 82), jak skepticky hledím na fikeř t. zv. historického románu evrop-

ského a jak její rozprávání pokládám za jalové a neplodné; formuloval jsem při posudku knihy Voborníkovy (L. fl. 1901, str. 391—392), kterák sluší hleděti na psychologické a umělecké pozadí Flaubertovy »Salambo«, i není příčiny, abych vývody své opakoval; jsou s názory pana Zd. Nejedlého v naprosté protivě.

Poměru Jiráskovu ku předchozí české literatuře Nejedlý věnoval nikoliv zevrubnou úvahu, jež by tvořila nutný doplněk jeho studie o vývojové linii autorově, nýbrž jen několik příležitostných poznámek, jež jsou většinou nesprávný. Předem Nejedlý popírá všecku souvislost Jiráskovu s předchozím českým románem historickým, tvrdě dokonce (str. 18), že Jirásek »v oboru umění historického neměl vůbec předchůdce, na nejvyšší starší naše práce historické ho odváděly s pravé cesty, že musil napřed překonávat jejich vliv na sebe i na obecnstvo, že musil přemoci romantismus Chocholouškův a j.« Mylný předpoklad tohoto tvrzení spočívá na utkvělé představě, že Jirásek od počátku pracoval methodou historického románu realistického a viděl v něm svůj literární cíl. Není klamnějšího domnění; práce A. Jiráskovy až do konce osmdesátých let liší se od historických románův a novell J. Ehrenbergera, Jana z Hvězdy, J. K. Tyla, J. E. Vocela a Pr. Chocholouška právě jen bohatým snesením historického detailu; v architektuře, situacích a scénách zůstávají vždy věrny tradici předchůdců. Potom přichází skutečný obrat, vysvětlitelný i změnou obecného mínění o realismu; detail povznáší se za vůdčí princip, dějová architektura mizí za spoustou historických a kulturních podrobností jako v stavitelství pozdního baroku. Teprve tehdy se Jirásek emancipoval od svých romantických předchůdců. Rovněž není správně tvrzení (str. 25), že v t. zv. maloměstské kresbě realistické Jirásek byl úplně bez předchůdců, jež zaráží tím více, že jest vysloveno při příležitosti »Filosofské historie«: tu přece nejednou vzpomeneme na maloměstské povídky Pravdovy; slečna Ellis a »matka študentův« paní Eva Kopecká jsou sestry tuze si podobné. Mezi Pravdou a Jiráskem jest více společných rysů než dnes jest zvykem věřiti; oba se zálibou všecken život stlačují na drobné starosti a radosti lidiček a figur nepatrných, které rádi osamocují a pak kreslí trpělivě a s láskou; oba oddaně se sklánějí k drobnému detailu všedního života, namnoze při tom ztrácejíce zření všeobecné a celkové, s jediným velikým rozdílem: Pravda detail osamocuje, Jirásek jej hromadí. Úcta Jiráskova k Pravdovi, kterou Nejedlý uvádí (str. 57) do sféry čistě lidské, má jistě i motivy literární: jest to úcta k literárnímu učiteli vzdávaná žákem, jenž vyspěl nad mistra. Pomíjí-li Nejedlý ve vývoji vesnické povídky před Jiráskem K. Světlou a staví-li ji jednou (str. 15) jako příklad falešné povídky vesnické proti ryzí realistické povídce Němcové, Hádkové a Šmilovského, dopouští se osudného omylu. Odečte-li se všecka vzrušená pathetičnost, zděděná od Sandové, všecko mnohdy násilné řešení problémů světových a vnášení tendencí

všeevropských, všecka tragická stilisace osudů — zbývá v knihách Světlé kreslicích lid Ještědský ještě velmi mnoho, co znamenalo podstatný pokrok pro českou povídku vesnickou a co je vysoko povznáší na př. nad seshlou pedanterii a šedivou úzkoprstost spisů A. V. Šmilovského. Jest to předem reliefní, sytá malba svérázných figur lidových, břítká charakteristika vnější i vnitřní (v té příčině především dlužno studovati nikoli velké vesnické romány Světlé, nýbrž její novelly shrnuté do svazků »Kresby z Ještědí« a »Prostá mysl«). Vše, oč podle vývodů Nejedlého (str. 10—18) tápavě a nejistě, se střídavým zdarem se Jirásek pokoušel v »Povídkách z hor«, Světlá z velké části již tehdy provedla s uměním, jež nezmenšuje se tím, že je založila na principu zcela opačném než realismus Nejedlým důsledně hájený a doporučovaný.

Jiráskovo historické umění realistické jest podle názoru Nejedlého poslední dosažitelný cíl vývoje historické novellistiky a románu v literatuře české a světové vůbec. Tak zní tenor celé monografie, klerou jistě též blízkost líčeného objektu strhovala k úsudkům nedosti kritickým. V té příčině Nejedlý mluví tak apodikticky a přesvědčeně, že nebylo by možno s ním přímo polemisovati; není však příčiny, aby odchylný, třeba i protichůdný názor nebyl vysloven otevřeně a přímo. Nehledíme-li ani k upřílišně monografickému rázu historických knih Jiráskových, který odnímá jim možnost plně a symbolicky zrcadlití neměnnost a věčnost člověka a jeho duševního světa — a to jest jistě první podmínka umění skutečně velkého slohu, — překáží základní jeden nedostatek všem dílům Jiráskovým, aby zaujala ono vysoké místo na stupnici uměleckých hodnot, jež jim Nejedlý přisuzuje. Jsou téměř výlučně věnována krajně svědomitému a úplně podrobnému studiu *průvodních okolností a jevů* družicích se k velikým událostem dějinným, nikoliv zobrazování těchto událostí samých. Jsou to přesné a zevrubné, barvitě a sytě dekorace dějin, pečlivé obrazy lidových zástupů v správném kroji, v správných postojích, se správnou řečí, jasné, chvílemi i velkolepé evokace mrtvých měst, hradů se zemí srovnaných, travami zarostlých bojišť; nelze si představití přesnějších a určitějších scenerií. Ale jsou to přece jen scenerie. Marně čekají na reka, jenž by zástupy uvedl v pohyb, na ideje, jež by zabourily města, na tragedie, jež by vyplnily dekorace: slovem, na uměleckou dynamiku. Jirásek jest umělec statického detailu, nezúčastněné trpnosti: proto nepřijímá velikých hrdinů (Nejedlý na str. 34 ukázal, že se jim vůbec vyhýbá), proto v jeho účtyhodném díle není skoro velkých ideových konfliktů, jež by byly zity velkolepěji. Vývoj historického románu u nás není Jiráskem uzavřen, třeba že dnes Alois Jirásek znamená nejvyšší fási dosavadního toho vývoje.

Arne Novák.

Hlídky programů středních škol.

Dr. Edvard Štollrovský: *Několik básní Horatiových v překladě přízvukném*. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Domažlicích za šk. rok 1901—1902.) Str. 13.

Po dosti dlouhé přestávce uveřejňuje osvědčený překladatel další ukázky svých přízvukných překladů z Horatia. Nalézáme tu zastoupena všechna díla básníkovy ve výběru pečlivém, třeba skrovném. Z Ód přeložena óda I. 1, II. 3, II. 6, III. 3, IV. 3, dále podán překlad epódy 2., ze Satir I. 9, z Listů I. 4. Básním předaslány jsou krátké obsahy a připojeny poznámky, širšímu kruhu čtenářstva určené.

Ze strof Horatiových zastoupeny jsou v překladech strofa asklepiadská prvá a třetí, strofa sapfická prvá, strofa alkajská a v ukázce z epód systém iambický. Obtíže metrické, jež tyto lyrické strofy působí, překonal překladatel velmi zdařile. Metrum jest všude úplně správné, verše čtou se hladce a plyně.

Také se stránky věcné možno překlad jen chváliti. Jest sice místy poněkud volnější, ale za to neprohřešuje se proti duchu češtiny a vystihuje smysl originálu úplně. Jen několik málo míst jsem shledal, kde výraz není dosti vhodný a vkusný. Srv. O. I. 1. 20 část z plného krađe dne; O. I. 1. 28 když marsský mu vepř kličkatou strhal síť; O. III. 3. 24 propadlo spolu s králem šalným; O. III. 3. 36 k bohů blažených pořádkům byl již připsán; O. III. 3. 48 zbubřelé proudy Nilu; O. III. 3. 72 velké chaboučkým hlaholem ztenčovat.

Výtky tyto neujímají ovšem překladům těmto ceny. Vynikají daleko nad naše starší překlady z Horatia, a jest si jen přátí, aby po těchto ukázkách následoval v brzkú překlad veškerých básní Horatiových, jež překladatel dle připomenutí na str. 13 k tisku chystá.

Otakar Jiráni.

Drobné zprávy.

Zasloužené pozornosti málem by byl ušel nejnovější příspěvek k obraně RK, vyšlý ve feuilletonu Klatovských Listů č. 34 ze dne 23./VIII. 1902, jehož autorem je J. Ošťádal. Ocenění RK v »Literatuře české devatenáctého století« a Gebauerův článek v loňských Listech fil. o slovese zamiesiti nedaly patrně autorovi spáti, a aby nebylo ticho nadobro, napsal článek »Sv. Hostýn či Sv. Kopeček?« Bylo totiž vyloženo RK, že skladatel písně o Jaroslavovi spletl Sv. Kopeček s Hostýnem. Ošťádal ovšem dokazuje, že tomu tak není; ba naopak: »namítatel« nebyl ani na Hostýně ani na Sv. Kopečku, a byl-li, ničeho si pořádně nevšiml, ani také zpěvu o Jaroslavovi pozorně si nepřechytil! Spojuje prý to, co se na Hostýně sběhlo, a to, co se událo u Olomouce, v jedno, jako by to byl jeden děj, ale jsou to děje dva, dvě různé části děje zpěvem opěvaného. Musíme (pak ovšem přestává diskusse!) tomu (prý) rozumětí tak, jakož pívec chce, abychom rozuměli, pak vzdálenost Hostýna nám nic nepřekází, poněvadž, když voje ze všech vlastí táhly k Olomúci, mohli také Tataři, vzdávše se dobý-

vání Hostýna, táhnouti, kam jim bylo líbo! Že »básník« nenapsal někde pod čarou, jak chce, abychom mu rozuměli!

A aby nikdo nezůstal v bludném domnění, že snad filologické námitky jsou přesvědčivější, autor dodává nádavkem ku předešlému vyvrácení jedné z nich, na kterou prý prof. Gebauer patrně klade váhu, ježto ji v [lonských] Listech filolog. opakoval. Týká se slovesa »zamiesiti«. V Čestmíru položeno docela správně: zamiesichu se voji = zamísly se voje. V Jeleni je sloveso to prý ve smyslu zpola přeneseném; »lůtý vrah zamiesi zraky zlobů zápolená« znamená: vrah zamísil nebo zamíchal zraky, t. j. zakoulel očima, ale »zakoulel« nevystihuje zcela smyslu, poněvadž »zamíchal zraky« zde znamená nejen pohyb očí, ale i onen změněný výraz očí každému známý (jak k tomu přišlo sloveso zamiesiti = zamíchati?). V Jaroslavu konečně je podezřelé sloveso ve smyslu zcela přeneseném: »zamiesi se chám jich krutým hněvem« znamená tolik, jako »útroby chámovy se krutým hněvem zamíchaly, duše chámova se krutým hněvem zkormoutila«; chám se zamračil a hněv jeho se zračil nejen v obličeji, ale i v celém hnutí těla! Snad tedy se kroutil hněvy nebo dostal ze zlosti křeče? A teď si pochvaluje náš obránc: »Nuže, laskavý čtenáři, rci, je-li na těchto místech co závadného a je-li mnoho důmyslu filologického potřebí, aby se to poznalo?« A hned si odpovídá, že nemnoho; spíše měl říci, že žádného.

A jako je vzorná jeho semasiologie, tak neméně vzorná je i jeho metoda a argumentace. Jelikož »dokázal« neoprávněnost námitky o Hostýna, můžeme (prý) z této jedné námitky souditi o všech ostatních, že jsou rovně bez podstaty! A filologické námitky výslovně doporučují takto čtenáři: »Nuže, rozmyšl čtenáři, tu máš ty filologické námitky, nebo můžeš doufati, že ostatní nebudou mít váhy větší.« Cena RK objeví se prý zevrubným rozbořem, který nebude proveden za den, poněvadž nebude snadnou prací, ale jednou k němu dojíti musí. Myslím, že nebude pochybovati nikdo, že »zamíchá«-li se hodně hláskoslovím, tvaroslovím a skladbou staročeskou, nezvratně se dokáže pravost obou rkpů; ale nebude to práce nesnadná, zvláště musí-li se na př. zpěv o Jaroslavu počítati k nejdodjemnějšímu, co kdy starobylá epika vytvořila. Ostatně není s tím na spěch; neboť prý podnik ten (totiž upříti pravost RK) zůstává bez úspěchu! h

Výtahy z filologických časopisů slovanských.

Русскій филологическій Вѣстникъ. Издаваемый подъ редакціею проф. А. И. Смирнова. Томъ XLVIII, 1902.

Svazek tento věnován prof. Fortunatovu u příležitosti jubilea jeho třicetiletého působení na universitě moskevské. Jazyků klassických týkají se dvě rozpravy: T. h. Korš, Dvojhlásky v jazyce starořeckém se stanovíště fysiologického, a M. Pokrovského, Poznámky k latinskému tvoření slov. Mluví se o slovech: fagutal, fagutalis; viducitas; murmurius, susurrius; gloriosus, somniosus; fortunium; hircuosus; limentinus, flumentana, vimentum, legumentum, carmentare; fontanalia — fontanalia; frutis, frutnal; ignosco.

Томъ XLIX, 1903 obsahuje sem náležející článek F. Solmsena, Zjevy dissimilace a assimilace při starořeckých souhláskách zadopatrových. V řeč. pův. zadopatrové souhlásky labialisované ztratily po *u* labialisaci: βουκόλος — αἰκόλος. Je to dissimilace. A taková dissimilace je i jinde, jen že není způsobena sousední samohláskou, nýbrž souhláskou, oddělenou od souhlásky dissimilované buď samohláskou nebo samohláskou a souhláskou. Srv. κομφός vedle lit. *szwóinkus*; αιολ. *πρόνοψ* vedle aetol. *κόρνοψ*; kret. *δέφουα* vedle ion. *γέφουα*; βλέπω vedle Alkmanova γλέπω atd. Někdy v případech takových, kde nastává dissimilace, nastupuje assimilace: Θεῖσις, Θεμισθοκλῆς, Ἀνθιλοχός; sem patří θεο-πρόπος, jež souvisí s naším *prosiiti*, stind. *prašnas*; πρεπίδες, jež je příbuzno se stind. *paršus*, lit. *pīrszis*, slov. *pršs* atd.

Aischylova dramata Prosebnice, Peršané, Sedm proti Thebám a theorie Dörpfeldova.

Podává Josef C. Čapek.

(Pokračování.)

II.

Místo, kde hrál sbor a herci.

1. Velikost kusů dekoračních, jich poloha.

Kam máme v divadle řeckém postavit kusy dekorační? Dříve, než se pokusíme o řešení této otázky, nutno promluvit o velikosti a rozloze oněch kusů dekoračních.

Kusy dekorační mají velmi značné rozměry. Neboť u oltáře v Prosebnicích radí se sbor Danaoven (*ἐν ἀγνῶ*; v. 229, 845), i služby, stejné počtem (v. 965). Ty zajisté nevydaly se při příchodu aigyptského posla v nebezpečství, nýbrž následovaly svých paní k oltáři pod ochranu bohů (Bethe na uv. m., str. 90). Pokládám tento výklad, co se týká služek, za jedině správný. Rozhodně je nepřijatelné, co soudí Schönborn (na uv. m., str. 288 n., kdež uvádí i jiná mínění), že totiž služby až do společné písně sboru stály někde na straně jeviště, jsouce méně viděny od diváků (!), anebo co míní Robert (Hermes 1896, str. 547), že přišly teprve krátce před v. 965, kde se o nich výslovně zmínka děje.

Oltář měl zajisté značnou rozlohu do délky. Neboť sbor Danaoven se služkami usedá u stupně jeho, nejspíše na přední straně proti divákům, aby ho bylo viděti. U oltáře, jenž má veliký počet oddělených míst pro oběti, není taková značná délka nikterak na závadu; známeť skutečně z pozdější doby mnoho čtyřhranných staveb oltářních (Reisch, Das griech. Theater, str. 193). Oltář byl též značně vysoký, jak správně soudí se ze slov Danaových v. 195 *πάγων* a v. 721 *ἱεραδόνου . . . σκοπῆς*. I gro-

teskní výhrůžka dívek (v. 434 nn.), že se na oltáři oběsí, je jistě svědectví pro značnou výšku jeho. Reisch (Das griech. Theater, str. 193) soudí z toho na výši $2\frac{1}{2}$ m., zajisté pravdě podobně.

Také v Sedmi proti Thebám musíme si představit stavbu značné délky, poněvadž na ní byla naznačena obětní místa jednotlivých bohů právě tím, že obrazy jejich obráceny byly k divákům. Na vyčínajícím stupni snad seděli choreuti, až byli posláni do orchestry (Reisch, Das griech. Theater, str. 193, Wieseler na uv. m., str. 215).

Rovněž hrob Dareiův byl značných rozměrů. Byl značně vysoký, ježto z něho vystoupil stín Dareiův (v. 683); o značné délce jeho pak lze souditi z v. 143, kde rádcové perští chtí se na stupních jeho raditi.

Z toho všeho činím tento závěr. Ani *κοινοβουλία* ani mohyla Darciova nebyly malé kusy dekorační, nýbrž měly značné rozměry. Právě to však nedovoluje přeložiti je do středu orchestry.¹⁸⁾

Přeložením tím nic nezískáme, naopak působí veliké obtíže.

1. Poněvadž to byly kusy rozsáhlých rozměrů, byly by nejen zaujaly značné místo ve středu orchestry, nýbrž byly by, začláněly divákům dohled na zadní stěnu a herce i na místo před ní. Neboť sedadla diváků obklopovala jen přední část orchestry, obrácenou k hledišti. Mohlo dále při centrálním položení kusů dekoračních dosti místa zbýti na př. v Prosebnicích pro sbor a vedlejší sbor, pro krále s průvodčími, pro posla s Aigyptany, pro Danaa s tělesnou stráží?

2. Kam by se poděl v kusech podobných oltář Dionysův, ježž přece Dörpfeld sám klade na obou rekonstrukcích divadla řeckého (Das griech. Theater, obr. 93, 94) právě do středu orchestry, tedy tam, odkud dle jeho theorie duch Dareiův vystoupiti musí?

Ani sám Reisch, spolupracovník Dörpfeldův, nevěří tomu (na uv. m., str. 196), že by šlo o to, aby se oltář, kultu Dionysovu zasvěcený, přestavil dřevěným lešením a opatřil pak pro Prosebnice nebo Sedm proti Thebám znamením jiných bohů. Stál-li tedy skutečně ve středu orchestry oltář Dionysův, nebylo zajisté možno užití toho místa pro stavbu, věnovanou dvánácti bohům.¹⁹⁾

¹⁸⁾ Wilamowitz, Hermes 1886, str. 597, Todt na m. uv., str. 511, Bodensteiner na m. uv., str. 616, Bethe na m. uv., str. 91 n.

¹⁹⁾ C. Robert (Hermes 1897, str. 439) pochybuje o oltáři Dionysově ve středu orchestry, avšak neuvádí dostatečných důvodů. Překládá děj ve všech námi zkoumaných dramatech do středu orchestry, kde si představuje jakousi výšinu, nasýpanou z hlíny nebo z kamene (*πάγος*). Výšina tato byla prý (Hermes 1896, str. 517) asi $1\frac{1}{2}$ m. vysoká nebo i nižší, povlovně vystupující a tak prostorná, by na ní

3. Jak by se vyjímalá procházka herců, parodami přicházejících,²⁰⁾ do středu orchestry před očima diváků a naopak? Zajisté nepřirozeně. Vezmeme-li plán kteréhokoli divadla a spojíme-li konce sedadel, shledáme, že obržíme před tak zvaným prosklením prostor asi 1·50 m³.²¹⁾ Kdyby tedy herci šli ještě dále do orchestry, byli by obráceni k části diváků zády: to však přece předpokládati nemůžeme.

Již Niejahr (De Pollucis loco, qui ad rem scenicam spectat, Program, Greifswald 1885, str. 11) vzhledem k tomu praví, že by Řekové byli věru neobratní a téměř zdravého smyslu zbavení, kdyby byli předváděli v divadle takové věci, které, kdyby se dály každodenně, vzbuzovaly by jen smích.

4. Zřízení a zboření takové dekorace musilo by se dít před zraky diváků. Neboť kdo nám může zaručiti, že předcházející a následující kusy žádaly též dekorace? Není to pravdě podobné (Bethe na m. uv., str. 93). Ať již soudíme o scénických prostředcích, jichž užíval Aischylos, jakkoli, tolik, tuším, můžeme připustiti, že mu nebyl neznám onen jednoduchý a zcela přirozený způsob, odlišovati jednotlivé kusy od sebe scenerií, třebaš i změnou sebe menší.²²⁾

5. Že by náhrobek Dareiův byl býval zřízen ve středu orchestry, tak že by sbor kolem něho tance své provozoval, to zdá se jak samo sebou pravdě nepodobno, tak zvláště proto, že v první části tragoedie neděje se o mohyle Dareiově ani nejmenší zmínky, ač by přece divákům hrobka ve středu orchestry byla velmi nápadná (Groh, Listy filologické 1897, str. 246).

Z toho všeho, myslím, zřejmě vyplývá, že tyto tři dekorativní kusy ve středu orchestry nebyly, a tedy že se ve středu orchestry ani nehrálo.

Mohly tedy státi snad u parod v našich dramatech? I to však by nás vedlo k neodvratným obtížím z těchto důvodů:

oltář, několik obrazů božích, herec a dvanáct choreutů mohlo se usaditi. A takovéto návrší ve středu orchestry mělo představovati v Prosebnících oltář, v Peršanech hrob a v Sedmi docela Kadmeiu (!) (str. 548). Pak ovšem schází Robertovi v nejstarších kusech Aischylových oltář Dionysův ve středu orchestry, ježto tam klade svoje návrší. Že by však Aischylovy kusy svědčily přímo proti oltáři ve středu orchestry (Hermes 1897, str. 445), nikde nenalézáme. Scénické provedení kusů Aischylových, tak jak Robert navrhuje, bylo by působilo obecnstvu athenskému jen zábavu.

²⁰⁾ V nejstarších kusech Aischylových jiných vchodů pro herce kromě parod uznávati nemusíme a z dramát ani uznati nemůžeme (srv. Pickard v recensi spisu Bodensteinerova, Blätter für das bayr. Gymnasial-Schulwesen 1894, str. 241).

²¹⁾ Srv. Dörpfeld na m. uv., str. 374, Groh, O jevišti divadla řeckého, Praha 1895, str. 16.

²²⁾ Reisch na m. uv., str. 211, Groh v rec. spisu Betheova (Listy filologické 1897, str. 56).

1. Obou parod v našich dramatech užívají herci. Jistým důkazem toho je na př. v Sedmi proti Thebám v. 356. Tu přijde posel z nepřátelského tábora, kam odešel ve v. 68 na výzvědy. Současně objeví se Eteokles (v. 359), jenž ve v. 273 odešel do města, by zvolil schopné obránce pro brány (v. 269 nn.). Zajisté nepřišli hned za sebou stejným vchodem, nýbrž z opačných stran, různými parodami.²³⁾

Rovněž tak máme v Prosebnících cestu od pobřeží mořského a cestu od Argu; prvou přijde Danaos, druhou Pelasgos. A v Peršanech cesta, kterou přijde Xerxes a posel, je jiná než cesta, kterou přijde Atossa.

2. Obě parody byly jedinými vchody pro diváky, musily tedy býti pro ně v přestávkách mezi jednotlivými tragoedii volné.

Kam tedy zbývá přeložiti tyto dekorativní kusy? Zajisté již nikam jinam, nežli tam, kde si představujeme budovu divadelní (skenu), jež byla v pozadí orchestry a na této straně divadlo uzavírala.

Jest otázka, kde v tomto pozadí máme si mysliti ony kusy dekorační? Otázka ta však souvisí s jinou, bylo-li totiž za doby, kdy tyto tři kusy Aischylovy byly provozovány, divadlo na této zadní straně uzavřeno zvláštní budovou, tak zv. skenou, či zda sloužily k tomu jen tyto kusy dekorační, či snad konečně zda skena sama, existovala-li, představovala tyto kusy dekorační?

Reisch (na uv. m., str. 201) pokládá sice za vynálezce skeny Aischyla, avšak praví (str. 200), že v Peršanech a v Sedmi proti Thebám skeny skutečné ještě nebylo. Jako epochální rok této reformy stanoví rok 465. Tehda byl právě zápas obou geniálních básníků Aischyla a Sofoklea; dramatická literatura byla v největším rozkvětu. Není také prý náhoda, že asi zřízení skeny v jedno spadá se zavedením třetího herce (tamtéž str. 181). Dörpfeld (na uv. m., str. 370) srovnává se s ním úplně. I on míní, že umělého pozadí, jako zakončení místa, kde se hrálo, v starších kusech nebylo. Prostory, ve kterých se herci převlékali, byly sice brzo (!) spojeny se skenou (t. j. dle Dörpfelda a Reische s dekoračním pozadím divadelním), avšak dříve neležely vedle orchestry a také ne v dohledu diváků (str. 371), nýbrž někde mimo parody; nebo nějak musily býti ukryty (Reisch na m. uv., str. 193). Jak, o tom nás ani Dörpfeld ani Reisch nepoučují.²⁴⁾

Z mínění Dörpfeldova a Reischova mohli bychom ovšem vyvozovati, že si oba myslí divadlo v těchto třech kusech ještě

²³⁾ Srv. podrobnou statistiku výstupů v Sedmi u Dähna na m. uv., str. 11.

²⁴⁾ Dle Roberta (Hermes 1896, str. 549) byly prý prostory tyto od středu orchestry, kam on děj překládá, vzdáleny asi sto kroků (!) a ležely někde v prostranném okrese Dionysa Eleutherea.

bez skeny, tedy že se hrálo jen u oněch dekoračních kusů, a orchestra že byla na oné čtvrté straně ještě otevřena. Ale že názor takový nelíbil se Reischovi, vidíme z toho, že on sám na str. 196, pojednávaje o délce a rozložení oltáře v Prosebnicích, mluví v ten smysl, že značná jeho rozloha co do délky mohla také býti způsobena jen přáním, aby uzavírala orchestru a kryla prostřední část cesty, kterou herec musil vykonati, chtěl-li přejíti od parody k parodě nebo k šatně. A nejinak se vyjadřuje, pojednávaje o náhrobku Dareiově (str. 197). »Byla-li tato stavba zřízená na straně orchestry, od diváků odvrácené, mohl herec, který musil z hrobu vystoupiti, nepozorován ze zadu se tam dostat, aniž k tomu bylo třeba zvláštních opatření.« O tom ještě později. Dörpfeld a Reisch (str. 370) představují si zadní stranu orchestry pro starší dobu asi tak, že velký oltář v Prosebnicích a v Sedmi nebo náhrobek v Persanech byly zřízeny na této straně orchestry; tedy jinými slovy řečeno, že náhrobek neb oltář nahrazoval jaksi pozdější skenu, a to dle úsudku obou učenců způsobem dostatečným. Pak se přešlo k tomu, tu stavbu nahraditi skutečným stanem, a konečně byl zřízen dům.

Potud Dörpfeld a Reisch.

Jiná jest ovšem otázka, zdali mínění jejich může obstáti, správná-li je totiž myšlenka, že nebylo za starší doby ještě skeny vlastní, která by uzavírala budovu divadelní, nýbrž že k tomu dostačily tyto kusy dekorační. A tu jsou námítky tak vážné, že ji uznati nelze.

Je zajisté velmi málo pravdě podobno, že by se byli Řekové až do r. 465 př. Kr. spokojili s praprimitivním tvarem svého divadla, pak že by bylo mezi r. 465—458 náhle vzniklo to všecko, co bylo později (Wilamowitz v Hermu 1886, str. 606). V Oresteii, r. 458 provozované, máme již značný aparát scénický.

Praví sice Dörpfeld a Reisch, že tyto dekorační kusy byly velmi značných rozměrů, ale jistě nebyly takové, aby uzavíraly, což bylo nutné, dokonale orchestru. Vždyť sám Dörpfeld na str. 35 udává průměr orchestry divadla Dionysova v Athenách na 24 metrů. Taková velikost u dekoračních kusů je přece jen málo pravdě podobná. Je-li tomu tak, pak skenu zastupovati nemohly.

I jiná ještě věc svědčí proti tomu. Původní *τραγικὸς χορὸς* nepotřeboval ovšem místa pro kostymování v bezprostřední blízkosti orchestry, ani tehdy ne, dokud byl jeden herec. Avšak nutné to bylo, jakmile hojnější a rychlejší změna kostymu nastoupila. A to bylo, když každý ze tří tragických básníků jednoho agónu po každé čtyřikrát dal sboru vystoupiti, tedy jistě v letech sedmdesátých. Tehda musil býti onen Dörpfeldův prostor pro kostymování herců, t. j. naše skena, ne, jak on soudí, někde mimo divadlo (str. 371), nýbrž co možná nejbliže orchestře, v jejím pozadí.²⁵⁾

²⁵⁾ Bethe na uv. m., str. 92 nn.; srv. i zajímavý příklad u Todta na uv. m., str. 514, pozn. 6.

I z důvodů akustických a aesthetických je takové úplně uzavření divadla nutné. Herce i sbor v nekrytém divadle zajisté lépe bylo slyšet, bylo-li divadlo takovým způsobem uzavřeno. Také osoby, před skenou nebo zadní stěnou²⁶⁾ se pohybující, byly daleko zřetelněji rýsovány a lépe z větší dálky viděny. Konečně, je pravdě podobno, že se diváci, kteří zaujali vyšší místa, dívali přes hlavy herců a sboru někam do dálky za divadlo, trávíce tím jen svou pozornost za hry?

Tedy skena musila být, a to i značně vysoká.

Dörpfeld na str. 371 svého spisu praví: »Bylo by směšno, aby v Prosebnících Aischylových Pelasgos s vozem a průvodem ze stanu divadelního (t. j. ze skeny) vystoupil a tvrdil při tom, že přichází ze vzdálenějšího kraje.« Dörpfeld, jak řečeno, neuznává pro dobu našich dramát žádného zakončení orchestry v pozadí, žádné zadní stěny; pak ovšem by byl případ s Pelasgem směšný, poněvadž by se odehrával před očima diváků. Směšnost tu lze však odstraniti prajednoduchým způsobem, tím, že uznáme pozadí, totiž skenu, a zakryjeme tak divákům, co viděti nemají. Pak nevidí nic jiného, než co bylo na scéně. Tím také nebyla nikterak rušena představa dálky.

Kamenem úrazu je dále scéna s Dareiem. Scénické provedení výstupu Dareiova působilo by veliké těžkosti, avšak všechno docela odpadá, uznáme-li zadní stěnu (skenu), nebo alespoň obtíže ty se značně zmenší (Bethe na m. uv., str. 96). Proto správně dokazuje ze scény této existenci zadní stěny Bodensteiner (na m. uv., str. 673). Klade vznik stěny skeny, která orchestru uzavírala, na rok 472 (str. 677).

Tedy existence skeny za doby těchto tří tragoedií, a to skeny dosti vysoké, jest, tuším, s dostatek dokázána.²⁷⁾

Není dosud rozřešena otázka poslední, je-li možno, aby skena sama, uzavírajíc cele divadlo řecké, představovala dekorativní kusy.

To mínění má Bethe (na m. uv., str. 93): »Skena pokládá se se strany diváků za to, čeho kus žádá. To by bylo nejjednodušší, nejstarší.« Mínění toho drží se nyní i Wilamowitz (Hermes 1897, str. 393). Leč v té věci s Bethem souhlasiti nemůžeme. A to z těchto důvodů.

²⁶⁾ Stotožňujeme zde (i dále) oba pojmy »skena a zadní stěna«; neboť skena (totiž její přední stěna) tvořila zadní stěnu divadelní.

²⁷⁾ A. Körte (Berl. Phil. Wochenschrift 1900, str. 323 a ve Wochenschrift für klass. Phil. 1901, str. 712) namítá proti uznávání skeny (a paraskenií) za doby Aischylovy, že přistavění skeny (a paraskenií) a tím značné rozšíření starého místa prý by vyžadovalo značného stavebního materiálu, který by byl stěží zmizel beze stopy. Avšak skena byla za této starší doby jistě dřevěná. Srv. výklad Bethův v recenzi díla Dörpfeldova, Gött. gelehrte Anzeigen 1897, str. 724, Hermes 1898 str. 314 v pozn., Noack, Philologus 1899, 4, 2, Puchstein, Die griechische Bühne, Berlin 1901, str. 91, Graef, Wochenschrift für klass. Phil. 1901, str. 863.

Sám Bethe (str. 93) vyslovuje možnost, že kusy dekorační mohly býti také posunuty k stěně skeny. A zajisté je to pravdě podobnější. Sám praví, že je málo pravdě podobné, aby za Aischyla předcházející a následující kusy žádaly téže dekorace. Co by však nastalo při jeho mínění? Jednou by nám představovala skena oltář, po druhé hrob, pak i samo »jeviště«. Nemluvme již o nejasnosti, jakou trpí názor ten, ale tažme se, jak by se pak označila změna dekorace? Vždyť přece se skena nezbořila ani nepřetvořila v něco jiného.

Našemu mínění nasvědčuje i způsob, jakým vzniklo pozdější jeviště. O tom šíře v části třetí.

Nelze jinak, než uznati zvláštní skenu, která divadlo v pozadí úplně uzavírala, a vedle ní zvlášť dekorační nástavky.

Vraťme se po těchto úvahách tam, kde jsme se jaksi přerušili. Pravili jsme, že si nemůžeme ony dekorační kusy mysliti ani ve středu orchestry ani u parod. Pak jsme řekli, že nezbyvá, než uznati je někde v pozadí orchestry. Zbýval by nám tedy prostor mezi parodami a zadní stěnou neboli skenou, kde musíme dáti místo těmto nástavkům.

Co můžeme říci o prostoru tom?

Jak z rozsáhlých rozměrů nástavků souditi lze, existoval onen prostor jen tehdy, když nebyly parody v rovné čáře se skenou čili zadní stěnou.

Z týchž rozměrů kusů dekoračních třeba uznati, že to byl prostor dosti značné hloubky. Nelze si konečně mysliti, že by byl tento prostor mezi skenou a parodami na straně levé a pravé otevřen do volné přírody. Neboť všechny pohyby herců ze skeny k parodám a naopak byly by divákům zřejmé, což by jistě nepůsobilo na diváky dojmem příznivým.

Plným právem můžeme souditi, že prostor onen byl po obou stranách, pravé i levé, uzavřen, a to, jak u pozdějších staveb divadelních shledáváme, stěnami od skeny kolmo k parodám vedenými, t. j. zkrátka: již tyto tři tragoedie, jimiž se obíráme, předpokládají, že od skeny čili zadní stěny vybíhala paraskenia.

Uznání paraskenií pro dobu Aischylovu zdá se povážlivé Jurenkovi (*Zeitschrift für die öst. Gymn.* 1900, str. 732), a to z důvodů aesthetických. Herci²⁸⁾ by prý hráli »in einem kastenartigen Gebäude mit hohen und tiefen Seitenwänden... Diese hätten sonach nicht bloss für diesen Raum als den für die Schauspieler bestimmten einen Abschluss gebildet, sondern sie hätten ihn zugleich vor den Augen der Zuschauer von aller Welt gesperret.« A dále osoby vstupující a odcházející by prý musily opisovati dlouhé záhyby o paraskenia, měly-li hráti při zadní stěně.

²⁸⁾ V prostoru, uznáním paraskenií vzniklém, zdržují se za hry, jak hned z následujícího odstavce vysvitne, výhradně herci. Pro mínění Jurenkovo musíme tedy zde ve výkladu předbíhati.

Nehledě k tomu, že důvody aesthetické jsou často měřítkem příliš subjektivním, myslím, že právě ono uzavření tohoto prostoru herců bylo, jak jsme ukázali, žádoucí. V době nedlouho potom — asi v letech dvacátých V. stol. př. Kr. — existovala již taková uzavřená divadelní budova zcela určitě.²⁹⁾ Herci hráli pak uvnitř této budovy jako ve »skříní«, právě tak, jako na jevišti moderním. »Diese Bühne ist . . . eine Welt für sich, losgelöst von Ort und Zeit. Nur mit Auge und Ohr des Publikums steht sie in Verbindung, selbst unnahbar, unzugänglich« (Bethe, Jahrbuch 1900, str. 66, 69).

Byl-li tedy takový uzavřený prostor pro herce v Athenách, jak Bethe velmi přesvědčivě ukázal, již v letech dvacátých V. stol., nemohlo tomu býti tak o několik desetiletí dříve, zvláště když dramata sama vedou nás k téměř závěru?

Co se týká onoho opisování záhybů o paraskenie, na ten protidůvod Jurenkův lze odpověděti slovy Puchsteinovými, jenž, tuším, dobře podotýká (na m. uv., str. 4), že ani jediné starověké svědectví nám nezaručuje, že po stránce divadelní techniky obecnostvo řecké žádalo něco dokonalého, anebo že by architekti požadavky této techniky byli provedli.

Abychom konečně odbyli otázku, kde stály ony kusy dekorací, soudíme, že byly v onom prostoru, jenž nám uznáním paraskenii v pozadí u skeny vznikl, a to snad po straně. Chceme-li již pro dobu Aischylovu uznávati rozdíl stran, o němž mluví Pollux IV. 126, snad na straně levé. Mohly by míti snad polohu před středem skeny? Bethe (Proleg. str. 93) výslovně to sice nepraví, ale ze slov jeho mínění takové vyplývá. Docela dobře mohlo tomu tak býti v Prosebnicích a v Sedmi proti Thebám, a snad i v Peršanech.³⁰⁾

2. Účel prostoru mezi paraskenii a skenou.

Tím, že jsme uznali v těchto třech starších kusech Aischylových paraskenia, vznikne nám mezi skenou (zadní stěnou) a těmito paraskenii prostor, který, jak jsme již ukázali, sloužil k umístění potřebných nástavků dekoračních. Avšak byl to jediný účel prostoru toho? Zajisté nikoli. Scény, v nichž je užíváno oněch nástavků, vedou nás k závěru, že prostoru mezi paraskenii a zadní stěnou užívali za hry i herci. Schematický přehled scen našich dramat nás o tom přesvědčí.

²⁹⁾ Bethe, Prolegomena, str. 24 nn., Jahrbuch des arch. Instituts 1900, str. 59—81.

³⁰⁾ V Peršanech bychom měli proti tomu označení jen neurčité, méně rozhodující. Myslím, že by mohyla Dareiova ve středu skeny byla dosti do očí, a přece Xerxes při svém návratu z Hellady, když vstoupí na divadlo, nebere zřetele na mohylu. Zdá se tedy, že byla na některé straně, snad levé.

I. Prosebnice.

V. 1—181 píseň sboru.

Veliký spor mezi badateli se vedl o tom, zdali Danaos přišel hned s dcerami či až později. Schönbornovi (na uv. m., str. 288) je nápadné, že Danaos, objevuje-li se současně se sborem, musí zůstatí příliš dlouho něm na jevišti, což prý jinde nena-
cházíme. Má tedy za pravdě podobné, že Danaos přijde až ke konci lyrické části. Do té chvíle prý pátrá po krajině. Richter (na uv. m., str. 110) kladé příchod jeho docela až po písní sboru.

Ale to vše není správné. Týmž osudem stíhá nebohého Danaa básník zrovna v následující scéně s Pelasgem, kde také »oněměl« od v. 240—489, tedy po delší dobu. Srovnávám se úplně s Cappsem (na uv. m., str. 22), že slova sboru (v. 11) mají vysvětliti divákům přítomnost starého muže, jenž choreuty doprovází. Totéž praví Danaos ve v. 182 n. Danaos zaujme místo u oltáře, sbor pak zpívá.

V. 182—239 Danaos a sbor.

Danaos nalézá se u oltáře, u *κοινοβωμία*. Ve v. 194 praví výslovně: *ἄμειβόν ἐστι . . . πάγον προσίξιν τόνδ' ἀγωνίων θεῶν*. A ve v. 197 vyzývá dcery své, aby k němu se odebraly (*ἀλλ' ὡς τάχιστα βᾶτε*). Ve v. 214 sbor sám vyslovuje přání, aby byl již blízko otce: *θέλωμι' ἂν ἤδη σοὶ πέλας θρόνονος ἔχιν*. Ve v. 215 vzývá pak již u oltáře Dia a ty bohy, které mu radí otec jeho vzývati. Danaos tedy nalézá se u oltářů.

V. 240—512 Pelasgos, sbor, Danaos.

Pelasgos a Danaos jsou u oltáře. Sbor jest tam již ve v. 215 s otcem, Pelasgos pak je zde najde. Nemohl také býti jinde. To ukázal již přesvědčivě Niejahr (na uv. m., str. 11). Dobře sám praví, že plným právem lze souditi, že ti herci, kteří spolu rozmlouvají, nemají-li ovšem ze zvláštních příčin býti odděleni, musí se zdržovati na témž místě, třeba by o tom u básníka nebylo ani zmínky.

Soudi-li Bodensteiner (na m. uv., str. 707), ovšem jaksi nejistě, že Pelasgos přijel na voze — ač před tím (str. 705) praví, že Danaos líčí něco, co vidí v dáli, tedy že z toho o způsobu výstupu souditi nelze —, je to nesprávné. Již Schönborn (na m. uv., str. 286) dobře poznamenává, že z toho, že vidí Danaos něco z průvodu Pelasgova, nikterak nenásleduje, že totéž viděli i diváci. Básník ani slovem nám nenaznačuje, že by Pelasgos na scénu přijel. A pak by podobné označení musilo státi i při druhém příchodu Pelasgově, ale tu není o voze ani zmínky (Schönborn, str. 287). Zajímavo je, že i tu nesrovnávají se Dörpfeld a Reisch. Dörpfeld (na str. 371) docela kategoricky mluví o Pelasgovi »s vozem a průvodem«, kdežto Reisch (na str. 187) pokládá případ tento za sporný.

Můžeme souhlasiti s Bethem (Proleg., str. 336) a uznati, že Pelasgos přišel se značným průvodem. Vyhovovalo to přirozené potřebě oživit široký prostor pro herce, aby se v něm neztráceli. A pak žádala toho i královská důstojnost Pelasgova.³¹⁾

V. 513—532 Pelasgos, sbor.

Scéna tato se odehrává rovněž u oltáře. Z v. 515 a pak z v. 517 *λευρόν καὶ ἄλλος νῦν ἐπιστρέφου τόδε* vidíme, že sbor má změnití své místo.

V. 533—607 píseň sboru.

V. 608—783 Danaos, sbor.

Danaos oznamuje dcerám, že věc jejich u Pelasgů šťastně dopadla, načež opět vystupuje na hlídku (v. 721 *ἰκεταδόκος σκοπῆ*), s níž vidí nepřitele. Tedy zase je u oltáře. Zatím, co pozoruje nepřitele, sbor pěje píseň 633—717.

V. 784—848 píseň sboru.

V. 849—921 sbor, posel.

Sbor jest u oltáře, jak vidíme zřejmě z v. 794, 832; zde vidí sbor totéž, co otec jeho Danaos, tedy je též na jeho místě. Srv. i v. 845, 849. Tu káže posel dívkám, aby opustily *ἔδρανα*. Tedy i posel byl u oltáře.

V. 922—962. Král Pelasgos, posel, sbor.

Král musí býti tam, kde posel, tedy oba u oltáře.

V. 963—990. Král, sbor.

Pelasgos je u oltáře dosud, poněvadž nebylo příčiny, aby sbor změnil své místo; tedy je tam, kde sbor.

V. 991—1028. Danaos, sbor.

Danaos vystupuje s větším průvodem, aby přinesl dcerám svým zprávu, že národ argejský chce býti jich ochráncem (v. 996 nn.). Samo drama nedokazuje, že je Danaos zase na místě, na kterém byl dříve, totiž u oltáře, avšak není rovněž příčiny domnívati se, že byl jinde.

V. 1029—1084 píseň sboru.

Kdy odejde Danaos? Je v čele sboru ke konci dramatu? Capps (na uv. m., str. 15) soudí, že závěreční průvod skládal se z Danaa, provázeného tělesnou stráží a sborem. Když Danaos přijde (ve v. 991) se svou tělesnou stráží (v. 996) a když dá nezbytné pokyny, musíme prý souditi, že všichni odejdou. Danaos, jak prý můžeme očekávati, byl v čele jejich; neboť on první zmizí z očí, jak patrně z toho, že nic nemluví v posledních 60 versích kusu. Avšak to je výklad, dle mého zdání, nejasný. Právě to, myslím, zřejmě dokazuje, že Danaos odejde dříve, než sbor (totiž již ve v. 1028). Nelze se přece domnívati, že by byl Danaos, jenž ve v. 1024 umkl, čekal — a to s tělesnou stráží — na scéně, až se sbor vyzpívá a vytančí, poněvadž tu skutečně

³¹⁾ S. v. k tomu ještě A. Müller, Untersuchungen zu den Bühnenalterthümern, Philologus, Suppl. VII, str. 78.

jíž neměl jinak co dělati. A pak nelze s Cappsem souditi, že cesta sboru z orchestry, než zmizel, by trvala šedesát versů, zvláště při tak radostné náladě.

Danaos tedy odejde ve v. 1028.

II. Peršané.

V. 1—161 píseň sboru.

V. 153 oznámení příchodu Atossy.

V. 162—251 Atossa, sbor.

Jak z v. 610 souditi musíme, přijela Atossa na voze. Scéna s vozem by byla těž, jako v Agamemnonu ve v. 1056—1329 (srv. Hampel na m. uv., str. 31). Ježto druhá scéna s Atossou, jak jsme se již zmínili, odehrává se u náhrobku, a ježto není třeba uznati v dramatu našem změnu scény, jest nám přeložiti i tuto scénu první k náhrobku. Atossa tedy sestoupí s vozu a jde k mohyle Dareiově.

Že Atossa byla asi u náhrobku, můžeme souditi ze scény následující s poslem, jež byla nápadná také Bodensteinerovi (na m. uv., str. 691). Posel přišel parodou narazí na sbor. V hovoru s ním vypoví značnou část své úlohy (od v. 252—292), Atossy pak, která je rovněž na scéně, si ani nevšímá, ba snad jí ani nevidí. Mlčení Atossino básník ovšem dostatečně motivuje ve v. 293. Avšak kde byla tedy Atossa, když jí posel nevidí? Zajisté někde jinde, mimo sbor, nejspíše u náhrobku. Tím stává se nám celá další scéna s poslem jasná. Teprve na vyzvání Atossino, aby posel k ní přistoupil (v. 298 *λέξον καταστάς*), on tak učiní. Atossa mluví ještě něco málo přes tři trimetry iambické, za nichž posel zcela pohodlně může se k ní dostat.

Ve v. 250 ohlášen posel.

V. 252—534 posel, Atossa, sbor.

Scéna tato vysvětlena v odstavci předešlém.³²⁾

V. 535—600 píseň sboru.

V. 601—625 Atossa, sbor.

Zatím co sbor bude pěti, při tom pak i vyzývati ducha Dareiova, by se objevil (v. 622 nn.), chce Atossa obětovati jemu a bohům podzemním u mohyly (v. 624 nn.). Ve versích 627—8 sbor sám naznačuje různost úloh, své a Atossiny. Píseň jeho následuje ve v. 626—682.

V. 683—853 duch Dareiův, Atossa, sbor.

Z v. 686 vidíme, že Atossa a také ovšem sbor (v. 688) jsou blízko náhrobku.

³²⁾ Scéna tato vyvrací mínění E. Reische, jenž praví (na m. uv., str. 374), že po zavedení druhého herce se stávalo, že jeden z obou herců nevystupoval již na stupeň thymely. Když na př. posel přinášel nějakou zprávu, »zůstal na půdě orchestry mezi parodou a oltářem státi, aby po ohlášení ihned odešel«. Z výše uvedené scény vidíme, že tomu tak nebylo.

Je otázka, jak se zjeví na divadle duch Dareiův. Při otázce této neustále se operovalo tak zv. *χαρώνειοι κλίμακες*, t. j. nějakým propadlístem ve středu orchestry, z něhož prý vedla podzemní chodba pod skenu (Pollux IV, 132). Otázku tuto pokládáme, pokud nás se týká, za rozřešenu, jmenovitě po úvahách Fr. Groha (O jevišti, str. 25—27, Listy filologické 1897, str. 241), jenž přesvědčivě ukázal, že chodby takové — i chodba v divadle eretrijském — neměly účelu scénického.

Právem dí Reisch (na uv. m., str. 249), že lépe učiníme, když pro drama Aischylovo, kde není nutných důvodů, k podzemním chodbám nebudeme přihlížeti. Také Bethe (Götting. gelehrte Anzeigen, str. 715) dobře poznamenává: »Kdyby byla (podzemní taková chodba) dědicem veliké doby attického dramatu, zajistě by toto dědictví chovaly nejspíše Atheny, aby mohlo tak přejíti k ostatním Řekům.«

Ale pro divadlo athénské dokazovati existenci takové chodby podzemní nepokusil se nikdo, ani Dörpfeld. Srv. Das griech. Theater, str. 35, 248.³³⁾

Jak se tedy vlastně Dareios objeví, básník nám nenaznačuje. Jsme odkázáni jen na domněnky. Vystoupení na nějaký balkon skeny, čímž by se zdálo, že duch stojí na vrcholku náhrobku (Schönborn na m. uv., str. 193), nestačí. Je to také zcela pravdě nepodobno, ježto bychom musili již pro tehdejší dobu uznati dvě poschodí a balkony na skeně, což z Peršanů nelze dokázati.

Velmi pravdě podobnou domněnku vyslovuje sám Reisch (na m. uv., str. 248). Práví, že k tomu stačí asi tři metry vysoké lešení, které představuje onen náhrobek, a v němž vedou schody k posuvnému střechovitému příklopu.³⁴⁾

V. 854—910 píseň sboru.

V. 911—1077 Xerxes, sbor.

Jak Xerxes přijde, nevíme; v. 1004 (*οὐκ ἀμφὶ σκηναῖς τροχλάτοισι ὀπιθεν ἐπόμεινοι*) nedokazuje nic určitého, alespoň ne tak jasně, jak soudí Bodensteiner (str. 707), jenž z uvedeného verše uzavírá, že Xerxes přijel na voze. Dobře o tom pochybuje Richter (na uv. m., str. 106); srv. k tomu již Schönborn, str. 195. Sbor mluví všeobecně: »Již nebudou choditi (padlí hrdinové) za královským vozem tvým.«

Ke konci, jak se sluší, doprovází sbor starců krále (Bethe, Proleg., str. 70). Kde se tato scéna odehrávala, nelze říci s určitostí.

³³⁾ Snad jediný, pokud vím, C. Robert (Hermes 1896, str. 538, 1897, str. 422) hájí a podržuje podzemní chodbu pro herce. Stále ještě mluví o podzemní chodbě »in verkümmerter Gestalt« v Eretrii. O Dareiově duchu vykládá v Hermu 1896, str. 539. Za jediné možný výklad pokládá ten, že Dareios zjeví se ve středu orchestry z podzemní chodby. Podivné názory má o tom i Wecklein (na uv. m., str. 480).

³⁴⁾ Srv. i Bodensteiner na uv. m., str. 673, Richter na uv. m., str. 103.

III. Sedm proti Thebám.

V. 1—38 Prolog.

Eteokles nabádá občany k statečnosti. Ve v. 14—15 činí se zmínka o oltáři bohů. Tedy asi již tehda byl Eteokles u koinobomie. Otázka, kudy vystoupil Eteokles na začátku kusu, činí také starosti mnohým badatelům. Soudíme, že vystoupil ze strany (parodou), jak se objevuje i později (Dähn na m. uv., str. 11, Bodensteiner na m. uv., str. 650).

V. 39—77 Eteokles, posel.

Ani zde nevíme určitě, kde byli oba herci. Eteokles po odchodu poslově modlí se ve v. 69 k Zemi a k bohům, město chránícím. Snad tím jsou míněni bohové oné koinobomie, tak že by i v této scéně byl Eteokles u oltáře.

V. 78—164 píseň sboru.

Z v. 93 vyplývá jasně, že sbor žen jest u oltáře, kam se utekl ze strachu (v. 129—130).

V. 165—273 Eteokles, sbor.

Eteokles je na místě, kde sbor před tím byl, tedy u oltáře (v. 168). Ve v. 251 káže sboru opustiti oltář.

V. 274—361 píseň sboru.

Ve v. 356 ohlášén posel, ve v. 359 král Eteokles.

V. 362—706 Eteokles, posel, sbor.

Eteokles je snad opět u dekoračního nástavku. Jistě tomu tak bylo v celé scéně od v. 165—273, a není pravdě podobno, že by zaujal nyní místo jiné. A kde jest Eteokles, tam jest i posel. Schönborn (na uv. m., str. 128) soudí, že Eteokles přišel na divadlo v průvodu oněch šesti vůdců, které vybral k ochraně bran městských, a že je pak ze scény jednoho po druhém po slovech poslových odesílá na jeho stanoviště. To zdá se nám málo pravdě podobné. Statečný, úctyhodný Eteokles zajisté nebyl tak pošetilý, aby vůdce, které by si již před tím vybral, ještě jako nějaké loutky přivedl na scénu. Na takové produkce ve stavu obležení nebyl čas.³⁵⁾

V. 707—776 píseň sboru.

V. 777—806 posel, sbor.

Posel přináší zprávu o něšťastném souboji obou bratrů. Kde byl posel, není naznačeno; ani příchod jeho není motivován.

V. 807—940 píseň sboru.

V. 833 ohlašuje příchod pohřebního průvodu, v. 847 příchod Antigoiny a Ismeniny. Bethe (Prolegomena, str. 337) soudí, že byly mrtvolky ve větším průvodu na scénu »přivezeny«. Rádi věříme, že by to působilo mohutněji, avšak o voze a vůbec o způsobu, jak mrtvolky dostaly se na scénu, není tu zmínky.

A. Müller (Bühnenalterthümer, str. 113) praví, že zůstává nejasné, odkud Antigona a Ismena přicházejí. Schönborn a jiní,

³⁵⁾ Srv. o této otázce Dähn na m. uv., str. 11.

kteří neprávem uznávají v Sedmi královský palác, soudí, že vyšly z něho. Avšak je velmi pravdě podobno, jak ukazuje Dähn (na m. uv., str. 11), že Antigona a Ismena, poněvadž v básni není paláce, z něhož by mohly vystoupiti, užívají vchodů z města, kam také Ismena ke konci s mrtvolou Eteoklovou odejde.

V. 941—995 Antigona, Ismena, sbor.

Antigona a Ismena zaujmou místo u mrtvol. Běží o to, kde byly mrtvolý padlých bratří? Ve v. 833 oznámil sbor příchod průvodu pohřebního:

Τὰδ' αὐτιόδηλα, προὔπιος ἀγγέλου λόγος.

Mrtvolý obou bratří bylo tedy již viděti. Další pochod průvodu od parod lze zcela zřejmě sledovati. Zajisté ve v. 839, kde sbor sám se vybízí k žalozpěvu, minul průvod sbor. V uvedeném verši jsou členové sboru zase spojeni, dříve asi poodstoupili a udělali místo pohřebnímu průvodu. Oněch čtrnáct veršů (od v. 833—846) je zcela přirozeno při povolném chodu a vážné situaci pro cestu od parod ke skeně (k oltáři). Je jen otázka, zdali průvod s mrtvolami skutečně se zastavil u skeny a oltáře? Celá pozdější scenerie tomu nasvědčuje. Neboť nebylo by v orchestře dosti místa pro sbor, pohřební průvod, pak ještě pro Antigonu, Ismenu a konečně pro posla. V celou tuto situaci spadá mimo to sborová píseň v. 807—940. Tedy i Antigona a Ismena jsou u oltáře u skeny.

S tím by se srovnávalo i to, že obě sestry oslovuje sbor přímo až ve v. 856, ač vystoupení jich označil již ve v. 847. Zajisté oslovil je teprve tehdy, až došly z parod na místo, kam měly přijíti, t. j. tam, kde jsou mrtvolý, ke skeně. K vykonání cesty té stačilo úplně devět veršů.

V. 996—1044 posel, Antigona, Ismena, sbor.

O této scéně lze říci totéž, co o předešlé. V. 968 dokazuje, že posel stál blízko mrtvol.

V. 1045—1070 píseň sboru.

Antigona odejde na jednu stranu s částí sboru a s mrtvolou Polyneikovou, Ismena s částí druhou a s mrtvolou Eteokleovou na stranu opačnou. Básník to sice výslovně nepraví, ale aspoň to naznačuje ve v. 1060 nn. *ἡμεῖς γὰρ ἡμεν . . . προπομποί* a ve v. 1064 *ἡμεῖς δ' ἄμα τῷδε*.³⁶⁾

Co vyplývá z podaného schematického přehledu?

1. Že místo mezi paraskeniami a zadní stěnou bylo výhradním místem pro hru herců.

2. Že ostatní část byla k službám sboru.

Když tedy herci — v našich kusech zastupuje ještě velmi často druhého herce náčelník sboru — nepřekračovali hranice

³⁶⁾ Srv. Müller, *Bühnenalterthümer*, str. 119, Capps na m. uv., str. 14, Reich na m. uv., str. 186, Bodensteiner na m. uv., str. 690. Tak skepticky, jako Richter (na uv. m., str. 47), v tomto případě souditi nemusíme.

svého hereckého působistiště, musíme ovšem přirozeně souditi, že tak nečinil ani sbor. Máme ovšem v našich tragoediích, jak jsme viděli, čtyři případy, ve kterých sbor musil přestoupiti na stano-
viště herců.

V Prosebnicích máme případy dva. Ve v. 228 (*πάντων δ' ἀνάντων τῶνδε κοινοβομίαν σέβουσ'*, *ἐν ἀγνῶ δ' ἐσμός ὡς πελειάδων ἤσεται*) blíží se sbor k oltáři, ježž ve v. 515 opouští. Rovněž utíká se sbor k oltáři ve v. 845 *βαίνει φυγὰ πρὸς ἄλλαν*, kdežto ve v. 966 je zase v orchestře.

V Sedmi proti Thebám ve v. 93 (*ποιτέρα δῆτ' ἐγὼ ποιπέσω βρέτη δαιμόνων*) vstupuje sbor k oltáři a opouští jej až ve v. 251.

Málo určitý je doklad z Peršanů ve scéně s Dareiem. Dareios praví, že vidí »blízko« (*πέλας*, *ἐγγύς* v. 686, 688) Atossu i sbor. Jsou ovšem pojmy *πέλας* a *ἐγγύς* příliš relativní, tak že z nich mnoho souditi nemůžeme.³⁷⁾

Při jmenovaných čtyřech případech však uvážiti třeba, že v Prosebnicích vchází sbor z orchestry na stanoviště herců k vyzvání otce svého Danaa, v Sedmi děje se tak na výslovný rozkaz Eteokleův, a v Peršanech konečně jaksi z přátelského poměru ke královně a z úcty k Dareiovi. Všechny čtyři případy jsou od básníka zvlášť motivovány a mohou tedy jen potvrditi, co jsme dříve řekli o sboru, že totiž místem jeho byla orchestra a že neměl co činiti na místě, vykázaném z pravidla hercům.³⁸⁾

Ovšem tolik můžeme uznati, že příliš daleko od zadní stěny a od herců před ní hrajících sbor vzdálen nebyl, i když stál mimo prostor, paraskeniiemi vyznačený a hercům vykázaný.³⁹⁾ Můžeme tak souditi ze Sedmi proti Thebám. V nich může sbor docela dobře ukázati na mrtvolý obou bratří, vidí, kde jsou zranění atd. (v. 872 nn.). Totéž dokazují všechny scény, kde sbor, jsa v rozhovoru s hercem (nebo herci), dlí v orchestře.

³⁷⁾ Bodensteiner na m. uv., str. 683, Capps na m. uv., str. 56, Reich na m. uv., str. 185.

³⁸⁾ Soudí-li Jurenka (v Zeitschrift für die österr. Gymn. 1900, str. 730), že takové případy přechodu sboru na stanoviště herců nejsou nikterak výjimečné, nýbrž spíše výmluvní svědkové starého obyčeje, dle něhož herci původně »společně« hráli s chorem, je to tvrzení nejasné a nesprávné. Především naskytá se otázka, kde si máme onu společnou hru představit, zda na jednom místě nebo dvou různých místech; neboť společně hrají herci se sborem (totiž s jeho náčelníkem) v starších kusech i později dosti často. A dále, co jsou ony čtyři případy proti četným místům, ve kterých herci odděleně od sboru se zdržují v pozadí u skeny (u oltáře), tedy v prostoru výhradně jim určeném?

³⁹⁾ Sotva co záleží na tom, kde v tomto svém prostoru herci vystupovali, zdali někde hodně v pozadí u skeny či v popředí, jak soudí Jurenka (na m. uv., str. 729). Hranice však působistiště, za hry jim vykázaného, neopouštějí.

3. Kde si máme mysliti prostor herců?

V předešlé úvaze jsme viděli, že pro hru herců sloužil obyčejně prostor před zadní stěnou, paraskenii uzavřený. Otázka je, kde si máme mysliti tento prostor?

Zkoumání takové Wilamowitz (Hermes 1897, str. 393) odmítá říka: »Zdali stavba tato (totiž mohyla Dareiova) stála uvnitř kruhové orchestry, nebo její schody byly tangentou kruhu, nebo uvnitř nebo vně, tak nebo tak daleko od orchestry, od její periferie, to nedovedu říci a také netoužím vědět.« My ovšem také nemůžeme říci určitě, kde tento prostor byl, avšak pravdě podobných soudů se přece vzdáme. Wilamowitzovo stanovisko bylo by velmi pohodlné. Zkoumejme tedy nejprve, zdali tento prostor herců mohla býti orchestra.

Že orchestra místem pro hru herců určeným býti nemohla, pro to máme v dramatech samých tak pádné důvody, že při nepředpokládání výkladu slov básnických orchestru jako místo herců uznati naprosto nelze.

Uvedeme nejdříve místa, o kterých chceme jednati podrobněji.

V Prosebnících vyzývá Danaos sbor dívek ve v. 195 (*ἄμεινον — πάγον προσίξειν τόνδ' ἀγωνίων θεῶν*), aby šel k oltáři a tam se pokorně usadil. Ochotu svou označuje sbor zřejmě slovy v. 214: *θέλωμ' ἂν ἥδη σοι πέλας θρόνους ἔχειν*. Danaos ovšem již u oltáře stojí nebo, jak chce scholiasta, již u něho usedl. Sbor přejde k oltáři (ve v. 215 je již u něho) a zůstane tam až do v. 515. Veršem 514 žádá krále Pelasga, by mu dal radu, co počíti si má za nepřítomnosti otce, jenž odchází naklonit si obyvatele Argu. Pelasgos odpovídá: *κλάδους μὲν αὐτοῦ* (totiž u oltáře) *λείπε, σημείον πόρου*. Sbor tak učiní. Po té Pelasgos pokračuje: *λευρόν καὶ ἄλλος νῦν ἐπιστρέφον τόδε*. Sbor však ptá se ve v. 518: *καὶ πῶς βέβηλον ἄλλος ἂν ῥύοιτό με*. Pak hned po odchodu Pelasgově zpívá své stasimon. To se dalo v orchestře. Sbor jest tedy opět v orchestře. Dobře praví Niejahr (na uv. m., str. 3), že, káže-li se něco herci nebo sboru vykonati, musíme se domýšleti, že se tak stane, ač se na to slovy nenaráží.

K uvedeným místům přidejme ještě tato.

V. 50 *νῦν ἐν ποιονόμοις ματρὸς ἀρχαίας τόποις τῶν πρόσθεν πόρων μνησάμενα*. Sbor jest na travnaté lučině své pramateře. V. 547 *παλαιὸν δ' εἰς ἵχνος μετέσταν ματέρος ἀνδρονόμους ἐπωπὰς, λειμῶνα βούχילον*... Sbor tu mluví zase o *λειμῶν*, o nějaké stádoživné lučině.

Srovnejme parallelně místa uvedená.

Sbor ve v. 50 praví, že jest na lučině. Ovšem nebyl nikde jinde, než v orchestře. Orchestra je tu představena jako

louka. Tato představa táhne se celým dramatem (v. 547). Danaos však jest u oltáře, na místě zasvěceném několika bohům (*ἐν ἁγνῷ* v. 229). Sbor přijde také na čas do toho posvátného okrsku. A když je poslán z něho pryč, nechce jíti, řka, že ono *λευρόν ἄλσος, βέβηλον* čili, jak vykládá scholiasta *τὸ πᾶσι βατὸν καὶ μὴ ἱερόν*, ho chrániti nemůže. Sluší tedy uvažovati, co si máme mysliti touto plochou, každému přístupnou, nezasvěcenou krajinou.

Mohla to býti orchestra i prostor herců. Vskutku ovšem určitě tím míněna orchestra, jak vysvítá z toho, že sbor nehýbe se od oltáře, leč jen aby zapěl následující stasimon; aby ho však mohl zpívat, musí býti nutně v orchestře. Tedy toto *ἄλσος* není nic jiného, než ona louka, o níž mluví sbor ve v. 50 a 507.⁴⁰⁾ Na nějaký háj se stromy, jak mínil Schönborn (na uv. m., str. 284 n.), jenž nepoznal, že tu běží o orchestru, nelze ovšem pomysleti.

Máme tedy v Prosebnicích zřejmé odlišení místa, kde se herci zdržují, od místa sboru. Prostor herců je posvátným okresem, orchestra pak půdou nezasvěcenou, pro sbor a tance jeho určenou.

Rozdíl ten uznává i Reisch (str. 196). Dobře praví, že slovy *βέβηλον ἄλσος* a *ἐν ἁγνῷ* zcela jasně naznačen »rozdíl místa« oltáře a orchestry, ale přece tvrdí, že sbor od herců žádným mezníkem nebyl oddělen, nýbrž že jediným společným místem ke hře byla orchestra. Není tu zřejmý odpor? Přece nelze smísiti v orchestře tyto dva prostory, zasvěcený a nezasvěcený. Básník zajisté měl ve své básni představu, že celá orchestra je místem nezasvěceným; v ní sbor zpívá a tančí. Proto také sbor jde k písni do orchestry. Kdyby tomu tak nebylo, mohl tančiti v posvátném okrese. Avšak to sbor nesmí. Nemůže tedy tento posvátný okres býti také na půdě orchestry, poněvadž tato je nezasvěcená a slouží sboru.

Nevyvracíme mínění Dörpfeldovo a Reischovo ničím jiným, než kombinací jednotlivých versů básníkůvých. Z těch podle mého zdání jasně vyplývá, že:

1. Danaos i sbor v případech výše uvedených jsou každý na místě jiném, Danaos na místě u oltáře, na půdě posvátné, sbor na půdě nezasvěcené, kde zpívá a tančí.

2. Má-li se sbor odebrati od oltáře z půdy posvátné na louku nezasvěcenou, všem přístupnou, na niž král Pelasgos ukazuje, musí býti v divadle prostor, místo uzavřené, které tuto louku představuje a které od dosavadního místa děje je rozdílné. Básník nevložil by taková slova osobám svým v ústa, kdyby místo pro herce bylo jen částí orchestry, kde by tedy sbor mohl učiniti jen několik kroků k divákům do ostatní části orchestry.

⁴⁰⁾ Wieseler na m. uv., str. 213; Müller, Untersuchungen, str. 79.

Jiné mínění má Wecklein (na m. uv., str. 434, kde polemizuje proti Richterovi). Král Pelasgos, když posílá před svým odchodem sbor od oltáře do orchestry, není prý se sborem u koinobomie, tedy dle nás na místě hercům vykázaném, nýbrž v nezasvěceném prostoru, tedy v orchestře (*κατ' ἄλσος τὸ δε* v. 517). Avšak Pelasgos od svého vystoupení (ve v. 240) mluví se sborem, jenž, jak jsme výše řekli, byl na vyzvání Danaovo již od v. 215 u oltáře (*ἐν ἁγνῶ*), tedy v prostoru hercům vykázaném. Byl tedy i Pelasgos, soudíme-li docela přirozeně, se sborem na témž místě, tedy také v posvátném okrese (*ἐν ἁγνῶ*), u oltáře, a odtud posílá sbor do prostoru nezasvěceného (*ἄλσος . . τὸ δε*), do orchestry. Nelze si mysliti, že by Pelasgos po svém vystoupení parodou zůstal v orchestře a mluvil se sborem, u oltáře jsoncím, ve vzdálenosti co největší a k tomu ještě obrácen zády k divákům. Tak již správně vysvětlil tuto scénu Niejahr (na m. uv., str. 11). Polemika Weckleinova proti Richterovi je tudíž neoprávněna.

3. Kdyby nebylo přesného prostorového odlišení onoho posvátného a nezasvěceného místa, a kdyby tedy oba ty prostory jedním a týmž místem představeny byly, nebylo by lze si domysleti, proč sbor se obává, že nebude v onom *βέβηλον, λευρόν ἄλσος* v bezpečí (v. 518), scházeli-li jen krok k oltáři nebo na stupně jeho, aby se dostal opět na půdu posvátnou. Všecky tyto obtíže odpadnou, uznáme-li oddělené místo pro herce a oddělenou orchestru.

4. Ještě s jednoho hlediska vysvítá, tuším, správnost našeho mínění. K čemu vůbec dává se Danaovněm rozkaz, aby posvátné místo opustily a vyhledaly místo nezasvěcené? Větší bezpečnost zajisté měly u oltáře. Dívky samy ptají se: *καὶ πῶς βέβηλον ἄλσος ἂν ῥύοιτό με* (v. 518). Ve vnitřních důvodech děje není žádného pravdě podobného podnětu k výzvu královu. Avšak, jak Kruse správně poznal (u Richtera na m. uv., str. 114), leží podnět ve vnějších důvodech. Básník potřeboval zase sbor v orchestře a snažil se tedy ději dání ten výraz, jako by toto opětovné opuštění místa hry bylo vnitřně založeno.

Také Bethe (Prolegomena, str. 75) soudí, že v dramatech našich není žádné stopy o nějaké mezi, hranici mezi sborem a herci, což prý je důkazem pro jednotu a stejnost celého děje. Na str. 93 však, mluvě o scéně v Sedmi v. 251, obdobné s Prosebnicemi v. 517, praví výslovně, že scény ty si můžeme vysvětliti jen tak, „jestliže „místo taneční“ bylo o něco vzdáleno od oltáře, ne však v tom případě, ležel-li oltář „v orchestře“. To jest zřejmý odpor.

Z toho všeho plyne, že orchestra a místo, kde byl oltář, byla místa hraničně oddělená.⁴¹⁾

⁴¹⁾ A. Körte (Berl. Phil. Wochenschrift 1900, str. 323, 325), jenž drží se dosud theorie Dörpfeldovy, praví, že žádný aesthetický nebo

Analogická scéna, jak jsme již podotkli, je v Sedmi proti Thebám v. 251; srv. Niejahr na m. uv., str. 4 nn. a str. 13, Wieseler na m. uv., str. 215.

Tedy již místa dramát jasně dokazují, že tento prostor herců si nemůžeme mysliti v orchestře. Avšak kde by byl jinde než v orchestře, kdyby byl, jak Reisch několikrát se zmiňuje (na př. na str. 196) na tangentě nebo na periferii orchestry (Bethe, Proleg., str. 84, 93, 98, Jurenka na uv. m., str. 731)? Alespoň hodný kus orchestry by zaujímal. Pak by v tomto prostoru stály ony dekorační kusy a hráli by v něm herci. Avšak jest pravdě podobno, že by sbor své umělé a velkolepé zpěvy pěl jen v části orchestry? Připomínáme na př. velkolepý sborový zpěv na začátku Prosebnice, pak krásnou a dojemnou partii chorickou o Ioi v. 533 nn. nebo v Sedmi v. 274 nn. Zajisté nikoli. Spíše, a to plným právem, soudíme, že sbor, zvláště za doby Aischylovy, užíval k tancům a zpěvům svým celé orchestry. Tak soudí zcela správně Bethe (Proleg., str. 91).

Avšak někdo by mohl namítnouti, že sbor měl k dispozici stejně celou orchestru, i když stěna skeny byla na tangentě nebo na periferii orchestry; neboť i místa mezi paraskeniami mohl užiti, ježto za sborových písní herci obyčejně nebyli na scéně. Avšak i tuto námítku lze snadno vyvrátiti. Neboť kdyby všechny dekorační kusy měly místo v orchestře, zajisté by sboru při zpěvu a tanci, někdy značně vzrušeném, překážely; srv. začátek bouřlivé parody v Sedmi v. 78 nn. Mimo to sbor pje mnohdy píseň svou za přítomnosti herce u stěny zadní nebo u dekoračních nástavků. Vidíme to hned na začátku Prosebnice. Tu Danaos je u koinomie a pozoruje krajinu, sbor pak zpívá velebnou píseň prosební, značně dlouhou (181 v.), o laskavé přijetí v cizí zemi. Danaos také poslouchá, jak vidíme hned ze začátku řeči jeho (v. 182 nn.). Týž případ s Danaem opakuje se ve v. 633 až 717, kde Danaos jest u oltáře, a sbor zpívá v orchestře. I v Peršanech toho je doklad. Atossa vykonává oběť, sbor pak zpívá píseň, v níž žádá zjevení Dareia (v. 626—682). Ve v. 624 a ve v. 627 n. básník sám zcela jasně motivuje různé úlohy, Atossy i sboru. Konečně v Sedmi proti Thebám je v pozadí u skeny průvod pohřební a obě sestry, mezi tím sbor zpívá od v. 807 až do v. 940.

Praví-li Reisch (na m. uv., str. 179), mluvě o podobných místech, ve kterých je herec na scéně i za zpěvu sboru, že herec v takovém případě je v situaci, v níž jen v malé míře má na ději dramatu zájem a může býti odstraněn, nevím, co tím vlastně míní.

náboženský zákon nezapovídal hercům, aby nevyšli přes linii jim vykázanou. To je pravda, ale nemůžeme-li vyčísti přímo z básníka, že chtěl, aby si diváci představovali přesné odlišení obou míst pro herce i sbor?

Jak jsme shlédali, nemohl býti prostor herců ani v orchestře ani na její tangentě nebo periferii. Jaký závěr tedy jsme oprávněni činiti z toho všeho? Ne jiný, než tento: Již za doby, kdy tato tři dramata Aischylova byla provozována, existoval v Athenách v divadle Dionýsově pro herce prostor zvláštní, od orchestry oddělený. Není tedy správný bod druhý, který jako výsledek svého zkoumání uvádějí přívrženci Dörpfeldovi, že totiž herci a sbor v V. stol. př. Kr. hráli na témž místě, a to na stejném niveau orchestry, v prostoru mezi středem jejím, parodami a skenou.

Tím bychom vlastně mohli pojednání své ukončiti; neboť, existoval-li zvláštní prostor herců, nebyl asi v jedné rovině s orchestrou, nýbrž byl již tehda vyvýšen, t. j. zdvihalo se v něm, jako za všech dob, vyvýšené jeviště. Abychom však nepronášeli pouze holé tvrzení, pokusíme se v části další potřebu jeviště odůvodniti z dramát samých.

(Dokončení.)

RECIPROCVS.

Napsal Josef Zubatý.

Základním významem adjektiva lat. *reciprocus* je označení pohybu, týmž směrem postupujícího a se vracejícího: »reciprocum est, cum unde quid profectum redit eo«, vykládá Varro L. L. VII 80 k Acciovu *Reciproca tendens nervo equino concita Tela*, kde *reciproca tela* je asi totéž, co Aischylovo *παλίντονα βέλη* Ch. 160 (Müller k Varronovi l. l.). S oblibou se užívá adjektiva *reciprocus* na př. o pohybu vod, o přílivu a odlivu, dále o ozvěně a rozličnými způsoby přenesenými (v. slovníky). V staré době odvozovali *reciprocus* od *recipere* (se *recipere*) nebo od *procare*; dnes se hledá v něm, tuším, jednomyslně složenina, obsahující předpony *re-* a *pro-* (tato na př. v *proficiscor*, *profiteor*, *profanus* a j.), ale podrobnosti tohoto výkladu ještě zasluhují bližšího objasnění.

Běžný výklad slova *reciprocus* dnes jest, že jsou v něm složena adjektiva **recus* a **procus*, odvozená příponou *-ko-*, z předložek *re-* a *pro-*, jako na př. z esl. předložek *ppo* a *ppb-* adjektiva *npckъ* (= lat. **procus*) a *npbъkъ*. Původcem tohoto výkladu je Corssen (Krit. Nachträge 136 n.), znova jej podal Brugmann v Rhein. Mus. XLIII 402—404, neznaje tenkrát, tuším, svého předchůdce (srv. i Grundriss I² 571, II 87, 242, 425), hlásí se k němu i na př. Stolz, Lat. Gramm.³ 146, 152, Bréal-Bailly v Diet. étymol. 249, Stowasser ve svém slovníce a j. Bylo

by to kompositum, znamenající asi »zpět jdoucí i ku předu jdoucí«. Samohláska *i* by byla správným zeslabením původně nepřívzvučného *o*, jako v nesčetných složeninách jiných (*armi-ger* z **armo-ger* atd.). Zvrácený pořádek obou částí (čekali bychom spíše **proci-recus*) má obdobu v jiných podobných spojeních. Brugmann ukazuje v Rhein. Mus. na lat. *rürsus prörsus, rürsum prörsus*, angl. *backwards and forwards*.

Výklad tento sám sebou není nemožný; ale lze proti němu uvést i námitky. Jedné se dotkl již Brugmann: že adjektiv **recus, *procus* v latině není. Domýšlí se, že bylo staré **procos* (sl. *prokŕb*), jehož odvozeninou je *procul* (i *proximus* někteří sem kladou), k němuž bylo přitvořeno obdobné **recos* (jako na př. vl. *pria* přitvořeno podle *postia* = lat. *postea*); tato adjektiva zanikla, když vešly v obyčej tvary *prörsus, rürsus, retröversus*, při čem pomáhala při **procos* i homonymie se subst. *procus*. Pro předpokládané **recos* se někteří ostatně dovolávají i slovesa *recuperäre recipäre*, jakožto složeniny z **reco-* a *paräre* (výklad tento pochází, tuším, od Meuniëra, v Mém. de la Soc. de Lingu. I; přisvědčují mu Bréal-Bailly a Stowasser, i Schweizer-Sidler v Kuhnově Ztsch. XXI 275); Brugmann tak nečiní, a právem: **reco-* v složení se slovesem by bylo přece dosti podivné.*) Ale námitka, že adjektiv **recos, *procos* není, by nebyla rozhodujícího významu: je složenin i jinde dosti, jichž jednotlivé části sice zanikly.

Za to bych měl námitku, trvám, podstatnější jinou. Složenina **reco-procos reci-procus* by patřila dle svého významu k t. zv. složeninám kopulativním, t. j. takovým, v nichž oba díly jsou souřadny; k nim ji také počítá Brugmann v Grundrisse a Stolz v mluvnicí. Substantivní složeniny takového způsobu se objevují v jazycích indoevropských, třeba i ne, příliš hojně (Brugmann, Grundriss II 86 n.); i z latiny se uvádí *su-ove-taurilia* »oběť prasete, ovce a býka«, předpokládající kopulativní složeninu **su-ovi-tauro-*; ale adjektivní složeniny takového způsobu, jaký se hledá v lat. *reciprocus*, jsou aspoň pro starší fázi jazykové v jazycích indoevropských skoro neslyšány. Delbrück uvádí (v Grundr. V 224) něco takovýchto složenin z jazyka staroindického (na př. *uttara-adhará-* »nahore jsoucí a dole jsoucí«, s tiskovou chybou *udharādhará-*) a z ruštiny (тонкобѣлый »tenký a bílý« o ručniku; ř. ἀγιοπέρισσος »sudý a lichý« je uměle tvořeno), z latiny žádné (zdá se tedy, že nevěří

*) Bylo by, vycházeti spíše z adjektivní složeniny **reco-par-recuper*, jehož denominativem by bylo *recuperare* (jako Pokrovskij vykládá *vituperare* z adj. **vito-par *vituper* »chybu mající«; srv. *laudem parere*, z **vitom : vitium*; Kuhnova Zsch. XXXVIII 434 n.). Lze pomýšleti ovšem i na složeninu s tvarem, slušejícím ke *capere*; Corssen, KZ X 21 hledá příbuzenství v sabin. *cyprum* »bonum«, v *Cupra*, jmeně jakési sabinské bohyně a j. (*recuperare* by bylo asi »znova osvěžiti, posíliti«).

tomuto výkladu lat. *reciprocus*); jiného již způsobu jsou (v staré době rovněž vzácné) složeniny podobné determinativní, v nichž přední část má platnost adverbialní, jako lat. *dulcamarus* »sladce hořký« (Delbrück t. 225), která asi byla vzorem ke vzniku složenin oněch. A tak výklad Corssenův-Brugmannův operuje s adjektivy, v latině zachované neexistujícími, složenými způsobem nejmeně neobvyklým, v latině rovněž nedoloženým: okolnosti to, které tomuto výkladu nedodávají zajisté přílišné pravděpodobnosti.

Jiný výklad, dávno zapadlý v zapomnutí (vytáhl jej z něho Brugmann v Rhein. Mus.), podal Pott v Etymol. Forschungen (v 1. vyd. II 156, v 2. vyd. I 190, 550). Je to výklad dle mého soudu správný, a účelem těchto řádek jest, jeho správnost podepřít. Pott vychází ze spojení povahy adverbiové, předpokládaje bývalé **re-que pro-que* »zpět i ku předu«, které bylo adjektivisováno v *reciprocus*. Výklad tento předpokládá ovšem dobu, v níž lat. praeverbia byla ještě částmi méně upoutanými v složeninách (»das lat. *re* musste vor seinem jetzigen polygamischen Leben ein aussereheliches geführt haben«, vyjadřuje se obrazně Pott) a v níž ještě bylo běžno *prō* místo pozdějšího *prōd* *prō*. Tyto předpoklady neposkytují nijakých obtíží: *reciprocus*, *reciprocare* je doloženo již ve zbytech z počátků lat. písemnictví, »tmesis« právě před slovy enklitickými se zachovala v hojných zbytech i v latině klassické (Wackernagel, Idg. Forsch. I 406 nn.), a i v latině klassické jsou také zbytky praeverbia *prō-*, sice skoro naskrze vytlačeného tvarem *prō(d)*; námitka Brugmannova (Rhein. Mus. 402: »müsste man nicht, da es sich doch um ein verhältnissmässig junges Wort handelt, **prōque*, also **reciprōcus* erwarten?«) strany krátkého *o* postrádá dle mého vši odůvodněnosti.

Po stránce hláskoslovné je úplně pochopitelné i v *reci-* z **reque*: koncové *-e* se zcela správně změnilo v nekonečné, pův. nepřízvučné slabice v *i*, jako v *huncine* v. *hunce*, v *quip-pini* v. *quippe*, v *benivulus malivulus* v. *bene male*, v Plautově *agidum* v. *age* atd. (srv. na př. Stolz, Histor. Gramm. I 183). V latině pozdější se ovšem takovéto i vlivem tvarů nespojených druhdy měnilo zase v *e* (*agedum*, *benevulus*), v *reciprocus* se to nestalo již proto, že jistě zaniklo dávno vědomí etymologické souvislosti slabiky *-ci-* s *que*. Závadnější je *c* za původní *qu*: ale ani v příčině jeho by, tuším, dnes Brugmann neopakoval beze všeho námitku, kterou napsal v Rhein. Mus. (»und warum erscheint nirgends in älterer Zeit ein **requiproquos* oder wenigstens **reciproquos*?«). Dnes se uznává čím dále tím vědoměji faktum, že foneticky příbuzné hlásky v slabikách sousedních řády podléhají rozmanitým dissimilacím (srv. Brugmann, Grundriss I² 850 nn.); to se týká zejména jako souhlásek retných anebo provázených retnou součástíkou (*kv* a *p*), které dissimilací v sousedství jiných hlásek podobných pozbývají své retné

povahy (sem patří i známé případy jako ř. αἰ-πόλος : βοῦ-πόλος). Solmsen věnoval tomuto úkazu v 49. sv. Русск. Фил. Вѣстн. instruktivní pojednání (Явленія диссиміляціи и ассимиляціи въ др.-греч. задне-небныхъ звукахъ), v němž s důrazem konstatuje m. j. též, že takovéto dissimilace se neřídí přísnými zákony hláskoslovnými (srv. k tomu i Anstrums XII 227), uváděje i doklady, že tvary dissimilované se střídají s nedissimilovanými (ř. κόροψ : πάροψ, γέφυρα : βοι. βέφυρα atd.). Vůbec se zdá, že these o neomylném a bezvýjimečném působení zákonů hláskoslovných bude v dohledné době podrobená revisi: změny hláskové (t. zv. »zákony« hláskoslovné jsou právě konstatováním hláskových změn) jsou výsledky tak rozmanitých processů, jichž východiště je hledati v celé řadě mluvtvorných momentů od nemateriálnějších výkonů mluvidel do vědomé činnosti duševní, že nelze věřiti, aby se daly charakterisovati jedinou formulí. Dissimilací podobnou, jako vzniklo na př. ř. κόροψ m. rovněž běžného πόροψ πάροψ*), pochopíme i lat. *reciprocus* m. **requiproquos* tak, že retnost souhlásky *p* přivodila ztrátu retného dozvuku v *qu*; srv. lat. vulg. *cinque* (šp. port. *cinco*, vl. *cinque*, frc. *cing*), kde podobnou dissimilací první z obou *qu* se změnilo v *c* (Solmsen l. l.).**) Rozumí se samo sebou, že vznik dissimilace byl podporován i okolnostmi, že se zapomnělo časem na etymologickou souvislost slabik bývalého **requiproquos* s částicí *que*.***)

Jiný důvod, který by bylo lze snad uvést proti Pottovu výkladu, by mohl plynouti z pozorování Harantova v Revue de Philol. IV 25 nn., doplněného Elmerem v Amer. Journ. Phil.

*) Solmsen spojuje tato slova se slv. **kernz* »zkomolený«, stind. *kirná-* »zraněný«, tak že by řecké pojmenování onoho cvrčkovitého zvířete pocházelo od tvaru jeho hlavy; † dr. Jar. Jedlička (v rozmluvách) myslíval na stind. *kršná-*, slv. *černz* (παρ- z *παρσ-).

**) Rozumí se, že i na př. podnebnost hlásek v sousedních slabikách může býti příčinou dissimilace. Tak na př. *d* v č. *čarodeník* sotva jinak vyložíme než podobnou dissimilací, způsobenou sousedstvím podnebného *d* s podnebným *n*.

***) Bližším hledáním se asi podobných dissimilací najde v latině více. Tak mohla při lat. *vōx vōcis*, *vōcare* m. **vōquis*, **vōquāre* (ř. *ēpos* atd.) aspoň pomáhati snaha, rozlišiti *v—qu*; pouhé vyrovnávání nominativu *vōx*, v němž *c* (před souhláskou) z *qu* je hláskoslovně oprávněno, s ostatním kmenem **vōqu*—těžko stačí, uvážíme-li, že právě v nominativě konsonantových kmenů latina snáší druhdy značnější různosti (na př. *nix nivis*, *nox noctis*, *supellex supellectilis*, *bōs bovīs* a j.). Patří-li lat. *herba* etymologicky k ř. φορβή φέρβω, dá se pochopiti *h* m. očekávaného *f* (z *gh^v*) jen dissimilací labiálních hlásek *gh^v*—*b*. Srv. též Brugmann, Grundriss I² 604, kde — ovšem s pochybnostmi — jsou uvedeny případy dissimilační ztráty labialisace za *u* (jako ř. αἰπόλος : βοῦπόλος, βίος : ὄγις): *fuga fugere* (jako φεύγω m. *φεύβω) m. **fuva*, *ducere* m. **dūquere* a j. Isolovanost etymologická přirozeně pomáhala vzniku dissimilace; na př. *propinquus* m. očekávaného dissimilovaného **propincus* bude vyložiti vlivem adjektiv jako *antiquus* a p., kde nebylo k dissimilaci příčiny.

VIII 299 nn., že se totiž latina doby klassické důsledně vyhýbá spojení částice *que* se slovy, končícími se na krátké *-e*, a že tato necht platí již i pro starší latinu nápisovou a scénickou, v níž výjimku tvoří leda *-que* přivěšené k infinitivům na *-re*. Tomu by se přičilo Pottovo **re-que*. Také zde ovšem jde o úkaz dissimilatorní: jazyk se vyhýbal sousedství dvou slabik s touže samohláskou *e*. Snahy podobné však nebývají v jazyce od prvního počátku. Zejmena jistě bývalo *-que* dosti často na slovích, končících se na *-e*, v dobách, kdy vůbec bylo v latině častější, t. j. v dobách, kdy ještě často, ne-li pravidlem, stávalo při obou slovích spojených partikulí; říkal-li Latiník na př. raději *quaestione indicioque* než *iudicio quaestioneque*, těžko se spojení *quaestioneque* a pod. vyhnul, dokud bylo běžno *que* dvojí. Právě výjimka, kterou tvoří infinitivy, je v té příčině poučná: spojení *-re-que* se prostě nelze vyhnouti, mají-li býti sloučeny spojkou *que* dva infinitivy aktivní; proto nikterak nepřisvědčíme Elmerovi, domnívá-li se pro výjimku, kterou tvoří infinitivy, že *-e* v infinitivní koncovce bylo původně dlouhé. A z doby, kdy panovalo ještě dvojí *que*, pochází právě předpokládané spojení **reque proque*. Že v době klassické i u infinitivů *que* zaniká, že místo něho raději kladeno *et* (jehož *e* je v slabice zavřené, a tedy různé od *-re* a *-que*), je jen důsledkem proudu, při jiných tvarech počátečního. A komu by při Pottově výkladě vadilo **re-que*, musel by se přece sprátieliti s *ne-que*, které přece zůstalo až daleko přes dobu klassickou, kdežto v **re-que* změnou druhého *e* v *i* nastal rozdíl mezi obojí samohláskou, původně stejnou, snad dávno před tím, než podobná spojení se stávala méně milými.

Jiných důvodů proti Pottovu **reque proque* není. Za to zasluhuje ocenění, že na rozdíl od výkladu Corssena-Brugmannova, předpokládajícího spojování v indoevropských jazycích skoro neslýchané, Pottovo **reque proque* má oporu v jiných spojeních podobných. Pott sám (I² 550) uvádí stlat. *susque deque ferre, habere (alqd)* »(něco) lhostejně snášeti« (»animo aequo esse et, quod accidit, non magni pendere« Gell.), z čehož pak vzniklo i *susque deque esse*; nenastala-li zde změna *susque* v **susqui*, jest míti na mysli okolnost, že zde patrně nebylo zapomenuto, co je *que*, jako se stalo při adjektivisovaném **requiproquos reciprocus*.

Zcela obdobné spojení dvojího praeverbia, sloučeného opakováním částice *que*, je předpokládati i pro **reque proque*. Podobné spojení je i něm. *aus und ein*, pro které má Grimm, Wtb. I 819, doklady od doby středohornoněmecké (na př. *ein schar vert úz, diu ander in; du wilt gewaltelichen gán in mînem herzen úz und in* Walth.): bohužel neznáme starší historie tohoto spojení a nevíme, pokud smíme v něm hledati pouhé analogon k lat. *susque deque*, pokud snad jazykový útvar prajazykový. Ale v jazyce stind., a sice právě v jeho starších

památkách, jsou doklady zcela obdobné. Tak na př. v *pārā ča jānti pūnar ā ča jānti* RV I 123 12 »odcházejí a zpět přicházejí (Ušasy)«, kde *při* téměř slovese opakovaném (*jānti* »jdou«) a *při* stejném podmětu dvě různá praeverbia (*pārā* »od-«, *ā* »při-«) jsou spojena opakovaným *ča* (= lat. *que*), anebo v *āpašjanu gōpām ānīpadjamānam ā ča pārā ča pa-thibhiś čārantam* I 164 31 »viděl jsem strážce nespádávajícího, přicházejícího i cestami odcházejícího« (vl. »i *při-* i *od-cháze-jícího*«), *namasjāntīr ūpa ča jānti sām ča* »vzývající přicházejí i scházejí se« (písňe; vl. »i přicházejí i s-«), kde — docela jako v lat. *susque deque ferre* nebo v **reque proque* (třeba *ire*) — sloveso spojené s rozličnými praeverbii na rozdíl od I 123 12 položeno jenom jednou. I Homérovo *ἀμφὶ δὲ κνα-ρέην κάπτεον, περὶ δ' ἔρκος ἔλασσε* Σ 564 je podobno. Takovéto užívání a pojení praeverbii bylo také docela přirozeno, pokud byla samostatnými určeními slovesa; v zásadě není to původně ničím jiným, než na př. podobné spojení adverbialních určení téhož slovesa *ingenuis oculisque legi manibusque teneri* Hor. Epist. I 19 34, nebo *θάρον δίψη τε λιμὼ τε* Aisch. Pers. 491, nebo *sá nō dūrāc ča āsāc ča . . . pāhi* RV I 27 3 »ty tedy nás z dále i z blízka . . . chraň«. Že později při praeverbii podobný způsob mluvy zaniká, je docela pochopitelné vůči faktu, že praeverbia tak záhy pozbývají své původní samostatnosti, stávají se jaksi součástmi, druhdy dosti formálními, slovesa, k němuž patří.

Co se týče faktu, že Pottův adverbialní výraz **reque proque* by byl býval v *reciprocus* adjektivisován, stalo se v jazycích indoevropských a stává se podnes podobně v nesčíslných případech jiných. Některé doklady podobného způsobu jsem uvedl ve Věstníku Kr. Č. Spol. N. 1891 11¹; srv. také lat. *obvius* z adverbialního *obviam*, *ἴπιος* u Hom. z *ἴπι*, stind. *tūšnika-* »tichý« z *tūšnim* »tíše«, ř. *περίαλλος* z *περὶ ἄλλα*, něm. adj. *zufrieden*, č. *serchní* (adjektiva složená s předložkami vznikla z veliké části adjektivisováním předložkových adverbialních výrazů) a m. j. Zvláště poučný jsou nám tentokrátě některé doklady staroindické. Uvedli jsme nahoře z RV I 164 31 spojení *ā ča pārā ča čārantam* »*při-* i *od-cházejícího*«. Z takovéhoho spojení *ā ča pārā ča* (*čarati*, *eti* n. p.) »sem i pryč« se vyvinulo adjektivum *ācāparācāh* »reciprocus, sem i pryč se pohybující«, doložené v menším slovníce petrohradském z Taňdja-Br. II 2 3; a postup, kterým z **reque proque* dle Potta vzniklo *reciprocus*, je docela týž, kterým zde z praeverbialního *ā ča pārā ča* vzniklo adj. *ācāparācāh*: výraz adverbialní, aby se mohl pojit i ve funkci adjektiva atributivního a praedikativního, přijal deklinaci adjektivní (a jakožto adjektivum složené — soudíc dle adj. *uččāvačāh* — i přízvuk na koncovce dle hojných adjektiv podobně složených). Právě tak se vyvinulo z *ūc ča-āva ča, ūc*

čáva ča (na př. *čarati*) »nahoru i dolů«, — možného na př. ve větách jako **ārṇavābhiś tāntuna-úč ča-áva ča čarati* »pavouk po vlákně vystupuje i sestupuje« (srv. Šat. Br. XIV 5 1 23) —, adj. *uččāvačāḥ* »rozmanitý«, běžné v písemnictví stind. od bráhma-man počínaje. Podobného původu je adj. *āčōpača-* »kolísavý« z *ā-ča-úpa-ča-* (*ā* i *úpa* jsou vlastně synonyma, obě vyjadřující jako praeverbia asi naše *při-*, jen že *úpa-* znamená asi těsnější přiblížení; *āčōpača-* vzniklo patrně z nějakého spojení, znamenajícího »přiklopýtati se«), v petrohradském slovníku V 1093, a též nedoložené posud adj. *niščāprača-*, uváděné (jako jiná zde vytčená adjektiva) k Pāṇiniově mluvnicku II 1 72 (*niś ča prā ča* jako praeverbium znamenalo asi »ven a pryč«). Tak se může výklad Pottův latinského adj. *reciprocus* dovolávatí těsně přiléhajících analogií, kdežto výklad Corssenův-Brugmannův předpokládá způsob skládání slov skoro neznámý.

Ke slupňování ve slovanštině.

Podává J. Horák.

IV.

V litevštině jsme viděli, že praesentní tvar *brýdan* odlišil se od aoristu *bridau* přenesením přízvuku na kořen a dloužením *i* v *y*; i soudili jsme, že délka tu vznikla pod vlivem nového přízvuku.

Takové případy, kde zdložený vokál má přízvuk pozdějšího, ne prajazyčného původu, nalézáme i ve slovanštině, a také i tu, poněvadž jiného důvodu pro délku není, musíme za to mít, že délka a přízvuk jsou v příčinném k sobě vztahu, totiž že vokál se dlužil, když naň se slabiky sousední přešel přízvuk. Případů takových, kde s naprostou jistotou můžeme při zdložené slabice konstatovati i přenesený přízvuk, ve slovanštině není ovšem mnoho, ale přece dostačí na důkaz, že i ve slovanštině slabiky pošnutým přízvukem se dlužily. A jeví-li se v těchto případech přízvuk příčinou délky, lze tuto příčinu předpokládati i ve slovích jiných, u nichž rovněž jiného podnětu ke dlužení neshledáváme.

Nejpatrnější doklady na dlužení pošnutým přízvukem jsou slova sth. *četyre*, *kamy*. Indická flexe prvního slova: nom. vok. *čatvāras*, akk. *čaturas*, gen. *čaturṇām*, dat. *čaturbhjas* atd. ukazuje, že v prajazyku přízvuk byl v *nom.* a *vok.* na slabice indoev. *vo* (ind. *vā*), kdežto ve tvarech s *u* přízvuk byl na pádových příponách, kde dosud v litevštině se udržel: nom. pl.

keturi, gen. *keturiu*, dat. *keturiem*, loc. *keturiuše*, instr. *keturiuši*. Čakavská sklonba této číslovky: *četiri*, *četire*, *četirech*, *četirem*, *četiremi*, dále štokavské tvary *četiri*, *četirma*, a rovněž i vysuté *e* v českém *čtyři* ukazují, že v praslovianštině přízvuk, který původně v nom. vokat. na *ve*, *vo* (čtvr-) dopadal, i v ostatních pádech s přípon sem byl převeden, kde ů zdložil v *u* = *y*, kteréž pak i z nom. vok. *ve* vytlačilo.

Mužské tvorby na příponu *-men* měly v prajazyku přízvuk z pravidla na příponách, a lze tedy za to míti, že jako v lit. *akmū* ve většině pádů přízvuk dosud na příponách dlí: sg. *akmū*, g. *akmeņs*, d. *ākmeniui*, akk. *ākmeni*, v. *akmū*, lok. *akmenyji*, instr. *akmenimi*; pl. nom. *ākmens*, g. *ākmeniū*, d. *akmenims*, akk. *ākmenis*, loc. *akmenysė*, instr. *akmenimis*, rovněž také v jisté fási praslovanské v tomto slově dopadal přízvuk většinou na přípony, až pak přešel na slabiku kořennou, na níž se v historické době objevuje: rus. *kámen*, srb. *kāmen*. Tím zdložilo se o v a: *okmen* — *akmen*, načež následovalo přesmyknutí: *kamen*.

Slovanské *viděti* řadí se vokalismem i tvorbou k lit. *pa-vy-dėti*. Přízvuk byl v praesent. řadě v sg. na kořeném *ei*, v plurále s kořeným *i* byl na příponách. Přenesen byv v tomto čísle vlivem singuláru na kořen, dloužil jeho vokál *i*, který pak zevšeobecněl.

Tímto pochodem by se rovněž nejlépe vysvětlila substantiva se zdloženým stupněm vokálu kořeného, na př. stb. *virō*, č. *vir* = zdlož. *vir-*, slabého to stupně od *ver-*, č. *žár* z *ger-*, *marō* vedle *morō* atd.

Slova tato buď v celé sklonbě měla prvotně přízvuk na příponách (na př. *vir-*), anebo v řadě plurální, pošinutím pak přízvuku na kořen vznikla délka. Obdobu toho máme na př. v českém *hrůza* z *hroza*, *sůva* vedle *sova*, dial. *hůra* vedle *hora* atd. Tato substantiva, jak později uvidíme, přízvuk také v těch pádech, které přízvukovaly příponu, přenesla na kořen, jenž tím se dloužil.

Od délek takto vzniklých, na př. od *těk-* odvozovala se denominativní slovesa: *těkatī*, která jsouce vztahována k slovesům prvotným o témž kořeni: stb. 1. sg. *teka*, dala vznik ke známé ve slovianštině iterativní tvorbě deverbativní se zdloženým vokalem kořeným. Substantivum stb. *činz* odvozuje se od kořene znějícího v indičině *či-*. Vývoj významu tohoto slova podán pěkně v Gebauerově Slovníku. Ale snad možno i uvažovati o možnosti, nesouvisí-li slovo to s kořenem slov. *čen-*, *kon-*, obsahující slabý jeho stupeň zdložený (srov. *virō* od *ver-*). Spojení tomuto významy nebyly by na překážku: stb. *činz* 'řada' — běloruské a velkoruské *konz* 'řada', rus. *konovodz* 'vůdce pracujících čet', čes. *činiti* — *čin* — *konati* atd.

S přízvukem podle mého mínění souvisí i změna kvantity ve slabikách *ert*, *ort*, *tert*, *tort*.

Všimněme si napřed změn slabik *ert-*, *ort-*, a ty mohou nám pak býti vodítkem při posuzování proměn, jimiž prošly slabiky *tert-*, *tort-*. Slabika *ort-* přichází nezměněná ve slovanštině jen v pol. *ormianin*, se zachovaným pořadem hláskovým uchovala se dále v několika zbytecích, ale se zdloženým vokálem: *art-*, ve tvaru rus. plnohlasí *orot* objevuje se ve slově *olovo*, jinde všude provedlo se ve slabice této přesmyknutí, a tak slabika tato v slovanštině z pravidla vyskytá se ve tvaru *rot-*, *rat-*.

Slabika *ert-* vyskytá se ve slovanštině jen v přesmyklém pořadu hláskovém: *ret-* v stb. rus. *lebedь*, *rét-* na př. ve stb. *rédokъ*. Ze slov s kořeným *ort-* některá ve všech jazycích slovanských vykazují za *ort-*: *rat-*, jiná zase v severozápadní větvi slovanské z pravidla mají *rót-*, v jižní větvi však — až na řídke výjimky — *rat-*, v ruštině pak v nich obojí tvary: zdložený i nezdložený hojným počtem se drží: rus. *labudь* č. *labuť* pol. *labędź*, stb. *lakati* slovin. *lakati* pol. *łaknąć* č. *lakomý*, stb. *lani* *lanija* rus. *lano* č. *laň* pol. *łań*, slovin. *raka* srb. *raka* č. *rakev*, slovin., bulh., srb. *ralo* č. *rádlo* pol. *radło*, slovin., bulh., rus., č., pol. *rataj*, srb., rus. *ramo* č. *rámě* pol. *ramię*. Vyjma luž. *Łobjo* vyskytá se v ostatních jazycích *lab-*: č. *Labe* pol. *Łaba* polab. *Lăbŭ*.

Naproti tomu českému *loď* pol. *łódź* hluž. *lódz* odpovídá stb. *ladja* srb. *ladja* rus. však *lodeja*, č. *loket* pol. *łokieć* — stb. *lakatъ* srb. *lakat* — rus. *lokotъ*; čes. *růst* pol. *rosć* zní v jižní slovanštině *rasti* rus. *rosti* malorus. *rosty* vedle subst. *ódrastъ*, *Wiedermuchś*; č. *rovný* — stb. *ravnъ* srb. *ravan* rus. *ravnyj* vedle *rovnij*. Podobně jako v ruštině tvary *rat-*, *rot-* vedle sebe se objevují, tak v obou skupinách jazyků slovanských, v severozápadní i jižní, vedle typu obvyklého v té skupině uchovaly se i některé doklady typu druhého, vydávající tak svědectví, že kdysi ve starší fási oboje tvary vedle sebe se užívaly. Tak vyskytá se v severozáp. větvi k pravidelnému zde *rot-* druhotvar *rat-* v sloven. *rab* pol. *rabski*, v morav. a sloven. *rasti*, *raz-*, *ražďi*, naproti tomu zase v jižní větvi slovanské setkáváme se se slabikou *rot-* v stb. *rozvъnъ*, *rōzvъnъ*, *roždije*, stb. i srb. *rozga*, stb., srb., bulh. *rob*. Zbytky, v nichž do historické doby uchoval se prvotní pořad hláskový, jsou stb. *alъnъ* *alъnij* *alъništъ*, *alъkati*, *alъdija*. Jest třeba všimnouti si, že zbytky tyto mají rovněž zdložený vokál kořený jako druhotvary s přesmyklým pořadem hláskovým: *alъkati* — *lakati*, *alъdija* — *ladja*. Z toho následuje, že slabika *ort-* nedloužila se teprve při přesmyknutí, méně touto změnou hláskovou zároveň i kvantitu, nýbrž že dloužení v těch případech, kde za *ort-* máme *rat-*, provedlo se již před přesmyknutím. To potvrzuje zvláště stb. *alъdija*, jsouc ze skupiny slov, která jen v jižní slovanštině toliko mají druhotvar s *rat-*, v severozápadní však s *rot-*, a poučující nás, že

i v těchto slovích *ort-* dříve dloužilo se v *art-* a pak teprve změnilo se v *rat-*.

Že se slova s počátečním *ort-* rozdělila ve slova se všeslovanským *rat-* a ve slova s dvojtvarý *rot-*, *rat-*, lze vyložití tím, že v oněch již v prajazyku slovanském *ort-* zdloužilo se v *art-* ve flexi celé, tak že přesmyknutím vzniknouti mohl jen tvar *rat-*, kdežto ve slovích skupiny druhé měnila se kvantita kořeného vokálu jen v jedné části flexivní řady. Časem potom vyrovnáním kmenů — buď již před přesmyknutím anebo současně s touto změnou — vznikaly dvojtvary procházející celou flexivní řadou. Z nich pak severozápadní větev slovanská dávala přednost tvaru *rot-*, skupina jižní zdloženému tvaru *rat-*, před nímž *rot-* postupně stále víc a více mizelo, jak lze z částí ještě viděti ze srovnání zbytků vyskytajících se ve staré bulharštině a srbštině. Stb. *alodija* může býti bráno za doklad, že již před nastalým přesmykáním vyrovnávacím pochodem vznikaly dvojtvary *ort-* i *art-*.

Je nyní otázka, co je příčinou dlužení *ort-* v *art-*, a proč v jedněch slovích tato slabika dloužila se v celé řadě ohýbací a v druhých jen v části její?

Mám za to, že tu lze předpokládati tutéž příčinu, pro kterou o dloužilo se v a v stb. *kamy* z *okmen-*, totiž pošinutý přízvuk. Podobné slovanskému dlužení slabiky *ort-* v *art-* je dlužení v dial. lotyšských slabik *árt-* *art-*, *ért-* *ert-* v *árt-* *árt-*, *ért-* *ért-*, na př. *árdit* ‚páratí‘, *bárda* ‚brada‘, *dárbs* ‚práce‘, *kárta* ‚vrstva‘ atd. vedle spisov. *árdit*, *bárda*, *dárbs*, *kárta*; *sérga* ‚nemoc‘, *pért* ‚práti‘, *swért* ‚vážití‘ atd. vedle *sérga*, *pért*, *swért*; *bárstis* ‚sy-pati‘, *bárt* ‚spílati‘, *kárpit*, *kárt* ‚věseti‘ vedle *barstis*, *bart*, *karpit*, *kart*; *bért*, *sypati* *swért* ‚obraceti‘ proti spis. *bert*, *svert*. Jelikož lotyšština přenesla přízvuk s přípon na slabiku kořenovou, lze pravděpodobně oba tyto zjevy — dlužení a pošinutí přízvuku — spolu spojovati jako následek a příčinu. A tímto pochodem myslím, že bralo se dlužení i ve slabice *ort-* ve slovanštině. Délka vznikala prve tam, kde přízvuk na tuto slabiku se pošinul, a přidružila se odtud i k starému přízvuku v této slabice, tak že se tím všechny přízvučné slabiky typu *ort-*, ať s přízvukem přeneseným nebo prvotným — zdloužily se v *art-*, kdežto nepřízvučné *ort-* kvantitý neměnilo.

Slova tedy se stálým přízvukem na kořeni měla veskrze *art-*, kdežto ve slovích s přízvukem pohyblivým střídalo se *ort-* s *art-*, z nichž však záhy někde ten neb onen tvar mohl též zobecněti, tak že i ve slovích s dvojmístým přízvukem do historické doby jen dlouhý tvar se uchoval, na př. *rame*, jež má v plurále přízvuk na koncovkách. Jinak však slova takto přízvukovaná i po přesmyknutí dvojtvary udržovala, z nichž potom, jak již vzpomenuto bylo, ve větvi severozápadní nabýval vrchu tvar nezdložený *rot-*, ve větvi jižní dlouhý tvar *rat-*.

S tím ve shodě nalézáme ve většině slov se všeslovanským *rat-* přízvuk stálý na kořeni: rus. *lákomec*, *lákomiť*, *láníj*, *ráka*, *rálo*, *rátaj*. Naproti tomu slova, v nichž podle jazyků střídá se *rot-* s *rat-*, ukazují k přízvuku pohyblivému. Tak v ruštině *lókotě* přenáší přízvuk v plurále vyjma nom. na přípony, a že takový přízvuk měla i praslovanština, svědčí gen. srb. *lakátá*.

Z prvotního dvojmístého přízvuku lze si vysvětliti odchýlné přízvukování v rus. *lodejá* srb. *ládja*. Dvojtvary *rost-* *rast-* mohly míti původ v rozdílném přízvukování řady praesentní a aoristové, z pádů plurál., v nichž přízvuk přecházel na přípony, pochodí snad nezdložený vokál slova rus. *lébedě* atd.

Z hláskové shody slabik *ort-* *ert-*, *tort-* *tert-* a ze shodných po většině proměn, jež v historické době slovanštiny tyto slabiky vykazují, musíme souditi, že slabiky typu *tort-* *tert-* vyvíjely se s počátku týmž pochodem jako slabiky *ort-* *ert-*. Podobně jako *ort-* se buď v celé řadě ohýbací dlužilo, nebo jen v části její dle toho, bylo-li opatřeno přízvukem stálým nebo pohyblivým, tak rovněž i *tort-* *tert-* vlivem přízvuku buď v celé flexi nebo jen v části její se dlužilo, v kterémžto druhém případě střídalo se s počátku v řadě ohýbací *tort-* s *tart-*, *tert-* s *tért-*, později pak uniformací kmenovou oba tvary celou flexí procházeti mohly. Odtud pak délka nastupovala i v těch kořenech, na něž ve flexi přízvuk vůbec nedopadal.

Délka tato způsobena byla zprvu zajisté jen přízvukem, jinak by nedalo se vyložiti střídání tvarů zdložených a nezdložených, a zasáhla celou oblast slovanštiny a ne jen část její. Že tomu tak, že totiž dlužením tímto nezůstala nedotčena ona větev slovanštiny, která byla základem polštiny a nářečí příbuzných, vysvítá jednak ze slov se všeslovanským *rat-*, zdloženým to *ort-*: stb. *kamy*, *labade*, *lakati*, *lani* atd. Dlužilo-li se *ort-* v celé oblasti jazyka slovanského, proč by se dlužení slabiky *tort-* bylo omezilo jen na část praslovanského jazyka? Že takového omezení nebylo, nýbrž že jako ve slabice *ort-* tak i v *tort-* za týchž podmínek dlužení nastávalo v celé oblasti slovanštiny, dokazují hojná slova s tvarem *trat-* (z předchozího *tart-*) právě v té skupině jazykové, v níž domovem je nezdložené *trot*: pol. *blagać* hluž. *blahovać*, pol. *brana* vedle *brona*, hluž. *kraćić* v. *okroćić*, pol. *plaz* *upłaz*, *pram* v. *prom* *pruni*, *praźnić*, *vlasny*, *obłaszcze*, *straż* v. *stroż* hluž. *straža*, *ptać*, *plamyć*, *plat* 'plátno'. Typus *trat-* v těchto slovích není zde cizí, nevnikl sem z nářečí jiných, nýbrž je tu tak oprávněn jako typus *rat-* ve slovích *labědz*, *lagnać*, *ramię*. Zachoval se nám tu toliko ve zbytecích, ustoupiv v této skupině jazykové všude jinde nezdloženému tvaru *trot-*.

Totéž potvrzuje i střídání se *o* s *a* v kašubských a polabských slovích se zachovaným původním pořadem hláskovým:

kašub. *morz* vedle *parg*, polab. *bordža* vedle *starna*. Podobně i příklady typu *trot-* v jižní slovanštině na př. stb. *okročiti* proti *pokračilo* 'krok', *skrozě skrozě* ze *skorzě*, jak vidno ze tvaru *črēs* lit. *skersas*, svědčí, že v praslovanské fási nelze připustiti výhradně panství toho neb onoho typu.

Že v slabikách typu *ort-*, *ert-* nastalo přesmykování již v praslovanské době, zajisté nikdo nebude popíráti. A totéž musíme předpokládati i o slabikách *tort-*, *tert-*, ježto oběma společna jest skupina *-rt-*, kterou jazyk snažil se zrušiti. A tu zase vším právem musíme předpokládati, že pokusy o rušení této skupiny byly s počátku v obojích slabikách *ort-* i *tort-* stejny, a že užil-li k tomu účelu ve slabice *ort-* přesmyknutí, užil tohoto prostředku i ve slabikách *tort-*, *tert-*, a to opět v celé oblasti jazykové, nevylučuje z této změny žádného dialektu. Mimo obdobu typu *ort-*, *ert-* máme pro to i doklady z nynějšího jazyka ruského: *въ расплохъ* vedle *восплахъ* — *всполохъ*, dále sloveso *sterečs* předpokládající praslovanský tvar kořene *strég-* *srég-* ze *serg*. Konečně dlužno i na zřeteli míti pozoruhodný zajisté pro úvahu tuto zjev, že ve většině případů vedle typu *torot-* užíván je v týchž slovích i typus *trat-*, a to nejen v jazyce spisovném, nýbrž i v nářečích. Uznávám, že typus *trat-* v ruštině sluší přičísti vlivu církevního jazyka, ale zdaž lépe nepochopíme hojně jeho zde užívání předpokládajíce, že přebíráním *trat-* z církevního jazyka navázalo se na ty zbytky typu *trat-*, *trét-*, jež z praslovanské fáse dochovaly se do osamotnivšího se nářečí ruského vedle typu *torot-*, *teret-* v ruském nářečí časem zobecnělého. Jako pak při *ort-* dochovala se do historické fáse slova s prvotným pořadem hláskovým: *alikati*, *alunij*, *alodija*, tak s tímž zjevem setkáváme se i při typu *tort-*, jen že doklady, omezené na slabiky s *-or-*, jsou zde četnější, vyskytajíce se nejen ve slovích staropolských a polabských, ale žijíce i dosud v jazyce, a to v nářečí kašubském: stpol. *karń* 'starý býk' *kar-wodrza*, *Skarbimir*, *Charstnica*, *Wortisława*, kaš. *barna*, *charna* 'pastva, píče' *charwanc* 'snop špatného obilí pro dobytek určený', *chart* = pol. *chróst*, *gard*, *karna*, *morz*, *paparé*, *parg* i *parsq*, *sarka*, *warna*, *warta*, *zwarceć*, polab. *bordža* 'brány' *chorna*, *gord*, *gorch*, *korna*, *worna*, *worta*, *porsq*, *starna* a j.

Rovněž pak jako přechod *ort-* v *orot-*, ačkoliv ve slovanštině jedním jen případem doložený: *olovo* sáhá do fáse praslovanské, tak i rušení skupiny *rt* vsutím vokalu starší je než vydělení ruských nářečí z jazykové jednoty praslovanské, jak ukazují příklady tohoto jevu i v jazycích jiných, na př. stb. *pelena*, b. *čerep* atd.

A tak jsme mohli konstatovati zcela tytéž zjevy v obojích slabikách, rozdíl jest jen v tom, kde a v jakém rozsahu se ta která změna ujala, tak na př. zdložený a přesmyklý tvar typu *tort-*: *trat-* zasáhl i část větve severozápadní, nářečí české, kdežto týž

tvár od typu *ort-*: *rat-* v tomto nářečí ustoupil tvaru nezdloženému: *rot-* atd.

V ruštině ve slabikách *torot-*, *teret-* přízvuk byvá jednou na vokálu prvním, podruhé na druhém: *voronō*, *voróna*.

V češtině rus. *oro* rovná se krátkému *ra*, v srbské dlouhému *râ*, *orô* pak českému dlouhému *râ*, srbskému krátkému *râ*: č. *havran* srb. *vrân*, č. *vrána* srb. *vrâna*, v litevštině první slovo zní *vařnas*, druhé *vârna*. Rozdíl tento, jevíci se v ruštině v roz-místění přízvuku, v češtině ve kvantitě, v srbské ve kvantitě a přízvuku, vykládá se z rozdílné kvality přízvukové sáhající do doby baltoslovanské.

Učí se, že již v té době příkladem zde uvedená slova měla různou kvalitu přízvukovou. Ze druhu přízvuku, jež mělo stb. *vrano* v baltoslovanské době, vyvinul se v litevštině přízvuk *táhly*: *vařnas*, v lotyšštině *ražený*, ve slovanštině *padavý*, jenž v ruštině při přechodu *tort-* v *torot-* podržel své původní místo, v srbské zachoval délku, kdežto v češtině se krátil. Z přízvuku pak, jež v baltoslovanské době mělo stb. *vrana*, vytvořil se v litevštině přízvuk *ražený*, v lotyšštině *táhly*, ve slovanštině *stoupavý*, jenž v ruštině při změně *tort-* v *torot-* přešel na slabiku následující, v srbské se krátil, v češtině naopak zachoval délku.

Příklady: 1. akk. lit. *bařzda* lot. *bârdû* rus. *bórodu* srb. *brâdu* č. *bradu*, lit. *gařsas* rus. *gólosz* srb. *glâs* č. *hlas*, lit. *gařdas* rus. *górodz* srb. *grâd* č. *hrad*, lot. *dârgs* r. *dórogz* srb. *drâg* č. *drah*, lot. *vâlst* 'oblast' rus. *vólostz* srb. *vlâst* č. *vlast*;

2. lit. *kârvé* r. *koróva* srb. *krâva* č. *kráva*, lit. *szarka*, rus. *soróka* srb. *srâka*, lit. *vârna* rus. *voróna* srb. *vrâna* č. *vrána*.

Podobně tak vykládá se rozdíl mezi srb. *û* a *ũ* z praslov. *ǫ*; toto vztahuje se k lit. *ũl*, lot. *ĩl*: srb. *pũn* lit. *pĩlnas*, lot. *pĩlns*, srb. *dũg* rus. *dólogz* lit. *ĩlgas* lot. *ĩlgs*, ono k lit. *ĩl*, lot. *ĩl*: srb. *vũk* lit. *vĩlks* lot. *vĩlks*.

Při tomto sestavení nápadna je nesrovnalost, která se jeví mezi litevštinou na straně jedné a lotyšštinou a slovanštinou na straně druhé. Litevskému přízvuku *táhlemu*, též *stoupavým* zvanému, odpovídá lot. přízvuk *ražený*, slovanický *padavý*, kdežto litevskému *raženému* odpovídá lotyšský přízvuk *táhly*, slovanický *stoupavý*. Z jedné a téže kvality přízvukové, kterou mělo v baltoslovanské době na př. slovo stb. *vrano*, měl se v tak blízkých sobě jazycích, jakými jsou litevština a lotyšština, vyvinouti v litevštině přízvuk *táhly*, v lotyšštině přízvuk *ražený*, a zase druhá kvalita přízvuková v litevštině měla jeviti se jako přízvuk *ražený*, v lotyšštině však *táhly*. Avšak nesrovnalost tato stane se méně záhadnou jakož i kvantita ve slovanštině dobře se vyloží, všimneme-li si důležité vlastnosti, jíž oba přízvuky od sebe se

liší. Podíváme-li se na flexi slov lit. *vařnas*, *vilkas* a *várna*, vidíme nejen rozdíl ve kvalitě přízvuků, nýbrž i v rozmištnění jich:

sg. nom.	<i>vařnas</i>	<i>vilkas</i>	pl. <i>varnai</i>	<i>vilkai</i>
gen.	<i>vařno</i>	<i>vilko</i>	<i>varnū</i>	<i>vilkū</i>
dat.	<i>vařnui</i>	<i>vilkui</i>	<i>varnāms</i>	<i>vilkāms</i>
akk.	<i>vařna</i>	<i>vilka</i>	<i>varnūs</i>	<i>vilkūs</i>
vok.	<i>varnē</i>	<i>vilkē</i>	<i>varnai</i>	<i>vilkai</i>
lok.	<i>varnē</i>	<i>vilkē</i>	<i>varnūsē</i>	<i>vilkūsē</i>
instr.	<i>varnū</i>	<i>vilkū</i>	<i>varnais</i>	<i>vilkais</i>

sg. nom.	<i>várna</i>	pl. <i>várnos</i>
gen.	<i>várnos</i>	<i>várnū</i>
dat.	<i>várnai</i>	<i>várnoms</i>
akk.	<i>várna</i>	<i>várnos</i>
vok.	<i>várna</i>	<i>várnos</i>
lok.	<i>várnoje</i>	<i>várnose</i>
instr.	<i>várna</i>	<i>várnomis</i>

Kdežto zde *várna* má přízvuk stálý na kořeni, přenáší *vařnas*, *vilkas* přízvuk od vokativu sg. s kořene na přípony. S tím shoduje se slovanština. Slovo rus. *voróna* vykazuje přízvuk stálý, rus. *volkz* však rovněž jako lit. *vilkas* má přízvuk pohyblivý, v sg. a nom. pl. na kořeni, v ostatních pádech plurálu na příponách. Pohyblivý přízvuk mají dále lit. *gařsas* rus. *gólosz* — pl. *golosá*, lit. *gařdas* rus. *górod* — pl. *gorodá*, lit. *draugas* rus. *drugz* — pl. gen. *družej*, lit. *raugas* rus. *rogz* — pl. *rogí*, ženská na př. lit. *žemū* gen. *žėmōs* dat. *žėmai*, akk. *žėma*, rus. *zimá*, akk. *zimu*, nom. pl. *zimy*, lit. *barzdā*, gen. *barzdōs*, dat. *barzdai*, akk. *barzda*, nom. pl. *barzdos*, rus. *borodá*, gen. *borodj*, akk. *bórodu*, pl. nom. *bórody* atd. Příklady na stálý přízvuk v obou jazycích: lit. nom. pl. *dūmai*, gen. *dūmū* atd., rus. *djymz*, gen. *djyma*, srb. *đim*, gen. *đima* atd., lit. *szárka* rus. *soróka* srb. *srāka*, lit. *lėpa* r. *līpa* srb. *līpa*, lit. *bōba* srb. *bāba*, lit. *ūdra* rus. *vjdra*, lit. *kōrve* rus. *koróva*. Femininum lit. *várna* liší se od mask. *vařnas* stálým přízvukem na kořeni a týž rozdíl shledáváme mezi rus. *berěza*, *solóma* a lot. *běrsz*, *sālms*.

Rozdíl mezi přízvuky pohyblivým a stálým, charakterisovanými v dnešní vědě jako přízvuky onen padavý, tento stoupavý, i v jiných případech tím se projevuje, že onen větší pohyblivostí, tento zase stálostí se vyznačuje. Tak na př. nepřechází v ruštině a srbsčině přízvuk na předložku se slov, která mají stálý přízvuk na kořeni, na př. rus. *na knígu*, *na slávu*, srb. *zà brata*, *prekò kuće*, čak. *za bràta*, *preko kùće*, bulh. *na knígu*, *na slávu*; pohyblivý přízvuk však předložka s kořene na sebe přejímá: rus. *zà gorodomz*, *zà zubz*, *nà nogu*, *nà beregz*, *pó beregu*, *pód lěsomz*, *pri smerti*, *pód vodu*, *vó vremja*, *óbz*

ugolъ; srb. *zà ugal*, *zà gradom*, *pòd glavu*, *nà ruku*, *bèz druga*, *nì trag*, *zà lijes*, čak *prekò sunca*, *izà grada*, bulh. *nà rzki*, *nà glava*, *nà kraki*, *zà grèch*, *nà duša*, *pòd breg*. Odtud pochodí české pravidlo o přízvuku na předložce před substantivem. Podobně předložkám i záporné *ne* přijímá na se přízvuk s přičestí, má-li přízvuk pohyblivý: *ně bralъ*. (Přízvuk v tomto přičestí v ženském rodě přechází na příponu: *brálo*, *brálo*, ale *bralá*.) A rovněž tak i ve složeninách s předponami: *pónjalъ*, *pónjalo*, *pónjali* — *ponjalá*.

S tím souvisí i přízvuk na předponě u substantiv: rus. *gávranъ* srb. *gǎvran* bul. *gǎvran*, srb. *òglav* bul. *òglav*, rus. *òblako* srb. *òblak* bul. *òblak*, srb. *pògled* bul. *pògled*, rus. *prístavъ* srb. *prìstav* bul. *prìstav*, rus. *òblast* srb. *òblast* bul. *òblast*, rus. *prìznakъ*, *prìgolodъ*, *prìstanъ* atd.

Jelikož v češtině přízvuchý dlouhý vokál délku zachoval, šířila se z takových případů, kde dlouhá předpona ve složení se substantivem pohyblivý jeho přízvuk na sebe přejímala, délka i k předložkám s krátkým vokálem a zobecněla tak u předponových tvoreb jmenných na rozdíl od předponových tvoreb slovesných, v nichž zase až na některá složená slovesa usadila se kráť, poněvadž ve většině případů přízvuk u sloves s pohyblivým přízvukem tento na předponu nepřecházel, ježto v nich u veliké převaze byly tvary s přízvukem na příponách, o nichž pošinutí přízvuku na předponu se nedělo.

V bulharštině pohyblivý přízvuk se substantiv přechází na enklitiku, která zůstává nepřívuchnou při substantivech se stálým přízvukem na kořeni: *sin mǎ*, *mòž ъ*, ale *brát mǎ*, *zèt mǎ*.

Také v odvozeninách zůstává zhusta nehybný přízvuk na kořeni na rozdíl od přízvuku pohyblivého: rus. *brátecъ* od *bratъ* se stálým přízvukem na kořeni proti *gorodécъ* od *gorodъ* s přízvukem pohyblivým, tak i rus. *gádina*, *gádkij*, *gáditi* od *gadъ*, gen. pl. *gádovъ*, *porómnyj* od *porómъ*, ale *cholódnyj* od *chólodъ*, *rérity*, *rérovatъ* od *réra*, *morózecъ*, *morózistij*, *moróziti* od *morózъ*, ale *kolosítъ*, *kolósistij* od *kólostъ* atd.

Ražená výslovnost v lotyšském *vīlks* vykládá se účinkem starého přízvuku, který dříve lotyšština měla na týchž místech ve flexi jako litevština, a jenž měl se ze stejné kdysi kvality přízvukové vyvinouti, z níž vytvořil se litevský přízvuk tálhý: *vīlkas*. Podíváme-li se na sklonbu tohoto slova v litevštině, vidíme, že přízvuk tu dopadá na kořen jen asi ve třetině pádů. Teprve v samostatném vývoji lotyšštiny převeden byl přízvuk s přípon na slabiku kořenovou. Je nyní otázka, jestli nynější lotyšské *īl* je reflexem původního přízvuchého *il* obmezeného jen na několik pádů, anebo jestli tato ražená výslovnost nevznikla až teprve účinkem nového přízvuku v době, kdy lotyšština přenášela veskrze přízvuk s přípon na slabiku kořenovou, čili jinými

slovy řečeno, jestli původně nepřízvučné *il* nepřibralo raženou výslovnost, když se na ně přešel přízvuk s přípon.

Mně zdá se spíše tato druhá možnost pravděpodobnější, neboť tím také odstraní se nápadná zajisté nesrovnalost, že vždy z jednoho a téhož druhu přízvuku ve dvou sobě tak blízkých nářečích se vyvinuly dvě zcela protívné kvality přízvuku. Ve slově lot. *bārda* přízvuk byl původně toliko v dat., akk. sg. a nom., vok. pl.; v několikeronásobné tedy většině pádů dostalo kořenné *ar* přízvuk teprve v době pozdější. Není-li tu proto spíše na místě domněnka, že znění *ār* pochodí teprve z této doby? Ji potvzovati se zdají i tvary slovesné. Z vokalu slovesa *pīrkt* 'kupovati' je vidno, že prvotně jen praesentní řada měla přízvuk na kořeni: 1. sg. *pērku*, kdežto aor. *pīrkau*, inf. *pīrkt* přízvukovány byly původně na koncovce. Jelikož mimopraesentní tvary jsou v číselné převaze nad tvary přítomnými, lze opět za to míti, že ražená výslovnost kořenného vokalu pochodí z doby, kdy naň s přípon přešel přízvuk, a že potom z těchto forem tato výslovnost přenesla se i do forem praesentních, podobně jako novotvar praesentní *pīrku* byl vzat z forem mimopraesentních.

A tak myslím, že při výkladě kontrastujících zjevů v přízvuku baltoslovanském dlužno v úvahu vzíti okolnost, že přízvuk buď střídal se mezi kořenem a příponou, anebo ve flexi trval na kořeni.

Seznali jsme, že jako *ort*- tak i *tort*- objevuje se ve slovanštině ve tvarech *tort*-, *tart* (kašub. *morz*, *parg*), *trot*-, *trat*-, *torot*-.

A tento stav musíme pokládati za *praslovanský*, vyskytající se nejen v této slabice, ale i ve slabikách *tert*-, *tolt*-, *telt*-. Podle zjevů dosud pozorovaných lze předpokládati v nich tento vývoj:

Pod vlivem zprvu přeneseného a potom i starého přízvuku dloužily se s počátku tyto slabiky buď v celé řadě ohýbací nebo jen v části její. Slovo *vórna* se stálým přízvukem dloužilo se ve *várna*, *vórnz* pak, majíc přízvuk pohyblivý, jen v singularu ve *várnz*, v pluralu zůstalo *o*: na př. dat. pl. *vornómz*. Potom následovalo rušení skupiny *-rt*-, a to buď *přesmyknutím* rozšířeným po celé oblasti slovanského prajazyka anebo pokoušel se jazyk dosáti téhož účelu vsutím vokalu, jež zprvu tolikéž nevyškýtalo se jen v určitém nářečí, ale později obmezilo se skoro výhradně na nářečí ruské, v němž potom postupně tvar *torot*- vytiskl z užívání tvaru *přesmyklé*.

Vedle forem *přesmyklých* trvaly v jazyce, časem ovšem z něho ustupující, tvary *nepřesmyklé*, tak že žily na př. v jazyce dvojtvary: *várna* — *vrána*, dat. sg. *várnu* — *vránu*, dat. pl. *vornómz* — *vronómz*. Uniformací kmenovou potom ve slovích s pohyblivým přízvukem prostupovalo nezdložené *o* a

zdloužené *a'* celou sklonbou: sg. dat. *vórnū* — *vrónū*, pl. dat. *vórnómz* — *vrónómz* a *várnū* — *vránu* — *várnómz* — *vránómz*. Analogicky potom dloužení nastupovalo i ve slovích s přízvukem na koncovkách: *bordá* — *brodá* a *bardá* — *bradá*.

V té pak větvi praslovanské, z níž vyvinula se nářečí ruská, vedle typů *tort-*, *trot-*, *tart-*, *trat-* nastupoval vždy hojněji typus *torot-*, až zde opanoval úplně.

Vylíčený tu stav trval v době praslovanské a přešel i do jednotlivých jazyků, zde však měněn a upravován byl tím, že tato mnohotvárnost byla zjednodušována zevšeobecnováním tvaru jednoho, a to z tvarů se zrušenou skupinou *-rt-*, kteréžto typy asi na sklonku fáse praslovanské nabývaly vrchu nad typy se zachovaným pořadem hláskovým.

V polštině vytiskl typus *trot-* až na uvedené zbytky typus *trat-*, kterému zase *trot-* až na řídké výjimky podlešlo v češtině a jižní slovanštině. Že v polštině mohlo zevšeobecněti *trot-*, v češtině a jižní slovanštině *trat-*, příčinou byla slova s pohyblivým přízvukem, v nichž uniformací kmenovou vedle sebe trvaly tvary *trot-* a *trat-* z *tort-* a *tart-*; i mohl tudy, když z jazyka vytrácelo se vědomí o pravé příčině zdlouženého tvaru a o příslušenství jeho jen přízvučným kořenům, nastoupiti i ve slovích se stálo přízvučným kořenem za *tart-*, *trat-*, *tört-*, *trot-*. Podle *vornz* — *varnz*, *vronz* — *vrantz* mohly k *várna* — *vrána* objeviti se i druhotvary *vórna* — *vróna*, jak vysvitá z kašubských *parg*, *morz*. Jako pak z dvojtvarů *vronz* — *vrantz* zvítězil na př. v češtině tvar *vrantz*, tak zase v polštině *vrana* podlešlo analogickému druhotvaru *vrona*.

Že takovýmto zjednodušením přejaté mnohotvárnosti, prováděným zevšeobecnováním jednoho typu upravoval se v jednotlivých jazycích vokalismus slabiky *tort-*, potvrzuje se i shodným vývojem počátečního *ort-*. Jako v polštině a češtině až na nepatrné zbytky typus *rot-* vytiskl druhotvar *rat-*, kterému zase v jižní slovanštině ustoupilo *rot-*, jehož ubývání stopovati můžeme srovnáním počtu zbytků jeho ve starobulharštině s počtem jich v srbsčině, tak také v jedné skupině jazykové zvítězil typus *trot-*, v jiné druhotvar *trat-*. V ruských nářečích zase opanoval typus *torot-*. Jelikož *várna* i *vrána* mělo přízvuk stálý vždy na slabice před. příponami, dostalo přízvuk ten i v ruské obměně tohoto slova totiž místo: *voróna*, kdežto v *górode* přízvuk pohyblivý zůstal na starém místě. Jinak vykládá se přízvuk ve *voróna* ze stoupavé kvality přízvuku v praslov. *vórna*.

Týmž vývojem braly se slabiky *tolt-*, *tert-*, *telt-* s tím rozdílným výsledkem, že do historické fáse dostaly se již jen tvary přesmyklé.

Že tu týž vývoj předpokládati sluší a že tudy *tert* za týchž okolností dloužilo se v *těrt* a že v praslovanské fási v celé oblasti jazykové žily oba tvary s přesmyklým *r*: *tret-*, *trět*, do-

kazují hornolůžická slova *brěza*, *brěme*, *žrěbjo* svým *rě*, jež odpovídá praslovanskému *rě*, kdežto za praslovanské *tret-* z *tert-* máme v hornolůžičtině *trjet-*, *trjot-*: *drjero-*, *brjoh*, *črjevo*. Aby ve slovích *brěza*, *brěme*, *žrěbjo* *ě* bylo pozdějším dloužením teprve na půdě lužické vzniklo, jako na př. ve slově *drěvko*, je zde nemyslitelné.

(Dokončení.)

Archiv literárně historický.

VI.

Dvoji úsudek dra V. Flajšhanse o A. Paterovi.

V úvodu k nové knize dra V. *Flajšhanse*, »Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Díl I. Prolegomena a texty«, vydané v Praze 1903 (přineseme o ní zevrubný posudek), mezi jiným se podává výčet našich nejstarších památek literárních podle nynějšího stavu badání. Na místě tom pak čteme tuto chvalořeč (str. 8—9): »Při tomto výčtu skoro pokaždé bude se opakovati jméno Adolfa PATERY, neunavného bibliotekáře musejního. Od r. 1877, kdy uveřejnil epochální rozbor gloss v *Mater Verborum*, otiskuje v *Časopise Musea království Českého* soustavně řadu svých nových nálezů; mravenčí jeho pili odměňuje právem vzácné štěstí. On našel nejstarší glossy české v rukopise kapitulním, jemu v téže knihovně se nahodí nejstarší česká píseň duchovní; objeví nejdelší text staročeský, najde nejstarší text evangeliáře; ke zlomku jednomu najde pokračování, k druhému scházející proužek; co Šafařík netroufal si přecísti, on rozluští; kde dřívější vydavatelé chybovali, on jde krokem bezpečným. *Pokročila-li filologie staročeská v posledním dvacítiletí tak znamenitě, jako nikdy před tím, je to přední zásluha přesných edic Paterových*: není literární historie ani jazykovědy bez literárních památek. A příklad Paterův vedl jiné« ...

Čtouce tuto chvalořeč, mimoděk si vzpomínáme na zdrcující úsudek téhož dra V. Flajšhanse o témže slaveném nyní vydavateli, otiskžený r. 1891 v »*Athenaeu*« VIII, 308 n. Tam dr. V. Flajšhans posuzoval *Paterovo* vydání *Žaltáře Klementinského*, vyšlé r. 1890 jako X. číslo »Památek staré literatury české«. Z celé této edice Paterovy pak obstál před úsudkem dra Flajšhanse pouze mechanický otisk textu; všechn kritický aparát vydavatelův naproti tomu shledán jest jako *naprosto nedostatečný*.

Nedostatečným shledán vydavatelův literární úvod, jemuž dr. Flajšhans vytýká, že kromě popisu rukopisu a jeho pravo-

pisu nezná ani posavadní literatury předmětu, že nepodal žádného »ocenění ŽKl.«, žádného »vytčení jeho jazykových důležitostí atd.«, a že u vydavatele »již zde jeví se veliká neznalost staré češtiny«, což se dokládá výmluvnými důkazy.

Nedostatečnou shledána dále vydavatelova znalost latiny, což kritik pokládá za vadu »tím větší, že textu ŽKl. bez latiny nelze ani porozumět. P. Patera uvádí klidně infinitivy *persequere* (324), *calumniare* (325), *egredire* (349) atd.; klade *pohrůziti* = *infringere* (322) atd. Tím ovšem lze si vysvětliti, že se o výklad různých věcí v ŽKl. na základě latiny nestará.« Dr. Flajšhans vysvětluje nezběhllost staročeských překladatelův a kritickou povinnost novověkých vydavatelů, jak jí u nás rozuměli na př. Gebauer a J. Jireček. »Tak nacházíme [praví dr. Flajšhans] 297 *bradatý* = *barbarus*; čtenář laik myslí, že snad staročeské *bradatý* znamenalo skutečně to, co latinské *barbarus*; zatím je to pouze chybný překlad: překladatel myslil na barba, *barbatus*. Str. 298 p. Patera klade *čunie* = *sessio* — ač překladatel patrně rozuměl *sensio* (srv. *čúti*). Podobně 300 *dopoloviti* = *meditari* vyložíme příkloněním k *medius*; 312 v *hořkosti* in *maturiate* stč. překladatel měl patrně za souvislé s *amarus*; ... 311 *mluvili agebant* vyložíme tím, že překladatel podle zvyku středověkého vyslovoval *ajebant* a rozuměl = *aiebant* od *aio* ...; 321 *pastva pavimentum* vyložíme tím, že *pavimentum* mylně spojováno s *pasco* (perf. *pavi*); 328 *přírknúti* = *adjicere* (vlastně *přířéci*) vyložíme spojením s *addicere*; 341 *šírokost* = *elatio* vyložíme spojením s *latus*; ... 358 *ztvárenie* = *formido* spojováno mylně s *forma*; atd., atd. To jsou všecko věci, které řádný vydavatel poznamenávatí má a — jak jsem ukázal [praví kritik] — poznamenává; p. Patera však položí klidně *pastva* = *pavimentum* — *ztvárenie* = *formido* atd., atd., a nějaký budoucí lexikograf tyto významy jednoduše převezme.«

Nedostatečnou shledána posléze p. Paterova znalost staré češtiny. »Že [vydavatel ŽKl.] nezná jotace, nedivíme se [pokračuje kritik]; nedivíme se také, že uvádí »participia« bojúci, choziuci atd., ač by dáno mohl věděti, že to jsou — *adjektiva*, a chyba ta je taková, jakoby někdo ně. bral horoucí za partic. k hořeti; .. taktéž není divno, že neví nic o pravidle jerovém; vůbec nedivíme se, že odbornější znalosti se vydavateli nedostává... Avšak přes tyto vysvětlitelné nesprávnosti zbývá ještě řada nesprávností elementárních, kterých dnes snad ani gymnasistovi není dovoleno se dopustiti«, praví kritik a řadu takových elementárních nesprávností uvádí z Paterových oprav textových i z jeho slovníku. V textu prý »opravuje« božíech »s hrubou gramm. chybou m. božích«; naplňu *prodlenie* (gt. sg.) opravuje *prodleniem*, »docela zbytečně a chybně«, vytýká dr. Flajšhans, předslov poznámku: »že sloveso »naplniti« vázáno s genit., vědí již žáci z Bartošovy skladby«; atd. A podobných chyb »množství ve-

liké« dr. Flajšhans kárá také v Paterově slovníku, uváděje z nich »jen některé ukázkou«. Z této ukázky zase jen ukázkou. Vydavatel ŽKl. prý »uvádí ke *ktou* inf. *ktivieti* (m. kvěsti) tak správně asi, jako ke čtu člieti (m. čísti)«; ... má *pozvati* = vindemiare, ač je to *požvati*, praes. *požvu*«; ... »uvozuje k praes. *vsloveme* inf. *vsloviti*, asi tak, jakoby někdo s praes. *pečeme* ulvořil inf. *pečiti*, z praes. *ploveme* inf. *ploviti* atd.«; text má: oběti *sřědujie* = medullata, »t. j. adjekt. fem.; p. vydavatel má to za particip. slovesa *zředovati* (!)«; »v nápisích žalmů bývá někdy genitiv *žalna* (t. j. 1., 2. ... verš); to má p. vydavatel za nom. sg. *feminini*!!« »A podobných hrubých neporozumění [pokračuje rozhorlený p. Flajšhans] je celá řada. Že na př. nom. sg. nebyl stě. jednání, hryzenť, nýbrž *-ie*, a naopak že nom. sg. nebyl dievčie, Márie, nýbrž *-í*, ... je věc vůbec známá; taktéž každý snad — mimo p. vydavatele — ví, že stě. nebylo hlasonosé, nýbrž hlasonosé.; že part. *púščějúce* nepatří k inf. *pustiti*, nýbrž k *púščěti*; impt. *sberťe* ne ke *sbierati*, nýbrž k *sebrati*; praes. *zežře* ne k inf. *sežrati*, nýbrž k *zežřieti*; ... k přičestí *vzpyšeli* že není inf. *vzpyčati*, nýbrž *vzpyšeti*; *vzovu* že nemá inf. *vzvati*, nýbrž *vezvati* ... atd., atd. Takových elementárních chyb — a ještě horších (350 má *vyvésti* partic. *vyvodě* atd., atd.) — se v slovníčku p. Paterově jen hemží, a [chyby ty] ukazují, myslím, dosti jasně, že se panu vydavateli kromě náležitého porozumění latině nedostává k této práci také elementární znalosti staré češtiny.«

To je zajisté úsudek správný a jasný. Aby pak nebylo žádné pochyby o tom, kterak dr. V. Flajšhans si cení Pateru jako vydavatele vůbec, položil o něm hned v úvodu své recenze (str. 308) tuto úhrnnou charakteristiku: »Co se ... aparátu kritického týče, tu může toto vydání — jako všechna ostatní p. Paterova — býti *vzorem*, jak se staročeské památky vydávati *nemají*. U historika, vydávajícího nějaký ‚Codex diplomaticus‘ neb regesta nebo cokoli, rozumí se vždy a samo sebou, že zná důkladně okolnosti, v nichž jeho látka vyrostla, t. j. dějiny té doby a — pokud možno — i zeměpis; u vydavatele staročeské památky se však — *dnes* ještě nerozumí, že by měl také znáti trochu staré češtiny a dějin staré české literatury. Vše, co je v tomto vydání od vydavatele, úvod, poznámky a slovník, jeví asi takovou neznalost poměrů — literárních i jazykových —, v nichž uvedená památka vyrostla, jako *kdyby nějaký prostý kameník chtěl uveřejňovati nápisy attické!*«

Položili jsme obojí úsudek téhož kritika o témže vydavateli prostě vedle sebe jako zajímavý doklad pro »vývoj názorů«, jak se nyní s oblibou říká, a jako poučný dokument literárně historický. Kde r. 1891 byla ukázána naprostá neznalost latiny, staré češtiny, dějin staré české literatury, naprostá ne-

schopnost vydavatelská, tam r. 1902 se chválí svrchovaný kritický důvtip a naprostá vydavatelská spolehlivost (»co Šafařík netroufal si přechísti, on [Patera] rozluštil; kde dřívější vydavatelé chybovali, on [Patera] jde krokem bezpečným«); ba tomu neschopnému vydavateli z r. 1890 se r. 1902 přisuzují zásluhy *především jinými* o pokrok filologie staročeské za posledních dvaceti let (»pokročila-li filologie staročeská v posledním dvacítiletí tak znamenitě, jako nikdy před tím, je to přední zásluha přesných edic Paterových« ...).

Pravda může býti toliko jedna. Buď je správný úsudek dra V. Flajšhanse z r. 1891 anebo z r. 1902, resp. 1903. Že Paterovi jako vydavateli kritik r. 1891 nekřivdil, ukazují tehdejší důvody Flajšhansovy samy a potvrzují to také hlasy jiných posuzovatelů Paterovy činnosti vydavatelské. R. 1892 vyšla nákladem Č. Akademie *Paterova* edice »J. A. Komenského Korrespondence«. O tomto vydání ukázal v Jagičově Archivu für slav. Philologie 1898 (XX, 410 n.) prof. J. V. Novák, jinak vydavatelův ctitel, že je to edice chatrná, bez poznámek a vysvětlivek věcných, se špatným indexem, kde na př. Cartesius a Descartes vyskytují se jako dvě rozličné osoby, Jiří a Zikmund Rákóczyové jsou spleteni s otcem, Schlichtling uveden třikrát beze jména křestního, třikrát jako Jan a jednou jako Jonáš; kde posuzovatel je nucen vykládati vydavateli, že »Palatinus Bel-sensis ist der Graf Rafael von Lissa (Leszczyński); der unter »Coronides« angeführte Name ist der Accusativ vom latein. Worte *coronis*, das auch sonst öfters bei Comenius vorkommt, usw.« (str. 413); ba J. V. Novák uvádí dostatek dokladů, kterak i latinský text Komenského vydán je tak, že věty namnoze nedávají smyslu, ovšem nedostatky tyto blahovolně omlouvaje krátkou lhůtou, ve které edice musila býti pořizena (»eine verfrühte ... Publikation, ... wodurch ihr wissenschaftlicher Wert auch zweifelhaft wird«, str. 412). A podobně vyznívá také úsudek profesora Golla o témže vydání (Athenaeum 1892, IX, 200 n.), označuje je za práci čistě »mechanickou«, která »vůbec u toho, kdo knihu do ruky vezme, všecko předpokládá«.

Úsudek dra V. Flajšhanse z r. 1891 o A. Paterovi jako vydavateli památek staročeských byl patrně *správný*. Jakou váhu a platnost má tudíž paušální chvalořeč téhož posuzovatele o témže vydavateli r. 1902 (1903), o tom spravedlivý soud klidně zůstavujeme každému nepředpojatému čtenáři. *Jaroslav Vlček.*

K tomu připojuji několik řádků.

Nálezů p. Paterových, t. j. památek staročeských, které p. Patera v celosti nebo v zlomech pilným hledáním vynesl na jevo, vážime si všichni. Pro svou osobu pověděl jsem to veřejně v *Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenuhorském* (1888) na str. 63. »Mívám z nich (t. památek p. Pa-

terou nalezených) upřímnou radost«, napsal jsem tam a opakuji zde, »poněvadž každou z nich rozmnožuje se bohatost naší vzácné a krásné literatury staré, a p. Patera dobývá si tím zásluh nehynoucích«. Ale že by znamenitý prý pokrok filologie staročeské v posledním dvacítiletí byl »přední zásluhou přesných edic Paterových«, je — nejmírněji řečeno — frase, zajímavá jenom tím, že ji vyslovil kritik, který před 12 lety pana Pateru pro nevědomost a neumělost, projevenou při jedné z těch »přesných edic« (Žaltáři Klementinském), přirovnal ku prostému kameníkovi, chtějícímu uveřejňovati nápisy attické.

O nedostatech »edic« p. Paterových víme ovšem také všichni. O vydáních skladeb a zlomků, které p. Patera sám objevil, měl jsem příčinu se vysloviti v témže *Poučení* str. 63, když jsem řekl, že znatel, jakož spravedlivě a plnou měrou uznati musí p. Paterovu zásluhu sběratelskou, tak a stejnou měrou diviti se musí jeho nekritičnosti a neumělosti interpretační, zjevné v jeho šablonovitých výkladech o pravopise textů, jež vydává, a v jejich transkripci a vysvětleních, jež někdy připojuje. Měl jsem příčinu ukázati, kterak p. Patera ze svých nálezů dobýval dokladů pro obranu padělaných Rukopisů K a Z (zejména dokladů pro *rozvaditi*, *palovati*, *bratř*, adj. possess. *Neklaň*, *odolati*, 3. plur. *dají*, *jun*, 3. du. *budetě*) a kterak tyto jeho doklady a výklady všechny zvrhly se ve svědectví, že buď špatně četl, buď že tomu, co četl, ani nerozuměl, že finguje staročeské tvary nebývalé a nemožné, že nezná ani prvních začátků staročeské mluvnice a že obhajovačské výstupy jeho jsou a zůstanou v krutém boji Rukopisovém episodami pro vyrazení a obveselení mysli. S tím srovnej také dva články Jos. Truhláře: *P. Paterovo „Umučení“ a RKZ v Athen*. IV, 90 sl. a *P. Patera jakožto apologeta RK* t. V, 250 sl.

Opakoval jsem tu věci známé, snad ne zbytečně. Pověděti chci ještě něco o tom, kterak p. Patera, jehož »přesné edice« mají prý přední zásluhu o znamenitý pokrok stě. filologie v posledním dvacítiletí, uměl a umí tvrdošíjně »odpíráti pravdě«, poznané před pětadvacítiletím. R. 1878 vyložil jsem pravidlo o stě. e a ě. Pan Patera chystal pak vydání *Rkp. Hradeckého*, jež vedle textu staropísmého mělo mítí také transkripci. Byl jsem toho času členem výboru Č. Matice a měl jsem ex offio příležitost a povinnost pověděti, že v transkripci pravidla o e-ě šetřeno býti má. Pan Patera podal proti tomu své (= Hattalovy) námitky. Spis jeho byl (cestou příslušnou a způsobem náležitým) odevzdán mně; odpověděl jsem a ukázal, že jsou to námitky vesm*s a docela liché (obšírná zmínka o té příhodě, ale bez p. Paterova jména, je v List. filol. 1880, 125). Byli pak žádáni o úsudek ještě filologové jiní, a odpověď jejich dávala za pravdu mně. Ale pan Patera přece to provedl — proti výboru Č. Matice —, že mohl vytisknouti transkripci svou, s nedbáním pravidla o e-ě.

Nezáleží mi zde na tom, kdo v té věci p. Paterovi účinně pomáhal (a potom toho litoval); ani na tom, že vydání drahocenné památky stalo se tím hodně chybné; nýbrž na tom, že p. Patera věci evidentně dokázané odporovati si troufal! Pan Patera při odporu svém trvá od té doby a dosud; důkazy toho jsou ve všech jeho edicích, pokud má v nich příležitost (v glossářích, v předmluvách a j.) projevití své o té věci mínění, na př. nejnověji v *Jeronymu* (r. 1903) na str. 162—164, kde za rukopisné przie, przyme píše stále a jen *pře*. Mluvíme-li přes to přece o zásluhách jeho edicí, tedy mu z jisté příčiny benevolentně odpouštíme, co objektivní kritika vytýkati a kárati musí. J. Gebauer.

Ú v a h y.

Tabulae quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. Ed. *Stephanus Cybulski*. Tab. III b, XII, XIII, XIV a b, XVI—XX. Sumptibus bibliopolae K. F. Koehler, Lipsiae 1902—1903. Po 4 markách, jen tab. XIV a b za 10 mk.

Tabulky, o nichž referovati hodlám, jsou jednak úplně nové (III b, XVI—XX), jednak vydány jsou po druhé, ve formě značně změněné. Cybulski sám sestavil pouze tabulky XII a XIII (o divadle antickém); ostatní pocházejí od jiných, dobře zvolených odborníků. Tím podnik sám jen získal.

Na tab. III b sestavil Eugen Pridik, konservátor carské Eremitáže v Petrohradě, mince římské od dob nejstarších až do 5. stol. po Kr. ve velmi vhodném výboru. Bohatá sbírka carské Eremitáže poskytla mu výborné vzory, tak že jen v několika případech uchýlil se ke sbírkám jiným, pařížské a berlínské. Veškeré mince zobrazeny jsou ve skutečné velikosti a v barvě přirozené; sporádání jest historické, stručné nápisy a vročení usnadňují přehled. Četné mince jsou vypočteny s obou stran, u většiny však bylo nutno, spokojiti se důležitější stranou přední. Podrobný popis zobrazených mincí podán jest ve zvláštním sešitě (*Die römischen Münzen*. Von Eugen Pridik. Leipzig 1902, K. F. Koehler, 39 str. s 2 obr. Za 1 mk.), v němž obsažen jest též jasně psaný přehled řeckého mincovnictví.

Tab. XII a XIII, představující řecké divadlo, jsou sice sestaveny od Cybulského, avšak výklad k nim pochází od Bodensteina (*Das antische Theater*. Von Ernst Bodensteiner. Leipzig 1902, K. F. Koehler. Str. 39, s 10 obrazy a 4 tab. Za 1 mk.). Cybulski chtěl se asi v novém vydání zavděčiti nové i staré theorii; proto zobrazil na tab. XII vedle Dörpfeldovy

rekonstrukce divadla V. stol. (bez jeviště) starý nákres divadla syrakuského dle Stracka (s jevištěm). Avšak tento zastaralý nákres měl být vynechán, poněvadž nevyhovuje ani staré teorii. Mnohem lépe bylo by bývalo, podati divadlo epidaurské v stavu nynějším; z něho by si žáci utvořili aspoň o orchestře a hledišti jasný obraz a zároveň by poznali, oč se jedná při otázce o jevišti. Ani Bodensteiner, ač připojil čtyři přílohy ke svému výkladu, nepřipadl na to, zobraziti toto velmi poučné divadlo. Na tab. XII vidíme ještě půdorys divadla epidaurského s rekonstrukcí proskenia (dle Dörpfelda), půdorys římského a řeckého divadla dle Vitruvia, pištee, trojnožku, sedadlo kněze Dionysa Eleutherského, periaktu a vstupenky. Jak chváliti dlužno, že Cybalski při vstupenkách přihlízel ke článkům Svoronovým, tak zaráží, že půdorys řeckého divadla dle Vitruvia podán jest zcela nesprávně. Dobře učinil Bodensteiner, že podal ve svém výkladě (str. 17) plán nový. Tab. XIII věnována jest zcela obleku herců tragických i komických; též hudební nástroje jsou tu zobrazeny. Text Bodensteinerův zasluhuje povšimnutí tím spíše, že jest to dosud jediný nákres starožitností scénických se stanoviska Dörpfeldova. Bodensteiner podává též (tab. A) samostatnou rekonstrukci skený za doby hellenistické, užívaje motivů z divadla epidaurského i delského. Jeho nákres více se zamlouvá než Dörpfeldův (Griechisches Theater, str. 384), avšak že by jím problém byl rozřešen, tvrditi nelze.

Tabulka XIV skládá se ze dvou listů, na nichž R. Loeper, sekretář ruského ústavu archaeologického, nově zpracoval plán starověkých Athen. Nad plán Cybalského z roku 1890 vyniká tento nejen tím, že svědomitě zaznamenává výsledky nových výzkumů i výkopů, nýbrž i že podává v některých věcech názory samostatné. Týče se to zejména agory. Loeper pokládá za jisté, že se Dörpfeldovi podařilo najíti východně od t. zv. Theseia stou královskou; proto určuje dle ní polohu agory směrem k nejsevernějšímu výběžku areopagu. Kdežto ostatní topografové věnují agoře prostor velmi široký, nakresleno zde náměstí úzké a dlouhé, ač ovšem i tak dosti rozsáhlé. Na jižní konec agory klade Loeper orchestru se sousoším tyrannobijců, na stranu západní umísťuje v jediné čáře tholos, buleuterion, metroon, stou Dia Eleutheria a stou královskou, na stranu východní stou zvanou *Ποικίλη* a stou hermovek s branou mezi oběma. Oltář dvanácti bohů ležel dle Loepera uprostřed náměstí. Stoa Attalova, která v ostatních rekonstrukcích zaujímá značnou část strany východní, leží zde cela mimo agoru. Odůvodnění této nové hypotézy podá Loeper asi ve vysvětlivkách k svému plánu, jež vyjdou prý co nejdříve. Zatím dovolil bych si poukázat, že jest nová rekonstrukce v přímém odporu s Arrianem (III, 16, 8), jenž tvrdí, že sochy tyrannobijců stály na cestě k akropoli, a sice asi naproti metrou (*κεῖνται . . . ἧ ἄνιμεν ἐς πόλιν καταντικρὺ μάλιστα*

τοῦ Μητρούου); u Loepera však jsou položeny proti buleuteriu, a na místě, kudy se na akropolis nechodí. V otázce o poloze Enneakruny stojí Loeper zcela na stanovisku Dörpfeldově. Uznává dvě Kallirrhoe, jednu u Ilissu, druhou na svahu Pykny; tato byla Peisistratem upravena ve fontánu devítirourou. Odeion Agrippovo klade na jihozápadní svah areopagu. Novou, Dörpfeldem objevenou svatyni Dionysovu pokládá za Lenaion nebo za *Διονύσιον ἐν Αἰνυαίς*, ač Dörpfeld sám prvního výkladu se již dávno zřekl. Rovněž Eleusinion klade Loeper do končiny mezi Areopag, akropolis a Pyknu. Není, tuším, třeba opakovati důvody, jež jsem již r. 1897 v těchto Listech proti celému výkladu tomu pronesl, poukazují nyní jen k tomu, že cesta Pausaniova jest při této poloze oněch památek mnohem méně pravdě podobna než při výkladu starším. Neboť že by Pausanias, když prošel celou agoru, když obešel areopag a dostal se u Eleusinia až pod samou akropolis, najednou se obrátil a vrátil se touž cestou zase tam, odkudž byl vyšel, totiž k stoí královské, zdá se mi velmi pravděnepodobné. Že by thesmoforion leželo, jak Preiler se domníval, přímo za Pyknou, jest sotva správné, třeba by Lolling domněnku tu byl schválil. Rovněž nejisté zdá se mi soustředění čtyř svatýň (Anakeia, Theseia, chrámu Eileithyina a svatyně Serapidovy) na severozápadní svah akropole. Jinak však dlužno s potěšením zaznamenati, že všude tam, kde se plán opírá o památky zachované nebo zjištěné, jest velmi přesný a spolehlivý. Zvláště pěkný jest plán akropole a jižního svahu jejího, provedený ve větším měřítku. Z novějších plánů akropole největší byl Middletonův (Plans and drawings of Athenian buildings, Londýn 1900, tab. 1); náš plán je právě tak veliký, avšak připojeny jsou zde ještě budovy, ležící na jižním svahu akropole. Dokud nebude vydán veliký plán akropole od Kaweraua, bude plán Loeperův nejlepší a nej přístupnější pomůckou k studiu. Jen výkopy na severozápadním svahu akropole, týkající se svatýň Apollonovy a Panovy, nejsou tu ještě naznačeny. Zejména sluší uvést, že podzemní chodba jest mnohem dále na východ, než kde jest na plánu naznačena. Kromě akropole jest na druhém listě nakresleno ještě »místo Enneakruny« dle výkopů Dörpfeldových, podrobný plán Peiraiea a konečně polohopisná mapa celé krajiny mezi městem a přístavem, na níž můžeme zejména vztah řek Kefisu, Ilissu i Eridanu zcela dobře pozorovati.

Plány Loeperovy získaly značně v přehlednosti tím, že stavby různých dob (mykenské, klassické, hellenistické, římské) označeny jsou různými barvami. Přes to však, že plán jest proveden desíti barvami, působí dojmem velmi příjemným. Pro příští vydání doporučovalo by se však, aby jména byla označována pouze jedním jazykem; dvojí názvy, řecké a latinské, jsou zbytečné a vadí přehlednosti. Tisková chyba jest *Τὸ ἐν Αἰνυαίς Διονύσιον* (místo *ἐν Αἰνυαίς*).

Na tab. XVI—XX zobrazil Walther Amelung kroje starých Řekův a Římanův. První tři tabulky věnovány jsou kroji řeckému, a sice tab. XVI a XVII kroji žen a tabulka XVIII kroji mužů. Tab. XIX týče se starých Římanů a tab. XX kněží a knězek římských. Na každé tabulce jest šest osob. Poněvadž obrazy opírají se vesměs o zachované sochy a malby, jsou spolehlivé a názorné; Amelung chtěl jimi přispěti též herecům, kteří obyčejně bývají na rozpacích, mají-li se na jevišti objeviti v úboru antickém. Zajímavě psaný výklad (*Die Gewandung der alten Griechen. Von Walther Amelung. Leipzig, K. F. Koehler, 1903. Str. 61 s 35 obr. Za 1 mk.*) podává nejen poučný popis jednotlivých částí kroje, nýbrž i stručné dějiny mody u Řekův a Římanův.

Vůbec možno říci, že Tabulky Cybulského v poslední době velice se zdokonalily, tak že nyní zaujímají bez odporu první místo mezi pomůckami toho druhu.

Nakladatel uspořádal také malé, nekolorované vydání pro žáky. Jednotlivé listy jsou po 15 pf. *Frant. Groh.*

Aristotelova Ústava athenská. Přeložil Dr. Josef Pražák. V Praze, Al. Wiesner 1900. (*Bibliothéka klasiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie Číslo 2.*) Str. 127. Za 2 K.

Nehledě k částem básnickým lze překlad tento uznati za uspokojující. Jak p. překladatel sám v programu gymnasia ve Spálené ulici v Praze z r. 1892, str. 3 tvrdí, byl překlad jeho hotov již r. 1892; devět let, jež uplynulo do jeho vydání, bylo zajisté překladu jen na prospěch. Mimo to, jak dovidáme se z předmluvy, užil p. překladatel šesti překladů cizích: francouzského, polského a čtyř německých. Poznání, jak jinde překládají, mělo asi rovněž prospěšný vliv na překlad český. Není totiž doslovný, nýbrž dosti volný; p. překladateli nešlo o to, zachovati všechny zvláštnosti slohu a dikce originálu, což je vůbec nemožno, jako spíše o to, aby správně tlumočil smysl. Tím se stalo, že překlad je jasný a čte se pěkně. Že p. překladatel se tím přidržel zásad, jež po leta již zastávají Listy filologické, možno s povděkem zaznamenati.

Z poznámek, jež jsem si při čtení učinil, mohu ovšem zde uvést jen některé. Za nevhodný pokládám překlad v hl. 5, 2: »společně zvolili Solona za smírce a archonta a úpravu ústavy svěřili jemu. Solon sepsal elegii atd.« V originálu čteme: *εἰλοντο κοινῇ διαλλακτῆρα καὶ ἀρχοντα Σόλωνα καὶ τὴν πολιτείαν ἐπέτροψαν αὐτῷ ποιήσαντι τὴν ἐλεγεῖαν κτλ.* Slovem *ποιήσαντι* udává se příčina, proč Solon byl zvolen; právě proto, že již dříve pronesl velmi dobré a prospěšné zásady ve své básni, byl zvolen za archonta a smírce. Dle překladu p. Pražákova však musí

každý souditi, že prvním skutkem Solonovým, když byl zvolen za archonta, bylo sepsání elegie. — V hl. 5, 3 *φύσει καὶ δόξῃ* není »nadáním a vážností rodu«, nýbrž rodem a slávou. — Výraz *τὸ μὴ δύνασθαι καθόλου περιλαβεῖν τὸ βέλτιστον* (9, 2) není všeobecný, nýbrž třeba k němu doplniti logický podmět *Σόλωνα*. Není tedy správné překládati: »není možno všeobecně vystihnouti nejlepší«. — V hl. 11, 1 patří *οἰεσθαι* ještě do řeči Solonovy; dle toho měl býti překlad upraven. — Výraz (Peisistratos) »nechtěl souložit s dcerou Megakleovou« (hl. 15, 1) není ani pěkný ani případný. — Příliš eufemistické jest, čteme-li (17, 1), že Peisistratos byl ostatní leta »mimo vlast«; řecké *ἔφρευε* je mnohem jasnější a důraznější. — O Peisistratovi nemohl nikdo tvrditi, že byl »milencem« Solonovým (17, 2); *ἐρώμενος* značí »miláčka«. — Málo výrazné jest, co čteme (18, 3) o účastnících spiknutí proti tyrannům, že totiž »sestoupili s Akropole a vykročivše před ostatními z řady, Hipparcha... zabili«. — Nejasno jest v hl. 20, 1 »Kleisthenes nemoha se mu (totiž Isagorovi) vyrovnati kluby politickými«; originál je jasnější: *ἡττώμενος ταῖς ἐταιρίαις*, t. j. jsa přemáhán Isagorovými kluby politickými. — V téže hl. 20, 3 dovolil si p. překladatel interpolaci: »ježto prý jsou kletbou stíženy«; u Aristotela ta slova nejsou. — Příliš silného výrazu užito o Lakedaimonských (23, 4), že totiž stali se nenáviděnými (*διαβεβλήμενοι*). — Že by *μύδροι* v hl. 23, 5 musilo znamenati »pruty železné«, nesoudil bych. — Mylně si vyložil p. překladatel větu *κληροῦν δὲ τὴν βουλὴν τοὺς ἐννέα ἀρχοντας* (30, 5.). Čtení to znamená, že devět archontů má vylosovati radu, nikoliv, jak přeloženo, že rada má losem vyvoliti devět archontů. O volbě archontů byla řeč již před tím, v § 2. — Nejasné jest »až jednotlivým případně s ostatními zasedati v radě« (31, 4); papyrus má *τοῖς ἀστοῖς*, Blass ve 3. vydání, dle něhož, jak čteme na str. 5, překlad tento zdělán, čte *ἐκάστοις*.

K překladu druhého dílu připomínám toto. »*Οοια* v protivě k *ιερά* znamená věci světské, nikoliv »obecní« (43, 6). — »*Ὁ δημόσιος* (47, 5) jest »sluha obecní«; překlad »radní kanclista«, nebo, jak navrženo v opravách, »radní písař« jest nevhodný. Pan překladatel zajisté uzná nevhodnost i druhého překladu svého, vzpomene-li si, že přeložil v hl. 54 týmž slovem »písař« též název *γραμματεὺς*. A přece rozdíl mezi těmito úředníky a oním otrokem obecním byl značný. — *Καθελὼν ἀπὸ τῶν ἐπιστυλίων* (47, 5) nepřeložil bych »sejme s architravů«, nýbrž »s příhrad«. — »Rada podrobuje zkoušce též invalidy« (49, 5) není vhodné. — Tlumočiti slovo *εἰσαγωγεῖς* »státní zástupci« (52, 2) jest nepřípustno, poněvadž v tom tkví právě základní rozdíl mezi soudnictvím moderním a antickým, že toto funkce státních zástupců neznalo.

Někde lze překladu pomoci přemístěním slov; na př. v hl. 26, 2 jest zajisté mnohem jasněji, čteme-li: »ostatní tedy věci všechny řídili, nepřihlízejíce k zákonům stejně jako dříve«, než jak přeložil p. Pražák: »ostatní tedy věci všechny řídili ne stejně jako dříve, přihlízejíce k zákonům«. Rovněž 2, 3; 44, 4 a j. Nepěkný jest tvar sofronist (42, 3); dle toho vzoru mohli bychom říkat i na př. též: houslist, basist.

Přes tyto výtky možno však přece, hledě k obtížím, jež povaha spisu sama sebou přináší, pronést i o prosaické části překladu úsudek příznivý. Za to však překlady veršů referenta nijak neuspokojily. Není to poesie, co se zde podává, nýbrž prosa v metru mnohdy vadném. Není ovšem každému dáno, překládati verše, a proto by ref. raději byl viděl, kdyby si byl p. překladatel přibral někoho na pomoc, jenž by měl nejen větší vzlet básnický, nýbrž i větší obratnost v technice veršové.

Solonovi na př. se přičítá tato tautologie: »zřím a vidím« (ἐσοῶν 5, 2). O něco dále (5, 3) čteme hexametr:

»Vy v myslích a hrudích svých vzdorná srdce ztišíce«,

v němž je závadný nejen zbytečný pleonasmus »v myslích a hrudích« (ἐνὶ φρεσὶ), nýbrž i nešťastný nápad, že srdce jest v mysli. Mimo to nemá verš ten caesury. Mezi slovy »hrudích svých«, jež náleží těsně k sobě, býti nemůže. Disticha dlužno vůbec, má-li čtenáři vystoupiti metrum, překládati přízvučně. Ovšem i tam, kde má p. P. překlad přízvučný, jsou verše jeho málo zdařilé. Tak v hl. 12, 3 čteme takovéto tetrametry trochejské:

A že hladce lichotí, pak | příkrou zjevím povahu.

Jejich soud byl bláhový; teď | však se na mne horšíce.

Vládnout mi se nelíbí, ni | půdě vlasti na tučné.

Ve verších těch nemůže býti zákonitá diaerese po slovech, pak, teď, ni, poněvadž slova tato těsně souvisí se slovy následujícími. Že v posledním verši skolia (19, 3) zaměněny hbité daktyly lyrické (— ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡) částečně těžkými spondeji (— — | — — | — ◡ ◡ | — ◡ ◡), není chvály hodno. Vůbec lze poznamenati, že p. překladatel dovolil si až příliš mnoho metrických volností, tak že leckde není metrum dosti zjevné.

Jak se dočítáme v předmluvě, byl překlad zdělán dle třetího vydání Blassova z r. 1898; poněvadž však dle výše uvedeného ujištění p. Pražákova byl překlad hotov již r. 1892, musíme souditi, že byl dle onoho vydání revidován, prve než byl dán do tisku. Revise ta nebyla však dosti důkladná. Ač praví p. Pražák v předmluvě, že kde uznal za dobré odchýliti se od onoho vydání, poznamenal to v poznámkách, našel jsem přece případy, kde buď odchylky nejsou poznamenány (na př. 4, 1; 12, 4), nebo kde se něco jako odchylka uvádí, ač Blass čte právě totéž (16, 9; 18, 4; 20, 3).

Ještě třeba zmíniti se o úvodě a poznámkách.

Úvod jest vlastně jen výtah z pojednání p. Pražákova (z r. 1892), jež jsem posoudil v těchto Listech XX, 1893, str. 130 n. P. překladatel posudek můj zná, leckde se ho přidržuje, jinde však zůstává při svém mínění původním. Proto musím se pokusiti, přesvědčiti ho úplně i v těchto věcech. Hned první věta úvodu obsahuje zprávu nesprávnou. Čteme tu totiž: «V první polovici r. 1891 přišly z Anglie zprávy, že se správě Britského Musea v Londýně podařilo získati papyrový rukopis, ... který obsahuje ... dílo slavného Stagira ... o ústavě athenské. A vskutku za nedlouho vyšlo vydání ... od F. G. Kenyona.» Avšak papyrus Aristotelův dostal se do Britského Musea již r. 1890; vždyť předmluva prvního vydání Kenyonova datována jest z 31. prosince 1890, a zajisté uplynula delší doba než rukopis byl přečten, přepsán, poznámkami opatřen a vytištěn. Ostatně vždyť v těchto Listech již koncem dubna 1891 vyšla recenze o druhém vydání Kenyonově! — Rovněž trvám na svém mínění, že není správně označovati čtyři kusy papyru, na nichž napsán je text Aristotelův, jako z á v í t k y, třebas by vydavatelé označovali je jako »*volumina*«. Vždyť přece označení *τόμος ΑΒΓΔ* zřejmě ukazují k tomu, že všechny čtyři kusy měly býti spojeny v jediný závitok (čili svitek). — Nelze se diviti, že p. P. upustil od mínění Kaiblova a Wilamowitzova, že papyrus psán byl pouze od dvou písarů, ačkoliv r. 1892 »pozorovav sám tabulky lithofotografické« rozhodně pro ně se vyslovil; vždyť oni vydavatelé sami již uznávají, že zde byli činní písari čtyři. — Za to však podivno jest, proč nyní úplně pomlčel o výkladě Torrově a Lipsiusově, že totiž spis Aristotelův povstal v l. 329—325, ačkoliv r. 1892 ještě soudil, že ono datum vyplývá »s naprostou jistotou«. Ostatně hledati pracně doklady pro r. 322 bylo zcela zbytečné; stačilo říci, že je to úmrtí rok Aristotelův.

Co se konečně poznámek týče, možno říci, že pro první čtení postačují úplně. Pan překladatel užil pečlivě nejen komentářů dosavadních, nýbrž i spisů o starožitnostech attických. Že někde ponechal týž slovní výraz, jaký byl v jeho pramenech, k tomu se sám v předmluvě zná. Leckde však jsou výklady příliš rozvláčné. Na př. na str. 32 čteme o zálivu thermském tuto poznámku: »Záliv thermský v severozápadní části moře aegejského, se strany jedné mezi Pallenou a Chalkidikou, se strany druhé mezi Thessalií a Makedonií; nyní zátoka Soluňská.« Myslím, že by poslední tři slova úplně stačila. Jinde zase vykládají se věci, o kterých v textu pranic není. Na př. na str. 55, v pozn. 2 o hieromnemonu jedná se též o pylagorech anebo na str. 70, v pozn. 4 o chlamydě jedná se též o petasu, o vlýsu parthenonském, ba i o tom, že chlamys a petasos jsou charakteristické pro boha Herma. Vůbec v částí druhé je zbytečných poznámek tolik, že se tím zájem čtenářův spíše zeslabuje. S některými výklady nemohu souhlasiti. Na př. na str. 19, pozn. 2 se tvrdí,

že pokladníci doložení jsou nápisy již ze VI. století; vskutku znám jest dosud pouze jediný nápis. — Nedopatření jest, čteme-li na str. 19, pozn. 5, že čtyři censovní třídy existovaly již za Drakonta; byly to přirozené třídy majetkové, censovními učinil je teprve Solon. — Na str. 42, pozn. 2 čteme o třetíých »velkoměstských«; nač takové zveličování? — Ke str. 45, pozn. 2 připomínám, že máme dvě střepiny se jménem Xanthippa, syna Arrifronova; druhou mohl p. překladatel najíti v CIA IV, 1 p. 193 č. 571 hned za tou, o níž sám se zmiňuje. — Že by z rozsudků ekklesie bylo možno ještě se odvolati, jak se na str. 75, pozn. 2 dočítáme, zakládá se na nějakém nedorozumění. Že by v kap. 54, 5 byla patrna »nelibost Aristotelova, že... pisář zákonů, jenž přece kromě předčítání listin na sněmu a v sezeních rady nic jiného na práci nemá, volen jest hlasováním«, jest výklad mylný. Bylo zcela přirozeno, že úkol tohoto písaře nebyl svěřován osobě nahodile vylosované, poněvadž vyžadoval zvlášť zvučného hlasu. — Na str. 105, pozn. 2 reprodukuje p. překladatel nápis amfor panathenajských, psaný staroattickou abecedou, takto: *TON AΘHNHΘEN AΘAION*. V prepise majuskulním, jenž ostatně byl zcela zbytečný, jsou však dvě závažné chyby; neboť staroattická abeceda místo *H* měla *E*, a písmě *Λ* neznamenaló hlásku *λ*, nýbrž *γ*.

Celkový úsudek můžeme shrnouti v tato slova: překlad prosy, t. j. větší části spisu Aristotelova, jest uspokojující, verše však neuspokojují. Poznámky jsou správné, ale mnohdy rozvláčné.

Frant. Groh.

Q. Curtius Rufus: O činech Alexandra Velikého, krále Macedonského. Přeložil *Frant. St. Kott*, gymn. professor v. v. V Praze. Tiskem a nákladem Aloisa Wiesnera, 1899. (Bibliothéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie císaře Františka Josefa. Číslo 1.) Dodatek k recenzi, uveřejněné v »Listech fil.« XXX, 1903, str. 133 n.

Proti této mé recenzi uznal za hodné hájiti prof. Kotta — prof. Kvíčala v ČMF IX, 1903, str. 157 nn. Ačkoliv sám před nedávnem ve své recenzi shledával v překladu Kottově dost a dost vad, třeba jej na konci přes tyto vady velice chválil, soudí přece, že má recenze je »nespravedlivá« a že jsem překlad posuzoval »bez náležité rozvahy« (str. 128). Jemu se vadný a nečeský způsob překládání Kottova líbí, způsob, který navrhuji ode dávna já, zdá se mu volný a pohodlný, tak pohodlný, že prý by dle této zásady mohli vydávati překlady klassiků snad také již žáci gymnasijsní. Svedou-li takové překlady, podle prof. Kvíčaly pohodlné, vskutku však neobyčejně těžké a mozolné, také naši gymnasijsní žáci, nevím; ale to vím bezpečně, že jich nesvede ani akademik Kott ani lekteři akademikové jiní.

Prof. Kvíčala ve svém časopise uveřejnil články filologické, v nichž se dokazovalo na př., že Lucilius básnil stoje na jedné noze, články Práškovy, svědčící jasně o tom, že skladatel jich zná řečtinu zcela nedostatečně, a dal tím na jevo, že dávno ztratil míru pro to, co je vědecky správné a přípustné. Prof. Kvíčala schvaluje překlad Kottův a neobyčejně si libuje v Čapkově překladu mimiambů Herondových, který jest podle jeho soudu »nejen přesný, nýbrž také velmi lahodný« (str. 128), ačkoli je to překlad plný nejbrubších chyb, kterých slavná redakce této sbírky překladů arci nezpozorovala. Tím však prof. Kvíčala dává na jevo, že zásady skutečného překládání jsou mu naprosto neznámý. Bylo by tedy holým mařením drahocenného času, abych na výklady jeho o překladu Kottově odpovídal. Jsou od začátku do konce nesprávné.

J. Král.

Mistra Jana Husi Sebrané spisy. Řada I. Spisy latinské. Z latiny přeložil *Milan Švoboda*. Úvody a vysvětlivkami opatřil Dr. *Václav Flajšhans*. — V Praze (nákladem J. Bursíka) 1903. Sešit 1.—5.

Nakladatelská firma J. Bursíka zahájila letošním rokem svoji činnost několika rozsáhlými podniky, mezi nimi také vydáním Sebraných spisů Husových, především latinských v českém překladě, jehož pět prvních sešitů leží před námi.*)

O podniku samém mohou se úsudky rozcházeti. Nakladatelská reklama označovala jej za jeden z prostředků, jimiž má známost o Husovi a jeho době proniknouti do vrstev nejširších. Není pochybnosti, že toho si všichni přejeme, ale o to, je-li tato cesta správná, jistě může býti spor. A stanoviskem, jaké v tomto sporu zaujmeme, dán jest již také názor na sám podnik.

Jistě nejlepším prostředkem k hlubšímu poznání Husa za jistých okolností mohla by býti četba jeho vlastních spisů. Ale prostředek tento není bez nebezpečství. Nebojím se výtky nějakého neomylnictví nebo kastovní exkluzivnosti, a přihlašuji se otevřeně se svým přesvědčením, že četba Husových spisů, má-li mít ten účinek, o němž byla zmínka, předpokládá jisté odborné vzdělání. Pokládám za zbytečné (ač by nebylo těžké) uváděti důvody. Kdo by pochyboval, přesvědčí se snad sám — najde se jistě dost tak svědomitých (třeba odborně nevyvedených) řečníků, kteří budou cítiti povinnost, na přednášku o Husovi připravit se také čtením jeho spisů — až uslyší, co všecko nedostatečná příprava a špatné pochopení dovede ze spisů Husových vyčísti. V tom se nesmíme klamati: z veliké části spisy Husovy (zvláště latinské) lidovou četbou nejsou. A souhlasím-li s heslem prohlubovati vědomosti o Husovi, na tento prostředek — vkládati spisy

*) Výtisk na posouzení »Listům filol.« zaslán nebyl. *Red.*

Husovy do rukou nejširšího publika — při tom nemyslím. Tak daleko bohužel nejsme a dlouho ještě nebudeme. Je-li po ruce prostředek, kterým lze naznačeného účelu dojiti, jest to pořád ještě ten, na který také Kalousek správně poukázal, činiti nejširším vrstvám přístupné výsledky nového vědeckého badání; tedy především rozsáhlá činnost popularisační, která však předpokládá ještě úsilnější činnost vědeckou. Napřed dobrý spis vědecký a potom teprve dobrý spis populární; dobrého spisu populárního nemůže napsati, komu nelze se opřít o dobrý spis vědecký (nebo o vlastní všestranná a důkladná studia). A vědeckému badání zbývá pro Husa učiniti ještě velmi mnoho, téměř všecko.

S tohoto stanoviska úsudek o oprávněnosti českého překladu děl Husových vyzní skepticky. Nehledě k tomu, že dobrý překlad, jsa ovšem sám prací vědeckou, tvoří součástku (či v jistém smyslu dovršení) dobrého díla popularisačního a není možný před dobrým vydáním vědeckým, na jaké podle všeho ještě dlouho budeme čekati: pro *vědecké* badání o Husovi český překlad jeho spisů jest bezvýznamný. Vážné zkoumání vědecké musí vycházeti z originálu, pro seriosního badatele český překlad nemá valné ceny, neboť povinností vážného badatele jest, aby sám pronikl originál. Překlad je vždy zároveň výkladem; místo aby usnadňoval badání, může je v mnohém případě uvést na špatnou cestu... Kdo skutečně vědecky pracuje, tomu překlad je téměř zbytečný; mnohdy nemůže mu poskytnouti ničeho více, nežli příležitosti, aby ukázal, kde překladatel pochybil — výsledek jistě ceny dosti pochybné, který badání jen překáží a není v žádném poměru k té části národního jmění, kterou reparesentuje náklad na vydání (a odbírání) překladu. V našich poměrech dnes vydávati český překlad děl Husových vypadá skoro jako luxus...

Ale dejme tomu (*posito, sed non concessio*), že by u nás byli *vědečtí* pracovníci, kterým by originály spisů Husových byly nepřístupny, že by vůbec bylo lze vědecky pracovati o Husovi bez znalosti (t. bezprostřední znalosti) latinských originálů Husových, dejme tomu, že by se dnes již doporučovalo spisy Husovy učiniti co nejvíce přístupnými: jistě nepopíratelným byl by tu požadavek, že český překlad má býti takový, aby (pokud to vůbec možno) nahrazoval originál.

Dnes k vydávání spisů Husových v českém překladě opravdu došlo. A proto sluší si předložit otázku, pokud edice řečenému požadavku vyhovuje. Jest zajisté povinností každého přispěti k tomu, aby, co se nám podává, bylo co možná dokonalé. Z té příčiny odhodlal jsem se k několika poznámkám.

Kdyby ten, kdo vydání »úvody a vysvětlivkami opatřil«, byl také překladatelem, poznámky tyto byly by ne sice zbytečné, ale jistě málo platny. O p. Flajšhansovi jest všeobecně známo, že k svědomité vědecké práci způsobilý není; proto také nechávám bez povšimnutí jeho úvody, ač by korektury potřebovaly velmi

často. Ale p. překladatel jest, jak slyším, na začátku své literární dráhy, nebude mu tudíž snad hostejno, jaké vážnosti dodělá se v budoucnostř jeho jméno; snad vědomí odpovědnosti vzbudí u něho snahu, aby úkol, který na se přijal, také řádně provedl. Opravňuje mne k té naději i okolnost, že chyby, které se v překladě vyskytují, nepadají z části jen na jeho vrub, a že také u takových, které pouze jemu sluší přičísti, není asi pramenem nedostatek dobré vůle.

Nestranný posuzovatel ovšem uzná, že práce, jako jest překlad latinských spisů Husových, působí svrchované obtíže. K obtížím, které vězí v látce, které způsobuje nesnadný a svými tautologiemi, pleonasmy, rhetorickou výzdobou, vůbec vši svou formovou strukturou mnohdy téměř nepřeložitelný sloh všech středověkých pramenů, zvláště theologických, přistupuje i ta okolnost, že překlad, jak uvedeno, přichází vlastně příliš záhy. Překlad, který by měl býti dovršením širokého díla popularisačního, který předpokládá důkladnou znalost terminologie Husovy i středověké terminologie scholastické vůbec; k němuž nestačí pouhá (ať sebe lepší) znalost klassické latiny, přichází ve chvíli, kdy vědecké studium Husa jest teprve v začátcích, tak že na dobré popularisování nelze dosud téměř mysliti. Ovšem připouštím-li tyto obtíže, neznamená to, že bych chtěl a směl nedostatky překladu omlouvat. Kdo se odhodlá spisy Husovy překládati, musí si těchto obtíží býti vědom, musí se vyzbrojiti na jejich přemožení.

Pan Svoboda, jak se zdá, o těchto obtížích aspoň z části věděl, a nejsa s to, aby je úplně přemohl, snažil se aspoň nedostatky odtud vzniklé nahraditi pečlivostí, kterou překladu — jak ze všeho patrnó — věnoval. Než pečlivostí sebe větší nedá se nahraditi odborná znalost, sebe větší svědomitost v provádění daného úkolů nemůže odčiniti nedostatku svědomitosti při jeho přejímání. Překladu p. Svobody jest nutno vytknouti chyby a omyly velmi vážné.

Výtky lze rozdělití ve dvě veliké skupiny. Jedna, ač velmi závažná, netýká se překladatele přímo, nýbrž toho, kdo mu texty ku překladu dával. Překlad svědomitý a tedy sám o sobě dobrý stává se bezcenným, je-li pořizován podle špatného textu. A tomu, bohužel, je tak při jistě části překladů Svobodových. Překlady akademických řečí Husových pořizovány jsou v celku podle vydání Höflerova, o němž (třeba pro tuto partii bylo jedině) jest přece dostatečně známo, že jest nespolehlivé ... Ale toto faktum vede nás k poznání něčeho, co není příliš slibné hledíc k rozličným chystaným podnikům, které ke jménu Husovu se připojují.

V jednom referátu (do jisté míry lze říci autoreferátu) bylo tvrzeno, že překlady budou pořizovány podle kritického vydání, jakým má býti edice Akademie. Kdybychom podle textu, který zde byl překládán, směli souditi o způsobu, jakým v chystaném

vydání Akademie porížena bude edice akademických řečí Husových, výsledek byl by neskonale smutný. Bylo by nutno z toho souditi, že ten, kdo předlohu překladu obstarával (a tedy patrně akademické vydání řečí Husových opatřil), buďto si počíná s úžasnou lehkomyšlností, anebó že k podobnému úkolu jest naprosto nepůsobitý... Ten, kdo p. Svobodovi opatřoval předlohu ku překladu akademických řečí Husových, věděl asi, že vydání Höflerovu nelze důvěřovati, že bude nutno srovnati je s rukopisem. Ale při srovnávání tomto počínal si buďto s nesvědomitou povrchností nebo bez náležité schopnosti, úkol tento správně provésti. Jen něco z nejkriklavějších chyb Höflerových (na něž z části bylo již i jinde poukázáno) před překladem opraveno, jinak přeloženy i takové omyly, které na první pohled každého zarazí.

Tak hned v prvním kusu z Husa přeloženém, v první rekommendaci čteme (str. 9): »Na zlé buď pozoren, pečuj o budoucí«... Ve vydání Höflerově ovšem příslušné místo zní: mala respice, futura provide, ale rukopis má něco jiného, totiž mala respue, futura provide (zlem pohrdej, předvídej budoucí); tamže (o 3 ř. níže) slovem nevyhledáváš překládá se Höflerovo chybné quaeris, kdežto rukopis má quaeres; podobně v téže rekommendaci »stoupenci a společníci« jsou ozvukem Höflerova textu secta et societas místo správného rukopisného *id est*. V druhé rekommendaci (str. 11) čteme překlad chybného Höflerova postmodo = později, kdežto rkp. má postremo (posléze), o 2 ř. níže opravdovým úsilím = Höflerovo serio opere místo správného summopere (nadevše), v rytířstvu podivuhodném = Höflerovo militiaque in mirabili místo innumerabili (nesčíslném). Na str. 12 prozrazuje se nekritické užívání Höflerova textu překladem: nespustí-li se někdo sám vlastním zločinem svého původu = nisi quis crimine proprio deserat ortum místo proprium, jakož i tím, že hned v následující větě překlad vynechává (s Höflerem) rkpné breviter. Poněkud níže překlad obsaženo jest prozrazuje Höflerovo tenetur místo správného tangitur (dotčeno jest). Na str. 15 (druhý odstavec překladu) překlad podobně jako Höfler vynechává rkpné rectam, překládá (2. rádek zdola) jenž smyslně se řídí chťičem = Höfl. qui sensualiter sequitur appetitum místo rkpného sensualitatis appetitum (chťičem smyslnosti). V poslední rekommendaci slova (str. 24 uprostřed): ke králi a ke komukoliv vysoce postavenému reprodukují Höflerův text ad regem et ad quem libet principantem; rkp. má však et sic (a tedy), tamtéž slova: na jevo dává Seneka jsou smělým překladem Höflerova chybného patet Seneca za správné rukopisné ponit!

Doklady toho druhu bylo by lze ještě značnou měrou rozmnožiti, ale recense by jimi tuze vzrostla a mohla by snad nějaké, řekněme jenom odvážné obraně, jakým s jistě strany jsme

pohříchu až příliš zvyklí, poskytnouti lacinou zbraň, že jsou to chyby, jimiž se namnoze smysl textu příliš nemění. Ovšem tolik vždy jest z uvedených příkladů patrné, že český překlad byl pořizován jen podle textu Höflerova, pouze velmi nedostatečně opraveného. To však se objevuje i jinde.

V akademických řečech toho způsobu, jako jsou překládané *rekommendace*, slova a průpovědi, jež jsou mottem řeči, velmi často se opakují v jejím průběhu (buď zcela nebo z části). Höfler usnadňoval si vydání tím, že při podobných opakováních otiskl jen začáteční slova a ostatek nahradil zkratkou »etc.«. Český překlad přidržuje se Höflera tak těsně, že téměř všechna tato »etc.« překládá českým atd., mnohdy i tam, kde se tím smysl ruší. Tak *rekommendace* č. II. má za motto »*Quere quid sit virtus et esto exemplar honesti*«, a spisovatel průběhem řeči rozděluje tuto zásadu ve dvě části, promlouvaje o každé zvlášť. V první části tedy Höflerovo »etc.« znamená jen první půlku verše, jakož vůbec označení toho u Höflera jest užito mnohdy velmi nevhodně, poněvadž se jím přerušuje souvislost. Překlad však i zde přidržuje se Höflera, ke své škodě a na ujmu srozumitelnosti, jako na př. na str. 13 ř. 11., nebo na str. 16 ř. 4. zdola atd.

Než i takovéto zjevy budou snad shovívavě prominuty — někdo těší se u nás vůbec shovívavosti až dojemné — a kdyby nebylo jiných výtek, solva bych byl na ně upozorňoval. Mnohem důležitější věc jest, že také celé věty originálního textu Husova v překladu jsou vypuštěny. Tak na konci první *rekommendace* má rkp.: ... *penam perpetuam, ut recte vivas. Cum recte vivas, ne cures verba malorum*. Vydání Höflerovo proložená slova vynechává, a po něm vynechává je český překlad (str. 9). V druhé *rekommendaci* za citátem z Vergilia (č. překlad str. 12) má rukopis po slovech *Quia quem virtus extollit, habet quod preferat auro* ještě dále: »*Si aurum queris, si laudem, si divicias, si sciencias, virtus est summa potestas, habet, quod preferat auro.*« Vše to u Höflera jest vynecháno, a vše to vynechává také český překlad...

Není o tom pochybnosti, že již tyto ukázky úplně by stačily k odsouzení překladu. A přece, bohužel, nedostatky překladu nejsou jimi vyčerpány; jsou výtky ještě mnohem důležitější. Ona lehkomyšlnost, která p. Svobodovi dávala překládati text domněle Husův, šla tak daleko, že se nerozpakovala za správné a kritické vydávati i takové chyby edice Höflerovy, jimiž pravé znění textu Husova naprosto se znešvařuje, namnoze se převrací, někdy přímo nesmyslným neb aspoň nesrozumitelným činí. Uvádím zase jen několik příkladův, a abych místa dlouhým výkladem nezneužíval, položím vedle sebe špatný text a překlad se správným textem i překladem.

Špatný text
u Höflera II, 97:

Má zníti:

Český překlad
str. 11, ř. 7. a 6.
zdola:

Má zníti:

Sed dices forte
sacpe repli-
cans de dicto
magister
Quaere. Rogo
ergo dic quid sit
virtus

Sed dices forte:
»Sepe repli-
cas dicendo,
magister:
Quere quid sit
virtus. Rogo
ergo, dic«...

Ale řekneš snad
často odpoví-
daje k řeče-
nému: Mistře
pátrej. Táži se
tedy, rci, co je
ctnost?

Ale řekneš snad:
Často, mistře,
opakuješ
slova: Hledej,
co jest ctnost.
Prosím tedy,
rci —

Höfler II, 99:

Má zníti:

Český překlad
str. 13, ř. 22. zd.:

Má zníti:

Revera non
cognitio virtutis
tantum vitam
perficit laudabi-
lem; haec suf-
ficit virtuose
agere absconse,
sed aliis virtutis
ope cadere in
exemplum

Revera non
cognicio virtutis
tantum vitam
perficit lauda-
bilem, nec suf-
ficit virtuose
agere absconse,
sed aliis virtutis
ope cedere in
exemplum

Vskutku nejen
poznání ctnosti
činí život chvály-
hodný; to po-
stačí k ctnost-
nému jednání
potají; ale
jde o to jiným
kráčetí příkla-
dem ctnosti

Vskutku nejen
poznání ctnosti
činí život chvály-
hodný, aniž po-
stačí jednati
ctnostně v
skrytu, nýbrž
jiným mocí
ctnosti před-
cházetí pří-
kladem

Höfler II, 100:

Má zníti:

Český překlad
str. 14, ř. 4. n.:

Má zníti:

Ergo esto e-
xemplar honesti
operis, quia sit
lucens ceteris
virtutis linea,
vitam profici-
es...

Ergo esto e-
xemplar honesti
operis, quia sic
lucens ceteris
virtutis lumine
vitam perfici-
es...

Proto služ za
příklad ctnost-
ného konání, po-
něvadž svítí
ostatním svě-
tlem ctnosti;
tak prospěješ
v životě

Proto budiz
příkladem po-
čestného jedná-
ní, neboť (poně-
vadž) tak svítě
ostatním svě-
tlem ctnosti,
život dokonáš.

(Na tomto příkladě jest také patrné, že ten, kdo text ku překladu [a tedy také »kritické« vydání] upravoval, něco chyb Höflerových opravil, ale na nejdůležitější, ať z povrchnosti, ať z neznalosti, nestačil.)

Höfler II, 101:

Má zníti:

Český překlad
str. 16, ř. 14. n.:

Má zníti:

...et omnis vir-
tus, ut boni effi-
ciamur, qui vir-
tutem sectamur,
non ut sciamus,
sed ut boni effi-
ciamur

...et omnis vir-
tus, ut boni effici-
amur, quia vir-
tutem sectamur,
non ut sciamus,
sed...

...a veškerá
ctnost k tomu
jest, abychom
dobřími se stali
následujícíe
ctnosti ne a-
bychom ji znali,
ale abychom do-
brými se stali.

...a veškerá
ctnost (k tomu
jest), abychom
dobřími se sta-
li, poněvadž
ctnosti násle-
dujeme, ne
abychom vě-
děli, nýbrž aby-
chom dobrými
se stali.

Höfler II, 105:

Má zníti:

Český překlad
str. O, ř. 17. zd.:

Má zníti:

Sed forte dicis,
ubi quaeram?
Quid quaeram?
Et quare quaeram?
Mathaee, respondeo: quaere in te, ecce ubi.
Quaere bonos mores, ecce quid.
Quare? propter te, quia ut salves te, ecce quaere, aut in te.
Quaere etc. . .

Sed forte dicis:
ubi queram? quid queram et quare queram?
Mathee, respondeo, quere in te, ecce ubi, quere bonos mores, ecce quid, quere propter te, quia ut salves te, ecce quaere; igitur in te quere bonos mores. . .

Ale diš snad: kde mám hledati? Co mám hledati? A proč mám hledati? Matouši, odpovídám ti: Hledej v sobě! Hle — kde! Mrav dobrý si hledej! Hle — co! Proč pro sebe? Proto abys sebespasil, hle proč! Tedy mrav dobrý si hledej. . .

Ale snad diš: kde mám hledati, co mám hledati a proč mám hledati? Matouši, odpovídám, hledej v sobě, hle — kde; hledej dobré mravy, hle co; hledej pro sebe, abys sebe spasil, hle proč; tedy v sobě hledej dobré mravy. . .

Zde již celá konstrukce mohla překladatele (i upravovatele) na pravou cestu přivést. Ale nepodivíme se, že se tak nestalo, všimneme-li si ještě hroznějšího překladu brozného textu Höflerova, při němž omyl mohl býti patrný nejenom z celé konstrukce, ale již i z pouhého bližšího přihlédnutí k smyslu:

Höfler, II, 100:

Má zníti:

Český překlad
str. 15, ř. 8. zd.:

Má zníti:

Et quia secundum philosophum . . . *homo est dux* scilicet rationalis et brutalis . . .

Et quia secundum philosophum . . . homo est *duplex*, scilicet rationalis et brutalis . . .

A ježto dle filosofa . . . člověk jest *vůdce* totiž rozumný a zvířecí . . .

A ježto podle filosofa . . . člověk jest *dvojitý* totiž rozumný a zvířecí . . .

Zajisté již tyto doklady samy dostatečně by osvětlily cenu tohoto překladu. A přece ani tyto závažné výtky nejsou nejzávažnější. Doklady dosud uvedené jsou kormutlivým svědectvím nesvědomitosti, s jakou revidován byl text, jenž přeložen býti měl, spadají tedy spíše na vrub redakce (anonymní a neredigující) latinských předloh, než na vrub překladatelův. Jemu nerozpakují se znovu přiznati, že se usilovně snažil danému úkolu vyhověti. K nedostatečnosti překládaného textu, na nějž pílí svou vyplýval marně, přidružily se i jiné obtíže, jako vadná interpunkce předlohy (překlad pouze na několika málo místech pokouší se o jinou, a ne vždy se zdarem) a četné nepřiléhavým oděvem středověkých hexametrů přioděné mravní průpovědky. Nevím, proč se překladatel odhodlal překládati je, zbytečně, také veršem, ale tolik je na první pohled patrné, že ani formálně nevyhovují, třeba že překladatel veškeré úsilí vynaložil na zachycení metra, tak že mu i správnost věcnou skoro pravidelně obětoval. Není mi známo a neměl jsem kdy konstatovati, pokud se zde překladatel opírá snad o nějaké překlady starší, ale hle-

díme-li k ostatní pečlivosti překladatelově, nevěčené a nezdařené přízvukně časoměrné hexametry vzbuzují dojem, jako by ani nebyly vyšly z pera překladatela, nýbrž jako by je byl pořizoval někdo jiný, úplně neschopný.

Tím se však dostáváme k druhé kategorii výtek, za které plnou odpovědnost nese překladatel sám. Již sice při výtkách svrchu uvedených bylo lze pozorovati, že podrobnější přihlížení k vlastní stilistické struktuře mohlo leckteré z nich zabrániti, ale to je právě okolnost, o níž již na počátku byla řeč, že podobné dovršení popularisační práce, jako jest překlad, předpokládá bezvadnou a spolehlivou vědeckou znalost Husa. Opakuji, že sebe větší znalost klassické latiny zde nestačí; zde potřebí jest ovládati fraseologii a terminologii středověkou a zvláště Husovu.

Mohl bych zase uvést spoustu dokladů, že překlad po této stránce nevyhovuje požadavkům ani sebe mírnějším. Ale také zde spokojím se poukázáním na omyly podstatné. Proto si nevšímám drobností, jako jsou chybné překlady polnice (fistula, str. 8), k vědomosti učitelské (str. 12, sciencie magistrali), starého rodu (12, alti generis), skutečně (efficaciter m. účinně), abys nic nesliboval, aniž bys co dal (13, ut nil, nisi quod dederis, promittas), výhradně (str. 17, specialiter m. zvláště), se vztahuje (str. 24, pertinet m. přísluší), lidu a obojího pohlaví (str. 33, 35, populi utriusque sexus), pösvátná vína (in sacris liquoribus) atd. Bylo by lze vyčítati do únavy. To, co by jimi bylo dokázáno, plněji se ukáže na několika příkladech zvláště význačných.

Známostí frasi salvo dei iudicio (s výhradou rozsudku božího) překladatel překládá zpravidla chybně dle zdravého rozsouzení božího (str. 33, 38 a j.). Slova »notorie de sacramento altaris notoriam heresim posuit (zřejmě o svátosti oltářní zřejmý blud hlásal) přeloženo nepřesně na str. 34 jak známo, prohlásil známý blud. Zcela falešný jest na str. 35 překlad: podobně někdo řka otec starší mne jest (similiter dicendo pater me major est), poněvadž není řeč o někom, nýbrž cituje se, co řekl Kristus, jak překladatele mohla poučiti předcházející slova i následující výrok církve. Nevěda, co znamená výrok argumentum ex auctoritate (překládá důvod v podstatě) překladatel také chybně překládá »dále postoupil« (procederet místo »prošel« nebo pod.) a komolí k nepoznání obranu Husovu tímto překladem (str. 36): »nenásleduje-li toto: Kristus neřekl..., proto není to pravda, buď tedy špatně, nebo proti určení sv. matky církve mluvil«. Z těchto nesmyslných vět nikdo nepozná, že to má býti překlad slov Husových: cum non sequitur hoc: Christus non dixit... ergo non est verum, vel ergo male, vel ergo dixit contra determinationem sancte matris ecclesie...

Překlad kacíři Šimonovi (místo dědicové, heredes str. 37) jest patrně toliko nedopatření, ale na téže stránce překladatel nerozumí slovům: Licet Simoniaci proprie dicantur, qui ad instar Simonis magi impetabilem gratiam pretio conducere volunt, et qui pro ministerio sacro pretium recipiunt in modum Gezi, Gezitae vocandi sunt: omnes tamen et dantes et accipientes Simoniaci dicuntur« a zvrací jejich smysl překladem: Šimoněnci vlastně buďtež nazýváni ti, kdož jako Šimon, mag nedocenitelné milosti za mzdu dosíci chtějí; a kdo za posvátný obřad mzdu přijímají po způsobu Gezově, Gezity buďtež zváni; ale všickni i dávající i beroucí Šimoněnci se nazývají (má zníti: Třeba [ačkoli] Šimoněnci vlastně [ve vlastním smyslu] se nazývají ti, kdož podobně jako Šimon dosíci chtějí..., a ti, kdo — Jezity zváni býti mají, přece všickni i dávající i přijímající Šimoněnci bývají nazýváni).

A co říci tomu, když na téže straně text Husův: Et extravagans de Simonia... přeložen jest slovy: A zvláště o svatokupectví, ačkoli, kdo se theologickými traktáty obírá, musí věděti, co Extravagantes jsou!

Na str. 38 mluví se v překladě o platech za »vykonávání úřadu«; odpovídá to latinskému dandis ordinibus, o čemž každý, kdo poněkud příslušné věci studoval, ví, že nelze tomu rozuměti jinak, nežli udělení svátosti kněžství.

Na str. 39 slova originálu: Ecce iterum synecopant, et non quid dicant, set ut solum dicant rancorose, ebulliunt přeložena chybně: Hle podruhé komolí, a ne co říkají, ale že pouze říkají! (Místo »Hle... a blábolí ne co by řekli, nýbrž jen aby utrhačně řekli.«

Slova quia dicit veritas, cujus est damnationis iudicium... neznamenají: ježto dí pravda, či jest soud odsuzování (jak má překlad, str. 39), nýbrž ježto dí pravda, jejíž... Consequentia v dané souvislosti neznamená důslednost (str. 39), nýbrž úsudek (důsledek).

Na str. 41 první věta předposledního odstavce náleží ještě k předcházejícímu, jest toho nutným doplňkem, bez něhož ani s libovolnými dodatky překladatelovými není srozumitelná. Rovněž je chybný překlad ve větě hned následující: (káží)... těm, kdož chtějí, aby pravda byla uzdravena (volentibus sanari praedico veritatem); má býti: (káží) pravdu těm, kdo chtějí býti uzdraveni...

Neuvěřitelné věci nacházíme na str. 43. Věta: (Item ponitur), quod dum auctoritates doctorum in oppositum fuerunt sibi per aliquos inductae, et specialiter de beato Gregorio..., o níž každý věděti musí, že znamená: když výroky doktorů byly proti němu (jemu na odpor) od některých uvedeny, a zvláště ze sv. Řehoře, přeložena: *když vážnosti učených byly uvedeny v rozpor mezi sebou některými věcmi, a jmenovitě o sv. Řehoři...*

Při zmínce o smrti Jana z Poimuka slova »quod interdictum poni debuisset«, o nichž nikoho nemůže být tajno, že znamenají: že by byl měl být vyhlášen interdict, přeložena: *o čemž mluvíti bylo prý zakázáno*... V tomto příšerném sousedství vypadá ovšem nevině i taková chyba, jako překlad prioratus — důstojnost (častěji), anebo quatenus doceat — pokud poučí (místo aby poučil). Ale překládati etiam si sit frater meus germanus (i když by byl můj rodný bratr) slovy *i když by byl bratr můj Němec* (str. 46), pokládal jsem přece za nemožné...

Po těchto zdrcujících dokladech nepřekvapuje poznání, že překladatel zcela obvyklých frází a obrátů středověkých nezná, že je překládá špatně a proti smyslu. Quondam neznamená druhdy (str. 48 a častěji), nýbrž někdy, in sermone není v řeči (str. 57), nýbrž na kázání, clientes nejsou poddaní (str. 70), nýbrž panoši, purgamenta nejsou zlořády (76) nýbrž výkaly. Nepřesný a nejasný jest překlad postup = processus (zejména na str. 69 mělo být ponecháno slovo latinské, které má již v češtině domácí právo a příslušný význam). Vytýkati nepřesné překlady titulů jednotlivých úřadů papežských, k tomu nestačí čas ani místo. A ovšem nejsou překladateli jasny ani obraty užívané o jednotlivých fázích processu; obrat: pendente citationis termino neznamená »když nadešla lhůta« (str. 68), nýbrž než vypršela lhůta obeslání (v úřední češtině říká se v otevřené lhůtě); obrat »pendente causa appellationis et commissa prefato d. auditori« úplně je znešvářen a nesrozumitelným učiněn překladem »mezi při odvolací a svěřenou jmenovanému« (místo »ač otázka odvolání nebyla vyřízena a svěřena jmenovanému«). Slova Husova: in Bethleem capella erecta in beneficium ecclesiasticum pro verbo dei predicando (= v Betlémě, kapli to vyzdvižené [zřízené] za církevní beneficium ke kázání slova božího) přeložena: »kapli to zbudované pro dobro církve ke kázání« (str. 63)! A podobně, jen že ještě mnohem hůře přeložena jest věta: cum multae sint capellae... pro predicatione verbi dei ad populum in beneficia perpetua per ordinarios canonice fundatae (= poněvadž jest mnoho kaplí kanonicky založených od biskupů za stálá beneficia ke kázání slova božího lidu) slovy: »mnohé kaple... jsou pro kázání slova božího lidu na věčné dobrodiní řádnými kněžími kanonicky založeny«!

K tomu již není potřebí poznámek. A není snad vůbec potřeba dále stopovati chyby a poklesky překladu. Mám před rukama spoustu poznámek, tu značně, tu méně důležitých, ale uvedené již doklady, trvám, charakterisují překlad dostatečně. A není povinností mou, nýbrž překladatelovou, starati se, aby to, co v našich poměrech jeví se jako luxus, veskrze se nestalo skutečným vyhazováním peněz.

Václav Novotný.

Slavnost na počest stých narozenin Jana Erazima Vocela, kterouž dne 17. prosince 1902 pořádaly »Archaeologická komise při České Akademii« a »Archaeologický sbor Musea království Českého.« V Praze, nákladem vlastním, 1903. Stran 32. *)

Na den 24. srpna letošního roku připadalo sté výročí narozenin Vocelových, a více již než půl roku předtím oslavily je archaeologické komise »České Akademie« a »Českého Musea« domácí slavností, o níž vydána byla přesná a zevrubná tato zpráva. Slavnost skládala se ze tří přednášek, jež předcházelo uvítání praesidentem Akademie; nejprve mluvil *J. L. Píč* o Vocelově »Pravěku země české« a spolu o Vocelově archaeologické činnosti vůbec, po něm *K. Chytil* přednášel o působení Vocelově v oboru dějin umění, a posléze se *Jaroslav Vrchlický* zabýval Vocelem jako básníkem.

Při vši hojnosti zpráv, údajův a pozorování, jimiž tyto tři úvahy jsou naplněny, přece obraz, jaký podávají, není jednotný a úplný. Jednotlivé stránky činnosti Vocelovy jsou sice obšírně, druhdy i správně osvětleny; nicméně však chybí v slavnostním spise zřetelný a určitý obraz Vocelovy individuality, onoho duševního celku, jež se skrývá jak za strofami jeho veršů, tak za učenými výklady jeho archaeologických statí; jež oživuje jeho pečlivé poznámky o středověkých památkách i jeho rozsáhlé exkursy aesthetické; jež v jednotu slučuje jeho historické novelly i vrělé jeho publicistické články. Neméně vadí neúplné pojetí. Vocel básník nezačíná ani nekončí třemi známými cykly veršovanými a básněmi »Před březnem 1848« a »Po březnu 1848«; jeho pokusy dramatické a jeho zdařilé kresby novellistické zasluhují povšimnutí jak s hlediště historického, tak ze zájmu psychologického; Vocel, historik umění, nedá se odtrhnouti od Vocela aesthetika, jak theoreticky spekulativního, tak literárního, jež zase těsně je sloučen s Vocelem kritikem a literárním historikem; posléze není správné Vocelův národní program a životní kredo rekonstruovati dohadem a domněnkou, když v rozsáhlé žurnalistické činnosti Vocelově máme na snadě svědectví přesná a výslovná. Způsobem, jehož užívá slavnostní spis, proměňuje se živý, vrělý, temperamentní zjev autorův na suché, povadlé schema, zapomíná se na jeho osobitost a stejnou měrou i na jeho historický široký význam. Toto přehrádkování a kouskování tak protichůdné všem moderním methodám dějepisným, jež sjednocují a soustředí, trpí také vadou, že nikterak nemůže vylíčiti postupného vývoje autorova, že nesleduje jednotlivých fází jeho názorův a jeho cítění, že nevidí osobnosti v pohybu sil, nýbrž jen v klidu, a to namnoze v ztuhlém klidu knihovny a archivu.

*) Výtisku této publikace »Listy filologické« nedostaly. *Red.*

Tolik obecně o celkovém rázu spisu, jehož jednotlivé části ovšem nejsou stejné hodnoty a stejné váhy, jak pokusím se obšírněji ukázati. Nejslabší zajisté jest úvaha dra J. L. Piče o Vocelovi jako archaeologu. Suchý, bezbarvý její sloh, jemuž chybí sebe menší osobitost, přiléhá k neurovnanému, chudému obsahu článku, jenž se omezuje na stručný, ač málo přesný výtah základních zásad z »Pravěku země české« a který zcela zbytečně předesílá mdlou, nezáživnou skizzu životopisu Vocelova. Hlavní vadou statí dra J. L. Piče jest naprosté opomenutí cizích vlivů, působivších na archaeologické názory Vocelovy, úplný nedostatek smyslu pro metodu srovnávací, jež učence vysvětluje ze současného vědeckého ovzduší, z jeho shod s touto atmosférou i z jeho odporů proti ní. Zbývá stále ještě vyložití, proč Vocel přijímá rozdělení pravěku, obvyklé u učenců skandinávských, na dobu kamennou, bronzovou a železnou; proč na pravěk Slovanstva hledí očima Šafaříkovy; pokud v jeho archaeologické metodě převládají prvky filologické a pokud i národopisné poznatky jsou jimi zbarveny. Zejména dlužno z psychologie doby a z individuální psychologie Vocelovy vysvětliti, kolik romantismu jest v jeho archaeologii, do které míry jeho zkoumající skla vědecká kalí slavofilský idealismus a porousseauovský primitivismus, jimž dávné doby Slovanstva jsou idylickým mravním rájem na zemi; zda snad všechno pojmání slovanské doby předhistorické nepodléhá básnické fikci o protichůdnosti národů slovanského a germánského; zdali posléze Vocel základních názorů svých nevybudoval na vratkém předpokladě hrdinské poesie národní, klerouž dilem jak co do kompetence, tak co do datování přeceňoval, dilem lehkověrně přijímal i tam, kde zřejmě byla anachronistickým padělkem. Na to na vše nestačí ovšem stručný náčrtek obsahu »Pravěku země české«, zejména tehdy, nepřiblíží-li ani k otázce tak zásadní, jakou jest rozdíl v metodě i názorech prvního většího archaeologického díla Vocelova »Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde« z r. 1845 a »Pravěku země české« z r. 1866 až 1868.

Vedle statí dra J. L. Piče působí studie dra K. Chytila o Vocelově činnosti v oboru dějin umění dojmem neobyčejně příznivým. Způsobem malebným, živým, úsečným vykládá autor předem o prostředí, v němž kulturně umělecké záliby a názory Vocelovy vyrůstaly, o středoevropském hnutí na prospěch středověkého umění křesťanského, v kterémžto časovém proudu pluje i Vocel, o souladu theoretických snah Vocelových s jeho blahodárnou praktickou činností konservátorskou. Dr. K. Chytil ukazuje pěkně, jak rodiště Vocelovo, Kutná Hora, jest uzpůsobeno, ve vnímavé mysli již záhy probouzející zájmy kulturně umělecké, kterak vytrvalé čtení starých kronik těmto zájmům dávalo základ historický. Výborně kresleny jsou kulturně umělecké snahy ve Francii a Německu, jichž Vocel jest hlasatelem a nositelem;

ono vzdouvající se proudění duchů, talentů, dilettantů a amateurrů, jež dalo vzniknouti pojmu i jménu »die Kunstgeschichte«, jež projevilo se zakládáním muzeí pro »antiquités nationales« a jež charakterisují jména d'Agincourtovo, bratří Boisserée, Kuglerovo a Otleo. Poněkud větší důraz v tomto hnutí měl býti položen na tendenci protiklassickou a s ní do jisté míry související moment národnostní. Francouzům jest v té době gotika pravým národním uměním, vítězícím nad všeobecností umění renaissančního a po-renaisančního, což naprosto nebrání německým nadšencům, aby současně u hrobu Erwina von Steinbach konali své vlastenecké vroucí modlitby. Vocelův kult středověku namnoze nese skrytý neř i odhalený osten proti umění klassickému a pseudoklassickému. Kdo v I. kapitole Vocelova důležitého spisku »Vývinování křesťanského umění« (1852) čte široce rozvedený kontrast umění křesťanského a umění antického, kdo vzpomene si na ostré odsouzení klassicistické poesie a na výmluvnou gotickou národního středověkého básnictví v jeho charakteristické předmluvě k »Labyrintu slávy«, pozná, že Vocelova sympathie ke středověku nebyla jen nadšená, nýbrž chvílemi i bojovná, zcela v slohu svého času. Také by bylo bývalo prospěšno zřetelněji vytknouti Vocelovu zvláštní zálibu pro gotiku, k níž se Vocel vracel nejraději, ač konservátorská praxe často jej nutila, aby mnoho studia obracel na údobí románské. Sympathie ta nevyvěrá jen ze všeobecného citění doby, jež architekturu gotickou zvelbuje nad míru a slušnost, podnes ohrožuje svobodný rozvoj stavitelství úzkoprsmými libůstkami restauračními, nýbrž také idealistická spekulace aesthetická to byla, jež Vocela vrhla v nevolnictví gotiky. V dotčeném spisku »Vývinování křesťanského umění« Vocel klade důraz na úlohu umění křesťanského, která jest: »ohjevovati zevnějšímu světu posvátné ideály skutkem vykoupení v duchu člověka zplozené, aby na perutech jeho se nesly světem myšlenky z hlubiny věčné božské lásky vážené, dojmající srdce a ducha vykoupěného člověčenstva« (str. 6), a záhy potom vyvozuje v 2. kapitole, že symbolická forma jediné dovede vystihnouti posvátnou krásu duševní. Požadavky této idealistické spekulace aesthetické splnila právě gotika; proto se Vocel opět a opět vrací k umění českého třecenta a quattrocenta. Dr. Chytil naznačuje správně (str. 17), kterak Vocel srovnávací methodou kulturně uměleckou dospěl k pojetí zvláštního českého umění středověkého, jež shledával v době Karla IV., o čemž svědčí jeho studie o Tomáši z Modeny, podle Vocelovy pochybené hypotese Čecha rodem. Zjev ten jest velmi zajímavý; kdežto v historii kulturně umělecké Vocel takový důraz klade na dobu Karlovu, má pro ni jako básník porozumění nepatrné: již K. Šmídek ve své pronikavé studii pozastavoval se nad tím, že v »Meči a kalichu« »otci vlasti, císaři i králi Karlu IV. nevěnuje leč jednu báseň, a to ódu, v nížto naprosto pohřešujeme vznešenější vzlet bás-

nický, vyšší citův horování, ačkoliv prý v téže básnické knize »králi, jenž neostýchal se zaprodati Čechy za německý lán, věnoval tolik zpěvů« (»Osvěta« 1875, díl I., str. 286). Jestě jiný zdánlivý odpor ukazuje nám Vocelova činnost v oboru dějin středověkého umění, nač dr. Chytil rovněž nedosti důrazně ukázal: Vocel, spekulativní aesthetik velkých ideových koncepcí, dovede v oboru umění nepečlivěji a nejsprávněji vyložiti umělecký detail, výtvarnou drobnůstku; jeho výklady o malbách miniaturních, jeho úvahy o drobném umění v katakombách dojista stojí v čele jeho studií na poli středověkých starožitností uměleckých. Přehled těchto prací, drem Chytilem načrtnutý, jest právě tak stručný, jako případný. Vhodným závěrem připojuje se pak ocenění Vocela jako profesora archaeologie na universitě a jako konservátora.

Jak z uvedených poznámek patrnó, byla by cenná studie dra K. Chytila značně získala, kdyby byla si všímala i aesthetických výkladů a dedukcí Vocelových, které v jeho pracích kulturně uměleckých takřka o úlohu se dělí s údaji historickými a technickými. Že J. E. Vocel byl horlivý aesthetický theoretik, jest vůbec málo známo: jindy tak zevrubný a sebe menší osobní zásluhy bedlivý »Památník České Akademie« neuvádí jeho jména vůbec mezi spisovateli aesthetickými; také dr. Zd. Nejedlý nezmiňuje se o Vocelovi ve svém »Katechismu dějin aestheticky«, jehož bohemica jsou pečlivá a skoro úplná. Větší a závažnější Vocelova úvaha aesthetická jest »O pojmu harmonie a jeho významu v aesthetice«, kterou 12. července r. 1851 četl u přítomnosti čtyř členův Učené společnosti a jež v jejích zprávách z části byla otištěna. Předmětem této stati jest důkaz, že harmonie, hlavní zákon umělecký, v náležitých analogiích vyskytuje se v přírodě, že jest důležitým zákonem optickým a akustickým; odborné výklady mathematické, fysikální tvoří obsah studie, dovolávající se exaktních výzkumů Oerstedových a namnoze formulující způsobem vědeckým, co v novelle »Hlatipisec« belletristicky hlásá filosofický krystallograf doby Rudolfovy, Zelatin z Krásné Hory. Požadavek harmonie, vyrovnání kontrastů vrací se i v dalších aesthetických úvahách Vocelových, pravidelně připjatých k některému thematicu konkrétnímu, jako zejména v uvedené již studii »Vývinování křesťanského umění« (1852) a v »Aestheticém významu básni Královorského rukopisu Zábój a Jaroslav« (1854). V úvaze první, kterou zevrubně prostudovati by měl každý, kdo chce nabýti správného obrazu o osobnosti Vocelově, autor formuluje svou aesthetiku úplně v duchu a slohu idealistických aestheticů německých, z nichž zejména Krause byl mu dosti blízký. Všecka Vocelova kritická činnost literární má aesthetický podklad; i zajímavá recenze Tylova »Posledního Čecha« sem náleží (ČČM r. 1847). Kde Vocel opouští rozbor aesthetický a pokouší se o srovnávací výklad literárně historický, při

všem jemném a hlubokém vzdělání literárním ztrácí půdu pod nohama. Tak v nadšeném rozboru »Jaroslava« a »Záboje« překvapuje tvrzení, že »Nibelungy« mají špatnou a nedosti vznešenou motivaci, že Tasso v proslulé oné scéně nedovede žízeň vyličit tak mistrně jako básník »Jaroslava«, že »Parcival« jest zbázněn zcela neorganicky; tak v studii »Význam básní Smila Flašky z Pardubic, I, Nová rada« (1855), kde Vocelovi podařilo se opravit omyl Dobrovského o poměru »Nové rady« a »Rady zvířat«, nepříhodně vidí se v prostých verších

»Tehdáž v tomto hrozném sídu
sotně světlí hoře zbudů« —

»velebná obměna vznešené hymny Dies irae«, a to prý strofy:

»Quid sum miser tum dicturus,
quem patronum vocaturus,
cum vix justus sit securus?«

Tato nemožná srovnání literárně historická překvapují u muže aestheticky tak zjemnělého a literárně tak sčtělého dvojnásob: zříme znovu, kterak zkoumací skla učencova zakalena jsou parou vlasteneckých a domácích sympathií a předsudků. Jak patrné, pro přesnou literární kritiku a klidný literární dějepis Vocel neměl rysů povahových, třeba že nechybělo mu náležitě průpravy.

Jaroslav Vrchlický, jak uvedeno, thema své studie »Vocel jako básník« příliš úzce pojal tím, že se omezil na knihy »Přemyslovci«, »Meč a Kalich« a »Labyrint slávy«, kromě nichž pojednává ještě jen o obou malých cyklech vlastenecko-politických veršů z r. 1848. Mladistvá lyrika Vocelova, jež se těsně řadí k idyllické erotice a vlastenecké deklamaci české let třicátých a již komposice Pivodovy získaly značné rozšíření a širokou oblibu, jistě zasluhovala stručné zmínky, jakož vůbec belletristické práce Vocelových let jinošských. Polovice těchto pokusů jest zajímavá okolností, že mladý autor je básnil, pokud ještě nebyl zastížen společenskými, myšlenkovými a uměleckými vlivy cizími, jež tolik rozšířily jeho duševní obzor a literární úsudek. Druhá polovice naproti tomu ukazuje nám Vocela v údobí psychologicky zajímavém, kdy působením okolí stává se německým novellistou a publicistou, jak v ČMM r. 1876 zvláštním pojednáním ukázal Karel Šmídek. K prvním pokusům náleží hlavně Vocelova truchlohra »Harfa« z r. 1824, již zároveň se slavnostním spisem dostalo se zevrubného, snad až příliš zevrubného rozboru v Kamprově stati »České drama v letech 1821—1848« v II. díle »Literatury české devatenáctého století.« Jaroslav Kamper správně řadí »Harfu« k osudové tragedii na půdě české a dokládá své tvrzení podrobnou analýsou obsahu, sestavením motivův a neméně příkrým než spravedlivým odsouzením hědné techniky tohoto nezdařeného pokusu. K stati Kamprově bych poznamenal jen, že

pro Vocela, budoucího praehistorika a archaeologa, jest význačno, jak motivy tragedie osudové sloučil s motivy romantického pravěku českého, že básník děj své hry klade do doby Neklana, knížete Vyšehradského, kterou líčí v tradicích starého romantismu. Kromě »Harfy« Vocel vydal německy dvě zapadlé komedie »Der Sterndeuter« a »Das Trauerspiel«, jež otiskl v Hockově »Jugendfreunde«, ochotném patronu jeho německých prací literárních.

Tato skupina, vzniklá za pobytu Vocelova v cizích rodinách šlechtických, vykazuje práce rozličných druhů, mezi nimi i »romantickou báseň« »Der Seefürst« z r. 1834 v časopise »Österreichisches Wunderhorn«, dnes těžce dostupném. Většinu prací tvoří historicko-romantické novelly v slohu, jaký v našem písemnictví zastupují Tyl, Chocholoušek, Jan z Hvězdy; některé dodatečně Vocel přeložil do češtiny a vydal ve »Květech«. »Poslední Orebta« (1832) a »Hlatipisec« (1834) jsou z nich nejen nejznámější, nýbrž i nejrazovitější. V »Posledním Orebti« se Vocel přenáší do historického údobí, k němuž se vrátil na konci cyklu »Meč a kalich« a v první scéně »Labyrintu slávy«, do doby posledního, zmírajícího táborství. Slučuje pod praporem Jana Korvína myšlenku husitského bratrství a jihoslovanské svobody, reminiscence na českou historii i srbské zpěvy národní. Hlavní však zájem této novelly bez složitější zápletky soustřeďuje se na krajinná líčení uherské pustý v noci, mezi šumem rákosí a pod plavým svitem měsíce, v barvách ponurých, v konturách ztrhaných; Vocel znal tuto scenerii z vlastního poznání, bylť tehdy právě vychovatelem u hraběte Pallaviciniho v Uhrách.

Archaeologa, dějepisce umění, spekulujícího přírodního filosofa projevuje novella »Hlatipisec«, kterýžto podivný termin jest překladem německého názvu »Der Krystallograf«. Scenerie Rudolfový Prahy, vnitřky alchymistických laboratoří, přijímací síně ve vynikajících domech, lidová rušná shromáždění, krojové jednotlivosti líčeny jsou tu zevrubně a barvitě, jako později v »Labyrintu slávy« scéný v koleji a krémě. Děj jest dosti obyčejný: rehabilitace výtečného a zavrženého učence, odhalení, že jeho nejvěrnější žák jest jeho synem, šťastný sňatek synův s milovanou dívkou, prozrazení nízkých piklův a nepravosti hanebného milce králova — toť motivy sprádající děj dramaticky dosti pohnutý. Vocel sám kladl důraz na něco zcela jiného, na filosofii krystallografickou, jež pozorováním nepatrné hlati nerostné dospívá ke koncepci jednoty všehomíra a tím zároveň ideje božstva; filosofii kladenou, nikoliv anachronisticky, do doby Baconovy, Browneovy, Agricolovy, Paracelsovy, kdy »pojetí přírody, které dotud bylo poetickým, stává se mechanickým«. V »Hlatipisci« se nad to historismus Vocelův povznesl k umění, jež bych nazval uměním »scénické tragiky«. Myslím na výjev v přijímacím sále Budovce z Budova, kde s vědomím své moci a vznešenosti shromáždí se celý vzdělaný svět doby Rudolfový, od Hájka z Hájku po Haranta z Polžic, od Keplera po Lomnického, od

Vestonie po Evu z Lobkovic. Pojednou do slastného plesu renaissance, do hrdých projevů radosti a síly padne strašný černý stín; temný, zasmušilý, přísný Tycho de Brahe odhalí Jeseniovi, Budovci a Harantovi jejich strašný konec na popravišti. Vocel suggestivně vylíčil zděšený úžas, kdy sálem plesu a radosti ponuře kráčí »maska černé smrti« s jistotou a neodvratností kyvadla. Zdá se mi, že tato novella nezasluhuje úplného zapomenutí v pracích literárně historických.

Jaroslav Vrchlický počíná svůj rozbor básnické činnosti Vocelovy cyklem »Přemyslovcův« a drží se rámce, jež v jemné a učené své stati »Jan Erazim Vocel co básník« určil Karel Šmídek v Osvětě r. 1875*). Šmídkova stať přes rozvleklost některých aesthetických vývodův a přes násilnost některých parallel po dnes zůstává prací základní. Je správné, že Vrchlický ani v »Přemyslovcích« ani v »Meči a kalichu« nehledá básnické jednoty, jak činil Šmídek příliš důrazně; jsou to prosté cykly. Dvě důležité literárně historické otázky zůstávají neřešeny: rozdíl vydání »Přemyslovců« z r. 1838 a r. 1863 a poměr »Přemyslovců« k Pelclově »Nové kronice české«, jež byla jejich učenou předlohou. Rovněž pohřešujeme tu výklad o vzrůstajícím historickém smyslu básníka Vocela: vždy více hromadí exkursy odborné, nanáší dobový kolorit, odstraňuje anachronismy a vyhýbá se jim. Ve shodě s Vlčkem (v »Několika kapitolkách z dějin naší poesie«, 1898) a na rozdíl od Šmídky Vrchlický staví »Meč a kalich« značně nad »Přemyslovce« a tím dospívá k správnému pojetí básnického zdokonalování Vocelova. Hlavní důraz ovšem i tu klade na »Labyrint slávy«, jehož koncepcí, architektura a ideové pozadí podrobněji rozbírá. Šmídek však, jenž ve své analýse postoupil až k nejjemnějším detailům, vystříhal se přeceňování, jež u Vrchlického jest patrné. »Labyrint« není kniha organická, její komposice jest barokní, její visionářské partie o osudech Slovanstva jsou volná parafrase ideí a obrazů Kollárovy »Slávy deery«. Že Vocelovi se nepodařilo myšlenkově a umělecky překlenouti položené kontrasty mezi city rodinnými a přesvědčením náboženským, mezi hmotou a ideálností, mezi vlastenectvím a kosmopolitismem, důkladně ukázal Šmídek, jenž právem i konečný akkord básně pokládá myšlenkově za falešný a jenž proti všeobecnému vlastenectví Vocelovu trefně staví činorodé, realistické vlastenectví Havlíčkovo. Po Šmídkovi jest těžko »Labyrint slávy« prohlašovati za dílo zvláštní myšlenkové síly a jasnosti. A rovněž těžko je slovní hříčkou vyvracet jinou vážnou výtku Šmídkovu, že příklona »Labyrintu slávy« k »Faustovi« je nepodařená.

Za zásluhu jest Vrchlickému počítati, že upozornil na cykly závěrečných veršů Vocelových »Před březnem 1848« a »Po březnu 1848«, jež příměji a jasněji formulují Vocelův národní

*) Na str. 435 podává tu Šmídek svoje kredo literárně aesthetické.

odkaz mladé generaci, než závěr »Labyrintu slávy.« Jsou pro Vocela velmi příznačné: tón zádušné elegičnosti, nálada truchlého vlastenectví, které prosycují nejlepší partie »Přemyslovců« (»Poledne«, »Hroby Přemyslovců«) a »Meče a kalicha« (»Ohlas poslední«) a jež osm zpěvů slovanské pouťi v »Labyrintu slávy« povznášejí značně vysoko, zvučí tu silně. Vrehlický upozorňuje zejména na formální jejich stránku, kterou však přeceňuje. Že Vocel se pokoušel o kanconu, kanciol, ghasel a sestinu, nemá zvláštního významu, zejména činil-li to v básních, myšlenkově vyžadujících formy zcela jiné, jednodušší, klidnější. Vocel byl z básníků, kteří nemají smyslu pro formu t. zv. vnitřní, čili pro stil, jenž jest úplnou harmonií obsahu a poetického tvaru; kromě toho vždy zápasil s nejprostší formou, kterou nad to komplikoval, svévolně měnil atd. Na konci své stati Šmídek uvádí rozličné formy, namnoze absurdní, jichž Vocel veršoval vždy jen hrou rozmaru; ve své studii »O prosodii české« (L. filol. 1894, str. 430—431) upozornil J. Král, že Vocel veršoval špatně, kdykoliv se pokoušel o řady daktylské a daktylsko trochejské; Vocel sám v úvodě k 2. vydání »Přemyslovců« přiznává se ke svým formálním nedokonalostem: a nyní máme v něm cítiti talent formální? Toto hledisko čistě veršovnícké rozhodovalo při sestavování »České poesie XIX. věku«; z toho důvodu byl Doucha přeceněn — caveant consules!

Než Vrehlický probírá oba tyto cykly i po stránce obsahové a ukazuje k analogiím s historicko-politickým programem Fr. Palackého. Jistě správně; právě tato stránka činnosti Vocelovy zasluhovala by rozboru zevrubnějšího. Vocel byl z nejhorlivějších politických publicistů našich v letech třicátých a čtyřicátých, psal česky i německy, o otázkách všeobecně národních i specificky kulturních, tónem polemickým i povzbuzujícím, slohem programové úvahy i odborné stati. V »Časopise českého Musea«, jehož byl redaktorem, složena jest většina jeho českých článků, v »Augsburger Allgemeine Zeitung« jeho polemické úvahy německé, namířené proti nepřátelské publicistice německé a maďarské*). V konstitučním rámci spravedlivého austroslavismu zamýšlel Vocel vypracovati politickou ústavu, jež by byla založena na historickém vývoji českém a spolu šetřila požadavku slovanské vzájemnosti. V stálé součinnosti Moravy a Slovenska viděl vnější podmínku zdárného postupu, jako po vnitřní stránce usiloval o nepřetržitě kulturní zprostředkování mezi námi a cizinou, hlavně slovanskou (»Úlohy naše«, »Budíž světlo« v ČČM 1848 a »Naše doba«, »Heslo naší doby« tamže r. 1849). Byl-li negativní osten jeho statí namířen proti radikálnímu demokratismu, nehistorickému republikanismu, liberálnímu kosmopolitismu a po-

*) Přehled této obranné činnosti vlastní i cizí v jazyku německém zevrubně podává Vocelův důležitý článek »Naše minulé boje« v ČČM 1849, výborná pomůcka pro budoucího historiografa české žurnalistiky.

litice frankfurtské, pozitivně pracoval hlavně v oboru školském, nejen jako autor statí »Školy a lid«, »O zvelebení středních škol«, nýbrž i jako školský referent v Národním Výboru. Měl smysl pro školství průmyslové, pro reformu paedagogií, pro založení vzorných škol obecných čili národních, pro zvelebení hmotného stavu učitelstva, viděl v obecních knihovnách nutný doplněk lidového vzdělání a psal o jejich organizaci neméně podrobně než o reformě gymnasií. Nejen Vocelova obšírná báseň »Labyrint slávy«, nýbrž i celý jeho mužný věk (zejména před rokem 1850) hlásá podle jeho slov: »Vězte, že jen světla bleskné meče vydobudou věčnou slávu nám«; co jeho rek Jan Kutenský abstraktně chce realizovati v cizině, to Vocel konkrétně v čin uvádí doma.

Vocela básníka, Vocela archaeologa, Vocela dějepisce umění dovršuje Vocel publicista; celek jest výrazná osobnost historická, utkávací všechny duchovní niti své doby v osnovu složitou a významnou. Celistvý obraz individuality té chybí nám posud. Doufáme, že po pracích průpravných, jakými jest tento spis slavnostní, díla takového záhy se dočkáme.

Arne Novák.

В. Богородицкій: Изъ чтеній по сравнительной грамматикѣ. IV. Обзоръ надежныхъ окончаній именнаго склоненія въ аrioевропейскихъ языкахъ. Учен. Записки имп. Казанскаго университета. Годъ LXIX (1902) Январь, Мартъ; 70 стр. (též o sobě).

Bogorodickij vyloživ v prvních třech částech svých »Čtení o některých partiích indoevrop. hláskosloví, přistupuje v části této k výkladu o indoevrop. deklinaci. V deklinaci indoevrop. leccos je ještě záhadného, nevíme s určitostí, kolik pádů máme předpokládati pro prajazyk, nevíme, co v koncevkách náleží ku příponě a co ke kmenu, nevíme nic o původu přípon atd. Bogorodickij otázek těch a podobných hrubě neřeší: ve shodě s běžným názorem přijímá pro prajazyk osm pádů (i s vocativem), ač sám opětovně poukazuje na semasiologickou příbuznost jednotlivých pádů, na splývání a zaměňování jich: taková příbuznost dat. a loc. (dativ je pádem »ruchu«, local pádem »klidu«; podob. gen. a ablat.) způsobila, že v řečtině na místo dativu značnou měrou nastoupil local, že v latině dat. sg. *ā*-km. je local, že ve slovanštině místo pův. loc. absolutního vyvinul se absolutní dativ atd. Ale dalo by se to i obrátit: je zrovna tak možno, že pův. pád jeden, jenž měl příponu *-ai* a vedle ní *-i* (příbuznost těchto přípon uznává i Bogorodickij; mohl tu býti poměr stupňový jako v příponě gen. sg. *-s*, *-es*, *-os*), znamenající místo vůbec (i na otázku »kde«, i na ot. »kam«: poměry ty nejsou ani v dobách historických přesně lišeny v jazz. indoevrop.), teprve později v některých jazz. rozpadl se v pády dva (dat. a loc.), při čemž v jazz. jedněch použito dvojitosti koncevky k differen-

cování významu, v jazz. jiných pak zpovsěchněl tvar jeden ve funkcích obou. O poměru ablat. a genitivu bez toho musí se uznati, že rozlišeny byly v prájazyce jen u *o*-kmenů, ač ani to není zcela nepochybné. Bogorodickij mluví o blízké semasiologické příbuznosti i jiných pádů: genitivu s *localem*, ablativu s *dativem*, dativu s *akkusativem*, takže vlastně není pádů, jež by semasiologicky nebyly si blízký: ale spojení ta zakládají se na některých zcela jistě pozdějších funkcích příslušných pádů.

A tak B. probírá pád za pádem, vykládá napřed krátce o syntaktickém významu jeho, uvádí jakožto vzory tvary tří kmenů (*ā*-, *o*-km. a souhláskových) ze čtyř jazyků (stindického, řeckého, latinského a slovanského), z nichž abstrahuje pak v přehledné tabulce pův. pádové koncovky. Po té vykládá tvary každého ze zmíněných jazz. zvláště, tu a tam přibíraje i tvary jazz. jiných i jiných kmenů substantivních. Ve stanovené koncovce hledá druhdy kmen a příponu: tak v gen. sg. v koncovce *-ās* vidí příponu *-es* nebo *-əs*, jež s kmenovým *ā* splýnula v *-ās* (odtud intonace tažená); v dat. sg. *o*-km. vidí pouze příponu *i*, jež přistoupila k zdložené kmenové hlásce (v *locale* přistoupila ke kmeni krátkému); podobně tomu je u *ā*-km. (srv. loc. *Θηβαιγενής*; v stind. *-ājam* je prý *ā* nepůvodní). V tomto střídání dlouhého kmenového vocalu s krátkým v dat. a loc. vidí totéž co ve střídání příp. *ai* a *i* v deklinaci konsonantické.

Koncovky pádové, k nimž dospívá, celkem jsou tytéž, jak se obecně uěl. Při výkladě některých tvarů, kde je možnost více, hledá nových důvodů pro některou z nich (tak nom. sg. *o*-km. ve slov. vykládá z *-om* a ne z *-os*, poněvadž kdyby dalo *-os* v jistých případech do slov. *-o*, musilo by v případech týchž dáti pův. *-es* do slovanštiny *-o*, tak jako *-em* dává prý *-o*; ale toho není; důvod ten by asi nerozhodl); druhdy podává výklady nové: tak nejasné ještě Brugmannovi v Grundrissu II, 531 apokopování *o* v nom. sg. latinských kmenů na *-ro* vykládá tak, že *o* vypadlo po původním *r*, nikoli však po *r* vzniklém z pův. sykavky; lat. nom. sg. *alis*, *Cornelis* vykládá z pův. **alies* (**aliis*, **alis*); *-is* v gen. sg. u kmenů konsonantických v latině zbytečně, tuším, pokládá za analogické dle *i*-kmenů; zbytečné také je předpokládati pro *i* v nom. pl. latinských *o*-km. pův. *-ei*; v hom. gen. sg. na *-οιο* a *-οο* vidí dvě různé přípony **-οοιο* a *-οιο* atd. Mnoho mu vysvětluje semasiologická příbuznost jednotlivých pádů: ve slov. dat. sg. *i*-km. (*pati*) je pův. *local*, podobně dat. sg. *ā*-km.; dat. slov. *o*-km. je *local u*-kmenů; z blízké příbuznosti gen. a loc. vysvětluje tvar gen. sg. *o*-km. v latině a v thessalském dialektě řeckém. Z této příbuznosti vykládá i gen. absol. v řečtině, dat. absol. v slovanštině, litevštině a gotštině, ablat. abs. v latině z pův. vazby *localu absolutního*. A což když v stind. je vedle loc. absolutního i genit. absolutní, ba i instrumental absolutní?

Pro slovanštinu objevil Bogorodickij zbytky starého genit. sg. *a*-kmenů na *-ās* ve větách jako: *знать сова по перью* *); jsou to známé případy, na něž ukázal již Buslajev a Miklosič a jež mají obdobu i v jiných jaz. zvláště v jaz. stindickém: jsou to staré zbytky praedikativního užívání infinitivu, v nichž infin. mívá také význam passivní. Bogorodickij však vidí v tvaru, jenž dle našeho pojetí je nominativem, genitiv závislý na infinitivě majícím ještě rekei substantivní; později prý změnilo se pojetí, pův. genit. cítěn za nom., s nímž tvarem se srovnával, a podle toho pak vznikly vazby jako *знать соколъ по лету*.

Jaksi mimochodem vykládá B. původ *ν* zvaného *ἐφελευστικόν*; při tvarech jmenných vykládá je z localu (stind. *tasmin*), při slovesných analogií tvarů vedlejších časů (dle *ἐφερον* také *φερονσιν*). Pro případ první podobnější je, tuším, výklad Leskienův (Berichte über die Verhandlungen der kön. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften 1884, 94 sl.), že toto *ν* je táž partikule, jež v podobě různé (*m*, *-em*, *-om*) přistupovala k různým tvarům (srv. Listy fil. XXIX, 60).

Pojednání Bogorodického hrubě tedy světla nepřineslo do temných dosud osudův indoevropské deklinace, spíše ukázalo, jak mnoho je ještě záhad a otázek, iež zbývá jazykozpytu řešiti.

O. Hujer.

Mikołaja Sępa Szarzyńskiego Poezye. Z pierwodruku (1601) i z rękopisu wydał Ignacy Chrzanowski. Kraków. Nakładem Akademii Umiejętności, 1903. (Wydawnictwa Akademii Umiejętności w Krakowie »Biblioteka Pisarzów Polskich«. Nr. 42.)

Sęp Szarzyński druží se čestně k svému vrstevníku Janu Kochanovskému, nejlepšímu polskému básníku z doby před Mickiewiczem. Pocházel z Červené Rusi. Nějakou dobu pobyl na studiích v Lipsku. Vrátil se do vlasti, žil většinou mezi aristokratií, ale zákeřná choroba plicní sklátila ho předčasně v hrob r. 1581.

Rukopisy i knihy Szarzynského dostaly se po jeho smrti do rukou Stanislava Starzechowského, podkomořího země lvovské, ale když i ten záhy zemřel, tu bratr básníkův Jakub, chtěl vydati básně bratrovy tiskem, nalezl jen »trochę pism« (viz předmluvu, str. 7), a když byl marně pátral po ostatních básních, vydal to co měl r. 1601. Z vydání toho zbývá, pokud víme, jediný exemplár v knihovně kórnické (v Poznaňsku) a podle něho znovu básně Szarzynského velmi pečlivě otiskl Muczkowski v Poznani r. 1827. Méně pečlivě je vydání Turawského v Krakově 1858. Chrzanowski ujal se nového vydání básní Sěpových hlavně proto, že v nedávné době Alex. Brückner v jednom rukopise nalezl básně Szarzynského dříve neznámé a vydal je pod

*) Při té příležitosti uvádí B. pěknou sbírku podobných vazeb z oněžských bylin.

titulem »Sępa Szarzyńskiego wiersze nieznane«, Biblioteka Warszawska 1891, III, 531—552. Tyto nově objevené básně Szarzyńskiego Chrzanowski připojil k básním známým již z prvotisku z r. 1601, označiv nové básně hvězdičkou. Některé z těchto nových básní jsou takřka jen koncepty pro básně známé nám z prvotisku, na př. č. 9, 17, 19, 23, 42. Proto je p. vydavatel ve svém vydání zařadil na příslušná místa mezi básně prvotisku. Ostatní nové básně, většinou rázu milostného, po kterých v prvotisku není ani sledu, umístil na konci sbírky.

Hlavně tyto objevené milostné básně mají velký význam pro poznání básníka, kterého si již jeho vrstevníci neobyčejně vážili. Pocházejí z doby, kdy Szarzyński kypěl ještě životem, miloval život a krásné paní. Szarzyński se několikrát, většinou nešťastně, zamiloval a city své vkládal do básniček, které věnoval třem dívkám, Zoši, Anuši a Kaši. Nejkrásnější z nich je báseň XLVIII*, obsahující antickou báji o Narcisovi zamilovavším se do sebe sama a proměněném v květinu.

Zeela opačný tón mají pozdější básně Szarzyńskiego, známé nám již z prvotisku. Valnou většinou proniká je bolest a zármutek nad prehavostí všeho pozemského a vyjadřují touhu po smrti jako vykupitelce z vezdejších útrap. Až chmurně na nás působí jednotlivé parafrase žalmů Davidových a výroku Jobova: *Homo natus ex muliere, brevi vivens tempore* atd.

V souzvuku s tím je též didaktický, zvláště moralisující ráz jednotlivých básní. Naučení svá Szarzyński podává tak zdrželivě a skromně, že je čtenář milerád přijímá. Marně však hledáme v básních Sepových ohlas bojův a sporů náboženských, které za jeho doby křesťanským světem zmítaly a které zvláště za svých studií na lipské universitě zajisté důkladně poznal. V té příčině je Szarzyński výjimečný zjev mezi souvěkými spisovateli. Duch jeho raději se klonil k snahám humanistickým a k výmluvnému jich hlasateli Petrarkovi, kterého v mládí horlivě četl a napodobil zejména po stránce formální ve svých sonetech.

Vedle polských básní je tu též několik básní latinských. Jsou to epigramy psané hexametrem nebo elegickým distichem, z nichž zvláště náhrobní nápis králi Boleslavu Smělému vyniká hloubkou citu. Připojený slovníček objasňuje výrazy staropolské.

Rudolf Kníže.

A. Bossert, La légende chevaleresque de Tristan et Iseult. Essai de littérature comparée. Paris, Hachette et Cie. 1902, 280 str.

R. 1865 autor tohoto spisu vydal knihu nadepsanou: »Tristan et Iseult, poème de Gotfrid de Strasbourg, comparé à d'autres poèmes sur le même sujet«, která náležela k nejdůležitějším a nejpeknějším spisům o básni Gotfridově. Poprvé byl tu proveden důkaz, že slavná báseň středohornoněmecká je pouhým

zpracováním básně starofrancouzské, z níž ovšem byla zachována jen část poslední, tak že toliko jedinou stránku bylo lze přirovnati. Vydal-li spisovatel po čtyřiceti téměř letech spis s nápisem rozšířeným, chtěl »présenter la légende dans son développement général, en France, en Angleterre, en Allemagne et jusque dans le Nord scandinave«, pak saháme po knize zasloužilého germanisty francouzského s očekáváním nemalým.

Ale jsme zklamáni; autor nevyhověl velkým pokrokům, které zatím učinilo poznání pověsti a zpracování jejích, a podává jenom pozměňovanou svou původní knihu o Tristanu Gotfridově. Posud po úvodě o rytířské epice, zvláště německé, vypisuje pěkně a obsírně obsah básně Gotfridovy a přirovnává ji pak k básni anglické, báseň tuto k básni Thomasově a Thomasovu jednu stránku ke Gotfridově, srovnává tedy samé básně buď kusé nebo zmatené, kdežto od r. 1878 máme úplný staronorský román prosaický, který jest nejsouvislejším zástupcem básně původní v její celosti. Bossert, ač tento román zná, počíná si zkrátka tak, jak bylo správně r. 1865, nikoli však po r. 1878.

Ještě méně uspokojuje, co Bossert praví v kap. 13. a dále o Tristrantu Eilhardově; není patrné z práce jeho, že prosaický román, z něhož přídavkem překládá několik kapitol, zastupuje nejstarší znění básně Eilhardovy, které mimo něj poznáváme jen z českého Tristramu, pokud sleduje Eilharda. O českém Tristramu se Bossert vůbec nezmiňuje, a přece jím lze tu a tam poznati rysy původní francouzské básně, které v originále i v zpracování německém se ztratily. Že jeden z rukopisů prosaického románu francouzského vypravuje o smrti Tristana a Izaldy zcela tak jako Eilhard a oba pokračovatelé Gotfridovi (Bédier, *La mort de Tristan* atd., *Romania* XV, 481 n.), toho se rovněž u Bosserta nedočítáme.

V dalších kapitolách Bossert mluví o novějších dílech o Tristanu, zejména o Wagnerově operě. Škoda, že práce Bossertova vystupuje s novým nápisem, který vzbuzuje požadavky, jichž neplní. Jako druhé vydání starého spisu byla by nám tato práce o Gotfridovi zcela vítána, a v tom smyslu lze ji doporučiti každému, kdo se o důležitou tuto pověst zajímá a chce o zpracování jejích slyšeti úsudek muže dobrého vkusu.

Arnošt Kraus.

Drobné zprávy.

K. Krumbacher před nedávnem vydal velmi zajímavý spis »Das Problem der neugriechischen Schriftsprache« (München, 1902, v publikacích bavorské akademie), ve kterém staví se právem v nynějším sporu o novořecký jazyk spisovný na stranu těch, kteří místo staré řečtiny, jež je dosud jazykem státu, církve a celé skoro literatury, ač je věštině lidu nesrozumitelná, zavést chtějí nynější živou mluvu lidu, od staré řečtiny přirozeným vývojem velmi odchýlnou. Příkrý

spor obou protivných stran, jeho příčiny i možný způsob jeho rozřešení vyloučen jest v této knize způsobem jasným a pro každého čtenáře velmi poutavým.

Pozoruhodný objev učinil před nedávnem Vilém Dörpfeld (v. Athen. Mitt. XXVII, 1902, str. 379. nn.). Zjistil, že na stupních staršího Parthenonu jsou zřejmé stopy požáru, jež však nepřecházejí na stupně Parthenonu Perikleova, nýbrž, jak na několika místech na straně západní pozorovati lze, jdou pod ně. Tím je prokázáno, že starší Parthenon, jenž, jak známo, nedospěl dále než k základům a k nejdolejším břevnovým sloupům, zachvácen byl požárem, způsobeným od Peršanů r. 480 př. Kr. Kamenné stupně a sloupky ovšem nemohly hořeti, ale shořelo dřevěné lešení, jehož třeba bylo k postavení sloupů. Poněvadž tedy starší Parthenon r. 480 př. Kr. již dosti daleko pokročil, nelze původ jeho přikládati teprve Kimónovi, jak se dříve soudilo. S tímto výsledkem, že totiž onen chrám pochází z doby před r. 480, Dörpfeld však se nespokojil, nýbrž šel ještě dále. Snažil se vyzkoumati datum opěrných zdí, jež pro terassu jižně od Parthenonu byly zbudovány. Při tom prospěly mu velice četné fotografie, jež německý ústav archaeologický při posledních výkopech na akropoli si pořídil; neboť výkopy samy musily býti z větší části zase zasypány. Dle Dörpfeldových výzkumů třeba rozeznávati ve stavbě staršího Parthenonu dvě doby. V první době zbudována více než polovice mohutných základů chrámových a k ochraně terassy před chrámem zeď polygonální, jež šla rovnoběžně s jižní stranou Parthenonu. Pak byla stavba delší dobu přerušena, při čemž část nánosu terassy se sesula. To lze na oněch fotografiích velmi dobře viděti. Když stavba byla obnovena, musila býti zřízena nová zeď opěrná, a sice z kvádrů. Měla směr nepravidelný: u jihozápadního rohu Parthenonu vybíhala věžovitě přes hradbu pelagickou, pak šla přes onu hradbu, načež blíže jihovýchodního rohu Parthenonu uchylovala se od ní směrem šikmým. V této druhé době základy chrámu dokončeny a přikročeno k stavbě mramorových sloupů, což vpádem perským přerušeno. Druhou dobu klade Dörpfeld mezi l. 490 až 480, poukazuje zejména k tomu, že sloupky měly býti z mramoru pentelského, jehož užívání právě pro tu dobu opravou starších propylajů jest dosvědčeno. Začátek stavby posunuje Dörpfeld až do doby Kleisthenovy. Themistokles neměl zájmu o budování chrámů: hlavní věcí bylo pro něho opevnění města i Peiraiea; proto dlužno pomýšleti na Kleisthena, za něhož založena nová agora v Kerameiku, zřízena Pnyx a v Delfech postavena stoa athenská. Že tímto novým zkoumáním naše znalost dějin akropole značně pěkročila, jest na bllední. »Starý chrám Athenin«, ležící mezi Parthenonem a Erechtheiem, posunuje se tím do doby mnohem starší. Rovněž jest patrné, že tak zvaným »perským rumem« (Perserschutt) mohla býti vyplněna pouze část mezi druhou, kvádrouvou zdí opěrnou a jižní hradební zdí, od Kimona zbudovanou.

První svazek katalogu Vatikánského musea, již delší dobu očekávaný, právě vyšel (Die Sculpturen des Vaticanischen Museums beschrieben von Walther Amelung. Band I. Str. IX a 935, k tomu 121 tabulek 4°. V Berlíně, u G. Reimera 1903, za 40 mk.). Obsahuje popis památek z Braccio nuovo, Galleria lapidaria, Museo Chiaramonti a Giardino della Pigna. Druhým svazkem, jenž vyjde roku příštího, bude dílo dokončeno. Bylo by žádoucí, aby uspořádáno bylo též menší vydání pro navštěvovatele sbírek vatikánských; neboť Helbigův Průvodce nynějším požadavkům již nevyhovuje.

Nešťasný nápad měla akademie berlínská, sloučiti všechny sbírky nápisů řeckých, které vydává, v jediný veliký celek o 14 svazcích pod názvem Inscriptiones Graecae. Dosavadní Corpus

inscriptionum Atticarum zaujímá v nové sbírce první tři svazky; doplnky, jež dosud tvořily svazek čtvrtý, vřaděny k svazkům, jichž se týkaly. První svazek nápisů peloponneských je nyní čtvrtým svazkem nové sbírky s názvem *Inscriptiones Argolidis*. Nápisы severního Řecka vřaděny jednak do svazku sedmého (*inscriptiones Megaridis et Boeotiae*), jednak do devátého. Nápisы ostrovů moře aegejského jsou nyní svazkem dvanáctým, nápisы Sicílie a Itálie čtrnáctým. Ostatní svazky budou mít tento obsah: v pátém svazku nápisы z Arkádie, Lakonie a Messenie, v šestém z Elidy a Achaje, v desátém z Epiru, Makedonie, Thrákie a Skythie, v třináctém z Kreta. Též akademie francouzská bude mít účastenství v této sbírce; jí vyhrazeny dva svazky a sice osmý pro nápisы delfské a jedenáctý pro nápisы delské. Nápisы z Malé Asie ve sbírku pojaty nebudou, poněvadž jejich vydávání vzala si na starost akademie vídeňská. Tato centralisace, jež bude působiti po dlouhou dobu jen zmatky, byla zcela zbytečná. Dosavadními názvy jednotlivých sbírek byl původ nápisů mnohem přesněji určen než nyní, když se budou citovati pouze čísla svazků velkého díla. Na př. citát IG XII, 5, 1 č. 50 místo dosavadního IG Ins V, 1 č. 50 jest složitější a méně jasný. Nakladatelství G. Reimera v Berlíně rozesílá majitelům posavadních sbírek zdarma titulní listy s nově zavedeným označením.

Kirchnerova *Prosopographia Attica*, dílo nejen pro studium řeckých nápisů, nýbrž i pro literaturu a historii velmi důležité, jest právě vydaným druhým svazkem (VIII a 660 str., v Berlíně 1903, u G. Reimera, za 28 mk.) ukončena. Obsahuje jména osob od písmeny A až do Ω, seznam demotů, sestavený dle jednotlivých demů, a přehled archontů až do r. 29 př. Kr.

Pěkný výbor řeckých nápisů dialektických vydá Solmsen v Teubnerově bibliothece (*Inscriptiones Graecae ad illustrandas dialectos selectae. Scholarum in usum edidit Felix Solmsen. VIII a 96 str. V Lipsku, 1903, za 2 mk.*) Obsahuje padesát nápisů, mezi nimi též t. zv. tabulae Heraclaeenses (č. 18) a zákony gortynské (č. 30). U každého nápisu udána příslušná literatura; chybí však odkazy na podobný výbor od Emanuela Löwy (*Griechische Inschrifttexte für akademische Übungen*, ve Vídni 1888) a na výbornou sbírku Michelovu (*Recueil d'inscriptions grecques*, Brussel 1800), kteráž, jak se zdá, úmyslně jest ignorována. Ze písmena ε a o, kde jsou v platnosti hlásek dlouhých, opatřena jsou čárkou, lze zajisté schvalovati; zbytečno však to bylo v slabikách, jejichž délka jest již patrna z přízvuku průtažného.

Z Berlína dochází zajímavá zpráva, že mezi papýry, jež správa muzeí tamějších získala, jsou též zlomky Sofokleova dramatu satyrského *Ἀχαιῶν σύλλογος ἢ Σύνδειπνοι*.

Je tomu nyní asi rok, co počalo nakladatelství K. Graesera ve Vídni vydávati řízením R. C. Kukuly novou sbírku klassiků řeckých a římských s poznámkami (*Meisterwerke der Griechen und Römer in kommentierten Ausgaben*), a již leží před námi osm čísel tam vyšlých: Aischylovi Peršané od Jurenky, Isokratův Panegyrikos od Meska, výbor z lyriků římských s řeckými paralelami od Jurenky, Lysiovy řeči proti Eratosthenovi a o posvátné olivě od Sewery, vybrané listy Ciceronovy od Gschwinda, Apulejova pohádka *Amor Psyche* od Bedř. Nordena, Euripidova *Ifigenie v Aulidě* od Busche a Euripidův *Kyklops* od Weckleina. Každé číslo skládá se ze dvou, elegantně upravených svazečků. V jednom jest text, kriticky upravený; odchylky od hlavního vydání kritického uvedeny jsou v dodatku. Svazeček druhý obsahuje úvod a poznámky, někde také slovníček. Sbírká nová určena jest hlavně pro soukromou četbu žáků gymnasiálních a pro kursorickou četbu nastávajících filologů. Obojímu účelu vyhovuje velmi dobře; lze ji tudíž jen doporučiti, zvláště když též cena jest mírná. Bylo by žádoucí, aby též u nás přikročilo se k vydávání sbírky podobné.

Upozorňujeme na nové vydání Pausania, jež pořádá Bedřich Spiro. Krátce za sebou vyšly dva svazky, obsahující osm knih se stručným aparátem kritickým (Pausaniae Graeciae descriptio. Recognovit Fridericus Spiro. XXI, 420 a 389 str. V Lipsku, u Teubnera 1903. Za 2 mk. 80 a 2 mk. 40). Zbývající dvě knihy a ukazatelé vyjdou prý co nejdříve.

Rovněž nové vydání Libania, jež podnikl professor vratislavské university Richard Foerster, postupuje rychlým tempem. Vyšly již dva svazečky, obsahující jedenáct řečí (Libanii opera. Rec. Richardus Foerster. X, 535 str. V Lipsku, u Teubnera 1903. Za 9 mk.). Práli bychom zasloužilému vydavateli, aby se mu podařilo dílo šťastně počaté co nejdříve dokončiti.

Pro studium pozdějších spisů Platonových doporučuje se spis Konstantina Rittera Platons Dialoge (VI a 220 str. V Stuttgartě, u V. Kohlhammera 1903. Za 4 mk. 50). Jsou to pěkné obsahy dialogů Parmenida, Sofisty, Politika, Fileba, Timaiia a Kritia, v nichž filosofický obsah velmi dobře jest vystižen.

Prof. Kvíčala otiskl si v ČMF IX, 1903, str. 119 zmínku, kterou o dvou jeho pojednáních o Enniovi učinil prof. Vahlen na konci svého nového vydání. Poněvadž však otisk ten nebyl úplný, podávám k žádosti některých čtenářů ČMF k němu tento doplněk. Místo, od prof. Kvíčaly jen částečně citované, zní: »In aliis a meis rationibus seu plene seu ex parte discessit, forsitan in quibusdam non facturus, si cognovisset quae ego post Ennii editionem anni 1854, qua sola usus est, compluribus occasionibus de partibus nonnullis Ennianis explicui, velut de augurio captato a Remo et Romulo in relat. acad. a. 1894 Über das Stadtgründungsangurium bei Ennius, aut de versu 409 (ann. XV fr. VII) arcus subspectant, mortalibus quae perhibentur in actis acad. a. 1886 Über die Annalen des Ennius p. 24 sq., aut de v. 559 'hos pestis necuit, pars occidit illa duellis' in prooemio ind. lection. 1892/93 p. 5.« Prof. Kvíčala, jenž v každém čtyřletí přednáší o Enniovi, praví ovšem, že prý jest to »připomenutí zcela přátelské«, vytkne-li se mu, že r. 1902 znal pouze vydání z r. 1854; ostatně prý bylo mu »nesnadno, ba i nemožno, seznati některá z těch pojednání, která Vahlen připomíná«. Avšak pojednání akademie i university berlínské jsou v zdejší universitní knihovně; též král. společnost nauk má výměnu s berlínskou akademií. Do obou knihoven má prof. K. asi snadný přístup.

XIV svazek časopisu »Indogermanische Forschungen« věnován je H. Ostroffovi k 25letému jubileu řádné jeho professury. Obsahuje mnoho zajímavého. Tak články Brugmannovým a Delbrückovým osvětlena latinská i řecká komparace; Wackernagel vysvětluje řec. acc. pl. πόλις z pův. *πόλις, jež nastoupilo místo *πόλις jako v dat. pl. πόλει místo πόλιν; dat. pl. na -εσι vysvětluje vlivem nominativu: jako bylo Μοῖσαι, λῆναι; λῆναι, tak k θῆρες utvořeno θήρεσσι atd. A. O. Danielsson vykládá o epen-thesi v řečtině; Schwyz er ve výrazu Veneres Cupidinesque u Catulla (3, 1; 13, 12) a Martiala (IX, 11, 10; XI, 13, 6) nalézá dvandvám typu stindického mitrā varuḥa; znamenají tedy slova ta Venus et Cupido. Velmi obšírný je článek K. F. Johanssonův Arische Beiträge, v němž vykládá o střídnících pův. tt v jazycích arských. Celá skupina východní — i jaz. stindický — a ze skupiny západní řečtina má nebo měla za to st, skupina západní (mimo řečtinu) ts a co z toho vzniklo. Střídnice ty vznikly z pův. tt prostřednictvím tst; původcem výkladu toho uvádí se Kräuter (Zur Lautverschiebung 1877). Sluší však dodat, že výklad takový již o pět let dříve podal prof. Gebauer v ČCM 1872 na str. 284. Zajímavým článkem přispěl W. Mayer-Lübke (Der intensive Infinitiv im Litauischen und Russi-

schen). Proč je v nadpise »im Russischen«, není jasno; neboť vazba, o níž jde, je i jinde ve slovanských jazycích (i zde uvádí se něco z maloruštiny a polštiny dle Miklosiče, ale je známa vazba ta i v češtině — srv. Listy filol. XXIX, 88, — a není nijak řídká v mluvě lidové). Jde tu o vazby jako je na př. české »číst, to čtu dost« a pod., v nichž infinitiv zve se obyčejně inf. intensivním. Vedle známých případů v ruštině, litevštině a lotyštině, v jazycích germánských a románských nalézá Mayer-Lübke zjev podobný v maďarštině, hebrejštině, syrštině, etiopištině a arabštině; vykládá to tak, že infinitiv je vlastně dubitativní otázka, tedy: číst? to čtu dost atd. oh

V posledním sešitě Listů fil. zmínili jsme se krátce o novém pokusu vysvětliti jednak slovo zamiesiti v RK, jednak známou situaci na Hostýně a u Olomouce. Učinili jsme tak, hodlajíce prospěti p. Ošťádalovi: chtěli jsme mu ukázati na dvě chyby, jichž patrně on sám nevidí a na něž proto musí býti od jiných upozorněn, že totiž 1. nesmí souditi z jakosti námítky jedné o jakosti ostatních, a 2. že nesprávně a naprosto nemožně vykládá vývoj významu slova zamiesiti. Na několik oněch rádkův odpověděl p. Ošťádal v Listech Klatovských ze dne 11. července 1903. Opakuje totéž, co řekl dříve, abychom to pochopili. Ale po této jeho »odpovědi« vzdáváme se slova; neboť vidíme, že s filologem rázu p. Ošťádal, jemuž se zdá semasiologie »jakousi vědeckou mhlou«, nemůžeme vésti sporu o slovo zamiesiti. Než aby pan Ošťádal netápal na bezcestí, dáváme mu přátelskou radu, jak si musí vésti, chce-li ve svém podniku pokračovati: musí »naléztí« text skutečně starý, který by měl slovo zamiesiti v dokladech kvalitativně stejných s doklady RK, zejména s doklady z Jar. a Jel., jak napsal již prof. Gebauer v těchto Listech XXIII (1896); podaří-li se mu to, nebude ještě u konce, nýbrž musí se starati o vyvrácení celé hekatomby námítek dalších. Neboť vybrati si dvě námítky a domnívati se, že vyvrácením jich (ovšem zdánlivým) dokázána je i neplatnost ostatních, to je počínání bláhové; a neméně bláhové je upíratí učencům cizím, jako je E. Denis, jehož projev v minulém čísle Listů otisklý se rovněž p. Ošťádalovi nelíbí, možnost samostatného úsudku o našem padělků a domnívali se zcela bezdůvodně, že učenci cizí »prostě věří jménům vysoce postavených odpůrců pravosti rukopisů, nemohouce znáti ani oceniti všeho, co se pro a proti o tomto sporu již psalo, přeše a ještě bude psáti.« oh

Vedle velkého »Ottova Slovníku Naučného«, jenž dospěl dluh XX., počal redakci F. Ad. Šubertovou vycházeti dvoudílný »Malý Ottův Slovník Naučný« ve vydání sešitovém (sešit za 60 h). Pokud z 1. sešitu lze souditi, kniha opatrným výběrem látky i úsečnou formou dobře poslouží svému účelu. V některých věcech však by snad nebylo na závalu buď jisté minus nebo plus. Místo pouhého výčtu názvů všech prací spisovatelových (jak je tomu na př. u Karla Adámka) by stačil buď výbor nejvýznačnějších podle příbuznosti látkové, anebo, když se již vypočítává všecko, by se doporučovalo přičiniti také roky vydání, poněvadž bez nich výčty titulů visí jaksí ve vzduchu.

Vzácnou výjimkou v záplavě průměrných výrobků našich řemeslných ilustrátorů, jimiž v pravém smyslu slova znešarňují text našich oblíbených starších belletristů, je jubilejní vydání Němcové »Babičky« (nákladem Unie). V hojných obrazech mladého umělce A. Kašpara, jimiž provází text knihy, je teplý, proudící život, je opravdové studium krajiny, kroje i lidí, je skutečné umění. Takovým výtvarným průvodem se náladová síla stránky slovesné šťastně zvyšuje a dojem její prohlubuje. Text »Babičky« je převzat z prvního vydání, proti čemuž se ozval odpor; promluvíme o věci v úhrnném posudku nových edic z doby poslední.

Před několika dny dostal se mi do rukou 1. sešit XI. ročníku Naší Doby, k němuž připojen jest seznam knih nakladatelství Laichterova. Užasl jsem velice, když jsem u Laichterova překlada Birtových Dějin římské literatury četl toto doporučení:

„Je to dílko psané tak duchaplně a zajímavě, že si je nejen s potěšením přečte každý z tak zvaného širšího obecnstva, nýbrž že i odborníkům přinese leckteré poučení.“

Listy Filologické.

Čtenáři Listů filologických zajisté se pamatují, že jsem ona slova napsal (LF 1902, str. 169) o německém originálu, avšak český překlad že jsem doporučiti nemohl, poněvadž, jak jsem podrobně ukázal, proveden jest velmi povrchně a věcnými i jazykovými chybami se hemží. P. Laichter německý originál neprodává; neměl tedy nejmenšího práva slov svých se dovolávat. Je to sice velmi chytré, vytrhnouti větu ze souvislosti a učiniti si tak z nemilé recenze vydatnou reklamu; sluší-li však takovému jednání solidní firmě, za kterou zajisté nakladatelství Laichterovo pokládáno býti chce, o tom nemůže býti sporu.

Frant. Groh.

Odpověď

p. Úlehlovi, spisovateli »Dějin matematiky« a »Listů paedagogických.«

Na mou recenzi, uveřejněnou v tomto ročníku Listů fil., str. 301 nn., odpověděl p. Ú. v čís. 192 »Času«. Pan Ú. vytýká mi nepravdivost, ale nemoha ji dokázati, vykládá skoro v polovici své odpovědi per longum et latum, jak se učitelstvu půjčovaly knihy, a uvádí doklady o universitní knihovně vídeňské, o níž jsem vůbec nemluvil.

Co se týká meritorní části odpovědi, připomínám, že chtěl-li p. Ú. dokazovati pravdivost latinského přísloví »Inter arma silent Musae« — což dokazovati jest věc naprosto zbytečná —, nemusil Řeky nepravdivě jmenovati spustlou ohavou, nečistou šelmou, zloději a lupiči, srovnávati je s africkými Matabely atd. Že jsem ironii považoval za pravdu, je tvrzení nepravdivé.

O dilettantismu p. Ú. svědčí nejlépe, že stále ještě tvrdí, že Platon napsal rozmluvu »Laches a Kriton«. Důvodem mu je pro to titul překladu Velišského: »Platonův Laches a Kriton. Přeložil Velišský«. Takto je ten titul ovšem správný, ale p. Ú. neví, že to jsou dvě rozmluvy, z nichž jedna se jmenuje »Laches« a druhá »Kriton«.

O tom, že se píše také Gorgiáš a Eneáš, vykládá obsáhle a dokazuje to od Letopisů trojanských až do Lacinovy České kroniky. Že by se nemělo psáti Eneáš, jsem vůbec nevytýkal, ačkoliv správné takové psaní není. Pan Ú. neporozuměl — vlastně nechce nebo snad neumí rozuměti — mé výtce. Nevytýkal jsem, že užívá tvaru Gorgiáš, nýbrž to, že z neznalosti správného znění jména Gorgias užívá tvarů Gorgiáš, Georgiáš a Georgias.

Nejskvostnější jest doznání p. Ú., svědčící nejlépe o jeho opravdovosti, že ve spisech svých předkládá svému čtenářstvu »chvilkové nápady«. Chvilkový nápad do knihy, jejíž spisovatel chce slouiti spisovatelem vážným, rozhodně nepatří. *)

Aug. Krejčí.

*) Úvaha prof. Krejčího o knihách p. Úlehlových jest nejen věcně úplně správná, jak každý, kdo věci rozumí, nejlépe se může přesvědčiti tím, že si knihy p. Úlehlovy sám přečte, ale byla také napsána způsobem velmi mírným a šetrným. Jestliže se p. Úleha brání proti této spravedlivé úvaze nevěcným způsobem v denním listu, tedy před širokým obecnstvem, jež z valné části věc samu ani neumí posouditi, a brání-li se tvrzením, že uveřejnění takové kritiky ve vědeckém časopise značí hluboký úpadek kritiky, činí totéž, co činívají zpravidla ti, kteří výtky sobě učiněné nemohou vyvrátiti. A dilettanti zvláště mají o svém vlastním vědění vždy úsudek velmi příznivý.

Josef Král.

Výtahy z filologických časopisů slovanských.

Eos. Czasopismo filologiczne, organ Towarzystwa filologicznego wydawane przez Stanisława Witkowskiego. Rocznik VIII, 1902.

Svazkem tímto počíná po odchodu prof. Cwiklińskiego ze Lvova redigovati Eos prof. Witkowski, jemuž k ruce dáno redakční komitet sestávající z prof. dra V. Hahna, M. Jeżenieckého, T. Mandybura a St. Schneidra. V oddělení, jednajícím o klassickém starověku a jazykovědě, čteme tyto články: J. Kvičala: Quaestiones Ennianaе. — Kruckiewicz: Obvía. Týká se dvou míst Statiových Silv (I, 3, 32, kde navrhuje místo expellunt fluvii čísti expediunt; I, 3, 42 místo nox silet et pigros imitantia murmura somnos čte nutantia) a Juvenalovy sat. V, 80, kde místo aspice quam longo distingat pectore lancem čte pectine. — V. Smiaček: Svědectví Tacitovo o prvních křesťanech. Proti Pascalovu spisu »L' incendio di Roma e i primi cristiani«, v němž se vykládá Tacitova zpráva v Ann. XV, 44 tak, jakoby křesťané byli původci požáru Říma. — V. Hahn: Nově objevené básně Sapfíny. Referuje se o nálezu dvou básní Sapfínych, učiněném r. 1902; básně ty jsou zde otištěny s krit. apparátem a výkladem. — St. Schneider: Ethika Demokritova a řečník Antifon. Vykládá se o názorech těchto dvou mužů. — L. Sternbach: Specilegium Laurentianum. — G. Blatt: O zásadách a metodě mluvnice srovnavací. Není tu vše, co bychom z nadpisu čekali. Vymezuje se pojem linguistiky, mluvnice historické i mluvnice srovnavací, mluví se o rozdílech mezi starou a novou školou jazykozpytnou, a na některých zjevech indoevrop. hláskosloví ukazuje se metoda jazykozpytu srovnavacího. Poprvé tuším se tu ukazuje na to, že pro rozdíl pův. *ǵ* a *j*, dosud stanovený jen dle různých střídnic v řečtině, svědčí i jaz. staroindický, v němž v jistých případech pův. *ǵ* bývá slabikotvorným, pův. *j* nikoliv; srv. *jāgati* — *ištās* (pův. *ǵ*: cf. *āyos*) a *jāsati* — *jastās* (= řec. *ἑστός*). — J. Rozwadowski: Etymologica. 1. Lat. »rōbur, robustus« odvozuje Osthoff od base *ērēbh*; Rozwadowski dodává, že vedle řec. *ὄρεφνός, ὄρεφαίος* atd. patří sem i ruské *rjabínovaja noč*. Ale latinské *rōbur* odvozuje R. od base (e)reudh (lat. ruber, rufus, řec. *ἐρυθρός* atd.), k níž patří také polské *rdzeń*, jež i po stránce semasiologické je blízké lat. *rōbur* (srv. čes. dřev!). 2. Oskický kmen substantivní *vereia-* (dat. sg. *vereiaī* = civitati, gen. sg. *vereias* = civitatis) překládá se ob. »Landwehr«; »Planta jej překládá »civitas vel respublica«. Rozwadowski myslí, že mu odpovídá nejspíše obecně nyní »publikum«. Srovnává s ním čes. *veřejný*, jež je od téhož kořene a téhož významu. — V. Schmidt: Umění náhrobové ve starém Řecku. — P. Bienkowski: Nové objevy na fóru římském s plánem fóra dle Róm. Mittheilungen, XVII.

Část druhá, týkající se humanismu a dějin filologie, obsahuje tyto články. T. Sinko: De duobus Adamis Porcarii carminibus. Od Adama Porcaria dochovány jsou dvě básně: epigramma in Zavissium Nigrum a epitaphium Hedvigis. První byla vryta do nějakého kenotafu, je plna hrubých chyb proti prosodii a metricce (je to 68 hexametřů), ozývají se v ní reminiscence na Ovidia a Vergilia. Druhá má 48 hexametřů, metricky není lepší první a byla určena snad k tomu, aby byla vryta na nějaký náhrobek. — J. Pelczar: Emendationes Roizianaе. Příspěvky k textové kritice básní Roiziových. — W. Hahn: O národnosti Matěje Garbického. M. Garbitius, učenec žijící v I. pol. XVI. st. v Tubinkách, nebyl Polák, jak se soudí, nýbrž pocházel z Illyrie.

V oddílu věnovaném recensím a referátům mimo jiné nalézáme odstavce o nových badáních o počátcích tragoedie attické od Witkowského, přehled nejnovějších vědeckých zpracování mluvnice latinské od Rozwadowského, z etruskologie od Al. Frączkiewicze atd. Záslužná je podrobná bibliografie filologie klassické i literatury humanistické v Polsku za rok 1899 a 1900, již sestavil V. Hahn, známý již svými přehledy uveřejněnými v I, III, a VI roč. Eosu.

Prohlášení.

Prof. Kvíčala opakuje v ČMF IX, 1903, na str. 123 již po čtvrté nepravdu, že prý »redakce Listů filologických nastrojila útok proti ČMF pomocí Dra Krčka, který vlastně ve skutečnosti jest Pseudo-Krčkem«, jak prý prof. Kvíčala »dokázal a redakci LF usvědčil«.

Že posudek o ČMF, uveřejněný v polském Muzeu r. 1901, byl prof. Kvíčalovi nemilý, pochopujeme; o jeho příspěvcích ke skladbě a fraseologii pronesl se totiž prof. Krček, že nepřinášejí nic pozoruhodného, o jeho poznámkách k řeckým básníkům lyrickým soudil, že jsou to emendace dost pochybné a každým způsobem málo cenné, jeho obyčej, psáti samé příspěvky kritické a exegetické, nazval sportem, vytýkal mu, že prof. Rozwadowského z Krakova, jenž mu přispěl do ČMF článkem o mluvě Plautově, obdaril titulem hraběcí, atd. Professor Kvíčala, snad aby dojem tohoto posudku byl oslaben, smyslnil si, že prý ten posudek složen byl od několika pisatelů v Praze českým jazykem a poslán byl prof. Krčkovi k překladu do polštiny; prof. Krček prý se pak propůjčil k tomu, že dal cizímu posudku své jméno. Přes to, že naprostá smyšlenka tato byla hned v následujícím sešitě Listů filologických důrazně odmítnuta, opakoval ji prof. Kvíčala po druhé a po třetí, s troufalostí větší a větší. Nyní pak odvažuje se tvrditi, že prý dokázal, že nastrojila onen posudek proti němu redakce Listů filologických, ba dokonce že nás z toho usvědčil.

Vůči tomu nezbyvá nám než opětně prohlásiti: na recenzi o ČMF, jež vyšla r. 1901 v polském Muzeu, neměl nikdo ani z redakce Listů filologických ani z přátel jejích vlivu nejmenšího. Vůbec nebyli jsme s prof. Krčkem v žádném spojení. Teprve na počátku r. 1903, když prof. Kvíčala šířil smyšlenku onu již po třetí, požádali jsme prof. Krčka, jenž tehdáž dlel na léčení v Zakopaném, za vyjádření ve věci té. Prof. Krček prohlásil výslovně, že recenzi onu napsal sám, jsa stálým referentem Muzea o českých časopisech, že nebyl od nikoho z přátel Listů filologických o ni požádán, že jest tudíž *hold nepravda*, co prof. Kvíčala tvrdí. Dopis jeho otištěn byl v letošních Listech fil. na str. 79. Má-li prof. Kvíčala tolik smělosti, že i po tom nepravdivé tvrzení své opakuje, nezbyvá nám než politovati toto jeho jednání a ponechati je soudu přítomnosti i budoucnosti.

V Praze dne 17. října 1903.

Redaktoři »Listů filologických«

J. Gebauer, J. Král, J. Vlček, F. Groh.

Prof. Kvíčala v I. a II. sešitě letošního ročníku ČMF str. 123 pozn. opět o mně napsal toto: »V Listech filologických ... vyšla recenze proti Tim. Hrubému, podepsaná lživým jménem „J. Novotný“, a teprve později přihlásil se chatrný kandidát R. Karras, že *prý* on jest ten „J. Novotný“ a sl. redakce podotkla s dětinskou naivností, že *prý* naše poměry jsou příčinou té ubohé lživosti „Listů filologických“.

Nebudu se o věci, o níž se prof. Kvíčala bůh ví již po kolikáté zmiňuje, znovu šířiti. Bylo o ní již tolik napsáno, že každý si mohl utvořiti o ní správný úsudek. Onu recenzi o jistém překladě Tim. Hrubého — připomínám to již asi po čtvrté — jsem složil a psal já, a kdo by tvrdil něco jiného*), tvrdil by *holou nepravdu*. Prof. Kvíčala sice na mne ve své úřadovně v zemském výboru naléhal, abych se k autorství jejímu nehlásil, ale já jsem se přece přihlásil, chtěje učiniti přítrž klamným domněnkám.

Chci však tentokráte ukázati na něco jiného. Prof. Kvíčala si v posledních letech zvykl sedati na soudnou stoličku a s tváří přísného Katona rozsuzovati, co je správné a co není. Činí-li to právem, o tom se každý čtenář může poučiti z toho, co následuje.

Jak pamětníkům posledního boje rukopisového je dobře známo, byl celý způsob vystoupení Gebauerova proti Rukopisům v únorovém čísle Athenaea z r. 1886 smluven dne 21. ledna téhož roku mezi prof. Kvíčalou, Gebauerem a Masarykem v bytě prof. Kvíčaly; prof. Kvíčala se tenkrát vůči prof. Masarykovi vyjádřil, že již 25 let v rukopisy nevěří, a dotčený článek Gebauerův měnil a učinil v něm různé přípisky**). Avšak když přišlo do tuhého a všichni, kdož v rukopisy nevěřili, byli prohlášeni za zrádce vlasti a vydáni různým ústrkům a protivenstvím, prof. Kvíčala nejen že nevytrval po boku svých těžce zápasících přátel, nýbrž je obratně opustil, vrhl se na stranu obhájců rukopisů a svým bývalým přátelům začal střílet do zad.

Toto jednání prof. Kvíčaly je vůbec známo, ale neškodí, ob čas mu je připamatovati. Je také počátkem jeho pádu. Člověk však, který byl schopen takového jednání, nemá práva, aby jiným něco vytýkal. Ten je již dávno souzen.

V Prostějově dne 10. října 1903. *Rudolf Karras.*

*) Ovšem prof. Kvíčala se neodvažuje výslovně to tvrditi, ale lze to čísti mezi řádky.

**) Viz bližší poučení o té věci v Athenaeu III, str. 449, VIII, str. 219 a n., »Zasláno« prof. Gebauera v Hlasu Národa ze dne 22. července 1886 a »Otevřený list« prof. Masaryka, adresovaný prof. Kvíčalovi, z téhož roku.

Aischylova dramata Prosebnice, Peršané, Sedm proti Thebám a theorie Dörpfeldova.

Podává **Josef C. Čapek.**

(Dokončení.)

III.

Otázka o jevišti.

Podáme nejprve stručně mínění a důvody, které jednotliví badatelé z našich dramat pro jeviště uvádějí.

Niejahr (na m. uv., str. 9 nn.) snaží se dokázati, že oltář v Prosebnicích byl na »scéně« (= na jevišti), tedy že se hrálo na jevišti, poněvadž herci jsou s tímto oltářem v úzkém styku. Poněvadž máme podobné kusy dekorační v Sedmi a v Peršanech, soudí analogicky, že i tu hrálo se na vyvýšeném jevišti. Pásmo důvodů je u Niejahra asi toto. Danaos na počátku dramatu (v. 214) dle *blízko* oltáře, sbor ještě v orchestře. Oltář je na vyšším místě než sbor; neboť ve v. 186 vidí Danaos blíže se vojsko argejské, aby to však viděl sbor, básník jistě nechtěl. Táž věc je ve v. 721 nn., kde Danaos sboru zvěstuje, že *μεταδόχου τῆσδε ἀπὸ σκοπῆς*, t. j. s hlídky prosební, s toho místa tedy, kde je oltář, nebo se stupňů tohoto oltáře, vidí na lodích příjíždějící nepřátele a zevrubně popisuje, že se již blíží. Slova ta zajisté byla by nevhodná, kdybychom se neměli domnívati, že Danaos má vyšší místo, než sbor. A kdyby kdo namítl, že oltář mohl býti na lešení, vystavěném na rovině orchestry, přece musí připustiti, že slova Danaova ve v. 195 *πάγον προσίξεν* daleko lépe a vhodněji vztahují se k místu, vyznačenému vlastními hranicemi, od něhož sbor byl odloučen.

Také A. Müller (Bühnenalterthümer, str. 110) užívá místa Aischylova v Prosebnicích v. 721 jako důkazu pro vyvýšené jeviště. Slova ta neznačí pahorek na logeiu (= jevišti), na kterém

nic přece nezáleží, nýbrž prý »logeion samo«. V poznámce druhé na téže straně pak praví, že je tu právě položení důraz na epitheton *ἱεραδόχος*, kteráž hodí se na logeion s oltářem; »snad je míněn oltář sám, na jehož stupních by pak Danaos stál«.

B. Todt (na m. uv., str. 505 nn.) dovolává se na str. 510 veršů 125, 784 v Prosebnicích, kde se mluví o *γὰρ βοῦνις*, o zemi pahorkaté; a také celou tragoedií táhne se představa, že ona *κοινοβωμία* v ní je na nějaké výšině, která vystupuje z orchestry. Sbor usadí se na stupních této koinobomie. Míníme-li však těmito stupni ty, které vedou z orchestry na logeion, jež právě představuje onu koinobomii, ocitneme se ve velikých nesnázích. Je-li tu logeion samo místem posvátným, na jehož stupních sedí Danaovny, nemůže na něj vystoupiti král ani posel, Danaos pak jen jednou. Neboť bylo by to prý od básníka absurdní, nechati krále a posla vystoupiti na oltářní výšinu, mluvíti tu s Danaovnými hlouběji sedícími na jeho stupních a od oltáře je urvati. Bylo-li logeion oltářem, a nebyl-li oltář ještě zvláštní stavbou na něm, musil král přirozeně s průvodem, posel pak se svými zbrojnoši zůstatí v orchestře a odtud hráti. Todt tedy, dovolává se stejných míst s Niejahrem a s Müllerem, uznává v Prosebnicích zvláštní logeion a na něm onen dekorativní kus (*κοινοβωμία*). Jiné výklady vylučuje. Analogicky soudí podobně pro Peršany (str. 515 nn.) a pro Sedm proti Thebám (str. 518 nn.).

Zcela závislý na Todtovi je Richter (na m. uv., str. 110 nn.), co se Prosebnic týče, kdežto, co se týče Peršanů (na str. 107) a Sedmi (str. 47), je opatrnější. Tvrdí, že v těchto dvou kusech nelze ani dokázati, že měl v nich Aischylos vyvýšené jeviště, ani to vyvrátiti.

Také Bethe (Proleg., str. 70 nn.) píše, že v nejstarších kusech Aischylových, Prosebnicích a Peršanech, třeba jen jednou uznati vyšší stanoviště pro herce; neboť praví-li Danaos ve v. 721 *ἱεραδόχον σκοπῆς* atd., musí státi na viditelné výšině, jako Dareios, jehož zapřísahá sbor ve v. 661—663: *ἔθι, ἰκοῦ, ἔλθ' τόνδ' ἐπ' ἄκρον κόρυμβον ὄχθου*. Avšak již toto výslovné označení prý pádně dokazuje, že vystoupení ve výši je výjimkou. Potvrzuje to tedy jen, že to prý nebylo pravidlem. Herec dle mínění Bethova (str. 97) vystoupí na plochou střechu skeny, kteráž snadno dovolovala, by se osoba na ní mohla objeviti. Bethe tedy má jakési stanovisko zprostředkující.

Vidíme z tohoto přehledu, že jsou v té věci názory nejrozmanitější. Jedni soudí, že existovalo vyšší logeion a na něm že byly ony dekorační nástavky, jiní zase připouštějí možnost, že logeion samo bylo zároveň oltářem, jiní konečně soudí, že aspoň jednou ve dvou kusech (Prosebnicích a Peršanech) uznati jest vyvýšené jeviště.

Kterého mínění třeba se tu přidržeti? Pokud se týká mne, nepřidržuji se mínění žádného, nýbrž troufám si o věci té říci jen toto:

1. Můžeme něco jistého souditi z dramata, která obsahují nářky, jimiž básník zřejmě naznačuje, že jeden z hlavních herců výše se nalézá než sbor. A těmi jsou v našem případě jen Prosebnice a Peršané.

2. Z Prosebnic vyplývá jasně, že Danaos na dvou místech, a to na začátku (v. 186 nn.) a pak ve středu kusu (v. 721), je skutečně výše, než okolí jeho. Na obou místech podává zprávu o osobách se blízcích, má větší rozhled než sbor, který nevidí nic a tedy jest níže. Básník zajisté chce odůvodniti, proč jen Danaos to vše v básni vidí, sbor pak nic; proto dává otcí Danaoven vyšší místo. Dále z téže tragoedie vyplývá, že totéž místo, jako Danaos, zaujme dvakrát i sbor, tedy také místo vyšší; a to poprvé s Danaem (v. 214, 215, 218, 228, 229), podruhé (v. 794, 832) vidí totéž, co dříve Danaos, tak že souditi musíme, poněvadž právě má rozhled do dálky, že jest již na témž vyšším místě u oltáře (v. 864). Z Peršanů lze pouze souditi, že duch Dareiův objeví se na mohyle z vnitřku jejího, tedy že vystoupí z mohly na její hoření povrch (v. 662—3).

3. Dle mého mínění není až dosud správné cesty při zkoumání otázky jeviště, alespoň ne u všech badatelů. Správně vedli si, ale zase jen do jisté míry, ti badatelé, kteří posuzovali otázku naši s toho stanoviska, zdali máme si mysliti zvláštní stavbu vyšší a na ní teprve dekorativní kusy. Přece nelze si mysliti, aby oltář onen nebo hrob sám byl jevištěm. Identifikovati obě stavby tyto dle našeho zdání nelze.⁴²⁾ Poukazujeme jen k tomu:

a) Bylo by podivné, aby šlapali herci po hoření ploše oltáře.

b) Při mínění tom (i Bethově; neboť i jeho *σκηνή* je vlastně jevištěm) jsme sváděni k důsledkům podobného druhu, jaké vidíme u Wilamowitze (Hermes 1897, str. 393). Dle něho by na oltáři sbor zpíval i dosti dlouhou píseň od v. 423—446, jedinou v zachovaných dramatech; a snad by na oltáři dělal i taneční pohyby.⁴³⁾

c) Proti identifikaci nasvědčuje i scéna druhá se sborem v Prosebnicích (v. 832, 845). Tu jednotliví členové sboru zmateně pobíhají u oltáře, a to patrně na místě vyšším (v. 760, 781, 864). Špatně by se běhalo na stupních oltářních, kde by byl sbor každou chvíli v nebezpečství, že sletí dolů — bylť jen

⁴²⁾ Nejnověji soudí tak i Gardner (The Journal of hellenic Studies XIX, str. 256).

⁴³⁾ Wilamowitz dodává: „Seltsam, dass es dem Dichter deshalb noch nicht abgesprochen ist.“

na jedné straně. Srov. i bouřlivou parodos ze Sedmi, již parodos v Prosebnicích podobna.

d) Antická vyobrazení ukazují nám při oltářích tak rozsáhlých, jaké nutně v našich kusech předpokládáme, prosebníky na stupních sedící, nikdy však na hoření ploše stojící (Pauly-Wissowa, Real-Encyklopädie, s. v. Altar sl. 1690). Prosebník často dotýká se jen oltáře nebo některého obrazu na něm, a tím již je v úzkém spojení s božstvem. Ratolesti, složené na oltáři (srov. Prosebnice v. 515), zastupují jistou měrou osobu prosebníkovu.

Jak vyhneme se všem těm obtížím? Podáváme tu jen pokus vysvětlení, jen hypotese, ke které došli jsme rozbořením tří dramat našich. Mohlo se to státi tímto velmi snadným způsobem. Herci musí býti v Prosebnicích výše; Aischylos by měl tedy, aby příliš divákům svým netroufal, fingovati právě tak, jako v Sedmi, že se celé dějiště nalézá na nějakém kopci s rozsáhlou vyhlídkou. Avšak nečiní tak, patrně proto, že si představuje vyšší místo již scénicky znázorněno. Na oltáři nebo na stupních oltářních dle našeho mínění herec státi nemůže. Snad namítne někdo, že ony stupně (nebo stupeň) mohly býti tak široké, aby se na ně vešli všichni herci. Ale tu se ptáme, jak široké stupně oltářní musili bychom předpokládati pro některé scény, uvedené z našich dramat? Dali bychom tím oltáři podobu, kterou snad ani nikdy neměl.

Jak tedy je znázorniti to, že herec výše se nalézal? Oltář byl prostě na nějaké vyšší podlaže; na tomto vyvýšeném podstavci celého oltáře možno si mysliti kusy dekorační. Aby však tento podstavec dostačil pro herce a také pro sbor, musil býti značných rozměrů, hlavně co do délky, méně co do šířky, i neváháme říci, že vyplňoval přirozeně celý onen prostor mezi paraskeniami a zadní stěnou čili skenou.

Z toho plyne, že již za provozování Prosebnic Aischylových byl prostor, kde herci pravidelně hráli, vyplněn nějakou stavbou vyšší, na způsob jeviště, která sloužila za podstavec kusů dekoračních.

A tato stavba, snad za starší doby ne příliš vysoká, není zajisté nic jiného, než pokračováním onoho vyššího místa, na němž se hrálo za Thespida. V dobách po Thespidovi mohl sice jediný herec deklamovati se stupňů thymely ve středu orchestry, avšak když za Aischyla zavedením druhého herce živel herecký začal se plněji vyvíjeti, když vznikla skena, dekorační kusy a paraskenia, nebylo zajisté nic přirozenějšího, než nechat sboru původní jeho působisti, totiž orchestru, a na druhé straně i hercům vykáhati místo zvláštní, jejich potřebám přiměřené. Tím mohlo býti jen pozadí orchestry. Žádaly toho dramatické básně samy, a jen pro ně vznikl a zdokonalován byl aparát scénický.

A poněvadž již stupeň thymely ve středu orchestry nestačil, když druhý herec byl zaveden, nelze si nic přirozenějšího mysliti, než že byl původní stupeň thymely rozšířen, t. j. že byla zřízena v prostoru herců stavba, z počátku nepříliš vysoká, odpovídající původnímu stupni thymely, s níž by mohli, podobně jako to činil dříve jediný herec se stupňů thymely, pohodlně dva nebo více herců mluvit a tam jednati. Otázku, jak vysoké bylo toto jeviště v V. stol. vůbec, je těžko určitě rozhodnouti.⁴⁴⁾

Ctění předků.

Článek druhý.

Napsal Josef Král.

Prof. F. Krejčí odpovídá v »České Mysli« IV. (1903), str. 389 n. na můj článek, uveřejněný v těchto Listech XXX (1903), str. 89 n. Budiž mi dovoleno pro důležitost věci přičiniti k této opětne odpovědi prof. Krejčího zase několik poznámek.

Hlavní důvod Krejčího, kterým hájí hypotézy Spencerovy a Lippertovy, že totiž všechna náboženství vznikla ze ctění předků, jest ten, že prý ze ctění předků lze všechny ostatní formy náboženství vysvětliti (str. 390). Toto tvrzení by v časopise, jenž není určen pouze pro odborníky, kteří výklady Krejčího mohou kontrolovati, nemělo býti pronášeno, ježto jest naprosto nesprávné. Primitivní náboženství některých kmenů necivilizovaných lze vskutku jakž takž, ač leckdy nikoli bez obtíží, vysvětliti z tohoto jediného pramene; ale vyložiti takto vznik některého náboženství vyspělejšího, na př. řeckého, římského, indického, germanského, se ještě nikomu nepodařilo, ba nikdo se o to ani dosud nepokusil tak, aby s tohoto stanoviska všechny stránky těchto náboženství systematicky vyložil. Dokud to se nestane, jest tvrzení Krejčího, že ze ctění předků lze vyložiti všechny ostatní formy náboženství, neodůvodněné a předčasné.

Krejčímu jest »nevyhnutelným logickým postulátem, aby původ náboženství byl vysvětlen z jednoho pramene«

⁴⁴⁾ Bethe Jahrbuch, str. 76. Puchstein (na m. uv., str. 137) přijímá v Athenách a v Eretrii již pro dobu velikých tragiků vysoké jeviště dle údajů Vitruvioových (8—4 m). Myslím, že právem o tom pochybuje Körte (Wochenschrift für klass. Phil. 1901, str. 712) a A. Müller (tamtéž, str. 797). Spíše, jak praví Müller a jak jsme i my řekli, je mezi paraskenii předpokládati jeviště ne příliš vysoké. Srv. i Haigh, The Attic Theatre, 2. vyd., Oxford, 1898, str. 149; Groh, O jevišti, str. 25.

(str. 390). Pramenem tím nebo příčinou vzniku náboženství je mu ctění předků. Ale mnohá, i sebe primitivnější náboženství, jsou útvary tak složité, že podle rozumu mého a mnoha jiných lidí z jediného pramene vyprýstiti nemusila. Z kolika pramenů náboženství vyprýstilo, nelze stanoviti na základě logického postulátu, nýbrž jen podrobným rozбором prvků jednotlivých náboženství, ale ne jen náboženství primitivních, nýbrž i náboženství pokročilých. Nelze tedy tuto otázku řešiti, abych tak řekl, shora, na základě nějakého logického postulátu, nýbrž jen zdola, rozбором a srovnáváním jednotlivých náboženství. Tomu »postulátu«, že náboženství třeba vykládati z jediného pramene, nebo že každé náboženství má jedinou příčinu vzniku, lze však vyhověti i tomu, kdo nevykládá všech náboženství jen ze ctění předků. Jde tu o to, co si kdo tím »pramenem« neboli tou »příčinou vzniku« myslí. Vlastním pramenem náboženství jest zajisté nějaký cit (vděčnosti, odvislosti) — jak soudí i Krejčí na str. 393 —, který se kdysi v člověku vyvinul; ale tento cit sám nemusil míti příčinu jedinou, nemusil býti vzbuzován pouze dušemi jeho předků, nýbrž mohl býti zcela dobře podle mínění jiných badatelů vzbuzován i působením dojmů přírodních. Tedy ani Krejčího logický postulát nepožaduje, aby se všechna náboženství vykládala z pouhého ctění předků; mohla vzniknouti i ze ctění jiných jevů, na př. přírodních, a přece vznikla z téhož »pramene«.

Konec konců běží při takovém »logickém postulátu« o to, jak si kdo slovo »pramen« vykládá, a hádka o oprávněnost takového »logického postulátu« přechází ve spor o slova. Ostatně, jak se rád přiznávám, snad proto, že jsem klassický filolog a ne filosof (klassický filolog Krejčí na to dvakrát naráží na str. 395 a 396), ani dřívějším ani nyníjším výkladům Krejčího o tom logickém postulátu dosti nerozumím. Místo mlhavých výkladů o něm prospěl by Krejčí věci mnohem více, kdyby jasně a také pro nefilosofy srozumitelně ukázal, že některé vyspělejší náboženství (ne pouze nějaké prosté náboženství Křováků nebo Indiánů), na př. náboženství řecké, římské, germanské nebo indické, lze jasně a přesvědčivě vyložiti z jediného pramene, ze ctění předků.

V dalších svých výkladech, které jsou většinou jen opakováním výkladů jeho dřívějších, pokouší se Krejčí odstraniti některá »nedorozumění, která prý vznikla nepřihlížením k přijatému stanovisku« (výrok nesprávný; toto stanovisko Krejčího o domnělém logickém postulátu posoudil jsem a tedy jsem k němu přihlížel již v člancích svých »O nyníjším stavu bádání mythologického« v Listech fil. XXVII, 1900, str. 415 n.). Pokouší se také objasniti některé pojmy, které v diskusi dostaly se na povrch. Bohužel je toto objasnění zpravidla velmi nejasné. Od-

povídám tu jen na ty věci, které v těchto výkladech Krejčího jsou nové.

1. Ukázal jsem, že nelze mluvit o faktu, že jsou národové, kteří ctí jen předky a jen duchy. Krejčí dovolává se k utvrzení svého mínění opět Lipperta a Kohlerových výkladů o náboženských představách Papuanů. Jestliže prý — praví dále — M. Müller ukázal, že zprávy missionářů a cestovatelů o náboženství obyvatelů Tasmanie si odporují, není prý tím dokázána nespolehlivost zpravodajů jiných (str. 391). To jest pravda, a já jsem také nic takového netvrdil, nýbrž soudil jsem jen z toho, že třeba ke zprávám těm míti se opatrně, t. j. nevěřiti jim slepě a spolehlivost jich zkoumati. Větší váhu kladl jsem na to, že mnozí badatelé, mezi nimi také M. Müller, shledávají u národů, kteří ctí předky, také bohy přírodní. Kterí badatelé to jsou, snad Krejčí ví; ale není to jediný M. Müller, jak každý ze stilisace Krejčího musí vyčísti. Jsou badatelé, kteří v týchž náboženstvích, v nichž Lippert a jiní shledávají pouze kult duchů a předků, spatřují také kult bohů přírodních. Naznačil jsem, jak povstal tento skutečný spor, který nelze odstraniti pouhým odkazem k Lippertovi nebo komukoli jinému (str. 91). Oni »duchové«, kteří vedle předků v těchto náboženstvích bývají uctíváni, mají totiž často takové vztahy k přírodě, že je lze vyložit i také za bohy přírodní. Spencer, Lippert a Krejčí vykládají jich vznik ze ctění předků a na základě tohoto výkladu mohou ovšem tvrditi, že jsou náboženství, která znají jen kult předků a duchů a ne také kult bohů přírodních. Jestliže tedy Krejčí dovolává se toho, že jsou náboženství, v nichž jest pouze kult předků a duchů, neznamená to pro otázku o vzniku náboženství pranic; nebo tvrzení, že tito duchové, ctění vedle předků, z těchto zbožněných předků vyšli, zakládá se na holých hypotézách. Nemůžeme tedy nikterak mluvit o faktu, že jsou náboženství, ve kterých ctí se jen duchové a jen předkové, bēfeme-li slovo »duch« ve smyslu Krejčího jakožto bytost, vzniklou z pouhé představy o duši předků i po smrti žijící, a ne z představ o oduševněné přírodě; nebo jiní badatelé (nejen M. Müller) vykládají leckteré tyto »duchy« za bohy přírodní a mají k tomu také dostatečné důvody.

Ukázal jsem také (str. 91) k tomu nepopíratelnému faktu, že u Číňanů, u nichž ctění předků má úlohu tak vynikající, ani jeden z předků nestal se bohem, a dovolával jsem se k tomuto výroku M. Müllera, z něhož jsem tvrzení to převzal. Dovolával jsem se ho proto, že jsem nechtěl za svou vydávati myšlenku, kterou jsem převzal odjinud. Toto nepopíratelné faktum, které je asi teorií Krejčího nepohodlné, vyvrací Krejčí takto (str. 391): »Jakým způsobem prokáže to Král za fakt? Odkazem k Müllerovi, jehož filologicko-historická metoda náleží nyní do starého haraburdí (na dotvrzení toho

cituje Krejčí slova Hardyho). Věřím tedy (Král) také a mutatis mutandis je zrovna tak neobežřetný jako já, když dle něho věřím Lippertovi a Spencerovi. Jestliže stačí na vyvrácení tvrzení Lippertova to, že kdosi v Tasmanii špatně pozoroval, stačí to též na vyvrácení toho, co Müller tvrdí o Číňanech.

Vypisuji toto místo celé, poněvadž jsem nucen Krejčímu vytknouti, že tak se ve vážné věci polemisovati nemá. Faktum, že u Číňanů žádný jich předek nestal se bohem, zůstane tak dlouho nepopřným faktem, dokud Krejčí nebo někdo jiný nedokáže, že ten a ten jich předek vskutku bohem se stal. Historie Číňanů sahá daleko do minulosti; za tak dlouhou dobu měli Číňané ke zbožnění nějakého slavného svého předka příležitosti dost. Dokud toho Krejčí nedokáže, zůstane toto faktum faktem, aniž třeba v ně věřiti, jak mi vytýká Krejčí. Jestliže uvedl toto faktum M. Müller, jehož methodu pokládá Krejčí za staré haraburdí, jest to faktum méně faktem, nesmí se s ním počítati? Stane se pochybným na př. faktum, že Krejčí je redaktorem filosofického časopisu, pronese-li je někdo, s jehož filosofickou methodou Krejčí nesouhlasí? Jestliže tedy M. Müller měl špatné názory o jistých otázkách, vyplývá z toho, že všechna jeho tvrzení jsou špatná? Já takým soudům nerozumím. K tomu Krejčí píše tak, jako bych já s methodou M. Müllera a jeho výklady souhlasil, a dokonce mne poučuje jistým výrokem Hardyho. Každý čtenář »České Mysli« musí souditi, že jsem snad nějaký štoupenec M. Müllerův, kdežto pravý opak je pravda: ve svých článcích o nynějším stavu bádání mythologického jsem všechna, i nejnovější díla M. Müllerova, která otázek těchto se týkají, obšírně posoudil, a to nepříznivě posoudil, jak by i Krejčí měl věděti, když o těchto věcech píše. Nebyl by pak měl potřeby poučovati mě o ceně M. Müllerových prací výrokem Hardyho, z čehož každý čtenář »České Mysli« musí si utvořiti úsudek, že odbytou nyní methodu M. Müllerovu schvaluji. Ostatně z poslední věty »Jestliže stačí na vyvrácení tvrzení Lippertova to, že kdosi v Tasmanii špatně pozoroval (připomínám, že mně to k vyvrácení Lippertova tvrzení dokonce nestačilo, že jsem je vyvracel jinak), stačí to též na vyvrácení toho, co Müller tvrdí o Číňanech« je zřejmo, že Krejčí sám znamená, jak slabé jsou jeho výklady.

Jak Krejčí tvrdí dále (str. 392), činím prý koncessi, že jsou národové, kteří ctí jen duchy a jen předky. Ale to je docela nesprávné. Krejčí tu špatně informuje čtenáře »České Mysli«. Sám jsem na str. 92 pravil: »Ale dejme tomu, že jsou vskutku národové, kteří ctí jen duchy nebo jen předky. Je nutno souditi, že tak činili vždycky? Nelze souditi, že u nich byl kult bohů přírodních vzmohlým kultem předků kdysi zatlačen?« Na str. 93 pak jsem napsal: »Ale jest ovšem také možno, že u některých národů, kteří ctí jen duchy nebo předky (je-li arci tvrzení

to správné, o čemž pochybuji), nikdy se ani bohové přírodní nevyvinuli.« Jak může Krejčí tvrdit, že činím, uvažuje o této možnosti, concessi, že jsou národové, kteří ctí jen duchy nebo jen předky? Ta slova neznamenají přece concesso, nýbrž posito, sed **non concessio**! Z této mé domnělé concessio činí pak Krejčí na str. 392 jisté vývody, pro mne nepřiznivé, jimž, jak se bez obalu přiznávám, nerozumím. Také námitkám Krejčího sub 2. naprosto nerozumím. Nemohu tedy na ně odpovídati. Vůbec třeba připomenouti, že Krejčí svých myšlenek často nevyjadřuje jasně, a to je vždýcky zlým znamením. Kdo jasně myslí, také jasně píše. K poznámkám na str. 393 připomínám, že naturismu »neodmítám«, ač nejsem docela přesvědčen o jeho oprávněnosti. Sporů v mých výkladech není.

Krejčí si přeje dále (str. 393), abych řekl zcela určitě, co pokládám za pramen náboženství vedle čtení předků, čím je mi kult vzhledem k náboženství, a co je náboženství, a abych mínění své šíře a soustavněji rozvedl. Proti úryvkovitým aperçus je prý nesnadno obhajovati určité mínění. Co pokládám za pramen náboženství, řekl jsem zcela určitě. Co je kult a náboženství — otázky ty, jak Krejčí ví, jsou velmi nesnadné, a lze na ně odpovéděti různým způsobem —, zvěděl bych zase já rád od Krejčího, jenž nyní jako filosof ex professo je k tomu v první řadě povolán. Zavdělčí se zajisté každému, když to jasně a přesvědčivě vyloží. Já sám jsem se ani těm otázkám v článcích svých »O nynějším stavu bádání mythologického« nevyhýbal (srv. Listy fil. XXVII, 1900, str. 430 n.). Nevím také, zdali by otázce, o kterou tuto jde, prospělo, kdyby se třeba všichni badatelé shodli v pojímání podstaty náboženství a kultu. Dosud se neshodli a přece otázku o původu náboženství řeší, zajisté vším právem.

2. Že cit vděčnosti, jenž tvoří podstatu náboženského citu vedle bázně, nemohl vzniknouti u člověka z »pozorování« přírody, nýbrž jedině z poměrů rodinných, míní Krejčí dosud, dovolává se psychologie a žádá mne, abych tyto jeho vývody kontroloval na nějaké knize z novější psychologie, jednající o vývoji duševním v prvních stadiích, na př. dítěte. Naznačil jsem již několikrát, že proti tomuto stanovisku mnozí činí námitky (mluvil jsem o tom i ve svých článcích »O nynějším stavu bádání mythologického«, Listy fil. XXVII. 1900, str. 423), a pravím i nyní, že pokládám, jako mnozí jiní, za povážlivé srovnávati duševní vývoj primitivního lidstva s duševním vývojem dítěte. Proti vývodům, z toho srovnávání činěným, proneseny byly právem námitky, které, jak opakuji, Krejčí by musil dříve vyvrátiti, chce-li, aby jeho stanovisko mohlo býti pokládáno za jediné správné. Stálým opakováním mínění školy Spencerovy a Lippertovy se nic nedokazuje. Pokládám také za zcela pochybené sestrojovati si obraz o duševním stavu lidstva v prvních stadiích jeho vývoje

(obraz takový musí, jak je přirozeno, zakládati se na dohaděch, poněvadž si jej přímým pozorováním prvotního lidstva sestrojiti nemůžeme), a teprve na základě takového obrazu bádati o tom, jak u lidí vzniklo náboženství. To je metoda po mém soudu převrácená; jen z rozličných náboženství samých, pokud máme o nich zprávy spolehlivé, můžeme určití ony prvky, ze kterých vyšly. Kdo postupuje touto methodou, pozná záhy, jaké obtíže staví se v cestu tomu, kdo vznik všech náboženství chce vykládati z jednoho pramene. Spencer i Lippert se těmto obtížím vlastně vyhnuli. Filosofickými úvahami bez podrobného přihlížení k jednotlivým náboženstvím (a ne jen k náboženstvím kmenů nevzdělaných) se otázka tato nikdy platně nerozřeší. Známe řadu náboženství kmenů necivilisovaných s historií krátkou, někdy žádnou, ježto jsme je poznali teprve v nové době; známe však vedle toho četná náboženství, jejichž vývoj můžeme stopovati někdy i přes tisíc let (srv. náboženství řecké, římské, indické atd., atd.). Teprve kdyby analysí každého toho náboženství vyšlo na jevo, že jeho kulty lze vysvětliti kultem předků, mohli bychom tvrditi, že náboženství vůbec vzniklo z jediného pramene, kultu předků. To je ovšem cesta k rozřešení této otázky dlouhá a namáhavá. Kdo si však na základě pozorování nynějších divochů nebo dětí učiní obraz o člověku v prvotním stadiu vývoje (obraz, který musí býti více nebo méně problematický) a na základě tohoto obrazu řeší otázku o vzniku náboženství, kráčí sice cestou kratší, ale cestou, která nevede k cíli: dovede vyložití sice třeba ctěním předků mnohá náboženství primitivní, ale stojí bez rady před mnohými úkazy náboženství pokročilejších. Spencer těchto pokročilejších náboženství vůbec nehleděl, Lippert přibližel k nim nedostatečně a ještě si, aby jen theorie své uhájil, pomáhal upravováním látky.*)

Zbytečně prý kárám Krejčího »z velkého omylu« pro jeho tvrzení, že luna byla člověku na nižším stupni zjev lhostejný (str. 394).**) Není prý to omyl, poněvadž doklady, které

*) Výše připomenutý E. Hardy, jehož jednoho výroku Krejčí se dovolává, vydal v »Sammlung Götschen« stručný výklad o náboženství indickém »Indische Religionsgeschichte«, Leipzig 1898. Vychází při svém výkladu také od ctění duší a duchů, ale nevykládá, jak z tohoto ctění duší vzniklo ctění bohů přírodních. Odbývá věc tu na str. 36 výrokem: »Die Frage, ob dieser Naturdienst noch Merkmale an sich habe, die seine Verwandtschaft mit dem Seelen- und Geisterdienst beweisen, muss hier bei Seite gelassen werden.« Několika větami mohl to Hardy snad přece naznačiti anebo měl přímo říci, že věci té náležitě vyložití neumí, jak to řekl na př. E. Rohde. Počinání Hardyho jest jen novým dokladem, že theorie, které se drží také Krejčí, vyspělejších náboženství s bohy zcela určitě přírodními vyložití nedovede. Proto se tak často otázce, jak třeba vznik bohů přírodních vyložití, prostě vyhýbá. Ale hic Rhodus, hic salta!

**) V první odpovědi Krejčího v »České Mysli« II, 1901, str. 153 slova proložené tištěná scházejí.

o působnosti luny uvádím, pocházejí z doby, v níž náboženství již dávno bylo vyvinuto, a člověk na stupni kultury daleko vyšším, než se předpokládá při vzniku náboženství. Proto Krejčího překvapuje, že se o tom šířím. Krejčí to tedy vše znal a jen jeho slovní výraz byl toho příčinou, že jsem ho káral z omylu. Nemám příčiny tomu nevěřit, ale velice se divím, že tyto doklady o víře ve velikou působnost luny na člověka a přírodu, nezasluhovaly pozornosti Krejčího proto, že, jak praví, pocházejí z doby, kdy již náboženství bylo vyvinuto. Podle té zásady bychom vůbec otázky o vzniku náboženství nemohli řešiti; neboť ani jedno náboženství neznáme od doby jeho vzniku, všechna bez výjimky teprve z dob, kdy měla za sebou vývoj velmi dlouhý. Podle toho bychom vlastně k žádnému dokladu o nějakém faktu náboženském přihlížeti nesměli, ježto nelze připustiti, že by ony doklady o působnosti luny činily nějakou zvláštní výjimku. Myslím, že takto Krejčí mou výtku vyvracet neměl.

3. Ukázal jsem, jak odvážnými kombinacemi a upravováním starověkých dokladů Lippert dokazoval, že i chrámy řecké jsou původně hroby a že tedy svědčí o tom, kterak řečtí bozi jsou původně duchové předků. Právil jsem mimo jiné, že chrámy bohů olympských zpravidla nemají ani známky, že by byly bývaly původně hroby. Toto slovo »zpravidla«¹ přidal jsem proto, že někteří bozi olympští (na př. Zeus) mají na některých místech i kultu chthonické, jež vznikly buď smíšením boha olympského s nějakou bytostí chthonického rázu, nebo jsou někdy snad i původu cizího (sr. *Ζεὺς Τροφώνιος* nebo kult Diův na Kretě). Kult chthonický může pak ukazovati k původnímu kultu předků. Krejčí praví na str. 395, že mu úplně postačí, jen když chrámy bohů olympských aspoň někdy mají známky, že vznikly z hrobů. Krejčí je tu na nepravém místě velmi skromný: to mu postačiti nemá. Chce-li dokázati, že i všichni bozi olympští vznikli ze zbožněných předků a že i řecké náboženství zakládá se na ctění předků, měl by ukázati, že takové známky mají chrámy všechny nebo, hledíme-li k nedokonalosti některých našich zpráv, aspoň valnou většinou. Mají-li je však jen velikou výjimkou, svědčí to zcela jasně proti stanovisku Krejčího. Soud opačný jest nesprávný, jak mi snad každý soudný čtenář připustí. Toto mé »zpravidla«¹ byla pro Krejčího pravá *ἰερά ἄγνοια*.

Ze chrámů křesťanských zpravidla se dříve stavěly na hřbitovech, že v katakombách se konaly pobožnosti, že králové a mocní tohoto světa dávají se pochovávat do chrámů, že hrob Mohamedův je chrámem moslimstva atd., nač se Krejčí na str. 395 odvolává, neznamená pro otázku tuto pranic. Všecky tyto věci lze zcela dobře a daleko prostěji vyložiti jinak než tím, že všechno náboženství vzniklo ze ctění předků. Hrob Mohamedův svědčí přímo proti Krejčímu. Vznikali-li bozi tak snadno z duší zbožně-

ných předků, jejichž hroby stávaly se chrámy, je věru nápadno, že Mohamed zůstal přese všecko své uctívání člověkem-prorokem, zrovna jako jiný reformátor náboženský Buddha.

Že řečtí bozi nevznikli ze zbožněných předků, soudil jsem též z toho, že jejich kult od kultu heroů a bytostí chthonických podstatně se liší. K tomu podotýká Krejčí (str. 395), že rozdíl ten bude možno za určitou známku považovati v této příčině, až se poví, v čem záleží podstata kultu náboženského vůbec. Té odpovědi vůbec nerozumím. Není třeba utíkati se k nějakým definicím kultu, ve kterých může býti u různých badatelů neshoda (nebo každý si může jinak vykládati, co již třeba pokládati za kult): praznámé faktum, že heroové řečtí mají kult chthonický, bozi olympští kult zcela jiný, naprosto tu postačí. Kdo čeká, až se badatelé shodnou, co tvoří podstatu kultu, oddaluje nepohodlnou sobě námitku ad calendas Graecas.

Pravil jsem, že rád ustoupím od svého mínění, až někdo pravdě podobně a do podrobnosti dokáže, že na př. původní podstatu Apollonovu, Atheninu nebo Heřinu, že všechny jejich funkce a celý jejich kult lze vyložiti na základě theorie Spencerovy nebo Lippertovy. Na to odpovídá Krejčí (str. 395): »Týmž právem by mohl někdo chtíti, aby týmž způsobem byl dokázán a vysvětlen kult a podstata boha náboženství monotheistických, také křesťanského, jakožto zbožněného předka. Tak se hypotéza nemůže zkouseti, která podává v hlavních rysech vývoj obsahující celé lidstvo a mnoho tisíciletí; pro podrobnosti nesmí se ztráceti smysl pro celek... Jen tehda by byla hypotéza ohrožena nějakým detailem, kdyby nutně vyžadoval vysvětlit ní hypotéze odporující.« I tomu výroku Krejčího se velmi divím. Kdo by pojímal ve své zkoumání i náboženství monotheistická a chtěl by i je vyložiti ze ctění předků, musil by týmž způsobem vyložiti i podstatu těchto náboženství. Zajisté bychom při tom nežádali od nikoho, aby při svém zkoumání vysvětlil všecky podrobnosti způsobem úplně uspokojujícím, jen když by kult toho neb onoho boha bylo lze jako celek přirozeně vyložiti z kultu předků. Jestliže však hypotéze Spencerově a Lippertově nepodařilo se vyložiti kult velkých bohů v náboženstvích pokročilejších vůbec, nepodařilo se jim vyložiti ne jen některé podrobnosti, detaily, nýbrž hlavní část celého náboženství. A to zajisté ve prospěch hypotézy Spencerovy a Lippertovy nesvědčí: hypotézy ty mohou jakž takž vyložiti primitivní náboženství Křováků a Indiánů, ale neosvědčily se při výkladu náboženství pokročilejších. Obtíže, které se tu staví v cestu, svědčí jasně, že vznik všech náboženství z jediného pramene vyložiti nelze, a že tedy nutno sáhnouti k hypotézám jiným, které ponechávají výkladu o té věci více volnosti než theorie Spencerova a Lippertova.

»Jsou-li Apollon, Hera, Athena pravděpodobně původu přírodního« — pokračuje Krejčí na str. 395 — »a není-li v nich ani stopy, že by byli zbožněnými dušemi vynikajících lidí, znamená to, že vznikli teprve tehda, když z kultu předků vyvinul se kult jevů přírodních způsobem, jak jej hypothesis naznačuje, čili že jsou původu mladšího, anebo byl původ jich setřen k nepoznání tak, jako se původ některého slova ani etymologicky ani jinou cestou zjistiti nedá.« Nechci se šířiti o tom, že podstatu těch bohů lze pravdě podobně vyložití, nadrželi-li se kdo hypothesis Spencerovy a Lippertovy, že tu tedy srovnání se slovy, jichž původ vyložití nelze, není na místě: ale k tomu musím důrazně poukázat, že v těch slovech Krejčího je přiznání, že vedle čtení předků i čtení přírody třeba pokládati za pramen náboženství. Kdo vyvozuje náboženství z pouhého čtení předků, nesměl by nikdy o tom mluvit, že z kultu předků vyvinul se kult jevů přírodních. Ani Spencer ani Lippert toho vlastně nepřipouštějí, nýbrž vykládají vznik takových, podle jejich theorie zdánlivých kultů jevů přírodních na základě čtení předků způsobem arci velmi strojeným, ježž jsem ve svých článcích o nynějších směrech mythologického bádání obsírněji posoudil. Mínil-li Krejčí tento způsob jich výkladu temnými slovy »jak jej hypothesis naznačuje«, dovolává se tu výkladů ceny nad míru problematické. Snad však jeho tvrzení, že z kultu předků vyvinul se kult jevů přírodních, je jen stručným a nejasným způsobem vyjádřeno, ježto není ve shodě s jeho vlastní teorií.

Na konci své odpovědi praví Krejčí (str. 396), že na několika místech mluvím tak, jako bych za argument proti jeho názoru pokládal tu okolnost, že mnozí, snad většina badatelů, se Spencerem a Lippertem se nesrovnávají; to prý je proplatnost hypothesis bezvýznamné. Zajisté. Ale Krejčí snad mohl poznati, že této věci za argument proti němu neuvádím a nemusil mne u čtenářů »České Mysli« vydávati neprávem v podezření, že hledím obhajovati své these důvody neplatnými. Ukázal jsem na to proto, že z článků a polemik Krejčího každý čtenář vyčte, jako by theorie Spencerova a Lippertova byla dosud nějakou teorií všeobecně uznávanou, jak na str. 99 zřejmě pravím: »Účelem mých článků o nynějším stavu bádání mythologického bylo ukázati, že velebená u nás theorie Spencerova a Lippertova dokonce není teorií, která by byla aspoň většinou badatelů schvalována.« Zatím je proti ní ze mnoha stran odpor, jak každý a také Krejčí mohl poznati z mých článků o novějších směrech v bádání mythologickém, které se zakládají na přečtení a prostudování velmi hojné novější literatury. Troufá-li si Krejčí tvrditi, že pokud on dotyčnou literaturu zná, má názor Spencerův, v podstatě vzat, vynikajících přívrženců nejvíce, jest to tvrzení nesprávné, třeba bylo obmezováno slovy »v podstatě vzat«, a třeba se ti, kteří s názorem tím nesouhlasí, odkazují slovy

»vynikajících přívrženců« do třídy spisovatelů nevynikajících. Není také pravda, že jsem mezi těmi, kteří se tou otázkou důkladněji zabývali, osamocen, třeba jsem leccos formuloval jinak než jiní. I to může každý poznati z mých článků.

Vůbec nemohu potlačiti poznámku, že Krejčí přihlíží ve svých polemikách jen k těm mým výkladům, které se týkají jeho, a nehledí výkladů mých ostatních, které o mém mínění nikoho nemohou nechat v pochybnostech. Nepsal jsem úryvkovitých aperçus, nýbrž vložil jsem věc obšírně a, pokud možno, všestranně; nemohu za to, že ten, kdo proti mně polemisuje, neuznává mne za hodna ani toho, aby si aspoň celé mé články náležitě přečetl.

Krejčí končí tímto výrokem (str. 396): »Kdo Spencerovy a Lippertovy spisy skutečně studuje, ten čím více se rozhlíží po rozsáhlé literatuře nejen klassické filologie, ale i srovnávací mythologie, vědy náboženské, psychologie i filosofie, tím určitějšího nabude přesvědčení o pravdivosti principu jejich theorie, třeba by v podrobnostech nesouhlasil.« Výrokem tím dává klassický filolog Krejčí jevně na jevo, že jsem Spencerových a Lippertových spisů skutečně nestudoval a že jsem hleděl ve svých člancích jen k literatuře klassické filologie. Toto tvrzení jest naprosto nesprávné; nebo kdo mé články četl, poznal, že v nich dokonce nepřestávám na literatuře klassické filologie. Byli a jsou Kuhn, M. Müller, Lang, Schrader, Kretschmer, Oldenberg, Fick, Mannhardt, Ihering, Regnaud, Polívka, Tylor, Spencer, Lippert, Reville, Chantepie de la Saussaye, Tiele, Achelis a j., o jichž spisech jsem dosti obšírně mluvil, klassičtí filologové? Takové nesprávné výtky Krejčí, vůči němuž jsem věru neprojevil nikdy nedůtklivosti (v »Listech fil.« uveřejnil jsem mu před lety dva články, které byly namířeny proti teoriím, jichž se držím), činiti mi neměl. Jakým právem tvrdí Krejčí, že jsem ani Spencerových a Lippertových spisů nestudoval, rovněž nevím. Prostudoval jsem je skutečně a Lipperta jsem také kontroloval, a proto pravím: Kdo Spencerovy a zvláště Lippertovy spisy studuje, ale ne bez kontroly, nýbrž kriticky, vybaví se z jich kouzla velmi brzy. Krejčí, jak je viděti z jeho polemiky, která hledí určitou teorií obhajovati i důvody, jež nejsou vlastně důvody, a stále opakuje jen vývody této theorie, k jiným nehledě, nevybaví se arci, jak myslím, z jich kouzla ještě dlouho.

Příspěvek k dialektologii spišské stolice.

Podává J. Polívka.

V stolici spišské stýkají se, jak známo, tři velké dialektické skupiny slovanské: slovenská, polská i maloruská. V nejnovější knize prof. Niederlea »Národopisná mapa uherských Slováků« vyčteny pečlivě jednotlivé osady, kde který z těchto dialektů se mluví. Maloruské dialekty řečené stolice měli jsme již příležitost blíže poznati z hojných ukázek v knize V. Hnatjukové Етнографічні матеріяли з угорської Руси ІІІ (Етнографічний Збірник т. ІХ). Tu nalézáme hojně pobádek i písní zapsáno ze Sulina (str. 40—47), z Lipníka (48—57), z Orjabiny-Jarembiny (58—78), z Litmanovy (82—88), z Jakubjan (89—92) a z Krem-pacha (93—101). Ivan Verchratskyj ve své dialektologické studii »Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів. Говори з наголосом нерухожим« (Записки наук. товари. імені Шевченка т. XL, 1901) použil materiálů, které sebral r. 1897 v Krempachu, Lipníku a Sulinu.*)

Mezi ukázkami vytištěnými v příloze této studie (v Зап. т. XLIV, 113—224 — dokončení ve sv. XLV, 225—280 obsahuje slovník) nalézáme velmi málo materialu z těchto osad, nejvíce ještě písní z Lipníka 184—186. — Nejnovější svazek sborníka »Матеріяли антропологично-археологичне і етнографічне« VI přináší z pozůstalosti Luc. Malinowského péčí R. Zawilińského vydané Powieści spiskie str. 127—152 hojně povídek i dvě písně vesměs téměř z polských osad této stolice, a sice většinou z Jurgova, něco též z Lechnice a Nižných Lapší a konečně ještě z Osturně.

Jak vidíme ze spisu Niederleova str. 90, jest osad polských na Spiši hojný počet, a nemůžeme než material sebraný Malinowským považovati za dosti skrovný. Při nedostatku ale zápisů polských z tohoto kraje jsme i za toto málo vděčni vydavateli.**) Materialy tyto ale nejsou ryze polské, než pohádky — počtem 3 — zapsané v Osturni (str. 141—147) podávají nám zvláštní smíšený dialekt. Z Niederleova spisu víme (str. 88, 90), že jest to nejzápadnější obec ruská, nalézá se, jak ukazuje mapka našeho ethnografa, jako ostrov v čistě slovenském kraji, jazyk osadníků jest však silně »popolštěn«, jest to osada »s Rusnáky

*) Omylem patrně uvádí str. 17 Лернава (Lagnó) v stolici spišské místo v šaryšské, srv. Niederle op. c. 97.

**) Dříve již vydal Štefan Mišík ve své sbírce Piesne zo Spiša (Piesne ludu slovenského I, 1898) značnou řadu písní polských, str. 94 až 139. Ale písně nejsou vždy bezpečným obrazem dialektu. Proto také ve svých odkazech na sbírku Hnatjukovu poukazujeme výhradně na texty prosaické.

mluvícími po polsku*.) Z ukázek zapsaných L. Malinowským seznáváme, že jest to dialekt maloruský skutečně silně popoštěný, ale také slovenskými živly promíslený. Jakou měrou se tu fonetické jmenovitě zvláštnosti sousedních těch jazyků promísily, patrnó bude z následujícího rozboru. —

Nosovek v tomto dialektě není, než za *a* jest *u*, za *ę*: *ia*: *vzał* 142 (2),**) *vzáci* 144 (2), *pát grajcarí* 143 (2), *pátj* 143 (2), acc. sg. *światu* almuznu 143 (2), 2. pl. *rosćahńete* 144 (2), *peñażi* 144 (2), řidčeji *'e*: *píneži* 142 (1), *vyhledací* 143 (2), acc. sg. *ńie* 142 (1). — Na str. 141 čteme v č. 1.: (prynceza) toho pana Jezusa vyplula, ta *užiła* ho žaba. A tota žaba brańi jest zatvorena, co toho pana Jezusa *užiła*. V tomto posledním slově jest myslím *ż* chyba (tisková?) m. ž. Na str. 142 čteme dále... by dał tej pryncezi to ćelo nazad *użyti*, potom též ještě 142: ta ju dał *użyti* to boze ćelo. V tomto dialektě pozorujeme t. ř. »mazručení«, ačkoliv nikoliv veskrze, srv. v těchto větách *żaba* a *boze*; znamená to patrně »užiti«.

Pouze instr. sg. u žen. kmenů na *a* a *-i* zní na *-om*: s pravdom 141 (1), s *tom rosom* 141 (1), pod *tom śubieńom* 142 (1), z *vodom* 147 (3), *śńiersćom* 145 (2); též acc. sg. u zájmena fem. *jom* 142 (1), 145 (2), 147 (3), ale též *u*: on *ju* ułapił za ruku 147 (3). Pod. u Hnatjuka v Sulině *upet корчемом* 43, ve Velkém Lipniku za *шкльа́ном ро́ром* 51, v Sulině з *ньом* 44. Také v různých maloruských dialektech šaryšské stolice shledal Verchratskij tuto koncovku (op. c. 76) v instr. sg. *a*-kmenů, kdežto v jiných dialektech šaryšské stol. jakož i zemplinské zní *oń*, podobně u zájmena fem. *tom* (op. c. 80) vedle *toń*, ale acc. sg. fem. *jom* tento dialektolog neuvádí. To musíme tedy považovati za nepochybný polonismus. Tyto tvary vyskytují se též v polském dialektě spišském: ty bedžes jeho *zonom* 137 (4), ze *svojóm babóm* 134 (2), acc. sg. fem. *jóm* 132, 133 (1), 136, rovněž i v jiných dialektech polských zakopan., zebřyd., lasov., opočyn., těšin., jakož i v polském dialektě na Trenčínku. Rozpravy filolog. Geb. 145. Jinde nalézáme jako ku př. v slovenském dialektě hornotrenčinském v okr. Bytča: idem s *tum červenum kravum*, hore *kolárovicikum riekum* Slov. Pohľ. XX, 149, tytéž tvary v dialektě horoostravském i severoopavském Bart. D. 136, a též ty bude na mnoze vykládati vlivem polským, ač by byl možný výklad i jiný, že působením analogie instr. kmenů na *-o* přidáno *m* k původnímu instr. *-u*, jak asi bude třeba vyložiti stejné tvary v různorečí starojickém za *tum našum stodołum* Bart. D. I, 88.

Za psl. *tolt*, *tort* vyskytují se vedle sebe střídnice ruské, polské i slovenské na mnoze u téhož vypravovatele: *mołoty*

*) Nejnověji také Št. Mišík, Slov. Pohľady XXIII, 374, píše »Rusnáci v Osturni sú už dávno spoľštení.«

**) V závorce uvedené číslo znamená číslo pohádky.

145 (2), s tyma *mołotarhi* 146 (2), dva *młoty* 144 (2), dva *młaty* 145 (2), jeden *młat* 145 (2); tři *hołovy* 145 (2), *hłovu* 145 (2), tři *hłavy* 145 (2), *hłavka* 146 (3); s *hołodu* 144 (2). Veskrze: *zdrava* 142 (1), *zdrave* 142 (1), 1. sg. *vyzdraŭu* 142 (1), *ozdraŭila* 142 (1), *kralovna* 146 (3), *zahradu* 146 (3), s tej *brany* 142 (1), *hłop* 144 (2). Taktéž nalézáme to i v jiných maloruských dialektech spišské stolice, ku př. ve Velkém Lipníku ve sbírce Hnatjukové: vedle *го́рох, волóсом, волóчит* str. 53, *го́лову* 55, *зла́то* str. 52, *краль* 54, *оздраві́ну* 55, *хлоп* 52, *хлопец* 51, 54; v Jakubjanech ib. na *здраўі́у* 90, *поздраві́л* 91 vedle jiných plnohlasých *мо́локо* 91, 92, *ко́лоті́і* 91, *ко́рoва* 91, 92, за *го́лoвi* 90, *солотко́го* 91; v Krempachu ib. *зла́то* 95, *краль* 101, *хло́пi* 97, ale *го́лoва* 95, 97, *наймо́лотши́й* 97, *ко́рoва* 97. Též v polských dial. spišských bývá *záhrada*, *záhradník* 131, *kralovná* vedle *królovna* 131, dat. *kraloŭi* vedle *król* 132.

Za *trť*, *tlť* bývá často pod vlivem polským: *barz* 141 (1), 142 (1) a j., *karcma* 143 (2), 144 (2), *karcmař* 144 (2), *kacmař* 144 (2), *roztarhači* 143 (1), *ostarhali* 143 (1), *roztarhało* 145 (2), *peňno* 144 (2) vedle hojnějšího *poľno* 144 (2), *povnu* 144 (2), *poľnu* 115 (2); *vílkov* 146 (3), jest též *carči* 142 vedle *certom* 142, jak i v pol. *čert* 140, jak též jinde v této stolici, v Sulině u Hnatjuka *барз* 40, *качмар* 40, 41 vedle *ко́рчму* 40, 43, ve Velkém Lipníku ib. *барз* 55, *карк* 49, ale *горгаŭ* 55, v Jarembině ib. *ростаргнула* 60 vedle *ростóграм* 59, v Litmanové ib. *пéўно* 86, *барс* 86, ale *ў* *горцу* 88, v Jakubjanech ib. *замáръзне* 90, v Krempachu ib. *корчма* 93, 94, 99, ale *качма́рка* 94. — *vydľubam* 142 (1), u Hnatjuka z Velkého Lipníka *видлóбаŭ* 56 jako jinde se vyskytuje *тлустый* Verchr. 32.

Za *ћ* jest zřídka *'a*: *džadku* 143 (2), 144 (2), *džadkoŭe* 144 (2), *całkom* 142 (1), častěji *céłkom* 142 (1), *čéłkom* 142 (1); hojněji vyskytuje se jinde na Spiši, v Sulině u Hnatjuka: *дзядoвe* 41, за *дзятка* 42, *цáлий* *стол* 41, taktéž ve Vel. Lipníku ib. *цáлком* 51, v Litmanové *дзяд* 87, v Jakubjanech *цáлком* 91, 92. Obvykleji jest tu *e* a vedle toho také *i*, někdy vedle sebe: ta ten křivda *mał* co *iści*, a pravda *še* *prizirał* *še* mu, ze *ni* *mał* co *jesći*, An un mu potem ten pravda *poŭedał* tak: ze *daj* ty *mi* *iści*. A un mu *tag* *otpoŭil* . . . A oñ mu *poŭidał* tak, str. 141, *jěsci* 142, i *švicku* *mał* *taku*, co *še* mu *vse švēcila* 145 (2), na *víky* *vícyste* 143 (1), na *vék'i* 146 (2) a j., *meh* 144 (2), *sneh* 147 (3), *džedžiny* 143, po *šveči* 145, *čelo* 142 (1), *šnětyj* 144 (2), *vleści* 144 (2). Mnohem řídkěji jest *e* za *ћ* v jiných dialektech malorus. na Spiši ve Velkém Lipníku u Hnatjuka: *члóвек* 51, *дзéцко* 58, 85 v Jarembině a v Litmanové, *члóвек* 85, 86, 96 v Litmanové a v Jakubjanech, jinak jest *i* aneb jiná podobná hláska, ale temnější *mñex* 51, *mñex*

52, мѣсто, пѣшо, джѣда 52 hlavně ve Velkém Lipníku. (Hnatjuk označuje písmenem *e* hlásku totožnou s malorus. knižným и, kteroužto Poláci transskribují *y*.)

Přechod *e* v *o* zřídka se pozoruje: pouze v part. praet. act. II. *soľ* 141, 143 (21), *nasoľ* 142, *posoľ* 142, *pusoľ* 142, *přišoľ* 146 (2), kacmař še *vyčoz* 145 (2), *vyčóz* 145, *zavod-es* 142, *přivód* 147 (3), ale fem. ta pravda še *vyčeta* 142, *při-ňesta* 147 (3). Také *o* přešlo zcela ojediněle v *u*: puď nim 141. Ojediněle též přešlo *e* v *i* *kamiň* 141, 142. vedle *kameň* 141. Jinak se hlásky tyto nemění, jak se to děje v jiných malorus. dialektech na Spiši, v Sulině i йа би лых на вуз 44, аньї нїстї не мїр с тóго 45, мий син 45, ve Velkém Lipníku: зó стїлнїу 51, пїтекóчнїу 51, вївед тóго коньа на двїр 52 atd.

V koncovec part. praet. act. II. *zakuřul* 144 (2), *vypuščul* 145 (2), *počul* 145 (2) vedle *kuřyl* 145 (2), *zaslužyl* 146 (2), *hodil* 145 (2), *počil* 145, *vypuščil* 145, pod vlivem polských dialektů, též na Spiši, čehož hojně doklady podávají texty Malinowského.

Souhlásky. Tu nejvíce projevuje se vliv polský. Proniklo téměř naskrze ř a takřka ojediněle jest vedle něho *r*: *treče* 141, *zatvorena* 141, *potrebno* 142. I ten *trečij* do mēha. Ta ih bylo *trije* 145, *trečoho* 145, *treču* 146, *pre* pana boha 143, 144, *umres* 146 (2), *prespała* 147 (3), *povrestom* 147 (3), *vyrucil* 142. Dále po *z*: ta ty, počil jeden druhomu propašník, ič, *pozřij*, co to tam druka (sic! m. durka). Ta posoľ poty i *vyzryl* 146, dále dissimilací v polštině obvyklou *vyjřij* 146, ten zajac toho mēdvědža *zozreľ*, *žyl* 147 (3), srv. v polských dialektech: zona *požrala* nań, óna go nie poznała 137, *zažryč* 147, *požrys* 150. — Vyskytuje se dokonce *doktoř* 142 vedle *doktor* 142, kde v sousedních pol. dialektech jest jenom *doktór* 139; srv. v Lipníku по докторя, Verchrat. 184.

Jest *c* m. č z *tj*, *kt*: *nocovaľ* 141, *tej noct* 141, *tej nocy* 142, z pod toho *peca* 145, nimam nie vacy 143 (2). V *noc* může býti *c* m. č jako jest *oce* 142, *ocy* 142, *ocani* 142 m. *očy*. Slovo *pec* ovšem převzato z pol. neb slov. a jest muž. rodu též v sousedních pol. dialektech *do tego peca* 139 jakož i v dialektech maloruských, srv. Verchr. 43. Obvyčejné jest *c* v 1. sg. *fcu* 142, 2. sg. *fces* 144, 3. sg. *fce* 143 (2), 2. pl. *fcece* 144 a ješci še mi barz *hoce* 143, 2. Stejně tak v jiných malorus. různorečích ve Spiši, tak v Sulině u Hnatjuka op. c. бо мї сьа хце str. 41, же сьа му спати хце str. 44, цо ти ту хцеш str. 44, ve Velkém Lipníku ib. А кїльо хцеш? Йа йцден мїєх злата хцу str. 51, v Jakubjanech хцу str. 92, srv. též Verchratskýj op. c. 88 хцу, хцеш atd. vedle хочу, хочеш. — Ve tvaru *hoce* mohli bychom předpokládati, že jest tu *c* m. č, jako ku př. v *cas* m. čas, ale v ostatních tvarech *fcu* itd. m.

acu musíme konstatovati vliv západoslovanských jazyků, stejně jako v *pec, vácy*.

Význačné pro tento dialekt jest rozšíření v něm »mazurování«, t. j. přechod č, š, ž v c, s, z: *dusu* 143 (1), *grýsny člověk* 143 (3), *cas* 143 (2), 2. sg. *zavleces* 141, *dospomoze* 141, *jałmuzna* 143 (2), *boze* čelo 142, 2 sg. *rozkazes* 146 (2), *strasys* 145. Vedle toho ovšem též *řešali* 141 (1), *šarkaňi* 142, *šub'eň* 141 (1), *šub'eňom* 142 vedle častěji *šub'eň* 142, *inakše* 142, *kaštela* 142, *štyři* 143 (2) vedle *štyry* 143 (2), *zaslužil* 141 (1), *žyci* 142; ta toho pana Jezusa vyplula, ta *užila* ho *žaba* 141 (1) vedle *užila* 141 (1).

d, t přešly ač ne veskrze v *dž, č*, a to dále, ale ojediněle v (*dž*) *č*: *rosčáhnete* 144 (2), *dediny* 144 (2), *džedžiny* 145 (2), *pustili* 145 (2), *puscili* 145, *popuscili* 145 (2), *puscyti* 146 (2), 1. pl. *puscyme* 146 (2); *piti* i *jesci* i duhan *kuřiti* 143 (2), *ješci* 143 (2), *ješci* i *piti* 145 (2), *budžece* 144 (2), *budžete* *mači* 144 (2), *hodil po sčici* 145, *učekla* 145 (2), *trečij* 145, *trečoho* 145, *treču* 146 (2): taktéž *s, z* přešly v *š, ž* a *š, ž*, ale velmi zřídka *přižiral* 141 (1), stejně též *s z š* před měkkou slabikou: *pošli* 143, *přišli* 142, *přišli* 141 (1).

Toto »mazurování« rozšířeno jest v polštině velmi silnou měrou, mimo jiné též v dialektě polských horalů, srv. St. Dobrzycki O tak zwanem mazurowaniu w języku polskim str. 4 sl., a odtud proniklo také do dialektu osady Osturně. Není v tom dialektě naskrze provedeno, ale vyskytují se odchylky též v polských dialektech »mazurujících«, v. Dobrzycki op. c. 11, i v špišském dialektě polském, ku př. *łóško* 139 vedle v *łóšku* 139, *štyrdžeści* 137, *štyře* 147, *žądál* 135, *študeroval* 138, ku jeho *žwońe* 135 vedle *zówne* ib., *ábšitár* 150 vedle *sélbak* 150 schildwache, *strašne* 140, *strašne* 138, *myślál* 140, *čert* 138. Přechod *č* v *č, s*, též *s* za staré *š* v *š*, po případě *š, dž, ž* v *dž, ž* jest ve špišské polštině velmi hojný: *furman* měl daleko *jehač*, ale *še vróčuť* 139, *učeká* 140, *treči* raz 140; *bezbožnicy* 138, do *ježora* 140; *pšika* 137; *přešli* 148, *přyšli* 147. 151, *pošli* 138, *pošli* 138, *přišli* 147, *přišli* 147; *vyšli* 147; *najdže* 138, *še dovedžáto* 140. Hojněji vyskytuje se takový přechod *č z t, š, ž, dž* v jiných maloruských podřečích špišských, zvláště ve Velkém Lipníku u Hnatjuka: *учеклы* 55, *ўжаў* 56 vedle *ўзьяў* 51, *сьедзьбети* 48 vedle *сьедзьбелі* 55, *джьбети* 48 vedle *дзьбети* 51, *жйісці* 51, *вичагну* 53, *жвiрiа* 54, *джэдо* 52, *брача*, *ешчi* *сте* *таке* *не відзьбелі* 53 a j.; v Jarembině ib. *ша йей жвiдовала* 59 vedle *звьiдовала* ib., *ўжаў* 59, *жiст* 60, ale *d, t* zachováno *дыгiа* 59; v Litmanově ib. *швачэну* *крейду* 83, ale jinak zachováno *š, ž, d* i *t*; v Jakubjanech ib. *шчáглi мiа ку войску* 90, *ўзьял* *крейду* *швачэну* i *воду* *швачэну* 91, jinak *š, ž, d, t*; v Krempachu ib. *грóжнiй нiх хвалыл* 94, jinak *š, ž* i *d, t* před měkkými hláskami zachováno, ani nezměkčeno: *ўтэклi* 96. Dále

opět v Šaryši v Maljcově silněji než ve Velkém Lipníku jest to provedeno, u Hnatjuka čteme: *кѣд ѣш ше оженыл* 107, *шмерц* 106, *шедлы на вуз* 111, *шестра* 110, *дзѣшец* 110, *ўжал* 110, 111, *пушчил* 112, *импт. веш пушкы* 112, *š z ž—ž* a j.; veskrze *c, dz z t, ḍ*: *дзѣці* 113. —

Vesměs jest *h*, pouze ojedinělé jest *g*: *bodajkogo* 141, asi chyba náhodilá (tisková?). Také za *ch* píše Malinowski na mnoze *h*: *hódník* 141, 142, jako *havrany* 141, *hodil* 145, *suhať* 142, 143, *suhači* 142, *hudobnyj* 143 (2), *hléb* 144, *neh* 144, *neh* 144, do *neha* 144, *hlop* 144, *strah* 144, voc. *strahu* 145, *ty strahy ob'ídva* 145, ale vedle toho též *ch*: *chliba* 141, *sluchať* 142, *chćeło* 144, *chléb* 145, srv. *duhan* 143 (2). — Podobně také v pol. na Spiše zní *h* m. *ch*: *hrobák* 138, *horá* 139, *stuháće* 138, *pojehál* 138, 3. pl. *hodzóm* 135, *hlopák* 135, *hléb* 134. — Stejně píše též Št. Mišík *h* za *ch*: *hodník* Piesne zo Spiša 94, 110, *kohač* ib. 96, *hl'ip* ib. 96, *hudobna* 107, *hlopci* 123.

Z. *ch* vyvinulo se *f*: v *if forosci* 142, častěji před *c*, *č*: *fcu* 145, 2. sg. *fcēs* 144, 3. sg. *fce* 143 (2), 2. pl. *fceće* 144 vedle *chćeło* 144. Stejně v pol. dialektě *fčál* 134, 139, 149, *fčéc* 138. Pak v koncovce: ja *if* tys pítam 143 (2), 144 vedle ja *ich* barz pítam 143 (2); *ńef* mĩ tys dajut 144 vedle *neh* mĩ tys daju 144, gen. *cerbēnyf* pénaži 145 (2). Taktěž v pol. dialektě: od *tyf swoif* bratón 148, stejně u Št. Mišíka: kemu še, haj, *ńefce* robič, *ńef* haf přídže s nami hodžič 100; jak *if* mom zapržongač 101, f carnech *kusuľaf* 126. Též ve *fto* 146 (3), *ftošĩ* 142 vyvinulo se *f* z *k* skrze *ch* vedle *chto* 142, stejně v pol. dialektě *ftora* 147, *ńifto* 133, *fto* 152, Mišík 98.

Souhlásky mizí: ta še mu potym okrutni *člo* 145 (2), srv. *cneš* Verchr. 119 z jedné osady Zemplína. Tak bývá v polských dialektech *cnač*, *cnič*, *člo* vedle *cknač* »tesknie« z tesk-, Karłowicz, Słownik gwar polskich 244 sl., jakož i v slovenštině *cniet sa*, Škultéty-Dobšinský, Slov. pov. 433, *cnie* sa jej ib. 433.

Vedle *roz* vyskytuje se též *oz*: *ozrucaci* 143 (1), *osporal* 142 vedle *rosparaci* 142, *ostarhali* 143 (1) vedle *roztarhaci* 143 (1). Stejně v polštině spíšské častěji: še ... *ozgadali* 133, *uostargac* 133, *ozervali* 133, »*oskázal* 137, »*ospakál še* 148, co še ... *ozejšć* mušeli 151, i v řadě dialektů haličských od zakopanského dále jakož i v hornoslezském dialektě opolském, v. Jan Łoś Porównanie fonetycznych właściwości kilku gwar polskich (Rozprawy XI), str. 21. Prof. A. I. Sobolevskij, Реч. фол. B. XVII, 215 poukazuje na to, že se tato předložka vyskytuje i v staroruských textech a sledává v ní zvláštní předložku *oz*, stprus. *aza* = *otz* a lit. *ažu*.

Zvláštní jest tvar *šmerst* 146 (2), ze *šmersćom* 145 (2)

vedle do *šmerci* 142 (1), stejně ve spišské polštině do *svoji šmeršci* 134, volí *šmeršć* postompić 131.

Tvarosloví. Dla pronominalní flexe jako v malorus. vůbec a odchýlně od pol.: gen. sg. *boskoho* 143 (1), do překla *propastnoho*, ohňa *věcného* 145 (2), *nasoho* pana 147 (3); dat. sg. *druhomu* 146 (3); vedle *zadnaho* 143 (2).

Praes. 1. sg. *idu* 144, *dospomozu* 142, *mozu* 143 (2), *oderěu* 145 (2), *piju* 143 (2), 144, *kuřu* 143 (2), 144, *musu* 144 (2), *strasu* 145 (2), ja še midz nie *boju* 144 (2), ja še lem *cuduju* 143 (2), ja tu *nocuju* 144 (2) vedle *suuzym* 143 (2), *pítam* 143 (2).

3. pl. *budut* 142, 144 (2), *idut* 144 (2), *přidut* 142, *puidut* 141, *vyňesut* 144 (2), *vyzdravijut* 142, *dajut* 144 (2), *majut* 145 (2), *dadut* 141, 142, 143 (2), *sut* 143 (2) vedle *daju* 143 (2), 144 (2), *urob'a* 144 (2).

ja tu *jest* hospodom 144, co s ty *jest?* ja *jest* krívda. A ja *jest* pravda 142 vedle ja *som* barz stary vojak 143 (2) a i bez slovesa: a ja *tez* hudobny člověk 143 (2).

Opsané praeteritum utvořeno jako v jiných dialektech maloruských stejně jako v polštině: *sluzyłem* 143 (2), *bom sluzył* 143 (2), *juzem rozdał* 144, i též to ja tobi *dał* jěsci 142 a j.; jednou nalézáme n m. m asi chybně: bo ja sam pan Jezus jedyny na *zěmlin* še narodil, i na *zěmlim* uměrti *mušał* 146 (2). Jinak v spišské polštině jako i v jiných polských dialektech zvláště pohorských *jest k z ch m. m.* já nížlík zobracuł, *posełek* na něgo střec, *zastavilek* oklepec z jedny strony, a z druhé strony flinte *zastavulek* 130 vedle *já byl* veľgi bogác 133, *já še* svoi zońe *přiznał* 133.

Part. praet. pass.: každý musí uměrci a tak přiči *uměrtij* do něba 146 (2), Verchratskýj, op. c., str. 66 sl., i v jiných svých pracích dialektologických Archiv Jag. XVI, 12, Зап. Шевч. XXXV—XXXVI, str. 61, uvádí řadu part. praet. pass. od sloves intransitivních, ale tento tvar nenalezl. Podobně utvořeno povreslom byl *podpěrtij* 147 (3). I takto tvořený tvar part. praet. pass. zřídka se v malorus. vyskytuje; Verchratskýj, op. c., str. 67, uvádí підратий, видратий, v jiném západohaličském dialektě «dolvském» nalezl part. praet. pass. дартий, kde též infin. bývá ve formě polské дати, мари, жарти, парти vedle дерти, терти i дер'ти, тер'ти, простер'ти, Зап. Шевч. XXXV—XXXVI, str. 3, 77, 82. Ony polské tvary jsou obvyklé i v dialektě sotáckém, srv. O. Brof, Weitere Studien 46 sl. Ale vyskytuje se toto part. v jiných malorus. dialektech na Spiši, v Sulině u Hnatjuka str. 44 она лежіт у мєр'та, pod. v Krempachu неутєр'та str. 94, též v Šaryši místy у мєр'та str. 104. Part. praes. pass. *uměrtij*, *podpěrtij* v Osturni a jinde zaznamenané utvořeno stejně jako vrus. (от)пертъ, (про)етєртъ, i v polštině obecně *tart*, dial. *umarty*, kašub. v jastarnském podřechi Archiv Jag. XVIII, 389 *carti*,

mārti, místo kterého na Těšinsku vystupují patrně vlivem českým tvary *třěty*, *mřěty* (Bystron, O mowe polskiej . . . v ks. Cieszyń. 67), tvary to, které se zvláště v lašském dialektě vyskytují (Bartoš D. I, 126, Loriš hornoostr. 57) i v jiných dialekttech, srv. Gebauer, Hist. Mluv. III, 2, str. 195, 197.

Z tohoto rozboru dialektu osturnského vidno, že není zcela správné, praví-li se, že Rusnáci obývající tuto osadu mluví již po polsku, že jsou popolštěni. Vliv polský o něco více jen se uplatnil v tomto dialektě, než v jiných západních dialekttech maloruských. Vytknouti třeba, že hlavně v consonantismu se jeví vliv polský, ve všeobecném téměř *ř* a v mazurování. Co mimo to nemaloruského má tento dialekt, vyskytuje se větší menší měrou také v jiných západních dialekttech maloruských. Vedle polského vlivu byl též vliv slovenský, jako i na jiné dialekty uherskoruské. Tomuto asi bude třeba připisovati, že se samohlásky *e*, *o* až na některé skrovné případy neměnily tak, jak to pozorujeme v jiných uhersko-ruských dialekttech, také na Spiši. Dialekt tento patří mezi smíšené dialekty severouherské, které se vyvinuly na pomezí skupiny slovenské, polské a maloruské. Různou měrou pronikly do těchto dialektů a smísily se fonetické hlavně zvláštnosti, ovšem též morfologické i sýntaktické, a jako nad jiné názorné doklady míšení dialektického vzbudila tato nářečí silný zájem linguistů. Buďtež tu jen stručně připomenuty vzorné studie Olafa Brocha »Studien, (Weitere) Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn« (1897, 1899).

Pro hláskoslovné, fonetické studium dialektu zápisy L. Malinowského hodí se ovšem jen do malé míry. Tak nanejvýš zápsány jsou jím jednotlivé hlásky; mimo příklady, kteréž možno sestaviti z dokladů napřed uvedených, stačiti může ještě toto: na str. 132 od téhož vypravovatele zaznamenáno řenki ř. 5, gen. pl. řeneyk ř. 22, řeneyk ř. 25, rence ř. 27, rynce ř. 28, řence ř. 37, řenka ř. 40, řenke ř. 42. Tu spatřovati můžeme pouze snahu, kterou vynaložil tento dialektolog, aby písmem zachytil skutečné znění nosovky. Ale i jinde nalézáme dosti značné různosti, ku př. na str. 134 upěcě *hléb* a nakládém do tego *leba* dukatek, kde jest mimo to opět různá nosovka (na konci slov).

Patrnó, že nebylo možno na základě těchto zápisů činiti hlubší pozorování hláskoslovná, k čemuž by bylo ovšem mimo to třeba přímo u pramene studovati řeč. Ale zápisy Malinowského přece vystačí ke konstatování různorodých živlů dialektu osturnského, a ty vytknouti bylo naším úkolem.

Ke stupňování ve slovanštině.

Podává J. Horák.

V.

(Dokončení.)

Zmínili jsme se již, že jak rozdíl rus. *óro* a *oró*, tak i odpovídající jim v jiných jazycích slovanských namnoze rozdíl kvantit vykládají se ze dvou různých kvalit přízvukových. My zde pokusíme se rozřešiti tutéž otázku se stanoviska jiného, totiž z rozdílu, byl-li ve flexi přízvuk stále na kořeni, anebo přecházel-li s kořene na příponu. Z dvojslabičných slov, jež v ruštině mají přízvuk stálý na kořeni, uvádějí se: *iskz, kríktz, zvuktz, trupz, jugz, plugz, voskz, dymz, dědz, jadz, klínz, maktz, morózz, rakz, rokz, chrěnz, trut, šumz, bratz, gradz, goróchz*. Jiná mají přízvuk na kořeni v singuláru a v nom. vok. plurálu anebo jen v singuláru: a) *bogz bóga* — pl. *bógi bogóvz, vidz, vorz, věkz, godz, grobz, gromz, domz, dub, duchz, zubz, kraj, rodz chodz červz*; b) *boj bója* — pl. *bojí bojóvz, valz, voz, darz, dlugz, žarz, krugz, lěsz, měchz, mozg, mostz, nosz, parz, pírz, polz, rjadz, sadz, sloj, stanz, synz, syr, torgz, cvětz, cépz, čas, činz, knjaz* a j. Vedle toho v jiné řadě slov přízvukují se jen přípony: *bičz, bobz, bykz, volz, vragz, grěchz, dvorz, doždz, drozdz, ključz, kolz, mečz, mostz, nožz, plodz, plotz, postz, putz, rabz, skotz, snopz, sudz, trudz, umz, usz, cholmz, carz, ščitz*.

Tyto 3 typy přízvukovací dvojslabičných maskulin o-, jokmenných pokládati dlužno za praslovanské, je přejal každý slovanský jazyk, když vstupoval do stadia samostatného vývoje.

V srbštině mají slova z první uvedené zde skupiny krátký přízvuk „řezki“: rus. *bratz* — *bráta* srb. *brāt* — *brāta, gād grād, vlāh, grāch, dīm, dēd, jād, jūg, klīn, māk, mrāz, plūg prām, rāk*.

Z toho patrné, že v srbštině kořeny se stálým přízvukem se krátily. Ve shodě s ruštinou byl i v srbštině ve slovích třetí skupiny na příponě: *bōb* — *bōba* z *bobá*. Nepřízvukný dlouhý vokál kořenný délku uchoval: *bīk bīka* z *biká*, poněvadž dlouhá slabika před přízvukem v srbštině se nekrátila. Takové pravidlo stanovilo se i pro češtinu, však neprávem. Některá slova z této skupiny v srbštině přenesla přízvuk s přípony na kořen: *lāv* — *lāva, lān* — *lāna*; podle slov typu *bōg* — *bōga* nominativ i u slov původně přípony přízvukujících se někdy dloužil: *māh māha* stb. *māchz, lēd lēda*. Z nominativu takováto délka mohla přejíti do celé flexe: *dvōr dvōra* z *dvōrá* rus. *dvorz* — *dvorá*,

nôž — *nôža* čak. *nóž* — *nóžá* rus. *нож* — *ноžá*, *drôžd* — *drôzda*, *pánj* — *pánja*.

Přihlédneme-li ke skupině druhé, obsahující slova s přízvukem pohyblivým, dopadajícím v sg. na kořen, v plurálu na přípony (vyjma u některých nominativ), nalézáme i v nich kořenenný vokalismus buď krátký nebo dlouhý. Hlavní rozdíl mezi ruštinou a srbštinou je ten, že v srbštině před pošinutím štokavským byl přízvuk v celé flexi na kořeni.

Poněvadž ruské přízvukování musí pokládati se za původnější, musíme míti za to, že v srbštině podle singuláru přízvuk v plurálu přenesen byl s přípon na kořen. Zbytky přízvuku na příponách v pl. v čakavštině: nom. *čěpi*, *vlási*, loc. *brěgèh*, *gràdèh*, *vlàsèh*, *brkèh*.

Samo sebou se rozumí, že krátký kořenenný vokalismus slov s pohyblivým přízvukem zůstal v srbštině krátkým, vyjma nominativ, jehož přízvučný vokál po odsutí koncevého jeru se dloužil: *bôg* — *bôga* — pl. *bôzi*, *bôj* — *bôja*, *bôk* — *bôka*, *bôr* — *bôra*, *gnôj* — *gnôja*, *gôd* — *gôda*, *grôm* — *grôma*. Ve slově *vôz* rozšířila se délka z nominativu v celé sklonbě: *vôza*, u Mažuraniče čteme: *vôz* — *vôza*.

Slova s dlouhým kořenenným vokálem této skupiny délku v celé sklonbě přízvukovanou zachovávají, lišíce se tak od slov skupiny první, v nichž stálý přízvuk kořenenný vokál krátil: *vlàs* — pl. *vlási* rus. *волос* — pl. g. *волосъ*, *volosámъ*, proti *brăt* — *brăta* jest *bráv* — *brăva*, *brëg* — *brëga*, *bëg* — *bëga*, *bës* *dûb*, *vlák*, *vrăn*, *vûk*, *vëk*, *glâd*, *glâs*, *gnëv*, *grâd*, *dâr*, *dûb*, *drûg*, *dûg*, *žâr*, *žîr*, *žlëb*, *znâk*, *zûb*, *zrâk*, *klâs*, *lûg*, *lûk*, *lës*, *mrâk*, *plâz*, *prâh*.

Jak vyložiti tu rozdíl mezi *mrâz* a *vlàs*?

Podle ruštiny slovo *vlàs* rovněž kdysi i v srbštině přízvukovalo kořen jen v sg., v plurále pak přípony: sg. nom. *vlàs* gen. *vlása* atd. pl. gen. *vlásá* dat. *vlásóm* akk. *vlásé* loc. *vlásih* instr. *vlási*. Ježto v *mrâz* přízvuk vokál krátil, čekali bychom i v sg. tohoto slova, že nastalo vlivem přízvuku krácení. Příčina, proč se toto nedostavilo, vězela v tom, že plurální řada měla původně přízvuk na příponách, takže tu kořen, stoje před slabikou přízvučnou, krácení nepodléhal. A tato bezpřízvučná délka kořenenného vokálu je příčinou, že dnes délka jeví se zachována ve flexi celé. Pronikla tu snaha míti v celé řadě ohýbací zachovánu jednotu kvantity. Příkladů takových lze v srbštině uvésti hojnost. Tak praesentní tvary srbské *hvâlím* — *hvâlíš* atd. děkují délku kořenenného vokálu tvarům mimopraesentním, kde ke krácení jeho nebylo příčiny, poněvadž přízvuk byl na infinit. znaku *i*: *hvâliti* z *hvâliti*. Tak tomu je i v *pîšem* — *pîšeš* atd. následkem infinit. kmene *pîsa* — v *pîsati* z *pîsâti*, jehož *i* přejato bylo z praesentní řady do forem infinitivních v době, kdy ještě sla-

biky původně přízvučné se nekrátily. Z plurálních forem vykládá se i délka v singulární řadě aoristové: *mrjeh* — *mrjěsmo* z **mrjěsmó*.

Starobulharské přípony praesentní *-eš* *-etš* měly-li přízvuk, dloužily se v srbštině po odsutí pohlásky: *ěš* *ě(t)*, a odtud rozšířila se délka i do plurálu: *-ěmo* *-ěte*.

Ve flexi slovesa *držati* zase naopak přízvučná krát praesentních forem zaměnila i nepřízvučnou délku forem mimopraesentních: *držim* — *držati* z *držáti*, a rovněž tak plurál *brda* dle sg. břdo.

Zvláště ve středním rodě budeme mítí hojně dokladů takového vyrovnávání kvantit. Poučné zvláště pro výklad kvantity mužských substantiv s původním pohyblivým přízvukem v srbštině je slovo *stado*. Ruština i bulharština učí, že přízvuk tohoto slova byl v praslovanštině a tudy i v srbštině v sg. na kořeni, v plurálu na příponách: *stádo* — *stadá*. V dnešní srbštině pak zní slovo to buď *stádo* nebo *stūdo*. Je patrné, že dvojtvary ty vznikly zevšeobecněním bezpřízvučné délky plurální: *stádo* a přízvučné krátí *stūdo* a pozdějším ustálením přízvuku na kořeni. — A jako z původního praslovan. *stádo* — *stadá* vzniklo v srbštině *stādo* — *stāda* s dlouhým veskrze a přízvukovaným vokálem kořeným, tak z praslov. dat. *vrānu* — *vrānómz* touž cestou vytvořilo se znění *vrānu* — *vrānom*.

Vedle znění *stādo* z původního *stádo* — *stadá* příkloněním k neutrum se stálým přízvukem na kořeni povstal druhotvar *stūdo*, v němž zobecněla přízvučná krát příslušná singuláru.

A tak i v substant. mužského rodu nalézáme doklady s krátí kořenou na týž způsob v celé flexi se ujavší jako krát ve slově *stādo*: štokav. *sīr*, čak. *mrāk*, *vid*, *žlěb*, *vūk*.

V bulharštině jeví se rozdíl mezi maskuliny se stálým kořeným přízvukem a pohyblivým tím, že ona přízvuk na kořeni podržují, tato jej mají na koncovce: *prāgt* ale *gradēt*. Fortunatov prohlásil to za důsledek různé kvality přízvukové, ježto u oněch byl přízvuk stoupavý, u těchto padavý. Ale nesnadno jest si srovnati v mysl, proč právě v bulharštině padavý přízvuk pošinouje se na následující slabiku, kdežto zase v ruštině stoupavému přízvuku takového pošnutí se připisuje: *voróna*.

Zajisté daleko jasnější jest výklad, založený na rozdílu mezi přízvukem stálým a pohyblivým.

U těchto byl přízvuk v plurále na příponách, i je tudy zcela přirozeno, že přešel na ně analogicky i v singuláru: *bregēt*, *begēt*, *bodēt*, *cvetēt*, *darēt*, *krakēt*, *kvasēt*, *kumēt*, *lomēt*, *lekēt* *mechēt*, *morēt*, *duchēt* atd.

Týž přechod přízvuku na přípony v singuláru, poněvadž byl přízvuk na příponách v plurálu, pozorujeme i v bulharských neutrech: *morē*, *polē*, *nebē*, *drvō*, *okō*, *uchō*, *sorcē* srb. *mōre*, *pōlje*, *něbo*, *drvo*, *ōko*, *ūcho*, *sřce*.

A tento přechod v maskulinech nezůstal omezen jen na bulharštinu. Ve slovanštině rovněž substantiva této skupiny z pravidla mívají přízvuk v některém pádě singuláru na příponě, zvláště v genitivě, což datuje se z doby, kdy tato slova přízvukovala v sg. kořen, v plurále přípony, kdežto nyní i v plurále přízvuk ocitl se na kořeni: *brég* — gen. *bregá*, *val* — *valú*, (*v*)*láš* — (*v*)*lasú*, *vólk* — *volká*, *vrán* — *vraná*, *vek* — *veká*, *glás* — *glasú*, *grad* — *gradú*, *drug* — *drugú*, *dób* — *dobú*, *zób* — *zobá*, *dúch* — *duchá*, *kós* — *kosá*, *bóg* — *bogá*, *brod* — *brodú*, *zvón* — *zvonú* atd.

A nalézáme takové případy i v českošestině: gen. *brěgà*, *grādà*, *sněgà*, *vrāgà*, loc. *grādè*, *kūsè*, *strāhè*, *světè* atd., v malorusštině: gen. *běga* i *běgá*, *sněga* — *sněgá*, *krāja* — *krajá* atd.

Tak i v češtině a polštině kvantita snadno se vyloží z rozdílu přízvuku stálého a pohyblivého. Slovo *vrána* nás poučuje, že v češtině ve dvojslabičném slově přízvuková délka v kořeni, jenž měl stálý přízvuk, se nekrátila. Podle toho čekali bychom délky ve slovích s dlouhým vokálem kořeným, odpovídajících uvedeným ruským slovům první skupiny. Nalézáme však stálou délku jen v několika slovích: *dým*, *klín*, *mák*, *prám*, jiná jsou dlouhá jen v nom. sg.: *hrách* — *hrachu*, *mráz*, *práh*, *chléb*, *vitr*, ostatní pak jsou veskrze krátká: *bratr*, *Vluch*, *had*, *hrad* (vedle *hrád*) *děd*, *jed*, *jih*, *laz*, *luk*, *pluh*, *rak*.

Tyto rozdíly ve kvantitě slov s původním dlouhým, stálým přízvukem opatřeným vokálem kořeným způsobeny byly jiným typem přízvukovacím, obsahujícím slova přízvukující kořen toliko v singuláru, v plurálu pak přípony (vyjma u některých nom.) V tomto typu sluší rozeznávat mezi slovy s krátkým a dlouhým vokálem kořeným. Krátký kořený vokál kvantitě neměnil vyjma nominativ singuláru, kde přízvuková krátk po odsutí polohlásky se dlužila *báh* — *boha bohu* atd. Tuto délku v nominativě proti krátki ostatních pádů měla by mít všechna slova, jichž krátký kořen měl pohyblivý přízvuk. V nynější češtině jich počet není veliký: *báh*, *hnāj*, *důl*, *dům*, *vůz*, *lůj*, avšak musil původně býti daleko větší, aspoň v tom rozsahu, v jakém se jeví v jiných slovanských jazycích, v srbštině, polštině a kašubštině a i v některých dialektech českých: pol. *bóg* -*oga*, *bój* -*oju*, *bór* -*oru*, *bród* -*odu*, *gnój* -*oja*, *dół* -*ołu*, *drób* -*obu*, *znój* -*oju*, *łów* -*owu*, *łój* -*oju*, *miód* -*iodu*, *róg* -*ogu*, *strój* -*oju*, *stóg* -*ogu*, *chód* -*odu*, kaš. *bòg* — *boegu*, *bòr* -*oere*, *bòj* -*oeju*, *bròd* -*ode*, *gnòj* -*oju*, *dòł* -*olu*, *łòv* -*ove*, *łòj* -*oju*, *mjòd* — *mjode*, *ròg* -*ogu*, *ròd* -*ode*, *ròj* -*oju*, *chòd* -*oede*.

V oblasti českého jazyka délka nominativní uchovala se v největším rozsahu v severovýchodní Moravě v nářečí lašském, kterým čeština stýká se s polštinou: *luj* -*oju*, *kruj*, *struj*, *pokuj*, *bul* -*olu*, *bur*, *zur*, *lum*, *hun*, *schud*, *ruh*, *strum*, *hrum*, *zrun*.

V češtině spisovné jakož i většině nářečí českých délka z nominativu vytlačena byla krátí ostatních pádů za vlivu slov, která měla přízvuk veskrze na příponách a jichž nominativ, nemající původně v nominativě přízvuku, i po odsutí polohlásky se nedloužil: čakav. *bòb* — *bobà*, *gròb* — *obà*, *gròzd* — *ozdà*, *pòp* — *opà*, *snòp* — *snopà*, *pòst* — *ostà*, čes. *bob*, *hrob*, *pop*, *snop* pol. *pośt* kaš. *poest*, pol. a kaš. *snop*.

Slova této skupiny podléhala zase vlivu slov skupiny předchozí tím, že u nich po způsobu oněch nominativ se dlužil: čak. *dvór* — *dvorà*, *grób* — *obà*, *krów* — *ovà*, *rów* — *ovà*, *stól* — *olà*, *vól* — *olà*, č. *dvůr* — *ora*, *půst* — *ostu*, *vůl* — *ola*, *kůl* — *olu*, *nůž* — *ože*, *kůň* — *oně*. Nejčetnější je toto analogické dlužení nominativu v polštině, kašubštině: pol. *bób* — *obu* kaš. *bòb* — *oebu*, pol. *stól* — *olu* kaš. *stòł* — *olu*, pol. *grób* — *obu* kaš. *gròb* — *obu*, pol. *dół* — *olu* kaš. *dòł* — *olu*, pol. *wół* — *ola* kaš. *wòł* — *oela*, pol. *kół* — *olu* kaš. *kòł* — *oela*, pol. *dwór* — *oru* kaš. *dvòr* — *oera*, pol. *nóż* — *oża* kaš. *nòż* — *oża*, *kòń* — *oeňa*.

Tvar typu *bůh* — *boha* mají v polštině a kašubštině i dlouho-kořenná slova s pohyblivým přízvukem: kaš. *vébov* — *ave*, *bój* — *aju*, *břěg* — *břegu*, *břód* — *ade*, *čín* — *éne*, *čór* — *are*, *čòrt* — *čarta*, *dług* — *dlegu*, *dór* — *are*, pol. *dob* — *ebu* kaš. *dòb* — *aba*, pol. *blad* — *edu* kaš. *blòd* — *ade*, pol. *ciąg* — *iegu* kaš. *zócog* — *agu*, kaš. *gój* — *aju*, *grīb* — *éba*, pol. *pogład* — *edu* kaš. *vzglòd* — *ade*, *graz* — *ezu* kaš. *woebjód* — *ade*, kaš. *przejód* — *azde*, pol. *klab* — *ebu* kaš. *klòb* — *abu*, pol. *ksiądz* — *iedza* kaš. *ksqz* — *ksąza*, pol. *krag* — *egu* kaš. *krqg* — *agu*, pol. *kraż* — *ezu*, kaš. *krój* — *aju*, *któd* — *ade*, *poekóz* — *aze*, pol. *lag* vedle *leg* — *legu*, kaš. *mój* — *aja*, pol. *maż* — *ęża*, kaš. *pôn* — *ana*, pol. *pad* v. *ped* — *edu*, kaš. *vpód* — *ade*, *poeplów* — *ave*, *vplyw* — *éve*, kaš. *ptug* — *ega*, *ptyn* — *éne*, pol. *raq* — *ebu* kaš. *ròb* — *abu*, kaš. *róz* — *aza*, *rój* — *aju*, pol. *rząd* — *eda* kaš. *řqd* — *ade*, pol. *siąg* — *iegu*, *sąk* — *eku*, kaš. *slóz* — *aze*, *sqsód* — *ada*, *svór* — *are*, *střig* — *éga*, *stúp* — *epa*, *sir* — *éra*, *sin* — *ena*, *skórb* — *arbu*, *stów* — *ave*, *špós* — *ase*, *śnur* — *era*, *śum* — *ema*, *trup* — *epu*, *tróp* — *apu*, pol. *potrześ* — *esu*, pol. *trąd* — *edu*, kaš. *tórg* — *argu*, pol. *waż* — *ęża* kaš. *vqž* — *aża*, kaš. *vór* — *are*, pol. *wiąz* — *iezu*, pol. *poważ* — *ezu*, kaš. *zawjót* — *ate*, *żół* — *ale*, *żór* — *are*, *żid* — *éda*; pol. *glód* v. *glod* gen. *głodu* kaš. *glòd* — *ode*, pol. *chlód* — *odu* kaš. *chlòd* — *ode*, pol. *smród* — *odu* kaš. *smròd* — *ode*, pol. *obrót* — *otu* kaš. *wobròt* — *ote*, pol. *gród* — *odu* kaš. *woegròd* — *ode* v. *woegòrd* — *arde*, pol. *slód* — *odu*, pol. *ponról* — *ozu* kaš. *povról* — *ozu*, pol. *włók* v. *włok* — *oku*, kaš. *žłòb* — *obu* a j.

Jako v srbsštině u těchto slov rozhodly o kvantitě tvary plurální, tak i zde; jenže tu výsledek je opačný. V srbsštině délky stojící před slabikou přízvuknou zůstaly, kdežto v jazycích severozápadních se krátily a podle nich krátil se dlouhý přízvukný vokál kořenný i v singuláru až na nominativ, kde délka se držela následkem odsutí polohlásky za vlivu typu *bůh* — *boha*, kterýž

snad asi spoluúčinkoval při zavedení krátki do singuláru ve slovích s dlouhým, jen v singuláru přízvukovaným kořenem, poněvadž následkem krácení nepřízvučné délky se kvantita kořenného vokálu v plurále shodla, a shoda ta pak i do singuláru se převedla. Snad tu byly i případy organického krácení singulární délky tím, že podle analogie plurálu i v singuláru přízvuk přenesl se na příponu, jak jsme to seznali v bulharštině, na příkladech více méně četných v čakavštině, slovinštině a v maloruštině, kde mimo vzpomenutá již slova i *sad, rjad, sléd, stav, kus, krug, dov, torg, strach, čas, knjaz* přízvuk i v singuláru mohou míti na příponě.

Že tu krát je vlivem forem plurálních, dokazuje slovinština svým zkráceným vokálem kořeným genitivů jako *bregá, dobú, dolgá, zobá* (od *brég, dób, dól, zób*), jichž bezpřízvučná krát měla původ svůj v plurále, kde prvotně přízvuk byl na příponách.

Jako v typu *báh — boha* ustupuje délka nominativní krátki ostatních pádů, tak tomu je i u slov téhož pohyblivého přízvuku, ale s kořeným vokálem dlouhým. Tak máme v polštině vedle dlouhého nominativu druhotvar krátký: pol. *glód — glod, pogląd — poględ, lag — leg, przeokłót — przeokłot, pąd — pęd, słód — słod, potrzęs — potrzęs, sprząg — sprzeg, wyrąb — wyręb, przergabl — przereębl, włók — wlok, wrót — wrot, nawrót — kolowrót*; již jen krát v nominativě mají v polštině (a rovněž i v kašubštině) *młot, chłop, kłos, głos, tłok, mrok, zrok, płoz, vron, srom, pręt* — kaš. *prąt*.

Týmž pochodem došla slova této skupiny nynější své kvantitě v češtině. Nepřízvučná délka v plurále se krátila a krát potom ujala se i v singuláru až na nominativ, jenž však ve spisovné češtině a ve většině nářečí až na slovo *sněh — sněhu* časem délkou zaměnil krátki ostatních pádů. Tato hojným počtem však zachovala se v nářečí lašském: *hlod — hładu, smrod — smradu, kolovrot — kolovratu, provoz — provazu, zakoz -azu, žlob -abu, stov -avu, žol -alu, předoj -aja, břih -eha, hniv -ěvu, noclih -eha, bih -ěhu, obid -ěda, ožih -eha, pohlid -edu, jid — jedu, sušid — sušeda, vřid -eda, osiv -ěvu, złodzij -eja, řefoz -aza, kniz -ěza* atd. Doklady v jiných nářečích jsou řídké: *mám hlád* v okolí Žďáru, Bystřice, naopak zase nom. *sněg* v různorečí zlínském.

Avšak ne vždy podřizovaly se přízvukem a kvantitou singulární tvary plurálním, stával se i opak. Substantiva s pohyblivým přízvukem v singuláru stýkala se se slovy majícími stále přízvuk na kořeni a podle nich někdy přenášela přízvuk na kořen i v plurálu, jak se to vidí v maloruštině u substantiv *trěsk, trup, úd, sluch, drug, dub, raz, dar, pan, stan* přízvukujících v plurále buď přípony nebo kořen. S přechodem tím přebírala se do plurálu i kvantita, která by byla příslušela přízvučnému vokálu kořennému v singuláru. V srbštině uvedli jsme již slovo *šřr*, v čakavštině jsou to *mrāk, vīd, vūk, žlēb*, s nominativní délkou

a krátí v ostatních pádech máme ve štokavštině: *rāj* — *rāja*, *krāj* — *āja*, *zmāj* — *āja*, *prāh* — *āha*, v čakavštině *dūb* — *ūba*, *dūh* — *ūha*, *hrāst* — *āsta*, *mrāk* — *āka*, *sléd* — *ēda*, *smrād* — *āda*, *snég* — *ēga*, *strāh* — *āha*, *vrāj* — *āja*, *zūb* — *ūba*, *gāj* — *āja*, *krāj* — *āja* (vedle souběžných kořenů dlouhých: *snēga*, *dūba* atd.).

A nikterak řídky jsou i příklady přízvucné kvantitý singulární zobecnělé v celé flexi v polštině a češtině. Pol. *pak* — *aku*, *pstrag* — *agu* proti č. *puk*, *pstruh*, *krag* gen. *kregu* i *kragu*, *ciag* — *ciegu* i *ciagu* *zaciag* — *agu*, *kęs* ale *przekas* — *asu*, *łęk* ale *obłęk* — *aku*, *rząd* — *ędu* — *rozrząd* — *adu* *wspótrzas* — *adu* *nerzady* — *ón*, *potrzęs* i *potrzęs* — *esu* — *wztrzas* — *asu*, *wiaz* — *iezu* — *zawiaz* — *azu*, kaš. *leđojód* — *ōda*, *bjėg* — *ėgu*, *bjės* — *ėsu*, *gnėv* — *gnėvu*, *brōsk* — *ōsku*, *vřōsk* — *ōsku*, *žórt* — *órte*, *trōsk* — *ōsku*.

V češtině takováto zobecnělá, ze singuláru vyšlá délka objevuje se buď vedle kráti, jsouc obyčejně od ní významem rozlišená: *řád* — *řad* pol. *rząd* — *ędu*, *bloud* — *blud* pol. *bląd* — *edu*, *roub* — *rub* pol. *rąb* — pl. *ręby*, *kruh* — *krouh* pol. *krag* — *egu* — *agu*, *pán* — *pan* hornoostrav. *pun* — *pan* kaš. *pón* — *pana* lit. *põnas* — pl. *ponař*, anebo přichází jen sama: *rāj* laš. *raj* kaš. *rōj* — *aju* srb. *rāj* — *āja*, *hāj* kaš. *gōj* — *aju* čak. *gāj* — *āja*, *sýr* kaš. *sir* — *éra*, *smích*, *žár* kaš. *žôr* — *are*, *díl*, *ráz* kaš. *rōz* — *aza*, *žír*, *kloub* pol. *kląb* — *ebu* kaš. *klqb* — *abu*, *sáh* pol. *siąg* — *egu*, *svár* kaš. *svôr* — *are*, v nářečí hornoostrav. *chlōp* a *chlap*. Podobně lidové čes. *můž*, *břih* v okolí Bystřice.

Ličeným tu pochodem vytvořil se tak ve slovích s pohyblivým přízvukem typus s dlouhým kořeným vokálem v nominativě a krátí v pádech ostatních. Rozsah tohoto typu byl i některými slovy s příponovým veskrze přízvukem: *dvůr* — *dvora*, *kůl* — *kolu* rozšířen. A tento typus změnil kvantitu dlouhého kořeného vokálu ve slovích majících stálý přízvuk na kořeni. Délka zde byla by se musila v češtině i polštině zachovati, avšak krátila se, podlejší analogii slov, v nichž přízvucná kvantita singulární zaměněna byla až na nominativ zobecnělou nepřívucnou kvantitou plurální. Podle pol. *dał* — *ebu*, č. *snih* — *sněhu*, *bůh* — *boha* i u slov přízvukujících ve flexi veskrze kořen krátil se dlouhý vokál ve všech pádech až na nominativ sg., jenž však časem tolikéž krácení podlehl. V kašubštině mají dosud délku v nominativě: *gród* — *grade*, *dim* — *emu*, *próg* — *oga*, *mróz* — *oze*, *jód* — *ade*, *zód* — *ada*, krát pronikla ve *Vłoch*, *groch*, *mał*, z krácení vůbec vyřata zůstala subst. *chlěb*, *kłn*, kdežto v polštině ve shodě s češtinou *chlěb* je dlouhé jen v nom. Z typu *trot* — r. *torót* — podržela v nom. délku slova *próg* — *ogu*, *mróz* — *ozu*, *Vłoch*, *groch* ji pozbyly a *prom* *prum* jsou dvojtvary s procházející veskrze krátí a délkou. V češtině podle *snih* — *sněhu*, *bůh* — *boha* krátila se až na nom. *chlěb* (v okolí Nov. Města, Bystřice *chleř*) *mráz* (v různorečí zlínském *mrāzu*), *větr* (v různorečí zlin. *větr*) *hrách* (v nářečí hornoostr., zlínském *hrach*) *práh* vedle *prah*.

I v nominativě délky pozbyly: *Vlach, had* (v různorečí zlínském *hád*) *děd, jed* v nář. hornoostrav. *jíd -idu, jih, laz, pluh, rak, svat, mak* v nářečí hornoostravském. Že tento výklad krácení, způsobeného typu *snih — sněhu, bůh — boha* je správný, ukazuje slovo *pás — pasu* stažené z *pojas*; v nářečí hornoostrav. krácení pokročilo i do nom.: *pas, též tak* v kašubštině. V maloruštině projevuje se vliv slov s pohyblivým přízvukem na slova s nehybným přízvukem kořeným tím, že mnohá z nich mohou míti v plurále přízvuk i na příponách, taková jsou: *poróg* pl. *porógi* i *porogi, poróm, moróz, goróch, Volóch, klín, brat, plug*.

Jak jsme uvedli, vykládá se dlouhá střídnice v nom. maskulinu na př. *mráz* severozápadní větve jazykové za ruské *oró* z přízvuku stoupavého, krát pak (na př. *hrad*) odpovídající rus. *óro* z přízvuku padavého. Avšak v polštině a kašubštině právě ve slovích obsahujících střídnici za ruské *óro* je délka v nom. poměrně stejně zastoupena: pol. *glód, stód, smród, chtód, obrót, gród, włók, powróz* jako ve slovích se střídnicí rus. *oró: próg, mróz, prum* vedle *prom, groch, Vloch*; v luž. *próch, hlód, htós* a jen *mróz*.

A rovněž i dialekticky v češtině není délka v nom. nikterak řídká ve slovích se střídnicí rus. *óro*: dial. *hlád, hlod, košovrot, provoz, chlop, bráh*; o zde = *á*.

Z toho patrně, že délka a krát tu mají jiný důvod než stoupavou a padavou kvalitu přízvukovou.

Přicházíme dále k příponovému typu přízvukovacímu. Slova s vokálem krátkým sem hledící nedávají podnětu k žádné úvaze. O nominativě sg. některých byla již zmínka. V Brandtově »Akcentologii« uvedena jsou tato slova s dlouhým kořenem, jimž v ruštině odpovídají substantiva s přízvukem na příponách: *žák* r. *dzjak* — *dzjaká, kout* r. *kutʒ* — *kutá, plást* r. *plastʒ* — *plastá, proud* r. *prudʒ -á, sloup* r. *stolp -á, soud* r. *sudʒ -á, trud* r. *trudʒ -á, um* r. *umʒ -á, chlum* r. *cholmʒ -á, štít* r. *ščit -á*. Z nich *žák, kout, plást, proud, soud, štít, sloup* vykazují délku, ostatní krát. K výkladu této délky aplikováno bylo na češtinu srbské pravidlo, že délka před přízvukovou slabikou se neměníla. Jak jindy obšírněji vyložíme, pro češtinu se pravidlo toto nehodí, ježto naopak zde se délka před přízvukem krátila. Mluví proti tomu již i slova s krátkým kořenem v této řadě: *trud, chlum, um*. Kdyby bezpřízvukná délka v češtině se byla uchovala, byla by krát v těchto slovích nevysvětlitelná. Krát dá se zde vyložití jen účinkem následující slabiky přízvukné. Délka pak ve slovích *žák, kout, plást* atd. vyjítí mohla buď z nominativu anebo přechodem těchto slov do některého přízvukovacího typu předešlého. V nominativě totiž délka buď se nekrátila následkem odsutí polohlásky, anebo zkrácena byvši, opět se tu objevila týmž způsobem jako ve slovích s krátkým koře-

nem téhož příponového typu přízvukovacího: *kŭl* — *kolu*, čakav. *dvór* — *dvorà*. Štokavské znění tohoto slova jest *dvôr* — *dvóra*; jež přichází i v čakav. druhotvaru *dvór* — *dvóra*. Délka tu ze singuláru vnikla do celé sklonby a takových příkladů je v srbštině celá řada: štokav. *nôž* — *nôža* čak. *nôž* — *nôžà*, štokav. *pânj* — *pánja*, čak. *dáž* — *dážja*, štok. *dân* — *dâna* čak. *dân* — *dâna* nebo *dâna*, čak. *dól* — *ozdôla*, štok. *drôzd* — *drôzda* (u Mažuraniće *drôzd* — *ozdà*), štok. *mâh* — *mâha*, *vôz* — *vôza*, *kôs* — *kôsa* čak. *kôs* — *ôsa*, čak. *lôv* — *lôva* vedle *lôva* štok. *lôva*, české takové délky v dialektech: *kŭl* — *kŭlu*, *pŭst* — *pŭstu*, *děšć* *dýšć* — *dýšća*. A tak mohla zajisté i délka ve slovích *proud*, *sloup*, *soud* atd. rozšířit se z nominativu po celé flexi. Spolupůsobila tu asi analogie slov s dlouhým kořenem přízvukovaným v singuláru, která v nom. sg. měla délku, v ostatních pádech krát, vedle níž i délka objeviti se mohla, z čehož v češtině vznikly dvojtvary: *řád* a *řad*, *bloud* a *blud* z původního nom. *řád* gen. *řadu* neb *řádu*, pol. *krag* — *kregu* v. *kragu*. Délka však mohla vzniknouti i přechodem do jiného přízvukovacího typu, a to již v době, kdy ještě kvantita závisela na přízvuku. Nesmíme si mysliti, že v přízvukovacích typech panovala strnulost, nehybnost; byl v nich život a ruch, hranice, rozsah typů se měnily, slova jednoho typu přecházela do typu druhého. Ukazují-li se tedy některá slova v ruštině a srbštině v příponovém typu přízvukovacím, nelze z toho vyvozovati, že slova ta ve vývoji všech větví jazyka slovanského trvala stále v témž typu přízvukovacím. Příkladů na přechod na př. slov z příponového typu přízvukovacího do typu s přízvukem na kořeni a naopak je hojnost. Podnět k takovým přechodům dávala slova s pohyblivým přízvukem. U nich analogií vyskytaly se novotvary s přízvukem podle plurálu i v singuláru na příponu přeshlým a ty byly příčinou, že zase slova s přízvukem příponovým objevovala se s přízvukem na kořeni. Tak znamenáme přechod přízvuku na kořen na př.: v čak. *pôst* — *pôsta*, *ròb* — *ròba*, štok. *pòst* — *pòsta*, *ròb* — *ròba*, čak. *pàs* — *pàsa* v. *pasà*, *léd* — *lèda*, *dáž* — *dážja* v. *dážja*, *dvór* — *dvòra* v. *dvorà*, štok. (i čakav.) *dân* — *dâna*, *mâh* — *mâha*, *lân* — *làna*; v maloruštině *bób* a *pòst* přenesly přízvuk na kořen. A tak tomu je i u slov s dlouhým bezpřízvukným kořenem: V čakav. na př. *gréh*, *stúp*, *križ* mají vedle náležitých forem přízvukujících přípony i formy s přízvukem na kořeni: *gréha*, *stúpa*, *križa* v. *grèhà*, *stupà*, *križà*; v maloruštině *stovb* v sing., *um* v pl., *bik* a *trud* v sg. i pl. přebírají přízvuk na kořen.

A tak podobně tato slova v předhistorické češtině anebo snad již v době, kdy severozápadní větev slovanská tvořila ještě jednodušší celek, mohla vlivem slov s přízvukem pohyblivým převéstí buď v sg. nebo v celé sklonbě přízvuk na kořen, jehož délka tím se udržela. K takovému přechodu do typu pohyblivého ukazovala by polská slova: *trąd* — *ędu*, *prąd* — *ędu* v. *ądu*, *kaš*.

kříž -ěža, č. *slup* v. *sloup*. A tak z dřívějších typů přízvukovacích s různou starou kvantitou vytvořily se v severozápadní skupině 3 typy kvantity: 1. typus s kořeným vokálem dlouhým, 2. krátkým, 3. dlouhým v nom. sg., krátkým v ostatních pádech. V každém z těchto typů jsou příslušníci všech typů dřívějších.

Tak typus s dlouhým veskrze kořenem skládá se 1. ze slov, jejichž dlouhý kořen měl prvotně stálý přízvuk na kořeni: *dým*, *prám*; 2. ze slov s přízvukem pohyblivým: *smích*, *ráj*, *řád*; 3. ze slov přízvukovavších přípony s kořenem obvykle dlouhým: *hřích*, *kříž*, ale i krátkým: dial. *děšč* — *děšča*. Rozsah typu s nynějším krátkým kořenem objímá slova starých typů přízvukovacích: 1. *had*, 2. *syn*, *boj*, 3. *chlum*, *bob*; a totéž platí i o typu s délkou v nominativě a krátkí v pádech ostatních. Také v něm nalézáme zástupce všech typů starých: 1. *mráz* — *mrazu*, 2. *sníh* — *sněhu*, *bůh* — *boha*, 3. *kůl* — *kolu*. Tento typus v češtině na rozdíl od polštiny časem víc a více se ztenčoval vnikáním krátkí do nominativu a pochoď tento pokračuje i v jazyce lidovém, jak svědčí nynější krátká výslovnost nominativů *dum*, *kuň*, *buh*. Z dvojslabičných nominativů v tomto typu máme v češtině dial. *večír*, mor. *sokul*, v polštině a kašubštině jich je hojnost.

Ruské o-, jo-kmeny střední mají z pravidla přízvuk pohyblivý dopadající buď a) v singuláru na kořen, v plurálu na přípony: sg. *bljúdo* — pl. *bljudá*, *vójsko* — *vojská*, *dérevo* — *derevá*, *dělo* — *dělá*, *móre* — *morjá*, *město* — *městá*, *maslo* — *maslá*, *póle* — *poljá*, *právo* — *pravá*, *sérdce* — *serdcá*, *slóvo* — *slová*, *stádo* — *stadá*, *tělo* — *tělá*, *léto* — *lěta*, aneb b) v singuláru na přípony, v plurále na kořen: *bedró* — *bědra*, *vedró* — *vědra*, *vesló* — *věsla*, *voloknó* — *volókna*, *gnězdó* — *gnězda*, *dolotó* — *dolóta*, *licó* — *lica*, *oknó* — *ókna*, *peró* — *péra*, *pisemó* — *pisema*, *polotnó* — *polótna*, *rebró* — *rěbra*, *seló* — *sěla*, *stekló* — *stěkla*, *sědló* — *sědla*, *čisló* — *čísla*. Vedle toho jest několik slov v ruštině i srbštině s přízvukem veskrze na kořeni: *bolóto* — pl. *bolóta* srb. *blāto*, rus. *pásmo* — *pásma* srb. *pāsmo*, *górlo* — *górla* srb. *gōrlo*. Ze shody, která jest patrna mezi přízvukováním ruským a jihoslovanským, jest nade vše pochybnost jisto, že uvedené zde dva typy pohyblivého přízvuku u středního rodu byly praslovanské. Měla-li praslovánština vedle toho i typy se stálým přízvukem buď kořeným nebo příponovým, jest nejisto. Ale ze zjištěných oněch typů pohyblivého lze jasně vyložití jak nynější přízvukování neuter, tak i kvantitu jejich ve slovanských nářečích mimo-ruských.

Nynější typy štokavské srbštiny, spočívající na těchto praslovanských typech s pohyblivým přízvukem, vyvinuly se tím, že přízvuk buď podržel své místo, anebo již v době před štokavským

pošnutím přízvuku ustálil se v celé flexi buď na kořeni nebo na příponách, při čemž opět o kvantitě kořeného vokálu rozhodla buď původní přízvučná krát nebo bezpřízvučná délka.

I. Přízvuk zůstal ve fási předštokavské v singuláru na kořeni, v plurále na příponách a kořený vokál vykazuje buď a) rozšířenou, původně singuláru příslušnou krát: sg. *břdo* — pl. *břda* z *břdā*, *dřvo* — *dřva*, *žito* — *žita*, *pěle* — *pělja*, aneb b) délku vyšlou z plurálu: *drjěvo* — *drijěva* z *drijevā*, *měso* — *měsa*, *sijeno* — *sijěna*. Rovněž do fáse předštokavské neměnil přízvuk místa svého ve *pěro* — *pěra*, *sělo* — *sěla*.

II. Přízvuk usadil se 1. podle singuláru i v plurále na kořeni a kvantita jeho pochodí buď a) ze singuláru a jest tudý krátká: *město* — *města*, *lěto* — *lěta*, *stědo* — *stěda*, anebo b) z plurálu, kde byla bezpřízvučná délka: *tjelo* — *tjela*, *pivo* — *pīva*; 2. podle plurálu přešel i v singuláru na přípony: *věslo* — *věsla* z *veslā*, *pismo* — *pisma*, *crijěvo* — *crijěva*, *gnijězdo* — *gnijězda*, *mlijěko*, *lice* — *lica*, *jaje* — *jāja*.

Týmž vyrovnávacími pochody ustalovalo se sídlo přízvuku a kvantita kořeného vokálu v čakavštině a vyvinuly se rozdíly mezi ní a štokavštinou. Přízvuk a příslušná mu krát přešly ze singuláru i v plurálu na kořen ve slovích: *lěto* — *lěta*, *stědo* — *stěda*, *město* — *města*, *břdo* — *břda*, *zvěno* — *zvěna*, *dřvo* — *dřva*; v posledních 3 slovích fáse předštokavská uchovala přízvuk v plurále na příponách: *břdo* — *břda*, *zvěno* — *zvěna*, *dřvo* — *dřva*. Naopak zase podle plurálu přešel v čakav. přízvuk i v singuláru s přípon na kořen: *okno* — *okna* r. *okno* — *okna*, *jaje* — *jāja* s přízvučnou krátí plurální vedle zobecnělé bezpřízvučné délky singulární *jaje* — *jāja* z původního *jājě* — *jāju* rus. *jajcō* — *jājca*. Štokavské *jaje* — *jāja* spočívá naopak na přechodu přízvuku v plurále s kořene na přípony.

Čak. subst. *crěvo* — *crěva*, *dřvo* — *dřeva*, *měso* — *měsa*, *sěno* — *sěna*, *tělo* — *těla*, *údo* — *úda* ustálila přízvuk na kořeni i v plurále, jehož kvantita však pronikla celou flexí. Čak. *tělo* — *těla* shoduje se úplně se štokav. *tjelo* — *tjela*, štok. *crijěvo* — *crijěva* spočívá však na opačném pochodu vyrovnávacím proti čak. *crěvo* — *crěva*; taktéž plurály čak. *dřeva*, *měsa*, *sěna* nekryjí se se štokavskými *drijěva*, *měsa*, *sijěna*. Přechod přízvuku s kořene na přípony v plurále, shodný s fází předštokavskou, spatřujeme v čakavštině ve slovích *gnijězdo* — *gnijězda* štok. *gnijězdo* — *gnijězda*, *lice* — *lica* a j. Na svém původním místě trvá přízvuk v čak. *pismo* — *pisma* rus. *pismō* — *pisma*, štok. *pismo* — *pisma* však předpokládá zobecnění přízvuku na příponách.

Z praslovanského *děrvō* — *děrvā* uniformací obou stupňů kořeného vokálu vyšly dvojtvary *dřvo* — *dřvā* štok. *drjěvo* — *drijěva* a *děrvō* — *děrvā* štok. *dřvo* — *dřva*, v čakavštině přistoupila k tomu i uniformace místa přízvuku: *dřvo* — *dřeva*

drvo — *drva*. Že tento výklad rozdílů ve kvantitě a místě přízvuku z bývalého dvojmišného přízvuku bez ohledu na předpokládanou kvalitu jeho je správný, ukazuje slovinština, v níž se nemůže krát a délka uváděti v souvislost s kvalitou přízvuku.

Ruské *seló* — pl. *sěla* odpovídá slovin. *sělo* pl. *sěla* gen. *sěl* inst. *sěli*. Znění singulárního *ě* v *sělo* ukazuje, že vokál zde byl dloužen přízvukem později s přípon na kořen přeneseným, čímž vznikl rozdíl ve kvalitě kořenného vokálu v singuláru a plurálu. Jinde tento rozdíl se vyrovnal tím, že ve flexi celé ujalo se znění jedno, tak v *bědro*, *jědro*, *lěto*, *město* znění příslušející singuláru, různé ovšem kvality, poněvadž slova *bědro*, *jědro* měla původně přízvuk v singuláru na příponách, v plurálu na kořeni rus. *bedró* — *bědra*, *lěto* a *město* však naopak přízvukovala v singuláru kořen, v plurále přípony. Z původního *vědro* — pl. *vědra* rus. *vedró* — *vědra* vznikly dvojtvary *vědro* i *vědro*. V neutrech *blagô*, *zlatô*, *mesô*, *senô*, *testô* přízvuk podle pluralu i v singuláru přešel na přípony.

V češtině v těchto slovích a ve slově *žito* rovněž rozhodl o kvantitě plurál, kde přízvuk byl na příponách, před nimiž bezpřízvučný vokál kořenný se krátil; snad tu podobně i přízvuk přešel v singuláru na přípony. Dvojtvary *město* a *město*, *dílo* a *dělo* spočívají rovněž na dvojmišném přízvukování: sg. *město* pl. *městá*, *lěto* zachovalo některé kráti plurální, *stádo* a *právo* je utratilo zcela. V dial. mor. *maslo*, *sadlo* zobečněla nepřízvuč. plurální krát. K ruskému *bolóto* přihlásil se v plurálu vedle *bolóta* druhotvar *bolotá* a takový přechod přízvuku zavinil krát v kašub., pol. *bloto*, v čes. *blata*. Ve slovích přízvukujících původně v singuláru přípony, v plurále kořen ujala se na mnoze kvantita příslušná kořennému vokálu v plurálu, tedy délka: *vino* rus. *vinó* — *vína*, *vlákno* pol. *vlokno* a *vlókno*, *hnízdó* kaš. *gnózdó*, *dláto* kaš. *dlótó* pol. *dlóto*, *lice*, *písmo*, *plátno* pol. *plótno*, *číslo*, *jádro* pol. *jádro* kaš. *jódro*, *mléko*.

Ve slovích s dlouhou kořenou samohláskou vlivem přízvuku byly po jistou dobu, než nastalo vyrovnání, kvantity dvě, v té části flexe, kde přízvuk dopadal na kořen, tento zůstával dlouhým, kde však přízvukovaly se přípony, tam kořenný vokál se krátil: *město* — *městá*, *vinó* — *vína*. To mělo v zápětí, že i krátký vokál kořenný, máje přízvuk, mohl se zdloužiti, takže podle *vinó* — *vína* změnila se kvantita neutra *peró* — *pěra* v *peró* — *pěra* a odtud pak vnikla délka i do singuláru *pěro* — *pěra* jako *vino* — *vína*; takové zdloužení je i ve *stěblo*, v lidovém *móře*, *póle* atd., neboť jinak původní přízvučné krátké *ě*, *ó* se při přechodu do mladší fáse jazykové v češtině nedloužilo, leč když vysula se ze sousední slabiky polohláska: *vzhůru*, *k uoku*, *vuobec* a j.

Ruština i srbština ukazují, že ženské a-kmeny v praslovanské měly přízvuk buď veskrze a) na kořeni: r. *voróna* srb. *vrána*

slovin. *vrána* bul. *vrána* č. *vrána*, *b*) na příponách (s vynětím snad vokativu) r. *rudá* srb. *ruđa* bul. *rudá* č. *ruda*, anebo dílem — a to z většiny — na příponách, dílem na kořeni, jenž v tom případě přízvukován byl buď jen v nom. akk. pl. r. *travá* pl. *trávy* srb. *tráva* — pl. *trāve*, anebo vedle těchto pádů i v akk. a v srbštině někdy i v dat. sg.: rus. *igla* akk. *iglu* pl. *igly* srb. *igla iglu igle*, r. *igrá* — *igru* — *igry* srb. *igra igru igre*, r. *kosá* — *kósu* — *kósy* srb. *kòsa* — *kòsu* — *kòse* dat. sg. i *kòsi*, r. *borodá* — *bórodu* — *bórody* srb. *bráda* — *brādu* *brāde*, r. *golová* — *gólovu* — *gólovy* srb. *gláva* — *glāvu* — *glāve* — dat. sg. *glāvi*, r. *ruká* — *rúku* — *rúki* srb. *rúka* — *rāku* — *rūke* dat. sg. *rūci* atd. Kromě toho má v srbštině a někdy i v maloruštině vokativ sg. přízvuk.

Rozsah však těchto jednotlivých typů nejví se nám nejen mezi jednotlivými jazyky, ale i uvnitř každého jazyka neměnitelný, vyskytují se časté přechody z typu kořenného do typů ostatních. V ruštině na př. mají slova *skalá*, *strěchá* přízvuk na příponách, v srbštině na kořeni *škāla*, *strēcha*, naopak zase proti ruskému na kořeni přízvukovanému *sérna* byl v srbštině původně přízvuk na příponách: *srna* bul. *sěrná*. K dialektickým rozdíům v srbštině náleží rozdílné přízvukování slov *úda* — *úda*, *sōva* — *sōva*, častější přízvukování přípon slovu kořenného v maloruštině haličské proti udržování přízvuku na kořeni v krajích jihoruských, české délky *klāda*, *jāma* proti krátkým mor. *klada*, *jama* atd. Příponový i kořenný přízvuk mají v ruštině na př. slova *tolóká*, *túgá*, *těchá*, *ólčhá*, *gúbá*, *núždá*, *věrbá*, štok. *đira* — *đira* — *đira*, v čakavštině *brāda* — *brādā*, *fāla* — *fālā*, *slūga* — *slūgā*, *snāga* — *snāgā*, *sreda* — *sredā*, *rūka* — *rūkā*, *duša* — *dušā* atd., v bulharštině *zimā*, *rěká*, *glāvā*. Na takovém dvojím přízvuku zakládají se české dvojtvary *sluha* — *slouha*, *hruda* — *hrouda*, *sůva* — *sova* atd.

Cestu, po které se označené zde přechody dály, ukazují nám po mém soudě ruská slova *doská*, *pčelá*, která původně toliko v nom. akk. plurálu měla přízvuk na kořeni, ale časem šířil se přízvuk na kořeni v plurále i v pádech ostatních, které tak vyskytají se v přízvukování dvojím: nom. akk. *dóski* gen. *dósókø* dat. *dóskámø* atd., nom. akk. *pčely* dat. *pčelámø* . . . V těchto slovích zachoval se starý stav vedle nového, kdežto ve slovích *igrá*, *sestrá*, *kozá*, *polá*, *zimá*, *cěná*, *iskrá* tvary s přízvukem na příponách vyšly z užívání, čímž přízvuk v plurále jeví se jen na kořeni: *sěstry* *séstrámø* *séstrach* *séstrami*, gen. *séstěro*.

Z plurálu potom přízvuk mohl i do singuláru přejíti na kořen a tak vykonal se úplný přechod do typu kořenného, v němž objevují se nám slova: srb. *škāla* r. *sérna*, *túga* atd., čak. *strēla* *rūka* r. *rūkā*, *brāda* r. *brādā*, č. *slouha*, *tráva*.

Na dvojímístý přízvuk, vzniklý bez pochyby líčeným tu

způsobem, ukazují srbská štok. *đira đira* r. *dira, priča, mláda, vlača, gláda, gráda, stráža, suša, tvrđa, težá, žěda, láđa* atd.

Jako s přípon v plurále vlivem nom. akk. přízvuk přenášel se i v ostatních pádech na kořen, tak zase na opak ve slovích typu kořenného v témž čísle přízvuk s kořene na přípony se převáděl. Příkladů hojných nalézáme v maloruštině; zde slova *gnída, bába, žába, lípa, bórba, niva, slíva, bůkva, stánva, šalsba* atd. v plurále mohou mítí přízvuk na kořeni i na příponách, při čemž hlavně nářečí halická dávají přednost spíše příponovému přízvuku. Jiné pořadí slov vůbec libuje si v přízvuku tomto v plurále: *mána, páнна, vědма, vóvna, tórba, cěrkva, britva* atd., podobně zvláště skoro všechna paroxytona na *-ka*: *chátka* — pl. *chatki*. A takovéto pronikání typu příponového typem kořenným a naopak zajisté bylo i v jazykové větvi severozápadní.

Jako v maloruštině za *bábi* nastupuje i *babí*, tak podobně i v češtině byla kdysi doba, kdy slovo to v plurále přízvukovalo kořen nebo přípony: *bábý báb bábám bábách bábami*; v následcích toho v tom čísle kořenný vokál objevoval se ve dvojí kvantitě: *báby — baby, bábám — babám* atd., načež dvojtvary ty přenesly se i do singuláru: *bába — baba*.

Tento přechod přízvuku dál se i v četných femininech jiných, ve kterých však časem opanoval zkrácený vokál kořenný, takže dvojtvary omezily se jen na počet nevelký: *pléva — pleva, řípa — řepa, stoupa — stupa, hrouda — hruda*, a tak postupem času analogií vzniklá krát vytiskla ve spisov. jazyce náležitou délku ze slov *vydra, hnida, huba, muka, niva, pěna, kaše, ryba, straka, štika*; řada tato v dialektech rozšířila se o slova *jama, klada, para, rana, síla, slama, mreža, breza, lípa, žíla, hlina, vrana*,

Pochod tento v češtině podporován byl také tou okolností, že kořenný vokál ve flexi plurální v dat., lok. a instr. se krátil před dlouhou nebo dvojslabičnou příponou. Přípony *-ám -ách* náležely původně a-kmenům přízvukujícím přípony, které pro to délku zachovaly a později i k příponám nepřívzvučným přenesly.

Analogický přechod přízvuku na přípony v plurále měl v zápětí i rozsáhlé krácení kořenného vokálu v polštině: uvádím zde některé kašubské doklady: *gaba, droga, blona, b्रोza, gléna, krova, mjara, mreža, pjana, sroka, slava, sloma, sléva, védra, vjara, žéla, žaba* a j.

Naopak zase u slov přízvukujících přípony vyjma nom. akk. pl. a akk. sg. přenášel se přízvuk na kořen zprvu v čísle množném a pak i v jednotném. Tak na př. ke tvarům nom. pl. *zimy* dat. *zimám* lok. *zimách* analogickým přechodem přízvuku přidělaly se druhotvary *zimám, zimách*, které potom i v singulární flexi se ujaly a v lidovém jazyce se pak i významem rozlišily: *zima, 'šlšte' — zejma, 'Winter'*.

Jako *zima — zejma* vznikly i dvojtvary *sluha — slouha*

pila — *pila*, *duha* — *douha*, *běda* — *bída*, *řeka* — *Říky*, jen délku (až na krát před dlouhými příponami) přechodem přízvuku na kořen vzešlou mají dnes *skála*, *moucha* (mor. *skala*) *žláza*, *krása*, *louka*, *lícha*, *mouka*, *tráva*, *trouba*, *touha* (pol. *tega*), *chvála*, *třída*, *brázda*, *brány*.

Týmž způsobem i ve slovích s krátkým kořenem přízvuk z nom. akk. plurálu šířil se do ostatních pádů v slabice kořenné časem v číslech obou, takže vznikaly dvojtvary, celou flexí přístupující, mající přízvuk na příponách a na kořeni: *hroza* — *hróza*, *horá* — *hóra*, *smola* — *smóla*, *kora* — *kóra*. Ježto pak slova s dlouhým kořenem ve dvojtvarech nejen přízvukem, nýbrž i kvantitou se lišila, ana délka pozbyvší přízvuku se krátila *bába* — *babá*, dostavil se tento rozdíl i ve dvojtvarech s původním krátkým kořenem, že původní kráti, nabývše přízvuku, analogicky se dloužily: podle *babá* — *bába*, *bědá* — *biěda* vznikaly i přízvukované délky *hůra*, *kůra*, *hrůza*, *šůva*, *smůla*. Délka ovšem pak přidružení se mohla i k přízvuku starému nad krátkým vokálem, když uváděla se taková slova ve vztah ke slovům s přízvukem na příponách.

Uvedeným a vyloženým délkám českým odpovídají délky v ostatních nářečích severozápadní větve slovanské: kaš. *bjěda*, *chvôta*, *brôzda*, *góra*, *kóra*, *lôka* pol. *laka*, p. *mağa*, kaš. *trôva*, *trôba*, p. *rzeka* (srov. semilské Říky) *střôda*, *gujôzda* atd.

Délky tyto vykládají se opět podle srbštiny, kde délky před přízvukem se uchovaly; na jiném místě bylo již vzpomenuto, že v této příčině není shody mezi češtinou a srbštinou. Jako kráti ve slovích se stálým přízvukem na kořeni vykládají se přechodem přízvuku na přípony, tak naopak délky ve slovích s přízvukem z většiny na příponách mají opět příčinu svoji v pošinutí přízvuku s přípon na kořen. Kdyby délky před přízvukem v češtině nepodléhaly krácení, jak by se vyložily kráti jako *ryba*, *řepa* atd.? Předpokládán u nich přízvuk stoupavý měl býti v češtině nositelem délky a jí nebyla by slova ta ani pozbyla podle onoho pravidla ze srbštiny odvozeného ani přechodem přízvuku s kořene na přípony.

V bezpříponovém genitivě plurálním a-kmenů příslušela původně délka slovům s přízvukem stálým na kořeni ať dlouhém, nebo krátkém, feminina přízvukující přípony měla v kořeni v tomto pádě krát. Stav tento však záhy se měnil vzájemným se obou těchto typů pronikáním s různým v tom kterém nářečí výsledkem: v češtině spisovné zvítězila krát: *krav*, *bran* atd., v nářečích moravských délka, zasáhši i pohybné *e*: *vrán*, *kóp*, *nóh*, *ovéc*, *hrušek*. Totéž platí tu o rodě středním: *jarém*, *skél*, *prasát* atd. Podobně tak vznikl rozdíl mezi gen. a dat. *ov* a *óv*, *om* a *óm*, z nichž potom v jednom nářečí krátké tvary, v jiném dlouhé tvary zevšeobecněly. V srbštině opanovala v gen. pl. délka. K tomuto pádu potom přivěsilo se *a* abstrahované z dual. formy

na *-ma* za dativ, lokál instrumental sloužící, když vedle ní v týchž funkcích bez rozdílu souběžně užíval se tvar plurální na *-m*.

Jelikož podle ruštiny soudě většina i-kmenů (nemajících v kořeni polohlásku) přízvukovala v singuláru kořen, v plurále přípony, závisela v češtině a v ostatních nářečích severozápadní větve jazykové kvantita na tom, jest-li zvítězil ve flexi kořenový tvar singuláru nebo plurálu. Obyčejně ovládl tento. Tak stalo se ve slovích na př. *řeč, věc, myš, mysl, niť, dlaň, pěst, mast, vlast, ve tvář, píď*, část ujala se délka singuláru příslušná, na-proti tomu polština zavedla v tomto posledním slově krát z plurálu: *część* a zachovala dvojtvary *piędź piądz*. *Báseň* a *píseň* mají v ruštině přízvuk stálý na kořeni a v češtině ve shodě s tím délkou.

Ve slově *sáně* kryje se délka s ruským přízvukem: rus. *sáni* gen. *saněj sanjám* atd. a podle toho dloužil přízvuk i *e = o* v českém *dvěře*.

Slovo *housle* odpovídá úplně rus. *gúсле* srb. *gùсле* slov. *góslì*, v polštině kvantita slova toho ukazuje k přízvuku pohyblivému dlíciemu v plurale na příponách, před nimiž bezpřízvukný kořen se krátil, tak i mor. *husle*. *Sůl* ze *sólъ* zachovává příslušnou mu délku v nominativě jako lašské *zpowiď*.

O stáří českého žaltáře.

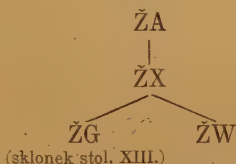
E. Smetánka.

Otázkou, do které doby jest klásti první přeložení žaltáře na jazyk český, obírali se, jak povědomo, zevrubně Šafařík (Rozbor staročeské literatury 1842, str. 111—119) a Gebauer (Žaltář Wittenberský, V—XXXII). Oba dospěli výsledku, že *původ našeho textu žaltářového sahá do doby daleké před sklonkem století XIII.*, že v ŽW. obráží se nám text velmi starožitný*) (Gebauer l. c. XXV).

Hlavním důvodem tohoto datování jsou výsledky plynoucí ze srovnání ŽW. s Žaltářem Glossovaným. ŽG., psaný na sklonku

*) Shoda mezi nimi není však úplná. Šafařík (l. c. 119) »neváhá se bez rozpakův své zdání pronesti v ten smysl, že českého přeložení žaltáře již aspoň v XI. století, ač nedřívěli, stávalo«, Gebauer spokojuje se právě na tom místě, na kterém ke stránce ze Šafaříka zde citované poukazuje, strážlivým údajem svrchu uvedeným, — o století XI. nemluvě, ani pro ně ani proti němu. Není tedy přesné, píše-li Flašhans (Nejstarší památky str. 75 a 76): »... důvody, dle nichž původ staročeského překladu žaltáře sahá do doby daleké před sklonkem století XIII. podle Šafaříka (a s jeho vývody podstatně shoduje se i Gebauer), nejméně do stol. XI.«

XIII. století, jest, jak ukazují chyby opisovačské, opis; ŽW., pocházející podle všeho z druhé třetiny XIV. stol., také. Znění obou textů souhlasí navzájem tou měrou, že nutno pokládati buď ŽW. za opis z ŽG., nebo ŽG. za opis z ŽW., nebo oba rukopisy za opisy pramene nějakého třetího. ŽW. nemůže býti z ŽG., poněvadž v ŽG. jest několik málo gloss, v ŽW. pak celý překlad; druhé možnosti odporuje to, že ŽG. je starší než ŽW. Nezbyvá tedy, než že oba rukopisy měly nějakou společnou předlohu. *) ŽW. a ŽG. mají společné chyby. Oba čtou (88, 39) za latinské distulisti *omazal si místo ováhal jsi* a (113, 1) za lat. (populo) barbaro (ludu) *nestuluvného* m. nesmluvného. »Chyby tyto nemohly zde vzniknouti jinak, než tím, že byly již ve společné obou žaltářů předloze a odtud dostaly se skrze opisovatele i do ŽG. i do ŽW.« (Gebauer l. c. XXIV). Poněvadž »jsou toho způsobu, že jenom z nedopatření opisovačského snadně si je vysvětlíme« (Gebauer l. c. XXV); nelze ani společné předlohy obou žaltářů, ŽX, »pokládati za první napsání našeho textu, a jest tedy ŽX opis, jemuž zase předlohu nějakou ŽA předeslati musíme« (t.). Filiací rukopisů

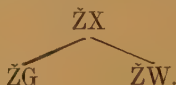
dostáváme se pak arci »daleko před sklonek století XIII.«.

ŽW. a ŽG. (s ostatními příbuznými) nejsou jedinou recensí staročeského žaltáře. Jak si představiti, že různé recense vznikly, o tom vyslovuje se Gebauer tak: »*Původcové textů pozdějších* mívali před sebou předlohy starší; nedrželi se předlohy jen jediné a nedrželi se jí ve všem, nýbrž *vybírali text z předloh několika* a přičiněli k svému textu novému také překládáním vlastním« (l. c. str. XXXI).

Proti výkladům těmito pronesl některé námitky V. Flajšhans v prolegomenech k svým Nejstarším památkám (str. 75 až 78). Podle něho sice u nás »*byly bezpečně již v XI. a XII. věku překlady žalmů*« (str. 75), poněvadž »církve s počátku musila se spokojovati služebníky méně vzdělanými, někdy i v latině nedosti zblhlými« (t.), a poněvadž »překlady byly nezbytné pro kláštery ženské, velmi potřebné i pro novice klášterů mužských« (t.); avšak »byly to překlady jednotlivců, k vlastní soukromé potřebě a záhy asi, se svými původci zanikaly.« »Tradice písemná není starší polovice XIII. stol.« (t.). Co se týče textu ŽX (str. 78), není podle Flajšhans vyloučena možnost, že v něm byly

*) Byly-li ŽW. a ŽG. opisem z ní přímým či až několikátým, jest otázka významu podřízeného.

chyby, »ale žádné opisovačské, a nemáme důvodu, abychom soudili, že tato předloha odkazuje nás ještě k jiné, starší. Místo chybného »omazal«, »nestuluvného« měla tato předloha »ováhal«, »nesmluvného« — a jiných důvodů k hypotézi dalšího originálu nemáme.« Flajshansův rukopisný rodokmen má tedy podobu:

Omyl »omazal« v ŽW. a ŽG. »lze snadno vysvětliti chybou piseckou: *m—w*, *z—h* (ve stol. XIII. — a jen tehdy — byla právě písmena *z* velmi podobna literě *h*)« (str. 77); chyba *-m-tu-* v »nestuluvného« »je při formě tehdejší písmeny *t* velmi pochopitelná« (str. 78). Že ŽX, nejstarší takto vysouzený text českého žaltáře, nebyl z doby snad pradávné, tomu svědčí mluvnické shody mezi ŽW a ŽG. Z nich plyne totiž, že předloha ŽX »vznikla již v době změny *r—ř* a v době *-iu* (v loc. sing.) m. *-i*«, kteréžto oba zjevy »v památkách jeví se teprve v 2. polovici XIII. století«. Podle toho »není překlad českého žaltáře (pokud o něm svědčí rozbor našich textů) starší vlády Přemysla II.« (str. 78).

Punctum saliens sporu je, jak patrné z uvedených slov, má-li býti text ŽX pokládán za *originál* či za *opis*, čtlo-li se v něm »ováhal« a »nesmluvného« či »omazal« a »nestuluvného«. Byl-li ŽX opis, otázka, ukazuje-li jazyk jeho opravdu jen do 2. polovice XIII. stol., je pro úsudek o stáří českého žaltáře irrelevantní.*)

Není pochyby, že chyby »omazal« a »nestuluvného« vznikly omylem zaviněným podobností písmen, že se písař přehlédl. Jde jen o to, máme-li se domnívati, že se v týchž slovích na témž místě textu stejným způsobem náhodou zmýlili dva lidé (W a G) sto let od sebe vzdálení, či že se přehlédl jeden člověk (X) a že chybu vzniklou jeho přehlédnutím dva (W a G) pak z jeho rukopisu opsali. Kdo není předpojat a komu běží o výklad ne nový, nýbrž pravdě nejpodobnější, tomu je odpověď jasná na první pohled. Měla-li pak předloha ŽX chyby jako uvedené

*) Mimochodem řečeno, úsudku o době, kdy vznikla předloha ŽX, z jazyka textů ŽG. a ŽW., utvořiti si nelze. Ukazují se srovnáním paralelních míst ŽG. a ŽW., že písaři nezachovávali docela jazyka své předlohy, nýbrž pozměňovali jej ad novius, takže nevíme, co přičítati jim a co předloze. Patrné jest to z dokladů: Ž 80, 7 bremen G, brziemen W; Cant. Isa. 4 nacrzete G, nacrzete W; 78, 8 priedchwatte G, prziedchwatte W; 118, 147 priedgid G, prziedgid W; 123, 5 priella G, przieffa W; 128, 4 prietne G, przietne W; 135, 16 priewedl G, prziewedl W; 50, 21 prigmef G, przigmef W; 83, 10 wzezri G, wzezry W; 34, 2 przizriel G, przyzriel W; 118, 146 ftrehu G, ftrziehu W; — 139, 12 na fkočienu G, na fkonczyeny W; 54, 15 w gednomiflu G, w gednomyfly W.

»omazal« a »nestuluvného«, je patrné, že *dlužno držeti se staré genealogie Šafaříkovy a Gebauerovy*.

Jsmo-li takto nuceni domnívati se, že chybil mylným čtením své předlohy již pisar ŽX, nabývá váhy Flajšhansova poznámka o podobnosti písmen *z* a *h*. Byly-li si litery *z* a *h* podobny jen v XIII. století, byl by pocházel ŽA patrně z XIII. století; pravděpodobnost, že před ŽA bývaly české žaltáře starší, byla by takto o důvod chudší. Podle Wattenbacha (Anleitung zur lat. Palaeographie str. 65) však podobnost liter *z* a *h* nebyla omezena na XIII. stol., nýbrž spatřuje se hojně i v rkpích stol. XII. a XI.,*) a *předloha ŽA podle toho mohla býti i z doby před XIII. stol.*

Tradice písemná ukazuje tedy při českých žaltářích s velikou pravděpodobností vskutku někam dosti daleko před dobu, ze které pochází ŽG. Pro odpověď na otázku »kam až?« nelze ovšem hledati zase více, než co jest pravděpodobno. Žaltář byl převáděn do češtiny asi již v XI. stol.; potřeba překladů trvala; majetníci překladův o ní věděli; kdo překladu potřeboval, jistě se po něm sháněl a v klášteřích — když ne jinde — s majetníkem překladu mohl se sejíti. Je pravdě bližší nová, Flajšhansova domněnka, že dochované české převody žaltáře se staršími pokusy o překlad vůbec nesouvisí, či věta citovaná výše z Gebauera, že »*původcové textů pozdějších mívali před sebou předlohy starší*« a upravovali je?« Mívali-li, není nemožné, že se obráží opravdu, jak soudil již Šafařík, v dochovaných textech aspoň z části — pokud se totiž opisovači drželi beze změny svých předloh — znění českého překladu žaltářového třeba až ze stol. XI.

Drobnosti grammatické.

Podává Oldřich Hujer.

I. Slov. zájmeno *visz*.

Slov. zájmeno *visz*, jež je totožné s lit. *visas*, po dvojí stránce je pozoruhodné: svou deklinací, jež na první pohled zdá se deklinací několika kmenů — srv. Leskien, Declin. 110, Handbuch 89³ — a pak tím, že proti kmenovému *s*, jež nalézáme ve slovanštině východní a jižní, je ve slovanštině západní veskrze *š*; srv. esl. *вѣсѣ*, serb. *vas*, čes. *veš*, pol. *wszystek*, *dłuż*, *šen*, *ša*, *šo*, *šyken*, hluž. *wšón*, *wšeho* atd.

*) Při výkladu o *z* Wattenbach píše: »Spätere Abschreiber verstanden das nicht mehr und hielten es für *h*, was immer beweist, dass sie eine Vorlage aus dem XI—XIII hatten.«

Zvláštnosti deklinace po výkladech Brandtově (Юбил. Сборникъ въ честь Всеволода Ѳ. Миллера, 1900, 305—307). Meilletově (Mémoires de la Société de linguistique XI, 1900, 8—9), Lorentzově KZ, XXXVII, 264—267, jsou uspokojivě objasněny: z pův. *vsso-* dle známého pravidla vzniklo ve slov. *vcho-*; v pádech, v nichž následoval v koncevce difthong *oĭ* (instr. sg. masc. a neutr., nom. pl. masc., gen., dat. loc. instr. pl. všech rodů) změnilo se toto *ch* v *s*; v pádech ostatních nastala, kde k tomu byla příležitost, přehláska kmenového vocálu vlivem předcházející souhlásky palatální, o níž více níže, tak že z **vchot* vzniklo esl. *вѣсь*, nom. neutr. sg. z **vcho* je esl. *вѣсе*, gen. sg. z **vchogo* je *вѣсего* atd.

Odkud však je střídání kmenového *s* a *š*? Výklad starší vykládal tvary tohoto zájmena z rozšířeného kmene *vs-jo-*, z čehož v záp. slov. vzniklo prý *vše-* a v jihovýchodní *vse-* (*j* zmizelo po *s* beze stopy podobně jako prý v gen. sg. *čso* z pův. **quesjo*; o tom srv. Listy fil. XXIX, 1902, 392 pozn. 3); výklad takový nalézáme nejnověji u Jagiće v Archivu für slav. Phil. XXIV, 583; srv. i Mucke, Laut-und Formenlehre der niedersorbischen Sprache, 211, Leskien, Handbuch³ l. c. Meillet v uvedeném článku soudí, že západoslov. *š* vzniklo palatalisací starší periody (první palatalisací) ve tvarech, kde bylo kmenové *ch* před *i*, jako snad v pol. *wszystek*.*) Brandt a Lorentz soudí, že kmenové *ch* v těch pádech, v nichž nenásledovalo po něm pův. *oĭ*, změnilo se vlivem předcházejícího *v* v jakési *š*, jež dalo do slovanštiny již. a východní *s*, do slovanštiny západní *š*. Ale sám Lorentz poznamenává, že zájmeno *vs-* je jediným toho dokladem, který však prý stačí, abychom stanovili tento zákon.

Lze však, trvám, vyložití střídání *s* a *š* v zájmeně *vs-* i jinak na základě dosud známých a zaručených fakt jazykových, a proto nestačí jediný tento doklad ke stanovení zákona výše uvedeného. Kmenové *s*, jak již pověděno, změnilo se mezi samohláskami v *ch*; to pak v pádech, v nichž následovalo *ě* nebo *i* (střídnice za pův. *oĭ*), změnilo se ve slov. jihových. v *s*, v slovanštině západní v *š* dle známého pravidla; srv. esl. *мѡѡѣ*, čes. *múšě*, luž. *muše*, na *ploše*, *w proše* atd. Jak si máme zjev tento vyložití, nedovedeme říci; nevíme, je-li dvojitost tato již od počátku, či bývalo-li také ve slovanštině západní původně *s*, jež teprve později se změnilo v *š*. Tím nastalo rozdvojení v některých pádech deklinace zájmena *vs-*: slov. záp. měla v nich *š*, východní a jižní *s*. Z pádů těchto mohlo pak býti přeneseno jednak *s* — ve slov. jihovýchod. — jednak *š* — ve slov. západní — i do pádů ostatních a nastoupiti místo *ch*, jež, smíme-li

*) Le *š* que présentent les dialectes occidentaux (teh. *veš*, pol. *wszy*, lit. sor. *všon*) résulte d'une palatalisation de la première période dans des formes (qui restent à déterminer), où le *ch* était suivi de *i* (pol. *wszystek*?) où d'une autre voyelle palatale.

věřiti sruuskému *ѣхѡу ꙗко тоу землю хѡуѣнскоу*, máme dochováno až do dob historických, při čemž s resp. š způsobilo přehlásku následující samohlásky: z **vřchogo* vzniklo jednak *vršego*, jednak *vřsego* atd. Podobné vyrovnávání jednotlivých tvarů téhož slova je zcela obyčejné, tak že není třeba uváděti zvláštních příkladů.

II. Čes. *pepř*, *peř*, *peprný*, *perný*.

V češtině vedle adj. *peprný*, odvozeného od subst. *pepř*, je také adj. *perný*; v češtině staré vedle subst. *pepř* čte se také několikrát *peř*; srv. když již *peř* zral bude LucidF 133b, od toho dýmu bude *peř* čern ib, piper *perz* BohFl. 25^b 326.

Adj. *perný* vykládá se vysutím *p*; srv. Gebauer, Hist. Mluv. I, 421; výklad ten byl by pravděpodobný, kdyby neopakoval se zjev týž také při substantivě, a kdyby bylo adjektivum toto z bývalého *peprnъ*: v případě tom by bylo *r* neslabičné, a tu snadno bychom si mohli vysvětliti vypadnutí *p* ze skupiny *prn*; ale jak vysvětliti toto vysutí při subst. *peř*?

Slovo, o něž jde, je původu cizího, je z lat. *piper*, jež přešlo do slovanštiny asi prostřednictvím německým: srv. sthněm. *pfēffar*, střhněm. *pfēffer*; srv. Miklosich, Et. W. s. v. *pīprū*, Lexicon s. v. *пѣпръ*. Původní znění slovanské nebylo asi *pīprъ*, jak píše Miklosich, nýbrž *pīprъ*; srv. Brandt, Юб. Сборникъ въ честь Всеволода Ѡ. Миллера 1900, 305. Odpovídáť znění takové spíše znění přejatého slova (srv. i lit. *pīpiras*), a za druhé dají se z něho vyložití rozmanité tvary tohoto substantiva a odvozených z něho adjektiv v jazz. slovanských, jak ukázal Brandt, l. c., a také dvojtvary české, jichž Brandt nevzpomíná.

Znělo-li naše subst. pův. nom. sg. *pīprъ*, gen. *pīpra*... musilo vzniknouti z toho v češtině dle pravidla jerového nom. *peř* (m. *ppeř*), gen. *pepře* atd.; žádaný tvar *peř* doložen je ve střeštině. Vedle toho vznikl nom. *pepř* dle pádův ostatních; dolní luž. pochodem podobným vytvořila substantiva dvě: dle nom. *per* vznikl gen. *pra* atd., a vedle toho dle gen. *pepra* vznikl nom. *peper*, podobně jako v srbštině dle gen. *pāpra* vznikl nom. *pāpap*.

Podobně lze vyložití česká adj. *perný* a *peprný*: z bývalého *pīprnъ*, *pīprnyjъ* musilo vzniknouti *pepren*, *perný*; v gen. sg. z *pīprna* vzniklo *perna* atd. Proniknutím tvarů obou celou deklinací vznikla adjektiva dvě: *perný* a *peprný*.

Úvahy.

Timotheos, Die Perser. Aus einem Papyrus von Abusir im Auftrage der deutschen Orientgesellschaft herausgegeben von *Ulrich von Wilamowitz-Möllendorff*. Mit einer Lichtdrucktafel. V Lipsku, J. C. Hinrichs 1903. Str. 126. Za 3 mk., váz. za 3 mk. 50.

Opět nový, netušený nález poskytla nám nepřebíraná dosud půda egyptská. Je to kitharodický nomos Timothea miletského, oblíbeného lyrického básníka IV. stol. př. Kr. Německá orientální společnost, kopající roku minulého na místě, kde ležela starověká Busiris (nyn. Abusir), předměstí to Memfidy, objevila pohřebiště řecké asi z polovice IV. stol. př. Kr. a v jedné rakvi papyrový svitek básně Timotheovy.

Papyrus, jak byl nalezen, měl 1·10 m zděli a 18·5 cm. zvýši; obsahoval pět sloupců písma. Když byl v Berlíně upraven, objeveny byly ještě zbytky sloupce předního, jež k sloupci následujícímu byly se přilepily. Zároveň shledáno, že do hrobu nebyl dán rukopis celý, nýbrž že první třetina, ne-li polovice, byla odstrižena; snad ponechal si ji dědic. Kromě sloupce prvního, z jehož několika zbytků nemůžeme si ničeho vybrati, a kromě značně poškozeného sloupce druhého jest zbytek rukopisu zachován ve stavu výtečném. Písmo jest starobylé, podobající se nápisnému. Poněvadž hřbitov dle nálezů tam učiněných pochází asi z polovice IV. stol., máme v novém papyru zachovánu knihu ne-li z doby Demosthenovy, tož aspoň z doby Alexandrový; je to nejstarší dosud známý rukopis řecký vůbec. Z něho můžeme si učiniti dobrou představu, jak vypadaly knihy ve čtvrtém stol. př. Kr. Zejména důležité jest poznání, že verše, psané v metru lyrickém, nebyly oddělovány, nýbrž psány v souvislosti jako prósa.

Než přihlédneme již k obsahu básně.

Začátek, jak již řečeno, chybí. Tam, kde text počíná býti souvislejší, t. j. od sloupce druhého, čteme popis bitvy námořní, a sice, jak ze souvislosti vyplývá, bitvy salaminské. Boj popisován rysy zcela všeobecnými: nikde nečteme jméno žádného hrdiny. Místo dalšího boje uvádí básník čtyři epizody, které podrobně rozvádí, avšak ani tu nejmenuje nikoho.

Nejprve líčí barbara tonoucího. Zápasu jeho s vlnami věnováno bylo mnoho versů; leč většina jich jest značně porušena. Tam, kde text jest souvislý, vidíme, jak zuby skřípaje hrozí moři pomstou, kterou vykoná prý jeho pán.

Básník nechává onoho muže osudu a obrací se zase k ostatním Peršanům. Líčí, jak ti, kteří dostali se na břeh, plakali,

v prsa se bili, vzpomínali na svou vlast a k Matce bohů o pomoc volali.

Od nich obrací se k jiné scéně. Někaký barbar z Frygie, polapený od Řeků, klesá k nohám jeho a prosí ho lámanou řečtinou o slitování. Svaluje všechnu vinu na svého pána a slibuje, že již nikdy sem nepřijde, nýbrž zůstane v Asii.

Co se s ním stalo, o to se básník nestará, ale vyprávuje, jak král, uzřev, že na útěk se řítí vojsko jeho, klesl na kolena, bil se v prsa a pravil, soptě hněvem nad tím neštěstím: »Ach zkázo domu mého, vy škodné lodi hellenské, jaký květ četného mužstva jste zahubily! A moje lodi již je zpět nedovezou, nýbrž síla ohně planoucího těla jejich spálí a nastanou bědné nářky zemi perské. O ty hrozný osude, jenž jsi mne do Řecka přivedl! Než jděte, již nemeškejte, vy zaprahejte vůz čtyřspřežní, vy zas poklady nesčetné nakládejte na vozy, zapalujte stany, ať žádného prospěchu nemají z našeho bohatství.« Básník končí stručnou poznámkou, že Řekové postavili tropaion a oslavovali zpěvem a tancem Apollona.

Následuje poznámka osobní, t. zv. *σφραγίς*, pečť, zvaná tak proto, že básník zde jmenoval své jméno, aby si zajistil své autorství. Básník obrací se zde proti Spartanům, kteří vytýkali mu, že zavedl lyru o jedenácti strunách a s tím souvisící různé novoty v básnictví lyrickém. Praví: »Já ani mladému, ani starému, ani vrstevníku nebráním v těchto zpěvích, avšak ty, kteří Musu po starodávnu hanobí, ty odháním; jsou to prznitelé zpěvů, protahují hlas jako hlasatelé, vysoko a daleko křičící. První Orfeus vynalezl lyru různozpěvnou, syn Kalliopin, v Pierii. Terpanďros potom přepjal lyru desíti strunami; zrodil se v Lesbu aiolském k slávě města Antissy. A nyní Timotheos zvelebuj e kitharu metry a rhythm y na jedenácti strunách, oteřřev mnohozpěvný poklad Mus, dosud ukřytý. Miletos jest město, jež ho zrodilo; patří k národu dvanácti měst, prvnímu mezi Achaji.«

Báseň končí stručným závěrem: »Než dalekostřelný Pythie, přijď do svatého tohoto města se štěstím, a přines blaženému lidu tomu s mírem dobré zřizení.«

Pro literární historii jest nový objev velice důležitý; neboť jest to první a dosud jediný doklad řeckého nomu. Naše znalost nomu opírala se hlavně o krátkou zprávu Pollukovu (IV, 66), v níž uváděny jsou jako části nomu *ἀρχή*, *μειαρχή*, *κατατροπά*, *μετακατατροπά*, *ὀμφαλός*, *σφραγίς* a *ἐπίλογος*. Nyní konečně víme určitě, co znamená *σφραγίς*; domněnka Crusiusova (Woch. f. klass. Phil. 1885, sl. 1297 a Verhandl. der 39. Philol.-Versammlung in Zürich 1888, str. 258), že jest to část, v níž básník mluvil sám o sobě, jest tím skvěle potvrzena. Škoda, že nezachoval se začátek básně, abychom též poznali, co byla *κατατροπά* a *μετακατατροπά*. Měli jsme sice již dříve tři zlomky z Persanů, kteréž, jak nyní poznáváme, pocházely z přední, ne-

zachované části nomu, avšak z nich nemůžeme si o významu oněch názvů učiniti náležitého ponětí. Důležité jest též poznání, že nomy nebyly skládány stroficky, nýbrž v metrech volných, tak že metrum jedno po nějakém čase vystřídáno bylo metrem jiným.

Jinak jest ovšem, díváme-li se na Peršany se stanoviska poetického. Nerozehřejí nás; poznáváme jasně, že jako básník nestál Timotheos vysoko. Jeho nepřirozená, umělkovaná, mnohdy až k nesrozumitelnosti šroubovaná řeč, i jeho záliba ve vyhledávání pathetických scén činí nám jeho poesii těžko přístupnou. Za velikou oblibu, které Timotheos za starověku se těšil, děkoval tedy asi hlavně své hudbě, jež nám jest bohužel navždy ztracena, a pak mistrnému přednesu svému.

Co se hudby Timotheovy týče, vidíme z nové básně, že byl pokládán za novotáře a že zejména proti Sparťanům musil hájiti, co nového v kitharodice zavedl. Podivným zůstává, proč na ospravedlnění své jedenáctistrunné lyry přičítá lyru desítrunnou již Terpandrovi, kterýžto dle podání starověkého (Strabon XIII 618) byl původcem lyry o sedmi strunách. Nejspíše chtěl, aby jeho novota zdála se menší, než vskutku byla.

Timotheovy Peršany klade Wilamowitz do let 398—396 př. Kr.; z konečných slov sfragidy *Μίλητος . . . ἃ ὀρωδεαται-χέος λαοῦ πρωτέος ἐξ Ἀχαιῶν* usuzuje, že přednesení byli o slavnosti Panionii, kterou na předhoří mykalském pořádal spolek dvanácti měst ionských. Leč domněnka ta, sama sebou nejistá, vyvrací se tím, že Panionie týkaly se Poseidona, závěr nomu však obsahuje vzývání Apollona.

Vydání samo zasluhuje vši chvály. Kromě úvodu, v němž pojednáno podrobně o povaze papyru, obsahuje diplomatický přepis v majuskulích, jakož i text upravený, jenž rozdělen jest v krátká kola a provázen řeckou parafrásí na způsob scholií. K tomu druží se obšírný výklad o metrické a jazykové stránce, rozbor obsahu a pojednání o novotách Timotheových, jakož i o nomu a kitharodice vůbec. V přídavku otištěny jsou též ostatní zlomky Timotheovy.

Současně vyšlo též faksimile (Der Timotheos-Papyrus, za 12 mk.), kdež na sedmi tabulkách světlotiskových celý papyrus zdařile reprodukován.

Frant. Groh.

Fr. Leo: Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form. Leipzig, B. G. Teubner 1901. Str. VI a 329. Za 7 mk.

Psátí o vývoji jednotlivých oborů literatury není tak snadno, jak by se na první pohled zdálo. Je tu tolik různých momentů, které nutno vzíti v úvahu, že jen dobrý znatel literatury může si troufati vykonati takovou práci s úspěchem. Zkoumati tu třeba vlivy cizí, vlivy často skryté, a i tak zůstává někdy obraz vývoje

dosti hypotetický. Leo v díle svrchu jmenovaném hledí vrhnouti jasné světlo v onu spleť rozličných prvků biografie řecké, které přejaty byly Římany od Řeků, a odlišuje od sebe dva směry řecké biografie. Jestliže styk literatury řecké s římskou je patrný v tolika různých oborech, tím patrnější je u tohoto oboru literárního; neboť na římskou půdu nebylo tu přesazeno pouhé símě, nýbrž vzrostlá již rostlina, která vydala nové výhonky, jakmile klesáním ducha republikánského začal se rozmáhati individualismus a osobnost budila širší pozornost, pokud se týče jejích zájmů soukromých. Správně tedy jedná Leo o římské biografii ve spojení s řeckou.

O obsahu celého spisu možno si učiniti pojem z nadpisů jednotlivých kapitol, jichž je celkem 16: I. Suetoniovy životopisy císařů (str. 1—10), II. Suetoniovy literární biografie (11—16), III. Jednotlivé náčrtky životopisné (17—34), IV. Diogenes Laertský (35—84), V. Peripatetikové, jejich předchůdci a příbuzné směry (85—117), VI. Učenci alexandrijští (118—135), VII. Varro a doba potomní až do Suetonia (136—145), VIII. Plutarchos (146 až 177), IX. Forma plutarchovské biografie (178—192), X. Cornelius Nepos (193—218), XI. Ciceronův Brutus (219—223), XII. Tacitův Agricola (224—233), XIII. Historikové (234—253), XIV. Sofisté (254—267), XV. Biografie císařů po Suetoniovi (268 až 314), XVI. Řecko-římská biografie (315—323). Na konci díla připojeny jsou dodatky (str. 324—325), kde Leo mezi jiným polemizuje s míněním Dziatzkovým o vydání Horatievých básní a sám kloní se k mínění běžnému, dle něhož epistoly vydány v jinou dobu než první tři knihy ód. Konečně na str. 326—329 umístěn je rejstřík, v němž hledisko věcné i osobní je sloučeno.

Obsah celého tohoto důležitého díla, jak patrné, je velice bohatý, tak že je opravdu nesnadno vystihnouti věci podstatnější. Za střed celého spisu možno pokládati výklad o Suetoniových životopisech římských císařů, k nimž Leo na několika místech se vrací, poněvadž právě v nich ono splnutí biografie řecké s římskou možno dosti jasně znázorniti. Leo sám v úvodu své knihy přiznává, že původně chtěl psáti pouze rozpravu o literární formě biografií Suetoniových, ale látka rostla mu pod rukama, až vznikla tato obsáhlá kniha.

V prvních dvou kapitolách ukazuje Leo, že Suetoniovy životopisy římských císařů i jeho literární biografie, které přešly do komentovaných vydání starověkých, jsou jediným druhem literárním, a že typické formy biografie literární přeneseny tu na látku historickou. Forma ona je sice vhodná pro biografii literární, ale naprosto nevhodná a nepřirozená pro biografii politickou. Otázka, zda již Nepos, Hyginus a Plutarchos činili tak před Suetoniem, vede Lea k výkladům dalším. Shoda Probova životopisu básníka Persia se Suetoniem, jak vykládá Leo ve III. kapitole, vede nás ke vzorům řeckým, které pocházejí z doby Aristar-

chovy a Didymovy a v nichž vesměs vystupuje v popředí stejný princip.

Ovšem není nám zachováno originální dílo řecké, které by úplně odpovídalo formě Suetoniových literárních biografií. Přece však jakéhosi názoru o podobném díle řeckém nabýváme z t. zv. *διαδοχαί* filosofů, a to hlavně ze stručných kompendií Filodemo-vých a pozdější obšírné kompilace Diogena Laertského, nazvané *Βίοι φιλοσόφων*. Musíme tu uznati neobyčejné namáhání, které Leo, vycházejí od vývodů Wilamowitze-Moellendorffa, vynaložil na vystopování pramenů v životopisech jednotlivých filosofů, které v tomto díle jsou obsaženy. Dílo Diogenovo jeví se mu kompilací, která existovala již před Diogenem, kterou však Diogenes většími nebo menšími přídatky rozšířil, ale též zkracoval. Je to nejdůležitější památka řecké literární biografie, a životopisy tam obsažené podstatně v ničem se neliší od svrchu uvedených literárních biografií Suetoniových.

V kapitole V. hledá Leo počátky literární biografie a ukazuje k tomu, že slovo *βίος* v tom významu, který je základem pojmu antické biografie, t. j. životospráva, individuální způsob života, poprvé se vyskytuje u Euripida, tedy ve století počínajícího individualismu. Nedlouho potom věnoval Xenofon krásnou vzpomínku Kyrovi Mladšímu v Anabasi, Kyrovi Staršímu v Kyrupaideii, a vykreslil Sokrata v Apomnemoneumatech, Agesilaa ve stejnojmenné chvalořeči. Formu tuto ustálil Isokrates ve své řeči Euagoras, která se pak stala vzorem pro historické epilogy. Kdežto pak Platon pozoroval člověka jako filosof a líčil ho jako básník, Aristoteles učinil ho předmětem vědeckého zkoumání na základě empirie; tradice tato dále pěstována ve škole peripatetické, jejíž spisy byly určeny za četbu velkého obecnstva. Spisy ty lišily se jen tím od Aristotela, že i rysy vymyšlené a legendární připojovaly se k charakteristice osob. Byl to hlavně Aristoxenos, který kráčel v slépějích Aristotelových, ale za předmět svého zkoumání vybíral si především staré básníky a filosofy, o nichž často nebylo buď žádných nebo aspoň žádných pozitivních zpráv.

Učenci alexandrijští, jak vykládá Leo v kap. VI., přejali původní tradice peripatetické a vypěstili literární biografii, doplňující materiál a zdokonalující metodu; naproti tomu historicko-politická biografie žila dále odděleně od kruhu alexandrijského. Biografie alexandrijská byla biografie učená, která vykládala o životě a dílech, nikoli o činech; v ní byla volnost variace v dispozici látky a sloh pouze věcný a neozdobný. Ovšem k vlast-nímu literárně-historickému badání velikého slohu nepovznegli se ani učenci alexandrijští ani antická filologie vůbec, a proto nemáme u Řeků a Římanů žádné historie literatury.

Zmíniv se v kap. VII. o předchůdcích Suetoniových počínající Varronem, ukazuje Leo k tomu, že u všech jeví se formální i látková shoda s produkcí řeckou, a že Suetonius alexandrijskou

formu biografickou, které nebylo užíváno v životopisech mužů ve válce a politicky činných, přenesl také na ně a tím celý vývoj dovršil ve svých Caesarech. Zároveň vykládá Leo o poměru historie a biografie a vytýká podstatný rozdíl mezi Tacitem a Suetoniem.

Ve dvou kapitolách následujících VIII. a IX. vykládá Leo o Plutarchovi a formě jeho biografie. Na počátku kap. VIII. důrazně vytýká, že prvky díla Suetoniova lze sledovati daleko do minulosti, naproti tomu Plutarchos je zjev osamotnělý. Bohatý věcný obsah jeho biografií ukazuje na dlouhý vývoj biografické literatury před ním; majetkem jeho je spořádání látky, ale snad pouze částečně, hlavně však umělecká forma. To ukazuje Leo na četných jednotlivých biografiích a seskupuje je v rozličné typy. Onou uměleckou formou liší se právě biografie Plutarchovy od biografií Suetoniových, v nichž podává se materiál ve vědecké formě, ale nehledí se na krásu slohovou. Druhý, vnitřní rozdíl záleží v tom, že biografie alexandrijské vůbec, a tedy také Suetoniovy, líčí činy a z nich vyvozují povahu osoby, biografie však plutarchovské mají líčení charakteru implicity obsaženo v činech. Z toho Leo dochází k závěru, že biografii plutarchovskou možno pokládati za přímou odnož staré biografie peripatetické; kdežto však v peripatetické škole pěstována původně biografie veličin literárních, přenesl ji Plutarchos nebo snad již jeho předchůdci i na veličiny politické.

Cornelius Nepos, jak vykládá Leo v kap. X., náleží svým dílem do onoho hnutí, které si vytкло za účel srovnání světa řeckého a římského, ideu to, kterou první vědecky odůvodnil a učinil populární Poseidonios. Leo rozbírá velmi důkladně jednotlivé biografie Nepotovy, ukazuje k pramenům jejich, k nejrozumnějším odrůdám biografické formy, jež u něho shledáváme, jakož i ke snaze o krásný sloh, kterou hlásí se Nepos, nehledíc k nepatrným některým odchylkám, do kruhu biografie peripateticko-plutarchovské.

Ve dvou kapitolách dalších XI. a XII. mluví Leo o dvou význačných spisech literatury římské. Spis Ciceronův Brutus nazývá Leo »dějinami národního umění římského« a vidí v něm chronologicky seřazenou sbírku charakterů římských řečníků, která do biografie literární nepatří. V příčině Tacitova Agricoly připomíná, že vznikla celá literatura, jednající o podstatě tohoto spisu. Sám pak, uváživ důkladně všechny okolnosti, dokazuje, že spis ten patří k řadě oněch spisů biografických, které psány byly ku počtu nedávno zemřelých a již od dřívější doby byly v Římě obvyklé, že však Tacitus zároveň vetkal historické živly do biografie; v tom zároveň liší se podstatně od Sallustia, který naopak vložil živly biografické v historii.

Tento styk biografie s historií podává Leovi příležitost, aby v kap. XIII. promluvil vůbec o historcích a jejich poměru k biografii. Vytýká na počátku této kapitoly, že vliv biografie

na historii trval od polovice 4. stol. stále. Proti přílišnému individualisování v historii ozvala se sice reakce v Catonovi starším, který však nenašel následovníků. Velmi obsírně vykládá pak Leo o Ammianovi a zvláště o Polybiu a jeho zcela samostatné metodě v charakterisování.

Probrav v kap. XIV. vliv biografie na sofisty a zmíniv se zvláště o dílech Filostratových, Eunapiově a novoplatonských náčelníků škol, u nichž vesměs shledává snahu o výběr a jednotlivosti a celkem rhetorisování alexandrijské formy biografické, dochází v kap. XV. k biografiím císařů po Suetoniui, kterýžto výklad je zvláště velmi obsírný. Kdežto Suetonius psal ještě své biografie, aby tím zjednal doplněk k historiografii, později se na důležitý rozdíl mezi biografií a historiografií zapomínalo. Z pokračovatelů Suetoniových sluší jmenovati pouze Maria Maxima (o 100 let později) a některá »Breviaria« (z konce 4. stol.); vše ostatní je práce nicotná. Tu pak zvláště ukazuje Leo, že v životopisech tak zv. *Scriptores historiae Augustae* jeví se sice v celku schema alexandrijsko-suetoniovské, ale že ani vliv peripateticko-plutarchovského typu nelze zneuznávat. Naproti prolhanosti těchto spisovatelů, kterou Leo velmi dobře objasňuje, staví vážný směr epochy pozdější, který se jeví u Aurelia Victora, v kompendiu Eutropiově a v *Epitome*, napsané asi na konci 4. stol. po Kr.

V kap. XVI. konečně shrnuje Leo výsledky svého důkladného badání a přehlíží vývoj biografie od století počínajícího individualismu, t. j. stol. 5. př. Kr., do konce starověku a do počátků biografie křesťanské. Přiznává, že v tomto přehledu jsou sice leckde mezery, poněvadž ztracena jsou mnohá díla prvotná a zachována druhotná, ale dokládá, že obraz celku je přece dosti jasný. Celkem pak třeba říci, že biografie i dle badání i dle uměleckosti zůstala pod úrovní historiografie.

Tolik o obsahu celého díla, které je pracováno s úplnou znalostí příslušné literatury, postupující metodou přesně vědeckou a snažící se v otázkách těchto, které dosud byly dosti temné, dospěti aspoň k jakémusi jasnému názoru. Některé části této práce zvláště vyžadovaly velmi pilného a bedlivého studia, jako výklad o Diogeni Laertském (kap. IV.), kde Leo dokonce snaží se vystopovati, jaké sbírky další vzešly z této kompilace Diogenovy. V těchto vývodech jest ovšem mnoho domněnek, jež bylo by třeba poněkud všestranněji odůvodniti.

V odd. VII. byl by se snad mohl Leo ještě zmíniti o Asconiovi, jak připomíná Peter v recensi knihy Leovy, uveřejněné v Berl. phil. Wochenschrift 1902, sl. 13—21. Asconius totiž pro své důkladné vědecké studie dlouho byl ve vážnosti a od Suetonia zařaden mezi historiky. Tento Asconius, jak soudí Peter, má jistě zásluhu na novotě Suetoniově, který užil metody varronsko-alexandrijské v biografii politicko-historické, kdežto pro

přiradění císařů k sobě snad mu byl vzorem Fainias nebo některý z jeho následovníků.

V kap. VIII. tvrdí Leo, že Plutarchos musil biografický materiál najíti připravený, měl-li ho užiti, a že se tu přidružil k řadě předchůdců, kteří nám dle jména jsou neznámi. S tímto míněním Peter (na m. uv.) rovněž nesouhlasí, ač tu mohou býti názory rozličné. Máme jedinou biografii Plutarchovu, jejíž pramen docela nepochybný je zachován. Je to biografie Coriolanova, k níž vzal Plutarchos za základ vypravován; Dionysia Halikarnasského, upraviv si je dle svého účelu tak, že věci osobní spojil v jedno. O pramenech ostatních biografií Plutarchových není mezi učenci shody. Avšak Leo tvrdí pro větší jich počet, jako pro biografii Sullova, Brutova, Antoniovu atd., že byly na základě nejdůležitějších historiků stilisticky propracovány, a opírá se tu o různost typů. Naproti tomu, myslím, správně podotýká Peter, že ovšem látka oněch biografií není pevně rozčleněna, ale základ mnohých zvláštností může býti v pramenech samých. V životopise Coriolanově podal Plutarchos zřejmý důkaz, že látku odjinud známou dovedl nejen větu za větou opsati, nýbrž i celý obsah sestavit si jiného hlediska. Prameny ty mohly tedy býti i biografické, a to římské; neboť stěží můžeme předpokládati, že biografie Sullova atd. dříve zpracovány byly řecky než latinsky.

Při kap. XV. Peter nesouhlasí úplně s výklady Leovými o *Scriptores historiae Augustae*, tvrdě, že o nějakém způsobu práce u těchto spisovatelů nelze téměř ani mluvit; jsou to suché a neobratné výtahy z Maria Victorina, hlavně životopisy císařův až do Heliogabala; životopisy usurpátorů a spoluvladařů v první polovici a všechny životopisy v druhé polovici jsou psány úplně rethoricky. Peter pochybuje též o tom, že peripateticko-plutarchovský typus působil na obšírné vypravování druhé části životopisů, a vidí jakési napodobení peripatetického typu v bajkách a lžích, které ve spojení s honbou po zázracích, za té doby obvyklou, ve vypravování jejich jsou vtroušeny. Toto druhé je snad správně, o prvním lze míti názory rozdílné.

Naproti příznivému celkem úsudku Peterovu stojí recenze spisu Leova velmi nepříznivá, kterou uveřejnil E. Thomas v časopise *Revue critique* 1902, str. 134—138. O celé knize Leově soudí velmi pessimisticky, nesouhlase ani s předmětem ani s methodou ani s formou, i ukazuje k tomu, že původní plán Leův, sepsati pouze rozpravu o literární formě biografií Suetoniových, působil pak v rozšíření práci mnohé chyby; nesouhlasí dále s uspořádáním a konečně ani slovesná forma se mu příliš nelíbí; neboť přílišnou stručností činí na čtenáře veliké požadavky. Mimo to vytyká ještě některé vady věcné, o kterých však lze míti názory různé; tak na př. nikterak necení té ohromné práce Leovy, kterou měl s vypátráním pramenů díla Diogena

Laertského, důrazně vytýkáje, že zde výsledky nikterak neodpovídají namáhání. Ačkoli snad částečně má Thomas pravdu, zdá se mně tento úsudek přece poněkud příkrý. Pokud se týče uspořádání, lze říci na omluvu Leovu, že v tak spletitých otázkách, které si Leo umínil se všech stránek tak dokonale objasniti, těžko bylo opravdu nalézt cestu, jež by nepřipouštěla prázdných námitek. Než přes to myslím, že plán celého díla není tak temný, jak jej Thomas líčí. Celkem sluší Leovi vzdáti chválu za to, že tak všestranně pokusil se objasniti oddíl literární historie důležitý i zajímavý.

K. Müller.

Mélanges linguistiques offerts a *M. Antoine Meillet* par ses élèves *D. Barbelenet, G. Dottin, R. Gauthiot, M. Grammont, A. Laronde, M. Niedermann, J. Vendryès*. Avec un Avant-propos par *P. Boyer*. Paris, Librairie C. Klincksieck. 1902. VII a 131 str.

Jubileum, ke kterému vydán tento sborník, není bohaté lety — týká se počátku Meilletovy akademické činnosti r. 1891 jako maître de conférences srovnávacího jazykozpytu na École des Hautes-Études —, ale tím bohatší skutky. Sborník svědčí, že Meillet, s jehož jmenem se stále setkáváme v jazykozpytné literatuře, je i horlivým učitelem; a mezi osmi jeho nejstaršími žáky, kteří se spojili k vydání sborníku, jsou z dobré polovice jména, která dnes již také patří ke jmenům dobře známým.

Po krátké předmluvě Boyerově, věnované činnosti jubilantově, následují Barbelenetovy *Questions d'aspect*. V první části je výklad o videch slovesa latinského. Meillet poznal (v *Rev. de Phil.* 1897), že lat. slovesa nesložená jsou pravidlem trvalá, slovesa složená s praeverbii seslabeného významu předložkového naproti tomu perfektivní. Podlé toho očekáváme imperfektum (nebo vypravující inf.) jen u sloves nesložených a u sloves s praeverbiiem významu neseslabeného; a B. ukazuje, že Terentiovy komedie toto očekávání potvrzují (rovněž, ač s menší přesností, Sallustius, Caesar, Vergil). Některá slovesa ovšem dávají příležitost k bližším výkladům: tak je *dare* u Terentia asi perfektivní (trvalé je ovšem *operam dare* a j.), *tollere* (s *n*-ovým suffixem) je perfektivní, jako složené *sustuli* a j. V části druhé hledá B. stopy rozdílů vidových ve frančtině konversační. — G. Dottin napsal stať o vývoji irské deklinace na základě dvou nářečí Connachtských. — Rob. Gauthiot, *Note sur le degré zéro*, ukazuje zejména na stupňování samohlásek v jazycích idvr., jak se hláskové změny v tvoření slov — třeba i první jejich původ byl čistě hláskoslovný — udávají hlavně napodobením ustálených alternací hláskových (korelací), jako něm. *Vater* : *Väter*, č. *posel* : *posla*, *svíce* : *svička* atd. Správně vyvozuje, že v rozličných případech idvr. stupňo-

vání nemáme práva prohlašovati původnost či nepůvodnost jednotlivých stupňů (na příklad ř. *λειπ-:λοιπ-:λιπ-*). — Maur. Grammont, *Observations sur le langage des enfants*, předvádí konkrétní případy dětské mluvy s jejími dissimilacemi a jinými podobnými úkazy. — A. Laronde vyčítá slovesné formace prvního letopisu Novgorodského: liší formace mrtvé, t. j. způsoby slovesných kmenů, ustálených v době předslovanské, jichž během vývoje jazyků slovanských nepřibývá, spíše ubývá (na př. slovesa I. tř.), od slovesných formací živých, rozličných deverbativ a denominativ, stále se rozmnožujících. — Max Niedermann, *Notes d'étymologie latine*. Srovnává *cornus*, ř. *κράνος κράνον*: lit. **kīrnas* v *Kirnis* (bůh) »caerasos arcis alicuius secundum lacum sitae curat«; *corulus*, něm. *hasel*: lit. *kasulas* »oštěp«; *ebrius*: lot. *ē'-dzēris* »napilý« (v lat. praef. *ē-*, jako v *edurus* »satis durus«, *emollis*, hom. *ἑβαιός*: att. *βαίος*, sanskr. *ākāpilas* »nahnědlý« a p.; **brius*: *bria* »vas vinarium«, *exbures* exinteratas sive *exburae* quae exhiberunt quasi expotae u Paula Diae, by byla dle této etymologie, patřice k *vorare*, sl. *žrati* atd., dle svědectví hlásky *b* slova dialektická); *ebulum*, *ebulus*: sl. **jedla* (z **edhlo-*); *fenum*: sl. *sěno* (pův. **k'hoinom*; ryze lat. znění by bylo **haenum*, ale lat. *h* se střídalo dialekticky s *f*); *mulus*, *muscellus* (z **mucslos*; k metathesi srv. *axilla*: vulg.-lat. *ascilla*): *μυχλός* (pův. **muk'slos* nebo **mug'zhlos*); *ruscus*: lot. *ēršk'is*, lit. *erszkėtis* »Rhamnus cathartica« (**ērškis*: lat. **roscos* = lat. *vermis*: *φόμος*). Participia na *-bundus* vykládá za nápodobeniny jediného *moribundus*; toto pak mu je kontaminací z *moriundus* a zaniklého **morbendus*, které patřilo k zaniklému slovesu **morbeo* (: lit. *mėrdžiu mėrdėti* »býti v posledním tažení«; srv. *morbis*). V »Etudes glossographiques« ukazuje k důležitosti lat. gloss pro poznání lidové latiny; zejména vykládá o lidových zkomoleninách *becillis becillus* z *imbecillis*, *cabo* z *caballus*, *nauchus* z *navarchus* (jako fre. *pitaine* z *capitaine*, pražské *reika* z *cigaretka* a p.), *lupal* z *lupanar* **lupanal*; *genta* (= gener) mu osvětluje *n* v lat. *gener* m. očekávaného *m* (ř. *γαμβρός*, stind. *ğāmātā*) jako výsledek kontaminace z *genta* (z **gemtā*) a pův. **gemeros*. Na konec mluví o lidovém zdvojování v glosse *feriferus* »furens« a analogických dokladech z jiných jazyků. — Jos. Vendryès, který v poslední době vystupuje pozoruhodnými pracemi fonologickými, napsal pro sborník *Reflexions sur les lois phonétiques*: hlavní jejich tendencí je prokázati potřebu, aby jazykozpytec hlásková fakta jednotlivá uváděl na zákony povšecnější.

Josef Zubatý.

Slovníček k první knize dějin Liviových. Pořadem vypravování sestavil a návodem ku překladu opatřil *Alois Holas*. 92 str. V Třebíči, nákladem J. F. Kubeše, 1902. Cena 1 K 20 h.

»Pomůcka tato chce poskytnouti úlevu při domácí přípravě ... zároveň takto získaným časem vésti žáka jinde k plodné práci a samočinnosti.« Proto mu ponechává, jak autor sám praví, aby si shledával objasnění o veškerých jménech vlastních a vede ho k původu a prvotnímu významu slov. Uvádějíc zpravidla několik významů téhož slova, nutí žáka rozhodnouti se pro nejprůpadnější. Zaznamenává bez překladu i fráze z dřívější četby, aby znalost jejich se utvrdila. Aby přiměla k přemýšlení, v návodu ku překladu úmyslně pomíjí poznamenání o doplňkovém akkusativu, o různých druzích ablativu a o časté ellipsi tvaru pomocného slovesa.

Pomůcka tato tedy pro úlevu při přípravě příliš mnoho neslibuje. Ref. shledává hlavní úlevu ve zdařilém překladě četných obtížných frází aneb v návodu k překladu jejich. Avšak seznam slov, vlastní slovníček tvořící, nelze právem úlevou nazvati, ježto H. vedle slov dosti obyčejných (jako v kap. I. saevio, publicus, certus, v XIII. crinis, v XXV. gaudium, v XXXIII. medius, v LVII. ancilla a j.) neuvádí mnoho jiných, jichž znalost vůbec nebo na příslušném místě nelze u kvintána s určitostí předpokládati. Jsou to na př. v kap. I. advena, v III. accola, v V. necessitas, indoles, v VII. reficere (boves), cauda, peregrinus, v XXVIII. contionor, v XXXIV. facultas, gravidus, alloquium, v XLII. funda a m. j.

Vážnější však jest, že p. Holas přejímá do svého slovníčku po většině téměř do slova původní význam i další odvozeniny ze slovníku Stowasserova. Na př. v kap. I. u slova fátum čteme v Slovníčku: fátum, i, n. (fari, *φάσαι*) výrok; příl. výrok božský, věštba; meton. osud (jako řád světový, jako vůle božstva); neblahý osud; meton. neblahá osoba, zvl. pl. neblahé bohyně osudu. U Stowassera fátum, i, n. (von fari) Ausspruch; occ. Göttersprüche, Weissagung; meton. Schicksal, Geschick; u. z. als 1. Weltordnung; 2. (ausgesprochener) Wille der Gottheit. 4. Geschick, Missgeschick; mit neuer Metonymie: unheilvolle Person; daher später fāta-ōrum, n. die Schicksalsgöttinnen, Parzen. Podobně u slov gens, gratia a j. Stejně bývá s výkladem původu slov; i zde je zajímavé srovnati Holasu se Stowasserem. Na př. v kap. I. cano, ere, cecini, cantus (sr. *καναχέειν*, Hahn), zvuk vydávati; o hlase: zpívati; o nástrojích: zníti; trans. opěvati, věštiti. Totéž čteme u Stowassera: canō, ere, cecini, cantus (vgl. gr. *καναχέειν*, dtsh. „Hahn“) tönen, Töne von sich gehen, u. zw. I. intr. von der Stimme: singen; von der Musik und Instrumenten: ertönen, erschallen; II. trans. singen, occ. 1. besingen, dichten; daher synekd. weis-sagen. Nebo v kap. XLVIII. vicus, i, m. (*φοῖκος, οἶκος*, srv. Schles-wig) dvorec; synek. dědina; meton.: (ve městě) řada domů,

trída, ulice. U Stowassera: ulcus, i. m. (gr. οἶκος = *foikos*, dtseh. wig, weig ... Schleswig ...), Hof, Gehäfte; synekd. Dorf, Flecken; meton. (in der Stadt) Häuserreihe, Zeile, Gasse, Strasse. Při tom se často při výkladu zbytečně uvádějí dle Stowassera řecká slova neobvyklá, i dialektická, jichž žák v V. tř. nezná, aneb ani ve svém řeckém slovníku nenajde. Na př. v kap. VII. u slova oculus uvádí se boiot. ὀκ-ταλλοι, v XXVI. při puella dor. πόις, v XXXIV. u strēnuus σιρῆνος síla, σιρηνής rázný a j.

Předností Holasovy knížky jest nepopíratelně dobrý návod k modernímu překladu, českému duchem i slohem.

Jos. Němec.

Herondovy Mimiamby. Přeložil Jan Lad. Čapek. V Praze 1900. (Bibliotéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Č. 3.) Dodatek k recenzi v Listech fil., XXX, 1903, str. 277 n.

Jan Lad. Čapek, badatel známý svým výzkumem, že Čechové, pronášejíce dvě přízvučné slabiky za sebou, zívají jako horale, kteří mají v ole, uveřejňuje v ČMF IX (1903), str. 304 n. Odpověď na mou kritiku jeho překladu Herondových mimiambů. Odpověď tato, jako odpovědi podobného překladatele Timotheje Hrubého, upomíná silně na odpovědi pastora Langa, jenž kdysi v 18. století špatně přeložil Horatia, a když mu Lessing hrubé jeho chyby vytkl, vyhlásil je směle za správný překlad; mimo to, jak činívali všichni dilettanti, Lessinga za jeho kritiku zahrnul spoustou všelijakých libezností.

Kdo se chce příjemně pobaviti, tomu radím, aby si přečetl nejprve kritiku mou a pak odpověď Č-ovu; pozná tak nejlépe, jaká ta odpověď jest. Č. totiž nikdy jasně a náležitě nevykládá, co jsem mu vytýkal, poněvadž, kdyby to pořádně vyložil, nemohl by na mé výtky odpověděti nic. Také neodpovídá na všechny, velmi hojné a závažné výtky, jež jsem jeho překladu učinil, nýbrž jen na některé.

Hlavní jeho obranou jest, že jeho hrubé chyby jsou samostatné, nové výklady, kterým jsem já, holý prý kompilátor a eklektik, neporozuměl. Uvedu několik dokladů této jeho metody.

Slova Herondova III, 5 n.

ἐκ μεν ταλαίνης τὴν στέγην πεπόρθηκεν
χαλαίνδα παίζων

znamenají: »přivedl mě na mizinu, ježto mi bral stále peníze, aby jimi mohl hráti«, jak se vykládá právem obecně. Č., jenž chrání se bedlivě říci členářům ČMF, jak se to místo vykládá, přeložil je, jak praví (str. 306), úmyslně a po dobrém rozvážení:

onť málem zbořil celý dům mně ubohé
hrou s měďáky.

Je prý to řečeno hyperbolicky, jako prý se často dosud říká o rozpuštělých dětech, že rozboří celý dům, ač to není možno! Je třeba na tato slova šíře odpovídati? Což pak je tu řeč o nějakém skotačení, což říká někdo o tom, kdo ho přivedl na mizinu, že mu rozbořil dům? Že je to pouhá výmluva, o tom svědčí nejlépe poznámka, kterou ve svém překladu na str. 56 připojil Č. k tomuto místu. Vykládá v ní, že se na tom místě myslí hra s měděnými penězi, při níž jimi metáno tak, aby na sebe dopadaly anebo aby na určitou stranu dopadly, a přidává: »To souhlasilo by se situací (že tím rozbořil dům).« Z těch slov — kterých Č. nyní arci neuvádí — vyplývá zcela jasně, že Č. pomýšlel tu na skutečné rozboření domu. Nynější tvrzení Č-ovo jest tedy holá a nepodařená výmluva.

Jiný samostatný výklad podal Č. při překladu místa II, 64 n.

τῆς οἰκίης μεν, τῆς τελέω τρίτην (τ. μοῖραν) μισθόν,

kterážto slova znamenají, že kuplíř z domu, v němž bydlí, platí za rok třetinu buď hrívny nebo ceny domu, jak se obecně vykládá. Č. spojil tu *τρίτην* s *μισθόν*, ačkoli *μισθός* je masculinum, a přeložil: »u domu, kdež třetí platím nájem«. Nyní tvrdí (str. 307), že prý *τρίτην* vykládal za výraz adverbialný m. *τῇ τρίτῃ*, smyslem rovný výrazu *τὸ τρίτον* »po třetí«, a přidává: »Kdyby nebylo lze to dostatečně ospravedlniti, mohlo by se připustiti, že jest zde text porušen a že má býti zde čteno *τρίτον* m. *τρίτην*.«

Že by se řecky mohlo říci *τρίτην* (t. *ὁδόν*, což by bylo nutno doplňovati) *μισθόν τελῶ* ve smyslu »po třetí nájem platím«, může tvrditi jen ten, kdo umí chatrně řecky. Č. cítí sám, že tento jeho samostatný výklad neobstojí, ježto praví, že *τρίτην* by tu stálo m. *τῇ τρίτῃ*, a ježto do zásoby vedle toho výkladu navrhuje zbytečnou konjekтуру *τρίτον* m. *τρίτην*. Jak si tedy vlastně to místo vykládal? Tak, jak jsem pravil: spojoval *τρίτην* s *μισθόν*, ačkoli měl po ruce čtyři správné překlady, po případě výklady tohoto místa. Jeho nynější dva výklady, z nichž jeden jest naprosto nemožný a druhý naprosto zbytečný, protože místo Herondovo jest zcela jasné a neporušené, mají odběratelům ČMF palmární jeho hrubou chybu jen jakž takž omiluviti. Nebo filologů tato holá a nepodařená výmluva nesplete.

Místo Herondovo

II, 18

*ἐγὼ δὲ περνὰς ἐκ Τύρου τι τῷ δήμῳ
προτίθημι*

přeložil Č.:

a já zás holky z Tyru lidu k rozkoši
tu předvádím.

Divil jsem se, proč Č. *περνᾶς* nepřeložil, ač se přeložiti mělo, a proč přidává zbytečně v překladu slova »k rozkoši«, i soudil jsem, že slovu *περνᾶς* neporozuměl. Na to odpovídá Č. (str. 308) pythicky: »Slovo *περνᾶς* nebylo nutno zde překládati, když význam prodávání v členu následujícím tak důkladně jest vyjádřen (v jakém členu a kde?). Za to tím lépe přeloženo praegnanti *τι*. — Jest jenom známkou povrchnosti a zároveň nesmírné nadutosti říci o mně, že jsem slovu *περνᾶς* neporozuměl, když patrně jest z jiného místa (III. 74), že docela dobře jsem je přeložil.« Proč tedy nepřeložil Č. dobře *περνᾶς* i na tomto místě? Záhadu tuto vysvětlil nám listem jeden čtenář překladu Č-ova. Č. měl a mohl snadno přeložiti: »já — kuplíř Battaros — ku prodeji tu vykládám zboží (*τι*) z Tyru« (t. j. ovšem děvčata), nepřeložil však *περνᾶς* (»prodávaje«) proto, že si part. praes. *περνᾶς* spletl s acc. plur. podstatného jména *πόρνας*. Proto překládá »já holky z Tyru lidu k rozkoši tu předvádím«, proto není v jeho překladě ani stínu po významu slova *πέρνημι* (prodávati), proto také všeobecné, ale charakteristické *τι* (»něco«, »zboží«) nahrazeno u Č. určitým překladem »holky«, proto také přidáno »k rozkoši«!

O ostatních věcech, o nichž Č. svým způsobem hovoří, netřeba se po těchto ukázkách interpretačního důmyslu Č-ova ani šíriti. Kdo míní, jako Č. (str. 307), že slova *Γεργίη* ἔς *πέμπτην* mohou znamenati podle jeho samostatného výkladu: »Gerenie jsou (= trvají) na pátý den = jest Gerenie pátý den«, nebo že *ᾠκει πόλιν* v II, 55 (*ᾠκει πόλιν γάρ, ᾧ Θαλῆς, σὺ δ' οὐκ οἶσθας οὔτε πόλιν οὔτε πῶς πόλις διοικείται*) může tutu znamenati »obec spravoval«, m. v obci bydlil, byl občanem obce, kdežto ty ani obec nemáš, — že *οἰκεῖν* na jiných místech znamená spravovati, jak se hájí Č. na str. 308, nic neznamená —; kdo může uznávati řecké vlastní jméno *Βρέγξ* — Č. na str. 308 vykládá, že prý otec toho občana, barbara s řeckým jménem Filippos, byl také barbar, jen aby zachránil svou »smělou«, jak sám praví, konjekturu *ὁ Βρεγκὸς* m. *ὁ Βρέγκος* —; kdo tvrdí, že *κάτω κύπτω* (hledím dolů) může znamenati nejen »hlavu skláním, shýbám«, nýbrž také »hlavou kývám«, přidává k tomu, že *κάτω κύπτω* znamená tolik, co *κάθω* (!) *κινέω*, ježto ani neví, jak nom. a acc. tohoto substantiva zní a že tento tvar *κάθω* vyskytá se jen v jistých složeninách; kdo bez dokladu tvrdí (str. 308), že *κυρτεύς* může znamenati také potápěče, ačkoli znamená vskutku jen rybáře (*κύρτη* vrš, Reuse, tedy *κυρτεύς* německy Reusenfischer, kterémuž německému slovu Č. neporozuměl

a vyložil si je »potápěč«, ježto myslil, že Reusen jest něco, co potápěči v moři loví) atd. atd.: ten umí řecky a také německy chatrně a pomáhá si při své obraně nevědeckými interpretačními prostředky (srv. *κατω κούπιω* hledím dolů, hlavu shýbám = hlavou kývám).

S takovým filologem a s časopisem, který plody takového filologa uveřejňuje, o překladu Heronda a o tom, co jsem o úvodě k tomu překladu pověděl a z čeho nelze vyvrátiti vskutku ani slovíčka, dále široce polemizovati, bylo by holou zbytečností. Proto zmíním se ještě jen o několika málo věcech, které jsou pro způsob »obraný« Čovy charakteristické.

V úvodě k svému překladu mluvil Č. o výstupu kapucínů v Schillerově dramatu »Valdštýnův tábor«. Nyní (str. 305) vykládá chybu tuto přepsáním (m. výstup kapucínův). Na ten výklad připadl jsem i já, ale bál jsem se ho užiti vůči přísnému kritikovi Č-ovi, jenž tiskovou chybu, ode mne dávno před tím opravenou, »biskup Avranches Huet« m. »biskup v Avranches Huet«, chybu, kterou pozná každý hned, kdo ví, že Avranches není jméno nějakého svatého, vyložil mi lapidárním způsobem za chybu palmární, která se u filologů vyskytne za sto let jednou.*) Může se takových chyb dopouštěti Č., když je jiným tak ostře — Č. sám by řekl »š ospalou nadutostí podřimujícího Aristarcha« (srv. str. 314) — vytýká? A přec je to, jak tvrdí Č., ne sice tisková, ale písecká chyba, ale jakási geniální písecká chyba, poněvadž i při ní je výrok jeho o výstupu několika kapucínů ve »Valdštýnově táboře« správný (str. 305). »Jen pan K., jenž patrně nikdy neviděl představení toho dramatu na větším jevišti, může v něm spatřovati chybu. Tam obyčejně totiž vystupuje kapucínův několik, z nichž jeden z povídá, druhý prodává odpušky a škapulíře, jiný vyhání ženy z tábora; mluví ovšem jen jeden.« Tak tedy viděl provozovati toto drama Č. — nejspíše na nějakém větším jevišti v Kocourkově nebo ve Zlámáné Lhotě. Jen že režisér tohoto představení, jenž tyto hojné kapucíny na jeviště poslal a předepsal jim konati takové výkony, měl vlčí mlhu, když »Valdštýnův tábor« četl, poněvadž by jinak na tak pyramidální nápad nebyl mohl připadnouti. Skvůstnost tohoto nápadu ocení jen ten náležitě, kdo si, třeba by toto drama Schillerově znal, onu scénu z něho znova přečte.

*) »Palmární« chyby, které poznal Č. z mých vlastních oprav, vytýkal mně i jiným v jednom ze svých letáků Čapek sám. Nyní se sám podřekl, že má při těchto výtkách účastenství také — prof. Kvíčala! Právě na str. 105: »Proto si umíníl, potupiti můj překlad a hledati v něm chyby tak hrubé »palmární«, jaké jsme já a profesor Kvíčala jemu a jeho stoupencům na skročení jeho nezměrné a zcela neodůvodněné domýšlivosti vytknouti nuceni byli.« Nemusil to ani říkati. To již dávno každý poznal a věděl!

Co vykládá Č. o mimech Theokritových (str. 315) nebo o domnělém provozování mimů Herondových (ib.), je naprosto nesprávné. Mimos nemusí mít satirické tendence, a že Theokritovým mimům (básni II., XIV., XV.) — ve svém překladě tvrdil Č., že to nejsou mimy, nýbrž idylly — schází »čistě« dramatický charakter, není pravda. Co je to ostatně »čistě dramatický charakter«? Patrně přidává Č. to slovo, aby se čtenářům ČMF nějak ze své chyby omluvil. Druhá báseň Theokritova se jmenuje *Φαρμακεύτρια* a ne *Φαρμακείτρια*, a pranic tu nerozhoduje, že Weisovo vydání z r. 1867 a Munkova literatura mají touž chybu, jako Č. Myslí-li Č., že jsem měl patrně v ruce snad jen jedno vydání Theokrita, kde tištěno *Φαρμακεύτρια*, odpovídám zase já, že činiti takové neoprávněné výtky nemá ten, jemuž je autoritou bezcenné vydání Weisovo z r. 1867 a Munková populární literatura, a jenž sám vskutku nějaké novější vydání Theokrita v rukou ani neměl.

V »obraně« Č-ově jest zase hojně nepravd a nepravdivých osobních útoků, kterých již ani všech vyvracení a odražení nebudu.

Nepravda je na př., co mi vytýká Č. na str. 311. Generalisují prý výtku, že Č. nezachovává počtu veršů originálu, ač jen v prvním mimiambu přidal jediný verš. Sám jsem na str. 292 své kritiky napsal: »Č. nezachovává také počtu veršů originálu (zcela zbytečně). První báseň Herondova má v originále 90 veršů, v překladu Č-ově o jeden více.« Co tu generalisují? Nepravda ta je tím závažnější, že Č. — jak činí vždycky — ani tuto neuvádí mé výtky přesně, poněvadž se bojí kontroly svých vlastních čtenářů.

Nepravda jest, že jsem (na str. 292 své kritiky) nalezl po tříletém hledání celkem šest přízvukových chyb v překladě Č-ově; zřejmě jsem řekl, že je jich v něm hojně a uvedl jsem jenom ukázky. Č. je na str. 311 až na jednu upírá. O tom se s ním přití nebudu; ukázal jsem již jindy dostatečně, že Č. pro český přízvuk nemá dosti vnímavý sluch, a proto těžko se s ním přití o té věci.

Vytkl jsem, že trimetr jambický a choliamb nesmí mít diaeresi po třetí stopě, kdežto Č. jí s oblibou užívá. Metrik Č. na str. 312 tvrdí, že prý je to tvrzení chybné. U Heronda je prý taková diaerese na př. v II, 4

ἔχει ταλάντων πέντ', || ἐγὼ δ' ἐμοὺς ἄρτους,

I, 4

ἄσσον προσελθεῖν; || — Ἦν | ἰδοῦ, πάρεμι' ἄσσον.

I, 11

ἔξ οὗ σε Γυλλίς, || οὐδ' | ὄναρ, μὰ τὰς Μοίρας a j. v.

Ale ty verše (mimo V, 14) vůbec diaerese po třetí stopě nemají; i v II, 4 je tak zvaná latentní caesura, o které arci

Č. nic neví. Všude je v těchto verších caesura (||). Nebo caesura i diaeresis řídí se smyslem; kde smysl oddechu nepřipouští, není vůbec caesury nebo diaeresis, ani sebe slabší. Co o tom vykládá Č. na str. 312 v pozn. 1, zakládá se na dávno vyvráceném omylu těch filologů, kteří z neznalosti novější grammatiky nevědí nic o větové fonetice a myslí, že v řeči po každém slově je nějaká pauza. Od pravidla bývají ovšem výjimky; a tak i v choliambu Herondově najde se několik málo veršů, kde jest diaeresis po třetím taktu, vadná nebo úmyslná. Jestliže však Č. tyto výjimky bere si za pravidlo a s oblibou klade ve svých trimetrech jambických diaeresi po třetí stopě, dopouští se z neznalosti antické metriky chyby. Jen naprostá neznalost antické metriky mohla ho svést k výroku, že trimetr jambický diaeresi po třetí stopě připouští; i tu je vzácnou výjimkou. Dovolávají se při překladu Heronda Plauta dovede jen Č. O Plautovi ať ani nemluví; jeho bezcenné výklady a »konjekтуры« k Plautovi, uveřejněné v ČMF, ukazují jasně, že nemá k tomu práva. Ostatně i trimetr Plautův a latinský trimetr vůbec drží se co do caesur a diaeresí těchž pravidel, jako trimetr řecký.

S chloubou uvádí Č. na str. 314, pozn., že prof. R. Novák přijal jeho (špatnou) charakteristiku Heronda do své přednášky o nových objevech z literatur staroklassických, již měl ve valném shromáždění České Akademie, a tím ji schválil. Gratulor!

Č. dovolává se na str. 304 také dvou pochvalných kritik, z nichž jedna vyšla v »Národních Listech«, druhá v ČMF. O ČMF je dávno všeobecně známo, že chválí zrovna tak práce všech svých stoupenců, ať jsou jakékoli, jako umlčuje nebo tupí a snižuje systematicky práce svých protivníků, a do »Národních Listů« píše kritiky o spisech z klassické filologie historik, o němž je dávno známo, že řecky umí zcela nedostatečně. Takové kritiky nemají ceny.

* * *

Polemika Č-ova jest, jako vždy, snad proto, aby každý viděl, že Č. nemá pravdy, opepřena notnou dosí silných výrazů, jež mají zakrýti slabost jeho výkladů věcných. Poznámky mé o jeho překladě jsou ovšem podle jeho mínění neslušné (slušné by patrně byly, kdybych byl hrubě chyby Č-ovy pochválil) a jízlivé (str. 304 a j.); Č. mluví o mé domýšlivosti (str. 305) a strážnické vášni (str. 313), nazývá mě zlopověstným recensentem (str. 311), ba dokonce mluví o ospalé nadutosti podřimujícího Aristarcha (str. 314) atd. atd. Pro »Listy fil.« se ani otiskování takových výrazů nehodí. Jak skromný jest p. Čapek! Takové výroky, v ČMF obvyklé, mne na cti ne-

uberou: neškodí-li si jimi J. L. Čapek sám a neškodí-li takovým psaním celému svému stavu, to nechť každý sám uváží. Rozumný člověk ví, že tak nepíše ten, kdo se může hájiti věcně.

* * *

Ukázal jsem několikrát, že Č. je mistr českého slohu. On má totiž dvojí sloh: jeden svůj, přirozený, a druhý umělý, který je velmi podoben lapidárnímu slohu prof. Kvíčaly, kterýmž epithetem charakterisován jest sloh prof. Kvíčaly v Památku Akademie na str. 9. Někdy jest Č-ovo napodobení slohu Kvíčalova tak zdařilé, že vyjadřuje touž myšlenku skoro týmiž slovy, jakými to na jiném místě činí professor Kvíčala (doklady toho viz v Listech fil. XXIX, 1902, str. 314, 496 a j.).

Také v tomto článku Č-ově jsou místa, psaná takovým umělým slohem. Tak psána jest na př. holá nepravda, která je otištěna na str. 309: »Ovšem u p. Krále marně bychom hledali nějakou samostatnost. On jako nevolník bez vlastního úsudku jen kompiluje to, co jiní napsali« nebo na str. 313: »Ovšem u něho (t. u p. Krále), jenž ve svých spisech jest skoro jen pouhým kompilátorem a eklektikem, samostatná myšlenka českého pracovníka (!) uznání nedošla a nedojde nikdy.« Zvláště však psán jest lapidárním slohem poslední odstavec tohoto článku na str. 316 n., počínající slovy: »Právem však mohu já (t. pan Čapek!) zvolati atd.« Mimo jiné ohřívá v něm pisatel moje »nejhrubší chyby«, dávno mnou opravenou chybu tiskovou »biskup Avranches Huet« m. »biskup v Avranches Huet«, které bylo proti mně nevím již po kolikráte využito, a tiskovou chybu ve jméně »slavného badatele Sengebusche«, jehož theorie jsou dávno rozkotány, což ovšem Č. dosud, jak se zdá, neví. Jméno tohoto badatele bylo v List. fil. r. 1888 otištěno jednou mylně »Sängebusch«. Tato tisková chyba byla mi náležitě vytčena již r. 1889 v nepěkné odpovědi Ignáce Vysokého na mou velmi slušnou kritiku jeho seznamu některých hapax eiremen homerských (srv. Listy fil. XVI, 1889, str. 372 a str. 476). Č., vytýkáje mi tuto chybu, opakuje tu pouze výtku Ignáce Vysokého. Poněvadž těchto dvou tiskových chyb, jež se mi v tisíci snad jménech přihodily, jest již tolikrát proti mně využito, upozorňuji Č. na jinou svou tiskovou chybu, které dosud nevyužil. Kdesi v mých vydáních slavný filolog Pflugk vytištěn jest — hrůza! — bez *k*, jako by byl býval nějakým pluhem, a ne slavným filologem. Upozorňuji však na zvláště bohatý sklad takových palmárních tiskových chyb: v článcích ČMF vůbec a v článcích Č-ových zvláště. V ČMF píše na př. badatel Prášek jméno světoznámého filo-

loga Wilamowitze — Willamowitz (ČMF IX, 1903, str. 153). Sám redaktor univ. prof. J. Kvíčala píše jméno slavného slovan-ského filologa Murka Murkov (ČMF III, 1897, str. 400), ba i jméno světoznámého filologa K. F. Hermannna Hermanus (ČMF III, 1897, str. 450)!

Č. sám neví ani, jak se psal slavný nálezcě tak zv. clausule Reizovy, po které se tak dlouho marně pídil; psal jej stále Reitz (clausula Reitziana, ČMF VII, 1901, str. 82, 343) a teprve, když viděl, že já stále píši Reiz, začal psáti správně »clausula Reiziana«. Pokračování v tomto výřtu může následovati podle libosti.

Dále pokračuje Č., že prý před nedávnem přišla na jevo neslýchaná věc, že totiž nevím, jak se píše jméno světoznámého badatele Ritschla. Prof. Hoffmeister uveřejnil nedávno v »Listech fil.« pojednání, prý kompilační, o Plautovi — že je toto pojednání kompilace, jest opět holá nepravda, zakládající se na naprosté neznalosti věci —; v tomto pojednání často prý se píše chybně Ritschelm. Ritschl (podle latinské formy jména jako Ritschelius). Je prý zjevem politování hodným, že mladistvý autor Hoffmeister — jehož první práce objektivní ČMF tak objektivní kritikou vítá — odvážil se psáti o Ritschlovi nevěda ani, jak se jméno píše, a vzbuzuje úžas, že to neví pan Král, jenž jako redaktor »Listů fil.« měl patrně tuto chybu opravit.

Vezmeme však do ruky samo ČMF VI, 1900, str. 417 — a uvidíme tam jasně vytištěno: »vydání Ritschel-Schöllova«. Nevěříme svým očím, hledáme původce této hrozné chyby a shledáme s překvapením, že se jí dopustil — sám Jan L. Čapek ve svých polemikách proti mně! A proto pravím zase já slovy ČMF (na str. 317): »Že starý autor Čapek odvážil se o Ritschlovi psáti, nevěda ani, jak se jméno píše, jest zajisté zjevem politování hodným; ale že i p. Kvíčalovi jakožto redaktoru ČMF jest to neznámo, to vzbuzuje úžas. Žákovi nějakému by snad mohlo býti omluvou, že k takové chybě sveden byl latinskou formou Ritschelius, ale professoru klassické filologie a redaktoru nikdy!«

Dlouho ohlašované chyby proti latině, jichž se prý dopustily »Listy fil.« a s kterými již kdysi prof. Kvíčala sám při jiné příležitosti operoval, konečně vyšly na jevo pěrem Č-ovým (str. 306 pozn.). V Listech fil. 1892, str. 344 a 348 jest jednou nedopatřením užito indikativu m. konjunktivu a konjunktivu imperf. m. konjunktivu praesentis; jsou prý to žalostné chyby, za něž prý by se i pořádný žák gymnasijsní stydětí musil, a které já jsem jako redaktor čísti musil a neopravil. Semper ego auditor tantum? Nunquamne reponam? Dobře. Když se i taková nedopatření spisovatelova vykládají za neznalost věci, budeme ukazovati, jakmile budeme mít místo, na skutečné palmární chyby ČMF, kteréž jest pravým zlatým dolem nejrozmanitějších a nejžalostnějších chyb.

Zatím ukazujeme na některé chyby proti latině, kterých se velmi často dopouští ČMF a které Kvíčala čísti musil a přece neopravil. Srv. ČMF, IX, 1903, str. 185: qua de causa etiam his locis Livium praesens non raro usurpasse contendo, cum protasin *voluit* urgere. ČMF III, 1897, str. 449 čteme *omnisso* (!) — vedle jiných dosti hojných pravopisných chyb —, ib. na str. 451, 454 třikrát »nostro loco« (»na místě, o němž jednáme«), ačkoli je to barbarismus (m. hoc loco). Původcem posledních dvou hrubých chyb, za které by se, máme-li mluvit podle ČMF, i pořádný žák gymnasiální stýdět musil, jest — univ. professor klassické filologie Kvíčala.

* * *

Ke konci (str. 316) praví Č. — lapidárním slohem —, že prý úmyslně a ustavičně blahodárnou činnost České Akademie a dobrou pověst její poškozují strannickým a nespravedlivým odsuzováním dobrých (!) prací od ní vydaných, a podobně praví J. Kvíčala na str. 324, že prý zlehčují a tupím překlady klasiků řeckých a římských, které III. třída České Akademie vydává. Na to odpovídám já: Ne já, jenž překlady ty a práce akademie posuzuji klidně a s takovým odůvodněním, že mi z mých výtek ani jedna nebyla vyvrácena, zlehčují a tupím III. třídu Akademie, nýbrž ti ji zlehčují a tupí, kdo, majíce v ní rozhodný hlas, doporučují k otisknutí práce a překlady naprosto špatné, jako je tento překlad Č-ův, a kdo trpí, aby Č. nehorázných chyb svého překladu a tím také III. třídy Akademie, která jej vydala, bránil způsobem nejen co do věci naprosto nesprávným, ale i co do formy mezi vzdělanými lidmi neobvyklým. Hlavní vinu při těchto žalostných poměrech má prof. Kvíčala, jenž takové »obraný« ve svém Museu otiskuje a jenž dopouští, aby z peněz třetí třídy Akademie dávány byly Čapkovi značné peněžité podpory, ačkoli by jako professor klassické filologie měl a mohl poznati, že Č. je k jakékoli vědecké práci naprosto nezpůsobilý.

J. Král.

Anonima-protestanta XVI wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty. Z rękopisu wydał Ignacy Chrzanowski. Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków 1903. (»Bibl. pis. polsk.« Nr. 43.)

V jedné z větších venkovských knihoven haličských je dosti objemný rukopis (177 str.) ze XVI. stol., obsahující mimo jiné též básně rozličného rázu, psané asi mezi léty 1562—1568. První zprávu o něm podal prof. A. Brückner v pojednání »Bezi-menný poeta z czasów Zygmunta Augusta« (Biblioteka Warszawska 1891, III, 271—297), popsal jej a otiskl z něho uěkolkol ukázek.

Autora těch básní neznáme. Víme jen z básní jeho, že byl velmi horlivým protestantem, že znal básníka Jana Kochanowského a Petra Kłoczowského a že s Tęczyńským podnikl cestu do Švédska. Brückner se domnívá, že to byl buď Stan. Porębski, jehož idyllické básně Kochanowski kladl na roveň idyllám Theokritovým, anebo snad Jan Chwalibogowski nebo jeho bratr Křištof, vynikající básníci XVI. věku. S jistotou není možno rozhodnouti se ani pro toho ani pro onoho hlavně z toho důvodu, že o těch třech básnících rovněž mnoho nevíme.

Básně tohoto anonyma jsou velmi zajímavá a cenná památka polské literatury ze stol. XVI., poněvadž mají většinou ráz čistě polský, původní. Milostné básně sice nevynikají nad prostřednost a také epigramy jeví patrný vliv literatury humanistické, ale za to ostatní skladby anonymovy, jmenovitě jeho »fraszki«, jsou zcela originální, ježto mají svůj původ v současných polských poměrech společenských, politických a náboženských; důležitý jsou hlavně pro poznání bujného života polské šlechty za krále Zikmunda Augusta.

Náboženské své smýšlení anonymus projevuje zejména svými výpady proti papežským odpustkům v básni 83. (o indulcie papieskim) a v básni 85., kde drastickým způsobem nám ukazuje, kterak se odpustky za jeho doby pojímaly a tedy asi také tak prohlašovaly. V jiných básních staví na pranýř nemravný život kněží (na př. báseň 75.); ale možno-li souditi z jeho vkusu, který jeví při výboru básní překládaných z cizích jazyků (z latiny a francouzštiny) (č. 29. a 95.), byl jim asi roven.

K básním anonymovým vydavatel připojil několik »fraszek« jiného básníka, rovněž neznámého. Také tu slovníček objasňuje výrazy v nové polštině neobvyklé.

Rudolf Kníže.

Bartosza Paprockiego Koło rycerskie. Wydal Dr. Wiktor Czermak. Kraków 1903. (»Bibl. pis. polsk.« Nr. 44.)

Bartosz Paprocki čili Bartoloměj Paprocký je znám i z naší slovesnosti. Literární jeho význam spočívá hlavně v oboru heraldickém. Ale také jiné spisy Paprockého zasluhují pozornosti, ovšem ne jako výtvořky umělecké, nýbrž spíše jen po stránce kulturně historické. Tak jeho »Gnieszdo enoty« předvádí nám charakteristiky jednotlivých šlechtických rodů polských. Mimo to ve zvláštních knížkách Paprocki podává portréty krále, hejtmana a senátora.

Stejný význam má i tato sbírka bajek »Koło rycerskie«, kterým se Paprocki čestně druží ke dvěma současným bajkářům polským, Biernatu Lubelezykovi a Martinu Błażewskému. Všecky tři ocenil Brückner v rozpravě o »Ezopach polskich«, r. 1902 v Krakově vyšlé nákladem Akademie. I Biernat i Błażewski vynikají nad Paprockého hlavně uměleckou stránkou svých sbírek,

kdežto Paprocki je zase původnější než oni, třebaže původnost ta není tak naprostá, jak se dříve domnívali. Brückner v uvedeném rozpravě ukázal, že hlavní část »Koła« je poetické přepracování prosaické sbírky latinské, pocházející od jakéhosi Pergamena, »Dialogus creaturarum moralisatus iocundis fabulis plenus« ze XIV. století. Paprocki však svého vzoru nenásledoval otrocky, nýbrž do svého přepracování tu a tam vkládal i menší kusy původní rázu většinou satirického, a v tom spočívá hlavní cena jeho sbírky. Mravoučné průpovědi a citáty ze spisovatelův a z Písma připojené k některým bajkám Paprocki zůstávají ve znění původním, nepřekládaje jich.

»Koło rycerskie« bylo ještě za živobytí Paprockého aspoň třikrát vydáno, jak vidíme ze srovnání zachovaných osmi exemplářů. Všecka tři vydání ozdobena jsou dosti velkým počtem dřevorytin rozličné velikosti, ale šablonovitých a ceny nevalné. Proto jich dr. Czermak nereprodukoval, vyjmajíc titulní list vydání třetího, z něhož si lze učiniti jakýsi pojem o ilustracích ostatních.

Rudolf Kníže.

Sejm piekielny. *Satyra obyczajowa* (1622). Wydał Aleksander Brückner. Kraków 1903. (»Bibl. pis. polsk.« Nr. 45.)

Báseň tato líčí sněm čertů, který svolal kníže pekelný Lucyper, aby vyslechl zprávy jednotlivých ďáblů, které po svém svržení s nebes vyslal do všech úhlů světa, aby lidem škodili. Manifest, kterým sněm svolává, psán je prósou a úředně podepsán pekelným sekretářem Matějem. Ďáblové se slétnou a řadou podle své hodnoty podávají zprávy o svém působení mezi lidmi. Zajímavé je, že všickni mluví polsky, jen »demon scholaris alias szkolny dyabel« a »nuncius apostaticus (heretycki dyabel)« mluví latinsky. Zejména školní ďábel užívá pěkných veršův, ovšem s nezbytnými tehdy rýmy.

Těžko se ubrániti úsměvu, čteme-li na str. 66 prósou psaný latinský passus »Fragmentum sermonis Joanni Cochlaeo a Lutheranis afficti«, slepený z citátů biblických, jimiž heretický ďábel ukazuje, kterak kacířové bible zneužívají; to byla tuze dvojsečná zbraň katolického kněze, kterého luteráni označují jako původce této slátaniny a který jistě nechtěl takovým způsobem zlehčiti bibli, jak ji opravdu zlehčil. Tento fragment skladatel »Sejmu« doslova přejal z díla kněze A. Wargockého, »Przestroga na chytrósé ministrów ewangelickich w rozmowach o wierze«, Kraków 1605, str. 35.

»Sejm piekielny« je z nejdůležitějších památek polské literatury století XVII. zejména jako bohatý pramen pověr a předsudků lidových. Byl také oblíbeným čtením prostonárodním za starších dob a proto častěji vydáván, ale bez označení spisovatele, místa i času vydání. Ale také »Sejm« vyšel z oblíby — starých

exemplářů nedochovalo se mnoho. Nejstarší vydání, které známe, je z r. 1622, není však první, nýbrž aspoň druhé.

Autora »Sejmu« neznáme. Ale jak patrně z jeho básně, neměl valného vzdělání ani rozhledu. Svůj vzor, »Postepek prawa czartowskiego przeciw narodowi ludzkiemu«, vydaný od C. Bazylika r. 1570, následoval dosti otrocky i v jednotlivostech, kdežto podobných plodů z cizích literatur tehdejších neužil.

Rudolf Kníže.

Karl Verner: Athandlinger og breve udgivet af Selskab for germansk Filologi. Med en biografi ved Marius Vibæk. Trykt på Carlsbergfondets bekostning. København. J. Frimodt. (Leipzig. O. Harrassowitz.) 1903. (Pojednání a listy vydané Společností pro filologii germanskou. S životopisem, který napsal Marius Vibæk. Tištěno na útraty Carlsbergfondu. V Kodani.)

Překrásnou, nádhernou knihu o XCII a 372 stranách, zdobenou čtyřmi podobiznami, faksimilem krátkého dopisu a třemi obrázky k příslušnosti Vernerovu, vydala pomocí štědrého Carlsbergfondu mladá společnost dánských germanistů (do nedávna kroužek studentský, který nejprve vystoupil společně, když kladl věnec na rakev Vernerovu). Dánsko splatilo tím svému velkému badateli skvěle dluh svůj a zajistilo si zároveň navždy příslušenství jeho. Gudmund Schütte, předseda společnosti, přiznává se k tomu účelu v předmluvě: »... šlo nám též o to, postavití jemu, jednomu z největších jazykozpytců Dánska, tento pomník jakožto dánskému muži. Jelikož téměř všechna jeho pojednání jsou tištěna kolkolem v německých časopisech, jelikož nad to je po otci původu německého a strávil část svého života v Německu, mohl se snadno jeviti potomstvu vědcem spíše německým než dánským. Tato kniha však bude trvalým svědectvím, že byl Dánem a cítil se Dánem a že celý jeho vývoj vědecký je stanoven poměry zde u nás.«

Tento důkaz je proveden dokonale; životopisem a dopisy, které z části jsou objemnými úvahami, jeví se, že Verner přes nepochybný původ německý — otec, tkadlec, pak továrník, pocházel ze Saska, a bratři Vernerovi píší se podnes *Werner* — byl celým svým vychováním a smýšlením pravým Dánem a že i studiemi svými budoval na základech dánských. *)

*) Za tisku této úvahy vyšla v Deutsche Literaturzeitung 1903, 2553 poznámka O. Hartwiga o národnosti Vernerově, která sice přiznává, že byl Dánem, ale přece chce vykonstruovati rozdíl mezi ním, Dánem hodným, a ostatními; tvrdí, že se netajil svým odporem k »Eiderpolitik«, ba psal proti ní. Ale to je směšné: že muž intelligence Vernerovy nestál na státoprávním stanovisku Eiderpolitiky, je samozřejmo, ale mezi Němci a Dány jde dávno o věci jiné, a že by Verner nebyl odsuzoval národnostního násilí Němců v Slesviku, že by nebyl uznával práva obyvatelů severního Slesviku, aby hlasováním žádali za přivtělení k Dánsku, toho by pan Hartwig asi nedokázal.

Kniha mimo životopis obsahuje především Vernerova pojednání, a to na prvním místě nejslavnější z nich *Eine ausnahme der ersten lautverschiebung* z 23. ročníku Kuhnova časopisu, který je dávno rozebrán; je to článek, od něhož datuje Vernerův zákon. Menšího významu došly články *Zur ablautsfrage* a *Germanisch nn in verbindung mit nachfolgendem consonanten*. K tomu se druží několik posudků, z nichž tři zde otištěny. Cokoli Verner za svého života uveřejnil dánského, neuznáno hodným, aby bylo pojato do sbírky, na př. jeho články o věcech slovanských v Naučném slovníku, ani článek z Nordisk tidskrift for filologi og pädagogik z r. 1874. Článek o velkých a malých písmenech, zde otištěný, byl uveřejněn teprve po smrti Vernerově.

Rovněž mezi listy nepojat žádný, který by měl zájem pouze osobní — za to v životopise otištěny hojné zlomky takových dopisů, — nýbrž jsou to malá, někdy i dost objemná pojednání, do nichž Verner ovšem přirozeně vložil mnohem více osobního než do pojednání určených pro tisk. Týž muž, který byl tak nezvykle, ba osudně těžkopádný, kde šlo o řádek tištěný, byl zároveň dopisovatelem, jakého bychom nehledali v letech sedmdesátých století devatenáctého. Listy o deseti, ba skoro třiceti tištěných stránkách tu nalézáme; a jenom z těchto dopisů seznáváme, že Verner byl slavistou, na čež neupomíná nic v článcích tištěných, v nichž zasahá do odborů, v kterých se pokládá za pouhého dilettanta.

Verner narodil se dne 7. března 1847 v Aarhusu (v Jutsku) a pomáhal v mládí při stavu tkalcovském, až v rodině se dostavil blahobyt. Studoval v rodném městě svém na gymnasiu a od r. 1864 v Kodani klassickou filologii; ale máje už od dob gymnasijsních zájem o srovnávací jazykozpyt, studoval hlavně tento odbor a stále měl pak myšlenku, že slavný Madvig se naň hněvá jako na přeběhlíka. Seznal slovanské jazyky s jejich bohatostí tvarů, vrhl se na toto studium pod vedením professora C. W. Smitha. Odbyv si rok vojenský, dostal od otce peníze na cestu do Ruska, aby mohl se zdokonaliti v jazycích slovanských. Od prosince 1871 do října 1872 meškal hlavně v Petrohradě, v létě však v Moskvě, kamž ho vzal s sebou Kunik, který jakož i Grot a Srezněvskij se vřele ujal mladého filologa a zval ho k svým »kongresům« jazykozpytným — zde se seznámil také s Jagičem. Z této doby pocházejí první otištěné listy, psané Smithovi. Vidíme, jak Vernerovi šlo o přízvuk a kvantitu všech slovanských a baltických jazyků, jak se snažil přiučiti se výslovnosti obecné, dbal různého vyslovování týchž slov a vůbec prohlašuje spisovný jazyk za něco hrubšího než jazyk mluvený.

Je zajímavé, že hned první z těchto listů se týká velké otázky o bezvýjimečnosti hláskových zákonův a že poslední dopis se pak zase k ní vrací. V Rusku nepřáli novému směru jazyko-

zpytu srovnávacího. Srezněvskij hned při prvním setkání spustil filippiku proti zbožňování »lautgesetzů«. Verner se bránil, pokud mohl. »Podle mého mínění nelze mluvit o zákonech v jazycích, neboť zákon nemá přece výjimek a výjimky jsou často tak hojné, že by bylo stejně lze stanoviti je »zákonem«. Kdybychom byli pouhými mluvícími stroji, daly by se stanoviti pevné formule, t. j. zákony, pro změny hláskové, t. j. pro opotřebování stroje, ale vždyť duševnost přece také je činitelem v počtu.... Nedojdeme dále, než že stanovíme pravidla a přede vším staré pravidlo: nulla regula sine exceptione. Abychom dosáhli pevnosti v metodě, můžeme nanejvýše větu obrátiti a říci: nulla exceptio sine regula, t. j. každá výjimka od pravidel v jazyce vládnoucích musí míti příčinu, ať ji vidíme nebo ne.«

Verner netušil, že jeho zásluhou zmizet tyto hromadné výjimky z jazykozpytu a že zbudou jen ojedinělé úkazy, které budou vzdorovati zákonům. Ale Vernerovi se nikdy nezamlouvalo příkré znění zásady o bezvýjimečnosti. Píšeť v předposledním z otištěných zde dopisů (Jespersenovi r. 1886), že vždy hleděl skepticky na tuto Osthoffovu a Brugmannovu »Ausnahmslosigkeit der Lautgesetze«, a že by raději s Wundtem mluvil jen o »Allgemeingültigkeit« jejich.

Jmenování učenci přáli Vernerovi velice, ale když chtěl o objevu, týkajícím se patrně kvantity a přízvuku v slovanských jazycích, uveřejniti článek v časopise ruském, příznivci ho zrazovali; jeho práce by byla tak znamenitá, že by ji Rusové umlčeli ze studu nad tím, že nepřipadli na to dříve. A Verner podle znalosti, které ponenáhlu nabyl o ruské vědě, dal jim za pravdu. Bylo to zklamání pro něj; a s jistou trpkostí podotýká: »Národnostní cit je velmi dobrá věc, ale přehnané národovectví je barbarstvím, zhoubným pro umění a vědu.«*)

Věčná škoda, že příznivci byli tak příliš opatrní, nebo že Verner jim tak příliš uvěřil, nebo že Rusové jsou opravdu takovými, jakými mu je líčili. První práce velkého jazykozpytce byly by jinak vyšly po slovansku a byly by snad oplodnily filologii slovanskou jako oplodnily germánskou a srovnávací. Je toho tím více litovati, že Němci právě k Vernerovi se zachovali jako skutečná grande nation. Nejen že by mu byli s radostí dopřáli celého prostoru svých časopisů, také o jeho osobu jeví největší a nejušlechtlejší zájem.

*) V dopise ze dne 3. července 1872 píše: »Také pro ruštinu nasbíral jsem dříve a zde (v Rusku) jsem značně rozmnožil materiál k orthoepii, ale dám si dobrý pozor, abych se vytlasil s něčím z ní; i kdybych měl právo na své straně, byl bych vymrskán jako člověk, který se dopouští attentátu na »nejkrásnější, tvary nejbohatší, nejměkčí, nejráznější, nejúplnější jazyk světa« (tak jsem četl v předmluvě k mluvnici zde). Aby člověk se odvážil zde vystoupiti s takovými věcmi, musí býti jako Grot a Boehtlingk za prvé rozeným Rusem a za druhé členem Akademie. Nejsem jedním ani druhým.«

Teprve r. 1873 za velkých obtíží — umřela mu tehdy matka — podrobil se, neukončiv ani písemné práce, zkoušce z jazyků slovanských a stal se magistrem, titul doktorský udělila mu až r. 1887 universita heidelberská honoris causa.

Místo, ke kterému by ho taková zkouška byla oprávnila, při knihovně, nedostal, nepostarav se o doporučení, a tak trávil svůj čas v Aarhusu, s trapným vědomím, že jsa dospělým člověkem, dává se živiti rodinou, jediný ze všech členů jejích, a chtěl se ucházeti o místo domácího učitele; i místo při železnici s 32 korunami měsíčně mu bylo nabízeno.

Z této doby pochází hlavní massa listů Vernerových zde otištěných; jsou to velezajímavé dopisy Hofforymu, známému fonetikovi, týkající se otázek přízvukových, hlavně dánského »stød-tone«. Je to plodná a veledůležitá doba, třeba že Verner píše o svém dolce far niente. Teď konečně uveřejnil několik maličkostí. Chtěl pak napsati větší práci, aby se zbavil ubohých poměrův, opustil přízvuk slovanský, protože zde nemohl vytrhnouti nějakou jednotlivost, a pracoval o dánské tonologii, ale pod mocným dojmem Schererova spisu »Zur Geschichte der deutschen Sprache«, který tehdy přečetl, přemýšlel o důležité výjimce lautverschiebungu, kterou Scherer vykládal velice nešťastně. A připadlo mu, nedala-li by se vyložiti indoevropským přízvukem. Ačkoli výklad se jevil případným a vše se shodovalo mathematicky přesně, nedůvěřoval si přece sám, že by se rozdíl německého *schneiden geschnitten* zakládal na přízvuku prajazyka indoevropského, a poslal konečně objev svůj Vil. Thomsenovi, aby mu řekl, je-li to žvást nebo ne. Právě obdržel stipendium, aby mohl studovati jazyk západoslovanský, který jediný má volný přízvuk, kašubštinu. V Kodani se zdržel, aby vypracoval pojednání, a poslal je na přání V. Thomsena Kuhnovi do jeho časopisu v srpnu 1875; je to známé pojednání, otištěné na místě prvním v knize.

Mezitím co mešká přes zimu mezi Kašuby v bídném hostinci v Carthaus u Gdánska, přemáhaje neblahé vlastnosti své jizby tím, že vlézá do starého obnožníku a váže si jej pod rameny, jeho pojednání jde do světa a působí, jak zasluhuje, a kdežto Verner míní, že mu zase nezbyvá než státi se domácím učitelem, již noví přátelé zasahují v jeho osud.

Byl to především W. Scherer, který se byl pokusil o výklad téhož zjevu jazykového, výklad, který Verner zdvořile, ale neúprosně ukazuje zcela lichým. Scherer dopsal Verneřovi hned po vyjití článku ještě do Kašubsku, přeje si zvědět něco o jeho osobních poměrech, a seznav, jak bídně Verner byl postaven, ihned ho chtěl doporučiti za profesora do Štyrského Hradce a ptal se, spokojil-li by se po případě s místem při knihovně. Verner odpověděl, že není zralý pro professuru universitní, že by si však přál místa bibliotheckního. Hned 1. října 1876 nastoupil místo v Halle se skrovným platem 900 marek, ale po-

stupoval velmi rychle a byl za dva roky kustodem s platem 2600 korun. Tehdy mu již slibovali místo vrchního bibliothekáře v Jeně, Verner však odmítal z téhož důvodu, jako nepřijal před dvěma léty professuru, nechťe ovšem také se vázati doživotně v Německu, pokud mu kynula vyhlídka na professuru slavistiky v Kodani, kterou po Smithově smrti skutečně dostal.

Také starý Müllenhoff (budiž mi prominuto, že se zdržuji poněkud při zmínce o svých učitelích) obdržev pojednání, napsal krátké poděkování na dopisnici, pak se patrně dal do čtení a přelapil dopisnici listkem obsahujícím lichotivé uznání, a když Verner přimo z Kašubska přišel do Berlína, Müllenhoff objal návštěvníka, před nímž dcera jeho chtěla přiraziti dveře — tak byl sešlý co do oděvu — a slíbil, že udělá pro něj, co jen může.

A sotva byl v Halle, hned professoři a docenti z blízkého Lipska, Leskien, Braune, Osthoff, Brugmann, Hübschmann vyhledávají ho; jeho těší, že ho považují za sobě rovna, oni však vzhlízejí k němu a předkládají mu své náčrtky k posouzení. Vypravují mu, jak Osthoff jednou pln dojmů z článku Vernerova přišel do krčmy »Kaffeebaum« a referuje o stati, tak horlivě označoval přízvukně slabiky prstem ve vzduchu, až mu ukazováček pokaždé vjel do horečce na stole, a všichni zvolali, že je to jistě znamenitá věc, když Osthoff pro ni přízvukuje horečci! A při hovoru v této krčmě Verner prozrazuje druhům, že indické *a* skutečně je dvojí, poněvadž před takovým *a*, které odpovídá evropskému *e*, na místo hrdelných hlásek stojí podnebné, t. j. seznamuje je se zákonem hláskovým stejně důležitým a novým jako vlastní zákon Vernerův, zákonem palatálním, ke kterému dospěl samostatně současně s V. Thomsenem, a o jehož prioritu se pak přeli Collitz a Osthoff s Joh. Schmidtem — čteme-li to, ovane nás dech oněch radostných dob kvašení v jazykozpytu, prvních dob školy mladogrammatické.

Četná vyzvání k spolupracovníctví a k referátům v časopisech netěšila Vernera, poněvadž je považoval za robotu na půdě, kde se necítil doma, nedovedl jich však odepřítí, a odvolával-li se na to, že těžce píše německy, prosili ho, aby jen psal dánsky, že si články přeloží.

Místo při knihovně nebylo Vernerovi sinekurou; pracoval vzorně, vymyslel nový způsob signování, a to a mnoho jiného působilo, že léta v Německu jsou pro slavistiku ztracena, ač stále měl na zřeteli, že se stane nástupcem Smithovým. Po smrti jeho zažádal o professuru, ač mu nabízeli zvýšení platu, zůstane-li v Halle, a r. 1883 zahájil svou činnost na universitě.

»Oficiálně konal 2 až 3 přednášky — částečně praktické, částečně srovnávací — o rozličných odvětvích slovanské filologie (ruštině, polštině, češtině, srbštině, bulharštině) a litevštině. Ale ve skutečnosti četl mnohem více. Byl-li někdo mezi jeho posluchači, který si přál pokročiti dále v některém odboru, učil se

s ním, čas a místo řídilo se úplně podle přání žákova. Brzo to bylo u Venera a brzo to byl professor, který čapal městem, aby zdarma vyučoval své žáky... Byl vždy k službám a ochoten dáti věci zdání, že tím jemu se prokazuje služba.

Svoje přednášky velmi pečlivě vypracovával, sestavoval si dlouhé řady ruských slov podle přízvuku a půjčoval je po přednášce posluchačům, ba zdá se, že v přednáškách svých pohrbil velké své dílo o slovanském přízvuku a kvantitě, na které dlouho pomýšlel. Škoda, že vydavatelé díla neuveřejnili některé ty přednášky.

Za povinnost professora odboru tak exotického, jakým je slavistika v Kodani, považoval býti jakýmsi vědeckým rádcem pro ostatní vědce v zemi; ochotně jim překládal odborné spisy, jichž nemohli čísti, poněvadž byly psány některým slovanským jazykem. Přednášek z literatury slovanské nikdy nekonal.

Mnoho času obětoval takto Verner, jehož den pracovní nikdy nebyl příliš dlouhý, na své povinnosti odborné, ale to by nám nevysvětlilo jeho odmlčení v literatuře; Verner byl právě v posledních letech osmdesátých velice, někdy až horečně činný.

Pokroku srovnávacího jazykozpytu se ovšem v této době neúčastnil již aktivně, ba když právě otázky, jimiž nejprve hnul, ovládaly jazykozpyt a vše se vykládalo dvojakostí přízvuku indoevropského, netěšilo to Venera valně, naopak, viděl s bolestí, jak se tím otvírají brány subjektivním domněnkám. »Dostaneme,« píše r. 1894 Holgeru Pedersenovi, svému nynějšímu nástupci, »na tucty rozličných výkladů pro jeden a týž zjev jazykový... jak řečeno, vidím další rozvoj naší vědy velmi černě.« Těmito smutnými slovy končí otištěné zde dopisy.

Verner byl zabrán jinou prací, šlo mu o to, aby hláskosloví vybavil ze závislosti na pozorováních povrchních a subjektivních, chtěl mu dodati objektivnosti přírodních věd. Prehavou hlásku chtěl proměnit v něco, co se dá viděti a měřiti. K tomu měl sloužiti Edisonův fonograf, jež seznal v Halle; když pak byl v Kodani r. 1884 ukazován apparát poněkud zdokonalený, najal si jej, pak koupil si sám fonograf a pomocí svého bratra inženýra vynalézal stroj k měření hlásek. Celou mathematickou práci vykonával sám, počítal 28 ordinátami a řešil rovnice o 23 neznámých. V tuto práci byl zabrán úplně. Ale Edisonův starý fonograf byl přístrojem příliš nemotorným, aby se byl mohl dodělati spolehlivých výsledkův, a když Pipping ho předešel knihami švédskými o též předměť, Verner zanechal svých fonometrických studií. Popis přístroje tvoří zakončení knihy.

V letech devadesátých Verner, který zůstal neženat, koupil si spolu s kolegou villu, již věnoval mnoho péče. Když ji jednou sám natíral, přišel německý professor a ptal se, je-li slavný Verner doma; natěrač odpověděl, že bohužel doma není, a vesele natíral dál. R. 1885 byl Verner raněn mrtvicí, a to se opakovalo

několikrát; bystrý pozorovatel živého jazyka a přízvuku také poněkud ohluchl. Život, který vedl, nemohl nahraditi, co zmeškal chatrnou výživou v mládí, a tak síly jeho záhy klesaly, až zemřel padesátiletý dne 5. listopadu 1896.

Takovými okolnostmi se stalo, že v knize, obsahující sumu činnosti kodaňského profesora slavistiky, čteme články o konsonantismu a vokalismu pragermánském, o přízvuku indoevropském, o přízvuku dánském a švédském, o velkých písmenech dánských, a ani řádky o věcech slovanských.

Ale listy, které našim filologům ovšem budou méně přístupny než německy psané články, dosvědčují, že byl a cítil se filologem slovanským. Biograf praví, že šel do Ruska Rusofilem, vrátil se však pouhým Slavofilem. Ale tím zůstal; zvláště k jazykům slovanským měl »lásku filologa«, která aspoň jednou dochází výrazu až poetického, třeba barokního. Píšeť o přízvuku slovanském: »Že jsou to úlomky a kusy, sem tam poházené, připouštím; ale jako z úlomků ležících na pusté hromadě po nějakém tápání přece dovedou sestaviti antickou sochu, tak myslím, že i tyto úlomky, jež jsou velké a leží pěkně pohromadě, lze spojití — po několika marných pokusech — v celek poněkud dobrý, i kdyby mu měla chyběti důležitá část, tak jako často, když sestavili antiku, shledávají, že jí úplně chybí nos, který dodává obličejí základního rázu a jistým způsobem korunuje dílo. A přece skoro mám naději, že naleznu v rumu také nos pro svou fantastickou milenkou.

Slávie! Ó Slávie! Ty jméno
Sladkých zvukův, hořkých památek,
Stokrát rozervané na zmatek,
Aby vždycky více bylo ctěno! ...»

Jiných veršů než tento citát z Kollára nenalézáme v celé korespondenci. Arnošt Kraus.

Hlídka programů středních škol.

J. Patočka: *K otázce umění antického na gymnasiu.* Návrh na úpravu četby P. Ovidia Nasona. Výroční zpráva gymnasia v Čáslavi 1902. Str. 3—15.

Otázka umění ve škole střední má již své dějiny. První její projevy ozvaly se koncem let čtyřicátých minulého století a pak po přestávce asi 15leté, od polovice let šedesátých, zaznívají hlučněji a hlučněji. V posledních 15 letech sesílují a kříží se rušnými hlasy hnutí o umělecké vychování.

Bylo-li dříve umělecké dílo často jen zdrojem porozumění tomu či onomu kusu života, zvláště starověkého, a tím pouhou pomůckou názornou, nebo bylo-li či mělo-li býti dílo umělcovo žákovi toliko výplní a součástí pro určitý obor vědní, zvláště dějin umění, stává se zde především svým vtělením krásy zdrojem uměleckého požitku, a tak vrací se, odkud vyšlo a k čemu čelilo.

To týká se umění všeho, a tedy i umění starověkého. Ostatně o umění klassické vedl se boj nejdřív a nejvíce, ne-li výhradně. Ale dnešní snahy o uměleckou výchovu právem obracejí se k umění novému a docela k umění dneška jako k svému východišti a přednímu cíli, i jde o to, jaké místo má zaujmouti v těchto měnících se úkolech školy antika.

Na těchto nově se tvořících základech stojí práce prof. Patocky. Podává hned určitý návrh, vykládajíc napřed na podporu jeho citáty z Perrota, dílem i z Dettweilera o významu antiky. Návrh sám jest jen podrobnějším příspěvkem k tomu, co prof. P. stavěl gymnasiu jako ideál na našem posledním sjezdu.

Prof. P. přijímá a nově odůvodňuje jako hranici, kdy lze počítati s uváděním do umění antického, čtení Ovidia, i navrhuje, aby za tím účelem pořídilo se nové školní vydání, nové i českým duchem, s poněkud změněným výběrem z *Metamorfos* i *Fastů* a s malou sbírkou vzorných reprodukcí antických soch na zvláštních listech, pro které by na zadní desce byla upravena taška; vypočítává jich 16.

Hned první myšlenka návrhu není tak obecně ujata. Tak na př. Rud. Menge, muž významný pro toto hnutí, arci s cílem poněkud odehlným, probírá antiku podle plánu až v posledních třech třídách (pruských) gymnasií (*Anschaulicher Unterricht und Kunstunterricht, Lehrproben und Lehrgänge* 38, 1894, str. 87 a také v podrobném rozvrhu tohoto vyučování v *Reinově Encykl. Handbuch der Pädagogik* IV, 1897, s. v. *Kunstunterricht*, str. 256 nn.). Ovidia úplně pomíjí. Proto také na př. opouští tak význačnou příležitost pro výklad sousoší Nioby s nejmladší deirúskou, jako je v Ovidiovi, i odkazuje je *Iliadě* XXIV nebo *Antigoně*, a vatikánského Apollona kitharoda ukazuje při *Homerovi* (jako obraz homerského pěvce!); a přece podle Ribbecka (*Gesch. der röm. Dichtung* II, 1889, str. 309) verše Ovidiovy *Met.* XI, 165 n. vznikly asi pod dojmem sochy Apollonovy (srv. i *Haupt* k t. m.), jako i jiné postavy ovidiovské výrazností svých rysů jeví se přímo ohlasem starých plastik.

Pokud jde o vžití v představu básnickou a o veitění v ducha jeho poesie, jak Ovidius vůbec podstatným znakem svého umění, živlem mytickým, tak tato paralelnost postav básnickových a sochařových přímo volá po předvedení jeho plastických, třeba neuvědomělých, podnětů. Pokud jde o vnímavost mládeže pro toto umění, spisovatel sám cituje na důkaz hlavně úsudek *Lichtwarkův*

Otázka metody vynořuje se hned s tím. Spisovatel přimyká se k metodě Lichtwarkově, znázorněné prakticky ve spise »Übungen in der Betrachtung von Kunstwerken«, který zatím vyšel již ve čtvrtém vydání (Berlín, Cassirer 1902). Metoda tato vyzkoušena sice na umění novém a jen na malířství (v Hamburku skulptur dosud nezkoušeli), ale najde se tu mnoho podoby a popudů. Upozorňuji, že zatím uzrává vedle toho typ nový (naproti hamburskému drážďanský), jež zachycuje v základních rysech a ukazuje i příkladem Wil. Rein ve spise »Bildende Kunst und Schule«, Drážďany 1902, str. 33 nn., typ podle Šústala (Umění ve škole, Brno 1902, str. 42 a 49) pokročilejší (ač přece jen naší národní povaze cizí), nemyslím však, že výchovnější. Ostatně zde jsou otázky ještě základnější, a i pro školu upozorňuji pro ducha tohoto uvádění na názorně vyvozené požadavky Avenariusovy v čl. Kunstgenuss und helfendes Wort, Kunstwart, XVI 1902, str. 1 nn.

Že otázka tato není zbytečná, vysvitne hned tomu, kdo srovná na př. rozbor Apollona Belvederského v práci, spisovatelem vřele doporučené, řed. dr. Jos. Nováka »Čtyři sochy antické« (Výr. zpr. gymn. v Jindř. Hradci 1892), rozbor plný jemného pozorování, třebaš dnes leckde bychom se uchýlili a měnili, s výkladem sochy u Kubika, přemethodisovaným a tím zkřiveným, v progr. článku »Wie kann die Vertiefung in den Inhalt eines gelesenen Autors vertieft werden?« (Mor. Třebová 1900, str. 17 n. Jedná o Iliadě I a II). Doporučen jím i v článku »Praktische Vorschläge zum Betriebe des Anschauungsunterrichtes bei der altclass. Lectüre im Obergymn.«, Z. öst. Gymn. 1901, str. 589. Jak toto uvádění v dílo umělecké i ve škole je věc nesnadná a vážná, ukazují na Schmidtově náčrtku, jak probíral Niobu, vřaděném za příklad u Dettweilera, Didaktik u. Methodik des lat. Unterrichts 1895, str. 169, odkud připomíná jej i Patočka na str. 10, ale neprávem Lichtwarkovi po boku, a doporučuje Kubik na místě právě uvedeném. Rozbor ten methodickým přičleněním, a ani tu ne zcela, může sice býti ukázkou, ale není věcně úplně správný (Niobe sochařova neprosil!) a je velmi chudý, tak že daleko nevyčerpává látky, jak třeba. Stavím zase naproti tomu starší český, hluboce procítěný výklad Novákův na m. uv.

Umění antické nebude a nemůže se jen probírat v hodinách klassických. O úkol ten podělíme se i s předměty jinými (je věcí další, jak a do které míry, — Menge v Reinově paedag. slovníku na m. uv. s tohoto stanoviska látku podrobně rozděluje), ale nám při čtení klassiků bude naskytovati se příležitosti nejvíce, příležitosti lákové i nutkové. Proto výběr četby i antických skulptur budou se jistým způsobem podmiňovati. Výběr ten je vůbec věc choulostivá. Nesouhlasím plně se spisovatelovým. Mnohdy není vyčleno místo vhodné ani nutné; ale spisovatel na svém výboru nelpí a přeje si jeho posouzení. Vybírám zase ně-

kolik poznámek na doklad, jak mínění se tu různí. Půvabný relief »Orfeus a Eurydike«, k Ovidiovi předmětem tak přílehající, dýšící docela duchem doby Feidiovy (srv. na př. Lud. v. Sybel, Weltgesch. d. Kunst² 1903, str. 214 n. nebo Furtwängler a Urlichs v příručce »Denkmäler griech. u. röm. Skulptur«, 1898, str. 41 n.), prikazuje Kubik na m. uv., str. 589 Ovidiovi (nebo Verg. Georg. IV), Ankel u Reina na m. uv., str. 96 vystavuje jej až v třídě VI (naší VII); Patočka ho neuvádí, Menge přiděluje jej Horatiovi nebo Odyssei (Hermes průvodce duší, jako na reliefu z Artemisia efesského).

To lze ukázati i na výběru spisovatelově, srovnáme-li jej s návrhy jinými. Tak sochu Augustovu z Prima Porta Kubik, str. 592 odkazuje Tacitovi nebo Horatiovi, jako před ním Menge; odpočívajícího Area Kubik, str. 591 rozbírá při Iliadě V, Athenu Giustiniani Menge Lehrpr. na m. uv., str. 75 při Iliadě I, Apollona Belvederského Kubik na místech uv. při Iliadě I, Artemidu Versailleskou Kubik, str. 590 při Aeneidě I nebo vzoru tohoto místa, Odyssei VI atd.

Různosti ty plynou z věci samé. Především není třeba probírat (a myslím, že za daných okolností a při oné hloubce podávání ani by se neprobralo) jen při Ovidiovi bezmála dvacet děl, nehledíc ku památkám drobnějším; kromě toho táhnou se četbou stále pro pouhý názor obrazy předmětů a ukázek starověkého života, mapy, plány atd., nehledíc k ostatním úkolům četby klassické, stále se prohlubujícím. Jako nepůjde o vyčerpání a zvláště ne o soustavný výpis antického umění všeho, a uskrovníme se v tomto konečném cíli, tak omezíme se i u jednotlivých klassiků. Snad se nemýlím, pokládám-li pro Ovidia samotného 10 děl ještě za počet značný. Myslím dále, že potom také nebude potřeba velikých změn v běžném celkem plánu čtení školního.

Otázky této nelze také na určito a jaksi závazně řešiti, pokud vůbec řešení takového byla by schopna a pokud bylo by žádoucí, jen při jednom autoru; nemůže jíti jen o klassika jediného, nýbrž o celek četby klassické. Ostatně spisovatel představuje si postup další rovněž tak.

Otázku umění antického lze pojímati jen se zřetelem k uměleckému vývoji obecnému. Co charakterisuje antiku proti umění minulému i dalšímu, a které jsou toho typické ukázky? Ve škole budeme se zabývatí antikou tak, aby žáci veřili se v její ráz (je otázka jiná, pokud a s jakou zásobou dat historických, příležitostných či soustavných, probíraných ostatně i v dějepise, a poznámek z aesthetiky) a aby zušlechtili na ní vnímavost pro krásno vůbec se všemi blahodárnými účinky, k nimž spěje i vede výchova umělecká.

Dokonce nelze otázky této ve všech částech rozhodovati určitě již teď, kdy celý směr stále ještě hledá a tvoří si cestu i je v stálém vývojovém proudě. Nezbyvá nám než zkoušeti také,

hleděti k ostatním výtěžkům z praxe, na základě jich budovati uměleckou paedagogiku (a methodiku) pro školy střední, která přece bude mít své rysy zvláštní, a v tomto celkovějším rámci konati pokusy a těžiti z nich i v oboru umění antického. Pěstujeme hojně antiku ve škole, to je pro tento účel věc hlavní.

S tohoto širšího hlediska vítám práci prof. Patočky jako vážný pokus, uvést u nás v tyto dráhy umění antické na gymnasiu a přispěti tak ku povznesení studia humanistického. Práce jest plna cenných odkazů literárních a bystrých poznámek, i zasluhuje pozornosti nás všech; snad každý z nás odnese si z ní nějaký podnět pro praxi školní.

Vydání, upravené s některými změnami způsobem navrhovaným, pokud nedostává se žáku do rukou celá sbírka vyobrazení ke klassickému starověku, bude znamenati na této dráze jen pokrok.

Poznamenávám na konec, že naprosto neschvaluji pravopis: kultura, skulptura, ostatně ne důsledného: lectura, literatura; pedagogický — esthetický; géníu! Několikrát proklouzla spisovateli drobná jazyková nepřesnost nebo ušla tisková chyba.

J. Brant.

Dr. Karel Wenig: *Isokratův a Demosthenův poměr k Makedonii*. (Roční zpráva c. k. akademického gymnasia v Praze za školní rok 1902—1903.) Str. 8.

Krátké pojednání toto tvoří doplnění úvahy »Isokratův panhellenismus« (Listy filologické 1903, str. 100 n. a 173 n.). Spisovatel snaží se vyložiti motivy, jež způsobily, že názory obou řečníků o vzrůstající moci makedonské tak značně se rozcházely. Isokrates vyrostl v ovzduší, prosyceném ještě nepřátelstvím k Peršanům, jež pokládal v souhlase s ostatními Helleny za národ inferiorní, a hlásal tedy proti nim boj hlavně se stanoviska kulturního. Smýšlením byl daleko konservativnější než Demosthenes. Naproti tomu mládí Demosthenovo spadá v jiné poměry; byl smýšlení rozhodně demokratického a musel tedy nenáviděti Filippa, jenž ohrožoval demokracií. Tato nenávisť byla tak mocná, že pomýšlel i na spolek s Peršany proti Filippovi. K tomu přistupuje jeho stanovisko úzce athenské, lokální patriotismus, kdežto Isokrates snažil se sjednotiti všechny Řeky k společnému cíli, boji proti Peršanům. Demosthenes je představitelem řeckého partikularismu, Isokrates centralismu.

Pojednání přesně a určitě vytýká a odůvodňuje rozdíly v politických názorech obou řečníků. Sloh jest plynňý a živý.

Otakar Jiráni.

Dr. Edvard Štolovský: *Ukázka idyll Theokritových v českém překladě přízvukném*. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Domažlicích za školní rok 1902—1903.) Str. 16.

Po zdařilých ukázkách překladů básní Horatiových, uveřejněných v loňském programu uvedeného gymnasia, sáhl překladatel letos k Theokritovi, chtěje ukázkou překladu některých idyll jeho podati další praktický doklad o jediné oprávněnosti přízvukné prosodie v češtině, jak podotýká v připomenutí na str. 16. Idylly, jež tu přeloženy, jsou celkem tři: první (*Θύοις ἢ φῶδι*), třetí (*Κῶμος*) a patnáctá (*Συρανοῦσαι ἢ Ἀδωνιάζουσαι*). Výběr jest tedy dosti skrovný; za to však vynikají podané překlady po stránce věcné i formální tak, že možno je dle mého soudu považovati za nový skvělý důkaz správnosti přízvukné theorie. Překlad nedrží se sice přesně slovního výrazu originálu, ale nikde neprohřešuje se proti jasnosti a přesnosti jazykové. Zvláště zdařile vystižen jest dramatický ruch a jemná drobnomalba idylly XV. Též v metrickém ohledu nelze činiti překladu výtky; caesur všude přísně dbáno a též diaerese bukolické, charakteristické pro tento druh básnický, dosti často užito. Krátké obsahy, předeslané jednotlivým básním, a dosti hojně poznámky vhodně jsou připojeny pro širší kruh čtenářstva.

Otakar Jiráni.

Dr. Emanuel Vebr: *Je-li Ciceronova zpráva o centuriátním zřízení Servia Tullia zcela spolehlivá?* (Program c. k. vyššího gymnasia v Přerově za školní rok 1902—1903.) Str. 18.

Zpráva Ciceronova o centuriátním zřízení Serviově, obsažená ve spise *De re publica* 2, 22, 39, odchyluje se značně od údajů Liviových a Dionysia Halikarnasského, které obsahují sice také neshody, ale dosti snadno vyrovnatelné. Spor ve zprávě Ciceronově záleží jednak v počtu centurií prvé třídy, jíž přičítá pouze 70 centurií, jednak v tom, že přiděluje jen jednu centurií fabrum prvé třídě. Co se prvého sporu týče, dává spisovatel přednost Liviovi a Dionysiovi, při čemž oceňuje kriticky jednotlivá mínění o věci té pronesená (Mommsenovo, Petrovo, Kappeynovo, Ritschlovo a j.). Cicero se tu nejspíše zmylil, což možno tím snáze připustiti, že i jinde lze často historické omyly jeho dokázati. Druhá neshoda spočívá v tom, že dle Cicerona jen centurie fabrum tignariorum byla přidělena k prvé třídě; kam byla přiřazena druhá centurie (fabrum aerariorum), neuvádí. Také u Dionysia a Livia jest tu spor. Spisovatel připojuje se k domněnce, že ke každé třídě Serviově byla přidělena jedna z pěti centurií přiřazených, čímž zároveň v každé třídě mohla zjednána býti majorita. Domněnka tato jest ovšem sama sebou pravdě podobná, ale ze zpráv starověkých ji dokázati nelze.

Celkový úsudek o pojednání tomto může býti jen příznivý. Spisovatel postupuje methodicky a přehledně, mínění pronesená oceňuje bystře a samostatně, varuje se nestřízlivých úsudků, k nimž předmět často svádí. Sloh je celkem správný.

Otakar Jirání.

Drobné zprávy.

Jako doplněk svého nedávno ukončeného výboru nápisů řeckých vydal právě Dittenberger novou sbírku, nadepsanou *Orientis Graeci inscriptiones selectae* (Vol. I. Lipsiae, apud S. Hirzel, 1903. Str. VII a 658. Za 18 mk.). Obsahuje nápisy, týkající se říše Alexandrovy a království, jež z ní vznikly. Do druhého svazku, jímž sbírka bude ukončena, pojaty budou nápisy řecké z východních provincií římských.

Upozorňujeme zatím na dvě pěkné knihy o kultuře doby homerské. Jsou to: »Homerische Paläste. Eine Studie zu den Denkmälern und zum Epos von Ferdinand Noack« (V Lipsku, u Teubnera, 1903. Str. 104 se 2 tab. a 14 obr. Za 2 mk. 80) a »Homer. Die Anfänge der hellenischen Kultur. Von Engelbert Drerup« (V Mnichově, Kirchheim, 1903. Str. 146 se 105 obr. Váz. za 4 mk.). V obou přihlíží se již k náležům kretským v Knossu a ve Faistu.

Kolébka Slovanstva. Pod tímto titulem uveřejnil Nár. Listy dne 18. listopadu 1903 feuilleton z pera učenice, který se nemístně skrývá za šifrou J. R. Jak se zde dovídáme, je přece jen pravda, čemu dnes již nikdo nechce věřit, že Indoevropané přišli z Asie, odněkud z Íránu; a přece je pravda, co krátkozrakému jazykozpytu dávno platí za bláznovství, že totiž k sanskrtu »jsou vázány všechny řeči národů indoevropských v takovém poměru, jako ratolesť ke pni, z něhož vypučely«. Žejména slovanština a litevština, »takže sanskrt možná nazvati praotcem staré slovanštiny«. A pan J. R. zajiště smí o tom mluvit. Zná výborně sanskrt; ví, že »odumřel« asi 3000 let př. Kristem; ví, že v sanskrtě na př. *tat* = tento, *plavaja* = plávati, *svastri* = sestra atd. A také etymologisovati umí p. J. R., až radost. Ze skt. *brahmacarin* »žák svatých písem« slyší »slovo *carin*, příbuzné se slovem *car*«. Bláhoví sanskrtisté, kteří v *-čarin*- vidíte odvozeninu slovesa *čárāmī* »chodím, obírám se něčím« atd. a ještě bláhovější slavisté, kteří v slovanských carech vidíte etymologické potomky Caesarovy, pojďte a uče se moudrými býti! »Mahabharata = moha-bharata = mohoucí = mocní bratři, asi jako bojáři: šupiny nám padají s očí. Ale dáváme p. J. R. přece na uváženou jinou etymologii. Jiný český učenec před lety vložil skt. *mahādeva*, přijmení obyčejně Sívovo, jako *mah-ā-deva* = muž a *dēva* (bláhoví sanskrtisté jiní vidí posud v *mahā-dēva*- veleboha« [!], přes onu samozřejmou, nýbrž makavou etymologii). Což kdyby *mah-ā-bhārata*- bylo spíše = muž a bratr = muž bratrského srdce? Jaké světlo by z toho padlo na RK! A pan J. R. by byl dle svého filologického vzdělání opravdu hoden vstoupiti v řady obránců RKého.

V 'Comeniu' vydána byla před letošními prázdninami druhá, rozsáhlá část Chelčického 'Postilly'. Úpravu textu obstaral, krátkou rozpravu o Postille napsal a obšírný slovník přidal E. Smetánka. O záslužném vydání tomto ještě promluvíme. č.

Listy filologické 1902 přinesly popis Rokycanova výkladu na evang. sv. Jana. Auktor popisu toho, p. P. M. Haškovec, podal k němu ve výroční zprávě pardubické realky za r. 1903 doplněk. Probrá v něm Rokycanovy názory o zákonu božím, o stavu společnosti a o cestě k nápravě, pokud jsou uloženy v řečeném Výkladě. Rokycana mluví tu pokud možno sám; moderní terminologie k formulování myšlenek úmyslně nevzata na pomoc. Článek končí se správnými slovy: »Chceme-li znáti Rokycanu, musí se přesně vyšetřiti i myšlenkový poměr jeho k Chelčickému a Bratřím.«
es.

Dočentu petrohradské university N. V. Jastrebovu, známému u nás dobře studií o Petru Chelčickém, podařil se pěkný objev k bratrské historiografii. Nalezl totiž v musejním rkpe IV H 8, který náležel kdysi Drabíkovi, Blahoslavův spis, pokládaný za ztracený, »O původu Jednoty bratrské a řádu v ní.« Po obsírné české zprávě v Č. Čas. Hist. vyšla roku 1902 v čís. akademii petrohradské o díle Blahoslavově z pera p. Jastrebova rozprava ruská, podávající v první kapitole srovnáním dochovaných citátů z Blahoslava díla s dílem samým důkaz o jeho provenienci, v druhé podrobný obsah a v třetí pečlivé ocenění; k rozpravě připojen jest otisk Blahoslavova spisu.
es.

Bibliografii polské bibliografie za léta 1898—1901 vypisuje kriticky H. Ułaszyn, známý u nás čtenářům Niederlovy slavistické bibliografie, v Izvěstijach odděl. rusk. jazyka i slov. 1902 (str. 366—402). Referuje celkem o třinácti knihách a čtyřech časopisech věnovaných polskému knihopisu. Pro vnější dějiny jazyka českého registrována je tu důležitá knížka P. Josefa Londzina-Kilka druków ślasko-polskich z zesłego i pierwszej połowy bieżącego stulecia i szcze-gólniejszym uwzględnieniem innych książek używanych przez ludność polską w księstwie Cieszyńskim. V této knížce totiž předvádí se z XVIII. stol. pět a z první polovice XIX. šest polských knih pocházejících z Těšínska. Knihy ty jsou důkazem, že vláda spisovné češtiny v Těšínsku nebyla v XVIII. a v první polovici XIX. stol. absolutní. — Jinak upozorňujeme na práci Ułaszynovu pro případ potřeby in pononici.
es.

V Novém Sadě vyšla letos prací dra Jos. Karáska informační knížka Чешка литература у новије доба (89, 113 str.). Vykládá stručně rozvoj literatury naší od dob probuzení do let sedmdesátých a pak zevrubně o Němcové, Hálkovi, Přegrovi, Nerudovi, Heydukovi, Čechovi, Vrchlickém, kruhu „lumírovském“, pěvcích nejnovější doby, o novém českém dramatu, próse, Slovácích, spisovatelích kněžích, spisovatelkách, o historickém románu, slovanofilích našich, literátech mladých i nejmladších a o katolické moderně. Látky je tu tedy mnoho. Dělidel, podle kterých je rozvržena, bohužel také mnoho; to vadí přehledností. Chyb tiskových je plno. V podrobnostech lze také lecco vytýkati. České obrození Karásek vykládá pořád jako reakci proti josefinské germanisaci (str. 7); Poláka zve »utilitaristou« (str. 11), ale v takové souvislosti, že tomu čtenář nemůže dobře rozuměti; »Slávy dcera« měla vzor v Božské komedii (str. 11), na Childe-Harolda zapomenuto; u Čelakovského nedoceněn Ohlas písní českých (str. 11); Vocal »čerpal z české minulosti látku k svým písním, které skupil v jeden cyklus« (str. 12); Nebeský prý vynikl básní »Protinožci (Антиподи)« (str. 13); Neruda narodil se na Malé Straně v Ostruhové ulici (str. 25); Šolcův »silný duch zůstavil hluboké stopy v české literatuře« (str. 31); výslovnost Метерлинк (str. 98); příliš optimistický ráz díla; atd. Ale celkem může si čtenář odnésti z dílka poučení o našich poměrech slušné.
es.

Prohlášení.

V ČMF IX, 1903, str. 136, tvrdí dvorní rada Kvíčala, že prý prof. V. Flajšhans byv mnou naveden nepěkného nějakého činu proti němu se dopustil. Co tu p. dvorní rada o mně povídá, je holá nepravda.

Na str. 324 tvrdí dále prof. Kvíčala, že za prof. Karrasem, jenž v předešlém čísle »Listů fil.« bránil se proti nepravdám Kvíčalovým, »skrývá se strůjce útoku p. dr. Gebauer, jenž v otázce rukopisné mé (t. Kvíčalovy) důvěry neslýchaným způsobem zneužil.« Co tu p. dvorní rada Kvíčala o mně povídá, je zase holá nepravda.

V Praze dne 15. prosince 1903.

J. Gebauer.

V ČMus. fil. IX, 1903, str. 125/6+++ napsal dvorní rada Kvíčala: »Nekompetentní recensent prof. Dr. Zubatý posoudil způsobem rovněž tak jizlivým jako nicotným tuto publikaci [t. j. Kvíčalova »Badání v oboru skladby jazykův indoevropských I«], a sice dříve v »Naší době« a pak — po osmi létech — v »Listech filologických«.

1. Je holá nepravda, že bych byl onu publikaci posoudil v »Naší Době«. Posudek o tomto spise (a o dvou jiných publikacích Akademie) vyšel v »Naší Době« III, 1896, str. 80 n., a jest označen známou šířkou dra. Flajšhanse (»—v—j—«). Přidávám hned, že jsem při sepsání a vytištění tohoto posudku neměl nijakého podílu, ani přímého ani nepřímého.

2. Je holá nepravda, že bych byl onu publikaci posoudil v »Listech filologických«. V »Listech filologických« XXIX, 1902, 331—334 nebyl uveřejněn posudek Kvíčalových »Badání«, nýbrž výčet chyb, kterých se dvorní rada Kvíčala v něm dopustil, jak výslovně konstatováno v »Listech« XXIX 330 n. a znova XXIX 492 n.

Na Smíchově dne 15. prosince 1903.

Josef Zubatý.

Konstatuji, že mé prohlášení, uveřejněné v V. seš. letošních Listů fil., není ohyzdným útokem, jak prof. Kvíčala v právě vyšlém III. a IV. seš. ČMF praví, nýbrž že bylo způsobeno prof. Kvíčalou samým, a to jeho urážlivou poznámkou o mně na str. 123 letošního ČMF. Praví-li prof. Kvíčala, že se mu stímám za to, že při klausurní zkoušce konal proti mně svou úřední povinnost, mohl bych já zase říci, že on se mi stílil za to, že jsem mu nechtěl učiniti po vůli v známé záležitosti Tim. Hrubého, když mne vybízel, abych se nehlásil k autorství recenze o jednom překladu Tim. Hrubého, kterou jsem napsal. Jsem-li jeho žákem hodným či nehodným, o tom se s ním přití nebudu, ale připomínám, že prof. Kvíčala za doby mých studií universitních se důkladně o to přičinil, abych k němu necítil vděčnosti ani za mák. Hrozeb jeho se nelekám a na urážlivou provokaci dovedu vždy odpovědět. Tvrzení prof. Kvíčaly, že za mým posledním prohlášením »skrývá se strůjce útoku p. dr. Gebauer«, jest holá nepravda.

V Prostějově dne 12. prosince 1903.

Rud. Karras.

SEZNAM

spolupracovníkův a jejich příspěvků

v ročnících XXVI.—XXX*.)

(1899—1903.)

Brant Jan: Dr. Const. John: P. Corn. Taciti Dialogus de orat. XXVI, 373—377. Fr. O. Novotného a Fr. Patočky Latinské cvič. kniha pro II. tř. gym. — Dr. Fr. Loukotka: Rukověť mluvnice latinské. XXVII, 366 až 386. Dr. Ed. Štolovský: Ukázka přízvuchného překladu Homerovy Odysseie. XXVIII, 69 až 72. V. Kalousek: Kterak vykládati o Homerovi a jeho básních v V. a VI. tř. našich gym.? XXVIII, 68—69. J. Patočka: K otázce umění antickéhoho na gymnasiu. XXX, 472 až 476.

Brtnický L.: Ohlasy antické literatury v Kollárově Slávě Dceři. XXX, 42—44; E. Haugwitz: Der Palatin, seine Geschichte und seine Ruinen. XXIX, 279—283; Aug. Mau: Pompeji in Leben und Kunst. XXVIII, 311—315; Fr. Teplý: Pomerium. XXVIII, 315—317.

Čáda František: Datování Platonova Faidra XXVIII, 173 až 193, 342—359, 401—439; Schulz J. G.: Platonův Laches s úvo-

dem, rozbořem a poznámkami. XXVI, 469—471; Windelband: Platon XXVII, 299—301; Kracík Jar.: O pravosti Platonova dialogu Hippias maior XXVIII, 73—75.

Čapek Jos. C.: Aischylova dramata Prosebnice, Peršané, Sedm proti Thebám a theorie Dörpfeldova. XXX, 190—199, 321 až 340, 401—405.

Čermák Jan: Eymery V.: Über Collectanea zur Liviuslecture. XXIX, 334—335.

Černý Fr.: Studie o české kvantitě. XXVII, 17—22; Hlaholský zlomek Cerroniho. XXVII, 335 až 337; K české výslovnosti. XXIX, 245—247; Hlídka programmů středních škol. XXVI, 71—75.

Dolanský Ladislav: Hanka fecit. XXVI, 460—468; Johannes Josquinus a Václav Solin. XXVIII, 16—24; Fr. Kvapil: Životem k ideálu. XXIX, 83—86.

Drtina Frant.: Ar. Fairbanks: The first philosophers of Greece. XXVII, 293—294; P. Rodier: Aristotele Traité de l'âme. XXVIII,

*) Jména spisovatelů, jejichž spis recensován, tištěna proložena; římská čísllice znamená ročník, arabská stránku.

300—301; Her. Siebeck: Aristoteles. XXVII, 301—302; Wilamowitz-Moellendorf: Griechisches Lesebuch. XXIX, 283 až 291.

Gebauer J.: Několik slov o Štítném. XXVII, 101—109; zamiesiti-zaměšiti. XXIX, 57—60; po-soudobu. XXIX, 60; Mistra Jana Husi význam v českém písemnictví. XXIX, 417—441; Dva listy prof. Eduarda Novotného. XXX, 252—254; Trináct listů prof. Ignáce B. Maška. XXX, 254—269; Dvoji úsudek dra. V. Flajšhanse o Paterovi. XXX, 360—362; Prohlášení. XXX, 479 až 480.

Groh Frant.: Dva nálezy. XXVII, 81—87; Datování Platonova Kritóna. XXIX, 371—373; Kdy se narodil Demosthenes? XXVI, 16—18; Příspěvky epigrafické. XXVII, 216—219, 321—323; Vitruvius a divadla maloasijská. XXVI, 336—341; Thukydides či Aristoteles? XXVIII, 1—9; Ambrosoli Atene. XXIX, 66 až 67; Aucler Paul: Les villes antiques. Rome, restauration archéologique. — Athènes, restauration archéologique. XXVII, 294 až 296; Blass Frid: Bacchylidis Carmina cum fragmentis. XXVI, 124—125, 2. vyd. XXVII, 291—292; Breindl: Gaja Julia Caesara Zápisky o válce galské. XXIX, 67—68; Cybulski: Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. Tabula XV a. b. Urbs Roma antiqua XXIX, 403—404; Tab. III b, XII, XIII, XIV ab, XVI—XX v XXX 362 až 365; Grenfell, Hunt, Hogarth: Fayûm towns and their papyri. XXIX, 166—168; Hampel Jos.: Was lehrt Aischylos? Orestie für die Theaterfrage? XXVI, 261—262; Hude Car.: Thucydidis Historiae lib. I—IV, XXVI, 48; Huelsen: Romae veteris tabula in usum scholarum descripta. XXIX, 403—404; Jurenka Hugo: Die neugefundenen Lieder des Bacchylides. Kalinka Ern.: Xenophontis De republica Atheniensium qui inscribitur libellus. XXVI, 468—469; Kastner-Himer: Výbor řečí

Demosthenových. XXIX, 168 až 169; Krejčí Aug.: Komoedie Aristofanovy. II. Žaby. XXVI, 471—472; Kubik Jos.: Pompeji im Gymnasialunterricht XXVII, 296; Laichter Jos.: Dějiny římské literatury v pěti hodinách. Napsal Th. Birt. XXIX, 169—171; Larfeld Wilh.: Handbuch der griechischen Epigraphik. XXVI, 262—263; Loukotka: Sedm proti Thebám (překlad). XXVII, 304; Meisterhans K.: Grammatik der attischen Inschriften. XXVIII, 54 až 55; Passowicz Petr: De Flori codice Cracoviensi. XXVII, 48; Pickard-Cambridge: Select fragments of the Greek comic poets. XXVII, 292—298; Pražák Jos.: Aristotelova Ústava athénská. XXX, 365—369; Roberts W. R.: Longinus on the sublime. XXVIII, 301—303; — Téhož: Dionysius of Halicarnassus, The three literary letters. 303—304; Ruth Fr.: Bájesloví řecké a římské. XXVII, 303; Scala Rud.: Die Staatsverträge des Altertums. XXVI, 127; Schrutz Ond.: Hippokratovy Aforismy. XXVII, 305—306; Sedlmayer H.: Platos Vertheidigungsrede des Sokrates. XXVI, 371—373; Thalheim Theod.: Lysiae orationes. XXVIII, 304—306; Vaňorný Otmar: Vybrané básně P. Ovidia Nasona (překl.) XXVII, 304—305; Waszyński: De servis Atheniensium publicis. XXVI, 370—371; Wilamowitz-Möllendorff: Timotheos, Die Perser. XXX, 444—446; Zacher Konst.: Aristophanesstudien. XXVI, 263—265; Hlidka programů. Jos. Sedláček: Úryvek z Appianových dějin římských. Václ. Přemík: Lukianův sen, Charon, Prometheus. Jan Jírka: Isokrates: VI Archidamos, VII Areopagitikos XXVII, 310—312; Jan Jírka: Isokrates: VIII O míru. XXVIII, 317—318.

Hanuš J.: Český Macpherson. XXVII, 109—134, 241—291, 337 až 356, 437—457; Další svědectví vynikající účasti Jos. Lindy ve složení RKZ. XXVIII, 235—267; K rozboru a ocenění básnických

- práci Jaroslava Langra. XXX, 106—119.
- Haškovec Prokop:** Rukopis Rokycanová výkladu na ev. sv. Jana. XXIX, 62—66, 150—157.
- Hoffmeister Ferd.:** Příspěvky k chronologii komedií Plautových. XXX, 161—172; Delbrück: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. XXIX, 160—163; Fencel: O štitěch bohatýrů homerských. XXIX, 409—411; Bert. Maurenbrecher: Hiatus und Verschleifung im alten Latein. XXVIII, 121—124; Dr. Müller: Jakou důležitost mají Gorgias a Isokrates pro vývoj umělé prósy attické. XXX, 151—152; Neuhöfer: Básně Catalepton, přičítané P. Vergiliovi Maronovi. Díl I: XXX, 152—153; Novák Fr.: Sen Scipionův. XXIX, 411 až 412; Reichel: Homerische Waffen. XXIX, 163—166; Suran: Plutarchos z Chaironeje: O výchově hochů. XXX, 155; Rud. Schenk: O Plautově Vindularii. XXVIII, 397—399.
- Horák J.:** K etymologii komparativního kmeně mňjъs. XXVI, 116—123; K odsutí t ve 3. osobě praesentní ve slovanštině. XXVII, 219—222; Ke stupňování ve slovanštině. XXIX, 130—138, 230 až 242, XXX, 346—357, 423 až 438.
- Hrubý Hynek:** Rukopis Alchymie Antonína z Florencie z r. 1457. XXVII, 30—44; O české postille mistra Jakoubka ze Stříbra. XXVII, 233—240.
- Hruška F. O.:** Henri Hantich: Grammaire tchèque. XXVIII, 56 až 58; Sachs-Villate: Encyclopädisches Wörterbuch der französischen und deutschen Sprache. XXIX, 171—172; Fr. Subrt—V. Paulus: Učebnice a čítanka francouzská. Chrestomathie française. XXIX, 172 až 174.
- Hujer O.:** Slov. zájmeno člso. XXIX 390—396; Drobnosti grammatické. XXX, 441—443; Jan Roubal: Dvě rukopisné bible české. XXVII, 478—479; V. Kebrle: Grammatické zvláštnosti mluvy domazlické. XXIX, 87 až 88; Księga pamiątkowa ku uczczeniu 25-letniej działalności nauczycielskiej w uniwersytecie Lwowskim rađcy dworu prof. dra, Ludwika Ćwiklińskiego. XXX, 51—54; E. Berneker: Slavische Chrestomatie. XXX, 150; Ć. Zíbrt: Staročeský Lucidár. XXX, 309—312; V. Bogorodickij: Изъ чтеній по сравнительной грамматикѣ. XXX, 388—390.
- Jakubec Jan:** K počátkům studií slavistických v XVIII. století. XXVIII, 459—475; Fr. Ad. Šubert: Klicpera dramatik. XXVII, 74—76; Fr. Čáda: Hynovo dušesloví. XXX, 144—145.
- Jarník Jan Urban:** E. Nonnenmacher: Praktisches Lehrbuch der altfranzösischen Sprache. XXVII, 149—151.
- Jiráni Ot.:** Může-li býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní Dirae a Lydia? XXVIII, 9—16; O Pacuviově Atalantě. XXIX, 122 až 130; Pacuviův Dulorestes. XXX, 12—25; Výklad paionu epibatu. XXX, 181—190; Ed. Stolovský: Několik básní Horátiových v překladě přízvučném XXX, 319; K. Wenig: Isokratův a Demosthenův poměr k Makedonii. XXX, 476; E. Stolovský: Ukázka idyll Theokritových v českém překladě přízvučném. XXX, 477; E. Vebr: Je-li Ciceronova zpráva o centuriálním zřízení Servia Tullia zcela spolehlivá? XXX, 477.
- Jiráňková Božena:** Václav Beneš Třebízský. XXVIII, 286—300, 377 až 385, 447—459.
- Kádner Ot.:** Dr. Ivan Kržanič: Jezik Homerovih pjesma. XXVII, 134—135.
- Karras R. E.:** Sládek V.: Dionysiův neb Longinův spis »O vznešenu slovesném«. XXX, 153—154; Snětivý: Platonův Euthydemos. XXX, 70 až 71; Vaněk Fr.: Jak působily plody literatury řecké na vývoj římské literatury. XXX, 68—70; Odpověď dv. radovi prof. Kvičalovi. XXIX, 328—330; Pro-

- hlášení. XXIX, 496, XXX, 80, 480.
- Kníže Rud.:** Petri Royzii Maurei Alcagnensis, carmina. XXX, 180 až 182; L. Čwikliński: Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza Poznańskiego wieku XVI. XXX, 192; Mikołaja Sępa Szarzyńskiego Poezye. XXX, 390—391; Anonima-protestanta XVI. wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty ed. J. Chrzanowski. XXX, 463—464; Bartosza Paprockiego Koło rycerskie ed. W. Czermak. XXX, 464—465; Sejm piekielny ed. A. Brückner. XXX, 465—466.
- Král Josef:** Apella. XXVI, 5—16; Čtení předků. XXX, 89—100, 405 až 414; Hexametry nejstaršího cisiojanu českého. XXX, 26—31; Homerský text. XXVI, 406—432; O nynějším stavu badání mytologického. XXVII, 7—17, 87 až 101, 165—215, 323—334, 401 až 437; O poměru české prosodie časoměrné i přízvuchné k rozměrům antickým. XXVIII, 210 až 234; Ještě něco o poměru české prosodie přízvuchné a časoměrné k rozměrům antickým. XXIX, 26—57; Poznámky k Sof. Elektře. XXVIII, 91—109, 193—209; Jan L. Čapek: Herondovy Mimiamby XXX, 277—298, 455—463; V. Kočvara: Sborové a střídavé zpěvy Sof. Antigony. XXVIII, 72—73; Fr. Kott: Q. Curtius Rufus, O činech Alexandra Vel., krále Macedonského. XXX, 133—139, 369—370; V. Kubelka: Římské realie. XXVI, 282—284, Dodatek. XXVII, 53 až 64; Jos. Lukeš: Euripidovy Prosebnice. Část I. XXVI, 153 až 154, část II. XXVII, 76—77; V. Sládek: Dějiny řecké literatury doby klassické. XXVI, 378 až 391; F. Šimáček: Zkáza Ilia (Verg. Aen. II.). — Odysseus u Kyklopův (Hom. Odys. IX.). XXVI, 472—475; Otmar Vaňorný: Ukázka přízvuchného překladu Ovid. Fast IV. 393 až 620 a Trist. I, 3. XXVI, 154 až 155; Jos. Zahradník: O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei. XXVI, 267—281; K článku o spisu Fischerovu v »Naši Době« XXVIII, 159, 320; K článku v »Nár. L.«. XXVIII, 76—77; Odpověď »Času«. XXVIII, 77; Odpověď k prohlášení dv. rady Kvičaly. XXVII, 318—320, XXIX, 319 až 329; Odpověď na zaslánu Dra. Kramáře v »Politik«. XXVI, 478, XXVII, 396—397, 506. Srv. i XXVI, 395. Odpověď J. L. Čapkovi. XXVI, 308—319; Prohlášení. XXIX, 494—496; Odpověď k recenzi Ant. Truhláře v ČMF. XXVI, 318—320; Odpověď »Času«. XXVI, 316 až 317; Odpověď Veliškovi. XXVII, 317—318; Odpověď ČMF. XXVII, 397—398; K článku Vášovu »Jazyk a rhythmus«. XXVII, 395. Srv. i XXVI, 397; Poznámka k úvaze Dra. Fr. Krčka o ČMF. XXIX, 89; Poznámka o Ůlehlových Dějinách matematiky. XXIX, 95.
- Kraus Arnošt:** O české výslovnosti. XXX, 223—227; August Sauer: Ausgewählte Werke des Grafen Kaspar von Sternberg. I. Band. XXX, 145—148; A. Bossert, La légende chevaleresque de Tristan et Iseult. XXX, 391 až 392; Karl Verner: Afhandlinger og breve udgivet af Selskab for germansk Filologi. XXX, 466—472.
- Krecar Antonín:** Scheindler Aug.: Herodot, Auswahl für den Schulgebrauch. XXVI, 50—51. — Herodot, Výbor k potřebě školní od Aug. Scheindlera, Pro gymnasia česká upravil Dr. Em. Tůma. XXVI, 52—53; Šuran Gab.: Výbor z Herodota: Války řecko-perské. XXVI, 53.
- Krejčí Augustin:** Škoda: P. Ovidia Nasona Fasti. XXX, 298 až 301; Ůlehla: Dějiny matematiky. XXX, 301—309, 397.
- Krejčí Jan:** F. V. Krejčí: Julius Zeyer. XXIX, 79—81.
- Krsek Fr.:** Ptactvo v příslovích a pořekadlech řeckých. XXVI, 18—25, 87—95, 161—184, XXIX, 20—26.
- Kubín Josef:** Z české dialektologie. XXVII, 357—365, XXIX, 247—255.

- Lacina V.:** Budišinský rukopis Štítného Řeči besedních. XXVI, 212—233, 347—356, 437—448.
- Máchal Jan:** Hankovy Ohlasy písní ruských. XXVI, 30—47; F. L. Čelakovského Ohlas písní ruských XXVI, 200—212, 341—347, 432—437.
- Málek Antonín:** O poměru caesury k slovům úzce souvislým a souvislosti její s oddechem v řeči. XXVI, 184—200, 321—335.
- Menčík Ferd.:** Kniežky o hře šachové. XXIX, 255—267, 397—403, 475—492.
- Müller K.:** Dziaitzko: Untersuchungen über ausgewählte Kapitel des antiken Buchwesens. XXX, 44—50. Jiráni: O pravosti Hekataiovy Periegese. XXX, 67—68. Niederle V.: Johna Ruskina Královna v zduchu. XXX, 67. Fr. Leo: Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterar. Form. XXX, 446—452.
- Němec Josef:** Hrubý Petr: Cvičebná kniha jaz. řec. pro čes. gymnasia. XXVI, 48—52. Kořínek J.: Latinská mluvnice. Díl II. Skladba. XXVI, 48—52. Jindř. Niederle: Mluvnice řeckého jazyka pro gymn. česká. XXVII, 386—387. Steinmann Vil.: Výklad k Homerově Iliadě. XXVIII, 124—128. A. Holas: Slovníček k první knize dějin Liviových. XXX, 454—455.
- Niederle L.:** Domnělí Slované na sloupu M. Aurelia v Římě. XXVI, 401—405; k tomu dodatk XXVII, 505—506. Bas. Laityšev: Scythica et Caucasia. XXVIII, 52—54. P. Bieňkovski: De simulacris barbararum gentium apud Romanos. Corporis barb. prodromus. XXVIII, 385—387. Tocilescu: Monumentele epigrafice și sculpturale ale museului national de anti-chitati diu Bucuresci XXX, 50—51.
- Novák Arne:** Jana Štelcara Želetavského ze Želetavy »Knížka o pravé a falešné církvi«. XXIX, 373—389; Ohlasy Klopstocka v literární činnosti Václava Stacha. XXX, 31—42. Klopstockův vliv na poesii českého obrození. XXX, 205—218; Jan Voborník: Al. Jirásek. XXVIII, 387—394; Karel Juda: Václav Kosmák XXX, 73—79; Fr. V. Autrata: Spisovatelská družina kalendáře »Moravana« za let 1854—1862 v básnictví a povídkářství XXIX, 73—79; Al. Tuček: Alois Jirásek. XXIX, 81—83; Jaroslav Kamper: Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo; týž: Julius Zeyer. XXIX, 174—176; J. V. Krejčí: Jan Neruda. XXIX, 304—308; Arnošt Kraus: Stará historie česká v německé literatuře. XXIX, 404—407; F. Strejček: Mikuláš Dačický z Heslova: Prostopravda. XXX, 54—59; Jan Kabelík: Výbor z prósy Jana Nerudy; Jan Neruda: Vybrané básně; Jan Neruda: Vybrané povídky; Jiří Karásek ze Lvovic: Renaisanční touhy v umění; L. Quis: Kniha vzpomínek. XXX, 59—64; Prášek J. V.: Marka Pavlova Milion. XXX, 139—143; F. L. Čelakovský: Ohlasy. XXX, 143—144; Jindřich Steinmann: České povstání (1618—1620) v písních a satirách své doby. XXX, 156; Antonín Sláma: K rozboru Goethovy zpěvohry »Ervin und Elmire«. XXX, 157; Strejček F.: Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu. XXX, 313—315; Zdeněk Nejedlý; Alois Jirásek, XXX, 315—318; Slavnost na počest narozenin J. E. Vocela. XXX, 380—388.
- Novák Karel:** Příspěvky ke staročeskému kmenosloví ze spisů Husových. XXVI, 248—264, 365—370, 449—459; Další příspěvky kmenoslovné ze spisů Husových. XXVII, 222—233. J. Vlček: Dějiny české literatury. XXVI, 56—66; V. Flajšhans: Literární činnost mistra Jana Husí. XXVII, 389—392.
- Novotný V.:** V. Flajšhans: Literární činnost M. Jana Husí. XXVII, 457—504; Poznámky k »Odpovědi Václava Flajšhansa«. XXVIII, 142—157; Mistra Jana Husí Sebrané spisy. XXX, 370—379.

Pastrnek Frant.: Josef Dobrovský. XXIX, 268—279; V. Jagić: Evangelium Dobromiri. XXVI, 66—8; V. Jagić: Bericht über einen mittelbulgarischen Zlatoust des 13—14 Jahrhunderts. XXVI, 142—143; V. Jagić: Критическія замѣтки къ славянскому переводу двухъ апокрифическихъ сказаний. XXVI, 143—144; M. Rešetar: Primorski lekcioniari XV. vijeka. XXVI, 144—147; G. Babashev: Климентъ епископъ словѣнски. XXVI, 147—148; St. Dobrzycki: O mowie ludowej we wsi Krzęcinie. XXVI, 148—149; Olaf Broch: Weitere Studien von der slovakischkleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. XXVI, 302—304; G. Polívka: Srednjebugarsko jevanđelje Srećkovićevo. XXVI, 304—306; J. Bystron: O piśowni i języku ksiąg ustaw polskich. XXVI, 306; Luc. Malinowski: Powieści ludu polskiego na Ślasku. XXVI, 306; J. Bystron: Przyczynki do składni polskiej. XXVI, 306; V. Jagić: Beiträge zur slavischen Syntax. XXVII, 64—67; M. Sprengskij: Замѣтки о рукописяхъ Бѣлградскихъ и Софійской библиотекъ. XXVII, 69—70; Iv. Franko: Апокрифи і легенди з українськихъ рукописів. XXVII, 70—71; V. Jagić: Тиник Хиландарски и његов грчки избор. XXVII, 72—74; Louis Leger: L'evangéliste slave de Reims dit Texte du Sacre. XXVII, 153—154; M. Murko: Dr. Vatroslav Oblak. XXVII, 154—155, XXIX, 70—71; Zbornik I. Zvezek. XXVII, 155—156; Karol Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva. XXVII, 156, XXVIII, 478; S. Rutar: Beneška Slovenija. XXVII, 156; Записки наукового товариства імени Шевченка, томи XXV, XXVI, 1900, кн. III і IV. XXVII, 308—310; V. Jagić: Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. XXVIII, 58—62; W. Vondrák: Alt-kirchenslavische Grammatik. XXVIII, 62—63; A. Sobolev-

skij: Церковно-славянскіе тексты моравскаго происхождения XXVIII, 63—66; M. Rešetar: Die serbokroatische Betonung südwest. Mundarten. XXVIII, 66—67; L. Miletič: Членътъ въ българския и въ руския езикъ. XXVIII, 39—396; L. Leger: Notes complémentaires sur le Texte du Sacre. XXVIII, 397; L. Miletič: »Арнаутитъ« въ Силистренско и слѣди отъ носовки въ тѣхния езикъ. XXVIII, 476—477; L. Pintar: Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. II. zvezek. XXVIII, 477—488; A. C. Пушкинъ въ южно-славянскихъ литературахъ. XXIX, 68—70; B. M. Ljapunov: Краткій очеркъ ученой дѣятельности акад. И. В. Ягича. XXIX, 70; V. A. Francov: Изъ переписки В. А. Мацевскаго съ русскими учеными. — Главнѣйшіе моменты въ развитіи чешскаго славяновѣдѣнія. — Обзоръ важнѣйшихъ изученій угорской Русп. — Остатки языка Славянъ подабекскихъ собр. и объясн. Ф. Д. Челаковскимъ. XXIX, 71—72; Studinskij Kir.: 3 корреспондентъ Дениса Зубричского. XXIX, 72—73; J. V. Jagić: Легенда о св. Вячеславѣ XXIX, 291—295; A. Sobolevskij: Къ исторіи древнѣйшей церковнославянской письменности. XXIX, 295—297; Emil Kažunjački: Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius. — Týž: Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven. XXIX, 297—299; G. A. Iljinskij: О нѣкоторыхъ архаизмахъ и новообразованияхъ праславянскаго языка. XXIX, 299—300; Rad. Košutič: Примери книжного языка полског. XXIX, 300—301; J. L. Loš: Сложныя слова въ польскомъ языкѣ. XXIX, 302—304; K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. XXIX, 304; Archiv für slavische Philologie. XXIX, 96—103, 181—184, 414—416.

- Peroutka Em.:** Studie o císaři Julianovi. XXIX, 1—19, 105 až 121, 185—219, 337—371, 441 až 475; Fr. Cumont: Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra. — A. Casquet: Essai sur le culte et les mystères de Mithra. XXVIII, 46 až 52; Wilh. Fritz: Die Briefe des Bischofs Synesius von Kyrene. XXVII, 46—48; Wilh. Koch: Kaiser Julian der Abtrünnige. XXVII, 297—299; Gab. Suran: Výbor z Herodota. Války řecko-perské. — Aug. Scheindler. Herodot. Výbor k potřebě školní upravil Dr. Em. Tůma. XXVI, 53—55; Wilh. Vollerth: Kaiser Julians religiöse und philosophische Überzeugung. XXVII, 387—389.
- Polívka J.:** Drobnůstky grammatické. XXX, 227—232; Příspěvek k dialektologii spisné stolice. XXX, 415—422; J. A. Mikkola: Несколько замѣтокъ по кашубскимъ говорамъ въ сѣверо-восточной Померани. XXVI, 149—150; Jan Karłowicz: Gwara kaszubska XXVI, 149 až 151. P. Vladimirov: Научное изучение белорусскаго нарѣчія за послѣднія десять лѣтъ 1886—1896. XXVI, 151; Archiv für slavische Philologie. XXVI, 307—313; Вѣстникъ археологiи i исторiи издаваемый Археологическимъ институтомъ. XXVI, 313—314; A. I. Sobolevskij: Молитва за дьявола. XXVII, 71—72; Asmus Soerensen: Polnische Grammatik. XXVII, 306—307.
- Rysánek Fr. Jar.:** Štítného překlady z Richarda a Sancto Victore. XXX, 199—205.
- Sládek V.:** Petřík: Lukianův Rybář čili Z mrtvých vstání. XXX, 64—66; Veverka; Z vítězných zpěvů Pindarových. XXX, 151.
- Smetánka Emil:** Kdy byla skládána česká Alexandreis? XXVI, 234—243, 357—365; Ten a tž XXIX, 60—61; K postille Chelického. XXX, 233—238; O stáří českého žaltáře. XXX, 438—441; Dr. Jan Kvačala: Korrespondence Jana Amosa Komenského. XXVI, 151—152, XXVII, 308; Hlídka "programmů" středních škol. XXVI, 155; Sergěj Volkonskij: Čtení z ruských dějin a z ruské literatury, přeložil Lad. Hofman. XXIX, 86—87. Přístova a přístovne hróněka a wustowa Hornjołužiskich Serbow. XXX, 148—149.
- Snětivý T.:** Frant. Krsek: Ěthnika a geografika v příslovích a pořekadlech řeckých. XXVI, 152 až 153.
- Spal Fr.:** Píseň k sv. Václavu. XXIX, 242—244.
- Šťastný Jar.:** Ed. Meyer: Geschichte des Alterthums. Dfl III. XXVIII, 306—311, IV. dfl XXIX, 157—160, V. dfl XXX, 127—130; Dr. Cleanthes Nicolaides: Macedonien XXVII, 45—46.
- Šťastný Jaroslav E.:** Krameriovi »Novi čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské«. XXVII, 23—30; Literární činnost Josefa Františka Smetany. XXX, 213—223.
- Truhlář Josef:** Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený. XXVIII, 365—370; Odpověď p. dru. V. Flajšhansovi. XXVIII, 134—142; Friedrich: Učebná kniha palaeografie latinské. XXVI, 265—267.
- Vaňorný Otmar:** Tim. Hrubý: Prameny dějin řec. v čes. překladech. XXVI, 127—142.
- Velemínský K.:** Z rukopisné pozůstalosti G. Pflagra-Moravského. XXX, 120—127, 239—250.
- Vepřek K.:** České glossy v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči. XXVIII, 35—45, 109—115, 267—277, 370 až 377, 440—447.
- Viček Jaroslav:** Dvoji úsudek dra. V. Flajšhans o A. Paterovi. XXX, 357—360; Dr. Fr. Bačkovský: Přehled dějin písemnictví českého z let 1848—1898. XXVI, 295—302.
- Wenig Karel:** Isokratův panhellenismus. XXX, 100—106, 173 až 181; Kdy sepsán byl Minuciův dialog Octavius? XXVII, 161 až 165; V jaké podobě se nám zachovala Aischylova tragoedie Προμηθεὺς δεσμώτης? XXVIII, 161—173, 321—342.

Zubatý Josef: O hrdelných a podnebných hláskách indoeuro-pských. XXVI, 26—30, 96—102; *Εἰ δέ, εἰ δ' ἄγε, εἰα* XXVI, 81 až 87; Domnělý ablativ sg. v řečtině. XXVII, 1—6; Slov. *ръжанъ* a jiné tvary podobné. XXVIII, 24—35, 115—121, 278—286, 359—365, *Κυνέω*. XXVIII, 81—91; K slovanským kmenům na -jan-, -en-. XXIX, 220—230; Absque-usque. XXX, 1—11, 81—88; Reciprocus. XXX, 340—346; J. M. Rozwadowski: Quaestionum grammaticarum atque etymologicarum series altera. XXVII, 67 až 68; Evald Lidén: Ein bal-

tisch-slavisches Anlautgesetz. XXVII, 68—69; J. Luňák: De paricidii vocis origine. XXVIII, 55—56; Herman Osthoff: Vom Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen. XXVIII, 128—129; Erich Berneker: Die Wortfolge in den slavischen Sprachen. XXVIII, 129—134; J. Kvíčala: Badání v oboru skladby jazyků indoeuro-pských. XXIX, 331—334; Prohlášení. XXIX, 492—494, XXX, 79—80, 480; *Mélanges linguistiques offerts a M. Antoine Meillet par ses élèves* XXX, 452 až 453.

Seznam slov a věcí,

vykládaných v Listech filologických, ročn. XXVI.—XXX. *)

I. Část řecká.

ἀετός v příslovích řeckých XXVI, 18—23.

ἀηδών v příslovích řeckých XXVI, 23—24.

ἄλεκτρον v příslovích řeckých XXVI, 21—25

ἄλκων v příslovích řeckých XXVI, 87—88.

ἀπέλλα (= vlastní jméno spartské hromady lidu) XXVI, 5—16.

ἀπελλάζειν (= *ἐκκλησιάζειν*) etym. výkl. XXVI, 8.

ἀροτοκόπος XXVIII, 29.

ἄτταγᾶς v příslovích řeckých XXVI, 88—89.

βαίος XXX, 453.

βανά boiot. XXVI, 30.

Βοιγούλος gall. srovnává se s pol. Bzura XXVII, 68.

γέρανος v příslovích řeckých XXVI, 89—90.

γλαῦξ v příslovích řeckých XXVI, 90—93.

γύψ v příslovích řeckých XXVI, 93—94.

διάκω XXVI, 119.

εἰ δέ, εἰ δ' ἄγε, εἰα XXVI, 81—87; dodatek k tomu na str. 478.

εἰσὺνύκλημα v divadle eretrijském XXVI, 315.

ἐκκλησία ἡ μικρά u Xenof. XXVI, 11 n.

Ἐλενσίονιον XXVII, 321—322.

ἐρύκω XXVI, 119.

ἐρωτικὸς λόγος Lysiũv XXVIII, 344 n.

ξεύς XXVII 402.

ἡβαίος XXX, 453.

ἦρας (výkl. etym.) XXVII, 202.

ἑόλος v Epidauro XXIX, 176 až 177.

καλοὶ καγαθοὶ ve Spartě, XXVI, 15.

κίχλη v příslovích řeckých XXVI, 94—95.

κοινοβωμία XXX, 402.

*) Spisovatelé v tomto seznamu uvedení jsou ti, jejichž díla byla v Listech buď oznámena neb recenzována.

- κοῖος ion. XXVI, 101.
 κόκκυξ v příslovích řeckých XXVI, 94—95.
 κολοιός v příslovích řeckých XXVI, 161—162.
 κόραξ v příslovích řeckých XXVI, 162—166.
 κορυδός v příslovích řeckých XXVI, 166—167.
 κορώνη v příslovích řeckých XXVI, 167—168.
 κόσος ion. XXVI 101.
 κότερος ion. výklad XXVI, 101.
 κοῦ ion. XXVI, 101.
 κράνος, κράνον et. XXX, 453.
 κύκνος v příslovích řeckých, XXVI, 168—169.
 κυνέω (etym. výklad) XXVIII, 81 až 91.
 Λαδυνάδαι na nápisě delfském XXVII, 322.
 λάρος v pořekadlech řeckých XXVI, 169—170.
 λογεῖον (jeviště) XXVI, 336.
 μείω XXVI, 116.
 μυνῶω XXVI, 116.
 μόθακες XXVI, 13.
 v ἐφελκυστικόν původ XXX, 390.
 νέκταρ (výkl. etym.) XXVII, 90.
 νεοδαμώδεις (= novoobčané) XXVI, 12.
 νεοτίος v příslovích řeckých XXIX, 23.
 νομήνιος v příslovích řeckých XXVI, 170.
 οἶκω domnělý ablativ XXVII, 2 až 6.
 -οιο, οο hom. příp. gen. sg. XXX, 389.
 οἰωνός v příslovích a pořekadlech řeckých XXIX, 20—23.
 ὀλέκω, jak utvořeno XXVI, 119.
 ὅμοιοι (ve Spartě) XXVI, 12.
 ὄρνις v příslovích a pořekadlech řeckých XXIX 20—23.
 πελαγός v příslovích řeckých XXVI, 170—172.
 πελειάς v příslovích řeckých XXVI, 170—172.
 πέριξ v pořekadlech řeckých XXVI, 173—174.
 Περιχειρομένη (nově objevená komedie Menandrova) XXVII, 81 až 83.
 περιστέρα v pořekadlech řeckých XXVI, 174—175.
 πιαρ XXVIII, 24.
 πιαρός XXVIII, 24.
 πίων XXVIII, 24.
 πτέρον, πτέρυξ v příslovích a pořekadlech řeckých XXIX, 23—26.
 σφραγίς v nomu XXX, 445.
 τήκω XXVI, 119.
 τηρός XXVIII, 33.
 τιμή XXVIII, 33.
 τομή viz caesura.
 τρυγών v pořekadlech řeckých XXVI, 176—177.
 ὑπομείονες XXVI, 14.
 χαράδριος v pořekadlech řeckých XXVI, 177—178.
 χελιδών v pořekadlech řeckých XXVI, 178—184.
 ψιττανός v pořekadlech řeckých XXVI, 184.

II. Část ostatní.

- ablativ sing. v řečtině XXVII, 1—6.
 absque lat., význam jeho XXX, 1—2; výklady dosavadní 3—4; adverbialní a předložkové výrazy odvozené od koř. seq- 4—8; významy a tvary výrazů těch 8 až 11; tytéž výrazy složené 81—85; běžný výklad těchto výrazů a námitky proti němu 85—87, výklad a význam absque, usque 87—88.
 Abu-Simbelský nápis žoldnérů řeckých XXVII, 216—218.
 -ac konc., ve spisech Husových XXVI, 256—257.
 Adelung J. Chr., jeho vliv na Dobrovského XXIII, 470.
 adjektiva slovesná na -ana v av. XXVIII, 282; adjektiva skloňují se dle flexe pronominalní v dialektě osturnském XXX, 421.
 Agnis (etym. výkl. Müllerův) XXVII, 99 n.
 agora athenská, její poloha XXVII, 157.
 Achelis Th., o poměru náboženství a mythologie XXVII, 434.
 Aigina, výkopy XXVIII, 75—76, 399.
 Aischylos, jeho Προμηθεὺς δεσμοστής v jaké podobě se nám zachoval XXVIII, 161—173, 321 až 342; I. Domnělé neshody vnitřní.

- Partie dialogické po stránce metrické i grammatické 162—166; II. Prolog a zakončení tragoedie 166—169; III. Užití létacího stroje 169—173; IV. Metrický rozbor partií lyrických 173 sl.; — jeho Prosebnice, Peršané, Sedm proti Thebám a theorie Dörpfeldova XXX, 191—198, 321—340, 401 až 405; V Prosebnicích byl jediným kusem dekorativním oltář XXX, 191—192, v Peršanech hrob Dareiův, 192—195, v Sedmi proti Thebám *κοινοβουλία*, děj jejich je na akropoli 195—198. Kusy dekorační měly značné rozměry a nelze jich přeložit do středu orchestry 321—323, stály v prostoru mezi parodami a skenou 327—328, skenu v pozadí jest uznati proti Dörpfeldovi 323 až 327, prostoru mezi paraskeniemi a skenou užívali za hry i herci 328—335, prostor herců nemohl býti v orchestře 336 až 339, ani na její tangentě nebo periférii, nýbrž oddělený od ní 339—340, důvody pro jeviště, jež různí badatelé z dramatu Aischylových čerpají. 401—402, v otázce o jevišti lze souditi jen z Prosebnice a z Peršanů 403, nelze identifikovati oltář nebo hrob s jevištěm 403—404, i jest uznati již v dobách těchto stavbu vyšší na způsob jeviště, která byla podstavcem kusů dekoračních a na ní hráli herci 404 až 405. — Sedm proti Thebám, vyd. Wecklein XXIX, 414.
- ajām* stind. konc. lok. sg. XXX, 389.
- ák* konc., ve spisech Husových XXVI, 258.
- akvitanština XXVI, 75.
- Alexandreis česká, doba jejího vzniku XXVI, 234—235, 364 až 365.
- shody Alx. s L. Mar. 235—239
- » » s Jid. 239—243
- » » s Pil. 243—248
- » » se sv. D. 357
- » » s Ap. S. 357—361
- » » s Umuč. 361—364
- Alfons Aragonský XXIX, 383.
- Alchymie Antonína z Florencie, popis rukopisu XXVII, 80—81, sloh, pravopis a jazyk 83, spisovatel rukopisu a jeho povaha 31—33.
- alis* lat., výklad XXX, 389.
- Alkaios, zlomky dvou nově objevených básní XXIX, 177.
- Alkidamas, poměr jeho k Platonovi XXVIII, 405 n.
- Alter Fr. K., všímá si slovan. překladu bible XXVIII, 463.
- Ambrosoli S., Atene XXIX, 66—67.
- amo*, výklad XXIX, 300.
- anakreontika v poesii Langrově XXX, 43.
- Andree Rich., jeho anthropolog. směr v myth. XXVII, 193—197.
- Andromeda, výkl. myth. Gruppův XXVII, 10—11.
- animismus XXVII, 323—334, 401 až 430: rozdíl mezi mythologií a náboženstvím 326, význam sl. »animismus« 327, — Ed. B. Tylor 327—331, Herb. Spencer 331 až 334, Jul. Lippert 401—402. Posouzení všech tří 403. — Trojí druh náboženství dle Müllera 403—406. Ervin Rohde (o kultu duší a předků) 406—408. Stanovisko českých spis. k teorii animistické: Vl. Vašátko 408 až 409, O. F. Vaněk 409—410, Frant. Krejčí 411—414 n. — Působení přírody na člověka dle Müllera, Jevonse a j. 414—415. Jinak upravené teorie animistické 419 až 425: Jevons (o totemismu), Frazer a j. P. D. Chantepie de la Saussaye 423—426, Gardner (jeho názor na nábož. a myth. řec.), C. Tiele — 430.
- Anonymus Argentinensis, vyd. B. Keil XXIX, 412.
- Antheseria, názor slč. Harrisonovy XXVII, 505.
- anthropomorfisace bohů XXVII, 428, duchů 430.
- anthropologické náboženství XXVII, 404.
- anthropologický směr mythologický XXVII, 192—200. Zástupci směru toho: Andrew Lang, Rich. Andree 192—195. H. Usener (o potopě) 195—197. — Proti nim obrací se Polívka 197—200. Viz i 324.
- Antisthenes XXVIII, 357.
- anz* konc. part. v slov. XXVIII, 26 až 35, 359—360, 362, 365.
- aorist, pass. silný řec. (výkl. Bréalův) XXVI, 478; náhrada aoristu

- v litevštině XXIX, 231, 238 až 239; u Husa se téměř nevyskytá XXIX, 421.
- ap*, *āp* stind. XXVI, 30, 102.
- apella XXVI, 5–16, etymologie slova toho: starší Ahrensova, novější Brugmannova: 5–8. *ἀπελλάειν* již v rhetře Lykurgově 8–10, název pro spartskou hromadu 10; *ἀπελλά* = místo ohrazené 10, *μεγάλοι ἀπελλοί* a *μικροὶ ἐκκλησία* 11–12. Spartské občanstvo 12–16.
- apokopování v nóm. -sg. lat km. na -ro- XXX, 389.
- apokryfy: List Pilátův do Říma XXVI, 144.
- Apollon (výklad myth.) XXVII, 210–211.
- ař* *-ář*, konc., ve spisech Husových XXVII, 222–224.
- archaismy v Lindově Záři XXVII, 439.
- Archiv für slavische Philologie XXVI, 307–313, XXIX, 96–103, 181–184, 414–416.
- Aristoteles o počtu členů komise ústavní v Athenách r. 411, XXVIII 2–3, o sněmu na Koloně, 4–6, volba 5000 občanů 7–8, vláda 400 — str. 9.
- Aristoxenos jedná v nově nalezeném zlomku o paionu epibatu XXX, 186–190; — jeho *Στοιχεῖα ὁρθομικά* XXVI, 156–157.
- arnautské osady v Bulharsku XXVIII, 475–476.
- Atalanta, viz Pacuvius.
- atý* konc., její význam XXVII, 225.
- au-laut* prus. XXVIII, 119.
- Aucler Paul: Les villés antiques. Rome, restauration archéologique. — Athènes, restauration archéologique (úvaha) XXVII, 294–296.
- avaynānō* av., XXVIII, 27.
- avý* konc., vznik její XXVII, 231.
- ba* konc., ve spisech Husových XXVII, 233.
- babhránāh* stind. XXVIII, 31.
- bacchijské řady (přizvuché jich napodobení) XXVIII, 223.
- Bačkovský Dr. František, Přehled dějin písemnictví českého z let 1848–1898 (úvaha) XXVI 295 až 302.
- Balasčev G., Klimentъ episkopъ slověnski (úvaha) XXVI, 147–148.
- Bérard Victor, jeho směr v myth. XXVII, 93.
- Bartholomae, jeho mínění o hrdelných souhláskách indoevr. XXVI, 100, 101.
- básník*, jak utvořeno XXVI, 260.
- Baudouin de Courtenay J., jeho názor o původu jména *Slavъ* XXIX, 226.
- Bauer Dr. B., Über den Einfluss Laurence Sternes auf Chr. M. Wieland, zpráva XXVI, 74.
- Beccadelli, Antonio degli, jeho díla XXIX, 384.
- běhъ* stsl. XXIX, 233.
- Berger Fil., směr jeho v myth. XXVII, 93–94.
- Berneker Dr. Erich, Die Wortfolge in den slavischen Sprachen, úvaha XXVIII, 129–134. Slavische Chrestomathie (úvaha) XXX, 150.
- Bethe o Aisch. Prometheus XXVIII, 161; o jevišti divadla řec. na základě Aisch. Prosebnic a Peršanů XXX, 402.
- bíbhřānāh* stind. XXVIII, 31.
- bible Václavova (Wenzelsbibel), zpráva XXVI, 73.
- biblické studium v 18. stol. XXVIII, 461.
- bibliografie polské bibliografie od H. Ułaszyna (zpráva) XXX, 479.
- Bieńkowski P., De simulacris barbararum gentium apud Romanos (úvaha) XXVIII, 385–387.
- bier* je původu slovan. XXVIII, 25.
- biografie řecká a římská XXX, 446 sl.
- Blahoslav Jan, význam jeho Musiky XXVIII, 17–18; jeho spis »O původu Jednoty bratrské a řádu v ní« nalezen v knih. musejní XXX, 478–479.
- Blair H., jeho kritická rozprava o básních Ossianových XXVII, 250.
- Blass Fr., Bacchylidis carmina cum fragmentis (úvaha). XXVI, 124–125; Úvaha o 2. vydání XXVII, 291–292; Týž: Die attische Beredsamkeit XXVI, 77. Die Rhythmen der attischen Kunstprosa: Isokrates, Demosthenes, Platon XXX, 269–276.
- Blažena* výklad XXVI, 459.
- Bogorodickij V., Izъ čtenij po sravnitel'noj grammatikě (úvaha) XXX, 388–390.

- bohové osobní XXVII, 186—187;
bohové speciální XXVII, 185.
- Bolzano B., jeho vliv na Lindu XXVII, 112.
- Bonitz (v otázce Plat.) XXVIII, 177, 186, 431.
- Bossert A., La légende chevaleresque de Tristan et Iseult (úvaha) XXX, 391—392.
- brat, bratr* XXVIII, 19.
- Breindl A., Gaja Julia Caesara Zápisly o válce gallské (úvaha) XXIX, 67—68.
- brenna*, ital., etym. XXVI, 75.
- Broch Olaf, Weitere Studien von der slowakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn (úvaha) XXVI, 302—304.
- Brown Rob., jeho směr v mythol. XXVII, 94—95.
- Brückner Al., Sejm piekielny, satyra obyczajowa (1622) (zpráva) XXX, 465—466.
- Bzura, Bzura, pol. řeka, etymol. XXVII 68.
- Burekhardt. Griechische Kulturgeschichte XXVI, 77.
- Bürger, jeho vliv na Lindu XXVIII, 236.
- bysi*, chybný tvar v RK XXVII, 443.
- Bystroň Dr. Jan, O pisowni i języku ksiąg ustaw polskich, zpráva XXVI, 306. Przyczynki do składni polskiej, (zpráva) XXVI, 306.
- byušie* v stč. nedoloženo XXVII, 443.
- branz* slov. XXVIII, 31.
- c* z pův. *tj, kt* v dialektě ostrunském XXX, 418.
- caesura, její poměr k slovům úzce souvislým a o souvislosti její s oddechem v řeči, XXVI, 184—200, 321—335: Caesura a přednes 186—187, pauza může býti jen na konci slova 187—188, slova úzce souvislá caesurou dělití se nemohou 189; výčet slov úzce souvislých 190n: slova příklonná, slova předklonná 191—192; (předložky u Homera 191—192), elise 193, jak brání slova úzce souvislá caesure 194—195, pokud je caesura spojena s oddechem v řeči 196—197. —Caesury v hexametru 197—200, schematické tabulky a vysvětlení k nim 321 n.
- Canizzar, přívrženec směru Müllerova v mythol. XXVII, 169.
- Cato Valerius (domnělý skladatel Dir) XXVIII, 9—16. Důvody uváděné pro autorství Catonovo: 1. shody mezi poměry Catonovými a skladatele Dir a Lydie, 10—12; 2. řeč; 3. metrická stránka 12—13. Básně ty náleží některému napodobiteli Vergília 15; jak plyne ze shod uvedených 15—16.
- ce* konc., ve spisech Husových XXVI, 254.
- cé* konc., ve spisech Husových XXVI, 252—254.
- cělovati* (etym.) XXVIII, 85.
- centumová skupina jaz. indoevrop. XXVI, 26.
- cepu, cept* lot. XXVIII, 29.
- Cerroni, hlaholský zlomek z jeho pozůstalosti XXVII, 335 sl.
- cisiojan, český nejstarší popis rukopisu XXVIII, 366—367, otisk t. XXVIII, 367—368; stránka jeho metrická XXX, 26—31.
- Civis Romanus (nový časopis lat.) XXVIII, 399—400.
- clausula Reiziana XXVIII, 231.
- Codices Graeci et Latini photographice depicti XXVII, 158, 394.
- Comicorum Graec. fragmenta (vydání všech zlomků) XXVI, 157.
- Conway: Dialectorum italicarum exempla XXVI, 157—158.
- cornus* lat. etym. XXX, 453.
- Corpus inscriptionum Graecarum Peloponnesi et insularum vicinarum: Vol. I. XXIX, 178.
- corulus* lat. etym. XXX, 453.
- cotácké nářečí XXVI, 303.
- Creuzerův směr v badání myth. XXVII, 9—17, 87—96.
- Croisetové: Dějiny liter. řec. XXVI, 317.
- ctění duší, viz duše.
- ctění předků XXVII, 329, 333, 401, 406, 409, 412; Fr. Krejčí hájí teorie, žež vykládá původ všech náboženství ze ctění předků, proti Královi; vyvrácení jeho námitek XXX, 89—100, 405—414.
- ctění zvířat XXVII, 333.
- Cumont Fr.: Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra. (Úvaha.) XXVIII, 46—52.
- Curtius Arnošt, jeho směr v myth. XXVII, 87—88.

- Cwikliński viz Księga pamiątkowa.
Cwikliński: Zywoť i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza Poznańskiego wieku XVI. XXX, 232.
- Cybulski: Tabulae quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. Tab. XV a. b. Urbs Roma antiqua, XXIX, 403—404; Tab.: III b, XII, XIII, XIV ab, XVI—XX. — XXX, 362—365.
- Čáda Fr., Hynovo dušesloví, úvaha XXX, 144—145.
- čaja slov. XXVIII, 33.
- čájamānah ved. XXVIII, 33.
- čakānah strind. XXVIII, 33.
- Čapek Jan L. chce překládati metra kretická a bakchijská nesprávně analogickými řadami daktylskými a anapaestickými. XXIX, 26—34, jeho mínění o rozvádění taktů 35—36, o překládání hexametrů a distichů a časomíře vůbec 36—38; — jeho překlad Herondových Mimiambů. (úvaha.) XXX, 277—298, 455—463; — XXVIII, 210 sl. XXIX, 308—319.
- čarah skt. XXVIII, 33.
- Čas« XXVIII, 77.
- čbanz slov. XXVIII, 117.
- Čech Leander, Palackého poetika XXVI, 71.
- ček konc., ve spisech Husových XXVI, 366.
- čekati XXVIII, 33.
- Čelakovský Fr. Lad., jeho vliv na Langra. XXX, 110, 114, 119; jeho filologický vývoj XXVI, 103—116; rozbor jeho Ohlasů písní ruských 200—212, 341—347, 432—437.
- čěmz rus. je pozdní XXIX, 391.
- čěren mr. XXVII, 68.
- černz slov., etymol. XXVII, 68.
- červenec. XXVI, 251.
- český jazyk v Těšínsku XXVI, 72.
- česo, výklad tvarosl. XXIX, 392—393; má význam gen. v nejstarších pam. 396.
- četri lot., výklad XXVI, 101.
- četyre, přízvuk v prslov. XXX, 347.
- čimz, výklad XXIX, 391.
- čimz, výklad XXX, 347.
- čistiteľ, stsl. původ a rozšíření slova XXIX, 296.
- čjāvānah ved. XXVIII, 117.
- čjāvatē stind. XXVIII, 116.
- člen v bulh., a jeho vznik XXVIII, 394—395; člen v nár. velikorus. XXVIII, 396.
- Čulkov M. D., jeho sbírka ruských písní XXVI, 31.
- čūmbati stind. XXVIII, 84.
- čobanz slov. etymol. XXVIII, 115 až 116.
- čoburz slov. původ XXVIII, 116.
- čoso výklad XXIX, 300, 392—396.
- čevanz etymol. XXVIII, 116.
- č se vsouvá v češt. před l. XXVII, 231.
- da výklad XXIX, 300.
- dábelská literatura XVI. věku XXIX, 385.
- Dačický z Heslova, Prostopravda XXX, 54—59.
- dadem srb.-chr. jak utvořeno XXX, 230.
- dadu v dial. srb.-chr. XXX, 229.
- dadrānah stind. XXVIII, 31.
- daemoni XXVII, 417; daemonismus 430.
- daemonologický směr (Schwartzův) XXVII, 180 n., viz i 323.
- Dal Lago, Danesi, přívrženci myth. směru Müllerova XXVII, 169.
- dānāh, dānah ved. XXVIII, 30.
- danz slov. XXVIII, 30.
- dativ absol. ve slov. je z lok. XXX, 388; dat. sg. o-km. a ā-km. má příponu i XXX, 389; dat. a local v jazz. indoevropských XXX, 389.
- daždž je původně optat. tvar XXVI, 308.
- dci XXVII, 18.
- děhmi stind. XXVIII, 29.
- dějiny starověku od Meyera XXVIII 159, 479, v. též Mayer.
- deklínace souhlásková: stopy její u lit. subst. na -jón- XXIX 222.
- deklínace zájm. tázacího v jazz. indoeurop. XXIX, 390—391.
- Delbrück H., Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte XXIX, 160—163.
- delfský nápis nově objevený XXVI, 315.
- Demosthenes, doba jeho narození XXVI, 16—18; řeči filippické, vydání Sandysovo s histor. úvodem XXVII, 159.
- den XXVII, 20.
- Deneken F. o vzniku kultu heroů řeckých XXVII, 202.

- Denis Ernest o posledním sporu rukopisném XXX, 251—252.
- Dessau: Inscriptiones Latinae selectae (Vol. II. p. I.) XXX 76.
- determinanty kořenné souhláskové, jich vznik XXVI, 120.
- determinativy *ā, ē, ō, k* a jich šíření XXVI, 119.
- Deukalion (v pověsti o potopě, etymologie slova toho od Usenera) XXVII, 196—1 7.
- dheig'h* koř. ve slov. a lit. XXVIII, 28—29.
- dī* ind. koř. a jeho rozšiřování, XXVI, 118.
- dialekt mostecký XXVI, 72.
- dialektické zvláštnosti rkp. Fürstenberského stčes. Lucidáře XXX, 311.
- dialektologie spíšské stolice XXX, 415—422.
- Didymova scholia k Demosthenově III. ř. filippické, nově nalezená. XXIX, 177.
- Diels: Die Fragmente der Vorsokratiker XXX, 158.
- dihānāh* stind. XXVIII, 29.
- dip* druhotný kořen, jeho vznik XXVI, 118.
- Dirae (jich skladatel) XXVIII, 9—16.
- dítě*, kvantita XXVII, 22.
- Dittenberger: Sylloge inscript. Graec. 2. vyd. XXVI, 76.
- divadelní vstupenka XXVII, 393.
- divadla maloasijská XXVI, 336 sl.
- divadlo attické od Haigha XXVI, 137.
- divadlo eretrijské, některé nové nálezy (*εἰσκαλλήματα*) XXVI, 315 až 317.
- dj* psl. v nář. srb.-chr. XXVI 145 až 146.
- djut* druhotný kořen, jeho vznik XXVI, 118.
- dli, na dli* v RK XXX, 258.
- dlný* konc. ve spisech Husových XXVI, 458—459.
- dlo*, konc. ve spisech Husových XXVI, 450.
- dloužení v jaz. indoeurospkých XXIX, 133.
- dloužení slabik ve slov. pošinutým přízvukem XXX, 346—356.
- Dobrovský Josef věnuje se studiu jazyků orient. XXVIII, 464—465, a slovan. překladů biblických 465—466; vliv german. filologie na něho 472; je učitelem Lin-
- dovým XXVII, 114; stýká se s Čelakovským XXVI, 106; postavil se proti pravosti RZ. XXVI 400—461; jak soudí o padělatelích RZ. XXVIII, 261—263; a o době vzniku české Alx. XXVI, 234.
- Dobrzycki Stanisław. O mowie ludowej we wsi Krzęcinie, úvaha XXVI, 148—149.
- Dörpfeldova theorie a nejstarší dramata Aischylova viz Aischylos.
- drahný* XXVI, 454 pozn.
- Druentia* gall., původ jména XXVII, 67.
- Drveca*, polská řeka; etymol. XXVII, 67.
- držati*, srb. quantita XXX, 425.
- drva* výklad XXIX, 299.
- drvo*, *drvo* a pod. XXX, 433.
- du* konc. 3. os. plur. praes. v dial. srb.-chr. XXX, 229—232.
- dual u Huša zachováván XXIX, 421.
- dualismus v přírodě XXVII, 331.
- Dulorestes viz Pacuvius.
- Dümmeler (v otázce Plat.) XXVIII, 347.
- Durych Václ. Fort. obírá se studiemi řeči orientálních XXVIII, 462, 466 a slovan. překladů bibl. XXVIII, 466—457; zná vědecké výsledky german. filolog. XXVIII, 472; zná Herdera XXVIII, 473.
- duše (pojem slova toho) XXVII, 328; duše zemřelých 332, 401, 406—407, 408.
- dvarionis* lit. je ze slov. XXIX, 220.
- dzenu* lot. XXVIII, 27.
- Dziatzko: Untersuchungen über ausgewählte Kapitel des antiken Buchwesens XXX, 44—50.
- dvрати* slov. XXVIII, 31.
- e* přechází v *o* v dialektě osturnském XXX, 418.
- ē* v dialektě osturnském ve spíšské stolici XXX, 417.
- Ebert, kritická jeho methoda XXVII, 161.
- ebrius* lat. etym. XXX, 453.
- ebulum*, *ebulus* lat. etym. XXX, 453.
- ec* konc., ve spisech Husových XXVI, 252.
- Eckhardt Jiří uznává význam slovan. řeči XXVIII, 471.

- ec* konc., ve spisech Husových XXVI, 257.
 -*ček* konc., ve spisech Husových XXVI, 366.
 -*edlivý* konc., její vznik XXVII, 231.
 -*ědlmý* konc., její vznik XXVI, 453.
 -*ek* konc., ve spisech Husových XXVI, 366—367.
 ektase epická XXVI, 430—431.
 Elektra Sof. (poznámky k ní) XXVIII, 91—109, 193—209.
 elise XXVI, 193.
 -*én-* slov. příp., její původ XXIX, 224—227.
 -*enec* konc., její vznik XXVI, 251.
 -*énin* konc., ve spisech Husových XXVI, 452—453.
 -*enství* konc., původ její XXVII, 227.
 -*ěný* konc., ve spisech Husových XXVI, 453.
 Eos. Výtahy z ročn. VII. (1901) XXX, 77; r. VIII. (1902) XXX 398.
 Epigrafické příspěvky XXVII, 216 219, 321—323: nápis v Abu-Simbelu 216—218, nápis na bronzovém plišku z akropole ath. 219, nápis att. o odvádění prvotín do chrámu eleusinského 321—322, nápis delfský, týkající se obnosu darovaného rodem Ladyadů 322—323.
 -*ěř* konc., ve spisech Husových XXVII, 223—224.
 Erben K. J.: o písni »Opuštěná« v RK. XXVI, 42; domněnka jeho o příčině odvislosti některých písní RK od písní ruských 45.
 Erechtheion, zamýšlená jeho rekonstrukce. XXVII, 393.
 ert- ve slov. XXX, 348.
 etymologie lidová XXVIII, 116, 118.
 Eudemos Platajský XXVII, 322.
 Euthymius, patriarcha trnovský; jeho činnost XXIX, 298.
 evangelistář Remešský, XXVII, 153.
 Evangelium Dobromiri: jeho místo mezi nejstaršími evang. csl. XXV, 67.
 Evangelium Srečkovičovo, zpráva XXVI, 305—306.
 Evangelium svatojanské: poznání jeho padělanosti XXX, 262—263.
 evangelské rukopisy v národní knihovně Bělehradské XXVII, 69—70.
 Evans Arthur, jeho výkopy na Krétě XXVII, 393.
f germ. střídnice za *q*, jak vznikla XXVI, 102.
f z *ch* v dialektě osturnském ve spišské stolici XXX, 420.
 Fabricius A.: Die Entstehung der röm. Limesanlagen in Deutschland XXIX, 413.
 Faidros viz Plato.
 Fairbanks Ar.: The first philosophers of Greece (úvaha) XXVII, 293—294.
 Farnell Lewis (o řec. nábož.) XXVII, 435.
 Fay Edwin, přívrženec směru Müllerova v myth. XXVII, 169.
 Fejfalík klade vznik Alx. stěs. do doby Otakara II. XXVI, 234.
 Fencel J.: O štítěch bohatýrů homerských XXIX, 409—411.
fenum lat. etym. XXX, 453.
 fetišismus XXVII, 329, 333, 401, 408, 428.
 Filologičeskoje obozrénie. Výtah z roč. XXI (1902), XXX, 160.
 Fischer Křištof, je pramenem Štelcarovým XXIX, 382—383.
 Flajšhans Václav, mylné jeho domnění o původu Hankovy písně »Na sebe« XXVI, 37; vykládá mylně počátek překladu Štítného »O stavu člověka vnitřního« XXX, 200; dvojí jeho úsudek o A. Paterovi XXX, 357—360; jeho mínění o stáří prvotního překladu žaltáře na jaz. český XXX, 438 sl.
flex stir. XXVII, 69.
 Foresti Arnold, přívrženec směru Müllerova XXVII, 169.
 Forster Jiří uznává význam slov. jazyků XXVIII, 471.
 forum římské (výkopy): černý kámen XXVI, 316, XXVII, 313; starobylý nápis XXVI, 392; XXVII, 313; statio aquarum XXVII, 393; chrám Saturnův, rostra XXVIII, 76; plán Říma XXVIII, 319.
 Francev V. A., Izъ perepiski V. A. Macějevskago съ russkimi učenyi. — Glavnějšije momenty въ razvitiji češkago slavjanověděnija. — Obzorъ važnějšichъ izučenij ugarskoj Rusi. — Oštaki jazyka Slavjanъ polabskichъ

- sobr. u. objasn. F. L. Čelakovskim, úvaha XXIX, 71–72.
- Franko Ivan: Apokryfi i legendy z ukraïnských rukopisů, zpráva XXVII, 71.
- Frazer (o totemismu) XXVII, 422 až 423.
- Friedrich: Učebná kniha palaeografie latinské (úvaha) XXVI, 265–267.
- Frisch J. Leon., jeho činnost filologická XXVIII, 470, 471.
- Fritz Wil.: Die Briefe des Bischofs Synesius von Kyrene (úvaha) XXVII, 46–48.
- frjānō* av. XXVIII, 29.
- Fronto, domnělý skladatel útočného spisku na křesťanství XXVII, 162.
- fryžština neměla *q* XXVI, 101.
- fühlen* něm., patří k slov. *pahce*, lat. *pollex* XXVII, 68.
- fysické náboženství XXVII, 403 až 404.
- fysikální výklad mytů (Konrád Sehrwald 210–211, Gilbert 211 215) XXVII, 204.
- ǵ* v jazz. indoeurop. XXVI, 28.
- ǵainti* av. XXVIII, 27.
- ǵihitē* stind. XXVIII, 29.
- Gardner (jeho názor o nábož. a myth. řec.) XXVII, 426–427; — Ancient Athens. XXX, 76.
- Gasquet A.: Essai sur le culte et les mystères de Mithra (úvaha) XXVII, 46–52.
- gas* má nesprávné *g* XXVI, 29.
- ǵaurjan* got., patří k slov. *žuriti* XXVII, 68.
- Gebauer Jan klade složení stěs. Alx. do doby Václava II. XXVI, 234, 364; o stáří prvotního překladu žaltáře na jaz. český XXX, 438 sl.
- genetický princip (v chronol. Plat. spisů) XXVIII, 181 n.
- genitiv sing. *o*-km. v lat. a thess. XXX, 389; *ā*-kmenů ve slov. XXX, 389.
- geniū*, *genēju* lit. XXVIII, 27.
- genū* lit. XXVIII, 27.
- gerundium latin. (výklad Lebretonů) XXVI, 477–478.
- Gessner, jeho vliv na Langra XXX, 108.
- ǵh* v jazz. indoeurop. XXVI, 29.
- ǵhnānāh* stind. XXVIII, 27.
- ǵh* v jazz. indoeurop. XXVI, 28.
- ǵighrati* (stind.) XXVIII, 83.
- Gilbert Otto (zastánce fysik. výkladu mytů) XXVII, 211–215.
- Glaser, Dr. Karol: Zgodovina slovenskega slovstva, zpráva XXVII 156, XXVIII, 478.
- Glos T.: A. V. Šmilovský, úvaha XXX, 71–75.
- glossy české v lat. rukopise Proroků v Telči: popis rukopisu XXVIII, 35–36; obsah a doba jeho vzniku 36; otisk gloss 109–115, 267–277, 370–377, 440–447.
- ynānām* n. av. XXVIII, 27.
- Goll Jar klade vznik stěs. Alx. do doby Otakara II. XXVI, 234; jeho rozbor poměru RK k Hájkovi XXVII, 271.
- Gomperz (v otázce Plat.) XXVIII. 192–193, 345–346. — Griechische Denker I., II. XXIX, 413.
- Gordion (výkopy) XXVIII, 158.
- Gorgias, jeho poměr k Faidrovi XXVIII, 415 n.
- Gottsched J. Chr., jeho filologická činnost XXVIII, 470.
- Grenfell, Hunt, Hogarth: Fayūm towns and their papyri. XXIX, 166–168.
- Gruppe jeho směr v mythol., XXVII, 9–17.
- ǵ* v jaz. indoeurop. XXVI, 28.
- ǵvarati* stind., jak utvořeno XXIX, 137.
- ǵnanō* slov. výklad XXVIII, 28.
- h* v dialektě osturnském XXX, 420.
- Haigh o attickém divadle XXVI, 157.
- Hájkova kronika je pramenem Lindovy Záře XXVII, 243–250 a RKZ, XXVII, 271–291.
- hakat* av., význam slova XXX, 9–10.
- haktík*, z něm. XXVI, 260.
- Hampel Jos.: Was lehrt Aischylos' Orestie für die Theaterfrage? (úvaha) XXVI, 261–262.
- Hanka Václav: jeho účast při Hromádkových Prvotinách XXVI, 31; všimá si prstonárodní poesie, zejména ruské 31, 32, 38; překládá národní písně srbské a ruské 32; jeho »Dvanáctero písní« z r. 1816 a Písně z r. 1816 jeví vliv písní ruských 32, 33 a násl.; kritika jeho krakoviaků od Čelakovského 110; jeho styky s Lindou XXVII, 113–114, 448–450; padělal

- RKZ XXVI, 465—468, XXVII, 447, 456; klade stč. Alx. do 13. věku XXVI, 234.
- Hantich Henri, Grammaire tchèque, úvaha XXVIII, 56—58.
- Hanuš J. klade složení Alx. do 1. pol. 13. st. XXVI, 234.
- Hasištejnský z Lobkovic Jan: kritika Strejčkova vydání jeho cestopisu XXX, 313—315.
- Hattala M. klade složení stčes. Alx. do 2. pol. 13. st. XXVI, 234.
- Haugwitz Graf E.: Der Palatin, seine Geschichte und seine Ruinen (úvaha) XXIX, 279—283.
- Hausenblas Adolf: Die Brüxer Mundart XXVI, 72.
- hávate* stind. XXVIII, 28.
- Havlik A. určuje stáří stčes. Alx. XXVI, 234—235.
- Hefaiistos (mythus) XXVI, 208 až 209.
- Helbigův »Průvodce« XXVI, 316.
- Heller S.: Eichendorffs Einfluss auf Heines Lyrik (zpráva) XXVI, 75.
- Henry V., přivrženec směru Müllerova XXVII, 169.
- Hentze Jan G., jak soudí o Slovanéch XXVIII, 473.
- Herakles (v myth.) XXVII, 203, 204, 209.
- Herder J. Gottf.: jeho obrany Slovanstva XXVIII, 473.
- Heyrenbach Jos.: jeho vliv na Schimka XXVIII, 468, jak líčí rakouské Slovany XXVIII, 473.
- Hickes Georg studije jazyky germanské XXVIII, 470.
- hinóti* stind. XXVIII, 30.
- Hippokratovy aforismy XXVII, 305—306.
- Hippolytos (mythus) XXVII, 207 až 208.
- Hirt: Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre XXIX, 413.
- Hlaholský zlomek Cerroniho, popis rukopisu a písma XXVII, 335; jazyk zlomku a obsah XXVII, 335; otisk XXVII, 336—337.
- hlásat* u Lindy av RK XXVII, 443.
- hláskosloví alchymie Antonína z Florencie XXVII, 34—37; českých gloss v lat. rukop. pro roků v Telči XXVIII, 37—38.
- hlásky hrdelné v jazz. arij. a slov. XXVIII, 279; podnebné v jazz. slov. a arij. XXVIII, 279.
- hodovdek*, původ XXVI, 366.
- hoj* až do RK nedoloženo XXVII, 442.
- Holas Alois: Slovníček k první knize dějin Liviových (úvaha) XXX, 454—455.
- Holzinger (v otázce Plat.) XXVIII, 187—189, 345, 351—352.
- Homerský text XXVI, 406—432: Novější upravování textu Bekkrem, Nauckem, konservativní směr Ludwichův 406—410. Nálezy papyrových úryvků básní Hom. 410—412. Text básní Hom. v době alexandrijské. Stáří textu vulgaty 413—417, pochází z doby předalexandrijské. — Vysvětlení někt. nápadných tvarů 426—430, ektase epická 430 až 431.
- homonyma mezi jmény bohů XXVII, 184—185.
- Horn Ferd. (v otázce Plat.) XXVIII, 179—180.
- Hostinský Ot.: soud jeho o významu Muziky Blahoslavovy a Josquinovy XXVIII, 17—19.
- house*, kvantita XXVII, 22.
- Hrbek Frant. (posmrtní vzpomínka) XXVI, 78.
- hřbitov starověký (výkopy) XXVIII, 318—319.
- hřeben* XXVII, 20.
- hřibě*, kvantita XXVII, 22.
- hromný* v RK a u Lindy XXVII, 443.
- Hrubý Petr: Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia (úvaha) XXVII, 48—52.
- Hrubý Timothej: Prameny dějin řeckých v českých překladech (úvaha) XXVI, 1:7—142.
- hrůza*, výklad délky XXX, 347.
- Hude Car: Thucydidis Historiae ad optimos codices denuo ab ipso collatos. Lib. I—IV, XXVI, 48.
- Huelsen Chr.: Romae veteris tabula in usum scholarum descripta XXIX, 403—404.
- hůra*, délka XXX, 347.
- Hus, M. Jan: jeho význam v českém písemnictví XXIX, 417—441, příspěvky ke kmenosloví z jeho spisů XXVI, 248—261, 365—370, 449—459, XXVII, 222—233, XXX, 139—150; jazyková čistota v jeho spisích XXIX, 420—421.

- hustota* vyskytá se jen v RK a u Lindy XXVII, 443.
- huvānāh* stind. XXVIII, 28.
- hvdjati* stind. XXVIII, 28.
- hvālim, hvāliš* srb., přízvuk XXX, 424.
- Hynovo dušesloví (zpráva) XXX, 144.
- Chantepie de la Saussaye (o vzniku náboženství) XXVII, 423—426.
- Chelčický P., doba složení jeho Postilly XXX, 233—234; vydání Postilly 234; shody mezi Postilou Chelčického a Husovou 234 až 238.
- Chmela J. je učitelem a vzorem Langrovým XXX, 108, 118.
- Chrabr, mnich psal traktát v Soluně, XXIX, 297.
- chrám Athenin v Aigině (sochy ve štítě) XXVII, 504.
- chrámy řecké v již. Itálii a Sicílii. (Dílo Koldeweje a Puchsteina.) XXVII, 157—158.
- Chrzanowski Ign.: Anonima-protestanta XVI. wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty (zpráva) XXX, 463—464.
- chytati*, vznik a význam XXIX, 136.
- Chytil K.: O Vocolově činnosti v oboru dějin umění, úvaha XXX, 381—384.
- chytěti, chotěti*, význam XXIX, 136.
- i*-kmeny v lit. XXIX, 221.
- icē*, konc. ve spisech Husových XXVI, 254—256.
- ič*, konc. ve spisech Husových XXVI, 257—258.
- idololatrie XXVII, 329, 333, 409.
- ier* konc. ve spisech Husových XXVII, 223.
- Ihering, (řím. ver sacrum je prý nápodobení výpravy Ariů) XXVII, 191.
- Ihre Jan studuje jazyky germanické XXVIII, 469.
- ik*, konc. ve spisech Husových XXVI, 257—258.
- Iľjinskij Greg., jeho mínění o slov. jmenech na -jan a -ěn XXIX, 226, 207; O někotorych archaizmach i novooobrazovaniach praslavjanskago jazyka, úvaha XXIX, 299—300.
- imperfektum, sloves I. a II. třídy, jeho vznik XXIX, 232, 238; u denominativ 234, 238; v srb. štině XXIX, 235—236; v dial. lužických 237; v dial. nišském XXX, 227—229; ve spisích Husových není XXIX, 421.
- in* konc. ve spisech Husových XXVI, 452—453.
- ina* konc. ve spisech Husových XXVI, 451—452.
- indikativ u o/e flexe je původem konjunktiv XXVI, 118.
- inos* příp. indoeurp. XXIX 229.
- Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes XXIX, 412.
- instrumental, sg. ženských a a i kmenů XXX, 416; v dialektě osturnském XXX, 416.
- intensiva stind., jejich flexe XXVIII, 33; intensiva ve slov. XXVIII, 34.
- interpunkce v hexametu XXVI, 332.
- in* slovan. příp. XXIX, 229.
- lo (její blouzení v Aisch. Prom.) XXVIII, 163.
- Isokrates, řeč jeho κατὰ σοφιστῶν vzhledem k datování Faidra XXVIII, 177 n; narážky naň ve Faidru 344 n, poměr jeho k Platonovi 346—349, řeč jeho ἐν δαίμονι Ἐλένης 407, Panegyrikos 354, 405, 409; nebyl politik aktivní XXX, 100—101; politický jeho program: nepřátelství k Peršanům 101—102 poměr mezi Řeckem a Persií 102—104; panhellenismus, příčiny rozvoje jeho 104—106; dvě stadia formy panhellenismu přiblížení k monarchii 173—175, poměr k Filippovi 176—178; prohloubení programu a pozitivní stránky jeho 178—179; dějiny o plánech jeho 179 až 181.
- iste* konc. ve spisech Husových XXVI, 449.
- iterativní tvorba slov, její vznik XXX, 347.
- Ithaka Homerova = Leukas XXVII, 312—313; XXVIII, 318, 399; XXX, 53.
- itý* konc. její význam XXVII, 225.
- ivý* konc., vznik její XXVII, 231.
- Izdubar-Nimrod (mythol. výkl.) XXVII, 11—12.
- izna* konc. ve spisech Husových XXVI, 451—452.
- Izvěstija istoriko filologičeskago instituta knjaz Bezborodko v Něžině XXX, 78.

- izvoliti* není pouze záp. slov. XXVIII, 65.
- ja* domazl. XXIX, 87.
- Jablonski Jos. Alex. založil Uče-
nou společnost v Lipsku XXVIII,
460.
- Jagić V.: jeho názor o vzniku členu
v bulh. XXVIII, 395; Evangelium
Dobromiri, úvaha XXVI, 66 až
68; Bericht über einen mittel-
bulg. Zlatoust des 13—14 Jahr-
hunderts, úvaha 142—143; Kri-
českija zamětki k slavjanskému
převodu dvuch apokrifické-
skich skazani, úvaha 143—144;
Beiträge zur slavischen Syntax,
úvaha XXVII, 64—67; Tipik
Chilandarski i njegov grčki izvor,
úvaha 72—74; Zur Entstehungs-
geschichte der kirchenslavischen
Sprache, úvaha XXVIII, 58 až
62; Legenda o sv. Vjačeslavě,
XXIX, 291—295.
- jachanje* XXVIII, 35.
- jako, jakz*, výklad XXIX, 300.
- Jakoubek ze Štříbra: jeho názory
theologické XXVII, 237—238;
jeho stesky na současný život
XXVII, 239; je původcem při-
jímání podobení XXVII, 239.
- jan-in* slov. přípona, její původ
XXIX, 223.
- jazyk církevně-slovanský, gramma-
tické jeho vlastnosti XXVIII, 62;
církevně-slov. památky skupiny
makedonské XXVI, 68.
- Jebb (vyd. Sof.) XXVIII, 92—93.
- ječmen* kvantita XXVII, 20.
- jechně* kvantita XXVII, 22.
- jelen* kvantita XXVII, 20.
- Jelinek Dr. Fr.: Die Sprache der
Wenzelsbibel. I, zpráva XXVI, 73.
- jěmanáh* stind. XXVIII, 31.
- jetví* v RZ a u Lindy XXVII, 444.
- jeviště (logeion) XXVI, 336 n.
- Jevons XXVII, 415, jeho animi-
stická theorie 419—422. Viz i 426.
- Jiráni Ot.: O pravosti Hekataiovy
Periegese (úvaha) XXX, 67—68.
- Jirásek Alois, kritika Voborníkova
XXVIII, 387—394; Tučkova XXIX,
81—83 a Nejedlého XXX, 315 až
318 spisu o J-ovi.
- Jireček Josef: soud jeho o »Han-
kových Písních« XXVI, 33; uznal
odvislost Hankovy písně »Na
sebe« od písně srbské 37; kladl
složení stěs. Alx. do let 1240
až 1253 XXVI, 234.
- jmě* příznak a kvantita XXVII, 21.
- jměno* kvantita XXVII, 21.
- John[Const: P. Cornelii Taciti Dia-
logus de oratoribus (úvaha) XXVI,
373—377.
- jonis* lit. příp. je původu domá-
cího XXIX, 220—223.
- Josquinus Johannes jeho jměno a
osobnost XXVIII, 23—24; význam
Muzyky Josquinovy XXVIII, 19.
- Juda Karel: Václav Kosmák (úvaha)
XXIX, 73—79.
- Julianus, císař I. Prameny a litera-
tura: jeho vlastní spisy XXIX 2 až
3; Ammianus Marcellinus, svědek
celkem věrohodný 3—12; Liba-
nios, jenž pro strannictví a formu
spisů je méně cenný 12—14; sv.
Řehoř Nazianský, příliš tendenční
14—15; Rufinus z Aquileje, sv.
Efrém, Eunapios 16—17; církevní
historikové Sokrates, Sozomenos,
Theodoretos, Filostorgios, Zosi-
mos 15—19. Nová díla: Lenain
de Tillemont 105—106; Gibbon,
v. Ranke 106; H. Schiller, jehož
obraz Julianovy povahy není do-
konale 106—108; V. Duruy 108
až 109; Neander, D. Strauss,
Teuffel, Mücke 199; Gardnerova
109—110; Allard, Vollerth, Bois-
sier (Naville) 111; význam prací
francouzských a anglických o Juli-
anovi 111—112; II. Mládi Juli-
anovo: přibuzenstvo jeho: otec 112
až 113; matka 113—116; strýc 116
až 118; vraždy v rodině Kon-
stantinově r. 337 a poměr Julianův
ke Konstantiovi 118—121; pobyt
v Nikomedii 185—186; vcho-
vatel jeho Mardonios 186—190;
pobyt v Makellu 190—193; kře-
stanství Julianovo 193; Gallus
caesarem a jeho smrt 193—195;
Julian v době té, Libanios 195
až 200; vliv Aidesiův a jeho
žáků na něho, změna nábožen-
ského smýšlení 200—203; J. v Mi-
lání a v Athenách, poměry ta-
mější, J. zasvěcen v mystérie
eleusinské 209—210; III. Julian
caesarem: poměry v říši římské
po smrti Gallově 210—212. Euse-
bia, manželka Konstantinova a
její poměr k Julianovi 212—215;
Julian prohlášen caesarem 215
až 216; Julian v Gallii 216 n.; po-
měry v Gallii 337, Julianovy boje
v Gallii 338—354; vnitřní správa

- Gallie 355—357; odvolání vojska na východ, Julian provolán augustem 357—361; poměr mezi Julianem a Konstantiem 361—365; Julian táhne proti němu, Konstantius zemře 365—369; Julianovo a Ammianovo líčení doby té 369 až 371. IV. Náboženství Julianovo 441—475; Julian byl do 20. roku opravdovým křesťanem 441—442, příčiny obratu v jeho smýšlení 442—445; povaha a vývoj náboženství řeckého a římského 445—451; Julianovy názory náboženské obsaženy v jeho listech, vliv filosofie novoplatonské na něho 451—454; Heliovi dává vynikající místo mezi bohy, jeho *μεσότης*, podstata, vlastnosti dobrodiní 454—459; vliv náboženství východních 459—461, představa o úzkém vztahu k Heliovi 461—464; hájí oprávněnost volného výkladu bájí řeckých 464—465; ocenění jeho oprav náboženských 465—466; předpisy morální 466—467; obraz dokonalého kněze v jeho listech pastýřských 467—471; ocenění jeho politiky proti křesťanům a příčiny její 472—475.
- Jungmann J.: o době složení stčes. Alx. XXVI, 234; podává zprávu o rukopisu Alchymie Antonína z Florencie XXVII, 31; brání RZ XXVI, 461; spatřuje v RK ducha Ossianova XXVII, 340; vliv Klopstockův na J-a XXX, 210 až 213.
- Junius Fr. položil základ k rozvoji german. filol. XXVIII, 469.
- Jurenka Hugo: Die neugefundenen Lieder des Bacchylides, Text, Übersetzung und Commentar, úvaha XXVI, 124—125.
- jzmann* slov. XXVIII, 31.
- k* v jaz. indoeurop. XXVI, 28.
- ka*, konc. ve spisech Husových XXVI, 367—369.
- Kabelík Jan: Výbor z prósy Jana Nerudy, (úvaha) XXX, 560—561.
- Kaibel G. (vyd. Sof. Elektry) XXVIII, 92—93.
- kájamánah* ved. XXVIII, 33.
- kako*, *kakz*, výklad XXIX, 300.
- Kalinka Ern.: Xenophontis De re publica Atheniensium qui inscribitur libellus (úvaha) XXVI, 468—469.
- Kałużniacki Emil: Werke des Patriarchen von Bulgarien Enthy-mius. Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven, (úvaha) XXIX, 297—299.
- kamen*, přízv. v prslov. XXX, 347; délka v češt. XXVII, 20.
- kamo*, výklad XXIX, 300.
- Kamper Jaroslav: Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo; Julius Zeyer — (úvaha) XXIX, 174—176.
- Karamzinova Istorije je pramenem Lindovy Záře XXVII, 241—243 a RKZ 267—268.
- Karásek Jos., Чешка литература у новије доба (zpráva) XXX, 479.
- Karásek ze Lvovic, Jiří: Renaissancní touhy v umění, (úvaha) XXX, 62—64.
- Karłowicz Jan: Gwara Kaszubska, (úvaha) XXVI, 149—150.
- Karskij E. Th. obíral se studiem nářečí běloruského XXVI, 151.
- Kastner-Himer: Výbor řečí Demosthenových (úvaha) XXIX, 168—169.
- kasikā* stind. XXVI, 100.
- kašubština XXVI, 149—150.
- Kebrle Vojtěch: Grammatické zvláštnosti mluvy domažlické (úvaha) XXIX, 87—88.
- Keller O., směr jeho v myth. XXVII, 88—92.
- Kentauri (výklad etym.) XXVII, 91, (myth.) 205.
- Kenyon o řeckých papýrech, XXVI, 317.
- kep-* lit. místo *pek-* XXVIII, 29.
- kēpalas* lit. XXVIII, 29.
- kepals* lot. XXVIII, 29.
- kepu* lit. XXVIII, 29.
- kepu* lit. XXVIII, 29.
- Kern O.: Über die Anfänge der hellenischen Religion XXIX, 413.
- kerpu* lit. XXVIII, 117.
- kibiras* lit. XXVIII, 316.
- Kijevské zlomky. originál jejich porízen na půdě panonské XXVI, 367.
- kirnas* kirna lit., patří k sl. černz. XXVII, 68.
- kirno* pr. XXVII, 68.
- klausit* lot. XXVI, 30.
- klausyti* lit. má nesprávné k XXVI, 29.
- klausiton* prus. XXVI, 40.

- Klicpera, úvaha o spisu Šubertově »K. dramatik« XXVII, 74—76.
- Kliment, biskup »velický«, domněnky o jeho sídle XXVI, 147—148.
- Klopstock, vliv jeho na V. Stacha XXX, 31—42, na Vojt. Nejedlého 205—210 a na Jungmanna 210—213.
- Klústi* lit. XXVI, 30.
- kmenoslovi, Alchymie Antonína z Florencie XXVII, 37; spisů Husových XXVI, 248—261, 365 až 370, 449—459; XXVII, 222 až 243, XXX, 13—150.
- kmeny slovesné, tvoření jich XXVI, 118 a násl.
- kmeny slovesné na -ā, -ē ve slov. XXVIII, 359—361.
- knedlík*, původu něm. XXVI, 261, kniežky o hře šachové, otisk XXIX, 255—267, 397—403, 475—492.
- kníže*, kvantita XXVII, 22.
- ko, konc. ve spisech Husových XXVI, 369.
- koflík* je přejato z něm. XXVI, 261.
- Koch Wilh.: Kaiser Julian der Abtrünnige (úvaha) XXVII, 297 až 299.
- Kokorudz Ilja: Vzaemini miž staroruskimi zakonodatními pamjatnikami, zpráva XXVI, 74.
- Kolisch (o Aisch. Prom.) XXVIII, 162—163.
- Kollár Jan: Ohlasy antické poesie u Kollára XXX, 42—44.
- kollektiva, přízvuk v indoeurop. XXVII, 20.
- Komenský Jan Amos: jeho korespondence XXVI, 151—152, XXVII, 308.
- komparativní tvorba XXVI, 121 až 122.
- komposita v RKZ XXVII, 441 až 442.
- konipásek*, výklad XXIX, 140 pozn. konjugace: 3. os. plur. ve slov. XXVII, 219—222; 1. os. sg. a 3. os. pl. v dialektě ostružském XXX, 421; délka v koncovkách -ěš, -ě(t), -ěmo, -ěte v srbštině XXX, 425; lit. dvojtvary *kibaũ* a *kybau* a pod. XXIX, 230 až 231; thematická flexe v aor. a imperfectu XXIX, 232—233; sloves. kmeny -nā, -neu, -nu a jejich přechod ve flexi o-kmenovou XXVI, 122.
- konjunktiv: novotvoření konj. u o/e flexe XXVI, 113.
- Konstantin, biskup, kde žil XXIX, 296—297.
- Kopitar B.: mínění jeho o RZ XXVI, 461.
- kopriva*, *kropíva* etymol. XXVII, 68.
- kore* srb. XXVII, 68.
- kořen* kvantita XXVII, 20.
- kořeny; jich rozšiřování XXVI, 117.
- korice* srb. XXVII, 68.
- Kořínek Jos.: Latinská mluvnice. Díl II. Skladba (úvaha) XXVI, 48—50.
- Kosmák Václav: Kritika Judovy studie o K.—ovi XXIX, 73—79.
- Kostlivy Dr. Al.: Die Anfänge der deutschen antikisierenden Elegie mit besonderer Berücksichtigung der Entwicklungsgeschichte der elegischen Versmasses (zpráva) XXVI, 75.
- Košutič Rad.: Primeri književnog jezika polskog, (úvaha) XXIX, 300 až 301.
- koťe*, kvantita XXVII, 22.
- Kott Fr.: Q. Curtius Rufus, O činech Alexandra Velikého, krále Macedonského (úvaha) XXX, 133 až 139, 369—370.
- Koubek klade složení stčes. Alx. do doby Jana Lucemburského XXVI, 234.
- kozle* kvantita XXVII, 22.
- krajina* v RK často kladeno v plur. XXVII, 443.
- Kramář Old. XXVI, 478; XXVII, 396—397, 506. Srv. i XXVI, 395.
- Krameriovy básně XXVII, 26—30.
- Kraus Arnošt klade složení stčes. Alx. do doby Otakara II. XXVI, 234. Stará historie česká v německé literatuře (úvaha). XXIX, 404—407.
- Krauth C., směr jeho v myth. XXVII, 92—93.
- Krčák, Dr. Fr.: Úvaha o CMF XXIX, 88—92, XXX, 79.
- Krejčí Aug.: Komoedie Aristofanovy. II. Žáby (úvaha) XXVI, 471—472.
- Krejčí Frant. (animista) XXVII, 411—414; náboženství vzniklo z kultu předků; námitky jeho proti Tylorově theorii XXX, 89 až 100.
- Krejčí F. V.: Julius Zeyer (úvaha) XXIX 79—81. Jan Neruda (úvaha) XXIX 304—308.

- křemen*, kvantita XXVII, 20.
 Kreta, středisko kultů řec. (dle výkladu Gruppova) XXVII, 12 až 15; zbytky paláce v ssutinách Knossu XXVII, 393.
 kretické řady (napodobení jich přizvučně) XXVIII, 222—223.
 Kretschmer Pavel, jeho stanovisko ke směru Müllerovu v mytol. XXVII, 173—175.
krikszeionis lit., je z pol. XXIX, 220.
krinica slov. je snad z řečt. XXVII, 68.
krins, *krina* slov. je snad z řečt. XXVII, 68.
krně XXVII, 68.
krnja srb. XXVII, 68.
krpānah stind. XXVIII, 117.
 Krumbacher: Das Problem der neugriechischen Schriftsprache (zpráva) XXX, 392.
 Krzecina, polská ves, její mluva XXVI, 148—149.
 Kržanič Ivan: Jezik Homerovih pjesma (úvaha) XXVII, 134—135.
 Księga pamiątkowa ku uczczeniu 25-letniej działałności nauczycielskiej w uniwersytecie Lwowskim radcy dworu prof. dra Ludwika Ćwiklińskiego vydana przez przyjaciół i byłych uczniów XXX 51—54.
kšārati, stind. význam XXVIII, 31 pozn.
 Kubelka V.: Římské realie (úvaha) XXVI, 282—294, k tomu dodatek XXVII, 53—64.
 Kubik Jos.: Pompeji im Gymnasialunterricht (úvaha) XXVII, 296.
kuře, kvantita XXVII, 22.
 kult viz ctění.
 Kvačala, Dr. Jan: Korrespondence Jana Amosa Komenského (úvaha) XXVI, 151—152; XXVII, 308.
 kvantita v češt.: XXX 225; u adjektiv XXVII, 18; u r-kmenů XXVII 18—19, u s-kmenů XXVII, 19; u n-kmenů XXVII, 19—21; rozdíl kvantity subst. ve slov. jazz. zakládá se na tom, byl-li ve flexi přízvuk stále na kořeni nebo přecházel-li s kořene na příponu XXX, 423—436; kvantita masculin o a jo-kmenů XXX, 423 až 432; neuter o a jo-kmenů 432 až 434; feminin ā-kmenů 434—438; subst. i-kmenů 438; kvantita čes. tvoreb předponových XXX, 354.
 Kvapil František: Životem k ideálu (úvaha) XXIX, 83—86.
 Kvičala Jan XXVII, 318—320, XXIX, 55—57, 314—330, 492 až 496, XXX, 79—80, 395, 399 až 400, 479—480; jeho Badání v oboru skladby jazz. indeoeurop. ských XXIX, 330—334.
-kyně konc., ve spisech Husových XXVI, 370.
 Kytherský nález XXVIII, 75.
karpati slov. XXVIII, 117.
l je dvojí v češt. XXX, 226.
 labialisace jazz. indeoeurop. západní skup. XXVI, 27, 30.
 lacus Iuturnae XXVII, 393.
 Laichter Dr. J.: Překlad Birtových Dějin římské literatury v pěti hodinách (úvaha) XXIX, 169 až 171, XXX, 397.
 Lambeck Petr věnuje pozornost slovan. jazykům XXVIII, 471.
 Lang, jeho anthrop. směr v myth. XXVII, 168, 192—193.
 Langer Jaroslav, rozbor jeho Selanek XXX, 106—112, drobné didaktiky a lyriky 112—116 a Koptiv 116—119.
lapati stind. XXVI, 30, 102.
 Larfeld Wil., Handbuch der griechischen Epigraphik (úvaha) XXVI, 262—263, XXIX, 412.
 Latyšev Bas., Scythica et Caucasica (úvaha) XXVIII, 52—53.
lavónas lit. XXVIII, 119, 365.
 legenda o sv. Václavu, recenze a otisk XXIX, 291—294.
 Leger Louis, L'évangélique slave de Reims (úvaha) XXVII, 153 až 154. Notes complémentaires sur le Texte du Sacré (úvaha) XXVIII, 397.
 Lehmann E. o řeckém nábož. XXVII, 425—426.
 Leibniz klade váhu na staré řeči XXVIII, 470.
lěja slov. XXVIII, 29 pozn.
 lekcionáře jehoslov. z 15. st. XXVI, 144—147.
lélajati stind., patří k slov. *lélēti* XXVII, 68.
lélēti, výklad XXVII, 68.
 Leo Fr.: Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form (úvaha) XXX, 446—452.
lěska je z *vloiskā XXVII, 69.

- Leskien upírá původnost příp. *-jan-* pro slov. XXIX, 224.
 létací stroj v Aisch. Prom. XXVIII, 169—173.
 Leukas = Ithaka Homérova viz toto.
 Lewy, jeho směr myth. XXVII, 91—92.
 lexikální stránka textů stsl. XXVIII, 61.
 Libanios: vydání od R. Foerstra XXX, 395.
licemiernik, pol. XXIX, 304.
 Lidén Evald: Ein baltisch-slavisches Anlautgesetz (úvaha) XXVII, 68—69.
ligónis lit. XXVIII, 119.
lih- koř. stind. XXVIII, 83.
 Lichtenberg J. Chr. uznává význam slov. jazyků XXVIII, 471.
lilík původ neznámý XXVI, 259.
 Linda Josef: jeho životopis a literární činnost XXVII, 111—117; jeho činnost novinářská XXVIII, 247—259; novoty jazykové a poměr ke staromilcům XXVII, 258—266; rozbor jeho Záře XXVII, 117—134, 241—266; drobných básní XXVIII, 235—238 a dramata Jaroslav ze Sternberka 238—247; je vzorem Langrovým XXX, 109; důvěrným přítelem Hankovým XXVII, 448—450; a skladatelem epických básní RK, XXVII, 450—457; XXX, 245, 266.
 Lippert Jul., animista XXVII, 401, 402; jeho theorie o vzniku náboženství ze ctění předků XXX, 89—100.
 liturgie slovanská na Moravě. v Chrvatsku a v Bulharsku XXVIII, 60.
-livý konc. vznik její XXVII 231.
liča slov. XXVIII, 28.
 Ljapunov V. M.; Kratkij očerk učenoj dějatelnosti akad. J. V. Jagiča (zpráva) XXIX, 70—71.
ljuby stsl. XXIX, 299.
 local a dativ v jazz. indoeuropských XXX, 388.
 Loś J, L.: Słożnyja słowa w polskom jazykē (úvaha) XXX, 302 až 304.
 Loukotka F.: Sedm proti Thebám. (úvaha) XXVII, 304. — Novotného a Patočky Latinská cvičebná kniha pro 2. třídu gym. — Rukověť mluvnice latinské (úvaha) XXVII, 366—386.
loziti morav. XXIX, 134.
 Lucidář staročeský, kritika vydání Zibrtova XXX, 309—312; nejstarší rkp. je přepis. 310; dialektické zvláštnosti 311.
 Luker Martin jeho polemiky o nejvyšší svátost XXIX, 332.
 Luňák J., De paricidii vocis origine (úvaha) XXVIII, 55—56.
 Lutosławski (v otázce Plat.) XXVIII, 191—192.
lwice XXVII, 22.
 Lydia, o jejím autoru XXVIII, 9—16; srv. Cato Valerius.
 Lykurgos, theorie o nehistorickosti jeho osoby XXVI, 8.
 Lysias (narážky v Plat. Faidru) XXVIII, 344 n, poměr jeho k Plat. 345—346.
lzan slov. XXVIII, 28.
 Macpherson James padělal zpěvy Ossianovy XXVII, 109—110.
 Máchal Jan: O českém románu novodobém (úvaha) XXIX, 407 až 410.
maîlle franc., je z macula XXVII, 151.
maillier franc. etymol. XXVII, 151.
 Maixner Fr., nekrolog XXX, 157.
 Malinowski Lucyan, Powieści ludu polskiego na Śląsku (zpráva) XXVI, 306; pro hláskoslovné, fonetické studium dialektu hodí se jeho zápisy do malé míry XXX, 422.
małżonek, małżonka pol., XXIX, 304.
mānhānō av. XXVIII, 34.
 Mannhardtova srovnávací mythologie XXVII, 180 n.
mantlik je přejato z něm. XXVI, 261.
 Marillier o totemismu XXVII, 423.
 Masaryk T. G. nalézá paralelu ku písním »Jahoda« a »Zbyhoň« v RK ve sbírce Pračově XXXI, 40, 41.
 Mašek Ignác B., otisk jeho 13 listů XXX, 254—269.
māti XXVII, 18.
matn arm. XXVII, 68.
 Matthäi Chr. Fr., cena jeho výtahů ze slovan. překladu bible XXVIII, 463.
matyti lit. XXVII, 68.
 Mau Aug.: Pompeji in Leben und Kunst (úvaha) XXVIII, 311 až 315.

- Maurenbrecher Bert.: Hiatus und Verschleifung im alten Latein (úvaha) XXVIII, 121—124.
- mazurování v dialektě ostrunském ve spíšské stolici XXX, 419.
- Meillet Q.: Mélanges linguistiques offerts a M. A. Meillet par ses élèves (zpráva) XXX, 452—453.
- Meisterhans K.: Grammatik der attischen Inschriften. (úvaha) XXVIII, 54—55.
- Meisterwerke der Griechen und Römer in kommentierten Ausgaben. (Graeser) XXX, 394.
- Menandros, zlomek komoedie *Περικειρομένη* XXVII, 81—83;
- męszcziōnis lit., je z pol. XXIX, 220.
- methodický princip v chronologii Plat. spisů XXVIII, 176.
- Meyer Ed.: Geschichte des Alterthums (úvaha) XXVIII, 306 až 311, XXIX, 157—160, XXX, 127 až 130.
- mərəṣṣānō av. XXVIII, 35.
- migrační theorie v mythol. XXVII, 198—200: pohádky stěhují se s místa na místo.
- Michaelis J. D. studuje kriticky bibli XXVIII, 461—462, vyzývá k studiu slovan. překladů bible 463, 464; jeho kritika Dobrovského Fragmentum Pragense evangelii S. Marci 464.
- Michelova sbírka nápisů řeckých XXVII, 78.
- mijū, mit lot. XXVI, 117.
- Mikkola J. A.: Několiko zamětoků po kašubským govoramъ vъ sěvero-vostočnoj Pomeraniji (úvaha) XXVI, 149—150.
- Miklosich, cena jeho skladby XXVII, 65, jeho názor o původu členu v bulh. XXVIII, 95.
- Miletič L.: Членъ въ българския i въ руския езикъ, úvaha XXVIII, 394—397; »Arnautiče« vъ Sili-strensko i slědy otъ nosovski vъ těchnija ezikъ, úvaha 457 až 477.
- Milion Marka Pavlova, rukopisy lat. XXX, 140, charakteristika českého překladatele 141—142, moravismy 142.
- minerimus stlat. XXVI, 122.
- minniſ- germ. XXVI, 122, 123.
- minor jak utvoeno XXVI, 122.
- Minuciův dialog »Octavius« XXVII 161—165: krit. methoda Ebertova, hypothesis Schanzova 161 až 163; výklad čtení: homo Plautinae prosapiae (Goetzův), pistorum praecipuus 163—4. »Octavius« byl sepsán před Apologetikem Tertullianovým 165.
- minus je tvorba subst. XXVI, 122.
- mišení jazykové v dobách prajaz. XXVI, 100—101.
- mochodrž XXIX, 150.
- Mommsen: Feste der Stadt Athen XXVI, 77.
- monodie v Aisch. Prom. XXVIII, 337—341.
- moravismy v Milionu XXX, 142.
- motriti, etymol. XXVII, 68.
- mráz srb., přízvuk XXX, 424.
- Muenschner K. v otázce Plat. XXVIII, 408—409.
- Müller A.: Das Attische Bühnenwesen XXIX, 413; usuzuje jeviště v rec. divadle dle Aischyzlových Prosebnic XXX, 401.
- Müller H. D., stoupenec směru filologicko - kritického v myth. XXVII, 201 n.
- Müller Dr. K., Jakou důležitost mají Gorgias a Isokrates pro vývoj umělé prosy atticé (úvaha) XXX, 151—152.
- Müller Max, jeho směr mythol. XXVII, 96—101, 165—168, 414 až 415.
- Müllerův Handbuch, nová vydání XXVI, 76, 393, XXVII, 78.
- mulus, muscellus etym. XXX, 453.
- Murko Dr. M.: Dr. Vatroslav Oblak (úvaha) XXVII, 154—155, XXIX, 70.
- mythogenie XXVII, 213.
- mythologické badání XXVII, 7—17, 37—101, 165—215, 323—334, 401—437. I. Theorie o přejímání mythů evropských z východu 9—17, 87—96. — II. Srovnávací mythologie směru Kuhnova a Müllerova 96—101, 165 až 180. — III. Srovnávací mythologie Schwartzova a Mannhardtova 180—192. — IV. Anthropologický směr 192—200. — V. Směr filologicko-kritický 200 až 215. — VI. Animismus 323 až 334, 401—430. — VII. O poměru mythu a náboženství a jich podstatě 430—437.

- mythologie t. zv. nižší XXVII, 176 až 177.
 mythopoesie XXVII, 213.
 mythus, podstata jeho XXVII, 431 až 432; etický výklad mythů, XXVII, 204, výklad fysikální 204, 210, historický výklad, 204 až 205, naturalistický výklad 324, 325; rationalistický výklad 204.
manjš- kmen XXVI, 116 a násl.
n výslovnost v češt. XXX, 226.
-na, konc. ve spisech Husových XXVI, 450—451.
 náboženství, trojí druh jeho XXVII, 403—404, podstata jeho XXVII, 432, jeho poměr k mythologii XXVII, 430—437, náboženství všecka nelze vyložití ze ctění předků XXX, 89 sl., 405 sl.; náboženství starých Římanů (2 kompendia) XXVII, 78—79.
 nápisy maloasijské XXVIII, 319.
 nápisy řecké XXVIII, 479.
 Národní Listy o kolébce Slovanstva XXX, 478.
 Naše doba XXVIII, 159; dodatek 320.
 Natorp v otázce Plat. XXVIII, 184.
 naturismus XXVII, 424, 429.
nebe, má *e* anal. XXVII, 19.
 Nebeský klade složení stčes. Alx. do doby Václava II. XXVI, 234.
 Nejedlý Vojtěch, jeho skladby a básnická fysionomie XXX, 205 až 210.
 Nejedlý Zdeněk: Alois Jirásek, (úvaha) XXX, 315—318.
 Nekola Frant.: Příspěvek k místopisu král. města Klatov a nejbližšího okolí (zpráva) XXVI, 155.
 Neruda Jan: Vybrané básně, Vybrané povídky (úvaha) XXX 60 až 82; studie Karáskova o N-ovi 62—64; vzpomínky Quisovy na N-u 64; studie Krejčího o N-ovi XXIX 304—308.
 Neuhöfer R.: Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi Maronovi. I. XXX, 152—153.
-ní, konc. ve spisech Husových XXVI, 453—454.
 Nicolaides Cl.: Macedonien (úvaha) XXVII, 45—46.
 Niederle Jind.: Mluvnice řeckého jazyka pro gymnasia česká (úvaha) XXVII, 386—387.
 Niederle Vác.: Johna Ruskina Královna vzduchu XXX, 67.
 Niejahr o jevišti divadla řeckého XXX, 401.
nístě (= líbat) XXVIII, 83.
níšči, slov., výklad XXX, 84.
 nominativ sing. *o*-km. ve slov. XXX, 389; nom. plur. *o*-km. v lat. XXX, 389.
nomos kitharodický Timothea miletského XXX, 444 sl.
 Nonnenmacher Dr. E.: Praktisches Lehrbuch der altfranzösischen Sprache (úvaha) XXVII, 149 až 151.
 nosovky, kvantitativní rozdíl mezi přízvuknými a nepřívuknými nosovkami XXVII, 220—221; nosovky v nář. bulh. XXVIII, 476.
 Novák Frant.: Cicero, Sen Scipionův (úvaha) XXIX, 411—412.
 Novotný Eduard, otisk jeho dvou listů XXX, 252—254.
-ný, konc. ve spisech Husových XXVI, 454—458.
o přechází v *u* v dialektě osturnském XXX, 418.
 Oblak, Dr. Vatroslav, referát o jeho životopisu XXVII, 154—155; XXIX, 70.
 Octavius viz Minucius.
 odsouvání koncového *-t* v 3. os. sing. a plur. v západoslov. jazz. XXVII, 219—222.
 oduševňování zjevů přírodních XXX, 94.
okrinz slov. je snad z řečt. XXVII, 68.
 Oldenberg, jeho stanovisko ke směru Müllerovu XXVII, 175 až 176.
 Olympijských vítězů seznamy XXVII, 83—87.
-on koncové přešlo v *n* ve slov. XXVI, 309.
-ónas, *-oné* konc. lit. XXVIII, 119.
oplatek přejato z něm. XXVI, 367.
ort- ve slov. XXX, 348—349.
-os koncové, jeho vývoj XXVI, 309.
 Ossianovy zpěvy jsou padělkem XXVII, 109—110; jejich vliv na Lindů XXVII, 250—258 a na RKZ XXVII, 337—343.
 Osthoff Hermann: Vom Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen (úvaha) XXVIII, 128 až 129.

- ovitý*, konc., její původ XXVII, 225.
 -*ovný*, konc., její vznik XXVI, 454.
 -*ovský*, konc. ve spisech Husových XXVI, 449—450.
 -*ovstvo*, -*ovství*, konc., její původ XXVII, 227.
 -*ový*, konc. ve spisech Husových XXVII, 230—231.
 Oxyrhynské papyry: Oda Sapfina a j. XXVI, 77; Aristoxenova *Στοιχεῖα ὁρμικὰ* 156—157, Zloměk Menandrový komoedie *Περικειρομένη*, seznam vítězů Olympijských XXVII, 79.
oz vedle *roz* v dialektě ostrunském XXX, 420.
pa domažl. XXX, 87.
 Pacuvius, *Atalanta*: obsah její dle Ribbecka a L. Müllera XXXI, 122—123; seřazení zlomků a odůvodnění pořadu jejich 123 až 129; obsah dramata 130; — *Dulorestes* není vzdělání Ifigenie Taurské, nýbrž líčen návrat Orestův a pomsta nad vrahy XXX, 12—15; seřazení zlomků se zřetelem k sestavení zlomků Ribbeckovu, Müllerovu a Robertovu 13—25.
 pády v jazz. indoeurop., jejich počet XXX, 388,
 paion epibatos: zprávy starověké o něm: u Aristeida a Martiana Capelly a výklad jich u Maria Victorina XXX, 181—184; výklady moderní: Bergkův, Buchholtzův, Christův, Westphalovy a Králův 184—186; nový zloměk Aristoxenův správně vyložen v. Janem 186—188; jedná se o paionu epibatu 188—190.
pájate stind. XXVIII, 26.
 Palacký Fr. klade vznik stěs. Alx. do doby Otakara II. XXVI, 234; brání pravosti RZ. XXVI, 462.
 palatalisace u zubnic v češtině XXX, 226.
 Palkovič J. prohlásil RZ za padělek XXVI, 461.
pánáh stind. XXVIII, 117.
 panhellenismus viz Isokrates.
panz slov. etymol. XXVIII, 117.
papartis lit. XXVII, 68.
papijusi lit. XXVIII, 25.
 Paprocki Bartosz: Kolo rycerskie, vydal Dr. W. Czermak (zpráva) XXX, 464.
 papyrosloví (nová učebnice) XXVII, 79.
 papyrus: Aus den Papyrus der könig. Museum (průvodce po aig. oddělení berl. Musea) XXVII, 158; papyry rec. nově objevené XXVII, 312.
 parimejníky rukopisné srbské, zpráva o nich XXVII, 69.
 Parma Robert: O členu v němčině (úvaha) XXVI, 71.
 Parthenon, počátek stavby dle nalezeného papyru XXVII, 313; XXIX, 412. Dörpfeldovy výzkumy o něm XXX, 393.
 participia staroind. na -ānah XXVIII 220, 278—280, 283; avestská na -āna, 34, 281—282; gotská na -ans 283; slovan. na -anъ 361—363; s-ových aor. v stind., av. a slov. 34—35; lat. participia na -bundus XXX, 453; participium praet. pass. na -t v dialektě ostrunském XXX, 421.
 passivum stind., jeho význam XXVIII, 27 pozn.
 Passowicz P.: De Flori codice Cracoviensi (úvaha) XXVII, 48.
 Pastrnek Dr. Fr. klade složení stěs. Alx. do 2. pol. 13. st. XXVI, 234.
paščā véd., výklad XXX, 82.
 Patera Adolf, nedostatky jeho edicí XXX, 360—362; úsudek Flajšhansův o něm 357—360.
 Patočka J.: K otázce umění antického na gymnasiu (úvaha) XXX, 472—476.
 Pauly-Wissowa, Real-encyklopedie. Supplement I. XXX, 157.
 pausa XXVI, 187; pausa rhythmická a p. smyslová 197.
 Pausanias, komentář Frazerův XXVII, 394; nová vydání: Arx Athenarum a Pausania descripta ed. O. Jahn et A. Michaelis. Des P. Beschreibung von Griechenland ed. Hitzig-Blümner XXIX, 178; nové vydání od B. Spira XXX, 395.
 Pedersen dr. Holger, jeho pojednání o české výslovnosti XXX, 223.
 Peisandros XXVIII, 2.
pekus lit. XXVI, 101.
 Pelikán klade vzdělání stě. Alx. do 13. st. XXVI, 234.

- pepr*, *peprný* čes. XXX, 443; *peř*, *perný* čes. XXX, 443.
- pészim*, *peiszim* lit. XXVIII, 28.
- Petrík Dr. V.: Lukianův Rybář čili z mrtvých vstalí XXX, 64 až 67.
- Pfleger-Moravský G., otisk jeho zápisků denníkových XXX, 120 až 127, 239—250.
- phol**pholim* arm. XXVII, 68.
- př* koř. indoeurop. XXVIII, 24.
- Pickard-Cambridge: Select fragments of the Greek comic poets. (Úvaha.) XXVII, 292—293.
- Piě J. L., o Vocelovi jako archologu (úvaha) XXX, 381.
- pýdau* lit. XXVIII, 25 pozn.
- pijan*, *piján*, chatrně zaručeno XXVIII, 26.
- pijánah* stind. XXVIII, 26.
- pijáte* stind. XXVIII, 27.
- pijášah*, -am stind. XXVIII, 25.
- pindh* stind. XXVIII, 26.
- pipi*-, *pipi*-, *pipě* stind. kmen XXVIII, 27.
- pipiánah* stind. XXVIII, 26.
- pipiván* stind. XXVIII, 25.
- pipjuši* av. XXVIII, 25.
- piprijánah* stind. XXVIII, 29.
- pipek* původ. XXVI, 367.
- píseň k sv. Václavu, zprávy o ní XXIX, 242—243; její znění XXIX, 243—244.
- Píseň pod Vyšehradem je novodobý ohlas písní ruských XXVI, 39.
- písmeno *ā* náleží do XI.—XII. st. XXIX, 297.
- písmeno *h*, jeho původ XXIX, 297.
- pistorum praecipuus (výklad) XXVII, 164.
- pišāndh* stind. XXVIII, 28.
- piša* slov. XXVIII, 28.
- pišem*, *pišeš* srb. přízvuk XXX, 424.
- pitáh*, stind. XXVIII, 26.
- pivarā* stind. XXVIII, 24.
- pivā* stind. XXVIII, 24.
- pivas*- av. XXVIII, 25.
- pivas* stind. XXVIII, 25.
- pivasāh* stind. XXVIII, 25.
- pivo* původ. XXVIII, 25.
- pjájate* stind. XXVIII, 27.
- pjánah* stind. u grammatiků XXVIII, 26.
- plamen* kvantita XXVII, 20.
- plán starého Říma XXVIII, 399.
- Plánek Josef, působí na Čelakovského XXVI, 103.
- Plato, datování Faidra XXVIII, 173—193, 342—359, 401—439; Zástupci rozličných mínění: Schleiermacher a jeho stoupenčí kladou Faidra na první místo mezi Plat. dialogy 175—177. — Spengel, Usener rovněž na počátek Pl. činnosti 177—179, taktéž i Horn 179—180, Immisch, klade jej ještě do doby Sokratovy r. 400, 180. — Protivného stanoviska (princip genetický) hájí Socher, Stallbaum (kladou Faidra do doby kol. r. 387), Susemihl str. 183. — Natorp pokládá Faidra za »program« Akademie 184. — Überweg řeší chronologii způs. indukt. 186, Siebeck narázkami Pl. samého na své spisy 187. — Schultess klade Faidra do pozdního věku Plat., rovněž Thompson do r. 379, rovněž Teichmüller, Lutosławski, Gomperz 190—193. — Důvody pro chronologii: I. důvody vnější: zprávy starých spis. 342—344, narážky ve Faidrovi na Lysia a Isokrata: poměr Plat. k oběma 345—347, poměr Lys. k Isok. 347—350, z místa dial. p. 279 A vyplývá datování kol r. 388 př. Kr. 354. — Poměr Faidra k Isok. řeči proti sofistům 355, shody v obsahu obou spisů 401—404. — Polemický spis Alkidamantův a poměr jeho k Platonovi 404—407. Isokr. řeč X. *ἐγκύριον* *Ελένης* 407 n. — II. Datování relativní 414: Poměr Gorgia k Faidrovi 415 n., stilometrie 424 n., účel Faidra 430—436. — Kriton: datování jeho XXIX, 371—373.
- Platonská otázka XXVI, 475—477.
- Platonův Codex Oxoniensis Clarkianus 39. XXVI, 76, 392.
- Plautinae prosapiae homo (výklad Goetzův) XXVII, 163—164.
- Plautus, datování jeho komoedií XXX, 161—172. Amphitruo str. 161. Asinaria, Aulularia 162—163, Bacchides, Captivi 164, Casina 164 až 165, Cistellaria 165—166, Curculio 166, Epidicus 167, Menaechni, Mercator 168, Miles gloriosus 168—169, Mostellaria 169—170, Persa 169—170, Poenulus 170—171, Pseudolus, Rudens

- 171, Stichus, Trinummus 172, Truculentus 172.
plémě kvantita XXVII, 21.
plíšek bronzový s nápisem řec. XXVII, 219.
podnebesie u Lindy a v RK XXVII, 444.
 podobizny na dřevě k okrase mu-
 mií XXVII, 312.
pokušitel, výklad XXVII, 224.
 Polívka J., jeho stanovisko k Lan-
 goví XXVII, 197—200. — Srednje-
 bugarsko jevanđelje Srečkovi-
 čevo (úvaha) XXVI, 304—306.
 polohlásky slovanské, doba jejich
 odsouvání XXVII, 221—22.
 polský jazyk v Těšínsku XXVI, 72.
 polydaemonismus XXVII, 428.
 polytheismus XXVII, 428.
 Pompeji od Aug. Maua XXVII,
 505; nález sochy v Pomp. XXVIII,
 76.
porpore slov., etym. XXVII, 68.
 Postilla m. Jakoubka ze Stríbra,
 titul a rozdělení XXVII, 234;
 způsob výkladu XXVII, 234 až
 236; Chelčického, doba složení
 XXX, 233 sl., vydání 234, shody
 mezi Postillou Chelčického a
 Husovou 234—238.
po-sou-dou, výklad XXIX, 60.
 potopa, pověsti o ní u různých
 národů XXVII, 193—197.
 Prač Iv., jeho sborník národních
 písní XXVI, 31.
praeterita kmene -ā v indoeurop.
 jazz. XXVIII, 285—286; opsané
praeterita v dialektě osturnském
 XXX, 421.
pramen kvantita XXVII, 20.
prase kvantita XXVII, 22.
 pravopis český, zásluha Husova
 oň XXIX, 417—420.
 pravopis čes. gloss v latin. rukop.
 proroků v Telči XXVIII, 37.
 Prazák Dr. Jos.: Aristotelova Ústava
 athenská (úvaha) XXX, 365 až
 369.
 předklonná slova XXVI, 190—193.
 předložky u Homera XXVI, 191.
 přednes XXVI, 187.
préja slov. XXVIII, 29 pozn.
 překlad písma sv. na jazyk stsl.
 XXVIII, 59.
prěmo, výklad XXIX, 300.
 přesmykování, v slabikách typu
 -ort-, -ert-, -tort-, -tert- v slov.
 XXX, 351—355; přesmykování
 souhlásek v Alchymii Antonína
 z Florencie XXVII, 37.
 Příbík, výklad XXVI, 261.
príjmie, vznik XXVII, 21.
 příklonná slova XXVI, 190.
 přízvuk, znakem rozlišovacím
 XXIX, 239; u subst. kmenů na
 -men v prajaz. XXX, 347, u kolek-
 tiv v prajaz. XXVII, 20, u subst.
 r-, s-, t-, n-kmenů v jazz. slov.
 XXVII, 17—22, v konjugaci li-
 tevské XXIX, 238—240, partici-
 pií na -āna- v stind. XXVIII,
 364, part. na -ans v slov. XXVIII,
 365; je příčinou zdloužení XXIX,
 240—241; v slabikách -tort-
 v slov. a lit. XXX, 352—356;
 v nářečích srb-chrv. XXVIII, 67;
 v češtině XXX, 224; substantiv
 o a jo-kmenových ve slov. XXX,
 423 sl. (masc.), 432 sl. (neutra),
 ženských a-kmenů XXX, 434 sl.;
 substantiv i-kmenů XXX, 438.
 Procyk Ondřej: Die Correspondenz
 Lessings mit Nicolai und Mendels-
 sohn und ihre Bedeutung für
 Lessing, zpráva XXVI, 75.
 proedrové XXVIII, 4, 8.
 prolog v Aisch. Prom. XXVIII, 166
 až 167.
 prosodie česká, časoměrná i při-
 zvukná a její poměr k rozmě-
 řům antickým XXVIII, 210 až
 234: Časomíra je pro češtinu
 nepřipustná 210—212. Čapkův
 překlad Plaut. Mostellarie 218
 až 219, Čapkovy změny meter
 1. řad bacchijských 219 n., 2.
 thymelika 230. — O rozvádění
 slabik vícedobých 231n.
 Prosopographia Attica Kirchnerova
 XXX, 394.
prrosiny, XXVI, 452.
prsten XXVII, 20.
 Prusík klade složení stčes. Alx.
 mezi l. 1265—1280 XXVI, 234.
 prvoevangelie apokryf, zpráva
 XXVI, 143.
prjanz slov. XXVIII, 29.
 Psammetichos král XXVII, 219.
psiče XXVII, 22.
 psychologické náboženství XXVII,
 404.
 ptactvo v příslovích a pořekadlech
 řeckých XXVI, 18—25, 87—95,
 161—184, XXIX, 20—26.
ptáče XXVII, 22.
ptiče srbcchr. XXVII, 22.
puška, původ XXVI, 368.

- Puškin A. S. v jihoslovanských literaturách XXIX, 68—70.
- Pypin klade složení stěs. Alx. do 2. pol. 13. st. XXVI, 234.
- pejan* slov. XXVIII, 25 a násl.
- psan* slov. XXVIII, 28
- q* v jazz. indoeurop. XXVI, 27.
- qu* v pruštině XXVI, 30, 102.
- Quis Lad.: Kniha vzpomínek, úvaha XXX, 64.
- ř* v dialektě osturnském XXX, 418.
- racionalismus, stopy jeho v Jaroslavu RK XXVII, 348.
- ran* patří ke koř. *vredh* XXVII, 69.
- raz* v češtině XXIX, 254.
- raziti* etymol. XXVII, 69.
- reciprocus*, výklad Corssenův a Brugmannův slova toho, námitky proti němu XXX, 341—342, výklad Pottův 342, námitky proti tomuto výkladu 342—344, analogické doklady svědčící pro Pottův výklad 344—346.
- recitace, viz přednes.
- Regal Max, K. A. Vinařický (zpráva) XXVI, 73—74.
- Regnaud, jeho poměr ke směrům mytholog. XXVII, 191—192.
- Řehoř Veliký, jeho »besědy« přeloženy jsou na jaz. csl. z řečt. XXVIII, 63—64.
- Reich H., Der Mimus XXX, 76.
- Reichel W.: Homerische Waffen (úvaha) XXIX, 163—166.
- řemen* kvantita XXVII, 20.
- renlík* je přejato z něm. XXVI, 261.
- Rešetar Dr. Milan: Primorski lektionarii XV. vijeka (úvaha) XXVI, 144—147. Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten (úvaha) XXVIII, 66 až 67.
- Reville A. (o pramenech nábož.) XXVII, 423.
- Rheden P.: Etymologische Beiträge zum italienischen Wörterbuch (zpráva) XXVI, 75.
- rhetra Lykurgova XXVI, 8 n.
- rihānāh* stind. XXVIII, 28.
- Richardus a Sancto Victore: Štitného překlady z jeho spisů XXX, 199—205.
- Richter o jevišti divadla řeckého dle tragoedií Aischylových XXX, 402.
- Řím, plán starého Říma XXVIII, 399.
- Ritter K.: Platons Dialoge XXX, 395.
- Roberts W. R.: Longinus on the sublime XXVIII, 301—303. — Dionysius of Halicarnassus, The three literary letters. XXVIII, 303—304 (úvahy).
- Rodier P.: Aristote Traité de l'âme XXVIII, 300—301 (úvaha).
- rodz* etymol. XXVII, 69.
- Rohde E., kult heroů a duší zemřelých XXVII, 203, 406—408; — Die Religion der Griechen. Nekyia. XXIX, 413.
- Rokycana Jan je autorem Výkladu na ev. sv. Jana XXIX, 63—64; srv. XXX, 478.
- Roscher, poměr jeho ke směru Schwartzovu XXVII, 181—184. — Lexikon der griechischen und römischen Mythologie XXX, 157.
- rota* slov. patří k stind. vratám XXVII, 69.
- Roubal Jan: Dvě rukopisné bible české (úvaha) XXVIII, 478—479.
- Rousseau, vliv jeho učení na studia slavistická XXVIII, 472.
- Royzius: Petri Royzii Alsagnensis carmina XXX, 130—132.
- rozapnu* domažl. XXIX, 87.
- rozohniti* je u Lindy a v RK XXVII, 445.
- Rozwadowski Joannes Michael: Quaestionum grammaticarum atque etymologicarum series altera (úvaha) XXVII, 67—68.
- rukopis královédvorský a zelenohorský: v lyrických písních RK ozývá se ohlas písní ruských XXVI, 39—44; jsouť Hankovy nevodobé ohlasy písní ruských 46; RKZ jsou padělky XXIX, 59; prameny jejich XXVII, 266—291, 337—343, shody jejich s Lindovou Září 343—356, 437—446; nález RZ XXVI, 460 a prokázání jeho nepravosti 465—468; russismy v RKZ XXVII, 440.
- ruscus* lat. etym. XXX, 453.
- Rutar S.: Beneška Slovenija (zpráva) XXVII, 156.
- Ruth Fr., Básesloví řecké a římské (úvaha) XXVII, 303; Latina a řečtina ve slovech moderních (úvaha) XXX, 154—155.
- ružna*, původ XXVI, 451.
- ryk*, utvořeno od koř. ru XXVI, 119.

- Sabina klade složení stčes. Alx. do let 1245—1253 XXVI, 234.
- Sachs Villate: Encyclopädisches Wörterbuch der französischen und deutschen Sprache, úvaha XXIX, 171—172.
- Sapfo, dvě nově nalezené básně XXIX, 177; XXVI, 77.
- sáratí stind. XXVIII, 31.
- satemová skupina jazz. indoeurop. XXVI, 26.
- Scala Rud.: Die Staatsverträge des Alterthums (úvaha) XXVI, 127.
- secus lat., výklad XXX, 10, 11.
- Sedláček August: Ondřej z Dubé na Zlenicích, nejvyšší sudí království Českého; sedm studentských psaníček z 17. stol., zpráva XXVI, 155.
- Sedlmayer H.: Platos Vertheidigungsrede des Sokrates (úvaha) XXVI, 371—374.
- Seek Otto: o vzniku a podstatě řec. náboženství XXVII, 434; Kaiser Augustus XXIX, 413.
- Sehrwald Kon.: fysikální výklad mythu o Apollonovi XXVII, 210—211.
- Seikilova píseň XXIX, 35—36.
- Selene, myth. výklad Roscherův XXVII, 181—182.
- Selnecker Mikuláš je pramenem stelarovým XXIX, 382—383.
- semasiologická příbuznost pádů XXX, 389.
- sěmo slov., výklad XXIX, 300.
- sěno slov. XXVIII, 119; XXX, 453.
- seq-, adverbialní a předložkové výrazy odvozené od tohoto kořene XXX, 4—8; význam a tvary výrazů těch 8—11; tytéž výrazy složené 81—85; běžný výklad jich a námitky proti němu 85 až 87.
- seslabení o v z v slov. XXIX, 136.
- sestra, slov. XXVII, 19.
- set v dial. maked. XXX, 229.
- Schanz: Zur Abfassungszeit des Octavius des Minucius Felix XXVII, 161—163.
- Schedius El. věnuje pozornost jazykům slov. XXVIII, 471.
- Scheich Rudolf: Über Grillparzers Dichtungen als Schullektüre (zpráva) XXVI, 72—73.
- Scheidler Aug.: Herodot, Auswahl für den Schulgebrauch (úvaha) XXVI, 50—51. — Výbor k potřebě školní. Pro gymnasia česká upravil Em. Tůma 52 až 53.
- Schimek Max ohlašuje všeobecnou slovan. mluvnici XXVIII, 408.
- Schleiermacher v otázce Plat. XXVIII, 175—176.
- Schlözer Aug. věnuje pozornost historii a jazyku Slovanů XXVIII, 459; kriticky studuje biblii XXVIII, 462; navrhuje srovnávací slov. mluvnici a slovník XXVIII, 469.
- Schrader, jeho stanovisko ke směru Müllerovu XXVII, 171—173.
- Schutz Ond.: Hippokratovy aforismy (úvaha) XXVII, 305—306.
- Schulz J.: Platonův Laches s úvodem, rozбором a poznámkami (úvaha) XXVI, 469—471.
- Schwartz, zakladatel srovn. směru v nižší mythol. XXVII, 180—181.
- sičjate stind. XXVIII, 32.
- Siebeck H.: Aristoteles (úvaha) XXVII, 301—302; týž v otázce Plat. XXVIII, 187, 402—403.
- Siecke schvaluje Müllerovu metodu srovnávací XXVII, 177 až 180.
- sísartí v. stind. XXVIII, 31.
- skad ve stč. nedoloženo XXVII, 442.
- skladba v Alchymii Antonína z Florencie XXVII, 40—44; v českých glossách v lat. rukop. Proroků v Telči XXVIII, 42—43.
- ský, konc. ve spisech Husových XXVI, 449—450.
- Sládek V.: Dějiny řecké literatury doby klassické (úvaha) XXVI, 378—391; Dionysiův neb Longinův spis »O vznešení slovesném« XXX, 153—154.
- Sláma Ant.: K rozboru Goethovy zpěvohry »Erwin und Elmire« (úvaha) XXX, 157.
- slavik výklad XXVI, 260.
- slova úzce souvislá (jich výčet) XXVI, 189 n.
- Slované na sloupu M. Aurelia XXVI, 401—405; k tomu XXVII, 505—506.
- Slověn-, původ tohoto slova dle Boudouína de Courtenay XXIX, 226.
- slovníky řecké XXVIII, 159.
- Slovo o pluku Igorově je pramenem RKZ XXVII, 268—270.
- slovosled v jazz. slov.: místo slovesa ve větě XXVIII, 131—133; místo slov enklitických XXVIII,

- 133; místo jednotlivých pádů XXVIII, 133—134; místo infin. a supina XXVIII, 134.
- složená slova v pol. XXIX, 302 až 303.
- složeniny, jak vznikají XXIX, 140; u Husa XXIX, 141—143.
- směja se*, slov. XXVIII, 29.
- Smetana Jos. Frant., přehled jeho literární činnosti XXX, 213—223.
- *smjano* slov. XXVIII, 31.
- Snětivý, Platonův Euthydemos XXX, 70—71.
- sno* hornostrav. XXIX, 87.
- sobný* XXVI, 454.
- Sobolevskij A. J.: Molitva za dějvola (úvaha) XXVII, 71—72; Cerkovno-slavjanskije texty moravskago proischozdenija (úvaha) XXVIII, 63—66; K istoriji drevnějšej cerkovno-slavjanskoj pišmennosti (úvaha) XXIX, 295 až 297.
- socius* lat. etymol. XXVI, 30.
- Soerensen Dr. Asmus: Polnische Grammatik (úvaha) XXVII, 306 až 307.
- Sofokles, poznámky k Elektře XXVIII, 91—109, 193—209; zlomky satyrského dramatu *Ἀχαιῶν σύλλογος ἢ Σύνδελπνοι* XXX, 394.
- Socher o otázce Plat. XXVIII, 181.
- Solín Václav, jeho život a literární činnost XXVIII, 20—21; není autorem Muziky XXVIII, 21—23.
- Solmsen: Inscriptiones Graecae ad illustrandas dialectos selectae XXX, 394.
- Sommer: Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre XXIX, 413.
- sotické nářečí v Uhrách: název a původ jeho XXVI, 302—303; stopy ruštiny v něm XXVI, 303 až 304.
- souhlásky hrdelné, střídnice jejich v jazycích indoevrop. XXVI, 27 až 29, 99—101, výslovnost jejich v dobách prajaz. 97—99.
- sy arnas* lit. XXVII, 68.
- Spartské hromady XXVI, 10—12; občanstvo 12—16.
- Spencerova theorie o vzniku náboženství, XXVII, 331—334; XXX, 89—100; dualismus v přírodě 31—332; duše zemřelých fetišismus a j.
- Spengel v otázce Plat. XXVIII, 177, 351.
- Speranskij M.: Zamětki o rukopisjach Bělggradskich i Sofijskoj bibliotek (úvaha) XXVII, 69—70.
- spiritismus XXVII, 427—428.
- spišská stolice, její dialektologie XXX, 415—422.
- spřežky, čím se liší od složenin XXIX, 139—140, jak se jeví u Husa XXIX, 143—150.
- srbce* srb.-chrv. XXVII, 22.
- st*, konc. ve spisech Husových XXVII, 225—226.
- stádo*, *stádo* srb., přízvuk XXX, 425.
- Stach Václav, jeho Vlastenské písně a Starý veršovec jeví mocný vliv Klopstockův XXX, 31—37; jejich charakteristika XXX, 37 až 38; St-ův překlad Klopstockova Messiáše 38—40; jeho pokusy prosodické a grammatické 41—42.
- Stallbaum v otázce Plat. XXVIII, 181.
- stans pede in uno XXVI, 395.
- starano* av., XXVIII, 30.
- Steinmann Jindřich: České povstání v písních a satirách své doby (úvaha) XXX, 156.
- Steinmann Vil.: Výklad k Hom. Iliadě (úvaha) XXVIII, 124 až 128.
- stěna* slov. XXVIII, 119.
- stilometrie v otázce Platon. XXVIII, 424—428.
- stjajate* stind. XXVIII, 119.
- stogas* lit. XXIX, 134.
- Strejček Ferdinand: Úvaha o jeho vydání Prostopravdy Mikuláše Dačického z Heslova XXX, 54 až 59, a o cestopisu Jana Hasištejnského z Lobkovic 313—315.
- striežvý* XXVII, 233.
- Stroupežnický Ladislav, kritika studie Kamperovy o něm XXIX, 174—176.
- stuh*, druhotný kořen, jeho vznik XXVI, 118.
- Studynskij Kir.: Z korespondencij Denysa Zubryckogo (zpráva) XXIX, 72—73.
- stupňování, jeho základ je v poměrech přízvukových XXIX, 130 až 134; stupně zdložené 133; stupňování ve slovanštině a lit. (*e-fada*) XXIX, 134—138: stup-

- ňování na základě přejatém z prajaz. bylo ve slov. a lit. produkt. živlem 134—135; analogií vznikají nové stupně i nové stupňovací řady, přechod z jedné řady do druhé 135—138; délky vznikají přízvukem XXIX, 240 až 242, XXX, 346—357, 423 až 438.
- stvo, -ství*, konc. ve spisech Husových XXVII, 226—230.
- stělaně* slov. XXVIII, 30.
- substantiva neutr. kmene *-nt* jsou pův. part. XXIX, 299; *n*-kmény v jazz. indoeurop. a slov. XXVII, 19—21; *r*-kmény v jazz indoeurop. a slov. XXVII, 18—19; *s*-kmény v jazz. slov. XXVII, 19; *t*-kmény v jazz. slov. 21—22.
- sudlu* základem k *sudlicé* XXVI, 255.
- šunám* (stind.) XXVIII, 87.
- suppletivnost, co jest a její základ XXVIII, 128—129.
- Susemihl v otázce Plat. XXVIII, 182—183.
- šáva*, délka XXX, 347, 435.
- svadba*, XXII, 233.
- sveikas, sveikimu* lit. XXVIII, 85.
- svekrz, svekry* XXVI, 29.
- světlnice* není slovo složené XXIX, 150.
- Svoboda V. A. brání RZ XXVI, 461; jeho vliv na Lindu XXVII, 113—114; jeho odpor proti Dobrovskému XXVIII, 260—264, má účastenství ve falsifikaci RKZ XXVIII, 263.
- sydis* prus. XXVIII, 29.
- Sylloge inscriptionum graec. XXVI, 76; XXVII, 158.
- synonyma při jménech bohů XXVII, 185.
- Szarzyński, Mikołaj Sęp.: Poezye (úvaha) XXX, 390—391.
- szėnas* lit. XXVIII, 119 pozn.
- szeszuras* lit. XXVI, 29.
- sz*, zájmeno v jazz. slov. XXIX, 395.
- scati* slov. XXIII, 32.
- srati* slov. XXVIII, 31.
- srpati* slov. XXVIII, 32.
- šjánáh* stind. XXVIII, 119.
- šuška* stind. XXVI, 119.
- švašrūs* stind. XXVI, 29.
- švāšuras* stind. XXVI, 29.
- Safařík P. J. rozeznává dvojí skupinu v památkách stsl. XXVI, 67; soud jeho o době složení stšes. Alx. a o jejím skladateli XXVI, 234; mínění jeho o původu názvu »Sotáci« XXVI, 302, brání pravosti RZ XXVI, 462; mínění jeho o sídle Klimenta, biskupa »velického« XXVI, 147 až 148; jeho mínění o stáří prvního přeložení žaltáře na jaz. český XXX, 438 sl.
- ščeně, štěně*, kvantita XXVII, 22.
- ščvati* slov. XXVIII, 117.
- Šembera A. V., soud jeho o stáří stšes. Alx. XXVI, 234; uznává Lindu za skladatele RZ XXVIII, 265.
- Škoda Ant.: P. Ovidia Nasona Fasti (úvaha) XXX, 298—301.
- škořepina* XXVI, 452.
- Šmilovský A. V., posouzení Glossovy studie o Š-ém XXX, 71 až 75.
- šte* konc. 2. os. plur. praes. chrv. dial. XXX, 232.
- Štelcar Želetavský ze Želetavy Jan, rozbor jeho Knížky o pravé a falešné církvi XXIX, 373—389.
- Štěpáně* XXVII, 22.
- ze Štítného Tomáš, jeho život XXVII, 101—102; vývoj duchovní 102—103; spisy a jejich význam 103—104; jeho názor světový 104; přednosti jeho díla 104 až 108; jeho Řeči besední: popis rukopisu Budišinského XXVI, 212—213; osudy a vydání rukopisu 214—215; obsah díla 218—227; plán celku 227—228; recenze 228—233, 347—352; doba složení 352—356; význam kulturně a literárně historický 437 až 448; Št-ého překlady z Richarda a Sancto Victore XXX, 199—205.
- Štolovský: Několik básní Horatiových v překladě přízvukném XXX, 319; ukázka idyll Theokritových v českém překladě přízvukném XXX, 477.
- Strekelj K.: Slovenske narodne pesmi, zpráva XXIX, 304.
- Štúr L., mínění jeho o stejnosti slovanských písní XXVI, 45.
- Šubert Fr. Ad.: Klicpera dramatik (úvaha) XXVII, 74—76.
- Šubrt-Paulus: Učebnice a čítanka francouzská — Chrestomathie française, (úvaha) XXIX, 172 až 174;

- Šuran Gabr.: Výbor z Herodota: Války řecko-perské (úvaha). Rec. Ant. Krecar XXVI, 53; rec. Em. Peroutka XXVI, 53—55. Plutarchos z Chaironeje: O výchově hochů XXX, 515.
- t v 3. os. praes., jeho odsutí XXVII, 219—222.
- ta výklad XXIX, 300.
- ta konc., ve spisech Husových XXVII, 224.
- Tacitus, reprodukce dvou rukopisů jeho XXIX, 177—178; nový rukopis Agrikoly XXX, 76.
- tako, *taka*, výklad XXIX, 300.
- tamo, výklad XXIX, 300.
- tba konc., vznikla z -tva XXVII, 233.
- Teichmüller o otázce Plat. XXVIII, 190—191, 347.
- tel konc., ve spisech Husových XXVII, 224—225.
- tellurismus XXVII, 409.
- tělo, kvantita XXVII, 19.
- ten, výklad XXIX, 60—61.
- Terentius, reprodukce rkp. Ambrosianského XXX, 157—158.
- tert- ve slov. XXX, 350—357.
- Thalheim Theod., Lysiae orationes (úvaha) 304—306.
- Thám: Charakteristika jeho »Musalmanachu« XXX, 31.
- teorie migrační v mythologii XXVII 198—200.
- teorie o přejímání mythů evropských z východu XXVII, 9—17, 87—96: Směr Creuzerův: Gruppe, Curtius, Keller a j.
- Thesaurus linguae Latinae XXVII, 394.
- Theseion v Athenách; výklad Milchhöferův, Fürtwänglerův XXVII, 157.
- Thiele o otázce Plat. XXVIII, 351.
- Thompson o otázce Plat. XXVIII, 190.
- Thukydides o počtu členů komise ústavní v Athenách r. 411, XXVIII, 1—3, o sněmu na Koloně 4—6, o volbě 5000 občanů 7—8, o vládě 400 občanů 9.
- thymelicus XXVIII, 230.
- Tieftrunk klade složení stčes. Alx. do doby Václava II. XXVI, 234.
- Tiele C., animista XXVII, 427 až 429.
- Timotheovi Peršané, ed. Ulrich v. Wilamowitz-Moellendorff XXX, 444—446.
- tiraséa ved., výklad XXX, 83—84.
- Tobler Lud. (o poměru myth. a náboženství) XXVII, 483.
- Tocilescu: Monumentele epigrafice și sculpturali ali museului national de antichități dui Bucuresci XXX, 50—51.
- Todt B. uznává zvláštní logeion v Aischylových Prosebnících XXX, 402.
- tolíš XXIX, 87.
- tolť ve slov. XXX, 350—357; v dialektě osturnském XXX, 416.
- tolma, *tolmi*, *toli* XXIX, 300.
- tort- ve slov. XXX, 350—357; v dialektě osturnském ve spíšské stolici XXX, 416.
- totem XXVII, 401, 420.
- totemismus XXVII, 401, 419, 420 až 423.
- Trauber J.: Über die grundverschiedene dramatische Verwertung des Iphigenienstoffes durch Euripides und Goethe (zpráva) XXVI, 74.
- Třebízský Václav Beneš, jeho spisy XXVIII, 287—292; theorie povídky XXVIII, 206—287; charakteristika osob XXVIII, 292—300; básnická výprava a díkce v jeho spisech XXVIII, 347—380; koncepce a komposice v jeho spisech XXVIII, 380—385; emoční ráz jeho spisů XXVIII, 447—449; rozbor psychologický a sociologický jeho spisů XXVIII, 449 až 459.
- trepka je slovo cizí XXVI, 369.
- trinita, forma víry indoevr. XXVII, 212.
- Trojan Nigellus z Oskořína pořídil výtah z díla Beccadellioho XXIX, 384.
- trť, tlt v dialektě osturnském ve spíšské stolici XXX, 417.
- Trubeckoj, jeho recenze spisu Usenerova XXVII, 189—190.
- Tuček Al.: Alois Jirásek (úvaha) XXIX, 81—83.
- tukz, původ XXVI, 1 9.
- Tůma Em.: Herodot: Výbor k potřebě školní dle Aug. Scheindlera pro čes. gym. upravený (úvaha) XXVI, 52—53 (rec. Krecar), XXVI, 53—55 (rec. Peroutka).
- tvarate stind., jak vzniklo XXIX, 137.

- tvarosloví v Alchymii Antonína z Florencie XXVII, 37—40; v českých glossách v lat. rukop. proroků v Telči XXVIII, 38—41. — *ty* konc., ve spisech Husových XXVII, 225.
- Tyfon (výkl. myth.) XXVII, 9—10.
- Tylor Ed. B. (stoupenec animismu) XXVII, 327—331: Příčiny vzniku mytů, výklad o animismu 328, ctění předků 329, rozdíl mezi mythologií a náboženstvím 330.
- typiky, referát o rozpravě Jagičové jich se týkající XXVII, 72 až 73.
- Überweg v otázce Plat. XXVIII, 186.
- učed stind., výklad XXX, 82—83.
- učelivý, n vysuto XXVII, 231.
- ucho, kvantita XXVII, 19.
- Ulehla: Dějiny matematiky XXX, 301—309, 397.
- uruč srbcchr. XXVII, 22.
- uranismus XXVII, 409.
- Usener, stoupenec směru Schwartzova XXVII, 184—191, pojednání jeho o pověstech, týkajících se potopy 195—197; pověst řecká 196—7. — Usener v otázce Plat. XXVIII, 177—178; o poměru mezi Lys. a Isokr. 348 až 349.
- úsque lat., výklady dosavadní, zvl. Schmidtův a Lindsayův XXX, 3—5, význam slova 88, viz i *absque*.
- uter lat., vznik XXVI, 27 pozn.
- Valerius Cato (domnělý skladatel Dir) XXVIII, 9—16.
- Vaněk O. Fr. (animista) XXVII, 409—410.
- Vaňorný Otmar: Vybrané básně P. Ovidia Nasona (překlad). Úvaha XXVIII, 304—305.
- varovati se není pouze záp. slov. XXVIII, 64.
- Váša P. XXVI, 397.
- Vašátko Vl. (animista) XXVII, 408 až 409. Ctění duší 408, animismus individuální a kolektivní 409.
- Vebr Em.: Je-li Ciceronova zpráva o centuriálním zřízení Servia Tullia zcela spolehlivá? (zpráva) XXX, 477—478.
- velětí není pouze záp. slov. XXVIII, 64.
- Velleia Patercula kritika textová od Ellise XXVII, 77—78.
- věník, výklad XXVI, 260.
- Verner K., zpráva o vydání jeho listů a pojednání XXX, 466 až 472; jeho život 467—472.
- veščan slovin., utvořeno dle meščan XXIX, 224.
- Věstník archeologii i istorii izdavaemyj Archeologičeskim institutom XXVI, 313—314.
- Věstník slov. filologie a starožitností XXVIII, 480, XXX, 159.
- Veverka V.: Z vítězných zpěvů Pindarových XXX, 151.
- věšda je původně optativní tvar XXVI, 308.
- vidět, výklad XXX, 347.
- vidy slovesa latinského XXX, 452.
- višlos lot., výklad přízvuku XXX, 354.
- vináde stind., význam XXVIII, 118.
- virs, výklad XXX, 347.
- Vitruvius a divadla maloasijská XXVI, 336—341: divadla maloasijská (*loyeiov*) 336—7; Vitr. o stavbě divadla 337; jaká divadla Vitr. má na mysli a zná-li řecké divadlo? 337—8; Pompejovo divadlo v Římě (dle Plutarcha) 338—339; divadla řecká a maloasijská.
- višle srbcchr. XXVII, 22.
- vl- počáteční v jazz. balt. a slov. XXVII, 68.
- Vladimirov P.: Naučnoje izučenie bělorusskago narěčija za poslednija desjatz lět 1886—1896 (úvaha) XXVI, 151.
- Vlček Jarosl. klade složení Alx. do doby Václava II. XXVI, 234; konstatuje vliv Ossianův na RK XXVII, 340; Dějiny české literatury, (úvaha) XXVI, 56—66.
- vleškas stind. XXVII, 69.
- Vohorník Jan: Alois Jirásek (úvaha) XXVIII, 387—394.
- Voborník V.: O popisech předmětů tělesných v dílech básnických, zpráva XXVI, 75.
- Vocel Jan Er.: Jeho činnost archaologická, básnická a v oboru dějin umění XXX, 380—388.
- vojevoda, vojevoditi jsou prejaty z Karamzina do RK XXVII, 267.
- Volkonskij Sergěj: Čtení z ruských dějin a z ruské literatury (úvaha) XXIX, 86—87.

- Vollerth Wilh.: Kaiser Julians religiöse und philosophische Überzeugung (úvaha) XXVIII, 387—9.
- Vondrák V. klade složení stě. Alx. do 2. pol. 13. stol. XXVI, 234; Altkischenslawische Grammatik, úvaha, XXVIII, 62—63.
- vr-* počáteční v jaz. balt. a slov. XXVII, 68.
- vrač* etym. XXVII, 69.
- vraska* etym. XXVII, 69.
- vratám* stind. patří k slov. *rota* XXVII, 69.
- Vrchlický Jaroslav: Vöcel jako básník (úvaha) XXX, 384—388.
- vrchol* fem. v RK XXVII, 442.
- vý* konc. ve spisech Husových XXVII, 232—233.
- Výklad na ev. sv. Jana: popis rukopisu XXIX, 62—63; je opis XXIX, 64—66; doba složení XXIX, 150—153; charakteristika výkladu 153—155.
- výslovnost předložek v češt. XXIX, 245, 247; výslovnost dvojhásek XXIX, 246; výslovnost dvou samohl. v hiatu XXIX, 246—247; výslovnost prajazykových souhlásek hrdelných XXVI, 97—98.
- vs*, odkud je *s* v jihovýchod. a *š* v západní slov. XXX, 441—443.
- vsdati* slov. původ. XXVIII, 117, 118.
- Wachter Jan G. vydal Glossarium Germanicum XXVIII, 469.
- Waltzing: Lexique de Plaut. XXVI, 317.
- Waszyński Stephanus: De servis Atheniensium publicis (úvaha) XXVI, 370—371.
- Wecklein krit. vyd. trag. Euripidových XXVI, 76.
- Wenig K.: Isokratův a Demosthenův poměr k Makedonii. XXX, 476.
- Wilamowitz-Moellendorff stoupenec směru fil.-krit. v mythologii XXVII, 203, 206—210; Griechisches Lesebuch XXIX, 283 až 291; Timotheos, Die Perser XXX, 444—446.
- Windelband Wilh.: Platon (úvaha) XXVII, 299—301.
- Wollmann Fr.: Zur Quellenfrage von Götters »Erschleichern.« (zpráva) XXVI, 74.
- yně* konc., ve spisech Husových XXVI, 452.
- Zahradník Josef: O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei (úvaha) XXVI, 267—281.
- Zacher Konrad: Aristophanesstudien XXVI, 263—265.
- zakonník* XXVIII, 65.
- zaměřiti* u Lindy a v RK XXVII, 445.
- zamešiti* XXIX, 58—59.
- zámiešeti* XXIX, 58—59.
- Zapiski naukowego towarzystwa imeny Ševčenko XXVII, 308—310.
- Zauner Dr. A.: Zur Lautlehre des Aquitanischen (zpráva) XXVI, 75.
- zavati* av. význam XXVIII, 28 pozn.
- zbajeiti* av. XXVIII, 28 pozn.
- Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, referát XXVII, 155—156; XXVIII, 477—478.
- Zeitschrift für alte Geschichte XXVI, 157.
- Zeus (výkl. myth.) XXVII, 402.
- Zeyer Julius, kritika studie F. V. Krejčího XXIX, 79—81 a Kamprovy XXIX, 174—176 o něm.
- Zíbrt Č., kritika jeho vydání stěs. Lucidate XXX, 309—312.
- Zlatoust středobulharský, zpráva o rukop. XXVI, 142.
- zmek* původ neznám XXVI, 367.
- Zuber* něm. XXVIII, 116.
- zubnice mění se v *j* XXIX, 254.
- zvíře*, kvantita XXVII, 22.
- zvostávat*, výklad XXIX, 87.
- zvíbar* sthněm. XXVIII, 116.
- zvdant* slov. XXVIII, 29.
- zvati* slov. XXVIII, 29—30.
- zvan* slov. XXVIII, 28.
- žalář*, je z franc. XXVII, 223.
- žaltář stěeský, jeho stáří XXX, 438—441.
- žedas* lit. XXVIII, 29.
- žedžius* lit. XXVIII, 29.
- žedžius* lit. XXVIII, 29.
- žemionis* lit. je z rušt. XXIX, 220.
- žena* XXIX, 30.
- ženq* slov. XXVIII, 27.
- žěžu* lot. XXVIII, 29.
- žioju* lit. XXVIII, 29 pozn., 30.
- žiēda* XXVIII, 28.
- žuriti*, etymol. XXVII, 68.
- Žurnal ministerstva narod. prosvěščenija. r. 1899—1900: XXIX, 180—181; r. 1901 XXIX, 336; r. 1902 XXX, 78.
- ba* konc., její původ XXVII, 233.

VÝROČNÍ ZPRÁVA

JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

ZA SPRÁVNÍ ROK 1902—3.

I. Zpráva jednatele.

Ve výboru Jednoty českých filologů byli ve správním roce 1902—1903 pp.: univ. prof. dr. J. Král, starosta; prof. dr. Fr. Groh, místostarosta; prof. K. Himer, pokladník; prof. dr. J. Janko, správce skladu; posl. fil. Oldřich Hujer, jednatel; posl. fil. Dom. Trnka a Fr. Kašpar, knihovníci; posl. fil. J. Mach, účetní; posl. fil. Jos. Vlček, administrator; posl. fil. L. Wach, pořadatel přednášek; posl. fil. J. Pelíšek, zapisovatel. Před prázdninami dílem odcházejíce z Prahy, dílem z příčiny jiné vystoupili z výboru oba knihovníci, administrator, zapisovatel a účetní; povolání na jejich místa náhradníci rozdělili si funkce tak, že knihovníky se stali posl. fil. K. Hrdina a Zdeněk Hujer, účetním Fr. Beran, administrátorem J. Hruša, zapisovatelem Fr. Kaska.

Valné hromady konány byly dvě: řádná 23. listopadu 1902 a mimořádná dne 17. ledna 1903. Běžné záležitosti správní vyřizovány ve schůzích výborových, jež konány po celý rok, vyjímajíc akademické prázdniny, ob týden; bylo jich celkem 17. Schůzí vědeckých bylo 14; přednášeli v nich pp.: prof. dr. V. Lacina o slovanském genitivu-accusativu; prof. Aug. Krejčí: »Ukázky nového překladu Aristofanových Jezdců«; prof. dr. J. Zubař o Ramajaně (na dvou večerech); prof. dr. Fr. Groh o nově objevených papýrech řeckých z Tebtunis; prof. dr. J. Vlček o prvním vydání Jungmannovy Historie literatury české; prof. dr. Em. Peroutka o vědecké práci v nynějších Athe-

nách; dr. Arne Novák: »K methodice a didaktice srovnávací historie literární«; prof. dr. Em. Peroutka o francouzských výkopech v Delfech (na dvou schůzích); prof. dr. J. Král o novořeckém jazyce spisovném; prof. dr. Fr. Groh: »Timotheovi Peršané a jiné nově objevené papýry«; prof. dr. Arnošt Kraus o Karlu Vernerovi. Na schůzi dne 14. února t. r. vzpomněla Jednota přednáškou prof. dr. J. Krále »O nynější i budoucí činnosti Jednoty« 35. výročí svého založení. K přednáškám konkurenčním, jež byly dle usnesení minulé řádné valné hromady vypsány, nepřihlásil se nikdo.

V období letním uspořádána vycházka ku prohlídce knihovny kláštera Strahovského a dvě vycházky delší: jedna do Kutné Hory, při čemž s povděkem jest nám vzpomenuiti vzácné ochoty ředitele tamějšího ústavu učitelského p. Šimka, druhá do Brandýsa, Staré Boleslavě, Houštky a Toušeně.

Úkolem hlavním učinil si výbor roku minulého provedení četných nákladných sice, ale nutných oprav v knihovně. Na řádné valné hromadě uloženo výboru, aby předsevzal důkladnou revisi knihovny a do čtvrt roku podal o tom zprávu s příslušnými návrhy na opravy. To se stalo na mimořádné valné hromadě 17. ledna 1903, na níž povolena také žádaná částka peněžitá na opravy, výborem navrhované. Podniknuta nová katalogisace knihovny, knihy nedobytné vyřazeny, všechny knihy dány do vazby a místo nepraktických a naprosto již nevyhovujících skříní pořízeny regály. Veliká tato práce vykonána v době poměrně nedlouhé a to tak, že vypůjčování knih nebylo přerušeno. Knihovna takto upravená jest pojištěna proti vloupání na 20.000 K u Riunione Adriatica di Sicurtà. Podobně také nově uspořádán a nutnými věcmi opatřen sklad knih.

Nákladem svým vydala Jednota roku minulého XXX. ročník »Listů filologických« redakci prof. drů. J. Gebauera, J. Vlčka, J. Krále a Fr. Groha a »Čítanku pro třetí třídu škol středních« od Fr. Vykoukala, jež schválena vyn. ministerstva kultu a vyučování ze dne 7. února 1903, čís. 3011. Z členů zakládajících a příznivců Jednoty zemřel letos farář P. J. Meneš.

Výměna za Listy filologické povolena časopisu »Přehled«.

Ke konci vykonává výbor milou povinnost, děkuje všem, kdož jakýmkoliv způsobem přispěli Jednotě v jejích úkolech, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci na vydávání »Listů filologických«, sl. městské radě na Král. Vinohradech, sl. obč. záložně v Karlíně, sl. záložnám na Malé Straně v Praze a ve Vysokém Mýtě, slov. p. c. k. dvornímu radovi Kotsmichovi a nejmenovanému dárci za peněžitě přispěvky k účelům spolkovým, dále pp. redaktorům »Listů filologických« za obětavou jejich snahu a nezištné řízení našeho časopisu, dárcům knih, z nichž zejména budiž uvedena sl. Jednota čes. mathema-

tiků, jež darovala knihovně naší některé dissertace filologické, sl. sboru professorskému c. k. čes. fakulty filosofické za propůjčení místností ke schůzím, sl. správě knihovny Strahovské, jakož i sl. redakcím těch denních listů, jež zprávy spolkové uveřejňovaly.

Oldřich Hujer,

t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1903.)

Příjem:	Základní jmění	Niederlův fond	Výdajné jmění
Přenáší se z loňské zprávy . . .	357·92	768·78	5·32
1. Příspěvky členů zakládajících a přispívajících	20·—	—	4·—
2. Subvence c. k. ministeria kultu a vyučování	—	800·—	—
3. Dary	—	—	164·—
4. Darovaný honorář	—	102·—	—
5. Časopisné p. akademikův	—	316·20	—
6. Časopisné ostatních odběratelů	—	2536·49	—
7. Úroky	—	79·59	20·61
8. Za prodané knihy	—	7623·23	—
9. Za prodané skříně	—	—	52·—
10. Přebytek účetní	—	—	55·86
11. Na požadavcích za prodané knihy	—	328·90	—
12. Vrací se do jmění základního a výdajného	2000·—	—	1000·—
Úhrnem	2377·92	12555·19	1301·79

Vydání:	Základní jmění	Niederlův fond	Výdajné jmění
1. Sazba, tisk a vazba »Listů filologických« r. XXX, 1—4, r. XXIX, 5—6	—	2585·56	—
2. Honoráře	—	1447·96	—
3. Administrační potřeby	—	81·25	—
4. Sazba, tisk a vazba Čítanky	—	3426·46	—
5. Honorář	—	1175·—	—
6. Nájemné	—	120·—	—
7. Novoročné	—	26·—	—
8. Aequivalent	—	22·87	—
9. Pojistné proti ohni a vloupání	—	20·—	16·67
10. Vydaje na úpravu skladu knih	—	25·80	—
Úhrnem	—	8930·90	16·67

	Základní jmění	Niederlov fond	Výdajné jmění
Přeneseno	—	8930·90	16·67
11. Tisk oběžníků a provolání . .	—	12·—	—
12. Tisk 3000 archů administračních	—	11·—	—
13. Administrační výlohy prodeje knih	—	9·58	—
14. Manipulační poplatky poštovní sporitelný, složní listky, šeky	—	7·08	—
15. Za skříňku na listky do knihovny	—	5·—	—
16. Menší vydání	—	3·70	—·21
17. Na úpravu knihovny	—	—	173·56
18. Za napsání katalogů	—	—	77·75
19. Za vazbu knih	—	—	851·82
20. Za koupené knihy	—	—	44·24
21. Za tisk 3000 lístků lístkového katalogu	—	—	17·—
22. Přenáší se z Niederlova fondu	—	3000·—	—
23. Na dlužích dosud nesplacených	—	328·90	—
Úhrnem vybráno	—	12308·16	1181·25

Zbývá tedy na penězích:

ve jmění základním	2377 K 92 h
v Niederlově fondu	247 K 03 h
ve jmění vydajném	120 K 54 h

Úhrnem 2745 K 49 h

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

(Počítáno do 31. října 1903.)

Časopisné	303 K 60 h
Vydajné jmění	162 K 60 h
Vydání	90 K 50 h
Zbývá	72 K 10 h

Úhrnem přijato a odvedeno pokladníkovi . . 375 K 70 h

František Beran,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

(Do 15. září 1903.)

Ve skladu Jednoty vykonána letos důkladná a všestranná revise, jež trvala delší dobu a při níž číslice, uváděné v loňské zprávě, shledány celkem správné. Odchyly některé vysvětlují se

jednak tím, že jednotlivé, dříve po různu čítané sešity byly seřazeny nyní v celé ročníky neb díly, jednak tím, že z tiskáren veškerý k dodání zbývající náklad skutečně byl dodán do místností skladu. V minulém roce správním založena též nová kniha správce skladu a místností skladní byly řádně vyčištěny a upraveny.

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy Jednotou vydané:

	E x e m p l á ř ů		
	náklad	jest	prodáno letos
1. Sophoclis Ajax ed. Král	3000	1240;	78
2. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. vydání)	3000	1701;	323
3. Sophoclis Antigona ed. Král (2. vyd.)	3000	633;	292
4. Ciceronis or. pro S. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (2. vydání)	2000	483;	248
5. Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vydání)	3000	2095;	140
6. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . .	1500	448;	63
7. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (2. vydání)	2000	24;	91
8. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání)	3000	2858;	365
9. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (2. vyd.)	2000	872;	142
10. Rissova Cvič. kniha (2. vydání) . .	2000	8;	—
11. „ „ „ (3. „)	1000	26;	} 269
12. „ „ „ (4. „)	1000	934;	
13. Sborník prací fil.	520	60;	25
14. Králova Rhythmika	600	286;	36
15. Gebauer, O nové obraně RK . . .	1000	571;	2
16. Sládkovy Dějiny řecké literatury .	520	218;	30
17. Vykoukalova Čítanka 1.	5000 +1000)	2138;	1781
18. „ „ 2.	5000 +1000)	3845;	1677
19. „ „ 3.	5000 +1000)	5511;	36
20. Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1. . . .	2000	521;	74
21. „ „ „ „ II., 1.	2000	978;	76
22. „ „ „ „ seš. 13.	2000	1339;	117
23. Vlčkových Dějin čes. lit. jednotlivých sešitů:			
1. sešitu —, prodáno	26 ex.		
2. „ 225, „	30 „		
3. „ 318, „	27 „		
4. „ 375, „	30 „		
5. „ 340, „	29 „		
6. „ 418, „	40 „		

7. sešitu	35,	prodáno	25 ex.
8. »	99,	»	36 »
9. a 10. »	203,	»	39 »
11. »	224,	»	100 »
12. »	283,	»	76 »

24. Listů filologických je dosud na skladě:

Roč.	I.	6 ex.	Roč.	XVI.	41 ex.
»	II.	114 »	»	XVII.	51 »
»	III.	108 »	»	XVIII.	21 »
»	IV.	5 »	»	XIX.	20 »
»	V.	41 »	»	XX.	15 »
»	VI.	94 »	»	XXI.	61 »
»	VII.	92 »	»	XXII.	73 »
»	VIII.	4 »	»	XXIII.	55 »
»	IX.	61 »	»	XXIV.	51 »
»	X.	65 »	»	XXV.	93 »
»	XI.	57 »	»	XXVI.	73 »
»	XII.	70 »	»	XXVII.	7 »
»	XIII.	3 »	»	XXVIII.	32 »
»	XIV.	119 »	»	XXIX.	67 »
»	XV.	16 »			

Dr. Jos. Janko,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů »Listů fil.« mimo členy činné bylo	475 (loni 460)
2. Prostřednictvím knihkupců odbíralo	47 (» 49)
3. Činní členové na universitě	96 (» 100)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	63 (» 68)
Celkem	681 (loni 677)

J. Hrůša,
t. č. administrátor.

VI. Zpráva knihovní.

V tomto správním roce podrobena knihovna podrobné a všestranné revisi. Knihy, dosud ve skříních uložené, urovnaný do regálů, čímž přístup k nim učiněn daleko pohodlnějším. Dále zaveden způsob půjčování knih na lístky výpůjční; pořízeny nové katalogy příruční a kontrolní, katalog přírůstků, seznam knih neúplných, katalog listkový doplněn. Mezery povstálé ztrátami v minulých letech vyplněny, všechna úplná díla vázána a správně

signována, neúplná dle možnosti doplňována a konečně knihovna pojištěna.

Stav knihovny jest tento:

Odbor	A	obsahuje	595 děl	v	766 sv.
»	B	»	606	» »	795 »
»	C	»	457	» »	528 »
»	D	»	102 díla	»	117 »
»	E	»	131 dílo	»	1438 »
»	F	»	632 díla	»	503 »

Celkem 2523 díla v 4147 sv.

Karel Hrdina,

t. č. knihovník odborů ABF.

Zdeněk Hujer,

t. č. knihovník odborů CDE

VII. Zpráva zapisovatelská.

V roce 1902—1903 měla Jednota českých filologů:

členů čestných	. . .	6
» zakládajících	. . .	176
» přispívajících	. . .	2
» činných	. . .	96

Celkem 280 členů.

Fr. Kaska,

t. č. zapisovatel.

V P r a z e, dne 22. listopadu 1903.

P9. L5 1903 V30

a39001

003365189b

8/72

